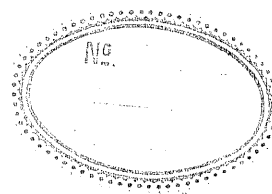

25. a ~~4~~
/

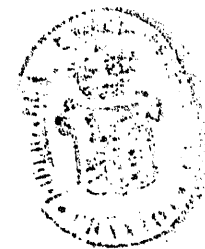

15

1009 40 **Janita**
MADE IN SPAIN

BELLUM
LUSITANUM.

Del Colegio de la Compañia de S. C. Granada. S. S. S.

BELLUM R. 1321

LUSITANUM
EJUSQUE REGNI
SEPARATIO
A REGNO CASTELLENSI
CUM ABROGATIONE
SUPERADJECTA
ALFONSI
REGIS LUSITANI.

AUTHORE R. P. D. GAJETANO PASSARELLO
Catanariensi, Clerico Regulari, è concionibus CAROLI II. Hispaniarum
Regis, & in sacro Hispaniæ Inquisitionis Senatu Censore.

LUGDUNI;

Apud ANISSONIOS, JOAN. POSUEL, & CLAUD. RIGAUD.

M. DC. LXXIV.

CUM PRIVILEGIO CHRISTIANISSIMI REGIS.

nobilior cum luce, ac decore permixta distenditur umbra, quò excellentior est Princeps, cui lucubratio sacratur. Ego te Rex inter homines omnes, qui jure, & imperio temperant Orbem, & leges immenso populo dicunt elegi fautorem, & tanquam astrum propitium volumini meo, quò ipsum radiis majestatis illustres, calore potentia foveas, ac velut Numini consecratum nemo violare audeat. Si enim divitiæ, strepitusque potentia hominem ornant, quis te potentior? Si amplitudo, si splendor, ac dignitas nominis, quis te amplior? quis te sublimior? Si fortuna, si virtus, te quis augustior? Laudent te alii, quò soboles, stipésque sobolis es tot Regum, tot Romanorum Imperatorum. Extollant, quò duplex tibi curvatur mundus, solisque prope modum cursum dominatione metiris. Celebrent te, quò inter intestinas discordias, ac domestica turbamenta jactatum ne omninò periret, cum infans esses, Imperium, tua felicitate, & auspicio paratum est, ac deinde penè puer, cum regnum ingressus esses, fluctus, quos infantia excitaverat, senili prudentiâ usus composuisti. Mibi inter omnia maximè placet continentia, temperies, moderatio animi tui qua tibi imperas, te ipse vincere scis, ac planè superior humanis affectibus es: simul pietas, religio, fides, morum omnium concentus, plúsque equidem venerari, mirarique delector, quò per acquisite virtutes, & egregia potentia, atque animi pignora moderamine culta mereris, quàm id, quò fortuna de te quanquam hac sese effuderit tibi, merita est. Hac est ara, hoc virtutis sacrarium, in quo vel ritè dicatur, vel ad custodiam, reponitur opus. Hic est receptus quò veritas stylo & cum melle, & aculeis expressa, ut aliis grata, aliis ingrata stylis fortasse repungenda confugit. Nec in mediocrem profectò laudem, & gloriam tuam cesserit, quò vel in hoc aurea Trajani, ac Nerva secula revocaveris, cum unicuique, regnante te, Carole, liceat liberè dicere, ac scribere, & longè plus tibi metuas ab assentante, quàm arguente. Proinde accipe donum majestatis tuae, ac sacerdotio meo dignum, scilicet integrum, & incorruptum, & ab omni adulatione, aurium aucupio, & vanitatis illecebra castum, quale Historiam esse oportet virgini similem nobili, ac verecunda, sine cincinnis, & calamistris, sine artis colore, sine fallacia fuco, sua naturali specie, suisque duntaxat prædita dotibus, quas ei libertas ingenii, & veritatis candor apposuit. Huic si gratia tua fulgor accesserit melior fiet. Proprium est enim altiorum Principum gratia lutum in aurum, vapores in stellas convertere, & quò visu pulcherrimum est, pulchritudinem etiam addere. Vale, & in Catholica Ecclesiæ subsidium felicissimè regna. Datum Mantuæ Carpetanorum Pridie Kalendas Octobris anno 1682.

Majestatis Tuæ,

Additissimus Cliens, atque famulus,
CAJETANUS PASSARELLUS,
Cler. Regularis.

AUCTOR LECTORI.

UM triginta circiter annos Mantuæ Carpetanorum apud Catholicam aulam moratus essem, meæ ibi religionis officio, & externorum quoque Principum à Regis clientela pendentium servitio, & commodis mancipatus; ereptum occupationibus tempus ad Lusitanam scribendam Historiam contuli, quàm illud, quò tunc propè aures ad Castellæ confinia cum tumultu, ac strepitu confluentium belli classicum obstrepebat, in animum excitavit. Primùm quia perutile est, res militiae, domique gestas integra fide ad posteros mittere, quapropter homo quanquam, & ipse senex, qui nihil scit præter id quò tractavit, aut vidit, aut perfunctoriè percepit parum à puero distat; caligatque profectò illa intellectus acies, quæ intuitu præterita non complexa, & alibi interfluentia minimè curans, ex brevi curriculo vitæ, arctiorique humani sensus mensura, objectuque, electionem in opere statuit, & prudentiæ præcepta colligit. Deinde cum summa Hispanorum prudentia, arcano, quò imprimis sacratum est, negotiorum auctoritatem sustineat, aut exitum quærat, aut simul opinioni vulgari studeat, ac vires suppleat ingenio, rerum notitias alias obstruit, alias colore corruptas spargit; adeò ut, cum eorum facta, & consulta inexplorata pleræque jaceant, atque ignorantia caligine tecta, nec sapientia Hispanorum, quæ summa in extricando negotio est, nec veritas rerum, in qua vivendi disciplina consistit, citra corruptelam, aut fucum, inter Historiæ volumina pateat, atque ideò à republica erit tot rerum vicissitudines, tot fortunæ ludibria, tot militares, & Politicas artes, tot exempla, atque lumina rerum excidere oblivione, aut falsitate labefactari minimè pati. Huc etiam accedit, hanc nostram bellicæ Historiæ narrationem propter aulæ Hispanæ propinquitatem, unde belli conversiones, & motus, & propiora consilia erant, & utilitas bello, ea tempestate, quæ sita

in

Auctor Lectori.

in aulae incrementa refundebatur, cum ejusdem aulae vertigine, ac joco connexionem habere maximam; Quocirca saepe videbis cum Pallade Martem ludere, & Leones à vulpibus vinci, & qui speciem stultorum praese ferebant, per depressam jactantiam, ingenique vim clam intentam sapientiorum acumina obtundere, & ad calculos verti consilia, & arma è manibus propè fluere, quos propria utilitas revocabat: ac tandem inter militarium, & aulicarum artium confusionem id agi, id potissimè quaeri, ut felicior quis in aula venator, quàm consultor, aut miles in bello esset, atque tunc respublica staret, cum privatae non officisset. Hujusmodi, & aliae potiores fortasè causae, quas silentio transire libet, ad hanc contexendam Historiam quemdam animo meo instinctam, torpentique propè calamo impulsam dedere. Ceterum hoc mihi difficile iter ingredienti primò se scopulus offert, quò plures temerè impacti, aut fidei, cum falsa; aut rerum suarum naufragio, cum vera dixissent, afflicti sunt. Quippe, ne dum recentis memoriae hominum, quorum & lubrica quoque narratio est, sed etiam praesentium, & in apice, ac specula positorum acta, & consilia scribere aggredior. Hic autem, si viventibus assentabor, veritatem; si minus personas offendam; si suspensio vestigio, ac trepido propè calamo inter vitia, ac virtutes incessero, servile, & historico indignum munus exerceo; si cursim res aliquas tangam, aut tacitè praeteribo, mutilatur Historia, & ideò inutilis, atque deformis publicae scenae apparebit. Quid ergo exterminanda est Historia, & omnino excicandus artis Politicae fons, & prudentiae thesaurus exhauriendus? An tunc res gestae tradendae posteris sunt, cum per interposita secula expungit, aut minuit, aut mutat, illas oblivio? Cum rerum notitiae velut situ ex longo tempore ducto marcent? Cum famae, qua nihil mendacius, aut vulgari traditioni, qua nihil incertius, ac volubilius, credendum est, atque ideò inter cadavera, & cineres, & graveolentium fragmenta ossium, ut ita viventibus mos geratur, voluntanda semper erit Historia, & insuper ipsa ambigua, implicita, obscura, nisi plena erroribus, plena mendaciis? Satius igitur erit malè doctos homines dedocere, ut intelligant, quod si quis immunis à labe, & extra lapsum telique jactum humanae miseriae vivit, Deus est, aut Deo similis, aut facilius bellua est, ac minimè decet, inter tot foveas, & laqueos, & humanarum vortices rerum, quibus unoquoque penè vestigio mortalium natura periclitatur, labi malle, quàm erudiri; aut erubescere dicta, quàm facta. Praeterea, si vera est, qua contumelia jactaris, cur non emendas? si falsa, cum delinquere nemo alieno peccato possit, cur non irrides? si forte su-

perbus

Auctor Lectori.

perbus, & auribus insolens potestatem opumque pro te subsidium, & ornamentum appellas, quando ista displicent tibi, scias, quod pejora de te posteri audient, cum mortuus aculeos non senseris, ac tunc temperantia nostra cum illorum libertate collata mores tuos excusare potius, quàm accusare videbitur. Inter mortuos, & vivos illud, quod oblivio appellatur Lethe flumen interfuit; hoc si nimis inflari excursu temporis sinimus, cum stylo quaerimus mortuos, nec vada quidem inveniemus: sic media inter vivos, recentique vita defunctos cum versetur Historia, nihil atrum antiquis ab umbris, nihil vanum oblivionis à flumine haustum, ad publicam lucem referet. Exue igitur hoc aurium fastidium, & arrogantiam animi non ferendam, teque tractabilem, atque mittem vel erudiendum, vel admonendum, vel expurgandum bono Historico trade. Providendum est enim; ne propter paucorum indociles aures, & aliorum pavida ingenia, ea segete rudimentorum, ea fructus ubertate, atque copia, quàm ex Historia respublica suscipit, defraudetur: & me quoque non mediocriter juvit, domesticis curis, laboribusque quibus me redundantes in aula fluctus aliquantulum asperferunt, quasdam succisivas animo meo inducias per haec otia litterarum applicuisse, diuturnamque in Hispana Provincia moram prorsus inutilem non fecisse.

SUMMA

SUMMA TOTIUS OPERIS.

LIBER PRIMUS.

LUSITANIÆ descriptio. Hanc Regionem, olim incultam, ac propè desertam, Henricus Lotaringus restaurat, incolâsque ad civiliorem vivendi formam redigit. •Ei Castellæ Rex filiam collocat, data pro dote Portu urbe, cum Portugallia Comitatus titulo. Alfonso Henrici filius, ob prostratos pralio Mauros, Rex proclamatur. Sebastiano in Africa cæso, succedit Henricus Cardinalis. Is moriens absque liberis, multos relinquit regni competitores. Philippus II. Hispaniæ Rex, Antonio Portugallio devicto, rei Lusitanæ potitur. Dux Bregantiæ, regni amissi dolore perculsus, simul & metu Philippi, occumbit. Theodosius Ducis filius, desperatâ regni cupidine, phreneticus moritur. Galliæ Rex Ludovicus XIII. Hispaniæ Philippus IV. totum regiminis pondus, ille in Cardinalem Richelium, hic in Comitem Ducemque Olivarium, devolvit. Olivarius dissidia in Gallia suscitât. Richelius Suecum, Danum, & Hollandum in Austriacam familiam commovet. Catalaunia deficit à Catholico Rege. Mutationis imperii in Lusitania variæ causæ. Sub ministris regis Suariorum & Vasconcello omnia venialia. Richelius, ad suscipiendum arditum regnum hortatur Bregantium, qui operâ Pintii ad explorandas & flectendas civium mentes utitur. In colloquio Uliisipponæ habito, diversæ sententiæ de Lusitano imperio mutando. Locustarum prodigio prænunciatur imperii conversio. Variis dolis circumvenire Bregantium conatur Olivarius, qui ipse suis dolis capitur. Contra eum Ministrorum querelæ apud Regem. Lusitanorum affectus erga Bregantium. Ad ipsam Almada gratio. Iussu Regis vocatus ad Aulam, ire recusat. Cunctantem tandem ipsius animum Antistes Elvensis expugnat. Occultum uxori consilium aperit, quæ virum jampridem spe, nec tunc pendente ad Regni rapinam impellit. Rei agendæ tempus & ordo statuitur. Fortuitus casus, parvique momenti res, conjurationem penè disjicit. Audax Georgii Melifacinus. Philippa Villiena defectionis die constitutâ, filios accendit & armat, exemploque suo alios nobiles Lusitanos peracuit & illustrat. Conjurati Regiam occupant. Vasconcellus in armario latens ab Antonio Sotenzio conficitur, cadaver ejus pecudum alimento relictum, à Sodalibus Misericordiæ sepelitur. Ejus virtutes & vitia. Diripitur domus Decani Braacarensis. Margaritæ Principis constantia. Antonii Silvæ fides resurgit. Antistes Uliisipponensis solemnem instituit processionem, in qua verum aut fictum miraculum vulgus maxime movet. Is in spectem invitus usque ad Bregantii accessum, novæ gubernationis arbitrium subit. A Legatis Regni nomine missis, Bregantius Rex salutatur. Uliisipponem ingreditur magnâ pompâ, ibique coronam suscipit. Margaritam Principem ad Cænobium extra urbem transferri jubet. Ad Iulianam arcem occupandam

toto

toto conatu incumbit. Ioannes Cuera ad defectionem inducitur, spe præmi. Ad exhaustum gravium locupletandam, argenti usurariorum acervos conferunt Cives, quin & mulieres in milia ultrâ offerunt. Variis ærumnis afflicta Margarita, instigante Francisco Lusena. Quis aule Catholice motus & habitus fuerit, cum descendit Lusitania, & Olivarii in primis. Rex ea de re belli, statûsque Senatuum consulturus accersit. Oportet censet omniâ Catalaunia Lusitaniam sine mora urgendam. Ejus argumenta. Contra Olivarium differt, cujus sententia vincit. Comparantur copie pro Castelle munimine, quibus præstitur Dux Sidoniæ Medinæ. Lusitanie defectio, reliquas regiones quæ antiquæ suæ ditioris & juris erant, attraxit.

LIBER SECUNDUS.

A Nnus 1641. Legationibus ad externos Principes, vario illarum eventu, & internis, externisque discordiis insignis. Publica indicta regni Comitibus. Elvensis Antistes, & qui obtulerant, & qui assumpserat regnum, collaudat. Deleta tributis, quæ post Philippi II. Imperium introducta fuerant. Legationes ad Reges decernuntur, in quibus Imperator silentio præteritus. Odoardus Bregantii frater, Catholici Regis opera, & Cesaris jussu, apud Germanos custodiâ detinetur. Ad Regem Galliarum missus Legatus à Lusitano, ita auctus honoribus est, ut reliquos Aule Oratores mutatione perculerit. Apud Hægam regis insignibus exceptus Lusitanus Legatus, incundam cum Hollanda Republica amicitiam, proponit. Dux Sidonius in Bætica, regnum sibi parare constituit. Hollandos, dum unâ cum Lusitanis, terrâ marique Catholicum Regem oppugnare intendunt; major tenebat sollicitudo, quoniam modo apud Indos, Lusitanas opes everterent. Illorum mandato, Comes Nassaus Angolam diripit, urbem Divi Thomæ fluminis absunit. Complures Nobiles Lusitani clam in Regis Catholici fide persistunt. Terretur Bregantius contra se machinatum, multitudine. Suarii domum odio publico devoverit. Præclarum pudicitie exemplum edit Suarii filia. Antonius Menæzus, classem Indicam quam à Philippo moderandam susceperat, in eundem hostiliter sumpsit. Ad Tertias Insulas expeditio. Hollandorum perfidia. Civium pecunias & opes censet Bregantius. Regis Catholici exercitui præest Monregius Comes, cujus inertia Civis per prodicionem recipiendi, dilapsus est occasio. Circa Elvam prælium confertur, in quo superior Castellensis. Memorabilis quorundam oppiduanorum in Bregantium fides. Toralti Marchionis occisio. Impetum facit in Olivariam Ioannes Garaius, sed Monregii segnitie vacuus miles revertitur. Uliisipponæ graves in Bregantii caput inite insidiæ autore Bracensi Antiste, qui supremum fidei questorem, Cruciatæ Præsidentem, primorésque multos ad suas partes trahit. Edocetur Olivarius de structis insidiis, sed conjuratorum litteræ ab Ajacuntio interceptæ ad Bregantium deferuntur. Is status, Bellique Senatuum cogit, quod Antistes & alii conjurati temerè ingressi, capti & custodie traditi sunt. Omnes crimen confessi, nullo discrepante suffragio, capite condemnantur. Ville regalis Marchio, Camignæ Dux, cæterique plebuntur, evitato in sacras Personas supplicio, ne Pontifex offenderetur. Nicolaus Velascus Minorita, à Sidonio immissus ut conjurationis negotia tractaret. Franciscus Sancius Castellensis, expresso per artes à monacho, secreto; per speciem querendi Sidonium, ad Regem Catholicum iter instituit, ac foedus inter Bregantium, & Medinæ Ducem, initum exposuit. Olivarius manifestum cognati scelus, omnino aut ex parte diluere conatur. Subdolis ejus sermo ad Regem, qui Sidonii causam illius iudicio relinquit. Se ad Aulam confert Sidonius, Conjurationis ordinem faceret, &

delict

delicti quo tenebatur causam ab Ajamontii Marchione ducit. In bonis multatus, & reliquum vite Vallisoleti ducere jubetur. Ajamontius in urbe Segovia, elisis in carcere faucibus perduellionis supplicium dedit. Margarita Princeps Ulisipponē discedit. Eam Olivarius à congressu, asp. Etuque Regis arcet. Monregio, è belli praefectura dejecto successit Ioannes Garcius, qui per artes militum animum, & Civium fidem explorat. Dum Valverdem impetu capere intendit Franciscus Rabellus, Urbem jam ingressus Lusitanus, ac penè victor, in fugam vertitur. Romanam Legationem apud Urbanum Octavum agendam, Lameci praesul mandato Bregantii suscipit. Ioannes Ciunazerus, qui Hispani Oratoris munus obibat Romae, caute & sedulo Lusitani conatibus it obviam. Urbanus rem Cardinalium suffragiis excutiendam respondet. Cardinalis Sachettus Lusitanum Legatum regis insignibus esse admittendum existimat. Hoc dissuadet Cardinalis Pamphilius, cujus sententia probatur. Ne dum à Pontificis aditu procul, sed urbis etiam Romane Lusitanus haberetur. Dolum componit Cardinalis Antonius Barbarinus, quo captus Pontifex iubet ad Curiam accedere Legatum Lusitanum, quem Gallus Orator cum magno apparatu in domum suam hospitium excipit.

LIBER TERTIUS.

Fortuita, parvaque res Lusitanos & Castellenses, celerius quam antea soliti erant, ad tractanda arma commovet. Alfonso Melus captivos Castellae milites, velut mancipia turpiter exercit. Ludovicus Lancastrus commilitonum injurias ultum mittitur. Campomajoris, dolo per Hispanos tentata receptio, fallaci exploratoris fide, corrumpitur. Valverdem diripit & incendit Lusitanus. Occupat Tellius oppidum. Elca, cujus arcem ad primum tormenti bellici jactum prodit Gubernator. Dux Alba amissam arcem frustra recipere tentat. Sancti Martini obsidionem irritam Tellius tollit, inde Elcam urit, & arcem excindit. Viverus & Burgius quam plura Lusitania oppida incendunt, & diripiunt. Memoria posterorum digna quarundam mulierum Lusitanarum virtus. Isabella Borbonia Regis Catholici uxor frequentes exercet cum Olivario contentiones. Urget per se, clientesque suos, Regis profectioem ad Aragoniam. Nestit difficultates Olivarius, Regemque voluptatis blandimentis, à belli curis abstrahere conatur. Invito ac palam repugnantē Olivario, secundum Marchionis Granensis sententiam Cesar Augustam Rex sese confert. Bellum Lusitanum elanguescit. Vienna agunt Hispani cum Cesare, ut ex Germania, Odoardus Mediolanum traducatur. Olivarii genus, cultus, viresque institutum. Invitus, à patre Salmanticam mittitur, ad Jurisprudentiae addiscendam doctrinam. Morte fratris ad Regiam translatus, servitio sese addicit Hispaniarum Principis, quo ad regnum evecto, Imperii regendam molem suscipit. Deficiente Catalaunia, Regis in ipsum minui cepit benevolentia. Regina praesentens labare jam Olivarium, extrema illius ruina ministram eligit Margaritam Sabaudiam. Secretum Margaritae cum Rege colloquium. Comes Casirillius, instinctu Reginae detegit Regi, quae ipsum latebant, reipublice vulnera. Olivarius, quo liberius imperaret, inter Cesarem & Philippum dissensionum, ac diffidentiae semina jacebat. Hinc Regina, Marchionem Granensem monet, ut contra Olivarium insurgat. Anna Guevara nutrix olim Philippi tyrannicam Olivarii Gubernationem Regi exponit. Rex & Regina egrè patiuntur, Balhassum Hispaniarum Principem, etatis annum quintum decimum agentem, Olivarii artibus malè educatum, ac pejùs edoctum, inter mulieres

mulieres adolescere. Henricum filium notum famulitio Principis praeficere cupit Olivarius. Manu Regis conscriptos codicillos accipit, ut Loeccium pergat. Olivaria lacrimis, Regis Reginaeque animum mitigare nequit. Ludovicus aris, ut triudum in palatio maneret Olivarius, impetrat à Rege. Incredibilis laetitia, & publica gratulatio omnes afficit, ob lapsum Olivarii, qui impendens à furore populi periculum arte subterfugiens, Loeccium petit.

LIBER QUARTUS.

Franciscus Luzena Bregantii administrator, egregie munus suum obit. Ei ab Olivario tenduntur insidiae. Proditionis accersitur. Insons extremo, nimisque festinato supplicio tollitur. Bregantius acriora belli tractare consilia cepit. Arma hostium nedum expectat domi, sed ultrò quoque in Castellam infert. Galli milites terram marique frequentes Ulisipponem appellunt. Lusitaniae vires. Armorum imperium Vasco Mascaregno traditur. Anceps Castellae rerum conditio. Sancti Stephani Comes copiis Castellensibus praest. Exercitus Lusitanus ducitur ad oppugnandum Valverdis oppidum, ab iisdem aliàs incensum, & ab Hispanis restauratum. Captum oppidum furditus diruitur. Badajocium obsidere aggreditur Mascaregnus. Ratus fore obsidionem diuturnam, retrò copias abducit. Exauctoratur à Bregantio, & in ejus locum sublegitur Mathias Albuquerque. Novi Ducis initia. Alconcellum primo impetu invadit. Arcem capit, firmoque praesidio munit. Villanovam perit, & occupat. Geldrius arcis gubernator, eam per honestas condiciones Lusitanis concedit. Eodem tempore, eodemque astu res Lusitana in ora Galliae promovetur. Castelmeliorii Comes, jubente Bregantio, infestus Callaciam intrat. Salvaterram furtim invadit, & expugnat. Rex Catholicus, summo Navarre Priore, Cardinali Spinula armorum regimen defert. Amissi nuper oppidi receptionem illi commendat. Cardinalis inglorius, & inanis Compostellam repetit. Braccavensis Antistes conjurationis in Bregantium initia auctor, diem obit in Lusitania. Marchio Turrecusius, à Rege Catholico, ad Lusitania fines cum armorum imperio transfertur. Propè collapsam militum disciplinam restituit. Dux Lusitanus urbem Albuquerquei adoriri decernit. Sed re infesta discedit. Turrecusio certam in hostem expeditionem praecipienti, petulanter obsistit miles. Antistes Badajocii Turrecusium furibundum, & ad Aulam iter parantem, artificio deludit. Montitium vastat Albuquerque. Molingenius Belga, urgente Turrecusio, confert cum hoste pugnam, evaditque victor. Fractus Albuquerquei redit in Lusitaniam, & falso sese victorem profertur. Santalexium capit Molingenius. Lusitani cujusdam militis furor. Rex Catholicus Turrecusium, ire Elvum ad oppugnandum jubet. Franciscus Melus Lusitanus magister equitum superatur à Molingenio. Ad urbem Elvum cum omni obsidionali apparatu movet Turrecusius. Tervetur initio ferali omine. Locus, tempus, fortuna, caelum ipsum illius inceptis obstant. Famam tandem, ac viribus diminutus Badajocium redit. Se Magnatum Hispanorum quos Grandes appellant, numero adscribi poscit. Rex ea de re praeter morem Senatam consulit. Molestè fert Turrecusius hanc dignitatem non fuisse sibi attributam jure sobolis perpetuò propagandam. Militiae missionem petit, & impetrat.

LIBER QUINTUS.

Turrecusum, ad armorum imperium in Lusitania sequitur Marchio Leganesius. Prævalidum propugnaculum, pontemque inter Elvum & Olivençam, expugnat & excindit. Lusitanorum duo peditum millia, ac totidem ferme equites, partim cedit, partim fugat. Monroium Iurumeniam mittit, sed prædâ inescatus miles frangitur ab oppidanis, & præceps abscedit. Leganesius ad prædas agrorum, exustiones villarum, & vicorum excidia convertitur. Villavitosam capit ac diripit. Alburquercium in fugam vertit. Orta Romæ contentio inter Oratorem Hispanum Zirola Comitem, & Zedofreite Priorem, Lusitanæ causam Ecclesiæ agentem, universam propemodum Curiam permiscet. Invadunt Hispani milites Priorem, è famulis unum confodiunt, alium lethaliter vulnerant. Innocentius, urbanum Prætozem jubet viâ juris de crimine inquirere. Ex sententia Purpuratorum, manet Orator congressu Pontificis interdictus donec Sicarios traderet. In Aula Catholica Apostolicus Nuncius petit ut avocetur Comes Zirolensis, quem Rex Legati munere exutum Româ discedere jubet. Mediolani, auro corrupte Germanorum custodia, Odoardum Bregantii fratrem ab arce dimittere promittunt. Crimini datur Odoardo, quod fratri, Regis nomen imposuisset. Iudices delegantur à Rege Catholico qui in ea causa ex Majestatis lege procedant. Mærori succumbens Odoardus lethali morbo corripitur, & iudicium sententiam avertit. Molingenius, ob præclare gesta, Marchionis titulo insignitus, militiæ præfecturam administrat. Telena propugnaculum à Leganesio extructum, per turpem deditionem Alburquercio traditur. Molingenius hanc infamiam diluturus, Lusitanum ad Anæ transitum cedit, propugnaculumque restaurat. Remissi, aut intermissi potius in Lusitania belli, multiplex causa. Carolus Padillia in Regem conjurat. Per insidias & dolos captat Ari benevolentiam. Lutetiam mittitur ut pacis inter Gallos, & Hispanos negotium urgeat. Rodericus Sylva Dux Ixarensis, acres cum Aro gerit simultates. Per venenum, Bregantium de medio tollendum, Regi proponit Dux. Facinus aversatur Rex. Padillia, suum de conjuratione consilium aperit Ixarensi. Hic fidem Carolo obstringit, seque conjurationis principem fore profiteretur. In partes adsciscitur Petrus Sylva Vegensis. Series conjurationis. Ioannes Padillia Caroli frater, Vercellensis civitatis Præfectus renunciatur. Carolus fratrem in sceleris societatem adducturus, scribit ei litteras, quæ ad Arum Mantuam Carpetanam remittuntur. Compinguntur in vincula Conjurati. In eos ut reos Majestatis capitale supplicium sancitur. Animo interritus jugulatur Carolus. Regis Catholici pietas. Ixare Ducis causa à Iudicibus versatur. Decernitur, ut veritas, per cruciatum exquiratur. Dux, ad tormenta sustinenda mirè compositus pergit. Prætoris & tortorum sævitia, & Ducis constantia. Lex, vetusque Castellæ usus, ut reis inconfessis pro vita indemnitas præstetur. Ixarensis perpetuò carceri mancipatur, & in arce Legionis oclusus, multo ibi post tempore senio, ac valetudine resolutus, interit. Ioannes Padillia, dum Mediolano, Mantuam Carpetanam adducitur, voluntaria per iter media, iudicium prævertit.

LIBER

LIBER SEXTUS.

Bregantius lethali morbo correptus, ministros, regnique Principes convocat, deque fide servanda monet, vi apoplectica tortus occumbit. Ejus mores. Imperii juri, opibusque paternis, Alfonso maximus natu filius, regni que tutelæ ex vi testamenti succedit Aloisia Gufmana, Bregantii uxor. Hæc Laurentianum Comitem qui regni confinio cum milite præerat, Barcarotæ arcem petere jubet. Franciscus Tuttavilla Sangermanensis Dux, armorum pro Castella Præfectus. Quibus moliebatur insidiis Lusitanus capere, capitur. Rex Catholicus, ad acrius quàm antè, Lusitanie bellum redintegrandum permovetur. Status Senatu coacto, Dux Medina censet, non incumbendum receptioni Lusitani regni, nisi post stabilitam cum Gallo pacem. Ejus Oratio. Contra sentit Belvasius Spinula. Ejus argumenta. Ardet Arus cladium quas Olivarii insolentia pepererat, restaurator dici. Sangermanensis milites contra Olivençam ducit. Laurentianus Badajocium contendit, ut ab Olivençæ obsidione Castellenses abstrahat. Ibi accepta clade ab urbe obsidenda deterretur. Valentiam irrito conatu aggreditur. Olivençæ honestis conditionibus Castellensi traditur. Saldanius quod nec pro fide, nec pro viribus Olivençam defendisset, perpetuo exilio multatur. Aloisia, fœdere cum Gallis & Anglis sancito, ultra fines Castellæ arma translatura exercitum cogit, cui præficitur Ioannes Mendus Vasconcellus. Is ad Badajocii obsidionem se applicat. Frangitur primus Lusitanorum impetus ad propugnaculum Sancti Christophori. Castellensium equitum duo millia caduntur. Pugna memorabilis inter Venti, & Maja colles. Civitatis obsessæ nuncio perturbatur Aula Catholica, & belli expeditionem suscipere cogitur Arus. Lusitanus Badajocii solvit obsidionem. Triumphantis in modum, urbem Arus ingreditur. Villabuim diripit. Elvum obsidet. Subsidia magno strepitu Ulisippo ne comparantur. Cantagneda Comes summus exercitus Lusitani Dux, Elvum liberaturus pergit. Prænunciat Aro per litteras, qua ipse die, qua hora, quibus copiis, qua parte subsidio sociis venturus sit. Inito certamine, Sangermanensis in capite sauciatur, unde prosternitur Castellensium acies. Elvus obsidioni eximitur. Arus ad Aulam revocatus, in eodem gratiæ loco, quo antè retinetur. Studiosus cum Gallo pacem tractat, ut universas imperii vires in Lusitaniam convertat. Consulitur quisnam ex Europa Principibus inter utrumque Regem, discordiarum arbiter, melior estimaretur. Summus Pontifex, Cæsar, Veneti suspecti. Maturandæ pacis negotia Mazarino & Aro commendantur. Congressus inter eos apud Irunem utriusque regni confinium, condicitur. Anglus Legatus, Galli, Hispanique auxilia pro reducendo suo Rege, implorat. Summa utriusque partis contentione, Lusitanie articulus agitur. Caput summa inter Hispanum, Gallumque ad Pyrenæos compositæ pacis. Quæ Maria Theresæ cum Gallo, nuptiis firmatur.

LIBER SEPTIMUS.

Rex Catholicus in Lusitanum parandum bellum intendit. Acerrimè tractatur de summi Ducis electione. Ioanni Austriaco Philippi filio notho arma commendantur. Gubernator armorum secundo loco Sangermanensis renunciatur. Militum

ē 4 numerus

numerus. Exercitus Campomajorem initio petere visus, averſo itinere Origuelam repente invadit, arcemque adjacentem delet. Arronci oppidum Ioanni se addicit. Sexdecim Lusitanorum equitum turmæ, vim hostium laceſſere auſa, partim ceduntur, partim fugâ dilabuntur. Alconcellum recuperat Austriacus. Acris per otium, inter Italos, Hispanosque, de ordine & loco, oriuntur diſſidia. Ioannes, Duces Italos asperis verbis increpat. Emanuël Carafa pro Italica natione respondens, ob libertatem in custodiam conjicitur. Dirimitur per regem, nationum litigium. Vere appetente, Austriacus in proximi belli conatum incumbit. Non minor agitatio sollicitos habet Lusitanos, unde severius invehuntur tributa. Catharina Portugallia Bregantii soror Regi Britanno d' sponſatur. Ei Tingi, sium in Africa oppidum pro cumulo dotis accedit. Religionis causâ Rex Catholicus municipium intercipere instituit. Ejus promissa averſatur Ludovicus Almeida, & oppidum in Angli ditionem concedit. Villabuim funditus diruit Austriacus. Multas equitum Lusitanorum turbas fugat Alexander Corraera. Morba per iter invaditur. Iurumeniam versus dum tendit Ioannes, novus repente de cælo, nubilâ nocte, conspicitur fulgor. In Lusitania que circum oppidum erant propugnacula, Castellenses irrumpunt. Intestinus oritur in urbe tumultus, qui Pinti Præsidis prudentiâ extinguitur. Menesius Lusitani exercitus Dux, expeditionem quamprimum parare milites jubet, ad succurrendum Iurumenia. Urbis tuenda spe prorsus afflictâ, palam inde re infectâ discedit. Iurumenia post arctam integri mensis obsidionem, Austriaci virtute atque auspiciis evicta, Regique Catholico restituta. Ad Villavitiosam ducit exercitum Ioannes, Lusitanumque nititur elicere ad pugnam. Aveirum recipit, dimissisque cum vita & opibus Oppidanis, ad terrorem solo equat. Monfortis deditur. Crati excidium, cuius Governator Austriaci jussu, sclopis in medio foro transverberatus occumbit. Adversus Oguelam victor exercitus tendit. Dum Governator, Ioannis colloquium petit, Castellensis miles sine imperio urbem pervadit, prædeque duntaxat avidus, à sanguine abstinet. Prædam Lusitanis restituendam jubet Austriacus, honestasque illis condiciones tribuit. Sartirang Comitem Oguelæ Præsidem relinquit.

LIBER OCTAVUS.

Ulisipponis petende consilio omisso, Austriaco permittitur bellum pro suo arbitratu gerere. Paratur Classis, ejusque regimini imponitur Dux Averensis. Veteres Legiones que Mediolani versabantur inutiles, in Castellam transvehuntur. Bregantius à matris avulsus tutela & virtutis & fortunæ opinionem penes indigenas, & exteros captare optat. Cantagneda Comitem ad se vocat, & Transtaganæ armorum imperium in Sancium Emanuëlem Comitem Villastore transfert. Is invisens arces, & opida regni, Eboram negligit. Ioannes, diutius quam crediderat belli expeditionem extrahit. Qua de causa. Badajocio profectus, Eboram petit. Sancius ultimam Castellensis exercitus aggressus aciem, cum aliqua cede recedit. Austriacus, per Didacum Cavallerum circumjacentia municipia, ad deditonem compellit. Ludovici Mesebute Governatoris Eboræ, viri militiæ planè imperiti, jussa recipere detrectant Duces. In subsidium urbis electi mittuntur equites, sed improspere exitu. Ludovicus de Sousa electus jam Portus Antistes, communi deditonis consilio perimaciter obſistit. Civium confusio. Milites pugne cupidos compeſcit Austriacus, ne prædâ opulenti distraherentur. Nono postquam obſeſſa est die, Civitatis fit deditio.

Allato

Allato Ulisipponem urbis amisse nuncio, populus concitatur. Irrumpit in sedes Antistitis & Cantagnedæ, eâque diripit. Extinguitur voce Principis tumultus; cujus auctores aliorum obtentu criminum, sceleris poenas dant. Severè præcipit Rex Catholicus ut Eboræ cives clementer tractarentur. Copias, Ioannes ad dimicationem instructas movet. Infeliciter ad Odigebense flumen captâ pugna, gressus avertit ab hostibus. Sancium obſistentem flectit ad pugnam Scombergius. Canalia pugna, in qua Lusitanus plent, opimâque potitur victoriâ. Castellensium caſorum; sauciorum, capiorum numerus. In Marchionem Pirovanum mira canis fidelitas. Ulisipponensis Antistes, populo hilariter turbulento, duo millia nummum ex fenestra projicit. Amissa Eborâ, brevi à Lusitanis recipitur. Didacus Cavallerus missus ab Austriaco, ut Elyum furtim caperet, expectatione delusus revertitur. Ignis injectus bellico pulveri funditus evertit Arroncium. Aulicorum Austriaco iratorum questus. Huic præcipit Rex, ut cum lectis è status, bellique Senatûs consiliariis, sibi de bello melius gerendo consulat. Dux Ossunensis propugnaculum extruit propè Almeidam. Conflictus apud Ieresium, in quo Castellensis primo impetu obrutus, postea concidit hostem. Accedit ad Aulam Sangermannensis, ut excutiat calumnias sibi ab emulis afflictas. Militiæ munere devolutus, arma in Lusitaniam resumere vetatur. Alexander Farnesius externi equitatus Magister renunciatur. Cantagneda Valentiam Alcantara petit, in ejusque possessionem pro Bregantio traducitur. Ossunensis cum exiguis copiis Castellum Roderici aggreditur. Obsidionem solvit, & demde proſtigato exercitu sibi fugâ consulit. Philippus Austriacum exauctoraturus, ipsum per ministrum monet, ut ultrò abdicatis militiæ curis, Consociam continuo secedat. Comes Marsinus curam armorum subit, donec Ioanni succedere-
tur. Propugnaculum ab Ossunensi constructum solo equat.

LIBER NONUS.

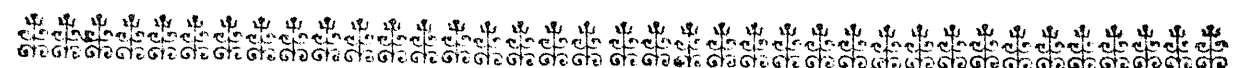
Austriaco sufficitur Marchio Carazena. Is sententiam expromere jussus, censet Ulisipponem restâ petendum; aut prætermisſis munitis oppidis, omnia incendio, ferroque vastanda. Didacus Correa, dum inbibere prædæ impetum conatur, à Lusitanis, cum quinquentis equitibus sternitur. Comes Marsinus avidè certaminis causas querit. Alexander Farnesius Valentiam intercipere tentat, sed re vacua discedit. Ad primores Ducum Oratio Carazena, qui cum exercitu ad Villavitiosam dirigit iter. Oppidum capit, cuius Governator Brittus ad arcem confugit. Interrita Carneri Centurionis audacia. Cantagneda subsidia laturus obſeſſis, Carazenensis adventus sui certitudinem denunciat. Montisclari pugna, in qua victor Cantagneda, Lusitani tandem diadema regni in Bregantii capite fixit. Obsidio arcis Villavitiosæ solvitur. Gravis Regem, ac ministros cura percillit, an, & quomodo bellum reparandum. Philippi Regis interposita mors, belli consilia sustollit. Hujus interitum cometes paucis antè mensibus nunciavit. Per dolum mutato Regio codicillo, pro Mediæ Duce, Aitonæ Marchioni, Imperii regimen adſcribitur. Ioannes, ultimos patris amplexus exoraturus, accedens, non admittitur. Philippi mores. Apud Escurrealium sepulchro conditur. Testamenti ejus series compendiaris. Rege tumultato, prima que Reginam Governatricem potissimum urſit cura, fuit de Lusitano bello deliberatio. Regina cupide huic imponere bello finem desiderat. Favet ejus consilio Mediæ Dux. Ejus oratio in Status Senatu. Contra differit Everardus Nitardus. Austriaco, Provinciæ Belgicæ demandatur Præfectura. Rex Angliæ, ni pacem amplectantur Hispani, Lusitano se terrâ, marique affuturum

rum jactat. Regina consensu, cum Lusitano quaesita pacis interventor assistit. Pacis conditiones. Octavo & vigesimo post defectionem anno, Lusitania suo tandem Regi redditur.

LIBER DECIMUS.

Bello externo composito, quasi civile in Lusitania prorumpit. Regis Alfonsi vita, instituta & mores. Odemira Comiti traditur erudiendus. Antonius Contiis subdole captat Alfonsi benevolentiam. Stolidâ fortitudinis ostentatione, in mortis discrimen bis se Rex implicat. Per Status Senatuum publico nomine monitus, vitia mutat, non mores. Partes & factiones in Aula fovet Contiis. Inter filium & matrem contentiones exoriuntur. Senatus decreto, Contiis, omnesque ejus impure factionis clientes, ad Brasiliam exules ejiciuntur. Aloisia quod diutius tenere non poterat, Imperium Alfonso dimittit. Assumpta dominationis initia. Comes Castelmeliorius, Comes Autogia, Casârque Menesius ad Imperium sibi tenendum, Triumviratus similitudinem constituunt. Regis tandem, regni que unicus moderator remanet Castelmeliorius. Primarios regni cives exilio multat. Consilium orditur opprimenda Aloisia, que jussu Regis à Regia discedit. Alfonsus, nullo adversante ad pristina facinora redit. Marchionem Fontanum ad interitum querit. Sicarii Regis impetum faciunt in Comitem Encerensem. Ab iis Noronia lethali confectus vulnere, extinguitur. Religio in ludibrium adducta. Contiis Ulisipponem revocatus in regni fines expellitur, artibus Castelmeliorii, cujus potentia decrescere cœpit. Pulcherrimo vitæ instituto, moderationis laudem sibi promeretur Petrus Alfonsi frater. Regis cum Principe Nemurtia connubium. Aloisia Gusmana mors, & animi dotes. Inter Regem & Petrum ingravescent dissidia. Regina, à viro ludibriis, à Castelmeliorio expulsionem injuriis affecta, ad Petri partes accedit. Is Castelmeliorii expulsionem à Regia, deposcit. Senatus super ea re varia sententiæ. Proceres, urbisque Patricii à Petro convocati, illius se causa alacriter affuturos respondent. In ejus favorem tumultuatur Ulisippo. Castelmeliorius se ab Aula furibundus proripit. Henricus Miranda, & Antonius Sousa nocte intempesta diffugiunt. In summa rerum confusione, regni Comitibus coguntur. Regina ad Franciscanarum Monialium Cœnobium divertit. Litem de matrimonii rescissione apud Ecclesiasticos Iudices incohat. Exutus imperio, custodia traditur Alfonsus. Omnia imperii jura, præter Regias fasces & nomen, Petrus assumit. Regina, dirempto cum Rege matrimonio, ordinum consensu Petro nubit. Rex ex Insulis Tertius repectus prope Ulisipponem degit, attentissimè custoditus.

APPROBA

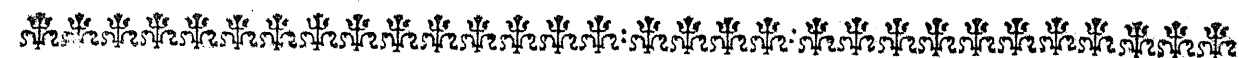

APPROBATIONES.

DE mandato nostri admodum Reverendi Patris Generalis vidimus opus cui titulus est, BELLUM LUSITANUM, &c. nihilque in illo reperimus, quod Orthodoxæ fidei, aut temperantiæ morum oppositum sit, inò scriptionem elegantem, & cultam, & utilium documentorum refertam, quæ authori laudem, reipublicæ emolumentum, & eruditæ delectationem, & usum comparatura sit. Idcirco publica luce dignum censemus. Matriti die sexta Septembris 1682.

Don ANDREAS TELERA,
Cleric. Regularis.

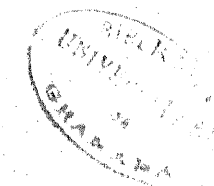
Don LUDOVICUS ABAUNZA,
Cleric. Regularis.

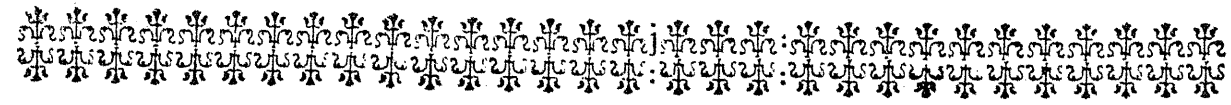
HOc opus inscriptum BELLUM LUSITANUM, & à Rev. P. D. CAJETANO PASSARELLO, Præposito nostræ Domus Matriti compositum, & juxta præfixam assertionem Patrum, quibus id commissimus approbatum, ut typis mandetur, quod ad nos spectat; facultatem concedimus. In quorum fidem præsentibus Litteras manu propria subscripsimus, & solito nostro sigillo firmavimus. Datum Tusculi die 11. Octobris 1682.

D. THOMAS SERSALIS,
Præpositus Generalis, C. R.

D. ARSENIUS CAVEDONE,
Secretarius C. R.

SUMMA

SUMMA PRIVILEGII A CHRISTIANISSIMO
Rege concessi.

LUDOVICUS MAGNUS GALLIARUM ET NAVARRÆ REX
CHRISTIANISSIMUS, Diplomate suo sanxit ne quis per univer-
sos Regnorum suorum fines intra sex proximos annos à die publica-
tionis exemplarium computandos, imprimat seu typis excudendum
curet, & venale habeat opus, quod inscribitur, *Bellum Lusitanum ejusque regni
separatio à regno Castellensi cum abrogatione superadjecta Alfonsi Regis Lusitani,
Authore D. D. CAIETANO PASSARELLO Catanfariensi Clerico Regu-
lari*; præter ANISSONIOS Bibliopolas Lugdunenses, aut illos quibus
ipsimet concefferint. Prohibuit insuper eadem auctoritate Regia omnibus suis
subditis, idem opus extra Regni sui limites imprimendum curare, & impres-
sum divendere, vel quempiam ubicumque fuerit ad id agendum impellere,
ac instigare sine consensu dictorum ANISSONIORUM; Qui secus faxit,
confiscatione librorum, aliâque gravi poenâ multabitur, uti latius patet in di-
plomate regio. Dabatur Verfaliiis, die vigesima Januarii, anno Dom. 1683.

Ex mandato Regis,

Signatum

JUNQUIERES.

Inscriptum Registro Bibliopolarum Parisiensium, juxta Senatus Decretum, die 27-
Februarii 1683. Signat. ANGOT.

DE

I

DE
BELLO LUSITANO
LIBRI PRIMI

SUMMA.

LUSITANIÆ descriptio. Hanc Regionem, olim incultam,
ac propè desertam, Henricus Lotaringius restaurat, incolâsque
ad civiliorum vivendi formam redigit. Ei Castella Rex filiam
collocat, data pro dote Portu urbe, cum Portugallia Comitibus ti-
tulo. Alfonsus Henrici filius, ob prostratos prælio Mauros, Rex
proclamatur. Sebastiano in Africa caeso, succedit Henricus Car-
dinalis. Is moriens absque liberis, multos relinquit regni com-
petitores. Philippus II. Hispania Rex, Antonio Portugallio de-
victo, rei Lusitanae potitur. Dux Bregantia, regni amissi dolore percussus, simul &
metu Philippi, occumbit. Theodosius Ducis filius, desperatâ regni cupidine, phœneticus
moritur. Gallia Rex Ludovicus XIII. Hispania Philippus IV. totum regiminis pondus,
ille in Cardinalem Richelium, hic in Comitem Ducemque Olivarium, devolvit. Olivarius
dissidia in Gallia suscitât. Richelius Suecum, Danum, & Hollandum in Austriacâ
familiam commovet. Catalaunia deficit à Catholico Rege. Mutationis imperij in Lusita-
nia variâ causâ. Sub Ministris regis Suario & Vasconcello omnia venalia. Richelius,
ad suscipiendum avitum regnum hortatur Bregantium, qui operâ Pinti ad explorandas
& flectendas civium mentes utitur. In colloquio Ulissipone habito; diversæ sententiæ
de Lusitano imperio mutando. Locustarum prodigio prænunciatur imperij conversio.
Variis dolis circumvenire Bregantium conatur Olivarius, qui ipse suis dolis capitur.
Contra eum Ministrorum querela apud Regem. Lusitanorum affectus erga Bregantium.
Ad ipsum Almada oratio. Iussu Regis vocatus ad Aulam, ire recusat. Cunctantem tandem
ipsius animum Antistes Elvensis expugnat. Occultum uxori consilium aperit, qua virum
jampridem spe, metuque pendentem ad Regni rapinam impellit. Rei agenda tempus &
ordo statuitur. Fortuitus casus, parvique momenti res, conjurationem penè disjicit. Audax
Georgii Meli facinus. Philippa Villiena defectionis die constitutâ, filios accendit & armat,
exemploque suo alias nobiles Lusitanas peracuit & illustrat. Conjurati Regiam occupant.
Vasconcellus in armario latens ab Antonio Sotenlio conficitur, cadaver ejus pecudum
alimento relictum, à Sodalibus Misericordiæ sepelitur. Ejus virtutes & vitia. Diripi-
tur domus Decani Bracarenfis. Margarita Principis constantia. Antonii Silvæ fides re-
fulget. Antistes Ulissiponensis solemnem instituit processionem, in qua verum aut fictum
A miraculum

miraculum vulgus maximè movet. Is in speciem invitus usque ad Bregantii accessum, nove gubernationis arbitrium subit. A Legatis Regni nomine missis, Bregantius Rex salutatur. Ulissiponem ingreditur magnâ pompâ, ibique coronam suscipit. Margaritam Principem ad Cœnobium extra urbem transferri jubet. Ad Iulianam arcem occupandam toto conatu incumbit. Ioannes Cueva ad defectionem inducitur, spe præmii. Ad exhaustum æra ium locupleandum; argenti usuarii acervos conferunt Cives, quin & mulieres monilia ultrò offerunt. Variis ærumnis afflictatur Margarita, instigante Francisco Luzena. Quis aula Catholica motus & habitus fuerit, cum descendit Lusitania, & Olivarii in primis. Rex ea de re belli statûsque Senatûm consulturus accersit. Ognatus censet omisâ Catalaunia, Lusitaniam sine mora urgendam. Ejus argumenta. Contra Olivarius disserit, cujus sententia vincit. Comparantur copie pro Castella munimine, quibus præficitur Dux Sidonia Medina. Lusitania defectio, reliquas regiones que antique suæ ditioris & juris erant, attraxit.

BELLI LUSITANI

LIBER PRIMUS.

LUSITANIA, quæ, & Portugallia parvo discrimine dicitur, ad Oceanum occidentum in extremo Hispaniæ angulo sita, fines ab Austro Anam per annem dirempta, Bæticam habet, à Septentrione per Durium divisa, Hispaniam Tarraconensem. Hoc regnum exigua ea quoque parte comprehensum, quæ Portugalliæ ei nomine jungitur, tres in Provincias scilicet Cistaganam habet, & Transagannam Provincias Tago interfluvio distinctas, simul etiam cum terræ tractum, qui ultra Durium præcipua solitubertate, omnisque pabuli copia ad Minium usque fluvium extenditur. Universum autem longitudine amplectitur quadringenta millia passuum, minori multò latitudine, & ubi latius explicat se centum amplius sexaginta, ubi magis contrahitur octoginta. Insigni nobilitate continet idem urbes Cis Tagum Ulissiponem regni caput, & sedem imperii, circumsparsæ telluris amœnitate, annonæ abundantia, cæli temperie, mœniûmque circuitu, Hispaniarum urbium nulli secundam. Eboram ultra Tagum, quæ ob ejus

præstantiam, & incolarum frequentiam inter arcti ceteras regni urbis prænotum fortita est; & Bracaram etiam Sacrorum antiquitate, ac splendore, ac ruinarum memoria primatus auctoritatem jactantem. Regionis solum, nisi quod pleno alveo, aut ex eo latè manantibus rivis circumfusa flumina rigant, magna ex parte sterile, incultum, atque infecundum est; siccitate, solis æstu torretur, solitudine squalet. Id tamen incolarum ad eò labore, curaque & nundinarii propè maris suppletur obsequio, ut nedum regio exuberet necessariis, sed etiam in mercibus peregrinis aliqua ad vitæ usum, plura ad omniû ferè sensuum oblectamenta extra Europæ latitudinem mittat. Hoc frequentibus antea regnum, raris nunc incolis habitatur. Id modo indigenæ tribuunt fortuitæ Martis ruinæ, bellique quod ibi nuper exarsit voracitati; nos autem, & volvi hanc provinciam censemus fatò quodam totius Hispaniæ, quæ jam effæta, & valdè incolis imminuta plus opinione, & consilio, quam vi, & robore externis imperitet. Gens Lusitana tamen eo loco, eo hominum numero adstricta, sed virtute, atque animo longè amplior, Africæ quondam potuit subigere partem, novas Insulas aperire, & per ignotum navigantibus iter evadere ad Indos, illisque tributum imponere; totam ferè Asiam commendatione

mendatione rerum gestarum, armorumque terrore complere. Mores eorum, nisi æmulatio, aut contumelia fortè tetigerit, aperti, faciles sunt, & mitiores, quàm in fronte jactantur, cultus elegans, non sumptuosus; victus splendidus, & frugalis. Religionis, justitiæ, sapientiæ, armorum mirifico studio tenentur. Castellenses vanitatis, atque superbiæ odio potius quàm ioco Lusitanos infimulant, unde illos turgidos vocant, sed quidam in illis animi tumor nobis oriri magis videtur ex magno animo, quàm inflato. De hujusce gentis origine, prætermisissis veterum monumentis, temporis labe, aut invidia, aut negligentia scriptorum cum fabularum varietate corruptis, unde scilicet orti, unde aucti, propagatque fuerint, quàm peregre obstitierint Lusitani Romanæ virtuti, atque ejusdem quæ universa præmebat imperio sublimioris potentia moli, quidve singulariter gesserit Viriatus tor illatis Romanis cladibus celebris, & quod tanquam hæreditario gloria armorum incitamento, ornatumque Lusitana indolens agitetur; pro certo constat, hanc Lusitanam regionem horrentem olim, incultam, ac propè desertam, incolas ejus aspero more, dissona lingua, rusticis ferè sedibus vagos ab Henrico Lotaringio restauratam primùm fuisse multis ex Gallia coloniis adjectis, eoque horrido propè more ad civilem vivendi formam redacto. Hunc virum natura sua bellicosum, & animo acrem, stirpis præterea claritate tumens, & quod arma ea tempestate Gallorum latè, ac victricia, per Orbem obstreperent, propinquum animo inquietum, præservidumque cum metueret Alfonso hujus nominis sextus Castellæ Rex, satiusque propterea duceret gratia experiri, quàm maleficio novum Principem velle generum sibi adscivit, ei collocata filia Theresia, atque pro dotali stipendio Portu ur-

be, aliisque Durii ad ostium jacentibus oppidis cum Portugalliæ Comitibus titulo, ex qua Portu civitate nationi, ac nomini Galliæ muliebrem per dotem adjuncta, rectè plerique sentiunt Portugalliæ appellationem conflantem.

Ex Henrico, & Theresia Comitibus est ortus Alfonso, qui ob Mauros in prælio insigni cade prostratos militari studio, atque plausu in illo ardore victoriæ Rex proclamatus, augustum hoc sibi partum virtute nomen, aliis post dotibus auctum, atque exinde retentum ad posteros transtulit. Regius inde stipites effusus præclara Principum sobole floruit usque ad Joannem primum Regem Lusitaniam, Petri item Regis filium nothum, qui legitima quam succisa linea cum juri in eo gratia, aut viri meritum præpolleret fortuna, & opibus potens in Lusitania regnavit. In hoc ipso Joanne cum natalium licet vitio servata, & propagata familia regia continenti Regum successione multis post annis cum Cardinali Rege Henrico, qui Sebastiano in Africa cæso successit, & sine liberis obiit, tandem extincta est. Cæterum ne illustris familia interiret, ne sæva per bella orbem jam regnum hæres externus acciperet, jacta apud regni proceres mentio, moxque ad summum Pontificem lata est; ut Cardinali Regi qui sacris erat initiatus, canonico impedimento remisso, fas esset pro republicæ bono connubium inire. Sed Philippus Secundus Hispaniarum Rex, spe, opibus, votis, jurisque suffragio jam tunc ante alios in regnum erectus inflammatusque, id acius Romæ per suum Legatum interpellavit, utile sibi, & revera, ac solida in speciem oratione proposita, scilicet contumeliosum, & vanum futurum indultum, ac populorum offensionem, decrepitum & intermortuum propemodum senem in spem inanem habendæ proles, sacerdotium, & sacram Purpuram abjecisse. Quod

mox, & exitus comprobavit. Quippe Henricus sexdecim intra menses curis regiminis obrutus, atque aetate confectus extinguitur. Inter hæc expectatione occidentis imperii per legis, ambitusque subsidia competitorum sublatis Principes, Rex Philippus pro regno invadendo jus repetebat à matre Isabella Emanuelis Regis filia productum, Parma Princeps Raynuntius à Maria Portugallia ex Odoardo Regis quoque filio progenita. Duci Bregantiae præter regale genus, & populare indigenæ nomen jus etiam uxoris, quæ erat eo tempore Catharina superstes altera filia Odoardi, suffragabatur. His ita adhuc integro Henrico quia hærede vacuum proximo interitu regnum facturus erat, jurium altercatione commissis, & minas in medio, & ancipites quoque miscentibus stylos sese etiam intrusit Catharina Medicea Regina Galliae, quod genus ipsa duceret à Mathilde Bononiensi uxore Alfonsi tertii Regis Lusitani, & hæc Astrologorum utique errore, sive fallacia potius, quam jurium vigore aut legibus freta, qui feminæ ambitiosæ prædixerant liberos omnes in regio solio, ac regio diademate conspecturam fuisse, ipsa propterea quasi industria, & consilio siderum motus, affectionisque juvaret, aliena volvebat regna, quod & vaticinium impleret, & sobole quoque regia ea tempestate laborans, ac propè labans Gallicum regnum exoneraret. Caterùm cum reliquos ut longinquos, aut externos, aut enerves & viribus fluxos à quibus metuere nihil aut cupere posset, Lusitanus repudiasset, robustior, celebriorque in illo negotio pendebat inter Regem Philippum, & Catharinam Ducem Bregantiae, alterum se ut masculinum licet ortum à femina præferentem, alteram licet feminam, cujus tamen à mare manabat jus, eratque gravis, acriterque jactati hujus litigii cardo, sexus an lineæ pro regni successu

sione ratio potior habenda esset:

Accessit & causæ Antonius Portugallius Ludovico Regis altero filio natus, & is quanquam nothus pro regni hæreditate advocabat clandestinum Ludovici cum ejus matre connubium, nullis tamen, ut vulgò dicebant, synceris testibus roboratum. Aderat tamen Antonio concitatus populi favor in regiam familiam pronus, robur ætatis, militare, capax imperii, avi, patrisque proposita imago, & quod eadem dilectæ, regiarque domus, validioris ne spes turbaret, aut regnatura, aut peritura reliquia esset; pars præterea, at ea exigua nobilitatis, quam Philippi largitio, ambitusque qui omnia in consilium verterat, incorruptam reliquerat. Ad hæc in Lusitania, in Castella, & alibi etiam interdum cum truncus legimus Regum exaruisse memoriae proditum esse, haud dedignatos populos esse regios submittere falces hominibus nothis. Tandem legibus sprete, & studio, aut cavillo singulorum elusis ad arma deventum est, quæ quidem imperia Regibus circumscribunt, ut res domesticas jura privatis. Proinde pecunia, atque copiis quas diutius spe ipse imminens regno paraverat, Philippus abundans, Albanum rerum in bello gestarum gloria cunctis suæ ætatis Ducibus parem Ulisipponem infestum movere exercitum jussit. Huic Duci, hisce copiis tumultuario propè delectu, & cum impetu magis quam vi, rudique milite occurrit Antonius, signisque collatis fractus eo prælio discessit. Altera paulò post ad Portum urbem conferta pugna idem Antonius victus, ac penitus profligatus, tandem inermis, nudus afflictus cum prægustato infeliciter regno, tum domo exactus in Galliam profugit, armisque victor Philippus, & jure, id cohonestare quantum poterat arma, rei Lusitanæ potitus est. At verò Bregantiae Dux, quæ aurâ populi destitutus, quæ pro

pro Antonio plenior afflabat, quæ amuli Regis exterritus opibus, priusquam bello res cum Antonio decerneretur, monuit secretò Philippum de actione, & jure uxoris ejus in regnum, quod si eidem ipsi pro Bregantio immunitum velut inopi videretur alia nec ea iniqua saltem mercede refarciret jacturam regni, & injuriæ aliquod pignus, seu levamentum in spoliata imperio domo relinqueret. Sprevit autem Philippus, ut plerumque Principes solent, vacua viribus argumenta, auxiliumque ludibrium ut ex eo magis spem, animumque Ducis infringeret, quod Filium ejus Barceili Ducem à Mauris in bello captum, auròque à Philippo redemptum, & asservatum, idem in potestate tanquam obsidem retineret. Quod Bregantius animadvertens, & quod frustra ex animo patefacto vehementem Regi suspicionem, odia & pericula sibi comparavisset, mox retractare propositum simulans, misit ad Regem, qui ei chirographum suo nomine traderet, in quo juri suo cedere, & curas de regno abjicere planè profitebatur. Tum verò Philippus artibus artes ludificans ea cautione, aut obsequio se minimè egere cum quodam fastidio, rictuque superbo respondit, codicillos tamen accepit, iussitque Simancæ in regio tabulario asservari. Post hæc fuso Antonio, fugatoque, regnumque omnino Philippo obtinente; Bregantius licet invitatus in ejus verba juravit; sed paulò post æstu agitur invidiæ sibi interversi ab amulo Imperii, regni que amissi dolore perculsus, simul & metu ne à Rege tam prudenti, quam timido, & cauto, ut jure suspectus aliquando prævertetur, occubuit.

Hunc Ducem filius ejus Theodosius in jure amplissime domus æqualis, at spiritus celsitudine major excepit, cujus adeò quidem affixus hærebat in animo aculeus injuriæ in communem familiam raptò ex imperio præterita,

ut Philippo secundo erepto, hæredem ejus Philippum tertium cum regio apparatu, atque pompa ad Ulisipponem tendentem, circa Villavitiolam excipere, atque in arcem conjicere cogitaverit, ibique militibus custodire, donec ablatum redderet regnum, sed amicorum hortatione temerario ab hoc consilio deterritus, attentare subinde statuit Ulisipponensis animos populi, dilectæ si fortè domus, si juris, si nationis communis ratio, dum ipse repente in regnum anniteretur, offensa de majestate, Regisque potentia formidini prævaleret. Cum enim prudentia, ingenio, animoque longè Rex filius à patre degener ostenderetur, ex immunita quæ id temporis vagabatur novo de Rege fama major audacia imperique habendi fiducia, & cupido Theodosio Principi creverat. Is igitur ubi Ulisipponem ad salutandum Regem perrexit, suis clientibus, atque famulis quos longo ducebat ordine injunxit, ut de industria cum regiis, sed velut casu interposita rixa per eam explorarent animos populi, qui si Bregantio fortè favere, ac plaudere nomini videretur, turbis immitti & clamore, atque armis simul annisi tumultum, & vires magis extenderent, cum calore capisset res, in tempore ipsum acriori conatu Ducem, & partium vindicem affuturum. Quo utrosque inter famulos jurgio, ut Bregantius descripserat, excitato, tunc plebis studium Bregantio propitium perspectum est, sed rixa ut in speciem fortuita, cum majori concursu nisi que hominum statim dirempta esset, spem inde conceptam sustulit. Bregantius tamen eoque in se pronò comperto favore populi, certaminis rursus experiri fortunam voluit; cumque Rex extra urbem voluptatis causa diverteret, acriorem porro contentionem voluntaria, atque levi subiecta causa inter suos, clientisque Regis objecit. Hæc gladio-

rum scloporumque concursu per vulnera, & ictus utrisque profecto anceps, cruentaque partibus cecidit, sed cum extra urbem loco infrequenti certamen arsisset, id iterum pro Bregantio Lusitanos animos prodidit, at majoris fomento incendii ex loco materia defuit. Tunc Philippus popularium fidei diffusus quæ Theodosio proclivior bis interluserat, ejusdemque conatus ut altiori causa, atque mole productos metuens, quem etiam alacrius, quia impune, ac licenter grassari, se seque jactare inter gentiles noverat ab Lusitania satis idcirco munita repente discessit. Igitur Dux Theodosius cum spei vacuus, mœrore plenus, Villavitiolum reversus esset, ibi jam desperata cupidine regni anxium, inquietum, ac plane miserum ambitione contortus vitæ reliquum duxit. Ad extremum fato cessurus in phrenesim incidit, quæ quidem eversa mente, lassatoque curis mordacibus spiritu non nisi arma, conflictus, & acies delirantis ab ore fluebant, vi omnia morbi tunc eruen- te, quæ totius vitæ curriculo inania regni consilia decoxerat. Quanto autem ipse flagraverit regnandi ardore Theodosius, quantumque ea ipsa velut transmissa semine flamma posteros ejus afflaverit, vel extremo vitalis fabulæ actu, funeris scilicet pompa monstratum est, quod ex cinere humana quoque fumante superbia, regio more, regisque insignibus sed clam inter domesticos factum est. Theodosio Bregantia Duci Joannes successit à suis civibus idem postea Lusitania Rex acclamatus, qui ita natus, ita educatus paternisque consiliis & rudimentis imbutus, parenti consimilem mentem, non tamen eundem impetum animi, & audaciæ vigorem sumpsit; quin imò cunctator & valde cautus parum spei, parum sibi, & hominibus fidens, ita regnum desiderat, ut ad singulos casus iatentus, semperque sollicitus, suo

multò plus in illo occupando uti, quam arbitrio fortunæ vellet.

Inter hæc, labentibus annis, Imperium Hispaniæ cecidit in Philippum hujus nominis quartum, Gallicum vero in Ludovicum decimum tertium, quorum vasti regiminis pondus alius omnino devolvit in Comitem Ducemque Olivarium, in Cardinalem alius Richelium, utrumque ex nimia Regum suorum facilitate, & ut pronum est suspicari, ex odio & fuga laborum, quos reip. bene gerendæ impendi necesse est, supra modum fortunam, & arrogantiam augmentem. Hi ergo duorum potentiorum Europæ Regum pro ministerio publico Principes, regnorum, Regumque arbitraria ferè possessione ad summam potentiam evecti, & cum publica, tum etiam privata æmulatione discordes, seque invicem atterentes, tanquam Europæ cardines multa vi, multa artibus ordientes cunctaolvebant, commiscebantque. Vitio Olivario dabatur suscitare, atque alere fraudulenter ipsum in Gallia, ut mobili ingenio, gente, ac novitatis prona dissidia, fluctusque civilium bellorum, ea propter conspirationem Aureliani Ducis ad immutandam formam Regiminis, tumultus procerum, partium irritamenta, motusque Reginae matris exilium, & fugam & omnia reipublicæ turbamenta, quæ Galliam satis afflixerant, Olivarii fraudes, ac dolos contexuisse Richelius intelligebat. Proinde aperte illum Richelius aggressus, Suecum, Danum, Hollandum quosque in Germania & Italia obvios Principes habuit adversus Austriacam familiam, & Imperium Hispaniæ commovit, armavit, consilio, pecuniâ juvit, & quoniam Britannicus Rex, ne Gallus suo genio infestus, propinquus, ac vetus æmulus cresceret Hispano, ut opus erat, consentiebat, illius regni, Regisque excidium per intestinas discordias molitus est, eaque

eaque turbida sanè consilia, quæ vivens in Anglia Richelius effuderat, ipso denique mortuo, & cum tragico, & impio jugulati Regis exemplo funestum exitum habuere. In hoc habitu rerum, Catalaunia à Catholico Rege descivit. Causa defectionis vulgares, & palam obtendebantur, aucta nimirum tributa, violenter à populo extorta, & cum sanguine emuncta propè pecunia, vetera indulta Principatus abolita, mores, leges, consuetudines, jura, in externa vitia delapsa, merito aut jure secluso, omnia venum, aut gratiæ dari. At verior, & minus quidem jactata sermonibus causa erat, inter has communes regni querelas, & sueta quæ bellum afferre solet incommoda, tempestivum tunc accidisse Richelio per homines aptos popularium ibi fidem corrumpere. Et reverà Olivarius cum omnia dominationis consilia, pacis, bellique trahendi scilicet artes, clientelas, fœdera, Principum amicitias, negotia publica fero omnia, nec raro nec parè transigeret auro, subditorum idcirco bonorum avidus, ærarii nimis profusus suo temporario potiùs dominio, quæ Privatorum est labes, quam Hispani Imperii diuturnitati providere apparebat. Porro Catalauniæ contumacis exemplum Lusitaniæ defectionem contraxit; nam fortunæ indulgentia, & ingenii sui acumine fretus, elatusque Richelius sagacissimas artes exacuit. Ea erat præterea Lusitani regni conditio, isque in deterius quotidie ruentis illius regiminis cursus, ut per id temporis cuncta ad imperii mutationem penderent. Inter orbis terrarum æmulas gentes, eademque seu gloria, seu congenito fortè odio, seu offensionum interjecta materia certantes, vehemens, & singularis profecto est hominis Lusitani adversus quemcumque Castellæ virum malevolentia, dissidentia, quod-

dam fastidium, & animi detestatio, cujus nedum dominio, sed etiam ab habitu, moribus, societate, conjugiiis, & ipso prope nomine abhorret, atque hæc vehemens, & mutua in utroque oppositio, atque effrenata animorum affectio, quæ mirè inter se utroque populos agit, in Lusitano tamen ut adultioris, acriorisque naturæ trascendit. Accedit, & vetus atque ita animo inhaerens, & insitus Lusitanis erga Regem indigenam amor, ut vulgus cæco illo impetu ductus Sebastianum Regem multis abhinc annis in Mauritano bello interfectum cum pulvis, & umbra jaceat adhuc vivum, & latitantem in Orbe jactet; quæ inveterata jam hujus affecti corporis ulcera multò magis exasperabant in adeo odioso, & fluere, labique viso paulatim Imperio, vitia, aut errata, quæ tunc Castellenses in Lusitani regni regimine committebant. Enimvero tot internis, externisque cum incerta fortuna bellis Hispano Imperio convulso, & multas in partes distracto, cum ærarium & miles passim exhauriretur, ad ea explenda, severius in Lusitania pecunia, annona, militaris delectus imperabatur; simul ubi ipse Philippus quartus cum regia ostentatione, luxuque in Catalauniam iter indixit, eò Lusitana quoque nobilitas ut abeuntem de more Regem consequeretur vocata est, quod quidem non nisi post acerbas, iteratasque minas ab his Olivarius tandem extorsit, dum Lusitani optimates pecunia, atque opibus Castellæ magnatibus impares, simul more, & ingenio dissimiles, & æmulationis certamine adversi, hos sibi dedignabantur in apparatus splendore præferri, quæ sanè res altiùs in Lusitanorum nobilium pectus descendit, vim inde, & contemptum, & illatam sibi publicè injuriam adversus regni leges objicientium. Adhæc Margarita Sabau-

da Mantuana Dux Lusitaniam eo tempore administrabat, famina planè virtute, ac sanguine Princeps, sed cui virium infirmitate, temporum vitio, imperandòque natura sexus inepti, & muliebri etiam imperio Hispanis propè fatali minùs auctoritatis & roboris erat, cùm maximo tunc egeret, in eo fluctuantis regni-regimine; Quod duobus præterea regiis Ministris implicabatur, Didaco nempe Suario, & Michaële Vasconcello, utroque Lusitano, altero à secretis Consilii Status apud Principem Margaritam, Mantua Carpetanæ altero à secretis Lusitanæ Senatus apud Regem agenti. Hi duo pro ambitione quidem potentia actiores sibi invicem amuli, sed pro regni everfione concordēs gratiam, quam omni studio, & industria ab Olivario latè captaverant in suorum concivium perniciem, atque nobilium præsertim oppressionem detorserant: ex eo porrò magistratuum fastigia aut fraude, aut amicorum favore, aut fædæ servitutis præmio acquisita viliores invaserant; reliqua officia, regni que commoda, & jura quasi exposita lucro ut nundinaria venditabantur. Ideo etiam indignis præpositus digno, & fures ararium, & leges nefarii, & corruptores judicia custodiebant; non virtus fortunæ, non gratiæ jus, non pecuniæ meritum anteibat, omnia erant projecta, venalia, & malis artibus pervia; cùmque præterea administri privatis commodis servientes pro publico bono sibi ipsi adversi, abstractique utilitatis, honoris, pravi studii contentione alius aliò traherent, quod intererat regnum, convellebatur. Triennio etiam antequam Lusitania deficeret, cùm Eborā casu tumultuaretur perfidiæ, partium, turbulentorum consiliorum, quæ pro Bregantio latenter ebulliebant, manifesta quædam eruperunt indicia, quo tristi nuncio Olivarius valde perculsus, atque

conamotis plures nobiles Lusitanos, sibi que suspectos ad aulam jussu Regis accivit, neve in fide nutantes jam homines auctoritate publica armatos sineret, quod jam antea lacesitos, & circumlocutæ specie perustos plus Lusitanos incedit animos, ejectis à fiduciariis regni muneribus incolis frequentes æterni tunc primum sunt introducti. Has queribundas in regiminenti diligentias, & imperii jam declinantis initia alius & vetus error, alius necessissimus cumulavit. Primus nec levies extitit lapsus, Philippum fecundum Regem post Lusitaniam sibi subiectam inibi hærentem & opibus integram reliquisse Bregantium, regiam enæpe scæbolis virum, regni jus præferentem auctoritate, viribus, aura populū, turba clientium plusquam subditum in regno tam arcto deceret, circumvallatum, cum nec hominem certè magnam exiguum capere possit imperium, nec in eodem conquietescere regno regia ibi fortè subacta sive delata progenies sine diademate sciat. Alter nec primo fortasse minor Philippum Malicet quartum, quò Catalauniam reciperet, tegeterque Lusitaniam nudasse præfidiis, veterano præterea subducto milite, & novo infidèque affecto, ex quo amulo antiquo, quò regnum, quod ereptum sibi putabat, acriterque dolebat in tempore aggrediendi occasionem circumspicebat, perita affectum, ita enervatum impetum ad iter Philippus quasi præluxit. His omnino Richelio compertis clam per epistolas docuit Bregantium qua plane via, & artificio detruso Philippo facile posset ipso avitum suscipere regnum, simul ubera Galliarum auxilia, & amicorum Principum fœdera spondet, tam ne aliorum Hispanorum clade regnum, motis ubique ac nutantibus rebues imperii, Lusitaniam quoque ea tempestate suspecta succurreret Olivarius,

rius, aliam Bregantio fictitiam epistolam misit ab eodem Richelio scriptam, & obfignatam; at dissimili stylo, ac diversa negotii, quod in prima tractaverat, conficiendi ratione composita, monens præterea Bregantium, hanc fictam pro vera, & occulta Olivario exhiberet epistolam, sicque hominem suspicacem, nimiumque sibi fidentem, per fiduciæ propositam speciem, & fidei jactantiam falleret perinde ac officium, & fidem in majori ipse aestimatione, atque pretio quam spontè oblatum ab hoste regnum haberet. Quod illicò, ut erat à Gallo instructus Bregantius effecit, sed irritus; dum altiori in se judicio collectus & anxius reputat Olivarius, regni cupidinem nulla, aut nimis rara coërceri virtute posse. Hujus quamvis caducam, & fragilem spem velut humanum supra fastigium, Deoque similem hominem extollentem cunctos humanos rapere affectus, & voto imminutum arbitrium, & lumine propè vacuum relinquere mentem: profundas præterea, sæpe varias, ac tortuosas voluntates humanas esse, multiplicique simulationum cortice tectas. Hic autem binos fallaciæ magistros insignes ludere secum videri fraudibus velle, & per insidias tandem surripere imperium. Iisdem proinde usus artibus Olivarius tunc primum in animo fixit, Bregantium & suo, & aliorum impulsu, afflatūque Lusitaniam jam independentem, hinc primo quoque tempore abducere.

Bregantius verò per inflatam à Gallo spem animo magis erectus ac de regno invadendo sollicitus per Joannem Pintum, qui Ulisipponē negotia ejus agebat, rem lentè aggreditur, fideique satis spectatæ antiquum famulum monet, ut cautè, & per astus civium mentes exploret, occasione, temporibus serviat, casūque oblata in consilium dexterè flectat, ipsūque Bre-

gantium nedum facinoris inscium assimulet, sed etiam animo aversum, ac penitus reluctantem. Pintus, ut heri fortunæ, ac futuræ magnitudini implicitus, & suo quoque ingenio imprimis versutus, & callidus, quemadmodum ille præceperat, omnia subtiliter capit ferio modò, modò lusu tractare, sollicitè quarere, circuire, rimari; Castellensium imperia injusta, superba crudelia depingere, jacere interdum tanquam fortuitos de Bregantio elevando sermones; secundum studia cujusque atatem, mores, officia, defectionis incitamenta præbere, nihil unquam sudore & industriâ pro aurium illecebra, pro animorum inflexione, pro voluntatum aucupio remittere, eoque ille tandem hoc summo artificio, & labore progressus est, ut non pauci obnoxii, fidique Pinto per eos blandos, insidiososque sermones facti, tanquã de communi salute secretò simul cum illo consultum secederent. In hoc colloquio, cui & Ulisipponis Antistes præfuit variis sententiis, & longiùs de Lusitano imperio mutando certatum est. Durum aliquibus videbatur, sub potentissimo Rege, regno illo angusto, afflictoque in ultimo Hispaniæ posito sinu, & passim hostibus circumfesso intolerabile quanquam sine majoris calamitatis periculo excutere jugum velle. Aliis Regem appetentibus patrium in eo statuendo tum diffidiam, atque odia, tum civiles contentiones, & fluctus intercurrerebant, quæ ambitio, & invidia profectò fuissent alterius, alteri non cedentium regni Principum illatura: Tres autem in medium afferebantur è regia Lusitani profapia, & eo culmine Principes digni, Dux Bregantiæ, Averi item Dux, & Villaregalis Marchio. At Bregantiam præsertim, atque domum Aveiram per privatas similtates, atque discordias ea sæpe vetus, ac pertinax amulatio, in eodem regno colliserat, ut nihil quandoque

præter

præter fortunam abfuerit, quin se ipsas que respublicas simul præcipites dederint, quibus quidem inveteratis plenisque suspicionibus odiis, novo insuper acriorisque invidiæ ac potentia fomento excitatis, auctisque & partibus constitutis, omnino opportunum Philippo Regi fuisset ita discordes scissosque factionibus Principes unâ cum regno convellere, ac penitus dissipare. His interjectis difficultatibus, incidit etiam de illa forma Regiminis quæ vulgò respublica dicitur, sermo; atque hæc novi regiminis disciplina, ut regios, & Regum satis pertaxis imperia nonnullis eo tempore probabatur. Ea namque dicebant, modestia, communi omnibus jure, & æquitate composita, suisque regulis circumscripta ita omnia æquabiliter censeret, ac librat, ut nemo insolescere aut petulantius effundi, nemo plus legibus possit. Non ad eò ibi eorum abruptum ac tenax quos eadem in causa reipublicæ caritas necit, optimatum certamen & odium; non vectigalium, aut fænorum gurges, non rapacitas magistratum, non servitutis ludibria, aut tot Tyrannidis detrimenta, in communi æqualitate, & concordia precario, facili, & circumactò semper dominio. Ut ex corrupta, quassataque malis respublica subsilit sæpe Rex, ita ex Tyranno plerumque Rege respublica gignitur, cum enim homines omnes eadem materia atque forma, & sensuum usura, & membrorum compagine, & facie, vultuque natura pares ediderit, & prope phantastica ratio sit quæ alium ab alio discriminet hominem, ubi illorum custodia ac regimini destinatus in bona, vel terga cæperit Tyranno similis furere, suo tunc instinctu, suo jure natura contractis servitii vinculis redit in congenitam libertatem, quam si semel Lusitanus libaverit, ejus fortasse tactus amore, ac dulcedine illectus constantior, ac

firmior quam ferre levitas populi soleat, in ea retinenda, ac propugnanda futurus erit. Contra tamen disseruit Ulisipponis Antistes. Vel quia infantia multumque rudia Hispanorum ingenia reipublicæ commoda non percipiant, vel quia tali hæc solo, cæloque, aut ingenii affixa coalescere soleat, nusquam & nullam fore in Hispania ex tali instituto rempublicam; Turpe dictu præterea, factuque profecto nefas videri, si jurejurando sancta Catholico Regi fides, & juris etiam præsidio ac temporis cursu firmata, nova repente invecata regiminis forma pro paucorum libidine frangeretur. Honestius itaque & plausibilis fore appellare ac facere Regem Joannem Bregantiæ Ducem, cui porro hoc neminem lateat, quod Philippus secundus, vi potius quam jurebus usus gentilitiam Coronam, vim vi repellere non potens, armorum cuspide abstulerit. Ad hæc quis in dubium vocare posset, terra marique acerrimo bello premendam, & exurendam ubique esse cum defecerit, Lusitaniam? Tum verò in tanta rerum jactatione, tantoque tumultu, consilii caput, seu rerum omnium arbitrum unum desiderari, cujus sententiæ, & imperio nulla laboris, sumptusve habitâ ratione, sicut necessitas cogit cuncta expedire nutuque trahere facilimum sit, quemadmodum Romana quoque respublica rebus in arduis malis vis ingens cum ingruisset, Dictatorem nominabat, & Livius ita facundus, ut judicii incorrupti auctor rei Romanæ amplitudinem tribuit, quod priusquam finitimos domuisset, & nervis, & viribus solidè succrevisset, Regum dominio subjecta fuerit. Postremò cum planè sapientibus constet plus fide, & constantiâ amicorum quam opibus propriis nova præcipuè subsistere imperia, fore profecto ut hîc legitimo asserto Rege, & pulchrioris specie prætextus,

prætextus, & quia planius, & brevius negotia cum uno qui potest omnia, conficiuntur, facilius per fœdera externi auxiliares copias admisceant. In hunc modum versipellis Antistes, quod summè ipse acceptus, & intus esset Bregantio, peculiare studium, & gratiam publicæ utilitatis, religionisque velo contexit. Cæterum dictu re verà mirabile contigit, arcanum consilium, quod & paucis persæpe tam facillè intercidit, tandiù inviolatum, & integrum in regno suspecto, in plurimorum notitiâ hominum constitisse. Cæli tantummodo pietas, quæ reipublicæ calamitates circuitusque præcipuè regnorum prodigiis, ac signis ut plurimum prædicere solet, in tanto conjuratorum silentio minimè siluit. Nam regni propè sedem Ulisipponem visum oblongum, ac densum locustarum tetrarum agmen, quod in sublime præter morem elatum, aërisque latitudinem implens, obducto propè sole occupataque luce triduo tenebras circumfudit, intendebantque aspicientibus ætæna cruoris auspicia, quæ rubro, vivòque colore respersis alis volucres ostendebant. Gelidus Aquilonis afflatus diras illas catervas impulit, quæ in Transtaganam regionem effusa, Ulisipponem subinde verterunt; in iisque multa sapientes notarunt observatione, atque memoriâ digna. Primò quod quævis locusta humi fortè delapsa statim exanimis apparebat; alis nonnullæ trepidæ in alto suspensæ in aura spiritum relinquebant; pauca sublapsæ, & herbescentibus spicis innixæ primo cum haustu sublatae essent præcipites ibant: deinde quod terram initio veris circumfluentes, fructuumque semine gravidam nihil detrimenti attulerunt. Postremo illarum recessum, & fugam attentissimè speculantium penè lumina fefellerunt, perindè quasi eas omnes oculis turbo invisibilis rapuisset. Hujus rei igitur superstitione contactis, arre-

ctisque mentibus hominum, & loquacius illam jactantibus narrabant tunc seniores, luctuosam, obsecramque regno sæpe fuisse hanc locustarum coluviam, istiusque similem quondam in urbe incendiū, clademque prænunciavisse celeberrimi Xenodochii. Clarius subinde tamen artis medicæ & astronomicæ simul peritus sive astrorū intuitu, sive quodam furoris afflatu, aut injecta divinitus mente pronuntiabat, anno eodem interlabente Imperii Lusitani fore conversionem, regni que Tyrannum suo sanguine aspersum scelesis penas exoluturum. Jamque effluerat propè annus cum ab aula regiæ deferretur Didacum Suarium in cruorem alvo soluta graviter ægrotare; ubi ergo, & Tyranni, ut ipsi credebant, nomen, & sanguinis fluxus, illòque sublato instaurandæ rei publicæ spes congruebant, sciscitantibus ipsum amicis secreti consciis an vaticinium editum esset Didaci interitus impleturus, fidenti il e animo repetebat, sanguine ruiturum sanè Tyrannum, sed gladii cuspide missò, quod mox, ut statim dicemus, Vasconcellus expressit vulneribus laceratus. Cum ita prodigiis, & vatium oraculis extricandis Ulisipponem vulgus, occultisque nobiles augendis partibus student; Mantuæ Carpetanæ Olivarius anxius in animo volutabat, quonam pacto Bregantium sibi jamdudum invisum, tum verò cum multiplici furore, & solertia è regno exitum detrectaret, magis quotidie magisque suspecta eo loco tandem abriperet. Hæc me ite illi primò Olivarius Præfecturam Mediolanensem obtulerat, Regem deinde ad Catalauniam cum iter ornaret pro debito obsequio concomitatum acciverat, sed hic prius valetudinis, post pecuniæ tenuitatem causatus pertinacius utrumque renuit. Hæc propter vana, & fallacia Ducis effugia, altius jam veteri incussa Olivario suspicione, nihil porro inexpertum quod

quod suis argutiis, ac dolis persequi posset, ad eum amovendum reliquit. Statuit ergo per arctioris fiduciae speciem, quod est subtilius quidem tutiusque fallendi genus, si fieri ita posset, Bregantium incautum, & amicitiae illecebris confopitum circumvenire. Excurrebat id temporis Hispaniae maritimas oras, late ubique terrorem fundens, Gallica classis; cum igitur belli apparatu opus esset, ac Duce, qui Lusitani regni custodia, hostiumque conatibus provideret, tunc è re nata Olivarius imperium armorum regnique Bregantio tutelam committit, eundem praeterea mandato Regis portuum maritima ostia curare jubet, ac naves maxime invisere, si forte classem, & copias augeri oporteret, aut munimenta sarciri. Post haec Lopez Offio Hispanae classis Praetori secreto mandavit, ut navibus statim instructis ad Lusitaniam appelleret, ibique Bregantium arte, vel casu, vel ratione fortasse officii ad classem impulsus, navimque improvide subeuntem exciperet, expansisque repente velis in Castellam, aut quò venti vis agitasset extra Lusitaniam abduceret. Quod cum perficere vellet Offius, fæda Britannicum supra sinum exorta tempestas classem Hispanam disjecit, & Olivarii astum, cui & alium jam primo frustratus subinde Olivarius innexuit. Multa per litteras cum Bregantio de classis infortunio conqueritur; unam inculcat Lusitani modo regni tuendi reliquam spem in praesidiis, & arcibus esse sitam: denique jubet, mandatoque proposito Regis, ut praesens ipse pro munere cuncta lustraret, simul quadraginta aureorum millia ex pecunia publica accepta in militare stipendium, & reficienda munimenta persolveret. Tacite tamen prius ab eodem injunctum arcium Praesidibus fuerat, ut eò tendentem Bregantium comprehenderent, militumque custodia septum properè ad aulam transmittent.

rent. Bregantius verò cum nec tantum sibi convenire fiducia, nec naturae Olivarii, nec cursui rerum inspiceret, rursus tentari se certus insidiis & eà officii simulatione perverti, circumspectus, & vitabundus regni propugnacula invisit, utque fraudem in artificem verteret, pecuniae quoque publicae usum ad commilitonum, Ducumque fidem labefactandam impendit. Graves propterea contra Olivarium in aula Ministrorum quarelae diffusae & Procerum contumeliae, quae & regias interdum carpebant aures.

Temerè imperium, & arma Bregantio in Lusitania concessa. Homini incenso cupidine regni praeter juris colorem, opes immensas, & populi studium immodicum, arma insuper, instrumenta scilicet regni, & animo faces adjecta, quibus celerius concupita transigeret. Huc porro rem Lusitanam Olivarii cura, & industria provectam esse; regnum infidum, & exarmatum; Gallum hostem propinquum, & validum, Bregantium, cui omnia per arma pateant, custodem simul, & everso rem regni. Quid enim esset profecto aliud, laxare equo indomito franos, furioso, vel ebrio tradere gladium, ad immensum incendium addere ignibus ignes, quam dominiū anhelanti eodem in regno copias, & arma porrigere? Memoriā excidisse Olivario recentes Eborae turbas, gentis Bregantiae turgidos spiritus, Lusitani in Castellensem odia, Galli sollicitudinem, hostium omnium insidias, tempora turbulenta; planè si civium culpa, & non suā, ut asserit Olivarius, Catalaunia descivit, negare quomodo poterit, ad eandem ruinam ejusdem errore, seu verius torpore ac stultitiā illo ordine trahi Lusitaniam.

Hæc regis auribus rectè, aut obliquè instillantium, Philippus qui in eo negotio

negotio Olivarium sciebat haud quam fide aut amore, sed astu procedere, non modò sermones in semet ipse clausus averfabatur, sed etiam, ut stolido, & fatuo plerumque in aula contingit, plus maledicto prodesse, quam amulo obesse, existimationem & gratiam erga Olivarium augebat, quem ineptè ad invidiam amulorum moribus peti, Rex quia consilium probaverat, arguebat. Caterùm Olivarium, ut cadenti jam regno succurreret, multa ordientem, & machinantem vel constanter propitia Bregantii fortuna lassavit, vel eò ipse suis artibus captus est, quod tam superbè arrogantèrque de se, quam abjectè, & contemptim de cæteris pro rerum intelligentia sentiret. Interea Bregantius magno strepitu & itineris pompa, re verò ipsa vacuā, nisi quod omnia interverteret, regni praesidiis excursis Almadæ postremò consedit prope Ulisipponem oppido, quaque ex alto stagnantibus aquis, & in leucam ferè porrectis dirimitur. Ibi ad tempus Bregantium agentem urbanitas, locique opportunitas admonebat visere Margaritam Sabaudam supremam regni administram, quod ipsum die praestituta, & salutationis antè formā compositā factum est. At memoratu incredibile propè est, quo affluentis populi æstu, quove ingentis lætitiæ sensu aspectus ille Bregantii à Lusitanis exceptus, ac celebratus fuerit. Tota prorsus commota, suisque è sedibus fusa civitas amplissimam Regiae planitiem se se ipsa collidens, premensque tumultibus Ducem visura complevit, resonòque clamore, plausuque incessum; habitum, hominis vultum ut celsiorem humanā specie mirantium interlapse multorum voces, quae diadema, regni que prospera initia Bregantio denunciabant. Praesensit errorem, & causam Populæ Marchio cubicularius Principis Margaritæ, idcirco ipsa coram increpuit, non erga

illam obsequium, & cultum hujusmodi scena, sed opum jactantiam, & auræ popularis experimentum quaesitum, & utilius quidem futurum fuisse gratum adeo spectaculum plebis oculis subtrahi, quid enim inde nisi populo Lusitano erga Bregantium benevolentia, regis ministris timor, animus verò ad majora Bregantio fastusque distentus est? sic errare Olivarium, & omnia proprio duntaxat mentientem arbitrio aut fallere, aut negotiorum molem obruere. Caterùm in tanta plebis alacritate, animorum ardore, effusaque passim lætitia nihil præter idoneum multitudinis Ducem, aut animi robur Bregantio profecto defuit, quin eodem momento tumultuosè tunc regnum arriperet. Ille verò post salutatam Margaritam, vitato de industria ad urbem ingressu Almadam reversus est. Hoc etiam loco remisso jam metu Gallicæ classis paucorum morā dierum liberiùs querimonias, fletusque populi audire vacabat, & assentatium affectibus imbui, sed Bregantius in se retrusus, & gravis cum nihil de consueto rigore, & artificiosa taciturnitate remittere, quin callidè quoque velle aliorum animos explorare, suos intimè oculere videretur, conjurationis Principibus placuit palam & fortiùs aggredi resistantem, cum Pintus hæc omnia subdole strueret, qui Bregantii voluntatis interpretis aucèpsque conspiratorum, quæ heri commenta erant, suo tanquam producta marte jactabat. Fuere hi nobiles viri Antonius Almada, Michael Almeida, & Antonius Mendoza, quibus tempus ad colloquium Bregantii petitum cum nocte intempestā concessum esset, Antonius Almada cujus ætati, ac facundiæ oratio à fociis permessa in hunc propè modum locutus fertur.

Catalauni nos Lusitanos, invicte Princeps, nuper erudierunt, quid afflicti, quid omninò perditis rebus

„ audendum viris fortibus sit, & utrum
 „ excutere jugum deceat, quod supra
 „ jus, supra honestum & hominum vi-
 „ res mortalia corpora deprimit. Jam
 „ ipse intueris, & ita doles, cum vides
 „ squallentem, ac foedam patriæ com-
 „ munis imaginem; nimirum patriæ
 „ leges everfæ, corrupta judicia, lace-
 „ ratus tributis populus, ob frequentes
 „ delectus militum solitudo usquequa-
 „ que, gemitus, vastitas; prædæ, om-
 „ niùmque ludibrio expositum regnũ,
 „ id sanè, inquam, malorum minimum
 „ esset, si præterea liceret vivere: An,
 „ cum ita Lusitana modò plebs crucie-
 „ tur, nobilium fortasse splendori, ac
 „ sanguini parcitur? Atqui proceres
 „ etiam graviter læsi dolent, indignati
 „ querelas fundunt, injurias, quas ul-
 „ tione prosequi, fastidium, & petu-
 „ lantiam quæ amplius sustinere non
 „ possunt, fugã declinant, quocircã in
 „ sui juris oppidis commorantes, patriã
 „ velut extorres, atque in latibula im-
 „ pulsi Castellensium Imperium, & fo-
 „ cietatem effugiunt, quorum insolentiam,
 „ & fastum tolerantia, & modestia multò magis irrites, quàm corri-
 „ gas: Immensã sui fiduciã atque opi-
 „ nione tumentes, præsertim, qui al-
 „ tiori notã sunt, obsequia negantes
 „ perdunt, tribuentes despiciunt; non
 „ cultu ingenuo, nec solitã humanita-
 „ te, atque officio contenti sunt; ado-
 „ rationem quamdam ambire viden-
 „ tur, & ipsam velle per contumeliam
 „ exigere, non virtus omnino, non
 „ beneficia, non longa consuetudo
 „ non merita, vel diuturna servitus
 „ valent, ut quid pertinaci quasi insti-
 „ tuto detrahant, scilicet contemnere
 „ omnes, & modum supra hominum
 „ lineam in humana societate præferre,
 „ cumque iidem videri plusquam ho-
 „ mines esse volunt, belluis tandem
 „ assimilantur. Nullum mancipium suã
 „ lege natura patitur, imò ejus instin-
 „ ctu ducimur, vitam potius quàm li-

bertatem amittere, spontè, non vi, usu
 „ non debito possidemur. Jamque Prin-
 „ pum dominatio paternæ ab initio ac
 „ domestica curã similis ultro à popu-
 „ lis constituta, post in deterius sæcu-
 „ lorũ orbe ruente gradatim corrupta,
 „ hoc tempore tandem omnino labefa-
 „ ctata propè in Tyrannidem cessit, ea
 „ verò quæ modo nos Lusitanos supra
 „ communes regnũ miseras ex Castel-
 „ lensibus tenet, talis profectò est quàm
 „ tu nec si vis oculis vides, quam ipsi
 „ cursim attingimus, quam lugere faciliùs
 „ possumus quàm narrare, & cõsequen-
 „ ter ambigere, utrum magis miran-
 „ dum sit, furor hic Castellensium,
 „ an durities patientiæ nostræ, & quod
 „ illis tantæ crudelitatis, an quod nobis
 „ adhuc vivendi, tolerandique vires
 „ sufficiant. Caterum Catalauni his
 „ longè minora perpeffi dura jam vin-
 „ cula diruperunt, atque ex truculen-
 „ to minùs mutato dominio minùs
 „ commodi, minùs candidæ libertatis
 „ dulcedinis haurientes, cum ibi in-
 „ ter eos gentilitius Rex non occur-
 „ rat, alienigenam petunt. Salubriora
 „ profectò nobis, & æquiora consilia
 „ fortuna suggerit, qui efferendo te
 „ Regem possumus simul tibi, & no-
 „ bis consulere, & patriæ, veterem-
 „ que tuæ ademptæ familiæ Coronæ
 „ revellere injuriam, nisi turpiter ipse
 „ fervire, & anticipem vitam trahere,
 „ quàm securus, & florens in Lusita-
 „ nia regnare malis. Ad hoc planè te
 „ quoque hortari res ipsa videtur,
 „ quia justa, quia amplissima est, quia
 „ nedum necessaria, sed factu etiam
 „ facillima est adeo, ut in hoc statu
 „ rerum dare tu jugulum inimicis, aut
 „ diadema ab amicis cogaris accipere.
 „ Quippe ad justitiam pro jure civili
 „ stat tibi dignitas sexus, videlicet
 „ non per fæminam uti Philippus est,
 „ sed regiæ successionis per masculum
 „ Odoardum inserto; pro nostro mu-
 „ nicipali prærogativa civis, quo Phi-
 „ lippus

„ lippus tamquam extraneus, & ad-
 „ vena exploditur: pro jure gentium
 „ favet tibi populi conclamatio, cujus
 „ ingenti quidem consensu, flagran-
 „ tibusque votis acerrimè optari tutè
 „ nudius tertius hilariter aspexisti, cum
 „ ad Margaritam salutandam accede-
 „ res; nec naturæ postremò lex his ra-
 „ tionibus refragatur quippe quæ ad
 „ arcendum impellendumque Tyran-
 „ num sapientes, stultosque simul,
 „ viros claros, ignobilisque omnis se-
 „ xus, omnis ætatis, conditionisque
 „ homines uno impetu armat, agit-
 „ que. Jura igitur omnia humano acu-
 „ mine, & usu, aut ex fonte natu-
 „ ræ orta quacumque intelligi ratio-
 „ ne, ac flecti placeat, regium tibi
 „ Lusitaniæ diadema contexunt. Est
 „ elati præterea animi magnæque in-
 „ dolis argumentum recto tramite cel-
 „ sa petere; cuncta verò in humanis in-
 „ fra regiam majestatem, & orna-
 „ mentum posita jacent. Philippum
 „ tertium Hispaniæ Regem dicere so-
 „ litum narrant, quod si, curarum
 „ aculeos, & spinas quæ auro, gem-
 „ misque distinctam regalem Coro-
 „ nam sepiunt, daretur hominibus in-
 „ trospicere, ne dignam quidem exi-
 „ stimarent, quam humi jacentem at-
 „ tollerent. Contrà, Philippum secun-
 „ dum ne dum tanti Imperii tractan-
 „ dæ molis defatigatio, aut tot pos-
 „ sessorum in orbe regnorum satietas
 „ minimè ceperat, sed etiam per juris
 „ ludibrium, armorumque terrorem
 „ & vim sibi sustulit Lusitaniam; si-
 „ mul in Galliam per astus turbatis re-
 „ bus incubuit, quàmque armis vel
 „ fraude subactam auferre non potuit,
 „ eandem convulsam membrisque dif-
 „ ficillam ejusdem regni Principibus de-
 „ stinaverat, ut graviori æmulo di-
 „ minuto, aut prostrato, cum nihil
 „ amplius superesset Europæ quod ejus
 „ potentiam æquaret, Italiæ tandem
 „ reliquias absumeret. Utrum Philip-

po secundo tu, an ejus Philippo fi-
 „ lio similes animos gerere vis? num
 „ obscurioris famæ ac nominis ex-
 „ stitit pater, quàm filius, quod ille
 „ esuriret, hic fastidiret imperia? an
 „ ipsum regi, quàm regere, vel ex
 „ alieno pendere arbitrio quàm tuo
 „ fatius est? Et si vitium ambitio, ge-
 „ nerosi non animi fervor, non inge-
 „ nii sublimis impetus sit, hujusmodi
 „ tamen est magnitudo, splendorque
 „ Regis, ut ad illud fastigium vel per at-
 „ tritas leges, calcataque sæpe jura haud
 „ pergere nefas esse, vulgari comprobe-
 „ tur adagio, si violandum est jus, re-
 „ gnandi causa violandum est, quan-
 „ tum tu porrò inertia, animique de-
 „ generis notæ, quantum ignominia
 „ subieris, si jura violes, ne regnes,
 „ totque sacra & communia patriæ pi-
 „ gnora negligas, ut otio fruaris? Cir-
 „ cumspecte, quæso magnanime Dux,
 „ ne falsa virtutis specie delusus, ita
 „ dum animo langues, ac viribus tor-
 „ pes, quod re vera segnitias est, tem-
 „ perantiam existimes, atque ita mis-
 „ cendo propinqua virtutibus vitia, pro
 „ prudentia formidine, pro pudore
 „ animi tenuitate, honesto pro otio
 „ ignavia, ac dedecore utaris, quem
 „ nisi regale genus, & jura populique
 „ plausus, & voces ad regni clavum sus-
 „ cipiendum tot inter æstus, & fluctus
 „ excitent, vel tuis virtutibus dignus
 „ es, qui & nobis, & vastiori quoque
 „ provinciæ imperites, tamque insi-
 „ gnes ingenii dotes, atque egregia
 „ decora animi tandiù otiosa, & jacen-
 „ tia, ac propè marcida situ hoc tem-
 „ pore minimè licet in ordinaria con-
 „ ditione sordere, nisi perperam po-
 „ tiùs, quàm bene tibi, amicis, & pa-
 „ triæ, & tranquillè, & abjectè, quàm
 „ cum regio strepitu & gloria in luce
 „ terrarum orbis, & memoria æterna
 „ posteritatis vivere concupiscis. An
 „ hinc ubi juris summique honoris, &
 „ laudis ad capeffendum imperium in-

„ citamenta movent, negotii fortasse
 „ asperitas, & circumstantia pericula
 „ interponuntur? Pugnaturus profe-
 „ ctò es umbraticum contra Regem,
 „ alterius consilia nutusque sectantem,
 „ ex quo apud populos malè audit,
 „ apud proceres laceratur, apud ex-
 „ teros spernitur. Inter Regis torpo-
 „ rem, ministri arrogantiam, populí-
 „ que ludibrium Imperii calamitas ur-
 „ get. Res tibi gerenda cum illo Rege
 „ est contra quem premit suis opibus
 „ Gallus, crescit quotidie, & confir-
 „ matur Hollandus, labat Germanus,
 „ Italus odit, diffidit Britannus, Ca-
 „ talaunus è latere insultat, & cinis,
 „ & fumus brevi fore videtur Troia
 „ ubi stabat. Regem illum petiturus
 „ accingeris, qui non minus dome-
 „ sticis, quàm externis bellis impli-
 „ citus, & utrisque debilitatus, &
 „ fractus, dum novum repentè natum
 „ in Lusitania belli ad restinguendum
 „ ignem accurrerit, alios etiam intra
 „ Castellam clam, palamve coeuntes
 „ incendii globos ex perfidia suorum
 „ accensos conspiciet, ut inæqualis
 „ servandorum regnorum sollicitudo
 „ unum eorum, æqualis utrumque re-
 „ gnum in discrimen conjiciat, ex ma-
 „ gnatibus enim Hispanis alii sunt tibi
 „ sanguinis jure conjuncti, ambiunt-
 „ que propterea in communi sibi fami-
 „ lia regia stemmata propagari; plures
 „ in eo Lusitaniæ recessu effugium de-
 „ siderant, quò ab ira injusta, seu ju-
 „ sta Regis; si ita res incidat, advo-
 „ lent; nonnulli circuncidi tantam
 „ Regis potentiam volunt, ut priscos
 „ illos recipiant spiritus, quos sub mi-
 „ nutis olim Castellæ Regibus osten-
 „ tabant: sunt, qui, & ita invident
 „ Olivario, ut Regem ipsum, & re-
 „ gnum cum ejusdem ruina raptari cu-
 „ piant, cumque ab iisdem magnati-
 „ bus, qui ita infesti Regi, ac regimi-
 „ ni sunt, res domi, militiæque tra-
 „ ctentur, contra Lusitanos, Regem-

que recentem arma, & consilia pa-
 rantium, aut fides suffragia, aut
 opus consulta destituet, nisi priva-
 to minus, quàm publico bono pro-
 ceres serviunt, aut tam facile ipso-
 rum defervescere potest ambitio. At-
 que utinam hoc tibi certamen non
 tam necessarium, quàm gloriosum,
 & facile obversaretur. Scio equi-
 dem nec te penitus fallit, nefariis,
 multisque insidiis caput tuum Oli-
 varium appetere, in quibus acerbe
 furentem, animo anxium, cruen-
 tumque ministrum nec pecuniæ, nec
 armis, nec vi ultimæ parcere statuif-
 se, donec ex voto confecta res erit.
 Obvia, & proniora quæque poten-
 tibus fiunt, ubi plena sceleris mer-
 ces; minor opportunus injuriæ est,
 nisi vires suppleat ingenium; at nul-
 lum omninò tibi tot miseriis, tot
 periculis circumfuso, nisi in tuo re-
 petendo regno, malorum patere so-
 latium, aut salutis effugium potest.
 Per multis eousque suo lumine irra-
 dians oculorum, atque animi aciem
 perstrinxit Coronæ fulgor ut ultro
 sese magnis periculis objectarent, alii
 verò interirent quò illam arriperent;
 tibi, ut vivas, aut extrema pericula
 subterfugas, petenda est. Adeone
 ingratum, vel execrabile imperium
 est, ut perire, ne imperites, velis,
 dulciusque tibi fuerit, & gratius ve-
 nenum quod per æmulos tibi deco-
 quitur, qui tibi jam textitur laqueus,
 qui culter acuitur, quàm quod pla-
 nè tuum sceptrum est, & quod tui
 tibi cives, amici supplices porrigunt.
 Sic tecum fortuna ludit, cui si nunc
 præbenti se tibi terga inconsulto de-
 deris, frustra eam subinde, cum
 egueris, cum ingemueris implores;
 ut spreta, ut irata deinceps infesta
 futura est. Hæc tibi candida amici
 consilia damus, & consilio, quò
 fraudis suspicio absit, etiam labores,
 & corpora nostra subijcimus, ita ut,

fi

„ si res, ut confidimus, prosperè cesse-
 „ rit, te cum diademate solum extu-
 „ lerit, nos eadem fors, vulgarisque
 „ vitæ conditio in subditorum grege
 „ tentura sit; sin improspere, quod
 „ Deus avertat, cum humanæ justitiæ
 „ fulmen non summa plerumque sed
 „ infiniâ petat, conjurationis partici-
 „ pes nos multò crudelior quàm te
 „ Principem astus abrepturus furoris,
 „ & odii sit. Superest ergo, cum ni-
 „ hil indecorum, nihil injustum ex-
 „ posuerimus tibi, qui Regem posci-
 „ mus pro Tyranno, nihil etiam diffi-
 „ cile, aut fortunæ casibus implicatum,
 „ verum omnia expedita, utilia, hone-
 „ sta, & tibi, & nobis, ac reipublicæ
 „ maximè necessaria, ut aura quoque
 „ caelesti afflante ampliora dictis spera-
 „ re liceat, modò tu amicorum con-
 „ siliis nequaquam surdus optima qui-
 „ dem impiger expectare, & audere,
 „ quàm deterrima quæque otiosus, ac
 „ deses pertimescere malis, & tutum
 „ imperium amplecti, quàm servitutem
 „ periculosam.

Hæc quæ fufius dixit Antonius Alma-
 da, ceteri brevius exposuere. Bregan-
 tius tamen cum animo avidus, metu
 ambiguus, & suo cunctabundus ingenio
 esset, gratis hominibus placidè actis,
 responsum ita composuit, quo nec alere
 spem conceptam, nec illam prorsus ab-
 scindere videretur. Scilicet proclivio-
 rem animo esse ad benè merendum,
 quàm furtim, aut palam regnum per
 tot amicorum pericula, & civium san-
 guinem reposcendum. Cæterum in hu-
 manitatem, atque leporem, & supra
 morem ipse prolixior ea frontis illece-
 bra, vultusque serenitate Lusitanos di-
 misit, ut malè dissimulata, quæ per me-
 dullas, & viscera impressa serpebat im-
 perii cupido, oculorum quasi per rimas
 foras erumpere videretur. His ita actis
 Villavitiolum Dux Bregantiæ statim re-
 petiit, veterem ipsam, claramque Bre-
 gantiæ familiæ sedem delitiis imprimis

excultam, & venatu maximè insignem,
 sed altius jam tacto regni dulcedine vi-
 ro, fastidio, atque stomacho loci ele-
 gantia & amenitas erat, sola ac vehe-
 menti regnandi tum curâ defixo. At
 Mantuæ Carpetanæ vulgato populi stu-
 dio, atque ingenti lætitiâ quâ Bregantius
 palam inspectus Uliſſipponem affecerit,
 simul clandestinis Almadae cætibus, qui
 casu quadam expressa altioris vestigia
 signa reliquerant, tum fatali quodam
 rerum novarum susurro ex incerto quasi
 auctore & indicio rebus in magnis præ-
 currere solito, præterea cum nihil falla-
 ciis, ac dolis cum Duce Bregantiæ pro-
 ficere Olivarius, & palam idcirco, &
 per vim in re tanti ponderis agendum
 esse censeret, causam ex Regis præcepto
 ad Statum Senatuum retulit. Proinde, ro-
 gatis sententiis, Senatus frequens decer-
 nit, iniquo vel æquo animo ad aulam
 Bregantium sine ulla mora trahendum
 esse, sed non nisi lenociniis nequic-
 quam primo consumptis artibusque de-
 lulis, vis denique adhiberetur. Secundum
 hanc sententiam hæc jussa Philippi Re-
 gis ad Bregantium confestim delata
 sunt: Quamprimùm veniret ad Aulam,
 ipso ibi Regem pro sua voluntate, illu-
 stri pro genere, & amplissimis meritis
 ejus usurum. Tristis, attonitòque similis
 ut improviso, ut gravido arcanis huic
 novo mandato Bregantius hæsit, cum
 animo voveret jam non amplius se per
 ambages, ac diverticula quæri, primis-
 que insidiis nequicquam expertis, mo-
 dò illecebras jaci, quibus facile quoque
 discussis fore subinde, ut minæ tandem,
 & vis extrema retentaretur. Pavidus
 etiam, isque anxius multipliciter erat
 ne aliquid fortè secreti, quod bulliebat,
 negotii malitiosè, vel imprudenter ef-
 fusum jam diademata, & purpuras som-
 niantem à summa spe ad extremam ca-
 lamitatem projiceret. Non manu ita
 ille promptus, & animo constans, ut
 cupidine flagrans in regno parando
 erat. Itaque diù ambiguus, & animo

astuans fidum tandem ex famulis misit ad Regem, qui eum dicto parentem ad aulam iturum Catholico Regi profiteretur, sed moras discessus, quantum artibus posset, cavillando prætexeret, inter quas conjurati, qui moniti jam de imminente Duci periculi fuerant, susceptum facinus maturarent. Venit ad Regiam famulus, multa apud Regem, & Olivarium, ad prolatandam, ut jussus erat, profectioem obtendit; nunc rei domestica inopiam, & valitudinem fractam, nunc de ordine, & loco Castellæ magnatū acres cum Bregantio futuras altercationes exponit; certum, nec longum fore discessum, at omnia prius explanari, ne vir primarius offenderet, opus esse. Verumtamen Olivarius, qui minoris momenti cætera, ut inde Bregantium abduceret, reputabat, interpositas omnes excusationibus tricas explicuit, jubens præterea, nummum viginti millia ab ærario Bregantio ad itineris sumptus exolvi. Sed quia ad Bregantium rem Lusitanam supernâ ordinatione transferri jam immotum, & fixum erat; ratioque atque abditio sæpe rerum ordine illudimur, quâ viâ, sive mente Olivarius Lusitanæ defectionem antevertere satagebat, eâ maximè accelerabat. Inter arcana Olivarii usque trita consilia, & fallaces imperii artes potissima erant, plus severitate animique rigore, conceptoque ex formidine odio repeti à subditis quàm amore, seu temperato dominio, cum natura liberè, amare, necessariò timere doceat, atque illud in tua, ac mutabili voluntate, hoc in aliena potestate positum sit. Adhæc egestate, atque rerum propè omnium inopiâ quoquo modo clientium cohibere spiritus, ne affluentibus illi fortè divitiis atque opibus saginati ex luxurie in ferociam, ex ferocia in insolentiam, & contumaciam delapsi servitutis quandoque fræna detrectent. Hispaniæ postremò universum Impe-

rium quasi in provinciam redigere, ut id scilicet regeretur Castellæ legibus, vel quas suo tantum arbitrio, ac libidine ad tempus imponere placuisset. Rationes ipsæ profectò, quæ nisi regionum ingeniis, tempori, ac vicibus rerum solerter accommodantur, quam faciles intellectu, usu tamen contortæ, ac difficiles sunt, ac ferè semper exitu fœdæ. His geminatis nunc artibus præceptus ad defectionem, & lubricum suo more posse in officio tenere regnum existimans Olivarius scripsit ad Vasconcellum; pro exercitu, pro valida classe, quæ ad Catalauniæ receptionem descripta erant, multâ pecuniâ se, multo milite egere, nec alibi esse, unde comæatus militibus præberetur. Cumularet idcirco in Lusitania tributa, iteraret delectus militum, ne metueret, neu cunctaretur, ita animatam, ita concretam esse indolem Lusitanam, ut vexationibus potius ad tuendum obsequium frangi, tundique oporteret, quàm illecebris deliniri. Satis, superque paucioribus quoque verbis sese Olivarius explicuisset, ut vehemens, acerbique ac peculiari nomine infensus Lusitanis minister truciora his quæ jussus fuisset, exequeretur. Deterior ex eo quotidie rei Lusitanæ status, cum eam conflictantes ministri Regis sibi in animum induxissent, quod Lusitanæ & Catalauniæ simul subvenientes hinc pro pace, hinc pro bello utriusque regno consulerent. Super cætera autem in regno dehonestamenta, & publica exitia ad coacervandam præcipuè pecuniam exarserat avaritia. Quocirca fortè res incidit quæ acerbius & acrius antecedentibus causis, & suâ quoque sponte pronos ad iracundiam viros nobiles perculit. Pulchriora inter vitæ civilis, ac generis ornamenta, quibus utitur Lusitanus, floret præsertim equester Christi qui dicitur ordo habitusque, quem ad nobilem gradum donotantummodo Regis cum sanguinis claritate,

ritate, probato splendore stirpis, & probitate morum adscribi incolis indulgeretur. Proinde in amicorum colloquio jocose quidam narrabat, ignobilem hominem, quin & Maurum origine aureâ suffusâ in pallio, ac pectore venâ, nuper Christi crucis insignia, & equitum stemma delineasse, his verbis significans, pretio, atque fraude in ordinem Christo sacrum ignobilem hominem, & genere impurum intrusum. Ira tunc excandescens alius eques, qui fortè aderat. En inquit ex urbis quicquiliis, plebisque sordibus surgunt, qui in gradu nobis æquiparantur. Non erit igitur amplius nobilitatis, quam circumferimus, hæc Nundinaria Crux, sed nota dedecoris, atque ignominia; hisque dictis irarum, & animi impatientis, arreptam è pallio Crucem fremens, frendensque dissecuit, minutimque concisam dissecit in aërem; plura post jecit probra, & contumelias in Regem, & regimen regni, sese tandem ex catu amicorum furibundus proripuit, cum omnes admiratione, atque tristitiâ eo impetu, factique insolentiâ propè torpidos reliquisset.

Hæc, & similia partim vera, partim afficta, vel aucta per artes in majus à rerum novarum cupidis mirè in nascentem, incrementemque conspirationis ignem affabant. Itaque Petrus Mendoza, cum Villavitiolam profectus esset, ex re oblata rursus Bregantium conjuratorum nomine convenit, causas illi, rationesque commemorat prius in Almadæ congressu de regno usurpando propositas, postremò execrationes, & preces, & propè lachrymas adjicit. Si perire ipse vellet, cum eo peritura Lusitania profectò esset, idemque bustū & patriam, & Ducem Bregantiæ collecturum fuisset: tandem si vivere sibi nolit, vel viveret ipse patriæ, communique saluti se cum regno & diademate reservaret. Bregantius tunc bre-

vius, & clariùs Mendoza responderet. Ea se dura, & iniqua tunc à regis ministris per summam injuriam, ac petulantiam pati, quæ virum etiam dedecent promiscuæ cuiusque fortis; & sollicitius quidem & fortius, ut tandem coactum sese rebus suis, ni rigor se ille intermiserit, consulturum. Nihilominus arduam, & valde præruptam esse regni petendi viam, eamque celerius ingredientem nonnunquam consilia, multoties amicos, sæpe fortunam fallere, solum se demum, aut præcipitium, Coronam, aut laqueum, cum pergeret, offensurum, in tam lubrico itinere esse, medium non interesse. In tanta igitur rerum confusione, ac tumultu in quæ Lusitaniam Rex Catholicus coniecisset, sibi ipsi prospicerent, dum quod è re sua fore in his fluctibus cognovisset, ipse cunctatius deliberaret. His verbis diremptus est sermo, & Mendoza cum honore dimissus, qui metu, non fide & officio impediri in eo sermone cum explorasset, videlicet non de regno, sed de modo occupandi, sustinendique regni harere nunc in se ipso, cunctarique Bregantium, qui in priori ad Almadam colloquio se planè alienum, & animo aversum ostentavisset, alacrior ex eo Mendoza Eluenssem Antistitem, quod Bregantio carissimus esset, aggreditur, secretoque illi consilio communicato mōnet, Bregantium conveniat, & in rem jam proclivem, sed timore tergiversantem evincat; videri fortassè more Principum velit, quod ambitio extorsisset, religioni, sacroque pallio tribuere. Antistes, quo mōrem gereret Petro, simul & ipse penes amicum novo pro regno ineundo magni meriti particeps esset, adit Bregantium, multaque arte, multa dicendi copia regnum usurpaturo honores elevat, utilitates auget, pericula imminuit. Testatur præterea ipsum, ipsum Bregantiæ Ducem esse illum larvatum Regem jam dudum in

regno latentem, vulgique rumore jactatum, quem verbis ambiguis arioli, regnique vates velut oraculo missis ex longo tempore cecinissent, nuncupatissime votis Lusitana quoque plebs exoptaret. Jamque immobili sanè fato viam aperire Numen qua aliena detracta occulto Regi persona in luce terrarum, in oculis, imo in corde, & animis potius suorum concivium imperitaret. Postremò dixit Antistes, Eluise Alfonso Melum habere Præsidentem magnæ arcis, multosque primores urbis ejusdem Bregantii causæ atque fidei tenaciùs adstrictos, & quocumque semel tentata fortuna inclinasset, patere ibi ipsi propugnaculum regni maximum, vel in secundis rebus munimen, vel in adversis suffugium, tutumque receptum. His dictis Antistes, quæ & viri gratia, tum ratio, & infularum auctoritas roborabat, flexit tandem Bregantii animum; Is igitur pauca primum pro se, relique dilatione præfatus, subinde Antistiti adjecit, parum temporis sibi permetteret, firmatâ donec meliùs sententiâ, atque animi æstu composito responsum integrum redderet. Occultum interea hucusque Bregantius uxori consilium aperit, simul partium ardorem, & studia, tum amicorum turmasque clientium studiosus in rem incumbentium, idque primo quoque tempore fieri sollicitantium; deinde quæ etiam eum aliunde ab incæpto avertent, molestissimas curas subjicit.

„ Nihil anxius feminæ, aiebat, volubilius, ac fluxius favore populi, qui
 „ maritimæ spumæ similis, ea ipsa,
 „ qua refilit, promptitudine frangitur.
 „ Transversi, perturbatique regiminis
 „ notas, & querulas voces, vulgares ut
 „ plurimum, & inanes esse querelas,
 „ cum gravia semper, quæ sunt præsentia,
 „ & odio, ac fastidio subditis
 „ sint, cumque ingeniis, sensibus, mentem
 „ te semper ejusdem propemodum

molis iisdem affectibus, studiis usu aut natura corruptis per immista virtutibus vitia, ac redeuntia fortunæ intervalla ut antea, & nunc quoque respublica gubernetur, nec retroacta sæcula meliùs, nec ventura deterius regenda esse. Hollandiam, & Catalauniam æquo adhuc Marte constanter cum Hispano Rege configere, illam nimirum, quia à cæteris procul Hispanis distita regnis ideo minus urgeri valeat; hanc, quia terra, marique finitima Galliarum, & fide, situque connexa, quasi unum cum illa copulet regnum, at Lusitaniam undecumque Castellæ circumseptæ dominio, omnia à loco interclusa terrestria præsidia, maritima sera esse, periculosa ventorum, & fluctuum inconstantia commissa. Neque usui prætereà fore sibi videri de Rege Gallo nimis confidere, regii cum moris sit ad præpotentem amulum obterendum, alios per sæpe inanisque fiducia inflatos ad arenam vocare Principes, ubi amicum vincere, aut vinci sine ullo quidem incitantis Regis periculo, & cum ejusdem semper utilitate contingeret. Lusitani propterea mutandi imperii consilium domesticis esse potius quam externis, incertisque auxiliis, priusquam aleam adiret, dimetiendum. At qui si integras sibi eo tempore partes addictas enumeraret, parum esse in se plebem natura coherentem, & stabilem, raroque à viris nobilibus separatam nisi frustra, & cum ejusdem excidio vertere imperium aggressam; nec satis etiam per se viros nobiles commoveri, vel ruere in incertum cupiditatis, speisque susceptæ solitos, nisi prius à regni summatibus excitatos, consociatosque. Hos autem planè se oppositos, infestosque profectò existimare fortunæ suæ, qui nec sibi ullo pacto de regno concederent, nec se ipsos quidem invios,

„ diosis, magnisque tot opibus-tutos,
 „ sub reguli arbitrio censerent, nec
 „ impensi tandem obsequii inter pacis
 „ delicias, aut incommoda belli partem
 „ illis mercedem curtum Regem
 „ persolutorum, quam secus amplissimam
 „ à Catholico Rege expectare
 „ liceret. Hæc, & talia peracutè, ac
 „ sollicitè hominem arguentem ingentis
 „ spiritus mulier hac callida circuitione
 „ perstrinxit. Amicè miseris te passim,
 „ & periculis circumventum complorat
 „ tumque video, & alterutrum mortis
 „ genus seu decorum, seu fœdum
 „ inter tot inextricabiles æstus eligere
 „ dura necessitas cogit; Tibi enim Uli-
 „ sippone aut Mantuam Carpetanam
 „ eundem ad interitum est, sed turpi
 „ quidem in aula Catholica, morte,
 „ pulcherrima in patria, & diademate
 „ coronatus occumbes. Hæc tandem
 „ seu vis argumenti, seu genii superioris,
 „ seu muliebris imitatio virtutis jampridem
 „ Bregantium spe anxiosa, metumque
 „ pendentem ad regni rapinam impulit;
 „ vocatque Antistiti Eluensi in hunc
 „ modum respondit. Nihil sanè inter homines
 „ difficilius aut majus quam bene
 „ perare, difficillimum verò in tanta
 „ rum jactatione virum privatum arri-
 „ pere imperium, nec sine extrema
 „ ingredientis pernicie inter regni
 „ quodque primordia negotiorum vortici-
 „ bus volitari, multoque ad rem plura
 „ exempla tragica duci quæ avocent
 „ abeuntem quam lata, quæ blandiantur,
 „ tamen ne suo ipse genere indignus,
 „ neu communis immemor patriæ,
 „ neu vocibus amicorum inexorabilis
 „ videretur, aut ferreus, tam multis,
 „ tantique momenti hortamentis ac
 „ precibus fatigatum, ad occupandum
 „ denique regnum, quod jure ad se
 „ pertinebat, accedere statuisse. Serio
 „ interim ipsi viderent, expenderentque
 „ sibi, & partibus luctuosum, cruentumque
 „ futurum talem contantum imperii, si
 „ Ducem Bregantiam

complures Regem desiderarent, facere pauci audent. Hoc responso effusè latus Antistes, & quod is pertinacior in Castellensium nominis odio esset, & quod sibi etiam cum quadam jactantia tribueret expugnati Bregantii animi lauream, quasi hunc non ex longo intervallo specie averfantis regni cupiditas perussisset, eidem Bregantio tandem futuri imperii gratulatus initia recessit.

De regno igitur quam celeriter occupando Bregantius jam animo immotus, ac stabilis scripsit ad Pintum, qui Uliisippone ejus negotia, & hoc de regno maxime curaturus agebat. Quantocius Villavitiolam accederet, ibi enim ipse necesse quædam cum illo habebat de Odemirana dititione conferre, quam, extrema perantiquæ familiæ sobole jam extincta, in domum suam hæreditario jure delapsam esse censebat. Ancipites sensus, Pintoque duntaxat arcanâ regulâ notos, ubi primum is intellexit, ratus id quod erat, confirmatum scilicet elatumque jam animo dominum velle regni negotium omnino conficere, cursoris statim equis assumptis evolat ad Bregantium. A quo admittitur, & nedum præparatum, sed ad capeendum etiam quamprimum imperium vehementer incensum cupidine Ducem nactus ei latius conjugationis ordinem explicat, consocios homines multos enumerat, eosque fortunis, genere, famâ præstantes; addidit Elvi, atque Uliisipponis Antistites qui auctoritate, consilio, affinium clientumque copiâ, infularum prætereà decore, atque specie plausibiliùs rem promoverent. Ad hæc quò Bregantio ex negotii processu facili spes amplior accederet, sibi que egregia quoque navaræ operæ commendatio, infantes, ingenuosque falsò quamplurimos viros implicuit, quos tamen primâ facie turbatis putabat rebus fore partibus inhæsurus. Docuit prætereà Bregantium antiquas

antiquas, acrésque inter Principem Margaritam, & Valconcellum contentiones, ac domesticas simultates, eò quod Olivarius in regni negotiis expediendis minùs auctoritatis, atque momenti fidei, & consilio Principis daret, quàm longè inferioris notæ ministri, quæ quotidie refribantur, adeo nuper recruduisse, ut palàm dixerit Princeps, eò brevi sanè venturam rem esse, ut ipsa, navi raptim conscensâ, præcipiti fugâ vacuum etiam Gubernatricis nomen, quod illi unum pro integro imperio decrat, adjiceret Valconcello; atque ea præter morem calentia, & cum aliorum motuum feminibus sparsa diffidia, quæ rationes Regis, & regni per factiones, & partes debilitabant faciliorem stravisse novis conatibus viam, cum ratâ quadam lege fati fancitum sit, quæ perturbant, quæ inficiunt, quæ delent denique Imperia, pestes Palatio primum oriri, inde exire, fundique postea, nec intestinas extra discordias ulla unquam mutata, aut everfa regna fuisse. Incertas præterea, atque varias Ulisippone jactari voces, id per hoc tempus in aula Catholica agi, ut Regis filius Princeps Hispaniæ quàm primum in Lusitaniam cum imperio dimitteretur, quo adolescens regno assuecat, Lusitanosque suspectos, ut illi credebant, & in obsequio, atque fide labantes sustineat. Quod planè verum, aut non procul à vero esse videri, utpote Regis & Olivarii rebus maxime consentaneum, Olivarii quidem ut disparis æmuli impatientem adolescentem, Regis autem, ut filium ætate adultum, ingenio experrectum, & popularem, & qui ante capere forsitan potuisset imperium honoris specie dimitteret, cujus insuper ductu Principis, si res ita accidisset, haud difficile factu videri Bregantium etiam per vim è Lusitania depelli, aut regiæ personæ fulgoribus obscuratum, ibidem abjectum, atque deformem, metûque quotidie

tabentem in regni quodam secessu consenescere pati. Strenui hanc ergo consilii molem quæ magnas spes ejus surgentes obrutura profectò fuisset, audendo, agendo, propetando præoccupare necesse erat. Audit hæc omnia Bregantius, laudat deinde prudentiam Pintique studium, ac denique adjungit, quod si ad novum efferendum se Regem semel tentata Ulisippone acclamatio secus accideret, erat animus Algarbienne regnum cum armis irrumpere. Etenim illud obnoxium inter alia fidumque regnum, & Portugalliæ præcipue domui propensum existimabat, quippe quod adversus Castellam olim partes Antonii constanter secutum, etiam fractas belli reliquias cum infelici Principe, summoque regni discrimine exceperit. Ad extremum postremò desperatæ propè salutis effugium adeste Elui Alfonso Melum cum arcis urbisque præsidio ejusdem fiducia per ejus urbis Antistitem alligatum, eoque inter res turbulentas atrociorisque fortunæ minas, hæc si ab initio non aspirasset, tutum sibi recessum fore, nec porro vertendum in dubium esse, quòd in illo ipso fortè propugnaculo incluso, atque obfesso ante oculos omnium impendens Bregantiæ domus exitium turbarum procellas ingentes concitaturum in regno fuisset. Cæterum magnum opus aggredienti cum impossibile propè sit, casus omnes fortuitos, qui intercurrere possunt, aut consilio expedire, aut ratione completi, postquam omnia judicio rerum momenta collegerit, aliquid opus esse in fortunæ tributum mittere. His in hunc modum Pinto probatis binas illi Bregantius epistolas alteram Petro Mendozæ, Michaëli Almeida alteram Ulisippone reddendas tradit, quarum exemplar hujusmodi est. Quædam præfenti se Pinto mandasse, cujus ore explicatius intellecturi subinde essent. Hæc igitur ea ipsi ratione susciperent,

ut nec fides promissis, nec prudentia consultis, nec animi vigor deesset rebus post perpetrandis. His litteris Pintus acceptis ubi veniam pro reditu postulat, intempestivo majestatis titulo Bregantiæ Ducem salutat. Risit Bregantius latæque fronte adulationis illecebras cepit, cum pervetusto vicio Principum assentatio in sua quoque feditate cognita non displiceat. Redit deinde Ulisippone Pintus, conjuratisque redditis litteris post collatas in amicorum catu sententias censuit, per idoneos & alios in tanti operis societatem adscitos augendas esse vires, resque tandem agenda tenapus, & ordinem præscribendum.

Consilium de summa rei Ulisippone Præsede, ac Duce Pinto apud antiquam Bregantiæ domum inter noctis caliginem hac diligentia, & industria clanculum agebatur. Hac antequam homines accessissent, in magna loci distantia currus, & famulos seponebant, ne curruum strepitu, vel famulorum fortasse indicio adeuntium vestigia deprehenderentur; Subinde vir ille pedes gradu suspensus, ac lentus abibat. Domum introeuntem excipiebat vasta amplitudinis aula, quæ solitudine ipsa, silentio perque longum inane umbra tremula circumfusa horrorem homini incutiebat. Lucerna in ejusdem sedis angulo posita, & colloquantibus procul ardebat, ita incerta, atque dubia per artem contorta luce, ut nemo secum loquentem hominem homo nosceret. Effluentis mensura fabuli describebat sermonis, & temporum intervalla, primo egresso subibat alius, sed statutis, discretisque longe horis, ne alter alteri fortè obvius ambo invicem proderentur. Qui in magni arcani consortium primum admissi fuerant, tactis sacris, quæ audivissent, quæ ipsi dixissent, aut fortè in rem conjectassent jurejurando premere obligabantur: Idcirco, & si hominum utique

multi conjurationis participes erant, quos tamen conspiratio conjunxerat cum vis sacramenti, locique secretum à mutua notitia dissociaret, singuli eorum alii aliis occulti, tantummodò erant factionis Principibus noti; Ultima verò die frequenti confessui, & rei peragenda articulo destinata simul omnes, & palam consultum in consuetas ades venerat. Hic productis singulorum sententiis, consilium aliquibus erat, regiæ acclamationis, regni que incipientis auspicia ab Eborâ primò peti, quippe quàm facillimè transituram in Bregantiæ partes fore putabant, & quàm paucis ante annis, nullo impellente, sed impetu quodam amoris constabat illum Regem appellavisse. Priori namque sociorum impressioni conflictusque primitiis perquam esse accuratè, ac sollicitè providendum, ne primus fortasse conatus irritus in casum, & fraudem reliqua traheret. Contra bene fluentia conspiratorum initia partes erectas confirmatura, alias etiam Bregantiæ amorem, alias Castellæ odium, alias cupidinem rerum novarum, & reliqua plebis in re turbida oblectamenta, fluminis ritu, quibus adheret, cuncta volventis, certis jam partibus adjectura. Si quæ fortè præterea interposita ratio esset, quæ à susceptæ hujus rei magnitudine conjuratois abstraheret, esse profectò hominum paucitatem, cum vix millia millium sufficere hominum valeant ingentis imperii volvendæ molis. Atqui in Eborâ urbe jam explorato consensu populi, conclamatione Rege Bregantio, inde continuo ex omni hominum genere tanquam militum manu contracta majori constantia, ac firmitudine posse Ulisippone per se paratam, & melius alterius exemplo parandam incurri. Rei prosperæ initium dimidium contrahere, neque hoc felicius initium quàm ab Eborâ sumi posse. Sed contra, & ex Bregantiæ quidem sententia differuit Pintus.

„ In caput periculi, & belli pacisque
 „ sedem Ulisipponem scilicet, ne tan-
 „ ta res falleret, primum, eundemque
 „ per aërem esse impetum faciendum.
 „ Ut capite inciso, vitæ, motusque spei
 „ reliquum nihil superest afflatu vitali,
 „ ac diffusa inde virtute carentibus
 „ membris, ita quoque Ulisipponem de-
 „ victa, ibique afflicta Castellæ poten-
 „ tia, ceteras regni urbes, & oppida
 „ sua sponte facilius consensui capit
 „ accessura. Ex adverso ortæ aliunde
 „ seditionis Ulisipponem allapsus ru-
 „ mor, quidni impelleret Castellenses
 „ statim ad arma præcipites, arces in
 „ regno, naves in partu præriperent,
 „ omnia protinus expedirent, quæ par-
 „ tium elatarum objectui, popularium
 „ confusio, magnisque facinoris tur-
 „ bamento sufficerent? Inter has au-
 „ tem moras, & ubique implicatas, ac
 „ trepidas, dum Ulisippo per hæsitatio-
 „ nem, aut metum non assentitur, aut
 „ forte partibus obluetur, si ex Castel-
 „ la subsidia properent, ut properare
 „ credendum sit, quid tandem ruinæ,
 „ cladisque & Bregantium, & regnum,
 „ & fociorum præcipue capita non ex-
 „ ceptura? Rei igitur summam in Uli-
 „ sipponis victoria, & constitutam ar-
 „ bitrio esse. Illam enim rationem opti-
 „ mam metiendi pericula esse, ut ea fa-
 „ cturus hostis existimetur, quæ illi ne-
 „ gligere non conducit, secus verò in
 „ aliorum ignavia, & malè facta focor-
 „ dia cogitationes, & spes efferre, ut
 „ illis utile ferè semper, his exitiabile
 „ planè fore. Propterea neque vim in
 „ hac causa, neque militum copiam,
 „ neque armorum attendere cumulos,
 „ aut aperto, & ex æquo cum hostibus
 „ opus esse contendere Marte cum his
 „ ita exuberent Castellenses, ut indi-
 „ gent Lusitani. At in animi alacritate,
 „ festinatione, solertia ex hac parte
 „ spem omnem sitam, & ex alia, quod
 „ hostes in re ancipiti, & improvisa,
 „ quæ fortiorum ut plurimum dejicit

animos in alieno, ingrato, suspecto
 que dominantibus solo, & omnia in
 majus augente metu deprehensi, tunc
 ipsi intelligerent, quæ agere potuis-
 sent, cum jam acta res esset. Proinde
 raptim Vasconcello confosso, &
 Margarita Principe exauctorata, in-
 ter horum ardorem, & impetum, &
 illorum torporem, ac metum ex voto
 fluere ferrique cætera velut astu se-
 cundo posse. Hæc sententia prævaluit.
 Rursus ut in magni momenti rebus alia
 ex aliis impedimenta plerumque sub-
 necti solent inter eos quoque quasitum
 est, quo animo, quoque sensu putan-
 dum esset tantam rei novitatem, po-
 pulum civitatis, cujus auxilio consen-
 sūque sublato ruerent omnia necesse erat,
 accepturum fuisse. Nihil hac bellua in-
 tractabilius, ac trucius, semperque va-
 riam sibi dissimilem aut insolescere
 nimium, aut dejici, simul inquietam
 impotentem, discordem, atque in
 dubio deprehensam ei quod detenti-
 mum est, sæpe acquiescere malo. Quid
 porro sperare, aut sentire de rei exitu
 licuisset, quæ effectu instrumenti tam
 incerti, tam fragilis usum in limine exi-
 geret? Si verò placeat aliquam populi
 partem tentare, aut irredire blanditiis,
 arcanum, cujus vim sustentare eximia
 quidem virtutis, atque constantiæ spe-
 cimen est, & qua carent insulsi, inter
 plures, stultosque simul ad rei, & con-
 scionem, etiam exitium absque dubio
 conceptum iri. Causa itaque sedulo ex-
 cussa, res tandem convenit, ut viros
 ex ipsis eligerent, qui ingenio versatili,
 & gratia cum dicendi copia conjuncta
 onerosum Castellæ regimen execran-
 tes, & meliora, si forte vellent imposte-
 rum pollicentes in aures populi sensim
 influerent. Ad hanc rem perpetrandam
 sacra præsertim sodalitia urbis descripta
 sunt. Illic esse conventum populi, ejus-
 que Rectorem, ac Ducem seu amorem,
 seu quæstu flexibilem, nec porro in-
 fuetum multitudinis Ducibus esse, ad
 libidinem

libidinem sive lucrum, interdum sacris
 ut profanis abuti. Postremò si per mali-
 tiam fortasse violato, aut imprudenter
 elapso secreto rapi ad supplicium, aut
 in carcerem trudi quemquam eorum
 vidissent, simul omnes concurrerent,
 proclamatòque Rege Bregantio ab ul-
 timo experimento fortunæ extremum
 sibi subsidium poscerent.

His ita decretis defectionis diem
 certam scilicet primam ineuntis mensis
 Decembris affirmant, utque statim mo-
 neretur Bregantius ut sibi curæ foret
 quo tempore Ulisipponem per conjura-
 tos eodem propè momento in Trasta-
 gana provincia, aliisque urbibus sibi
 fidis ipse Rex acclamaretur. Cæterum
 fortuita quædam parvæque dictu res
 majoribus curis conjuratos obvolvitur.
 Ex delectis, qui arte, & illecebris cap-
 tos ad desciscendum animos populi
 præpararent, forte unus in virum haud
 ignobilem incidit, quem palam cum
 sæpenumero audisset contumeliosius
 atque minacius in Castellensium do-
 minium invecum, facilius, & gratius
 idcirco ratus in rerum conscientiam,
 & partem venturum, planè illi con-
 jurationem aperuit, & promissa popo-
 scit. Homo, ut venire plerumque so-
 let, eò timidior, ac segnior quò petu-
 lantior, ubi rebus non verbis agen-
 dum, & subeunda quoque sibi peri-
 cula videt, horrore geluque perfusus
 negat id temporis esse, quo talia con-
 silia agitentur; ubi enim, aiebat, in
 regno miles frequenti expeditione bel-
 lica exhausto? ubi pecunia tam multis
 tributis eviscerato populo? quot no-
 bilium, quot plebis, quotve magna-
 tum tanto facinori nomina dederint?
 Hac certè quidem temeritate non re-
 parare regnum intendi, sed in miser-
 rimas illud calamitates immittere, ut
 scilicet orta statim seditione, atque
 oppressa, inde excusatio Castellensibus
 obtendatur qua in omnes deinceps ve-
 lut in captos, ac proditores omnia cru-

delitatum genera exercent. Ita insitam
 ille formidinem prudentiæ specie tege-
 bat. At ille alius stricto repente gladio,
 torva facie, & rutilantibus oculis, vel
 mecum, inquit, conspirabis, vel ego
 temerè data, tu minimè acceptæ fidei
 utriusque errorem mutuo sanguine di-
 luemus. His ferociter dictis plus anima-
 tus, seu fortè territus Lusitanus secretum
 juravit, & cum res ingruisset, quia lo-
 quax erat, adjunxit, ad commune,
 quo patria flagralat extinguendum in-
 cendium, & quod ex novo subinde
 conflando bello exarsurum fuisset pro-
 prio cruore, & fortunarum suarum
 omnium ruina simul cum affectis con-
 cursurum. Attamen verène hoc ipsum
 ab illo mutata, an fictè metus, an casus,
 an pudor expresserit, cum in utramque
 partem rationes ancipites ducerent, ea
 res ingentem conjuratis curam incu-
 sit; dubia fides, & nota loquacitas, ac
 levitas hominis apparebat temerando
 secreto pronior, accedebat, & cognitus
 pavor, qui ex periculi magnitudine, vel
 attrectato fortasse putato scelere vento-
 sum, inertem hominè occupasset, quem
 nullo negotio pavorem, & cum opu-
 lenta quoque mercede exonerare statim
 apud regios ministros poterat. Hæc tre-
 pidè inter se consultantibus, & utrum
 die jam constituta exequi stabilita lice-
 ret, an longius protrahere quarentibus,
 cum ratio, & auctoritas, ut sæpe in con-
 ventibus fit, capitum numero concess-
 sisset, id tunc prolatari statutum est, quod
 etiam accelerare idem proditiõis co-
 gebat metus, impuleruntque Pintum,
 qui & contra censuerat, ut Bregantiæ
 Duci in hunc modum rescriberet, sus-
 ceptum opus tantisper remitteret, donec
 rursus, & tempestivius quid esset agen-
 dum commoneretur, nam res ardua
 contigisset. Hæc Pintus Bregantio con-
 spiratorum sententia, ipse tamen, ne Du-
 cem, quem supra modum natura pav-
 idum, anxiumque cognoverat, graviori,
 quam in se erat, percitum cura torque-
 ret,

ret, aliam, & conjuratis occultam Bregantio epistolam dedit, qua primam significabat, non sua sed amicorum scripisse sententia, impulsuque; ipse enim primo quoque tempore existimabat, se temere injectae suspicionis scrupulum excusurum. Postridie cum iterum convenissent, jam illis suppressis animi fluctibus, metuque sensim absterfo, Pintus increpare, monere, accendere socios, inconsultas moras refellere, nihil laedere magis secretum, quam tempus, cum plurimas illi rimas unde effluere possit, aperiat; nihil magis, quam nimium in causa ratiocinari, majora negotia corrumpere. Quid igitur aliud habendo, procrastinando expectarent, quam se singulos stultè prode Castellae tortoribus jugulandos? Cum plures tandem ex conjuratis ad explorandam attentissime rem circummissi, nihil novi deferrent eandem ipsam conditam diem, aut proximam saltem pro initio defectionis certam, ratamque habuere: sed alia, & nullius quidem momenti res, uti in humanis Deus, aut fortuna ut dicitur ludit, conjurationem penè difecerat. Pridie quam à Rege Philippo descitum est, vesperecente die, consociorum nonnulli dum aream Palatii divisim speculantiù more perambulant, Vasconcellum conspiciunt, qui in triremem conscendit, & à littore in altum solvere jussit. His itaque ignavis fortè hoc an consilio accidisset, cum sibi vehementer ab adeò sagaci, rigidoque ministro metuerent, ipsiusque pari fato aestimarent rem Lusitanam vertendam esse, cuncta horribilia, atque trucia ægrè affecto timore animo spargebantur. Nimirum solertem in primis, argutiorisque acuminis hominem, regni que officij, & curis penitus mersum diutiùs conjurationis machinam tantam fallere minimè potuisse, ergo ad arces, regni que praesidia communienda, sive ad aulam Catholicam properare, vel alias subnectere fraudes, & dolos velle quibus occulta partium consilia in earum pernici-

ciem, interitumque converteret. Dolebant etiam terrimum hominem, quem & instrumentum Lusitanæ Tyrannidis appellabant præter expectationem elapsum, & flagella propterea, & vincula sibi, & custodias, atrociora quaque expediti supplicia, patriamque quo sublevare cogitavissent, miserius præcipitalse. Planè ea ipsa res adeò illorum animos fregit, mentemque alienavit, ut extrema nonnulli desperatione percussa opportunitatem Ulisippone quaerent, qua in Angliam, vel Africam, aut aliò terrarum orbis repente trajicerent. Reliqui haud secus pavidi quam si jugulo harentem carnificem cernerent, in consilium coeuntes, dum rem pertractaret, trepidabant magis, quam consulebant. Qui convenerant, seniorum ut frigore corpus, metu sic animus obriguerat. Junioribus verò quibus & ratio sententiae viget, cum vires ab animo mutuatur, ibidem, & optimè placuit rei exitum expectare, si ille forte, ut verisimile quoque erat, tot negotiis, & curis implicitus ad animum relaxandum oram maritimam legeret. Impigros itaque juvenes ad noctis usque dimidium cum ex composito rem observassent, mox personantium nautico more tubicinum sonus & clamor rediisse Vasconcellam admonuit, illique præ ingenti gaudio vix compotes mentium communem sociis lætitiâ impertiuntur, animosque ad proximam defectionem confirmant. Cæterum rerum hæc humanarum ludibrium, & conscius sibi met animus attulit, vanisque illusa terroribus mens; alius, & strenuus quidem obex incurrit, quem rerum duntaxat immutabilis ordo, & Bregantii fortuna discussit. Georgius Melus Ulisippone à Duce Bregantio ad conjurationem fovendam missus, amici tunc, cognatique in suburbano utebatur hospitio, cujus nomen non proditur. Is ope, & consilio cum juvaret secretò partes amico negotium hæcenus reticuerat, sed provecta

jam

jam nocte, & postridie cum dies illuxisset peragenda res esset, brevique qua intererat nox cum nullum omnino prodioni præbere locum, & ulterius diffidere amico subrusticum videretur, conjurationem illi tandem patefacit, hortaturque monetque quod Lusitanum, quod virum nobilem deceat. Homo hæc ubi audit flexo in speciem lætitiæ vultu se fore spondit in potestate amici, nec sibi, nec patriæ in tanto periculo defuturum, frontique oratio aliisque corporis motibus congruebat. Ad multam deinde noctem sermone producto, ambo postremo cubitum secessere. At melius postea secum ipse considerans, quid tandem egisset, & recte ne hospitij aut cognationis respectus oppignorata fidei, jurique silentij prævaluisset, quam fallacia, quam tortuosa mortalium ingenia sint, quæ amoris, quæ fidei pignora prodidisset, quas animi dotes, & præclara ornamenta virtutis proprii commodi studium labefactasset, & an adhuc illi per ea momenta vacaret magistratui prolata detegere indicia, ex eo iratus factique poenitens inquietam, ac turbulentam agebat noctem. Inter hæc suspensa ambulantium vestigia, & colloquentium in ædibus murmur cura, & vigilia auris erecta percepit. Veritus ergo Melus insidias è cubili confestim surgit, properat ad fenestram, indeque jactis in domus vestibulum oculis inter caliginem ardenti face discussam videt stratum itineri equum, Dominum stantem, & servum qui cultum urbanum Domino ministrabat. Advolat ira præceps abeuntemque gladii cuspidem circumscribens, interrogat, quo sanè tam importunus, tam citus, tanto silentio pergeret? quid cogitaret? quid cuperet? At ille dejecto, veròque colore vultu, cum vox præ pudore, metuque mens, & propè spiritus defecisset, titubantibus verbis, trepidoque formidine gestu futiles quas-

dam se seque invicem implicantes exponit intempestivi discessus causas. Tunc admoto Georgius ejus pectori gladio torvus, & minax retractum amicum in eodem cubiculo secum consistere cogit, oculataque ejus custodia reliquum noctis infumit. Deinde compertum est salutarem illam operam conjuratis, imperioque Bregantii propitiâ fuisse, nam ille partium nomina delaturus regios eadem hora ministros petere destinaverat.

His ita peractis, defectioni tandem dies constitutus illuxit. Conjurati, sicut antea decreverant, prima luce arma simul expediunt, eo quidem consensu omnes, animique ardore compulsi, ut nobilis etiam virilis audaciæ femina, tanquam ministra, adjutrixque tumultus domi sese conspirantium catibus immiscuerit. Fuit hæc Philippa Villientis Autogii Comitis uxor, quæ duobus filiis ætate, ac robore validis manu propria composuit armam laterique præcipit, tum intrepido vultu, hisque igneis prope verbis accendit. Irent alacriter seu duro solutum servitio patriam, seu decora pro patria vulnera acceptum, inrer hæc ipsam provecta ætas, & pudor invitam sollicitam domi tenerent, vel egregia libertatis partæ futuram, vel inclita mortis consortem, nunquam se patriæ exitio superstitem fore professâ: atque idem ipse bellacis animi stimulus, suoque sexu, & officio altioris virtutis exemplum, quod in Villiena præfulsit, alias quoque peracuit, illustravitque nobiles Lusitanas. Tantus efferbuit in partibus ardor. Cæterum conjurati jam antea deliberaverant cum quatuor agminibus in Regiam irumpere, quorum primum rectâ ad Vasconcellum ut periculi caput contenderet, ad sedem alterum Principis Margaritæ, reliqua separatim Comitum Bainettum, Præfectum Principis Stabuli, & Marchionem Populensem Cubiculi eodem momento

C 2 occupa

occuparent, ut sic per aditum interclusis, circumventisque cum res ingruisset, minimè posset alter alteri praesto esse. Statuere praterèa ut quo tempore in Regiam impetus fieret, selecti equites, peditesque & homines populares Ulisipponem obirent, Bregantiumque Regem clamarent, populùmque ea novitate excitatum, inflammatumque & turmatim ex triviis, tabernisque collectum in Regiæ planitiem contraherent, ibidem Nobilium conatibus manu, vel aura, vel saltem vocibus profuturum. Rei porrò auspiciandæ mane octavam circiter horam tempore praestituto miraculo simile, & humana profectò sollicitudine majus apparuit, quo agendarum propè rerum concentu simul omnes conveniendo, munia simul imposita persequendo, velut ad unguem loci, actionum, temporisque spatiis emensis, in tanta hominū multitudine, in tanta negotii mole, & fortuitorum incurfu dicta factis consonuissent. Igitur velut in aciem omnes compositi, directique magno animo, atque ferocia Palatium ingrediuntur. Praibat factionis Dux ipse hortatorque Joannes Pintus elatione animi tanta sui que fiducia, contemptūque periculorum, ut cuidam amico in Palatii gradibus fortè obvio, & quid rei esset metu pallido suscitanti quasi per jocum, lusumque retulerit, Nihil aliud facturi nisi Reges mutatum pergimus. Eo affluentem concursu, fulgore, atque strepitu armorum, qui fluvio similis inundaverat, excitati custodes milites arma capiunt, arrectisque ferociter hastis in irruentium pectora infestas cuspides sistunt; at militum unus acrius ante ceteros urgens, ideoque mortali percussus ictu atque collapsus terroris, ac fugæ initium sociis cum armis astantibus praebuit. Recenti proinde cruore strata jam festinantibus semita, nullo adversante Regiæ aulam maximam occupant. Hic Lusitanus quidam, & regius Praetor, ubi eam re-

pentinam esse turbationem intelligit, compescendique causa de more reclamat, Vivat Catholicus Rex, cadenti statim pila confixus moribundus procubuit; cumque tota modò pateret turbis furentibus Regia, unus Vasconcellus ad exitum avidè petebatur, prævias enim, & binas hominum cædes casus tantummodò attulerat. Nescius tunc ille fati, quod impendebat, cura solutus & animo vacuus fortè sermones per otium terendo sedebat cum Lusitano quodam Centurione; ubi totam omninò domum ingenti fragore, & vocibus resonantem audivit. Interrupto per metum colloquio paulùm Centurio progreditur, videt sese repente inventum quasi militum avem, pedem itaque refert, & Vasconcellum monet, innumeram multitudinem armis, minisque infestam, citato gradu in illam sedem confluere. Extemplò tum illi turbato vetus cecidit supercilium, & morientium extremo velut tactus afflatu respondit amico, irruere profectò homines ejus sanguinem inhiantes. Itaque metu exanguis praegelidoque sudore perfusus, quod unum stupido, attonitòque simili in eo rerum turbine occurrit latibula petit. Centurio inter hæc pedem in limine figit, & frontem, pectusque insultantibus praebet, & eousque incurfantes undique gladios, & aggressorum multiplices ictus in tam iniquo certamine haud minus felix quam fortis sustinuit impavidè, dum Vasconcellus abdendi se spatium habuerit: brachio denique faucius, & ad arma tractanda inutilis terga vertit, & per fenestram elapsus distorsione membrorum tantæ ruinæ superstes evasit. Subinde effusum repentè agmen, cædis, & sanguinis sitibundum per aditum irruiat. At sola Vasconcelli reperta sedes furorem, cruentamque rabiem magis accendit. Igitur unusquisque cum clamore, atque fremitu rescindere arcas, spargere pecuniam, confundere supellecti

supellectilem, tumultu, atque strepitu cuncta complere; furor in vultu, scelus in oculis, in ore proteruitas eminebat, atrocitatis, quæ parabatur, inditia. Tota subversa, ac permixta penitus fede, tandem Antonius Sotenlius nobilis ipse vir armarium aperiens in Vasconcellum incidit, ubi illum inermem metuque propè intermortuum repetitis ictibus conficit, respersaque sanguine manu è latebra extractum in pavimentum deturbat. Ita vetus ex privataque causa in Vasconcellum conflatum exhaustit odium Antonius, quo sapius inter amicos seridè, vel joco jactare solitus erat, improbum fata caput suæ dexteræ devovisse. Manabat toto cubiculo cruor paulò ante in summo potentiae culmine visus, deformis horrebat multiplici vulnere facies, discissæ pecudis potius, quam imago, aut vestigium hominis apparebat, multosque per aditus inter cruentos singultus ad exitum spiritus properabat. In tanta tamen calamitate, quam in illo miserrimam faciebat fortunæ pristinae recordatio, cum extremos idem anhelitus emissurus animam traheret, tunc in speciem jocosa, atque aspersa facetiis, sed re ipsa nefaria atque impia Lusitanos contentio cepit, quisnam eorum supremum luçantem animæ spiritum hausurus per ferrum esset; jamque malè dissimulata hucusque lusibus feritas ad rixam, & jurgium pene incaluerat, cum ad ea dirimenda litigia, quæ per armorum tractationem occasio jam lubrica faciebat Vasconcellum adhuc spirantem per fenestram in aream dejiciunt. Estuabat, cum eò conflueret undique populus, & numero, & motu amplissima Regiæ planities, nam præter eos quos consultò dispositi homines traxerant, complures rei quoque novitas tanta, ac passim diffusus rumor adjecerat. Qui ubi Vasconcelli corpus exanime, ac lacerum; cæno ac sordibus involutum humique projectum vident, hunc pri-

num in eo tanquam uno stetit, parique fato occidisset Castellensium imperium, festis instauratisque vocibus Bregantium Regem acclamant. Turbarum deinde passim sese prementium, ac fluctuantium impulsu, jactūque cum alius alium elideret, accedere contendebant ut oculos propius eo facto spectaculo pascerent. Et quidem infima plebs, ut etiam puerorum per id temporis erat concursatio, & tumultus, nullo privato, seu publico incitabatur in Vasconcellum odio, sed ut pote rudis, & hebes ingenio, ac meliorum incurfu, atque impetu solita in casibus regi, contorta vel recta illorum vestigia sectatur. Igitur protinus illum toto denudant corporis habitu, inde in barbaros ritus degeneres convellunt barbam, diserpunt comam, aculeis terebrant pectus, quassant caput, pedibus calcant, corpori exanimi vulnera adjiciunt, unumquemque cupiditas agit partem cædis, scelerisq; reliquias ferendi domum. Nec hæcenus satis, eo loco arreptū truculentissimè corpus latè per urbem festivo plausu raptare, sedare limo, tundere saxis, viventis in speciem proscindere maledictis, donec lassata potius, quam satiata crudelitate lutulentum, conscissumque cadaver, & interdiu, noctūque pecudum alimento relictum, sodales, quam suo nomine præferabant, misericordia commoti sine ullo funali cereo, aut Ecclesiæ peractò ritu raptim sepelierunt.

Hunc exitum habuit Michaël Vasconcellus, genere Lusitanus, vir sua ipse natura morosus, difficilis, asper, pecuniæ non minus, quam honoris, & gloriæ cupidus, eoque ambiguo, volubilique ubi res postulabat ingenio, quo utrum alieni rapacior esset, an effusior; audacior, an timidior; civis an hostis patriæ, privato magis, an publico bono serviret haud facilè discerneres; quæ quidem aula ita favor, & usus in illo domini, &

fortuna licentia provexerant, ut vivida, erecta ejus natura per occasionem tumorem, & arrogantiam, & lingua quoque libertatem addiderint. Hæc tamen in illo vitia æquales propè virtutes æquabant, scilicet assidua in suo officio sollicitudo, magna comprehensio negotiorum, incredibile acumen ingenii, astutia, solertia, integri spiritus promptitudo, & animi elatio, qui nisi profectò in id temporis incidisset, quo altiori de causa Lusitanum volvendum erat imperium, aut mortalium opinio ex consilio, & industria, non ex eventis rerum momenta æstimaret, haud contemnendi ministri Regis exempli, atque memoriam posteris reliquisset. Cæterum etsi adeo immanè, atque atrociter acta Vasconcelli mors funis-que fuisset, hoc tamen nedum illam animi feritatem, & rabiem, sed iras, & odia quoque Lusitano planè consumere visum est. Incruentus enim ac mitior in posterum agitavit, adeò, ut admiratione, memoratùque pariter dignum acciderit, tantam rerum mutationem, quantam inferre unius regni subversio, atque transmissio potest, unius tantum quaesita, duorum verò fortuita hominum cæde confectam esse. Sed cum inter rerum novarum incitamenta inopia, & egestas præsertim, eamque tumultuarias per rapinas explendi aviditas sit, jam sine lege, sine imperio homines Lusitanos effrænes, ac dissolutos avaritia corripuit. Diripiunt igitur primo Vasconcelli ditissimam sedem, totque annorum labore, & industria, & illius muneris amplitudine parta, simulque congesta dimidia propè horæ intercurfus evertit; & plebes quidem inter viliora quæque permista rapinam sibi similem fecit; præda opulentior nobilium manus contaminavit. Hinc in Ecclesiæ Bracarensis Decani domum, qui Vasconcelli perempti frater germanus erat, irrumpunt; acuerant in illum cum fraterna homines

odia, tum quia fama erat divitem esse, fratrisque ipsi opes uberrimas conservare. Decanus autem tumultus initio Prædicatorum se Ordinis esse per ascititium habitum ementitus Castellam versus effugerat. In vacuas itaque sedes incurrunt, ibique populabundi, prædarum recentium accumulantes moles, increbuitque solida fide rumor, qua gemmarum numerataque pecunia, qua lautæ suppellectilis copia supra quinquaginta aureorum millium prætia illa die Lusitanos diripuisse. Avarè & crudeliter hæc conjuratorum per illam tantummodò manum transacta sunt, cui Vasconcellus cædetus, ejusque, cum simul consulerent, vastanda sedes obtigerat. Altera verò quam adversus Margaritam Principem constituerant, insolentiùs illa quidem ac petulantius, nisi crudeliùs impedit. Nobilis mulier passim clamantium, strepentiùmque improvise, & horrendo fragore perterrita ad fenestram quid rei esse ignara cucurrit. Inde minis, armisque plenas aspiciens tumultuosas concurrere turbas, & omnia in motu, ardore, atque impetu esse, vultu, gestibus, voce procul elaborabat, si quodammodò posset furentium compescere vim. Hæc intrepidè agentem forium crepitus interrupit, eratque infestum illud immissum conspiratorum agmen, quod ingressum urgeret, & nisi fores spontè paterent, eas minabatur effringere. Idipsum verita Princeps fores recludi jubet. Stabat ipsa nobilibus circumfusa puellis; nec eam adhuc alterius fortunæ fiducia, nec pudor omnino Lusitanos defecerat. Jamque incondito clamore, æstuque illo se passim jactantium, & obstrepentium illius præoccupare sermonem cæperat, cum mulier evincit, nihilque iræ, nihil timoris in vultu præferens insolentiam majestate coercet, & ore placida, verbis ambigua Lusitanos simul objurgat, & monet. Ne Deo, Regique debitæ

fidei

„ fidei, Ne propriæ ipsi conditionis,
„ & futurorum malorum obliti in per-
„ fidia senescant. Possè, quæ hucusque
„ gessissent, infano furore plebis, aut
„ repentino quodam tumultu, vel sal-
„ tem privato, & collecto in unum
„ Regis ministrum odio, recentisque
„ sceleris ignominiam, & culpam ali-
„ quo modo purgari, aut imminui, si
„ furere perseverent, excusationem
„ ablatam, & omninò consumptam
„ fore clementiam. Non omnia nova,
„ quæ fatuos maximè delectare, re-
„ rumque imperitos, ac rudes solent,
„ qua spe inchoantur, animique volup-
„ tate desinere; diversos, & præter
„ spem ea sæpe volvere casus, & ire in
„ iras præcipites, regressumque sibi
„ intercludere in sua utique potestate,
„ veniam; si ferò fortè pœniteat, in alie-
„ na fore. Pro Vasconcelli confossi par-
„ te fateri se quidem, minus sibi ipsi
„ displicuisse, quod patriæ civem exo-
„ sum, invidiosum Regi ministrum,
„ molestumque sibi collegam utcum-
„ que sustulerint. Curæ sibi de cætero
„ fore, cum se retractare velint, aut
„ insanire desistant, præteritæ seu per-
„ fidie, seu licentiæ veniam, & laxa-
„ mentum à Catholico Rege impetra-
„ re. Sed jacta jam erat alea, prosperi-
„ usque ac declivis ad cætera versus, quæ
„ mites, & quietos plerumque viros
„ transverit, calcaria sua sponte curren-
„ tibus dederat. Igitur Principem sic al-
„ loquentem, & plura dicere cogitantem
„ hac voce inturbant. *Vivat Ioannes*
„ *Rex Lusitania*, eodémque animi ardo-
„ re, impulsuque passim vagantes, tu-
„ multuantisque clamore, atque strepi-
„ tu totam Regiam immiscent. Inter hos
„ fortè accidit ut Carolum Norognam
„ nobilem hominem Margarita conspi-
„ ceret, qui Philippi Catholici Regis à
„ pariete pendentem imaginem mucro-
„ ne detractam solo insolenter affixit.
„ Exarsit ea coram se primo tunc visa in
„ Regem injuria, vilique contemptu

Princeps Sabaudia, & præ iræ celeritate haud satis fortunæ conversionem, qua ruere omnia, volvi que necesse erat attendens, convicio jactavit hominem, illum nefarium, impurum, proditorem increpitans. Ea contumelia verborum acerbius, & acrius, quam, qui læsus à femina esset, ingenuum hominem decuisset, Norogna concussus, nec verecundia sexus, nec mulieris dignitate retractus, ira instigante, retulit Principi: Caveret mulier profecto, ne jam regimine ejecta, atque inscia sortis qua verteretur, contumelioso aliquo actu in ludibriū abiret, cumque muliebri felle, atque stomacho incensa, ac percita Princeps adjiceret, quis, quove pacto impudenter procedere mecum audeat? Urgere periculum, institit Carolus, nisi ipsa se contineret, ne per fenestram dejiceretur. Rubore tunc illa suffusa, attritòque semel pudore deterrima quæque sibi nisi omninò cessaret, ab effrænato, & furialibus quasi stimulis acto populo metuens, se tandem subduxit, & in secreto Regiæ sacello, iræ Numinis deprecandæ, cum nihil opis aliundè appareret, prorsus intenta, tritisque procubuit. Intererat fortè cum ita prociacius in Margaritam Norogna debaccharetur Bracarensis Antistes, ipse quoque Lusitanus, sed quem à concivibus suis ingenii, vitæ morumque dissimilitudo distraxerat. Is ubi per oris proterviam & contumaciam eousque Norognam provectum in Principem sensit, ira percussus, vultuque ferò erepto obvio cuidam è manibus gladio Carolique vestigiis insistens in armatorum se catus immisit, sanguine ulturus intemperantiam linguæ, qua ille feminam Principem læserat. Videt hoc Michaël Almeida, veritùsque ne sacerdotis sacrisque in insulis constituti fortè cruore sacrilegè sparso impiè fædòque vitio regnum auspicaretur, brachiis complexum reluctantem Præsulem su-

C 4 stinet,

stinet, ejus mox genibus advolutus rogat eum, ut desistat, jurejurando testatus, jam pridem carnificinae amicorum omnium suffragio caput ejus addictum, ac velut sub hasta venale à se uno fuisse lachrimarum imbre redemptum. Ita se denique tenuit Antistes, coactusque servire tempori, porro suppressam in animo iram tempestivius effundendam reposuit.

Inter hæc sicut initio conjurati convenerant, reliqua armatorum hominum agmina Marchionis Populensis, & Bainetti Comitissæ sedes intra ipsam Regiam infesta perrumpunt. Et jam Populensem crepitus ingens, fragorque clamantium, ac discurrentium cubili jacentem extulerant, ire inde obviam periculo statuit, tum & gladio clipeoque munitus, & animo confirmatus seminudus eruperat. At ubi repente occurrit ejus auribus, oculisque & fulgor armorum, & torvæ furore facies, & incessantium fremitus, numerusque substitit ipse pavidus, eratque eo tempore animus, sensim ex loco pedem referre; excussit tamen formidinem pavor. Proinde collectis cum animo viribus, & spiritu revocato, certusque in eodem interire vestigio, cum sæpe in vacuum jaçtaret enses provocabat cum verbis, tum vanis ictibus hostem. Ad exitum ita ruenti per amicum fortuna favit, quæ huic hominum turbæ miscuerat. Is namque ulterius, & solus progressus bona pace Populensem admonuit, ægrè se, atque in irritum fatigando ab insana quidem temeritate laudem virtutis exquirere, rem esse jam actam, ad gladium, vel animam ibi ponendam extremam necessitatem adigere. Ignavi quidem hominis esse vitare periculum, fortis occurrere, projectisque amentisque idem periculum irritare. Eapropter ut in cubiculum Marchio tandem regrederetur, ibique subiret custodiam militum modò supplex, modò minax enixius instando pervicit ami-

cus. Id ipsum ferè Bainetto Comiti, Didacoque Cardenio, qui extra Regiam degebat, accidit, singulique post breve constantiæ, atque fidei erga Catholicum Regem editum argumentum, tot simul hominibus, armis, minisque incubentibus obruti sese demum permiserunt custodiis. Verùm Antonius Silva Divi Jacobi eques, magnusque regni Thesaurarius clariore sanè fidei, atque virtutis exemplo ea tempestate refulsit. Qui senio, meritisque confectus, ortæ seditionis fama, strepitusque commotus, non vacillans, tardusque, ut ejus exacta ferebat ætas, sed citos ad Regiam addebat gradus, cum armatorum agmine circumseptus, cur ipse quove tam citò pergeret imperiosè ab illis interrogatur. Ad Regiam se ire impavidus refert Antonius, officium & operam Margaritæ Principi collaturum, additque: Vivit Philippus Rex, at illi contra obstrepentes reclamant: Vivit Joannes Rex Lusitaniæ. Non ideo porro contrahitur, aut animo languet Antonius quòd eousque inaudita, & absurda illa vox ejus aures repente percussit. Sed ea agitatione corporis, animique inter armatos, cursumque prementes versando sese à circumfusis undique turbis explicuit, ut velut strata cuspidibus semita vectus postremò Regiam attingeret. Hic Margaritæ colloquium liberius, quàm tempus monebat efflagitantem conjurati corripunt, locique termino circumscripto, ne eo limite excedat, capitali pœna denunciant. Cæterum animo afflictus, tristisque vehementer agebat Antonius, dum animo volutabat, Ulisipponis fortissimam arcem in fidei tutelam cervicibus urbis impositam in manifesta civium defectione, & clade, ac pernicie vetusti labentis imperii spectatricem, quàm vindicem potius ut esse debebat, sceleris confedisse, putabatque id quod erat, prohibitam esse scilicet Margaritam, quo minus Præsidi jussu, ac
signum

signum daret, adire propterea faminam, remque secreto cum illa transigere cogitabat, ita ratus, quòd initio confusis ac propè nutantibus rebus, si tormenta bellica intonuisent, terrori fortasse mutabili populo, ac levamento jam metu disjectis, & fractis Philippi partibus forent. Hoc prudens Antonii Silvæ consilium jam anteverterat Lusitanus, cum ad Margaritam Principem aditum per excubantes, frequentisque milites intercluserat. Ubi ergo Antonius ad id exequendum, quod secum ipse deliberaverat, locum quem illi fixerant, transit, eoque post frustra tentatum ad Margaritam ingressum, inanis, sensuque doloris concussus acerbo revertitur, qui terminum illi præfixerant, lividos oculos circumferentes postquam eum inde digressum, & paulò post redeuntem aspiciunt ira, odioque flagrantem mæstum hominem circumstant, gladiis minantur, insultant, & revera usque ad sanguinem exarsissent, nisi nobilis adolescens id generis, id ætatis misertus, reverentisque virum apud illos intercessisset, evincere tamen minimè potuit quin medium senem arreptum, & magno cum impetu impulsu per altissimos gradus in infimam partem conjicerent. Sic habitu incultus, cœno fordibus, membris contusus, & sanguine spumans Antonius, sed animo infractus, & integer domum regreditur. Atque ita illorum hominum conspiratio adversus primorum Castellæ capita incaluit, promiscuæ fortis cæteros Castellenses neglectos, illusos, armisque tantummodo traditis ire solutos, ac trepidos passi sunt.

Cæterum cum tam prosperè omnia conspirantibus fluerent, & majora consilio, numero; vi, adjuvante fortuna molimina intenderent, acerrima tamen adhuc Pintum angebat sollicitudo Ulisipponis arce potiri, satis in illa virium aspicientem, quibus jam penè absolutam conjurationis retexere telam pos-

set. Per eam enim habere potentissimum Regem intelligebat adhuc hærentem, ac fixum in urbe maxima pedem, & ulciscendæ quandoque injuriæ magni momenti pignus. Populo præter fidem suo prope ingenio caducam, & labilem, ad eam quoque plus infirmam augendumque terrorem impendere capitibus arcem. Dulcedinem ipsam rerum novarum, qua modo capta Lusitana plebs lasciviret, aut fastidio, aut non prævisis ab initio periculis, & ordine futurorum, aut incertorum lassitudine tardius accescere sæpe solere, & in nova desideria mutari. Pervetustas, recentiorisque tandem regnorum mutationes, & causas illarum animo colligenti frequenter occurrere, nedum propugnacula, & arces quæ quidem solidiores nervi domini sunt, sed minora, atque levia quoque alienæ dominationis in occupato imperio relicta vestigia, fortuna postea volvente totam in regno rem contraxisse. Cum igitur arx omnino obtinenda, eandemque per vim, & arma subigere arcem non minus diuturna quàm aspera factu res videretur, eam porro intervertere conjurati simul aggrediuntur. Proinde Margaritam conveniunt precibusque minis admittis expostulant, ut libellum ipsa subscribat, quo jussus Præsides continuo traderet arcem. Illa verò id primò constanter negare, nequaquam Præsidi à se, sed à Rege Catholico, referens, arcis custodiam injunctam fuisse. Nefas esse præterea inferioris hominem potestatis superioris jussa rescindere; idque profectò ea pertinacia, & insolentia quæri, id utique agi, ut ipsa iniquè imperaret quod iniquius, si obtemperasset, foret, & alius persecuturus. Contrà Lusitani circumire, terrere Principem vultu, quate- re arma, fremitu, voce, supplicatione pedum obstrepere, clamitare, jure an injuria, utcumque subscriberet ipsa libellum, fore alioquin, ut tenebræ vit-
cula,

cula, foetidus carcer in squalore, atque fordibus vivam, pertinacem foeminam rumularent, quot quotque tunc Castellenses in toto regno reperti fuissent ob ejusdem mulieris duritiam truculentissima caedes raperet. Hic facile exanimata mulier ostendit quantum constantiae in lectissima quoque foemina capere fluxus, & fragilis ineptusque regiminis sexus possit. Qui enim in rem intendebant, non plebeii, non agrestes, homines erant non furiosi sed cives nobiles prudentesque, nec ultra inanem illarum minarum strepitum in foeminam Principem saevituri, qua bene ansecus de tractanda persona Principis, integre arbitrium ad Ducem Bregantiae maxime pertinebat; Castellenses vero, quos prior ingruentis tumultus impetus non abstulerat, haud verisimile quoque erat, refrigerato jam conjurationis ardore, insontes, abjectos, & patientes omnino compertos injuriae sine ulla utilitatis specie perditum iri, & si aliter evenisset, haud nimis gravatum fore Catholicum Regem existimandum, cum expugnandae, aut conservandae arces tanto per se constare cruoris impendio soleant, illam, qua regnum ea tempestate pendebat paucorum subditorum funere redimi. Verum tamen Margarita nequicquam ac diu reluctata, fraudulentisque conatibus victa, dedendae denique arcis porrectum sibi libellum quanquam invita subscripsit, qui ad ejus Praesidem statim delatus est. Catalauni belli expeditio, circumfusa ibidem munitione ac veterano subtrahente milite, eam prope jam enervaverat arcem. His accesserat, quod Thomam Messiam insignem, ac strenuum in bello Ducem inde inconsulto subduxerat Olivarius, ejusque successerat loco temporarius quidam, obscurique nominis Praeses, qui nihil cunctatus sua sponte, an coacta, injusto, an legitimo imperio deditioem Margarita praeceperit, viso rescripto,

continuò prodidit arcem. Igitur, qui erant in illa militibus prope cunctis simul pavore, simul stupore defixis, ac tacitis. Praevalem scilicet arcem ad urbis munimen, ac perduellium fraxos magnifice structam, orta, mox aucta, inde longius conjuratione producta ne uno quidem disploso tormenti bellici jactu per muliebrem inertiam, Praesidisque socordiam, sive perfidiam in hostium potestatem tam citò, tam turpiter cecidisse, tum Cantaber unus, vetus, & ipse miles acerrimè furens, & nudum rotando gladium in medium profilit, & proh scelus, & proh dedecus, inquit, ita nos patiemur commilitones militiae stemma gestantes pecudum more circumretiri? hisque alacriter dictis dum ferè attonitos, torpentisque contendit erigere socios, & voce, & exemplo firmare, repente arcis foribus patefactis, irrumpentium multitudine, & impetu ipse cum aliis praesidiariis militibus obrutus ab arce praecipuus ejetus est.

Arce ita intercepta, novoque munita praesidio, inde confestim ad publicas aedes, quas Relationis aedes appellant; convolant Lusitani. Judices regii, qui jura tum ibi de more explicabant, eo auditu tumultu populi, occludi, firmarique praeceperant fores dum illo primo refracto impetu, & quò vergeret tandem res explorato, in tempore sibi consulerent; cum armatorum globus, & frequens tum clamore, tum pulsibus ostium vehementer impellit; at potior, quam auribus fragor, timor animis obstrepebat, quo sollicitius incusso tanquam certissime perituri vel serae illius quasi neci interpositam moram sustinendam arbitrabantur. Inter haec intus acriter obsistentium, & forinsecus impellentium certamen, & studium supervenit Ulisipponis Antistes, qui pacifica, & tuta fore omnia professus, se seque ut obnoxium vadem salutis acciperent Judices rogans, ut

ea

ea claustra revellerentur, obtinuit. Hinc porro statim ea togatorum effusa turba, trepidi, ferè omnes enecti, colore exanguis Antistitem stantem officii, cultusque specie circundant, quos ille pro no omnibus ore, quaeritaque lenitate
 „ complexus : Jam habemus, inquit,
 „ Regem nostrum Joannem generis,
 „ patriae nobis, & amicitiae jure con-
 „ junctum. Illum nobilitas, illum po-
 „ pulus, illum impuberum quoque lin-
 „ gua concentu quodam, assensuque
 „ mirabili velut injecta divinitus men-
 „ te, proclamavit, confirmavitque;
 „ sic attrita Castellensium superbia jac-
 „ cet, fastusque retusus, nobisque au-
 „ ctiosem, ampliosemque plane cen-
 „ sendum in posterum fore Lusitani no-
 „ minis claritudinem, vel quò ejecto
 „ Tyranno ab homine externo ad pa-
 „ trium, verumque Regem imperii dia-
 „ dema translatum sit, praterquam
 „ quod qui Castellensium huc usque
 „ mancipia, nationumque ludibria fui-
 „ mus jam in honorem ac libertatem
 „ evasimus, nec amplius videbimus
 „ Castellenses dominantium, & omnia
 „ sibi arrogantium fiducia subnixos
 „ alios bona, in humeros alios, alios
 „ in jugula saevientes; non petulan-
 „ tiam oris, non factorum crudelitatem,
 „ non rapinarum ingluviem, non li-
 „ bidinum scelera, non rerum omnium
 „ ruinam, & cladem sustinebimus am-
 „ plius. Juvat ab his denique defecisse,
 „ qui prius contra nos à natura, atque
 „ humanitate defecerant. His intelle-
 „ ctis, Judices quamquam & ipsi non igno-
 „ rabant, verso Rege, inverti etiam debere
 „ clientium ejus fortunam, sibi aut
 „ gravem ex vetusta inimici clientela sus-
 „ picionem, aut extremam esse perniciem
 „ in novo regimine subeundam, pro tem-
 „ pore tamen Antistiti applaudere, vicis-
 „ sim miscere dexteras, gestibus, voce ostē-
 „ tare obsequium, & fidem erga novum
 „ propositum Regem; quibus verò plus
 „ erant suspecta praesentia, ideoque plus

odiosa, ut usu falsis hominibus venit, eo amplius sese gratulando, atque as- sentando jactabant. Togatis ita dimis- sis, Vexillum civitatis accipiunt solemniter per urbem pompa, ac laetitia circumferendum. Id sustulit Alvarus Brancius phalerato invehens equo, & cultu, habituque ad aetatem arridentemque; modo fortunam ornato. Nobiles equites, quique erant plerique in flore, ac robore aetatis indumenti elegantia, ac splendore ad omnem luxuriam fluentes, resurgentesque ultrò citroque per alas divisi longissimum agmen trahebant. Populus pedes passim immixtus equites intercusat; resonat undique clamor, plaususque quibus verborum distinguere sonitum dabat aetas, effuse tunc exultantium Regemque Bregantium vocibus repetentium.

Inter haec Ulisipponis Antistes ad templum maximum venit. Eo statim populo convocato solemnem, ut Ecclesiae mos est, processionem, seu pompam instituit, sacrisque suo ordine, & loco ministris emissis, ipse tandem Antistes, modesto, gravique incessu conspicuam sinistra gerens Christi patientis imaginem, ore pacem annuncians; occursum certatim populo dextra more Praesulum benedicens progreditur. Illa specie, & corporis habitu Antistes postquam frequentiorum viarum flexus emensus est, grande quoddam prodigium sibi forte videre visum quod prope attonitos omnes, intermissa repente via, ac stupentibus similes tenuit. Visa namque Christi in breve confixi dextera ex obliquo ligno resiliens, seu data opera excusso, seu per se avulso, aut fracto credito clavo in benedicentis figuram extendi. Nihil utique acrius exagitat plebem, quam per vera miracula, aut ficta illi incussus à Numine timor, vel spes; viventique propius secundum naturam, auctorem naturae praeter ceteris datur revereri, aut metueri.

Itaque velut pignore in illo signo super-

na dextere accepto, quo secundis auspiciis, & plulquam addicentibus avibus, novum conderetur imperiũ circumstrepere omnes, præ lætitia lachrimas spargere, pectora ictibus tundere, & quasi gemitibus calum; certatim alter alteri gratulari, Deũmque vindicem, & custodem libertatis asserere. Mulieres præfertim, quas quidem intemperantiũs in humano quocumque affectu naturalis levitas agit, domi altercantibus similes crinibus passis, scissõque cultu, & fœmineo ululatu tanquam fanaticæ discurrebant. In hunc modum affectos, inclinatosque ubi animos cernit Antistes, velut & ipse miraculo captus paulisper suspensus, ac tacitus substitit. Mox concionabundum in modum à rebus divinis exorsus populo declaravit. Eamdet scilicet Redemptoris è cruce pendentis effigiem Alfonso, qui primus in Lusitania regnavit, cœlitus olim representatam ei victoriam contra Mauros, primique in hoc regno gloriam, & ornamentum diadematis contulisse. Eo ipso præterea die Sancto Nicolao Myrensi Episcopo consecrato, quo idem Alfonso obierat venturum in urbem Bregantium, ut idem profectò dies qui illi cœlestis initium, huic regni terrestris auspiciũ foret, nec fieri utique potuisse absque altissimæ mentis consilio, & concurrentium causarum cum admirabili ordine orbe, & tanta concordia, hominũque consensu, impulsũque ultima primis contexta essent. Jactavit etiam Antistes multos abhinc annos jam decantatum, & ab eodem Alfonso, ut fertur, illud editum vaticinium, tanquam ea ipsa, quæ interfluebat, tempestate consumptum, scilicet quod in sexta decima generatione erat regnum attenuandum, idque multa celeritate, ac facundia, & acuminum lenociniis in Ducem Bregantiæ tunc clavi regnum suscipientem detorsit. Ad Castellensium deinde superbiam, & arrogantiam, & toties

reprehensa in regimine vitia verborum flumine revolutus postquam horrida, acerba ac turpia omnia ut infectus subdebat animus, de præterito pinxit, ea futuri spe imperii Lusitanos implevit, ac sustulit, quam ipsam præcipue spem, imperiique salutem Christus ipse refixa mirabiliter manu in eodem stipite confixisset. Hæc & similia dixit Antistes. Hujus tamen miraculi fidem quæ Lusitanos, & Castellenses pro animi studio, affectũque diversos ac varios in illo asserendo distrahit, nobis in medio relinquere placet. Inveteravit enim à mundi propè incunabulis mos per veram aut falsam populo injectam religionem fundare, statuere, aut fluctuantia componere imperia. Ad hoc ergo genus superstitionis mirè nunc propendentibus animis, alia super alia prodigia quotidie renuntiabantur, pridiana videlicet ante tumultum nocte visum Vasconcelli cubiculum diris avibus circumfusum; & Eboræ Marchioni Ferreiro, cum Lusitiæ defleret calamitates, lectæ, probatæque fidei mulierem, vitæque integerrimæ respondisse, jam ærumnarum urgere finem, quem suffixus cruci Salvator erat dextera signaturus; & Bregantio ab Almada in Regiam Principem Margaritam salutatum quondam eunti, visam effundi ex ejus capite flammam, quæ in orbem contracta rutilantis Coronæ speciem effinxerit, & alia his similia prodigia divulgabantur, nec deerant falsitatibus testes; aliis ut fieri solet auditu, aliis memoriæ turbatione, aliis oculorum ludibrio falsis, aut fallere alios ex composito cupientibus. Cæterum postquam ea sacra per urbem ducta cum plausu, atque strepitu pompa est, ac simul concionem ad populum habuit Uliisipponis Antistes, Palatium subinde ingressum rogant eum conjurati ut usque Bregantiũ ad Uliisipponem adventum, urbis, regni que administrationem accipiat. Munus hic dedignari callidè primò

primò simulat, imparem se tanto dititans oneri, humeros tamen se submissurum fuisse, si ad tanti modò laboris, & periculi partem Bracarenis Antistes accederet, novam esse regiminis disciplinam, volubiles res; coortam, sedatamque feliciter tempestatem multos adhuc concoquere, multos ejicere fluctus; principia regnorum in arduo, & maximè impetu facta populi, & contra eum qui plus opibus posset ingentem æmulum constituta. Plurimorum annorum & ipsa pertinax æmulatio utrumque Antistitem hæctenus exercuerat, nam præter ingenii morũque dissimilitudinem, crebrò unde odia, ut eorum similitudine gignitur amor, intererat etiam concursus quidam earum, quas gubernabant Ecclesiarum, cum sic Bracarenis auctoritate, atque ordine quemadmodum Uliisipponensis utilitate, & commo in Lusitania primas obtineat; favor præterea Catholici Regis, qui videbatur in Bracarensem proclivior adeò Uliisipponis Antistitem torserat, ut is inde potissimũ acriores stimulos sumpserit novas in regno res machinandi. Hujusmodi æmulum tamen ad regiminis societatem petebat Uliisipponis Antistes, quò ut tunc credebatur, Castellæ animo dudum hærentem consortio muneris alienaret, vel ut opinionem & famam cum invidia, atque nota crescentem à se perpetratæ defectionis unà cum æmulo partiretur, vel ut ita repungeret etiam Catholici Regis ministros, nam id quoque jactatum est quòd tantum fiduciæ atque gratiæ ingenio venali, ac temporibus servienti tribuerint. Quarum ambitus artium cum sagacem hominem minimè fugeret, invidiosum, & anceps, simul suspectum tanquam ab æmulo oblatum officium constantissimè respuit, unũque propterea Uliisipponis Antistes quanquam in speciem invitus, usque ad accessum Bre-

gantii novæ gubernationis arbitrium subiit.

Suscepti porrò muneris facinus in Antistite primum fuit, tres Castellenses excipere naves quæ intra portum ancora tenebantur. Molliũs enim per id temporis forte Lusitani conatibus indulgente, cum prior tumultuantium conspiratorum furor irrumperet, fortè in urbem rectores navium negotii causa diverterant, cumque idem furor, impetũque animorum cæteros Castellenses cum navium quoque gubernatoribus sustulisset, idcirco desertæ, ac prope inermes sine Ducibus naves à gregario milite proditæ sunt. Quibus tam facilè captis Lusitanoque præsidio munitis, faceffere statim Regia Margaritam Sabaudiam jubet Antistes, quippe quæ magnifico, ac regio cultu pro sede Bregantiũ paranda esset. Princeps quæ jam transverso fortunæ cursui aptare didicerat animum, nulla interposita mora, nullo aspero effuso verbo, sarcinis raptim collectis excessit. Digredientem non aulicorum, ut paulò antè fiebat, & assentantium turmæ ambitionis, libidinĩque mancipia, sed rari, & perpauci quemadmodum sunt adversæ fortunæ comites prosequuntur; Ex primoribus constantia duntaxat, atque animi magnitudo in sexus regiarque stirpis venerationem, & cultum Bracarensem Antistitem tenuit; qui, quanquam sciebat haud quidem levia struere sibi pericula hoc palam exhibitum Principi obsequium, his tamen contemptis, promiscuo famulorum officio fœminam transmigrantem secutus est. Complures etiam nobiles Lusitani, etsi interius retrusam, & incorruptam fovebant in Catholicum Regem fidem, publica tamen luce, & ad aliena, ac severa transitura suffragia prudenter abstinuere, porrò clam Margaritam visentes, vitamque & fortunas sese pro Rege paratos effundere profitentes, benevola,

& comis illa complectebatur, moderabatque iras, & consilia flecebat, ne temerè quidquam intemptivo tempore audentes sese resque Regis, quæ cunctando, & fortuita captando reviviscere potuissent, celeritate labefactarent. Cæterum solitariam, angustam, privatam in domum ab Regiæ fastigio delapsa mulier vario ibi conflabatur incommodo. Domesticos sine civili cultu, sine ordine, sine solita disciplina tumultuaria propè miscebat sedes; mulieres cum viris, majores cum minoribus famuli implicabantur; confusa, intermissa ibi omnia, plena stomachi erant, plena laboris. Accedebat, & tenuis mensura victus, & excubantium militum fremitus, & rusticorum ludibria, & miseriarum quasi ex gurgite redundantium ab omni parte molestiæ, tum præteritæ felicitatis memoria, & conficius generis, atque amplitudinis fulgor acerbioribus stimulis languentem animum fodiebant.

Dum hæc Ulisippone agebantur, aliam mens Villavitiolæ alia & ea propè luforia, & ad terrorem conficta machina rerum Bregantium exagitabat. Is pridie, quàm Ulisippo defecit propius periculi magnitudinem sentiens, cum alia spes, alia metus consilia subjeceret, discordibus studiis, diu secum ipse luctatus, raptum animum in diversa trahebat. Jamdudum idem ipse decreverat, si Ulisippone fortassis intenta res fessisset, irumpere armatus in regnum Algarbiæ, vel ad Elvi præsidium arcemque confugere, turbatarum inde rerum, & clientium conspirantium eventum expectaturus. At in puncto rei peragenda pavor ita memoriam, tandiùque rerum collectas species excussit, ut pravo se studio, insanòque amicorum consilio præcipitem datum existimans, quasi tot ex periculis evadendi facultate sibi præcisa dolore penè conficeretur, & incæpta, si possit, intercidere cuperet. Hoc animi cruciatu to-

tam sollicitam diem, & proximam noctem infonnem, ac perturbatam exegit; cùmque variis implicatèque sententiis multum hæsitans animus, multa revolvens multipliciter versaretur, vicit tandem in debili ingenio, ejusque in speciem fortuna minori formidinis vis. Jussit igitur primo ineunte mane currum velocissimis equis instructum ad ædium vestibulum præsto esse, quo tristi fortasse rei ibi improspere accepto nuncio, subinde Castellam versus ad Regem Catholicum advolaret, tanquam facinoris ipse nescius, & alieno errore, ac perfidia sublatus. Ad hucusque perplexum, ac trepidum hominem, curisque acerrimis volutatum Petrus Mendoza, & Georgius Melus Legati per Pintum urbis primariæ, regni que nomine immissi conveniunt; obviam paulisper euntis procumbunt in genua, Regemque & Dominum ipsum salutant, adorantque omnia deinde, & quo ordine gesta erant exponunt; nempè cæsum Vasconcellum, Principem Margaritam Castellæque optimates artus custodiis inclusos, receptam confestim arcem, ipsum Regem incredibili omnium consensu, plausuque festisque vocibus proclamatum; idque tanta quidem felicitate, festinatione tanta esse cæptum, & absolutum, ut ne unius quidem popularis, aut socii sanguis cõmunem gratulationem, & gaudium mæore, aut macula asperferit. Porro tunc complementum omnium votorum, cumulandæque lætitiæ summum pro libertate recepta metropoli fore si coram fas esset aspicere Regem, & scepteriferam manum attingere; quod ille ut quàm celeriter faceret, urbem regni caput, & Ordines regni enixius expetere, ac flagitare. Hæc cùm audisset Bregantius vehementem in illo sollicitudinem, afflictique animi angorem par emergentis lætitiæ sensus æquavit. Corti subinde Regis rumor undique circumfusis oppidanorum, agrestium quot-

que

que nobiles, ignobilisque cominus, eminisque habitabant in unum officii causa multitudinem cogit. Gratulationes ibi, assentationes, aurium illecebræ conquisitæ, fausta novi omina imperii, oscula pedum, oscula manuum, humi projectiones, & omnia adulantium & exulantium incomposita imitamenta, tumultuosa quadam lætitia ab omnibus congeruntur, aliis voluptate rerum novarum, aliis nova surgente spe plenis, tanquam mortalium daretur inficitia inter præsentia collata futuris meliora posse discernere.

Hisce obsequiis expletis Ulisippone Bregantius hoc ordine proficitur. Curru superbo invecum Petrus Mendoza, & Georgius Melus qui fuerant jam Legatorum munere functi, & Marchio Ferreirus suo loco, & ordine comitantur; proximè turmæ equitum circuibant. Plurimi currus famulis, aulicisque referti, alii propemodum vacui, & ad pompam tantummodò instructi agebantur. Ex oppidis, castellisque & ruribus quoque vis magna populi effusa novum in transitu Regem veneratura curfabat. Obfessæ passim erant spectatoribus viæ, tractusque camporum affluentis undique multitudinis copia ad continuæ & frequentis civitatis imaginem inundabant. Hac specie triumphi cùm ad Aldeamgallegam, quæ in æstuarii margine sita est, pervenisset parato inde lembo Ulisippone trajecit. Divi Nicolai Myrensis Episcopi die natalitio vertente, Bregantius in urbem ingressus est. Tum verò imber ingens ea copia aquarum cum turbine mistus effluxit, ut magnifica, & varia, quæ in ostentationem lætitiæ summo labore, & impendio constructa erat, everfa mole, cæteroque disjecto apparatu occultus, & celer Regiam Bregantius intraverit. Ea mox excussa procella, ubi Regem adesse dissipato rumore constitit, immensæ multitudinis, quan-

tam quidem eruere populosa civitas poterat, fit concursus ad Regiam videre se velle Regem assidue clamantis, & obstrepentis. Bregantius, ut civibus suis populariter blandiretur è sublimi fenestra gravitate, ac suavitate simul composito vultu sese inspectandum paulisper dedit, reiteratis momento illo majori conatu, ac lætitia populi vocibus, plausibusque Nocturna deinde spectacula regio ornamento, atque jactantia digna per noctis caliginem effulere. Erant ibi flammæ aliarum ingentes, & incompositæ strues, aliarum in Theatri figuram, & pulchritudinem scenæ mira elegantia, ut artificio dispositæ. Tonabant simul è tormentis dispositis emissarum pilarum fragor, campanarum sonitus, clangor tubarum, tibiarum, nervorumque concentus, & gestientis, subsultantisque populi clamor, & voces, ut simul ardere, strepere, ac lascivire tota civitas videretur. Festivus hos inter ludos ad ancipitem formidinis, & voluptatis speciem compositos tres proximè insequentibus noctes absumptæ. Regi deinde solemniter coronando conductæ dies intermedia Decembris est, qua porro in aula amplissima Regiæ Bregantiæ Dux à populo traditam imperii Coronam Lusitano servato more suscepit. Reliquos inde regalis auspicii ritus persecuturi ad templum maximum pergunt. Chlamide regia amictus, habitusque oris, & corporis ad præsentem fortunam exulto eques unus Bregantius ibat; Cæteri, mos enim erat sive plebeios, sive magnates cum via pedestri, tum detecto semper capite consequi Regem juramentum à subditis accepturum. Hoc summo splendore, aulæque explicato magnificè luxu postea quam templum ingressi sunt, inibi ad aram maximam pro Lusitano Rege Joanne data jure jurando fides, acceptaque est. Sed eò accedentes recedentesque sæva, ac perpetuò contorta procella ruens crebro disjecit ordines,

D 2 vestium

vestiūque ornatum, & pompam affixit, adeò, ut superstitionis errore, ad quam proclivior ea natio est, plerique correpti, nonnulli cælitum iras, alii ingentis effusæ lætitiæ signa ut suo quisque imbutus animo erat, in ea turbida tempestate cognoscerent, perinde quasi insolitum foret, frequentes ætherem imbres, ac tempestates excutere. Paucis post interjectis diebus, Aloisæ Gusmanæ Bregantiæ Ducis uxoris in urbem adventum nocturna instaurata spectacula, acclamationesque populi clamore, & concursu maximo repetitæ celebraverunt. Ingentes mulieres virorum officia æmulantes ad eam velut Reginam, imò verius artificem regni cumulatiis honores deferunt, eratque planè notatu dignum, regiam auctoritatem, ac supercilium, in sermone, fronte, gestuque eò proprius uxorem, quam virum sustinuisse, ut fictitia, & arte quæsitæ Bregantio, quorundam more Hispanorum, species illa majestatis augusta, mulieri autem ferè ingenua videretur.

Gratulationis obsequiis, festisque tractatis diebus. Quæ prima Bregantii ad novum licet stabiliendum imperium tot negotiis, & curis impliciti, subiit animum cogitatio de Margarita Principe fuit. Regalis ejus proflapia, & veneratio debita sexui, & morum ejus integritas, atque virtus mitius in illam suadebant agere. Ex alia parte muliebrem timebat audaciam, & intractabile ingenium, & in hac maxime dignitatem, ac celsiorem gradum fœminæ Principis, & quod nisi arctius gratia, aut formidine teneretur, impunè ei propemodum licuisset in fluctuanti jam regno grassari. Selectis ergo ex suis famulis viris imponit, ut Margaritam convenient, ac certiorum suo nomine faciant, ipsum sollicitè curaturum, quo tempore illi manendum in Lusitania foret, ne obsequio personæ pari, neu domestica opu-

lentia atque copia tanta Princeps defraudaretur. Infixus enim, atque intimè præsens ejusdem hærebat animo communis, & gentilitius Austriaci, Portugallii, atque Sabaudii per affinitatem committus sanguinis splendor decusque, cui & illa ornamento suarum quoque virtutum mirabilem lucem addiderat; Cæterum, ut ipse pergratum, & egregiè obsequentem ejus se dignitati, ac merito fore desiderabat, ita impensius mulierem rogabat, ne clandestinos catus iniret, nec obliquè nec rectè fereret voces, quæ nobilium offendere fidem possent, aut popularium mentem turbare. Hæc cum mulieri referrent Bregantii nomine famuli, illa tum spreto eo urbanitatis officio, in Lusitanos vehementer invecita respondit.

Hanc Lusitani imperii, mutationem, quò temerarius aggressu, & violentior ipsa exitu fuerit, eò minus ex usu rerum, & naturæ ordine duraturam censendum esse. Volubilis quoque fortuna, atque in orbem se semper agentis circuitus, & tricas inexplicabiles esse, hoc tamen clarius exemplo constare, quo ipsa magis, magisque arridere, ac præter morem, & modum suffragari, ac blandiri insipientibus videatur, eò citius irasci, ac retro volvere consueviffe. Si verò placeat novarum rerum perpendere causas, quæ si validæ sint, valescere etiam effectus; si infirmæ, corrumpi; si deinde recurrant, res iterum immutari. Hanc quidem regni defectionem incipere paucos tantummodo auctos. Inopia, vel casu, aut amentia complures, aut vitioso pudor tractos ei temerè consensisse. Cæteros quidem, & meliores hæc turpiter perpeti, quam cum periculoso repugnare, aut pro alieno imperio configere maluisse. Verum tamen ubi præmiis illis ingentibus quæ gratis in animo deglutierant, sese

tandem

„ tandem frustratos conjurationis au-
 „ ctiores noverint, cum neque suis, ne-
 „ que sibi dare fatis, nec solvere potens
 „ imminutus regulus sit, brevique è ma-
 „ nibus labi, atque arefcere spem falsò
 „ conceptam viderint, alias ex aliis res
 „ novas, & turbamenta reipublicæ
 „ commenturos. At verò quæ eo tem-
 „ pore premerent onera tributorum,
 „ quæque subinde impenderent, ut
 „ prædicabant, intoleranda, ad tantum
 „ nefas Lusitanos egisse scilicet post-
 „ quam atrox indictum à Catholico
 „ Rege bellum, cujus propediem inflari,
 „ ac tristia canere classicum propè jam
 „ exaudiri, perfido regno fuerit, mi-
 „ nuenda, demendane tunc an augèda,
 „ vel cumulanda tributa forent; & qua-
 „ lem etiam, existimandum, teterrimi
 „ belli fortunam futuram, cum duorum
 „ regnorum commissis opibus lacertif-
 „ que ad certamen emensis, & si duplò
 „ major, quàm est, illa esset, Castella
 „ prorsus Lusitaniam obrueret. Ergo
 „ ad obsequium, & citò redirent, men-
 „ tisque caligine excussa redirent in-
 „ viam ne sera denique pœnitentia sine
 „ dubio perituros exciperet, neve sub-
 „ verterent regnum dum hoc reparare
 „ stultissimè cuperent. Sceleris ipsam,
 „ aut levitatis, aut erroris humani ve-
 „ niam; cum penè res integra sit apud
 „ Regem exoraturam. Cum hoc res-
 „ ponso ad Bregantium remissis, qui ejus
 „ pertentatum animum venerant, ille
 „ dum libertatem, ipsamque fœminam
 „ metuit velut turbatis, ampliùsque tur-
 „ bandis fortasse rebus & suo ingenio, &
 „ prærogativa nobilitatis idoneam, mu-
 „ tat ei statim priorum ædium custodiam,
 „ & ad quoddam extra urbem cœno-
 „ biū duplicatis excubiis transferri jubet;
 „ ad hoc iræ plenus, & querelarum pa-
 „ lam de Principe loquitur, quò omnes,
 „ ut illi suspectæ, atque invisæ Margari-
 „ tæ congressum, & amicitiam fuge-
 „ rent, cariores domestici ejus domo,
 „ regnoque exacti; crescunt custodes,

familia minuitur; linguæ libertas in arctiorem vitæ usum, corporisque custodiam delapsa est. Sic Principe in tuto posita, post Julianam ad occupandam arcem toto conatu Bregantius incubuit; cujus situs, & utilitas arcis ut manifestius eluceat, pauca in primis oportet Ulisipponis ab urbe decerpere.

Ulisippo opulencia, amplitudine, claritate inter omnes urbes, nedum Hispaniæ, sed totius etiam Europæ celebris, septem jacet imposita montibus. Quæ ad Orientem vergit maris Oceani, Tagique fluminis confluentium in unum intermissas delicias habet, nam fretum mollibus stagnis effusum longè latè que in continentem profluit, pleno ubi alveo Tagi occurrentis exceptum relabitur, adjectoque flumine tumidum novos semper æstus, novosque gurgites faciens latius in ripas projicitur. Annis deinde marisque concursu, fluctibusque reciprocatis cum sæpe collisa, refractaque motibus aqua reflueret, ut fessa tandem atque in palude vastissima torpens latissimum navibus portum, jucundam obtutibus scenam urbique munimen, ac decus affert. In utraque hujus stagni patentis, quæ in virides planities extenditur, vel in amænos inflatur tumulos ripa, varia spectantur oppida, atque castella, villæ rusticæ urbanæ, omnia elegantia, ac pulchritudine situs insignia. Quæ maxime parte Ulisippo usque ad Cascalium patet, sex prominent arces, quarum ea major quæ Divi Juliani dicitur arx, est in confinio Tagi æstuarii, ubi inter maritimos annis confunditur fluctus, ac desinit; Ulisippoensem, ut meminimus, arcem in primo conjuratorum impulsu ejusdem ruina urbis oppressit: cæteras porrò arces, aut futes minæ, aut oblatu armorum terror, aut Rectorum perfidia, sive segnities prodidit. Una, & majoris profectò molis arx Juliana supererat quæ marimo erat necessaria

D 3 commex

commercio, eaque tum arte, tum natura propè invincibilis. Pelago hæc celsa imminet, atque in faucibus sita portus ubi arctius cogitur aqua, eaque externa ita urbi, cum velit, intercludens auxilia, ut sibi maritima firmans quâ fortè appetita cum esset fame opprimi, aut premi difficile potest. Terra qua à tergo cingitur, vallo fossa, muro solido & humo congestitia firmato, simul septuaginta majoribus belli tormentis, multoque præfidiario milite tenebatur. Ad hæc Dux Maquedensis cum expedita, magnaque classe stationem tunc apud Gades habebat, haud infirmum, ferumve arcu, si foret opus, nec spes fefellisset venturum auxilium; cumque claustra illa portus eo tempore obnoxia Castellensibus essent, parata subsidio, nec valdè remota classis. Proceres Lusitani jam dudum genere sibi, conditione, fortuna pari repente in Regem elato viro cum inviderent, ac mussitarent, occasioneque imminerent, ideoque domi res novæ, foris hostilis timeretur incurfus, vehementer optabat Bregantius, quam celerrimè posset arcem infestam, ac validam obtinere. Igitur Lusitani de bello Senatus consulto Antonio Saldarico viro impigro, & militari Juliana arx oppugnanda committitur. Is statim armis, & milite acceptis, & prius per secreta colloquia Joannis Cuvæ Præfidis fide nequicquam tentata, præliarem suggestum in hunc modum instituit. Arcu objectus ad tormenti bellici jactum collis affurgit, qui tunc data opera fuerat vallo, atque aggere septus. Hinc candentium pilarum crebrò effundere imbrem mentia pulsandi, ac frangendi animo Antonius, sed cum vel ictus humus congesta falleret, vel durior ipsa saxorum compago veterum staret, aut levis ruderis jam reflecteret, ideò lentæ, aut inanes pleræque rejectæ pilæ ruebant innoxia, simul qui ab arce pugnabant cum tanquam testudine tecti conflige-

rent, hostes verò nudato fermè corpore, atque ictibus subjacentes iniquo sane Marte consererent arma, inde alacritas, & securitas, hinc metus, & horror, cumulsiue cadentium, spirantiumque strages immensa militum erat. Rei igitur difficultate, ac pernicie satis huc usque comperta; ad hoc metu ne Dux Maquedensis in longum obsessæ fortasse arcu alacriter subveniret, rursus tractare deditio majori studio, ac sollicitudine capit. Forte per id tempus eadem in arce ut carceri mancipatus agebat Ferdinandus Mascaregnus Comes Turrianus. Crimen erat in causa, quod classis Præfectus cum mare Indium navigaret, quæstus turpitudine illectus onerarias pro expeditis, ac bellicis naves Hollandis opposuisset, ex quo Hispanis navibus profligatis, multisque depressis, tandem spoliatus, victusque Comes navali prælio discesserat. Hic porrò seu facti conscientia, ideoque flagitii vindictam timens, seu lacestia innocentia ira commotus, ideoque per nefas illi malè succurrere cupiens omnium, qui aderant primus ad defectionem conversus promissis, minisque capit, ac rationum momentis iniquis hucusque incorruptum Præfidis animum agitare. Constantiam videlicet, & sollicitudinem illam, Julianam ad arcem tuendam sapere jam pertinaciam, ac præcipitis animi notam, & sine ullo dubio à veræ virtutis recedere gloria, omnibus quippe urbibus, oppidis, præfidiis, arcibus regni à novi Regis pendentibus nutu, & arbitrio, quid oblectari, aut hæc rere diutius arcem unicam posse, eamque desertam, inviam, in solo adverso, in hostico mari, undique adstrictam, & hostibus circumfessam? Navigium quod Duci Paulo ante Maquedæ ad postulandas suppetias miserat, aut vorticibus haustum, aut ab hostibus interceptum. Reliqua intentata Castellæ subsidia nulla, aut incerta,

aut

„ aut remissa, aut tardiora urgenti necessitate, ac periculo fore. Decipere, „ ac nimium efferre plerumque fiduciam loci: multa quæ impedita vel „ ardua natura, & artificio videntur, ar- „ te tandem, consilio, tempore superari, nec ullam propemodum rem tam „ abruptè, tam altè naturam seposuisse, „ quo nequeat tandem evadere virtus. „ Brevi sanè quassata soloque disjecta „ visurum ictibus mania, quæ jam existis „ guis ruinis fatiscere inciperent. At „ si ænea illa quidem, si adamantina „ forent, quid effugii, quid levamenti deinceps ab instantis, minitantisque „ famis ore, & unguibus esse? Secundum exactam disciplinam militiæ patri „ laude servire officio, qui robustam „ sustinet arcem, nec officio deesse, „ qui labentem, & fluxam deserit. „ Cæterum cum metu minus, quàm „ præmiorum cupidine tangi strenuum „ militem deceat, eo quod nec vitium „ ambitio, ut vulgo creditur, sit, ac si „ tale profectò esset, hoc propius virtuti accederet vitium, pro dedita sibi „ arce offerre illi Bregantium Christi „ militaris Ordinis stemma, tum octingentos aureos nummos unoquoque „ solvendo anno, & per hoc insuper „ Regis adepta gratia quam plurima „ emolumenta, & proniorem ad majora „ regni munera cursum. Videret idcirco, „ ne falsa fidei, clientelæ, & obsequii „ specie, vanisque nominibus captus „ inexplicabili errore prolaberetur. Id „ honestius, id melius mortalibus esse „ quod utilius, ac tutius. Peierare, frangere fidem, æs alienum non solvere, „ modo, modo libidine uti, & scelere „ quoque si ita quandoque utilitas ferret, quæ in privatis crimina Reges „ appellant, eaque acerrimè vindicant, „ prætextu revera non causa reipublicæ multo magis familiaria, & consuetudine trita esse Regibus quàm „ privatis, hósque liquidos illis rivulos ab „ illius instituti fonte manare scilicet

extra legem, & rationem per fas, perque nefas ad usum cuncta dirigere, „ quo tempore contra ipsi obsequium, „ & fidem in Regem liberis, vitæ, fortunisque postponere vulgò ad probrum, ac dedecus extremumque sæpe „ supplicium vertunt. Ita ergo potentiam, & opes quæ propter augenda „ omnia miscere Regibus liceat, cur nefas in cæteris illorum vestigia „ stantibus esse, censendum, pro ea, „ quam fortuna dedisset, portione captare? Ipsum maximè Ferdinandum „ aulicæ fraudis, ac Principum levitatis triste humanarum rerum spectaculum in se omnibus exhibere, à quo „ tot pro Rege laboribus terra, marique perfuncto, per idem temporis assentantium, & scurrarum calumniis „ oppresso præmii loco carceris, & ignominia pœna repeteretur. Sic malos malitia perdi, si boni fuerint invidiam, nec probo, nec improbo esse „ tutum in aula locum. Quod casu, aut industria subduxeris per dolum, aut fugam id retineri tantummodo posse. „ His verborum quasi præstigiis Joannem Cuvam genere Castellensem impulsam, quem arma minimè vicerant, avaritia subegit. Proinde certa, rataque inter eos pactio perfidia Julianam arcem Bregantio addixit. Et Bregantius quidem, cum arcem haberet, ne dum in fide promissi stetit, at Didaco etiam Suario, qui in Castellæ partibus erat, succulentos ereptos hortos eidem Joanni, jam perfidia mercede soluta, insuper dono dedit. Proditor autem etsi magna deinde penes Bregantium florere gratia, nunquam tamen ad ea evectus munera est, quæ vel usu justitiæ, vel secreti fiducia spectatae integritatis hominem postulant; cum æquè proditio placeat, ac proditionis exemplum cavere singulos doceat. Arce ita dedita, & Lusitano statim infesta præsidio; paulò post quatuor naves in alto, quæ velis tumidis portum

tum petebant, ab arcis specula inspicuntur, erantque à Duce Maquedæ naves, postquam arcis periculum noverat, munitione, alimentis, & milite plenæ in ejusdem subsidium præmissæ. Regebat has naves Sabinianus Manriquius Frixiliani Comitis frater. Interceptæ tutelam arcis Bregantius Josepho Meneseo commiserat. Jamque haud procul ab arce naves appropinquandi signum opperientes inflexo velo, cursuque per orbis eluso super fluctibus circuibant, cum Meneseus fraude naves circumventurus in summo arcis Catholici Regis vexillum figit. Hoc viso Manriquius, qua ferebatur ipse navi velis majoribus prætervectus, dum arcem temerè ingreditur, unà cum sociis in vestibulo capitur. Tunc manifesta Lusitani fraude comperta succensus, sto machatusque Manriquius. Bene congruere, inquit, Regem per dolum intrusum dolo, & fallacia cuncta conficere, aliisque congestis maledictis, & probris Lusitanos cæteros laceravit. At quærelas in irritum jecit, ac libertate oris abusus id tantum obtinuit, ut nempe diutius in carcere torqueretur. Reliquæ verò naves, ubi insidias subesse noverunt in altum statim evectæ dilapsæ sunt.

In hunc modum Bregantium cum prævalidæ arcis accessione ab omni jam intestina regni cura solutum etiam, atque etiam externæ res agitabant; subeundum profectò celerius, & acrius cum potentissimo Rege bellum, quod non imperium & gloriam cum ipso usitatam armorum haberet causam, sed ad privatam quoque erepti regni ulciscendam injuriam, & pœnam à se ut à rebelli petendam decertaretur. Bellatoris itaque pristini Regis inopia, & immodico sumptu cum expilatum jam esset ærarium, ambitio, & paupertas, quæ acuere præsertim solent ingenia, novas res pro pecuniæ collatione comminiscuntur. Primus ipse Bregantius

magnam auri, argentique molem, quam per mille artificia ductam in domesticos usus aut fingi fecerat ipse, aut ab atavis fictam acceperat, fundi per ignem cum Ducis inciso in illa stemmate jussit, & in pecuniam mutari ut simul privati deleteret memoriam, ut ararium locupletaret. Studio, & exemplo, aut assentandi fortasse gratia cives reliqui concitati argenti usuarii certatim acervos in publicas mensas conferunt, humique projiciunt. Quin & mulieres etiam quas maximè inventa formæ remedia, cultus scilicet ornatusque artificia, & lapilli cincinnique delectant, ultro offerrebant in aures, anulos, monilia omnia instrumenta luxuriæ, & pulchritudinis adjuncta, ut in signatam pecuniam converterentur. Bregantius verò omnibus gratis amplissimè actis inhibuit ardorem illum, & vim ea fidei, affectusque æmulatione certantium, adjiciens tanta se voluntate pro ætiori tempore usurum, tantumque modò in tributi rationem accepit à viris Ecclesiasticis sexcenta nummum millia à nobilibus quatuor, à populo decies centena aureorum millia, quas ultro quidem congestas opes evenit, ut fortuita quoque res cumularet, quippe navis ingens ab Indiis, inscio Rectore defectionis ad portum fidenter appulsa, ibique statim excepta quingenta nummum millia opulentas super merces ad Ulisipponis oram exposuit. Postquam in hunc modum Bregantius futuro gravique bello providit, ad Politicum inde regimen versus exauctorat confestim qui in armis, & toga Catholico Regi hæctenus ministraverant, eorumque ejectorum in locum substituit electos homines partium, eosque præsertim, qui Regi sibi contuendo acriorem operam dederant. Haud ita tamen his in muneribus conferendis virtutis præpotuit, aut meriti ratio, quo minus largitione, & ambitu turbarentur. Ærarii enim hujusmodi

di erat egestas, & egestatis sollicitudo, cum radicibus destitutum egeret, ut eam per licita, atque illicita explere necessitas cogere videretur. Magistratus & alia publica officia alibi venum, non dono aut merito dari, lege ita sancitum est. Hoc nefas est in Hispania, quæ à tali instituto per antiquam, ac veterem disciplinam vehementer abhorret. Hujus tamen vulgaris censuræ, opinionisque discrimen consuetudinis ratio tantummodo posuit, quæ prout vertitur ipsa, & loco, ac tempori aptatur, varios colores, & facies rebus omnibus ingerit. Fuere propterea, qui necessitatis indemnitate proposita persuasum Bregantium vellent, ut abrogata veteri consuetudine per aliam à se conditam legem venalium officiorum demeret contumeliam, exin opulentos, & firmos, nulloque egenorum incommodo in regno reditus habiturus. Videndi assuetudine placere cœpisse populo quod prius insolentia displicuisset. At ille famæ se primò fundentis, latiusque explicantis exordia, quibus maximè nova nituntur imperia, & quæ per virtutes, aut species virtutibus similes stabilire necesse est, tum populi offensionem timens, neve clariùs, apertiusque pateret, qua tunc respublica laborabat, nervorum, & virium infirmitas, contradixit; quasi tamen connivente Bregantio, nundinatio, ambitusque furtim illata sunt, ex quo veteri palam disciplina incorrumpta, arario cautè consultum est.

Inter hæc Margarita Sabaudia, clam instigante Francisco Luzena, ætiori quotidie custodia, variisque ærumnis afflictabatur. Pergratus in primis, acceptusque Bregantio Franciscus Luzena erat, è secretis Consilii Status, homo callidus, promptus, versutus ingenio, multisque artibus illi pio imperii administratione devinctus. Is Lusitania deficiente, cum Mantuæ Carpetanorum negotii causa filium habe-

ret, idemque ideo ibi detentus, & custoditus cum propitia fortuna patris affligeretur, eadem valere tunc Margaritam apud Catholicum Regem existimans, qua & ipse valebat penes Bregantium gratia, filii furripere libertatem vexatione Principis intendebat. quocirca nisi ille in speciem honestam, utilem certè jaçtabat causam, oportere videlicet eos celsos fœminæ spiritus, animique magnitudinem frangere, ne quid fortè ob recentem memoriam ab ea suaviter acti in Lusitania regiminis carior, multisque septa clientibus mulier in regno, & contra regnum occultè strueret. Itaque fessa jam Margarita ludibriis, & propè squalore, lachrymisque confecta, per secretæ pietatis ministrum monet Bregantium. Ipsam quidem non ejus subditam esse, non Lusitanam, non mulierem promiscui vulgus, non jure belli captivam teneri, & tamen eousque esse sibi patientiam propter molestias, contemptus, & miseriarum fœditatem absumptam, ut ministrorum ejus sævitiam, ac rabiem sese penitus satiasse censeret. Daret igitur tandem commeatum ad Castellam petenti; si enim innoxia, natalium nota superior, & jure gentium immunis, libertatem deceret, sin autem rea ipsa erat, jam satis pœnarum, quæ hucusque perpessa esset, in atroci custodia dedisset. Hæc ille Bregantio pro Margarita Principe exposuit. Bregantius contumeliarum, quas ille protulerat insolenter esse Principi inflictas, primò non modo se planè ignarum, sed mirabundum etiam, & ex animo condolentem assimulat, deinde se imposterum curaturum, adjungit, ne tanto merito injuria, ne querelarum occasio apud Principem fieret. De commeatu quem in Castellam Margarita desiderabat, quoniam magni momenti res esset, nihil integrum sibi fore inconsulto Senatu statuere. Hunc tamen propediem de re consulturum. Igitur ea statim res

ad Senatum relata, ut singulorum diversa inclinationes, & studia erant, Consultores in partes traxit. Quidam gratitudò & cum honore potius dimittebant esse mulierem arbitrabantur à ratione, & modestia consilia subducta probantes, non modò honestatem, ac decus, sed etiam utilitatem saepe numero mutuari; nec jus omnino apparere, aut colorem aliquem juris, quod verè implicet libertatem illi Principi infanti, genere regio, quæque suavi indole, ac moribus, temperatòque dominio de Lusitanis optimè meruisset: Alii plus in re providi, quàm honesti, gratique in permutationem urgebant, quam eo tempore transigendam per occasionem existimabant cum Principis corpore, & iis, qui improvisa Lusitaniæ defectio- ne apud Castellam deprehensi in Regis Catholici potestate restiterant. Id enim fore afferebant, non injuriam inferre, aut per iram illam ulcisci, sed rependere illatam, & pari causa, atque actione redimere; ita etiam & vim repellere vi, & clavum trudere clavo dici, & injuriæ solvendæ amovendæque pignus plena, brevique tenere manu. Alioquin obnoxios, bonosque destitui cives cruentis in manibus hostium inter injurias, & contumelias, odia vetera satiantium, quæ ingenio suo truci, fastuque superbo cum ferè semper in Lusitanos contulerint Castellenses, jam crudeliùs, quis dubitet esse homines effusuros regni jactura irritatos, & canibus similes, quia manum impellentem non possunt, innoxios lapides remordentes; neque ea meliorem, aut similem tam facile, apteque posse opportunitatem incidere, quæ eripere citiùs ex rabie, & faucibus hostium miserimos cives valeat. Et huic quidem sententiæ acrius Luzena suffragabatur, spe maximè fretus, quod si ea permutatio tandem conveniebat, nequaquam esset Bregantius filium ejus prætermittiturus. Sed quibus perspicacior, & purior erat

ingenii acies, tunc in Senatu commemorabant, Odoardum Bregantii fratrem per id temporis in Germania sub Cæsareis auspiciis prima exercere rudimenta militiæ, & prudenter è re nata cavendum esse ne Cæsar rogatus, vel auro pellectus à Catholico Rege, qui agit arbitrum in Imperio illum Hispanis proderet. Igitur Margaritam in Lusitania tanquam obsidem retinendam donec solutus, incolumisque Odoardus fratris penatibus redderetur. Hæc ex consultationis excursu illapsa quasi sententia quò æquior ipsa reliquis videbatur, plaudebatürque eò minus Bregantius placebat ob veteres nempe fratrum æmulationes, & odia, & quia eo morum candore & illecebra Odoardus antecellebat, ut supra militarem peritiam, spiritusque bellaces populare quoque ingenium ejus, & comitas in nondum stabilito, ac tuto regno fratri vehementer suspecta essent. Hoc tamen arcano Bregantius intra recessum mentis occulto, réque callidè omninò ad aliam, & integram consultationem rejecta Senatum dimisit. Accitum deinde secretæ pietatis Margaritæ ministrum, qui ei rem proposuerat, dubio implicatòque responso ad mulierem remittit. Ubi ergo Princeps factu difficile putat tam discordes, & multas & per diversos affectus alias aliò trahentes sententias componere posse, ac simul molestè fert quod ex die in diem res prolatata aut mora languescere posset, aut artificii eludi, unum Luzenam ad rem omnem perficiendam per hominem fidum aggreditur; tanta quippe illi viro penes Bregantium auctoritas, & tum in agendo, tum simulando dexteritas erat, ut ille solus obnoxius, judicio Principis, cæterorum circumflexis sententiis, evictòque Bregantio etiam extortam sibi tradere libertatem valeret. Proinde ultro, citroque remeantibus internuntiis, cum opportunas, & æquas pro eo negotio condiciones proponeret

Princeps,

Princeps, eas quanquam plenas æquitatis, plenas decoris omnes Luzena repudiabat, per hæc sagaciter circumspiciens ut illa fidem oppigneraret, datam scilicet sibi Luzenæ opera libertatem, ejusdem apud Regem interposito fœminæ officio Luzenæ filio reddendam esse. Principem autem etsi minimè fugiebat, quò per ambages, & multiplices fucos Franciscus Luzena spectaret; hærebat tamen, & fluctuabat pro interponenda cum illo fide, ne se denique irrisam, & falsam rerum eventus haberet. Angebatur enim ingenio, sensuque peracri vivida mulier cum animo volveret adversa sese fortuna in Lusitaniæ regimine afflictam, ejusque inevitabiles vices in crimen contortas potius, aut errorem fortassè judicii, quàm egregiè à se ibi navatâ operam, ut mos Regibus est, Philippi animum affecisset. Accedebant, & odia quoque inveterata Olivarii quibus ille perculsus paulatim ipsam à gratia Regis per quosdam quasi gradus evolverat, cumque prisco insito hominibus vitio alius in alium improsperi eventus transmittere culpam ministri soleant, quo etiam pacto felicitis vicissim intercipere laudem, & gloriam quam artem in primis Olivarius callebat, eò magis & jure timebat Princeps, ne per regni Lusitani calamitatem opportunius apud Catholicum Regem jam ira, ac dolore commotum ab adversario calumniis, & dolis oppressa esset. Recusabat idcirco Princeps pro illius filii securitate Luzenæ fidem obstringere. Præterea ut fati aulæ perita moris sciebat, esse non minus periculosum Palatinos irritos petere, quàm ab invito Principe quodcumque munus accipere, & eo tempore sibi præsertim, quo dignitate, fama, opibus imminutam sub æmuli imperio, & arbitrio omnia in se essent, & invidè interpretanda, & acriter ulciscenda. Tandem Franciscus Luzena ubi diu restitantiem hærentemque Principem

videt, ne spes unica sibi filium amissum recipiendi, quæ in sola Principe niteretur, efflueret; rem ita composuit scilicet, ut extemplo mitteret mulier ad Catholicum Regem famulum, qui squalorem, molestias corporis animique ægritudinem, quibus fœmina, & Princeps, & consanguinea regia in luctuosa custodia conflictabatur, exponeret Regi. Verisimile quippe re illa explorata erat, nec Principis causæ, nec studio, nec propriæ existimationi Regem quodammodo defuturum; eoque negotio apud aulam non intermisso, spem ex eo fore, ut aliqua occasio porrigeretur, quam Luzena pro filio arriperet. His ita compositis, plures subinde, & alium post alium ad id muneris lectos nominat famulos Margarita, sed cum minus illos idoneos apud Bregantium gratia, & electio Principis constitueret, omnino Bregantius exclusit. Ultrò ipse tandem è primariis fœminæ famulis Petrum de Motta selegit ad iter, quod ejusdem uxorem, & filios in arcta custodia tanquam obsides retineret. Huic tamen ad Regem ituro, & quam citò discedere cupienti moras egestas necessebat, cum careret ipse pecunia, & mutuam ibidem sumere non daretur ob capitalem noxam Lusitanis publicè incussam, ne mutuum alicui liceret cum Castellense contrahere. Diù igitur Petrus de Motta cum formidine Lusitani, qui inire periculum fugiebat, & suorum concivium luctatus inopia, postquam nihil potuit nummorum eruere, spem planè omnem profectiois abjecerat, cum per Luzenam monetur ut Bregantii munificentia quingentos pro itinere argenteos acciperet. Rejicit ille munus, ut ab hoste suspiciosum, ut causa Regis ingratum, locòque muneris impetrat, ut quæ usui itineri foret, oppigneratam pecuniam fumeret. Duabus itaque acceptis à Margarita Principe epistolis alia Regi, alia Olivario reddendis Castellam versus profectus

profectus est. Jamque Petrus Badacocium primam Castellæ urbem attigerat, ubi à Frixiliano Comite illius civitatis ea tempestate Præsides in carcerem statim conjicitur. Lusitana quippe defectio cum aulæ comperta esset, sub nomine regio publica passim edicta manaverant, omnibus iter, & codicillos etiam intercipi, qui ab Lusitania in Castellam Regis injussu transferant. Itaque ex Regis præscripto Comes in custodiam tradito Petro, quas habebat epistolas ad Olivarium perferri celerrimè curat. Paulo post idem Petrus custodia solutus, & Mantuam Carpetanam abire permissus ibidem per Olivarium custodiae publicæ mancipatur; ex qua tandem vel propter dilatas amulorum calumnias, vel quia satis ea publicæ cura specie rumori, famæque consultum, cui nimium Olivarius studebat, arbitraretur, cum præmio, & honore Petrum dimisit.

Hic autem narrationis postulat ordo aulæ Catholicæ mentem, motus, & habitum dicere cum descivisse Lusitaniam eò primùm allatum est. Triste hoc, & volatile propè nuncium offendit in primis Olivarii superbi aures, & si haud quidem inopinatè ob fluxam jam pridem incolarum cognitam fidem, ejusque intestinam jactationem regni, sollicitior tamen, ac mæstior in animo volutabat quod ab Imperio nuper avulsæ Catalauniæ argumentum, Lusitanæ defectionem implicuisset, porrò ita dum intra viscera Hispaniæ, aliæ super alias exempli contagio clades regnorum inciderent, circumstare quoque periculum, ne ea foris effusa pestis, & maximè externum ubi dominium per se intuitum, ac præceps erat reliqua regna remota Hispani juris inficeret, si enim Hispanos Hispani quoque tæderet Imperii, quid Belgas, quid Italos esse facturos alienigenæ servientes? Quod ad se unum maximè pertinebat, in ipsum videlicet seu æmulatione, seu

odio aut invidia, ut calamitatum omnium, quæ Hispaniam influerent, artificem eousque profectum, & lacertum, hac nova comperta regni defectione, acrius profectò insectationibus esse, & linguæ morfibz exarsuros; cum neque ingeniis materia, neque materia copia, neque livor invidiæ, virusque in aulico ludo, in fugacis ambitu gloriæ deesset. Hic angustiis & illud accesserat, quod paucis ante diebus novi per aliquid quasi fastidii, ac satietatis in verbis, in fronte, in vultu Regis expressum, cum non parum à se alienatū animum Regis Olivarius introspeisset, hoc graviori fortunæ quoque superaddito vulnere, jam in se lubrica, & fluxa Principis gratia, & multis insuper impellentibus ultimam casum extimescebat; nec planè sibi tum ipsi in re tam ancipiti provisoro, aliud pro tempore agendum venit in mentem, quàm arctius nunc regias aures, congressus, & aditus per fidos homines obsidere, atque in aula intendere partes. Custodito attentissimè Rege exarmari calumniam, & nisi furere ulterius fortuna destiterit, vel cum ea fervientibus vires incidi. Turbas in aula clientium, validius quoque subsidium contra inimicos, & invidos esse. Olivarii sensus hujusmodi erant: At ex parte optimatum quosque præcipuè altioris Consilii nota subvexerat, tam de Olivarii infortunio atque tristitia læti, quàm clade publica afflicti, inter mœrorem, & gaudium in quærelas, & lamentabiles voces velut impetu profluentes palam conquerebantur. Superbia Olivarii, cujus profectò vitium æquè Deo infestum, atque hominibus sit indignatam fortunam, & eam Hispaniæ propitiam quondam per ea quæ urgebant, quæque impendebant teterima mala adeo terribilem minitari, ut vel Olivarium à gratia Regis, vel ab imperio excidere Regem necesse sit; si dominationis, si potestatis, & gloriæ participem neminem sufferat. Olivarius,

rius, consilii vel quemquam sustineat, quominus solo uno, eoque etiam ventoso, ac mutilo capite innixa magna tot regna periclitentur. Illius insanum tumorem, intolerabilem fastum, & supercilium omnia ad se trahere, omnia suo arbitrio, nutuque decernere. Jam Senatus consulta otiosa, & ridicula esse, magistratus illusos vacua nomina retinere; quidquid senserit, quidquid jusserit Olivarius quasi oracula essent, & superioris consilii lumina, publicè amplecti colique tanquam unius iudicio, & viribus valeat, & si majorem quàm in se habeat, ille haberet ingenii vim, & rationis acumen, tam vasti circumagi moles Imperii. Profectò non habuisse adhuc, nisi figuram, & speciem Regis in Olivario Tyrannidem dominari. Populum verò quem Catalauno pro bello instaurando frequentes delectus, & pecuniarum collationes exhauserant, ubi & aliud repenti è latere bellum erumpere videt, maximus dolor, animique perturbatio corripuit, ne jam consumptis penè substantiis, usque ad laceros artus, hauriendumque omnino sanguinem inopum novi belli apparatus intenderetur. Cæterum fama hæc quæ totam non modò aulam, sed universam etiam Hispaniam mœrore, strepituque compleverat, aures adhuc non tetigerat Regis, & cujus maximè caput ictus illa fortunæ perculerat, ejus auribus parcebatur. Hæsitanti Olivario, an, & quid Regi dicturus esset quærenti, volutantique, cum animo simul penè vox obtorpuerat. Cæteri cautè silebant, ne in Olivarii fortasè indignationem incurrerent, & quia vera, seu tristitia detegere Principi gravia secum discrimina involvit, ex quo nec sine ipsorum Principum culpa adulantium in aula, fallentiumque & aurium illecebris fervientium multitudo coalescit. Tandem cum rem diutius celari Regem non licuisset, veritas enim quamquam diligentissimè pressa ex communi mœrore,

ex suspicaci silentio, ex artificio cultus penè jam effluebat, multa quoque ad rem expediri notitia, jussuque Regis necesse erat, quæ longius fortè dilata in rerum omnium perniciem casura essent; tum Olivarius in astus suos revolutus tali commento rem luctuosam transfigurare constituit. Risu ipse verbis, & ore falsus totusque in simulationem compositus. Pulchrum, inquit, ô Rex, tibi affero nuncium. Eversa mentis, & petulans ille Bregantiæ Dux paucorum elatus infania, non furtim ut antea, sed palam Lusitanum contra regnum enititur, fœcèque plebis, servitia domus, operasque pretio conductas se Regem temerè conclamantes admisit. Infelix, ac stultus brevi, & facilè corruet, tūque Rex superaddita arario tertia regni parte, cuius immodicæ opes in regno angusto, in viro privato & regnum, & hominem hæctenus oneraverant, deletaque semper infida Bregantia gente inde opulentior, ac tutior in Lusitania regnabis. Rex etsi ea ficta, atque falsa locutum esse Olivarium agnovit, réque audita vehementer indoluit, dolorem tamen intimè premens, æquabili vultu. Subveniendum quàm citò, respondit, ne latius calamitas serperet, altiusque radices in regno figeret. Post hæc in seipso collectus, ac tacitus Rex acriori sensu doloris jactare anxius in animo cœpit. Olivarii arrogantia, vel inscitia, vel fortuna, haud utique gradu, sed præcepti cursu jam ad exitum tendere Imperium; simul in omnia ejus consilia, commenta, decreta, quæ ad res perpetrandas vel prudenter applicuisset, velut transversam fortunam incurrere, cumque apud ipsum Regem post Catalauniam amissam sensim deflorere, ac senescere exinde Olivarii cœpisset gratia, derepentè hæc importuna, recensque Lusitanæ suscepta clades, penè illam in pectore absumpsit. Rex igitur statuit cum primùm occasio

E dedisset,

dedisset, exturbare Olivarium ab illo potentiae fastigio, simul omnia in praesentia diligenter dissimulare, ne per eam animi alienationem suspectam in Rege, propera ejusdem praevisa ruina ministrum, cui omnia quidem arcana, & Imperii summa patebant, ex tempore offensum exacerbaret. Nunc verò ut tempus monebat, Rex Belli, Statuque Senatū ea de re consulturum accersit. Rarus Consiliarius accessit, desertaque ferè subfellia quasi in Curia solitudinem fecerant, idque tunc maxime proceres, ut invidiam, & odium Olivario gravius intenderent, affectabant, quò nempe fractis jam rebus deprehenderet Rex, nihil inesse communis consilii, nihil publicae rationis, cum tanta potentia, & imperio sese jactante Olivario; malè praeterea in republica gesta, ac deterius consulta pro dedecore, aut poena relabi in rerum auctorem debere. Paucos illos Consiliarios, qui in Senatū convenerant tres deduxere sententiae. Utrum praestaret infecta re Catalauna, totis viribus statim in Lusitaniam concurrere, an divisim utrinque copiis premere simul utrumque regnum, an potius Lusitaniam recipiendae consilium usque ad debellatam jam Catalauniam extrahere. Comes Ognattus gravi, solidoque judicio vir rerumque clarus experientia censuit; Omissa protinus Catalaunia, collectisque cum terrestribus, tum navalibus copiis sine ulla interposita mora Lusitaniam urgendam esse, ut ipsam receptu utilem magis Imperio, lapsu temporis magis difficilem, conditione rerum sitique loci periculosam his argumentis innixus.

„ Lusitaniae dominio esse jus Indiarum, annexum, ex eo piraticis Hollandorum, Anglorum, Gallorumque navibus etiam Lusitanis admittis, Oceanique passim infesto, & Castellensium prope navibus intercluso praeter Orientalium opulentiam, ac merces, cum Lusitano regno simul amissas,

patere quoque facilius piratarum infidiis, & praedae Occidentis Indicae, opes, firmiores nimirum Imperii nervos, & aureas propemodum venas ejusdem corporis nutrimeta. Ad haec quò propius impendat cervicibus hostis, quò propius se insinuet, ac verberet magni periculi facies, eò inde vehementius, ac citius pellendum esse, ut etiam est medicorum, uri, secarique celerius, nec tempori credere, quae ulcera cor, sive caput proximè attingant. At verò Castellae nunc imminere, ac valde premere Lusitanos, quae est caput, & sedes Imperii, & ferro, flammaque minitabundos pene ipsam circumspicere Regionem simul recenti perfidia furentibus addere stimulos adumbratae justitiae, aequitatisque causam qua jura, ut libet, sibi contorquent, & secundam populi acclamationem adjiciunt. Hic igitur prius laborandum, hic ante omnia incumbendum ubi gravius periculum est, ubi una mens omnia volvit, ubi caput perfidia praefert, altioresque radices per jura, per leges, per populi Ducem, & locum immittit. Lusitaniae praeterea concivem, Catalauniae alienigenam imperare, postquam verò decursu temporis Catalaunis, haud pristinas, quas immeritò querebantur illi miseras, sed tantum Dominum immutasse, & pejo rem fortè sumplisse compertum fuerit, mentisque suae restitutos poenitentia pudorque subierit per tot labores cladesque, nihil aliud quam externum sibi servitium, ac dedecoris nomen quaesitum esse, abrupturos fortasse deforme obsequium quod Lusitanis quotidie tenacius, & pulchrius in speciem, libertatis proposita imago, & patrius insitus amor infingeret. Huc etiam accedere ingenii, indolisque utramque nationem afficeret, meliorem scilicet rationem consilia dispiciendi, mensuram, & modum. Lusitanos esse videlicet bellicosos, duros, animo pertinaces, hancque proterviam, & quasi ingenitam contumaciam quidni disten-

„ tura ex Castellae patientia, aut segnitie illa profecta impunitas esset, aut illa temporis intervalla ad bellum parantibus, dum concessa? Contra Catalaunos per haustos à Gallia sibi finitima spiritus, turbulentos ingenio, seditiosos, animo inquietos, ac varios vel suis discordiis tumultibusque relictos, quam celeritè perituros, aut redituros ad ejuratum obsequium esse. Si seges, si domus, si supellex incendio ardeat, quis non ad ignem sibi proximum restinguendum, aut meliora ab incendio salvatum primus accurreret? His itaque belli fabricis intestinis passim jam in Hispaniam, aut fortunam, aut hominum malignantate conjectis, cur qui modò propius Castellam Lusitaniam depascitur ignem, eamque Philippus Secundus Rex prudentissimus praetiosorem dixerit Margaritam quae gloriae fulgore, atque opulentiae pretio in Hispano diademate luceat, prius extinguere non juvaret? Postremò si civis civi, si regno regnum, si periculum periculo comparetur, esse utique Lusitanum Catalauno ferociorem, regnum ejus uberius, propinquius, imò Castellae terminum, causam speciosorem, & validam tanquam jure praetentam, periculorum autem, quae regnum illud oppugnaturis incurreret, molem mora, aut segnitie magis intendi, & sumperatu quotidie asperrima fieri; nam penes quem regni diadema stat, obfirmandae quoque popularium perfidiae harere vim, & arbitrium. Recto more militiae ardua primum tentari, debiliora sua sponte cedere, magnis similia ruinis, in quibus maior minorè trahit, praeterquam quod nec inter homines soleat eadem alacritate, atque ardore cum initiis extrema conjungi, cum ultimus in mortalibus motus fractior, ac tardior lassatis jam viribus prodeat.

Haec cursim Ognattus, sed contra majori facundia, quam sapientia Olivarius in hunc modum differuit.

Non impetu, sed ratione seriùs omnino tractanda consilia sunt, & quaedam nunc fortè quasi spina, & aculeus acceptae receter à Lusitanis injuriae praecipites potius quam sanas, & utiles nobis sententias dederint; astuantem idcirco prius componere animum, & irarum incitamenta retudere oportet, quam, ut prudentes homines decet, de tanti momenti re consulatur. Equidem ita censeo seu imperfecta, seu irrita re Catalauna, inde omnino, aut ex parte deflectere arma, neque salubre, neque decorum Imperio fore, neque etiam justitiae congruum, sive agendarum ordinum, ubi enim Catalaunia malo defectionis exemplo prior Lusitaniam labefactavit, suo ipsam primum oportet sanguine scelus eluere, ut si aliqua fortè sint regna, quae contagione defectionis asperia vacillent in fide, illa ipsa supplicii terror, horroreque in officio retineat; & Lusitania praesertim, quae errantem Catalauniam secuta est, in eadem Provincia severiori castigationis exemplo quale supplicium exhorreat. Super haec quot exercitus, quot clarissimos Duces, quot mari disjectas classes, quas opes effusas bellum hoc hausit? Revoca modo militem, nonne frustra jactura militum ibi, ararii dispendia, cruoris, Imperii per tributa, delectusque vastatio fuerit, cum paulò plus his annitentibus copiis belli spes finiendi haud inanis affulgeat? Quid porro etià si hoc fortè remisso, aut intermisso temerè bello, ut bello caderet Lusitania, interim Catalanus diuturno refectus otio, ac viribus confirmatus cum praelii fortuna defessos, & enervatos nos ejecerit Lusitanus, sic attritos, fractosque, & malè bellum redintegrates excipiet; utilitatisne, an plus apud omnes opinionis nos lucraturi hoc armorum circuitu erimus? Placet etiam nostra cum hostium conferre consilia, & causas, ut ea re diligentius excussa inde ratio consilii valeat, ex quo divinare quasi pruden-

„tia cū naturali acumine dicitur. Mihi
 „profectò liquet haud sine strenuo, ac
 „præcipuo Gallia Regis impulsu esse
 „Bregantium ad Lusitania regnum ere-
 „ctum, idque molitos sagaciter Gallos
 „esse, quò nostris versis hebetatisque in
 „Lusitania armis, minori sibi nego-
 „tio Catalaunia dominium assererent.
 „Transfer hinc ergo nunc in Lusita-
 „niam bellum, planè cū ejusdem
 „suscepti consilii usus, & causa recur-
 „reret Gallo, ibi etiam idcirco aderit
 „Lusitano, scilicet ut Hispania ibi vi-
 „ribus occupatis, & Gallia auxiliis ma-
 „gis implicitis, adstrictisque pacatius,
 „ac tutius sibi Catalaunia quiescat.
 „Erit igitur nobis expugnatu difficilis
 „Lusitania, sed difficilior etiam, ante-
 „quam Gallis erepta Catalaunia pos-
 „sessio fuerit, cujus servanda studio
 „Hispaniam hucusque miscetes, ea tur-
 „bida nūc & difficillima explicatu con-
 „silia volvūt. Ex adverso ab Catalaunia
 „Gallis tandem expulsis, quo tempore
 „illi turbanda Hispania materies, bel-
 „lique fomenta, & præmia convulsa
 „turbarum radicitus fuerint, quemad-
 „modum prius Catalaunia Lusitania
 „cadendo sustulit, ita illam mox resti-
 „tutam, iterum Lusitania secum esse
 „tracturam credendum est. Hic ergo
 „incumbendum nobis, hic in primis
 „allaborandum. Hanc belli furiam, pe-
 „stēmque quam Gallo suffulta Catalau-
 „nia in Hispaniam evomuit, nisi flam-
 „ma, ferròque citò restinxis, ne dum
 „in Lusitania, sed in reliquis quoque
 „Hispania Provincias per ejusdem Gal-
 „li vim, & insidias redundare calami-
 „tas potest. Atqui pro recta disciplina
 „militia, inquires, ubi vires sufficiunt
 „asperiora primum vincenda sunt, quæ
 „secum ruendo minora trahunt. Hoc
 „planè concedo. Sed quæ cōstat, minori
 „momento, aut periculo premere nos
 „aut pressurum deinde fuisse, quod
 „modò ardet in Catalaunia bellum,
 „quàm quod brevi quoque exarsurum

in Lusitania prospicimus? Lusitania
 „profectò conditione situs subsidii
 „terrestribus interrupta, solòque ho-
 „stium undique circuncisa una via
 „quæ maritima est, eaque incerta, pe-
 „riculosa, & longo maris quærenda
 „circuitu, succurri potest. Catalaunia
 „ex adverso terra marique Gallia fini-
 „tima est; utrinque porrò deductis,
 „commissisque subsidiis, & copiis cum
 „Catalaunis, & Gallis, duobus cum re-
 „gnis, & uno eorum amplissimo simul
 „integrum bellum geritur. Igitur duo
 „propè bella, duo exercitus, duæ inte-
 „græ nationes æqualiter nos Catalauno
 „è latere affligunt, & nisi per Catalau-
 „niam quamprimum receptam scinda-
 „tur hæc formidabilis unio, hæc diver-
 „sorum hostium prævalida conspira-
 „tio, amissa non modò nobis regna
 „repetere non licuerit, sed ne diutius
 „quidem in potestate, quæ jam tene-
 „mus, habere. Et ex hac quoque parte
 „gravius quod in Catalaunia geritur
 „bellum, nec Lusitano comparatione
 „molis, atque periculi postponendum
 „existimo, in quod potissimum prima
 „sententia urgebat. Sed retracto senten-
 „tiam meam, & juri per argumenta ac-
 „quisito spòte mea detraho; nolo aliud
 „alio gravius, at æqualis utrūque pon-
 „deris bellum esse. Sic ergo de pari
 „prope periculo, de utriusque magni-
 „tudine belli nunc mihi libet ratiocina-
 „ri. Variis nos undique angustiis,
 „& periculis circumfusi malorum velut
 „orbe jactamur. Hinc Lusitania Rex
 „novus premit, hinc Gallus hostis an-
 „tiquus urget, atque in Hispania pro-
 „pè viscera immittit. Haud secus Ca-
 „stellæ cum Lusitania vicinitas, quam
 „Catalaunia cum Gallia terrori nobis,
 „ac detrimento est, cum Hispanorum
 „quisque rebelliū tantum afferre con-
 „tra legitimum Regem possit, & au-
 „deat, quantum habuerit collatarum
 „à Gallo virium. Hunc verò neque in-
 „genium, neque animus, neque facultas
 „defuit

„defuit unquam, aut defutura est, quin
 „ex bellis bella ferendo, per procul aut
 „juxta sitos, suis aut aliorum Principum
 „armis, intus & foris Hispaniam ince-
 „santer fatiget, ac vexet. Tum ne illo-
 „rū quidem armis, aut nostris omnino
 „tandem Catalaunia subacta, ullo pa-
 „cto quietura, ardens animis atque
 „consilio, quidvis tentare audax, mo-
 „ræ impatiens & manu prompta Gal-
 „lorum indoles est. Galli dum vicini,
 „ac finitimi sunt Domini, aut hostes
 „semper futuri sunt. In hac rerum am-
 „biguitate tanquam in medio fortuna
 „stat, quæ etsi lubrica, & insolens
 „more suo, inter acies, & arma tamen
 „multò quàm alibi esse quidem illa vi-
 „detur seipsa fallacior, ac tortuosior.
 „Ex utraque itaque parte Catalaunia
 „nimirum, & Lusitania armorum exitu
 „incerto, æquatòque ferè periculo,
 „ac magnitudine belli, sive hoc for-
 „tunæ insolentiam respiciat, sive Gal-
 „lum æqualem ubique hostem, & om-
 „nia moventem confoventemque
 „quærere quoque juvat, an aliqua ex
 „honestate, ac decore profecta ratio,
 „si cæteris paribus, alteri partium ad-
 „jecta sit ejus accessione præponderet.
 „Ad gloriam, & famam ut posita in
 „alto, & censura, oculisque exposita
 „omnium consilia, gestaque Regum
 „spectare maximè debent, si ergo
 „dum hucusque impunitus, & corpore
 „nostro cruentus Catalaunus exultat,
 „dum in nefaria perfidia quotidie ob-
 „durefcit, & minas insuper jactat, dum
 „aliorum per astus sollicitata fide regno-
 „rum tot procellas, & tubas molitur
 „Imperio, & perfidiam perfidia docet,
 „in ejus pœnas, & frænos illatum ces-
 „sat repente bellum, eas præter clades,
 „quas allaturum Hispania hunc erro-
 „rem judicii tetigi, quid non ignomi-
 „nia, ac publica contumelia in nos
 „congestura profectò erunt explorata
 „in rebelles virium nostrarum infirmi-
 „tas, & incæpti frustrati dedecus, &

hæc armorum inutilis volutatio, cum
 „ne in minoris quidem momenti re-
 „bus Regi fas sit atrectare quod ab-
 „solvere non valeret? His etiam adde,
 „quod hæc per domesticas, iteratâs
 „que ruinas fluctuatio hujus imperii
 „totius in se Europa, atque Asia fer-
 „mè oculos convertisset, Hispana
 „consilia suo pondere gravia, atque
 „solida credita tanquam in scena spe-
 „ctantium, si ad perduellium igitur
 „nutum & primam terroris imaginem
 „ultra citòque arma irriti circumferi-
 „mus, nonne aliorum supra malorum
 „incursum, & astum, quæ sub hoc fa-
 „tuo proposito latent, vel constantia,
 „& gravitatis antiquam adeptam opi-
 „nionem corruptum ibimus? Defecit
 „Catalaunia, vastetur, uratur, do-
 „metur protinus bello: mox Lusitania
 „defecit, inutilis, vacuus ex Catalau-
 „nia cum ignominia retractus exerci-
 „tus Lusitania confestim eat oppu-
 „gnatum. Quid si Aragonia quoque
 „deficeret? omiffane Lusitania in Ara-
 „goniam arma converteremus, &
 „puerorum, insipientumque more,
 „quos nova, & præsentia magis exti-
 „mulant, hac versaliti quadam militia
 „plura vicissim ordiri, nihil tandem
 „perficere irrisui, ac ludibrio orbi ter-
 „rarum erimus? Erectum, stabilem,
 „inconcussum arma tractanda requi-
 „runt animum, & quemadmodum glo-
 „ria, & honori apud milites ducitur
 „in eodem pugnando vestigio vince-
 „re, aut cadere, ita præclarum, ac
 „strenuum exercitum decet suo, vel
 „hostis excidio suscepto facinori finem
 „imponere. At enim honesta persape
 „debent utilibus cedere. Id equidem
 „in republica non negaverim. Sed quid
 „est porrò, quod hic loci probet hone-
 „stas, & utilitas improbet? Catalaunia
 „possessione dejecti nos clausum ha-
 „bemus Hispania primum emporium,
 „implicatum Italia iter, claustra ipsa
 „Pyreneorum, quæ regno isti super-

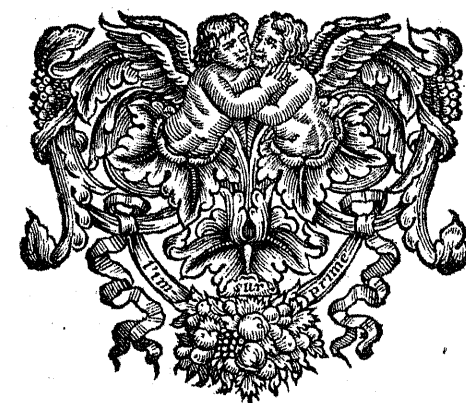
„ bum tanquam munimem , & arcem
 „ natura constituit , effracta , Gallisque
 „ patentia , qui alluvione quadam illis
 „ ex rupibus influentes , omnia ruendo
 „ excindunt , diripiunt , vastant , &
 „ non nisi totius Hispaniæ peste , & exi-
 „ tio in præda , & vastitatibus finem
 „ si vires animo suppetant , habituri ;
 „ Abduc igitur ab illa Provincia copias ,
 „ quæ Gallo incurfanti frontem osten-
 „ dit ; patere nunc esse hostibus pervia
 „ saxa , rupesque Pyreneorum ; detege
 „ frontem cominus hosti , ut petitum
 „ à longè latus observes. Profectò cum
 „ talis hostis cupiditati neque ingenium
 „ ejus infatiabile , neque fortuna , quæ
 „ adhuc illi propitia est , neque arma
 „ nostra , si aliò deflectunt , neque fra-
 „ gosa , & aspera montium , quæ pro-
 „ na jam sunt , terminos circumscripse-
 „ rint , post faciliè victam sine obice
 „ Catalauniam per mediam occupatam
 „ Hispaniam turbinis instar volitans
 „ subsidia in Lusitaniam intulerit. Sic
 „ Hispaniæ nunc aditus per Catalauniæ
 „ transitum patet hostibus , si tuto velis
 „ res domesticas custodire , ostium in
 „ primis vallandum est. Itaque planè
 „ sentio nullo pacto flectendum , aut
 „ relaxandum jam esse captum in Ca-
 „ talaunia bellum , sed paucis inde co-
 „ hortibus , aliisque cursim ex tota
 „ Hispania collectis ad Castellæ finium
 „ defensionem , non Lusitani hostis ir-
 „ ritamentum , extremo interea cona-
 „ tu Catalauni belli exitum experiri.

Hæc in Senatu Olivarius , cujus tan-
 dem sententia vivit ; quia verisimilis
 erat , & quia ipsam auctoris potentia
 corroborabat , cum enim ille adhuc re-
 giminis potiretur , manifesta homi-
 num odia , & Regis etiam occulta haud
 super opes quas agitabat obversa erant.
 Igitur jussu Regis per Baticam copiis
 pro Castellæ munimine comparatis , iis
 Catholicus Rex cohortante Olivario
 præfecit Sidoniæ Mediæ Ducem , no-
 vique hæc in novi belli apparatus pri-

ma Olivarii provisio fuit , quo quidem
 errore non modico lapsus jam exinde
 ille visus prudentibus est summam , ac
 feriem de cætero rerum bellique omen
 improspere contraxisse. Erat enim
 Sidonius Bregantio per ejusdem soro-
 rem Bregantio nuptam affinitate , ar-
 ctiorique amicitia jure devinctus , iti-
 dem Olivario ex utriusque communi
 Gufmana gente propinquus. Itaque
 dum vel in illum armorum ostentata
 fiducia plus obstringere consanguineum
 in fide Regis , vel ita à noxiis , quæ ve-
 reretur abstrahere consiliis , vel com-
 muni potius familiae quæ in fratre ejus-
 que sorore Bregantia palam proscin-
 deretur , Olivarius consulere studet , per-
 inde ac minus ambitio , quam cæteri
 affectus magnatum animos carperent ,
 ita per arma Sidonium periculo immif-
 cuit , ut , quæ contra affinem tractanda
 susceperat arma pro se , & pro suo ne-
 cessario tandem , & in Catholicum
 vertere Regem cogitavisset. His rebus
 ita compositis. Rex per omnes nobiles
 Lusitanos , nam multi per id temporis
 promiscuæ , claræque fortis versaban-
 tur in aula circumferri libellos jussit ,
 in quibus de modo , & forma Lusitani
 recipiendi regni unusquisque senten-
 tiam , ac rationem promeret , scripto-
 que obfignatam redderet Olivario , id-
 que non vera quidem fiducia , sive con-
 siliis inopia plerique at subdole factum
 cum Lusitanis intelligebant , quo dif-
 fidenciam , ac metum , quæ ex patriæ
 improvisa defectione conceperant , eas
 per illecebras exuentes , minus sibi cauti
 deinceps , Regique perutiles esse pos-
 sent. Lusitanorum autem responsa huic
 propè tenori singula consenserunt ; facto
 & maturato , nequaquam per otium con-
 sulto in illo negotio opus esse. Recen-
 tem , mollem , atque flexibilem adhuc
 esse defectionem ; in nova fide , in spe
 dubia , in studiis incertis perplexos ac
 trepidos esse animos ; ob repente pri-
 vati in Regem sublato hominis , qui sibi
 æqualis

æqualis paulò ante fuisset , invidiam ,
 abhorre , ac reluctari tacite proceres ,
 vigere hucusque secretòque bullire in-
 tus frequentes Castellæ partes , quas
 tempus frigefecisset ; nondum cum ex-
 teris inita fœdera ; non Ducem , non
 assuetum militiae civem , nullam esse
 domi , militiaeque agendi solidam disci-
 plinam , itaque tantum perfidiæ , ac
 roboris certè quotidie perduellibus
 mora , bellique dilatio adjecisset , quan-
 tum spei , atque virium ad debellan-
 dum adimeret Castellensibus. Inter has
 vulgatas Lusitanorum sententias ea sin-
 gularis profectò fuit quam protulisse
 ferunt Lignarium Comitem itidem Lu-
 sitanum. Censuit enim Philippum Re-
 gem absque regio strepitu , & pompa ,
 absque belli apparatu , familiari , suetò-
 que nempe splendore , aulicorum of-
 ficio , & custodia corporis comitatum
 è vestigio Ulisipponem contendere ; fa-
 cillimè quippe posset vetus insita reve-
 rentia , & majestatis augustæ radius
 nunc coram Lusitanis offusus hanc fi-
 ditiam , & novam Bregantiæ Ducis
 auctoritatem respectus imparitate sub-
 vertere. Tyranno præterea Lusitanos
 magnates infestos legitimo Regi stu-
 dio , & opibus affuturos , qui plus in
 certamine rebus etiam inanibus posset ,
 populum sectaturum. Verum cum hæc
 Lusitanis interrogatio artificio , non

fide , aut ex animo facta esset , ex eo
 spreta , ac neglecta illorum sententia
 est. Cæterum his ad patriam Lusitanis
 jussu Regis redire prohibitis , ne dome-
 sticis proventibus destituti in terra alie-
 nigena laborarent , præcepit Rex , ut
 pro singulorum conditione ararium
 alimenta sufficeret. Quod Olivarii con-
 silium plerique corripientes nec per in-
 vidiam , quæ omnia in deterius flecte-
 bat , intelligentes esse illos in potestate
 Regis velut regni jacturæ pignora , si
 iidem , aiebant fidi , ac benevoli forent
 Catholico Regi clientes , utilius eos
 Regem esse habiturum in Lusitania , sin
 autem infidi , atque animo adversi , eos-
 dem nunc immeritò exhaustum , &
 maximè his temporibus inops alimen-
 tis ararium exedere. Verumtamen su-
 pra regiam omnem munificentiam , &
 copiam quemadmodum plus æmulari ,
 invidere , quam meminisse officii mor-
 talibus accidit , vetus adhuc insita Lu-
 sitanis in Castellenses hærebat corrupta
 animorum affectio , ac detestatio mor-
 rum eodémque tempore , & Regem
 amabant , & oderant Regios. Lusitanis
 postremò defectio reliquas regiones
 quæ antiquæ suæ ditionis , & juris erant
 attraxit. Ideo Orientis Indica ora , &
 Tertiæ , quas ita vocant , Insulæ , &
 Tingitana insuper regio alia post aliam
 collapsa fato capitis concessere.

D E
BELLO LUSITANO
LIBRI SECUNDI

S U M M A.

ANNUS 1641. Legationibus ad externos Principes, vario illorum eventu, & internis, externisque discordiis insignis. Publica indicta regni Comititia. Elvensis Antistes, & qui obtulerant, & qui assumpserat regnum, collaudat. Deleta tributa, quae post Philippi II. Imperium introducta fuerant. Legationes ad Reges decernuntur, in quibus Imperator silentio praeteritus. Odoardus Bregantii frater, Catholici Regis opera, & Caesaris jussu, apud Germanos custodia detinetur. Ad Regem Galliarum missus Legatus à Lusitano, ita auctus honoribus est, ut reliquos Aula Oratores amicitione perculerit. Apud Hagam regis insignibus exceptus Lusitanus Legatus, in eundem cum Hollanda Republica amicitiam, proponit. Dux Sidonius in Baetica, regnum sibi parare constituit. Hollandos, dum unâ cum Lusitanis, terrâ marique Catholicum Regem oppugnare intendunt, major tenebat sollicitudo, quoniam modo apud Indos, Lusitanas opes evertent. Illorum mandato, Comes Nassaus Angolam diripit, urbem Divi Thomae flammis absumit. Complures Nobiles Lusitani clam in Regis Catholici fide persistunt. Terretur Bregantius contra se machinantium, multitudine. Suarii domum odio publico devovet. Praclarum pudicitiae exemplum edit Suarii filia. Antonius Menezes, classem Indicam quam à Philippo moderandam susceperat, in eundem hostiliter sumpsit. Ad Tertias Insulas expeditio. Hollandorum perfidia. Civium pecunias & opes censet Bregantius. Regis Catholici exercitui praest Monregius Comes, cujus inertia Elvi per prodicionem recipiendi, dilapsa est occasio. Circa Elvum praelium conseritur, in quo superior Castellensis. Memorabilis quorundam oppidanorum in Bregantium fides. Toralti Marchionis occisio. Impetum facit in Olivençam Ioannes Garaius, sed Monregii segnitie vacuus miles revertitur. Ulißpone graves in Bregantii caput inite insidia autore Bracarenfi Antistite, qui supremum fidei questorem, Cruciatæ Praesidem, primoresque multos ad suas partes trahit. Edocetur Olivarius de structis insidiis, sed conjuratorum litteræ ab Ajamontio interceptæ ad Bregantium deferuntur. Is status, Bellique Senatuum cogit, quò Antistes & alii conjurati temerè ingressi, capti & custodia traditi sunt. Omnes crimen confessi, nullo discrepante suffragio, capite condemnantur. Vllæ regalis Marchio, Camigne Dux, caterique plectuntur, evitato in sacras Personas supplicio, ne Pontifex offenderetur. Nicolaus Velascus Minorita, à Sidonio immixtus ut conjurationis negotia tractaret. Franciscus Sancius Castellensis, expresso per artes à monacho, secreto; per speciem querendi Sidonium, ad Regem Catholicum iter instituit, ac fœdus inter Bregantium, & Medinæ Ducem, in initum exposuit. Olivarius manifestum cognati scelus, omnino aut ex

par.e

parte dilere conatur. Subdolanus ejus sermo ad Regem, qui Sidonii causam, illius judicio relinquit. Se ad Aulam confert Sidonius, Conjuracionis ordinem fuerit, & delicti quatenus tenebatur causam ab Ajamontii Marchione ducit. In bonis multatus, & reliquum vitæ vallisoleti ducere jubetur. Ajamontius in urbe Segovia, elisis in carcere faucibus perduellionis supplicium dedit. Margarita Princeps Ulißpone discedit. Eam Olivarius à congressu, aspectuque Regis arcet. Monregio, è belli praefectura dejecto successit Ioannes Garaius, qui per artes militum animum, & Civium fidem explorat. Dum Valverdem impetu capere intendit Franciscus Rabellus, Urbem jam ingressus Lusitanus, ac penè victor, in fugam vertitur. Romanam Legationem apud Urbanum Octavum agendam, Lameci praesul mandato Bregantii suscipit. Ioannes Ciumazerus, qui Hispani Oratoris munus obibat Romæ, cautè & sedulò Lusitani conatibus it obviam. Urbanus rem Cardinalium suffragiis excutiendam respondet. Cardinalis Sachettus Lusitanum Legatum regis insignibus esse admittendum existimat. Hoc dissuadet Cardinalis Pamphilius, cujus sententia probatur. Ne dum à Pontificis aditu procul, sed urbis etiam Romane Lusitanus habetur. Dolum componit Cardinalis Antonius Barbarinus, quo captus Pontifex jubet ad Curiam accedere Legatum Lusitanum, quem Gallus Orator cum magno apparatu in domum suam hospitem excipit.

BELLI LUSITANI
LIBER SECUNDUS.

641. **S**EQUITUR annus legationibus ad externos Principes, varioque illorum eventu, & internis, externisque discordiis insignis. Januarii mense ineunte publica indicta regni Comititia in aula maxima Regiæ Ulißpone peracta sunt. In solio regio, regisque insignibus fulgens Bregantius cum uxore consedit. Elvensis Antistes in suggestum ascendit, magnisque lateribus elocutus, & rapidè quoque verba calamistris inusta volvens, & qui obtulerant regnum, & qui regnum assumpserat collaudatis pro rei patrocinio ad libidinem jura contorsit, retractumque Castellæ regimen, sive usurpatæ dominationis injuria, sive quod avarè, ac superbè imperitatum fuerit, Tyrannidis specie proposuit. Satis superque violentiæ & furoris se ipsos, aiebat, saxea quadam firmitudine passos. In tempore semper depelli vim cum tempus illam depellere finit. Incumberent ergo quàm studiosissimè possent, ut, qui per fortunarum suarum, incoris

spiritusque contemptum jam libertatis vindices fuerant, iidem belli mox furia cum turbulenta malorum omnium, quæ bellum de more consequitur, turba, soluta, miserius nihil ipsi ducentes, nihil indignius, ac fœdus, quàm turpè, externumque servitium, jugumque Tyranni libertatis adeptæ custodes forent. Gratis animis, auribusque ut mirè nova delectant imperia, & quæ eloquentiæ præsertim acumen, & fucus cum aurium illecebra adornat oratio præfatis accepta est, tantòque subinde approbantium clamore plausuque ventilari, concitarique ipsa concio perspecta est, ut parvi liberos, bona, sanguinem quoque pendere viderentur, quo semel ipsis asserta libertas staret. Tum verò Bregantius, quò rerum, famæque blandiretur initiis, deleri confestim illa tributa jussit, quæ post Philippi Secundi Regis imperium, tanquam externorum licentia, aut vitio Tyrannidis introducta nimis multa oneraverant regnum, illis duntaxat relictis. quæ exigere antiquius Lusitani Reges solebant. Quod factum in primis maximè profuit ad auræ popularis aucupium, at irrita, & brevis lætitia fuit; mox quippè grave tributum per capita solvere cogitur; ultimum

ultimùmque id plebi illudendo fore dif-
feminabant; urgente denique inopia fu-
pra exactas collationes & praterita ve-
ctigalia privatarum etiam domorum
clades in communi ploratae sunt. In
iisdem regni Comitibus legationes ad
Reges decretae sunt, per quas novus
Princeps suscepti dominii sanciret jus,
& auxilia, ac foedera posceret, quibus
lege receptum, populique acclamatio-
ne firmatum adversus Catholici Regis,
qui jam circumstrepere nunciabantur,
assultus defenderet regnum. Selecti
Oratores ad summum Pontificem Ur-
banum Octavum ad Reges Galliae, An-
gliae, Sueviae, atque etiam Hollandiae
Principem, singulisque ex veteri Lusi-
tano tradito more jurisperitus adjun-
ctus est, quo alter doctrina, auctorita-
te alter legationis negotia pari consen-
su tractarent. Imperator Romanus si-
lento prateritus, satis comperto Au-
striacis istis Principibus pro statu com-
munisque familiae incremento concor-
diae, atque amicitiae nexum, neque pri-
vatae, neque publica commoda un-
quam rescindere potuisse. Romae La-
meci Antistes designatur ultra insula-
rum decus Portugalliae quoque gentis
nobilitate conspicuus. Sub idem ferè
tempus Odoardus Portugallius Ducis
Bregantiae frater, Catholici Regis in-
terposita opera, & Caesaris jussu apud
Germanos custodia detentus est. Hic
mitior ingenio, moribus placidus, &
à tumultuum cura, & discrimine aver-
sus, obscurum quoddam, cum in Lu-
sitania moraretur, oraculum rumore
jactatum acceperat. Inharere scilicet
regno indigenam Regem, sed aliena
persona velatum, illique esse larvam
primo quoque tempore detrahendam.
Quibus obtusa, debilisque mens erat,
per hanc vulgarem effusam vocem in
veterem fabulam incidebant, Sebastia-
ni scilicet Regis haecenus vivi, & in
regno delitescens. At quibus altior in-
tellectus, Bregantium genere, copiis,

subsidio juris, studiis in ipsum Lusita-
norum accensis ut regali fastigio pro-
ximum, illudque per tempus si inva-
dere licuisset, facile ausurum, circum-
spectabant. Quocirca Odoardus, quem
nec fallebat intimae domus arcanum,
jam fratris naturam, cujus animi angu-
stia vix posse capere videbatur tantam
fortuna molem, jam amuli Regis po-
tentiam, modo fortunae in nova qua-
sita imperia ludibria ubi dies, noctes-
que agitando astuans, & haesitans ani-
mo volvit, simul periculum, quod in
altera tantum fortuna fratri propter dia-
dema petendum obversaretur, anceps
verò, aut inutile sibi pro utraque for-
tuna fore, hujusmodi curis mente, &
corpore fatigatus, ac pressus cedere de-
nique Lusitania, & ab Caesaris signis
imminentis calamitatis effugium requi-
rere statuit, ut exploratius hoc novo
argumento sit, eisdem in fata nos ultro
vestigis incurrere, quibus fata fugere
quarimus. Suspicionem autem, & no-
tam quam subire viri proceres solent,
cum proprii Regis omissis, ad aliena
signa, atque stipendia transeunt, hac
ratione diluere Odoardus curabat, ve-
reri se nempe dictitans, si apud Catho-
lici Regis exercitus rudimenta militiae,
poneret, invidiosum, sempèrque te-
trum Olivarii iudicium, ac domui Bre-
gantiae maximè infestum, sub cujus
militaturus arbitrio, ne dum famam,
ac decus, sed etiam salutem fore ut ipse
in discrimen conjiceret; Austriacam
verò familiam, cui per militiam se de-
voveret, utilitatum, consiliorum, be-
nevolentiae cōnexionem utrumque Prin-
cipem colligare. In Germania igitur
Odoardus militari sacramento Caesari
obnoxius sine ullo stipendio Tribuni-
tios ducebat ordines, cum Lusitania
descivit. Rex Catholicus tanti de regni,
ut par erat, amissione sollicitus anxius-
que à Caesare statim per litteras petiit,
ut caperet ibi, teneretque Odoardum,
vel credibile ut erat fraterni criminis
consciium,

consciium, vel ut magni futurum mo-
menti obsidem ad Lusitaniam quan-
doque recipendam, vel saltem ut Bre-
gantio per fratrem ad sceleris poenam
inflicta in publica luce contumelia pa-
teret. Neque planè huic fortè obstare
consilio juris gentium praescriptionem,
aut consuetam indemnitate militiae,
cum ita modo conjuncta, & reciproca
utriusque familiae commoda essent, &
pignora fidei, affectusque ut per rerum
mutationes, & vices, imperii volvente
orbe, aliquo tempore posset altera alteri
haereditario jure succedere. Haud
aliter etiam in causa, & jure facturum
Catholicum Regem fuisse, si quis &
Caesaris perduellis securitatem ex ara
Hispanae militiae posceret. Id ipsum à
supremo quoque Status Senatu ritè
consultum, discussum, summòque san-
ctum consensu esse, cujus sententiae
profectò vis, & auctoritas ordinis
obruere prorsus deberet inanes amu-
lorum detractiones, levésque populi
voces, minus mordentis quam allatran-
tis. Hoc idem Philippus Rex mandat
Francisco Melo inferioris Germaniae ea
tempestate gubernatori, ut ministro-
rum ejusdem Regis, Caesarisque inter-
ventu celerius negotium conficeretur.
Odoardus rei per id temporis nescius,
omni que prorsus domestica cura de-
functus, & vacuus apud Cemburgium
hybernaturus cum ea, quae ejusdem
erat addicta muneri legione, sedebat
cum è quodam Capucinorum canobio
ad hospitia militaria tendenti, fit ei
obviam quidam miles familiaris leni-
que susurro in aures ejus afflavit. De-
fecisse jam Lusitaniam, imperiumque
quod Philippi Regis abjecerat ad Bre-
gantium transtulisse, serpere etiam oc-
cultos Ratisponae sermones de ejusdem
Odoardi custodia Caesaris jussu, & Ca-
tholici Regis impulsu destinata. Vehe-
menter, hoc audito, commotus, ac
territus est Lusitanus, ingruentes tamen
repentè curarum cum reprimere vellet

astus, vix dum composito vultu respon-
dit commilitoni: Inanium plerumque
ficticem nemorum, aut falsam, aut
credulam nimis se regionem illam ex-
pertum esse, nec diffidere idcirco, has
quoque jaetas temerè voces esse protin-
nùs dissipandas. Mox ejusdem sententiae
ab urbe Augusta litterae allatae hucusque
haesitantem, & spe metusque pendentem
confirmaverunt. Odoardus igitur in
se ipso collectus, ac tacitus, & hinc inde
resluentibus curis quid ageret, quove
pergeret consilii, & animi incertus vo-
lutabatur. Argentoratum versus effu-
giat: eò explicitus versus, cara libertas,
receptus propinquus immunis à jure
Caesaris hortabantur; at virum aequè
ingenuum, ac nobilem absterrebant
praecipitis fugae dedecus, suspectique
per ipsam fugam vestigia ubique relicta
sceleris, simul per longum errorem, &
cursum, tamque multis clientelis Ca-
esaris septum iter, dubia, atque aspera
in primis ad Lusitaniam futura reversio,
& fortassisolvebat pariter animo, in-
nocentiae, integritatis, meriti patrocini-
um, Caesaris mutuo per sacramentum
obstricta fides, jus gentium inviolabile
quoque barbaris, vel incussus Numinis
timor vindicarent infontem. Manen-
dum igitur ibi, ex adverso dicebat, sibi-
que expectandum superbi, iraque re-
centi flagrantis hostis arbitrium, suoque
capite tandem experiendum an gratiae
jus, an utili honestum, an libidini ra-
tio, an infamiae fama praevaleat, quan-
do haec omnia miscere jura, & majora
his sacramenta calcare apud Principes
utilitas soleat. His anxius curis, & modò
huc modò illuc diversa cogitatione di-
stractus, sistere tandem in loco, ibique
quod immutabilis quasi fati necessitas
fixerat, expectare decrevit vel tadio
lassus ambiguae spei, vel quia implici-
tum, atque dubium natura ingenium,
tum etiam per metum vis animi desti-
tuerat. Caesar interim apud Viennam
consilio procerum convocato, excus-
sisque

sisque secundum usum magis, quam ex merito causæ argumentis, quæ de tradendo sibi Odoardo subjecerat illi supremus Hispaniæ Senatus, prolataque tandem sententia, quod pudor, aut jus in causa obtinere minimè potuit, gratiæ Regis attribuit. Dedi proinde absque ulla mora Odoardum, negotiumque jussu Cæsaris exequendum Ludovico Gonzagæ mandari decretum est. Hic satis instructus cum alia prætexeret Cæsaris jussu profectio-nem ex loco, ubi tunc exercitus hybernabat Lusitano denunciat; opus enim esse dicebat simul Passavium inde transire, ut ex collecta in urbe pecunia stipendia militibus solverent. Odoardus suspicioso jam animo arrectus, & re nova quæcumque accidisset, eo tempore pavidus, suspensusque, etsi fallaces Gonzagæ ambages conjiciebat, quia tamen semper incertam hominum fidem per nimiam credulitatem suo ipse capite exploraturus discrimen temerè amplecti, quàm fugam maluit, imperio subito parat, & velut reditus expers omnes sarcinas secum asportans per Danubii fluentia capeffit iter. Diei integri viam cum rate flumine vecti confecerant, cum obeunte sole ad hospitia vicina divertunt, lautaque post ibi cæna, & majoribus poculis more Germano ob itineris jactationem re-fecti decubitus hospites vadunt. Cæterum paulò post Odoardus animadvertit amicum secum itinerantem, cui Glisigerio Comiti nomen erat, in ejus domicilium saepe accedentem, recedentemque mœsto semper, ac dissimili vultu inani, atque frigida toties affecta frequentis accessus, atque recessus causa. Per fenestram deinde Lusitano respicienti, cum Lunæ radius interluceret, occurrit Ludovicus Gonzaga, qui adversus cæli inclementiam regentisque noctis algorem, nudo in illo aère, & inter nive concretos afflatus, nunc tardò, nunc celeri gressu hospitii aream

perambulabat, velut plenus curarum, acriorisque custodiæ sollicitus, intentusque. Tum verò ex eo auctis, & congruentibus simul indiciis sine ullo dubio, & cum arctiori quoque dolore Odoardus se se deceptum, ac verè proditum sensit, & carceri addictum fallaciter trahi. Asperioris itaque animi sensus, & novis cogitationum fluctibus excitatis. Quid nempe lex gentium, quid Cæsaris fides, quid sacramentum militiæ pro viro innoxio; eoque benè de Principe merito valuissent, & quod regia familia natus, Regique Sanguine proximus jam libertate excidisset, ab eo quem minimè decuit, interposito sibi laqueo, rursus & frustra meditari de fuga capit, nec ea difficilis quidem eo quoque tempore cecidisset in virum expeditum ingenio, & alacrem animo, & qui librare pericula, & ex duobus minus eligere didicisset; si quidem uno tantum protectus famulo Ludovicus, Odoardus verò multis, antiquis, & fidis comitatus pergebat. Verumtamen sive id fatalis fœcordia, sive nimia in conscientiæ candore fiducia fuerit, eas inter minas, quas per hostium terribile arbitrium illi fortuna multiplicabat elabi cum posset, trahi passus est, & in carcerem duci. Hac mole curarum oppressus integram noctem inquietam, ac turbidam Lusitanus exegit. Postridie eundem per amnem cum iter resumerent hilari fronte Odoardus ac ridētis in speciem rogat Gonzagam; Quid esset causæ cur præteritam noctē in vera, & assidua vigilia excubantis more traduxerit, an ipsum libertatis expertem, & tanquam captivum, & hostem ducerent? Tunc viri sinceritate, morumque dulcedine tactus animo Ludovicus, paulumque emollitus adversus præsentem fortunæ injuriam illi aperit jussu Cæsaris, hortaturque ad amplectendam constantiæ gloriam quæ in omni rerum vicissitudine & habitu virum Principem decuisset: Odoardus verò nihil in speciem eo sermone

sermone turbatus adjecit, sive prosperam sive ad improperam, furentemque quod minus quidem difficile sapientibus esset, fortunam animo tolerandam sufficere sibi vires, & maximè nullo etiam morfu, aut latratu criminis intus obstrepente conscientia. Cæterum ne præintentiæ custodiæ sollicitudine, & cura prægelidæ noctis horrorem iterum Ludovicus cum tanto incommodo experiretur, urbanè, & amicè cum illo præstitit, ut simul in eodem cubiculo secum munitis foribus conquiesceret. Reliquum iter pari concordia cum perrexissent, ad Lantsuterium postremò perveniunt, Odoardo paratum ad tempus custodiæ locum. Ibi Francisci Meli mandato Augustinus Navarrus Hispanus Jurisconsultus Cæsareo nomine traditum Lusitanum excepturus apparuit. Primo aspectu cum obsequii, cultusque composita verba pro mutua salutatione Navarrus de more fecisset, quia ea ficta, doloque prolata, & causam adventus penitus noverat, vultu severus, & gravis Odoardus respondit, tantumque ab eodem efflagitavit, ut ipsi adire Franciscum Melum liceret. At ille regiis extemplo jussis expositis Lusitano denunciat. Bregantium ejus fratrem contra fas, & clientelæ debitæ fidem Lusitanæ Regem à populo conclamatum, jamque impiè regias tractantem vices misisse Principibus Oratores, ut fraude quæsitum, scelere partum, & per injuriam Philippo extortum iniquius sibi deinceps stabiliret imperium, cumque ipse Odoardus Tyranno tam arcto convictus, sanguinis, jurium vinculo adhæreat, ideoque ut culpæ affinis, aut conscius in suspicionem ex lege vertatur Cæsaris nutu, Regisque præcepto mancipatum custodiæ esse, vel ibi ut infamiam, & crimen rationibus diluat, vel meritæ pœnæ subja-ceat. Ad ea Odoardus ab assidua cogitatione periculi jam satis firmata fronte, sensusque refracto non colore,

non vultu varius Deum, & animum sibi conscius suæ innocentiae testes appellat, quorum fiducia, impulsuque multò ante tempore Lusitanæ haud ignarus defectionis etiam oblatam, inculcatamque facillimè fugam neglexerit. Deinde sociis, amicisque dimissis, solus Navarrus cum institisset, initium affecti scrutandi criminis à litterarum notitia petiit, si per eas fortassè fraternæ perfidiæ scelere obstructus deprehenderetur. Interceptam etiam epistolam, quam cœnobita quidam ab Lusitania miserat Odoardo eamque ambiguis signis conscriptam Navarrus habebat, cujus quàm citò per inventam inspectamque secretam scribendi regulam sensus elicere cupiebat, cum nationis utriusque communis ratio, cautio chirographi, loci argumentum, & ibi novitas rerum suspicionem auxissent. Scriniorum suorum igitur claves Odoardo confestim tradere jussu volutatisque chartarum omnium acervis, & sensu etiam expresso obscurioris epistolæ, nihil omnino, quod animi à Rege aversi, seu conquisiti flagitii notam, aut saltem umbram in homine argueret, in illis compertum est. Latius deinde cum per eam regionem manasset improvisæ tati viri custodiæ rumor, multa in eo loco præstita sunt Lusitano Principi Germanorum officia, quippe qui comitate, munificentia, ingenuitate morum in omnium ferè deliciis, & laudibus erat. Isque in familiari sæpe colloquio, qui frequentes ipsum adibant, procerum Germanorum, ad uxorem Bregantii Lusitanæ defectionis præcipuè ferebat culpam; imperiosam, superbam mulierem, dictitans, regni que ambitione flagrantem viro faces protulisse, quibus totum regnum incendio bellico arderet. Paulò post Ludovicus idem Gonzaga Odoardum pro Cæsare invisit, ejusque Cæsaris nomine declaravit. Vehementer cupere Cæsarem, ut ipse Odoardus ab omni labe suspecti

criminis purus, & integer haberetur, quod si, ut sperabat, jure liqueret, ad ampliora illi collata præmia uberio-rem quoque gratiam Cæsaris accessuram. Tunc Lusitanus modesto vultu, mitique sermone Cæsari gratias agit, ad altantes deinde conversus, ita ut murmur verborum facile possit Ludovici ad aures allabi; Ne me deserat, inquit, Numinis favor, nam Cæsaris gratiam & fidem abundè metiri præsentis fortunæ habitu possum. Cæterum, naturalis libertatis instinctus, & is quidem in militari, ac viro Principe potior, nec fugisse, dum fugæ patebat locus, exulceratæ jam innocentia, sibi ut nimis credulo, & in suo quoque periculo stupido, torpentique & talis idcirco calamitatis artifici molestiorem quotidie carcerem faciebant. His curis sæpè jaçtatus rogat tandem Navarrum ut ire sibi in Lusitaniam liceret, velle ibi pollicitus ipse ad saniora consilia traducere fratrem, ut errore partum imperium ejusdem hortamento relinqueret. Quia elusa fortasse spe jure jurando cavisset, eidem se ultrò custodia, iidemque molestiis sese redditurum fuisse, sed cum dictu æquè absurda, atque aspera factu tam voluntaria regni abdicatio quàm spontaneus ad vincula reditus videretur, ea tanquam stulta petitio rejecta est, ne tamen ille penitus desperaret per ludibrium permissum est, ut de eodem negotia ad Catholicum Regem supplices litteras daret. Igitur Odoardus libertatis jam curis abjectis aptare, ac flectere tandem animum diuturnæ custodiae capit. Correcto proinde ad præsentem afflictæ viri fortunam domestico luxu, decemque duntaxat retentis antiquioribus famulis cæteros muneribus oneratos dimisit. Contrahit aliquantulum etiam quotidiani sumptus cultusque quem in familiæ, & corporis ornamenta, & conviviorum præcipuè magnificentiam, & copiam infume-

re consueverat, non quia pecunia deficeret, sed quia eam utilius effundere cogitabat. Hæc in Lantfuterii custodia, quæ ipsum haud longo tempore tenuit, evenere Odoardo. Inde, cum idem intutus, ac rigidus nimis videretur custodibus locus, Pataviam translatus est, ibique in amplissima domo Austriaci Principis collocatus. Cæterum adeo adstrictæ severitatem custodiae par veneratio, & cultus exterior in homine æquabat, nunquam scilicet gladium è latere, nec Tribunium deponere nomen jussu; nec ullo deinceps caruit Odoardus honore, qui in ea regione solitus est, Hispaniæ magnatibus tribui.

Hic ordo quoque narrationis Lusitanæ legationis exitum necit. Prior, & per majorem expectationem conceptam ad Gallicarum Regem legatio spectabat. Veteres gentis ex variis belli casibus iræ, imperii, atque gloriæ pertinax æmulatio, ingenii in agendo vis, & celeritas hominibus insita, iis qui ab Hispano fortè desciscerent, promptam apud Gallum tutelam, & patrocinium constituere. Inflatu hac modo spe Lusitanus, simul quia ille ipsum Gallus ad deficiendum à Catholico Rege impulerat, & quod maximum coeundi inter se Principes vinculum est, quia reciproca, magnique sanè momenti ex arctiori fœdere utrumque complectebatur utilitas, ampliori ostentatione, ac fiducia hanc pro Gallo legationem instruxerat. Lusitanum igitur Oratorem ad aulam appropinquantem, ut mos est Lutetiæ regios Oratores excipere, jussu Regis aulicus famulatus cum regiis, & procerum curribus obviam effusus magnificè comitatur. Ex cæteris Principum Oratoribus, qui Lutetiæ commorabantur quantum omnes ad consuetam reddenda obsequia per Regem admonerentur, nemo tamen interfuit præter Sabaudum, eum scilicet nisi animo, & voluntate vel

loci

loci conditione tanquam loro constri-ctum, ac necessarium Galli clientem; & hanc planè legationem, utpote novam, atque omnium expectatione suspensam, neve ipsa ignoti, incertique Regis opinione vilesceret, ita auxit honoribus Gallus, ut reliquis aulae Oratoribus æmulatione, & invidia percussis querelarum etiam materiem apud Regem conflaverit. Fœdus deinde cum Gallo Lusitanoque Rege in hunc modum percussum est: Eosdem uterque amicos, & inimicos haberet, belloque ipsi quoquo modo concussi mutuis se viribus adjuvarent, protegerentque. Uberiora deinceps auxilia Catalauno mitteret Gallus, ut acerrimè Hispanus ab eo quoque latere afflictus; minus exinde virium, ac roboris possit contra Lusitanum afferre. Cum summo Pontifice Urbano, qui propensior ad Gallos affectione reputaretur, intercederet Gallus, ut Lusitanum regio more legatum admitteret, isque in perpetuam ejus clientelam concederet. Notiora, hæc inter illos fuere icæti fœderis capita; alia graviora, & occulta, præsertim, quæ clam eo tempore coquebatur in Batava adversus Catholicum Regem Hispanorum procerum conspiratio, ut eodem Gallo aspirante, perficeretur.

Alia quoque & memoria ipsa digna in Hollandia legatio peracta est. Apud Hagam commune gentis conciliū, cum Lusitanus Orator regiis exceptus insignibus esset, tria summam pro societate, atque amicitia Hollandæ reipublicæ cum Lusitano Rege ineunda proposuit. Constans, & integrum scilicet inter utrumque Principem fœdus ex more constituendum. Classem ab Hollandis Lusitano præbendam esse ejusdem pecuniis instructam. Ut denique ab Indiis, quæ Lusitani domini, ac nominis erant, annis Hollandus navibusque abstineret. De jure Indico maximè tunc argumenta Lusitanus amplificans cum animi quadam elatione, verborumque ja-

ctantia differuit. Lusitanæ nempe industriae, ingenio, labori fata Indiarum navigationem aperuisse: deinde sui quoque juris multiplicato sæpe naufragio, totque hominum, navium armorumque jactura, & cumulorum divitiarum, quæ per tot sæcula brevia, aut ignota navigantibus Syrtes hausissent, aut Oceani gurgites devorassent, legitimè factam, esse illam præterea assertam innumeris propè acceptis, illatisve terra, marisque cladibus, cujus longè latè que constitutum jacuerit ossibus solum, Lusitanoque cruore pene tumentes fluxerint amnes, cruentasque pelagus spumas ejecerit. Utilius igitur inter ipsos certas, ratasque sibi & præmii, & periculi partes attribuentes lege fœderis conveniret. Ut in Belgio, & America Hollandus aurea ubi sensus titillat, & rutilat præda, Lusitanus apud Hispaniam, tractusque Indicos Orientis Catholicum Regem affligerent, ne invidia alioquin, aut odiis intempestivis impliciti, & in mutuam utrinque perniciem armati, dum proprias distraherent, communi æmulo vires intenderent, cujus immodicæ opes infringi atterique summa duntaxat constantia, summa fide, extremoque omnium collecto fœderatorum conatu Principum possent. Hæc ubi audit Senatus Hollandus, contulitque in suffragia sententias; de fœdere quidem, & classe paranda assensus est Lusitano, at in Indica causa dissensit. Quidquid enim apud Indiam tenerent, jure se belli affecutos, eodemque se jure tutari, ac simul augere paratos esse. Oceanum naturæ lege communem cunctis mortalibus esse, cujus maritimè cursus jus exercendi, ea ipsa de causa, quæ jam Lusitanos attingeret cujuscumque etiam posse labore, ac periculo comparari. Simul Indiarum imperium non hæreditarium, non legum, aut rationis mensura Lusitano præscriptum esse, sed in tumultu bellique rapina, & potentia, tantummodo jure sublatum;

F 2 nec

nec porro impium, vel iniquum videri, si eadem vi, qua cessisset, extorta prædatoribus præda in potentioris arbitrium concederet. Itaque Lusitanus rei Indicæ componendæ spe devolutus litteras statim reddit Hollandis, quas ipse habebat Galliæ Regis commendatitias, paulò antè petita, ac concessæ classis paratum accelerantes, quam & suæ conjungere Gallus decreverat, quò ea secreta faciliùs quàm Bregantius Medinæque Sidoniæ Dux in Batica pertractabant, conjuratio procederet. Bregantio enim strictioris affinitatis, & jure amicitia Sidonius obnoxius, in Regem illum dum subito evectum, nec genere se aut animo, aut opibus affini, amicòque dissimilem cernit, malo pudore, vel tadio superbo captus privata fortis, affinisque incitatus exemplo in Batica ipse ubi dives, ac præpotens erat, regnum sibi parare constituit. His stimulis sæva quoque accedebant, & vetera in Olivarium contracta odia, de quo certa his temporibus erat Hispaniæ magnatibus insita opinio, quod eos obscurare, minuire, ac sensim conficere ille pro viribus niteretur, ut coarctata, aut decussa celsiora capita Imperii, minus sibi ipsi ab invidia timoris, & umbræ minùsque periculi, aut in regno negotii facerent Regi: Inflammabat hæc etiam ingenita quasi Hispaniæ optimatibus lues, supra eorum nempe fortunam, & copias animos explicare, spiritùsque tumorem, & arrogantiam extendere; & præsertim quod Rex in regimine Imperii, cum se omnino circumagendum Olivarii nutui, & arbitrio dedisset, tantum quotidie minueret auctoritatis, & gratiæ quantum ad res novas incitamenti suo prope pronis ingenio proceribus addidisset; ubi enim Rex sive ætatis, sive animi imbecillitate, & inopia imperii non temperat res, per eum quem clavo sustinuit, ambitione procerum effervente, pertinaciter oppugnatur. Rei præter hæc oppor-

tunitas obeundæ jam regni cupidine incensum acriùs Sidonium extimulabat; nam procul occupatus Hispanus, nervisque in partes dissectus exercitus in Catalaunia, in Belgio, in Insubria nec æquo Marte bellum agebat. Copiarum, quæ per id temporis sparsæ reliquæ per Baticam erant Sidonio ipsi utpote armorum Præfecto parebāt, quod munus ei temerè oblatum, arces, militaria præsidia, oras omnes maritimas, atque portus ejusdem fidei, & imperio devincta contraxerat. Eiusdem Baticæ proceres, eosque clientelis, & opibus validos alios Sidonius spernebat ut viribus impares, alios in partes duxerat. Multos quos dubiæ, & affectæ erga Regem cautèque velatæ ex longo ipse intervallo perspexerat fidei, sua spontè novis, ac turbidis rebus, cum prima procella rueret sese implicaturos putabat. Cum multitudine verò populi in quo tantum hære, aut offendere posse res videbatur, quia Regi fidus, quia numerosus, quia bellax natura feròxque haberetur, ita Sidonius se gerere secum statuerat, nimirum hunc fortè obstitentem cogere primò armis, pellicere postea tributorum allevamento, & summam initio copiam annonæ facere. Spes autem amplior tutius hæc omnia perficiendi classe ab externa, quam Hollandis, Gallicisque refertam navibus in Baticam intromitti cum Bregantio conventum erat, pendebat. Aderant quoque suscepti laboris fructus, & oblata cuique periculi præmia ad enitendum partes infantia, quæ si res feliciter evenisset, in hunc modum distribuenda erant. Aragoniæ Coronæ regna cederent Gallo, Bregantius Lusitaniam sibi servaret, Beticam Sidonius arriperet, cæteris regnis per vim & insidias Philippus exutus in arcto Castellæ dominio, ambitùque concluderetur; nam quod invaserat regnum Bregantius, & mox invasurus erat Sidonius, omnino fluxum, & brevi tempore periturum, existima-

existimabant, finitimi nisi Regis, & ab utroque validis armis, validisque lacertis jus repetentis tanta potentia refecaretur. Hollandos ex voto si res successisset, erepta præter hostibus spolia, & omnia prædarum oblectamenta spes inanis etiam arreperat in tanti Regis ruina totius inferioris Germaniæ sibi sternere imperium. Rerum hujusmodi seriem, ac molem apud Hollandos, Gallosque uterque agitabat Lusitanus Orator. Illi verò quoniam tanti in ipso emolumentum, quo vix somnians majus confingere poterant, expectatio sollicitabat, totis viribus nitentur ingentem classem instruere. Cæterum ipsis Hollandis verè licet animus pro jure fœderis esset collata in Europa Lusitanis subsidia sese invicem adjuvantes, nervosque in æmulum intendentes unà cum Lusitanis terra, marique oppugnare Catholicum Regem, maior illos tamen cupiditas, arctiorque tenebat sollicitudo, quoniam modo apud Indos Lusitanas opes evertent, quod, & factu facilius tunc apparebat, scissis jam commissisque acrioribus inter se odiis, & armis Castellensibus, Lusitanisque. Priusquam igitur ab Hollandia Orator Lusitanus decederet, Hollandi secretò naves ad Indiam mittunt Comiti Nassao, qui Fernabucum ea tempestate regebat, cum comite, milite, mandatoque ut ibi quàm citò belli fortunam experiretur; jacebat enim res Lusitana ferali domo concussa bello, graviorque illos tum occupare, ac percellere cura debebat hostibus non servire, quàm alienigenis imperare, quanquam nec omnia secum, si malè pugnatum in Lusitania esset, domestica servitus contraxisset. Id ipsum profectò diutiùs hucusque compertæ Hollandiæ fortunæ congruere, quæ loci plus situ, Regumque discordiis, quàm suis adhuc innixis viribus steterit. Nassaus diuturno jam otio fessus, pugnaque ineundæ avidus

celeriter jussa conficiens ad Angolam instructa classe contendit. Eò denique advectæ flatu secundo naves, neglectas pene custodias, prope incuria torpidos milites segniorèque stationes inveniunt, dum eodem quoque momento temporis dubius secum hæret, ac trepidat Lusitanus utrum amicus, an hostis occurrurus Hollando esset. Hinc quippe ipsum Catholici Regis hostis utrique communis ratio, nexùsque dissimulata expeditio, spes fœderis, sua cuique utilitas, neve illa omnia in tempestiva commotione turbaret, agebant. Ambitio hinc Hollandi, & prædandi cupiditas ingens, & belli artes, gentisque cognita insidia, & fide in armis potentia plerumque potior ad alia consilia trahebant. Inter hanc hesitationem, & motam jam Comes Nassaus cum classe ad portum appulsus fragore, bellique tumultu compleverat omnia, cumque obstrepentibus buccinis, exoneratisque belli tormentis undique conclamatum ad arma esset, pars Hollandorum in navibus manet ad portus, classisque custodiam; pars, & ea numero longè maior in terram descendit, qua statim etiam in turmas, & varia officia divisa, alii machinas, & obsidionalia tormenta vehunt, alii armis infesti procurunt in urbem, non pauci quoque dilapsi, & in agros propinquos effusi, rusticas inter turbas obvias raptim ubique rapinas, ac cædes cumulant, & quia improvisa, atque rapida tanta in homines pestis ingruerat, qualis furor, & alacritas animi vim inferentes in obvios agebat, talis prope animi consternatio & quasi torpore præ metu, stuporque imparatos, & circumfessos homines carperat. Itaque Angola primo illo impetu capta, direptaque est. Cæterum binæ sed magnitudine minimè pares arces in portus, urbisque tutelam assurgunt: meliorem profectò arcem primus impetus irruentium unà cum urbe sustu-

lit, ad alteram quia propinquior, sitūque capaxior erat vitabundus, & pavidus Lusitanus cum globo militum, cædis residuo, primoribus civitatis, atque electa juvena confugit; infra arcem cæsi captique multi quibus fera per hostes, intercisaque fuga fuit. Acrius idcirco oppugnari hæc arx capta est. Cuniculi, machinæ, belli tormenta, crebri assultus, & impetus hostium, omnis furia, bellique terror fædo spectaculo offunditur. Nihilò tamen minus initio oppugnationis obsessi firmiter obsistendo, & acerrimè propugnando multam audaciam, & longioris quidem obsidionis sustinendæ constantiam ostenderant, sed ea tumultuaria, atque præceps in arcem hominum fuga, cum satis alimenti, præsidique pro tanta multitudine ferre secum non permisisset, quos vis minarum, armorumque jactatio non vicerat, fames denique perculit. Ita urbe, & arcibus captis, præsidioque munitis exultans feròxque tam facile parta victoria miles, congestæque prædæ copia magis avidus prædæ urbem extemplo; quæ Divi Thomæ appellatur irrumpit. Cum fæda, recénsque ibi esset Angolæ comperta clades, infestusque Hollandorum adventus desperata salute cives, ac relicti in urbe, qui ætate, valetudine, sexu inutiles habebantur meliora secum portantes diffugerant. Hollandus ergo, nullo obsistente, populabundus in urbem ingressus rapere, trahere quæ flamma, quæ ferro cuncta corrumpere, non profano, non sacro parcere, tanquam impetu capta civitas esset, aut in eos, qui infeliciter obstitissent, mora, & occursum exarsisset militum ira, eoque omnia rapinis, & sanguine redundarunt, ut opulentissimam civitatem, Indiarum ubi mundinæ aguntur, exciderit, ac ferè momento combusserit hostis. Atque inde cruentus & spoliis onustus Angolam reversus est. Hæc apud Indos agitabantur.

In Europa Gallia Regis Orator cum classe belli navium triginta Ulisipponem tandem accessit. Ingressus ejus magnificus fuit. Dona, & obsequia cæteris tribui Oratoribus solita, ut amicis, & sociis, in quo novi maxime imperii tutandi spem collocarat acutiùs obstringeret Regem, impensius Gallo Bregantius effudit. At summa legationis, classisque instructæ consilium in ea præsertim maturanda conspiratione vertebat, quam adversus Catholicum Regem clam cum Bregantio Sidonius inierat. Hæc ipsa porrò ut absque ulla interposita mora perpetraretur quemadmodum ille ardor ingenii, Gallique velocitas incitabat, ita Bregantium perspectæ classis infirmitas deterrebat; nec præterea, sicut antea convenerat, Gallia, Hollandia & Lusitania simul navibus constituta. Jamque Bregantius regni novitius, ac rudis hinc addiscere primò ceperat, quousque fide re pactis, conventisque Principum licuisset, & quantum planè discriminis sit suas ad conflictum asserere, vel sociorum colligere vires, cum in his sæpe animus, fides in aliis desideretur, vires plerumque desint, quibusdam & temporis quoque usus, cum non venisse, aut seriùs, quàm opus erat, venisse, nihil utrumque sanè pro re perditam interit. Veruntamen ingenii sui habitudine potiùs, quàm fraude defecerat Gallus, quippe qui, & nimia acquirendi cupiditate, & agendi celeritudine rapidus ipse consiliis, & spe rerum conceptarum immodicus, nec sententias nec facta plerumque satis mature scere sinit. Ea propter suscipiendum necne cogitatum in Batia facinus esset inter Lusitanum, & Gallum orta contentione, nec parum utrinque calentibus studiis, mediam postremò Gallus sententiam amplexus exposuit, vel illis utcunque minutis maritimis copiis portum, aut aliquam arcem in Batico regno quærerent, quod

vincu

vinculum utique foret plus in rem intendendæ fidei conatusque Sidonii, & paratus aditus receptusque integre mox appulsuræ ad rerum summam conficiendam cum omni apparatu, ostentatoque terrore classis. Posset quoque, asserere id levioris experimenti plusquam suo pondere videretur totius negotii fortunam, & molem attrahere si repentino fortasse casu concussus, ac territus continuo cederet inexploratus hucusque Batia populis, aut rerum voluptatibus novarum, aut casu rebus turbatis implicitis, aut potiùs magnatum allectus exemplo libens cum partibus conspiraret. Non omnia quidem semper in bello sapientia, virtute, opibus expediri, aut eximia disciplina, & consilio, plurima quoque casu, & fortuito feliciùs quàm ex composito peragi. Recenti, magnoque antea oculos esse nunc omnibus argumentis Lusitaniam, & Catalauniam, quæ cum longè profectò minoribus, quàm in præfenti cernerent, copiis jugum antiquum excutientes à Rege Catholico defecissent. Ubi animus valet, copias, viresque robur ab animo mutuari; hic ubi languet, nullam satis vim humanis conatibus esse. Sed ne ea sententia quidem omnino Bregantio placebat, cum contraria infestisset, vehementi, improvisoque primo partium conatu, & nervorum simul omnium intentioni ad opus initio applicitis rei bene gerendæ incumbere spem, ea secus pusilla classe, ac debilibus copiis laceffitus sive admonitus potiùs quàm fractus Catholicus Rex, ideoque in posterum præmunitus fore deinde, ut ne duplicatis quidem viribus concuti posset; quia tamen ad rem nimis urgebat Gallus animo valde ardens, ut illi vestigium quam citò liceret in Batia limine figere, res ad Sidonium à Bregantio rejecta est, ut si ita expedire censeret apud Gades, vel

portum Sanlucarensem efferri curaret extemplo signum, quo viso Gallica classis tutior ad portum ingrederetur. Cum hujusmodi erecto spe Gallo à Bregantio dimisso, & re statim nunciata Sidonio, postquam diù classe Gallum eo consilio Batiam circumvectum, & jam moras in alto trahentem, jam oblique, jam rectè, jam navium in orbem inflexo cursu diutiùs sese jactantem, expectatum, conventumque postremò fefellit signum inde elusus, & vacuus ad Galliam direxit iter. Irriti hujus eventus in causa profectò fuit, quod cum in illo negotio tum Lusitano, tum maxime Gallo ut procul ex tuto rerum spectantibus exitum plus audere, & sperare quàm Sidonio daretur ut in periculi vortice constituto, hærentisque in faucibus hostis, ideò hic velut jure plus sibi metuens, & navium idcirco paucitatem respiciens, sibi plus etiam in discrimine cavet.

Post hæc Catalauni legati de novo regno gratulatum Bregantio missi Ulisipponem venere. Regio more, ac publico sumptu receptos etiam convivas in epulo secum admittere, & unum fortè corporis ægritudine implicitum citra morem Bregantius invisere dedignatus nequaquam est: at legationis impositæ munus in eo maxime situm est. Sancirent utrique fœdus, consilia conferrent, & mutuas rationes ini-

rent, quibus animo, & viribus auctis minori negotio facultas esset, ab utroque Hispania latere regni Castellensem communem hostem nisi prorsus affligere, vel ita perpetuò carpere, atque lassare, ut ille decederet tandem eorum animis timor, ne simul utrique aut alii post alios ejusdem æmuli armis, & artibus perderentur. Hac ipsa quidem corrupta mente pro veteri vitio, & insita pene fraude infatigabilem semper hostem dissidiorum, simultatumque per semina late jacta solerter hoc tempore niti tum

„ eos inter se , tum alios dividere ab
 „ aliis. Quæ porrò artificia subtilia ho-
 „ stis vigilia sibi sedulitate , solertia esse
 „ omninò ludificanda. Superare nimi-
 „ rum opibus hostem ; at etiam aqua-
 „ litatem , libramentumque potentia ,
 „ quæ esset planè communis tutela ra-
 „ tio , provisióque ab amicitia , ac fœ-
 „ derum ducta nexu , posse , ac debere
 „ minores adversus majores Principes
 „ comparare. Sic Italos contra Hispa-
 „ nos protegere se , sic Germanos Prin-
 „ cipes contra Cæsarem , unoquoque
 „ divisim quamvis utrumque longè po-
 „ tentiorem , naturæ ab instinctu hac
 „ disciplina manante , quæ aves , quæ
 „ pecudes etiam , quæ pisces per cu-
 „ neos , per turmas ire obviam fortio-
 „ ribus docuit : eadem etiam intelligen-
 „ tia juxta illius non minus prudentis ,
 „ quàm fortis inventionem conjunctas ,
 „ constipatasque ; & quanquam fragiles
 „ caudæ fetas in senio , atque macie
 „ confecto equo durius negotium fa-
 „ cessisse vellenti , quàm singulas spar-
 „ sas , solidioresque in alio prævalido ,
 „ ac generoso. His rebus ita percursis
 „ compositisque tandem legati amplissi-
 „ mis donis acceptis Barcinonem regre-
 „ diuntur. Cæterum lata hæc Principum
 „ externorum obsequia malis domesticis
 „ miscebantur. Post Lusitanæ defectio-
 „ nem complures nobiles Lusitani seu
 „ privato compulsi , seu publico affectu
 „ clam in Regis Catholici benevolentia ,
 „ atque fide perstiterant. Fuere inter eos
 „ singulari constantiæ laude Tarocæ Co-
 „ mes Ludovicus Menesius , Stephanus
 „ Pharus , Joannes Suarius Loperius de
 „ Acugna Dominus Assentaris , Ludovi-
 „ cus Sifica , Petrus & Hieronymus Mas-
 „ caregni Montalbano Marchione geniti
 „ cum opibus ferè omnes tum generis
 „ claritudine insignes. His in ea subita
 „ imperii mutatione , cum servire Bre-
 „ gantio dedignarentur , sollicitius , ac
 „ diligentius Castellam versus rimanti-
 „ bus fugam , hanc ipsam arripere tan-

dem per hujusmodi occasionem evenit.
 Prudentiæ generis , ac præclaræ mode-
 stia dotes Joannem Suarium , atque
 Tarocæ Comitem eoque Bregan-
 tio , ac populo commendaverant , ut in
 nova magistratum electione potissimè
 in animo Bregantius habuerit hujusce
 virtutis , ac nominis viros ad publicas
 curas extollere , verumtamen illi cum
 ficta moderatione , & morum gravita-
 te recederent , & aliunde ambientium ,
 & in rem laborantium se propè colli-
 deret numerus , & spreta in tempore
 gloria cum plenior more suo redundaret ,
 hos quidem esse plus assécutos , illos
 plus meritos prædicabant. Jam ita oc-
 cupatis magistratibus regni ubi ambitus
 major exarserat , deinde in Senatu co-
 ram Bregantio cum de his cogere-
 tur qui idonei reputarentur ad Tingita-
 nam oram maritimam gubernandam
 ea nuper in meliorum officiorum distri-
 butione adumbrata modestia , & aura
 quæ sita populi , simul eò majora , & as-
 sidua , quò magis fallacia Bregantio
 præstita obsequia Tarocæ Comiti ,
 Suarioque has Africa Præfecturas cum
 ingenti omnium plausu comparavere.
 Hæc itaque munera , summa illi , sed
 per astus dissimulata læticia recipiunt ;
 gratias Bregantio agunt ; at recusanti-
 um in speciem , sive eorum qui quæ-
 stum ex quæstu captantes rogari , co-
 gique in eo , quod maximè cupiunt , vo-
 lunt , jam molestam à patria absentiam ,
 jam sicca illius regionis , solique torridi
 æstus , jam omnia pro patria pro Rege
 subeunda pericula esse jaçtantes , ortam
 fortasse suspicionem per has antevertere
 ambages , & obviam rumoribus ire
 quærebant. Igitur evulgata provincia ,
 brevique novorum Rectorum pro-
 fectione , qui clam in Castellæ parti-
 bus erant , iidemque homines nobi-
 les , & qui primo quoque tempore
 elabi circumspectabant ob sæpe occul-
 ta inter se communicata consilia , &
 mutua conscientia vinculum in clan-
 destina

destinae fugæ socios facilè assumpti
 sunt. Jamque raptim ad naves itineri
 præparatas sarcinæ vectabantur , & do-
 mesticæ supellectilis , opulentæque ac
 magnificè instructæ Suarii , Comitisque
 Tarocæ domus aliorum etiam
 clam interposita bona celabant. Cæterum
 quemadmodum ipsa stultitia , quæ
 abesse difficilè potest , ubi numero plu-
 res conveniunt , sese facilè prodit , ni-
 mia abeuntium sollicitudo , præprope-
 rum iter , nudata passim domus , & nul-
 la redeuntium vestigia , tum varia ho-
 minum facies , exteriúsque prope jam
 erumpentes , quid altiùs in se volutan-
 tis , inquietique animi motus dedere
 tandem suspicionibus locum , ita , ut
 Franciscus Luzena monuerit Bregan-
 tium , novos Rectores Africa eo in-
 genti apparatu , quo eorum fermè do-
 mus exinanierant , transmigrantium ,
 aut alibi fixum domicilium euntium
 præferre speciem , hujusque nec levem
 rumoris crescere , ac serpere passim in
 urbe auram. Ille verò altiùs inhærens
 regio pectori opinio , vel gratia cum
 evelli , aut diminui tam facilè sæpè ne-
 queat , per hoc non moneri , sed falli
 ratus Luzenæ verba neglexit. Postremò
 cum die altera discessuri Suarius Taroc-
 ciúsque comitatum peterent à Bre-
 gantio , adeò apposita , & elegantia de
 belli ratione , deque eo sibi imposito
 munere verba fecere , ut jaçtas hic pau-
 lò ante suspensiones , & maledicas fufas
 voces omninò contentionis aulicæ vi-
 tio tribuens , & acriter quoque redar-
 guens publicè dixerit. Difficilem esse
 Principi ministri etiam optimi usum ,
 ejusdem discernere priùs nisi disceret
 æmulos. Igitur mediam circiter noctem
 Suarius , Comesque Tarocius pergunt
 ad portum , fugæ ibi comites paratos
 inveniunt , duabusque conscensis navi-
 bus in altum celeriter vela solverè ju-
 bent. Ubi illuxit tamque multas repen-
 tè desertas , desolatásque domos , & præ-
 claros abesse cives , & Bregantium illu-

sum , nec jam dubiam esse fugam com-
 pertum est , gravior , ut novo , nec dum
 satis composito , ac stabili imperio ea
 inopinata quidem offensio , & plaga
 reipublica contigit. Ex eo quippe in-
 claruerat alienam , & animo averfam à
 novo rege nobilitatem præfenti rerum
 statui acquiescere nolle , idcirco terrori
 nobilitas populo erat , quòd scilicet
 contra enitente resque in diversum illa
 trahente , regnum vel ipso majus in
 quo versabantur , esset citissimè dilap-
 surum. Populus autem eò quoque sus-
 pectus erat Bregantio , quod is planè
 sciret neque ingenuam , neque constan-
 tem erga ipsum futuram profectò fi-
 dem , quando fluxa , & incerta perspe-
 cta inter nobiles foret. Sic ingens utrin-
 que simul ex nobilitate , atque populo
 scilicet mæror , pavórque Bregantium
 incefferat. Addebatur , & publico de-
 trimento , sese quoque irretitum illece-
 bris , & ludibrio à minoribus habitum ;
 & amicorum monita spreta , qui for-
 talsè auribus ejus impostum , ut semel
 superbis , ac difficilibus exploratis agrè
 similia committere vel cautissimè pa-
 terentur. Super omnia præterea quæ
 rem intendebant incidere turpe oculis
 imitandæ fugæ contagium , atque ex
 nobilibus ortum prodicionis exemplū ,
 si quos etiam intus perfidia , seu levitas ,
 seu animi livor ageret. Hæc cum ani-
 mo æstuans tunc agitaret Bregantius ,
 & cum amicis quoque conferret , his
 ita censentibus , expeditam , quæ erat
 in portu , triremem velis remisque fu-
 gientes persequi jussit. Sed ea res frustra
 fuit ; vento quippe propitio multò-
 que intervallo longiùs progressæ naves
 triremis prospectum ademerant , & hæc
 quamvis in tempore illas assequi potuis-
 set , cum vectores , & naves animo , &
 viribus prævalerent , vi , sive imperio
 illas reducere tentavisset , incassum
 utrumque foret. Prosperis ergo voli-
 tantes flatibus naves , sæva deinde tem-
 pestas affixit : nam veriti Lusitani , ne
 oppor

opportune insequendo à tergo premeret hostis ad captandam undique auram plenos velorum expandent sinus, cum ecce volvuntur repente fluctus, ventorumque in alto stridentium, furentiumque vi maxima inflati, erecti, disiectique naves passim contorquent, ac miscent, artisque regimen turbant; solidæ tamen carinæ cum essent, nauæque peritiores supra vim tempestatis, & imbrium pro maritimo cursu strenue diutius luctantur cum ventis simul, & fluctibus naves; turbinis tandem, marisque ab imo jam astuantis impetu separata, alia quæ muliebri onere implicabatur in Oceani fretum abrepta est, forte altera meliori in Gaditanum littus incurrit. Verum navis ille rector, qui ad Oceani maris angustias, quas Herculeas columnas vocant tempestate coactus applicuit, quique navigationis errorem ac dolum adhuc invitus, & obmetum silendo molestissime tulerat vix ad littus eiectionis, quos vexerat ipse, viris mulieribusque de improvise retracto cursu vela fecit in Lusitaniam. Hic igitur pavida pelagique & fortis casibus insueta multitudo mulierum, impuberumque in squalida, & vasta solitudine posita horrore, ac tristitia perfusa jacebat, augebatque molestias inopia rerum quas celeriter fugiendo nauclerus infidus abstulerat. Porro ibi arido solo, inedia, egestate calique inclementia eousque jactati sunt, donec quibusdam oblati, consensisque forte navigiis Gades denique transmiserunt. Inter hæc ad aulam Catholicam fama præcesserat Lusitanos fide inclytos, genere claros eluso, irrisoque prope Bregantio salutatum Regem venire, imperavitque Rex Comitistabili Castellæ, ut splendido cultu, obviisque nobilium equitum turmis occurreret Lusitanis, eosque continuato splendore pompæ ad Palatium magnifice duceret. Quod hic quidem impensius quam iustus erat exegit; isque tunc fuit nobilium viro-

rum occursum, exquisiti strepitus apparatus, & ostentatio ingressus, qui tanti Principis majestati, raræ fidei clientium, acuendisque in æmulorum pectora stimulis convenisset. Hujus publici honoris & ornamenti speciem regia subinde munificentia, quæ non minus merito grata, quam exemplo futuri provida solet esse cumulatus excepit; in eosque militaria, & domestica munia, clariora nomina tituli que & regie pro splendore, pro victu divitiæ congestæ sunt. Quæ quidem res ingenti omnium effuso gaudio Mantuæ Carpetanæ commendabatur, ut sunt enim frequenter aulici pravo suo more ad deteriora credenda proni, ex sponte suscepto hominum horum exilio, & voluntaria fuga re vera labare, atque fluere rem Lusitanam intelligebant; his quippe nisi caducum, & labile novum imperium perspectum esset haud verisimile planè foret, ambigua expectatione futuri, egestes, speique alienæ opis pro necessariis alimentis addictos patriam, ac bona derelicturos fuisse.

At longè profecto dissimilis erat utriusque aulæ facies, quodque summæ hinc lætitiæ materiam, & causam afflabat in mœrorem, & luctum Uliisippone verterat: navis enim à freto Herculeo, ut diximus supra, repente profecta, Uliisippone cum oppulisset, multorum, qui ibidem adhuc ignoti Castellæ partibus hæserant, forte tunc interceptas, quæ Mantuæ Carpetanæ per amicos reddendæ erant, Bregantio litteras tradidit. Has cum inter manus Bregantius haberet, fuere, qui eundem adhortarentur, ut statim sepositas, & ne inspectas quidem epistolas extemplo combureret, siquidem nec poterant illæ sine gravi molestia legi, nec sine pari periculo vindicari; Secus autem sceleris conscii, seseque per litteras proditos sentientibus esse, id tandem adjicere virium, & spiritus posset utique desperatio, quod hætenus spes, secre-

tique

tique fiducia tanquam in otio languentibus, aut occasione impendentibus suppressisset. Haud semper omnia exploranda, aut quaerenda dominantibus esse; aliquorum quandoque scientiam magnos excire in animo æstus, & motus, qui aut invincibiles sunt, aut eos vincentes lacerant animos, aut per ultionem effusi in reipublicæ exitium, & pestem desinunt. Nimis scire, aut nescire peræque periculosum Principibus esse. Quibus, & rectè, cohortantibus, retulit Princeps, alia incipienti, atque dubio; alia firmo, ac veteri imperio instituta congruere, sibi que æmulorum in tanta copia, & obsidio, ambituque insidiarum summa nisi cautio, ac summa provisio adhibita foret, omnia futura ad interitum præcipitia. Percurrit itaque litteras; in singulis ad nomina, ad stylum stupenti similis hæret; complures offendit viros nobiles Lusitanos fraudulentos amicos sibi, Castellensium fautores occultos, qui partim Olivario, atque Regi, partim amicis, concivibusque qui Mantuæ Carpetanæ debebant scriberant ad res novas omnes respicientes, & impigre illas in lubrico imperio sollicitantes. Deprehensæ quoque plures epistolæ sunt à Margarita Sabaudia, ejusque familiæ primoribus ad Regem primariosque Hispaniæ ministros conscriptæ ut locupletibus integrisque fidei per illos Regi pollicitæ testibus, quò major auctoritas Lusitanorum dictis accederet. Terruitque omnino Bregantium tot diffidentium, & contra se machinantium opinione major in regno tam arcto cognita multitudo. Proinde & in æmulos indignatio, & timor illi præsertim de summa rerum incussus, effluente si forte secreto, qui erant tunc alii aliis per mutuam cautionem ignoti, parique diffidentia seclusi, ad quod essent ultimo adducti ut periculum anteverterent, tandem è latebris erumpentes per cæca, per obvia quæ-

que discrimina perrecturi consilia, atque vires communicarent. Rumulculi interea vulgò manaverant, turbidos scilicet animos, insidiarum domesticas moles, prodiones, & abditas partes, subreptas quasdam in navi reditu epistolas detexisse; creverantque propterea populi questus, & voces, cruore quam citò expiandam sceleratorum civium perfidiam esse & communem invidiam, & labem paucorum exitio extinguendam. Bregantius verò ubi tot domesticos, ac prævalidos inimicos perinde punire, ac remittere illis injuriam exitiabile planè putat, inorem etiam gerendum perturbato populo esse per tumultum, per querulas voces, & minas in ultionem urgenti, nec tempore etiam intemptivo eos viros Principes irritandos, qui cognatione, sive amicitia nobilitatis in regno florenti complecterentur, diù secum ipse perplexus, & animo anceps ea edere tandem severa per artes suppliciorum exempla statuit quibus populum, nobilisque deciperet: ergo in vilia, & odiosa publicè capita furere primùm intentus, præcepit ut Comiti Populensi qui non minus septus ipse molestiis, quam intensus erat excubiis custodiæ asperitas premeretur, ne inde, ut ille credi volebat Comiti copia fieret miscere nobilium cæcus, ac res turbulenta moliri. Crudelior subinde fors Magistrum Macedum, qui ex Dominicana familia erat, affixit, quem propriis codicillis convictum ordiri secreto res novas, ideoque fœdo carcere tortum, & mox cruciatibus laniatum, cum non amplius apparuisset, clamo fracto jugulo extinctum fama pervasit. Comprehensus est paulò post Antonius Seneirus ex Eremitis S. Augustini, qui tamen quia Castellensis erat, ad inimicorum satietatem multatus, corpore tandem æger, ac propè cruciatibus mutilus ad Castellam redire cogitur. Hæc ipsa postremò nec minus atrox, quia fi-

cta,

eta, iracundia Bregantii in domum Suarii omnésque liberos ejus incubuit. Is quemadmodum supra retulimus pro Lusitani Senatus secretis ministrabat eo tempore in aula Catholico Regi, fidus olim Vasconcello, at Olivario carior, quippe cujus arbitrio quondam indulgisse Olivariū Lusitanus existimabat quò illius quæ tractabat gubernacula imperii ad libidinem, quæstū, regniquè perniciem devolveret. Porrò autem ex hac tanta Suarii per Olivarium potentia, atque gratia suas quoque præcipuas suspiciones & cum suspicionibus odia Bregantius abundè collegerat, simultates videlicet, & crebriores offensiones, quas acriter ipse cum Olivario contraxerat, & per quas ad extremā propè perniciem eousque jactatus fuerat, ab eodem Suario excitatas, & per industriam auctas, atque innutritas fuisse. His causis Bregantius impulsus, utque à Suarii convulsa domo quasi eam odio publico devovisset gratissimam sibi, plebique ultionem exigeret, imperavit, ut mater ejus, affines filii, cognati omnes in vincula ducerentur, neve amicorum colloquio amplexūque custodiæ leniri severitas posset, separat carceres, sicq; distractos, & omnium propè solatiorum expertes variis seorsum miseris afflicta. Inter hos Suarii filia vidua erat insignis forma, quam flos juventæ, & pudicitia laus, & nitor modestiæ insigniorem reddebant, cumque fœmina sola, & in deserta, & horrida sede à quibus etiam custodiri debet, nefariis oppugnaretur infidiis, fortè scelestior ex custodibus unus ad obscenos Veneris impetus formæ cupidine magis incensus prostituere mulierem aggreditur. Miscentur blanditiis preces, cumulantur promissa, & quæ dulcior captivo est spes libertatis obtenditur; nihilominus verecundia mulieris, moderatio, silentium, & quædam majestas, & ea quidem augustior verè modestæ, ac pudicæ, insita formæ delusis primum illecebris, & prævalente fortasse

pudore coërcuere insultantem. Deinde cum assiduo colloquio, pulcherrimi visus objectu, gratoque rigore jam propè in amentiam transisset amor, scissa pugionis cuspide vena, cruentisque descriptis, porrectisque litterulis miles insanam testatur cupiditatem, pretium sanguinis pudicitia prædam à fœmina poscit. At vehementius inde rejicitur conditionis imparitate, turpitudine sceleris, & ad extremum usque spiritum castitatis gloria fervanda improbo militi opposita. Hoc amplius impuras accendit in homine flamas, quemadmodum enim ad rem vetitā, oppugnatamque magis magisque eam appetendo rapitur animus, ita ad Venerē semel præceps, violentius cum difficultatibus oblutatur, irrumpit. Itaque lenocinia, perblandas, insidiosasque preces, atque amatoris artis illecebras ne quicquam longo tempore miles cum fœmina expertus ad Philtra, ac veneficia projicitur tandem, eratque ibi secum Hæbraicæ sectæ commilito, qui multis in eo regno puellis hac arte illuisse jactabat. Verum tamen seu quod hisce commentis, & artibus doli plus, & fallacia ut quæstu corruptis ut plurimum subest, seu falsa & sua specie incitator validæ mentis apprehensio, vel Deus ob mulieris virtutem, atque constantiam vim maleficam fregerit, ea per artem applicita fœminæ maleficia, & amatoria quoque pocula frustra consumpta sunt. Ergo ad extremum quod obsecrata libidini peccandique projectæ, insanæque licentiæ reliquum erat, minis impius insurgit, ac torvo aspectu, rabido corporis motu, ira, & libidine mistis ardentibus oculis, ni violari opprimique se denique pateretur, mulieri necem interminatur: adjicit etiam sese dicturum, in fuga deprehensam cum ipsam retrahere, & secus nequirit persequi injuriam ferro grafatum esse. Mulier, quæ hunc extremæ dementiæ ictum consultò prævenerat, cum dolo bono, malove ordiendo qui

in

in infirmioris naturæ subsidium accedit, longè aptior fœmina viro sit, tunc mortis horrore suffusam, metūque se vicinam simulat, ac fore assensuram libito militis pollicetur; at extra custodiam cum Mantuam Carpetanam ad Patrem certus sibi per fugam pateret accessus, ne amissæ fortasse dedecus pudicitia sibi molestius, & gravius promissi ludibrio fieret. Re igitur ita reciproco dolo composita, miles dum pergit falsò creditæ fugæ necessaria paratum, id illicò mulier secretæ pietatis ministrum docet, cujus opera tandem mutatis excubiis, impurus miles, sceleris sibi conscius, ac pavidus præcipiti fuga se merita pœnæ subduxit. Atqui nobilis mulier eò dignior visa est libertate, quod illam pudicitia collatam spreverit.

Dum per hæc plena artificii supplicia Bregantius pro interceptarum epistolarum notitiis plebis ipse rumores, minas ubique terroresque ostentando ludificat; quatuor, ac triginta navium Hollanda ex fœderis pacto disposita classis Ulisipponem pervenit, at ea prope modum quassa, & velis antennisque disrupta, quippe quæ à Duncheranis per iter in vasa navibus, navalique conferto certamine fusa atque ejecta potremò, una inde amissa multisque navibus laceris cursūque disjunctis agrè dilapsa est. Post igitur visos, collaudatosque socios, largiūque donis expletos Bregantius restaurari subitò naves jubet, vehementer suo ipse animo anxius, ne forsā, ut paulò ante cum Gallica classe contigerat, spes quoque rueret Baticam occupandi, præterea cum Medinæ Sidoniæ Ducem animo ambiguum, ac suæ parum fortunæ, ac judicio fidentem aspiceret, ut eidem adjunctis cum opibus spes, atque animos solidaret, præcepit etiam, ut quæ Lusitana tunc fortè navigia in urbis portu consisterent, celerrimè instructa ad naves Hollandas aggregarentur. Favere insuper visa huic Lusitani consilio for-

tuna est, cum Antonius Telliū Menesius, qui pro Rege Catholico Indicæ classis præfecturā inierat, per id temporis nescius, quò Lusitana mutata res cecidisset Ulisipponem octo cum navibus appulit; ubi intellecto Ducem Bregantia in Regem recenter electum eatepestate rerum potiri, patrii Regis amore, ac populari nomine captus, seu vi necessitatis adstrictus, fidem quam Regi Catholico fregit, Bregantio alligavit, imperiique statim auspiciis inversis, classem quam à Philippo, & pro Rege Philippo moderandam susceperat, jam in eundem hostiliter sumpsit. Hollandis itaque navibus ex recenti clade relictis, illisque duodecim etiam Lusitanis adjunctis sex, & quadraginta navium majorū classis Antonii Menesii ductu Ulisippone discessit. Erecta in expectationem exitus stabat civitas; per ingentem præterea laborem, & sumptum plebisque substantias in pecuniarum collectione insolenter expressas, redintegrata cum esset classis, præclari occultique aliquidus magni facinoris attentandi cum verbis, tum rebus extenta magnificè spes ea domestica detrimenta, sicutasque quærelas populo delinierat. Inter hæc ultrò, citroq; secretis remeantibus nunciis, id tandem inter Bregantium, Medinæ Sidoniæ Ducem Marchionemque Aiamontis convenit, cum scilicet in Gadum prospectu Lusitana stetit classis, appropinquandi signum, rates tunc appareret in faucibus portus immobilis, simul vexillum inflexi, & cadentis in speciem penderet ab arce: quibus cum cura exploratis statim ad portum infesta classis irrueret. Talia cōsilia tunc in Marchionis domo hac diligētia, & industria decoquebatur. Oppidū Aiamontis bellicum, quod tunc à Rege Catholico parabatur, designatum armamentarium duas fermè leucas Castromarino Lusitanæ limite distat. Fluvius interfluēs utrosque fines distinguit, loci propterea opportunus, facilis amnis transmissio, exploran-

G darum

darum militiæ more rerû hostilium officium, & cura Bregantio, Sidonioq; pro hominibus sibi fidis accessum, recessum. que speculatorum nomine prætexebant. Marchio verò Aiamontius, qui & fidei erga Regem violandæ auctor in primis Sidonio fuerat; ubi fictos exploratores in ædiû secreto recipiebat, acceptis, abditisque Bregantii litteris, nonnulla tanquam novissimè cognita hostium consilio bellico referebat, quæ vulgata ipsa erant, aut falsa, aut ita passim jactari Bregantii intererat potius quam Regis, Sidonio duntaxat in arcanorum partem assumpto, ex quorum collatis duorû excussisque maturè sententiis series insidiarum, & occulta subinde decreta fluebant. Diutius hoc actu velata conjuratio processit. Antequam igitur Ulisippone classis excederet, Bregantius hac via cõtorta Aiamontii, hic Sidoniû citò monuerat, instructã jam esse classem, ac de littore propè solvere, nõ armamento lassè egere, nõ milites animo, videret ipse, recogitaret, ne fortè post primum Gallicæ classis quod inutile fuerat, experimentum, hic alter etiam conatus irritus, re porrò in ludibrium seu potius fastidium externis accepta, spè omninò rescinderet Baticæ subigendæ; certa, atque rata jam erant prodicionis indicia, ea diligentius observarentur. Hoc nuncio Sidonius, qui consilio profectò minor, & animo conjurationem tãtam aggressus fuerat, ubi in rei peragendæ momento fluidas, enerves, ac valdè dubias sibi reputat partes, non satis adesse sibi pecuniæ, nec satis auræ secundæ populi omnia in majus augente metu, & priora, ac celeria consilia ut temeraria damnante, ubi prætereà cum per injuriam, aut tempus secreti aliquid excidisset, minùs adictos sibi reputat Duces, minùs milites obsequentes, qui animo abalienati jam inter se muginari, & ipsius quasi spernere jussa cæperant, simul & ipsum ubi sceleris magnitudo, certa pericula, incerta præmia, tum animi labor, ac tædia cura-

rum per ingenium volubile, æstusque varios incertæ mentis agebant, tanto oneri tandem succumbens, ac rei pœnitentia repentè tactus nefaria consilia diremit. Caterùm Lusitana Hollandæque classis diù Baticæ portus, & littora circumvecta, directis cum proris velle tēdere Gades ostendit, aliàs flatibus destituta inhæret pelago immota, aliàs aura propitia afflante propè jam perrectura circumspicit portum, præstitutû certum. que tantummodò signum expectans, post plurimos dies vela nequicquã circumflectēdo, cursumque iterando consumptos, inani denique gyro retorta, cursuque frustra jactata, atque omni expectatione delusa in Lusitaniam proras avertit. Profectò constat ea aviditate prædæ exitusque concepti fiducia sublatos classarios milites instituisse, ut inter navigationis moras, & maritimam quietem novos ex laceris velis conficerent sacculos, & raptim veteres refarcirent, tanquam opimis jam captæ, direptæque Baticæ spoliis implendos. Ita excæcat cupiditas animos, deridētque fortuna, qui intempestivè læti, beneficiû quasi Numinis præsumentes triûphum ante adeptam victoriã canunt. Proinde multa cum ignominia, ac dedecore inanis, ac tristis in speciem Ulisippone re-vecta classis, memoratu haud facilè quidem est quantû rei vanitate Bregantiû, populûmque concusserit, consterneritque; integram enim Bregantius novi sibi regni tenēdi spem in ruina Baticæ reposita fuerat, quam planè tunc profligatã, nec rursus tentandã post tot vacua belli conamina spem, sumptusq; profusos censebat, & quanquã rescriperat ipsi Bregantio Sidonius ad tanti momenti negotiû, rerûmque ab illo pendentium ingentem susceptam molem, ne à principio res claudicaret præter Hollandam, ac Lusitanam, Gallica quoque classe, ut priùs data fide pepigerat opus esse, is tamen existimabat velle nunc per ambages, & fucos eluere Sidonium, quod animi in-

opia

opia, & inertia, vel falso judicio deliquerat, cum exploratius, ac certius Bregantius haberet, vires & opes non defuturas fuisse, nisi robur, ac nervus pro illo opere aggrediendo Sidonii animo defuisset. Angebat quoque Bregantium, idque aggravabat Principis curas, dum animo recurreret, Hollandos Gallosque cum tanto dispendio, ac labore procul profectos, & semel & iterum ampliori proposita spe devolutos, sibi minus in posterum deditos; atque fidos, & si urgeret necessitas, fore. Accedebat & populi perturbatio per fora per circulos conquerentis, esse certa sibi dispendia ex truci pauperum laniena quaesita, intolerabilem insolentiam, atque ludibria ferenda militum, incultos, & aridos agros, desertas, ac propè vastas repetitis expeditionibus urbes, futuri verò per arma spem in ambiguo, vel irritò, vel improsperè desinentem. Has inter animi curas, fluctusque Bregantius, & tumultuosas populi voces ut in regni positus tyrocinio cuius auræ loquacis populi mobilis, trepidusque ad regiam tandem, sed iniquam profectò consuetudinem revolutus, erraticæ, ac fluxæ videlicet mortaliû opinioni, levioribusque rumoribus vulgi litare quandòque per hominû innocentiam, hancque immeritas pœnas reipublicæ luere, statim Antonium Telliû Menescû exauctoravit in fontem, perinde ac ejus dolo, aut ignavia facinus aliquod ingens frustratum esset. Novo deinde, & egregio aliquo incæpto Bregantius, ut recentis jacturã, famamque sarciret, classem quæ in portu tunc otiosa desesset jacebat, ad Insulas Tertias adnavigare jussit, ut quæ hæctenus ibi inconcussa restiterant, Castellæ reliquias persequeretur. Eò porrò impensius Lusitanis parantibus iter repentè ab Indiis allatum est, Angolam ab Hollandis unã cum arcibus interceptam, civitatem D. Thomæ direptam incensam, ac propè cineribus obrutam; omnia per Hollandos hostilia,

infesta, cruenta in regione Indica esse; & quod longè plus molestiæ, & curarû in tãto mētis excidio multiplicabat, ad majora deinceps erectos hostes, prædarumque dulcedine captos ferre illos tum cupidum animû, & propè æquales animo vires, & secundû fortunæ cursum. Periculit hæc improvise cladis notitia Bregantium, & quod hic primus fortunæ ictus in Lusitania regnãtem latãque ibi pace fruentem læserat, & quod anxius animo volutaret, quid ingenua deinde, ac solida spei fideique harere posse in Hollando dum in Europa amicu, & socium, apud Indias acerrimum hostem ageret, & ea quidem ancipiti fide, atque animo affecto post hac usurû Hollandû esse quo Lusitanas nisi profus accisas ubique opes, saltem infirmas, atque labantes in Europa desideraret, ut liberius ac tutius belli terrores, & clades valeat per oram Indicam fundere, & fortasse Regem Philippum postremò Hollandis conciliatû, erepta per illos in Belgio esse facilè relicturum, ut Lusitanum propinquum hostem opprimeret, cum longinqua, & inter se distita imperia Hispanas profectò vires enervent, ac distrahant, intendantque. Has quæ Bregantiû molestè premebant, sollicitas animi curas in Status Senatû tandem exonerat, requiritque classem ne Hollandam impunè dimitteret, an ut obsidem retineret donec reddita Angola esset. Re ea ferius exagitata, & in acriorem consultationē adducta. Æquè illa periculosa & per se acerba planè res videbatur exasperare, & contumelia laceffere velle terra, marique potentem Principem, addictû Gallo clientem, inimicum Hispano, & cum adeò eo tempore in arcto res Lusitana & propè in lubrico versaretur, contra se novos intra orbem Europæ concire hostes, per quos & gravius sibi impositum onus, & Gallo amico molestia, & Hispano teterrimo hosti inter enatas amicorum discordias prævalendi op-

G 2 portu

portunitas fieret. Indiarum præterea tractum nuper Hollandum contracti fœderis lege consultò solvisse: nec porro esse Principi absurdum, aut institutis Politicis novum, amici, hostive vicissim, aut simul per partes personam assumere, quando constet id utile esse, nec jure fœderis caveatur. Satis peti à Principibus, si stare pactionibus placeat, querere ulterius, iri-fionem, aut fraudem id potiùs referre quàm fructum. Ad extremum, ut plane fas, ita necesse pariter esse, potenti, ut impotens cedat, & valido infirmus, & nisi totum rapina, & unguibus belli, vel melior pars subtrahatur. Hoc modò Lusitanæ interessè, & quod utilitas potiùs, quàm quod ira, seu ultio postulet ex jure officii esse Regibus cogitandum, si fortè aliquando, ut nec exigua spes erat, fortuna vertisset, fore ut ab Hollandis & res amissæ, ac pœna simul repeteretur. Hoc ergo Senatus consulto decretum est. De Angolensi jactura, & alterius urbis excidio per id temporis sileretur. Ea interim per Europam, quam dedisset occasio ab Hollandis utilitas captaretur. Deinde & rursus probata ad Tertias Insulas expeditio, & Hollandas, Lusitanasque naves quamprimùm è portu solvere jussum est.

Quæ res ut magis eluceat, eam altiùs resumere oportet. Ejurato per Lusitaniam Catholici Regis imperio, eoque à Bregantio legitimi, sed per injuriam quod ejecti hæredis nomine assumpto, hic omnia terrestria, ac maritima simul dominia quæ Lusitano cohærere regno computabantur, tanquam sui juris recipere studuit. Harum Insularum quas Tertias appellant, Madera prima quæ dicitur Insula Lusitana per arma tentata nullo negotio statim expulso Castellæ præsidio plus voluntate, & amore, quàm armis novum Principem subiit. Hujus Insulæ casus studio, exemplo, vel metu perculsa reliqua quoque volvit. Una

tantummodo fida, atque integra huc usque Catholico Regi supererat Intula Angra. Valida ibi erat, opulentaque urbs, sed commodior ibidem, ac fortior quæ urbi arx impendebat, multo scilicet milite, multo alimento, ducentis propè majoribus belli tormentis, tum & impigro Præsidente communita. Hanc ipsam in primis ad fidem mutandam per clandestina colloquia sollicitatam urbem, erga Ducem Bregantiæ pronam conjurati cum invenissent, veritij postea, ne desciscerentis, tumultuantisque ille motus initio urbis, arcem & eam expugnatu quidem difficilem, ut sibi caveret, admonuisset, tali propterea dolo frustra antecapere arcem constituunt. Lusitanus quidam nobilis adolescens coartaneis amicis, & quibusdam interdum arcis militibus Præfectoque lautiora domi sæpè solebat instruere convivium. Per hunc juvenem conjurationis participes statuerunt, cum incautè discumberet, arcis Præfecto tendere insidias, cunctisque tum vino, epulisque solutis inter pocula, & jocos per resperfam, ac pollutam sanguine mensam paratis militum globis invadere in arcem. Ita loco, & cadis tempore stabilito jam appetebat cruento convivio descripta dies, cum arcano temerè lapsò, eoque arcis Præfecto fortè subolito, hic statim colligere milites, arma commeatu abundè, parare impigrè omnia quæ aut externæ vi retundendæ, aut obsidioni diutinæ tolerandæ paulò post usui futura essent. In hunc modum disjecta fraude, & urbe seorsim Bregantio fidem spondente, cum vi inaccessibleis esset arx, fame illam vincere hostes aggrediuntur: & revera Præfectus satis alimentorum munitioisque in arce subvectum habebat, sed cum incolarum intellecta perfidia & insidiis, sensibusque cruentis, qui erant in loco origine, aut animo Castellenses ad arcem salutis causa magno numero confluxissent, ingravescebat quotidie cibarium inopia,

inopia, duplicabaturque egestate sollicitis curas humani ferè nulla subsidii spes, & quod neque currentium ordinem rerum, neque Regis Catholici mentem rescire poterat Præses in extremo quasi Orbis angulo clausus, & undique hostibus, mari, ac solitudine circumfusus. Igitur post sapius adversus arcem retentatas ab hostibus labes, & crebriores impressiones, ultimùmque malorum famis terrorem præsentem impressum segniores cum hos lassitudo, hos desperatio exanimatos haberet, induciæ tamen utrinque his conditionibus pactæ sunt, ut nempe arcis obsidione remissa, ad vitæ mensuram inclusis in illa quotidie alimenta ministrarentur, donec rei certior Bregantius per litteras factus hominem designaret, cui arx illa tradenda legitimè foret. Vera hæc, & extrema expressa necessitate, an temporum ad captanda intervalla ab arcis Præsidente ficta essent, opportunè ad Bregantium delata sunt, postquam secundo jam irritò incæpto, ac spe prorsus abscissa Baticæ capiundæ vacabat in portu classis. Eam itaque classem, ut ratio, & oblata in tempore occasio monebat, velificare ad Angram Insulam jubet, imperium, quo falleret plebem, Menefeo sublatum, ad Tristanum Mendozam transfert, huncque ritè delegat, quemadmodum pacto apud Angram sancitum fuerat, ambiguam ut arcem suo nomine acciperet, simul ut copiis sibi commissis per eas regiones deleret, si quæ ibi fortè residua Castellæ ditionis nominisque vestigia essent: quatuor, ac triginta naves Hollandæ erant, duodecim Lusitanæ, incertum, ancepsque semper futurum in bello subsidium, Regibusque omnino cavendum, ubi externæ cum domesticis mixtæ vires exuperant. Et re vera ab initio corruptus, aversusque Hollandorum animus patuit, eorum quippe naves ad quæstum magis quàm bellum compo-

sitæ, & tanquam nundinas peterent congestarum undique mercium onere implicitæ gravabantur, id magis, non prohibente, quàm approbante Bregantio, ne illorum secessione, si fortè is obstitisset, prorsus amitteret classem, neve extenuatis, & modicis palam opibus explicatis opinio ipsum, & fama quæ per se sola non pauca inter homines conficit, destitueret. Hoc ipso apparatu classis Tristano Mendoza Duce Ulisippone decessit. Postridie turbido mari, pleno minarum celo, ventoque adverso intumescere fluctus, æstusque miscere, connitentibus verò nautis, varioque velorum flexu frustrantibus auram, hæc inoffensa dies, at summo labore transacta est, fœdior dies altera fuit, & calis, marisque jactata terroribus, quippe atro nubium globo validior, & copiosior cum vento nimbus effusus, cum coorta tempestas fureret, immanisque undarum moles evolveret, vagè fluitantibus proris, nec regi quoque sinentibus clavis, vique artem simul, artificisque trahentes, distraxit, & rapuit quò fluctuum illisio, quò turbinis furor agebat summo cum impetu naves, & quidem Hollandæ, antequam sævire tempestas inciperet, quò eas ventorum vis impellebat, incolumes sinum Britannicū tenuere; Lusitanæ verò cum destinatum perficere cursum cōtra maris, cælisque rabiem vehementer incumbit, diù circumactæ ventisque luctantibus hinc, inde contortæ aliæ in Angliam tandem abstractæ, aliæ saxis ejectæ, ac laceratæ sunt. Navim, quam Admiraliam vocant rapidus vortex momento evertit, subvertitque ex ducentorum propè militum numero nec uno prorsus elapso. Prætoria duntaxat navis, Tristanum quæ Ducem vehebat, recens cum esset solidiusque pacta peritisque nautis, & armamentis instructa, idcirco sola se videbatur, aut nulla quidem alia sese vectorisque procellæ sævitæ, truculentisque maris fluctibus ereptura. Tristanus

tamen rei nauticæ rudis, aut nimia formidine perturbatus prætoria inconsultò relicta navi in scapham descendit, facilius ea posse ratus attingere litus. Caterùm vixdum maritimam leucam, terram petendo egerat, cum ibi contorquens ac superurgens unda naviculam immenso tandem gurgite hausit. Periere illic fluctibus obruti Tristanus Mendoza, ejusque maior natu filius, simul plures nobiles Lusitani, qui officii, & amicitia causa in itinere Ducem comitabantur. Amissa præterea sunt quadraginta aureorum millia, quæ pro Insularum præsidio reposita fuerant. Paucis interjectis diebus prætoria illa navis velut miraculo tandem subtracta naufragio Ulisipponem reversa est, sed propè quassa, rimisque conscissa. Ex ea Bregantius postquam rei præteritæ ordinem intellexit, mœrore simul & ira succensus, vel ob culpam ita confictâ prætoria ab Duce desertæ navis, vel quia solitum erat illi fortunæ defectus, casusque quando id interesset, criminis loco ducere, magnam Vasconcelli interfecti bonorum partem quam Tristano erga se parto pro merito dederat, ejus hæredibus abstulit, & fisco addixit. At navium Belgarum Duces quæ à Lusitanis ante tempestatem avulsæ in Hollandiam ab Anglia trajecerant, mercibus ibi, quas ab Hispania vexerant positas, ubi ingentem, ac ditissimam navim, quæ Lusitana erat, venire ab Indiis accipiunt, in illam confestim amplissimæ prædæ cupidi selectis cum undecim navibus advolant. Post triduum maritimi cursus Lusitana navis impexit: agiliores naves Hollandæ erant, clavique facilius versatiles nutui; Lusitana corpore ac mole maior & plenior, ac penè in Turris erecta fastigium, idcirco & suo, & congesto intus pondere gravior ægrè ipsa tractabilis erat. Igitur aura secunda propius Hollandæ naves allapsæ hære modò, modò appetere, circumire Indicam navim, ac ferreas propè manus

injicere, cum copiosa, ac pestifera subitò navis glandium excussa procella, coërcuit adversas, latæque cæde temerariè accedentes afflixit. Deinde variante sapiùs cælo, ac mare vario Marte pugnatum, quatruidò donec navium certamen extractum bellicum pulverem tandem Lusitanis absumpsit, atque ita exarmata navis, ac penitus victa, quas vehebat ipsa divitias, in Hollandorum manus exposuit. Ea ipsa re igitur paulò post Ulisipponem compta, ne dum sociorum explorata perfidia, rupto jam intra fines Europæ fœdere, Bregantium intimè pupugit, sed cum tot belli expeditionibus irritis, sine ullo reipublicæ usu perfractum jam esset ærarium, maximè doluit, quod tunc illas ruinas, & publicas clades quæ graviores quidem in debili regno reputarentur, præsentis quoque jacturæ calamitas premeret; cum solito acrius propter Castellæ finitima belli apparatus obstreperet. Novis idcirco insolitisque tributis in subditos cumulandis intentus primò omnium civium pecunias, & opes censuit, partemque subductam reipublicæ attribuit; gravior in ditiores deinde, & mercatores pleròsque fortunarum pernicies quos quadraginta nummum millia coëgit per singulos menses persolvere, umbraticis quibusdam radicibus ad usuram concessis. Mox ædes ipsas Bregantius tributarias censendo fecit, nec heri duntaxat quæ sui juris erat, sed inquilini etiam compellebantur domus locatæ tributum pendere. Profanos præterea, Ecclesiasticosque proventus, ad eos pertinentes, qui Lusitani in Castella sua spontè, aut inviti degebant, omnino ærario seposuit. Singulos denique Lusitanos ex reddituum centesima unoquoque anno vigesimam partem in ærarium conferre jussit, quique novas in regno res studiosè nimis quæsierat, ut tributorum oneribus levarentur, quemadmodum illis contingit qui tædio vel odiorum

rerum

rerum præsentium ea, quæ futura sunt, iis, quæ sunt meliora plerumque somniant, nequaquam rebus ex sententia mutatis, in fœdiorè profectò inopiâ demersi sunt.

Inter hæc Badacocii, qui Castellæ terminus est Lusitaniæ continuus militum copia, & virtute, cum Rex Catholicus ita jussisset, exercitus parabatur. Præerat his recens collectis undique copiis Monregius Comes, vir quidem ex intima Olivarii clientela, sinuque qui Neapolitani regni regimine functus nuper ad aulam venerat, & ipse experrecto, ac vivido satis ingenio; sed in illa Ducis electione quarere potiùs amicum ejusque partibus implicatum visus est Olivarius, quam qui dignum præstaret tanto munere virum. Conflatum ex legionibus septem exercitum duæ maximè roborabant, quam nempè Ludovicus Saavedra Rivæ Marchio bello Belgico clarus, & quam Falcensis Marchio Hispaniæ magnatum numero adscriptus ducebant, in his enim Ducibus spectata generis claritas, atque virtus nobiles plures juvenes ad belli pericula illexerat. Tria circiter millia equitum Antonius Paerceccus regebat Ducis Scalonæ frater. Ita porro equestribus pedestribusque lustratis copiis in legiones, auxilias cohortes, turmasque divisas duodecim ferè peditum tria millia equitum sub signis Castellæ aderant. At bonus, strenuusque miles capite laborabat, cujus, seu fortuna, seu virtus totam martis aleam circumferre videtur. Quamquam enim Monregius Comes ad res status Politici temperandas sublimi, acrique præcallebat ingenio. Ea tamen ars quasi arti bellicæ adversa est, illa siquidem tota rationi, & consilio, hæc impensius fortunæ paret, & alia per se cautioni formidini semper admixta, alia audaciæ conjuncta est. Accefferat belli in eo Duce imperitiæ, ac studio à belli studio curisque alieno gracile, æffeminatum, ac molle corpus, quale fo-

vet ac pascit aula & in summa fortuna, summa licentia, & paria quoque vitiorum oblectamenta, supra quæ voluptatis, ac luxus artifices etiam Neapoli ad aulam conduxerat, quodque illic bonæ indolis, valetudinis, animi corruptela, & inanis illecebra cum servitio spiritus est in sedem regnatricem invexit. Prima igitur illius militia rudimenta fuere assiduis histionum interesse spectaculis, prioribusque præ satietate dimissis, exquirere novos, qui fastidium, ac tædia, quæ voluptas quæ citò implet, adducit, varietate lenirent, non actione præstarent. Ad hæc parte subtracta militaris stipendii in scenicos ludos contribuere milites jussit, ne inertia sine mercede, ne impunè intemptivæ delitiæ forent; simul epulas peregrinas apponere, vina egregia, & Italico more conditas aquas propinare convivii, tempus & otium, quod lascivienti Principi multum supererat in comessationes, choreas, symphonias, aleam, lususque pueriles conferre. Ita ergo Ducis, Principisque instituto totus jam miles labefactatus, & plerique scortis & popinis impliciti amare, potare, feroces in jurgiis, pavidi in acie, imbecilles, inertes, sibi invicem dissidentes de præda, & libidine, non de belli gloria, & virtute certare. Ea porro luxurie, ac desidia, quæ velut tabes vulgò serpebat militum animis resolutis, ac depravatis, cum propè in ludibrium, & jocum conversa apud milites esset Lusitaniæ recuperatio, magni tunc planè momenti dilapsa res est, Elyum scilicet Transaganæ provinciæ caput, clavemque regni per prodicionem recipiendi. Erat per id tempus huic validæ civitati præpositus Matthias Alburquerque summe fidus ipse Bregantio; at cives aliquot ibi nobiles vel propensione in Catholicum Regem, vel similitate potius, quam cum Alburquerque acriter exercebant, impulsis, clam in urbem

G 4 consen

confenserant Castellæ exercitum introducere, quæ hujusmodi industria res ad aures Comitis penetravit. Confociorum quidem urbano mutato cultu, habituque pastoris amictus, velut pecora pabulatum agendo propius ad hostium stativa divertit. Eo loco ut idem animo intenderat, obvius ab hoste facile captus supremi Ducis congressum poscit; statim hoc impetrat, verba enim ejus, & frons, & oris lineamenta, gestusque aliquid altius ea ficta rusticitate ostendebant. Proinde ad Monregium illic adductus remotis arbitris declaravit genus, patriam, amicorum secreta consilia, mentemque opportunitatem agenda rei, cum discors nobilitas esset, causamque dissidiorum ipsum Alburquerciū civitatis Governatorem haberet, quæ incitamento debebant esse facinus maturandi. Porro autem adeo sibi esse strenuas, ac fortes hærentes in urbe partes ut iisdem nervis, ac viribus sibi posse neque inconsulto putarent incolumem, incruentumque sive clam, sive palam intra Elvi mœnia recipere militem Castellensem; tanto verò facinori, ut ea spes secundum industriam, & ordinem rerum haud sane debilis erat, suffragante fortuna, totius ferme Transaganae provinciae tractum propugnaculo destitutum, atque nudatum, quæ ob miram soli fecunditatem provincia Lusitaniæ dicitur horreum seu vi, seu sponte haud ægrè tandem Philippi ad obsequium rediturum fuisse. Omnia hæc ejusdem ad nutum summo cum studio, atque fide transigere socios paratos esse, nisi occasionem ipse contemneret, atque in illo tantum negotio pro sæpè alias ostentata virtute cumulataque nominis laude sibi dissimilis esse vellet. Ad ea Monregius laudat in primis Elvenses, & maxime fidem præcipuis laudibus ornat, deinde se seriùs omnino respondet ea de re consulturum, nam ratione, & providentia magis, quam impetu aut

incerto fortunæ arbitrio summi Ducis obire munus bene ipse fixum ac destinatum in animo habebat. Illi interim colerent fidem, operique conficiendo aptiora instrumenta pararent, ampliora profectò apud Regem solutæ fidei quam obligatæ apud Tyrannum perfidiæ præmia adepturi. Hoc responso, atque eadem simulata persona internuntius remissus, amicis cuncta, ut jussus erat, exposuit qui dum labore, arte, & consilio conjurationis propositæ fila deducere student; Monregius contra plus ingenio meticulosus, & iners, quam animo rectè cautus, dum rem extricare, ac bene dirigere quarit, aliis ex aliis, & ultrò quæsitis tricis implicitus secum ipse ratiocinandoolvebat, an per insidias hostis Ducem exercitumque coversipelli commento peteret; jam per abditas voluntates, multiplicésque naturas varia verborum, & cogitationum hominum involucra, & quamplura quoque funesta, atque publica exitia veniebant in mentem dolis similibus accersita, jam Lusitana suspecta potissimum fides; interdum pro tam momenti re, ac tam facillimè expedienda fortunam quoque ut immodicè blandientem horrebat, modò sibi, modò lascivia, otioque lassato, ac planè corrupto militi diffidebat. Ita huc, atque illuc tum spei, tum metus per diversa vicissim objecta argumenta sive contraheret, sive explicaret sese cogitatio pro negotio deliberando jactatus nullum exitum reperiebat. His difficultatibus circumventus addere moras Monregius ubi erat opus celeritate, ac prolatando consilia dissolvere, unde is & pericula conjuratis, sibi que notam ignaviae ac dedecus facessebat. Igitur ultrò, citròque sæpè missis, remissisque internuntiis, ubi illi pestiferam tarditatem accusant, & importunum languorem animi; eos verò Comes verbis inanus pascit, ægrè diutius suppressa manavit tandem suspicio, ac Bregantio

continuò

continuò delata acerbis, & graves Elvi quæstiones excivit. Consilii tamen participes pauci, & cum viri ipsi nobiles essent, raro exemplo inter socios immania quaque tormenta perpeffos, ac doloribus cruciatos nec secretum nec fides prodita. Planè constat ipsum Matthiam Alburquercium ut contagione partium afflatum, falsoque in suspicionem, ut postea patuit adductum, à Bregantio subinde Elvensi regimine amotum, eique statim Alfonso Melum suffectum esse. In hunc modum disjecta Elvensis tandem est conjuratio, imperitia nempe, & errore Castellæ Ducis, dum conjuratorum promissa neglexit, aut longius extracta, quam opus esset, mora, & incitia corruptit. Quod enim strenuè, & intrepidè Elvenses rem illam susceptam, eademque constantia agitatam, & subtiliter ductam, exterior si in tempore vis accessisset, alacriter etiam peracturi fuissent, satis vel illud est argumento cum tormentorum contemptus, & superior supplicii, ac terroribus animus, tum per egregia in sustinendo silentio fides, nec porro tantum in causa detrahere Monregio debere fiduciae vetus tunc videbatur Lusitani in Castellensem cognitum odium, quantum utiq; adjicere, quæ recentes jam inter eos iræ, ac simultates exarserant, cum longè plus urant animos illæ quidem irarum faces, quæ à privato excitantur, quam quæ à publico odio, & fortuita quandoque res id inter arma facillimè obtineat, ad quod ingentes sæpè conatus obtorpuissent. Talia dedecora ac detrimenta militiæ ubi & pejora quoque subinde pavescens Monregius mente recurfat, subit animo cogitatio, opus scilicet esse sibi ministro, qui consilio, ac militari prudentia ejus corrigeret imperitiam, animique remissionem intenderet. Ademptum propterea Frigiliano Comiti quod laxiùs hucusque tractasse apparebat regimen

Badacocii, jussu Regis, impulsuque Olivarii idem Monregius curavit ad Toraltum Marchionem transferri; quod illa quidem modestia, & animi aequalitate Frigilianus accepit, ut pristino cultu, & obsequio nihil omnino remisso in promiscuam honorarii militis sortem, ne à bello vacaret, sua sponte transierit. Erat autem Toraltus vetus, clarusque miles, quique parva gradatim per belli munerum incrementa usu, virtute, ac disciplina militiæ florebat. Hic ergo tutelam, ac regimen urbis, quæ belli sedes erat, ingressus, summa ope primum contendit revocare militiæ morem, statas per orbem vigiliis duci, adesse sub signis militem, dictoque parentem esse; ignaviae ac luxuriæ prorsus dehonestamenta convelli. Ad hæc laboris assiduitate, atque studio cum vitiorum fomes, videlicet otium elanguet, ut contra excitatur militum virtus, ob id arce nova circum extructa lascivientem, ac desidem militem exercere, ac simul urbem præmunire constituit. Urbs Badacocium ad teli propemodum jactum Anam nobile flumen habet, quod ampliori inibi sinu, fluxuque liquidas undas agens in circumjectam se planitiem effundit. Ad ulteriorem fluminis ripam arduus, abruptusque prominet collis, qui si arce quandoque firmatus esset, & flumini, & urbi tum custodiæ, tum ornamento futurus fuisset à belli peritis reputabatur. Hoc itaque loco ab armis tunc feriantium opera militum arx quam citissimè extructa, munitaque est, cui & sancti Christophori nomen inditum, atque ita quidem excusso laboribus otio, paulisper à licentia, & consueta militum præda, & rapina cessatum est.

Inter hæc Alfonso Melus Transaganae Provinciae Præses Olivencam, Elvum, Campomajorem, regionis ejus oppida insignia circuire, munire, vallare præsidiis, comitatibusque pas-

sim

sim adveſtis proximo bello ſatis proſpicere ſatagebat, cùmque undique belli fragor, & violentius mox erupturus exaudiretur, militum leves interdum incurſiones, aut lignando, aut pabulando hinc, & inde pro tempore, aut fortè intentæ majoris aliquando conflictus occaſionem interponebant. Pares fermè utriusque exercitus vires in armis, & pro acie conſlanda erant: at longè diverſum utriusque propoſitum, habitusque Regii Caſtellæ milites in ſtatione, aut propinquis hoſpitiis agebant ad claſſicū belli que quodcumque ſignum omnes parati, inſtrictique Luſitanos diviſos, ac vagos præſidia pleròſque certæ urbes, & oppida continebant, agrè fanè coëundos in unum, nec niſi prælii neceſſitas poſtularet. Conſilium Caſtellenſibus erat oppugnare, laceſſere, irruere quamprimùm in hoſtem, occaſionèſque captare conflictus, Luſitanis ſua quaſi jure retenta tueri, cunctari, circumſpicere omnia, & quando impetere vellet hoſtis, ejuſdem retundere aſſultus. Pro rerum, quæ ſupererat, copia, ſuperbia, inconſulta fiducia Regios, hoſtisque contemptus improvidos; ea ipſa rerum inopia Luſitanos induſtrios, impigros, anxios & cautos pluſquam, & ſi læſi, irritati que fuiſſent, iratos ad certamen mittebat. Amor denique patriæ, natalis tutela ſoli, aræ, fortunæ, foci, conjuges, liberi in commune diſcrimen conſecta Luſitanis quamvis belli pondere feſſi, & magnopere exhaustis conſilia vires, & animos miniſtrabant. Ut de alieno, vel de averſione potiùs imperii, vel gloriæ bellantibus Regiis hebetiores in animo ſtimuli, inanisque ante oculos fulgor obſervabatur. Cæterùm parvares, ſed ardore contentionis, & quàm pro numero militum major in hunc modum primùm utriusque animorum, & virium experimentum poſuit. Vere dilapſo anni fervebat ætus altæque ſe-

getes, ut in agro feraci, atque attentimè culto, gravidæ in meſſem pendebant tunc Comes Monregius ſuadente Toralto, mille, & quingentos equites miſit, Duçtore Teraza ad agros hoſtiles urendos, populandòſque magni momenti futurum ad reliqua agenda ratus, ſi incendio corrupta meſſis rei frumentariæ penuriam induceret hoſti. Conflagrabat itaque ſeges, ignifque fumo, cæde, & clamore permiſtus longè, latè que belli terrorem intulerat, cùm cladem illam agrorum ab Elvo Melus aſpiciens ad mille raptim collectos equites ire hoſtibus obviam, & communes ultum injurias juſſit, mox propiùs applicitis, ac ſimul concurrentibus equis circa Elvum prælium conſeritur atrox, adeptæ trahendæ Regiis, abſtrahendæ Luſitanis prædæ ſollicitis. Luſitanus, ut ipſe expeditus, & rapido curſu, impetù que invectus in hoſtem fortè ſuperior in primo congreſſu fuit, multique hoſtium pars caſi, pars vulnerati, locò que motus regius ſubinde miles, ac trepidus jam fugam circumſpectabat; per agros enim eorum plerique diffuſi, ac nimia fiducia palantes, alii cædibus, alii facibus miniſtrandis, præda, & rapina quamplures, & onere ſarcinarum impliciti erant. At viſo deinde periculo ſociorum, abjectis ſtatim impedimentis, ubi coëunt, atque aciem properè intendunt, læſiſque integri, & majori etiam numero incurrunt, prælio tum verſo, trepidare, ſenſim effluere, ac fleçtere ordines Luſitanus, variante tamen fortuna prælium utrinque ſapè remiſſum, ac penè intermiſſum, ſapè fortiter reſtitutum diutiùs utroſque eventus ancipites tenuit, donec Didacus Bravus Caſtellenſium equitum turmæ Duçtor dum ſocios hortatur, dum eos quoque voce manù que juvat, ſeſe que ubi gravius periculum urget, impavidè offert, brachio tandem, & humero ſaucius cum ejus militibus viſus eſſet, tum quaſi ignominia,

minia, tum dolore percuffi Ducis, tantùm illis pudoris, atque irarum accendit, ut conferti, novò que ardore, impetù que ſeſe in oppoſitos inferentes hoſtium ordines ſtatim perrumperent, perruptos diſſolverent, & in fugam ſolutos perſequerentur. Caſi ex hoſtibus ſupra trecentos ex victoribus in varia illa pugna propè centum interiire, ſauciorum major numerus fuit. Hoſte victo, fugatò que, & quàm metu projeçerant cum gaudio præda recepta, continuo Teraza propinqua Caſtella expugnatum alacrem militem ducit. Quæ equeſtris hic exercitus incendebat, ubique incendia, hominum fuga, tumultus, & plura patentia, & minora curſum vaſtata, ac diruta propè oppida ſunt. Inter hæc maximè unum erga Bregantium memorabile quidem exèplo, id niſi error, aut ſuperſtitio labefactaſſet, fidei conſtantiam exhibuit. Oppidani poſtquam in turba, & rapinis, armis, miniſque infeſtum, ſucceſſu que tumentem adventare præſentiunt hoſtem, unà cum opibus oppido ſtatim relicto, nonnulli diffugiunt, numero plures ad ampliſſimam turrim, quæ propiùs erat, evaduat, certi iudem animo, obdurati que cruciatus potiùs omnes, ac mortem, quàm voluntariam deditionem ſubire, rudique vulgo illam animi pertinaciam Parochus quidam fortè ibi incluſus indiderat, ille ipſe credens, aut ita fortaiſe credi fallaciter volens, juſto pro bello vel ſponte perire, id ipſum ſacri martyrii coronam aſſerere. Fugitivorum ergo refertam Caſtellenſis Dux circumveçtus cùm equitibus turrim ad deditionem pacificè primùm cohortatur obſeſſos, ut ſuam citiùs experiri clementiam, quàm militum rabiem malint, idque eis per præconem ſemel, & iterùm inculcari præcepit. At illi ſtultè feroces, maledicere hoſti, pungere contumeliis, in meliori tanquam fortuna poſiti petulantius jaçtare minas, acriùs que verbis, &

rebus promptos injuriæ vindices inflammare. Tunc inani ea fiducia indignatus Teraza, ac ſimul etiam miratus adeò infulſos, adeò ſuperbos homines illos in extremo quoque periculo fure, atque inſanire, ſuccifa virgulta, ac ficciora quæque ſacramenta cum arida paſſim ex campo collecta materia congeri juſſit, illicò ignem turri ſuppoſiturus, niſi aliquid Luſitani de ſua duritie, atque inſolentia remitterent, & hoc tercio illis etiam per præconem indici mandavit. Verumtamen circumſeſſi jam altiùs ſuperſtitionis errore capti, idque martyrii differre triumphum, & gloriam tantummodo rati quod interpoſitus eſſet murus, accedere faces, comburi turrim, trucidari, cremari que corpora reſponderunt; nam pro regia occumbentibus fide mors initium beatæ, & miſerrimæ vitæ finem conſtituiſſet. His auditis repente riſum Teraza ſuſtulit, & *his porro caſis litemus victimis,* inquit, *tali perfidiæ capiti, Geneveſſeſque ſaſti magna iſta nomina celebrent.* Itaque ſicca atque aridæ cumulata circum materia ſuppoſita flamma, eaque vetuſto atque exèſo ſtatim correpta lapide, facibus etiam in turris fores, in tecta conjeçtis, cùm per ima, atque ſumma latè globos tendendo ſerperet ignis, voraci que illo impetu quidquid afflaret, abſumeret inter exuſtæ domus ruinas, candentes paſſim acervos, ac torrida ſaxa horrore tadem, ac ſtrage cuncta complevit. Plures igitur ſemiuſtos, & laceros hoſtes atque ignibus mutilos ardentium poſtâſſium, & trabium, & ruina ſaxorum oppreſſit, pleròſque omninò celerior vis flammæ peruſſit; aliqui per tumultum, aut ſaltum temerè incendio erepti in circumſuſas, foriſque ſtrictas militum cuſpides incidentes protinùs trucidantur. Ita fanè obſeſſorum ex numero utriusque ſexus ingenti nemo ſuperſtes evaſit. Poſt hæc præda, & rapina equitatus onuſtus, ac victor ad Monregium regreſſus eſt, qui

Teraza,

Teraza, atque Bracco laudibus cōmendatis, ad longè inde majorem elatus spem capere quoque Olivencam improviso impetu cogitabat. Hoc oppidum situ loci Castellæ finitimum, omnique belli munimine hac tempestate clarum ab Anæ latere positum Badacocio quinas circiter leucas abest. Utriusque propè confusos limites regni vasta nec fluvio ullo, nec monte, ne ullo intercapedinis sigao distincta planities miscet. Frequenter idcirco accidit, ut vigiliæ vigilias hostium, & statio statione adversam præmeret, & sive aquatum, sive lignatum uterque vagando pergeret miles, cæde, & cruore cuncta redimere cogeretur. Monregius itaque Comes quò nobilis oppidi additamēto etiam inoffenso, certoque uteretur pro militibus campo Olivencam interciperet statuit. Tanti momenti gerendæ rei Martinus Moxica cum legionibus tribus eligitur; huic & Teraza majori cum parte equitatus adjectus. Progreditur acies; sed tantum moræ interposuit hic lentè, ac remissè pergendo miles, ut non nisi provecta jam luce in oppidi aspectu constiterit. Cæterum cum eo tempore fortè imparatum, ac nihil tale timentem hostem, tum ferè desertas murorum custodias, & omnia soluta, ac neglecta apud hostem præter spem nactus esset Moxica, simul res improvisa, subitus terror, sua, & opportunitas hostium vel ad fortunam tentandam itinere minimè fessos impelleret, ad mores pristinos tamen relapsus facilè miles, dum reluctatur incapto omnèsque aditus interclusos, aut ignavia torpescens, aut metus caligine offusus exponit, prædarum utique avidior, quam acquirendæ gloriæ, iis passim expletus ad castra tandem regreditur. Percussus rei hujus frustratione, & militum maximè negligentia Monregius, paucis transactis diebus retentari accuratiùs conatum jussit, auctàsque præter ituras ad idem facinus copias, Marchioni quoque Riven-

si frequenti cum agmine imposuit Anæ transitum custodire, ut inde præcisâ subsidia essent, si præsto fortassè conspecto oppido voluisset succurrere Melus. Res tamen rursus, ac strenuè tentata pari vanitate, ac segnitie corrupta est. Quæ ita gerendi belli ludibria, atque irrita tentamenta haud quidem injuria Monregio Comiti imputabantur, quippè qui in umbra, atque otio deliciis sedendo affluens objectare periculis, ac terere quoque labore corpora militum vellet, quique satis sibi ipsi temperando non posset, aliis præsumat imperare.

Hos irritos belli conatus fortuita subinde oneravit Toralti Marchionis occisio. Badacocii fœmina versabatur, cui præter pulchritudinem oris, colorum figmenta, & corporis cultum, omnia turpia, spurca, abominandaque erant. Hæc Granatensi cuidam Tribuno militum quotidiana stipe turpiter mancipata, ut fœdum hoc genus semper instabile, vorax, fallax, atque intemperans est, Hibernensi quoque gregario militi tenuiori alligata mercede se clanculum prostituerat, ita ut eodem tempore utriusque decepto amasio, & alii alii prorsus ignoto venale vulgaret corpus. Tribunus autem non nihil postea de falsitate fœminæ suspicatus, & cupidus quoque veritatis investigandæ, brevem absentiam Ducis præcepto simulat, & abeundi etiam veniam à pellice accipit. Interim in amici, scortoque obversa domo propinqua latitans, dum per aditus rimas mulierculæ fidem explorat, fortè rivalem militem videt, qui incautus vestibulo hærens & sales, & jocos jam mollis, & blandus, jam gestu solutior cum fœmina miscens, fictis tandem veneficæ illecebris ad interiores ædes perducitur. Hæc postquam videt Tribunus vesano furore inflammatus, & impetu præceps nudo ense ad aream procurrit, sublatoque clamore

more domus abscondere fores minis, & ictibus nititur. Dum ita furit, dum contumelias & probra jacit, ad voces, ad arma confluyente undique milite, fæva ibi exorta militaris seditio est, hinc Hispanis pro Hispano, inde Hibernensibus pro suo commilitone certantibus. Ad strepitum, atque tumultum, qui ferè totam compleverat urbem excitatus Marchio Toraltus advolat gladio tantum munitus, cætera inermis, ac propè nudus; videt ibi cruentas passim micare cuspides, & igneas volare pilas, & alios faucios, armis quosdam exutos, plurimos humi stratos, spirantèsque reclamationibus, increpat, eos revocare contendit imperio: at implicatus auribus miles præ fragore, ingentique tumultu ejus imperium, aut vocem accipere minimè potest. Toraltus igitur temerè se in confertos seseque prementes militum cuneos immittit, ibique fervis duobus ad pedes ejus lapsis, & ipse casu altera manu per emissam è fistula glandem transfigitur. Gubernatoris, Ducisque ubi conspicitur vulnus præ horrore, ac tristitia statim seditio resedit. At ille tota subinde manu, eisque commisso brachio, cum serperet ulcus, intumescens, paulò post lethali febre correptus extinguitur. Clarus profectò miles, & ipse clarior in bello Dux & inter illustres nationis Italicæ Duces peculiari quidem memoria, ac nomine dignus, qui dubiis tot præliis, & casibus belli sua diutiùs virtute, ac fortuna superstes, inter fordidos modò rixantium militum, cæsus, ac viles turbas occiderit. Id molestè Rex tulit & Dux, Comèsque Olivarius, totaque aula commiserata tanti militis infortunium asperius, quam antea propterea cepit in Monregium Comitem invehì. Ea videlicet esse præclari hujus, novique Ducis documenta militiæ comessabundum, & ebrium ad pugnam procedere militem, partiri stipendia cum histrionibus, scortorum in

gratiam ferere prælia, pectus frõtemque in levioris momenti dissidiis, & jurgiis, in acie hostibus terga dare; in omni denique corruptela militiæ genio militum indulgere, perinde ac tanta licentia, libido tanta omnisque disciplina bellicæ dissolutio non in communem tandem perniciem casura foret. Præstantissimos interim Duces per summi Ducis fœcundiam, & militum insolentiam, & rabiem Regi Catholico abstrahi, nec Monregio sane Comite integro eam ab exercitu pestè labemque revelli quandoque posse. Quod enim exercitus caput pravo exemplo militem docet, inferioris quidem ordinis nemini vel dedocere, vel etiam coërcere, & si acrioribus velit suppliciis, copiã ullam futuram esse. Haud nescius erat Monregius, ut aulicus melior quam miles in aula se tunc apud Regè, & Olivarium æmulorum infectionibus lacerari, ac proscindi, eorumque in se gratiam diuturno labore, ac sollicitudine partam, auctamque jam gravi periculo expositam, & per ea interjecta accidentia opportunam illorum contortis ictibus esse. Ea propter insigni re aliqua gesta desiderabat, & suæ opinioni jam lassæ, ac propè cadenti Principis gratiæ succurrere. Accesserat quoque in magnum rei agendæ momentum ac spem Ioannes Garaius, qui paulò ante in primarium Castrorum Præfectum iis copiis per Regem adscitus pro ætate, ac veteris celebris militis disciplina ingentem apud omnes expectationem conciverat. Hunc hominem ergo Monregius Comes per insidias, & improvisò sed totis viribus jussit adoriri Olivencam, sin minùs procederet dolus, nec aliter ipse sentiret, palam in illam impetum facere. Secundum hæc jussa paulò mediam ante noctem è stativis exercitus proficiscitur. Primam pedatum aciem Rivæ Marchio ducebat, extremam Moxica. Præibat universo cum equitatu Paceccus. Jamque è fronte Olivencæ tenebrarum latibulo tectus

constiterat miles, anxiusque Garaius extremam praestolabatur cum tormentis obsidionalibus aciem, ut satis instructus, ac praemunitus oppidi muros aggrediretur. At nimis serò hæc, primaque non parum adulta luce pervenit, ex vehiculi, tormentique bellici inversione iter pergendi moram diluente Moxica. Inter hæc duæ ferè cum essent horæ matutinæ dilapsæ, propinquo, infestoque Lusitani exercitu viso, omnemque belli ante oculos explicante terrorem, ac diras circuire subito portas, pro muris, pro vallo frequentes adesse, ac stationes firmare, belli tormenta sæpius excutere; quæ porro non paucos incautè fortè progressos Castellenses interfecere. Tunc Joannes Garaius ubi non furto, & insidiis, ut animo volutabat, sed aperto esse Marte pugnandum vidit, priorum ex more adhibito Ducum consilio paucis verbis exposuit quàm arduum, quàm importunum, & spei quoque levissimæ, ac propè perditæ foret per expeditionem illam confusam, ac penè tumultuariam tantæque mole minorem Olivencæ receptionem intendi (Sese, quidem imparatos, ajebat, aut dormientes, aut propè somno oscitantes, ac nimia fiducia torpentes ad primùm copiarum incursum Lusitanos reputavisse, nunc verò adeò alacres; ferocesque & vim potius inferentibus, quàm repellentibus similes pro vallo, pro mænibus exultare, & oris, arisque crepitu obstrepere minas jactantes, & arma torquentes, ut consilium, quod tutum, vel saltem minùs periculosum res improvisa, ac celeritas effecissent, jam cunctatione, & intellectus errore labefactatum sit. Dura hujusmodi initia asperiores planè exitum polliceri, ex propinquis namque praesidiis traducto confestim milite Lusitanum pleniorique raptim composita acie, tunc parvo

negotio posse ad ferendam obsessis opem concurrere, cum ipse Garaius nec aggerem jaciendi, nec munimenta struendi, nec alias obsidionales res adornandi copiam satis, ac temporis habuisset. Quocirca, & à tergo, & à fronte, tempore, ac loco longè hostibus æquiori quàm sibi circumveniri exercitum per ea scabra consilia periculum obversari: præterquam quod præsentibus copiis, apparatusque militiae insufficientes, ac valdè tenues existimaret, & obsidioni validioris oppidi sustinendæ, & externis, si fortè ingruerent, simul viribus propulsandis: fama plerumque vel arte, aut inanium aucupio acquisita proficere bella, quæ latis, seu tristibus rerum tenaciùs habere soleat initiis. Proinde Olivencæ tandem fractos, & cum ignominia, ac dedecore forsitan abeuntes, exhaustos faciliùs sumptus, ac dissipatas in prælio copias quàm opinionis, & fame publicæ detrimenta labesque reparaturos fuisse. Id tamen se modò nec probare facinus, nec refellere, eorumque judicio, & consilio, & cum factum esset opus belli quoque fortuna uturum; arbitrium ea de re sibi à summo Duce concessum, ipsorum sententiis diligenter excutiendum purè, ac simpliciter tantum militiae more proponere, ratum in animo habentem nec libertatem, nec belli peritiam, nec bonam mentem, aut studiù in opus collineandi ad suffragia jam euntibus defutura.) Post hæc reticente Garaio Rivæ Marchio præter fervidam juventutem, militari quoque concitatus ingenio, & ardore his propè dictis alacriùs certamen poposcit.

Dies hæc prima denique nobis egregii comilitones, illuxit, quæ auspicata militiae gloriam, ac decus dudum has copias otio, sitique marcentes, suique immemores ferè nominis jam vigentes & integras omnes ad conferendas cum hoste manus, laureamque ab hoste

petendam

petendam eduxit. Si ergo ut rectè & appositè dictum est, oportet in bello famæ potissimum inservire, quæ in principia rerum gestarum, diffusosque priò rumores præsertim incumbit, cur hanc primam exercitus expeditionem inanem, aut irritam, & verius ut dicam, cum contumelia, turpique nota nos spontè cadere patiemur? profectò nec tam aspera, tamque iniqua belli cum hoste condicio est, nisi affusus mentibus metus vel ex otio diuturno, tabidæque desidia quidam collectus animo stupor, pericula, ut solet, auget, virtutem, ac fiduciam immineat. Exigua, ut videmus hostium belli tormenta sunt, quæ bilibres tantummodo pilas emittunt, murrum lorica dejecta, vixque hominis medio tegendo corpori apta. Miles, qui nunc procul ebulliens ferociam, viresque procaciùs per inanes figuras ostentat, mox tanto exercitu circumfusus, atque undique adstrictus animi statim inopiam quæ cum hac levitate, jactantia, nimis effusa lætitia sæpè sæpiùs conjuncta est, patefaciet. Atqui externa subsidia metuo, dicet fortasè aliquis, quæ celerius quidem in unum, fortis dum constet oppidi obsidio, confluent. Planè quæcumque ad hostes suppetiæ comminus, eminentisque venturæ sunt, per Anæ pontem trajiciendæ sunt, qui valida manu præreptus, illas satis arceret, aut excipere, aut earum transitum prolatare facillè poterit. At etiam præcipuum hujus expeditionis fuisse institutum non expugnare Olivencam, sed intercipere. Quid ergo, num omnia, furto & insidiis labuntur in bello? num omnia assiduo labori, temporisque diuturnitati succumbunt? Multa nimirum prima incurfione, vique militum acta, quæ longa obsidione, aut per injectas moras, aut librata ferius pericula evanuiscent.

Mars ipse belli sapissimè devius, ac varius eousque interdum promptioribus adest, ut per eventus culpa correctæ temerariis, projectæque viris audaciæ quandoque crimen in gloriam vertat. Cæterum si hunc exercitum frustra retractum irrisio ac publica contumelia sequatur, per hæc à nobis toties quaesita ludibria belli variumque circuitus, & flexus inanes, nonne perfidis firmitudo, dubiis infide lapsus, desperatio bonis Lusitanis incutietur, ex hoc scilicet vires, consilium, aut animos nobis deesse cernentibus? Saltem eadem ferè incommoda, ac detrimenta rerum manebunt nos sive nihil cum recesserimus, sive aliquid cum in rem institerimus infeliciter etiam ausos, quando præterea tentandi nunc belli fortuna utrisque communis, & æqua est. Temporis quidem satis hucusque à nobis amissum; satis audaciæ ac petulantiae rebellibus patientia, & mora nostra contulimus. Juvat nunc peritiam, increpescantemque licentiam confringere hostis, nostram nos ignominiam, si alia re fieri nequeat, sanguine abluere. Ratio equitas, sana fiducia nobiscum erunt, qui adversus perduelles inferimus arma. Aderit simul Numen, Hispaniæ militiæ robur, faustum auspiciam, ac nomen inclyti Regis, qui contra Tyrannum insurgit. Postremò si cæteri nimis segnes, aut cauti; nimis prudentes, aut timidi plus esse sibi cavendum quam in re nunc audendum existiment, expectentque fortasè cum fortuna pacisci, aut ipsam in desidentium, ac dormitantium hominum sinum ingerere palmas, equidem solus cum meis legionibus irruedi statim in hostem potestatem efflagito. Adhæserint alii necne, seu nos eventus in resemper incerta sefellerit, solatio tamen, & gloriæ morientibus fuerit primæ expeditioni pro Catholi-

H 2 co

„co Rege susceptæ ampliori virtute,
„quàm forte cruorem, & spiritum im-
„molasse.

His à Rivenfi ferociter dictis, alio-
rùmque prolatis in medio sententiis
Sebastianus Moxica, & Geraldinus Hi-
bernelium Tribunus militum Rivenfi
Marchioni accessere, Marchionem Fal-
censem, Terazam, & Paceccum equi-
tatus magistrum contraria sententia te-
nuit. Æquatis ergo suffragiis, ut in re
dubia gravique, placuit Garaio Mon-
regium consulere. Itaque Rivæ ipse
Marchio ad Monregium rem delaturus
cum equo rapido vectus esset, eo
præcipiti cursu ire ad illum cum his
mandatis appropinquavit, ut ipso fessore
desiliente equus statim examinatus pro-
ciderit. Audit Monregius habitum re-
rum, Garaï consilium, aequalitatem
suffragiorum, mentemque Garaï ad
certandum procliviorē interpretatur,
siquidem ipsum Rivensem miserit ea de
re Monregium edoctum qui in calculo-
rum collatione pro certamine cen-
suisset, ille tamen more senum asper-
natus ardorem ac ferocia juvenis dicta,
quibus arma inculcabat, veritus simul
ipse decernere quod in dubium voca-
set vetus, insignisque miles Garaïus,
neve Olivarii quoque Regisque præte-
ririt imperia tutelæ Provincia tantum,
nisi nec illa prorsus incerta aliquod ma-
jus fortuna promitteret, circumscripta.
Postremò ea insita animo inertia, suò-
que implexo, ac trepido nimis ingenio
usus extemplo inde jussis retrocedere
copiis, meliori se tempori reservare
conflictum dixit, quæ quidem tempo-
ris intervalla, armorumque remissio,
ut nutantis tunc regni primordia con-
solidarent, Lusitanis semper utilia fu-
tura erant. Vacuus reversus itaque mi-
les, ac suis stationibus distributus im-
pudentius, ac laxius. deinde vitii sese
pristinis volutandum abjecit, nec ea
omnino audebat prohibere Garaïus
quia Monregio se satis sciebat amula-

tionē virtutis invisum, neve acrius li-
centiam plectendo militum, ipsi etiam
Duci morū similitudinem exprobraret.

Dum hæc apud Castellenses agita-
bantur, Ulisippone graves in Bregantii
caput inita insidiæ simul exortæ, atque
disjectæ sunt. Bracarensis Antistes vir,
sicut alibi diximus, animo constans,
intrepidus, acer eo in Catholicum Re-
gem studio, & amore quo in Bregan-
tium flagrabat odio. Hic igitur ab ini-
tio defectionis impiger, anxiusque quo
scilicet modo reddere ipse Philippo
Regi Lusitaniam per injuriam ablatam
posset, ideòque spem ex spe, & ex
consiliis consilia volvens, atrectare
postremò primorum animos statuit,
eòsque blanditiis, & artibus sensim il-
licere, multo quidem facilius pluri-
morum consentiumque livore proce-
rum, occultisque ratis insidiis quàm
armis externis invidiosum, ac præco-
cem Regem oppressum iri. Ipse nam-
que Bregantius novo in illo, restricto,
dubio atque oppugnato passim imperio
magnatum præcipuè potentiam, &
opes ut sibi maximè infestas suspicie-
bat. Porro autem Principis idem metus
cùm jam omnibus exploratus, & co-
gnitus esset re ipsa molestior, & gra-
vior in subditos recidebat, dum ex-
peditior, ac certior in manu Principis
per vindictam omnis cōtractæ suspicio-
nis extinctio, quàm tota subditis cautio
sive tutela foret, maturius idcirco nisi
Bregantius præverteretur, sibi aliquan-
do pereundum esse censebant. Hac dif-
fidentia, hac formidine animi peræquè
illis vicissim incussa, & mutua suspi-
cione, atque odio animis ulceratis,
scissisque, conjurationem, quam diù
agitaverat animo aggrediendi Præsuli
Bracarenfi opportunitas orta, simul
etiam, ut ea primariis lectisque viris
innixa factione, auctoritate, consilio
promoveretur. Rem præterea, ut pro-
sperè fluere, quamprimum acceleran-
dam arbitrabatur Antistes, ne servire
fortè

fortè confervo, quod erat initium, &
causâ miscendi omnia, impositoque
repentè cervicibus jugo jam magnati-
bus assuetis cum tempore, & usu emol-
liretur invidia, neve potius favorum &
gratiarum illecebris à Principe captis,
ac delinitis, alternæ suspiciones, è qui-
bus acria manabant odia, turbarum-
que semina pullulabant, dirimerentur.
Novus præterea Rex erat; regni res
fluctuantes; sui ipsius studiosos Rex
Catholicus multos habebat; & majori
fortasè inquietorum delectamento res
trudere novas novissimæ potuissent.
Ceterum inter regni summates cùm
partes, & Principes partium ad conju-
rationem solidè statuendam require-
rentur, hoc seriùs Antistiti volutanti
generis causâ ut regio stipiti propiores
& splendore divitiarum Averi Dux, &
Villaregalis Marchio in rem occurre-
bant. A Duce tamen Averi qui poten-
tiam ac dignitatis specie, & familiæ am-
plitudine longè superior erat, imbecilla
& gracilis ejus ætas Antistitem avoca-
bat. Hinc ferebatur in Marchionem,
quem supra generis claritudinem, &
immodicas opes, rerum etiam usus, &
decora canities, & popularitas com-
mendabant. Huic igitur viro Braca-
rensis studio, & industria, & ejusdem
quoque in Regem propensione in par-
tes facile tracto, conjurationisque Prin-
cipi constituto paulò post Dux Cami-
gnæ filius ejus adultus accessit. Deinde
per seria, per jocos, dum causam An-
tistes callidè flectit, & casu, an con-
silio, & tentabundus tunc loqueretur
incertus conspiratis denique implicuit
supremum fidei Quæsitorē, post Cru-
ciata Præsidem, & Comitē Arma-
maris ipsius Antistitis consanguineum,
ac tandem Augustinum Emanuelelem
spèctatæ nobilitatis, ac fidei virum. His
viris egregiis velut conjurationis capi-
tibus constitutis, & Ecclesiastico Prin-
cipe cum Profano ad majorem ostenta-
tionem, & plausum gerendæ rei populū-

que errorem, & fucum adjuncto, simul
omnes secretò conveniunt, & qua ra-
tione agenda res esset consultant. Varia-
vere primò sententiæ ut diversa illas
studia, mores, ingenia, hominum ætas
agebant. Tandem in Bracarensis ut to-
tius negotii auctoris sententiam itum;
qui omnium consensu in hunc modum
cogitatas insidias struxit. Die videlicet
quinta mensis Augusti conjurati nocte
intempesta in Regiæ quatuor distinctas
partes, in totidem arcis angulos flama-
mas, & oleo interlitas faces, & alias
aptas ignibus escas injicerent, cùmque
muris, tectisque correptus ignis intus,
& foris tumultum, & metum undique
exciret, flammæque restinctum, ut so-
let plerumque turmatim concurreret
populus in ea fluctuatione animorum,
& rerum omnium confusione con-
jurati promiscuè tanquam opem &
ipsi ferentes per incendia, adiumque
ruinas, fueratque tumultibus prædas
irrumperent, Bregantium confode-
rent, uxorem ejus, ac liberos cape-
rent, eodémque sese tunc collidentis,
ac trepidantis multitudinis impetu dis-
turbatis, casisque repentè custodibus
arcis in Regiam, & arcem simul in-
vaderent. Quibus fortasè prosperè ge-
stis Bracarensis statim Antistes, fidei
generalis Quæsitor, & Cruciatæ Præsides
sacro ornatu, habitūque quemadmo-
dum fieri in sacris solemnibus solet,
magnificè exculsi in publicum pro-
deuntes rei novitate attonitam fortè,
seu resistantem sedarent plebem, tum
& Villaregalis Marchio urbis, & re-
gni administrationem susciperet, do-
nec monitus Rex Catholicus, sicut ei
placuisset, imperium, regni que jura re-
peteret. Hæc magna animorum alacri-
tate, ac tumida spe decreta cùm essent,
succurrit hominibus etiam quia jam
Catholico Regi nec Lusitania procul &
terrestres & maritimæ in armis abun-
dè suppeterent copię, rem omnem, ac
statim prædocere Olivarium, ut quo

tempore iidem Uliſippone conjurationem perpetrandaſſe capeſſerent, eodem & ipſe curaret, ut terra, marique applicita copiae, & claſſis praefertim, quam citiſſime poſſet, Uliſipponem appropinquaret. Haerebant tamen velut in ſalebra cum plane reliqua ſtatuiſſent dum ſollicitè reputarent, cuienam, & quâ tandem ad Olivarium ferendas haſ ſecretas cõmitterent litteras, cum omnes paſſim Bregantius circumſeptas teneret vias, magnique momenti arcanum, quod ſteterat adhuc inter viros ut nobiles incorruptum, labile aut anceps proſectò futurum, ſi hominibus ſordidis miſceretur. Neceſſitate tandem compulſi, cum prius omnia circumſpexiſſent, nec aptior alius incidere animo Petrum Baëzam mercatorem regni ditiſſimum elegerunt, cui per ſpeciem quidem officij externa cum hoſte permiſſa litterarum commercia erant. Nec factu difficile fuit oblata largè pecunia, extentiſque promiſſis venalem hominem trahere. Baëzæ itaque à conjuratis creditæ epistolæ ſunt, quas ille curaret ad Olivarium perferri. Ipſe mox per errorem, falſamque fiduciam recto tramite per Baëzam immiſſæ litteræ in Aiãmontium Marchionem tanquam amicum impingunt. Is per epistolâ tunc explorata Sidonio confectim nunciat, utriuſque ſubinde conſenſu, & arcanorum notitia, & ipſæ litteræ caſu interceptæ ad Bregantium delatæ ſunt: Bregantius cum ingenti triſtitia, & animi horrore perlectis epistolis, rei que novitate percuſus, ac ſummè terrius vocat extemplò intimum amicorum conſilium. Inſidiarum ibi etecta, execrataque maximè mole, audit idem attentè, verſatque ſingulorum ſententias. Poſtremò ex amicorum conſulto rem ita peragit. Die per eos conſtituta Bregantius in latiſſimam Regiæ arcam, omnes, qui in urbe, vel circa erant convenire milites jubet, velle tunc ipſe bel-

pendia ſolvere dicentis. Id temporis etiam quos integra fide noverat obſtrictos ſibi clientes ad ſe vocatos alium ab alio diverſos Bregantius aggreditur, iſſque porrectis, cautique ſigno chirographis mandat, ut ea nonniſi domum reverſi ſolvant, ſoluta verò ac perlecta citiùs mandata conficiant. Poſt hæc tanquam magnum, & arduum de bello ſibi tractando negotium objiceretur, Status, Bellique Senatam frequentem cogit, quò Villaregalis Marchio, & Bracarenſis Antiſtes cum aliis ex conjuratis qui ejuſdem Ordinis erant, conſultum temerè ingredientes, tunc omnes in Regia capti, & cuſtodie traditi ſunt. Camignæ Ducem in foro ſtatem ſatellites comprehenderunt. Inter hæc, qui abditos ſignatosque à Bregantio receperat codicillos, hiſ domi recluſis, lectiſque poſtquam ſingulis amicis, ſingulos reos corripere, atque in privatiſſimo aſſervare cuſtodie mandatum inveniunt: tam accuratè, tam proſperè eo officio defuncti ſunt, ut conjurationis prætentæ conſcii, ſive ſuſpecti ſeptem, & quadraginta meridianam circiter horam omnes cuſtodie, & vinculis tenerentur. Vulgata ſubinde cauſa per ſtrepitum, populique tumultus fit concurſus ad Regiam præproperam conjuratorum vindictam minaci clamore, fremituque poſcentis. Momordit hoc nimium populi ſtudium, qui regni initia præcipuè pavebat, Bregantium, tacitè ſecum conſiderantem, tumultuarium quemcumque ſordidæ plebis conventum, atque concurſum, ſive hæc infeſta, ſive propitia, benèque affecta concurrerit, ob ejus ſtultitiam, animique mobilitatem, periculoſum, ac dubium ſemper Regibus eſſe; tum verò id plane videri quoque deterius, quod cuiuſcumque gravis, leviſque momenti ſuborta re turbulenter coire, efferre tumultibus ſe, & velut minitabundus dare Principibus leges malo exemplo aſſueſceret populus, ſacræque Regum conſilia

lia ad multitudinis temeritatem tranſferri, idipſum tamen jucundum, & maximè gratum in ſpeciem pro tempore accipiens, illi gratias populares per homines agi, leniri animi ardorem, diſtrahiſque frequentiam juſſit. Mox, quò verè acriora, ac diuturna populi odia ex flagitii concepta magnitudine fierent, miniſque illum in homines noxios jam meditata ſupplicia tangerent ex composito, & falſò vera tunc intendendo in vulgus paſſim effuſum eſt. Conjuratæ, attentæ jam deprehenſos in ſcelere proceres totam excindere, ac funditùs perdere domum Bregantii, ſuperque regiam deletam familiam, & ſtipem, & inſontium Principum ſtragem, & funera Regum ſibi ipſis attollere imperium, quod nec jure, nec populi aſſenſu, ſed tanto facinore peteretur. Ex eo igitur multò magis ira, atque odio incaleſcens populus concitatur; cujus viſa nunc recens animorum conſpirantium affectio, & flagrantior intus invidia, nevé reorum indemnitate, aut fugæ propoſito fortè prætextu creſceret plebis tumultus, aut in miſeratione invidia cum tempore mutaretur, commovit Bregantium cum omni celeritate de eorum ſupplicio ſtatueret. Cauſa per eos Uliſippone diſcutitur Judices qui è regio prætorio erant, iſſque ut mos eſt in Hiſpania magnatum tractare crimina, binos ad examen judicii aſſidere primates proviſum eſt. Hic verò poſtquam litteræ, teſtes, indicia prolata ſunt, ex actorum contextu primus Baëza quæſtionis torturam ſubiit. Nondum ardere doloribus cõperat corpus, nec majores adhuc tortores cruciatuſque adjecerant, cum ille ſtatim dejectus, ac fractus animo, fuſius excogitati facinoris ordinem promit. Idipſum & multi ante admota tormenta faſſi, mox & verberibus lacerati, circumjectiſque flammis ambuſti inter acerbiter, ac vim tormentorum repetere compelluntur. Summates conſeſſio prævia ſub-

duxit pœnæ ac dedecori tormentorum. Hiſque ſeveritùs ſecundum legem exactis, convicti omnes, criminèque conſeſſi nullo diſcrepante ſuffragio capite condemnantur: cum læſa præterea divina, & humana majeſtas obtenderetur, nec Bracarenſis Antiſtes, nec cæteri quoque alieni quanquam obſacras inſulas fori à capitali ſupplicio excepti rogatorum ſententia ſunt. Verumtamen omnia hæc jure regio, & comuni, quod nec tempus, nec locum, nec perſonas ſecernit, ſancita ſunt. Videre inſuper tunc è republica erat, quod ratio pro cauſa intereſſet primariæ nobilitatis, novi imperij, noviſque Regis ac pro decreti executione ſupplicij juris communis reſpectus rationi quoque Politicæ ac ſtatui rei publicæ conveniret. Quocirca Bregantius frequentiori jam Status Senatu, quia Princeps erat allocuturus, in hunc modum diſſeruit.

Marchionem Villaregalis, ejuſque filium Camignæ Ducem cum cæteris conjuratis perduellionis crimini obnoxios, idipſum & plane faſſos, & per concordem etiam omnium Judicum calculos extremo ſupplicio ad dictos in poteſtate habemus. Ego idcirco ſententias veſtras contra morem boni cõſilij, quod viget mora, celeritudine hebeſcit, feſtinus efflagito, eo ſcilicet animo, ne deſerveat, neu vertat hoc in præſenti nobis propitium populi ſtudium, aut aliqua enata re, tunc cauſa, id, quod videri jam factu facile, & jurtum cunctatio deinde reprehendat, aut penitus tollat. Et proceres quidem propter criminis turpitudinem, ſuoque pondere gravioris quòd publicæ cauſæ, & communi omnium peſti, & exitio conjunctum eſt, ne dum extremo humanorum malorum videntur interitu digni, ſed ſi eſſet etiam aliquid ſupra mortem, hoc genus quoque ſupplicij promeruiſſe. Cæterum & ultioni

„ provifio , & ratio privata publicæ ,
 „ & iræ confilium , & confuetudini ele-
 „ ctio quandoque ne erroris curfu po-
 „ pularis abstracti labamur , antepo-
 „ nenda funt. Sanioris autem eligen-
 „ di confilii regula certa eft , haurire
 „ non nihil præteriti , multum conferre
 „ præfentis , multoque plus , quod eve-
 „ nire , futuri , poteft. Acuere prop-
 „ terea decet ingenium , ac ferius om-
 „ ninò pervolutare , utrum ab eo , ad
 „ quod jam ultio , ira nos incitat , jus,
 „ læfæ majestatis exemplum , & per
 „ supplicia oftentandus fcleratis ho-
 „ minibus terror , deterrere , ac retra-
 „ here fortasse debeant utilitas , tem-
 „ pus , talis regiminis confitutio , aut
 „ jura neceffitas emendare. Et primùm
 „ profectò fatis omninò conftat , ulti-
 „ mam mihi fortè folutam à perduel-
 „ libus pœnam nec mihi ipfi Coronam,
 „ nec vobis reipublicæ quietem , effe,
 „ ut optamus , facturam omninò in-
 „ concuffam , & stabilem , aut dein-
 „ ceptis fimiliter conspirandi materiam
 „ fcelestis ac fomitem penitus extin-
 „ cturam ; magna quippè adest mihi
 „ enumerandi copia , qui fuis conju-
 „ rationibus obruti , in flagitio nempè
 „ deprehensi , affectique supplicio fue-
 „ rint , & hucusque tamen violatur lex
 „ majestatis , violandaque femper erit,
 „ dum aliud mortale corpus , ita ani-
 „ matum , ita afflitum , ita mistum , at-
 „ que concutatum fuerit : scimus præter-
 „ ita , & atrocita quantumvis iusta
 „ in pœnarum reorum , seu morum cor-
 „ rectionem inflicta supplicia sæpè ho-
 „ mines depravasse , atque ex malis im-
 „ probos effecisse , acrioresque firmen-
 „ da pro pace turbas in republica con-
 „ citasse , ut agro aliquando remedia
 „ malè appofita corpori loco falutis
 „ pestem accelerant , sive hoc refera-
 „ tur ad immutabiles rerum vices , &
 „ superiores abditas causas , incertum
 „ que fortunæ arbitrium , sive quia dum
 „ inter paucos pœna grassatur in plu-

ribus etiam , qui eis amicitia , neces-
 „ situdine , utilitate conjuncti funt , gra-
 „ via , & acerba interdum provocet
 „ odia , extimulet iras , unòque tan-
 „ dem inimico sublato , quamplures
 „ subinde in similitudinem hydræ ex
 „ recifo velut capite profluant. Suppli-
 „ cia propterea cum nefariis homini-
 „ bus decernuntur ne ea relabantur in
 „ eos qui decernunt , non juris modò,
 „ inanisque populi plausus , & auræ
 „ mobilis , fallacisque , sed est etiam ha-
 „ benda tum personæ , tum temporis
 „ ratio. Pro tempore autem , quod est
 „ agendarum mensura rerum , quid
 „ hoc asperius , quid præfenti diffi-
 „ cilius , ac durius ? Regna profectò
 „ ætatum quasi discrimina conftant , ut
 „ aliæ regni ineunte , aliæ progredien-
 „ te , aliæ ætate quasi vergente rationes
 „ expediant ad ipsum administrandum ,
 „ mihi que jam in imperii rudimentis ,
 „ ac propè incunabilis constituto quid
 „ profuturum existimem , si tam citò
 „ eduxero gladium & celsiora imperii
 „ capita sternam ? quod & superbo
 „ ejusdem consilii auctori infeliciter
 „ quoque accidit , sanctumque & im-
 „ motum hoc idem amplissimis Regibus
 „ institutum , velut sacro parcendi fan-
 „ guini Principum , mihi in angusto ,
 „ novissimòque regno jam propè la-
 „ banti impunè violare , aut negligere
 „ liceat ? At qui manifestus mihi popu-
 „ li favor , ardorque pro ultione secu-
 „ ritatem , plebi lætitiæ , adversariis
 „ formidinem faciet. Nihil quidem in
 „ vulgo stabile , aut modicum , & ple-
 „ rumque de extremo ad extremum
 „ suo more præceptis abripitur ? Quid
 „ porrò eum pro certo facturum pu-
 „ tem , cum duo hæc sublimia capita
 „ regni littoris manu succifa , cruore
 „ stillantia , humi projecta , & sanie , cæ-
 „ nõque polluta viderit ? Quidni sta-
 „ tim exorta , aut ab invidis ipfi per
 „ fraudem , & dolum injecta suspicio
 „ fuerit , non scelere proceres , at le-

viori

„ viori suspicione , aut crimine ficto , ac
 „ nefaria cautione peremptos esse ? in-
 „ de aliàs fortassè affectiones induerit ,
 „ quas conditione , & fortuna mino-
 „ ribus , ut populus est , supra modum
 „ ingerit miseratio ; quique supplicio
 „ exultare , atque plaudere primò cœ-
 „ perit , eodem exacto , nec misereri
 „ fortassè , deinde nec furere desinet.
 „ In hunc propè modum Julii Cæsaris
 „ eadem ob everfium Tyrannum , ac
 „ libertatem reipublicæ redditam , ple-
 „ bes Romana partim gratulabunda ,
 „ partim quiete , ac silentio primùm ac-
 „ cipere visa est , sed ubi corpus ejus de-
 „ forme , vulneribus sciffum , exangue
 „ in foro publico jacens subicitur ocu-
 „ lis , tunc erumpente misericordia , eâ-
 „ que in iram , & rabiem repente con-
 „ versa , quæ hucusque quieverat , ex-
 „ citata spectaculo , sæva , inhumanis ,
 „ turbulenta statim ultionis ardore cu-
 „ currit. At enim populi studium sua
 „ natura incertum , & vagum , & cui
 „ nec fatis fidere , nec omninò dif-
 „ fidere locus est. Quis denique effu-
 „ gerit regni optimatum invidiam , ac
 „ pertinax odium , hoc perpetrato sup-
 „ plicio , siquidem Villæ regalis Mar-
 „ chio , ejusque filius Camignæ Dux
 „ plerosque magnates Hispaniæ illustri
 „ agnatione comprehendunt ? Quod
 „ assequi nequeunt fortassè ultores pro-
 „ cerum manes , quia & ipsi quando-
 „ que , & præsertim si animæ magnæ
 „ sunt , per umbras dicuntur ciere in
 „ Orbe procellas , miscere res homi-
 „ num , & discordias passim effundere ,
 „ vindicabunt sanè cognati , affines ,
 „ amici , tótque regio ex hoc stipite
 „ nata , aut nascentia germina Princi-
 „ pum , dum acriorem memoriæ acu-
 „ leum dedecoris nota , & interitus
 „ causa posteris , quàm mortis sensus ,
 „ ac dolor affixerit. Ita porrò cum
 „ alia ex alia viciffim necatur injuria ,
 „ & vindicta vindictam pariat , & ani-
 „ mi ulcera consenscant , nisi venia

nunc intercesserit , perpetuò quidem
 „ in regno odiorum materies , ac seges
 „ alentur in excidia familiarum , &
 „ exitium tandem publicum eruptura.
 „ Hinc moderatrix illa pœnarum , &
 „ ira , ac regio verè culmine digna
 „ clementia nobis occurrit , cum im-
 „ perii temperandis initiis ejusque ser-
 „ vandæ tranquillitati , tum maximè
 „ procerum supercilio , præfentique
 „ fortunæ nostræ conveniens. Etenim
 „ si in ignobilem hominem favias ,
 „ cum plebi soluta vis , modicæ opes ,
 „ cura parum honesti , ac fermè sub
 „ caligine vita sit , ad tenendos reli-
 „ quos in officio tuo more pavidos ,
 „ abjectosque dirum supplicium exem-
 „ plo valere potest. At viros prima-
 „ rios , quos factio , concordia , quos in-
 „ genium , quos reciproca auxilia pro
 „ conditionis honore gradûque com-
 „ muni tuendo copulant , & quocum-
 „ que dolore potior dedecoris sensus
 „ excruciat , ea vehementiùs ut indeco-
 „ ra quidem exulcerant , quæ prodi-
 „ tiones , atque perfidias supplicia coar-
 „ guunt ; propterea quæ adhibita sæpè
 „ remedia acerrima sunt in multitudi-
 „ nem concitatam , & sordidam , ea ip-
 „ sa in nobiles versa res novas , ac tur-
 „ bamenta reipublicæ moliantur. Ta-
 „ lis nimirum summatum conditio est ,
 „ generoso simillima equo , qui furit
 „ verberibus , asperum frenum abrum-
 „ pit , sed obtemperat molliori , & vir-
 „ gula nutus ; potius quàm ictus se-
 „ quitur. Complures mihi Reges in-
 „ mentem veniunt , qui stimulo iræ
 „ contra magnates ad extremam usque
 „ perniciem infesti , cruentique & sibi ,
 „ & reipublicæ pessimè consuluerint ,
 „ sed recens non minùs , quàm luctuo-
 „ sa Comitæ Egmontii , atque Hornani
 „ per Orbem decantata memoria est ,
 „ quorum inconsultis , prosperisque sup-
 „ pliciiis incensa , erecta , seseque inten-
 „ dente factione Principum , seditiosè
 „ que cæcus , ac turbas in Belgio tra-

hente

hente, magna denique illius regionis pars non fœdo correctâ exemplo, sed effrænata Hispanum tandem jugum excussit. Hoc triste consilium ab Albani feroci capite ductum, cum ad Gallicas extinguendas, quas pueritia Regis accenderat, belli civilis faces, Albæ idem Dux subiecisset Carolo Nono Francorum Regi, idque neglectum à Catharina Medicæ singularium scemina dotium, cum adversus Guisum inter Comitibus temerè casum arripuisset filius ejus Henricus, is miserabili tandem clade simul cum regno vitam amisit. Ita violentum hujusmodi Albani consilium binos Reges præcipites voluit, nobisque alienæ calamitatis exemplum iisdem, in quibus nunc ambiguitate, aut inopia sententiæ versamur, erroribus accersitâ disciplinam in præsentia firmare debet. His quoque rebus accedit, potentem, & acerrimum hostem terra, marique imminentem jam Lusitaniæ propinquum esse. Interficite itaque proceres, eiusque æternam infamiæ notam inurite, si irritamento fortasse nobilium extantæ, inflammataque partes clam, aut palam intestinas discordias in regno moverint, & nos quasi pontem aut molem ex stratis corporibus Principum per hoc structuri supplicium sumus, cujus transitus Castellensis appropere Lusitaniam occupaturus. Utilius igitur reipublicæ fore videtur eos custodiis adstrictos velut obsides asservare, quorum dilato mortis arbitrio, eventus ignaros, mente perplexos, & in suis deliberationibus hæsitantes, ac trepidos malè jam inclinatos reliquos proceres continebimus; hostes verò terruerit emerfa inutiliter conjuratio, perque ipsam callidè nobis quaesita clementiæ fama haud difficilè fuerit, ut rerum novarum fomenta, quæ emanare inde possunt, extinguat. Porro autem ea

præsertim inter artes regnandi dominari videtur, quæ verè, seu fictè inherentem in animo spem sive metum, humanarum nempe cardines actionum, cautè versare, atque inflectere sciat. Eadem spe quanquam vana complures sæpè pellecti, flexique ad extremum usque spiritum vitæ obsequium, & fidem in Regem irriti coluerunt, quæ iidem fortè rupissent ea intempestivè depulsi. Idcirco etiam pœna vel beneficium per cunctationem, & moras aliquando suspensa, artibusque dilata profuere sæpè reipublicæ magis, quam si eadem invecata celeriter essent; nam memoria vitio, aut natura caduca, & fragilis est, & ut plurimum ultio longè diversos à vindicis mente parit effectus; aut frustra sæpè tentata cum graviore pernicie prodit infirmitatis experimentum. Hunc autem regnandi morem, qui ut veræ virtuti oppositus, & falsitatis specie contractus summis Regibus vitio ducitur; res trepidæ nobis, ac dubiæ, regni que novitas, atque parvitas, quibus acuerre decet, ubi vires deficiunt, ingenium, excusare meritò poterunt. Itaque Marchione, ejusque filio Camignæ Duce carcere pressis, ac spe pariter veniæ nobilibus adumbrata, vel saltem in dubio posita, rerum novarum artificibus causa, ingenio præfervidis ultimus impetus, desperatio fortasse auferetur timore percussis, ac precipitia spectantibus, nosque reorum horum maguarum libertatem, ac vitam artibus nundinantes cives simul, & hostes saltem ambiguos, pendentes animi nihil intra, vel extra regnum ausuros per ultionis in manu pignus habebimus. Secus hæc omnia argumenta per eadem intentam unus halitus mortis, aut ictus tormentis extingueret, nec porro quid metuant, sperentve deinceps sive amicis, sive inimicis laxatis jam odiis, furis

que

furisque solutis reliquum fuerit. Hæc causa postremò, ut mea injuriæ, ac periculo quoque conjuncta cum me Judicem simul exhibeat, atque in vice reddenda partem, si fuerit ex vobis, qui hac mea firmiorem sententiam dixerit, & refelli non indignabor, & in illam ingenuè fateor me æquo animo discessurum.

Hæc Bregantius, sed contra Marchio Ferreirus in hunc modum locutus traditur. Multa me, Rex, ab hoc suffragio ferendo avocant, quæ minus alios in alia fortasse causa contingerent lædere nempe jus & officium, aut regni optimates offendere, à quibus te satis regia potentia, splendorque tutatur, equidem ut privatus pluribus rebus obnoxius, egensque opportunus injuriæ, ac detrimento sum; simul te propriè in hoc negotio tui animi sensum aperuisse, cum Rex in Senatu seu primo, seu ultimo loco censeat per adulationem, aut merum crebro sententias vitiet: præterea tam pravè, quam rectè consultata cum pateant fortunæ ludibriis & casibus rerum innumeris, incertisque meum consilium, si bene cesserit utilitas tibi, sin autem improsperè dedecus mihi, ac periculum comparabitur. Postremò ubi hæc, quæ excutitur modò causa tuæ salutis præsertim, totiusque regni discrimen implicat, durior rem fortasse sententiam suspicio asperferit, leniorem proditionis. Attamen mecum omnia cum reipublicæ utilitas superet absque ulla offensionis formidine planè fatebor, quod sentiam. Itaque liberè censeo de Villaregalis Marchione, ejusque filio Camignæ Duce, ac cæteris conjuratis secundum legem majestatis, quanta fieri possit celeritate, sumendum supplicium esse. Etenim cum ipse Philippo Rege detruso regnes in Lusitania, tum Europæ plerique Principes Aufriacæ familiæ

clientes, quemadmodum tui quoque regni magnates de regio nomine, & apice ambitiosè tecum contendant, tu idè nunc penes maledicos, invidios, stultos, quorum affatim copia, Tyranni opinionem, ac speciem induis, quibuscum te geras oportet, ne pereas more Tyranni, ut severior, quam mitior sis, cruentas per scenas, ubi res ita cogit, ac terribiles apparatus ostentando terrorem, ingentisque jactando spiritus, quo scilicet quidquid pro cultu, & obsequio amor, & mansuetudo, ut in tranquillo, solidoque contingit imperio, non valet, metus extorqueat. Ita porro ex duobus præclarioris famæ, aut infamiæ Tyrannis, clementia, quam promiscuè, & immodicè usus inimicis ignovit, perdidit Cæsarem, feritas verò, atque immanitas Syllam servavit; nam beneficiis amulis etiã collatis succrescit invidia, quippè quæ semper aculeos, ac virus ab ipso virtutis flore decerpit, ex pœna verò formido subigit animum. Ea propter in Rege imitatio Tyranni, & in Tyranno Regis, varii status, varique in utroque statu tenendi moris discrimen non facientium iræ, atque invidiæ fœdo, ac multiplici exemplo multorum Regum exitia permisit. Igitur ab adjecto, altiùsque impresso primatibus metu unum superest tibi novo in hoc sustinendo regno subsidium, ac robur, qui si interciderit unquam timor, animique in te dimissionem, & fugam notaverint fortè proceres, hoc uno, quo vix nunc continentur, metus vinculo effracto, quis effrænata illorum deinceps licentiam coërceat, vel contumaces spiritus tundat? Idne accidat planè vereor, si Marchioni Villaregalis, Ducique Camignæ peperceris; nam inopi, ignobilique in re gravi concessa venia, nihil aliud in Principe arguere nisi clementiam, ac mansue-

tudinem

rudinem potest, at primario, & scelerato concessa viro jam convicto, deprehenso in Regis, regni que interitum machinari, ea ipsa timoris opinionem colligeret, plusquam negotii facessere Principi magnatum potentiam, & opes, quam vindictam injuriæ, & cautionem personæ regis, qua sordida statim ac vili de Principe existimatione concepta, quidni perfidiam impunitas, mansuetudo contemptum, contumaciam, clementia apud reliquos gigneret? & quasi in degeneres foetus abeunte natura, noxios virtutes, effectusque sibi dissimiles ederent? Tandem ut præmium, & pœna, ita metus & amor, quæ inde oriuntur, imperii præsidia, atque ornamenta sunt. Hæc mista, ac temperata salubria sunt, discreta periculosa, si neutrum accesserit, certa regni perditio imminet: cum igitur nullus sit tibi penes magnates astuantem propter invidiam benevolentia locus, aut Rex, & metuendus ipse, aut metuens, & servus, modo vita superfit, futurus es. At esto, ut forte Rex vis, hisce reis ignoscatur, & metum quem aliis incutere debes tecum retrusum in animo habeas, clementia ex eo passim famam aucupaturus, quæ ex metu, ac simultatibus ortas suspiciones oppresserit. Quid porro si iidem ipsi tanto merito tibi devincti, & in gratiam recepti minimè parcant? Quid si in gratiam reditus fallax, si condonatio supplicii relapsura fortasse in condonantem sit? Maxima beneficia graviora plerumque quam grata sunt, alia pudor intercipit, alia torquet invidia, quædam, qualis est temerè indulta proditoribus vita, ut exprobrantia memoriam quoque fatigant, & animos lacerant, hinc & odium erumpit, & conscii animi tædium, & meditati sceleris horror, ac demum irrisio pro officio, injuria pro gratia

redditur, ita, ut ideò sæpè dissimulare, quam remittere injuriam præstet, in te autem nunc, Rex, tam manifesto, tam execrabili scelere remissio, vel dissolutio potius cadere potest, dissimulatio non potest. Cum verò perniciosam, ac pestiferam istam clementiam amplecti malis, quare etiam proceres istos, qui de merito, ac genere vix aliquid tibi concedunt, non pudeat, aut pigeat præcarium, tibi que obnoxium ducere spiritum, aut cur non ingentis beneficii momenta calumniantes, te metu compulsam intelligant pœnam nunc illis condonabilem, cujus severus tamen exactor futurus in tempore sis? porro alii ab alio cavendum est, cum pereundum alterutri sit. Ne igitur aliena ab hoc tempore opinione, atque errore clementia jacteris: communem ordinem rerum jam appetita personæ ratio, tempusque transvertit, hæc mansuetudo nocet; infesta clementia est; dissimulatio non habet locum: per seæva hæc, & atrociora, sed necessaria quidem supplicia vel tuæ te salutis sollicitum ut ulturum, seu moriturum oportet, & illatam rependere injuriam, & inferendam avertere, sparsaque inimici per carnificem sanguine tum abstergere contumeliam, tum pericula, & formidines tuas, tum spes, & conatus cæterorum æmulo- rum immergere. Hoc ingenita, hoc scriptæ profectò legi, id Barbaris atque feris indito instinctu, id quoque Numini placet, cujus singulari præsidio afflatumque nunc velut miraculo ereptus exitio es, raroque humano, aut divino monitu abusus bis id ipsum impunè datur periculum experiri. Nec præterea exequendo quod affero tibi consilio, ut contraria argumenta diluam, vel tumultuosa, vel lubrica obstant hominum popularium ingenia, procerum modò supplicium accelerando favorabili hoc populi ardore

ardore, impetumque uti intrepidè velis, qui ut nunc præsentem memoria sceleris, recenti tanquam vulnere calet, languere, aut frigere per moras tantummodò possit, aut in diversum mutari. Licuit idcirco Bruto Romanum volvere imperium, quia scilicet odium, & execratio stupri cædisque manifestæ Lucretia affectam, & vehementer illi commotam plebem Romanam, & peringentem conceptam iram ad res novæ tractabilem constituerat. Secus verò Cæsare occisio alteri Bruto accidit, quòd nulla recens, ac prævia commotio populi per vulgatum aliquod nefas ad imperii mutationem animos hominum servituti jam assuetos præparavisset. Hic autem tanto flagitio inflammatus, atque in omnem ultionem erectus adeo nunc strepit, furitque populus, ut à tua tibi potius clementia, si quidquam remiseris, quam à rigore supplicii, si pœnam intenderis, pertimescendum sit. Nullus ergo te objectus à populo metus, nisi in negotio cunctantem, aut resitantem afficiat. At regni etiam optimatum invidia, adversique conatus, & ultrices rectæ partes in tali virorum interitu inevitabiles certè forent. Contemptibilis quidem, & omnino imbecillitas nobilitatis potentia est à populo separata; quid porro etiam, si ut in præfenti videmus in seipsa quoque distracta alteri altera averfa, atque opposita est? Ita præterea nati, ita instituti proceres sunt, ut quos inanes perminas, aut fuitiles causas propositus timor exasperat, atque ad vindictam magis accendit, iisdem solidus, & conjunctus cum nervis, ac viribus timor frænos admoveat, & supercilium abjiciat. Sublato verò consensu populi cunctis Regibus formidabilis, scissaque in se ipsa nobilitate quorum plurimi tecum conspirant, jam vires opesque tibi redundant, ad reliquorum procerum confringendam au-

daciam, nec ullus unquam nisi impetu iræ, aut amentia, qui ut plurimum vulgares homines possidet, sua sponte ad luctam periturus accessit. Nihil itaque tibi ob justum, imperatumque in viros primarios supplicium nunc jure cavendum est à factione magnatum, qui quarere potius in hoc negotio studuerint animi tui experimentum, ut contra Regem intelligant quantum imposterum sibi moliri, & audere licitum fuerit. Atqui melius rem explorantes, excutientesque in clementiam inciderint! Omnis profectò potentia in homine, fama virtutis exuperantia quamvis cum morum candore, ac suavitate conjuncta gratuito malevolos prodit, invidios excitat, intenditque. Sæpè inde Reges quo vigorem, & animi magnitudinem ad invidiorum formidinem ostentarent, aliàs ut superbia insidiosaque procerum obviam irent, aut causas in homines fontes commenti sunt, aut laqueos per dolum intextuerunt quibus illos de medio tollerent, nec adeo quoque execranda, aut per se seæda crudelitas est cum utiliter applicatur. Tu modò proceres præpotentes, turpidi spiritus, rebelles, seditiosos, lege damnatos tandem solutos, inultos cum tuo quoque discrimine elabi temerè sinas? Non audeo tam citò, dixisti Rex, educere gladium & capita summa decutere! Imò verò, quia novus, ac rudis in regno sis, tuæ parum nunc firmæ, ac stabiles res ad hoc te maximè hortantur; ubi enim continuata Principum sobole quasi per manus successoribus traditur regnum, nec extra domum regnatricem è procerum turba seligitur Rex, tunc clementia captare famam, qua in regiam familiam jugo jam longè affuetis pristinus subditis amor insitus hæreat, incipientem Principem juvat. At in Regem privato raptim homine assumpto in propè pari aliis magnati-

bus genere, & paribus copiis, cum omnes vel proposito jam ante oculos regnare velint exemplo, tantam fortunæ indignantium imparitatem, tam volucrem ferè impetum admirantiū, atque invidiarum odia, ludibria, æstus invidiæ atque ex his turbulenta consilia manant in mutuam perniciem novum Regē, & proceres armatura. Ea igitur tui modò sunt incunabula imperii, ut nisi cruenta, nisi horrida, ac trucia fluant, periculum urgeat ne ampliùs florere, aut assurgere queant, privati in te nempè memoria vel auctoritatem, vel fidem, vel obsequium apud cives diminuente; cui per terrorem, non autem clementiam succurrere malo decet. An satis quoque fortè Rex arbitraris tibi, regnòque provisum, si hos proceres diuturno, sive perpetuo carcere afflictos cum acri custodia teneas? Scilicet quos Palatium, & arcem simul incendere, regalisque prostrata, & conculcata domus acervos miserimos struere, & Regem, & regnum cineribus tumulare, non terruit nefas, animus valuit, asperior subinde res ipsis, graviorisque fortassè videri poterit esse molis, in custodia effractionem incumbere? Pisces exigui retibus continentur, majores illa discerpunt, ac raptant. Donec spiritus igitur horum magnatum artus afflaverit tibi in accipiti semper vita, volubile regnum, fomenta, facisque turbarū, & cumulatam ardoribus esca in magnum incendiū quàm citò eruptura latuerint; ad eò, ut quantum illis misericordiæ tribueris, in tuam perniciem, pestemque communem casurum sit. Quis enim refugiat iterum, atque iterū contra te conjurare si irritus vitam retineat, voti compos Coronam arripit? quidve etiā præmii à te sperare potest amicus, si inimicis reddere vicē nescias? cum gratitudo, atque ultio ab eadem habitudine ingenii impigra scilicet, acrí-

que natura manare æquabiliter soleat. Caterùm, & si jejuna, vel frigida hæc prolata sunt argumenta, valeat saltem in causa auctoritas, vis, & reverentia legum, quibus planè parere præstat, quàm per fallacias interpretari, & obfusum simul ingenio simul cum lege sentire præstat, quàm còtra ipsa argumentum, & vividū. Valeat illa præsertim, quæ lex majestatis inscribitur, Regis, regniquè subsidium ac nervus, & quæ ut pœnarū effuso terrore coërcet consilia superba, impetūque magnatum, sic spreta, ac neglecta eadem exfuscitat, intenditque; præterea cum crebrò apud Reges trahatur ab utile honestum in hoc peragendo ex legibus iusto supplicio, ea tecum nunc agitur causa, cujus quidem utilitas juri, honestoque eousque deseruit, ut si minus perduellibus parcas, & tibi, & reipublicæ simul, & legibus consulturus optimè sis. Postremò hæc quamvis abstrusa materia, & judicio quoque contorta sit, ut aliter esse mihi videtur, quidve in re utile, vel inutile explicatu difficile sit, in re ipsa tamen ambigua vel bono consilio sufficere vincere legem, & quo jus, civilisque propendet ratio eo inclinare sententiam.

Hæc Ferreirus, cujus quidem opinio, ut revera similior Bregantii animo quàm palàm ad pompam ut credebatur, ab illo dictæ nuper sententiæ, Senatus cæteras traxit, plenòque consensu ibidem decretum est, ut Marchio Villaregalis ejusque filius Campinæ Dux cum cæteris conjuratis secundum legem majestatis capite plecterentur, Antistitem Bracarensem, & alios, qui ut sacris initiati Ecclesiæ jus appellaverant, perpetua, arctiorque teneret custodia, extremo de industria evitato in sacras personas supplicio, ne in Pontificis offensionem, cujus maximè ope firmando pro regno indigebant, incurrerent. Cùm hæc ita igitur capitalis pronun-

pronunciata sententia esset, inter eos qui pro venia arietare Bregantii animū in re tam aspera aggressi sunt, spectabilis extitit Ducis Camignæ uxor, eximia tum ipsa corporis specie, ac florentissima ætate sed fortunæ inter altus ea tempestate vultu, lætūque vultūque squalore maximè miserabilis. Hæc Bregantii genibus advoluta jam incautam, ac cæcæ adolescentiam, & præcocia viri consilia, jam claritudinem generis, & suam domūque solitudinem, atque orbitatem exponens, modò rogitanis, modò illachrimans aversum rigidūque versare, ac flectere Principis animum nititur. Hic verò in se ipso collectus, & clausus, & præcibus lacrimisque inflexibilis. Non sua id quidem, inquit, at Judicium, Senatūque sententia, & arbitrio sancitum esse, si mutari iudicium vellet, eos ut par erat, adiret. Cæterùm per illorum sibi coactam procerum necem, suarum quasi viscerum partem tentiret ac pectoris venas abrumpi; conducere tamen in tanto negotio omni ope subigere, ac frangere se, atque in magno dolore, & angustia solatium ex republica petere; cùm non minus clementia delinquere possit, quàm sævitia Princeps abusus. Desperata itaque venia, funerea pompa disponitur. Primò mane mortale pegma conspectum, infessæ militibus viæ, firmata custodibus Regia, populūque vario, ac dissimili studio agitato, ac mente perculsus in area amplissima fermè totus spectator aderat. Mox Villaregalis Marchio squalido habitu, pulla veste, in summo pegmatis visus, totius statim populi amore, odio, misericordia, ita intermissum ingentem clamorem sustulit. Inculta canities, oris auctoritas, arcana vis oculorum, ne inter fortunæ quidem ludibria, & fortiora tristitiæ, ac doloris incitamenta proceris majestatem abjecerant, adeo, ut qui dudum avidius in exitium ejus exarserant, secto mox à carnifice gutture, ubi illum ja-

centem vident, & suo cruore, & illuvie scædatum, iidem, & qui paulò ante succlamaverant morituro, jam mortuo subinde propemodum reclamantes maximè congenuerint. Patris interitum eodem modo secutus Camignæ Dux filius. Deinde Comes Armamaris, & Augustinus Emanuel pari fato defuncti sunt. Atque ita de viris Principibus sumptum supplicium est. Obscuræ notæ cæteris laqueus suspensio jugulum fregit.

At Medinæ Sidonix Dux, qui ut turbidis ejus consiliis hanc procerum conjurationem prodiderat, in aliam & ipse statim, quam adversus Catholicum Regem molitus erat, ita pro mortuis reddente Numine vices, offendit. Erat eo tempore Ulisippone Nicolaus Velascus è strictiori Divi Francisci observantia eò ipse clam à Sidonio, ut conjurationis negotia tractaret, immissus; cujus rei tantæ in aula dissimulanda, promovendæque commodior profecto vitæ, & morum austeritas, atque horror amictus in monacho apparuisset, si ratione, & judicio pariter experrectum, aut hujusmodi rebus consuetudine exercitum ejus homo instituti ingenium occulisset. Is capto similis, & magno cum strepitu Ulisipponem primū adductus supra mensam artificioso, tetròque ibi carcere tentus est. Ex eò postea emissus frequentius, quàm externo, monacho, ac nuper reddito libertati congruere posse reputabatur, caput ipse Palatium, primarios ministros arcana consilii adire, quæ ore quanquam de more suppressa, rudi tamen homini, artūque omnino silendi nescio, ut plurimum vultu, gestu oculis fundebantur tanquam magna secum volventi, magnique sibi secreti conscio. Sensim arrepta idcirco suspicio, & non nihil vagi quoque rumoris extra Regiam effluxerat, aulicique præsertim, ut solent, explorandi cupiditate succensi tunc studio-

sius Cœnobita, vestigia, congressus, orisque habitudinem connotabant: Accedit etiam, cum ita hic monachus vagaretur, alendisque passim in urbe rumoribus satis materiam speculantibus subderet, ut Franciscus Sancius genere Castellensis, & regius quondam militis Questor Lusitani regni defectio- nis fortunam æstusque secutus ea tem- pestate in vinculis haberetur. Hic ubi de Cœnobitæ sollicitudine, Ducisque Medinæ insidiis rumorem, suspicio- nemque latè serpentem attingit, animo statim erectus in spem aliquam ductus est, posse fortasse eodem se monacho auctore usum, & subducere libertatem & vim secreti, quod totam sus- penderat urbem, per insidias exprime- re. Multo igitur studio, & industria compositas litteras Sancius secre- to monacho mittit post largos in illis effusos de atrociori custodia questus, ibi- que indignè spiritum sibi ac propè lu- cem ademptam esse, jactat se tandem è Sidonii sinu clientem, arctiorique cum illo fiduciæ nodo ex longo inter- vallo conjunctum, nonnihil præterea de causa recondita scire, quæ eo ho- minem transtulisset, tum ne suo furo, & colore careret apposita fraus, episto- larum quoque à Sidonio ipsi Sancio datarum grande volumen exhibuit, quò inter eos, antequam Lusitania de- ficeret, amicitiam, & fidem, & alia benevolentiae magnique momenti pi- gnora intercessisse constaret. Legit has litteras Cœnobita Velascus, protinus- que non rerum, non temporis muta- tione discussa, non auctoris conditio- ne, nec captioso mortalium ingenio, dum temerè Sancium vel Sidonii con- scientiæ jam illigatum, vel proximè jam illigandam existimat, ei confidenter respondit. Curæ sibi maximæ fore, ne dum ut eo fœdo carcere extractus, sed altiori quoque fastigio, si rebus fortuna favisset, locatus esset. Silentio, & constantia interim opus esse. Conjura-

tio, quam hic suspectabat cum satis his verbis summatim expressa, & magna insuper ejus moles adumbrata per for- mulas esset, modum, & ordinem præ- terea Sancius exploraturus, quia ex sen- tentia prima ceciderant, alacrius dolum intendit. Paucis post interjectis diebus, obsequio, amore, fiducia plenas, subti- lius tamen effictas litterulas monacho repetit Sancius, angustias in illis, & ferrea ab eo vincula, qui tanta floreret apud Principem gratia primo quoque tem- pore solvi sibi enixè precatus. Septem jam menses, amicam, clientemque Si- donii squalore, caligine, & fordibus circumfusum in atra afflictari custodia. Ad ea refert Velascus. Quosdam Mar- garitæ Sabaudiaë famulos comiteum à Bregantio in Castellam obtinuisse, an se comitem vellet eò illis euntibus ad- dere. Minimè, tunc è re oblata solertiùs fallaciam exornans, respondit Sancius. Quinimo Castellæ se prorsus oblitum Sidonii durtaxat expetere amplexus, quò fides, amor eundem, ampliùsque ex re- rum statu collecta vocabat spes; in aula verò Catholica rationes segniùs exacta sibi quaestura molestiùs, & graviùs red- denda essent. Velascus artibus hisce magis implicatus, atque in suscepta frau- de firmatus, protinus cum Bregantio de hominis libertate intercessit; jamque Sancius eodè monacho auctore custo- dia solutus ac liber familiaris propterea cum illo capit conjurationis negotia tractare, nexùsque discutere. Et planè Velascus ne dum velut in primis obno- xium fidumque Sidonio, sed conspira- tionis insignem etiam ministrum allo- queretur, excogitati facinoris seriem in hunc modum exposuit. Gallos, Hollan- dos, & simul cum Bregantio Sidonium sociali esse fœdere junctos, quo frau- de vel bello subacta, ac mutuò distra- cta Hispana inter se regna dividerent. Summo proinde conatu, atque studio milites, naves, pecuniam undique com- parari, ut Baticam rursus terra, mari- que

que peterent, & alia subjunxit, quæ superius à nobis commemorata hausta sunt ab hoc fonte. Sidonium præterea post Baticam occupatam, prædarumque sibi partem addictam libello publico declaraturum Europæ Principibus esse jam propè ruentis Hispani Imperii dis- crimem, & cladem per Olivarii ignoran- tiam, aut scelus ad extremam calamita- tem impulsit, quippè qui tribus, & sexa- ginta novis tributis jam veteribus fessos, ac propè consumptos populos onerave- rit, sibi que ita afflictis, & comploratis Hispaniæ rebus illam arripere tabulam licuisse, ne in communi naufragio alie- no errore, atque incitiam periret. Ad hæc plurimas à Sidonio ad se missas epistolas recitavit, quæ Olivarii, Regisque, item procerum Lusitaniæ Ulisippone de- gentium arcana consilia, actionesque promebant, insertumque ibi etiam Sancius deprehendit inditium, quod in Marchionis Villaregalis ejusque filii Camignæ Ducis, ac reliquorum nuper exitium lugubri spectaculo cesserat. Ad aggerandam quoque pecuniam, quæ tam arduo suscepto operi abundè flue- re necesse erat, consiliū fœderatos Prin- cipes iniisse quò naves Hispanas Indico auro, argentoque refertas, vel ad por- tum tanquam amicam per errorem ten- dentes, vel eò fidèter appulsas tum præ- monitæ naves hostium circumvenirent, cujus major profectò rapinæ cumulus, ut viro Hispano Hispanisque subductæ prædæ accessurus Sidonio esset. Argen- teum præterea quod Cœnobita secum habebat numisma protulit Sancio cum impressa Regis effigie, binisque partitis hinc, & inde leonibus ad eum lancinan- dum unguibus sectis admotis; & cum hac tituli inscriptione, *nos eum conficimus*: cujus imago pro Rege Philippum, pro infestis carnivorisque Leonibus utrumque Bregantiæ atque Sidoniæ Ducem, inscriptio Philippi ruinam, & cladem significabat. Hæc, & similia cõ- jurationem vehemèter prementia, cum

per Velascum Sancius edoctus esset, iter postremò, quod ad Sidonium conve- niendum assimulaverat; perrecturus, occultis signis conscriptas Sidonio tra- dendas epistolas accipit, ultimisque da- tæ, redditæque salutis verbis à Velasco sic admonetur, ne in re hæsitaret, neu cunctaretur, quemadmodum sibi mu- tandum in sacram purpuram pannum pro re bene gesta promiserat, ac præsti- turus erat Sidonius, haud sanè disparem illū egregiè navatæ operæ Sancio mer- cedem persolaturum. Clariùs hic autem Cœnobitæ tunc levitate, & credula mē- te perspecta fide majora promittit. Cæ- terum ante profectiorem, quæ ab illo secretò audierat, Didaco Cardenio fido Regis clienti qui Ulisippone tum in cu- stodia detinebatur, exposuit, si ipse fortè per iter exceptus nequiret indiciū ad Re- gē deferre. Uxorè quam secū deducere constituerat alia via ad Castellā pergere jussit, quā ad Gades scilicet festinatus e- vecta clā admoneret illius urbis Guber- natorè, hostium quamprimū ingētes vi, fraudibusque cõpositas classes in urbem superventuras. In rem igitur sedulò in- cumberet; nam domesticæ insidiæ frau- desque intestinæ latebant. His ita dispo- sitis Sancius per speciem querendi Sido- nium Castellā versus ad Regem iter in- stituit. Jamque Begarem situm intra Ca- stellæ terminos oppidum cum accessisset ibidem offendit tunc à Sidonio ut à su- premo militiæ Duce mandatum, ut qui ab Lusitania profectus Castellam pro- gressurus attingeret, ad se primò diver- teret, ejusque præsens imperium accipe- ret. Obriguit audita re Sancius, & mēte confusus, ac trepidus, tanquā certas inter insidias, & ancipitem fugam depre- hensus esset omninò conciderat animo. Pergeret ad Sidonium, at litteræ prode- rent intercidiisse secretum, doloque sur- reptū ingentis fiduciæ pignus; recusaret imperium, at fuga deterior, ut meditati consilii, & in Ducis exitiū terminaturi, si interrupta fuisset inditium. Porro

abeuntem, aut remanentem ad cautionem potentioris ipsum interitus expectaret. Inter hæc fluctuanti homini fortè illuxit animo palam aversum diffidentemque Sidonio municipii rectorem esse. Hunc igitur statim adit, monet, inculcat gravia, & atrocia, atque ad Imperii spectantia salutem esse, quæ ipse Regi denuntiaturus iter ad aulam approperearet, quæque ipsa negotia possent, vel levi quacumque interposita mora labefactari. Sineret itaque ipsum, ut fides in Regem, & communis utilitas postulabat, cursoriis equis statim, ac tacitè assumptis inceptum ad Regem iter velociter persequi. Tunc oppidi rector cui & suspecta, & grata erat etiam, cum aliqua passim interluceret Sidonii proditionis inditia, hujus furtivi itineris causa, ut sancius poposceraut cautè, citòque peregit. Dum Sancius hinc iter resumit, aliunde mulier ejusdem ut diximus, uxor multum longinquæ viæ prætergressa jam Gades pervenerat, ibique Civitatis regalis Duci Præfecto urbis, præsidiique renunciaverat. Quamplures nefarios in regno cives proditione Regem petentes fœdus cum hostibus pepegisse, cujus quidem conventionem nisi fortuna, virtusque obtulisset, arx erat in primis, & civitas Gadium intervertenda. Visurum propediem ipsum constratum navibus æquor, terra, marique misceri omnia bellique turbines furere, ut scelere pacta conficerent; subesse vim, & insidias, externos, ac domesticos hostes; celso & occulto perfidiam capite niti: cumque ideò ab illa quærere Dux institisset, quinam Princeps defectionis, quæ conspirantium consilia essent, ubi insidiæ, ubi ea clandestina consilia concoquerentur, unde erupisset indicium, & an inquirere sibi in perfidos homines licuisset, virique juxta præceptum, quæ sciret ipsa, cum detegere mulier obstinatius reluctaretur: ergo, Dux inquit, mo-

ram tu mecum Gadibus facies quoad propius, quàm adventare dicis, inimica conspecta classe, quid ea mihi fuerit tempestate gerendum, suggeras. Libertatis ex eo jacturam cum verita scemina esset, ad quem hujusmodi indicium jure pertineat, interrogat. Ad Medinæ Sidoniæ Ducem, ille respondet, ut summum in Batica Gubernatorem armorum; Idipsum qui modò cohæreat, scemina adjecit, cum equidem anxia, & profugæ similis Ducem Sidonium consultò declinem? Tunc re ille penitus intellecta, cujus & alia per multa ex longo intervallo ipse Dux suspicionis vestigia collegerat, tacuit, liberumque ad aulam Catholicam transitum instanti sceminae indulgit. Id tamen extemplo Olivarium per litteras monuit, nudam, & simplicem tantum mulieris narrationem exponens, & perfunctoriè cum ipsa sermonem habitum; De ea, quæ clam ipsum affecerat, conjectura, suspicionisque argumento nihil omninò tetigit, satis ille ita ratus sui muneris partes expletas, nec palam saltem eo obscuro, atque ancipiti indicio Olivarium offensum iri, cum arcta ejusdem cum Sidonio necessitudo, & si multi multa suspicerent, non parum indices deterret. Hæc Gadium rectoris epistola prius Olivario reddita est, quàm Sancius Mantuam Carpetanorum ingrederetur. Qui longo cursum itinere emenso, occultus tandem in Regiam, ubi Olivarius sedem habebat, adiit. Ibi Olivarii janitorem conveniens, ab eo introduci ad Dominum postulat, præterea cum plane ipse sciret, difficiles aditus, gravem homini vultum, plenas fastidio aures superbo ministro esse, ut tunc facilius adiri, compellarique posset, adjunxit. Adesse ibi Franciscum Sancium Lusitanæ militiæ quæstorem fuga, & insidiis medicis per hostes elapsum ut indicaret Catholico Regi, quæ Imperii salutem conducerent. Audit hæc Olivarius nihilò

hilo tamen minus per Janitorem Sancio responsum est. Non vacare tunc Olivario; postridie reverteretur. Sancius ubi se post periculi tantum decursum, & per longam captivitatem, & lubricum illud iter tantum quoque laboris exhaustum, jam ita procrastinando per Olivarium more solito eludi, sperni que videt, Regemque alterius perfidia, alterius fastu, inanique fiducia prodi, quærens idcirco merensque, Numenque indignatus implorans adjecit. Ne Numinis iram, & odium existimem, vimque fati ineluctabilem hoc ad extremam urgere perniciem Imperium, profectò vel à me dicendarum infestia rerum purgare tantummodo potest Comitem, Ducemque Olivarium pro re tanti ponderis mihi injustè aditum extrahentem. Refert hæc rursus janitor Olivario, qui hæc gravida verba cum illa quoque notitia conferens quam paulò antè idem ipse à Civitatis regalis acceperat Duce, & ideò, quæ esset in causa, rem suspicatus; Adhæc metuens, ne temerè in Regem, ipso quanquam invito ignoroque Olivario indicium illud incidere, quod ipse antecapere, sui que astus, ingenii que imbutum colore, subornatæque specie proponere Regi statuerat, intromitti ad se Sancium illicò jussit. Qui ad ejus genua cum more adorantium primò procubuisse, fusiùs deinde Sidonii conjurationem exponit, diurnam, ac fœdam scilicet, quam ipse pro Rege passus UliSSIPONE custodiam erat, & libertatis causam, occulta consilia, civium prodiones, inita clam cum hostibus fœdera, simul neglectæ, incompositæque militiæ ludibria, & pecuniam averfam, & diffidentes invicem milites, & arma ipsa Regis in Batica in ipsum conversa Regem, & alia etiam quæ à cucullato UliSSIPONE didicerat, quæque ipse præterea casu itineris causa compererat. Litteras tandem ab eodem canobita

conscriptas, ac Sidonio tradendas dat Olivario, quarum tenore certa, atque rata ejus confessio haberetur. His Olivarius auditis, primò de ea erga Regem singulari fide, & constantia commendat Sancium, paulisper postea cunctatus, cum astuanti, & attonito similis constitisset, adjecit, egregiè utique ipsum vel ex eo de Rege Catholico meritum esse, quòd vir nec propinqui ad propinquum horruerit tantum deferre nefas. Raram idcirco, & impigram hominis fidem geminatam à Rege mercedem reposcere. Cuncta se Regi citius expositurum. Ab hoc colloquio digressus in cujusdam Olivarii famuli sedem inde jubetur occultus secedere Sancius, & ipse Olivarius ea de re statim admonito Regi, interceptas Sidonii litteras tradit. Rex Philippus, cui perinde mens acris, & vivida erat ut animus tenuis, & imbecillus, his auditis, in lapsum extemplo memoria diutius à se repetitum, atque animo voluntatum incurrit delatæ ad Sidonium armorum apud Baticam præfecturæ, hominem scilicet cum Bregantio per affinitatem, & amicitiam adstrictum, tum affluentia opum, auctoritate, clientela, multoque magis animi vanitate tumentem; familiæ quoque Gusmanæ Rex, & nomen, & omen ad fastidium abhorrescebat; fatalem enim sibi illam esse dicebat ob crebras illatas Imperio clades, res moderante Olivario, qui etiam Gusmanus erat, & ob Aloisiam præcipuè Gusmanam sororem Sidonii, uxoremque Bregantii, cujus quidem instinctu, impetuque scemineo noverrat ipse virum ad regni rapinam impulsus, quæ omnia simul in Olivarii invidiam & odium, ut eadem propagine orti, ut improspere gubernantis, ut plus rei familiari, quàm publicæ providentis cumulatiùs relabebantur. Cuncta Rex tamen ad tempus dissimulare paratus æquabili semper fronte, vultuque conjurationis delationem cum ex-

cepisset, nec lectas, nec solutas etiam Sidonii litteras, ut illæ obſignatæ, atque integræ erant reddidit Olivario, id tantum locutus, ex lege, sed cautè ut par erat, in illo negotio procederet. Hoc Regis imperio tres Olivarius è regio selectos Castellæ Senatu, sibi que magis addictos Judices nominat, qui de crimine majestatis contra Sidonium inquirerent; Sanciusque deinde in sepositum quemdam, & remotum ab aula locum accitus, quæ adierat, quæ viderat, quæ conjecturâ ipse fortè de Sidonii causa collegerat Judicibus aperit. Exhibentur, quæ dolo interciderant, Sidonii Ducis epistolæ eâsque perspectas cum Sancio coram solvisſent Judices invenere quibusdam ambiguis caracteribus scriptas, sed ad eò inepto, rudique stylo Carnobitæ per imperitiam compositis, contextisque, ut clariora quædam interposita signatorum fermè obscurorum intelligentiam contraherent. His magna cum cura, peractisque silentio rebus, causa ipsa Regis per eas sic detectas, ac disjunctas facillimè insidias cum jam in tuto posita esset, Olivarius insuper evolvebat, an, & quo fortè modo tam manifesto cognati sceleri non nihil per artes tenebrarum offundens omninò, aut ex parte diluere, orientemque ex crimine infamiam eludere quodammodo posset. Quæsitâ igitur comitate, novoque lepore, ac facetiis illi asperrimo ingenio, horridæque naturæ prorsus insolitis Sancium semel compellans, effluere inter alia velut obiter sinit. (Quæ fieri mi Sancio liceat? hunc cucullatû, nequitia, ac falsitatis arguere, cum tantum dignitatis, lucisque Sidonio, ejusque communi mihi familiæ pateat, quantum vili, & pannoſo contentus, & sordium.) Nullo pacto, respondit Sancius, ea enim est in probato jam crimine rerum dictorumque explorata planè connexio, ut quod tribuere gratiæ Sidonii, vel splendori do-

mestico velis, de fide hoc oporteat, & jure detrahere! Proinde Olivarius hæc spe destitutus, nomini, ac fame nisi penitus licuisset, vel Sidonii salutem consulere statuit. Hoc porrò ut à Rege impetraret, siquidem ægrè sibi quotidie Regis senescere gratiam senſerat, nunc ratione, argumento, & jure prope causa subnixus accedit, omnia cum antea libero idem arbitrio, & quodam imperio quasi extorquere suevisset. Itaque Regem de causa Sidonii cum Olivarius alloqueretur. In acta ex jure relatis, inquit, quæ adversus Sidonium facta, aut criminosè dicta apparebant, totius conjurationis propositæ molem, ut ignoti unius Monachi fide, verbisque tantummodò constitutam in se pene deficere, ac suo propè fundamento labare. Idipsum tamen non contemnendum cum Imperii, Regisque in discrimen, ac dubium ceciderit salus, in quo nec vitio profectò verti credulitas debeat, & levis quæcumque suborta suspicio substratæ materiæ pondere maximè valeat. At verò honesta ab utilibus, temeraria à prudentibus, æqua ab iniquis secernenda consilia esse, ne onere causa, neque opibus partis, quam majestas hoc loco Regis profiteretur, jus obruatur in aliquo viro, & eodem fortassis innocuo. Locum esse præterea rationem aliquam ineundi, qua, & consistat Principis salus, nec prorsus jaceat vis juris afflicta. Paulò ante cæcum omninò præceptumque Hispano Status Senatui visum illud Bregantii fuisse consilium quo proceres reos Lusitanos interitu perdere, quam clementia servare, aut custodire mauerit. At ita forsitan decuisse profligato scilicet regno, prono ipsi nunc in ruinam, atque in extremum discrimen adducto profligata quoque applicari consilia. Pro rerum idcirco conditione, pro merito personarum alios in alios licentiam habere, ita ut alia circunscripto, fluxoque alia amplissimo,

ac

ac stabili imperio aptari instituta legè que conveniat, & rationes adducere posse, ut idem consilium alteri Regum laudabile, & utile sit, reprehensibile alteri, & sæpè numero noxium; Philippi patris, avique Regem ipsum exemplis domesticis admoneri, qui adversus Bregantiæ Duces ordiri sæpè sapius insidias in Lusitano regno compertos, cavere ab illis sibi curaverint, manus cruentare noluerint, nec certè ipsi Regi consilio vel opibus esse modò florentius imperium quam antea fuerit, nec Duces Sidonios minores esse Bregantiis, vel clientela, vel copiis, vel turba amicorum cognatorumque, cum omnes Castellæ numerando magnates, vix unus eorum reperitur qui Gufmanæ familiæ affinitatis, aut sanguinis jure non copuletur. At etiam Regum illorum patientiam, atque fœcordiam in eodem regno aluisse, armasse Bregantios atque in regnum denique sustulisse. Quid porrò, si contra sævitum in eorum sanguinem esset, rem successfuliorem melius fuisse? an ejus fortasse Regis, qui rerum gestarum usu, & iudicio rerum acerrimo prudentis cognomen communi consensu meruit, ne dum imitari, aut æquare, sed vincere quoque prudentiam arrogare sibi quisquam auderet? vel satius non esset errare cum sapientibus quam sapere cum insulis, & si per alia adhibita media quid futurum fortè fuisset in humanam notitiam caderet? Daret itaque Rex, & si fortius urgeret crimen vel emerita domus fastigio, quod rigor justitiæ peteret à Sidonio, eodemque propterea leniter emendato, & cautiùs in posterum circumspecto, & quibus nimis abundat opibus imminuto simul Imperii securitati, simul honori, decorique familiæ, jurisque æquitati ritè confuleretur, ex quo denique pateat, usu clementiæ, atque animi temperantiæ Lusitaniæ Tyrannum ab Hispaniæ Rege distingui.) Subdolos sermo, Regis-

que maximè ingenio cum mansuetudine ipsa, tum metus præsertim injectione versatili appositus impetravit, ut ad eò gravem hominis causam quasi fractus rationibus Rex cognati iudicio relinqueret. Olivarius igitur iussu causatus Catholici Regis per blanditias, ac preces, & interlitas propè lachrimis litteras, quas per tempora ad nutum fundere consueverat, vocat ad aulam Sidonium. Idipsum quia latius etiam incesserat conjurationis compertæ rumor per communium utriusque gentilium epistolas acutiùs apud eundem Sidonium simul intendi curat, ut scilicet sine mora, & cum summa fiducia veniret ad aulam, hæc paratam, certamque sibi esse dicto parenti clementiam Regis, secus autem tergiverſanti, obſistenti inexpiabilem fore moram, exhaustamque jam latius jactati, exploratique criminis veniam. Atque hoc studiosius tunc Olivarius agebat, cum enim pro ea deliberatione metus, angores, pericula passim in affecto valde animo, tumultuantique conscientia Sidonium circumsessura conspiceret, ex eo verebatur, ne quid ille ex abrupto suscipiens fortunæ potiùs cum libertatis additamento, quam libertate orbatus alienæ, ac suspectæ se credere fidei vellet. Sidonium verò postquam iussu Regis per Olivarium exposita sunt, cum in diversum Olivario satis fidendi vel diffidendi sollicitæ curæ distraherent, variisque proinde implicitæ mentis fluctibus volutatum, ea tandem sententia, quam nota sibi facilitas Regis, Olivarii apud eundem arbitrium, & gratia, communisque familiæ quæsitum decus indiderat, tenuit: simul etiam quia Bæticæ regni usurpatio in meliori fortuna tentata secus acciderat, & Lusitania, ubi ei tutus, ac pervius à fuga poterat esse receptus, nimis angustam quæ binos simul tantisque caperet Princeps æstimabat. Sidonio igitur cum ibi nec tutò cunctari daretur, nec fugere,

fugere, nec porro etiam exigua promissa, inculcataque sibi ab Olivario venia spes affulgeret, ad aulam tandem ex Regis imperio se contulit. Videt hic prior Olivarium, ejusque hortamento, atque interposita fide conjurationis ordinem factus, delicti, quo teneretur, principium, & causam ab Aiamontis Marchione ducens. (Illum, asseruit, ad eundem Sidonium secretas hujus sententiae dedisse litteras. Mitteret ipsi fidei explorata famulum, ut ore cum illo transigeret, quod fas non esset, epistolae credere; Missum propterea à se ad Aiamontium Ludovicum Dilcastillum fuisse, qui clam cum eo collocutus, ac postea reversus hac sibi ex Marchionis sermone collecta verba detulerit. Fortuna, tempore, industria in ea rerum vicissitudine & orbe utendum utrisque esse, ne Portugallia magna domus, ne communis sanguinis, atque familiae regia pignora perderentur, eademque subinde ruina, ut ambitio suspecta erat, ac superba felicitas, fortuna, ac necessitudine affines, quotque regiae gloriae, lucusque participes essent, simul precipites traheret, praterquam quod iis, qui in Batica viverent, & maxime, qui in eadem, ut ambo, provincia flourerent, annitendum praesertim esset, ne haec jam fessa tributis, & quotidie plus lacerata foediora quam quae hucusque luxisset detrimenta postea subiret, & vastitate, atque excidio cum egenorum, ac divitum clade postremo consumeretur. Erectis, ac fortibus animis magna esse proposita praemia, ac si forte offensissent per brevem receptum circumstantis periculi fugam; torpentes, ac timidos totque malis indormientes perniciem proximè fore. His per Ludovicum Dilcastillum relatis, sibi prater expectationem auditis rebus, metu ac stupore se primum obtor-

puisse execratumque pessimum caput, litterarum cum eo commercium per menses aliquot sustulisse. Quin & diu cogitasse atrectata temerè in ipso tantum perfidiae scelus revelare Olivario eodem ipso internuncio indicis operam proficiente, postea verò cum crebrioribus ipse datus in eadem sententiam litteris, omnique aurium, intellectusque illecebrarum abusus aucupio jam pertinacius Aiamontius insisteret, illius artibus se pellectum, ac verborum lenociniis inductum, ac denique victum consensisse proditioni, eamque secreto cum Bregantio tractatum Ulisipponem misisse Nicolaum Velasum è Franciscana familia, inde nefaria constituta consilia, firmata cum hostibus foedera, sollicitatos animos militum, omnique probro, & corruptela militiae, quae ejusdem essent officii, res bellicas haecenus agitatae. Caterum ad hosticæ classis adventum, maximumque apparatus, cum bis integrum sibi foret exequi destinata, idque allicere fama facinoris, & falsus honoris splendor objectus, optatissime favere propitia fortuna cum videretur, in rei tamen perpetranda momento, velut sceleris propius foeditate perspecta atque alia tunc sibi objecta diu cogitati facinoris specie, ita se animo cohorruisse, ut semel, & iterum spe illusos, quæulos, vacuos magna cum classe dimiserit hostes. Jamque deinceps ex facti conscientia sibi intimè torto, atque afflicto, tentatque poenitentia moerenti ex longo intervallo in animo consedissee, pravi opportuna, sed jam retractati, abjectique consilii confessione, ac dolore mereri clementiam Regis. At cunctantem, ac secum ipsum pugnantem hinc pudore, hinc per amulos metu in illa animi volutatione, & inestimo mentis supplicio inanem prope relictum contabuisse. Acrius id-

circò

circò ardere dolore se, atque animo angere, quia insidiantium prementiumque amulorum indicio is apud Regem praeventus esset, qui non nisi Aiamontii conamine impulsus conjunctionem adierit, atque eam cum maturè perficere potuisset omnino disjecerit. Postremo tot sibi viæ ad evadendum cum in illo discrimine occurrerent, excussumque à se ipso pavorem in eos, qui illum incusserant, retorquendum, sua tamen sponte obtulisse periculis caput, semperque intuta, incertaque fidei hominum addixisse, & maxime filium, potiora futura apud Regem officia Olivarii pro se, quam amulorum insecutiones, & contortos invidiae ictus.) Ad ea benignè Olivarius respondet. Bono, lætoque animo esset, sua jam opera extortam à Rege veniam, & qui in majori negotio vicisset, in minori non defuturum. Instructum deinde Sidonium, quae ei peragenda coram Rege Catholico essent, ad hunc Olivarius Sidonium per secretum Regiae aditum introducit. Tum verò Sidonius incultus tristisque vultu, oculisque pudore, ac moestitia dejectis regiis pedibus provolutus, & oscula crebra figens, mista suspiriis, ac fletibus voce praeteritæ culpæ remissionem petebat. Rex tunc animo tactus, ac ferè humescentibus oculis, ruere in amplexus, soloque pervicacius hærentem manu allevare contendit, nec ea ficta quidem, seu fortè quasita adversus meritum male clientem erat commiseratio, cum tanta de more Regem afficeret, ut vitio propemodum redundaret. Tandem Sidonius plorans, & genibus nixus supplicem Regi porrexit libellum cum veniæ exorandæ notis, & confessionis articulis constitutum, quem fronte serena, mitique sermone Philippus accipiens. (Quò gravius Dux, inquit, errasti, eò mihi major rem ostentandæ clementiæ occasio-

nem dedisti, & quia salutem, & famam humano lapsus errore, ac poenitentia extemplo correctus ad pedes meos projecisti, utrumque ex animo tibi remitto.) His ita confectis. In bonis postea Sidonius à Rege multatus est, ut ita superbiæ alimento subtracto, secundique qui vulgo ita dicitur, sanguinis secta vena illa insolentia, animique decreveret tumor; simul quia Batica ac Lusitania suspecta, & lubrica quoque Sidonio vicinitas erat, cum simulata, & coacta saepe numero sit poenitentia, atque etiam hominibus pronior ad pristina vitia recursus, idè ille Vallisoleri quod civitas regia, & Lusitania procul abesset, vitæ reliquum ducere iussus est. Verum hæc priusquam fierent, sic Olivario suadente, Sidonius provocatorios ad Bregantium libellos immittit, ac vulgat praeter nobilium equitum morem contumeliosos, minaces, stomacho, & bile plenos. In his tanquam idem innoxius & fama quoque incorruptus, ut vulgi rumores, qui Regiæ secreta suo more rimatur, eluderet falso impositi ab illo criminis, artibusque promoti gladio vindictam exposcit. Porro diem, atque locum Bregantio Sidonius ad singulare certamen statuit. At si eo lacescit libello Bregantius pro supercilio sibi Regis assumpto ad conflictum dedignaretur accedere, tunc ingenti mercede, quæ prolixo proposita scripto patebat, cum alia sibi via non daretur, ire ultum injurias, sicarias in caput ejus extimulat. Die itaque praestituta Sidonius amicorum, famulorumque agmine communitus velut arenam invasit, instititque manendo ibi temporis etiam praefixo termino elapso. Cum nullus interea cum ipso dimicaturus apparuisset, in Lusitaniam inde progreditur inani ibi quoque ferocia strepens, & minas per otium undique jactans. Hic ille quoque tranquilla, pacata omnia, & ubique silentium, ac solitudinem videt,

&

& nedum indicto certamini obnoxius, sed ne spectator quidem aut certaminis testis in spatio illo amplissimo occurrit. Comperto ex eo porro Sidonius meminim sibi minitabundo, atque inaniter insultanti procedere obviam, non se idem neglectum, sed victum dicens, qui secum per arma congregari recusasset, id ipsum per testes, & scribam fide constare publica voluit. Quæ, ut simulata, metuque omnia pœnarum expressa contempsit Bregantius, ac si revera peracta fuissent, obstabat certè congressui intuti, alienique præscriptio loci, fortunæ ac dignitatis imparitas, ratio præterea personæ publicæ quam jure, aut injuria prætentam in eo statu rerum expediebat sustinere Bregantio. Ita Sidonio in extremo periculi constituto Olivarii favore consultum est. At non eadem profectò fortuna, quæ Sidonium ita servavit Marchionem Aiamontium excepit. Is Sancii, Sidoniique testatione conjurationis particeps manifestus ubi indemnem propè Sidonium, levique duntaxat imposita pœna solutum, ac sospitem videt, in magnam, sed falsam erectus spem est quod utriusque consimilis, rebûsque & consiliis connexa criminis causa in pari propè conditione, ac fortuna haud dissimilem foret exitum habitura. Auxere homini stulto fiduciam nimis que sibimet adulanti Olivarii fallaces litteræ quæ inanes spes ejus inflantes post recentem indultam Sidonio veniam ante oculos positam quasi per sales, & jocos finem fecere; Numini similem Regem parcere nolle nisi planè peccata confessis. Simplicem igitur Aiamontius delicti confessionem tanquam veniam per illam promeriturus exprompsit. Hæc quemadmodum erat signata ab Olivario statim Judicibus proditur; Judices reum capitali sententia damnant. Porro Aiamontius in urbe Segovia elisis in carcere faucibus perduellionis supplicium

dedit, insigni quidem credulitatis exemplo, aut verius assidua peccati comite pœna, cum in Sidonii comparatione spe falsus, pravòque judicio deceptus aliàs acutus, & providus homo non introspectit quantum familiæ splendore, & copiis, & Olivarii cognatione, & ipso jure, & pondere causæ inter se, ac Mediæ Sidoniæ Ducem discriminis interesset. De hujus etiam animi immanitate, aut stupore, aut potius constantia, interitûsque contemptu, quo ductus est ad supplicium, qui Segoviæ tunc aderant, narrant, cum ei pridie supplicium, & hora quoque denunciata supplicii esset, idque jam peracturi cum omni funesto apparatu postridie accessissent carnifex, prætor, ceterique necis ministri, tunc Aiamontium arctiori somno complexum, altèque stertentem inventum esse; ægrè subinde excitatum sopore discusso, & frustra esculenta ructantem dixisse pauxillo insuper quietis sibi tunc opus esse, prætorem ei respondisse, satis quietis mox perituro accessurum fuisse, tractum deinde ad supplicium eadem animi firmitudine, & ore, ac verbis intrepidum guttur carnifici præbuisse. Ludovicum post hæc Dilcastillum, quem conspirationis quoque fuisse ministrum actorum contextu liquebat, Olivarius corripit. Hunc prius fugientem, ac latitantem juxta Begarem satellites assequuntur, ab eorûmque se manibus ipsum comprehendere connitentium nudo mucrone proripuit, post in templi latebra inventus, atque inde per vim abstractus, primò Segoviam, deinde Mantuam Carpetanam traductus est, ubi denique Ludovicus in publica custodia confenuit, datumque est gratiæ, famæque Sidonii, cui tunc quod recens, & incerto jactata rumore, nec latius effusa res esset, illudi per artes laborabatur, ut hic libertatis jactura redimeret, quod cruore solvendum esset. Hunc finem fortrita est conjuratio

tio Mediæ Sidonii Ducis, Marchionisque Aiamontii, quæ non judicio, aut rerum directione, aut tractationis asperitate, sed partium ignavia, aut pigritiæ, seu Regis potius fortuna dissiluit.

Interea Bregantius, postquam Lusitaniam magnates, ut diximus, capite pœnas luere, quoniam Margaritæ Sabaudia Principis ope, instinctuque ad conspirandum illos quoque incitatos proceres intellexerat, simul quia cultus, victusque & amplioris custodiæ sumptus graviores quotidie jam propè exhausto videbantur arario, cum novarum præterea rerum ministrum in regno aleret, tum demum regnum seseque tam sumptuosa, tam sibi, & reipublicæ infesta exonerare Principe statuit. Sed ea res perfunctoriè in Senatu jam pridem excussa, an videlicet expediret pro Odoardi Bregantii fratris securitate Margaritam ibidem tanquam obsidem retinere, & tunc ob fraternas suspiciones, & odia, quæ in occulto Bregantium afficiebant à Senatoribus interrupta, postquam Odoardum jam libertatis expertem apud Germanos arctissime custodiri vulgatum est, acriorem ex eo profectò consultoribus curam incussit, & factu perinde, dictuque nefas viris prudentibus apparebat, si redimendi proditi fratris, infontis, qui multa hucusque apud Casarem passus, deterrima quæque fuisset, cum in Hispanorum omninò potestatem incideret perpeffurus, occasionem quam tunc in manibus frater haberet sine ulla cura fineret præterlabi. Id ipsum ægrè, & moleste audiebat quoque Bregantius, inde trepidus, anxiusque animo rem volutabat, eam maximè tunc ad famam, & popularium referens fidem, quorum utique usu, affectuque penes domesticos, exteròsque ad imperii stabilitatem egebat. Jamque idem Bregantius harum mole curarû, & magnitudine metus oppressus à prioris decreti constantia, qua inconsulto quidem Senatu absque

ulla permutatione, & gratuito dimissi Margaritam censuerat, excefferat. Quæ nunc meditati ex quoque ad novam confirmandam sententiam rationes accesserant, nimirum ut Olivario infensam, & fortuna quoque jactatam, quamquam ibi in custodia velut obsidem tentam Regem omninò Principem neglecturum, nec ejus vexationem aliquid fratri profuturam fuisset, contra verò si immuncem mulierem regno discedere pateretur, suæ ipsam retrusæ nentis recessus, & alienatam à fratre animû, & Regum ingenia, & miserias, adversante Senatu, & malè apud populum audientem revelaturum. Itaque fixam in illo Bregantium, Sabaudiam nempe Principem non reddendi consilio, nisi antea frater sibi redditus esset, ejusdem elati, vividique spiritus uxor hoc strenuo argumento deturbat. Si planè, inquit, grandiores natu filii etiam suspecti, nimisque molesti Regibus sunt, tu huic modo regno partibus scisso, & sese, ut ita vides, factionibus laceranti, fratrem impones assuetum militia, quique plausus militaris, & gloriæ famæque, & imperii gustare dulcedinem cepit? mite illud ingenium, & bonis utcumque moribus temperatum quidni blandiendo, instigando versare, atque efferre aliquando partes rerum novarum in regno cupida possint? Scilicet tanta cuique pro regno sibi parando cum natura luctatio est, vel nunquam ingenium, & hominum mores, aut occasio, aut fortuna, nisi lateat in floribus anguis, commutare suevit, ut oblatum, & parabile quisquam diadema rejiciat, & alii servire quam imperare malit! Non laudo more Turcarum fratres interfici, sed eos procul habere, atque inter ea, quæ industria vel casus implicuit, pericula destituere. Ceterum Catholici Regis injuriæ, Casarisque violata fidei non parum emolumenti, vel

„ gratiæ referre debemus acceptum
 „ cum ex iniqua Olivarii custodia uti-
 „ litas nobis , publicum dedecus illis
 „ inciderit. Valida in speciem hæc
 „ argumenta , viri præter ingenium jam
 „ usu , & imperio tractabile uxori nullo
 „ negotio flexere Bregantium. Jussit
 „ itaque statim Margaritam è regno dis-
 „ cedere. Hæc accepto repente manda-
 „ to , quia ea ipsa de re Catholici quo-
 „ que Regis imperium præstolabatur ,
 „ cujus injussu se nisi coactam relinque-
 „ re regnum rem esse absurdam , ac re-
 „ prehendam arbitrabatur , Bregan-
 „ tio respondit , missum à se ad Regem
 „ Catholicum , eodem annuente Bre-
 „ gantio Petrum de Motta , qui comnea-
 „ tum , ut par erat , à Rege peteret , nul-
 „ lum hucusque sibi responsum per il-
 „ lum à Rege redditum , sine quo illicitam
 „ sibi , ac planè præcipitem futuram
 „ esse profectionem. Ignorabat eo tem-
 „ pore Princeps quod in aula Catholica
 „ ejus delatis ad Regem epistolis , illi-
 „ que ad Senatum per Regem rejectis ,
 „ ejusdem decreto sancitum fuisset , po-
 „ testatem , quam Lusitania abeundi Mar-
 „ garita poposcerat præteriri silentio , ac
 „ prudenter dissimulari ; iniquum enim ,
 „ & impium hinc esse censebant , quod
 „ illa rogaret , inficias ire , sin palàm rem
 „ inde concederent , verebantur , ne ex
 „ eadem Regis permissione major etiam
 „ contradicendi prurigo , aut extrahendi ,
 „ aut venalem habendi Principis liberta-
 „ tem Bregantio cupiditas auferetur.
 „ Dissuerant etiam in eodem Senatu
 „ Consilarii , esse eam Principem Mar-
 „ garitam per Lusitaniæ defectione , ejus
 „ cura , regni que regimine devolutam , sui
 „ idcirco juris , suæ potestatis , simul ge-
 „ neris celsitudine immunem , atque am-
 „ pliori dignam obsequio , nihilque pro-
 „ pterea in illam moliri , aut statuere fas
 „ esse Bregantio pro jure gentium ac li-
 „ bertate , ac tum maximè abire cum
 „ vellet , à regno , neque exitum impe-
 „ dice. Ea tamen Hispani Senatus cum

Principi occulta sententia esset , sine
 „ responso , ut aliàs sæpè rursus illam ,
 „ & oblivione , ac despectu se quoque
 „ jacentem interpretata , dum metu , ac
 „ dolore interim angeretur , à Bregantio
 „ discedere jussa mentem Regis excusa-
 „ vit. At verò Bregantius , cui pleraque
 „ arcana Hispani Senatus consilia auro ,
 „ & industria quæsita patebant , rei con-
 „ scius , sed tacitus , subdidit tandem mu-
 „ lieri , penes se utique unum , nec ho-
 „ minem alium in Lusitania rerum om-
 „ nium arbitrium esse , quemque suo
 „ ipse exigere regno vellet , ejusdem co-
 „ actum ni sponte sumptum , futurum
 „ egressum esse. Cum eò devoluta res
 „ esset , ut si acriùs obniti scemina vellet ,
 „ ad vim , aut simile quidquam jam cau-
 „ sa spectaret , ne Princeps jamdudum
 „ Lusitani rigorem experta in majoribus
 „ etiam malis experiretur , decimo post
 „ Lusitaniam amissam mense , inculta ,
 „ tenuisque familia , habituque fortuna
 „ casibus consentaneo Ulisipone de-
 „ cessit. Iter ingredienti datus est etiam
 „ cum militibus prætor , qui specie tu-
 „ telæ , sive apparatus , revera custo-
 „ dia corporis usque ad regni confinia
 „ illam prosequeretur. Is verò adeò inso-
 „ lenter , atque inurbanè per iter cum ipsa
 „ egit , ut sacerdos facelli ejus minister eo
 „ rudi agrestique tractandi Principem ,
 „ modo ira , & stomacho multum incen-
 „ sus dum ignominiam , & petulantiam
 „ liberius , quàm tempus peteret , ob-
 „ jurgaret , jussu prætoris in quodam di-
 „ versorio detentus , moxque compa-
 „ ctus in vincula fuerit. Ad famam ad-
 „ ventus ejus , ubi ea primum Castellam
 „ tenuit , primarii exercitus Duces cum
 „ cohortibus obviam à Monregio Co-
 „ mite missi , qui militari obsequio ,
 „ atque pompa omnes honores Prin-
 „ cipi cumulantes Badacocium addu-
 „ xerunt. Postea Idelphonsus Cardo-
 „ na , qui Prorex in Balearibus fuerat ,
 „ mandato Regis Badacocium se con-
 „ tulit , ut domestico primùm splendore ,
 „ ornatuque

ornatuque ad tantæ mulieris dignita-
 „ tem composito , indè ad Ocaniam pau-
 „ cas ab aula distantem leucas comitare-
 „ tur. Huc tandem mulier evecta , lon-
 „ go ibi tempore ut ingrato secessu , vel
 „ in exilio posita potiùs ægro impatienti-
 „ que injuriarum animo vixit , ob ve-
 „ tus , ac firmum Olivarii institutum ,
 „ quantum pro viribus posset , eos à
 „ congressu , aspectuque Regis arcen-
 „ di , quibus regii sanguinis decus , aut
 „ elegantia morum , aut meritorum au-
 „ ctoritas partem surripere gratiæ , aut
 „ dociles Regis præstare poterat aures ;
 „ Margaritam verò præsertim , ne ea
 „ cum Rege colloqueretur , Olivarius
 „ reformidabat , quominus Lusitaniæ
 „ collapsæ per injuriam ab ipso Princi-
 „ pi culpam affectam , hæc quibus usu ,
 „ ac natura valebat dicendi aculeis , ac
 „ nervis in auctorem apud Regem re-
 „ flecteret.

Inter hæc in exercitu regio quem
 „ Monregius Comes administrabat , ite-
 „ rum ut in mores suos redeundi pro-
 „ num , ac lubricum ut plurimum iter na-
 „ turæ corruptæ est , abusu , ac pessima
 „ disciplina militiæ tanquam insania , aut
 „ furore milites capti debacchabantur.
 „ Non crapulæ tunc , non libidinis , non
 „ rapinæ , non militaris imperii , ordinis-
 „ que vivendi modus inerat ullus , auge-
 „ baturque quotidie cupiditas copiâ , &
 „ contumacia licentiâ. Hæc seriùs pro-
 „ fectò , quàm pro more militiæ opus erat ,
 „ Monregius Comes animadvertens , &
 „ corrigere quoque cupiens perpaucos
 „ tandem , ac deterrimos quosque severè
 „ plectendo coercere scelerum socios in-
 „ jecta formidine statuit. Quatuordecim
 „ itaque milites suspendio , ac laqueo ne-
 „ cari jussit universo coram exercitu ea
 „ terroris ostentatque supplicii imagine
 „ offusa. Caterùm cum non ejusdem ne-
 „ gotii in ordine moris , ac disciplinæ pro-
 „ fectò sit fuere velle ac dissuere , laxare , &
 „ contrahere vitiosè , atque infectæ huma-
 „ næ naturæ franos , multoque hominum

lapsus impediri faciliùs possint quàm
 „ emendari , strenuum remedium , ut fe-
 „ rum , irritavit , exulceravitque magis mi-
 „ litum animos , quàm lenivit. Proinde
 „ miles quidam gregarius summum in-
 „ terficere Ducem in animo volvens , fe-
 „ sto quodam die cum ad consuetum ob-
 „ sequiù majoribus sclopiis excussis Mon-
 „ regius salutaretur per errorem velut il-
 „ lapsam in illum glandem collineavit ,
 „ quæ paulum à signo proposito aberrâs ,
 „ ipsius Ducis lateri adstantem famulum
 „ interemit. Mox & Joannes Daza equi-
 „ tum turma Ductor in militari tumultu ,
 „ atque strepitu inter se conspirantium ,
 „ hominumque fremetium confossus est ,
 „ quod ex Ducis mandato severius , quàm
 „ ea inveterata licentia , militumque con-
 „ tagio sinebat in hominem fontem ausus
 „ esset inquirere. Igitur ita miles nec im-
 „ perii , nec insolentiæ , nec ampliùs libidi-
 „ nis potens , adhæc impunitatis illecebra
 „ super naturæ lapsæ & morum effrænum
 „ impetum dissolutus , ac vagus , & velut
 „ navis sine gubernaculo fluitans apertè
 „ jam ad seditionem spectabat , cum se-
 „ cum Monregius reputans vacuum , infamem
 „ periculis plenam esse sibi militiam ,
 „ in aula secus amplissimas sibi opes , ma-
 „ gnifici muneris usum , Olivarii quoque
 „ gratiæ subsidium , benèque per hunc
 „ erga ipsum Regis animum inclinatum ,
 „ confirmatumque quæ propter dedeco-
 „ ra belli , atque inde inertiae , & ignavia
 „ sibi notam inustam omnia invidorum
 „ exposita stimulis , in eo jam esse discrimine
 „ viderentur , ut domi simul militiæque
 „ omninò ornamentis amissis , nec
 „ bonus ipse miles , nec scælix tandem au-
 „ licus agitare , valetudinem idcirco cau-
 „ satus missionem à Rege obtinuit. Inde
 „ Mantuam Carpetanam reversus Italiae
 „ Senatus Præsidis , Senatùsque consilii
 „ Status intermissa ibi munia resumpsit ,
 „ nihil in ipso apud Regem ob gestam in-
 „ curiosè militiam , totque inanes profu-
 „ sos ararii sumptus gratia pristina flacces-
 „ cente quippè qui ex Olivarii partibus ,
 „ K 2 ejusque

ejusque in primis addictus rationibus esset. Olivarius autē ut sua noverat interesse, eventorum notitias facundē pingebat Regi, & verborum quasi prestigiis rerum inflexa momenta librabat. Ita Monregio è belli Præfectura dejecto successit extemplò ut dignitate gradūque militiæ propior meritōque superior Joannes Garaius, versūque repenti moribus miles mutare cum capite vitia eodem tempore visus est. Nihilo tamen minus animi dubius versabat hucusque Garaius, an occasione, & imperio præsto futurus miles, an Ducibus animus, an municipibus fides; satisne excussa militum vitia, & an ea relapsura in tempore forent? Utrum milites Duci, & municipibus milites consentirent, cum res adversæ præsertim fallaces hominis latebras, & cujusque vel astu, vel defectu materiæ latentia mala, vel bona merita proferant. His etiam accesserat, esse profectò Lusitanix finitimum Badacocium, & locorum sæpè viciniam causas permultis offensivum, & crebriora diffidia inter se, aliis quoque gentibus aliquando per hospitium, communes affinitates, atque commertia benevolentiam, & usum inter finitimos peperisse; talisque ardere, ac furere nuper fœda ibi militum rabies conspecta erat, ut incolæ tunc execrabili militum odio, atque horrore militiæ correpti similia, aut minora fortasse, & si illi vicissent, passuros se ab hostibus esse putarent. Id porro tam in cive quàm milite Badacocii Garaius per artes exploraturus quadam nocte supra tenebras nubila falsò ad arma clamari, & certaminis signum proponi jussit; perinde quasi tunc improvisus Badacocium hostis impeteret. At Duce anteà Infantati, qui juveniliū amorem errore exactus ab aula hinc honorarium agebat militem, ut hoc urbanitatis officium Principi viro præstaret, ne ad classicum surgeret, monuit. Igitur ho-

minum, tubarumque clamore, ac tumultu longè latèque per urbem effuso, concives militibus misti raptim capere arma, concurrere, efferre signa, circumfilitere portas, propugnacula, mœnia subire, properè omnia, atque alacriter agebantur; cumque id semel in urbe, & rursus in castris expertus esset, jam satis Dux civitati, ac militibus fidens, exinde luxuriæ, atque ignaviæ adhuc militi illata discutere probra insigni quodam facinore cogitabat. Interim Lusitanus postquam novi suffecti Ducis peritiam, industriam, & animum intellexit, ejusdem prærepto pugnae consilio ad virium animique jactantiam prior idem ipse decrevit laceffere hostem. Valvardes Castellæ oppidū Badacociū inter & Olivençam hinc unam, illinc quatuor propemodum leucas abest. Planitie qui subest oppido situs extentus amœnis, ac passim virentibus cingitur collibus, sed eo leni fastigio porrectis ut inde appositè queat per bellitormenta oppugnari, quatiq̃. Propertea, & quod hostico solo premitur locus, & vi atque insidiis vicissim armata vicinitas est, atque assultibus opportunior, solido muro, atque aggere tripliciter septum oppidū erat, capita quoque viarum interpositis claustris, & munimētis undiq; incisa, & legiones duæ cum quatuor equitū turmis assueto præsidio aderant; Intercepere primū, aut si res fellisset, impetu capere hoc oppidū Lusitanus intētus peditum quinque millia, & nongētos propè satis instructos equites Francisco Rabello ductore misit, at plaustra cum militaribus impedimentis, & tormentorum quoque vehicula, ut fieri plerumque solet, ad eò iter implicare, ut non nisi ad lucis orientis initium juxta Valverdem copiis appulsis, elapsa cum jam esset occasio, vi, non insidiis agendum hostibus esset. Id tamen anteà Garaius per exploratores edoctus Valverdis præsidium auxerat, & quoniā de imperio, atq; loco graviores inter tribunos

altercatio

altercationes exarserant, ne discordia faveret hostibus Franciscum Freilum imposuit, qui ad municipii tutelam Legati nomine jussu militibus daret. Jamque mox radiante die cum omni militari apparatu adversus Valverdem pulverulentus hostis apparuit. Tunc Teraza universo cum equitatu in adventantem Lusitanus emittitur. Cautè hic, & cunctanter obequitans per varios flexus, & obliqua viarum nunc circumire, nunc spontè cedere, post rursus instare, tumultuaria, fugacia, ac leviter ferere prælia, modò ipse in frontem, modo in latera, aut terga cursim inductus; sed robur, & vires cum ex hac parte longè impares essent, & Lusitanus equitum peditumque diductis claustrisque alis Castellensem propè circumventurus infestus appropinquaret, aversus hic tandem in fugam est, eoque tamen tumultuando, atque orbis agendo distinuit hostem, donec aliquid sociis dederit spatii ad oppidanam parandam defensionem, quò ipse fugatus tandem, ac fusus cucurrit eques, cum oppidanis cæterisque militibus defendere muros & aggerem curaturus. Lusitanus autem propius advectus prius munimentum, & oppidi situm lustrat, inde colles propinquos subit: ibi tormentario suggestu posito ad tormenti bellici jactum confedit, crebrisque inde ictibus verberare, ac discindere murum, & aggerem coepit. Diù, acriterque ea verberationis incussa vis, multa donec labe, continentique ruina fatiscientibus muris propius oppidum hostis aggressurus incurrit. Hic verò atrocior incenditur pugna, & latior utrinque ex propinquo cum initio calerent vires, aggeritur strages, & cum pugna mox inclinaret his spei, his desperationis incitamento percussis ex causa diversa vis, animique conatus intenditur. Tandem cum etiam contis refractus, ac scissus agger assiduas inter ruinas ac cædes nudaret hostibus oppidum, sparsique præterea

lapides arma, ligna & alia substrata corporibus corpora, & desuper jacti contractarum moles acervi scalarum velut gradus assurgerent, iidemque etiam hostes numero prævalentes & animo referti, constipatiq̃ impressionem vehementiorem intenderent; tunc dejectis propugnatoribus, per avulsā, atque strata murorum, & aggerum munimenta, & armorum, & corporum clades Lusitani cruenti, feroces in oppidum intrant. Porro intus novi quoddam confertur genus conflictus, quo verso Marte premunt, caduntque victi, qui vicerant. Etenim Freilus, atque Teraza vana illa debilium murorum, aggerisque defensione comperita, idoneos bello municipes, cladisque residuos collectos milites, viarum initia, quæ erant obicibus interclusa, tueri, cæteros invalidæ ætatis, ac promiscui sexus imbelles, ad majorem Ecclesiam, quæ arcis in modum constructa erat effugere jusserant. Igitur sanguine oppletus cum Lusitanus jam irrupisset, multiplicis pugnae facies, ubique varia, terribilis, fœda ante oculos versabatur, & longè ea quoque minus invasis, quàm invadentibus luctuosa; flexus enim, & capita callium spatiis, vallisque disjuncta, cum alius aliò conflueret, tot diversa, & cruenta certamina sustinebant, & alii quidem audaciùs progredientes inter aditus fauces oppressi, alii temerè subeundo icti, vallòque præcipitati, multi ob locorum angustias, dum in arctius frequentes coeunt in seipsis tunc implicati, & se invicem collidentes faciliùs obruti sunt. Eodem quoque tempore Lusitanos aut vagos, aut vallis hærentes ab ædium fastigii lapidum jactu, tegularum fragmentis, & igneis fistulis Castellenses adoriuntur. Qui verò ædes sive suffugii, sive causa ultionis temerè ingressi erant, familiares è latebra egressi confodiunt. Postremò Rabelus ubi viarum impenetrabiles aditus, volverem

tem retro fortunam sequere omni arte belli tum industria, tum hostis virtute ludificatum videt, desperata, quam maximè optabat, municipii direptione, labore astuque languidos dispersosque colligit milites, templumque inertis, imbellisque multitudinis plenum eos expugnatum impigrè ducit. Effusa erat ibi planities, ibique iusta ferè concurritur acie, efferatque continua ferè cæde militibus, jam propè creptum victoriæ decus recipere Lusitanus, oblatum autem illud arripere enixius Castellensis incumbit. Post multum fluentis hinc, inde cruoris, & obstinatis animis, editæ cædis cum adhuc dubia res esset; Didacus Lara Castellensis Centurio valida oppidanorum, & militum manu contracta repente à tergo se ostendit. Tunc ancipiti metu percussus, atque animo fractus hostis fugam subinde capessiturus conturbare, ac dissolvere capit ordines. Quo viso Rabellus detrahit confestim, abjicitque è capite galeam, atque ita pugnanti, militisque adhortanti, & fluctuantes, ac trepidos fugam respicientes sistere ordines annitenti latus lancea transfigitur, equoque statim excussus occubuit. Hinc Lusitanis jam capite destitutis communis initium terroris, ac cædis præcipitque fugæ; & fuga quidem effusior quam cædes patuit; non enim acrius urgere Freilus est ausus, aut longius persequi pulsos, & in fugam disiectos, adhuc integram hostium multitudinem pertimescens, & quod ei mederatiùs eo tempore videretur esse quidem utendum belli fortuna secunda, cum adeò varius, ancipisque Mars in eo certamine colluisset. Cæsa hostium ad bina millia, ex victoribus ad octingentos interiere; cædes hostium conditione, quam hominum numero insignior fuit; nam præter occisum ejusdem exercitus Ducem plures quoque nobiles ceciderunt ex militari qui Christi dicitur ordine, quinque etiam equitum Duces,

signa militaria quatuor adempta, præter plurimos vulneratos, qui per ea ipsa plaustra, quæ pervastati, everisque oppidi spoliis implenda inani fiducia traxerant, Olivençam reverti sunt. Inter hæc Badacocium cum invasit Valverdis fama perlata esset, confestim Garaius Pacecco, Marchionique Rivenfi præcepit, ut cum duabus hic legionibus, ille majori cum equitatus parte, aut Valverdem urgentem permerent, aut inde fortè digresso in vestigiis occurrerent hosti; simul & Anæ pontem, unde transitus erat, cum copiarum parte subducta circumfiderent. Cæterùm Lusitanus jam cæde militum imminutus, & faucibus, ac spirantibus etiam, quorum plurimos secum trahebat, per viam irretitus, cum hoc ipsum metueret, ne sarcinis scilicet implicatus exciperetur, gradus per iter addendo opinione celerius evaserat, moxque obvii commilitones victoriam invicem gratulantes ad castra reversi sunt.

Labentis anni hujus res gestas claudit Romana tandem legatio, quam apud Urbanum Octavum agendam Bregantii mandato Antistes Lameci suscepit. Hujus quidem legationis exitus omnes ferè Christiani Orbis expectatione suspensos, erectosque vaide tenebat Principes, dispicere in ea cupientes, quantum pro amore videlicet Galli, pro Hispani formidine, pro sua dignitate, pro opinionis famæque strepitu in hac Lusitani causa Pontifici licuisset; sed multo magis sollicitos, anxiosque quos vetus exinde, nunc verò incitator eadem in aula jactandæ potentia, vel gratia contentio sustulerat, tum Hispanos, Gallosque in rerum eventum arrexerat. Gravior præsertim Hispanum, cujus maximè res agebatur cura perculerat, ne fortè probatum Urbano, acceptumque illud fictitii, intrusique Regis officium, quasi injecta divinitus mente, afflatumque efficacius palamque Bregantio jus, nomén

noménque Regis assereret, quod planè cum non secus iustitia, ac eius similitudo vulgares homines rapiat, segniores, pigrioresque deinceps, aut minus studiosos Hispanos pro amisso regno recuperando, ut duriores in suscepta pericula Lusitanos constituisset. Metuere tamen, quam credere potius offerebatur Hispano Pontificem, qui neutras hucusque publicè partes professus, clam, & velut per latebras Regem Catholicum incessisset, abjecta repente larva, tanto nunc vulnere palam lasurum ipsum fuisse, qui in promptu reddere vices poterat, & longinquo rerum, ac temporum cursu tantam dissimulando collectam in Pontificem iram effundere. Amplior autem in hoc negotio Gallos alliciebat ex ingenio Pontificis ducta spes, iis scilicet ita prono, ut Hispanis semper adverso, infestoque & magis, quod turpis etiam in aula Romana recensque rumor increbuisse, ab Hispania, inscio Rege, Olivarium ad Romam misisse sicarios, qui veneno Urbanum extinctum pergerent, idque tam tristi à ferendo summo Pontifici inditio, Cardinali Francisco, ne metu senem exanimaret, exterrito, per Oratorem Gallum Urbanum non fessisse. Ad sceleris fidem addebant etiam, hanc postea inflatam criminis notam cum res irrita cecidisset, ut Olivarius abstergeret, quemdam apud aulam Catholicam hominem alio, & gravi fortè crimine implicitum, inani spe venia oblata, auctore Olivario plectum esse, ut execrabilis se parricidii in Pontificem voliti reum, & litterarum insuper corruptorem, quæ in hac causa Olivarium asperferant, fateretur. Hoc credulum hominem præstitisse, & vero crimini fictum apposuisse, subinde & quod fecerat, & quod mentitus peccatum fuerat, jubente Olivario, pœna capitis exolvisse, ut hoc à se dolo flagitii suspicionem averteret quam in illo,

qui verè dederat, morte multasset. Hos Romanæ inter aulae sermones ultro, citroque jactatos, & prout singuli erant partium in animo studiis imbuti rerum intellectionem trahentes; Joannes Ciunazerus, qui ea tempestate Romæ Hispani Oratoris munus obibat jam ex longo tempore instructus à Catholico Rege fuerat, quo ordine cautè, & gradatim iturus sedulò esset Lusitani conatibus obviam, leni scilicet primò, dissimulatòque quodam vigore, atque aspersa gravitate modestia coram Pontifice usus argumentis, ac precibus de causa publica ageret, si nihil temperantia ac modestia cum illo proficeret, tunc validis sensibus sed ambiguis, ita misceret precibus minas, ut nec ruerè succensus Pontifex posset, nec timere desineret; extrema tandem spe destitutus, ambage verborum omissa, directè, & constanter Urbano denunciaret, quod in aulam Romanam Lusitano legato regio more recepto, inde è vestigio esset ipse Regis imperio cessurus, rescissa amicitia inter Urbanum, & Regem, ejectus ac pulsus ab aula Catholica Apostolicus Nuncius, bonaque omnia Ecclesiastica adempta, ac futuro Pontifici, à quo esset Hispanus jus violatum repetiturus, seposita forent. Rei hujus gerendæ ordo ab Hispano Senatu decretus, & à Rege subinde Catholico jussus ex Imperii decore magis, ac specie quadam modestiæ prudentibus visus, usumque ipso faciliùs tractandæ rei, quæ nimis calidè capta languere, aut transverti primo impetu soleat; at leni ipsi ordine ductæ vis, & consilii cunctando robur, ac pondus, & fortunæ interjectus quandoque favor accedere. His regis mandatis Ciunazerus acceptis, ubi ad urbem appropinquare Lusitaniæ legatum allatum est, Urbanum confestim adit, utque mos Catholicis est, pedibus ejus affusus sermonis initium à vulgi rumoribus petens, de Lusitano quodam, qui regia ementitus

titus insignia in Lusitani legati nomen invaserat, novo, & attonito similis Pontifici refert, jus deinde inconcussum, longiorisque usura temporis ratum, quo avito Rex Lusitaniae Philippus est regno potitus, exponit, idque ipsum fortunis omnibus, liberis, vita, totoque vocato, si ita opus esset, Hispano ad extremum discrimen Imperio enixius tueri paratum esse. Adjicit etiam Pontifici trahere, atque innectere secum hanc communem rationem, & causam Orbis terrarum Principes omnes, ne ex face, ac populi sordibus scilicet Tyrannos exortos, ope ipsi, aut illecebris nutrientes, novos idcirco, pro exemplo felicitatis injuria, atque impune aliena turbandi, usurpandique regna, terrarum latrones in suis sedibus excitarent, & Regem quoque sibi Philippum auxiliatorem, ac vindicem quaererent; maxime tamen ad summum hominum, summumque Antistitum pertinere suo more, & exemplo sua disciplina componere Orbem, atque in omnium etiam perniciem serpentium ubique malorum femina statim, ac nutrimenta convellere, tandem Philippum Apostolicam ita diligere, & colere sedem, ut doliturus vehementer esset, si durius fortasse quidquam consuleret in ipsam laceffitibus injuria compelleretur. Ad ea placide Urbanus, hanc Lusitanam legationem, inquit, multo plus sibi quidem facecere molis, & onerare quoque conscientiam, quod cum Episcoporum electione, ac spirituali illius regni regimine illigaretur, alienumque a sua dignitate, atque animo semper fore divinum humano postponere jus, aut Regis gratiae religionem. Caeterum Cardinalium suffragiis excutiendam rem esse, quodque major, aut melior pars censuisset hoc se integrum habiturum. Hoc accepto responso, nisi multa spei plenus Orator haud tamen adeo sollicitus, anxiusque a Pontifice abscessit: quanquam enim

obscurus per verborum circuitus Urbanus, cum numero, ac merito potiores inter calculos secrevisset, velle sibi callide videbatur totius negotii assumere arbitrium, ea causa tamen ad rationem consilii, ubi tunc praevallebat Purpuratorum Hispanica factio rejecta, sibi rem aequiorem, aut mora delusam, aut omnino corruptam, vel saltem in dubio futuram Ciumazerus intelligebat, non nulli siquidem Patrum altioris cupidine gradus caute, & occulte; palam, & alii pensionis mercede contracti partibus serviunt, at numero plures Hispanis, sive clientelae vinculo torti, sive honorum in Hispania, quae latius patet, ditio pendunt, cumque sua quemque utilitas agitet, & alios hebetiores affectionis errore moveat, alios voluntarie transversos agat, inter momenta consiliorum plus ab Hispano, quam Lusitano, Galloque Cardinales plerique sperare poterant, aut metuere. Verum Urbanus Hispano dimisso Oratore illum Cardinalium conventum secum ea ipsa de causa consultum vocat, qui ab arctiori rerum fiducia, ac puritate partium Consilii Status appellabatur, simul eos Patres qui apud aulam quondam Catholicam Nuntii Apostolici cura defuncti usu, & officio Hispana instituta morisque callerent accersit, eorumque sententias rem agendam permittit. Inter hos Cardinalis Sacchetti affinitate, gratia, dulcedine morum in primis Pontifici commendatus Lusitanum legatum regis insignibus esse admittendum hoc prope modo differuit.

Legati munere Lusitanum, qui Ecclesiae intersepta, & cum grege Dominico pasceretur obedientiam, obsequium, & fidem summo Pontifici, Pastori quoque regio nomine redditum ad hanc urbem appropere; quod certe pietatis, ac religionis sacrosanctum obeundum officium, ac munus, ne Mauro quidem, aut Scythae,

„ aut Regi cuicumque barbaro ex ultima
„ quanquam emeris praelida,
„ aut torrida caeli plaga, si exuta alii-
„ quando perfidia peragere vellet, ne-
„ gari merito possit. Hanc ipsam etiam,
„ quae in controversiam modo trahatur,
„ legationem cum illa conferri,
„ quae Apostoli Collectoris nuncupetur
„ in Lusitania, prima autem injuste
„ sublata, alteram etiam evelli, item-
„ que factorum per intervalla incidentium
„ surrogationem Antistitum, ita
„ ut sine Collectore, sine Episcopo,
„ regno profus neglecto, omnique
„ subsidio, ac disciplina animarum or-
„ baro, & furis idcirco, haesumque
„ portentis mox erupturis, & cladibus
„ derelicto, id ultro in Lusitania per
„ hoc videatur a Pontifice intendi,
„ quod jam ploratur in Anglia. Quid
„ porro Tyranne, quid raptoris iniqui,
„ aut latronis similitudinem, sive um-
„ bram, ut Castellenses superbe ja-
„ ctant in Lusitano Rege praetendi,
„ cum stet pro illo & suffragatio ju-
„ rium, & populi plausus, & acclama-
„ tio, quorum unumquoque divisim,
„ & si alia plurima desint, quae sane re-
„ dundant in causa, valeat Regem le-
„ gitimum constituere? Verumtamen
„ esto, ancipiti jure, atque integra cau-
„ sa, qua neuter hucusque lite ceciderit
„ inter Regem Castellensem, Lusita-
„ numque versari modo negotium re-
„ gni, esse praeterea in more vetusto
„ apud Romanos Pontifices positum,
„ cum legum auctoritate, sive acie &
„ cuspide armorum de regno aliquo li-
„ tem Reges ingrediuntur, illum pro
„ Rege Pontifices ducere, qui per astu,
„ aut vim, jure aut injuria in regnum
„ invaserit, id modo possideat. Ita sane
„ Rodolphus, Alfonsoque Castellae
„ Rex, cum studio inter se Germanis
„ Principibus scissis, ac suffragio
„ distractis de Caesarei jure diadematis
„ disceptarent, Gregorium Pontificem
„ tandem assensisse Rodolpho ut Im-

perii possessione, & populi aura, atque
„ gratia per id temporis perfruenti.
„ In Castellae quoque regno perempto
„ ab Henrico Petro fratre cognomen-
„ to crudeli, regni quoque impuri, cruenti-
„ que per eadem fratris extorti subinde
„ potito, Hispani reliqui Reges cum
„ illum, quia nothus erat, exploderent
„ sibi quoque singuli regnum, inflexo ad
„ libidinem jure statuerent, inter tot
„ lege, atque jure altercantes, armisque
„ Principes obstrepentes, impari licet
„ materno genere Henrico suffragatum
„ Pontificem esse, quod libens eo tem-
„ pore in speciem, ac tacitus populus
„ per scelus quanquam impositum, &
„ fratricidio quoque foedatum jugum
„ illud jam sustineret. Similia, & per-
„ multa ad rem suppetere exempla in
„ Neapolitano praesertim exposita re-
„ gno, ubi velut Principum joco, nationum
„ quoque ludibrio, cum alius alium
„ barbarum Regem truderet, ac velut
„ ludo pileae jactatum regnum, recep-
„ tumque peregrinas quotidie inter
„ manus volutaretur, omisso tum jure
„ Pontifices, ei nisi palam Ecclesiae ho-
„ sti regios fasces, nomenque regium
„ indulserint, cui populi studio, aut
„ ingenio, aut armorum fortuna regni
„ possessio cessisset. Hunc longo plane
„ intervallo constantem in aula Roma-
„ na ritum, minime quidem nunc citra
„ lapsum, & publicam notam pro Ca-
„ tholico posse Rege, & Lusitanum ad-
„ versus Regem infringi, quamvis & ille
„ major, minor hic opibus sit, cum ho-
„ mo imbecillis, ac tenuis juris momen-
„ to subnixus potentiori collatus emi-
„ neat, atque injusta, turpisque lata sen-
„ tentia fraudem quoque & perniciem,
„ Deo sive homine ultore in ejus au-
„ ctorem transferat. Quin etiam reli-
„ gioni, ac pietati, & honesto, & ob-
„ servantiae debita legum, quae pariter
„ omnia Lusitanae legationis causam
„ corroborarent, accedere quoque
„ momenta utilitatis tanta, ut vix alias
„ hujusmodi

„ hujusmodi juris, utilitatísque nexus
 „ in re ulla deliberanda tam arctè quàm
 „ id quod incidit modò consilium
 „ complexus fuerit. Neminem enim la-
 „ tere vastum Hispaniæ, ac luculentum
 „ nimis dominium, non minutis Italiæ
 „ modò Principibus, sed cunctis etiam
 „ Europæ Regibus periculofam extēde-
 „ re umbram. Hujusce nimiã coarqua-
 „ re potentiam, & immodicas opes,
 „ strepitumque jactantiæ minuere hoc
 „ fore proinde, ut fragiles quoque præ-
 „ cæteris Italicæ libertatis reliquias ju-
 „ verit. At nihil aptius ad rem conse-
 „ quendam intēdi profectò possit quàm
 „ illi objicere Lusitanum, impigrum
 „ scilicet, fortem, ac veterem, inimi-
 „ cum Castellensium ut literarum mo-
 „ numenta testantur tundendæ satis su-
 „ perbiæ propè fatalem. Ab acerrimo
 „ itaque hoste, & tam proximè Imperii
 „ sedem, arcemque prementi fessos in
 „ posterum Castellenses, suisque viri-
 „ bus implicatos Italiæ fortasse liberta-
 „ tis residuo esse minus infidiarios,
 „ minúsvē deformis obsequii, aut ti-
 „ moris quo rei nunc Romanæ jacta-
 „ rent arbitriū, à Romanis Principibus
 „ extorturos. Non uno quidem eo-
 „ demque impetu tracta cadere simul
 „ imperia. Commota, ac ruere, ster-
 „ nique semel incipientia, membra-
 „ tim ferè dissolvi, avellique & per re-
 „ deuntes intervallis positis labes tan-
 „ dem funditus tolli, sicut ab uno
 „ quam sæpè refixo clavo totam, in-
 „ gentemque paulatim diffuere machi-
 „ nam contigisset; fluere idcirco per
 „ partes sensimque dilabi Hispanum
 „ sinatur Imperium, quantum enim
 „ animi, ac virium dematur Hispani-
 „ nis, id ipsum Italis accessurum. Po-
 „ stremò Reges Galliæ, Angliæ, Daniæ,
 „ Sueviæ, quotquotque abhorreant ab
 „ Hispanorum servitio, fastuque Prin-
 „ cipes Lusitanum admisisse Oratorem,
 „ Bregantium Regem appellavisse, ex
 „ quo indecorum Ecclesiæ Patribus, ac

notæ præcipuæ fuerit præter rerum
 „ sacrarum neglectam in Lusitania cu-
 „ ram, religionemque periclitantem,
 „ servientium se quoque & adulantium
 „ catibus immiscere, servitiique mer-
 „ cedem tumida gentis ingenia, atque
 „ ex gratia metum interpretantia, ac
 „ longiora ludibria pati. Hæc Sacchet-
 „ tus; Cardinalis verò Bentivolus histo-
 „ riæ ac nominis claritudine celebris me-
 „ dia, ac temperata sententia usus Pon-
 „ tificem hortabatur, ut regio cultu, gra-
 „ dūque Lusitanus ab ipso Orator admit-
 „ teretur, publica tamen ante fide pro-
 „ fesso, id utique integro, ac libero fieri
 „ Catholici Regis jure. Ita namque nec
 „ novum ponendo, nec deponendo Re-
 „ gem, ejusque Oratore salva lite, dubia
 „ sententia recepto, fore, ut nec intermis-
 „ sa deinceps in Lusitania jaceret pasto-
 „ ralis officii sollicitudo, nec ultima infli-
 „ geretur Catholico Regi plaga, nec ni-
 „ mia inde, & suo contemptrix ingenio
 „ hareret in Lusitano fiducia; imò verò
 „ utrique formidine, spe in ancipiti causâ
 „ constricti facilius post hac circumduci
 „ ad nutum Pontificis possent. Ad hanc
 „ sententiam, ut magis cautam, lenem-
 „ que & suffragantis auctoritate maximè
 „ sultam Pontifex, Augustique Senatus
 „ plerique Patres flectere videbantur,
 „ cum Cardinalis Pamphilius, qui Nun-
 „ tius extiterat in Hispania, & paulò post
 „ ad Tiaram evectus Innocentius X. est
 „ appellatus dicere jussus ita fermè locu-
 „ tus fertur.

„ Duas magnique sanè momenti res,
 „ quæque ipsæ inter se dissidere falsò vi-
 „ dentur, hoc me oportet componere
 „ loco, Beatissime Pater, nempè hone-
 „ stum, & utile, sive animi conscii quo-
 „ æque nobis, ac Deo satisfacimus, &
 „ rationem, quæ dicitur, Status, qua
 „ sacri hujus Imperii tutelæ ac majestati
 „ consulimus. Hinc hominum etiam
 „ opinio, & fama publica manat, varia
 „ nempè, & incerta quædam virtutis
 „ umbra fallaci plerumque mortalium
 „ judicio,

„ judicio, & errore pererrans, cui ne-
 „ que nos laicorum Principum more,
 „ quibus & vertitur laudi libertate eva-
 „ gari, populique rumores spernere,
 „ sed intensius quidem prospicere ju-
 „ vat, ne quos porrò conscientiarum
 „ cæteris decet præcidere laqueos, præ-
 „ vo nos fortè tradito exemplo in Chri-
 „ stiano seramus orbe. Et primùm pro
 „ rei gerendæ honestate satis nobis pro-
 „ visum existimo, Philippum secun-
 „ dum Hispaniæ Regem arma contra
 „ Lusitaniam in juris subsidium cepis-
 „ se, ita prius à legis peritis, à Theo-
 „ logis, à publicis juris prudentiæ gym-
 „ nasiis interpretari, in ejus deinde vi-
 „ ctoris verba solemnè ritu juratum,
 „ diuturnamque regni possessionem
 „ armis, ac legibus partam in filiam,
 „ nepotemque hæreditaria successione
 „ transmissam. Rem præterea secutos
 „ aulæ Romanæ plausus, summòsque
 „ Pontifices alium, post alium sæculi
 „ propè decursu ratam certamque ha-
 „ buisse. Itaque si latronis, si intercep-
 „ toris injuria Lusitaniam Philippus
 „ arripuit, fateamur quoque necesse
 „ est, tot violata judicia, tot iniquos,
 „ falsosque Theologos, tot juris peri-
 „ tos scelestos, aut fatuos, totidem
 „ etiam Catholicos Reges Tyrannos,
 „ & nefarios, impiòsque Pontifices, qui
 „ hisce Tyrannis secures, & fasces, &
 „ omnia regni ornamenta, ac præsidia,
 „ sua auctoritate probando, contule-
 „ rint; magnamque Orbis terrarum
 „ damnare partem, criminarique li-
 „ cebit, ne jure secus, ne causâ cadat
 „ Bregantiæ Dux, quando possessio-
 „ nis regni longinquitas, juratus po-
 „ puli assensus, publica commendatio,
 „ pacata res, bona fides, Regum con-
 „ cordia vim maximam habeant, ubi
 „ vel juris obscuritas, aut in ausâ debi-
 „ litas insit. At esto eò maximè opinio-
 „ nis error excesserit, qui tempore va-
 „ let, & cum semel emarcat, contagio-
 „ ni similis hæret, ac funditur, utrum-

que jus partium saltem in dubio sit,
 „ lisque adhuc infecta sub judice pen-
 „ deat, olim tanquam ipsa lacertis, &
 „ armis non legum imperio dirempta.
 „ In hoc ita conficito statu rerum am-
 „ biguo, quo quantum circumspicito
 „ consilio expetere partes possunt, in
 „ causâ mihi minimè obscura, indulge-
 „ tur, liberum certè nobis illibata con-
 „ scientia fuerit ad eam, quam publica
 „ ratio, aut utilitas dicat, concedere
 „ partem. Igitur quod ad sedem Apo-
 „ stolicam attinet, quis nisi stultus,
 „ aut agro animo affectus non dilu-
 „ cidè videat, inter validè arrectas,
 „ & commissas acerrimè partes, quo-
 „ ties, ut modò nobis contingit, neu-
 „ tras sequi minimè juvat, poten-
 „ tiores, ac pleniores eligere satius esse?
 „ Pius secundus Pontifex maximus ro-
 „ gatus de Renato in Neapolitanum
 „ regnum substituendo, disertè respon-
 „ dit: Possit ne Renatus Piccininum Ec-
 „ clesiæ cervicibus imminentem armis
 „ expellere? quod cum negaretur, &
 „ quid est, inquit, quod expectemus
 „ ab eo si nobis pereuntibus opem nul-
 „ lam valet afferre? Nobis necessarius
 „ in regno est, qui sua possit, & nostra
 „ tueri. Hujus ergo Pontificis ut par-
 „ est, veneratus oraculum sciscitor, si
 „ ultione, atque ira Rex Catholicus
 „ præceps suæ ditioni cõmissa Ecclesia-
 „ stica bona sequestri titulo abstulerit,
 „ si ab Hispania Apostolicū Nuntium
 „ ejecerit, si hæc vel alia quæsita causâ
 „ Hispanus repenti armatus iruperit
 „ in nostri domini finitima, ubi nec sa-
 „ tis adest custodiæ, nec bellicæ disci-
 „ plinæ, si egestas, si fames per vias ab
 „ Hispano interclusas, si gravior ali-
 „ quis casus ob receptum Lusitanum in
 „ Curiam acciderit, ea tempestate no-
 „ bis malorum tot fluctibus agitatis, ac
 „ penè obrutis, Galli ne an Lusitani præ-
 „ sidio, an hujus Romani populi facis
 „ pecudū modò partes sectantis emer-
 „ gendi pateret locus? Nihil utique
 „ stultius

„ stultius quàm alienis elatum consiliis,
 „ aliena potentia fretum voluntaria,
 „ & acerba subire velle pericula, aut
 „ ita futuris te casibus comparare, al-
 „ terius ut ope ex illis te explicaturus
 „ indigeas, cum officium, & fides sapè
 „ fallacis, sempèrque mutabilis animi
 „ fructus, vires, & opes ludibrio for-
 „ tunæ sint, sapientèsque propterea
 „ consilium, & rationem quàm spem,
 „ & fortunam persequi malint. Pulso
 „ verò Lusitano legato, quò sese illæ
 „ tandem jactabunt, quos nunc inita-
 „ bilis animi, naturæ volubilis impe-
 „ tus, ac simul comperta sibi virium
 „ infirmitas agit minæ Gallorum cir-
 „ cunstrepentes? siquidem longè ab-
 „ sunt, nec meliora, sicut Hispani, fa-
 „ cri ararii nostri pignora tenent. His
 „ etiam adde quod in hac partium con-
 „ tentione ut fautores concurrû Galli,
 „ Hispani de suo graviorique negotio
 „ decertant, ex quo vana tantummo-
 „ dò illis in urbe Romana gratia, vel
 „ ostentatio virium, vel patrociniî sus-
 „ cepti pudor, his autem imperiî jus,
 „ atque decus in discrimen adducitur.
 „ Beneficium postulat Gallus, quod
 „ sapè numero adeptum facilè tollit
 „ oblivio; Hispanus deprecatur inju-
 „ riam, quæ altius inhaeret animo ac-
 „ cepta, & viscera quoque urit. Ea ita-
 „ que in Lusitani, Gallique gratiam
 „ offensione Hispanis incussa, acrio-
 „ rique per illam conflato vindictæ sti-
 „ mulo, multisque propterea pericu-
 „ lis circumfusos, cum satis de Gallo
 „ dixerim, vindicare ne poterunt nos
 „ hi Lusitani recentes, enerves, fluidi,
 „ à nobis valdè longinqui, atque ultra
 „ fretum Herculeum in extremo ter-
 „ rarum positi, qui tantum profectò
 „ agitare, aut Romæ petere audebunt,
 „ quantum, & ipsos Gallorum impul-
 „ sus, favòrque sustulerit. Est nobis
 „ nunc in discrimine, Sanctissime Pa-
 „ ter, Lusitanos an Castellenses, sive
 „ Hispanos amicos habere velimus. At

qui Lusitani, ut dicebam longissimè
 „ absunt in arcto quodam Hispanico
 „ sinu interclusi, Hispani in Italia no-
 „ stris cervicibus imminet; propriis
 „ Hispanis confisi nobis; Lusitani alie-
 „ nis viribus comminantur, Hispanos
 „ copia, Lusitanos inopia tenet, illi
 „ anici veteres sunt, hi adhuc ignoti,
 „ inexperti, novique; cumque utpluri-
 „ mum noxia in melius etiam in spe-
 „ ciem facta amicorum mutatio sit, si
 „ hæc planè in deterius apertè fiat, quid-
 „ ni mutatio pestifera foret? In hac er-
 „ go partium electione, quæ ex rei pro-
 „ positæ statu, & articulo nobis certè
 „ inevitabilis est, utilius profectò vide-
 „ tur, ac tutius assistere Hispanis, quo-
 „ rum potentia major, quorum ira
 „ propinquior, quorum ultio pericu-
 „ losior, quorum gratiæ tandem emo-
 „ lumentum uberius, ac plenius est.
 „ Verumtamen nescio quid inanis fidu-
 „ ciæ jam aures, sensusque nostros oble-
 „ ctet ex specie, vel pompa quadam re-
 „ ligionis Hispanæ subductum, quo te-
 „ merè nihil illos, aut incompositè
 „ acturos, ne vetus scilicet illud artis
 „ Politicæ fundamentum evertant of-
 „ tentatione quidem pietatis, fucòque
 „ interdum religionis innixum, contra
 „ Apostolicam sedem putandum sit, ut-
 „ cunque nobis in causa decernere
 „ placeat; nam præterquam quod ubi
 „ de injuria cuique, aut contumelia in-
 „ ferenda agitur, si minus quisquam ut
 „ fatuus sua sponte perire accersito sibi
 „ periculo velit, eum quem lædit inju-
 „ ria, ultorem, & maximè infestum
 „ ad illam reddendam totis viribus sur-
 „ recturum, ac si ad eam propulsandum
 „ revera suppeditent vires, tanquam
 „ certum præhabendum in animo est;
 „ quanto in errore versentur, qui ita
 „ de Hispanis ratiocinantur, qui vixi
 „ diutius in Hispania satis mihi specta-
 „ tum est. Hispanis quippè divina in-
 „ concussa fides, varius usus religionis,
 „ doctrina ad rerum momenta flexibi-
 „ lis

„ lis est. Exteriùs sapè apud illos utili-
 „ tas ab honestate, atque jure per fu-
 „ cos, atque pigmenta pulchritudinem
 „ mutuatur, & Deos nonnunquam
 „ studiorum suorum velut satellites
 „ credunt, aut ita credi jactantes vo-
 „ lunt. Tam tortuoso igitur multipli-
 „ cique Hispanorum ingenio rationum
 „ anfractus, aut per aurium ludibria
 „ composita verba fortasse ad ultio-
 „ nem purgandam deficient, cum Lu-
 „ sitanum regio more receptum in Cu-
 „ riam ulcisci velint, illisque simul ad ul-
 „ tionem rapidus animus, sensus dolo-
 „ ris acerrimus, æqualis potentia, reli-
 „ gio, quæ sola oblistere posset, verfa-
 „ tilis sit. Cunctis mortalibus, gravio-
 „ ris quàm re ipsa momenti sunt infli-
 „ ctæ sibi videntur injuriæ; raro quem-
 „ quam non pœnituerit, se qui plus
 „ posset eum offendisse, ferè nunquam
 „ inultus omisit cui impunè ad vindi-
 „ ctam grassari licebat. Hæc omnia si-
 „ mul in nos ex Hispanorum parte
 „ concurrunt; lacessere quidem illos in
 „ nostra manu positum est; iratis in-
 „ festisque satis illis occurrere, cum
 „ magnum præsertim incendium exul-
 „ cerata potentia suscitaret, nec in no-
 „ stro, nec in Lusitani, Gallique situm
 „ arbitrio, vel opibus est. Atqui obstat,
 „ inquit, inveteratus Ecclesiæ mos, illi
 „ rata nimirum insignia, noménque re-
 „ gium habendi, qui regni controversi
 „ dominium jure seu injuria teneat, ne-
 „ ve utilis quoque nunc opportunitas
 „ effluat, in aula Romania premendi,
 „ quod omnibus stomacho, & odio
 „ est Hispanorum intolerabile superci-
 „ lium. At etiam si res attentè confide-
 „ retur, valdè inæqualis profectò ratio
 „ exemplo collata, atque in rem subje-
 „ ctæ argumenta discriminat. Illic enim
 „ inter Principes viros genere, opibus,
 „ claritudine fermè pares disceptatio
 „ de regno erat, hic verò inter Re-
 „ gem, & hæcenus subditum, sacra-
 „ menti nempe ruptorem, perduellem,

Tyrannum simul ad regni solum tu-
 „ multuantis cæno populi evectum, re-
 „ luctante nobilitate, cujus planè con-
 „ ditio ne dum imperii possessionem
 „ deformat, debilitatque; sed obrepere
 „ etiam ad integros imitandi contagio
 „ posset, dum æquè Regis ac subditi
 „ vices ad libitum hominum plebisque
 „ temeritatem converterentur. Quid
 „ autem amplius de Hispana infectanda
 „ superbia loquar, quàm quod ipsam
 „ congestis, tractisque ab ea regione
 „ thesauris, pecuniaria quasi pœna mul-
 „ tamus, eludimúsque dum ridiculus
 „ illis, nostra patientia tumor, soli-
 „ da nobis opes auferunt, nonne
 „ fati superque pœnarum hæc na-
 „ turæ, hæc morum asperitas, hæc
 „ animi inflatio, hæc affectata gravi-
 „ tas, sive hominum insolentia no-
 „ bis dedisse videtur nervorum inci-
 „ sione? Plures Europæ Principes
 „ Bregantium Regem salutaverunt
 „ ejusque Oratorem pari titulo rece-
 „ perunt. Qui porro, nisi Austriacæ
 „ familiæ hostes, & quorum intererat
 „ utcumque nocere hosti? Nos verò
 „ hostesne Regis Philippi sumus, an ita
 „ esse expedierit, ejusdem hostium ve-
 „ stigia sectantibus? Quod si mediam
 „ sententiam tenere placeat, hæc enim
 „ etiam objecta est, qua scilicet salvo
 „ Regis Catholici jure Lusitanus ut re-
 „ gius à nobis admittatur Orator, præ-
 „ ter Hispanos hoc vulnere graviter
 „ ictos, Gallasne an Lusitanis hoc fal-
 „ laci, inanisque commento morem esse
 „ gesturos credimus? Hi quidem exi-
 „ guum hoc potius quod sibi cautè de-
 „ tractum, quàm id quod foret omni-
 „ nò concessum mortalium vitio con-
 „ siderantes, ipsisque ob injectam ab
 „ Hispano formidinem per eam cautio-
 „ nem jus imminutum, ac omninò in-
 „ terversum esse querentes, inquieti,
 „ arrogantes, obtrectatores majora, &
 „ procacius subinde reposcent, ideò-
 „ que nos propter metum offensionis

„ via quasi media incedentes ex eo fœ-
 „ dius lapsuri sumus, quod nec Hispani-
 „ norum nobis effugere odia, nec proorsus
 „ Gallorum inire gratiam contigerit. Ea
 „ quidem sententia gravis Sanctæ Sedis
 „ splendore, ac robore digna est quæ
 „ in deliberando constantiam, animi
 „ magnitudinem, atque morum can-
 „ dorem præfert; cavillantium tricas,
 „ implicitas artes, ac dolos, quæ captan-
 „ tes ut plurimum captant profanis
 „ Principibus relinquamus. Cæterum
 „ non negaverim unam in hoc negotio
 „ maximamque difficultatem urgere,
 „ ne Lusitana hæc Ecclesia sacris Præ-
 „ sulibus destituta per injuriam, ac ne-
 „ gligentiam errore aliquo exorto in-
 „ fide, atque officio aliquando labaret,
 „ cui quanquam periculo posse videtur
 „ ad tempus occurri, ad ipsum nempe
 „ Pontificem, seu more Germanico
 „ accepto, ad Canonicos Ecclesiarum
 „ conventus Episcopos nominandi per-
 „ functoriè transmissio jure, quia tamen
 „ hæc constitutio, ut rogatione sua ex-
 „ clusam, & contra annitentem utram-
 „ que offenderet partem, de regio ora-
 „ tore de Episcopis nuncupandis ad
 „ rem penitus statuendam, decennium
 „ præscribi censeo. Interim tum Hispanos,
 „ tum Gallos æqua spei, metus-
 „ que lance suspensos, ac dubios, eoque
 „ diutius nobis addictos habentibus
 „ dispicere dabitur, utrum novum per-
 „ manet imperium, pax, an bellum con-
 „ tentionem dirimat, interfluentisque
 „ fortunæ casus saniora nobis consilia
 „ in tanta rerum ambiguitate, ac tu-
 „ multu subicere poterunt.

Cum hæc Pamphilius dixisset in ejus
 sententiam ut mediam usque temporis
 pertractandam discessit Pontifex, nec ei
 obstitit unus qui totam turbare rem pote-
 rat, & cui adipiscendi quoque Papat-
 us expectatione occulto artificio Pam-
 philius pro Hispanis, & contra Hispanos
 locutus in causa de eorum non-
 nulla moribus quasi exprobando inter-

jecerat, ancipiti quodam suffragio assen-
 tari studebat Cardinalis scilicet Barbarinus.
 Etenim Barbarinus Courensis id
 temporis Galliarum Regis in aula Romana
 legati cum superbia fastusque valde per-
 tæsus esset, ut hic munere amoveretur,
 spem fecerat Regi Galliarum, si novus, &
 cui mitior adesset indoles morum, Gal-
 lus Orator cum Lusitano Romam ve-
 niret, faciliorem utrique, se quoque an-
 nitente, futurum ad Pontificem aditum.
 Courensi verò legato adeò offensum, &
 nausea ac propè stomacho affectum
 esse Pontificem, ut omnia ejus facta,
 atque dicta averso præ animo perpe-
 ram flectens omnino negotia labefac-
 taret. Porro autem nisi Principi gratum,
 & qui ingenii dexteritate, modestia, le-
 pore simul, & gratia quemdam in se
 quasi virtutum concentum efficeret,
 neminem rectè apud Principes posse
 legationis munere fungi. Itaque mox
 Courensis in locum Barbarini opera à
 Rege Gallo Marchione Fontanensi
 suscepto, ipsique Lusitano in itineris
 Ducem, & Comitem dato, jam Car-
 dinalis Franciscus sui voti compos ca-
 tera negligebat. Id nimirum in causa
 fuit cur primo Urbani ministro palam
 non adversante haud ægrè in Pamphi-
 lii sententiam itum. Lusitanus præ-
 terea legatus si eo tempore in aulam
 cum illa animorum, partiumque jacta-
 tione, dum res ita caleret, admittere-
 tur, timore percussis, ne inter amulas
 nationes, & partes turbæ mistarumque
 ibi gentium barbaries concitarentur;
 placuit etiam Patribus, Urbanoque ne-
 dum à Pontificis aditu procul, sed ur-
 bis etiam Romanæ Lusitanum haberi.
 Hoc novum decretum cum Pon-
 tificio adversum ingenio, & rebus an-
 tea ab eodem in Galliarum favorem ge-
 stis oppositum, ideoque insperatum,
 ac ferè præceptis Galliarum partibus vide-
 retur, eò molestius, & gravius Lusi-
 tanos, Gallorumque perussit. Convocat
 itaque statim consultum in aedes suas

Cardina

Cardinales clientes Gallus Orator,
 ferox hinc animo rapidusque non suffra-
 giis, sed ferro, atque vi rem totam de-
 cernere postulabat; erat enim prom-
 ptus ingenio, longo in nationem gra-
 tiæ Pontificis usu tumens, & modo in-
 super laceffit fallaci quàm nunc acer-
 rimè repetebat Barbarini promissione.
 At Romani Principes astu, & con-
 silio nunc expeditius, ac tutius res
 aggredi, ac vincere soliti serio mo-
 nebant Gallum, cunctatione, pa-
 tientia, agendi scilicetque flectendi dex-
 teritate fluere prosperè quidem om-
 nia, per abrupta, ac celeria nimis
 consilia, negotia, spes sapè, & homi-
 nes quoque præcipitari. Cum sene ge-
 rendam rem esse, senibusque sicut pro-
 fundum, ac peracutum ingenium, ita
 ex rerum incidentium peritia, ex frige-
 cente in corpore sanguine, ac lassitudi-
 ne propè spiritus trepidum anxiumque
 inherere judicium, & animum, pavore
 huic itaque seni revera, vel ficta per ani-
 mi turbationem adumbratosque præci-
 pue tumultus incusso transverti è sen-
 tentia facillimè posse. Frustra igitur per-
 minas, & arma, & cum periculo ex ho-
 ste, atque ira Pontificis peti, quod mo-
 ra, & industria facilius, ac citius obti-
 neretur. Eo etiam accessit, qui in eo-
 dem conventu aderat Cardinalis Bar-
 barinus Antonius, isque omnium con-
 sensu dolum ita composuit quo cape-
 ret patrum. Eiusdem scilicet auctori-
 tate confessus, ac nomine electus ali-
 quis Purpuratus pergeret ad Pontifi-
 cem, nunciarèque Hispanorum vul-
 gatas in urbe minas, ingentes armo-
 rum, bellicique pulveris moles inter-
 diu, noctuque in Oratoris aedes illatas;
 cætus, ac passim hominum turbas per
 areas viarum, per trivium Romæ misceri,
 extraneos accitos è finibus milites, pro-
 scriptosque qui latrocinis, ac cadibus
 passim, vagam ac perditam ultra termi-
 nos vitam ducerent. Tantarum ad stre-
 pitum rerum plebem Romanam atto-

nitam, ac penitus animo consternatam
 obtorpuisse, eò fortassè tandem inclina-
 turam quò fors certaminis cecidisset. Ex
 altera verò parte Lusitanos Catalaunis
 Gallisque promiscuos arma sollicitos
 expedire, trahere secum alios clientes,
 amicos, homines mercenarios, & ho-
 stibus obvia quamvis atrociam frequen-
 tes communicare consilia quamcumque
 vel levem injuriam, & contumeliam
 ulcisci cruore paratos; jam ebullire se-
 ditionem, & prope rem esse ut Roma
 sanguine redundaret. Daret itaque Pon-
 tifex Romanos milites Lusitano, qui
 eum extra urbem attentissimè custodi-
 rent; & qui per viarum etiam capita di-
 stributi fluctuantis in urbe seditionis
 anteverterent æstus. Hæc in paucis
 admodum vera, pleraque afficta incul-
 canda esse Pontifici in eo Cardinalium
 conventu proposuit Antonius. Erat
 autem hujus latentis fallaciæ nexus,
 atque inanis amplificatio in hunc mo-
 dum composita, si enim extra urbem
 incautum, & contumeliæ inimicorum
 expositum Lusitanum legatum dese-
 ruisset cum ejusdem Lusitani pericu-
 lo minaces per hominum voces, ar-
 morumque apparatus tunc Ponti-
 ficia quoque auctoritas, ac vene-
 ratio nominis videbatur in discrimen
 abire, sin ipsum cura, & ex-
 cubiis extra urbem circumvallari man-
 dasset, hoc etiam timoris notam,
 ac dedecus in Pontifice arguere per-
 inde, ac suprema in Orbe majestas,
 nisi excubiis, & armis domi mu-
 nita externis ludibrio foret. In hunc
 modum objectis, auctisque falso pe-
 riculis, Pontificem genio suo pro-
 niosem ad deterrima quæque de His-
 panis existimanda, sua sponte ventu-
 rum arbitrabantur, ut Lusitanus in
 urbem sacrum velut asylum ingre-
 deretur, consiliumque proprio qua-
 si Marte delapsum obstinatius susten-
 taturum; ita enim consilia quò ea fa-
 cilius amplecti velint, exponenda

L. 2. Princ

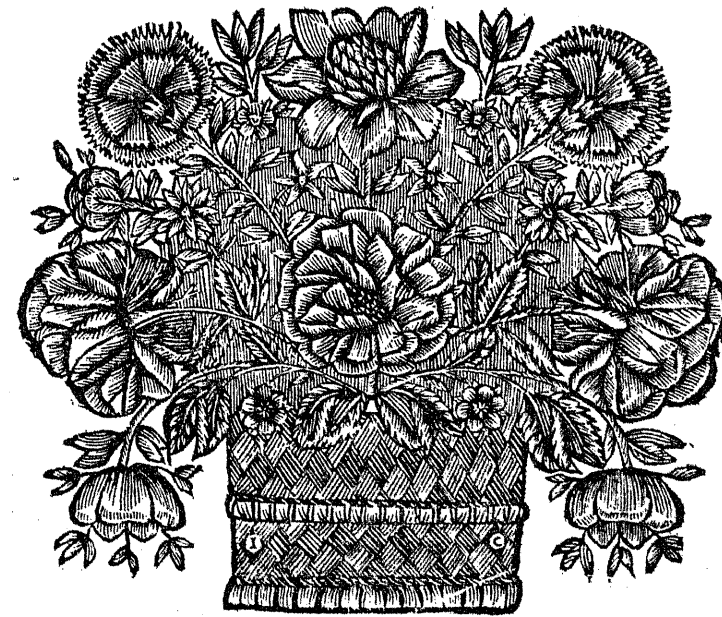
Principibus sunt, ut ex causæ rerumque contextu deliberationem ipsam manantem dum illam arripiunt velut proprii iudicii fœtum sibimet adulando cognoscant. Cardinali igitur Bichio, qui in Gallorum partibus erat, hoc transigendi cum Pontifice munus injungitur. Pergit ad Pontificem Bichius, omnia quæ jussa erant verborum insuper ambitu, & copia, laterumque conatu proponit. Arma repente, faces clandestina consilia, minæ passim effusæ, hominum concursatio, tumultus, certamina partium, omnia instrumenta bellique terrores menti, oculisque penè Pontificis offunduntur. Quibus auditis Urbanus sive ira & odio in Hispanos, sive objecta terroris specie commotus, ac verisimilitudine captus, accedere statim ad Curiam Lusitanum legatum jussit, addiditque in quo falsus tantummodo est Bichius, ne regia ostentatione, atque pompa, sed clam, & privatus in urbem intraret. Caterum ne id quidem Pontifex est affecutus interventu Galli Oratoris, qui ut acrius repungeret æmulos, habitumque aulæ proprium inanem jactantiam, & patrimoniorum ruina compositum luxum ostenderet exquisito ornamentorum splendore, & magno equitum apparatu in domum suam hospitem Lusitanum excepit. Oratorem agmina famulorum, ac turmæ clientium pompa certatim, habitusque ornamento splendentium sectatur: amplissima tanquam scena, ubi Romæ alii obsequiū, & fidem in Gallum Regem, alii opes suas aulicis ostentarent, per summam luxuriam explicita. Cardinalis Barbarinus Antonius cultu ipse, animoque magnificus ad quingentos armatos præmiserat equites, qui securitatem itineris explorarent, inflammavitque generositatis exemplo clientes, adeo ut Romani populi plausus in partium effusa ostentatione ac lætitia triumpho similis personaret. Immo ad hæc

omnia, atque omnino silente Hispano legato, qui nuper togam cum exuisset, ut Oratorem indueret, pacatis, ac forensibus potius negotiis idoneus, quam Politicis, ac militaribus videbatur, nisi hoc etiam ad cunctationis Hispanicæ partem, ac dissimulationem referre liceat. Itaque Lusitanus cum jam expugnasset Romanam ad urbem ingressum, spe inde inflator Urbano libellum, in quo à veteribus Lusitanicæ Regibus repetito, explicato, & usque ad Bregantium eleganter deducto jure, regii petebat Oratoris honores, porrigit. Hæc postulanti Urbanus silentio perstrixit. Nam idem ipse magis quotidie magisque animo incertus, ac pavidus ob partium in causa pertinantiam tantam perspectam, ac vim, quid ageret, quove se verteret agitabat, quippe cui ex aula Catholica admonitus scripserat Apostolicus Nuncius, propter ipsius adeo notam, ac nimiam in Gallos benevolentiam, insuper nunc Lusitanum amicitia ac fœdere complectentes, anxium Olivarium, ingentisque irarum volventem æstus, eidem Nuntio palam denuntiavisse quod Principis, Pastorisque personam benè, & appositè sciret Catholicus Rex in ipso Papa discernere, & quod aliam se junctam ab alia, si occasio quandoque tulisset, incorrupto pudore persequi licuisset, eas simul alas divitiarum, seseque efferendi nimis fomenta quæ Rex Sacrorum à Principibus accepisset, cum per eas insoleceret, tempus fortasse venturum, quo iratis Principibus redderet. Proinde morosum ingenio Olivarium, ac trucem, ac diurna patientia propè jam efferatum, si nova, eaque acerba cumulata quoque molestia fuerit pressi torrentis in modum cum ruina, atque strage tandem erupturum fuisse. Hicisimodi impressis in animo minis Urbanus, cautio-rem se in posterum, & minora quæque paventem habebat. Lusitanus ve-

rò

rò legatus absque responso ab Urbano dimissus prælo subductum opus subinde vulgavit, in quo explicatius, ornatisque capita rerum exposuit, quæ siccius, ac pressius ne fortè verbis obtunderet paulò antè Pontifici dederat, cum juris præsidio regiam legationem exposceret. Huic aliam statim lucubrationem, & luculentam, quæ adversam labefactaret, Joannes Ciunazerus in sua jam arte irritatus opposuit. Sic denique Romæ armis

calami succedere, partemque per quietem, & otium, pro armorum cuspidibus stylos exactebant, ea ludicra tunc literarum certamina, ac diverticula ingeniorum esse tumultibus interjecta longævus gaudentibus, ac simul iridentibus aulicis experimento satis edoctis torpere apud Principes rationem nervis, ac viribus destitutam, jurisque legalis vim in illorum iudicio, atque foro ad potentiæ mensuram intendi plerumque ac remitti.

DE
BELLO LUSITANO
LIBRI TERTII

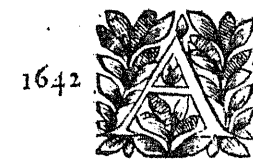
S U M M A.

FORTUITA, parvæque res Lusitanos & Castellenses, celerius quam antea soliti erant, ad tractanda arma commovet. Alfonso Melus captivos Castellæ milites, velut mancipia turpiter exercet. Ludovicus Lancastrus commilitonum injurias ultum mittitur. Campomajoris, dolo per Hispanos tentata receptio, fallaci exploratoris fide, corrumpitur. Valverdem diripit & incendit Lusitanus. Occupat Tellius oppidum Elcæ, cujus arcem ad primum tormenti bellici jactum prodit Gubernator. Dux Albæ amissam arcem frustra recipere tentat. Sancti Martini obsidionem irritam Tellius tollit, inde Elcæ urit, & arcem excindit. Viverus & Burgius quam plura Lusitania oppida incendunt, & diripiunt. Memoria posterorum digna quarundam mulierum Lusitanarum virtus. Isabella Borbonia Regis Catholici uxor frequentes exercet cum Olivario contentiones. Urget per se, clientisque suos, Regis profectionem ad Aragoniam. Nescit difficultates Olivarius, Regemque voluptatis blandimentis, à belli curis abstrahere conatur. Invito ac palam repugnante Olivario, secundum Marchionis Granensis sententiam Casar Augustus Rex sese confert. Bellum Lusitanum elanguescit. Vienna agunt Hispani cum Casare, ut ex Germania, Odoardus Mediolanum traducatur. Olivarii genus, cultus, vitæque institutum. Invitus, à patre Salmanicam mittitur, ad jurisprudentiæ addiscendam doctrinam. Morte fratris ad Regiam translatus, servitio sese addicit Hispaniarum Principis, quo ad regnum evectus, Imperii regendam molem suscipit. Deficiente Catalaunia, Regis in ipsum minui cœpit benevolentia. Regina presentiens labare jam Olivarium, extrema illius ruinæ ministram eligit Margaritam Sabaudiam. Secretum Margaritæ cum Rege colloquium. Comes Castrillius, instinctu Regine detegit Regi, quæ ipsum latebant, reipublicæ vulnera. Olivarius, quò liberius imperaret, inter Casarem & Philippum dissensionum ac diffidentia semina jaciebat. Hinc Regina, Marchionem Granensem monet, ut contra Olivarium insurgat. Anna Guevara nutrix olim Philippi tyrannicam Olivarii Gubernationem Regi exponit. Rex & Regina agrè patiuntur, Balihassarum Hispaniarum Principem, ætatis annum quintum decimum agentem, Olivarii artibus malè educatum, ac pejùs edoctum, inter mulieres adolescere. Henricum filium notum famulatio Principis præficere cupit Olivarius. Manu Regis conscriptos codicillos accipit, ut Loecium pergit. Olivaria lacrimis, Regis Regineque animum mitigare nequit. Ludovicus Arus, ut triduo in palatio maneret Olivarius, impetrat à Rege. Incredibilis latitia,

& publica gratulatio omnes afficit, ob lapsum Olivarii, qui impendens à furore populi periculum arte subterfugiens, Loecium petit.

BELLI LUSITANI
LIBER TERTIUS.

FERTIUS anni volventis initio fortuita, parvæque res Lusitanos, & Castellenses celerius, quam antea soliti erant, ad arma tractanda commovit. Alfonso Melus Translaganæ Provinciae Præses perpetuo labore, & gloriam, decusque militiæ professis indigno complures lassabat, quos Elvi captivos eo tempore habebat Castellæ milites, dum vilia, ac fordida quædam urbana opera struere per ictus, ac verbera cogeret, & alios fodere terram, alios dorso materiam vectare; omnes velut empta mancipia milites laboriosè non minus, quam turpiter exerceri; & maximè nobiles inter eos, quorum plurimi tenebantur, assiduo quamvis opere fessos longè plus stimulus ignominia quam oneris impatientia perculerat. Huc & mordacia dicteria accedebant, & felle respersi sales, & superba hostium ludibria, eorum auribus minus parentium, quorum corpora fatigarent; quæ audire, ac perferre talia, & ab aliis spreto à se hoste infuetos acerbius Castellensium animos usferant. Ex illis igitur miles quidam gregarius animo audacior, & excitator etiam ingenio sitim se habere simulans, ut eam in propinquo restingeret fonte permissionem à Duce poscit, datisque est illi prorsus inermi miles custos Lusitanus, qui eundem post aquæ haustum ad consuetum laborem reduceret. Hic ergo dum supra fontem curvatus corpore bibere simulat, lutulentam manu raptim compositam massam retro repente volvens impingit in os, oculosque militis Lusitani, qui impro-

viso turbatus, ac territus ictu, & lacrymarum quoque cadentium effluvio paulisper lumine orbatus dum recipere se orisque & luminum sordes abstergere curat, jam interim Castellensis pernicitate pedum elapsus, per anfractus viarum arrepta fuga limo suffusam, & caligantem oculorum aciem fefellerat. Ille igitur miles postquam Badacocium pervenit, hostiumque ludibria Garaio, ac scædam sociorum captivitatem exposuit, Ducem commovit, ut illic iret comilitonum ultum injurias, utque vi sive dolo libertatem tentaret. Erat tunc in exercitu tormentorum Præfectus Ludovicus Lancastrus non minus decore militiæ, quam generis amplitudine clarus. Hunc jussit Garaïus tribus legionibus sumptis, ac millibus ferè delectis equitibus improvisum, & quo maximè posset impetu ruere in externum Elvi præsidium, ubi premi labore captos ac dedecore affigi milites nunciabatur, si forsitan illi, cum ex propinquo commilitones viderent, repente collecto animo inter hostium tumultum, ac trepidationem elaberentur. Vastam quoque planitiem, quæ circa urbem effundebatur, cum oleæ interjectæ, vepræque & quidam velut sinus, flexusque armandis insidiis accommodarent, jussit ibi equitatus occultam subsistere partem Garaïus, dum prætervecta peditum acies vel signa cum hoste conferret, vel ipsum incautum ad insidias traduceret. Lancastrus impigrè jussa Ducis exequitur, & multò antequam dies inalbesceret Elvo jam proximè infestus cum exercitu minabatur. In urbe repente cum turbinis instar obiectus ante oculos esset hostis maximè trepidatum, suis deinde consiliis, & armis ob rem improvisam impliciti majori celeritate quam ordine alii fusi, alii se invicem collidentes per solutas, pa-

lantésque ferè catervas Lusitani discurrunt. At primùm ea ne fortè elabendi foret occasio, custodia Castellæ captivis intenditur; nihilo tamen minus plerique eorum ex hostium confusione, metúque animos colligentes pars pugnans, & jactatione corporis eluctantes, pars inter hostium pavorem, tumultumque dilapsi, nonnulli fortius pro libertate pugnantes spiritum reddunt. Interim Alfonso Melum, cum Joanne Costa, Michaële, Acevedo, isque primariis exercitus Ducibus, obvióque milite cursim qui præcurrendo anteciperat iter, adjuncto progressum exortii repente regii milites intercludunt, ingenti edita strage, ac ferè impunè diffuso cruore, ac nisi tum equitum Commissarius surgendi ex latebris nimis citò dedisset militibus signum, cæsi propemodum omnes, aut velut retribus capti insignis regionum præda cessissent. Dum in hunc modum aperto campo confligebatur, ex urbis mœnibus, arce, cum magno fragore, impetúque à belli tormentis emissæ pilæ in vagam utrinque ruentes aciem non minus civium, quàm hostium in lato campo sternebant. Tum Rodericus Castrus Lusitanus equitum Ductor cui initio quoque imperaverat Melus ut cum reliquis peditum, equitumque plenóque agmine rectà procederet Castellensibus obviam, ipse dum interim Melus alia semita circumductus hostico lateri improvisus incurreret, & postea in insidias, ut diximus, eodem tramite offendit, jam hostem adeptus acriorem cum illo pugnam inierat, ibi enim Lancastrus, ibi densatus constipatusque pedes, ibi simul eques immixtus vehementius ordines impellebant. Ex adverso Lusitanus Hollandis, Gallicisque militibus communitus cum omnibus nervis eodem in loco gradum intulerat, & utrinque certamen incalcescebat. Neutrò fortuna hucusque inclinaverat, æquis idcirco viribus,

æqua propemodum sorte in incerto iudicii, speique pendebat res, cum ex utraque parte certantibus opportuna, & eorum, qui insidias tetenderant, & qui illas nuper evaserat, nova superveniunt auxilia. Tum verò utrinque ferocior, at ipsa inæqualis intenditur pugna. Etenim Castellensis equestri intercepta paulò ante victoria, recentique hostium cruore perfusus, eosque semel, ac nuper vicissè memor ampliori fiducia, atque animo dimicabat, nonnullos etiam eorum faucios, multos à se paulò ante fugatos ac fusos, alios eorum idcirco timidos repetere prælium internoscebat. Is itaque in hostem cum alacrius eo stimulo incumberet, adversa caput nutare acies, ordinésque denique fluere, ac remitti. Quod ubi videt Lancastrus percussisque propterea vehementius instare nititur hostibus, brevi fistula cominus ictus, per latus & brachium cum cutis extrema libasset, prope inani transgressa pila lethali periculo eximitur. Languere deinde, sensimque cedere Lusitanus, acrius tandem impulsus, & agminibus pressus effusa fuga agros passim camposque complere; nec potuit, quarquam vellet Lancastrus, in fugientium pugnare terga, cum arcis, meniúmque displosis persæpè tormentis, quàm plerique ceperant fugam, protegerentur, minor propterea cædes quàm pro tanta victoria, ac bellatorum numero fuit. Digressis eo victoribus loco ubi faucios, partemque caesorum ad urbem Melus portare curat, inter ea scædè strata militum corpora inventus est Lusitanus exanguis macie, ac pallore confectus, extremos inter anhelitus animam agens, ultimúmque pietatis officium exposcens. Continuo sacer minister advolat cumque Sacramento pœnitentiæ expiatum, atque resectum pro ultimo agone confortare cepisset hominem: Nihil, inquit opus sibi solatio, & hortamento esse inter duos hinc, & inde

jacentes,

jacentes, suaque manu confossos, quos & digito demonstravit, Castellæ milites expiranti. Post binas præbitas patriæ victimas se tertiam devovere. Hisque dictis efflavit animam. Tanta alia in aliam libidine incitatur æmula ratio.

Post hæc Campomajoris situ, ac munimine in Lusitania celebris municipii, dolo per Regios tentata receptio, fallaci tandem exploratoris fide corrupta est. Antonius Messia Lusitanus cum prædia opulenta duorum in continenti regnorum limite possideret, utriusque consensu partis inter mutuas accolarum hostilitates, ea sibi ipse pacificè procurabat, allecto in magnam spem Castellensi, fore, ut emolumento rei familiaris adstrictus fidus, ac tutus hic inter hostes falleret speculator; Lusitano verò in majorem expectationem erecto, nihil omnino mercedis tantæ futurum, quod inveteratum, ac prope insitum Lusitano in Castellenses avelleret odium. Hic itaque versipellem indicem agens ea astus subtilitate falsas notitias, ingenique commensas truebat, subiciebatque, ut Comitè Ognattū Alburquercicæ oræ Governatorem, Antoniumque Santilisiū Judicem Castrensem sagacioris quanquam ingenii viros induxerit ad credendum, perfacile ejus tunc opera, & artibus posse per vim, & insidias prævalidum oppidum interverti. Maximè Santilisius, cui id negotii ab Ognatto commissum fuerat, inflatis abundè promissis aggredi Lusitanum, pellicere donis, lenocinio verborum, blandimento, & comitate captare, factu quidem optimum esse, verum, & magnum lucrari insigni munere Regem, cujus pinguis & summa cum laude meritorum versura foret. Ad ea seu utilitate, seu amore, sive illecebris captum se fingit Antonius, avidumque rem impigre perpetrandi, prius tamen opus esse refpondet pecuniæ vim magnam impen-

di, ut Ludovici Bainesii Campomajoris Governatoris, quo inconsulto, atque incio facinus frustra foret, fides sollicitetur. Igitur Santilisius aureorum viginti milia, Ognatto ipso annuente, Messia pollicetur, alios præterea honorum, & munerum cumulos, si res bene verteret, addit, tanto scilicet beneficio, Regisque amplitudini, & gratia munificæ pares. Approbat rem Lusitanus, & statim operam offert, inde Bainesium Campomajoris Governatorem, deinde Alfonso Melum summum in ea Provincia armorum Præsidentem adit, eos fraudulentum animum Santilisi, & captiosa quoque promissa docet, subjicit etiam in animo esse, ni secus illi præciperent, iisdem insidiis, ac dolis, quæ pretio artibusque moliri in Lusitanum studebat hostis, eundem ipsum circumvenire. Tum Melus cum multò expeditius, ac longè minori in bello dispendio astu, & consilio esse nosset, quàm brachiis, armisque grassari, retortasque in auctores insidias feliciter ut plurimum ipsas, gratiusque succedere, ea lætus occasione laudat Messiam, jubetque illum trahere ex composito fraudem, ea ipsa deinde prudenter, ut ratio, tempusque moneret usus. Verumtamen secum inde reputans Melus mortalium naturam fragilem, mobilem, & ad sua desideria explenda præcipitem, simul quæ egregia animi bona in præstantissimis quoque viris, gradusque altissimo collocatis scædaverit avaritia, quid satis vallatum, quid invium, quid impollutum auri conatibus foret, quòtve fulgoribus auri intellectionis acie perstricti, rectà licet euntes offenderint ne vel in dubio versari rem tanti ponderis pateretur, néve illud malè fortasse tractatum, aut fraudulentum indicium innoxio tandem ipse capite lueret, statim per litteras monuit Bregantium. Constantissimæ fidei, integritatisque in primis perspectæ Governatore opus

Campo

Campomajori esse, ac pecuniæ assultibus invincibilis, ut incolume staret oppidum; nam auro caperat jam Castellensis Praesidium animos pertentare, & arcium claustra perumpere. Paucis elapsis diebus venit ad Santilifium Messia, & quemadmodum ipse fallaciter erat per Alphonsum Melum instructus, quò moras negotio subnecteret, narrat, inchoatam rem esse, retentatum, arte pellectum ac ferè jam ad prodicionem præ oblata pecunia Bainesium Gubernatorem impulsum esse, ab eo tamen, ut prudentissimo viro, fortuitisque casibus pavido, & circumspècto elicere hucusque minimè potuisse nisi perplexos, ancipitesque sermones, & varia, ac trepida verba, nec in speciem implentia, nec eludentia votum. Cæterum quod rem tantam primò propositam non statim homo averfatus horruerit, nec aures difficiles dederit, imò silentio contegat, ad eam quidem proclivis, sed suspicacis, cautique hominis, rerumque momenta pendentis promere signa. Inter hæc expedire sibi videri, mandare militibus, ne ejus soli circuitus, qui Campomajoris fines amplecteretur, ulla hostium incurfione, vel fraude per id temporis vastaretur, ut ea incolarum irritamenta quæ alienatis omnino animis novo quoquomodo nocere subeundo servitio possent, maturè cessarent, cunctaque ex ejusdem sententia, quia ea spes tunc inanis afflabat, confecta sunt. Postea verò quàm id temporis fluxerat quod pertractati negotii maturitatem verisimilem faciebat, redit ad Santilifium Messia, & ore mendax, vultuque falsus; Rursum à se conventum esse Bainesium, pecuniæque illecebris jam irretitum polliceri prodicionem enunciat. Cæterum auri sibi promissi vel prælibare dimidium velle, ne totum deinde post rem perpetratam, seque tunc apud hostem inutilem per ejusdem arbitrium pericliteretur. Castellensis, & si dolo,

& ambage se facillè posse per Lusitanum ludificari suspicabatur, cum scelestis merces perinde accipientibus tuta, ut immaturè præbentibus dubia foret, cum levior tamen pecuniæ jactura Catholico Regi, ut majoris quidem momenti tan in oppidi accessio fuisset, decem millia aureorum, conventionis nempè dimidium, enumerat Lusitano, dat litteras ad Bainesium, satisque instructum remittit Antonium, pactæ videlicet, solutæque pecuniæ postulans à Bainesio, quo tempore, quove aditu, quibus ipse subnixus copiis emptum jam oppidum interciperet. His Santilifii mandatis cum ad Bainesium reversus esset Messia, fraudisque inter eos pretium peræquè divisum esset, dum consilia pariter conferunt, quibus aut plus auri captarent, aut citius insidiis opprimerent hostem, inter hæc comparanda, contigit ut Bregantius sicut fuerat à Melo præmonitus, ejecto statim Bainesio, Arium Saldanium multis secum fiduciæ nodis obstrictum Campomajoris custodia sufficeret, simul eodem etià tempore Ognatto ad ampliora ejusque ingenio, & indole digna munia ab ipso Rege ad aulam Catholicam accersito, ut Alburquercicæ quoque oræ quam Ognattus Comes tenebat, Gullielmus Burgius præficeretur. Verisimilem igitur ex nova gubernii mutatione, reversus cum esset inde Messia, difficultatis interjectæque moræ cum Santilifio causam prætexens, nihilo secius adjecit recentem Gubernatorem numeratæ pecuniæ parte corruptum id ipsum quoque sentire. Ea res, ut par erat, à Santilifio, Burgio, & Lusitano simul excutitur; vires ad opus examinantur, convenitque postremò quo ordine, ac ratione arx, oppidumque à Castellensibus furtim appetentur. Cæterum hæc Ario Saldanio relatum Antonium, ut ipse dicebat cum remeare de more vellet, comprehendit statim præcepit Burgius, ac more militiæ

militiæ quia obligatus pecunia erat, loco obsidis custodiri, quemadmodum enim novum regimen ineuntes vitio naturæ potiùs, quàm causæ rigidiores ut plurimum rerum antea gestarum solent censores esse, in hoc autem negotio nimia etiam in operando credulitas cum verè aliquid infectandi materiem offerret gravius idcirco reprehenderat Burgius præproperè, ac stultè jactam pecuniam illam fuisse, nec esse tanti æstimandam tortuosi profectò hostis, Lusitanique semper fallacis, validisque de causis Castellæ nominis infensi fidem. Sed contra niti Messia, multos in eo oppido scilicet præsto sibi esse clientes amicos, & pecunia, & blanditiis jam pridem municipes captos, jacere autem perditæque omnia inter conatus, & arma factionis sublato Duce. Itaque absente se, neque illos, neque Saldanium Castellenses in oppidum admissuros, aut ipsum igitur solvi custodia, & in oppidum mitti oportere, aut novi nihil moliri; nec tamen per hæc verba mollito Burgio ut potiora omnia Lusitana fide censenti, Santilifius postremò intercessit, ea de Messia studio, dudumque sibi comperta fidelitate latè commemorans Burgio, ut hic pudore potiùs, quàm ratione proposita fructus ægrè tandem Lusitanum dimiserit. Verumtamen acris ea ipsa de re cum serperet intus sollicito Duci suspicio, ne improvidè copias tanto periculo objiceret, in hunc modum antea decrevit hostium consilia, & habitum explorare. In utriusque regni confinio Eremita quidam agebat, qui per occasionem quotidianam petendi stipem, in oppido, ac regis castris liberiùs, ac sæpiùs versari solebat. Erat etiam in homine præter æternam pietatis, ac rerum contemptum imaginem in rem intentam colludentia compositi oculi, macies, pallorque oris, ac ferè inedia ac vigilia perempti cum squalida veste, barbæque. Hunc ergo

pecunia subornat Burgius ut consuetæ per eleemosinæ speciem Campomajorem adeat, omnia quæ hostis inibi fortè pararet exploret, exploratæque sibi quàm celerrimè deferat: aptusque in primis ille Eremita sustinendo negotio erat, cum jam senex, emeritæque militiæ alimentorum inopia ductus institutum mutasset. Hic igitur primis se ferè intendentibus tenebris Campomajorem ingressus, postquam ostiatim pergengovagus ea, quæ ad rem faciebant diligenter observat, ac lustrat, inde celerius ad Burgium regressus, vidisse se memorat oppidum armis, militibus, equis cum magno ex omni parte tumultu, atque strepitu æstuans, insuper missis à Melo præsidariis ab Elvo cohortibus ex omnibus copiis alias in arcis, & oppidi stationem, alias ad foris tendendas accedentem in hostem insidias constitutas intellexisse: Antonium verò Messiam Meli mandato in arctam custodiã coniectum esse. Quæ cum Burgius iratus, ac tristis audisset, & se illud à Lusitano, & temerè aurum in hostis sinu effusum, & saniori Meli consilio pro delati pignore indicii exploratorem in vincula impactum esse, tunc Santilifii facilitate, atque ignavia multum increpita pugnae apparatus dissolvit. Cæterum Dux Lusitanus, qui per rejectas, ut falsò putaverat, in insidiatores ipsos insidias, jam affatim sanguinis hostium, & prædarum, & gloriæ voraverat animo ea demum spe devolutus, & animo hæsitans, num Antonius idem Messia spe duplicis quæstus illectus fidem ancipitem ducens negotium intervertisset ex qua jacebat custodia hominem statim extractum, vinculisque constrictum, ad dicendam Ulisippone coram Judice causam deduci jussit, ibique per corporis cruciatus, ac sæviora tormenta extremo tandem supplicio, non sceleris notæ subtractus Antonius propè fatalem proditoribus pœnam sustulit.

Sic propter Burgi consilium insidiarum utrinque expectatione delusa, Alfonso Melus hac irrita expeditione percussus, simul quod paulò antè circa Elvum per Castellensem insidiis equestribus penè obrutus offendisset, præclaro quoquam opere cupiebat quasi demere sibi ignominiam, metùque rursus injecto compescere hostem. Jubebat itaque Sancium Emanuelem, & Ferdinandum Tellium Tribunos militum cum majori exercitus parte in Castellam evadere, quàmque ibi fors, & occasio rem belli agendam prætulisset, aggredierentur, nullo quidem certiori consilio, aut mandato, tanta quidem inhæserat Duci talium commilitonum de animi alacritate, & fiducia, ac bellica disciplina. Tellius cui per id tempus ut seniori armorum imperium obtigerat, silentio noctis egressus repentè Valverdem ducit quò dolo primùm aditus patuit, mox & excidium in hunc modum secutum est. Mille fermè Castellæ milites pro Valverdis præsidio stabant, sed cum solito segniùs, atque solutiùs, prima quæ mœnia tenebat, vigilia consisteret, hæc Lusitana ab una cohortèque longiùs progressa socialia propè muros insignia, & falsò vernaculæ sonitum linguæ jactabat primò decepta, mox facilè fusa, & fugata hinc liberum dedit confertis hostibus aditum. Occupatus hinc fraudibus locus ferocius tantisper à Lusitano defensus est, donec reliqua retrò ex industria latebris recta, signo sublato, eucurrit acies. Ibi tunc editur strages, qualem amoto penitè metu, effraniem irarum solent aculei, & murò exardentia conflare odia; nam Castellenses ceteri milites, qui priusquam invasos jam sese circumfessos atque improvisò captos esse senserunt, id porrò fortuitum, atque intestinum esse primò tumultum existimantes, dum ferè inermes, ac seminudi ad clamorem, ad arma circumsonantia concurrunt, temerè

armatos incidentes in hostes sternuntur, oppidanos verò plerosque semisopitos, jacentes, aut exire cunctantes, aut fuga deprehensos ferrum, aut flamma consumpsit. Ex eo luctus, ubique gemitus, clamor, & dissipatæ per domos, ac templa flammæ, & collabentium ruina tectorum, & fragor & cædis, ignisque confusa strages, Lusitanosque impunè sparsimque jam discurrentes, alios rapinæ, alios stupra, alios cruoris aviditas tenet. Ex protestantibus Angli Hollandis, Gallisque intermisti, cum religioni quoque insultarent, sacra spolia, & ornamenta diripiunt, & pollunt: tandem opulenta congesta præda, & Valverde direpta, incensaque discedunt. Post cursim hæc omnia æquè favè, ac feliciter acta consultum est inter Duces, utrum fessis, prædisque vehendis implicitis requiem, & otium militibus darent, an propitio fortunæ cursu, spæque novæ calentibus militum animis uterentur. Retrocedere copias, temperate fortunæ cursui, lassosque per quietem reficere milites censèbat Tellius, contra disferuit Sancius Emanuel, animoque ac bellatorum arbitrio in eo discrimine, ac dubio utendum esse respondit, ne gloriæ, ne prædæ stimulis jam excitata torpesceret militum virtus, nève afflantem modò fortunam spernentes, per inertiam, ac desidiam deinde cum reflantem vidissent, dolerent. Postquam ergo per ipsos Duces voluntate militum explorata, iidem ferociter pugnam deposcunt, ad Elcam extemplò ducuntur. Militaris Alcantaræ Ordinis tenue, & exiguum hoc oppidum juris est; seipso quoque indefensum, ac propè patens, natura tamen, & opere, siti que sublimes affidentem prævalidam habet arcem. Hic à principio locus Alburquercica ditione complexus paròbat Comiti Ognatto, post illius oræ tractu Badacocii regimini jussu Regis adjecto, quod situs ejus in medio

dio esset, dubitabatur, ad Garaium Elca tuenda, qui per id temporis Badacocio, an ad Albanum Ducem, qui Civitati Roderici cum armorum imperio præesset, jurè spectaret. Eò demum cum copiis Tellius evectus, nullo adverstante, statim occupat oppidum jam ab incolis derelictum, qui appropinquantium illuc armorum, & hostium audito strepitu, quæ citò asportari facile poterant, fortunarum suarum collecto fæce, dilapsi omnes in loca munita erant. Arcem hostis subinde pulsat, eamque ad longam quidem obsidionem tum cibariis, tum militari præsidio indigentem, Præfectus, qui aderat, nullo tunc oppugnando, aut propugnando fortunæ præmissio, aut virtutis experimento, seu temporis spatio ad primum tormenti bellici jactum Lusitano turpiter prodit. Erat arx præter loci, ac structuræ singulare munimen haud procul Lusitanæ finibus sita, simul ipsa opportuna, quæ reciprocòs commeatu, si à Lusitano retenta esset, Castellensibus intercluderet. Defendere idcirco, & pro viribus eam sustinere cum Lusitanus cogitavisset, munit illicò arcem trecentis veteranis militibus, belli machinis, alimenti, nitrati que pulveris copia, ejus tutela, & custodia Sancio Emanueli ut in primis egregio, atque impigro Duci committitur, ac si urgeret fortasse hostis suppetias Tellius ferè pollicitus cum reliquis copiis Lusitaniam repetiit.

De his, quæ Elca contigerant, rebus, quod proximus loco esset, cum prior, certiorque factus esset Albanus, nihil porrò cunctatus sui ne juris, an alieni ager ille vastatus, & arx Regi Catholico adempta censenda esset, Garaiò quoque inconsulto, velut æmuli imparitate contempta, Viverum statim Legatum Joannemque Suarium cum quinque propè millibus peditum, mille & quingentis equitibus mittit amissam

ad arcem, oppidumque recipiendum. His igitur copiis infestos ad arcem Castellæ milites succedentes, dum illam incumbunt primo recipere impetu frequens, & ignea ex tormentis muralibus pestis effusa magna cum strage retraxit. Eo vulnere cautior factus deinde Viverus, ideòque ad longiorem molientiam obsidionem conversus aggerem jaci, valla componi, præliarèque suggestus multis in locis erigi curat. Hæc molientem casu interceptæ cum tabellario literæ, quæ proximè adesse hostium auxilia significabant, eum ab incognito averterunt. Erat ambigua descriptionis sensus obscurus. Elicere porrò ab hominis ore quod implicato, ac dubio stylo latebat Viverus intendens, admotis primò tormentis tabellarium excruciarum, mox pertinaciter reticentem inter laqueos, & ignes jugulari præcepit. Satis tamen & ipse certus propè jam hostium imminere subsidia, ea obsidionis omninò forma intermissa, arci propinquum occupat fontem, quo iis impeditior, qui in arce erant inclusi, aquandi commoditas foret, simul vias, & obliquos passim tramites insidere, ne ex aliquo loco pateret obfessis, pressisque hostibus commeatu, partitos milites jubet. Elevat ipse tandem in loco arci oppositum opportuno validum munimentum, unde sæpiùs obsidionalia belli tormenta excussa illam diverberabant. Ita enim, si distulissent Lusitani subsidia, breviter arx videbatur aut impetu armorum, aut rerum egestate lapsura, sin autem appropinquassent, tunc universas colligere vires, statimque plenam in hostem dirigere aciem in promptu Vivero fuisset. Joannes intereà Garaius Elcæ arcis jactura comperta, Albæque Ducem sua auctoritate neglecta in ejusdem ditionis, jurisque circuitum, seipso inconsulto, exercitum præmississe, conceptam animo iram, quam apertè in Albanum propter viri fastigium effundere

dere minimè poterat, dolo, & fallacia cunctationis explebat. Laturum igitur arcem obsidentibus opem Gulielmum Burgium Garaïus cum quinque equitum turmis, & unica legione dimittit, Alcantaræ quoque jussum perque interpositos propè vicus aliam conscribere legionem tumultuariam, iisque viribus ad urgendum arcis obsidium, vel cum hoste, si copia foret, pugnandum Albano militi se conjungere. Verùm hæc intempesta legendi, cogendique militem mora, cum expeditior eo tempore instaret, & alacer hostis, negotium profus evertit. Lusitanus quippè sollicitus, pavidusque, ne Albani copiam per Garaïum intenderentur, exercitu quàm celeriter aucto jam ad solvendum arcis obsidium moverat. Tripartitò Lusitana pergebat acies, hinc hostiles ut illas, quæ ad fontis custodiam sedebant, incesserent turmas, hinc ut tormentarium suggestum aggrediretur arcis oppositum, infestumque cæteræ copiam directum iter exque paulum inflexa, extenræque obliquos etiam, quos hostes infederant, celeri gradu petebant calles. Eratque tunc Ferdinando Tellio consilio priusquam in orbem se cogerent hostes, & integram aciem ad pugnam instruerent, ita divisos, ac robore diminutos majori cum numero excipere. Arte etiam, & furo composita prima Lusitani exercitus facies erat, in quo hominum supra numerum militaria signa, tubicines, exultantium, sibilantiumque tumultus, atque clamores militum apparebant, raræque ipsa incedentium militum agmina, quibuscunque in aciem per iter acceptis agrestibus obviis, dolo referata re ipsa belli majorem molem, ampliorémque pugnae apparatus, minasque præbebant. Viverus autem spe undique abscissa à Garaïo promissæ opis, simul terribili in speciem objecta Lusitana repente acie, cum aurium, tum

oculorum ludibrio captus, ac trepidus, obsidione relicta, vasa raptim colligere, & compositè ac sensim recedere milites jubet, ne soluti, aut fugaces conspecti ab hostibus ordines avidius instandi, atque in eorum quoque terga ruendi, plus idè sibi fidentibus Lusitanis incitamento forent. Videt hoc Lusitanus, cumque plus ipse dolo, & industria, quàm viribus fretus rem promovisset, hostium percantus vestigiis insistens, eos in arcto per viam obsidere, aut cludere, aut iniquo intercipere loco considerabat. Idipsum metuens Viverus, & quod appetentis obscuritas noctis viam militibus implicabat, & quod agmina raptim fugientium in modum ibant, flexit tandem ad oppidum Sancti Martini mœnibus ibi sese, nisi animo, & copiis pro tempore defensurus. Tria millia circiter militum ex toto exercitu inclusa mœnia oppidi tenuere. Reliquos metu, seu industria, seu errore palantes suis, quas huc usque collegerat, viribus Burgius adjunxit. Is apud Sillerum moram id temporis faciens imperata à Garaïo subsidia parabat, cum à dissipato, fusoque passim milite accepit, disjectam arcis obsidionem esse, prospero eventu inflatum euntem longè institisse cedentibus hostem, Regiõsque in oppido clausos, atque constrictos jam omni belli terrore, ac miseria circumferri, in arcto rem esse, ac nisi properè subveniret, flamma feroræque ex oppido bustum futurum. Itaque Burgius jam satis antea collecto, & adventitio quoque subinde milite auctus ad Sanctum Martinum properat. In Castellæ propè termino jacet oppidum. Hinc aspera ipsum præruptaque juga cingunt, quæ Lusitaniam spectat haud latè inde patens funditur aditus; montis enim ferè continens dorsum, & per ambitum oppidi longè, latèque protentum quodam velut sinu, flexuque

que curvatur qui in planitiem inde porrigitur, & viam molliorem per eas quasi fauces aperit Lusitania. Talis igitur oppidi in hunc modum erat tunc constituta per Lusitanum Ducem obsidio. Ceperat ille primò Divi Francisci, quod extra, & contra oppidum situm cœnobium erat, ibique tormentarium suggestum fixerat. Fontem deinde, quem Aghinaldum incolæ appellant, quod ea siccitate, æstusque squaleret regio, & via etiam esset, quæ transeuntes ferre opus erat obsessis Castellæ milites opem, equitum, peditumque stationibus communierat. Reliqua agmina Lusitana minis, ictibus variis armis infesta, & prementia fortiter oppidum circumstabant. In hoc statu rerum subsidiariis cum copiis repente Burgius à fronte conspectus est. Unde nec longo ipse intervallo disjunctus, quasi pugnae pro ludere missilibus vellet, incessere capit hostem, mox solutas quasdam peditum turmas in summa collium, qui penè oppidum ambiebant, ascendere jussit, quo loco sese atque illam oppidi partem quæ collibus erat obversa defenderent, ac si fortè inclinaret postea collata cum hostibus acies prompta subsidia forent. Eo quoque tempore Dux Lusitanus expeditos progressos equites per levium momenta certaminum jussit animos hostium, virisque explorare, qui porro propius illati tunc velitantes, & alterno accessu, recessuque per industriam fallentes, atque extrema sæpè laterum insectantes, postquam presum, clausumque vident in suis ordinibus Castellensem, ad Tellium tandem regrediuntur, ac nunciant, optimè instructum, sed imparem ipsis Castellensem pro numero visum, simul agrestium colluvie, bellique penitus rudium juga illa montium, dorsumque passim expleta, maturato igitur opus esse, ne ad conferendam obsessis opem, vis quæ coire facillè potuisset, hostium fortas-

sè major ingrueret. Ea res impulit Tellium ad acrius urgendam oppidi obsidionem. Quocirca parte exercitus contra Burgium, ne terga ille vel latera circuiret, objecta, ipse ferocior in oppidum ruit, ac solito enixius obsidionem intendit. Pugna vehementior utrinque quàm pro loco, ac numero militum agebatur, infra sclopis, & longioribus hastis quia humilis, nec ulla distincta lorica murorum structura erat, aliis desuper armis, & candenti sæpè fusa materie, & provolutis lapidibus incumbentium in hostem; nec minus quidem jactata lingua conviciis quàm ferro, ignibusque hinc, & inde furebat dextera, apparebatque tantum impetus, ardorisque & nervorum, & animorum, quod æquè hostes acerrimè exagitabat per victoriam certamen primo quoque tempore dirempturum. Tum verò opportunè militibus, oppidanisque pro murorum defensione laborantibus affuit, agrestium, peditumque subsidium, ac turma qui Burgii mandato impendentes oppido colles infederant. Illi enim ex tuto, atque edito loco majoribus sclopis nunc latus hostile, nunc frontem petebant; lapidum etiam imber ex contortis fundis effusus, simul tripudia, sibilus, clamor velut sine metu insultantium, ac ferientium non minus præliares conatus hostium, quàm vim animorum frangebant. Lati hæc oppidani conspiciunt, proinde jam animo, viribusque refecci alacrius, & fortius in Lusitanum insistent; inde prælium æquatum est, cum propugnatorum constantia, virtusque murorum fragilitatem suppleret, & in quo rabies, furorque pugnantium, & impetentium quoque numerus superabat, opportunè disposita super colles auxilia apud Castellenses expleant. Dum circa oppidum in hunc modum ardebat pugna; Quæ nuper

à Tellio copiam præmissam fuerant, ut impedirent Burgium, ne obsessis in oppido possent succurrere sociis, jam collatis cum regis militibus signis certius, quam acrius certamen trahebant, remorari quidem suppetias oppido Lusitano tantummodo intento; Castellense, quod id sublatis militum nervi certum excidium oppidi contraxisset, eludere, aut ducere idcirco pugnam allaborante. Cum igitur neutri rei summam extremo periculo obicerent, nox prælium divisit. Hinc Burgius ad castra reversus, & valde anxius, quid utile sibi foret in re tam ancipiti statuendum, hoc propemodo vocatos alloquitur Duces.

„ Illo furore, illa audacia obsessi, impulsisque violenter ab hostibus oppidi jam penitus propè quassa crebrisque lacera iectibus cõspici mœnia, illaque præterea reficiendis vix integram noctem sufficere, quando etiam per tot saucios, stratosque pugnando milites, & qui metu quoque diffugerant, essent admodum diminuta propugnatoribus copia. Cunctatione, aut variis assultibus ibi, falsoque duntaxat armorum objecto fulgore velle cum hostibus uti, fortunæ interea suffugia vel casus bellicos expectantes, id prohibere quidem oppidi angustias, quodvis tunc hostilis, acetiùs subinde fames, & rerum omnium egestas pressura esset. Omnia itaque sibi in eo negotio circumspectanti fiducia undique imminui, pericula contra, animique ægritudines crescere, nec aliud profectò diuturnam in loco illo moram, & otium ipsi videri comparaturum fuisse, nisi scedæ sociorum internecionis interesse spectaculo, oculisque profusum impunè cruorem, auribusque cadentium, atque spirantium gemitus, & ululatus haurire, hæcque insuper tandem infelicis pugnae reliquias spe, atque viribus fractiores, ac perterritas quo-

que tantæ spectatae cladis exemplo commilitonum suorum funera per sua ipsa corpora cumulare, si statim conferere manus cum hostibus vellet, imparibus nervis, graviorique periculo pugnuros. Consulere itaque Duces utrum exigua ibi cum spe manendum, an abeundum, an fors extrema tentanda certaminis esset, & per hoc geminato quoque periculo municipii jam in agone periclitantis, & copiarum illarum duntaxat fortuna subnixi. Post hæc & alia ad rem similiter dicta, agitata in concilio sententiis, cum plerisque Ducibus placuisset, ut ubi vires deficerent, astutus suppleret, postremò inter omnes convenit, ut primo mane inspectantibus hostibus tanquam receptum illis præripere, iterque intercludere cogitarent, Valverdem versus discederet acies, neve repente certa spe opis, qua unice niteretur oppidanus excussus submitteret animos, ea ipsa nocte secreto Burgius moneret Arnaldum Sancti Martini Governatorem, quod ex loco quem ceperant, cum dies illuxisset, sua sponte copiam moturæ essent, eo planè consilio, quo citius illius oppidi obsidio dissolveretur, prospiceret ergo ne turbamento, aut metui factasè municipibus esset, quod paulò post in Lusitani perniciem, ac pestem volvendum foret. His illa nocte tumultuarie decretis rebus, actisque oriente jam sole mirabundus aspexit Tellius colligere vasa hostem, loco moveri signa, suisque ordinibus clausum paulatim effluere militem, eoque metui permista plus admiratio rem intuenti crescebat, quod nulla tunc protectionis tam subitæ ratio, aut incussæ repente formidinis causa multa Tellio volventi occurrebat. Frequentem etiam per id tempus intelligebat ab Duce Albano delictum pro auxiliariis copiis indictum esse, nec verisimile videbatur, exercitus partis, quæ ejus fidei commissa erat,

in

in discrimine jam constituta fore omninò Garaum impigrum Ducem immemorem. Anxius itaque Lusitanus, graviusque suspitione commotus, intercipi sibi cum illo consilio iter, atque in alieno, & hostico solo, ac maxime inculto, qua sese armis, qua rerum inopia, transitusque difficultate præcludi, opprimique & perquam facile fore, ut cum mox Albani milites accessissent conjunctis utrinque copiis, ipsius jam cadibus imminutus, & opere lassus exercitus obrueretur, cum perexiguus deinde, vel ejus oppidi excidio futurus esset laboriosa victoriae fructus, his scilicet curis in animo fluctuans, ac trepidus receptui signum denique dedit, atque obsidionem irritam sustulit. Inde celerius ad Eliam pergit, oppidum urit, arcem excindit certaminis causam, propinqua corrumpit, abundantique subvecta præda in Lusitaniam revertitur. Inter hæc Castellensis, qui sub montium radicibus latitans quid tandem consilii caperet Lusitanus expectatione suspensus hærebat, paulò post è latebra egressus ubi dilapsos hostes, ereptumque obsidioni, ut sperabat, oppidum vidit, in eodem quo se abdiderat loco constitit, donec Albani jussu collecta ampliora accessere subsidia. Quibus satis exercitus confirmatus, hinc Vivero, inde Burgio imperante in Lusitaniæ fines populabundus irrupit. Ea porro incurfione militum impetumque quamplura circumincensa, ac direpta minora oppida sunt, errantium fortè pecorum, commeatus rusticorum bonorum pars ferro, flammæque corrupta, pars major abstracta, atque in prædam congesta est, cumque agros passim fumantes, & tuguria, atque tecta flagrantia, & persultantem hostem, & omnia in tumultu, atque præda cruentè raptari cerneret Lusitanus, quia pari tum ille carebat, quam hosti opponeret, acie, mœnibus circumseptus ibi otio-

sus, ac tristis domesticae cladis spectator assedit. Caterum hujus bellicæ expeditionis posterorum memoria dignum, id unum non prætermiserim, quod adversus Escalam ignobile quoddam oppidum accidisse Lusitani scriptores memorant. Castellensis cum militum multitudine, tum fortunæ successibus fretus, dum incautè in oppidum illud invehitur, majus profectò, quam pro murorum ibi debilitate, aut defensorum numero rerum poterat, luctamen offendit. Stabant enim Lusitanorum corpore erecti, gradu suo immobiles, confertisque supra pinnas, ambitumque murorum, fistulas inde igneas celeriter onerantes, displodentisque, omnique genere armorum, atque missilium Castellenses arcentes, ac vulnerantes; & gloriæ ultionisque cupidine supra modum incensis non languor, non æstus, non præfens obversa, ac multiplex mortis imago inter vulnera, & cædes mistumque sudore, ac pulvere sanguinem eo tempore satis præliantibus erat, ut quidquam de iniqua, ac pertinaci ea pugna remitterent, ferire, quam sibi cavere, vincere, aut mori quisque obstinatus in vestigio malebat. Aderant pugnae quoque hortatrices uxores, matresque municipum, illæ per brachia exhibita viros, hæc nuda per ubera liberos comprecantes, obtestantisque ne vitam potiorem quam libertatem, ac patriam ducerent; lucem ipsam, spiritumque deformem, & omnigenam mortis suppliciique teterrimum fore superbo, & crudeli Castellensium relictum arbitrio; Esse pietatis, nequaquam sævitæ utcumque victoris antevertere cruciatus, prævenire ludibria; uxores idcirco mancipata sponione corpora, spiritus matres, ac lucis usuram corporisque concretionem ac nexum ex propriis visceribus præbita pro suo quasque jure in ea reipublicæ causa repetere, nec se quidem superstites ruinarum mobilibus fore. Tandem cæcorum super

M 3 corpo

corporum struem, ignique torrida saxa, patriamque favilla, ac cinere comminutam, ac tumulatam tam inhumano, tam barbaro dignum hoste triumphum construerent. Hæc passim clamantes ac foeminae repetentes effusas inter pilas, protentas in prælio hastas, ensesque rotantes audebant inferre se, virisque pugnantibus arma, aliis pulverem belli, aliis & fessis præbere cibum, quibusdam fortè labantibus verbis, vultuque incusso pudore virtutem acuere certabant. Majorem diei partem mirabile, & atrox hujusmodi prælium absumpserat, cum imparatos tunc oppidanos, quia nihil antea minus, quam impeti ab hoste timuerant, defecit tandem nitratus pulvis, vanè jam illis obstrepente ferocia, armorum usu prohibitis, instrumentisque tutelæ in medio confictus ardore sublatis. Plures ergo per aditus belli tormentis effossos impetum facientes, alii per scalas raptim applicitas subeuntes, cum segnius velut manibus captus instaret hostis, Castellenses in oppidum irruunt. Tum verò undique obvii tam viri, quam foeminae trucidantur, plerique dispersi consilii inopes, vitabundi partim propinquas domos, partim incertas quarere latebras, multi ne victi quidem, stratque cedere, imò etiam ire armatis inermes obviam, & quibus arma non erant, impellere saxa niti: fregit tandem rigorem animi tantum extrema necessitas, insanisque ille impetus, atque animi ardor, quo furialibus tanquam stimulis Lusitanus impulsus exarserat, ira, ac licentia victoris contritus est. Singularis, & clarior tamen in hoc ultimo rerum enituit excidio muliebris virtutis, atque animi laus, inter quas memorabiles fortitudine foeminas, referunt patrum ab una Castellæ partibus adhærentem, ac transfugam ictu lapidis interfectum; ab altera verò domi suæ circumfessa, ac restricta, cum fores hostes revellere niterentur, la-

pidibus facibus, oleo ferventi, simili- que materia coniectis quatuor Castellenses prostratos esse; tandem circuisse hostes, tectoque conscenso perinde emissam sclopo majori glandem egregiam mulierem confossam. Postremò ex hoc, aliisque oppidis cursim depopulatis, nonnullis etiam excisis, atque combustis, ditissima præda, in Castellam exercitus rediit.

His ita gestis parvo post intervallo refriguit in Lusitania bellum ob institutum à Catholico Rege ad Catalaunam Provinciam iter, cujus præsentia Regis quemadmodum res aucta est Catalauna, ita ejusdem absentia res est Lusitana Castellensibus imminuta. Regii hujus itineris motum, & causam adscribunt plerique Isabellæ Borbonicæ uxori Catholici Regis, altius petito principio à frequentibus scilicet, acribusque quas ea per id temporis exercebat cum Olivario contentionibus, quem ut illo potentia apice, & comparatione æmulationis omninò secum indignum regia foemina contemnebat, eò plus animo cruciabatur, sese Reginam, ac duplex sanè regale jactantem stemma consilio, auctoritate, gratia apud Regem privato homini concessisse, dolebátque præsertim quod hæc sibi inflicta per æmulum contumelia palàm per ora vulgi, ac remotas Principum aulas circumferretur. His accesserat, latis quoque Reginae, nec sine magno sensus angore, atque odio compertum esse, studio seu joco, & verborum lenociniis, & fucò in animo Regis indidisse Olivarium, mulieres ad gubernationem inertes, ac planè fluidas edendis tantummodo foetibus, educandæque proli à natura vel Numine destinatas domesticis curis, & mulieribus otis omninò tradendas esse; solidæ nihil in illis, nihil veræ, nudæque virtutis hæerere, nec foris quidem minùs ex calamistris, atque pigmentis pulchritudinem oris, quam ex fictis virtutibus

virtutibus intus speciem animi suffurari. Hæc pravo Olivarii studio in animo Regis immissa, & facilius à Rege quam vera res esset, accepta, ut contra factis Regina refelleret summopere optaret abesse Regem, quò Castellæ regimine sibi ob Regis absentiam transmissa per hoc temporis spatium gubernacula sustinendi dolo suppressas, vel iniquè detortas ab æmulo ingenii, atque animi dotes Regina palàm exprimeret. Ad hoc nonnihil ex reipublicæ cura desumptum, ut facilè est sibi blandienti ubi nec copia est, privatae curæ publicam neçtere illam etiam adhortabatur, mutatio scilicet loci quam è Mantua Carpetana digressus facturus Rex esset, quippè quæ velut ex abdita causa volvere soleat interdum secunda, vel tristitia curricula rerum, atque ita res quidem ea tempestate decurrerent, ut si mutatio aliqua intercessisset, nihil Regi ac reipublicæ nisi propitium, nil Olivario nisi infelix, ac præter votum accidere potuisset; nec porrò id quoque alienum à Reginae consilio erat ab eo nempè loco studentem illecebris Regem, marcentem otio, ac velut torpedine fractum, geminatas sui Imperii clades, quibus totus ferme Orbis concussus fuerat, vix dum animo sentientem abripere, & quodammodo cælum, solùmque vertenti puram, & integram illi mentem, & animi valerudinem restituere; postremò ut extractus ab Olivarii custodia seu disciplina Ludiquasi magistri per iter, aut alibi Rex assuesceret circumspicere, noscere, gratas offerre subditorum quæstibus aures, ac per mitia responsa doloris solatia reddere, utque puerili tandem tutelæ subductus suo jure, suo ingenio, sua auctoritate Rex uteretur. Huc profectò quæ privata, quæ ex publica utilitate rationem, & vim haurientia spectabant Reginae consilia, quæ ideo per se clientisque suos, & eos Olivario maxime invisos profe-

ctionem Regis urgebat. Contra Olivarius, quem nec Reginae conatus, atque, nec ratio illa propositi fugiebat, & solertia, atque industriæ acumine ipse, nisi eas aliquando fortuna deseruisset, longè superior æmulis erat, neçtere idcirco difficultates, interponere moras, modo Regem, modo Reginae ex ejusdem tela retextis Reginae filis per alias fallaces subtiliorisque compositas artes decipere velle. Regi præsertim, ac sapè iterando ingerebat; Discessum ejus ad Aragoniam Lusitanæ rebus summè perniciosum, Catalaunæ minimè profuturum cum prævalido hæc innitatur exercitu, illam verò copiis egentem, atque enervatam præter immodicos regii itineris sumptus, qui privatas comitum domos, qui perfractum jam Regis exhaustissent ararium, accideret etiam, ut longinquitas Regis affligeret. Utiliùs profectò videri, ut quæ profusus in viæ regiae apparatus conferenda pecunia esset utrique juvando partita bello, interim Rex avi Regis exemplo ficti quondam in Belgium armis, ac tumultibus scissum itineris, perrecturi sui pompam magnificè strueret, falsasque jaceret passim propinqui discessus voces, certo, arcanoque tamen consilio Imperii arcem non deserendi, ita namque dicebat sua ipsum Regem propinquitate Lusitanæ rebus optimè consulturum, spèque præsentiae Catalaunis oblata, eaque artibus innutrita, acriores bellum ibi trahentibus stimulos additurum fuisse, dum multa, & magna quoque incidentia per iter discrimina pateant, unòque ipso capite tot imperia, tot hominum milia pendentia in periculum contrahantur. His adderet etiam, quod inter varios, ac dubios fortunæ casus martisque communia ludibria, si parum, aut nihil ostensus Regis aspectus coram urgendo proficeret, ac

„ velur post fortiùs nequicquam emis-
 „ sum in hostem jaculum, quasi muti-
 „ la, expésque torperet ad cætera ma-
 „ nus, irritò jam supremæ majestatis
 „ conatu, summæque populi expecta-
 „ tione delusa, quid ampliùs Regi fu-
 „ turum, quod in extremo collabentis
 „ Imperii opponere posset hostibus.
 „ Non omnes tam citò esse hostibus
 „ copias, virésque explicandas. Esse ali-
 „ quod summis præcipuè Regibus re-
 „ servatum, quod multò magis per in-
 „ expertam, offuso procul in speciem
 „ terrore, quàm re ipsa per vim proxi-
 „ mè applicitam valeat. Hæc & talia
 Olivarium sagaciter obtendentem for-
 tuna magis quàm ars, sive ingenium
 destituebat. Multiplici namque & eo
 ubique propè improspéro bello His-
 pania rebus attritis, Imperiùmque tum
 alia post aliam ruina præmente, cum
 pro tempore alacriùs Olivarii obtre-
 ctatores arrecti tam ipsius rectè, quàm
 malè gesta per omnia momenta calum-
 niarentur, vacua propè ipsius apud Re-
 gem intrinsecus gratia, fluxa etiam &
 imbecillis in speciem erat. Igitur cum in
 Status Senatu Olivarii ferè cadentis
 jam claudicaret auctoritas, porrò tunc
 pro Regina, & contra Olivarium con-
 siliariorum studiis accensis, & causa
 longè discussa, ea in Senatu sententia
 in gratiam Reginae vicir, quæ Regis
 protectionem ad Aragoniam proba-
 verat. Verumtamen Olivarius, cum
 magna esset constantia animi, variis-
 que ingenii ambagibus præditus, tum regis
 indolis peritissimus, novo commento
 statuit decretum, jussùmque ad Ara-
 goniam abrumpere. Procul à Mantua
 Carpetanorum septem circiter leucas
 Aranucecium amœnus in primis recessus,
 sicutæque Regum delitiæ, quò
 fessi negotiis solent quandoque diver-
 tere, jacet. Cœli salubritas, soli cul-
 tioris ubertas, ex binis propè colla-
 tis annibus irriguæ passim manantes
 aquæ, quæ vel in rivulos fusæ, vel in

stagna coactæ, vel in ingeniosas fistu-
 las fontium contortæ per arte, & la-
 bore compositas silvas, saltusque, &
 luculentos hortos circumfunduntur,
 non minus jucundum in tam inculta,
 atque arida regione, quàm theatrum
 mirabile præbent. Huc Regem impu-
 lit Olivarius, quo voluptatis eum
 blandimentis molitum, & otio, ac de-
 liciis, sensuumque omnium circum-
 fessum illecebris à molestis belli curis
 abstraheret; nec decreti tamen itineris
 interim per ea se turbatorem, aut ma-
 nifestum se dissuasorem prodere aude-
 bat, imò potiùs itineri quod sumptuo-
 sè, ac magnificè regiòque digno splen-
 dore parandum esset, ea haud gravia,
 & ingrata esse otia interjecta jactabat;
 deinde cum Mantuæ Carpetanorum,
 quod ibi Regina commoraretur, sus-
 pecta sibi vicinitas esset, jamque lassæ,
 atque ex facili corpora implenti vo-
 luptati Olivarius nova subinde irrita-
 menta conquireret, Regem inde Con-
 cham, atque Aragonia Molinam tran-
 stulit, apta ipsa venatui loca, quo Rex
 in primis delectabatur. Itaque dulci,
 occultoque voluptatis veneno Oliva-
 rius, simul tempore, quod omnia mu-
 tat, tum vario, ac subtili artificio pro-
 lassando negotio usus, cum regis quo-
 que ut plurimum voluntates primo
 emisso impetu torpeant, adeò trans-
 vertit animum Regis, ut quod de re-
 gia ad Aragoniam protectione Man-
 tuæ Carpetanæ decretum frequenti Se-
 natorum suffragio fuerat, jam in Pro-
 vincia limite ejusdem præcepto Regis
 in consultationem, ac dubium revocaretur.
 Lætus propterea, atque effu-
 sè petulans institit Olivarius, quippè
 qui Consiliarios omnes comites Regis
 à sua fortuna, nutuque pendentes con-
 sultò traxerat, nec dubitabat, fore
 plane, ut id illi censerent, quod ipse
 jussisset. Sed fortè tunc ita contigit ut
 consultantiũ conventui Marchio Gra-
 natenfis Cæsareus Orator mandato
 Regis

Regis accederet. Hic belli, pacisque
 artibus inclytus æquè Reginae carus, ac
 Olivario infestus, ubi concordēs Hispa-
 norum omnium sententiæ jam iter
 Regis ad Aragoniam institutum expun-
 xerant, contra omnes unus insurgit,
 ac disertè locutus affirmat, quod scili-
 tet antea Mantuæ Carpetanæ discus-
 sum, validis argumentis assertum, &
 ritè consultum, ac fixum fuisse jurè
 constaret, id esse omninò perficien-
 dum. Illud enim à Status Senatu con-
 siliorum capite, ac fonte quasitum, id
 novi, subreptique consilii per rivulos
 quosdam affectibus turbidos haustum
 esse. Nihil quidem magis Hispanos
 perculit, quàm coram ipsis virum ex-
 ternum, & casu, aut favore in con-
 sultorum catum adscitum rei alienæ
 consulere meliùs, eorumdem fractis re-
 pentè sententiis publicè sibi arrogare,
 ac patefacere voluisse. Reliquis tamen
 ob tanti hominis dignitatem, ac liberta-
 tem singularem ingenii metu, aut pu-
 dore silentibus, unus Josephus Gonza-
 lius regis Castellæ Consiliarius aura
 præcipua gratiæ Olivarii, & suo-
 pte inflatus ingenio præter disciplinam,
 & urbanum loquendi morem Senatus,
 qui post ordine latas singulorum opi-
 niones, nec refelli, nec refellere quem-
 quam finit, insolenter, & extra ordinem
 surgit, verborum effluvio strepitùque
 contendens Cæsarei Oratoris oratio-
 nem obruere. Tunc stomacho incen-
 sus, atque ira percitus Marchio, præfer-
 tim quod per illatam æmulo contume-
 liam videri Gonzalius vellet assentari
 Olivario, & gratiæ ab injuria quærere
 augmentum, sese quidem, adjecit, circa
 Bartoli, Baldique scita; ac præcepta li-
 benter concedere primas Gonzalio; at
 in belli rationibus evolvendis vento-
 sè tantum loquacitatis rapidè verba
 volventis, tantumque volubilis, in-
 compositique gestus ipsum Gonzalium
 frustra consumere; illas enim non au-
 diendo, nec explorando, aut per otium,

& umbram præceptorum, sententia-
 rumque sterculos ex codicibus colli-
 gendo, sed inter hastas, & gladios præ-
 duro labore, assiduis vigiliis, notisque
 cruentis addisci. De ridiculo esse pro-
 fectò jam togatos munditiis, & otio
 exquisitisque vitæ delitiis mulieribus
 similes affluentes velle Ducum seden-
 do dicta cavillari, & jura, legesque
 militibus figere. Pertinuit tunc Mar-
 chionis Granensis iram Gonzalius, né-
 ve ille jam verso colore, æstùque inci-
 tatus, ac furens ad foediora convicia
 prolaberetur, aulicus, togatusque libera-
 tati, & ingenio viri primarii, atque mi-
 litis impar obmutuit. Ceterum ut levio-
 ris sæpè momenti res fortuitò quando-
 que vel providentiæ divinæ lusu res
 maximas implicat, hæc privata, & for-
 tuita in consilio altercatio negotium,
 quod aliter successisset, Olivario om-
 ninò dissolvit. Quippè Rex facti con-
 scius, dissidiique propterea causam ma-
 gis, quàm rem consultam cupidus agnos-
 cendi ab Oratore Cæsareo postulat,
 verbo quæ ipse in concilio loco senten-
 tiæ disseruisset, serius sibimet expen-
 denda de scripto proposita traderet.
 Paret mandato Granensis, Rexque ex
 probatarum rerum contextu, robusta
 quadam, acrisque copia, & aculeis, ner-
 visque dicendi cum prono volveret
 animo, jam prudentiam, animumque
 Reginae capacem Castellæ regiminis
 subeundi, jam non adeò exiguan, ac
 tenuem occurrere spem, debellandum
 in Catalaunia esse, si regis personæ ma-
 jestas, ac fulgor eò propiùs appulsa
 fuissent, Olivarium etiam interdum
 obliquè perstrictum, quod ab initio
 belli Lusitania retracta censuerit, vehe-
 mentiùs, ac primo loco esse Regi in
 Catalauniam allaborandum, nunc au-
 tem verso, pro ejus quæstu, aut libidi-
 ne, studio, ita ostendere se in Lusitania
 domandæ consiliis, & curis immer-
 sum, ut regni alterius jam pereuntis
 propè ipsum oblivio ceperit; atque
 ideò

ideò ita cum sua non Imperii utilitate, ac salute pro rerum omnium temperamento videri Olivarium calculum ponere, his aliisque tandem convictus Rex argumentis sese, invito, ac palam repugnante Olivario, secundum Gran- nis sententiam Cæsaraugustam Aragoniæ metropolim contulit.

Cùm igitur ea in urbe Rex Catalauno intendendo bello necessaria pararet, otio, desidia, ac militari licentia labefactatum Lusitanum elanguescerebat; nam inter cætera vitia, quibus ganea, vino, lustrisque confectus tunc miles ille volutabatur, cupido quoque habendæ pecuniæ potior, quæ ubi semel invasit, nihil ipsa omnino incorruptum in homine præterit, tabis in modum latissimè effusa non militum modo sed Ducum etiam primorum infecerat animos. Proinde militiæ conturbatis undique officiis, erant ea tempestate nunc lascivientis, nunc debacchantis exercitus curæ, pecunia, aut æqualibus rebus Lusitanas expositas merces, aut Indiarum aromata commutare, sine ordine, sine imperio, latrocinii, non belli modo incurstantes frequentes ducere prædas, vel sese prædas hostium ferro, vel auro fieri, neque illam militiæ pestem, bellique ludibria sedulitate, aut supplicio valebat omnino coercere Garaius, quod gravi tunc esset corporis valetudine implicitus, ac simul primores Ducum, ut eidem ipsi crimini obnoxii sua, ac cæterorum militum vitia dignitate, atque exemplo foverent, ac tegerent. Ægrius propterea inter alios, & admodum paucos culpæ communis exortes Ludovicus Lancastrus, de cujus splendore generis bellique peritia diximus, animo gravabatur. Porro autem asperius, quam eousque solum, insolentemque deceret militem ipse frustra corrigere nititur, quod desperabat fore Garaius; inde majorum antea latentia vulgata quoque flagitia patent, ac notiora illorum exempla non pau-

cos integros etiam corrumpunt; cohibentis militibus impar Lancastrus palam ostenditur, atque ex eo scelere manifesto, compertaque jam clariùs effraenes, procacisque compescendi milites impotentia non nisi turbarum licentiæ ac laxiores exercitus corruptelæ & ad summum Ducem dedecora procedebant. Eo temerè, & gratis suscepto negotio Lancastrus Garaium maximè offendit, querebaturque in rem odiosam, ac planè superbam se ultrò immisisse Lancastrum, & quæ refricare faciliùs exercitus vulnera posset, quàm lenire, aut mederi. Indignatus ergo Garaius, ut obliquè Lancastrum tanquam aliud animo intendens occultis stimulis foderet, illius paulatim officia intervertit, eoque dissimulando, causasque adornando per contumeliam processit, ut tormetorum Præfecturam Lancastrum propriam ei sine auctoritate, sine usu, titulo tenus relictam, & contemptibilem tandem fecerit. Insuetus ea videre, atque ferre Lancastrus quæ ætatis ardore, quæ nobilium virorum impetu ductus absque commatu, atque litteris assertitiis injunctum à Rege munus sua spontè deponens Cæsaraugustam querelas daturus ad Regem perrexit. Ibi convenit Olivarium, docet eundem tumultuarii discessus causam, simul pollutam, everfam in Lusitania, insaniente milite, dissimulante Duce, bellicam disciplinam, seque illam acrius restituere nitentem Garaii non modo destitutum auxiliis, at in super loco favoris, aut præmii contumelia, atque injuria indignè notatum esse; falsa ita veris admiscens cuncta in majus amplificabat, stimulo nempè iræ, néve inconsulto inscioque Duce, & contra morem militiæ profectio, leviori quoque excusatione accedente, intenderet contumaciam; certo, ac stabili tandem consilio ad Garaium non redeundi, pro Catalauno bello stipendia, munusque militiæ deposuit;

vetera

vetera exacta merita, recens delatum Garaii crimen, gentilitium ejus nitorem, & gratiam ratus rem secus difficilem lenitura. Verumtamen Olivarius, quo minùs ira calentem hominem, & animo fluctuantem accenderet, vel quod indignum se duceret rigidè, ac durè virum nobilem alloqui, nullo tunc aspero facto verbo Lancastrum licet instantem, implacido tamen, & quodam nimis ad gravitatem intorto vultu ancipiti que responso dimittit. Egressam proinde Lancastrum, & plures per dies Regis congressum nequicquam petentem, ministrisque prece, & ambitu fatigantem tortuoso, & callido quodam circuitu ita ludificat Olivarius, ut nisi palam increpitus, aut emendatus supplicio, vel temerarius, ac præceps, ac ideò tacitè castigatus injustus ejus è castris discessus reputaretur. Postremò inter spem merumque sollicito, ministrisque obeundi frequentia, ac per dubia, & inania illorum responsa lassato, simul tacto, ac labore satis aulae per artes punito Lancastro, cum frige facta jam ira, refractisque langueret ille primus impetus animi, tunc jussu Olivarii à Ferdinando Contrera primò è secretis Con- ,, filii Status responsum fuit. Bellicam ,, disciplinam, ac militare institutum ,, obedientia, atque obsequio potissimum stare, cujus ipsum modo Lancastrum per eam insolentem, & contumacem à castris discessionem corruptorem, ac palam reum nec Regis decere subire oculos, nec impune dimitti. Igitur rectà ad Garaium reverteretur, quem mitius agere secum in posterum jam Regis præcepto cautum, nec egregio cuiquam, ac nobili quidem viro contumeliæ, ac dedecori, fas esse, verum, ti, cum pro reipublicæ bono, atque ordine disciplinæ minori quoque submitteretur, & si Garaium nec regia collata potestas ornaret, nec

sublimis militiæ gradus extolleret. Pro certo denique haberet, plus sanè reipublicè, ac Regi illicitam ejus à signis profectioem ne pravæ scilicet imitationis contagio, si palam eam improbare non ostendisset, in bellicam disciplinam influeret, nocituram fuisse, quàm quanta ipse in Garaium, & milites ejus crimina, & scelera cumulasset; quædam enim gravia quanquam peccata quasi furto, aut latenter commissa posse negari, aut tegi aliquando, aut in alios fortasse factorum culpam transmitti, meritisque supplicii, quod in officio continet homines, excusationem prætexi; quæ vero in propatulo sint, & viros maximè polluant, qui per altioris honoris gradum, generisque splendorem plus ad exemplum in publica luce spectantibus pateant, si inconsulto dissimulentur, fomiti per se pronò, ac satis corruptæ, vitiataque naturæ impunitatis etiam illecebris ad prolabendum adjungi. Ita Lancastrum ad Lusitaniæ fines regressum gravi, mitique sermone Garaius reprehendit, eamque illi deinceps amicitiae speciem exhibuit, qualis redintegrata, ac refarta esse solet perpetuis, ac mutuis nempè suspicionibus icta, ac semper in lubrico pendens.

Dum hæc geruntur in Hispania, quò eodem ferè tempore magis Bregantio fortuna erat in Lusitania propitia, eò magis apud Germanos adversa in Odoardum fratrem ingravescerebat: is, sicut antea diximus, acri, ac perpetua detentus ibi custodia, cum absentium Germanorum officia Principum minuscula simul, ac litteras sæpiùs acciperet, tum in omnium propè ore, ac deliciis, liberalitate, gratia, & comperita quoque innocentia esset, repungere in animo capit Hispanos, & maximè quod afflueret illi pecunia severioris cujusque custodiæ victrix, tunc in Germania custodiretur, an-

tius

ius fuisset in solum Hispano subiectum carcerem commutari. Cum Ferdinando propterea Cæsare per Castellum Roderici Marchionem Hispanum Viennæ ea tempestate legatum agere Hispani cæperunt, ut ex Germania Odoardus Mediolanum traduceretur. Ea fortè res intellecta Odoardo, & quia spe libertatis absumpta hostium omninò manibus dederetur, & quia ipsi quondam Cæsar fidei pignus obtulerat, nunquam se integro illum passurum extra Germaniam libertatis expertem ferri, supra modum animo virum afflixit, ac perturbavit. Scripsit itaque Cæsari jus gentium Odoardus implorans, fidemque debitam repetens, non id profectò sacramentum militiæ, totque apud illum contracta labore bellico merita, totque exhaustas difficultates, & pericula propè absorpta poscere tandem à Cæsare, ut hostibus ille proderet innoxium sanguinem hauriendum, lacerandaque viscera, néve diuturnæ asperitæque custodiæ unicum modo solatium, & ultimam spem, & vinculum fidei, quod nunquam à Germania nisi redditus libertati demoveretur, extinguere tum privatam, tum publicam fidem frangendo sineret. Hæc de scripto per Odoardum cum essent Cæsari exposita, supra occultos iustitiæ conatus, ac tacitam vim, quæ in malo quoque pectore serpit, in aula præterea Cæsarea intendebat quidam eò ideo missus ab Odoardo famulus eloquentia, jure causæ subnixus, & favore Principum Germanorum id indignè ferentium. Erat etiam Viennæ Cæsaris quidam minister sui Principis gratia clarus, nimium in aula potens, & ad omnium rerum arbitrium bonis, & malis artibus nactus opes, cumque Cæsarei animi affectio nunc instabilis, varia, nutuque Hispanorum ferè versatilis sit, ex quo sæpè coguntur ministri ejus Hispanicis potius, quam Imperialibus commodis inservire, is à principio, ut Hispanis per

Cæsarem illis obnoxium assentaretur, Lusitano acerrimè adversabatur. Cæsarque aut genii sui contractione subactus, aut usu in gratiosi ministri consilio, & Hispanorum illecebra adversus lachrimas Lusitani, Germanorum Principum preces, & hortamenta juris inexorabilis permanebat: at optimis ille deinde Lusitani muneribus oneratus, & à sententia dejectus contra ubi tendere, ac niti caput in diversam subinde sententiam Cæsarem traxit, jamque dubia, & incerta nunc, quæ rata, atque certa paulò ante constiterat, per jactos ubique rumores agitabatur Odoardi ad Hispanos traditio. Quod cum audisset Hispanus Orator eò imperiosus, verbisque minax asperque Viennæ ministros, & Cæsarem compellavit, silendum scilicet esse legibus, ubi ex adverso regiminis usus, & ratio, seu cura reipublicæ status obstrepent, *Privatos quidem à juribus, at jura à Principibus regi.* Prospicerent tandem ne indissolubilem adhuc utriusque Coronæ domusque Augustissimè nexum hic advena Lusitanus eo tempore adverso, ea frivola causa rescinderet, privati que hominis gratia cum maximi Regis indignatione collata iniquo nimis examine propenderet; ut his & similibus argumentis perterritus Cæsar, ac porro sententia repentè mutatus planè Odoardum arbitrio Hispanorum addiderit. Hispanus itaque Orator Augustinum Navarrum, prioris quem supra executorem custodiæ fuisse meminimus Odoardum regio nomine accipere, Regisque ex præscripto Italiam versus iter disponere jubet. Prima verò hujus parandi itineris cura, atque provisio fuit, veteres omnes Odoardi pellere famulos, ac novos inducere, ut inimici gratia receptos, Domino infidos; secretæ deinde pietatis amovere ministrum, quod illum coarguerent Hispani, & conscientiæ Odoardi moderatorem, & omnium secretorum consilio

consiliorum ejus fuisse participem, & colendæ maximè auctorem, quæ nimis Hispanis suspecta esset, Germanis cum Principibus amicitia, neque id alienum ab Hispanorum moribus, quos ipsi introspicere, erat, sub rudi nempè indumento, sacri que muneris larva, & cucullis, & infulis ad graviora dissimulanda, vel cohonestanda negotia altiora secreta condere; postremò ita rem comparare, ut mobilis sæpè ac novus Odoardo succederet famulus, qui nec longa assuetudine fidei, nec beneficio, aut merito gratiæ querere locum apud Dominum posset. His rebus ita cõpositis, Odoardus subinde lectica vectus, & Germanis à Cæsare missis equitum, peditumque ordinibus circumfusis Navarro Duce ad Italiam pergere instituit. Jamque ab arce unde moverat Lusitanus ad Austriaci juris Tirolum cum viâ comitibus venerat. Hic alter est prætor Cæsareo comes adjunctus, qui ad iter expediendum ab Austriaco Principe destinatus fortuita re contigit, ut hoc viatoribus intercluderet. Pervetusta, atque integra adhuc finitimos inter Tirolenses, ac Rhetos de terminorum divisione pendebat lis. Princeps quo minus jus suum imminueret suo Tirolensi Prætori mandaverat ut Odoardum cum magistratus insignibus sequeretur usque ad Pontaltum intra Enguidinam octo ultra leucas, qui causa litigii limes inter finitimos erat. Hunc itaque locum ubi prætor attingit sciscitatus, à Rheto cur in solo alieno auderet prætoris fascibus uti, jurgium extemplo, rixamque cum illo commisit; obstinatius deinde, ne per id præjudicii in exemplum fortasse relati jus, atque causa cõmunis aliquando flaccesceret, cum obsisterent partes, eo tunc calente dissidio interruptus est transitus. Concussus, ac valdè indignatus ea improvisa difficultate Navarrus cum inflectere saltem Austriaci ministrum non desperaret, Non id inquit loci, aut consilii sui esse statuere Principibus

fines, aut jam senescētes perfunctorie dirimere lites, sed bona pace percurrere viam, quæ victis cõmunis gentibus erat, & quam eò usque cunctibus intercipere, ne ausi quidem hæc fuerant Austriaci nominis ferè hostes. Porro autem Odoardi possessionem à Rege Catholico intentam, ac etiam Viennæ ab æmulis oppugnatam, & vi, quam gratia potius extortam Austriaci modo sanguinis Principem per comitatis speciem, & inania litigia in discrimen conjicere. Ea surditamen Hispanus cecinerat auribus, nemine illorum è suo decedere jure absque Principis jussu fati animi habente. In eodem igitur loco morari Navarrus coactus ad Principem scripsit, ut revocaret statim Prætozem, qui per vanas, & futes controversias non sine magno periculo iter impediabat. Solvit tandem has dubitationes, atque itineris moras data mox à Ludovico Paniza ad Navarrum epistola, cujus sententia erat. Sese à Comite Zirolensi Mediolani Gubernatore Odoardi Porugallii custodiæ itinerisque Ducem cum Hispanis cohortibus destinatum fore illi quamprimùm obviam, sed alia via ad Valtellinam nempè tendenti, ne per Enguinam forsitan transeuntes offenderent. Erat enim Plantarum ibi familia clientela, factione, & opibus potens, & cum hæresis labe, tum Gallorum favore suspecta. Lætus eo nuncio Navarrus, quo tutò intermissum repeteret iter, aliò inde statim deflexit; Malsiumque transgressus extremam Tirolis oram in planitie Panizæ occurrit; ubi dimissis Germanis ipse Paniza cum Hispanis militibus sibi ex Zirolensis mandato Odoardum per iter custodiendum assumpsit. Jamque ab externi militis, regionisque suspectæ cura, & formidine liberati cum Morbegnum Hispani fidentes, & animo alacres attigissent parum eo loco nihilominus abfuit, quin per occul-

tas insidias Odoardus elaboratur. Ad-
erat hinc Rethorum nomine Procura-
tor, ac Prætor Joannes Planta cultu hæ-
reticus ipse, gentilique propensione, af-
fectuque addictus maximè Gallis, qui
vel captus pecunia, vel ad Gallorum
captandam gratiam, cum præcius iti-
neris esset furripere Hispanis, etiam
violata transitus fide, qua erant publicè
Rheti Regi Catholico obstricti, eodem
in loco Odoardum statuerat. In altam
idcirco dissimulationem compositus
Prætor allicere donis Hispanos, comi-
tate blanditiis prolixioris benevolentie
speciem ostendere, modo officiis cum
illis, modo jocis, & salibus uti; Contra
aspernari Odoardum, ac si fortè in illum
incideret, obliquos jacere oculos, & su-
percilium altè contrahere. In umbrante
in vesperem die, qui solis canisque fla-
graverat æstu, ut longa tristitia, atque
angore depressum levaret paulisper ani-
mum Odoardus inter Duces, militisque
custodes per irriguos, amœnisque il-
lius oræ tramites ducitur, inde ad hospiti-
um regreditur, & stomachi tunc in-
temperiem, capitique dolorem causatus
maturies ille secessit, & absque cœna
decubuit. Lautè interim Duces in ea-
dem cœnabant domo, cumque Germa-
nico more inter plausus, festasque voces
sæpè numero laceffita, ac majora ibi po-
cula versarentur, tunc Navarrus sollicita
quadam cogitatione, curaque improvi-
sa remorsus atque intimè ictus, & quia
talis incussæ sibi molestiæ eo tempore
causa non suppetebat, majori quodam
horrore perfulsus, ac tacitus inter potus,
& fercula hæret. Quid rei subitæ esset
percunctantibus sociis hic sive casu, sive
instinctu, afflatuque superiori, quæ Deus
aut Angelus excitaverit, sive quid divi-
nantis scintillæ luteis jam propè ægritu-
dinibus suffocata humano quoque sub
pectore lateat, respondit effugere sibi
Odoardum, eripique videri. Ad hæc,
quia semel exorta illicò serpit, ac late
funditur superstitio, nonnulli etiam ea-

dem, & intus suspicione, metuque per-
celli temerè fatebantur. Omnibus igitur
qui circumfederant mensam novo
stupore, ac pavore defixis, & quò eva-
sura res tandem esset summo silentio,
summa admiratione expectantibus,
tunc Antonii Castelli, qui Joannis Plan-
tæ loci Prætoris Vicarius simul erat &
æmulus, nuncius ad Navarrum accedit,
ejusque in aurem clam insuffurat, excu-
bias Odoardo munirent, & vim frau-
desque anteverterent; dolo, & injuria
Prætozem grassari. Tum verò cum hæc
in tempore audita & primo animi im-
pulsui, & ferè improviso vaticinio con-
gruerent, Paniza, & Navarrus de men-
sa statim exilientes in Lusitani domici-
lium incurrunt, ibique in vestibulo hæ-
rentes cadere januam saxi, clamore,
strepitu impellere, Odoardum nomi-
natim exclamare. Respondet vocanti-
bus Odoardus, tum remisso paulisper
metu, inde Paniza cohortes stationarias
invisum, ad suum Navarrus domicilium
revertit. Quò cum sollicitus introisset,
unum ex famulis videt Navarrus, qui
alia manu adolescentem quemdam te-
nebat, nudo alia ferro, torva fronte,
atque ira micantibus oculis illi interi-
tum minabatur, ea nisi statim quæ clam
ipsi Navarri famulo aperuisset, Domi-
no proderet. Multas post minas, ac
verbera tandem sæpius incussa coram
Navarro dicere cogit adolescentem.
Esse se Plantæ Prætoris ephēbum, jus-
sumque ab illo secretò monere Odoar-
dum, ut quemadmodum inter ipsos
convenerat, cum omnia jam ex senten-
tia parata essent, quàm celerrimè fu-
gam arriperet. Eo verò miseriæ ac ludi-
brii sese à fortuna projectum esse, ut per
errorem loco Odoardi cum in Navarri
famulum incidisset, fidem secreti casu,
& inscitia corruerit. Prætereà se nihil
scire. Detectis itaque insidiis, ephēbò-
que strictiori custodiæ tradito hinc Pa-
niza, hinc Navarrus cum milites con-
vocassent, ingenti fragore, ac tumultu

in

in Lusitani sedem irrumpunt. Specie
cubantis in lecto jacebat, cum turmas
repentè militum, trucique aspectu, ac
liventibus oculis Duces, & minis, armis-
que infestos ruere in seipsum dejectis
foribus aspicit Lusitanus, ratusque ex-
tremo se fato per impetum illum in eo-
dem momento premi vel animæ prius
expiandæ pallore suffusus, ac tristior
facultatem exposcit. Mitior exinde
Paniza, non eò se quidem ad inferen-
dam homini mortè, sed ad fugam pro-
hibendam cum militibus accessisse, ne
malè præstita scilicet, quæ à summo
sibi Duce commissa custodia fuerat, in
ejusdem tandem innoxium Panizæ ca-
pit revolveretur. Cæterum vera seu
falsa illa manassent indicia fugæ quo-
minus temerè in dubio res tanti pon-
deris relinquatur, oclatas in poste-
rum ipsi Odoardo addendas excubias
esse. His ita confectis. Ludovicus
Paniza adhuc terroris imaginæ pavi-
dus, anxiusque reliquos milites con-
gregat, copiisque divisos eos par-
tim Odoardi vallare hospitium, par-
tim itinere circumire, alios jussit propin-
quum antecapere pontem quò sive
fraus, sive hostium fortassè vis inter-
curreret, omninò præclusus aditus
esset. Ingravescerat enim semel exor-
ta suspicio fugæ cujusdam gregarii quo-
que militis testimonio, qui & ipse, fas-
sus Panizæ fuerat, mediam circiter no-
ctem per forium rimas aspicientem vi-
disse se Lusitanum è cubili sublatum,
lectissimas gemmas, quarum ingens
ei pretium erat, & copia, in fascicu-
lum ducere tanquam fugæ se compa-
rantem. Hæc porro animorum, &
corporum volutatio hominum scili-
cet passim vagantium, atque paventi-
um per reliquum noctis milites, atque
Duces vehementer sollicitos tenuit.
Ubi illuxit, iterque resumere Lusitano
præceptum est, tum is nocturnum ob
illum assultum, & oneratam quoque
custodiam sibi injuriam illatam esse præ-

tendens, hospitio prius abire detrectat,
quàm satis ipsi per rationem & strepitus
causam expositam fieret. Negat hoc
primo Paniza, nec fas aut opus hoc fore
cum homine dictitat jam capite di-
minuto, & qui nec juris sui esset, nec
legitima potestatis, cum Odoardus de-
inde propositi tenax atque animo exaf-
peratus, venenum, quod ad casuum for-
tuita servabat, se potius haustrum di-
xisset, quàm loco decedere invitum, &
contumeliis affectum, atque eripi sibi
corporis libertatè, spiritus minimè posse,
Paniza tandem Lusitani constantia
victus, quò planè acceperat ordine, insi-
dias illi compertas aperit. Audit hæc
Odoardus ingentique suspitio effusa de-
niq; voce (Rectè vos, inquit, expletis
“ ut decet, injuncti muneris partes, at
“ durior mihi fortuna est, quàm verti aut
“ infringi humano consilio possit, imò
“ licet profectò vobis tanto studio, tãto
“ labori in meâ custodiam collato par-
“ cere, dum adamantinis equidè vincu-
“ lis per fati rigorem trahor.) Post hæc
“ intensiori cura, & custodia munitus viæ
reliquum ire pergit. Sed antequam loco
discederent Ludovicus Paniza, & Au-
gustinus Navarrus ob manifestè depre-
hensas in itinere insidias coram scriba,
atque testibus Joannem Plantam muni-
cipii Prætozem convenerant, illique pa-
lam denunciaverant publicè ab ipso læ-
sæ pro transitu fidei supplicium ex jure
gentium apud Rhetorum Senatam fore
quamprimùm Catholicum Regem
repetiturum. Hinc Novum Comum
deducitur Odoardus, ubi quanquam
Hispani juris in loco, ea toties ac
frustra petita Lusitani custodia, novo
tamen periculo minimè caruit. Sic
enim ab initio, eorum qui contrà te-
tenderant, insidiarum ordo compo-
situs erat. Jam pridem evulgata Lusi-
tani protectione cum duæ ad Me-
diolanum pergerent viæ quarum alte-
ra in Enguidinam, in Valtellinam
altera flectit, è Plantarum familia
N 2 quidam

quidam, & ipse opulencia, pecunia, & partibus valens, utroque itinere circumfesso in animo fixerat, si per Enguidinam fortasse transfret in eorum dominio, & clientela Odoardus parata insidiantibus præda foret; si ad Valtellinam iter sequendo vergeret, loci Prætori mandaverat, ut quemadmodum licuisset hæc transeuntem surripere, aut rapere Lusitanum Hispanis anniteretur, si hæc in irritum cecidissent, cum plurimi ad rem etiam vi, si fraus defecisset, urgendam exules, prædonisque, finitimis nota calamitas per Mediolanenses, ac Venetos limites magno agmine grassarentur, iidem ingentis, qualis Odoardi persona erat, pretii rapina proposita, ut ea potirentur verisimile quidem esset, ipsos remisere nihil acturos. Sed Valtellinæ fortè disiectis insidiis cum nollet jam ipse admotæ spe fraudis excussus in rem violenter, ac palam incumbere Prætor, sive enim nulla, sive cruenta ea cum Hispanis pugnando victoria fuisset, in quocumque rerum eventu ipse unus aperte injustè intercepti transitus causa seipsum supposuisset fidei interpositæ reum, cumque altera via insidiarum interclusa penitus esset, nefariis tunc Prætor hominibus accersitis imposuit, iter, ac tramites insiderent, qui Novo Como Mediolanum ferebant, ut ita se ipso fide exoluto, illi ingentium spe præmiorum sua pericula metirentur. Cæterum Odoardo jam Novum Comum advecto, postquam Paniza rescivit plenam esse latronibus viam, & saltus, ac silvas insidiis passim infestas, quacumque ipse cepisset iter ex composito erumpere intentis, satis, superque in eadem urbe munitus constitit, novis donec copiis, quas Mediolano frequentes acciverat, aggregatis, inde auctus præsidio Mediolanum contendit, ubi arcis Præfecto Odoardus diligenter custodiendus regio nomine traditur.

Narrationis nunc postulat ordo¹⁶³⁴. Olivarii dicere lapsum à gratia Catholici Regis, & quod illum inter alia publica exitia Lusitanæ præsertim defectio peperit, & quod humanarum rerum mirabile in ipso, fluidæque Principum gratiæ versetur exemplum, quæ quò clariora legentibus fiant, de illius genere, cultu, vitæque instituto pauca præmittere oportet. Gaspar Gusmanus Henrico Olivario Comite, & Maria Pimentella genitus Romæ est, dum hîc Hispaniæ Oratorem ageret Pater, eosque ibi fallaces aulæ spiritus hausit, quibus deinceps imperandi conditione, negotiorum usu, ejusque naturæ propensione mirè coaluit. Ab urbe Roma oratorio postquam functus officio est in utriusque Siciliae administrationem patrem ipse secutus peregrinis Hispanam indolem institutis, ac moribus imbuens, acutum, flexibile ac docile simul ingenium variis studiis, & artibus temperavit. Ab Italia ad Hispaniam his amplis honoribus usus cum rediisset Comes Henricus Gasparem filium quanquam invitum ad jurisprudentiæ addiscendam doctrinam Salmanticam misit. In hoc juvenis exercitio natura cum opere luctabatur quippè, qui longè minùs civili scientiæ, interpretumque cavillis, ac formulis, quàm Politicæ disciplinæ atque imperantium vacavit arcanis, rapiente illum tacito quodam naturæ impetu ad quod occultè fortuna struebat. Acerba deinde natu maximi fratris mors, cum amplissimæ domus expectatio, splendorque in unum Olivarium incumberet à Salmantica ad Regiam juvenem transtulit, ubi Duce fortuna, comite industria gratiùs sese Hispaniarum Principis, & hæredis Imperii servitio addixit adhuc Philippo III. superstitite patre, variisque tunc licet æmulis gratiæ præ alboribus nimis initio pelucidis conflictatus, inconcussa nihilominus ipse semperque stabili constitit apud

apud Principem gratia. Erepto postea Philippo Rege, filioque subinde Imperii magnitudinem subeunte quò emergentis æstus invidia, quæ inter vaga Principatus initia ei qui ascitius, ac ferè intrusus imperii clavum arripuisset, terribilis est, cum artificio, fucòque deluderet Olivarius querelarum ingestarum incursum & publico hominum odio cum specie, ac pompa quadam regiminis Balthasarum Zunicam objectavit, tanquam hic Politicarum, & militarium, ipse porrò Olivarius in rerum domesticarum, ac leviorum curam assumptus à Rege foret; at revera umbratili quodam dominio concertationes, æmulationes, communes questus, & aulæ odia, inseparabile imperii onus gestabat Zunica, potentiam, & vim alieno labore, ac periculo tectam clam, tutiusque Olivarius ipse tenebat. Cæterum ut suo prope mortales vitio ita præsentia, ac vetera oderunt, quemadmodum nova, & incognita cupiunt, idcirco averfari ac propter falsam imperii ostentatam imaginem summopere odisse jam Zunicam ceperant aulici, & Olivarius tum serò quidem intellecto periculo, volubilem nempe Principis gratiam, captatu affectudine facilem esse, ac societatem dominationis infidam de illo postea, ut propinquius in latere Regis hærente, ac majora affectante, suspiciosus, & animo anxius, qua ratione affligere posset, quem idem extulerat, cogitabat. Inter hæc fato intercipitur Zunica, & Olivarius perniciosum, ac pariter stultum inter aulicos esse ratus in summo potentia gratiæque fastigio sua sponte periclitari per inductum æmulum malle, quàm insanos vulgi rumores, & invidorum loquacitatem despicere, sumotis illico æmulis palam, & solus, obnoxio jam Rege, vastam Imperii regendam molem suscepit. Hoc maximè modo Olivarius duos, & viginti circiter annos regni, Regisque

potitus arbitrio est; & planè cum nulla insigni ab Hispanis suscepta clade alternis æquaret fortuna successibus res, nullo negotio, & odia majorum Olivarius oppressit, & æqualium insidias, & allatrantis quoque populi voces, quas etiam obtrectatores confectis sæpè fabulis pascunt. Complures prætereà secundum speciem amici, fausta, quos fortis illecebræ, ac temporis vincula jungunt prosperè agentem hominem adjuvabant. Versà postremò fortunâ, vertere quoque ceperunt hominum placita, voces, sententiæ, perinde quasi alia mens, alius homo cursum regiminis direxisset, & jam vitia erant in Olivario, quæ quondam virtutes fuerant: fatalis hujus scenæ conversio, & rerum mutandarum initium à Cataluniæ motibus ortum. Hac primò deficiente, regia etiam erga Olivarium fluere paulatim, ac minui quotidie benevolentia cepit, vetusque deserere sensim ipsum audacia, atque ille animi pristinus vigor, & spiritus, æmulos autem ex pervetusto ejusdem viri dominio, fastusque insitus timor, pudorque. Incaluere deinde communia hominum odia, questusque Lusitanæ defectionis additamento, totque Imperii sese prementes eodem prope tempore clades gravem apud Regem suspicionem conflaverant, judicione an animi inertia potiusquam forte in publico ministerio, atque arbitrio delinqueret Olivarius, & utrum infelicis, inepti, sive nefarii mutatio ministri spei aliquid videretur afferre eo jam usque collapsas Hispanici Imperii res omnino, aut ex parte fore quandoque restituendas. In humani tandem judicii, ac Regum, maximè lance, cum multò plus fortuna momenti, quàm ratio hominisque consilium, ut quisquam mereri negotiorum curam, & fidem valeat, ut plurimum teneat, secum Rex ipse pro rerum eventibus statuit, regimine, ac Regia Olivarium primo quoque tempore

exigere; speciosam tamen ad rem comminisci, vel ultrò per tempus occurrere causam desiderabat, ne fortè Olivarius, ut publicè reus acceptarum Hispania cladium expulsus, reprehensionem, & quasi crimen in ipsum reflecteret Regem, qui tandiù illarum auctorem ad Imperii perniciem, & contra publicas querimonias sustinuisset. Est alia quoque in Principibus saltem Hispanis satis nobis comperta animi affectio, rerumque provisio, longis occulta nempe consilia quasi cuniculis ducere, ut vera effectus intenti causa, quæ in cordis recessibus latet, minimè appareat. Hinc sæpè numero illusos, atque deceptos aliorum se oratione videri malunt, aut insulos, aut perperam sentientes quàm quidquam, quod intus reconditum habeant, responsionis verbis effluere. Cæterùm & si ad rem hanc maturandam haud Regi infrequentes occasiones inciderent; Olivario tamen ab officio pellendo obstabat inveterata gratia, quæ solidas adedò radices in ejus animo fixerat, ut quanquam Philippus evellere cuperet, ægrè se ipse vincere, ac frangere posset. Regiam enim estimationem, & reverentiam non minus sibi Olivarius integritatis, justitiæ, religionis impensius jactato in negotiis ardore pepererat, quàm assidua vigilia, labore, atque studio pro Imperii administratione susceptis, effusam Regis benevolentiam. His verecundiæ, & amoris validioribus quidem gratiæ firmandæ apud homines nexibus accedebat, secundum fortunæ gradum humanas plerumque affectiones intendi, acuique atque in summa fortuna qualis est Regum summam concipere vim, impetumque ex quo revera contingit aut perrarò, aut vehementer amare reges, & cum pudor inhæserit, eo potissimum tangi. Addebatur peculiari quoque Philippi Regis ingenio obscurior, suisque ipsa involuta consiliis, atque implicita mens, tum imminutus

ac debilis animus ex se ipso explicari, enitique insufficiens etiam in minoris momenti rebus. Iniquum præterea ea tempestate censebat Rex, cum de Olivarii sibi ruina deliberandum esset, quando suo ipse diffideret, alieno consilio uti, quod planè ipse sciret, ob gratiæ amplioris invidiam, consuetasque in moderandis reipublicæ rebus offensiones inimicos in illum astare multos, amulos ferè omnes. Hisce curis luctantem Regem fortè Regina intraspexit, etiam ipsa jampridem cum stomacho, & ita potentatus imparitatem, atque superbiam imperiosi, petulantisque natura æmuli dedignata, cum verò præsentit labare jam Olivarium, atque omninò æmuli deturbandi favore opportunum conatibus tempus, optimo quidem consilio extremæ illius ruinæ ministram elegit Margaritam Sabaudiam. Erat hæc enim cognata Regis, Olivario vehementer offensæ, ut mulier, ut Princeps avida nimium vindictæ, quod Lusitanæ defectionis rea ipsa apud Regem ab illo immeritò constituta, atque idedò tunc specie extorris in Ocania relicta secessu, spreta ibi, deserta mulier in solitudine teneretur, ne esset ei locus coram Rege aliquando purgare se, aut illo squalore, & angustia ac perpetua ægritudine animi accelerata fortassè Principis mors ut omnes tandem Olivarii suspiciones, & odia convelleret. Itaque clam Regina Margaritam per litteras monuit, jam nutare, ac pessum ire quotidie quoque videri in Regis opinione, atque gratia Olivarium, si paululum simul anniterentur, nec factu difficilè fore, in illum jam præcipitio pendentem, omnique prorsus destitutum auxilio impulsam simul addentes miserabili casu injurias tum publicas, tum privatas ulcisci. Summa proinde cautione, ac silentio festinaret ad aulam iter. Apud Regem nunc mitiorem, ac præter morem tractabilem injussi, improvisique discessus

discessus causæ patrocinium se suscepturam. Ad ea lata, atque alacris Margarita sub noctis dimidium vulgari, ignotòque subvecta curru citato cursu ab Ocania digreditur. Ejusdem oppidi Præses, qui abeuntem fortassè ibi sistere Principem, ejusque intereà secreta, actionesque rimari, ac revelare Olivario justus jampridem fuerat, duabus post horis eam repentinam profectioem intelligit. Proinde quærere, ambire, volvere in oppido omnia, mittere statim, qui euntis vestigia tenerent, vel observarent, sed cum ei amplius non licuisset juris sui terminos jam prætergressam remorari, vel assequi Principem per tabellarium cursorem rem Olivario denunciat. Is tum improviso audito casu perculsus, ac territus, & cumulantium, prementiumque se se malorum cogitatione confusus, ac trepidus, quidve potissimum evitaret, & magna inter mala seligeret anxius, ubi in arcto sibi rem esse, & proclivem fortunam suam, & amulos omnes arrectos, constipatosque videt, non id temporis esse ratus, aut Margaritam in via detinere, aut à Regia venientem excludere, fremens idcirco frendensque ira, victricè tandem passus est illam accedere ad aulam, ea tamen verborum asperitate, ac tumido supercilio Margaritam, cum Regiam ingrederetur, excepit, ut æquè suæ ac alterius conditionis oblitus nimis ipse iracundè, ac valdè intemperanter obstreperet. Assiduò apud Regem deinde clandestinæ discessionis carpere contumaciam, insectari superbiam Sabaudia, ut ille gratis ajebat, ingenitam indoli, lacerare conviciis, ac probris, faciem, pestemque sæpè dicere Lusitania, cujus porrò vecordia scæminæque stultitia florentissimum regnum illud exarserit. Hæc apud aulicos, hæc apud Regem, ac proceres, hæc in Statu quoque Senatu propè concionabundus Olivarius sæpè repetere, non

tam ira in præsentem, aut ultionis ardore commotus, quàm cautione ac tutela pro ea quæ ab illa jure recideret, formidine præmunitus, quò scæminæ scilicet ut graviter læsæ, ut iratæ, ut ultricis furore sese per convicia, & maledicta jactantis, cum acerrimè in ipsum investa esset, auctoritatem, ac fidem infringeret. Quod enim merito suo virtus, nonnunquam, & dolo confectur ars, ut in auctorem quoque re-torta vera incidant maledicta. In eo maximè tamen suas ipse omnes collegerat artes, ac prope ingenium Olivarius expresserat, ut Margaritam quam ad hoc efficacius, & sua Reginaque cura, & solertia tendentem, à secreto colloquio Regis arceret. Mœstum semel, & anxioem solito in publicis curis Olivarius Regem offendit; joculari cum Rege cum idem hoc tempore consuevisset, tunc velut per jocum illabi sibi curavit. Caveret utique Rex, ne tristis, ac niger ille suffusus visceribus humor cum atra Sabaudia bili commisceretur. Aliàs & seriò cum sermo incidisset, sollicitius monebat Regem, quid sua, quid sui Imperii regiminis interesset, iniquè tum oppugnatam, & quodammodo afflictam ministrorum auctoritatem tueri, ac reverentiam officii, cum nequiores, ineptioresque quasi ex tuto videantur in aula extra injuriæ periculum degere, meliores perpetuò acriori appetantur invidia, pugnamque perennem exercent, iisq; livore fortè dejectis ad indignos, vel fatuos hæc regni ornamenta, & moderamè prudentiæ, & rerum omnium arbitrium venturum, atque inde imperii exterminium futurum. Eodem ille consilio ejusdem uxorem quæ Regina tunc erat cubicularia, Margaritæ Principis aditus, exitus, tempora, gesta explorare, ac vestigiis hærerere jusserat, ne unquam mulieri facultas esset Regem sine arbitris convenire. Diutius eo astu, ac solertia utraque ex parte

certatum est, inter Regis pudorem, & Principis Margaritæ modestiam superante Olivaria. Vicit tandem Regina in fortius in rem intendentis auctoritas, quæ porrò secretum Regis cum Margarita colloquium poposcit alacriter ipsa, & impetravit à Rege, contra nequicquam moliente, ac reluctante Olivaria; hora enim præstituta colloquio, rei tanquam inscia, & comis, & falsa obsequii velamine audebat ingressuram ad Regem persequi Principem. At Regina interpositæ imperio, minacique deterrita vultu mulier turbata, ac cinereo propè colore suffusa in januæ limine ejecta substitit. Igitur Margarita Sabaudia cum ultrà sexum ingenium industria, atque aulae consuetudine excultum, tum sua ingenua luce, negotiis, atque periculis expolitum haberet, hæc fermè sola apud Regem eloquitur.

„ Esurie, quæ malorum ultimum
„ est, ad Regiam, ad tuos ego proje-
„ cta pedes, Domine accedo. Impro-
„ visum, ac ferè tumultuarium meum
„ istum, sed coactum tamen ad aulam
„ accessum, equidem nolim super ea,
„ quæ mihi errores, & crimina passim
„ objiciuntur, augere apud te mali-
„ tiam, & cumulum. Immanes, ac
„ feras belluas, quanquam luce, &
„ consortio abhorrentes ex caveis, ca-
„ tularumque cubilibus inedia stimu-
„ lus famelicæ agit, vitam meam, quæ
„ nec inutilior quidem, nec vilior est
„ si ab Ocaniæ secessu, seu luctuosa
„ potiùs custodia famis quoque mor-
„ sibus laniandam, te non jubente, Oli-
„ vario certè adverstante subduxerim,
„ ita sceleri omninò ero in hoc in faci-
„ nore obnoxia, ut etiam in aliis pro-
„ miscuè arguor. Caterùm rea ego
„ fuerim necne, dubitari fortassè po-
„ terit, culpæ tamen squalorem, igno-
„ miniam, ac pœnas absque ullo du-
„ bio per tot animi angores, coacerva-
„ tasque longè miseras patior, & quod

planè in hac causa multò magis ini-
quum, & impium est, priùs oppres-
sa, quàm citata, priùs damnata, quàm
audita, contra bene meritam Prin-
cipem, & Austriaci sanguinis sobo-
lem inverso iudicii ordine dirum
rerum humanarum exemplum præ-
beo. Nonnihil porrò decerpam ex
longa mearum calamitatum Iliade,
ne explicatiùs singula dicens obtun-
dam. A penatibus meis, & dome-
stico imperio inflatis quondam pro-
missis avulsa, Lusitanòque quan-
quam invita regimini imposita, non
regere ibi vel imperare, sed Marchio-
nis Populensis superbiæ, atque fa-
stui, sed Vasconcelli teterrimo genio
servire, amborumque inter se discor-
dibus studiis media ipsa raptari, at-
que distrahi non minus laboriosè co-
acta, quàm contumeliosè, quàm tur-
piter sum, quæque imperium in Lu-
sitania, jubente te Rege, quæsieram,
servitutem acerbam experta sum.
Post Lusitaniæ defectionem à mini-
strorum ego meorum emerisa ludi-
briis in Ducis Bregantia, & victri-
cium ejusdem partium insolentiam,
& iras impegi; in tantæque rerum
conversione, ac tumultu nihil aliud
agere mecum visa fortuna est, quàm
tortores mihi mutasse; à custodia
namque severitate, ab excubantium
molestiis, ab arido victu, eoque la-
chrimis macerato, à carcere, & pro-
pè vinculis meæ me dignitatis, ac
generis splendor nec vindicavit in-
fontem, nec barbaræ quidquam in
me asperitatis remisit. Multa ibi su-
stuli, multa voravi; In hoc uno for-
tassè Bregantius ostentare se Regem
ratus, quod se meliorem affligeret.
Porrò cum inde ad Castellam rever-
sa essem Bregantio ne humaniùs, aut
mitiùs me Olivarii arrogantia tra-
ctavit. Vetera quidem, nec ex justa
ulla causa sed livore duntaxat ma-
nantia odia, violentiùs, cum erum-

pere-

„ pere fortè liceat, incumbunt. Præ-
„ terea cum flectere semel, ac ruere ap-
„ petita cujusque probitas capit, effli-
„ ctim eliditur. Hoc volente, hoc
„ imperante ex longo sanè intervallo
„ captæ similis ego, ac velut belli, &
„ certa Olivarii furoris præda in cir-
„ cumscripso, & angusto Ocaniæ limi-
„ te vixi. Hinc ira in hoc loco, ani-
„ mi sollicitudo, turbatio, deteriorum
„ etiam malorum metus, ac propemo-
„ dum desperatio, insectorum affec-
„ tuum omnium intestina pugna ac
„ tumultus, illinc fames, rerum ino-
„ pia, rigor exilii, ac libertatis adstri-
„ ctio integrum annum fœminam Prin-
„ cipem divexarunt, & animi an corpo-
„ ris magis, cum hæc duplex pressura
„ esset, perpetuis laboribus, & crucia-
„ tibus angeretur, incertam; ex qui-
„ bus sola fortassè anima velut fesso,
„ laceratòque miseriis corpore desti-
„ tuta sibi aliquem tandem exitum in-
„ venisset, nisi alimentorum inopia,
„ quæ arces etiam invincibiles prodit,
„ expugnata quoque patientia mea,
„ nunc victam me tibi, ac feminecem
„ tradidisset. Igitur hinc modò fœmi-
„ nam habes similitudine fortè ream,
„ exactumque tali de rea supplicium,
„ & eò duriùs, eò atrocius quia inimi-
„ cus ejus exactor, ac Judex est, &
„ quia lenta morte peremptæ, ac per-
„ stiticia prope consumptæ suppli-
„ cium crudelius, ac longius est. Ve-
„ rùm, quid in te rogo tanto suppli-
„ cio dignum peccavi Rex? num frau-
„ de? num injuria fortunæ? num opi-
„ nionis errore lapsa ego ad desciscen-
„ dum compuli Lusitaniam? Haud
„ equidem in hoc crimine refellendo,
„ vulgari, atque omnibus obvio illo
„ argumento utar, studium scilicet fi-
„ dem, sollicitudinem meam in regi-
„ mine laudem, fortunam accusem.
„ Cur enim de fortuna merito querar
„ ego, quam nec consilio, nec ratio-
„ ne, nec ullo profus ad regni admi-

nistrationem negotio aliquo modo
experiendi mihi, attentandi permissa
potestas est. Inter Marchionem Po-
pulensem, & Vasconcellum scænæ
ibi tantummodò, ac pompæ Guber-
natricis inserviens, vacua propterea
derisa, atque inutilis mulier ab initio
gubernationis sedebam. Duo homi-
nes isti spes, atque vota Olivarii ina-
nissimè instantes, totum regiminis
orbem circumferebant. Ultrò citrò-
que ut ab illis relata, aut consultata, ut
Olivario decreta sententiarum ora-
cula commeabant, mihi tanquam
inerti, despectæ, otiosæque mulieri,
& quodammodò infidæ recondita.
Proinde sine auctoritate, sine ope, sine
consilio rerum omnium profus igna-
ræ, & inimicorum propè ludibrio,
& contumeliæ projectæ fœminæ tot
inter ætus, fluctusque se mox im-
mersuræ reipublicæ nihil profectò
agere, nihil cavere concessum fuit.
Id tamen excidii quod ipsa prævidi-
& antevertere minimè potui, & cu-
jus excidii causa in Bregantium, oc-
casio referri in Olivarium debet,
utroque in præsentem cum suis opibus
integro, altero scilicet Rege, alte-
ro specie Regis, & utroque Tyranno
equidem totum hoc innoxio capite
mulier excepi. Atqui ipsa rem præmo-
nere, increpare, debueram, & nisi vin-
dicis, nisi imperatis, nobilioribus mé-
que dignis exclusa curis saltem in re-
gno speculartricis munere fungi: planè
submittere se, dare injurias reipubli-
cæ, & quoquo pacto juvare pericli-
tantem oportet. Et me id utique fa-
ctitasse, ut plurima necessaria scitū-
que digna quo nempè rerum sub-
tractis tibi notitiis, usûque pruden-
tiæ carentem faciliùs circumducant,
& fallant, fortassè te Regem latet.
Quid porrò cum me inconsulta, &
Olivario suadente arma, & pecunias
Bregantio, viam scilicet concupito
parando regno dedisti; cum Lusitano
ad

„ ad Catalauniam transvecto repente
 „ milite, enervata spoliataque præsi-
 „ dio arces sua etiam sponte incitatos
 „ ad defectionem cives alliciebant,
 „ cum clandestinos cætus, ac nefaria
 „ conjurationis inditia didiceram ab
 „ extraneis, mei enim, tuisque se mihi
 „ ministri tum credere nefas arbitra-
 „ bantur, nonne accuratiùs Olivario
 „ cuncta rescripsi, orientis, increfcenti-
 „ usque conjurationis spiritus, nervos
 „ momenta quæque notando, conju-
 „ rationisque partes, ac Duces? Ve-
 „ rum, quem operæ meæ fructum ego
 „ retuli Olivario? Ambigua sanè res-
 „ ponsa, contortaque verba, sensus
 „ obliquos, obscuros, velut ancipiti
 „ latos oraculo, atque ita porro ubi me
 „ bene meritam, atque in laude &
 „ amore positam cogitabam, esse rur-
 „ sus irrisam, ac spretam gravius in-
 „ dolui. Caterùm justus hic dolor
 „ num me obmutescere postea? num
 „ connivere, aut indormire periculis,
 „ aut extrema præterire remedia coë-
 „ git? Certum, & ratum apud aulicos
 „ omnes est, perniciosius omninò esse
 „ primum ministrum, quàm Regem
 „ offendere; Rex quippè læsus per il-
 „ lum molliri, flectique, minister, ut
 „ regia tumidus gratia, atque assen-
 „ tantium corruptus illecebris ferè à
 „ nemine potest; simul qui sua indu-
 „ stria, & ingenio alienos tractare ani-
 „ mos callet, quo in artificio summus
 „ minister excellit, ipse plerumque in-
 „ tractabilis est. Præterea cum ultionis
 „ vis, & aculeus in homine ex digni-
 „ tatis mensura, virtutisque incremen-
 „ to decrescat, tantùmque subeat Re-
 „ gis conditio quantum declinet pri-
 „ vati, plures invidia, artibusque mi-
 „ nistri, quàm ira, vel odio Regis inter
 „ subditos pereuntes agnovimus, epi-
 „ stolas tamen, fluctuantis, quæ regni
 „ motum, & habitum declararent, ego
 „ multas subinde tibi commisi Rex
 „ quas Olivarius superbè rejecerat, ex

eo quanquam scirem in Olivarii of-
 „ fensionem incurrere, quippè qui ad
 „ te coram vel scripto absque ejus per-
 „ missu adiri pro crimine ducit. Ve-
 „ runtamen nihil per te mihi respon-
 „ sum est, & aliunde Olivarii ingraves-
 „ centibus odiis, quia tibi ipsa placere
 „ per ejus iracundiam quaesierim, in-
 „ gratae inanisque sollicitudinis imme-
 „ ritas modo pœnas exsolvo. Omnia
 „ igitur ausa, atque passadum Lusitaniæ
 „ assidebam, ut hunc rerum avertere
 „ turbinem possem cum nihil amplius
 „ præsidii, aut spei humanæ reliquum
 „ cernerem, ipsamque irreparabilis re-
 „ gni ruinæ ut spectatricem in fœdo
 „ spectaculo destinata, quod ultim-
 „ um erat destituta, abjecta, mul-
 „ tisque doloribus fractæ mulieri suspi-
 „ riis, ac lachrimis Lusitaniam fato,
 „ vel hominum culpa ruentem, ac de-
 „ flagrantem consequi capere; tamquam
 „ multis, ac tandiù jactata procellis,
 „ atque periculis meo tandem capite
 „ didici cum potissimum inter homi-
 „ nes mulier opinionis, & famæ, quæ
 „ cursus errore humana pleraque tra-
 „ hit, detrimento laboret, ad eam gu-
 „ bernantem nisi integerrimæ fidei mi-
 „ nistri, tum in agendo mirè concor-
 „ des acceperint, inevitabile quidem
 „ Imperii, quod temperaret, futurum
 „ exitium. Nihil profectò absurdum,
 „ nihil à fide alienum loquor. Impera
 „ quæso Rex tua vel Olivarii secreta
 „ scrinia recludi, litterulæ meæ quasi
 „ innumeræ in illis reperientur aut situ
 „ semesæ, aut penitus læcæ, aut con-
 „ tagii suspectis similes cum intacto
 „ adhuc signo in acervos conjectæ.
 „ Unde hæc tanta animi elatio, atque
 „ immensa in Olivario fiducia est? un-
 „ de hæc effusior contemptio mei? Res
 „ à me malè propositas spernere, secus
 „ admittere potuisset; apud superbas,
 „ surdasque aures non propria, nec
 „ alienæ prudentiæ, non pœnæ, seu
 „ præmii merito locus est ullus. Vel
 „ omnia

„ omnia scire, & audire, nisi exequi
 „ omnia, qui gubernaculo sedet, oportet.
 „ At ille tuo periculo peccat Rex,
 „ túque infelix, ac perditus propè alie-
 „ na stultitia versaris, cumque tu illi
 „ per traditas temerè opes, & imagi-
 „ nem regni potestatem peccandi fa-
 „ cias, tot cumulatis Imperii cladi-
 „ bus tua simul, & Olivarii peccata
 „ suis. Quod ad me attinet, dum jus-
 „ su tuo Lusitaniæ inani cum titulo,
 „ ac falso nomine præfui, quantum
 „ mihi per tempus, insolentisque mi-
 „ nistros licuit, diligenter, ac studiosè
 „ me munere meo defunctam existi-
 „ mo; si ultra Olivarius, ut solet, pro-
 „ caciter adversetur, placeat, utrum-
 „ que jure altercari; audiântque Judi-
 „ ces Margaritam Sabaudiam contra
 „ Olivarii injurias, & odia, legum sub-
 „ sidium implorantem; sin tibi idip-
 „ sum quoque dedecere videtur, ita
 „ me, ut vides, aula denique extor-
 „ rem, egentem, circumfusam arum-
 „ nis inter ludibria Olivarii, & con-
 „ tumeliosas populi voces deserere,
 „ non minus, Rex, tibi, quàm mi-
 „ hi quidem deforme communi judi-
 „ cio fuerit.

Postquam Margarita differuit, studio
 Rex prius, ac fide Principis collaudatis,
 ejusque libatis breviter meritis postremò
 subjecit, posse, quæ quæstæ adhuc bre-
 viter esset crudelitati fortunæ, quæ ex-
 cutere sæpius benè meritos soleat, at-
 tribui, de cætero se curaturum, eam,
 ut par esset, observari, colique, ac di-
 versis officiis ante acta rependi. De
 Olivario nihil adjecit, verùm contra-
 cta mœrore frons, ac discolor vultus,
 & in terram defixi oculi aliquid altiùs
 in pectore tunc volutantis clariora, sed
 tristitia quædam promebant inditia. Fuit
 hæc prima, atque intimè impressa in
 Olivarium labe; amisso deinde pudore,
 ac regia jam aure manifestis, affi-
 duisque insectationibus trita, nudum
 in posterum ille latus æmulis appeten-

dum exposuit. Notum idipsum Re-
 ginæ, cumque ipsa Regina gratia, at-
 que admiratione virtutis ex eo mul-
 tum apud Regem increbuisse, quod
 Cæsaraugustæ moram habente Rege
 pro Catalauno juvando bello summo
 labore, summo studio, pretiosioribus
 quoque suæ gazæ copiis oppignoratis
 abundè inopiam ararii in magno re-
 rum discrimine expleverit, eamque
 recentibus meritis partam cum inhæ-
 rentem de se opinionem in animo Re-
 gis satis nunc exploratam haberet mu-
 lier, porro ipsa liberiùs, atque expli-
 catiùs ostendere cepit Regi, quibus eo
 tempore vitis corpus regiminis labo-
 raret, quid validum, quidve infirmum
 per Imperii amplitudinem foret, quæ-
 dam etiam aperiebat in regiminis dis-
 ciplina Olivarii artibus Regem laten-
 tia, quibus sua ille, suorumque clien-
 tium commoda reipublicæ videbatur,
 & utiles etiam honestis rationibus an-
 teferre, eaque tum omnia tam soler-
 ter provisæ, tam cautè prolata, tam
 acutè responsa cum aliquid Regem in-
 terrogasse, contigerat, ex industria
 Regina Olivarii nomen declinans in-
 stillabat auditui Regis, ut luctuosi poti-
 tiùs viderentur illum eventus, ac te-
 meraria damnare consilia, quæ detra-
 hendi sanè formula acutior est, quàm
 insectantis æmulæ verba. Ad ea tunc
 audienda majori quotidie quasi stupore
 defixo, pronòque animo, & auribus
 Rege, quò iniquius & ipse antea ejus-
 dem ingentes fœminæ dotes neglexe-
 rat. Dum ita per astus Regina contra
 Olivarium Regem impellit, ex parte
 altera Comes Castrillius, qui Re-
 ginæ Castellam propter Regis absen-
 tiam administranti ejusdem Regis man-
 dato adeò egregiam contulerat ope-
 ram, ut futuræ ex eo ille magnitudi-
 nis semina jecerit, Reginæ instinctu,
 motuque cum Regem aggressus esset in
 hunc prope modum detexit illi jam sibi
 comperta, usque ab ipso in eo negotio
 tractata

tractata, nec brevis quidem medelæ reipublicæ vulnera.

„ Imperiorum omnium mutationes,
 „ & clades ut plurimum omnes perne-
 „ cessariam, aut stultam ærarii profu-
 „ sionem, & vastitatem inferri, quæ
 „ deficit enim, ac necessariò ad rem
 „ impendenda pecunia est, dum erui
 „ per scelera, aut subditorum lanienam
 „ incumbitur, inde questus, & publi-
 „ ca fluere odia, turbulentisque occa-
 „ sionisqueprehendendæ paratis homi-
 „ nibus cuncta passim turbandi, ac mis-
 „ cendi quæsitam ansam offerri; præ-
 „ terquam quod venis, ac nervis rei-
 „ publicæ incisis, aut illo sensim ex-
 „ presso, qui pecunia dicitur, sangui-
 „ ne, si ex Politico corpore multum
 „ exhauseris, id primò in deliquium, si
 „ totum, mox certè in exitium iturum,
 „ ac tabem est. In hac autem ærarii cu-
 „ randi utilissima ratione gravius se ab
 „ Olivario esse, aut negligentia, aut
 „ inscitia peccatum hæcenus compe-
 „ risse; nam præter Consiliariorum
 „ conventus qui communibus curis ad-
 „ dicti in hac Curia duodecim nume-
 „ rantur, quique annus cumulatis sti-
 „ pendiiis nimis & ipsi multi sine regu-
 „ la, sine modo regis opibus signantur,
 „ ut supplementa priorum extra ordi-
 „ nem alios adjecisse Olivarium qui
 „ Senatus legitimi propria ad se nego-
 „ tia excutienda trahentes dum alie-
 „ nas exonerant, aut præ numero, ac
 „ turba potius implicant curas, pensio-
 „ nibus quoque in rem molestam, &
 „ irritam geminatis onerare, ac pre-
 „ mere magis ærarium, arcanumque
 „ negotiorum, quod est reipublicæ
 „ sacramentum tot per hominum ora,
 „ vocelque diffusum facilius labefa-
 „ ctari. Huc etiam accedere Olivarii
 „ ab ingenio, ut indigentia subsidium,
 „ profectam corruptelam pecuniæ, adul-
 „ terino, & injusto ei supposito pre-
 „ tium, quando nihil hac peste gravius,
 „ nihil perniciosius pessum, aut venum

Hispaniam dederit; argento enim,
 „ & auro quorum turgida quondam,
 „ nunc adstricta, ac propemodum va-
 „ cuæ in Hispania venæ reliquæ sint,
 „ ab externis adeptis, falsoque in-
 „ troducto metallo, quo novam con-
 „ flarent, veteremque pecuniam aufer-
 „ rent, sic opulentam provinciam, sco-
 „ ria jam sordibus sibi relicta ad alie-
 „ nas, & quod est pejus, sæpè ad ho-
 „ sticas regiones metallorum splendo-
 „ res, & opes cumulatiùs effundere.
 „ Præterea tum optimates, tum merca-
 „ tores volubili, ac vario pecuniæ pre-
 „ tium, quod demit, augeretque libido,
 „ incerta egestate, incertisque divitiis
 „ in fortunarum suarum orbe, tan-
 „ quam ludo versari; plagam numma-
 „ tis infligi, nobilium, divitumque rui-
 „ nis pauperes obrui. Neminem quo-
 „ que ignorare, ex quo Hispaniam re-
 „ gendam, aut potius rem consuetan-
 „ dam sibi sumpsit Olivarius per
 „ tributorum congestas moles, ac pro-
 „ pè direptionem, ac prædas Imperii
 „ auri permulta collecta talenta, & ta-
 „ men æs alienum à Rege contractum
 „ eò per inopiam crevisse, ut posthac
 „ contribuere, cum Rex eguisset, relu-
 „ ctantibus publicanis, ideòque re mi-
 „ litari destituta subsidiis, re domesti-
 „ ca ornamentis, & copiis, persona, ip-
 „ sa, domoque regia orbata decore,
 „ cultuque tantæ fortunæ pari, æquè
 „ nunc Regem, ac subditum egestas,
 „ & squalor afficiat. Novum ac ma-
 „ gnificum ædificium quod boni se-
 „ cessus appellant, idque immodico
 „ sumptu, atque egenorum everfis opi-
 „ bus auctore Olivario, excitatum alio
 „ fortasse tempore futurum fuisse Re-
 „ gum illecebris opportunum, nunc
 „ verò ubi omnia premit inopia, &
 „ majora quoque promittit belli vis,
 „ ac diuturnitas mala, ex fletu, sudore,
 „ atque gemitibus pauperum superva-
 „ caneas delicias, ac voluptates quæ-
 „ rere, nihil utique minus, quam Ty-
 „ rannidem

„ rannidem sapere, cui & bonum Regem
 „ obnoxium, ac notam palam inultam
 „ alterius ingenio esse. Uterius etiã si-
 „ ve mortalium invidiam, si ve leves, ut
 „ solent, populi voces excurrere, execra-
 „ rique Olivarium, quod ipsum respi-
 „ ciant thesauris publicis incubantem,
 „ insidiantemque & omnia Imperii ju-
 „ ra, atque commoda nundinantem si-
 „ quidem tantum egere quotidie videat-
 „ ur ærarium, quantum privata domus
 „ ejus affluere. Quod modò verum,
 „ an secus fuerit quo fortè pacto im-
 „ pollutos minoris notæ ministros, ac
 „ manus integras habituros, si rapacissi-
 „ mas primus dicatur, aut in suspicio-
 „ nem veniat habere? His rebus & ad-
 „ di vocabulo gratiæ, ac mercedis, quæ
 „ bene de Rege meritis conferuntur,
 „ Olivarii nimis profusas, ac temera-
 „ rias profectò largitiones, quosque
 „ magna ex parte, & commodius fas
 „ esset Catholico Regi loco præmii, &
 „ aculeo virtutis pecuniæ parcendo
 „ honorificis titulis exornare, cuncta
 „ his inconsultò per ærarium exolvi.
 „ Idcirco multis injustè, & crudeliter
 „ rapi, aut latrocinii more subduci,
 „ quod gratiæ paucorum impertire-
 „ tur, Regemque paulatim extenua-
 „ tum aliena etiam cogi intervertere
 „ bona ut pinguiore pauci ejus rapi-
 „ nis, & opibus fiant. Caterum mini-
 „ strorum omnium errores, ac vitia
 „ cum adhuc Imperii latitudo, virisque
 „ immensæ sustineant, Regem ipsum,
 „ dum CasarAugustæ commoraretur
 „ expertum esse, quod uxor ejus Re-
 „ gina vel ærarii fragmenta, iisdem-
 „ que ministris ereptas prædarum re-
 „ liquas legendo, ea quidem pro Lu-
 „ sitano, & Catalauno juvando bello
 „ contulerit, quæ nec florentissimo
 „ regno paraverit Olivarius. Præter
 „ hæc autem fenestre, ac vetus in re-
 „ publica malum, tum publicas, tum
 „ privatas exedere opes, cujus & vo-
 „ racem corrigi questum, & prædandi

quoddam genus immensum è repu-
 „ blica tolli, externisque præsertim au-
 „ ferri hominibus expedire ne in sedam
 „ prolapsus inopiam decoxisse tandem
 „ Rex videatur, neve ad Italiam seu aliò
 „ terrarum per fœneratores avecta pe-
 „ cunia, ea ut hæcenus contigisset ne-
 „ dum evacuetur, sed etiam oppugne-
 „ tur Hispania. Revocandum esse præ-
 „ terea antiquum Hispaniæ morem per
 „ temporarias nempe numorum colla-
 „ tiones, & constituta per intervalla sti-
 „ pendia, non fixa per vectigalia, ac per-
 „ petua tributa imperare subditis Re-
 „ gem, quæ opus in belli subsidium ef-
 „ sent, cum circumscripta, atque exigua
 „ vectigalium radices sint, nec mensu-
 „ ram excedere aut numerum possint,
 „ hisque brevi tempore absumptis, Re-
 „ gis etiam arefcant opes, utque ea sub-
 „ tracta publicanis utilitas in populo
 „ maneat. Postremò usque ad copiam,
 „ usumque pecuniæ cum ex ea quasi
 „ animata, atque concreta reipublica
 „ spiritum ducat, ejus propterea inco-
 „ lumitas status ferè plus Oeconomica,
 „ quam in arte Politica sit, quantum
 „ Politica Olivarius excellat tot cala-
 „ mitosos dicere casus, & commu-
 „ nium, & privatarum interitus rerum,
 „ de arte Oeconomica seu regis opu-
 „ lentia cura ipsum Castrillum co-
 „ stanter asserere, nihil omnino scire
 „ Olivarium, ac discere quoque super-
 „ bisimè dedignari.

Hæc & similia cum Regi Castrillius
 locutus esset, omissis de industria Po-
 liticis institutis, ea solum aperuit Regi,
 quorum reddere rationem ob munus
 à se auspiciis Regine, iussuque Regis
 exercitum videbatur. Providerat quip-
 pe ille quantum ægrè in animo affecto
 cæca videre cupiditas potest, acerrima,
 quibus exarferat, desideria, in
 Olivarii nempe dejecti substitui se lo-
 cum solertissimè premere, cum illa
 insuper inflammarent, & ampla Re-
 gine promissa, & nota erga ipsum
 Regis

Regis benevolentia, & nonnihil prætereà spei quæ falsò, ut postea exitus docuit, eo tempore interlucebat. Rex autem more suo obstrusus, & rigidam quandam gravitatem affectans, tanquam regis majestati detraheret, si citius aliquid emanaret, quod in peccatore coqueret, adhuc tenax secreti Castrillio respondit. Pergratam ipsi fuisse quàm egregiè se absente navasset reipublicæ operam, ararii verò se detrimenta reficere suo tempore curaturum. Nunciat hæc statim Regina Castrillius quæ quo dexterior afflabat in rem incumbentibus spes, eò sollicitior, ne fortè alienata Philippi Regis voluntas Olivarii suspectis insidiis, & artibus mutaretur, néve in illo cursu rerum improspero Olivarii consilio, aut fortuna felicitis quid exitus interlapsi verteret omnia, idcirco negotium accelerabat. Monuit ergo Regina subinde Oratorem Cæsareum Marchionem ea tempestate Granensem, magno tunc animo, & alacri, ut idem promiserat, contra Olivarium insurgeret. Ad hæc factò, & maturato opus esse, ne res cum temporibus inclinaret, ne propter rerum vicissitudines elaberetur occasio. Inveteratæ gravésque, ut antea tetigimus, simultates inter Cæsareum Oratorem, & Olivarium intercedebant, quibus jampridem sua spontè Cæsareus incitatus Orator in ejusdem Regine, ut Olivario maximè adversæ infestæque concesserat partes. Alebat, intendebatque præcipuè hanc mutuam variisque de causis exortam, ac multis post accidentibus auctam inter ipsos invidiam, offensionumque materiem, ratio itidem ministerii, quod pro Cæsare Marchio Granensis in aula Catholica obibat. Cum enim Catholicum Regem, ac Cæsarem cognationis, perpetui fœderis ac reverentiæ nexus indissolubilis in charitate, atque fide conjungat, ideoque clam

sæpè ambo inter se animos, studia, consilia communicent Principes, inde sequitur primos utriusque aula Principisque ministros, quos privatos populariter nuncupant, ad gratiæ tutelam, rerumque servandum arbitrium parem afficere metum ex utroque Principe incussum, ut idoneo unoquoque apud alterum instrumento contrahendi, ampliandi, extinguendi acquisitam privatis gratiam, cum se se per occulta insinuare morita vellent; porro obsequium ex meta oritur, & observantiæ species, simul dubia, fallaxque fides, æqualia fingere satis in homine spes, metusve suevit, cum ambitionis orbe jactatur: uterque propterea privatus utriusque Principis nimis officiosus illecebrarum, ac fictionum omnium aucupio mereri in speciem benevolentiam, captare fidem laborat. Attamen Olivarius cum esset animo elatior, & cuiquam assurgere impatienti, quo se maximè illæsum, ac tutum ex Cæsaris parte præstaret, unusque liberè ipse imperaret sui principis genio, ex composito inter utrumque Principem quasi dissensionum, ac diffidentia semina jaciebat, confovebatque multo labore, ac solertia postremò affecutus plura dum Cæsaris postulata subdolè ipse per Regem vana, atque irrita redderet, omninò inter eos tepere facere amorem, ac sensim fiduciam minuere, iisque fallaciis, ac dolis eò usque Olivarius invaluit, ut fractus animo Cæsar, Regi per omnia diffusus, æmuloque subjectus, in quo sibi favori à Catholico Rege veller, prius Olivarium, quàm ipsum Regem pudibundus adiret. Præter has rationes ad privata Olivarii consilia causasque spectantes intererat etiam vetus illa æmulatio, altiúsque adversus Germanos Hispanis invidiæ radix infixæ, ex prisco nempe connubiò, quod gentem Austriacam in externum dominium invexit, Hispanis proceribus indignantibus, quod

quod olim omisso, spretoque Hispanæ nobilitatis fastigio ex Germania Rex in Hispaniam quæsitus sit, Germanis, quod amicitia argumenta, & cariora pignora fidei per odium, atque contemptum iidem Hispani superbe corrumperent. Hinc perverusta, & communis offensionis initium, quam & privatis de causis Olivarius hoc tempore intendit. Itaque Cæsar cum gravius Olivario succensus occasionem sedulo quæreret longè sibi molestum, atque imparem æmulum deturbandi, jam per Granensem Oratorem edoctus lapsi hominem proximum declinare, ac fluere quotidie in animo Regis, factique facillimum fore perlevi quocumque librato ictu sternere titubantem, hujusmodi epistolâ scripsit Catholico Regi. *Cum inseparabilis, & planè adeò una Cæsarei, Hispanique Imperii fortuna, & rerum conditio sit, ut simul crescere, simul decrescere, vel quid Numen avertat, utrumque simul perire, ac funditus tolli necesse sit, cum periculo etiam offensionis cogi se tandem commonescere Regem, ut animo volutaret cujus sive sortis, sive pravitæ consilii ceciderit Lusitania, ad Gallos Catalaunia discesserit, reliqua quoque regna in fide, & officio labascant, celebrésque ac tot per secula florens Hispaniæ militiæ laus, & magnitudo gestarum rerum jam senescere incipiat, atque interitum comminari, compertoque postremò tantarum auctore calamitatum, majorum suorum exemplo utrumque Imperium unius capite vindicet. Cetera Granensis ore auditurum.* Hujus sententiæ litteræ priusquam Regi Catholico redderentur, cum visæ, approbatæque; Regine essent, Oratorque sermonis per illam articulis, quibus Regem nomine Cæsaris compellaret, instructus esset, ita in ejusdem colloquio dicitur contra Olivarium invectus. „ Nullam quidem externo sibi, alienisque negotiis, curisque districto cum „ Olivario odiorum, aut peculiaris certaminis causam esse, & si qua privatim

fortassis accepta ipsum repungeret contumelia, quarum affatim liceat apud superbum, & asperum hominem suspicari; Granensem tamen aciem hucusque, atque arma professum, & plurima secum belli decora, & ornamenta gestantem, minimè lingua, quæ inertium, atque imbecillum tutela est, sed gladii acumine, & acie decere solvere injuriam. Prætereà non eo obscuro se loco ortum, nec rusticis adeò moribus institutum, ut si ira exarderet, non supuderet etiam bilis sordibus fufis, stomachiq; intemperie regias respergere aures. Jussa tantummodò Cæsaris effecturum, eodem se Rege annuente ejus aspectui, & colloquio dedisse, quorum in eo summa præscripta esset, patere scilicet Regi, quæ in obeunda reipublicæ cura trãversa, atque errata regiminis nec admodum pauca notentur in Olivario, & quibus nisi citius subveniretur, post binas Hispanorum regnorum clades, instare periculum, ne totum concussum jam undique Imperium convelleretur. Et primùm quidem esse Olivarium acerrimè reprehendendum quod pace, aut induciis sublatis rectè intermissum in Belgio bellum reintegrare voluerit, nemo quanquam nisi insipiens & palam stultus vel justum bellum cum pace iniqua mutare malit, vanumque ac turgidum hominem sibi in animum induxisse, jam affictæ laceratæque reipublicæ consumptis prope viribus debellare, quos ne Philippus quidem secundus regni efflorentibus, simulque annitentibus opibus fregerit; tum etiam longinquam, ac distitam eam regionem ararii voraginem quamdam sepulturam Imperii tam cruento, tam sumptuoso tenere bello, quàm in pace quoque dimittere, & à reliquo Imperii corpore segregare, quod expediat Hispanis, nec absurdè plerisque censere. Huc accedere amentem quemdam, & furiosum militiæ gerendæ morem, belli Olivari-

rius dum se magistrum, & arbitrum
 jactat, qui nunquam militiam attinge-
 rit, simul consilia, atque jussa militi-
 bus statuit, quæ in longinqua loco-
 rum, ac temporum spatia ad effectum
 recipi debeant, cumque sæpissimè in
 bello ita fortuna pro agendarum re-
 rum ordine variet, ut rata paulò antea
 consilia, actiones, motusque hominũ
 in acie ipsa, inter arma corrigere oporteat,
 illius feris, inversisque consiliis, &
 jussis, res interdum perditas esse, ac
 meliores opportunitates corruptas.
 Quid etiam dicendum de magistratu
 collatione, in quibus prudenter
 impertiendis, quippe qui & oculi, &
 Imperii manus esse dicantur, totius regi-
 minis moles innitur? Constare
 profecto per bonorum injuriam, ne-
 glecto merito, ad Olivarii utilitatem,
 & gratiam adeò impudenter officio-
 rum, & munerum cumulos circumferri,
 ut illius amicitia unicus pateat hono-
 ribus aditus, inimicitia, aut levi in-
 terposita quoque suspicione sit om-
 nibus interclusio. Idcirco magnis cre-
 bro exercitibus, classibusque præfec-
 tos penitus belli, rei que nauticæ rudes;
 curam etiam regnorum juvenibus sæpè
 commissam præ ætatis ludibrio, regimini
 imperitia, vitioque naturæ in æstu,
 atque ardore juventæ ad pravas cupidines
 pronæ sibi non minus, quàm reipublicæ
 metuendis, aliis quoque nobilibus viris,
 sed egentibus ære alieno obstrictis,
 aut inhiantibus avaritia, ut parata
 agrè affectis peccantibusque; provincia
 inextinguibilem ferè sitim, aut domum
 inanem ærarii, vel expilatis pauperum
 bonis expleret. Hunc autem seu voluntatis,
 seu intellectus errorem dicas, adeò Olivario
 familiarem in quibusdam fortassè excu-
 sabilem, aut minus perniciosum, in
 Duce verò Bregantio prorsus intolerabilem,
 ac planè miserrimũ extitisse; illi siquidem
 regnum omnium opinionone affectanti,
 tanquam hoc, ut fa-

cilius assequi posset, & imperiũ armorum,
 & ærarii arbitrium concesserit, quemque
 abripere Lusitaniæ, atque in extremo aliquo
 Hispaniæ aut Italiæ opus esset angulo
 statim includere; ut cum Duce Calabriae
 egerat quondam Rex Ferdinandus, ex eplumque
 deinde ad Mottésunã gentem Mexicani
 Imperii reliquias transiit, arma illi in
 manibus, pecuniam in sacculis, incendio
 escam apposuisse, quæ auctoritate, &
 pecunia publica armatus contra ipsum
 denique Regem converteret. Ex tam
 fœda ergo, atque corrupta regiminis
 disciplina, quid mirum? duo intra
 Hispaniam tam facillè amissa regna,
 tot in Belgio, tot in Insubria, & apud
 Indias etiam propugnacula ablata,
 munitas simul excisas urbes, integras
 regiones avulsas, ac perditas esse, in
 utroque pariter mari plusquam ducentas
 naves aut prælio victas, aut tempestatibus
 laceratas, saxisque coniectas esse;
 ceteras sponte deficere urbes, aut in se
 fluctuare, aut ab hostibus vinci; terrestres,
 ac navales simul obtrititas in bello
 copias; nihil ratione, & consilio, omnia
 animi ardore, atque impetu agi seu
 teterrimo studio; rueret, flagrare omnia
 circa Olivarium utpotè cuncta ad exitium
 pro libidine commiscentem. Super hæc
 premere etiam Imperium pravam, & aliud
 Olivarii institutum in singulis scilicet
 regiminis partibus conferendis, quoniã
 ab Hispanis simultatum, & invidiæ certaminis
 causa jure multumque sibi metueret,
 fidere nimium externis, diffidere propriis,
 & præterquam quod alienigenæ fidem
 ut plurimum nundinariam, & fluxam
 habeant, eosque gratis gentilibus
 anteferre rectè pars quædam Tyrãnidis
 à Politicis censeatur, quàm sæpè contingere,
 ut externi hominis militari, seu domestico
 imperio reluctantur indigenæ, quapropter
 si advena felix, ac probus in ministerio
 commissio fuerit, ipsius invidere
 felicitati

felicitati sin autem improbus, minus
 ejusdem sufferre vitia, magis contemnere
 imperia; proinde rectore, ac perperam
 quoque rectis alio alii suspectis, invisis,
 & ore atque opere mutuo insectantibus
 se, tumultusque cientibus, jura, & officia
 confundi, rempublicam scindi. His addendam,
 & aliam politicam rationem Hispanis
 olim suo temperamento salubrem, nunc
 autem stultitia Olivarii, ut ea intemperanter
 utentis, in Imperii labem, & maculam
 admordum vitiatam ac noxiam, multò
 videlicet magis promittere, atque inanibus
 verbis offerre, quàm posse vera præstare,
 seu velle, speique fugacis oblectamento,
 vel fraudibus captos, vel saltem ancipites
 animo continere Principes in obsequio,
 in gentibus quippe promissis, & quæ
 ærarii mensuram & opes, & fidem nonnunquam
 excedant, eoque clientes, ac Principes
 onerasse Olivarium, ut arte delusa,
 jam pateat fraus, promissa vincula officii
 fordescant, nihilque satis jam credant
 integra sibi fide pollicitum Principes,
 quod non ore momorderint; Ad hæc
 schedularum tenore mercedis, aut præmii
 loco datarum, cum nequicquam repetant
 Principes, quod amplissimè sibi promissum
 fuerat, postcundo, instandoque denique
 fatigatos, irrisos, imò & exhaustos se
 sentientes, tantumque propè dum petent
 eos esse sumptibus imminutos quantum
 ope crevissent, si id exegissent, quod non
 exegerint, acerbiora colligere odia, unde
 amor non rectè quæsitus fuerat. Queri
 etiam, & graviter Principes quod sub
 Olivarii suorum persona contumeliosè,
 nimisque ipsi superbè tranctentur ab
 Olivario, nimirum in diem ex die quæ
 prolatis molestè colloquiis, quæ insolentia
 verborum, & per fallaces implicatis
 ambages oraculi mo-

re responsis, ac planè irritis, cum
 vitiis benevolos eos, atque gratos in primis
 Procuratores, & Oratores habere conduceret,
 dum illdem studiis Principes imbuantur,
 quibus affecti Oratores in eisdem per
 litteras influunt. Quod si placeat ulterius
 arcana Imperii atrectare, satis huc ulque
 compertum esse, veteres leges ac disciplinas
 quibus adhuc Hispanum Imperium steterit,
 in ejusdem perniciem ferè omnes per
 Olivarium rescissas esse, atque illam
 idcirco Hispaniam quæ antiquis tenendis,
 tuendisque moribus durior à rebus novandis
 semper abhorruit, nihil amplius sub
 Olivarii ductu quàm novitatibus
 studuisse. Duo hæc potissimum à
 Ferdinando Catholico Rege tradita,
 à Carolo Cæsare stabilita, & nunquam
 à cæteris postea Regibus interrupta
 instituta videlicet summum Pontificem,
 atque Cæsarem revereri, eorumque
 expiscari, ac fore pro viribus gratiam
 niti, ut Italiæ ditionis ab alio, Belgii,
 & Insubriæ ab alio securitas per utriusque
 propinquitatem, & validas opes amicitia,
 ac fœdere teneretur, ita observasse
 Olivarium, ut ferè nullum in præsens
 Hispania Pontificem numero Urbano
 magis infestum, Cæsaremque imperturbabilem
 amor, Augustaque duntaxat familiaris
 communitio adversus multas offensiones
 in societate, ac fide retineat. Horum
 omnium errorum ex infecta tantum
 radice, alia porrò in Imperii ruinam
 innumera prope capita pullulare, cum
 alia ex aliis pravitates, & vitia, ut
 virtutes ex virtutibus profluant. Sed
 illud quidem haud minoris esse momenti,
 quod regiam directè personam vulnerat,
 perpetuis scilicet ipsam inescare
 blanditiis, & amatoris voluptatibus
 pascere, quo levioribus curis adstrictus,
 res temperare pertaxus Rex, plane
 Olivario se

„ totum addiceret. Quod si hujusmo-
 „ di veneficia Philippi IV. acerrima
 „ mens cum summa virtute, atque
 „ constantia discutere potuisset. At in-
 „ teresse Principem filium eò usque ata-
 „ tis quanquam adultæ fraude Oliva-
 „ rii assuescere viris prohibitum, egre-
 „ giamque animi indolem, atque gra-
 „ tiam inter fœmineas illecebras cor-
 „ rumpentem; idque profectò per
 „ quasdam occultas, & eò atrociores,
 „ quò blandiores insidias petere caput
 „ ipsum Imperii, ac longè plus ex pru-
 „ dentium omnium opinione affligere
 „ Hispaniam, quàm clandestina confi-
 „ lia, ministrorum prodiones, clades
 „ exercitus, provinciarum everfiones,
 „ quippe cum tota salus à capite pende-
 „ at, hoc depravato, hoc lue veneno-
 „ rum imbuto, læsòque nihil intactum,
 „ & integrum à communi contagio in
 „ reipublicæ partibus superesse. Nec
 „ aliunde sanè hoc tam capitale, atque
 „ execrabile malum nisi ex primario
 „ introducto ministro, quem vulgò
 „ privatum, ut itidem Olivarium ap-
 „ pellant, in Hispaniam reipublicam
 „ irrepfisse, quo negligente Rege, jam
 „ prope torpente, otioso, irretito de-
 „ litiis humanarum pro monstro rerum
 „ Regi, regnòque imperitet subditus.
 „ Hinc procerum, ministrorumque dis-
 „ sidia uni ut majori invidentium, ut
 „ impuro indignantium, pèrque calca-
 „ tum Regem, & omnia prostrata regni
 „ illum deprimere cupientium. Hinc
 „ privati iracundiam, & nisi se susten-
 „ tare cum Rege possent, Rege se exo-
 „ neratum ad ambitionem, ultionem-
 „ que replendam in regnum solum in-
 „ vadere. Hinc tandem inverso regi-
 „ minis clavo omnia fluctus, & gurgi-
 „ tes absorbere. Quem præterea mor-
 „ talium cupiditati satis posse frænorum
 „ injicere, ut sine usu, sine rerum no-
 „ titia Rege, sine populi studio, mar-
 „ cido prope situ, & Imperii quasi cla-
 „ dibus oscitante is qui plus valeat, aut

propior fastigio sit ad eò injuriæ op-
 „ portunum, imbecillum, caducum
 „ non aspiret ad regnum? Induere pro-
 „ fectò in terris videri Regem Divini
 „ Numinis simulacrum, quod omnia
 „ intra Orbem impellens, trahensque
 „ & ipsum à Nemine impulsum, re-
 „ ctumve altiori mente causarum at-
 „ temperat motus, nexùsque commit-
 „ tit, & rerum ordinem moderatur; at-
 „ que verè ita illum in Orbe regnare,
 „ qui immotus, ac fixus suo ipse circum-
 „ agere arbitrio, jussuque ceteros por-
 „ rò ministros, non collegas Imperii,
 „ subditosque conspicitur. Hoc planè
 „ cum ad regiam auctoritatem, ac su-
 „ premi nominis decus, tum ad regno-
 „ rum etiam utilitatem magnopere per-
 „ tinere; nam quo ex tempore Hispania
 „ in privatorum potestatem offen-
 „ derit vergere sensim ipsam, lentèque
 „ devolvi quibusdam potentia quasi
 „ gradibus occipisse; nunc verò præ
 „ Olivarii temeritate, atque inscitia ut
 „ malis antiquis fessam, ut recentibus
 „ circumfusam eo præcipitem volvi, ut,
 „ nisi hæc causa malorum, hæc causa
 „ publici exitii, hæc fax funestissima
 „ Imperii quamprimùm summoveatur,
 „ amplissimæ quondam gloria opibus-
 „ que Provinciæ summis, excidium, &
 „ vastitas finem factura proximè sint.
 „ Talia se jussu Cæsaris, ut fidem epi-
 „ stola faciebat pro sui ingenii medio-
 „ critate Regi Catholico explicuisse;
 „ summum se tamen Regis judicium,
 „ mentemque sublimem in suis quo-
 „ que recessibus latitantem venerabun-
 „ dum in limine colere, ipsumque Re-
 „ gem pro sua sapientia, atque peritia
 „ meliùs, quod optimum factu reipu-
 „ blicæ sit provisurum.

Hæc & similia Granensem loquen-
 tem, subtristi, aut nimis severo, gra-
 vique sed æquabili semper vultu cum
 Rex Catholicus tenuisset, subjecit tan-
 dem. Perbene amoris, & gratia vi-
 cem sibi rependere Cæsarem, quæque
 utriusque

utriusque in eo negotio expedirent, suo
 tempore expositurum. His igitur sic
 per Reginam tantorum virorum au-
 thoritate, & consilio firmatis, res porro
 accidit, & parva ipsa dictu, sed pro ar-
 tificiofo, aut incidentium, aut consul-
 tarum rerum contextu major. Ad Re-
 gia facellum diebus festis ex more Re-
 gem euntem ostentationis, cultusque
 causa concomitari magnates solent.
 Nondum Olivario ad summum rerum
 arbitrium, & libertatem, ut postea ac-
 cidisset, ejecto, nec ad eò insolenti
 jactatione potentia, & plenioris gra-
 tia Regis inflato eò frequentes illi coi-
 bant, rari postea, ac difficiles, quia
 Olivario palam offensi, & quia consul-
 to, sed cautè odia, quæ in animo illis
 contra Olivarium, jam insolescere in-
 cipientem, ebulliebant, vellent in re-
 tam publica declarare. Retrò inde ver-
 sa fortuna, atque in regia culmine gra-
 tia trepidè tunc herente, ac propè pen-
 dente Olivario, eò usque imminutum
 consuetum erga Regem comitatus ob-
 sequium est, ut solemni Christi die na-
 talitio, vacuis magnatum in facello
 subfelliis unus duntaxat Sanctæ Co-
 lombæ Comes Regi Catholico assistere
 visus esset, idque à nobilibus eodem
 tempore studiosius, quòd opportunum
 urgendo æmulo videretur, in Regia
 in Status Senatu, in exitu Regis in pu-
 blicum observatum, ita, ut idem Rex
 mirabundus Ludovicum Arum qui
 tunc secundum, Principem postea, eje-
 cto Olivario locum in gratia Regis ob-
 tinuit, semel interrogasset, quæ tantæ
 alienationis ab ipso procerum, tantæ-
 que tunc circa ipsum solitudinis causa
 esset? Arus cum nactus occasionem
 libenter esset, velut Regis imperio sa-
 tisfacturus veterem æmulum vellican-
 di, communes, & graves in causa esse
 respondit ab Olivario incussos abundè
 timores, & rigidas omnibus minas cur
 intima vota optimates, & clara fidei
 argumenta prementes cum dolore, ac

tristitia Regis conspectum fugerent,
 quo scilicet minùs argutas, & acres
 Olivarii suspiciones intenderent, pèr-
 que ejusdem valdè subriles cognitatas
 artes, in quo magis se vellent gratifi-
 cari, ne eidem fortassè Principi displicerent.
 Sic aula per jocum, ubi tabi-
 bus erat animus inimicum maximè of-
 fendere sibi metipsis ab illo cavere ja-
 ctabant. Quæ ut perfunctoriè prolata
 ferena fronte, sed pectore anxius exci-
 piebat Rex, alias ex aliis rationes, cau-
 sasque quotidie necens quibus propo-
 situm maturaret. Aliud deinde, acrius-
 que commentum, ab inimicis excogi-
 tatum, quo fortiùs in Olivarium insi-
 diarum moles urgeret. Larvati qui-
 dam homines noctu in urbe Segobia
 Prætoris in ædes irrumpunt. Hic eos
 fures esse, ejusque bona direptum no-
 cte intempesta concurrere falsò ratus,
 de honore multo plus, atque fama,
 quàm de fortunis, aut vita pavidus, an-
 xiùsque supellestilis, asservatæque pe-
 cunia sua sponte claves inter ædium tu-
 multum hominibus offert, salutem sup-
 plex tantummodò petit, inviolatam
 uxorem, & filia unica pudicitiam, ac
 florem virgineum intactum. Eorum
 tum unus haud quaquam nefarios sese
 latrones, aut maleficos homines esse
 retulit, neque auri, neque alieni pro-
 fligandi pudoris eò se cupidos accessis-
 se; verum ad arduum & perutile Regis
 negotium conficiendum, cujus impi-
 grè gesti meriti, si dicto fideliter pa-
 ruisset, ipsum quoque Prætozem cum
 magna laude, atque præmio partici-
 pem fore. Secundum hæc verba clau-
 sas quasdam, obfignatasque Prætori li-
 teras tradunt cum mandatis, ut eas in-
 seio Olivario quàm citò deponat in
 manibus Regis, gladiis que sæpè cervi-
 ci, sæpè jugulo admotis, in ipsius, to-
 tiusque familiae caput ruituras intermi-
 nantur fidei corruptæ pœnas, nec priùs
 inde abscedunt, quàm Prætor equum
 conscendit, & aulam Catholicam ver-

sus celeriter iter instituit. Eiectus ad aulam Prætor Regem confestim adit, sui adventus causam, personatarum hominum scenam, horridas minas, & capitalia mandata docet, porrectisque clam Olivario litteris è vestigio Segobiam revertit. Caterùm, ut maximè inepta, atque obcæcata semper humana malitia est, simul ne totum Orbem suis venenis immisceat æternæ mentis consilio, nunquam vel rarò circumspectæ prudentiæ comes, parum profectò abfuit quin huiusmodi, ut multo livore, atque felle respersæ literæ in regie eo tempore gratiæ, atque potentiæ summo Olivarium labantem, ac propè cadentem sisterent. Illæ quippè literæ auctoris, absque ullo signo, & inscriptione solita nominis velut per insidias, & caliginem loquebantur. Fracta igitur verecundia, pravòque soluto studio, invidia ibi, turpis ambitio, effera odia, iræ spumantis illuvies, cæteræque malæ coherentes artes, dum vitia, & peccata Olivarii impudenter aperiebant, suâ quoque insitam turpitudinè denuciabant, & Rex, cui delicatæ mollisquæ aures stomachatus tam putido stylo, & nausea quadam animi affectus inde clarius mente percepit, non merita quidem, non errores iudicii, non reipublicæ detrimenta, sed potentiæ regis quoque gratiæ fulgorem, ac speciem Olivarium allidere, totque passim illum amulos concitare. Quidni hoc etiam fore de aliis, aliisque vicissim, qui in ejusdem ejecti loco subrogarentur? Omnes ergo magnates vel imperii pari Olivario concessò gradu simul participes secum habendos, vel eisdem inquietos, seditiosos, res novas, & procellas, ac tempestates reipublicæ molientes, vel exoptantes, perinde quasi ejusmodi ab illis in speciem intenti tumultuosi prope regiminis forma, & gubernantium in turba confusio, nec usu foret asperior, nec majora reipublicæ detrimenta, ac pericula cu-

mularet. Criminatrix enim & cæca illa Regi reddita epistola præterquã quod in modo loquendi effusè procax, ac petulans erat, quamplura Olivario affingebat, ex triviis, & hominum circulis, atque insulsa collecta populi voce, quæ omninò esse falsa, aut mendaciis, & artibus picta noverat Rex, quædam etiam lividè interpretata, atque ex longe diversis producta consiliis, quæ adversa fortuna, & si rectè media delecta essent, iniquè torfisset, alia in majus aucta, simulque congesta, & quæ propè oculis notarentur invidiæ signata morsibus; cùmque ita passim impelli, urgerique Olivarium ab amulis constitisset, Rex tamen cùm paulisper animo fluctuasset, persistit tandem immobilis in prima tacitè lata de Olivario sententia; quippè qui deliberati, fixique in re animi, clariora satis indicia præbuerat, unde ipse inconstantiæ, mobilisque iudicii sibi certè accessuram timebat notam, quam ita execrari austero suo more, gravitatisque tenendæ studio videntur Hispani, tanquam in tanta varietate, & volventium ambitu rerum, quibus aptanda consilia sunt, pars prudentiæ nunquam ceneri mutatio sententiæ posset; deinde quod celsæ, erectæque mentis ministrum, & subdolum, atque ultionis ingenio præcipitem, jam rei, quæ in ipsum secretò caleret, dubium, eamque indignè, ac molestè ferentem, si ulterius in fastigio sustineretur, minùs de cætero fidum, & contumeliæ quoque vindicè metuebat. Præterà & si in moribus, vita, cultuque Olivarii erant, & quæ amorè, & quæ odia simul mererèt Regis, in ea tamen virtutù, & vitiorum admista indole, ea tunc illustriora patebant Regi quæ odiosæ affectionis expressa notis, ac distincta penè coloribus eminebant, postremò quia Reges qui solum, & liberum rerum omnium arbitrium ob superbiam atque fastidium quasi apici innatum vehementer affectant

stant, alieno etiam hoc alligari consilio, atque ab alio, eoque minori cum imperio pendere, ac submittere se, & sibi quàm seipè, & humanæ imbecillitati, & necessario quoque felici quam ministro naturæ vitio subirascuntur. Hæc & talia volvendo Rex quamvis lætarum epistolarum nequitia, & squalore commotus mutandæ opinionis incertus ac medius paulisper fuisset, eo animi tandem composito æstu susceptam semel sententiam in mente retinuit.

Hos amulorum contra Olivarium conatus sequitur alius à Regina confectus, qui oppugnatum undique insidiis, ac prope labentem illum omninò prostravit. Erat in Regia fœmina quædam, nutrix olim Philippi Regis, ad id ministerii favore, & opera Lermani Ducis admissa. Anna Guevara, hoc mulieri nomen, ejusdem Ducis Florentæ gratia, cùm regis in ædibus moraretur unà cum lacte prope transfuso Catholici Regis affectu, Privati sub umbra, & congruis honoribus valuit. Sublato deinde aulæ artibus Duce, ejusque ut semper accidere tacto capite solet, factione statim labefactata, membratimque convulsa; gratia quoque favorque Annæ capit ut cum Lermani fortuna complexæ dilabi, sedem in Regia tamen retinuit, & visa libenter à Rege hausti quondam lactis memoria pristini amoris, ac dignitatis reliquias apud Regem, & aulicos conservabat. Lermani pro imperio fastigium cùm mox Olivarius occupavisset, cujus animum suspicacem, & ob gradum in quo excellebat, tuendum ad omnia trepidum, anxiumque illius Ducis clientes mirè perstrinxerant, partiumque in aula residua simultatumque scintillas prorsus extinguere in animo erat, Annam Lermano tanquam addictam, Regi percharam sibi que propterea magis invisam Palatio per speciem honoris summovit. Longo post intervallo cùm

iterum globus fortunæ volveret, fluerentque ac deficerent res Olivarii, hæc ipsa mulier annitente Regina, quod eadem sibi propter recens beneficium obnoxia, atque Olivario contumeliæ memoria maximè infesta facilius & fortius, ut admodum grata Regi conspuratura adversus communem æmulum foret, Palatio reddita est. Venit ad aulam mulier, ingentique factionis adversæ plausu denique restitutæ nutricis aspectus in Rege amorem veterem excitavit, auxitque illa etiam per artificia, nam aulæ perita moris senilique prudentia, atque arte supra modum instructa cautè cùm partibus sentiebat, & permodestè utebatur favore Principis. Hæc itaque paucis post interjectis diebus jussu Regiæ cùm ad partem ejusdem adium post prandium de more pergeret Rex, in vestibulo occurrit, ejusque prostrata genibus lachrimisque madentibus oculis ipsum de rebus gravibus alloquendi potestatem, ac veniam poscit, & impetrat. Inde ab Olivarii gubernationis initiis exorsa rudi, ac simplici fœmina stylo, regias qui fessas adulationibus aures ut plurimum magis oblectat, exposuit conculcatam, ac propè dilaniatam ab Olivario, ejusque sectæ mancipiis continuis vestigialibus plebem; nihil reliquum subditis esse præter nudum, vastumque solum, lacerum corpus, & miseram animam; eundem in terga, eundem in bona savire, nullum crudelitatis, & avaritiæ genus, quod Tyrannus in subditos; victor in captos cives, homo in hominem inimicum edere impunè, ac barbarè posset, omissum. Illufos præterea spretosque magnates, totam omninò curiam suspicionibus, odiis, ac simultatibus esse scissam; quantum undique ab uno per probra, ac dedecora quæri; appendi inter infulas aurum; sacra, & profana cuncta misceri, & venum, aut immeritò dari; tantæque vehementia, & ardore cum vultu, & ani-

mo simul incaluisse, & plurima simul sermonis capita amplexa contra Olivarium scemina institit, ut Rex tandem effuso cordis secreto, retulerit. Vera dicis Anna, & remedium longo tempore meditatam brevi Imperium experietur, hisque dictis unà cum illa Regina cubiculum intrat; ubi cum prater morem altiori velut cura defixus, vultusque & colore varius, ac tacitus se Rex contineret, eorum, qui aderant, mœsto quodam silentio, atque expectatione suspensis, ac pavidis omnibus, nemo audebat sermonem incipere. His porrò artificii Regina auctoritate, atque ingenio, eamque sectantium æmulorum studio contextis insidiarum in Olivarium ordo processit; cetera, qua fide nobis tradita sunt, exponuntur. Reversus ab Aragonia in Castellam Catholicus Rex, cum inflator, vetusque erga Olivarium illa sensim detumescere gratia cœpisset, excutitque quotidie pudor, illum Senatus persapè consulta, ac responsa de more ferentem quibusdam facetiis, acrique suffusis salibus felle pungere caperat; durius interdum, & clarius eundem jam inepti, jam infelicis, jam nimis audacis aculeo, morsuque carpebat. Ea tam insolita & verborum, & vultus asperitate, Regisque fastidio, cum maximè perturbatus, & dolore animi affectus esset Olivarius pervolutabat, amplissimam, vividam mentem inesse Regi, sed contractum, abjectum, & humilem animum, similibus quoque viris pro imbecilli subsidio pectoris, simulationem, & astus naturam providam immisisse, quæ quàm retrusas utique haberent in Regis animo latebras, tempore, & usu satis sibi perspectum esse; nunc verò quasi repente mutato more se propè cogentem, suæque indoli vim facientem tam apertè, tam incompositè coram primario sese ministro, omni fictione, ac verecundia seposita Regem frontem perfricuisse,

quod prius ne cum aliis quidem minoris notæ ministris gerere consueverat; quid ergo Rex aliud his fortè verborum, ac rerum ambagibus vellet, nisi Olivario tacitè innuere, ut spontè, quominus cum publica nota, ac dedecore pulsus denique videretur, aula, ac regimine cederet? Ceterum cum ea anceps res esset, tantique ponderis consultatio, qua nunquam profectò major in Olivarii vita incidisset, an scilicet ipsi in eo statu rerum conducere dimissionem à Rege petere, propera quippe rerum sua desperatione, eaque præcipiti fuga, calamitatis quæ ei jam impenderet, & quam avertere tempus, seseque inflectentium rerum curricula potuissent, semetipsum fortasè auctorem, aut impulsorem constituisset, uxorem idcirco, quæ ingenium, & mores supra sexum gerebat, consuluit. Mulier in causa consultata, nullo pacto abeundi facultatem à Rege simpliciter esse petendam censuit, & his conjecturis adducta. (Mens enim regia, dum suis implexa, & revoluta consiliis, atque idèò in rebus etiam exiguis extricatu difficilis saepe compta esset agrè ei per se forsitan licuisset hujus momenti rem expedire, quam ex adverso ita incertam, & hæsitantem, & exitum requirentem, quidni metus, vel stulta illa cautio per volutarii discessus petitionem objecta resolvere tandem, atque ad finem traducere valuissent, quique ejus ruinam ita proximam cernebant, ad ultimum impetum æmulos conglobare, ac vehementiùs acuere. Anxium præterea ipsum Regis iudicium, & naturalis quidam implicitus animi motus per redundantem modestiam, aut vitiosum quemdam pudorem, dum lata consilia agigaret, in eodem persapè Rege Catholico præstitisset, ut alia ipse invitus contra sententiam jussit; molestè quædam, sed voluntariè tamen sustulerit,

„ stulerit, multa quæ ei summè displicissent, ore atque fronte dissimulaverit, acrique stomacho degluerit, nec idèò ab ejusdem Regis conditione, notisque ejus moribus abhorrebat ab ipso etiam nolente ac repugnante Rege in eo gradu potentie summo, ut idem hæctenus pertulisset sustentari Olivarium. In rerum exempla liquere sane Olivario, quam plures regnorum Gubernatores cum contumelia, ac dedecore tandem amotos, quia nimis, æmulorum insidiis, & querimoniis vulgaribus pavidi credulique abdicatione muneris maluissent ipsi suspectam subterfugere injuriam, quos tamen nisi metus inanis, & inconsulta illa ratio in celerem fugam dedisset, in eodem fortasè regimine, & loco pudor, aut perplexitas Regis adversus omnium querelas impulsusque sustinisset. Suo interim orbe, atque vicibus semper inconstans, volubilisque fortuna cur non Imperii tot eventibus luctuosis satuta, aut lassata denique posset fausti aliquid immiscere quo animo Rex erectus hæc tristia consilia poneret? Quod utique unum acerbis ex minis, perpetuisque fortunæ ruinis inductum ita inimicos adhuc extulerat, ut Olivarium oppresserat. Tandem pro certo sciret genium suum genio Regis esse longè superiorem, nec satis arbitrii, animique ostendere Regem quo prosterneret Olivarium, nisi se ipse prius Olivarius aliquo pravo consilio perverteret. Verumtamen id consilii cum conjecturis, quæ fallere sæpè soleant innixum in causarum incerto pendeat, turpisque ex altera parte expulsionis ab aula terror, & famæ dehonestamentum imineat in tanto periculo constitutum, fore utilius scemina sensit, non ingenuè, atque apertè postulare virum abeundi potestatem à Rege, sed cum ipsum Regem conviciis, sive dicte-

riis, in quibus plus aculei, quàm leporis, aut salis esset fortè incessentem audiret, hoc tum ille obliquè, ac velut fortuito sic interjaceret, ut hæc missionis petite verba casu potius, vel regie leniendæ iræ causa, aut simulo urbanitatis, quàm ex animo expressa viderentur effluere. Hæc quippè ex composito agenti quantum consultu, factique res asperrima pateretur & obvio dedecori foret esset fugiū, nec sua ipse cladis minister futurus esset. Strenuè interim Principis iras, benefici tacitè, amici modestè ferendas esse, posse odia tempus absumere, aut in melius mutare. Laudat uxoris hæc prudentia, atque amoris monita plena Olivarius, hisque opportuniùs paulò post uti in hunc modum tulit occasio. Vere jam appetente ex hibernis in Catalauniam moturus erat exercitus, ingentisque Galli apparatus longè, lateque diffusus rumor armorumque strepitus circumlatus, gravio-rem Hispanis multis jam antè belli expeditionibus fractis, incusserat metum, eoque Rex ampliùs de futuro parando bello sollicitus scripsit ad Belli Senatium, (Regi enim quanquam præsentis solitum scripto est Senatium, & singulos quoque Senatores consulere) velle se omninò scire tam lato belli terrore sub Veris initium jam minitibus Gallis, quas modo paratas, & validas ipse Rex copias esset hostibus objecturus. Ad hæc Senatus se planè hoc ignorare respondit: alium etiam peculiarem Belli conventum, cui Comes Monregius præpositus esset, Olivarium constituisset, hunc porrò esse Regi pro suo officio satisfacturum. Idipsum subindè Rex à Monregio Comite postulat, qui interrogatus exposuit Regi, ex triginta ferè militum millibus partim ferro, partim inedia, vel morbo consumptis aliis fuga, aut missione dilapsis, decem vix millia ad bellum integra superesse, novum fermè exercitum comparandum, novòsque

novosque passim delectus habendes, ad quarendam verò pecuniam eò usque Monregius abscessit, praruptaque omnia, ac spe difficilia depinxit, ut ira, ac dolore percitus Rex, non alius, sed ego dum res ita friget, addiderit in id quod tanti refert, incumbam. Vocat deinde Olivarium, proximique gerendi belli rationem, & modum ab eo sciscitatur, cumque ejus oratione iterum Rex in easdem difficultates, ac rerum tricas incurreret præter morem exacerbatus, atque ira in ore, oculisque succensus percudit Olivarium propè oscitantis, ac desidis maledicto. Is tunc, quod & mente prævenerat pedibus Regis affusus cum mœrore, fletuque. *Domine, inquit, si exilio meo, vel interitu, fortunam mitescere publicam, aut in melius fortasse vertendas Imperii res arbitraris, jube me rogo ne dum ejectum ab aula, sed etiam inter corporis cruciatus, atque extremas humanitatis miseriae communem calamitatem explere, fatique rabiem exatiare.* Mollitus hoc miti, flebilique sermone Rex humi jacentem manibus sustulit, vultuque in speciem composito, facilius simul uterque, subdidit, belli negotia in posterum agitabimus. Porro ex eo recreatus, & paululum animo Olivarius erectus ad exiguam, eamque fallacem sibi spem intendendam illas in animo rationes aut ex monumentis historiarum, aut ex Principum indole repetebat, quas falsò plerumque spes adulatrix, & vana cupiditas suggerit, cum improviso velut fulmine ictus spe rursus tandem, & animo concidit. Baltharus Hispaniarum Princeps, qui acerbo post facto præreptus est, cum ætatis suæ annum quintum decimum ageret, adhuc disciplinæ civilis rudis, regique splendoris, ac moris expers male educatus, ac pejus edoctus inter mulieres adolefcebat. Ægrè id Rex, & Regina passim sæpè inculcaverant Olivario ut separatam, ac certam in Regia statue-

ret Principi sedem, muliebrique consuetudine, & corruptelis abstracto convenientem familiæ pompam, & ornamentum Principe dignum instrueret. Olivarius tamen suis artibus fretus in re ipsa cunctari quàm maximè posset, & alias ab aliis dilationis, & moræ subnectere causas quærebat; regium enim adolescentem uxori Olivariæ traditum, ejusque dolo, & blanditiis puelarum amoribus innutritum, & manu fallaciter ductum, ut supra tetigimus, impensius Olivarius optabat ætatis flexu, ac temporis cursu enervatum, ac mollem. Porro autem filium ejus Henticum nothum obscuræ, atque ignobili vitæ confestim ereptam, ut Principis illum famulatio præficeret, & per hominem arctiori sanguinis sibi, nexuque fortunæ conjunctum, Principis aures, & aditus obsideret, cum magnis honoribus extulisset, usu temporis opus erat, quo ille privata vitæque turpiter actæ sordes aulae consuetudine abstergeret. Inter has Olivarii fraudes, & moras, quibus redimere tempus rerumque occasiones arripere satagebat, Rex, quod spontè sua facere nunquam ausus hucque fuerat libellum Olivario porrexit, ubi illo inconsulto manu sua perferipserat Rex quos filii servitio delectos proceres vellet, idemque subinde jussit ex libelli tenore familiæ amplitudinem præparari. Olivarius veteri audacia, vel affectata potius, qua occuleret metum, fiducia, decretos & à Rege ibi quoque signatos famulos paucos admisit, alios erasit ut moribus, alios ut natalibus impares, in quosdam sibi ipsi invisos & ideò magis suspiciosos petulantius, & acrius inventus est, non aulico intra limites Regiæ præstito Principi obsequio, sed per emissum inde pedem ex libero ingenii, & consuetudinis usu internosci mores hominum dictitans. Nec sanè gravatè tunc illud accipere ore tenus ostendit Rex; tracto deinde prolixius sermone

sermone cum mentio quoque de sede Principis incidisset, Rex Olivarium interrogavit, ecquam ædium suarum partem, quæ satis deceret, pro habitatione filii Principis duceret? eam Olivarius respondit, in qua regius frater Cardinalis agebat. Quidni, Rex adjecit, elegantior, ac dignior ea pro Principe sedes erit quam tu id temporis occupas, ibi pater meus, ibi ego Princeps vixi, isque locus in Regia ex longo intervallo est magnificentia Principum constitutus. Sensit tum aulicas artes, qui satis in illis instructus ac volutatus erat, eoque verborum ambitu sibi per astus tacitè innui, ut Regia protinùs demigraret. Repentè igitur animo consternatus, atque attonito similis, cum stupor simul ac dolor emissa trepidè verba in fauces revocarent, paucis, cursimque tandem ab illo se turbine explicuit. Bene monere Regem, properoque discessu se vacuam facturum Principi sedem. In cubiculum inde redit, ibique solus, & clausus, ubi horrida ea solitudo, mœstumque silentium colligere vires, contractumque laxare animum dabant, secum ipse volvere cœpit. *Quid insuper expectabo? Quid ultra experiri jam prostrato, atque afflictò licebit? Odi me Rex, urget Regina, conspirant undique proceres, conjurata ipsa quoque fortuna sevit, fatique impulsibus rapior. Faceffere modò Rex, meque aula abire precipitem jubet, jam omnis extincta spes est; aut infamia, aut interitus mihi quidem in hoc discrimine subeundus; hic me, si restiterim, illa, si cesserim, consequetur; porro nihil mihi misero superest aliud, quàm quasito quocumque colore, atque specie communi existimationi, honorique quantum ipsa ementiri nota calamitas sineret, providere.* Eadem itaque nocte, dum Rex cubitum secedebat, Olivarius ejus pedibus provolutus Regiam, ac regimen deferendi facultatem exposcit, ad rem ipse attritam laboribus vale-

tudinem, declivem ætatem suam, regiminis fatietatem, solitudinis desiderium obtendens, omnia etiam sibi cum ætate senescere, & fluere quotidie, labique videri; ereptum, quod superesset occupationibus tempus vacandi animæ curis, meliorisque vitæ negotiis attribuendum esse. Rex adhuc similis restitanti, & neque id omninò probare, neque improbare præ se ferenti, hoc non negare se dixit, sed pro rei temporisque maturitate differre. Hæc suboscuro, & quasi implicita verba Regis, & quæ torqueri in sensum ancipientem poterant, ut credula nimis sibi levissima quoque spei aura statumque circumfertur ambitio non nihil mœrore jacentè, & animo prorsus afflictum hominem erexerunt. Sic ergo inter spem, atque metum, & varias & invicem dissidentes cogitationes, & curas illa integra nocte Olivarius cum æstuasset, prima ipsi denique lux dubitationem omnem exemit, tunc enim manu Regis in hanc sententiam conscriptos codicillos accepit. *Pergeret citò Loëccium, ibique se contineret, Rex donec aliud, quod è republica duceret esse statueret.* Cohorruit, diras eas notas dum legeret Olivarius, non enim satis sibi, fore, crediderat, quod adhuc tantopere formidaverat. Uxoris propter ea consilium, aut potius in tanto malo solatium sollicitè quærens, codicillos quos ipsi Rex dederat, ad mulierem, quæ moram Loëccii tunc faciebat, summisit, adjiciens raptim veniret ad aulam, ibique simul jam leviora hucusque cætera experti majora, & extréma remedia tentarent. Mulier ubi hæc intellexit supra modum attonita, & velut fulmine icta aliàs solertissima, & cauta, nunc coram astantibus non linguæ, non suspiriis, non lachrimis temperare præ nimio doloris ardore poterat. Curru igitur statim conscenso ab Loëccio ad

Regiam quàm celerrimè convolat. Videt ibi virum, primusque & mutuus eorum aspectus in uberiores utrumque lachrimas solvit; eo mox lachrimarum impetu effuso cum aptiora inter se pro electione consilia discuterent, diuque suspensi, sollicitique quia malum hoc ingens memoriam excuteret mentemque turbaret, omninò hærent, & cunctarentur, decurrere tandem ad obsecrationes, mistasque lachrimis preces placuit, si blando Olivaria sermone, fletuque Reginae fortè valeret, Regisque animos mitigare. Mutandæ sententiæ, novisque semper casibus esse unumquemque mortalium obnoxium, & feros etiam, ac ferreos animos non semel duntaxat mollire preces, scindere lachrimas consuevisse. Hoc illa consilio mœre squalida, habitu inculta ore, visuque planè deformis Reginam, ac Regem separatim aggreditur, humique prostrata, lachrimis, atque interjecta singulibus voce rogat, rationibus etiam „ instat, Ne viri tot indefesso, ac diu „ turno cumulata labore merita patiantur infami desinere exilio, neve „ innoxium ministrum ea iniquitate „ fortunæ, aut æmulorum infectatione, „ & invidia tantò cum dedecore conflagrare, si perfidiæ, si negligentia „ quoque, si voluntarii cuiusquam „ erroris, & lapsus jure Olivarium „ convictum invenerint, quando aliquid „ esset, quod morte crudelius, ac „ trucius excogitari posset id sibi in „ supplicium minimè recusare, sin acculare „ fare fortunam, aut sidera liceat, aut „ immutabili lege ratum factorum dissolvere „ ordinem, aut eorum in homines, „ si fas ita dicere, culpam transferre, ficti hujus criminis, multò „ magis, quàm Olivarium fore profecto „ participem Regem, cujus oculis „ auspiciis Imperii moles temperaretur. Proinde iræ ne tantum „ aut vulgi quærelis indulgeatur, ut

ira, & invidia potior consilio, & ratione habeatur. Jus legis, quæ nec vili, & abjecto, ac summè impati denegatur more suo agat, per quam Olivarius criminibus absolutus pristinum locum retineat, vel aliter jugulatus, ac sævissimè tortus meritas pœnas rei publicè solvat. Hanc mulieris orationem lachrimarum subinde fusus tanquam imber excepit. Rex porrò illam quanquam fletu, & lamentis, & contorta quoque argumenta iterum repetentem absque responso reliquit. Regina verò, quod tot rerum adversarum experimentis, inquit, populi afflatu, hominum, Divorumque consensu, tantæque omnium concordia sancitum fuerat, mortalium quemquam rescindere nefas duceret. Tunc Olivarius uxoris desperatis auxiliis cum omnia ad præcipitium sibi tendentia cerneret, nec esset ubi pedem in lubrico figere posset, vertit se tandem ad Ludovicum Arum ejusdem sororis filium, quem & si satis ipse sciebat, imperiosè, atque asperè primùm à se aspirante fortuna tractatum, & graviter etiam sibi æmulatione gratiæ Regis offensum, sordida tamen, ac scædè projecta semper ambitio eundem ad Ari pedes reverentem, ac supplicem hominem traxit, ut triduo per eum in Palatio morandi spatium sibi daretur à Rege. Ad rem adornabat grave famæ suæ, grave communi familiæ fore, si in tanto collocatus fastigio eo præcipiti cursu aula extorris amandaretur, facilius, ac mitius profectò futurum id temporis supplicanti, vel prætexendæ injuriæ, vel animi confirmandi, vel componendæ rei domesticæ causâ permitti. At revera per hæc effugia vir eruditus, aulæque prudens factu rei duræ, sibi que nimis acerbæ fallacia intervalla temporis connectebat, quippe quæ res improvisas, ac magnas per momenta ferè singula soleant in

in mundum, qui ex volutione perpetua dicitur Orbis, inducere. Rex in Ari petentis gratiam eam triduo in Regia manendi Olivario dilationem indulgit, simul & publicis interesse consiliis, & quod regis summæ clementiæ argumentum insigne fuit arcanos etiam, quos ipse vellet in regio scrinio ponere codicillos, alios pro arbitrio comburare. Plurima idcirco regnandi artificia, & Principum sacramenta, quæ fas non erat lucem aspicere, ignis absumpsit. Conclavis secreti postremò clavem, extremæ fiduciæ scilicet pignus, cum tradere jussus esset, eam ille per Arum reddidit Regi. Postridiè colloquium à Rege petit; quo non seosum, ut requisierat, sed coram arbitris dato, prima ab Olivario prolata Regi, verecundia, ac modestia composita verba fuere, gratias nempe Principi agentis, quod ille exoratus annuerit, effatam denique ætatem fragilè que habitudinem corporis in longè sibi expetitam, ac necessariam secedere quietem; eaque & similia quæ vel obsequio exprimendo, vel ejectionis ejus ab aula tegendo decori congruebant serena fronte, vultuque placido percepit Rex, cum verò ad ejusdem officia, & longa merita recensenda inflata quadam oratione flexisset, adeò elatè, ac superbè, & exprobrantis potius, quàm more obsequentis, ac celeriter verba volvens locutus est, ut horrida, ac plena jactantiæ verba valdè pertaxi fastiditque Regis clara in ore, & oculis signa, ac turbidas notas circumstantes deprehenderint. Ex his visis, compertisque fama protinè aulam implevit, & inde foràs se subito effudit, jam eecidisse Olivarium. Porrò incredibilis passim lætitia, & publica gratulatio, nedum antiquos Olivarii obrectatores, & æmulos, sed promiscuæ cujusque ætatis, sortis, ac sexus etiam mortales omnes affecit, & eousque luxuriantis communis lætitiæ sensus excessit, ut eo ipso Oliva-

rii casus populariter jacti die, plures constiterit institores non venum, sed dono dedisse merces, pretia quosdam rerum venalium imminuisse, mutuum per alios liberalius concessum, ab aliis conflatum æs alienum extinctum esse, cumque paulò post Regem prodire in publicum incidisset, tunc nimia lætitia provecta plebs inter crebros subsultus, & corporis jactus, plausu, gestibusque soluta sibila, turbas, & voces clamando miscebat. *Vivat Rex; pereat improbus minister.* Audientem hæc Olivarium, tantòque se hominum gaudio, universalique consensu opprimi, insuetumque similia pati furor cum pertinacia subit, jam animo confirmatum per iniqua, per æqua omnia prius experiri, ac tentare quàm Regia pulsus egrederetur, velle cum fortuna propè luctari, aut fati necessitatem abrumpere ambitione cæcus, & ira, atque odio corruptus, & æger animus apparebat. Reddit itaque ad Arum iterum supplex, & vultu animoque sordidè abjectus, ac tristis, varias fraudes, astusque per verborum ambitum nectit. Docet nec sibi conducere, nec si ei etiam permissum esset, velle diutius in Regia consistere, omnia jam ibi obtinentibus æmulis; in loco per se præcipiti, ac lubrico multò minùs stabile quidquam, aut tutum afflicto, & undique circumvento reliquum esse posse. Aliquantulum moræ, ac breviora pro discessu intervalla tantummodò petere se, ut ea per tempus deflagraret invidia; ut illæ passim in ipsum contumeliosè jactatæ raucescerent populi voces, tandem ne cum vitæ quoque discrimine in tanto ardore, atque impetu populi raperetur. Rogat igitur Arum, ut tridui alterius profecturo absque ullo dubio dilatio per eundem auctorem sibi à Rege condonaretur. Arus autem quem prius in aula vigentem multas per artes à gratia Regis excusserat, in ipsum

modò versa fortuna languentem, & fractum haud recusabat deinceps indulgentiæ præbere speciem; ita sibi cōmodum esse ratus gerere morem suavi, mitique naturæ Regis, cui ut Olivario solutæ per omnium insidiarum illecebras ille totus jam imminebat, quemadmodum utile sibi quoque, at saniori quidem iudicio Olivarius arbitratur invidiosū à Regia discessum usui temporis, rerumque volventiū vicibus objectare. Proinde ex æmuli voto Arus cum Rege intercessit, ita tamen re comparata, ut cū Rex ab Escurriali quò venatū eo tempore vergeret, his tribus dilapsis diebus regressurus ad Regiā esset, in ea Olivarium minime offenderet. Hæc quæ à Rege per Arū extorta prorogatio tēporis fuerat, præterquam Olivario, & ejusdē uxori, occulta cæteris erat. Inter hæc voluptatis prætexta causa, cū ad Escurrialē se Rex ex composito contulisset, Mantuæ Carpetanæ Olivarius, loco suo quam præceps, ac postridiē ruiturus nihil tamen curis publicis intermissis in Senatu, in responsis Oratoribus dandis, in negotiis alacriter conferendis cū eundem habitum oris, inflationē, animique rigorem, & factum omnino præferret, nec etiam in triduo prius constituto, atque omnibus noto Regia digressus esset, id adversariis tenebrarū offudit, ut gratiæ Regis plerique eum restitutum esse censentes, alii dispersi, alii ambigui, alii ora affectusque mutantes quo novæ volvendæ subinde scenæ interfervirent penè jam frontem, & animum præpararent. Percussa inter alios, & conturbata Regina præsertim, cui, & acrius ut à se potissimum agitata tanta moles institerat, tum ira, metuque anxia hujusmodi litteras ad Regē absentē dedit.

Periculosè, atque acerbè Regi hætenus licuisse execrari in eo publicè gradu, & honore sustinere Olivariū, sed ita nunc rebus affectis, & constitutis absque summo dedecore, atque periculo à se sustineri minimè posse. Exarsuros profectò indignatione, & iracū-

dia magnates cum se artibus Olivarii, ac regia levitate nisi torpedinem dicas, deceptos esse cognoverint: simul, & novis disfidiorum, offensionumque causis ob ejus frustratentatum excidium, adjectis, & omnibus notis, illum ut præpotentem, uliorem, invincibilem admirantes, utque belluam primò irritatam, & suis comatibus potè à relictam extimescentes, in ea sanè posse consilia ruere, que ipsa cogeret desperatio. Quid non etiam insanire, a que ardere ferre plebem, & passim tumultuari si stetit imposturum Olivarius, visurum Regem fuisse, ut vana spe illectam, inanique lætitiæ irrisam? eam utique ipsam quæ more suo cæco rerum extrema soleat per avia, atque abrupta conjungere. Molestam rem esse cupere, inquietam eam expectare, turbidam autem spe arrepta repente devolvi. Utilius provisum in re tanti ponderis foret, nullam offerre mortalibus spem, quam temerè oblatam subito abscindere. Ad hæc non regno deesse partes, nec partibus Duces, hosque vulgò semel commoto, numero longè plures, quam in quiete apparuerint, turbulentos emergere, nec porro Castellam, quod sedes, & caput Imperii sit ab hoc crimine immunem ejus atavos comperisse. Hoc namque modo apud subditos Regem contemni tanquam rabido beneficio tabentem, ex quo laeso ipse animo, capta mente, sensibus propè stupidis indita, & jussu clientis invitatus, aut libens accipiat; ex contemptu præterea prorumpere audaciam, ex audacia impudentiam, ex hac denique obsequii corruptelas, & fidei nasci, simul & cæteras regni pestes que miscent Imperia, ac postea funditus tollunt. Satis igitur, & regno, & ipse sibi consuleret, darè que operam, ut verè subditi se Regem habere cognoscere. Hæc Rex cū legeret, intellexit ut clam prolatatæ Olivarii protectionis ignaram ejusdem astutiis, ac dolis falsam uxorem eo tempore haberi: ea nihilominus vis rationum, & causa ex adjunctis ab illa explicatis acerbior adeò concussit Regem, ut rem quam celeriter maturandam esse statuerit. Die igitur

tur

tur præstituta, post triduum nempè delapsum, Regi, quo scilicet pacto secretò convenerat ad Palatium regredienti decem occurrunt primæ notæ magnates, qui fusiùs, ac præter solitum omnia colentium, ac venerantium obsequia in speciem Regi præstantes, fidem, & operam quoque verbis amplissimis profitentur. Miratus rem insolitam Rex, quid novi hoc afferret, Ferdinandum Borgiam, qui propiùs eundem Regem comitabatur, interrogat. Tum Ferdinandus pleniora illa obsequia, respondit, multò ante proceres Catholico Regi solvissent, is nisi forte interpositus esset, qui corrumpere officia, & in eorundem, qui ingenuè obtulissent, convertere pestem formidaretur; Olivarium his verbis tacitè notans, quo tandem aliquando sublato, subditorum benevolentia, cultusque, ut par erat, in Principem statim reflorisset. Cæterum id quoque commenti ad eam rem solidadam aliis & multis sapienter adjectum est, cū Olivarii, uxorisque dexteritas tum Regis ingenium versatile, & longa utriusque possessione comprehensum, ac ferè medullitùs exploratum ne sententia caderet Rex, nihil omnino in tam arduo negotio remittere paterentur. Venit ad Regiam Rex, deque Olivarii protectione valdè sollicitus, id primum in vestibulo sciscitatur, cūque illum nondum abiisse, ut termino elapso pepigerant, dictum esset, improvise cum impetu Rex, & vultu, atque ira rubentibus oculis conversus ad Arum, me ne etiam invito, inquit, & reclamantibus universis erit animus Olivario diutius domi meæ permanere? Nunciantur hæc statim minacia Principis dicta Olivario, cūque alia, atque alia dies, notisque agitanti, ordienti, & jam artificii, jam patientia, ac temporibus uso nihil ex sententia procederet, omnèque jam simul expressas, & nequicquam etiam consumptas artes, exhaustumque acumen illud ingenii cerneret, statuit

tandem fortunæ, ac temporis cedere, ac protectionem accelerare. Verum enim verò perinde manentem, ac abeuntem more Tyranni pericula circuibant; in Regia quippe manentem hominem iram, minaque Regis urgebant, inde porro exeuntem metus gravior ex plebe ceperat, ne suo fortè illa néve alieno furens impulsu sese illi per iter infestam injuriis, atque ludibriis opponeret. Viam igitur quam jam necessitas cogere, initurus, sic illudere plebi impendensque periculum subterfugere Olivarius tandem excogitavit. Currum ejus peculiari ornamento conspicuum, atque omnibus notum, aliisque minores, quos esse itineris comites apparebat, Palatii apud ostium consistere iussit, ibique universo spectante populo longo tempore immobiles stare. Cū verò contracta vis hominum ingens, eoque major subinde confluens summo fragore, atque plausu Olivarium Regia digredientem videre avidus expectabat, tunc suos idem famulos jubet clam illos ascendere currus, qui erant in area oculis plebis expositi, ipse verò Olivarius per secretum Regiæ aditum alium ingreditur currū, sed pretio conductum, ac propè sordidum quò eum intuentes oculorum ludibrio falleret, citatòque ille cursu Loëccium, sed obliqua petebat via. Populus interim, qui diutius, & cū maxima voluptate illorum vehiculorum aspectu paverat oculos, ubi insignem Olivarii currum simul cum aliis suo moveri conspexit loco, tunc ornatus, & usus errore captus, vehique in illo Olivarium, id quod non erat existimans, rapida statim, confertaque multitudine incurrit, continuisque probris, clamoribus, saxis limphato similis currum persequitur. Jamque erant velamina currus crebris ictibus scissa, & rectoris, vectorisque partim livida, atque contusa, partim saucia, ac dolentia ferebant membra, & amplius quoque insanire, atque furere effusæ licentiæ,

P 3 suoque

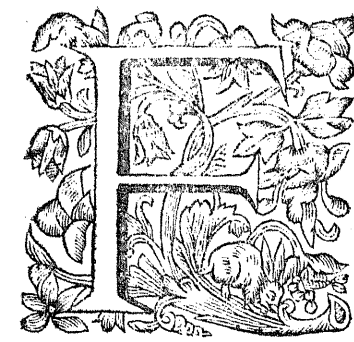
suoque ingenio tradita plebs videbatur, cum tanta savitiae, tantique erroris ut averterent causam ei, qui jumenta citius agebant, inhibent currum, vela subducunt, patet ibi non esse Olivarium, coorta irarum, saxorumque tempestas repente sedatur, illique tuto via reliquum praetergressi Loëccium tandem attingunt. Hic Olivarium inveniunt inter duos cenobitas sedentem, quos ad solatium itineris sibi comites sumpserat, & quorum nunc ore, verbisque defixus, de fugaci potentia, de falsis opibus, de fumo, inanisque saeculi strepitu, ac fastu vera ille sed fera documenta quarebat. A regimine, ac Regia per amulorum invidiam, adversaque fortunae successibus inflammata, plusque nervorum, & virium idcirco apud Reginam, Regemque nactam cum ita Olivarius ejectus, ac pulsus postremo fuisset, quod in lapsu non sua, sed alie-

na potestate imperantiam plerumque contingit, rumor statim incessit, percrebuitque vi philtorum addictum sibi que tandiu illigatum Regis animum Olivarium per insidias continuasse; figuras idcirco veneficas, & ferales in Regem notas alias in conclavi, in Regiae vestibulo alias inventas esse, nec certe unquam, in rem addebant, uni futuram subdito copiam, tanto imperio, ac fiducia loro velut adstrictum Regem ipsum circumfleendi, hic nisi altiori virtute coactus, ac diris quidem impulsus foret. Ita sane quo cordis contractio nimia, desidia illa, ac pusillanimitas Regis lateret, & ex eo quoque in suo crimine rimam inveniret invidia, odia in ministrum aciora constabant, cum iis artibus Olivarius natura mitem, ac facilem Regem devincherit, quas supra nos memoravimus.

DE
BELLO LUSITANO
LIBRI QUARTI

S U M M A.

FRANCISCUS Luzena Bregantii administrator, egregie manus suam obit. Ei ab Olivario tenduntur insidiae. Proditio- nis accersitur. Insons extremo, nimisque festinato supplicio tollitur. Bregantius aciora belli tractare consilia cepit. Arma hostium nedum expectat domi, sed ultrò quoque in Castellam infert. Galli milites terram marique frequentes Ulisippone appellunt. Lusitania vires. Armorum imperium Vasco Mascaregno traditur. Anceps Castellae rerum conditio. Sancti Stephani Comes copiis Castellensibus praest. Exercitus Lusitanus ducitur ad oppugnandum Valverdis oppidum, ab iisdem aliàs incensum, & ab Hispanis restauratum. Captum oppidum funditus diruitur. Badajocium obsidere aggreditur Mascaregnus. Ratus fore obsidionem diuturnam, retrò copias abducit. Exauctoratur à Bregantio, & in ejus locum sublegitur Mathias Albuquerque. Novi Ducis initia. Alconcellum primo impetu invadit. Arcem capit, firmoque praesidio munit. Villanovam petit, & occupat. Geldrius arcis gubernator, eam per honestas conditiones Lusitanis concedit. Eodem tempore, eodemque actu res Lusitana in ora Gallacia promovetur. Castellam meliorum Comes, jubente Bregantio, infestus Gallaciam intrat. Salvaterram furcibus invadit, & expugnat. Rex Catholicus, summo Navarria Priore, Cardinali Spinule armorum regimen deserit. Amissi nuper oppidi receptionem illi commendat. Cardinalis inglorius & inanis Compostellam repetit. Braccarensis Antistes conjurationis in Bregantium initia auctor, diem obit in Lusitania. Marchio Turrecius, à Rege Catholico, ad Lusitania fines cum armorum imperio transferitur. Propè collapsam militum disciplinam restituit. Dux Lusitanus urbem Albuquercium adoriri decernit. Sed re infecta discedit. Turrecius certam in hostem expeditionem praecipiente, petulanter obstitit miles. Antistes Badajocii Turrecium furibundum, & ad Aulam iter parantem, artificio deludit. Monticium vastat Albuquerque. Molvingenus Belga, urgente Turrecio, conferit cum hoste pugnam, evaditque victor. Fractus Albuquerque redit in Lusitaniam, & falsò sese victorem profitetur. Santalexium capit Molvingenus. Lusitani cujusdam militis furor. Rex Catholicus Turrecium, ire Elvum ad oppugnandum jubet. Franciscus Melus Lusitanus magistrus equitum superatur à Molvingenio. Ad urbem Elvum cum omni obsidionali apparatu movet Turrecius. Terretur initio ferale omine. Locus, tempus, fortuna, caelum ipsum illius inceptis obstant. Famà tandem ac viribus diminutus Badajocium redit. Se Magnatum Hispanorum quos Grandes appellant, numero adscribi poscit. Rex ea de re praeter morem Senatum

P 4 consulit.

consultit. Molestè fert Turrecusius hanc dignitatem non fuisse sibi attributam jure solum perperuò propagandam. Militia missionem petit, & impetrat.

✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠

BELLI LUSITANI

LIBER QUARTUS.

DUCIS, Comitisque Olivarii ruinæ memoria dignum, ac triste gratiæ Regum aucupibus documentum, trucidior, & alia Ulisippone calamitas anno eodem interfluente cum Francisco Luzena secuta est, visusque omnibus Olivarius quasi jure cadendo est, falsi quondam impositi criminis meritis pœnas Luzenæ solvisse. Lusitania repente cum defecisset, fortè Luzenæ tum filius adultus patris negotia apud aulam Catholicam procurabat, cumque eodem prope tempore tristis in aulam nuncius, & Bregantium sublatum à populo in Regem, & simul ab ipso ad secreta consilii Status valida quoque gratia fuisse confestim Luzenam adscitum afferret, gravis injecta Olivario suspicio est, an ejus gratiæ, munerisque amplitudo in viro illo fuisset arctioris fiduciæ præmium defectionis conscientia partum, & an aliquid ipse rimari per filium in aula posset, quod patrem, aut alios fortasse illius conjurationis affines argueret. Olivarius itaque statim satellites misit, qui juvenem prehenderent, ædesque lustrarent, simul codicillos, ac litteras omnes, quas apud eum invenissent acervatim collectas exploratum ad se perferrent. Quibus impigrè rebus, sicut jusserat, actis, scriptisque cum cura, & studio percursis, nulla quæsti vestigia sceleris, quæ læderent quemquam, aut quæ vel crimine quemquam aspergerent, suspicionis notæ repertæ sunt. Ipsa Olivarius tamen cum chartarum volumina excuteret, in alba quædam incidit folia, nomine, ac manu duntaxat sub-

scripta Luzenæ, qualia frequenter, pro ut res improvisa, tempusque reposceret stylo exaranda solent ad extremæ fiduciæ signum procuratoribus credi. Hæc alba seposita cautè, ac latenter Olivarius asservat secum ipse volutans illa si fortè quandoque corrumpi tum in Bregantii, tum in Luzenæ perniciosum casu, aut consilio liceret. Post ubi plurima secum ea super folia volventi, agitanti consilium tandem in animo sedit, vocat Hieronymum Mascaregnum, ejusque fratrem Marchionem Montalbanensem, utrumque Lusitanum spectatum prudentia, genere insignem, Regi, sibi que per multa interjecta pignora fidum. Ab his quasi per jocum hilariter sciscitatur, utiliusne esset Franciscum Luzenam perdere maleficio, an beneficio captare cum alterutrum sibi eligendi potestas in manibus foret. Militaria negotia Marchio, factorum ministeria Hieronymus exercebat, cumque mortalium sæpè consilia, singulorum conditionis, & habitus prope tincta colore, affectuque dimanent, ad eam Hieronymus sententiam inclinans quam decerpere miseratio ex mitiori sententia poterat, officio, ac blanditiis petendum esse Luzenam consultuit, Quippe qui omnium regni arcanorum pro suo munere particeps, si donis allectus, ac victus fidem mutando, ea fortè Olivario detegeret: quasi robore, ac nervo rerum per secreti effusionem inciso, ferè omnes domi, militiaeque in Castellæ perniciem intenti fragiles, irritique Lusitani conatus forent. Multò præter ea amplius Rex esset Catholicus lucraturus clementia, & favore sibi Luzenam conciliando, quam per ejusdem exitium amissurus Bregantius esset; nam ejus morte, & ea nefariè quoque accersita, Bregantio proditio

,, proditio per eum subeunda periculum, fructus autem proditiois spes cum ejus vita conjuncta interiret Catholico Regi; Luzenæ tandem interitus, addidit, si causa privata fieret, nihil sanè decorum, aut justum, nil vera, & Christiana virtute dignum intendi, sin autem publica hanc nullam extare causam, eo enim per fraudem intercepto ministro, alium subinde Status secretis successurum in Lusitania fuisse, & priori fortasse Castellæ rebus acriorem, infestiorémque. Contra Montalbanus Marchio differuit. Aegrè videlicet virum illum prudentem, & cautum, & in gradu quem exercebat honore, & opibus affluentem, quacumque arte, sive illecebra laceffitum ad eam deliberationem venturum, ex qua non minùs pro repetenda sibi promissi fide, & alienigenæ gratia periculi, quàm in patriam commissa perfidia foret. Ingens profectò donum, aut beneficium vim sæpè sapiùs, quàm circumflectere posset animùm, & constantiam excutere, maximam continere, modò ne gravi cum periculo jungeretur, nec majora incrementa labefactaret. Hic verò, & si verbis steterit fides, quæ semper tamen in incerto promissionis, & spei, exitusque futuri pendenda esset, ampliora, ac certiora quidem Luzenam, si in officio Bregantium circumvenisset in discrimen conjecturum fuisse, quàm illa, & incerta quoque astimanda, quæ incolumis etiam esset in gratiam proditiois per Castellam consecuturus. Has inter difficultates, & incerta consiliorum, unum tantummodò tutum, ac planè utile offerri, quod sapientia, ac virtute administrari cum imperii vis, atque salus inter regiminis æstus, jaçtataque reipublicæ vortices maximè nitetur, Luzena fortè sublato, execrabilem fore Castellæ hostem, stre-

nuumque Bregantio adminiculum defuturum, quo novum, & mobile in primis, ac fluctuans Lusitania præsertim indigeret imperium. Hæc porrò ut feroci, cruentoque Olivarii similior ingenio sententia, primæ quæmitior erat prælata est. Proinde in hunc modum Luzenæ paulò post Olivarius tetendit insidias. Erat per id tempus Ulisippone nobilis quidam vir Lusitanus maximè fidus, gratiusque Catholico Regi, qui Lusitani arcana Senatûs alia pecunia subducens, alia solertè explorans cautè, per litteras sæpè solèbat ad Olivarium transmittere. Hunc autem sive occulto naturæ quodam præfagio, sive quia nonnihil fortasse de ejusdem perfidia Luzena suspexerat, cum fortè in Regia vel alibi obvium ipse Luzena quasi averfando refugeret hominem, ille verò malè sibi in animo conscius cum etiam pejora, & inania timeret, ex eo pavidus, anxiusque jam de voluntario exilio, atque fuga cum Olivario clam agitabat. Per hæc opportunè, ac lubentè cum Olivario accidisset, fraude una contorta, exploratoris, amicique salutem, hostisque simul perniciem intendere, mittit ad amicum Ulisipponem alba illa omnia quæ Luzenæ manu subscripta, filioque subrepta folia apud aulam Catholicam fuerant. Præcipit etiam illi, ut via duplici in posterum secretæ regni notitiæ transeant, alia nempe assueta, atque tuta, alia ex industria periculosa, quæ eadem abdita rerum in albis Luzenæ transcripta Lusitanos data opera offenderent, compertæque suo nomine, ac manu obfignatæ proditiois indices litteræ exitium infonti crearent cum majestatis crimen affingerent. Subtiliter docet etiam quo aculeo, quo stylo, quo artificioso verborum pro solemnem figmento esset & rerum ambitu usus, unde crimini horror, metus, & ira Principi, perturbatio Judicibus, populo furor concitaretur. Alba hæc Lusitanus

fitanus accepta folia, sicut ipsi mandatum ab Olivario fuerat, diligenter composuit. Recto mox itinere tanquam ad Olivarium summissæ de more litteræ, & in custodes transitus lapsæ, Bregantio statim remissæ sunt. Qui re improvisa, atrocique valdè percussus, & animo percitus absque ulla mora de re ipsa consultum intimioris fiduciæ clientes accersit. Luzenæ ibi creditæ litteræ recitantur. Ea sacra liquet supremi arcana Senatus temerata atque hostibus prodita esse, quæ, & aliis, & ipsis qui aderant quoque præter unum Luzenam essent muneris causa recondita. Viscatis apparet captum illecebris hominem decus, fidem ac patriam, boni omnia civis, bonique ministri jura, & officia venalia apud hostes fecisse; manus præterea subscriptio, tempus, epistolarum contextus, res in speciem quasi fortuito deprehensa, & per errorem oblata manifestè Luzenam, & graviter in re gravissima fontem assimulabant. Erat Bregantius natura, usûque cunctator, ac mitis ingenio, consiliique vigorem, ac vim in temperantia, atque mora ponebat, premere idcirco silentio tantisper cognitum scelus, ac suspendere pœnam arbitratur, quoad fidos per homines ejusdem Luzenæ convictum, actiones, loca, congressus accurate explorari cum tempore licuisset, ut aliis innixum, explicatumque crimen indicis, & causæ gravitas prævaleret, rectè ita fieri decere pro summo ministro ratus, cui & malevolos cumularat fiduciarum ipsa muneris celsitudo, simul etiam è dignitate usûque Principis quoque fore, quem idem ipse extollendo, ornandoque invidiæ jaculis tanquam signum applicuisset, in eo, quo locaverat gradu, quantum ratio, & utilitas sinerent, pro viribus sustinere. Hæc merito sentientem, annitentemque Bregantium evicit tamen consultorum, eorumque Luzenæ pariter æmulorum tristior prolata sententia,

fususque in tempore livor, multum illi metus incutientium, si manifesto perfidiæ sceleris, Regisque Philippi mercenario comperto clienti, jam cunctatiùs, ac mitiùs in crimine agendo, cum fortè rem præsensisset, elabendi dedisset locum. Hinc enim ad regna alienigena dedecus publicum evasurum primum scilicet è Status secretis ministrum jam impio facinore notescentem cunctatione, ac socordia Principis perfugæ similem tandem elapsam, nec Lusitaniam quidem fore minùs periculosam si eo potiretur hostis, qui rationes, regni vires, consilia Principis, etiam mentis recessus calleat, & ea exteris nudaturus cum reipublicæ vulnere sit. Secundum hæc dicta Luzena statim comprehenso, & in custodiam impacto, res ubi illuxit, ingenti admiratione, & formidine admista propè attonita civitas stetit, hæc unde ludibria, insperatasque in hominem vires inconstans, & sæva quanquam repente fortuna produxerit, quæ paulò antè florentem, & in culmine rerum, & gratiæ summè felicem, omnibusque metuendū, ac venerandum aspexerant, in momento velut transversa incurrente fortuna, prostratum, abjectū, squalore, ac sordibus involutum, juguloque restim per horas timentè conspiceret. Eodem quoque tempore Lusitanus Olivarii explorator alias paginas albas, plures enim abditas secum habebat, & alias etiam ad responsionem confictas ab Olivario, quæ videbantur Luzenæ reddendæ, plenas omnes rerum novarum secreta maxima, quæque summo duntaxat patere ministro poterant, continentium, illa ipsa via, quia suspecta, & lubrica erat, emenso tempore, ac loco in Bregantii manus incidere procuraverat; cumque ita omnes eodem viderentur ordine litteræ, & gravius rerum propè concentu in interitum hominis consentire, à censura Status Senatus ad strictiorem judicii formam Luzenæ causa

causa transfertur. Res porrò via juris agitur à Judicibus; indicia, & argumenta tractantur, quæ antea fuerant in Senatu Politico more discussa; Crimen atrox erat, causa omninò dilucidata; in suffragia Senatus ierat. Primò ergo colloquio vix adhibito Judices rei capitalis Luzenam propè condemnant, & supplicium etiam accelerandum adjiciunt, cætera, ut consuetudini, ac legi potiùs deserviretur, quàm causæ velociter expediri. Tale enim erat fraudis compositæ acumen, & versuta subtilisque nocendi per epistolas ratio, ut rem evolventibus illam, nec reo defensionis, nec ampliùs superesse Judicibus videretur veritatis querendæ locus. Ad hæc majestatis crimen urgebat, & ira Principis, & quibus mos est in aula ad alieni imitationem judicii, mancipatòque superioribus studio omnia laudare, aut promiscuè reprehendere. Læsa indè graviter causa, perturbata inquisitio, & arbitrium Judicibus imminutum ex festinato quoque supplicio gratiam apud Principem sibi, plus fore apud populum in illo negotio consentibus. Luzenam igitur Judices arctiori custodia, ac terra caligine inclusum conveniunt, & ab ipso requirunt, nosceret ne, quas iidem habebant in manibus litteras, adjectasque litteris notas? Hic statim porrectas sumit epistolas, intrepidè legit, hæret præsertim in subscripti nominis signo, plusque indignationis ipse quàm metus turbato præferens vultu, subscriptionem, respondit, suæ similem apparere, litteras neque à se, neque ipsius jussu scriptas, neque subscriptas esse; impiam se quidem, ac validam fraude perit, eamque dissolvere, ac prodere statim in lucem ad ipsos Judices pertinere. Memoriam effluerant fesso occupationibus viro, alba quondam negotii causa filio commissa folia, vel illa fortè crediderat, quod ita occasio tulisset, in aula Catholica tradita: illas idcirco si-

ctitias notas, fraudulentum verborum tenorem, & nefarium omninò commentum existimabat. Caterùm cum apud Judices parum valere soleant quæ vulgò fontes afferunt sui purgandi gratiam, nisi ea summam cum vero habeant similitudinem, eaque levis, ac frivola in speciem responsio Judicibus videntur, cumque ex adverso indicia, criminisque argumenta tum connexa inter se, tum in se valida viderentur errore humano, verique similitudine capti Judices perduellionis, ac majestatis reum Franciscum Luzenam pronunciant, quem subinde quanquam infontem in ipsa cura, & labore egregiè sui muneris obeundi extremum, nimisque festinatum supplicium sustulit. Iniqua profectò, eaque vetus sententia Principibus stetit in majestatis noxia, Statuive, ut appellant, materie, minùs pœnam ad infligendam disquisitionis exigere, eoque persæpè judicium, & causam præcipitare, his planè ignorantibus, aut fortè imitari dedignantibus Numen, cujus supplicium sero, claudoque succedere pede dicitur quod iidem exemplum rectæ justitiæ traderet.

Sublatò Luzena, acriora Bregantius belli subinde tractare consilia cepit, jam animo erectus, ac fixus nendum arma hostium nolle domi expectare, sed ultrò quoque in Castellam inferre. Moverat Principem eo tempore satis comperta hostium in hac contemptim moderanda militia quadam segnities, & animi torpor, ex quibus noverat alios tunc avaritia præcipientes re nundinaria pro bellica uti, scortis, & otio alios, aut rapinis implicitos, Ducisque quorum ea vindicare, ac revellere vitia peculiaris oneris esset, suo quoque exemplo firmare. Vetus præterea ex segniori illo modo gerendi belli Bregantio suspicio quotidie magis ingravescēbat, quod Hispaniæ pro Lusitania recuperanda magnates ob

privata

privatas suas rationes deficeret animus, sive fides, sive ipsa augenda reipublicæ ratio; simul & ipse longa experientia didicerat, multò profectò floris, ac roboris minùs Hispano subesse Imperio, quàm fronte, aut garrula fama, aut terrore, apparatusque minarum ostentavisset. His accesserat argumentis nunc solito major exercitus copia Lusitanis, Gallisque militibus misti, qui terra, marique frequentes Ulisipponem eo tempore appulerant. Horum autem Gallorum militum dolum, quo hosticum solum impunè pedestres longo spatio quamplures emensi sunt, ut solertia, atque audacia simul insignem, inferere placet. Rex Francorum icti federis gratiâ plures conscriptas in regno cohortes convenire Rupellam iusserat, ut paratis in loco navibus socio, & amico suppetias laturæ in Lusitaniam trajicerent. Verùm ut Gallica gens, bellandi, suâ indole, cupida est; nec absterri solet periculis soli peregrini adeundi, delectu per Regem in Gallia passim indicto longè plures Rupellam confluxerant milites quàm Rex designaverat aut capere naves poterant. Igitur cum à portu plenæ militibus naves solvissent, vis reliqua militum ingens in eo littore destituta, ignara consilii, eaque subtristis, & animo prope torpens ad arenam projecta jacebat. Consilium deinde post mutuo collatis ibidem sententias ineunt, ut cultum, & habitum mentientes Hispaniam pedibus superarent. Placuit idcirco indumentum, ac notas sumere eorum, qui religionis, & voti causâ ad Sanctum Jacobum peregrinantur, sacro tanquam vinculo obstricti, illud ritè solutum cum solito amictu pergerent Compostellam. Ea illi mente per diversa, & obliqua viarum, ne multitudine proderentur, dissociati, distributique, erant enim ferè quingenti, animosius iter arripiunt, alii Italicam, Belgicam alii linguam, & patriam, mo-

resque jactantes, quemadmodum oris, & corporis lineamenta, & linguæ usum, ac sonitum figmento congruere per similitudinem apparebat. Horum nonnulli tandem Mantuam Carpetanam ingrediuntur, singuli publicè stipem peregrinorum more petentes. Hic fortè accidit, ut quidam ignobilis adolescens, ac penè puer cum ab habitus ejus illuvie, motuque linguæ durum fundentis ignotis auribus sonitum abhorreret, more puerili unum eorum intemperanter jocosis probris, multisque facetiis incesseret. Ad quæ vir militaris, & Gallus furis, & rabie statim correptus, quasi ad ludibrium, & jocum homine Gallo Hispanus superbus abuteretur, pugione tum, quem sub veste tenebat, districto, ruere in Hispanum laborabat adolescentem, ejusque linguæ licentiam sparso cruore multare. Concurritur statim à multitudine quæ in via sive transitu erat; & primò impeditus est Gallus, ne interficeret fugientem, mox in carcerem raptus à satellitibus est. Ea re protinùs evulgata, tunc aulicorum memoriæ subiit non paucos hujusmodi incedere notæ per oppidum homines visos, narrabant, & alii, plurimos sibi dum iter facerent, occurrisse qui ejusdem habitus specie Hispaniam pervagabantur. Hinc porro administris fraudem conjectantibus hostium, regium subinde prolatum imperium est, quo alienigenæ ubique per iter cum hoc amictu, habituque deprehensi, & absque litteris assertitiis omnes in vincula truderentur. Hoc impigè factum est, Gallique commentis hujus artifices supra ducentos per Hispaniam errantes inventi sunt, qui ad Mantuam Carpetanam pertracti ejus carceres impleverunt; feliciter reliqui ferè omnes ad Lusitaniam elapsi jam novæ militiæ nomina dederant. Quibus auctus Bregantius, lustratisque de more copiis decem ferè peditum tria equitum milia recensuit, præter voluntarios, & honora-

honorarios commilitones per agmina passim effusos. Armorum imperium Vasco Mascaregno Obidensi Comiti traditur, huic auctoritate, & officio secundus Joannes Mendez Vasconcellus summius Castrorum Præfectus erat. Item Bregantius, ut fiduciam acriorèque virtutis, & gloriæ stimulos propinquitate militibus adderet exercitum ipse cum optimatibus comitatus in regni consilio subliterat. Caterùm his belli nervis, & viribus si Castellenses cederas, longè quidem inferior, ac plane anceps Castellæ rerum conditio erat. Rari enim hinc pedites, equitèque, quorum meliorem per id temporis partem aut morbus absumperat, aut fuga disjecerat, aut Catalauniæ ad se bellam abstraxerat, reliquis miles otio, & lascivia corruptus, iners, raptor ipse predando factus, & rapinæ proximus hostis. Præerat etiam hujusmodi copiis Dux propè imbellis, imperitiusque militiæ, Garaïo enim ad Catalauniam cum armorum imperio translato, successerat optimo Duci Sancti Stephani Comes, vir ita sane probitate, morum suavitate, modestia, aliisque bonis artibus præditus, ut imperatoriarum valde jejunos, & militibus vacuus. In hoc statu rerum exercitus Lusitanus ad oppugnandum Valverdem ducitur, idem scilicet oppidum ab iisdem aliàs incensum, atque vastatum, sed quia propius objectum hostibus erat, & quasi limitum propugnaculum, ideò refici, impensiusque muniri Garaïus curaverat, & Lusitanus suas ibi vires aliàs prosperè expertus, latius nunc jacto terrore belli majora sperabat. Valverdi ea tempestate tuendæ aderant legiones Italicæ duæ sub Joannis Baptistæ Pignatelli, & Francisci Caraxe ductu; Pignatello; quia erat stipendiis, usuque militiæ prior, onus tum illud defensionis infertiterat. Huc Mascaregnus infestis cum copiis magno tumultu, ac stre-

pitū appulsus, cum finitima quæque vastasset haud lento signique obsidio, verùm impetu, ac vi quamprimùm potiri municipio constituit. Belli ergo tormenta disposita, ac frequentius exonerata, postquam primam libem, incisionemque muris indiderant, in eos conglobati tunc Lusitani ferociter irruunt. Nec sanè minori ex hac parte constantia, atque virtute aggressores excipiuntur; vulnera passim, extrema pericula, cædes, & tam sudoris quàm cruoris effusio acerrimè utriusque intenduntur, cruentamque post pugnam fessis, fractisque Lusitani recedunt, superiores exitu hostes, at perinde debilitati. Hoc militari quidem ardore, impetuque per triduum extracta oppugnatio Valverdis est, strenuis videlicet iteratis contra muros tenentes assaultibus, eosque vicissim intermittente machinarum, exitalique belli tormenti usu, quò latior, ac tutior iis, qui irrumpere conabantur per stratas ruinas, & armorum, & hominum clades pateret accessio. Repentinæ, ac fortes interdum incursiones exeuntes oppido milites agitabant, quorum seu fortuna, seu virtus quam sæpè superior in his conflictibus extitisset, gravior tamen in victores, quàm victos cadebat felicitas ipsa certaminis, cum illis victoria paulatim vires imminuens, bellatorum, quàm maximè laborabant, inopiam auget, in his infortunio, & ex bello quoque sarcindæ jacturæ satis esset militum copia. Sustinendi diutiùs itaque oppidi, quæ tenuis, & una restiterat Ducibus spes, externis duntaxat pendebat auxiliis. Pignatellus hæc Badacocii, supremus ubi Dux morabatur, enunciat, acceleratis præsertim se egerè subsidiis, ne serò post missa, ab hoste fortè intercepta, vel irrita forent. Audit hæc Comes, nec illi tamen consilium, nec vis, nec animus ad maturandum negotium in re tam præcipiti,

& aspera suppetebat. Itaque frustra consiliis terere tempus, increpare, precipere, vocare absentes, novas velle conscribere copias, sic metu, segnitie, cunctatione rebus omnibus conturbatis, cujus profecto tergiversationis & moræ Ducis arctior, ac solito pressior jam municipii conditio intolerans erat; ficta ille tamen Pignatello respondit. Intrepidè ac strenuè Valverdem tuendo ageret, plena se acie subsidio breviter affuturum. Oppugnabatur interea pertinaciter oppidum; nam majora belli tormenta incessanter excussa per altos hiatus ruinarum acervos ingentes ex disruptis, quassisque jam mœnibus statuerant; Has frequentes, & validæ sequebantur ruinas in labiles muros Lusitanorum irruptiones, cum in tanta affluentium multitudine militum novi, ac vegeti continuè cadentes aut lassos per vices exciperent. In oppido contra perpetuus, multifque labor, exiguus cædi superstes, ac se ipso numero miles, ac fessus; oppidanus à prælio averfus, & palàm aciem, & arma refugiens, munimentisque passim convulsis, ac laceris, nuda, atque obvia Italorum objecta corpora, & magna ex parte vigiliis eneçta, cruore stillantia pro acie, pro mœnibus erant. Urgebat rem etiam Bregantii propinquitas per reiteratos nuncios Valverdis excidium sollicitantis, cui, & Mascaregnus gerere morem, & militarem simul laudem captare summopere intentus jam indixerat Pignatello, nisi in tempore quod absque dubio ruiturum oppidum esset, more militiæ traderet, afflictis post rebus quod nunc usui clementiæ præreptum foret, iracundiæ solutum iri. Pignatellus igitur hæc postquam audit, & pariter videt majorem militum partem continua propè clade consumptum, nulla, aut saltè intemptiva ad extremum calamitatis adstrictis sociorum futura subsidia, hostem magnæ spei plenum, & virium audaci-

ter insultantem, assiduæque fractorum murorum labe plures per ruinas apertos irrumpentibus aditus esse, nec porro aliud ex ea pertinaci, cōploratæque defensione, quam fœdiora servitutis ludibria, aut interitum rem prolatando quæri, duodecimo ab obsidionis initio die pactus est cum Lusitano; cum cladis ipse reliquisset, & armis in Lusitaniam contēderet moram in eo loco facturum, donec ætas dilapsa esset, vita oppidani, atque opibus integri, quocumque velient egressi, ibi figerent domicilium. Utrinque constitit fides, oppidumque victor Lusitanus ingressus, ne rursus fortassè, ut prius contigerat, instauratum fines ejus urget, illud funditus diruit.

Valverde ita capta, ac statim eversa, ad famam quæ falsò tunc discurrebat hostilis exercitus adventantis cupidus Mascaregnus certaminis aleam experiendi eò movit cum omnibus copiis. Vano subinde rumore comperto, hostemque copiis animoque imminutum, ac trepidum, nec manus propterea conferre audentem murorum ambitu, & claustris protegere se, tum vel ob hostium contemptum, vel inanem illam jactantiam majus, quam pro viribus certè poterat suscipere facinus visus est, scilicet Badacocium opulentam, & magnam urbem illius regionis caput, sedemque belli circumfidere. Eo porro improvisus evehctus extra tormenti bellici jactum milite distributo, cingit undique urbem, vias intercludit com meatibus pervias, loco opportuno collocat equites, alias soluras, & vagas militum turmas ad fortuita designat, ingenti tumultu, inani fragore, affectatisque minis latè erant omnia, bellique aspectu horribili circumfusa. Urbanus interim miles pro mœnibus stabat, nec loco abscedere certus, nec cum hoste conflare, nisi quantum urbis custodia, murorumque tutela sineret; propugnacula quippe urbis, circuitusque murorum, copiarum quibus

bus intus egebant, supplemento Castellensibus erant, simul re ipsa minores, quibus aliter superabant, Lusitanorum vires ac nervos efficiebant. Id ipsum cum animo volveret Dux Lusitanus vel ira succensum, & sapius injuriis extimulatum, ac lacessitum, ab urbe detractum elicere ad pugnam nititur hostem, ac si res processisset, tunc murorum ab aliqua parte defensionem extenuare. Concurratio inde passim, rapinæ, vastitas, cædes agrestium, propinquorum agrorum, atque villarum incendia, omnia hæc miseranda, atque trucia ad iras exacueudas, frangendamque constantiam oculis hostium subjiciuntur. Propius deinde equestribus turmis immixtis tum armis, tum contumeliis, & probris petulanter ingestis, dum muro assideret, Lusitanus provocat hostem; sæpè etiam eò confidenter, & laxius Lusitani equites cursitando proveci sunt, unde, si erumpere fortè Castellenses constituissent, neque opis habendæ spes, neque regressui locus propè jam circumventis apparuisset; nihil tamen eorum cum Castellensibus valuit, ut improvidè irasci, aut loco ipsi moveri, aut quidquam incertæ vellent fortunæ committere. Sese vincebant, ut vincerent hostes. Tandem ubi Dux Lusitanus animadvertit cunctis injuriis, conviciisque jactatis, omnique malorum irritamento percussis, ne prælio decernerent, seu irruptionem e mœnibus facerent abundè patientiam sufficere Castellensibus, diurnam fore prætereà illius urbis obsidionem, & cum adhuc integra staret, universæ Castellæ opes ad ejus subsidia concitaturam rem in se duram, spe duriorum; longo, inanique labore occupatum, aut animo consternari, aut effluere, aut militem lascivire, hoc ille metu concussus, & ab urbis obsidione retractus, paucis hinc, inde pilarum ictibus cæsis retrò copias abduxit. Cæ-

terum fama ipsa constat si aliquot ultra dies Mascaregnus eo armorum objectu circumstrepere civitatem, obstringere obsidionem, atque interseptas tenere com meatibus vias institisset, præclarum fortassè facinus editurum fuisse. Tanta ex alimentis in urbe, re ipsa improvisa, atque imperitia cognita Ducis undique perturbatio, atque confusio erat. Hoc paulò post intellecto Bregantius, cui semper nobilium, quippe qui, & invidere sueverant, & fallere quoque fidem cum magna mercede poterant cum proditio, tum ambitio suspecta erat, eosque propterea in magistratibus honoribusque madandis haud secus admittere, quam præterire periculosum existimabat, causam sive causæ prætextum libenter amplexus Obidensem Comitem Mascaregnum statim exauctoravit, sublegitque in ejus muneris locum Matthiam Alburquercium, qui egregii primò Ducis, tunc honorarii militis partes in eodem exercitu agebat. Feralia verò strenui, novique hujus Ducis initia populationes fuere, ac villarum, casarumque ruinarum longe, latèque per Castellæ campos, agrisque productæ, postque multos excisos, ustosque vicos, & pagos, & prædarum, rapinarumque coacervatarum undique satis abstractum Alconcellum Alburquercius cum eodè exercitu invadit. Oppidum, situ cum esset, & munimentis infirmum primo impetu capitur. Supererat arx, quæ arduo, atque abscisso superposita loco, aggere quoque vallata, & militum satis munita præsidio, asperos, ac ferè inanes hostis assultus, longiorumque, si ultra is institisset, futuram obsidionem præ se ferebat. Tumulus arcis oppositus eminebat. Huc Alburquercii jussu majora subveçta tormenta supra trecentos emiserant ictus, at solo congesto, mollique incidentes irritæ pilæ torpebant, aut falsiùs illisæ, atque elusæ ceciderant. Rei igitur difficul-

tate perspecta, capere tunc inter se versare consilia Duces, ommitterentne inceptum, quia id nimis difficile videbatur, an hostium debilitati, bellique propitia, quæ per id temporis aspirabat, fortunæ confisi, in rem asperam amplius intenderent? Plerisque ibi censentibus Ducum, ut opus laboriosum, tractatu ne dum exitu durum, & quod non nisi belli munitionem, fortiorum sanguinem, tempusque vanè contere videbatur quàm celerimè prætermitterent, majori animo, quàm ex re ipsa concepta fiducia diffensus est Alburquercius. Etenim sive metu, sive viribus fractis, & suis munimentis passim inclusis, & circumfessis ab hostibus cum nulla tunc, aut longinquæ, aut inanes sperari pro arce venturæ suppetiæ possent, occasione, ac fortunæ incumbendum esse decrevit; multa, quæ aspera incaptu ab initio comperta essent, secundarum sapè rerum auferre cursum, alia unde rerum minimè poteras in hoc ludo fortunæ feliciter expediri. Erat arcis Præfectus capti nuper ejusdem oppidi Dominus Franciscus Sotomaior, cui tanquam omninò rudi ineptoque militiæ, cum minitabundus, nec certè quò tenderet, exploratus per ea loca discurreret hostis, imposuerat Sancti Stephani Comes Legionis quemdam Instructorem, fortem eundem, ac veterem militem, qui illius inertiam, atque imperitiam in molienda defensione suppleret. Arx quoque abundabat rerum, & hominum copia, interitus, scilicet, fugæ raptarumque per agros ab hoste prædarum referta reliquiis, tum alimentis, tum belli munitione, ita ut nihil ejus justæ, tutæque defensionis eo tempore posset, nisi propugnatorum constantia, animusque desiderari. In arcis igitur vallum, ut præceperat Dux, Lusitani ferociter impetum faciunt, idque subruere, ac lacere omni industria, atque vi conni-

tuntur. At incumbentium desuper virtus, & pugna, locique iniquitas eos deterrebat, & maximè fatigabat. Dum enim ab arcis cacumine favillarum, pilarum, saxorum tempestas continenter emittitur partim ferro, aliis igne haustis, compluribus sauciis, ambustisque, varia hinc pereuntium, debiliū, membrisque captorum forma, totiusque negotii miserabilis facies erat; qui verò sub arce pro vallo pugnantes stabant, superius à lociis adjuti, atque animo aucti commodius, & acrius certamen miscebant. Biduo obstinato in hoc certamine absumpto, vicit postremò Lusitana pertinax virtus, ibique inter cumulos aliorum super alios cadentium, atque spirantium cum largius infecta redundaret sanguine humus, proditur vallum; qui illud tenebant paucis eorum ab hoste interclusis, aut cæsis, reliquis fuga dilapsis. Ita occupato, & undique infesso ab hostibus vallo, nova rursus occurrit laborum, ac periculi species, altitudo videlicet arcis, situs etiam, in quo jacebat, confragosus, abruptus, ascensu nedum ipse oppugnatus difficilis. Ducere idcirco cuniculos placuit, at his agrè suffossis, & minori subinde pernicie quàm fragore, eò, quod essent loci cautes imperviæ, scindentibus se, propugnaculi tantum extrema pars, & ea quoque exigua dissiluit. Ita porrò cibaria, miles, natura situs cum satis superque firmarent arcem, quòd Præsidem tamen ejus ignavum, armorumque obiecto quoque fulgore, ne dum acumine trepidum noverat Alburquercius, simulato terrore, atque inanibus minis, quem ferro, quem flamma nequierat hucusque prosternere tum demum feliciter aggreditur. Denunciat itaque obsessis nisi arcem, corpora, & copias in illa congestas tridui intervallo traderent, cum Lusitanis omninò, ut satis tunc promittebat, fortuna favisset, fore, ut inter corporis cruciatus, & contumelias

tumelias omnia illi fœda, ac teterrima passi pertinaciæ pœnas exolverent. Ad hunc ventosum minarum strepitum cum formidine propè torpidus arcis Præfectus obriguisset, dum opportunè accessura sibi subsidia desperat, simul etiam pericula, minas incussas hostis, nequaquam re ipsa, sed ab impresso in animo metu, inanique ac fallaci Lusitani jactatione proposita pendit, postquam multas secum evolvit, ac fingit terroris imagines, spe omninò tandem animoque dejectus, ac fractus dedere hostibus aciem instituit. Idne modò committeret crimen, ne se, famam, & arcem, causamque Regis perditum iret, monendo, increpando, vehementer orando Legionis Instructor pro viribus obstitit, intèpestivam illam deditonem, turpem, execrabilem esse clamitans; ex ea tamen parte, quæ in regimine prævalebat, cum respublica claudicaret, hic ne impedimento dedecori esset, fœdè intra arcem commilitonum manu, sceleri causam præbente Præsidi, occiditur. Quo nefariè sublato viro, arx raptim, miles bonorum omnium congeries in hostis arbitrium, ditionemque concessit; & plane ut hujusmodi infidis, aut ignavis fortasse militibus dignum erat, omnes inermes, ac propè nudos, visu deformes, omnibusque militiæ ignominii affectos jussit Dux Alburquercius in Lusitaniam transire, ibique usque ad anni labentis exitum commorari. Arcem autem ut satis validam, Lusitanoque propinquam regno retentam firmo præsidio munivit. Hujus arcis, oppidique jactura Igueram etiam, Chelsum haud sanè imbecillia, sed Alconcello finitima loca Castellensibus abstulit. Hostium quippe cruore Lusitanus satis aspersus, & secundis insuper rebus inflatus alia urens, alia raptans, prosternensque obviam illi nemine eunte, strage, ac terrore cuncta compleverat, ablataque paulò ante

vicinitas arcis, circumvivescentes munitas, agrestisque potentiori, ac propinquo nisi se dedidissent omnia invia, atque infesta illis factura fuisset.

Post hæc Alburquercius Villanovam, quæ Fresini dicitur cum exercitu petit. Frequens tunc erat habitatoribus oppidum, muroque duplici communitum, cum quadruplici quoque murorum ambitu arce, totidemque turribus septa, atque in edito sita loco. Præsidebat arci, atque oppido Franciscus Geldrius Tribunus militum, clarus idem, vetusque miles, secundo quem loco, & cum altera legione adjuvabat Franciscus Aguerus item Tribunus. Cohortes etiam ibidem admittæ multique honorarii milites versabantur, huic enim oppido exscientia, & conjectura militiæ jurè modò timeri debebat. Etenim Lusitanus, aut subigere Villanovam, aut quæ recenter circum habebat ingenti sudore, ac sanguine parta relinquere cogebatur. Rectus quippe oræ tractus ab Olivença ductus, & qui à Lusitano nuper ablata complectitur oppida ad Villanovam excurrit. Hanc toti regionis imminentem, continentemque fusus ab Arca determinat rivus. Proinde ea nisi victa, subjectisque locis adjecta, nec certa, nec stabilis hosti, quidquid oppidi agrique circumjaceret, possessio acquisita fuisset, omnia siquidem ipsa claudit, amnisque flexibus cingit. Huc auctis copiis, ingentique fiducia animi ubi primùm Alburquercius appellit, quatuor ibi tormentorum suggestus ad loci situm erigi jubet. Ludovicum subinde Silvam, & Antoniū Saldanium Tribunos militum binis legionibus sumptis ire alacriter in suburbia, eaque omni belli terrore, atque impetu premere jussit. Aggeribus septa Villanovæ suburbia erant. Hos milites Castellenses primò fortiter sustentantes cum situs angustia, debilitas valli, tum militum numerus in re ardua, atque aspera iis porrò inæqua-

lis, difficilisque pugnae discrimen inferrent, plura passim excipiebant; quam infligebant hostibus vulnera, post ubi integer ille dies acriori utroque certamine implicitos, astuque fessos, ac languidos cum multo cruore ancipiti prope Marte distinuit, & jam ad tenebras declinabat, noctisque caecitas irritum oppressura certamen cum ceteris videretur, tunc Ludovicus Sylva in suburbia primus irrupit. Clamor omnium repente ortus, perterritisque militibus, qui pro aggere passim pugnabant in ea perturbatione, ac tumultu statim Saldanius ex altera parte pervasit; victus pulsusque qui supererat caedibus miles, ad oppidi munimenta confugit. Sic per strata suburbia aditu moenibus patefacto, curandisque corporibus proxima nocte concessa militibus, prima luce Lusitanus alacrior in oppidi muros incurrit. Duplici, ut diximus, hi muri ambitu fundebantur, ibique tum oppidanus, tum miles in hostes simul obversi firmiori vestigio, acriusque pro moenibus vires intenderant. Ad tormentaria fulmina redit idcirco Dux, quae ictibus saepe contorta ubi latam anteriori muro impressionem, ac labem effecerant, crebrisque ductis inde ruinis per latera aperta fatiscere murum, sensimque dissolvi Alburquercius animadvertit, tunc dato militibus signo, ii celerius assiliunt propiusque manus cum hostibus conferunt. Cruenta erat utrinque pugna, at ipsa invadentibus difficilior: ruinarum enim interpositi acervi cum duriores ascensum, ac vestigia prope lubrica facerent, & eadem super ruinas quia contiguae moenibus erant cum pede stabili regii milites inhererent, facilius impediabant subeuntibus aditum, simul etiam hostes, dum quidam rudera complanare, aut scalis admotis ex alia parte, quae a ruinis, ubi pugna flagrabat, averfa erat, evadere in murum contendunt, alii etiam audaciores per gladios, per

ignes, elidentisque sese cum strepibus turbas in murum alterum enituntur, ferè omnes tamen, strenue tum incumbentibus Regiis ex primo, & altero muro expulsi, ejectione & alii alios suo quoque praecipitio trahentes ferro, sudibus, flamma variis artificii effusa sternuntur, anteriori muro, quem plus animatus, quam permunitus defenderat Castellensis, penitus fracto, laceratoque, secundo plures per rimas fesso, nec longè ictibus duraturo. Diurnus hoc maxime modo consumptus militibus labor est, nox cum appareret, cani Alburquercius receptui iussit, dieque postera, ac subsequenti quiete jam fessis permittit militibus, tempus ille expectabat quo majora belli tormenta, quae perpetuo displodebantur, ampliori labe disruptos jam prope laceros aperuissent. Geldrius interea prior murus cum sefellisset, alteri verò ut semilacero prorsus diffideret, nocte, quae instabat invasioni futurae proxima, cum viris electis sese recepit in arcem, imbelli vulgo, vilique praeda, quae in oppido erant, hostium arbitrio relictis. Ubi illuxit, viditque oppidum Alburquercius omni praesidio nudatum, ac destitutum, hoc protinus occupat, diripitque, intacta sacra relinquit, virorum salutem, foeminarum pudori parcat, eosque fortunis belli jure tantummodo exutos inde aliò migrare coegit. Arcis deinde quoquo modo vincendae moles sollicitum Alburquercium, nec desiderio minus quam cura, & modo expugnandi plane aestuantem habebat. Multum ademerant illi fiduciae cum robur, ac nota firmitas arcis, tum impigri Ducis hucusque explorata constantia, virtusque; at prope tantum addiderant jam compertus numerus hostibus imminutus, ac fera, seu infirma Castellae purata subsidia; meliori itaque spe, quam formidine affectus, & quod vires deficerent per industriam

dustriam supplere paratus vocat ab Lusitania belli machinatorem insignem genere Gallum; multas simul moles obsidionales, atque aenea tormenta maxima & alia, quae laboriosa, ac diuturnae obsidioni ex propinquo usui forent advecta, quaeque ipse antea secum habebat, ad arcem summa ope expugnandam diligentissime instruit.

Inter haec Badacocium allatum est plurima simul amissa, alia excisa, atque exusta Castellae oppida. Super haec interversam Alconcelli robustam arcem, captam etiam Villanovam, ejusque arcem hostibus circumfusam ad extremum discrimen adductam labare, cumque ita omnia, & alia post alia circa Principem urbem collaberentur, caesta propterea, multumque sollicita civitas trepidabat, ne festinus, victorque fortasse hostis contra ipsam tandem belli exitium, ac pestem verteret. Caeterum Sancti Stephani Comes consilia melius, quam arma, & species rerum quam res jam ab initio agitare cum Ducibus solitus, pavide quoque tunc consultando quaerebat, utrum obviam extemplo esset arcis obsessae periculo eundem, an cunctandum, reputandumque potius, quod si reliquum id copiarum, & virium in conflictu fortasse superior omnino affligeret hostis, ea circumposita regio ferro, atque flamma nullo postea subveniente corrupta, ab omni clade bellique ruina eo usque minimè destitisset, dum eodem etiam incendio Badacocii civitas conflagrasset. Periculum itaque tantae urbis cum illarum copiarum, & ita ut videbant, enervium opus tum esset discrimine jungere, atque attendere simul Villanovae ne magis expediat arcis, an extremo, illa ommissa, Badacocii periculo providere. Auctus eo tempore equitibus erat exercitus Castellensis, at pedite nimis quidem attenuatus. Id causam Duci adornabat extrahendi, aut liberius negan-

di flagitatas ab arce suppetias, vel defectu peditis, qui fortior omnino censetur militiae nervus, infirmas. Secus autem Rivenfis Marchio in eodem consilio differuit. Non vallo scilicet Lusitanum, non aggere communitum, instabilem, vagum, nimisque sibi fidentem, aut quasi rem aspernantem ducere tunc Villanovae arcis obsidionem, minori idcirco negotio, vel quia secundae perasperes ut fluxae, ac mobiles vertunt, vel quia non semper temeritas prodest, eundem fortunae cursu, ac strepitu quodam jactantiae potius, quam consilio, aut viribus fretum intercipi posse. Multitudinem equitatus, quo ipsi tunc hostibus praevalerent, justa acie, ac statario conflictu parum, sed aggrediendo, incurfando, impetum faciendo, & valere sane quamplurimum, & minus etiam periculi adire; idque maxime convenire habitui, ac sensibus hostis, cujus vi vim, & ferociae ferociam, & contemptui contemptum opponere licuisset quemadmodum insanire quandoque & esse ferre quodammodo se sapientem addeceat, ut alterius insaniam obtundat; & cuiquam, ille porro incitator animo addebat, & ubi haec per se certe non contemnenda reservabitur acies, si nostris impunè subiecta oculis jaceant hominum caedes, camporum vastatio, agrorum exustiones, excidia oppidorum, & arcium, omnia constrata ruinis, incendiis animalium, & hominum strage nostris auxiliis defraudatorum? & qui prius Lusitanis, exterisque pugnando terrorem, & luctum ingerebamus per hanc cautionis modò, modò impotentiae speciem, belli nempe ludibria, & quaedam profecto timoris integumenta, quid inde futurum esse censebimus, si constiterit, nos nec Lusitanis inferre vim, nec ab illis quidem illatam valere depellere, scilicet nec

„ nostra tuendi, nec aliena petendi fa-
 „ tis nobis adesse virium aut animi? In
 „ eodem certè dedecore, ac rerum per-
 „ nicie versabimur ipsi, vel hoc alii
 „ ignavia, alii virium inopia, aut cau-
 „ tione, aut nostra etiam perfidia non-
 „ nulli contingere sentiant. Res apud
 „ homines spectatur magis, quàm cau-
 „ sa, & sive dextera torpeat, sive fides
 „ in milite fallat, sive infesta fortuna
 „ sit, cum attrita res fuerint, pro re-
 „ rum jactura nihil, pro contumelia
 „ nonnihil discriminis habet. Ideò au-
 „ dendum, atque agendum; non pa-
 „ triæ tutela, non belli triumphus, aut
 „ ornamenta victoriæ, nec etiam dis-
 „ ciplina militiæ fœcordia paratur, aut
 „ otio, nec ad manus conferendas ex
 „ æquo semper metiri cum hoste la-
 „ certos oportet; ludit plerumque for-
 „ tuna, superat animus; interdum te-
 „ meritas juvat, ut in hoste quoque
 „ perspectum est. Formidine in aula,
 „ inter arma ubicumque quisque pos-
 „ sessus, aut segnior, aut nimis agen-
 „ do cautus, is ferè nunquam bonam
 „ experiri fortunam poterit; adversam
 „ ut sentiat amuli, aut hostes per vim,
 „ per insidias illum urgendo adigent.
 Hæc Marchio Rivenfis cum ibi locu-
 tus ferociter esset ad primam temperan-
 dam sententiam, seu ratio, seu pudor
 vicerit, Sancti Stephani Comitem tran-
 stulit. Porrò inter Duces convenit, ut
 Regi Catholico statim rescriberetur
 defectu peditum, atque pecuniæ su-
 perbo, sævòque hosti, qui quacumque
 iter faceret clade oppidorum, & igni,
 ferròque calamitatis impressa vestigia
 relinqueret, obviam procedi mini-
 mè posse, nec trahi quoque bellum,
 ni supplementa citiùs accederent, sine
 majori periculo, ac nota ignominia
 posse. Sancti Stephani Comes ex templo
 Zafra, quod est oppidum Villano-
 væ propinquius, accederet, Sabaciùsque
 magister equitum cum omnibus copiis
 sub hostis, arcis que eò tempore labo-

rantis aspectu, figeret castra; nec ideò
 tamen cum Lusitano congregaretur,
 nisi clariùs fortuna favisset, aut aliquis
 fortè casus, qui aliquo pacto sufficere
 videretur inopiæ illarum supplendæ vi-
 rium, incideret. Inter hæc consulta, &
 quia res cunctari prohibebat celeriter
 etiam acta, Matthias Alburquerque
 omni obsidionali instrumèto munitus
 vehementiùs arcem diverberabat, nec
 minori quidem ardore animi, ac studio
 intus inclusi tutelæ sustinendæ vaca-
 bant. Interdiù, noctùque majora belli
 displosa tormèta ex magna parte quas-
 laverant muros, cum hic verò qua-
 druplex esset, & alia super aliam ruina
 cumularetur, stratorumque acervorum
 obversa crepidines surgerent, ipsa con-
 tinuè cadentium, atque eminentium
 saxorum substrata moles plus initio im-
 plicatum, atque præcisum transitum
 hostibus faciebat. Intererat quoque
 fossa, quàm humo advectitia, sarmen-
 tis, & collecto undique lapide implere
 hostes conati sunt, at supernè demis-
 sus ignis frustra annitentes quosdam
 avertit, alios ambussit, nonnullos pe-
 nitens hausit. Noctis caligine tecti ad
 fossam jungendam Lusitani pontem
 construxerant, at idem impetus, im-
 pulsusque sese collidentium in arcto,
 atque in lubrico etiam errantia vestigia
 loco plurimos devolverunt, alii & mis-
 silibus desuper cæsi, alii per vim præ-
 cipites acti. Hoc modo præterea &
 tumuli lignei, & aliæ bellicæ inductæ
 machinæ partim laceratæ, aut subver-
 sæ, partim incensæ sunt. Verumtamen
 ea sæpiùs, & acriùs quotidie tormen-
 torum incussa vis, impetùsque cum
 clade perpetua interclusos, arcemque
 prosterneret, nisi citiùs subventum
 esset extremam, certamque perniciem
 jam omnia passis, ausis que in illo ob-
 sidio militibus obtendebat; primus
 enim, & alter conquassati muri circui-
 tus ruerat, stratamque tandem injectis
 arborum truncis, ac mœnium frag-
 minibus

minibus fossam transgressus, jam ter-
 tium, & ultimum acerrimè quoque
 Lusitanus pulsabat; suffoderat etiam
 cuniculos, qui cum altiùs, latèque du-
 cti, & à perito in primis artifice essent,
 ignis intus inclusa, suppressaque vis,
 complexisque filicibus oblectata, ubi
 victrix ac rapida tandem suo impetu
 erupit, munimento partim exciso,
 partim effracto, atque ultimo exitio
 proximo cum armorum, saxorum, ho-
 minumque ruina stragem ingentem
 edunt. Ea nulla re major tot inter ar-
 ctas obsidionis angustias, iteratèque
 assultibus plagas perculit Geldrium,
 cumque ita sensim omnia arcis muni-
 menta laxari, & omninò defluere, ac
 mœnia cedere inciperent, eò ad ulti-
 mum devoluta circumfessorum condi-
 tio erat, ut non ampliùs tunc illos am-
 bitio victoriæ sive arcis tutela preme-
 ret, sed salutis sollicitudo. Hæc tanta
 ruina, hic bellicus fragor, hoc præ-
 lium internicinum Sabacii, qui castra
 proximè habebat, auribus, oculisque
 proposita erant; ipse tamen imperii
 Ducis ejus ambigui, vel ita dolo com-
 positi, ut pro successibus rerum im-
 prospera argueret, secunda probaret,
 ne infortunatus interpret esset, illic
 otiosus, ac deses excidii spectator sta-
 bat. Itaque Geldrius postquam neque
 ultra teneri aciem, neque suis ita re-
 bus ad extremum labefactatis, subsidia,
 quæ prompta jam essent, accurrere
 cernit, uno & vigesimo post obsidio-
 nis die per honestas in primis conditio-
 nes semirutam prope arcem Lusitano
 concessit; mox cum reliquis fociis &
 armis, omnique militari apparatu, at-
 que pompa Sabacii se copiis adjunxit;
 & planè quanquam eousque afflictis,
 ac perditis rebus, & ad omnem subsi-
 dii desperationem compulsis graviores
 exigere Lusitano conventiones deser-
 tis ab hostibus licuisset, insitus tamen
 virtutis fulgor, & quædam abdita vis,
 quæ utique omnes præter privatim in-

vidos rapit, quæque eximie spectata in
 arcis propugnatoribus fuerat, eò sube-
 git animum hostis, ut iræ ac vindictæ
 loco gratiam, & admirationem accipe-
 ret. Postremò Alburquerque arcem, op-
 pidumque refecit, militumque præsidio
 firmavit.

Dum apud Vectones sic aucta per
 arma res Lusitana pollebat, eodem ferè
 tempore eodémque actu rerum secun-
 do in ora quoque Gallaciæ promove-
 batur. Huc ita jubente Bregantio Ca-
 stelmeliorii Comes cum sex peditum
 millibus, equitibus verò nongentis in-
 festus intravit, cum regni ibi tunc &
 armorum imperium haberet ex Ordine
 Melitensi Navarra Prior, qui sum-
 mum postea ejusdem religionis magi-
 sterium obtinuit. Salvaterra opulen-
 tum in illo Gallaciæ tractu, & popu-
 losum oppidum est, primò frequentius
 à Lusitano depopulatum, ac mœnium
 deinde fragilitate, ejusque præsidii, ac
 munitionis inopia dimissum. Tunc
 validius hoc oppidum erat, atque arcis
 egregiæ præsidio suffultum. Nobili
 quoque flumine Minio quod utrum-
 que Lusitani Gallaciæque distinguit, re-
 rumque usu, & commercio copulat
 regnum, proximè alluitur. Propinqui-
 tas ipsa cum per mutuas, & crebras in-
 cursiones, abstractasque repetitis assul-
 tibus prædas multum negotii, ac peri-
 culi utrisque finitimis compararet, Lu-
 sitano cupidinem attulit illius oppidi
 poriundi. Porrò autem ipsæ præteritæ
 passim inflictæ clades, tamque infesta
 vicinitas incolis, atque etiam discrimen,
 in quo idem oppidum versabatur Re-
 gem Catholicum admonuerant ita lo-
 cum circumvallare, ut satis is posset sese
 sustentare, regionique adjacentia, &
 contigua simul protegere spatia Quod,
 & celeriter mandato Regis effectum
 est, Salvaterræque præsidio Franciscus
 Piconna cum militibus veteranis mille,
 ac ducentis impositus. Præsto ejus
 erant tutelæ quoque si agenda fortè
 res

res esset, inter municipum multitudinem quamplures juvenes strenui, pugnae gerendae habiles, emeritique milites; in ea enim regione praesertim copiosiores quam alibi habentur pro universo Hispaniae bello delectus. Hac secum reputans ipse Dux Lusitanus, simul & suorum militum paucitatem, quibus subnixus discrimen adibat invadere furtim Salvaterram decrevit. Nocte igitur intempesta transvectas ratibus copias, & ad fluminis ripam, quae binas distabat ab oppido leucas, expositas illuc celerrime ducit. Paululum inde progressis stationarius miles fluminis custos occurrit; Tumultuaria ibi conferitur pugna; cedit denique Castellensis ut animo, ut numero longè minor, tum re inexplorata pavidus trepidusque illicò dissipatus, ac fusus excessit. Hinc Salvaterram citato gradu contendit hostis. Tum verò à monito Praeside raptim ex oppido emissa agmina peditum, equitumque dum sine imperio, atque ordine, quod brevitas temporis, ac noctis obscuritas impediverat, incomposita, & circumfusa manus per iter cum hoste conferunt, multa post vulnera accepta, fuscumque cruorem in fugam conjiciuntur. Sic patrefacta mucronibus via, cruentatis jam manibus, ac stimolata caedibus ira Lusitani ferociore in oppidum irruunt. Franciscus Picona, quem gravius in primis hujus defensionis premebat onus, tunc re improvisa, simul fuga, simul caede suorum, hostis alacritate impetuque perculsus, & animo percitus, ut pro tempore, nocturnoque tumultu potuit, in loci tutelam intendit. At Lusitanus eodem ardore provectus jam applicabat mœnibus scalas, projectiorisque audaciae nonnulli inter eos jam muros ascenderant, alii, & acrius in arcum enixi, & cum progredi non daretur in lubrico haerentes pendebant in muri margine potius quam stabant. Atrox ergo ibi certamen editur, cum

dura, atque aspera omnia extra illum impetum animi, conflictusque primi calorem Lusitanis objicerentur; Adest hortator, & cujuscunque laudis, ac meriti testis, ac particeps ipse Picona, audacia opposita audacia, impetus impetu, & aequis utrinque propè viribus vis sustinetur, firmo ibi Castellensibus pede, obvio, atque intrepido pectore, per gladios quoque per fustes, confertis interdum lacertis pro murorum summitate luctantibus. Deinde cum etiam oppidanus armatus ad murorum defensionem conflueret; adjectoque subsidio Castellae militibus vis, & animus augeretur, jam imparibus opibus fracta, ac retusa tandem hostis ferocitas est; scalis partim subeuntium onere attritis, aliis à defensore dejectis, cumque maxima strage homines, arma, & scale passim inciderent, & alii undique faucii, afflicti supra, vel infra mœnia foedè conciderentur, neque illo impetu capi posse oppidum videretur, remittere tandem vim Lusitanus laxare paulatim pugnam, omnes postremo à duriori labore, ac periculo abducere, quò requies, & esca fatigatis permessa militibus in majores subinde conatus jam concitatum & aegrè repressum agmen effunderet. Jamque stantes, armisque succincti perfunctorie sumpserant cibum, & hora quies acrior concessa militibus erat, cum rursus Castellae meliorius tripartito Salvaterram aggreditur, aliis subruere muros, ligneas aliis agere moles, reliquis manus diversis in locis cum hoste conferere jussis. Gravius quidem, & longè acrius, quam quae exacta paulò antè fuerat, haec nova pugna recruduit, assuetudine enim, audacia, ciboque refectae vires, & spe firmiore concepta creverat animus Lusitanis. Vario inde genere lethi, totque illa divisa locis eò foedior exarsit, ac multiplex pugna, ut miles vix unus esset à labore, à periculo, ab ictibus vacuus; nihil consilio, aut segniter agi;

trahere

trahere cuncta, & miscere furor, ardorque belli. Tum verò Picona ad tantum effusae caedis, martisque furentis horrorem, & cladem, reque jam ad extremam calamitatem adducta, quid fieri tunc opus esset, incertus, & anxius animo fluctuabat; nam veterani plerique in primi conflictus ardore ceciderant; oppidanus cum nimia audacia, ac propè furore territus hostis, tum insueto, gravique labore enervatus, & lassus è muris partim effluerat, partim aegrè tractabat arma, praeterea cum oppidi munimenta recenter compacta essent, jam levia, atque fluxa, & hiantibus undique fissa rimis ruinae proxima vacillabant, & super haec temerarius, & conatibus praecipuus instabat, urgebat hostis, ut videretur esse illi victoria potior, quam cruoris, spiritusque profusio. Dum ita igitur Lusitani certatim in cuspides, globos, & vulnera ruunt, scaleque passim, bellique instrumenta admoventur, & alii muros scindunt, alii munimenta revelunt cum omnia ruinarum, cedisque plena Picona conspiceret, nec oppidi excidium in tanta violentia prohiberi posse, nec prolatari, desperata postremo defensione, oppidoque deserto cum residuis militibus, municipibusque ad arcem evasit. Victor tunc Lusitanus Salvaterram ingreditur, praedaque ingenti ibi parva, & congesta contentus manum à sanguine abstinet. Unoque die coepta est, ac finita memoria, & frequentia magis, quam munimento oppidi celebris expugnatio. Postridie in oppositam arcem Lusitanus ex compito ducit. Diriguntur belli tormenta, quae victis victor abstulerat hostis, fodi cuniculi incipiunt, ligneae turres promoventur, obsidionalium machinarum jactatio, bellique omnis compositus terror oculis, auribusque in arce clausorum offunditur. Caeterum felicitas, virtus, celeritas illa perspecta hostis formidinis tantum cir-

cunseptis incussit, ut hi nihil temporis, nihil fortunae, aut incertorum se perpetuò volventium in orbe casuum experti ad primam ostentationem terroris dedere arcem Piconam compulerint. Paetiones ergo deditiois cum per interjectas inducias componerentur, evenit, ut quidam miles genere Gallus, cui Viola de Athis cognomen erat, arcis ad ostium fortè progressus foramina quaedam inspiceret, unde impune ferire poterat hostis; studio deinde rem propius videndi, cognoscendique cum ille eò temerè accederet, haereretque jam stantibus fretus induciis, tum à Gallaco gregario milite, eoque etiam rudi, ac stupido prope homine per eisdem hiatus fistula ferrea in corde transfixus occubuit. Hac cum vidisset Lusitanus, quia facta amulorum sensu rerum in deterius semper coacto, ut animo subjicit livor, calumnia traducit, & quia in gratiam quoque Gallorum, quorum plurimi in acie stipendia merebant, ultio ulla reposebatur, non errorem, non calum, nec stupidi unius, hebetisque militis ignorantiam in rei perpetratae causa, sed tanquam insitam genti perfidiam per violatas inducias occulta fraude grassantem existimans, ubi prima arce aditus patuit, quibus pacto vitam concesserat, trucidari milites jussit. Proinde incompositi, inermes, fallacique subnixi fide cum arce digrediuntur oppidani simul, & milites gladiis, hastisque subito excepti pauci diffugere, plures capi, plures occidi, plerique caesi, aut vulnere afflicti alii super alios jacentes ingentem attollere stragem, & late cruore diffuere, quivis ut cum hoc aspexisset pecorum lanienam, non hominum pugnam se aspicere arbitrareretur. Sic utrinque exaequata prope modum caedes est, cum multò plures antea victores, quam victos temerarius ille stravisset belligerendi modus. Postquam iram victoris tandem, falso-

que

que conceptam injuriæ labem fufus abundè Regiorum fanguis extinxit, oppidani, qui priùs extra arcem fortè permanferant, feminudis ejectis, arx, oppidumque à Lusitano retenta sunt, ac præfidiis munita. De hac in Gallæcia inflicta fibi repenti clade Rex per litteras certior, fimulque follicitus, quod præ oppidi, junctæ arcis, annisque poffeffione, gradum ex quo gravior deinceps toti provinciæ immineret, in illo regno fixiffet hoftis, Navarra idcirco Priore fummoto, ad Cardinalem Spinulam Compostellanum eo tempore Antiftitem armorum regimen derulit, receptionemque nuper amiffi in Gallæcia oppidi commendavit. Erat hic illius Marchionis Spinulæ filius, cujus rerum in Belgico bello gearum gloria inter fummos ejufdem atatis Duces effloruit. Caterum non ita fortuna, nec virtus in homines, ut fæpè numero vitia, profluo genimine fanguine transfunduntur; Cardinalis enim Compostellanus Antiftes octo ferè pedatum millibus, equitum verò bis millibus ad Salvaterram recuperandam affumptis post multum laboris, & studii nequicquam aggrediendo, pugnando, rem omninò intendendo jactatum inglorius, ac denique inanis Compostellam inde repetiit; Eodem quoque vertente anno Sebatianus Mattus Bracarenfis Antiftes diem obiit in Lusitania, is fcilicet, ficut diximus, olim confpirationis in caput Bregantii nequicquam initæ auctor, & ob ampliffimum Sacerdotium, & infularum splendorem extremo supplicio exemptus, ac perpetuo carceri mancipatus. Ipfum autem Antiftitem utrum natura, an veneno quaefitus languor, vel continentis horridique carceris mœror, fqualorque, ac fimul tædium, fatiasque vitæ ad fuprema compulerint, cum varias in caufa promant fcriptores fententias, easque ut partium studiis affectas omninò fufpiciofas, nos parum

hucusque compertum habemus. Fuit ille fanè vehementis, acriorisque fpiritus vir, cuicumque fufcipiendo, tractando negotio dexteritate idoneus, diffimulatione mirabilis, animique virtute, ac robore par, fimul follicitus, impiger, callidus, laboribus indefeffus; pro fufstinenda verò Regis Catholici caufa contra illecebras inflexibilis, contra minas interritus, contra arumnas, & contumelias animo infractus, ac prope ferreus; eadem fronte, eodemque vultu, ac perpetuo tenore vitæ, in utraque fortuna ufus, fed circa vitæ finem, ipfi nifi febricitanti, & animo tunc fenfibulque premortuo vis morbi, aut delirium mentem mutaffet, rationemque toriffet, vita plerifque vetus in illo constantia eft, perfpicuaque animi nervus, extremique cum initio in fapienter operando connexio defiderari; nam fi in re quoque fufpecta Lusitanis credere liceat, longè diverfas à reliquo vitæ curfu cum propè metam attingeret, fertur Antiftes Bregantio miffiffe preces, nimirum ferviles, abjectas, minimè dignas, quæ à cliente Catholici Regis, & qui fui quoque facti confcientia, ut fieri decebat, fele fufstentaret, effunderentur. Dicitur enim paulò post fpiraturus fubmiffè à Bregantio precatus effe, ne in funereo ejus lapide pateretur quærelæ notam infulpi, quæ ipfius memoriam pofteris odiofam, ac deteftabilem propagaret. Etenim multo in eo monito plus vilus eft hic tribuiffe vulgari, & erraticæ mortalium opinioni, quàm certo, ratoque confcientiæ judicio, vel non rectè jam pridem fibi contra Bregantium feciffè confcius adverfus legitimum animi fenfum rationis, & juris effraetos ftimulos hebetaffe, vel faltem non fatis ipfum intellexiffè, viro bono, integroque nec vita functo, nec illa defuncto mali quidquam accidere poffe, ex qua levis, aut pravi fortalfè cognita labe judicii, ut rumor poftèa percrebuit, nec

Castellen

Castellenfium Antiftes vitavit odia, nec Lusitani gratiam promeruit. Ita patientia intempeftivè confumpta, vel aliam alia fæpè tradente fententia, ftulta quadam oritur pœnitentia, qua laudabiliter gesta, & bonam adeptam exiftimationem corrumpimus, cum fatius profectò fit, dum multifor mi opinionum errore, ambituque & infcitia jactamur, quocumque te ratio, five cafus impulerit, modò ne veritas vincat, laudem constantiæ quarere.

¹⁶⁴⁴ Quarto belli labente anno, intensior, & gravior utrinque bellicus ardor efferbuit, Castellenfibus propè indignantibus, quod rari, paucique hoftes in extremis Hispaniæ oris inclufi fiducia tantum, & animorum ad confligendum afferrent, & quafi videri pugnando vellent fubeffe conatibus animum pro veteri imperio fuperbum Castellæ jugum imponere. Contra lætis fuccelfibus tumidus Lusitanus per experimenta certaminis cæperat jam propè contemnere hoftem, & quia ab Hispani Imperii amplitudine prima ipfi concepta terroris opinio jam inter arma fefellerat, eademque quotidie opinio non defiftebat denuò collatis expertisque viribus minui, nunc ad majora pro bello tentanda fpes erexerat, animosque. Accendebat hæc etiam ftimulabatque fuis artibus Gallus, qui Bregantium paulò ante monuerat, validioribus copiis ineunte fe anno Catalauniam impetiturum, idipfum, & ille curaret ab Lusitaniæ parte geminatis opibus perfici quo afperiori, ancipitique bello diftractus, implicatusque Catholicus Rex, aut utrique per arma succumberet, aut vires faltem utrinque remitteret. Acciderat autem fub idem tempus ut Gallica rates ad Hispanum per tempeftatem impacta littus ob quafdam ibidem deprehenfas epiftolas talia hoftium confilia proderet. Hæc

porrò cum fciret Catholicus Rex de utriusque regni defenfione follicitus multiplici cura præcipuè, ac deliberatione fufpenfus hærebat, quem Lusitano pro bello Ducem eligeret tanto periculo parem, tantoque oneri fubeundo, fati, & ipfe confcius non tam copiarum inopia, quàm Ducum fuorum feignitie, atque ignavia ab Lusitanis hucusque præter omnium opinionem res Castellenfium accifas. Erat per id tēporis acriori cultodiæ addictus egregius, magnique nominis Dux Marchio Turrecius Neapolitanus; nam orto inter ipfum, fanctæque Columbæ Comitem Catalauni tunc belli Ducem diffidio, ira cæcus, præceptaque Comes in Turrecius ignominiam baculum militarem percuffuro fimilis extulit; quod Turrecius filius ingentis eo tempore fpei, florentisque indolis adolescens intuitus, iræ impetu abreptus in Comitem ruit, fola dextera afflixit, stratūque impulfibus hominem, colaphis, pugnis, conviciis fuperincumbens exagitavit, confeciffetque profectò jacentem eo quem eduxerat pugione, nifi à patre inhibitus foret. Hujus criminis reus, quod difciplinæ bellicæ ratio exemplique contagium re ipfa gravius efficiebat, fcilicet quod caufam dediffet jurgio, & quod filium initio juviffet fupremo Duci infultantem, in custodia ea tempeftate reftrictus Turrecius at tenebatur. Artamen Rex Philippus ne in tanto Lusitaniæ periculo, Ducetorumque fimul penuria, cum & metus ab hoftè, & militaris hominis laus obterere crimen per id temporis viderentur, in otio, & custodia languentem inelytum Ducem fineret, Marchionem Turrecium ad Lusitaniæ fines cum armorum dominio tranftulit. Id itaque muneris novum Ducem ingreffum, idque alacriter gubernantem opinione in primis afperius offendit, vitia nimirum inter nti-

R lites

Les vellere quæ antecessorum ejus delecta in belli disciplina, atque ordine militari contraxerat. Solutus enim, mollisque miles, & à signis, & ordine averfus, ut supra sæpè commemoravimus, non blanditiis, non imperio, non injecta formidine, aut ullo dedecoris odio ab rapina, libidine, otio, bellique oneribus aspernandis satis hucusque coerceri, aut temperari poterat. Honores præterea gradus, & officia militia non ætatis, non valetudinis, non rectè factorum, aut enitentium merito cicatricium, longiorisve stipèdii gratia, ut illa impertiri conveniebat, sed erant pleraque casu, aut pecunia, aut magnatum favore, ac beneficio interversa, devioque itinere parta. Novis idcirco militibus veterani, & juvenibus senes obediabant, & sæpè quoque multò minor ætate ei, qui plura, quàm ille annos, stipendia referret, imperitabat. Corruptelæ profectò omnes, pestesque reipublicæ, quæ celerius perdendi, aut jam propè deperditi Imperii nedum argumenta, sed & causæ revera sunt, cum nempè divitiæ, aut fortuna, aut nudus generis splendor, aut gratia intercipiunt regiminis gradus, qui primo loco virtuti debentur, nec ibi ætatis, nec ratio meriti habetur. Postquam igitur Turrecius preces cujusquam, & gratiã merito posthabendo, simplici que ornamento virtutis magna rerum conversione militiae munia, & officia prudenter æquavit, frequentes & statim ab aula redditæ ad ipsum epistolæ sunt, procerum nempè clientes suos commendantium eosque ad inferiorem redactos ordinem esse querentium, quibus vir militaris tergiversandi, adulandi nescius ingrata, & aculeis contorta responsa reddebat. Pro illorum deliciis, vitæque illecebris conservandis, quas tanti ipsi facerent, tantumque apud aulam affluerent, in acie, in arena sese quotidie laboriosam, trepidam, sollicitudine ac stomacho plenam traducere vitam. Caverent idcirco ne inversa per

eos militum instituta, & militaris laxata licentia, & per hoc etiam laurea victoriæ porrecta hosti hujusmodi clades contra Imperium inveherent, quibus cum decus, & vitam ipse, regnum Rex, iidem corporis voluptates, & fortunæ indulgentiam, & copias simul amitterent. Mederi tempus multis erroribus posse, errorem in bello rapidum esse, & quem luctuosa, atque propera sequitur poenitentia. In commendatiis denique litteris urbanitati, atque gratiæ absque alia cura magnates, ut plurimum indulgere, illas executuris fidei, atque officio serviendum esse, quæ duo sæpè non convenirent. Hæc & alia Turrecius primariis aulae Catholice viris responsa libera mittens, ubi ignavia, virtutisque discrimen per distributa prudenter officia in exercitu posuit, & strenuis quoque expertisque firmavit agmina Ducibus, & quam sibi primum indixerat, lege corruptos deinde hominum mores composuit, brevi propè collapsam militum disciplinam restituit. Ad militum enim animos dedocendos, & libidines temperandas Duci potissimum faciebat notior in illo religionis affectio, rei que divinæ cultus, ab omni que libidinis, atque avaritiæ suspitione purus, & integer animus, quod capiti honorem, ac reverentiam, ampliorem fiduciam, & insuper documentum militibus comparabat. Ita igitur brevi exercitu confirmato subinde Turrecius delatum est. Apud Campomajorem arma milites, equos, omnemque belli apparatus studiosius, quàm antea fecerat hostis, ac celeriter congregare; novi quippe Castellæ Ducis auspiciis, ac nomen ingentem expectatione, metuque sollicitis curam intulerat hostibus, eoque prospero sibi cursu tandiu in bello fluxisse res, id præ inconstantia, ac varietate fortunæ etiam inter animi fluctus, & æstus pars suspitionis, & metus erat. Conje-

cerat

cerat Turrecius eo, quem tunc maxime intenderant conatu belli, consilium subesse hostibus, adoriri Alburquercium, ita vocatur Castellæ oppidum, quod brevi hoc intervallo à Campomajori dirimitur oppidum, ibique ut plurimum solent hostes belli armamentarium instruere, unde ut ex loco magis propinquo in alium commodius irruptionem facturi sint, & quod hoc ademptum Castellensibus oppidum propter acres, & mutuas offensiones quæ sæpè hinc & inde nunc latrocinii, nunc belli more finitimis incurstantibus cum magno omnium incommodo exercebantur, subsidio, ac tula Campomajori foret. His conjecturis militiae quas suggesserat Turrecius, veterum etiam, qui in consultationem vocati erant, sententiæ Ducum, & nuper quorundam fortuito captorum hostium consenserat sermo. Imperat igitur Turrecius summi Castrorum Præfetti Legato Pareciæ, expeditas ut equitum turmas, selectasque cohortes ille duceret Alburquercium, cum verò, ut ea nec levis conflata suspicio apparebat, adortus hoc oppidum hostis fuisset, ipse legatus tuendum susciperet oppidum. Joannem quoque Oliveram, quam Villaregiæ addictam præsidio legionem habebat, eam festinanter Alburquercium conducere jubet; ipse verò Olivera municipii rebus compositis statim inde discedens pergeret Badacocium hoc sane consilio de loco, de jure imperii quam sæpè oriri inter Duces dissidia solita antevertere Marchio ratus, quæ rursus, & tempore adverso, & populari causa absque dubio inter milites erupissent, manentem si eo loco Tribunum in militari, & publica cura se Legato submittere atque imperium accipere cogent; ea porrò erat virtutis, atque industriæ Legati penes Duce opinionio, ut aptior, ac dignior is inter ceteros visus esset, cui Alburquercii

tutela, & causa publica mandaretur. His ita penè confectis rebus, jussa legio Duce Olivera vix Alburquercium intraverat, cum procul inspecta repente oculis, ac specie quidem terribilis Lusitana se ostendit acies. Veritus ergo Olivera, ne ipse vetus fortasse miles, cum præsens urgeret circumfuso terrore hostis, subtrahere periculo se, ac subterfugere opus cum nota, ac dedecore crederetur, aut temerè potius justificationem Ducis interpretatus eam scilicet æquum esse prudenter ad tempus versari, inflectique quod ejus laborem, & operam in tanto discrimine exigeret, in eodem propterea oppido quanquam injussus substitit. Jamque exercitus Lusitanus, Matthia Alburquercio Duce, magnis copiis, magnoque belli apparatu infestus, ac prædabundus ad oppidum adventabat, quo maxime tempore capitum illud contentione, ac discordia divisum, scissumque in suam pernicem propriis viribus festinabat. Legatus enim Parecia sibi jure nunc asserbat, ut à Duce supremo oppidanæ defensionis officium, & curam injunctam. Ex adverso Oliveram rem omnino fortuitam, atque aliò per se jussa Ducis, adjecta interpretatione, trahentem objiciebat, simul ordinis, gradus, quoungebatur, muneris excellentiam, morem militiae, omnium commilitonum quærelam in alienæ conditionis exemplum minuti publice juris, inustæque Tribunis militum ignominie, si Tribunus ipse militum sustineret, & pateretur inferioris notæ ministro in armorum regimine subijci; inde inquieti, discordes omnes, diductique factionibus milites, & circulos passim cœtusque miscentes cum alterutri eorum pro singulorum libidine, aut ratione suffragarentur, sine imperio, sine Duce, sine concordia spe undique abscessa in medio patebat oppidum prædæ, hostisque conatibus opportunum. Cum

R 2 hæc

hæc tristis Legatus & anxius in animo volveret, simul inanes hujusmodi lites, quæ nihil per se splendoris virtuti, ac merito adjicerent cum indecoras, tum detestabiles esse, præcipuè cum eò ventum foret, ut causa cadere miles, aut jure domini Rex cogeretur, ille ideò altiori quo animo plus temperato, moderatòque, ultro suo tandem postposito jure gerere partem, ac numerum statuit gregarii commilitonis, intèrque honorarios jam hastam acceperat. Quod ubi Olivera cognovit seu hominis comitate, seu vecundia compulsus, aut metu potius ex summi Ducis, qui secus præceperat, voluntate contracto, tum demum consensit, ut æquato simul imperio, parique animo uterque municipii defensionem tractaret. Pro muris ergo, pro vallo milite distributo, ac cæteris rebus, quæ ad pugnandum necesse erant, instructis, bina etiam tormenta belli ita sunt per insidias in duobus, qui adversi erant hosti, tumulorum verticibus collocata, ut inde commodius percuterent hostes, eorum verò prospectum fallerent. Lusitanus intereà radicibus collium, qui haud procul ab oppido leni fastigio surgunt, tegebat se, mox ingenti alacritate, ac fiducia adversus Alburquercium oppidum tendit, tormentariisque ex propinquo suggestibus constitutis, validè muros quatit. Verùm duo illa majora tormenta belli, quæ rectè librata, & supra tumulos eminentia latebant, repentè displosa, & pilis, clavisque & catenarum plena fragmentis ubi affidè terribilissimam pestem ejaculantur, hominum, equorumque & machinalium simul obsidionalium stragem ingentem edunt. Territus tunc Alburquercius Dux Lusitanus periculo situs, & magna cum clade repulsus, ad collium suffugia, atque latebras revocat milites, alio modo oppidi obsidionem instruere in animo habens; sed

aquarum egestas, ac siccitas situs, æstusque qui propè omnia torrebat, hoc tandem modo compulit Ducem, ut re inde infecta discederet. In regionis squalidæ tractu fons unicus erat, qui proximè aquandi militibus potestatem praberet; fonti verò ardua juga, & abscissa, quæ modicis licet infessis præfidiis accessum ad aquam prohibere facile poterant, impendebant. Hunc ab initio fontem, circumfessis pro rerum momento collibus, Castellenses milites intercluserant, ac supra centum huc improvidè aquarum euntes iidem ab edito loco milites majoribus scloppis exuperant, alios etiam Lusitanos palantes, & circa fontem temerè prætervectos, turmæ, quæ passim equitum volitabant, confoderant, adeoque in arcto, atque aspero ibi res Lusitana posita erat, ut cum in maximo æstu, & ardore deficeret aqua extremo opus esset periculo vitæ redimere illam, aut sanguinis copia. Sapiùs idcirco Dux Alburquercius aggressus fuerat in collium fastigia sudore non minùs, quàm sanguine humentes Lusitanos eniti milites, Regiòsque ibi impunè insidentes, eludentesque depellere; sed propter ascensus superandi difficultatem omni aditu circuncisi, ac dirempti, & qui erat serpentibus potiùs, quàm viris incedentibus continua cæde rejectus, ac pulsus facinus intermiserat. Ad hæc si rara ipse Dux agmina duceret ad conflictum, tunc Castellensis numero quanquam impar, loco tamen superior, ascensuque difficili prævalebat, sin autem conferta, & ea copiosa missurus in hostes fuisset, sectis ex eo viribus, atque inde obsidionis laxata custodia, majus & anceps utrinque sane periculum intercurreret. His difficultatibus circumventi aquarum ab usu Lusitani prohibiti erant. Frequentes prætereà, eaque nimis cruentæ irruptiones ab oppido agitabantur, modo vi, modo insidiis appetere, neque diem,

neque

neque noctem laboris, aut tumultus expertem pati; siti, pulvere, ardore solis, cominus, eminùsque contortis armis obsideri obsidentes, infestarique. Igitur Dux Lusitanus quæ loci insolentia, sitique in æstu propè rabido sævientis, & aquarum undique inopia, qua vi, impetùque cum meliori sæpè fortuna ex alto irrumptentiù, atque vexantium exagitatus, ac pressus cum omnis extincta spes esset, & major ea quæ nunc premeret, si illic perstitisset, futura calamitas esset, solvere tandem obsidionem decrevit, & vasa colligere milites. Hoc viso Olivera confestim ex oppido incurrens simul omnes emisit equites, peditesque in hostium terga pugnatum. Hos raptim, ac trepidè recedentes assequitur, jam accedit, jam recedit, jam tutis ictibus Castellensis provocat hostem, cumque ultimos ordines, ac simul latera carpit magna defatigatione, ac tumultu extremam aciem turbavit implicuitque, mutua nimirum formidine partes iusta ibi acie, ac totis concurrere viribus per id tempus impediens ex minori nempe militum numero Castellensibus ex improspero rerum eventu Lusitanis incussa. His molestiis Lusitanus tandem explicitus, & viam planiorem in campo natus longè lateque Castellæ pagos, agròsque urit, vastatque his incendiis, & populationibus velle modo videri visus, aut inanis obsidionis rependere detrimenta, aut irriti incepti delere ignominiam.

Insuetus hæc tolerare, aut videre Dux Turrecius, hostilisque tundendæ ferociæ maximè cupidus primarios exercitus Duces de summa rerum consultum vocat, docetque Matthiam Alburquercium peritum incumbere Ducem, acerrimum hostem, suæ quoque gentis ingenio ferocem, & animo inflatum, multisque antea rebus in bello prosperè gestis magis elatum, insolentemque, nunc frustratæ obsi-

dionis dolore crudelius ardere, ac furere conspici, nec planè ipsum quieturum tandem aliquando videri nisi insigni aliqua accepta clade omninò disjectum, & fractum. Quemadmodum igitur ejus provinciæ calamitati, sociorum injuriis, communique dedecori obviam per arma procedere liceat, ibi sententiis Duces expromerent, conferrèntque. Consilium jam pridem infederat Turrecius, quod nunc hostis superbia sollicitabat, ultro invadere in hostem, ac si per tempora licuisset omni ostentatione terroris infesta signa transferre usque ad viscera Lusitanæ, ex Castellensium profectò socordia, ac negligentia militiæ ratus tantum audaciæ, tantumque animorum ne virium quidem suarum, earumque curtarum statui, & si duplò majores essent convenientium, hostibus succrevisse; id ipsum tamen quò populariùs inter milites fieret, Ductorum ferè omnium sententia approbatum desiderabat. Perrogatis ergo suffragiis, ea numero pervicere, quæ hujusmodi arbitrio, votòque Ducis dissentientia, belli rationem, & modum ad vim hostium tantummodo propulsandam, tuendaque circum regni finitima contrahebant. Tum dolore, tum ira percitus Turrecius: Nundum horror, pavòrque, inquit, " jamdudum præcordiis, & animis vestris affixus vos quoque deseruit militiæ Duces? atque hæcenus ignorantis vestra inertia, torpore vestra, animoque suscepta formidine tot belli dedecora, tot detrimenta rerum in fortunas privatas, & publicas redundantia virtute duntaxat, atque animi audacia, quæ hucusque defecit, corrigi posse? an fegetes nostras, agròsque passim aspicere præstat, quàm hostium comburi, evertique atque in Castellam potiùs quàm Lusitaniam Martis furias, facèsque compelli? nunc autem, ne errore fortè "

R 3 labami

„ labamini, id consultando quaeritur,
 „ utrum perniciosius sit nobis existi-
 „ mandum bellum domesticum, an ex-
 „ ternum, petere domi suæ Lusitanum,
 „ an huc cruentū, magis sibi fiden-
 „ tem, & contemptorē omnium per de-
 „ fidiam, & otium attrahere. Qui domi
 „ sedens, & otia terens ferocem expe-
 „ ctat hostem succubuit profectō ani-
 „ mo, illique eo præmissō timoris indi-
 „ cio meliorem victoriæ sedendo pro-
 „ pinat spem, ubi enim plus audaciæ, ibi
 „ etiam plus fortunæ; animi robur com-
 „ mune cum corporis viribus est, nec
 „ corpus, sed animu viros discriminat.
 „ Idcirco non equis nos non hominum
 „ numero, non pecuniâ, non armis,
 „ non jure causæ cum his abundantius
 „ instructi simus, at industria, sollici-
 „ tudine, animorum vigore quan-
 „ quam numero plures, ab admodum
 „ paucis Lusitanis hucusque vincimur.
 „ Hæc mihi summa consilii est; torpor
 „ autem, & quidam otio contractus ja-
 „ centis, marcentisque animi situs,
 „ quo resolutorum more membrorum
 „ contractæ nunc vobis pro bello vires
 „ elanguent, usû & labore consumi
 „ poterit, actio ipsa, & armorum, &
 „ membrorum exercitatio in hærentem
 „ timorem excutiet, siquidem fortui-
 „ to, ignavoque eadem omninò com-
 „ munis natura est, tantumque diffi-
 „ milis quod in alio usû, & labore ex-
 „ citata, in alio itidem excitanda pro-
 „ ponitur quemadmodum usû militiæ
 „ tyro veteranum militem parit. Vos
 „ autem cunctamini & in eodem de-
 „ decore, & causâ dedecoris metu con-
 „ senescere vultis, perinde timidus qua-
 „ si homo strenuò fortique diuturnior,
 „ vel clarior futurus in bello sit, ne-
 „ que hoc segni, multumque remif-
 „ so belli gerendi more ita nunc pro-
 „ ludatis, ut servire tandem cogami-
 „ ni, quibus adhuc imperavistis. Ite
 „ ergo Duces iterum in suffragia, &
 „ quod me vobis, regio auspicio,

& inclyto nomine dignum fue-
 rit, misso timore, decernite. Quod
 si nimis hæc ardua, atque aspera fa-
 ctu vobis, animi aciem metus caligine
 perstringente, fortassè videntur, equi-
 dem ipsa imperii supremo jure quo
 fungor in armorū regimine usus, vo-
 bis etiam invitis extemplò confici
 jussero. Postquam hæc Ducibus Tur-
 recusius jam precibus, minis, repre-
 hensione, hortamentoque variis, &
 acer exposuit, quos illius argumenta
 non vicerant, verecundia, metusve
 fregit. Porro concordibus ore, ut re-
 vera discordibus animo Ducibus, ejus-
 que in speciem amplecti sententiam vi-
 sis, tunc expeditio in hostem decreta
 est. Dimisso conventu, iidem, qui se-
 cus senserant Duces, contumeliosa
 trucique Marchionis oratione com-
 moti, seu omninò metu nondum exu-
 to, seu quia inviderent Itali gloriæ,
 aut imperium aspernarentur, princi-
 pium enim turbandi omnia à Ducibus
 ortum, jungere statim turbulentos ho-
 minum catus, concire seditiosos, stul-
 tē feroces, lingua promptos, dextera
 inertes facilius efferre; apud eos rerum
 species, & nomina conturbantes, quæ
 vera erat in illo audacia, & animi
 nervus, ac robur, appellabant teme-
 ritatem, superbiam pro animi magni-
 tudine, furorem pro alacritate, pro
 cautione fallaciam, finitima omnia
 virtutibus vitia cum Ducis virtutes tra-
 ducerent obrectatorum more affinge-
 bant, ipsūque maximè adjiciebant
 corruptorem juris militiæ, qui per vim,
 minarumque terrorem calculos Du-
 cum in concilio transferterit, ut ho-
 stibus aciem interneccione delendam
 proderet. Jam antea Pascivientem ni-
 mia licentia militem, turpique more
 labefactatum secundum veterem disci-
 plinam emendaverat Turrecusius, mul-
 toque labore dicto parentem effece-
 rat; sed ut facilè mores hominum in
 pristinam consuetudinem redeunt, me-
 tūque

tūque compressum ingenium, deterius
 per tempus cum evadere licet, erum-
 pit, tum & peccantium auctoritate, af-
 flatūque provectus sædius, quam an-
 tea relapsus est miles. Etenim Turre-
 cusio, cum certam in hostem expeditio-
 nem præciperet, petulanter effusus
 obstitit miles, reclamavitque nolle se in
 lanienam temeritate Ducis incidere.
 Turrecusius, cui neque ut veteri Duci,
 neque ut veteri quoque militi tale
 quidquam eousque videre, aut audire
 in militia contigerat, portenti simile
 tunc sibi videre visus ea incredibili pe-
 tulantia, atque insolita contumacia at-
 tonitus percussusque velut stupore, ac
 sensibus alienatus primū obmutuit.
 Incipientem subinde loqui collidentes
 se invicem dentes, inverſaque lingua,
 spiritus ipse restrictus ac fatigatus, ac
 totum ira-concitus corpus nequaquam
 sinebant ita furentem, ac prope spu-
 mantem distinguere voces, tantam
 enim in se conceperat iram, quantam
 nec spiritu effundere, nec explicare
 sermone valeret. Stetit ergo paulisper
 suspensus, ac tacitus; denique furibun-
 dus ad aulam, inquit, protinūs advo-
 labo, ut hujus impuræ, omnibusque
 ignominis, ac pœnis afficiendæ, no-
 tandæque militiæ accusator, ac testis
 apud Regem insistam. Hæc minarum,
 & iræ plenus increpitans, multum &
 frustra cohortantibus ipsum amicis, è
 militum multitudine se proripuit, eo-
 demque momento equum ad Regem
 perrecturus efflagitat, viaticumque si-
 mul parari, seque consequi jubet. For-
 tē tunc inter alios aderat ibi Episcopus
 Badacocii, homo ipse prudens, Duci-
 que in primis familiaris, qui quem fle-
 ctere prece non potuit, tali artificio
 delusit. Ea celeritate, atque ira viam
 Turrecusio capeſsituro cum curru do-
 mestico præsto est, & officii, studique
 prius sæpè quoque perspecti gratia in
 proprium currum acceptum; eoque
 parumper invecum, dum iniret ad

Regem iter, brevi se belle spatio co-
 mitari simulat Ducem, instructumque
 post equum, & viæ reliquum appara-
 tum eidem vehiculo hærentem subse-
 qui jubet. Ut verò illum Antistes ha-
 buit in potestate, jam frigeſacto illo
 animi ardore, iraque sensim detumef-
 cente, placidè capit monere Ducem.
 Nefariam, atque execrabilem qui-
 dem fuisse illorum militum insolentiam,
 ac teterrima inter licentiæ mili-
 taris exempla prorsus abominan-
 dam; at illo inconsulto, ac præcipi-
 ti Ducis ad Catholicam aulam disces-
 su, ea neque tolli probra militiæ, ne-
 que ipsum revera plus laudis, quam
 irrisionis, & notæ apud Regem, &
 aulicos relaturum. Multitudinem na-
 tura sua cæcam, turbulentam esse, dif-
 cordem, & sæpè in suam, in alienam
 sæpè perniciem improvidè concur-
 rentem, sed eam etiam esse ut ratio-
 nis electionisque adminiculis desti-
 tutam instabilem, fluidam, quæ fræ-
 no prudentiæ, quæ bono, malove
 dolo tractari, inflectique minori ne-
 gotio queat, quove ille vehemen-
 tior primus impetus fuerit, eò citius
 infringi. Ex humani ingenii radice,
 aut ipso naturæ fonte neminem esse
 malum, sed alieno instinctu impul-
 sūque, aut prava institutione, &
 exemplo ita edoctum, ita informa-
 tum, educatumque; qui verò ita po-
 tuit subacta propè natura nefarias
 doceri artes, cur eidem non dedoce-
 ri spes sit, cum bona accesserit disci-
 plina? Sit crudelis, sit impius, sit in-
 tractabilis homo, & feris omnibus
 efferatior, Belluam eousque indomi-
 tam, immanemque inter lucos, &
 nemora vix inveniri, quæ arte, pa-
 tientia, usu cicurari, ac mitescere ne-
 queat. Propterea magistrum, & ca-
 put omni multitudini impositum, cu-
 jus consilio, directione, & imperio,
 si forte se illa vel superbia nimis ex-
 tulerit, vel ira inflammaverit, vel li-
 tidine

„ bidine effuderit , vel pavore de-
 „ cerit, teneatur. Quod si hoc minùs
 „ interdum obtinere contigerit seu for-
 „ tuna, seu industria fallat, aut vis ra-
 „ tionis in aliquo torpeat, aut quidam
 „ naturæ fulgor elangueat, haud secùs
 „ profectò tunc rectoris inscitiam, &
 „ hebetudinem, quàm hominum con-
 „ tumaciam vulgarique communique
 „ iudicio reprehendi. Quid insuper
 „ inde si fortè cognito Lusitanus abs-
 „ que Duce, absque legitimo imperio,
 „ seditione turbatum, suisque relictum
 „ discordiis, & motibus agere Castel-
 „ lensem, hunc avulsò velut clavo flu-
 „ ctuantem in alto navem, ac pene de-
 „ mersam improvisò, ac feliciter petat,
 „ nonne unam, eamdémque ea tem-
 „ pestate futuram omnium hominum
 „ vocem, atque sententiam, Mar-
 „ chionem scilicet Turrecusiùm dete-
 „ riori malo malum corrigere quasi-
 „ visse, cum enim supplicium commi-
 „ litonibus peteret, triumphum hosti-
 „ bus statuisse. Qui Politico, aut mi-
 „ litari fungitur munere minùs quidem
 „ sui juris, ac potestatis esse, cum se
 „ ipse in discrimen totque secum sibi
 „ commissas præcipites animas rapiat,
 „ ex quo sua, & aliorum quoque fa-
 „ cta probandi genimatum succedat
 „ onus, nec idèò ipse peccare, aut ne-
 „ gligere quidquam sine publica clade,
 „ & multorum exitio possit. Cæterùm
 „ quando etiam pergat in suscepta sen-
 „ tentia furere Dux, cum dura præ-
 „ terea, atque lubrica sit in exercitum
 „ totum animadversio, vel regio iussu
 „ ab aula ad milites rediturum, & tunc
 „ irritò quidem incæpto, noxiorum
 „ indemnitate necessaria patientia, mi-
 „ nùs deinceps cum nova se obtulerit
 „ causâ compescere militem incum-
 „ benti auctoritatis, ac roboris fore;
 „ vel fortassè non rediturum, tamque
 „ acrem contentionem in abdicatio-
 „ nem militaris imperii terminaturam
 „ fuisse; porrò inde quem hominem

fore, qui ex eo increbescentes præ-
 „ mere vulgi rumores, & linguarum
 „ licentiam valeat, ultrò scilicet Tur-
 „ recusiùm armorum ministerio cessis-
 „ se, quia arma, non armatos tractare
 „ sciat, aptiorque vir ille tenendo sit
 „ quod viribus corporis, & stolidi
 „ quadam ferocia, quàm quod ratio-
 „ ne & prudentia animi perpetretur,
 „ unde & militi impunitas, & dedecus
 „ ipsi, & detrimentum reipublicæ para-
 „ retur. Tumultuariæ postremò illius
 „ discessionis consilium, & si alia om-
 „ nia deficerent argumenta vel satis
 „ esse suspectum, quod ab ira, animi-
 „ que turbatione, quæ brevis insania
 „ dicitur, flueret; hujus autem insani,
 „ terrique affectus, quo lacertorum
 „ tantummodò intenditur vis, cum
 „ ardore, & impetu ruere, in præliari
 „ duntaxat discrimine, cum calere Mars
 „ cæperit relinquendum militibus esse,
 „ id certè supremo Duci, cujus semper
 „ vigere, ac omnia regere debet con-
 „ silium, ac superior affectibus mens,
 „ ne inter conflictus quidem incen-
 „ dium, cum furit militum rabies ho-
 „ nestum, aut utile fore. Familiari-
 „ bus, ac prudentibus hisce monitis pla-
 „ cidè Antistes in Turrecusi pectus il-
 „ lapsus, irarum cum etiam per tempo-
 „ ris moras decresceret æstus, ejus tan-
 „ dem lenivit animum, flexoque à via
 „ regia vehiculi cursu duxit illum in
 „ quoddam cœnobium haud procul ab
 „ urbe situm, fide vicissim obstricta, re-
 „ sipiscentem quàm citò militem, ac sce-
 „ leris pœnitentem datum profectio-
 „ nis imperium celerius executurum. Hoc
 „ Antistes subinde militibus aperit, ste-
 „ tisse nimirum, ac reversurum properè
 „ Ducem, ea autem conditione, qua ex-
 „ templò illi signa cum hoste collatum,
 „ aut ipse Mantuam Carpetanam ad Re-
 „ gem progredieretur. Duces qui tu-
 „ multus irritamenta, & seditionis ubi-
 „ que sparserant facies, cum modò sibi
 „ timerent, ne causâ ad Regem delata,

in

in ejus indignationem incurrerent, ac
 debitas pœnas exolverent, à militibus
 impetrarunt, ut eodem tempore Bada-
 cocio moveret exercitus quò Turre-
 cusi in urbem intravit. Qui tamen
 profectos sequi milites noluit, seu ho-
 minum studiis, seu malè præsertim Du-
 ctorum affecto animo, quorum utrum-
 que rei bene agenda impedimento ma-
 ximè foret, dissisus.

Ducebat itaque copias Magister
 equitum Molingeniùs genere Belga, &
 belli peritia, simpliciumque morum
 candore Turrecusi in primis acceptus.
 Is ad Anam progressus, hosti flumine
 objecto circa ripam locaverat castra,
 ibique promissa finitimorum auxilia,
 & qui dudum præcesserant explorato-
 rum notitias opperiebatur; quibus
 mox subsidiis adjectis, exploratòque
 hostem paulò ante capto, vastatòque
 Monticio extra idem oppidum castra
 metatum esse, copias tunc Mlinge-
 nius amnem trajicere jubet, cum rei
 gerendæ opportunitas esset, hostibus
 occursum. Ad octo millia pedites
 erant, equites ter circiter mille; Lusit-
 anus equite, ac pedite in turba, ac nu-
 mero longè major, Matthia Albur-
 quercio Duce, post oppidi excidium
 in loco munito confederat. Hæc Mo-
 lingeniùs cum animo volutaret, hære-
 re, cunctari, modò spe, modò metu prælii
 consilia dividere, circumspicere omnia,
 quæ fortuna, vel arte congressus æqua-
 re discrimen, aut saltem minuere peri-
 cula copiis imparibus possent; nam
 præter numerum militum ampliorem,
 crebrioraque in illis experta argumen-
 ta virtutis, locus etiam, quem cepe-
 rant Lusitanos juvabat, erectus, præ-
 cisus, vallatus, interjectisque vineis ex
 omni parte accessuram implicantibus
 aciem. His obversis difficultatibus ni-
 hilo seciùs Turrecusi urgebat ad con-
 ferendam cum hoste pugnam. Misit
 igitur primò, qui hæc dura perferret
 Molingeniùs mandata Oliveram tribu-

num militum, paulò post Badacocii
 Prætozem, adeò ejusdem præcepti for-
 mulam circumscribens, ut tot difficul-
 tatum licet vinculis irretito, & passim
 periculis circuncessò nihil tamen pro
 jussa pugna excusandum Molingeniùs
 relinqueret. Intererat fortè civitatis
 Antistes ferox cum talia præciperet
 Turrecusi, qui, ut temeraria, vio-
 lenta, eaque nimis abrupta jussa Ducis
 cum reprehendisset, scilicet non tem-
 pus, non locum, non subitos belli ca-
 sus, non rerum discrimina discernentia,
 illi fertur Dux respondisse; *quia non
 minus sollicitè mihi cum meorum militum
 moribus, ac pessimo ingenio, quam cum
 hoste pugnandum est, hoc eis voluntario,
 gravique accersito periculo, vel fide solu-
 tus pulchram ego Regi victoriam, vel mo-
 lestius explicitus inutilis, segnes, contu-
 macisque milites cade multatos dabo.* Ve-
 rumtamen Molingeniùs nihil idèò te-
 merè agendum ratus consultum con-
 vocat Duces, sibi que placere propo-
 nit conficere jussa Ducis ea modo dif-
 creta, & salutaria sint, quo vero ordi-
 ne, quòve modo, ne improvidè, ac
 cæci pecorum more collapsi ad satieta-
 tem hostis trucidarentur, illa jussa tra-
 ctanda, ac temperanda forent, seriò vi-
 derent, consulerentque Terribiles Du-
 cis minas, inflatæque verba non ad
 exercitus pestem, rerumque omnium
 in prælio moliendam confusionem, at-
 que perniciem se quidem interpretari,
 neque id ullo pacto decere, sed igna-
 via, aut pavore potiùs consternatos
 militum animos ad erigendos, confir-
 mandosque, atque idipsum sine ulla
 etiam exceptione incidentium in bello
 rerum inculcare certamen, velle per
 ambages innuere, gravius esse lap-
 suos milites, si occasione, ac tempori
 defuissent. Porrò autem id attentè dif-
 cutere propiùs ad Duces, quàm mili-
 tes pertinere, cum victores in prælio
 milites honorem, & gloriam ex re bene
 gesta sibi singuli sufferentur, in Duces
 jam

jam victi culpam rejiciant, & leviora quæque belli peccata promiscuo omnium cruore, peculiari capitum ignominia plectantur. Versatis propterea in eo conventu sententiis, tandem sanctum est. Pergere inde statim ad occurrendum hostibus copias, at prius inter Monticium, atque Lobonem flumen à tergo habentes, & hostium consilia, motusque observantes consistere, si in planitiem fortasse, ut ita credere illius militaris suadebat ardor, quaque tumebat Lusitanus fiducia, congressurus descenderet. Quippe in sublimi, satisque munito compositum loco invadere Lusitanum temerarii quidem consilii erat, nec minus periculosi, si progredi voluissent in terram se hostilem seu ferro, seu fame confiendam immittere aciem. Ea mente fluvio transmissio, destinatum, hostique proximè obversum Castellenses occupant locum, ibique castra citò communiunt, deinde turmis equestribus cursitantes, insultantesque crebrisque de industria tormentis bellicis obstrepentes laceßere Lusitanum, & nisi consilio tractum, vel iræ percitum stimulis ad æquiorum pro prælio deducere locum contendunt; nec sua quidem opinione deceptos rei eventus ostendit Duces; nam pugnae cupidus Lusitanus vel ira commotus, vel sicut aliqui tradunt, alimentorum, quæ omninò exhauserat, egens, deserere subito eolles, sensimque planitiem cum ordine petere visus est. Dies erat festa Corporis Christi memoria nobilis, divinòque epulo in sacrificio Missæ refectus, passusque miles jam alacrior spei humanæ cælestem quoque conjunxerat. Huc Molingenii quoque, & cæterorum exercitus Ducum acceperant hortamenta, Hispani modò gloriam Imperii, modò splendorem, noménque gentis longè, latèque dominatricis, quæ non certaminis gloriam, sed pœnam potius à perduellibus posceret,

per agmina passim jactantium, atque etiam adjicientium frontem, rictumque Turreculii minacem, ac tetrum, & hoste quolibet truciores, si quisquam eorum fortè superstes reversurus ad illum inultus, aut fractus esset. Inter hæc Alburquerqueus in planum abductos explicaverat ordines, eodemque propè tempore jusserat Molingenius Pardum equitum Commissarium sparsis aliquot velitum alis ire obviam, remorarique citato cursu gradus ad pugnam addentem hostem, quo ipse commodius interim aciem extenderet. Lusitanus autem hoc ordine instructus ad pugnam appropinquabat. In undecim agmina distributi pedites veniebant, pro militum copia in se conglobata, atque densa; horum quinque mediam implebant aciem, quatuor se in cornua extendebant; duo tandem erant in ultima acie cum turmis pluribus equitum subsidii more locata; equites utrumque latus, tota acies impedimenta claudebat, belli tormenta bina in quolibet cornu, duo etiam per mediam aciem comportabantur. Molingenius hostium numerum, atque ordinem contemplatus simili prope modo regias ibi copias instruxit, nisi quod hinc ex minori profectò numero latior, quàm plenior explicata jam acies porrigeretur. Cornu dextrum Hispani; Lævum Itali habebant, huic Franciscus Velasus Legatus equitum, illi præerat Molingenius; quatuor trahebant belli tormenta, nec sarcinæ ullæ, aut militaria inter aciem erant impedimenta, quæ regios milites implicarent. Sic utraque à fronte, nec horrida minus aspectu, quàm armorum fulgore, radiisque refracta scintillans, ac nitida constitit acies, tormentisque sæpius hinc, inde cum magno fragore displosis certaminis signum mutuo datum, acceptumque Prælii initium, cædisque cum jam concurrerent acies, à sclopetariis capit.

Horum

Horum impetu, strepitumque lethales fistula excussæ, & candentes emissæ pilæ virorum, equorumque virtutem, & iram simul accendant, prælibatæque pari propè jactura procul vicissim illata, atque accepta vulnera, & cædes acriorem utrinque hauriendi sanguinis sitim, & alteri in alterum faviendi cupidinem addunt. Proinde dextrum extempio Castellæ cornu cum sinistro Lusitano concurrat; quod tanto ardore, nisi per gladios inventos, & hastas impulsum, ac pressum à Castellensibus est, ut ala equitum Lusitana, quæ latus illud tegebat, eo impetu mista, post fusa, & usque ad extremam rejectæ aciem excesserit; equestri subsidio ex hac parte nudatur pedes; hic statim exanimari, diffuere, ac sensim pedem referre. Id verò præ nimia tunc accidisse videtur Lusitani Ducis fiducia, qui ubi & levia antecedere prælia, nec primos Castellenses credebatur procursum ad pugnam fore, ferè tum incompasitas, & quodammodo fluctuantes ducebat acies, tempus suppetere ratus, quo subsidia firmaret, ac meliùs agmina stabiliret; porro ulterius illatis signis, propiusque collato pede, ad gladios omninò jam venerat res, levique percussis lateris trepidatio, & equitum ibi peditumque confusio, & frontem averterat, & dextrum quoque terrore latus tumultumque miscuerat. Ea tamen ordinum perturbatio & malè inclinata propemodus res fugæ laxioris initium nondum fecerat Lusitanis, sed eos ut se illidentium, atque prementium undique impulsus, aut prælii fortuna contraxerat, jam pressis, confertisque, & orbem passim conficientes in se ruentium, atque pugnantium pro viribus impetum sustinere, alii effusi, dispersique ad ultimam aciem confugere, nonnulli valentiores ad incurrentes undique cuspidem, & gladio rotantes acies nudata viscera circunferre; simul equo vectus, & armis

insignis Alburquerqueus intercurabat vehementer intentus primi agminis sistere fugam, & quosdam disjectos, se alios laxantes sarcire ordines. Videt hæc Molingenius, paulumque annitendo intercludi jam dissipatos, implexosque milites posse, proinde Tribunum militum Pignatellum Italicum cornu præsidio firmatum ita diducere jubet quemadmodum idem à se vidisset dextrum latus extendi, flectique. Quod celeriter factum est, conclusisque à tergo, & à fronte hostes, ii modo erepti cadibus sunt, quos vel pedes tutati sunt, vel abstulit casus, vel arma projicientes sese captivos dedere victori. Prima hostium sic acie fusa, & alia penitus conturbata, præcipit tunc Molingenius coire Castellæ equitum, & Lusitanum acrius impetere, qui instabilis, vagus, oculisque subiecta clade, & quæ omnia impleverat fuga perterritus, item auxilio peditum destitutus primo impetu fusus, fugatusque discessit. Cæterum ea præceptis equitum fuga auctusque clamore, ac strage tumultus cum socios etiam pro pugna stantes obtereret, & qui fugerant, & eos, qui restiterant implicaret, aciem quoque Lusitanam, quæ extrema erat, & quæ prælio intacta adhuc pene servaverat ordines, eodem horrore, impetumque dissolvit, ac sustulit. In tempore tunc spe arrecta, recentis animi, viribus integra intulit pedem extrema Castellæ acies, ob illam quam læta apud hostes cernebat animorum, ordinumque jactationem cædi potius, quàm pugnae parata. Inde horum terga, horum pectora, ac latera impunè, ac licenter haurire, integri faucibus, spirantibus vivi, extinctisque permixti, alii super alios incidere, cruentique se volutare, ubique fuga, interitus, pavor, gemitusque cadentium, atque spirantium, cumque ultionis fiducia crudelitatem animo intenderet, & etiam lassitudinem sustentaret, totius dissipati,

pati, everſique prorfus exercitus magna pars vulnerata, pars caſa, reliqua & major fuga dilapſa eſt, aut captiva ſtatim abſtracta. Inter hæc Alburquercius cum foedè Luſitana agmina ſtrata, undantemque ſanguine humum, & peremptorum acervos, & reliquos fuſos, inermes, aut ſaucios quærere fuga ſalutem videt tum ſpe, tum viribus proſtigatus cum agmine uno, quod ejuſdem cuſtodix corporis deſtinaverat, è loco ſenſim receſſit. Hanc tamen victoriam, quæ planè jam Caſtellenſibus ſteterat, ad extremum infeſtam, & ancipitem fecit Ducum aliquot negligentia ſeu militum avaritia. Ab initio quippè certaminis cum lævo Luſitani latere fracto, pars equitatus ejus à cæteris copiis avulſa, vitabunda quæreret colles, tunc ii Caſtellenſes qui ad tormentorum cuſtodiam aſtabant, ignari, quorum fortuna eſſet, veritique ne circumveſti hoſtes ad ea prædanda reverterentur omnia belli tormenta, jumenta quoque munitione bellica onuſta ultra fluminis ripam velut tutum in locum tranſvexerant, quocirca nequaquam ad manus jumenta erant, quæ modò fugatis, ac victis belli ablata tormenta ſubducerent. Pulſo præterea hoſte cum jacentium ſuper corporum ſtragem exultantes, nimifque avidi hærentes alii ſpolia cæſorum lægerent, prædarumque cupidine manus, ut ſatietate cruoris, & cædis occupatos haberent oculos, alii etiam eſſent captivorum cuſtodiis impliciti, fugientium plerique veſtigia tenerent in hac rerum volutione, ac tumultu jam penè deſertus, atque indefenſus jacebat, belli tormentis, quæ omiferat hoſtis, aliifque referus ſarcinis militariſus campus. Hæc porro Alburquercius à colle quodam, quo ſe receperat, conſpicatus, in ſpemque ingentem adductus ob nimiam hoſtis fiduciam, ac negligentiam vel ex parte labefactari adeptam victoriam poſſe, pe-

ditæ, equitæſque è fuga reverſos incolumes colligit, ſparſos, trepidofque reducit, his applicat obvios, alios avios per ſaltus, collèſque propinquos turmatim errantes, celerius inquiri, cogique curat, ex quibus quàm citò coëuntibus quatuor raptim agmina perditum, & binas equitum turmas conſtituit, hiſque viribus ipſe fretus repetere prælium, amiſſaque belli tormenta recipere parat. Res illa tamen haud præter Molingenii opinionem, & curam contigerat, priuſquam enim certamen iniret, multitudinem hoſtium, caſuſque belli fortuitos, & varios metuens edixerat, ne victor fortaiſè miles longiori ſpatio fugientem premeret hoſtem, neu conſictus ardore, aut nimia elatus victoriæ fiducia conſtitutos miſceret ordines, neu ita ſane vel partæ victoriæ credere vellet, ut fluere quandoque de manibus minimè poſſet; illuſerat enim his ita ſæpè fortuna, qui rem feliciter geſſerant, ut victus victori triumphales exuvias abſtraxerit. Poſteà verò cum Molingenius jam concitatam, atque victricem tenere non poſſet aciem, imò, & ipſe ſuorum militum impetu abreptus, longiùs, quàm vellet cædendo procurreret, ejus imperium irritum fuit. Ab infeſtandis denique hoſtibus eò, ubi primùm ſigna contulerant, Molingenius ipſe regreſſus cum diſſipatarum jam copiarum delere reliquias cuperet, fortè ibi offendit ſexcentos ferè milites Luſitanos, quibus tueri ſeſe, aut elabi cum in arcto poſitis non daretur ad fraudem converſi, teſſera furtim accepta, ſub alienis ſignis fallere procurabant. At dolo ſubinde comperto admodum paucis in fugam effuſis, cæteri trucidantur. Hinc Dux Molingenius ad ſarcinas militares, quarum præſidio haſtatorum agmen confederat, ambituſque plauſtrorum ea impedimenta claudentium quamdam caſtrorum præbebat ſpeciem, cum expeditis cohortibus convolat,

convolat, præmittitque caduceatorem, qui afflictiſ jam rebus jure belli denunciaret haſtatis, ut poſitis armis ſeſe, & quæ ſecum haberent, ni ultima perpeti maluiſſent, conſeſtim victoribus traderent. Hoc Duci reſponſum ex propinquo expectanti Franciſcus Velafcus Legatus equitum nunciat, conſtipatis agminibus ſuperveniffe Alburquercium, ac vehementer inordinatos, improviſoque deprehenſos Caſtellenſes premere milites, victoriæ plerofque fiducia, atque inſolentia palantes, iifque illos jam tradere manus, & arma, quorum nuper terga ceciderant. Perturbatus hoc nuncio Dux Caſtellenſis & animo anxius, cruentoque erecto dextera gladio per agmina effuſa volitans Pignatellum clamando vocat, lbarram ac reliquos Duces, eofque citò redire, contrahere copias, atque obviam extemplo procedere hoſtibus jubet. Ipſe prior Molingenius proprio agmine fulſus appropreat, quique jam terga dederant volvere frontem ad hoſtem, atque in orbè redactos ſeſeque invicem protegentes inſtaurare certamen cogit. Ad hæc circuire, obſecrare, clamare, ſuo quoque periculo milites commovere, ne partam, florentemque victoriam ſummo ludibrio, atque ignominia corrumpi milites ſincerent; turpe multò minus futurum quidem fuiſſe non arripere palmam, quàm ſemel arreptam avelli è manibus ſibi, tantoque dedecore per ignaviam marceſcere pati. Itaque novus, & acer utrinque conſictus accenditur, manibuſque eodem quidem impetu animi, ſed inæquali conditione conſertis, rurfus ad Regioſ inclinare Mars apparebat, cum paulò ante fugatos, ac victos agnoſcerent Caſtellenſes, conſluentefque gregatim à præda, à perfequenda fuga novo ſubſidio milites, qui numero plures erant, Caſtellenſem undique aciem corroborarent. Cæterùm Alburquercius, quod initio ſolutis quibuſdam

ſuorum militum turmis præceperat, ſcilicet prælio dum ipſe diſtrictum, averſumque teneret hoſtem erepta tunc illi vaſa reciperent, aſportaréntque ubi ſarcinas militares, & quæ amiſſa belli tormenta fuerant in eo tumultu recepta, atque in tuto locata videt, ſignum receptus militibus dat, agmina claudit, atque equitibus firmat, explicatiſque vexillis, ordinibuſque penè complexis levia interſerens prælia ad colles paulatim ſubducit aciem. Ea videns inſtitit tunc cedentibus victor, & quanquam ſudore, pulvere, ac ſanguine aſperſus, & laſſus, & fortunæ quoque volubilitate percuſſus cum mediam cohærentem perrumpere aciem minimè poſſet, ad collium uſque radices eos à latere, à tergo infeſtando vexavit. Tumulos tandem Luſitanus obtinuit, ſed in arctum adeò compulſus poſteà pergendo ab equitibus eſt, ut paſſim ſtratum reliquerit iter, ob curſus celeritatem, ac prope fugam effluentibus ſarcinis caſa in eo prælio hoſtium ſupra duo millia, ſaucii permulti evaſerunt, capti quoque ferè quingenti, inter quos genere clari nonnulli fuerunt ex Maſcaregna gente, & Comes Flifcus natione Gallus, ſimul Octavius Piquius Hollandus Caſtrorum Præfectus, & alii etiam non contemnendæ notæ, minus mille Caſtellenſium interiere. Redit, atque ita fractus Alburquercius in Luſitaniam; amiſſa tamen belli tormenta cum recepiffet, falſò ſeſe Caſtellenſium in acie victorem profeſſus eſt. Mendacium, quod ſua ita intereſſet libenter Bregantius arripuit, & vario etiam colore, ſucòque depinxit, feſtivas, & publicas ſcilicet jubens in toto regno micare flammæ, interceptæ plaudi victoriæ, honores palam militibus, & Numini gratias reddi, foederatiſque Principibus ſcribens rem geſtam magnificè ornavit, & pro adepta quaſi victoria gratulantium, fraudique obſequentium quaſi-

vit officia, ne ea scilicet opinione, ac nominis fama decideret, quæ, & falsa multoties pro Regibus valet, & quæ procul illa facilius, ac sæpè numero mendax est, & artibus alitur. Ulisippo tamen cum res ibi rebus non convenirent, per dolos, astusque oppressa vel squalore, atque lachrimis veritas emergebat, vix liquidem erat in urbe domus à funere, luctu, & gemitibus vacua.

At exercitus Castellensis cum longo ordine captivorum, & mancipiis signisque adeptis, ad triumphum velut pompam instructis ad Turrecium reversus esset, ab eodem satis laudatus, & gratanter acceptus est, & insuper „ monitus. Omnes profectò artes usu, „ exercitio, labore tanquam lima erudi, „ diri, & exacui; at maximè militarem, „ in qua excellere nemini quidem liceat, nisi & mortis horrorem, & vendi dulcedinem, & periculorum „ omnium formidabilem faciem gloria illecebra in illo, & famæ cupiditas, & ratio publicæ utilitatis evicerit; hunc autem vitæ lucisque inhærentem homini affectum, ac penitus insitum posse ad extremum periculum, temporumque decursu post „ multa, atque varia præliorum experimenta convelli; ut animi magnitudo, ut doloris impatientia, ut fera „ quædam agrestisque natura sæpè ab hominibus impetrat, ne vita immo dicè ametur, id facilius utique in aliis „ disciplinam, & consuetudinem proximè, ac sæpè cum morte ludentibus „ assequi. Hæc apud milites Turrecius; clam deinde Dionysium Gufmanum tormentorum Præfectum accitum durè, & acerbè corripuit, cur enim tam citò extra flumen acta jumenta, aut non citius retracta cum haud dubia suorum fortuna esset, quò subvecta belli tormenta hostium in alteram tutò ripam exponerentur? nunc verò egregiam de hoste victo-

riam ejus socordia, & errore imminutam, ac deformatam esse; in eo se tamen ut tempori congruebat, fatius, & palam tunc connivere duxisse, ne amarum, & triste quid immisceret, quod in rebus tam lætis communem gratulationem turbaret. Rex subinde Catholicus certior per litteras de hoc prospero prælii exitu factus amplissimas Turrecius retulit gratias, magnisque laudibus extulit, præcepitque jure belli captivos ad arcem Granatensem transferri. Hæc autem victoria species postquam gloriæ stimulis excitatum, Ducique magis obnoxium præstitit militem admonitus Turrecius hostium oppidum Santalexium in Castellæ finibus situm tenui, infirmoque & custodiæ parum intento teneri præsidio ad illud subito adoriendum Molingenium, atque Gufmanum misit cum quatuor peditum millibus, equitibus verò octingentis. Et ea quidem pro voto, ut res Castellensibus caderet ipsorum tum virtus, tum celeritas fecit. Etenim paulò ante quàm illuxisset, cum Santalexium milles accederet, magna ex parte dilapsos stationibus hostes, dormientes, aut oscitantes alios, neglectas propè custodias, somnòque & injuria pleròque oppidanos jacentes invenit. Dum igitur Lusitani seriùs omninò, quàm opus esset, conspecto hoste ad arma promiscuè discurrunt, magnoque pavore, ac tumultu defensionem oppidi parant, & alii soporem excutere, agrè & alii arma capere, ac pergere compelluntur, obvias jam portas Castellensis effregerat, & multi quoque oppidi muros subierant. Per fores ergo dejectas turmatim Castellæ milites irrumpentes, & ad pugnam inde ordines explicantes Lusitani præsidarii Lunarem in arcum compositi, directique ingenti ferocia, parique animo excipiunt. Pertinaciùs utrinque ibi, acriùsque quàm pro

pro numero militum videretur certamen exarsit, cum strenuè, & intrepidè ageret illos fiducia, hos pariter desperatio, quæ vel ira, vel honestæ mortis incitamento, vel extremi natura conatus colligere vires solet. Hoc ardore animorum, & robore corporum ad pugnam applicitos Lusitanos, neutro inclinante hucusque fortuna, à tergo repentè, qui aliundè pervaserant muros, adoriuntur. Hic strages non pugna editur, cum integri fessos, frequentes minores numero, atque ancipiti prælio distractos confoderent. Ea tamen extorta quasi victoria pars nec nimis Castellensibus læta, nec etiam in gloria prostratis hostibus fuit; nam Castellensium fortissimus quisque aut prælio ipse cecidit, aut saucius inde discessit. Lusitani verò pugnantès averso, adversoque corpore obsessi, impulsique ferè omnes vestigio inhærentes sternuntur. Inter hæc ad armorum strepitum, turbarumque clamorem, & fugam, qui sopiti, aut cubantes oppidani jacebant, somno, ac torpore discusso, ad templum, quod ut propè omnia regionis hujusce sunt, arcis forma vallatum, satisque munitum erat, confugiunt. Huc Molingenius, Lusitano cæso præsidio, cum omnibus copiis alacriter ducit. Vallum initio propugnatores infederant; inde lanceis, ligneis, ferreisque instrumentis rescindi captum est vallum hostisque detrudi. Negotii ibi minus occurrit, nam tempore exesum, ac fragile vallum findi paulatim, ac ruerè minutim primis propè ictibus visum ad interiora templi claustra fugere Lusitanos admonuit. Mutata tunc belli facie, vires armæque hostium eminè conferuntur, ex foraminibus fenestrarum, ex altitudine tecti, quaque rima pateret ulla jacula, & pilas demittentibus Lusitanis, infra majoribus sclopiis ex adverso incum-

bentibus Regiis. Sic confusim, & vagè dimicatio protracta est, donec belli tormenta, quæ retrovecta agnimum celeritatem, & cursum æquare nequiverant Castellensibus accessere. Ea igitur opportuna disposita loco cum quaterè muros capissent; quique ex fenestris, ac supra tecta pugnabant majoribus globis excepti acervatim conciderent, cumque planè constaret etiam se nisi obsessi maturè dedissent, ferro fame, aut incendio pereundum omnibus fore, consultant, qui intus jacebant, quid extrema calamitate percussis capiendum consilii esset, rebisque omnibus circumspectis, exploratisque in conditionem tandem ut necessariam conveniunt, idcirco, & pacis vexillum in templi cacumine figunt. Huic communi obsessorum sententiæ, quàm necessitas, ratio, ultimisque virtutis exercitus actus expresserat, unus tantummodò Lusitanus, & hic refractario quidem ingenio, ac stupido similis ausus est refragari, laudabile, egregium vel gratis pro patria esse, nisi fortè insolentia, tumorque superbus victoris, ac servitutis parata ludibria moveant mortem oppetere dictitans. Trucem, horridamque sententiam auctoris perspecta levitas, animique tristitia, teterrimisque genius, & contra consentium calculorum numerus, strepitusque facilè obruit. Verum homo ipse natura recondita, ac tetra, & consilio incubans suo hætenus mullitabat, incessu, fronte vultuque magni alicujus cogitati facinoris manifestus. Vicit tamen expectationem omnium. Ingredientibus enim ex pacto reclusas templi Castellensibus fores, tunc velut furiis instincta mens Lusitani ignem tormentario pulveri injecit, cujus affatim intus copia, & cum alia sicca, & sulphurea, aptaque ignibus esca conservabatur. His itaque statim correpta flamma vi ubi rapida effunditur trabes, lapides, arma, oppidanos simul hostes suo impetu rapit, sursum impellit, ac

volvitur, deorsum subinde reflexa pestis, & fulminum modo contorta duplicat stragem, quosque enata primum erumpens forte flamma non læserat, eadem ignitæ procellæ similis longè, latèque jactata, ingentique fragore ruens facularum, saxorumque rotantium, atque candentiū mole, atque copia integros etiam affixit, ac tumulavit. Eratque horribile quidem, & fœdum ubique visu inter igneas illas ruinas, & horrida busta cernere quosdam illusione saxorum contusos, ac fractos, incendio plerosque torridos, alios deformes, semefos, ac mutilos, præter cæcorum, atque spirantium cumulos passim spectaculum cladis augentes. Ita furentis hominis scelere centum propè Castellenses qui incautè priores ad templi januas accesserant, aut globis incendii, aut ardentium vi fragmentorum infra, aut superius impacti consumpti sunt. Hostes supra mille iisdem ignibus hausti. Molingenius miraculo penè subtractus exitio est, cum non pauci ejus lateri astantes cæsi, aut ambusti corruerint. Tam funesta quàm impia, qui vicerant, clade milites irritati, nullo ætatis sexusque discrimine in flammarum, cadisque reliquias sæviunt, sociosque nefarie, & indignè contra fidem peremptos acerrimè vindicant. Oppidum tandem direptum, incensum, ac fermè dirutum est. Quibus ita peractis reviviscentem virtutem militum cum Rex Catholicus intelligeret, novique Ducis industriam, aut sortem emendatam per disciplinam influere in animos hominum, qui ex Principis moribus rectè, aut secus instituuntur, Hispani quoque Senatus accedente sententia, ire Elvum ad oppugnandum Turrecusiū Marchionem jussit.

Est Elvus in Lusitania propugnaculum regni fortissimum, eaque arte, locique natura constructum, & arcibus communitum, ut nihil sibi metuere ni-

si insidias, fraudesque aut per longam obsidionem famis, sitisque, quæ sunt malorum humanorum extrema, conatus, externo detur ab hoste. Vergente tum etiam autumno hyems impendebat, quæ solo inæquali, canoso, passim itineribus invio id loci, id temporis importuni temerariam, atque projectam, si tentaretur, obsidionem, ne dum difficilem ostendebat. Has interjectas difficultates postquam Turrecusiū rescribens clarè fati exposuit Regi, isque nihilo secius Monticii duntaxat imperfecta victoria fretus, integra initio jussa, atque in Senatu consultata tenuit, pro virium, & hominum copia res ad rem necessariam præparabantur. Evenit interea, ut bene quædam, armisque feliciter gesta res, ad aliter arduum illud facinus subeundum, & Regiis adderet animos, & Ducem quoque adhuc hærentem, ac restitatem evinceret. Franciscus Melus Lusitanus magister equitum vir callidus, acer avidisque conflictus cum duobus equitum millibus, ac totidè ferè peditibus ab Olivença digressus ad dimidiam copiarum partem circa Valverdè anno præterito excisam, clam inter vepres, saltusque posuit; reliquam longius inde progressus è regione Talaveræ insidiis apposito loco inter latebras statuit, mox quinquaginta circiter equites in propatulo emittit, qui populantium, atque aspernantium facie diffusi obequitando, & propinqua vastando iras, & odia accenderet hostis, eumque tandem paucitatis errore deceptum ad paratas insidias traherent. Insolenter dum igitur illi sub hostiū ovili insultantes, & vastitate, & rapinis, & saltatorio quodam orbe lusuque currentes, recurrentesque simul terrere, simul spernere hostes, atque ad pugnam lacessere jactant, indignatus Talaveræ Præfectus eousque sese, ut per errorem credebatur, prædatorum, latronumque caterva illusum, atque contemptum esse quingentos circiter equites in Lusitanorum occursum

occursum ducit. Videt hos Lusitanus equisque laxatis statim habenis in fugam effunditur, mox inhibito cursu, sensimque recedens constitutus adhæret insidiis, speciem ibi manendi simulans, ut cum hoste propinquo congregaretur. Instabant, urgebant interea, ut Lusitanum assequerentur concitatis cursibus Regii, nec calcaria, nec lora animorum conatui sufficiebant. Obstitit tamen temerè euntibus viris, equisque vetus, peritusque militiæ Marinus Bolagni Ducis Legatus, insidias ibi subesse clamitans, quas & temerarius nimis paucorum ad municipium accessus, & præceps ipsorum fuga, & subdola quoque in loco suspecto mora videbantur arguere, ubi nimis incautum, improvidumque sese interdum præferat hostis, ibi plerumque fraude grassari. Milites verò in Lusitanorum adeo arroganter ostentatam audaciam iræ, ultionisque ardore proveci, ideoque monitibus surdi, effuso temerè cursu in latentes insidias incidunt; eas nihilominus tunc detexere, cum, & si effugere omnino pugnam non poterant, haud facile poterant etiam ab hostibus circui. Quippe ipsi equorum velocitate confisi jam inire, jam declinare certamen, modò frontem pulsare, modò lateri incurrere; sparsi, soluti, aliquando contracti hostem sæpè petentes, sæpè ludificantes duas circiter horas versatile prælium sustinere. Eorum postremò sociorum accessione, qui ab alio remoto insidiarum confluerant loco latius Melus extendens aciem, simul per ordines equites distributos, longiorique circuitu ductos velitantes complecti, & claudere Regios præcipiens, tum demum illos circumfusa multitudine obruit. Cæsi ad quinquaginta sunt, octo, & quadraginta milites capti, cæteri fuga sibi confuluere; Nuncium priusquam hic conflictus inciperet Marinus miserat Turrecusiū, qui viarum, ut monitus erat,

insidias, cæcum militum impetum, cruenti fœdique successus omen prædiceret Turrecusiū, quàm celerrimè idcirco ferenda subsidia peteret. Quod cum Dux accepisset, majus statim belli tormentum expeditionis videlicet signum displodi jubet, equo ipse rapitum ascenso, arreptaque manu lancea obire stationes hospitia, acuere promptos, segnes excire milites, denique Molingenum cum majori equitatus parte dimittit, & legionem usque Valverdem versus progredi jubet, quæ res postularer, cum equitibus se conjungeret, viginti etiam exploratores equites diversos excurrere jubet, qui hostis consilium, & iter noscerent, nunciarentque. His rebus, ut ratio cogebat maturè provisus, Molingenius jam de hostis itinere, ac loco certus eò festinus, & alacer ducit, illique cum equestribus copiis ad Anæ ripam occurrit, ubi tunc propugnaculi specie in hunc modum moletrinam occupaverat. Infederant ejus apicem sclopitarii, alii pedites interjecti, abscissa, atque edita ejusdem situs naturalia munimenta tenebant, in vasta planitie equites collocatos pugnae apparatus instruxerat, ad amnis, vadique ulterioris custodiam, liber ut inde sibi transitus esset, atque hostibus interclusus, ultima stabat acies. Hæc Molingenius cum advenisset, intuitus in agmina decem suorum equitum turmas distribuit, sex in fronte locat, cætera pro subsidiis. Dextrum Dux Gomezzius Rocca tuebatur, Alfonso Cabrera sinistrum, ipse mediam tenebat aciem. Porro equestre ita prælium commissum est, nondum enim, quæ expectabatur, Castellensis accesserat legio, & Lusitanus tutiorem se pedes in sublimi, abruptoque moletrinæ ratus, maluit ibi discriminis expers, quàm in plano cum equite in laboris, periculique societate versari, nisi veriùs ita se postea dividendo, faciliùs copias

pias affixerit. Propitium Regis equestre certamen fuit, quanquam Franciscus Melus ubique sollicitus, impiger mortisque planè contemptor ubi res sociis magis adversa caleret, suis equitibus intermixtus, dum alios hortatur, & orat, nonnullos etiam aversos ira commotus obruncat modò cum suis cogeretur, modò cum hostibus conferere manus. Ita equitibus profligatis, supererant pedites, qui moletrinae saxa, jugumque tenebant, quique ad amnis, transitusque custodiam ultra ripam confederant. Ad hos expugnandos plerique Ducum opus esse censebant subsidia peditum expectari, quos firma, & integra legione jam ex propinquo adventare delatum erat, inaccessus enim, & asper equitibus locus, ac defensoribus opportunus, inanem, aut nimis fortasse cruentum Castellensibus fore conflictum significabat, nec illa sanè pro legione interposita mora aliis crepidini hærentibus hostibus, aliis flumine incisis, reliquis fugatis jam, sive cæsis, posse rei summæ tunc videbatur officere. Cæterùm Molingenius cunctationis impatiens, & æquiora omnia fore victoribus putans, trajicere flumen milites jubet, & vadi, marginisque custodem Lusitanum invadere; tum & aliquas equitum turmas procul inde circumflectentes incios excipere Lusitanos, aut duplici pugna distractos, atque constrictos facilius atterere. Haud parum profectò laboris pro vestigando vado consumptum à Castellensibus est, cum primò plures id frustra tentassent altis gurgitibus territi, & alios audaciores iidem vortices obruissent. Dum ita simul cum hoste, simul cum fluctibus colluctantur, multosque transversos fluminis impetus agit, tortuosus & alii per aquam flexibus revolvuntur, prior è vado tandem reperto agminis equitum Ductor emerfit Jacobus Mazacanus genere Italus, qui licet in

loco pro gradu instabili, atque undis influentibus lubrico periculosius propè marginem urgeretur, strenuè tamen pugnando oppugnatam ripam obtinuit. Hoc viso confestim Lusitani pedites conglobantur, acriusque viribus incumbentes juxta ripam redintegrant pugnam; Mazacanus contra perpauca protectus equitibus, & hostibus circumfusis pedes diutiùs jam equo suffosso certando stetit, donec brachium dextrum gravi, & acerbo vulnere afflictum destituit pugnantem, & nihilominus exigua militum manu hinc inter undas, & armis supra vadum objectos, hinc marginem hostes fortiter obsidentes severitate vultus, atque horrore quodam verborum cum dextra inutilis esset tantisper sustinuit quoad reliquæ copiarum supervenirent, captæque jam ripæ possessio Castellensibus cederet. Porro tunc Lusitani passim per equites circumventi alii ferro, alii gurgitibus hauriuntur, plures pedum pernitas juvit, multis quoque inter tumultum, & fugam equorum impetu obtritis, aut trajiciendi inter fluminis moram oppressis. Sic igitur amnis hostisque impedimento sublato, constrataque cædibus via, quod denique unum ad plenæ victoriæ lauream restabat, ad Moletrinam Molingenius cum equitibus convolat. Nihil tum quidem opis, speique humanæ reliquum erat hostibus, primo equite, mox pedite pulso, cæsoque & pedestre simul iter, amnèque cum armis, & copiis Molingenio prorsus intercludente. Misit itaque Molingenius, qui necessariam, & citam illis deditionem denunciaret, nisi omnes cruciatus, & contumelias infligi pertinacibus solitas perpeti vellent. Illi primò feroces deditionem abnuere loci altitudine, atque insolentia freti, qui impervius, ac durus solis equitibus videbatur; sed ubi iratus Dux Castellensis, quingentos in pedes desilire equites jubet, iidemque

sclopis,

sclopis, & majoribus hastis quæ abstulerant victis armati acriùs sursum eniti, & circuire jugum, & fragosa, ac prærupta certatim subire caperunt, Lusitanis partim humi subinde stratis, partim in præceps versis, aut igneas per fistulas haustis, qui in verticis summo restiterant, extremo periculo, incussoque pavore tandem exanimati. Ducem à Molingenio, quocum dedendi se pacta transigerent, petunt. Hunc illicò impetrant, causa tractatur, convenitque postremò res, ut vita tantum incolumes Lusitani, cætera omnia hostis arbitrio relinquerent. Hostium itaque commeatu, & arma, & quæ ornatiores erant corporum indumenta Castellensis adeptus obscura capita libera mittit, Duces, & homines nobiles secum captivos deducit. Lætior hæc quidem victoribus res, quod præter expectationem acciderat, acrioribus quoque stimulis pupugit Ducis, & militum animos, ad jam decretam, ac præparatam Elvi obsidionem suscipiendam; accesserant etiam quæ in hanc expeditionem urgebant, arctiora, atque nova Catholici Regis mandata. Igitur Turrecius tredecim fere peditum millia, ter mille, & quingentos equites cum omni obsidionali apparatu ad urbem Elvum infestus movit.

Jacet urbs edito, eoque molliter assurgenti constructa clivo, mons saxeus & arduus est, nec cuniculorum fossuræ patiens, nec in altum trahendi onera tormentorum. Duæ, sicut diximus, tantum huic urbi oppugnandæ patebant viæ, famis videlicet, atque sitis; utramque itaque viam impigrè Turrecius pro re proposita ingressus tum ambitum aggeris latiore nutrimenta ad arcenda designat, tum aquæductum præcidi jubet ex quo in urbem aquæ influebant, & quarum penuria suffossis intus cisternis cives utuntur. Cæterùm Turrecium obequitantem, aggerisque latitudinem attentissimè præscri-

bentem terruit initio ferale omen, quippe quem generosæ supra quem infidebat indolis equus exanguis repentè corruens Ducem jacentem non sine periculo effudit, nec porro illum stantem, sed cadendo pronum excussum, cuiuscumque momenti illa sit, vatis, observatio distinxerat. Incessit idcirco statim cum rumore suspicio volvi fortasse fortunam Ducis, susceptumque temerè opus per Ducis lapsum, unde cætera pendunt, funestum, vel saltem irritum fore portendi. Superstitiosæ tamen rei Turrecius, aut arte sua ancipiti minus, ut revera decebat, obnoxius, fluentium in urbem aquarum venis abruptis, atque aggere jacto, quæ in rem opus essent, studiosè omnia, ac sollicitè providebat. Tempus interim decurrebat, autumnoque ferè dilapso, cum hyems horrida verteret, crebri effluentes de cælo imbres recenter compactam munitionis materiem solvunt, inchoatumque aggerem lacerant, neque novum etiam coherere terræ fluxæ, atque instabili patiuntur. A crepidinibus quoque fusus collatæ aquæ, perque montium prona currentes, dum in vallum, ac subjecta passim stativa militum irruunt, torrentis in speciem inferius omnia disjiciunt, ac rapiunt, & hinc stagnantes, hinc relabentes aquæ cum munimentis commeatibus, sarcinis jumenta, & homines propè mergunt; eorumque propterea mutatis ea tempestate rebus, ut in se ipsis Regis implicitis, & simul squaloris, metusque plenis, nec habentibus quidquam ubi in sicco languentia sternerent membra pro rerum omnium naufragio, vel effugium ab ira cæli quærendum esset, quo quidem tempore Lusitanus sedendo, ruinæque spectando hostilis sese dissolventis exercitus per otium poterat bellum conficere; nam præter hucusque jactatos calamitatis hostes, & arctiora quoque ex hyeme ingruente timentes, uberior

hi; temporibus etiam aquarum è cælo demissa copia postquam urbis cisternas explevit, & sitis obsessis formidinem sustulit, ita & spem etiam meliorem abjecit, hac via, quæ celerior profectò esset premendæ Castellensibus urbis. Humiditate præterea, sitique inhospito soli, & aëris quoque intemperie nunc æstus, nunc frigora variantis, corruptis cibariis, & corporibus pessimè affectis, latius vagari, intendique in gregarios, in principes milites cæperat morbus contagio similis æstuans. Quibus quotidie ingravescentibus malis, illisque averteendis cum nec tempus omninò, nec locus esset, brevi enervatus, ac fractus exercitus est. Postquam ergo intelligit Turrecius locum, tempus, fortunam, cælum ipsum inceptis obstare, eoque miseræ ultimique discriminis ad quæ eadem illum ab initio timentem vis altioris imperii compulerat, ventum esse, ut inde citò abeundum, aut pereundum inter paludes, & stagna esse, vigesima ab ea infelici expugnatione luce fama tandem, ac viribus diminutus Badacium cum reliquo exercitu rediit. Adulta post hyeme, quæ vacationem militiæ dabat, quod ejus jampridem infixum animo hæserat, votum Turrecius exposuit Regi, Hispanorum nempè magnatum quos ibi Grandes appellant, numero adscribi, amplissimorum enim honorum usu, & rerum gestarum gloria, & claritudine generis, & ipsa promissione Catholici Regis id optimo jure repetere videbatur. Rex moris sui quanquam esset, ad hoc culmen extollere, quos idem sua spontè vellet, inconsultò Status Senatu, ut scilicet uni tantummodò Regi maximam quisque gratiam referret acceptam, nunc tamen, quia ingratham Turrecii petitionem mente perplexus admiserat, factique invidiam, questusque quos indulta,

aut negata merces comparavisset in Consiliarios devolvere, in animo habebat, ea de re præter morem Senatum consuluit. Qui per Regem interrogatus hæc, & similia respondit.

Res humanas ex infrequentia, & raritate æstimationis, ac pulchritudinis petere pretium; rerum copiam, & multitudinem sibi ipsi semper adversam, & contemptibilem fieri. Hinc eximiarum, hinc egregiarum, & singularium rerum magna nomina, ac nobiles titulos ductos esse, tanquam à turba, ac multitudinis numero segregatos. Grandis autem Hispaniæ stemma in hac provincia clarissimum, & præmiorum ante maximum celebratum paucis quidem abhinc annis, quod solito plures, vel fraude, vel merito, vel jactatione obsoletarum, & in obscuro jacentium imaginum eò dignitatis obrepserint, gloriæ non parum, pristinique amisisse splendoris. Inde quoque sensim Imperium ab eo amplitudinis gradu, quo ornatiores prius terrarum Orbi ostentare sublimia regni capita consueverat, decessisse; Regemque prætereà ob primas honorum in regno vulgatas tum auctoritate, tum suis rationibus minui, nobilitatis quippe ornamentis abjectis, atque profusis, facultatem sibi prorsus abscindi, si in aliquo fortè occurrerit eximium aliquod meritum compensandi. Huic planè rei esse ante oculos documento tam multa Marchionum, Principum, Ducum passim Neapoli jacta, & promiscuè diffusa nomina, adeò obscura nunc ipsa, & gregaria, ut in immensum prope modum gliscerent, si pari numero emptores accederent. At qui si nobilem modò civem qui bene meritus esset, pulcherrimo Rex ibi velit afficere præmio, cum proceres urbis ea quæ jam numero sordent,

ac

„ ac vilia sunt munera dedignentur, pe-
 „ cuniaria quidem mercede cogi arariū
 „ exinanire. Inde & majora quoque,
 „ cum pecunia Rex egeat, emergere ve-
 „ stigalia, notas profectò regnorū cla-
 „ des, popularium faces tumultuum, re-
 „ giminis pestes, & quod pessimum est
 „ in republica malum, decus, quod vir-
 „ tute paratur, pecunia sæpè repensum
 „ quodammodò pollui. Purpuratorum
 „ duntaxat Romæ Senatui aliquo pacto
 „ videri multitudinem non officere, vel
 „ quia Principum numerus circumscrip-
 „ tus etiam cum misterio conveniat, vel
 „ quia singuli eorum fulgore, gradūque
 „ purpuræ immineant tiaræ spei maxi-
 „ mæ habendæ. Iri tamen inficias mini-
 „ mè posse, si quos ex sacro eo Collegio
 „ subduxeris, plus quidè existimationis,
 „ & gratiæ Augustis Patribus accessurū,
 „ ut ex arctiori, certoque numero antea
 „ magnificè Gallia primates, patricios
 „ suos, quos Pares nuncupat, efferebat.
 „ Hoc utique oriri ex mortalium opi-
 „ nione, cujus ex rationis mensura con-
 „ tingat, hujusmodi honores, ambitio-
 „ nis colores, & fucos, ac titulorum fig-
 „ menta in sua existimatione, atque ho-
 „ minū luce jam explicari, jam cōtrahi,
 „ rei que hujus sedere Magistrum in ter-
 „ ris, & Judicem populū, qui seu recto,
 „ seu pravo judicio statuit in hujusmo-
 „ di rebus paucitatem, & raritudinē co-
 „ lere abundantiam despiciere. Regis au-
 „ tem quem conformare, ac flectere se
 „ ad populi genium maximè juvat, ideò
 „ plurimū interesse, ut severius, ac par-
 „ ciūs illa munera tribuat, quorum am-
 „ plitudo dignitatisque species in sola
 „ opinione, aut errore versatur, quæ usu
 „ crebrò vilitia splendores, & præmia
 „ virtutis obumbrant, quæ superiorum,
 „ inferiorūq; discrimina statuūt, quæ
 „ cumulatius effusa copia, se ipsa, & re-
 „ giam postremò beneficentiam exhau-
 „ riunt. Cùm Rex prætereà Turrecii
 „ postulatis indulgeat, cui dubium esse,
 „ innumeras propè Hispaniæ familias,

„ eafque opibus, merito, fama lōgè præ-
 „ stantiores, id ipsum quod externo tam
 „ citò remissum esset, postulantes confur-
 „ recturas? ii si repulsi, inanèsq; disces-
 „ serint, uni tantum collatā gratiam in-
 „ vidia permultis, & querelarum irrita-
 „ mento futuram, sin voti cōpotes fue-
 „ rint, ea quasi turba adventitia, & cu-
 „ mulo honorum magnos inclytos op-
 „ pressuros, & ipsos quoque gratiam si-
 „ bimet populariter imminutā, ac bene
 „ frivola accepturos fuisse. *Quædam*
 „ hæc in communi pro supremæ digni-
 „ tatis splendore cultūque tuendo com-
 „ memorata. Esse insuper aliquid prop-
 „ riū, quod in Turrecii persona rei-
 „ publicæ utilitatem, & arcana præcipuè
 „ regiminis spectet, externū esse scilicet
 „ illum, & maximè Italum, eaque ortum
 „ in regione, quæ armorū olim terrore
 „ suppressa, ac sera catena restricta, ea,
 „ quæ ipsa dederat quondam Hispanis,
 „ nunc jura ab illis accipiat. Convenire
 „ propterea bello devictos, externisque
 „ per arma parere coactos, præfertim, si
 „ erectioris illi virtutis, & animi, ut Itali,
 „ sint, & gloriam imperii cum servitute
 „ mutassent, non studio, nec illecebra
 „ beneficii, sed vinculo metus, visque
 „ illis applicitæ clavis, tum etiam indu-
 „ stria, omniumque artium propè acu-
 „ mine emuncto coërceri, affectamque
 „ colere fidem subigi; ubi cum opibus
 „ quemquam, clarisque titulis nimis or-
 „ naveris, in elato eodem homine Du-
 „ cem, & velut populo caput indigitari,
 „ cui sit omninò se commissura acrius
 „ interdū alieno jugo reluctans, & mo-
 „ tibus cōcita multitudo. Veram idcir-
 „ cò rationē videri alienigenis, subactif-
 „ que nationibus dominandi non armis
 „ eas exercere, nec bellica disciplina, sed
 „ otii dulcedine, & voluptatis, insidio-
 „ sæq; pacis amore pellicere, iras, discor-
 „ dias, lites clariores inter familias sere-
 „ re; scindere mutuis inter se odiis nobi-
 „ litatē, & plebē, in eodem regno, si fieri
 „ posset, civitatē cum, civitate, cū nobili
 „ nobilem,

», nobilem, & plebē cum plebe cōmit-
 », tere; ex concordia enim domestica
 », otium inquietum, & pro viribus con-
 », tumaciam in Principem alienigenam;
 », ex discordia autem diffidentiam, ne
 », coēant, æquales utrinque metus, ut
 », trahere singuli in partes Principē stu-
 », deāt, fractas invicem opes, ne in Prin-
 », cipem vertāt, oriri. At verò hoc super
 », omnia expedire, sedulò æquare scili-
 », cet, & quantum per rationes Imperii
 », liceat submittere proceres, eorū clien-
 », telas, divitias, immodicas opes, popu-
 », li amores, & plausus paulatim, & cau-
 », tē tanquam aliud agendo subduce-
 », re. Gratia in hunc modum, & poten-
 », tiæ nervis incis, factione convulsa, &
 », superbiæ quoque fomentis oblatis, de
 », futuras profectò turbationibus causas,
 », & moliminibus Duces, quæ in alieni-
 », geno dominatu, nec unquam eodem
 », sincera benevolentia retento jugiter
 », serpunt, & ad tempus, & locum erep-
 », tura coquuntur. Nihil planè tunc
 », opus esse aliquid simile suspicari de
 », Turrecusi spectata jam fide, ac vir-
 », tute; at salutaria, diuturnoque
 », probata præcepta Politica usu, quæ
 », generatim in medio, excepto nemi-
 », ne consulunt, rescindere modò velle,
 », hoc odiosū maximè Hispanis, & pla-
 », gam in causa externorum inflictā ra-
 », tioni regiminis fore, præsertim cum
 », hominum mores, modò tempus, mo-
 », dò fortuna, fortuitus interdum animi,
 », aut corporis morbus, quod etiam in
 », Turrecusi, ut in quolibet homine
 », accidere posset, invertat, constantes
 », verò, ac providæ leges rerum, ac tem-
 », porum omnium discrimina comple-
 », ctantur. Porrò autem non adeò rara,
 », atque egregia Turrecusi in bello fa-
 », cta extitisse, quæ mercedem illi impa-
 », rem mererentur plerisque gravē, cun-
 », ctis periculofam. Esse eundem bella-
 », torem omninò ferocem, & impigrū;
 », at non æquè Ducem prudentem, &
 », cautū, nec imperatoris æquè artibus,

ac militaribus cultū, cujus temerarios
 inter arma conatus, & impetus sæpè
 fortuna correxerit. In Lusitano verò
 ab eodē hucusque peracta bello nihil
 ostendere amplū, nihil profectò exu-
 peratū munere dignum. Ambiguā ni-
 mirū Monticii victoriam, & tormen-
 torū amissione fœdatā. Elvi obsidio-
 nem illusam, & exitu vacuam; Levia,
 & inania cætera prælia, incursumque
 censer, quæ nec Castellensium auxerint
 opes, nec hostium effregerint. Pro his
 aliisque dimicando prosperè gestis, fa-
 tis adhuc homini pretii, fatis honoris
 solutum esse; si quid fortè novi meriti
 accesserit, parem, ac simplicem, non
 ancipitē, atque gravem superadden-
 dam mercedem esse. Hispanorū po-
 stremò, magnatum auctoritatem, lau-
 tiusque hujus Ordinis ornamentū vul-
 gare, promiscuum facere, & per exter-
 norum colluvionem ejus profusus di-
 gnitatis culmen atterere; neque Regi,
 neque ipsi etiā Turrecusi cōducere.
 Hoc scriptum Senatus consultum ad
 Regem delatū est. Rex verò quominus
 Ducem eximium in rerum magnarum
 cursu, & honore cum majori expecta-
 tione florentem offenderet, ita Senatus
 emēdavit sententiā, scilicet non illi per-
 petuam Hispanorum dignitatē magna-
 tum, & jure sobolis propagandam attri-
 buens, sed ipsius Turrecusi persona,
 ejusque primò tantum susceptæ prolis li-
 mite definitam. Quod ægrè, nimisque
 molestè sustulit Turrecusi nequaquā
 eo munere sibi pro merito satisfactum,
 imò verò contemptum se putans æmu-
 lorūque maleficio, ac livore dejectū;
 missionem ergo militiæ à Rege subito
 petiit, impetravitque. Inde Neapolim
 rediens in ipso fortunæ prospero cursu,
 benèque plaudentis honoris, & famæ
 strepitu raptus est, postquam Cossam in
 Etruria obsidione Gallorum exemerat,
 illoque extremo, insignique virtutis
 opere elcito sui quoque funeris glo-
 riam auxit.

DE

DE
 BELLO LUSITANO
 LIBRI QUINTI

SUMMA.

IURRECUSIUM, ad armorum imperium in Lusitania se-
 quitur Marchio Leganesius. Prævalidum propugnaculum,
 pontemque inter Elvum & Olivençam, expugnat & excin-
 dit. Lusitanorum duo peditum millia, ac totidem fermè
 equites, partim cedit, partim fugat. Monroium Iurume-
 niam mittit, sed prædā inescatus miles frangitur ab oppida-
 nis, & præceps abscedit. Leganesius ad prædas agrorum,
 exustiones villarum, & vicorum excidia convertitur. Villa-
 vitiosam capit ac diripit. Alburquercium in fugam vertit. Orta Rome contentio
 inter Oratorem Hispanum Zirole Comitem, & Zedofreite Priorem, Lusitana causam
 Ecclesie agentem, universam propemodum Curiam permiscet. Invadunt Hispani mi-
 lites Priorem, è famulis unum confodiunt, alium lethaliter vulnerant. Innocentius,
 urbanum Prætorum jubet via juris de crimine inquirere. Ex sententia Purgatorum,
 manet Orator congressu Pontificis interdictus donec Sicarios traderet. In Aula
 Catholica Apostolicus Nuncius petit ut avocetur Comes Zirolensis, quem Rex Legati
 munere exutum Roma discedere jubet. Mediolani, auro corruptæ Germanorum custo-
 dia, Odoardum Bregantii fratrem ab arce dimittere promittunt. Crimini datur Odo-
 ardo, quod fratri, Regis nomen imposuisset. Iudices delegantur à Rege Catholico qui
 in ea causa ex Majestatis lege procedant. Merori succumbens Odoardus lethali morbo
 corripitur, & judicium sententiam antevertit. Molingenius, ob præclarè gesta,
 Marchionis titulo insignitus, militiæ præfecturam administrat. Telena propugnacu-
 lum à Leganesio extructum, per turpem deditionem Alburquercio traditur. Molin-
 genius hanc infamiam diluturus, Lusitanum ad Ana transitum cedit, propugnacu-
 lumque restaurat. Remissi, aut intermissi potius in Lusitania belli, multiplex cau-
 sa. Carolus Padillia in Regem conjurat. Per insidias & dolos captat Ari benevo-
 lentiam. Lutetiam mittitur ut pacis inter Gallos & Hispanos negotium urgeat. Ro-
 dericus Sylva Dux Ixarensis, acres cum Aro gerit similtates. Per venenum, Bre-
 gantium de medio tollendum, Regi proponit Dux. Facinus aversatur Rex. Padil-
 lia, suum de conjuratione consilium aperit Ixarensi. Hic fidem Carolo obstringit, se-
 que conjurationis principem fore proficitur. In partes adsciscitur Petrus Sylva Vegens-
 sis. Series conjurationis. Ioannes Padillia Caroli frater, Vercellensis civitatis Præse-
 bus renunciatur. Carolus fratrem in sceleris societatem adducturus, scribit ei li-
 ttras, quæ ad Arum Mantuam Carpetanam remittuntur. Compinguntur in vincula
 Conjurati. In eos ut reos Majestatis capitale supplicium sancitur. Animo interritus
 jugulatur

aut ingentem abstrahere ex opulento congestam oppido prædam. Monroius ex Ducis præscripto tenebris tectus in oppidum intrat; at nimium rapinæ prædæque avidus, inquietusque ejus in primis miles offendit. Ea quippe inescatus, captusque immodicè miles, errabundus, cursuque solutus, & vagus protinùs caput incautus & ipse per municipii femitas agi; simul impedimentis, & rerum, quas abstulerat hostibus, sarcinis componendis, involvendisque districtus, occupatusque dedit municipibus locum ad arcem propinquam confugiendi, illucque asportandi fortunas suas, prædarum, quæ erant collectarum ab hoste residua. Hinc quoque majora statim excussa tormenta latrocinii cupidine improvidum, fascibusque rerum trahendis implicitum Castellensem eousque fregerunt, ac perturbarunt, ut Monroius signo receptui confestim dato, inde præceps abscesserit, cæde, & cruore satis soluta, quam oppidanis sustulerat, præda. Pulsus vix oppido miles excesserat, cum sicut antea convenerat, accessere cæteræ copiarum, quas Leganesius ipse ducebat. Is ubi ditiores, quam ornatiorem militem videt ob infortunium frustratæ rei, objurigatione adeò acerba avaritiam militum castigavit, ut graviori propè tristitiæ illis turbulenta Ducis oratio fuerit, quam voluptati congesta præda. Assumptis deinde, quas ipse reprehenderat, copiis, ac reliquis copulatis, ad circumjacentium prædas agrorum, exustiones villarum, & vicorum propinquorum excidia conversus est, ita ratus vel contumelia, ac detrimento irritatum elicere tandem ad pugnam hostem, vel in angusto, vixque sibi ad necessaria alimenta sufficienti regno, eoque ut aliunde veniantur cursu maritimo difficilia, labefactatum relinquere hostem. Omnia igitur obvia circum infestis obtinentibus armis, & Villavitiola vetus Bregantii sedes, quod sanè majus tumultuario, ac fortuito illo procurfu fuit, eodem

militum impetu capta, direptaque est, oppidanis cum jam hostis irrueret, inter fugam, atque tumultum aliorum aliò tendentium, paucis admodum interclusis, plerisque in arcem elapsis. Molienti hæc impigrè Leganesio defertur, ex præsidiis, hominibus rusticis, & voluntario quoque milite Lusitanum expletis copiis prohibitorium, ac simul ulturum agrorum, ac segetis vastitatem magno animo, ac numero infestum, justoque decernere prælio paratum appropinquare. Illuc igitur certaminis cupidus Dux Castellensis instauratos raptim ordines movet, & hinc Leganesius, hinc Alburquerqueus, acer uterque Dux, circa Villavitiolam prælium iniri consistunt. Utrunque prior equitatus ad conflictum emissus est, spectante quasi, nondum enim frequens ille convenerat, nec planè explicaverat ordines, equestrum pedite pugnam. Quod errore sententiæ lapsus utique *sefelisse* Alburquerqueum ostendit. Etenim ejus equi cum usu, numero, genere longè inferiores Castellensibus essent, per eam imminutam, ac flavescens exercitus partem visus est inconsultò primam jecisse certaminis aleam, quæ facile sibi similem esset totius negotii exitum contractura. Proinde Lusitano equitatu primò impetu perturbato, fusoque, ejusque fuga, ac tumultu, quæ retro non longè subliterant, turmis quoque peditum implicatis, metusque perculsis, jam debilitata, ac propè inclinata res Lusitana erat cum ad pedites pervenisset. Tunc Alburquerqueus, ne cornua jam fluctuantia, & equitibus destituta, ut videbatur ex copia militum esse facturus, circumiret fortasse hostis patefacta latius acie, cornibusque porrectis, ac subsidio firmatis, in fronte ipse pugnabat, nec aliquid omittebat, quod cohortandis, juvandis, animandisque militibus in arciori discrimine, & cura profuturum esse censebat; Verumtamen non pes pediti

pediti par numero erat, non spe, non animo, non fiducia, non viribus comparatis, alterius jam fuso ante oculos equitatu, hisque viribus nunc imminuti, reciprocantemque in se modò fortunæ timentis æstum; integro alterius equite, integro pedite, majori idcirco numero, & animo, equestrisque recentis alacritate victoriæ in conflictum ferociter incumbentis. Ergo ad primam Castellensis impressionem ordinibus dissolutus, ac penè viribus fractus, cum nihil arte, nihil labore proficere posse cerneret se se tandem colligere Lusitanus, retrahere paulatim gradus ad montes, qui à tergo imminebant, ac remissius cedendo per intervalla pugnare, mox acrius impulsus, & in fugam tandem averfus, per collium avia, & obliqua & proximos saltus disjectus est. Hinc Leganesius Badacocium victrices copias reduxit, & postquam strenuum circa Telemnam propugnaculum excitavit, pro sui nominis monumento Leganesium appellatum, idem ad Catalauniam, ubi acrius tunc bellum recrudescerebat, cum armorum præfectura translatus est, ibique ampliorem illi materiem, & gloriæ segetem fortuna, virtusque suppeditarunt.

Sub idem ferè tempus acris, & vario sermone styloque jactata Romæ contentio Zirolæ Comitem Oratorem Hispanum, & Zedofeite Priorem Lusitanæ causam Ecclesiæ ibidem agentem commisit. Ex quo rursus erecta Romæ, incensaque studia partium, & in clariores familias scissa universam propemodum Curiam, eamque novis præsertim suo apte ingenio studentem rebus permiscuere. Rex Catholicus (seu verius ministri ejus, quorum omninò circumactus impulsu, nutusque solo nomine, ac nuda majestatis specie regnabat) tacita ex longo intervallo cura remorsus, quòd Marchio Velezius ejusdem item Orator tumultuariis in urbe Romana armis cum La-

meci Antistite Lusitano congressus, hinc quondam perculsus, abjectus, & cum ludibrio victus excesserat, avidusque propterea hujus palam inflictæ sibi delendæ Romæ ignominia, arcana inter monita dederat Zirolensi, diligenter curaret simili inusta publicè contumelia vicem reddere Lusitano, & in omnium conspectu notam antiquam diluere; ita tamen, ut incruentus esset assultus, eaque ingenii dexteritate compositus, quæ Lusitanus, & aula supplicii auctorem mente conjicerent, verbis, & strepitu asserere minime possent. Satis ita piaculi ex accepta publicè injuria, & quidquid ex contumelia Velezii nationi, Regique notæ, ac dedecoris accessisset, fore sumptum arbitrabantur Hispani, nec per eam tam solerter, tam cautè agitatam injuriam, & per caliginem pene missam gravius lædendum, aut irritandum esse censebant novum Pontificem Innocentium quem tunc Hispani malis edocti, quæ Urbani nuper extincti in se acerba contulerant odia, vehementer benevolam exoptabant. Res tantummodò fallere Oratoris periculo poterat; tortuoso enim, atque ita dubio Regis mandato, quo sibi ipse in quocumque eventu satis cavere Philippus, eò plus implicari, abjicique periculo videbatur Orator; nam provocata ex composito rixa inter incertos certaminis casus, & lubricos manibus enses Lusitano inferenda citra sanguinem erat injuria; hæc ita quoque præcepto Regis tractari debebat, ut eam Innocentius acerrimi, & valde sagacis ingenii Princeps vel non intelligeret, vel intellectam dissimularet, atque ita res tota flueret, ut contumelia sine querela esset, injuria sine ultione, & hostis hosti gratis remitteret noxam, & morosus, ac erque Pontifex conniveret; quæ copulatio profectò rerum intellectu difficilis, re difficilior, cum in consilium vocaret casus, nec esset in homi-

nis potestate res tam diversas, tam fortuitas, tam ambiguas simul componere inter eas tricas Politicas hominem volutabat, quarum noverat etiam nec impune si hoc improspere cecidisset, nec facile, si retexere telam vellet, esse se exitum inventurum. Cum tamen urgeret Regis imperium, quod gravioribus quidem laqueis fortasse abnuentem obvolveret, prorupta quosdam audaciae cognitos milites rei perpetranda à Mediolano causa Romam accersit. Hos, qui domi adhuc suae latitaverant, via publica euntem in Lusitanum invadere iussit, eumque extremo, atque inani metu mortis incusso cedere manu, iactare conviciis, verbera, & fustes famulis ejus impingere, ab omnium sanguine tamen, ut Rex praeceperat, abstinere. Ab aede Sanctae Mariae de populo, Romae sic nuncupata Zedoseitae Prior Lusitanus egressus, via celebri, curru vectus abibat, cum Hispani milites circumfusi, vultuque aliquid magnum, & atrox auros se praeferentes, repente illum agrediuntur. Flagris in primis auriga vexato, inhihent currum; inde minacius, quam re ipsa facturi erant, in Lusitanum insiliunt, brevi que fistula ferri pectori ejus admota, quia ea vacua, & ad terrorem, atque ludibrium duntaxat parata erat, circa ultimum orificium nitrato suscepta ex pulvere flamma tenui sibilo inanis efflavit. Tunc Lusitanus aut ita sibi ob turbatae mentis caliginem viso extremo ictu mortis exterritus, aut in semet irruentium, atque iactantium imperu tractus ex curru moribundo similis cecidit. Haec Lusitani ubi famuli vident tum ultionis, tum heri propriaeque jam discrimen conjectae salutis solliciti, trepidique strictis pugionibus advolant. Idem faciunt Hispani milites, fit pugna inter partes, clamor undique hominum concursusque Hispani, quanquam, ne data frangerent

jussa, innoxios mucrones illibatamque in certamine sanguinem vellent, cum jam passim emicantibus gladiis, & in turba, ac tumultu sese hominibus collidentibus, ita res caluisset, ut dare, aut accipere in illo articulo necem necessitas cogeret, tunc variato metu mortis imperio, Lusitanum quemdam infesta cuspide venientem confodiunt, currus rectorem lethaliter vulnerant, temere alius ad sedandum tumultum in medium illatus casu ictus occubuit; latiusque profecto eo irarum ardore, atque impetu effusa caedes illa manasset, nisi obvii, & quos tumultuatio, clamorque longè, lateque collegerat, interpositi forte cives acrius certamen trahentes majori vi, atque numero diremissent. Jacentem humi Zedoseitae Priorem, colore exanguem, mente, ac sensibus destitutum, confertis famuli brachiis, in domum suam referunt. Hispani ad Oratoris aedes confugiunt; Inde Neapolim versus quam citò fugam arripiunt. Erat ea tempestate paulò antè renunciatus summus Pontifex Innocentius hoc nomine Decimus, vir idem justus, & asper ingenio suique propositi tenax mirificè senex, cujus praeterea ingenii altitudinem, consilii que retrusas latebras introspicere ne facile quidem intimis ejus familiaribus erat. Is tunc acerbissime sensit ea manifesta, gravi que Hispanorum offensione turbata Pontificatus ejus initia, quippe quae ex aliis ad alia, nisi per metum iretur celeriter obviam, ac nova semper spectaret reipublicae turbamenta; & quae ejusdem probandae quoque constantiae, atque ad res temperandas ignoti adhuc animi experimento, multis, qui curiosius ingenium, & mores novi Principis explorarent, futura erat. Si fluida praeterea, si timida, haec primò orientis Principatus ejus exordia, si torpore, aut ignavia soluta, callique labentia

perfecta

perfecta fuissent, cum mortalium per tempus plerumque lassari, ac remitti natura soleat, quae media deinde, quae imperii ejus extrema putanda essent? Suas igitur cogitationes, & curas omnes in eo fixerat Innocentius, quod nempe severius, aut quod dissolutius in hac causa constituenda deliberasset, reliquarum deinde actionum imaginem, & tamquam omen futuri regiminis, vel ad metum, vel ad contemptum hominibus expressurum. Ad haec cum ad summi honoris fastigium Hispanorum praecipue afflatu proventus esset, jure ex eo quoque Pontifex verebatur, ne hujus Hispanus superbus exactor officii velut lege solutionis ea tanquam debita ab illo sibi repeteret, quae ipsi Pontifici dedecus, majora Hispano publica odia, & merito gratiae turpitudinem peperissent; & alieno tandem violentoque cogeretur arbitrio res Ecclesiasticas moderari. Accesserat etiam, quod Innocentius antea, & postquam fuerat summus Ecclesiae Princeps inauguratus, clam fidem obstrinxerat ipse Catholico Regi, se pro pace, & concordia inter Hispanos, Gallosque diuturno bello defessos cum per Augustae dignitatis apicem licuisset, constanter, ac statim intercessurum. At melius tanti postea perpensa momenti re, seu Hispano jam nihil indigens Innocentius, seu potius ne simul post conspirantium, & opima pace florentium viribus Regum, ipse magis deinceps adigeretur amborum imperio subjici, alienaque pro pace ineunda pericula, & turbas domum accire, suffragia, & colores cautè requirere videbatur, quibus fidem exuere honesto quoquo nomine posset. Haec & similia ex parte Hispanorum producta argumenta ad morosius, ac durius in causa proposita statuendum Pontificem stimulabant. Nec levis quidem ponderis erant, quae ex Lusitani, Gallique parte ad ultionem causae Pontificem commovebant, ni-

mirum pastoralis negotii munus, de cuiusque ostentatio aequalitatis, neutroque inclinantis animi, & à partium contagionibus incorrupti, simul justitiae studium, tum vincula, carceres, laquei, secures, rotae, & caetera scelestorum supplicia secundum leges, subsidia nempe regiminis, quae ubi ratio, tempusque postulat, nequaquam omitti absque reipublicae interitu possunt. His ancipitibus curis sollicitus Innocentius primò urbanum Praetorem iussit via juris de crimine inquirere, fama communi praesertim innixum, qua sicarios domo Hispani Oratoris egressos, eoque perpetrato flagitio regressos esse constabat. Albernozio deinde, & Cueva simul Purpuratis Hispanis, qui Romae eo tempore agebant, per Segnium secretum ejus cubicularium denunciavit. Satis sibi cognitum esse per quos, & quomodo, & cujus mandato, impulsuque in hominem Lusitanum sacra in eo loco procuratione, fungentem, & fide publica commorantem palam, turpiterque commissus sicariorum assultus fuerit, ex quo ipse, ut in sublimi dignitatis gradu locatus, nec majori injuriae publicae parte, nec peculiari sensu doloris carere poterat. Dolere se tamen & gravius, quod ea nempe ipse ab amicis, sibi que per plura amicitiae pignora obnoxiiis relata videret, & pateretur, quae perlata, & utilia communibus aemulis forent, ipsum enim inultum ludibria in se ipsum, & nova fomenta scelerum in Christianam rempublicam collaturum; ultum verò, ideoque offensum Hispanis, & odio habitum, novos clientes, novos eo turbulento tempore, & loco quaerere amicos, & partes cogi, ne ab utrisque fortè conjunctis, & invisus utrisque destitutus tandem, & solus opprimeretur. Adeò inscienter, ac stultè Oratorem ingratum, suique debiti prorsus immemorem rectè consultum causae Regis existimasse, dum ultionis

in Lusitanum, & stimulus odii in ejus levi judicio potior, quàm pondus extiterit Pontificis gratiæ. Cardinales autem Hispani, quos rei ordo, & arcenum, & causa ejus occulta revera latebat, cum hæc à Segnio audivissent, rem verbis acriter insectantur, inscios se penitus quoque & auctoris, & causæ scelerisque professi, doloris ardorem, sensumque testantur quem ob crimen, & mœrorem ex eo Pontifici incussum conceperant; denique adjiciunt, in eadem sanè tristitia, animique molestia, cum id accepisset, Regem futurum esse, tum maximè, si ille forsitan comperisset, ad quemquam ministrorum suorum conscientiam sceleris pertinere. Hæc Innocentio per Segnium Cardinales Hispani respondent, & ipsi quidem perspectæ tunc diffidentia, eorumque spretæ in illo negotio operæ tacito quodam aculeo in animo perciti, refrectique quoniam Orator, quem absque dubio facti artificem reputabant, his omninò inconsultis, ac nesciis tantum Romæ facinus suscepisset. Quod planè Oratori haud mediocriter nocuit, illi enim secreti fide, & officio soluti segniùs idcirco causam communem agebant; unde sapiùs societas consilii in conscientia contagium, aut periculi, aut excusationis effugium, quàm in rei disciplinam assumitur. Sic Hispanis Cardinalibus monitis, eodem Segnio internuntio subinde Pontifex usus Zirolensis Comiti exposuit, inter illos sicarios, qui contra jus gentium, Sanctæque Sedis auctoritatem in Lusitanum nuper irruerant, viros domesticos ejus ministros sceleris affuisse. Ea se porrò indignatione, animique mœrore concussum, quæ eidem conflare summè debebant, & criminis fœditas, & necessitas sibi ultionis imposita, & sui quoque neglecta muneris amplitudo. Cæterum ille intelligeret Romanum Pontificem, quocumque respectu, aut quæsitæ colore causæ,

nihil profectò unquam de integritate justitiæ, de jure Apostolicæ majestatis, & boni regiminis legibus detracturum fuisse, proinde graviter ferre, turpem in hunc modum esse amicitiam ab eo violatam, beneficiorum memoriam spretam, suam mansuetudinem laceratam. Turbas quarere Zirolensem, at etiam ille videret, quonam modo, ab his quæ ipse in domo aliena excitasset ad ultimum esset turbis, & fluctibus emerfurus. Ad ea Hispanus vertere omnia, & fallacias undique ordiri ad rem eludendam intentus, Audito se Lusitani infortunio, respondit Segnio, pari quoque dolore affectum ut Pontificiæ causæ, animique molestiæ conjuncto. Pro regiminis, civilisque disciplinæ instituto omninò nescire se, quid propter se inflectendum, corrigendumve, aut quid secum deinceps Papæ cavendum, aut providendum fuisset, multoque magis unde, quove pergeret ille in se temerè susus inanis minarum strepitus, minimèque decere Pontificem maximum vanâ rumoris aura, vulgarique opinionis errore pertrahi. Cæterum quo factæ minùs suspiciones, & amulorum calumniæ præterita inter ipsos officia, & merita eximia labefactarent, sese constanter, & candidè profiteri, hujus participem criminis, quod tot in urbe fabulas excitasset famulorum suorum neminem extitisse. Cùmque his ab Hispano dictis adderet Segnius. Contra Innocentio à Romano Prætorè relatum esse, tunc colore, vultuque varius & plus quidem pallore suffusus Hispanus Orator adjecit. Id certè se ut nequaquam lutulentis moribus ejus, ac reliquo impuro vitæ instituto dissimile de Prætorè facillimè credere. Miserâ planè Oratorum conditione tribunali, foro, jurisque ditone æneo illo sub cælo carentium, cum eorum, ac simul Principum decus & fides alieno, ancipitique iudicio inter nundinas jurium, & testes, Judicisque venales periclitetur. Vehementer

menter tandem orare, atque obsecrare se, ut unam tantummodò sibi Innocentius seponeret aurem ab amulorum insectationibus incorruptam. Refert hæc statim Pontifici Segnius, qui nec ideò sententiam Pontifex torfit, nec iram abundè collectam imminuit, ut erat enim per longiorem in loco moram Hispanæ aulæ moris, cultusque peritus, ubi ambiguus, nec illata cuiquâ manifestus auctor injuriæ, cum palam, ac firmiter factam injuriam negat, eradere notam omninò putantur, & contumeliæ avellere aculeum, vel quia ita prudentiam simultatibus inimicam amplecti, quod cautè, honestèque offensionum scaturiginem tollat æquo animo deceat, vel quia satis credatur pœnarum ab illo sumptum, cui sustentare, quod fecerit ratio, vel animus minimè suppetat, idcirco Innocentius contorta Oratoris prætestibus verba neglexit, eam ipse quoque excusationem, ut commentitiam, & futilem Lusitanos, Gallisque dedignaturos existimans, neve etiam ea tolerantia quidam quasi permissus insidiosus Romæ pateret Oratoribus aditus, quo armorum inter licentiam, ratasque criminum latebras iras, & odia coram Pontifice fatiarent. Itaque fixus in primò suscepta sententia Pontifex omninò ad vindictam flagrabat. Cæterum Hispanus Orator postquam se ipse intellexit, ut admissi adversus Lusitanum facinoris conscium per convivia, per circulos passim, per ora vulgi, Curiaque primorum, constanti, latoque rumore ferri, partiumque quærelas in ipsum acerbis, & minas tumidas fundi, metum ut abderet, sparsisque simul rumores eluderet, solito magis in illis diebus Cardinales publicè invisere, obire vias urbis frequentiores, amœniora aliquando diverticula quærere: ab omni se cura solutum, & animo vacuum consultò jactabat, tanquam infontem, nihilque sibi ex conscii iudicii scrupulo metuentem;

neque aucto etiam per hoc famulatio, neque extraneis ad corporis custodiam, aut ædium limites accersitis. Biduò antè tamen, quàm assueto Oratori cum Papa colloquio præstituta rediret dies, cum vereretur Hispanus, ne ab Innocentio rejiceretur, & præoccupare propterea vellet præclusi fortassè aditus ignominiam, domi se tenui corporis agritudinem simulans, misitque id constituta ad Pontificem maximum Hispanum quemdam Regis procuratorem, qui, & ejus absentiam morbi impedimento excusaret, & qui primus quoque iræ, minisque calentis Pontificis impetum frangeret. Verùm neque à Pontifice, neque à Cardinali etiam Pamphilio, & si per triduum enixius urgeret, ille impetrare aditum potuit. Falsò tunc arbitratus Orator levem auctorem à Pontifice sperni, neve ille fortassè crederet, ipsum ut fontem facti pudore, stimulisque conscientia retractum sacro sua sponte carere Palatio velle, & Pontificium aspectum fugere, coram, & ipse tandem audiri à Pontifice postulat; at planè rejicitur, insuper tunc intellecto novas irarum immixtas Pontificio pectori flammis, quia Romanus quidam delator, cujus generis hominum affluit semper in urbe numerus, in Oratoris domus vestibulo à famulis ejus deprehensus saucius ab illis, multisque verberibus ictus excesserit, inde aliud ex alio quasi perpetuò scelus innecti Innocentium acerrimè questum, & se implacabilem ostentare. Movit ea res audita Comitem Zirolensem per Cardinalem Albernozium secreto monere Pontificem, quod notus ille explorator, triplici, ac vario unà ipsa die mentitus personam habitu, dum impudentius secreta domestica rimaretur à famulis ejus inspectus esset. Attamen ita cognitum, ita notatum stantem ad ostium humaniter primò dimissum esse, hunc procaciter obtitisse, iterum monitum, ut abiret, ro-

gatum iterum esse; ut precibus, ita minis exploratorem obduruisse; pertinacius denique harentem, levius quidem quam meritis esset, percussum fuisse: ab ipso Comite tamen in eundem qui adeo protervum ceciderat hominem, famulum, quanquam & merito videretur ab injuria prohibenda commotus, ut hoc daret Pontificis gratia, severissime animadversum. Idipsum Orator Cardinali Pamphilio per secretos codicillos significat, addens præterea ab ipso Oratore patrum ejus rogatum esse, ut tot inter invidos, & fallaces obrectatores puram, & integram sibi alteram tantum fervaret aurem, nunc idem se rursus, & cum majori fiducia orare, ut tantæ auctoritatis, & gratiæ apud Pontificem usum deprecator. Pamphilius has litteras accipit, lectas communicat patruo, & ab eodem edoctus nec voce, nec scripto Oratori quidquam responderet, illas ut vanas, ex mente patrum, artibusque confictas à pleno rimarum homine aspernens. Itaque Hispanus recentis cum iræ vim tempore esse frangendam, & leniendam etiam illecebris duceret, breves negotio interponit inducias, postque dies aliquos interjectos iterum facultatem exposcit Pontificem adeundi, multa per id temporis, atque gravia ex dilato colloquio intermissa, alia implicata, alia omnino corrupta Regis negotia causatus, questusque. Sed quavis id iterum, atque iterum ardentem urgendo repeteret, prætextis, fictisque quibusdam primò responsis Orator eluditur, palam deinde, atque planè, detracta larva, à Pontificio limine arcetur. His ita rebus utrinque per artes aulicas constitutis, cum satis jam Innocentius exulcerati per animi, & iram altius conditis indicia inhiare supplicio ostendisset, nec prodesse ullo pacto Oratori quos cavillorum ipse circuitus, inventionisque, ut resiliet crimen, aggererat, simul cum ejus tumorem, & factum

quæ ejusdem precum ludibrio, quæ minarum contemptu, aut inde orto pudore, aut timore, aut errore noto fiducia, sensuque haud minus acerbo nequam ex voto successu rei aliquomodo contusum, atque compressum arbitraretur, premere tunc aptius in causa Pontifex ratus, eidem Hispano Oratori per Segnium iterum missum indicium jubet. Jactari passim in urbe voces, & populariter credi, contumeliam nempe, & injuriam contra jus gentium Lusitano publicè inflictam Oratoris mandato constatam esse. Nolle se tamen & si secus plurimi dicerent, arguerentque causam prolixius excutere, imò verò de tantæ prudentiæ, religionisque viro malle mitius quam secus quod in dubium, suspicionemque cadere posset interpretari, quod unum tantummodo jure sibi propè imminuto respectui Regis, gratiæ Legati, suæ quoque erga Hispanos benevolentiam concedere licuisset. Cæterum cum rata, atque certa Prætoris inquisitione constiterit, ab ædibus ejus erupisse sicarios, eoque è vestigio confecta cæde reversos esse, culpæ duntaxat reos manifestos, eosque nefarios homines, totiusque reipublicæ pestes ad eorum scelera punienda sibi, ut legitimo vindictæ ab ipso tradi petebat. Hic sensit Hispanus suis ipsum artibus à Pontifice peti, ille siquidem specie indulgentiæ, collatæque nomine gratiæ velle ab Hispano id videbatur exigere, quo nihil asperius, ac durius, quanquam vi, & impetu usus fuisset, à soluto jam legibus Oratore unquam elicere potuisset. Hic tamen arte compositus ictus cum Oratori haud repentinus incideret, hoc meditato responso occurrit. Non minus quidem ad propriam existimationem, & officii ac nominis majestatem, quam ad Regis, ejusque Legati gratiam pertinuisse, quod in Lusitani casus judicio, dissipatæque latius rumore, minimè fuerit, ut de-

cuit,

cuit, Pontifex vulgus errore, ac levitate lapsus. Verisimile porro esse aut Hispanos, aut cujusque generis homines, omnium velut asylo cum Oratorum limina pateant, dirempto cum Lusitano jurgio domum suam convolasse, atque inde protinus aufugisse, jurè præsentientes, ut Innocentio flagitii turpitudine invisos eosdem in domo Oratoris neque diu, neque impunè futuros fuisse, ut Pontifici tamen obsequeretur, accuratè, statimque se si qua fortè domi suæ reorum vestigia essent exploraturum, & rationem subinde Pontifici redditurum. His ab Hispano dictis addidit Segnius, se quoque à Pontifice jussu ut certiorum Zirolensem Comitè faceret, ne dum illi interclusum sed desperatum etiam omnino fore ad eundem Pontificem aditum; nisi prius criminosos homines dederet. Tunc Hispanus improviso eo jaculo ictus, quod tanta fiducia, orisque libertate contortum ob jactationem, ac strepitum Hispanorum in Urbe opum re vera non expectabat primò hæerere, rubere, torquere se ægrè, quæ in ore, oculisque eminebat, & si vellet, irarum cum suppressere flammam posset, spiritu tandem, ac voce recepta; Distorta quidem hæc, inquit, & præpostera modò argumentatio est, me ipsum enim in Lusitanum commisso sceleri affinem ante comperiat oportet Pontifex, quam hujusmodi minitari, aut repetere poenas liceat. Atqui in facinore etiam deprehensum resperâque sanguine manu, statimque super hominem insultantem quid ultra furere Pontifex in Catholici Regis Legatum valeat? Duorum nihilominus mandatorum alteri statim obediam, alterum non curabo. Hoc cum responso Segnio dimisso, magnoque subinde in speciem tumultu, sonitūque lustrata domo, postquam Orator Cardinales Hispanos consuluit, de eorum quoque sententia in hunc modum rescripsit Segnio.

Ædes suas circumspicias, famulos omnes severo examine excussos, loca omnia revisa, ac penitus explorata, nec ullum ibi apparere latentium reorum indicium. Avere præterea se, sui que arbitrii, jurisque fore ad rem oculis explorandam easdem in ædes Romanos milites introducere. Hoc autem ut grave, & immunitati Regis adversum, ejusque jus majestatis imminuens annuere fas ipsi non esse, nisi omnibus antea consultis, concordibusque, qui Italiæ rebus præessent, Hispanicis administris. Orare se tandem, & obsecrare Pontificem ne suetos diutius cum ipso prolatando congressus Regis negotia, quam agni momenti pendebant, omnino labefactaret. Hujus sententiæ jussu Oratoris traditas litteras noluit accipere Segnius, eo se prorsus defunctum officio distitans, cum eundem jam Pontifex in sacri Palatii æconomum provexisset. Sed re vera ab Innocentio prohibitus causam fortè, aut ex composito oblatam ad consilium inflexit, quod aliis quoque districtè imperatum aulicis fuerat, ut quoquo pacto seu voce, seu scripto, per se, vel per alios accessus, & usus ad Papam Hispano præcluderetur. Orator Hispanus à Segnio rejectus, Cardinalem Panzirolum, tunc Pontificia gratia florentem, adit, rogat illum, ut ore Innocentio eam litterarum sententiam, quam Segnio reddiderat, promat; minas, questusque miscet, quod de falso crimine interrogatus, aggravatusque cum immerito esset, & idèò purgare se tetendisset, nihil sibi à Pontifice, nisi iracundè, respondeatur. Panzirolus eodem etiam præcepto, ne se cum Pontifice pro Hispano Oratore interponeret, irritus ab eo statim explicat se, nihil sibi, respondens, talis negotii, cujus moles maxima esset, à Pontifice injunctum. Clanculum tamen Cardinales Hispanos Panzirolus admonuit, quod frustra se ac cæteros ambiendo, fatigan

fatigandóque Hispanus Orator in Lusitani causa suffugia, ambigiúmque adminicula quæreret; res, & non verba Innocentium desiderare, in cuius se animo penitus fixerat, nec tanquam amico, nec tanquam regio Oratore Zirolensi Comite uti, nisi prius maleficii compertos homines restitueret.

His rebus ita confectis, electum deinde Purpuratorum Senatum Pontifex vocat, illum videlicet, qui à partibus segregatus, & integer de gravioribus Ecclesiæ Catholicæ rebus solet rogatus sententiam dicere. Ibi primò Innocentius contra Lusitanum Romæ fide publica agentem sceleris turpitudinem, execrabile exemplum, conculcatam summi Pontificis dignitatem, populi offensiones, externorum ludibria, contentiones, æmulationes, discordias ubique, iras, & odia civilia, promptum, & strenuum nisi statim remedium adhibeatur, perpetuò in urbem ebullitura, acrius in causam inVectus amplificat; narrat deinde Hispano se Regi per litteras inculcasse, is nisi hoc nomine ab Roma protinùs revocatum arrogentem Oratorem exigeret, ibi forsitan permansurum, sed à Pontificio colloquio semper exclusum, ante oculos æmulorum abjectum, otioque marcentem, & ignominia. Post hæc redditas sibi à Neapolitano Prorege litteras verecundas, officiosas, obsequio plenas, & pondere, quibus constanter profitebatur conscientia in Lusitanum admitti criminis, nec ullo pacto esse Regem, nec ejus Oratorem obnoxium, rei que hujusmodi fidem, onúsque testationis assumptum jure jurando quoque cum id Pontifici placuisset, sancire Proregem paratum esse. Cum igitur propter audientia dilationem acerbè queratur, ac doleat Hispanus, in eò communem nempe perniciem jactari quoque negotia Regis, hinc & temerè exactum à ministro supplicium in caput etiam relabi ejusdem Regis innoxii,

cúmque spectata simul virtutis, gradúsque amplissimi Prorex, & locuples ipse testis, ad veritatis lucem juramenti religione velle in causa intercedere spondeat, sciscitari modò Pontificem, an pristinae gratia, & splendori per hæc illata, utcumque sint argumenta, suspensósque jam Legationis officio Zirolensem reddere Comitem deceat. Non erat profectò animus Innocentio ob Cardinalium suffragia, ea de sententia, quæ ipsi jam pridem mente confederat, demere quidquam, vel addere, at hæsitantis in speciem pertentare Senatum, ut ita exploraret, quæ singulis mens, quæ vis ingenii, quæ præcipua inclinatio in illo negotio esset, & quis eorum Pontificio decori potiùs, & gratia quam propriae utilitati serviret, si verò etiam consensus Purpuratorum procerum accessisset, eò popularibus ratam cohonestare sententiam posse. Hujusmodi mente consulti Patres, cum urgeret præsentia Principis, quæ sæpè transversos calculos agit, illósque, ne suspicacis, ac rigidi senis in se fortassè volverent iras, ejus arbitrio potiùs quam causæ & officio studendi cum sollicitior pungeret cura, sententiam tandem tulerunt, ut, etiam Proregis testimonio neglecto, maneret Orator congressu Pontificis interdictus, donec sicarios traderet. Unus tantummodò Panzirolus seu Hispanorum promissis inflatus, seu Pontificia gratia firmitudine fretus, his fundamentis innixus communi Cardinalium decreto obstitt. (Oratorem Hispanum in gravi negotio, quod ratione hucusque discussum fuisset, æmulorum duntaxat morsibus, vulgique rumoribus peti, quorum lubrica fide, impetúque viros Principes raptos moti quidquam statuere iniquum, tum indecorum videri, ac reipublicæ dissentaneum; Eò quoque profectò majorem hinc habere commune vim argumentum, quod varia sem-

per

per, incertaque fama virum nunc Principem læderet, nec sui quidem juris, nec Pontificis etiam cum à Rege planè dependeat, ad quem jurè pre-mendum in causa nervosæ sanè probationes, & clariora undique indicia requiri, quæ hucusque in judicio non occurrebant, cum Prætor Romano ante acta retulerit, quam peracta cæde sicarios redeuntes, à testibus multis in Oratoris ædes conspectos esse, quod planè cur evenire non potuisset ad asylum, tutumque receptum more suo nefariis hominibus properantibus, ut in templum, ut loca immunia, ut in latebras alias quas vitæ discrimen, & fuga supplicii nocentibus subjicit; nonnulla his addi ex adjunctis deducta argumenta, quæ Hispani Oratoris defensionem, & causam aliquo modo debilitent, non autem omninò frangant; & seriùs postremò his actis judiciariis excussis, adhuc in obscuro, magnarumque difficultatum æstu versari, quod modo quæritur, crimen; cætera aut passim ex trivis collecta esse, aut inferere stultos, aut inimicos affingere. Prætereà, & si magis, quam per se valeat nunc exorta suspicio urgeat, quid juris gentium, quid publicæ fidei violationem in hoc proposito crimine obtendi, cum ea pro Lusitaniae Rege, qui hæctenus Romæ non extat, rejecta sit; ratio verò Lusitanarum Ecclesiarum, quam hic in Curia tractare dicitur, jure quoque procuratorio soli Pontifici addicta sit? Ad hæc quanquam re ipsa sceleri obnoxius Hispanus, & publicæ fidei corruptor fuerit, id tamen patere primò liquidiùs, prudenter deinde, satisque caute opus esse Judicibus de inferenda Oratori pœna statuere, ut in crimine, & causa cum potentissimo Rege, qui, & Judicium, & Judices simul, & acta, legesque raptare, ac pervertere possit,

conjuncta. Quod si denique oblata à Neapolitano Prorege jure jurandi pro scelere cautio, & pondere assertionis, & Principis dignitate, atque amplitudine expensa de industria, aut simpliciter acceptetur, profectò quidquid auctoritati Pontificis notæ, quidquid irarum Lusitanis, Gallisque tristis ille conferre successus quoquomodo propositus valuisset, expiatum, erasum, omninò extinctum existimandum esse, haud secus ac planè laudandum, & extollendum, quod partium concordia, regiminis decus, turbarum omnium oppressio ex prudenti, mitique remedio fuerint per summum Pontificem constituta. Hæc Panzirolus Cardinalis locutus, eorum, qui contra fenserant, quod illi invident Pontificis gratiam, & eam per occasionem minuere desiderarent, corroboratis denuò sententiis, ea copia verborum, & vi argumentorum obruitur, ut inconcussa, atque stabilis quæ ab Oratorio munere, Pontificisque colloquio seclusum teneri Romæ Zirolensem decreverat, quoad ipse sicarios, aut Rex Catholicus per epistolas monitus responsum Pontifici reddidisset.

Hæc in aula Romana, in aula verò Catholica Apostolicæ Nuntius Pontificis mandatis acceptis protinùs Regem adit; Lusitano, ipsique Pontifici potiùs inultam per Oratorem injuriam exponit; acta simul exhibet Regi, quæ Romæ Prætor à Pontifice jussus confecerat, crimen & plus quam suspectum auctorem criminis aggravantia; Innocentii prætereà litteras, quæ optionis genere quodam adstrictum premebant Regem, vel ultro ipse scilicet Roma advocatum Comitem Zirolensem, vel ibi vacuum officio, torpentem otio, nec sine nota, ac dedecore vellet, & alio se Romæ, vel nullo Oratore Hispanico usurum; mediam viam nullam esse. His planiùs ore etiam Nuntius

jussu

jussu Pontificis addidit, in illo cum Rege vertente negotio, prout satisfieri sibi petebat, cum Principis jus sustinentis, tum elegantis amici personam summum Pontificem gerere; nisi enim latenter, & cautè cum ipso Rege Innocentius amicitiae coleret leges, eandem & ipsi fortassè molestant Regi, inutilem certè futuram fuisse. Proinde vulgatam ubique sibi, & Gallis, & Lusitanis publicè inflictam per Oratorem injuriam, si gratiâ Hispanorum destitisset Pontifex persequi, cum proniorem ex inde in illos animum declarasset, indormientes eo tempore fortè rei hujus inscitiae partes ad alia ipsa luce molimina excitaturum fuisse, eaque utilia maximè Hispanis consilia dissipaturum, quæ simulatione interpositâ stare Regi Catholico possent, eadem sublata ruere; quò enim graviori plerumque officere detrimento inimicus occultus valet, pari etiam emolumento inter partium litigia proficere velatum amicum posse. In hunc modum callidus senex præfervidam ultionem à Regis commodo mutuatur. Rex verò, ut moris sui erat, cum incerto responso, Apostolico Nuntio dimisso, integram rem ad Statûs Senatuum refert. Tres, & diversæ ea ibi de causâ prolatae sententiæ sunt. Prima de suo munere, & loco, quem tunc obtinebat, Oratore non exturbando, quod enim ille severiùs in Lusitanum apud aulam Romanam egisset, ab eodem primò Senatu consultum esse assererat, à Rege postea decretum, & Oratori imperatum; Regis autem fide, & justitia, illiusque splendore, ac dignitate confessus indignum profectò videri, ministrum solvere pœnas, quia Regi paruerit, quia rebellem multaverit, quia suo tandem functus officio fuerit, quod perinde fuisset, ac hostium arbitrio, & libidini prodere amici, benèque de Rege meriti hominis innocentiam, ac segniores etiam imposterum alios in suo mu-

nere proceres reddere, ubi odium pro gratia, supplicium pro præmio tribuitur. Ab hoc abhorre quoque consilio tum æquitatem, & vinculum fidei, tum vetus Hispaniæ institutum, quod ut sapientissimè constitutum in tam optima causa rescindi non oportere. Uti enim percubuisse ad gentis, Regisque simul existimationem, decusque palam tuendum, cum in gente dominatrice unius etiam hominis odio propter invidiam, & Princeps, & natio tota à maledictis laceretur, sæpè tegere, sæpè lenire in ministerio sublime positi prava quoque ministri facta, ne dum ea, qualia tunc Zirolensis essent, rectè facta defendere, atque obedientiæ studio conjuncta. Nihil novi præterea in consilium afferre ingentem illam effusam, & notiozem Pontificis iram, priusquam enim hæc Romæ imposita contumelia ab ipso Senatu in Lusitanum decerneretur, jam ex inde Innocentii indignatione, minisque prævisis, & consilio quoque discussis, id nihilominus fieri consultoribus visum esse, quia perduellis contusio, & exemplum supplicii, & majestas Imperii in hac causa præponderaret. Altera media sententia fuit, videlicet non tam citò, nec à Rege decretæ castigationis in speciem ab urbe Roma Oratorem abducere, sed cum aliqua mora, opportunique temporis intervallo, per quæsitam, sive oblatam fortassè causam, vel tanquam Pontificiæ ad fastidium contractæ frontis Orator Hispanus, rictusque molesti senis ulterius impatiens sua ipse sponte petierit commeatum à Rege. Ita enim & justa Zirolensis indemnitate proposita satis Regi satis Pontifici factum iri, nec in dubium, quibus Hispana præcipuè suspecta sint artificia, vocatum iri, an ministrum iniquè primùm ad facinus actum, iniquiùs post Princeps in facinore implicitum deseruerit. Tertia verò sententia, quæ à Curia Romana Oratorem statim pellendum in gratiam Pontificis

Pontificis esse censuerat, evicit. Magna quippe Catholicum Regem tenebat spes, desiderata cum Gallo concordia, quam ab inuito Ecclesiæ regimine sedulò procurare promiserat Innocentius, multis jam cladibus fessum, intestinisque defectionibus fractum tandem Imperium reparaturum. Pontifice verò ab Hispanis propter injuriæ satisfactionem averso, Gallisque simul præ ea nimia indulgentia, & in publica injuria tranquillitate, ac modestia vehementer suspicioso, nisi palam pœna procederet, quæ mollire Pontificem posset, fallere Gallos, omninò Rex sibi fore credebatur pacis expectationem extinctam. Inveteravit etiam apud Hispanos utilis magis quam per se honesta, & secreta quædam opinio, ne dum reipublicæ utilitati, sed decori, & commodo quoque peculiaris personæ, Regiæ esse opibus, famâ, & cruore etiâ, si ita opus esset, bono ministro, clientique litandum, eaque ex longo intervallo jam in Hispania susceptâ lege, sæpè etiam tractata, nec credita ab iis juri prorsus opposita, eo tempore adstrictum teneri Comitum Zirolensem. Ad hæc assultum, & contumeliam in Lusitanum incruentam, & admodum cautam à Rege jussam, sanguine tamen pollutâ, atque adeò improvidè constitutam fuisse, ut locum Prætori Romano dederit, Oratoris Hispani nomen, prævalida indicia, confessiones testium in acta publica referendi, in quo videri bis Comitum lapsum, & quod imperii formulam præterierit, & quod turbulenter rem ordinaverit. Utcumque tandem ea res cecidisset; fortuna, seu error judicii in re dubia, aut non dubia ministrum excipiat, non Regem, cujus quidem in manu esset, quæ pro eo quisque passus asperrimè foret, rependere cumulatiùs, & arere cujusquam, dum vellet, aut reflouescere sortem, præcipuè, si aliquid quisquam suo juri, & commodo ademptum in usum Principis contulif-

set. Convenit itaque tandem Hispanus Senatus, & subinde Rex jussit, Comitè Zirolensem, ut vulgò jactati facinoris fontem, quia ita Pontifici cordi esset, Legati munere exutū confestim Roma decedere. Regias præterea hujus mandati litteras tradi Apostolico Nuntio, ut eas curaret ad Pontificem mitti, simul Innocentio rescribi, quâto in dolore Rex ipse fuisset, cum ejus audisset ministri licentiam, vel iniquam potiùs fortunam, quæ in fontibus etiam, & frequenter pericula, & crimina fingeret, Pontificisque tristitiam, testemque ibi inclusam ipsique Oratori reddendam statim epistolam dari, qua cum in prima sententia stetitisset, Pontifici liberum foret Oratorem ab Urbe dimittere. Porro autem in fontem, ut Innocentio placeret, fontem jure punitum Zirolensem Comitum velle Regem. Hos codicillos ubi Innocentius accepit, regiam statim Oratori obsignatam mittit epistolam, nihil rei novæ verbis adjiciens per eam ab Hispania sibi compertæ. Cæterum suspectum illud silentium, & nova, atque ea obliqua reddendi sibi litteras via citò perculit Oratorem, ratusque id quod erat, antequam litteras solveret, vicit, inquit inanis, contortaque ratio imperandi justitiam, & fidem. Equidem, si id ipsum quò hanc contumeliæ modò, ac dedecoris notam subeo, non præstitissem, jam contumaciæ, ac perfidiæ crimine laborarem, sic reluctari, vel exequi Regis imperium, prout vaga, & incerta fortuna luserit, sceleris modò, modò virtutis nomine fingi; lectis deinde Philippi litteris, iisque orationis omnis contextu velut dubio implicatis oraculo, tunc magis ipse succensus, fallacisque Principum circuitiones, & verborum execratus ambages, quam citissimè potuit, profectioem ab Urbe instituit, præclarum ibi certè relinquens ministris Principum argumentum, scilicet periculosa, aut iniquè data sibi præcepta, vel non accipere, vel casu, aut

ægrè fortalsè accepta diutius eadem extracta per industriam, & moras, aut simulationum anfractus eludere.

1646. Nunc verò Odoardi Portugallii Bregantii germani fratris interitum, qui & rigidæ illum custodiæ, ac penè rato, quod imminebat, extremo supplicio eripuit, servato temporum ordine tradam. Bregantius, cum alia omnia præterquam libertatem in quo tantum sibi cavebat, lata fratri, ac prospera cupe- ret, magnam ad illum pecuniæ trans- mittere vim Mediolanum per mercato- res solebat, unde gulæ, luxûsque & aliarum rerum illecebris diuturna cus- todia afflictum ille animum alleva- ret. Porro jam auro, gemmîsque af- fluenti ex copia, & rerum simul angu- stiis Lusitano venit in mentem, si for- tè pecunia libertatem redimere potuis- set. Nihil tam arduum & permuni- tum esse putabat quod non frangere posset aurum; illi cumulus hujus erat; custos miles externus, ac mercena- rius, cui plenior quidem, minûsque turpis prodicionis merces futura esset. Præfectus arcis, qua Lusitanus con- tinebatur non minùs custodum tunc videbatur officio, quàm alta muro- rum custodiæ fidere. Ea res igitur Taurini primò nec inscio Duce Sabau- diæ agitata, post Mediolani tractata, & recepta eousque tandem plurium hominum interventu provecta est, ut auro corruptæ Germanorum excubiæ promiserint nocte intempesta Odoar- dum ab arce dimittere. Cæterùm rei dum agenda opportunitas circumspi- citur, fortè accidit, ut cuidam Germano militi jam temulento, ac sine mente loquaci inter vinum, & epulas secre- tum efflueret. Re illicò divulgata, in- tenditur acrius Odoardo custodia, multiplicantur excubiæ, eadèmq; imposterum oculatæ, & variæ per vi- ces applicitæ circumsistunt; simul quia secreta Odoardi pietatis ministrum talis negotii pro fuga artificem perhi-

bebant, ideò ille jubetur antiquum di- mittere, & alium statim admittere con- scientiæ ministrum electum, qui sub- ditus esset Catholici Regis, arcis Præ- fecti judicio probatus, & singulis etiam, quæ sacræ pœnitentiæ vir exol- visset, piaculis commutandus. Alia omnia tolerabilia, seu minùs saltem acerba, sacri excepta ministri causa, inter illas angustias visa sunt Odoar- do. Hic enim, vel quia illo sublato omnem sibi spem libertatis abscissam, vel quod ita crederet potiùs per sa- crorum contemptionem suæ quoque inferri conscientiæ vim adeò exarsit dolore simul, & ira, ut mirificè huc- usque ab eodem servatis temperan- tiæ, ac modestiæ franis abruptis fron- te ipse torvus, & ore, oculisque in- flammatus ad hæc mandata ferentem conversus responderit. Pater meus “ inter Mauros, cum duos circiter an- “ nos captivus in Africa moraretur, “ nec ei irretire conscientiam, nec “ tam squalida & misera fatigare cu- “ stodia barbarorum sustinuit animus. “ Equidem fœdiùs in hoc carcere vo- “ lutatus, afflictus deterrima quæque “ à Christum profitentibus patior, & “ passurus libenter sum Regis fratris “ amore, familiæ & patriæ quoque de- “ core regio, siquidè alia omnis præclu- “ ditur jam Castellésibus via fratré Re- “ gem infestandi, hæc nisi innoxia per “ viscera sæviētibus. Incautè utpotè fu- “ ror, & quæ animi agitatio maxima ex- “ presserat, hæc Lusitano prolapsa dicta, “ cum ad arcis Præfectū relata essent, ip- “ sum hominem permoverūt, ut ea crimi- “ nosè protinùs inquisita ad Judiciū defer- “ ret, quod scilicet dirum, & tunc execra- “ bile Hispanis Bregantiæ Duci Odoardus “ Regis nomen imposuisset. Erat per id- “ temporis mirè quoque sollicitus Præfes “ de incerta, ac fallaci tanti viri & auro, “ & insidiis oppugnata passim custodia, “ appetebatq; tot molestas, gravésq; su- “ que impendētes capiti curas cū ægrè alia

res

res efficere posset, vel Odoardi sup- plicium absumere. Tres igitur quæsi- tores, hominésque severos in causa constituit. Illi acta de more confi- ciunt, omnia rimantur, explorant, testes, quibus Odoardus familiariter utebatur, apponunt, & inter alia com- periunt Odoardum lautè cœnantem, cum pocula in orbem more Germani- co ducerentur, streperétque ex largio- ri cibo potúque sublatus convivan- tium clamor, plausûsque frequentius Regi, Lusitanæque Reginae salutem propinavisse. Aliàs, & sæpè dixisse, me- lius futurū sibi fuisse Scithæ, vel Turcæ mereri stipendia, quàm Cæsaris, non enim apud illam Barbariem tam nefariè, tam impiè jus gentium, & fides prote- reretur. Ad hæc attrectatam carceris fugam, communicata cum hoste consi- lia, custodes, arcisq; milites donis, & auro sollicitatos, atque corruptos esse, ex quo secreta pietatis minister ex- actus sit, de conscis supplicium sump- tum. Acta in hunc modum Mediolani composita idem arcis Præfectus ad Ca- tholicum Regem mittit. Quibus ab Hispano Senatu cognitis, probatisque, tres inde alios Rex, eosque altioris no- tæ Judices delegavit, qui Mediolani in Lusitani causa ex majestatis lege pro- cederent. Citatur itaque reus, crimi- na proponuntur, quæ jampridem relata in acta publica fuerant. Incumbunt in causam Judices, ut à Rege delecti, qui eidem Catholico Regi læsum pri- vatim, & publicè jus restituerent. Hic omnia Odoardus quantum per vera, & verissimilia, & per ambages, & acta potuit, aut minuendo, aut aliò flecten- do, aut purgando de linguæ crimine requisitus deterere statuit; alia iræ im- petu, quædam leporis, ac salium sim- plicitate, nonnulla convivarum inter- licentiam, atque lætitiæ temerè effu- sa respondens, à Germania præsertim traducto more ubi circumgesta, & ro- tantia quæque inter pocula jacta ver-

ba tegit oblivio. Sciscitatus etiam à Judice Lusitanus de meditata carceris fuga, nescire hoc omninò respondet. Cæterùm, si fortè clam attentati hu- jusce negotii re, sive interjecta suspi- cione aliquid interluceat, id ipsum ex- terioribus esse potiùs Bregantii fratris conatibus imputandum, justoque ex fratris miseria dolori aliquo pacto par- cendo esse. Rursus interrogatus de Lu- sitaniæ defectione, an ipse fuerit eo sce- lere aspersus? an aliquando conscius? an judicio ei aliquid vestigatum? an conjectura subolitum, quo circa ar- ma Catholica vitabundus, ad signa aliena, atque Cæsarea se recepisset, de Lusitanæ infortunio negat se quid- quam scire, aut unquam scivisse Odo- ardu, militiæ se verò, subdit, ingenii sui studio, & animi quodam impetu addictum: at signa Cæsaris elegisse, quo minus arbitrio, nutuque penderet Comitum, Ducisque Olivarii, quem ut Bregantiæ familiæ Lusitanæque nomi- ni semper adversum, eundem idcirco suarum gerendarum in bello rerum iniquum; & invidum apud Regem interpretem metuebat. His verbis in acta relatis, cum ferè incredibile Judi- cibus videretur tantæ in Lusitaniam tempestatis immisse, tot civium stu- diis, tot annorum labore collectæ ma- nentem in eodem regno Odoardum, ad quem nec parum utilitas exitus per- tineret, ne conjectura quidem, aut per ipsa eadem in domo defectionis ne- gotia tractantium vestigia odorari ali- quid potuisse, insidiis propterea cir- cumvenire facilis, candidæque natu- ræ perspectum hominem statuunt. Per- difficilè quidem factu vel prudentissi- mo viro est, si de re quam occulere velit, & juvet longiorem ipse sermo- nem protrahat, colore vel nutu, & fle- xiloquo quoquam verbo secreti ali- quid non excidere. Hac affecta Judi- ces mente paucos post dies Odoardum conveniunt, falsò scilicet vultu, quæ-

V 2 sitisque

sitque blanditiis, non juris rigore, aut Judicum supercilio, sed tanquam illum amicè, & familiariter alloquentes. Seria primò jocosis admiscunt, ex longo deinde rerum verborumque circuitu, & ambage ad res Lusitanas, ejusque regni defectionem, & quo pacto desciverit, flectunt. Hic homo ingenuus, & animo simplex & candidus, & qui ex ejus indole ceteros fingeret, insidiis facilè captus offendit. Dixit enim incautè, priusquam ipse relinqueret Lusitaniam, incertum quoddam de futura regni defectione ad ejus aures pervenisse susurrum; simul ipse ad Germaniam cum iter instrueret, à quodam cœnobita secretò monitum esse, ne id temporis, ne id floris atatis Lusitania cedere vellet, quippe qui egregio ibi quamprimùm maturando facinore aut particeps idem esset, si restitisset, aut fortè Princeps usus: Tunc fronte contracta Judices, & prætoria gravitatem & habitum induentes, utrum ea nota jam sibi, & scelesti perduellium consilia Regi, ut decebat, enuntiaffet, Odoardum interrogant. Nequaquam, in se reversus, atque imprudentia lapsus illic se recognoscens retulit Odoardus, ea esse arbitratus sapiùs irrita Sebastianistarum somnia, & vulgatas in regno ineptias. Ea res tamen altius Judices penetravit, & privatam, ac fraude simul confessionem extortam actis publicis inferentes, jam constituta causa deliberaverant primo quoque tempore reum majestatis, & mortis Odoardum pronunciare. At ille seriùs omninò suo errore, doloque intellecto, & dolore propterea cordis ingravescente, ac perpetuò animi cruciatus, quod scilicet esset deceptus, quod nimia fiducia peccasset, quod se ipse afflixisset, inter hos animi æstus mœrori tandem succumbens, lethali morbo correptus est, ex quo paulò post tum custodiae tum corporis vinculis exo-

lutus antevertit sententiam Judicum. Hic nonnulli rerum scriptores, qui in factorum Principum intellectu, non ex eo quod cuique eorum magis expediat, quæ regula certior est, at ex vulgi rumore, fabulisque de industria confectis ratiocinando calculos ducunt, haud sanè corporis ægritudine narrant, sed clam Lusitanum infuso veneno peremptum esse; ne desit prætereà mendacio fucus, affingunt, ex animi angustia leviter ægrotanti, ac sibimet displicenti, colore in causam assumpto, acceleratam infecto poculo mortem. Quod super ea, quæ aliter nos à dignis fide viris accepimus, ratione quoque rejicere expeditum, ac planè facilè puro cuicumque solidoque iudicio fuerit. In regni namque possessione, atrocique pro ea quoque implicito bello adhuc hærente Bregantio quidni interesset Catholici Regis habere in custodia tanquam obsidem Odoardum, & per eundem germano fratri tam molestiæ, quàm ignominia causam futuris casibus integram reservare? quàm certè illata fortasè veneno mors exhaustisset; si verò pax aliquando inter eos convenisset, ad pactiones pro ea componendas, promovendasque magni quidem pro Rege momèti futura Bregantii fratris libertatis accessio esset. Neque Hispanæ profectò cunctationi, solertiae que consentaneum est credere tantum in pace, belloque pignus inscitia, odio, vel ira Hispanis esse interceptum. Nobis prætereà liquet impulsam Regem Philippum à suis consultoribus per id temporis esse, ut capitis jam Odoardo damnato subdole Cæsar submitteretur, qui vitam non libertatem Lusitani damnati peteret, ita enim & exolescere illi conflata quondam ex cliente per injuriam hostibus prodito videretur invidia, & Rex velut Cæsari gratificatus honestiori imposterum nomine, & cum ostentata clementia specie Odoardum in arctiori custodia retinisset. Quæ omnia

omnia ab animi angore vehementique tristitia susceptus interitus viri artificiosa Hispanorum consilia sustulit. Sic obiit Odoardus Portugallius Ducis Bregantii frater paulò virilem superatatem, multisque circa finem Christianæ religionis, atque pietatis editis argumentis continuò quasi virtutum tenore vitæ curriculum clausit. Fuit illi sublime, ac literis cultum ingenium, erectus, celsusque animus, gloriae cupido ingens, profusa magis, quàm temperata munificentia cum morum candore, gratia, natura amabili, ac docili, ac regia indole digna. Stimulos gloriae, & industriae in illo virtutibus dediti, lenitatem vitii addicti reperire, æquales officia, majores obsequia, minores humanitatem, atque modestiam, miseri opem, amici fidem, amuli temperantiam. Erat prætereà usu jucundus, affabilis, cum exteris studiosus, cum hostibus mitis, cum domesticis popularis; floruit in pace, emicuit in bello, dumque otium per arma quæreretur, utrumque simul amisit. Ea tamen his accessere bonis dotibus vitia, quæ animum generosum, ac simplicem ut plurimum consequuntur, nimia nempe crudelitas, atque facilitas, crebra sententia mutatio, vel aspernari pericula, vel ea non rectè discernere, cuncta ingenii sui integritate, ac morum dulcedine commetiri, ex quo demum errori, fraudibusque opportunus, & facilis in illas miseras incidit, quas intellectus mediocriter sagax, & aulicis artibus eruditus declinare haud difficilè potuisset.

In Lusitania verò cum Molingenus Marchio hoc titulo à Rege præclarè, atque egregiè in eo bello factorum præmio insignitus militiae præfecturam administraret; Alburquercius Dux Lusitanus contra Telenæ propugnaculum, quòd Leganesii mandato, & ejusdem nomine imposto nuper extru-

ctum fuerat, movit exercitum. Ea erant in acie ad novem peditum milia, duo milia equitum, sex belli tormenta, & militaris omnis copia apparatus. Hisque viribus fretus Dux Lusitanus Telenam, illique proximum propugnaculum capere summa vi, atque impetu aggreditur. Præerat huic valido munimento Alfonso Angulus, is plane rudis, ingenio pavidus homo, imperitusque militiae tum gratia, & favore nequaquam merito, quos quidem errores privata libidine ortos sæpè respublica luit, ad hoc, atque alia militaria provectus officia. Hic ubi repente se circumfessum ab hostibus videt, id Molingenio confestim nunciat, ac celeria subsidia poscit, premere, urgere iteratis assultibus hostem, periturum cum oppido munimentum, nisi properè subvenisset. Molingenus, qui Ducis inertiam, & imbecillum factis animum noverat, & qui ampliora cunctando comparare præsidia poterat, qui venerat, nuncium interrogat, quo tum in statu propugnaculi aggressio esset. Ille verò, nihil, inquit, hucusque gravius ex conatibus hostium, aut munimento, aut oppido contigisse, assiduis quidem tormentorum ictibus verberatos nondum ruinas ostendere muros, & milites fermè mille incumbere acrius in munimenti defensionem, idcirco optimum factu videri sibi, præmittere statim paucas equitum turmas, quæ sociorum, & hostium objectæ oculis hos metu, spe illos afficerent venturi proximè auxilii, pleniores deinde collectas copias ad solvendam obsidionem adducere. Sicut iste censeverat, ita fieri Molingenus præcepit. Itaque Pardus equitum Commissarius cum dimidia equitum parte primò mane quàm celeriter proficiscitur, meridianam circiter horam cum reliquis auctis properè copiis sequitur Molingenus: extrema peditum acies à tormentorum Præfecto Alfonso de Avila

ducta quod gravior tractis secum militaribus sarcinis esset, lenta pergebat. Et Pardus quidem quàm citissimè evertus colles è regione Telenæ sitos hostibus propior cum equite infederat. At Moliingenius mediam ipse regendo aciem ad leucæ ferè dimidium propugnaculo aberat, cùm mente propè attonitus hærens, & mali, quod jam evenisset cogitatione suspensus, atque confusus animadvertit, fragorem illum tormentorum ingentem, qui auditui ejus horribilis hæctenus obstrepuerat repente cessare, tum & reflexas eo strepitu valles jam dudum refractum, ut antea, non reddere sonitum. Id quod utique erat planè sibi suadere minimè poterat, non enim adeò in arcto, extremoque periculo sitas obsessis res esse dixerat nuncius. Breve ex prima notitia erat, quod temporis interfluxerat, propugnaculum satis munitum; nec erat etiam Præsidi locus de subsidiis sibi proximis ambigendi. Dux tamen ea anxiori suspicione perculsus, quam & abjectior ante concepta de Præside opinio tunc intendebat binas equitum turmas torto per Anam itinere jubet, quid novæ rei esset ire cominus exploratum; qui paulò post redeuntes, quemadmodum ex propinquo ipsi viderant, & clariùs quoque à transfuga quodam milite acceperant, nunciant, cum summa ignominia, ac dedecore militum factam munimenti deditioem, cùm multis enim adhuc ictibus inconcussa murorum lorica staret, & satis tutelæ miles, satis munitio foret nisi Præsidi animus defuisset, & juga etiam, quæ proxima caperat cum equitibus Pardus illis certè pollicerentur copiosas suppetias breviter affuturas, Alfonso tamen Angulum aut proditione fortassè tactum, aut vili pavore dejectum in foedas, turpèsque venisse cum hostibus pactiones, scilicet, ut propugnaculo tradito Castellæ milites

omnes inermes, ac propè nudi, at contumelia deformiores ad Lusitaniam transirent. Hæc cum acri, ut par erat, sensu doloris simul, ac comperit Moliingenius Præsidi Angulo maximè iratus, quod in perfidiæ speciem Leganesium munimen destituisset, & quod insignis etiam ejus dedecoris pars ipsum ut summum armorum Ducem, arctiusque fortunæ publicæ colligatū ex opinione quoque hominum aspersisset, communem diluturus infamiam cohortatur alacriter milites, eosque celerius ad hostes ducit. Septem peditem millibus, equitibus verò ter mille constitutus erat exercitus, belli tormenta quatuor trahebat, parum sarcinæ militaris ob Badacocii propinquitatem, ac tumultuarium fermè discessum. Inter hæc ad consilium de re vocatos Alburquercius interrogat Duces, dirui ne Leganesium, an præsidio potiùs teneri ea tempestate præstaret. Huic retinendo propugnaculo obstabat vicinitas Badacocii, quæ belli sedes erat, hostilique semper infesta præsidio, & multo ibi sanguine, multo quidem labore, & exigua vel nulla spe inter perpetuas hostium excursions, importandique victus certamina permanfuro; propugnaculum autem excisum Anæ ripam munimento Castellensibus nudaturum, Lusitanisque vadum, liberásque per agros vagationes concessurum fuisset. Prolatis in medio sententiis, illa denique vicit, quæ solo æquari propugnaculum contendebat, ac statim deinde sublata opportunitate certaminis hosti victrices, & integras copias Olivençam reduci. Cùm igitur dirui, ut convenerant, propugnaculum occæpisset, Alburquercius inter Anæ vadum, & Leganesium hinc vallibus, & vinearum offendiculis, atque flexibus, hinc curribus, & militaribus sarcinis communita castra composuit; post ubi intelligit jam paratos, ignique suscipiendo ad propugnaculum

lum evertendum cuniculos esse proximos, trajectis tormentis ad ripam alteram annis paulatim recessum instituebat, id tantum trajectui moræ interponens quod iis, qui in cuniculos laborabant, rei perpetrandæ spatium tribueret. Moliingenius verò de hostis consilio certus quàm citissimè potest universi equitatus robur in illum impellit, si eo fortè contingeret anne divisum, eoque plus enervatum Lusitanum excipere, quò loci, quem animo destinaverat cùm ipse tandem appulsus esset, situm cum milite occupat, quæ paulò ante reversionem adornans Lusitanus reliquerat. Paulisper ibi cunctatus, ut ipse consilium ex hostis consilio caperet, ubi primam hostilem peditem aciem jam Anam transgressam videt, simul Telenæ equitatum hostis hærentem cohortiumque manibus fultum instructis ordinibus stare certamini intentum, tunc binas in hostes turmas equitum agit; totidem ferè contra Castellensibus occursum turmas equitum Lusitanus immittit; leve, & equestre intermedium certamen ineunt; funditur Lusitanus, & retrò ad integram aciem magna cùm cæde compellitur. Ita rem Moliingenio feliciter auspicato major subinde spes, atque cupido subiit vehementius persequi Lusitanum. Hoc animo, hac mente dum progreditur Dux monet ipsum Lusitanus quidam captivus, ut averteret inde gressus; nam suffossi ad evertendum Leganesium cuniculi propè jam erant, ut conceptum ignem effunderent, quia tamen Lusitanos hic delatores sæpè infidos, sæpè fallaces novebat, spreto periculo eodem tramite in hostes ducit, sed modico gradu, per intervalla simul, & moras flumine fretus, quod viam, atque fugam Lusitanis intercludebat, & pedites interim opus erat, bellique tormenta expectare quæ retrò aliquantulum vectus Avila conducebat. Caterùm Alburquercius,

cui nec amnem omninò trajicere tutum erat, ne scilicet sectis in transitu viribus instante, propinquo, occasioneque per momenta studente premertur ab hoste, nec qui alteram quoque fluminis ripam jam attigerat pediti, ut à reliquo robore separato sine periculo locus erat, redire tunc pedites jubet, rursusque flumen transgressos, cæteris copiis, quæ in opposito margine hærebant, adjungi, atque celerius ordinibus confirmatis, tormenta riam quoque sedem extollit, quæ Castellensibus assidue pulsabat, & fluminis accessum impediabat. Interim Moliingenius, qui prolatare tantisper conflictum, ut diximus, constituerat, quoad peditatus accessione majores ad pugnam colligeret vires, ire circum obliquus, & vitabundus, reprehendere modò per nuncios Avilæ tarditatem, modò aggressum assimulare, modò fugam ostendere hostibus; omnia vi, & artificio tentabat, quæ conducere possent, ut æquo ipse denique Marte cum hoste conflingeret, aut eundem circumveniret in trajectu fluminis imminutum. Alburquercius verò, qui prorsus effugere pugnam decreverat, & subinde fore sperabat fractis cuniculis propugnaculum discerpendum, postquam secum ipse considerat vel abnuere, vel dare certamen vellet, ferò sibi, vel citò utcumque se res habuisset, esse flumen trajiciendum, tempusque quod pericula suis onerasset, aucturum per morulas hostibus copias fuisse, transmittere tandem statuit, sed pro transitu fluminis cautior, ac sollicitior. Ejus igitur jussu confertis agminibus eques, pedesque campum, qui amnem à Telenæ determinat, occupat; hanc ipsam post aciem belli tormenta locantur, quæ globis frequenter excussis, dum irruentes percuterent, arcerentque, abeuntium terga munitent. His ita compositis; Lusitana confestim per partes, & vices avulsa

contendere acies ad Anam capit. Quod simul ac conspicit Molingenius, quo tempore fortè nonnullis erat peditum turmis quæ socias præcesserant, auctus, eas, totumque equitatum igneos per globos continuè pluentes aversum in hostem, omnemque petentem incitat. Lusitanus, qui pars superaverat amnem, pars ripam trajeturus habebat, tunc se ipso implicatus, ac debilis, atque etiam animo consternatus inter crepidines, agitatoque fluctus cum magna trepidatione, ac tumultu prælium inire cogitur, nec alia potior salutis spes, paucos cum caperet, multique quærerent vadum, hæsitatione, duro labore, metuque languentibus erat, quam præceps arrepta per Anæ vortices fuga. Interea totus accessit Castellensibus peditatus ab Avila ductus, qui à Molingenio extemplò divisus, iis partim jubetur, esse subsidio, qui in margine ripæ pugnabant, partim propugnaculum advolare, ut in ejus ruinam intentos opifices impediret, ac cæderet. Omnia impigrè facta sunt. Hi enim laceros quosdam offendunt cuniculos, majores alios, ignique vomendo proximos antevertunt, qui opere ibi, aut custodia districti erant, artifices, militisque confodiunt. Pedites autem quos equitatus latera circuire, sparsosque, ac palantes in trajectu premere hostes jufferat Molingenius, quamplurimos Lusitanos vado interceptos, & errabundos, aut gurgitibus emergentes, alios aquis, & armis, graduque incerto simul implicitos, alios trepidos, atque incompósitos intercundationem, & moram amnem ingrediendi juxta ripam sternebant. Latè cades cruentaverat amnem, stragisque & interitus finis per tumultum, & fugam altera capta fluminis ripa fuit. Ibidem ut flumen quisque transierat, in ordinem milites distributi, ac latius acies extenta obsederat ripam, ipso etiam hortante, ac præsidente Albur-

quercio; fluvio interruptus Castellensibus substitit miles, quanquam enim omnino victor, transitu tamen abstinuit, ne eadem ratione, qua vicerat, vince-retur. Lusitani ad octingentos in hoc certamine cæsi sunt, sauciorum par ferè numero, parvulo impendio laurea ex patrocínio loci Castellensibus stetit. Post hæc Alburquercius fractum ad Elvum militem ducit; integris ferè copiis Badacocium revertitur Molingenius, sarcinæque subinde jubet, quas Leganesio ruinas disruptis cuniculis fecerat hostis, quod cum ei citò subventum esset, propugnaculum brevi, ac facile restauratum. Hujusmodi pugna Lusitani belli annus sextus excessit.

Tavaræ Marchio deinde obscuro nomine tamen, & quasi per otium iisdem militibus in Lusitaniæ finibus præfuit. Huic post Ilerdanam obsidionem præclara adversus Gallos fama in Catalaunia solutam, rursus altiorique expectatione Marchio Leganesius susceptus est; fefellit tamen egregium Ducem, deque eodem ubique ex recenti fama, plaurique conceptam spem tum pecuniæ, tum comæus & rerum omnium inopia, ut fame perire nisi milites vellent, rapina, vel furto vivendum esset, & sæpè etiam quod virium, ac vitæ inædia, sitisque reliquum fecerat, id hostico ferro reddere cogentur. His accedebat quod in dies senescenti, & aliò sæpè terrarum, & alia etiam ad bella magna ex parte distracto militi, nec ulla reliquias servandi exercitus cura, nec supplementum adhiberetur. Ita porrò usque ad Ducis Bregantii mortem frequentes excursiones, tumultus, & latrocinia potius, quam justas acies hostiles utrinque conatus, & vires exercere. Id potissimum accidit, quod ea tempestate, cum gravius flagraret in Catalaunia bellum, usu, & labore compertum esset haud integrum utique fore Catholico Regi atrociam duo bella simul

Hispana

Hispana inter viscera sustentare, cum ista præsertim, quæ tam intimè serperent, carperentque Hispanorum fortunis, & capitibus imminerent. Ad hæc per id tempus populares turbationes, nobiliumque adversus plebem dissidia urbem, & regnum Neapolis convellebant, quod præcipuum Catholico Regi mærorem, & metum incussit de summa rerum, siquidem tot inter afflictæ propè ruinas Imperii, nunc ferè ejusdem Imperii columen excidio finitimum cernebatur, eoque si cecidisset, proventu, atque copia defraudabatur ærarium, unde in alias egentes Imperii partes opulentissimè influit. Præterea in Belgio, in Insabria antiquum illud, & ingens adeò nunc solito majus exarserat bellum, ut nulla propemodum esset imperii pars, quæ à consuetis claudibus belli, & ruinarum successione, ampliorique terrore vacaret. Hæc est planè causa tandiù remissi, aut intermissi potius in Lusitania belli. Bregantius autem, cui satis, & super id, quod expectare poterat, erat, se pacifudentem imperturbato regno potiri, eo rerum habitu lætabatur, & quia ipsi à vulneribus belli, ærariique perfracti sumptibus respiranti hoc modò liceret per otium futuro pro bello resumere vires.

1648. Annum verò currentis seculi octavum, & quadragesimum magna conjurationis in Catholicum Regem moles secuta est, quæ sine causa quidem exorta, stolidam quoque mentem suscepra, ac deterius exagitata paulò post facile corruens in rerum suarum initiis temerè conspirantes oppressit. Princeps hujus conjurationis artifex extitit Carolus Padillia genere Toleranus, cui, etsi nulla tanti obeundi facinoris ratio, aut injuriæ stimulus esset quo personam læderet Regis, eas tamen iniquas ille ipse causas, cum aliunde non esset locus ab ingenio ejus præcipiti, ac turbido mutuatur. Familia ipsius inter pri-

mas Castellæ nobilis veteris multum hucusque splendoris, nominisque remissæ; nam ut præ illustribus quibusdam familiis virtutes quædam aut vitia congenita sunt, fluxuque sanguinis propagata, hæc ipsa velut indolis turbulenta, maximèque seditiosa, & in suam regnumque perniciem sæpè numero se convertentis, semel, & iterum ab Hispanis Regibus est dignitate, atque opibus imminuta sive justæ supplicii, sive tumoris purgandi causa. Evenit præsertim atavo Caroli, quâ tempestate in Hispania Carolus Quintus Cæsar imperabat, vel quod illius ab initio Castella dominium ut alienigenæ sperneret, vel quod aliis, multisque belli, pacisque negotiis procul implicitus, ab Hispania diutiùs quàm gentis à Principis ore propè pendens natura, seu mos pateretur abesset, vel ex utroque simul, cum variis tunc temporis esset Castella commissa discordiis, ut quia ille præcipuè se turbis immiscuisset, paternam Toleti diruta domo ignominia publica notaretur. Vitam tamen cultumque morum seu ingenii temperamento, seu hominis disciplina domesticæ labi longè dissimilem sumpsit Franciscus Padillia hujusce Caroli Pater. Pluribus enim egregiè confectis in bello rebus, tum fide, morumque suorum integritate Mediolanensis arcis Præfecturam à Rege promeruit. Hic porrò natus est Carolus, qui ubi primùm adolevit pravis moribus, ætatisque primitiis à sanis abhorrentibus institutis plurima signa, atque insaustra præfagia prodidit sibi quandoque impendentis exitii, scilicet discors, inquietum, ambitiosum ingenium, idem facundè vel fallaciter vellet, vel facetè, vel modestè, vel procaciter loqui, circuire, moliri per æqua, & iniqua destinata perficere, simul truciam consilia, projectam audaciam, simulando, dissimulandoque aptitudinem in illa ætate ferè incredibilem, cujus juvenis indolem in illo

jam

jam ætatis pene flore marcentem cum pavidus animo, sollicitusque pater aspiceret, si quoquo modo institutio, doctrina, vel consuetudo fortasse corrigere, aut flectere contumaciam naturæ posset, filium optasse dicitur ad mitiora traducere studia; at ille ingenii sui ardore, atque impetu abreptus, statim, ac per ætatem licuit, ad aciem, & arma se contulit. Itaque in Belgio primum pedestris, equestrisque decora, ac diuturna stipendia Ducis explevit; inde ad Hispaniam postea profectus, cum generis splendor, ac simulatio virtutis, quæ in illo maxima fuit, contracta simul in bello merita afflarent, summa cum laude, plausuque in legati equitum munus Catalauno pro bello promotus est. Ibidem ergo merenti, priusquam prope Ilerdam arma conferrent Hispani, Gallique copiarum, Carolo fortè accidit ut Hispani exercitus Dux Andreas Cantelmus imponeret, ire exploratum hostium adventum, cumque accederet hostis, parte equitatus quam ille ducebat in ejus latus tranversum incurere. Quod spreto Ducis imperio, & futilia, & inania quædam causatus cum efficere Carolus nolisset, ejus scelere Hispanus magna subinde clade pertractus, & fusus, aut captivus abstractus fœdum in modum in illa pugna succubuit, Cantelmusque vertenti se denique ut solet, adversæque belli fortunæ ferendæ insuetus, squalore, & tristitia ex successu illo infelici confectam paulò post vitam miserè clausit. At planè constabat, non ignavia, non metu aut defectu judicii vim præcepti non capientis, aut causæ imperium interpellantis tantum à Carolo nefas admisissum esse. Curiosè verò inquirentibus causam, cum nova, & occulta, ignarum, quæ ille consilia in animo coqueret, nulla subjiceretur, trito, & vulgari plerisque sermone deceptis sola tum occurrebat invidia, qua videlicet ictus

Hispanus vel suo crimine, ac malo publico voluisset victoriæ, laudisque palmam Italico Duci interversam. Postea verò compertum est, impia illa prodicione Carolum sibi, hostibusque sceleris gratiam fecisse, in eoque nefariè ex tunc prolusisse, quodquod agro, & affecto animo volutabat. Hoc tantum viri flagitium, graviusque inflictum reipublicæ vulnus, seu multis per injuriam in Cantelmum conjectis insectationibus obrutum, seu malè omninò dissimulatum, cum impunitatis illecebra staret, pravo subinde ingenio nequitiam, vires audaciæ, ambitioni flammam adjecit. Proinde militiæ curis plus in quibus periculi, minùs ad esset emolumentum prorsus abjectis, aulicisque, ubi fraude grassari potissimum juvat, assumptis, struere, moliri, ac dici meditata, mentisque discussa per artes componere, atque ad exitum ducere cepit. Primaria per ipsum hujus machinæ jacta fundamenta fuere, Ludovici Ari primi Regis ministri per insidias, & dolos captare benevolentiam, atque ad arcana expiscanda regiminis, ac si longius fortuna favisset, ad publicarum quoque curarum partem suscipiendam in intimam ejus familiaritatem, atque fiduciam obrepere. Ea itaque mente Carolus assentantium, ac servientium gregibus mistus Ari frequenter adire domum, foribus ejus assistere, eum abeuntem, eum revertentem turpe usque ad obsequium suoque genere indignum prosequi, & ut plurimum verecundus, ac tacitus, neque dare, neque reddere verba solitus, nisi urbanitas illa, sive necessitas expressisset; præterea quicquam prorsus ab Aro à quo omnes omnia petebant ipse minimè petere, ut ita elegantius videretur obsequium, & absque ulla commodi cura gratius. Aro cum viri nobilitatem, tum insignem belli virtutem nossent, ea ficta quoque modestia, & venerationis cultusque dulcedine capto

capto illabi paulatim, & crescere postea cepit in animo exorta erga Carolum inclinatio, quæ gradatim, ut fieri natura, & consuetudine solet, intensa eoque postea recaluit, ut illum jam Arus inter amicos, & maximè fidos complecteretur. Ita igitur Carolo in Ari nunc sinum immisso cum majores patientia, & industria difficultates abforbuisset, planiora quæque deinceps ad rem propositam patuere, nimirum adè partem augere benevolentiam, intendere officia, explicatis propius animi dotibus existimationem apud illum, & fidem magis quotidie producere, ut arduo, & fiduciario cuique obeundo negotio ipsum omninò Arus ingenii solertia, atque animi magnitudine parem censeret. Sub idem ferè tempus evenit, ut clam de pace cum Gallo ageretur in cujus habendæ confictam subdolè spem ex longo intervallo Pontifex Innocentius Hispanos, ut his humanioribus uteretur adduxerat. Tum verò cum impigro, erudito, sagaci opus esset ad rem peragendam ministro, inter multos qui illam navare operam postulabant, Carolum Padilliam, Lutetiam, ut aptiorem officio, mittendum elegit Arus, ut apud Cardinalem Mazarinum, qui rerum arbiter erat, ope, & consilio Legato Pontificis præsto esset, & hic aulæ Catholicæ, ille verò Pontificiæ auctoritate, atque gratia vehementius uterque pacis negotium urgerent. Cæterum spe vana pacis Hispanos cum pasceret Innocentius, Gallus cum Papa colluderet, nimis urgere concordiam vereretur Hispanus, ne interiores fortasse plagas ut imbecillior, pacisque indigus enudaret, diutiùs extracta, atque elusa post tandem everfa res est. Interea secretò cum hoc Lutetiæ negotium, spēsque pacis incerta penderet facta Carolo copia est, ea ipsa quam prætextu non causâ adornabat Ari mandato in Galliam profectioe plura tan-

quam fido explorandi, & quæ occulto censebat opportuna consilio ex voto ordiendi, machinandique. Roderico Silva Duce Ixarenfi uno omnium familiarissimè eo tempore Carolus utebatur. Erat ille Hispaniæ magnatum nemini propè secundus tum clientelis, & copiis in Aragonia, in Castella, in Lusitania longè lateaque diffusis maximè potens, tum etiam occultas, & acres cum Aro similitates gerebat, quod ipsum fraude, & invidia retractum à gratia, atque assuetudine Regis quam genere, atque virtutibus animi, quemadmodum ipse dicebat, credique de se volebat, cuius muneris suffecturum, torpere otio, nihilque reipublicæ Arus pateretur attingere; malè animatus, atque intimè offensus præterea Catholico Regi peculiari, abditæque de causa idem erat Dux Rodericus; nam cum semel Regi proposuisset, Habere se nempe domi famulum quemdam origine Lusitanum rapidi, aut lenti cujuscumque veneni conficiendi artificem admirabilem, eundemque promptum ingenio, versutum, & agilem hominem, Bregantiòque de medio tollendo maximè aptum; porro autem à se donis istum illectum, uberioribusque promissis inflatum rem capessere spondisse, Regisque si id probaretur, eundem, ut promisisset, fideliter præstiturum, tunc aversatus facinus Rex, vultuque rubescens, ac torvus alium alio interjecto sermonem abrupit. Quam sanè rem Ixarenfis non insitæ Regi clementiæ non meum ejus integritati, at diffidentiæ potiùs, clausoque ingrato homini pectori haud recto quidem judicio, sed livore quodam animi attribuit, in eo ipso tum falsò ratus contraria, ac secum pugnantia ostendere Regem, quem scilicet perduellem notasset, alienique regni raptorem, & Hispaniæ facem, ac pestem comploravisset, jam minimè eundem existimare omni genere exitii, omnium

nium suppliciorum, & cruciatuum horrore dignum. Intellexerat etiam pro sui ingenii duntaxat indole Dux Regem nullum in terra esse, qui fas, & conscientiae pondus, & fidem praeter imperii rationibus duceret, aut qui non fraude, & insidiis quando recta non posset in re perutili grassaretur. Quid rei illi porro tentandae saltem obstabat? num Bregantii periculum? num sceleris turpido? num si res bene Tyranni, si fecus ea cecidisset, vili iactura corporis? an non ad regni receptionem tantum, quod nunc in bello Hispanae sternitur pubis, tantumque sanguinis profuit, unius ejusque nefarii, contumacisque clientis redimere interitu satius fuerit? vel in his fortasse scrupulis modo haesitat Rex, cum alia monstra, alios scopulos intrepidus voret, ac transeat? Illud nimirum in causa fuisse, quod ex longo intervallo provisum Ari artibus fuerit, ut regii jam animi affectione corrupta, haud haerere consilium posset, cum suspecta fides accederet. Hisce molestiis, atque edacibus animi curis quas nimia de se existimatio, ac dolor injuriae opinione longè minoris accenderat, Ixarensis supra modum exacerbatus Padilliae peraspè, ut intimo imprimis amico mœrorem suum impertiri solebat, cum eo fundere questus, aggerere minas velut omnia hostilia, atque in Regem infesta, si occasio quandoque daretur ausurus. Hoc animo imbutum, tanta fiducia sibi devinctum, adeoque in rem sua spontè incitatum, ac pronum cum videret Carolus Ixarensis, & necessarium praeterea duceret, è magnarum numero aliquem interesse, qui auctoritate, splendore, & copiis conjurationis spem, atque vim sustineret, illi tandem consilium aperuit, ejusque sententiam, & opem efflagitavit. Dux nihil facinoris novitate commotus, aut foeda tunc primum ejus proposita oculis sceleris imagine territus, tum fronte,

tum animo inverecundus, ac mirè laetus professus est statim, & fidem Carolo obstrinxit, conjurationis se Principem fore, in eamque totis se viribus, atque opibus enixurum. In partes subinde, & perfacile utroque hortatore adscitus est Petrus Silva Vegensis & ipse Marchio Padilliae per amicitiam, Duci verò Ixarensi per necessitudinem junctus, & hic quidem non tam nequitia, & morum ejus improbitate, quam animi levitate, ac vecordia provectus instar eorum, qui moribus fluxi, enerves, ac faciles, perinde ad honesta, atque inhonesta trahi sociorum impetu patiuntur, ac dispari sorte cum malè res accidisset promiscua sibi pericula, ac detrimenta faciunt, cum autem prosperè, inaequalem fructum periculatorum. Series conjurationis hujusmodi fuit. Hispaniae sibi regna dividerent, quarum pars, scilicet Catalaunia, & Navarra in ditionem Galliae Regis accederet, siquidem is jam Catalauniae possessionem, & jus in Navarram obtenderet. Scissa in hunc modum praeterea suisque distracta, atque imminuta regnis Hispania, majori quidem deinceps felicitate, sublata jam aemula, Galliae conatus, & vires auxisset. Aragoniam arriperet sibi Dux Ixarensis ubi opes, & illustris erat illi familiae nomen & decora quoque cognatio, regnumque, cui & prisca, unicuique majestas, & gloria Regis nondum memoria deciderat, nec omnino frigerat amor, rebus fortasse novis non dissensurum. In Castellam Bregantius statim invaderet, utque juris aliqua species odium Tyranni, atque execrabile nomen velleret, tum vi, sive dolo Rex Philippus occideretur, rapta subinde Maria Teresa regia illa, ac nobilis Virgo transferretur in Lusitaniam, ibique Alfonso Bregantii maximo natu filio nuberet, cumque parente Rege sine macula prole caelo, eo tempore ad ipsam profecto Te-

resiam

resiam Castellae hereditas pertineret, duo ita jure connexa regna ad summam Bregantii familiae amplitudinem, & imperii securitatem eo devolvenda consilio erant. Haec inter eos ut erant secreto collata sese obtulit Carolus ad Mazarinum per velamen tractandae cum illo pacis in Galliam deferre, quò erat, ut ipse falso credebat, celeriter profecturus, re postea confecta, eundem cum armis ad Aragoniam venturum, atroxque inde bellum pro pace laturum, eo ipso inter acies, & arma seu Duce uti Galli, seu milite vellent. Interea Dux Ixarensis in Aragonia gentiles suos teneat, clientes veteres foveat, novos, quos posset, acquirat, donis, promissis rerumque novarum illecebris cautè sollicitet hominum fidem, omnia sic ibi constituat, ut conferendae cum manus essent non minus ab exteris Aragonia, quam domesticis hostibus oppugnetur. Ex parte verò Gallorum, illi minimè videbantur rem propositam neglecturi, cum mos antiquus Principibus sit ne dum alienorum conspiratorum promissa recipere, sed legere quoque vestigia, & placidas etiam ipsos à longè turbare aquas, ut inter exteris turbas alicujus semper utilitatis participes, omnino periculi exortes, externisque discordiis tum regnorum suorum pacem, tum incrementa domestica metientes. Haec etiam naturae vitio communia Principibus studia intendere Gallis praesertim innatam in operando celeritatem, & vim illam igneam ingenii tam in copia, quam rerum inopia, tam in bello, quam otio impatienter semper ebullientem. Auxerat insuper conjuratis rei agendae alacritatem, & spem, à prole virili regia tunc inspecta Philippi domus, quae Imperio succederet, vacua. Ideò enim & subditos quasi Regis ludibrium, & spes novae, ac rerum novarum cupido, & qui futurum sibi quærebant, aut divinabant

Regem sollicitudo perinde inquietos, ut quietos carperat homines, eoque tandem ambitionis ille furor prolapsus est, ut tantae rerum conversionis, quae nulla sanè absque populi afflatu, aut summè perniciose ejus auctoribus extitisset, jacerent tunc fundamenta in actione minimè populari, qualis profectò fuisset pii, infantis, adamatique maxime Regis immanis, & barbara facta caedes, nec satis quoque nervorum esset, unde metus incussus explere caetera posset; siquidem Ixaræ Ducis non ex clientelae, atque opes in Aragonia florebat, quae tanta sustinendae moli sufficere viderentur, perennes undique vires erant, numerus hominum imminutus, nec minus ad opus lacerti, quam hominum capita flaccecebant. Ex composito tamen sic institutus conjurationis ordo pergebat. Erat Lutetiae Parisiorum Gallus quidam Mazarino familiaris, inter quem, & Carolum Padilliam vetus in Belgio, & casu contracta intercesserat amicitia, Carolus enim Gallum jure belli captivum cum secum benignè tractatum haberet, egregia tandem munificentia, & comitatis illecebris captum clam sine pretio dimisit. Hunc cautè nunc admonere per litteras placuit ea ipse de re ut scilicet orta, ut consulta, ut artificio composita erat, quò statim Lutetiae Cardinalem Mazarinum instrueret, ac si aliquo fortè ante Caroli ad Galliam profectionem ibi consulto, aut maturato opus esset, ille satis edoctus in tempore praeveneret. In Lusitaniam deinde ubi summa negotii, ampliorque spes erat, & ubi praesertim communes ob rationes, propensionisque conspirantium amor, ardorque calebat, consilia conversa sunt. Hunc igitur Carolus pro Bregantio apud Arum dolum intendit. Bregantii speculator quidam occultus in aula Catholica versabatur genere Lusitanus, cui Dominico Capralio nomen

men erat, & cui etiam intimè Carolus & diutina consuetudo, & nefaria consilia, & morum similitudo contraxerat. Hunc hominem Aro Carolus appofuerat rerum in Lusitania accidentium adulterinum exploratorem, cum verus esset Bregantii, isque dum per ambages versipellis in morem ludificat Arum, in illius quoque familiaritatem per occasionem intrusus, & majora quotidie scrutatus arcana, omnia ad Bregantium secretas per epistolas transmittibat. Ita sensum componi, duci- que cum subtilis capisset dolus, fingit, eodem Carolo assentiente, Capralius, quod certior ipse paulò ante factus ab Lusitania esset, moliri, multaque struere Bregantium, ut furriperet Gades insidiis, esseque intus rei conscios externos quosdam negotiatores auro à Bregantio corruptos, brevique hoc consilio accessuros ad urbem hostes, ac si minùs procederet dolus, vi quoque eum adjuvare paratos. Præoccupanda esse quidem impia, & fallacia consilia Tyranni ne alia ex alia petatur ruina, cladesque & semel exortum in novo Castellæ angulo incendium, propinqua, & remota serpendo simul exhauriat. Hæc audita repenti res Aro ingentem curam incussit, cum Gades sint in Hispania celebre rerum venalium emporium, totiusque Europæ, atque Asiæ maritimus aditus, tum ex advenarum ibi colluvione pecuniam duntaxat, lucrùmque quærentium prodicionis auro petita facilitas videretur affectam suspicionem intendere. Re itaque sæpè cum Carolo tanquam ex animo amico longa, ac secreta oratione jactata, & profferendo quoque remedio diligenter excussa, Ludovicus denique Arus, ut idem fenserat Carolus, mittere Gades Capralium decrevit, ut ibi pecuniis, regis mandatis, quibus satis esset expletus, prospiceret, caveretque ne nobilis urbs, atque portus per hostium insidias collaberetur. Cæterum

hujus tota negotii captioso quodam ambitu, & ordine machina verfabatur, ex quo Capralius, Carolusque Padillia fraudulentè Bregantium introducere Gades quærebant, Arusque fallaci errore deceptus, se ipse inscienter præbebat alienæ perfidiæ ministrum. Iamque Capralius cum hoc temerè sibi commissò munere Gades pervenerat, ibique pecuniam, quam ad fraudem cavendam acceperat, ad eam per cuniculos inferendam effuderat. Libratis itaque rebus, cum scilicet Carolus apud Mazarinum Lutetiæ, & per Capralium in Lusitania, atque Gadibus conjurationis secretæ negotia proveheret, moras tamen re ad ultimum perducendæ nectebat gravissima difficultas, spes nempe tunc agitata cum Gallo pacis ambigua, set longius fortasse, quam structarum clan- rerum contextus in animo cupido pareretur extracta, quapropter cum fer- inextricabilis Aro illius tractationis exitus videretur, ideoque Caroli ad Galliam discessus inutilis, acciderat etiam ut fundamento, quo niterentur, ever- so in irritum omnia partium conamin- ruerent. Proinde aut rerum exitum expectare oportebat, aut alio modo conjurationem ordiri. His curis sollicitis, incertisque quid per id tempu consilii potissimum caperent, forte con- tigit, ut Joannes Padillia Caroli frater qui Mediolani ea tempestate degebat à Catholico Rege tunc civitatis Ver- cellensis Præfectus renunciaretur. Sum- ma hoc lætitia conjuratos affecit per- utile sibi fore censentes si in tenues & imbecilles quas modo partes ha- bebant, transfiret vir militaris, inge- nio, manûque promptus, & genere cla- rus, quique pignus habebat in subalpi- nis, quo allicere spe, metûque tenere Sa- baudia Ducem, & per eum ipsi fœder- annexum Gallia Regem inflectere po- tuisset. Arbitrio enim, & robore Gall- vim omnem, & pondus præsertim con- jurationis innixum esse putabant, idcirco

maxim

maximè laborabāt, & seipso, & Sabaudii quoque stimulis incitatum in illam ve- hementius incumbere Gallum. Anxius itaque Carolus, cupidusque in sceleris societatem, bellique quod parabatur subsidium, ac robur Joannem etiam fra- trem addendi, utque simul ex variis Im- perii partibus, diversisque in illam con- filiis inclusis, missisque Principibus con- stituta coalesceret conspiratio, dum Co- mes Assentarius Mantua Carpetana bel- li causa Mediolanum transiturus exce- deret, clausas ipsi Comiti litteras, Joan- nique Padillia fratri Mediolani reddend- das dedit, quarum sententia, ad morum & animi ejus effigiem in hunc modum descripta erat. *Primum turbulentorum hominum vitio inversa, tristia, ruinosæ & perdita passim omnia ingenii sui fuligine contumelium, aut ita contortè credi volentium desolebat Hispani Imperii calamitates, at fœdiores subinde malorum clades, & pestes, is nisi arummarum aliquo pacto cursus inhiberetur, esse absque dubio id ipsum funditus eversum comminabatur, seque in primis idcirco sollicitum, & cum eodem velut complexum Imperio, quando hujus modo labentis virium omnium conatu succur- rere excidio minimè posset, ejusdem rui- na sese tandem comitem prabiturum. Ne- que tantum profectò oneris se per levita- tem ingenii, aut ambitionis, aut divitiarum acquirendarum illecebras suscepisse, nec quia vir ipse genere, belli decore clarus, emeritæque militiæ à premiis ab honoribus pulsus cum egestate, ac pene dedecore hinc vitam afflictam duceret, verum ad patriæ communis salutem; Hispanique tuendi no- minis dignitatem, que longè deterrimi in illa atate ministri intoleranda superbia, inexplebili avaritia, omnique criminis genere interitum, aut servitutem præmolien- tes Imperio truculentissimè lacerarent. Sum- mo ergo labore, atque industria, ut nonni- hil effugii, velut aquæ sibi, ac reipublicæ providus à malis impendentibus quæreret, eo tempore trahere se clandestina consilia, ea*

singulis pollicentem que propter cum omni- ingenis, & studiis accommodata promisso- rum esca munerum sit, tota singulis susti- nenda conjuratio proposita videatur. Neque ex eo porro, quod ita contrahere, aut in par- tes succidere videretur Imperium, minus se illi, ac nomini Hispano, quam si in eodem, quo tum sic fluctuaret, statu relinqueret, profuturum; utilius enim, atque optatius utique esse, imminutum, sed diuturnum, ac stabile Imperium, quam vastum habere, sed caducum, & imbecillum, & sua quoque vastitate laborans, simul etiam egram, ac propè depositam reipublicæ avellere partem, quam suis ulceribus derelictam, sanie, ta- bique influenti corrumpendam omnino sine- re. Ad hæc cum ea rerum, & in pejus certè mutatio inevitabilis tandem reipublicæ sit, prestare quoque eas in tempore commoveri, iisque fluctibus immisceri aquæ periculi, ac premiis participem, quam otio, & inertia sopitum ab aliorum arbitrio, & fortune quoque ludibrio suspensas rationes habere, ac pejora quotidie metuere. Pro his rebus consiciendis adesse in partibus sibi gravissi- mum virum origine, fama, copiis, incorrup- to judicio excellentem Ixare nempe Ducem, coherere illi quoque Marchionem Vegensem, & Dominicum Capralium Lusitanum, qui multa in eo regno sua auctoritate, atque gratia, majora in Castella suo ingenio, & artibus volveret. Tempore autem apposito, cum factio, Dux factionis, tumultus, & causa tumultus, spes, resque nova, & tur- bida omnia manifestentur, magnam pro- fectò, & meliorum hominum vim confluxu- ram, qui tunc herentes, & alius alium ex- pectantes, non otii, aut officii gratia, sed infelicis duntaxat exitus metu à libertate recuperanda deterrerentur; eò enim usque in Castella excessisse procerum inter se simul- tates, administratorum dissidia, magistratum rapacitatem, fœnerantium ingluviem, si- mul oppressi, jacentis, afflictæ populi lacrimi- mas, ac lamentabiles voces, ut odio, atque horrore presentium, nemo sit qui rebus ali- quando commotis ex hoc tacito domi bello aut impura quadam tranquillitate, ubi la-

trones pinguent, ubi imperat stulti, ubi tumet ambitiosi, omnia in melius mutati iri minime speret. Caterum magni quidem momenti id sibi facinoris capessitibus fore, si ipsorum fortasse conjuratorum arbitrio Pedemontanae urbis, cujus nuper ad Ioannem translatum esset à Rege Philippo regimen, accessisset, si quidem certior per ipsam Gallis inbiantibus praeda, & tenacia atque solida hoc negotium ingredientibus praeberentur initia. Daret operam ergo Ioannes irrepere sensim in animos militum, eos obsequentes, & pronos reddere sibi, ita capere blandimentis, & laqueis munerum irretire, ut cum res postulare tutò urbem ipsorum nutu liceret Sabaudio, vel Gallo prodere. Levia quidem pericula esse, spes amplas, ingentia praemia conspirantibus posita, & super hac nationis, patriaeque labantis studium, & coactam quamvis seram ipsam medelam acrius debere nobilium animos inflammare. Hæc Caroli ad fratrem longioris epistolæ summa erat. Porro autem in eo litterarum ex cursu, adeò implicatus, & varius sibi ipse repugnans & jam se felicem, jam infelicem ostendens metus, spes, mcerorem, lætitiã, quæstus, & vota miscebat Carolus, ut exagitatae planè conscientiae tumultum, & altius hærentia in pectore vulnera denudaret, & tragicum etiam illo auctore, illo Duce, eo litterarum exemplo colligeretur male, ac stultè suscepti talis operis vaticinium. Has Carolus litteras, ut Joanni Padillæ fratri redderet Mediolani, summo studio commendaverat Assentario. Duplici autem errore hîc obcæcata scelere mente lapsus est Carolus, primo quia non obscuris, & falsis, ut fieri etiam in rebus minus gravibus solet, characteribus usus scripsit epistolam, altero, quia latori ad fratrem Mediolani reddendam adeò illam, & sæpè, & acriter inculcavit jam officium in causa, jam fidem ab ipso reposcens, ut ex eo præsertim, quod ita ille premeret, quid tanti momenti in his litteris latuisset, explorandi mentem, & curam Assentario

simul iniecerit. Ipse mox Assentarius Mantua Carpetana profectus Alican-tem, expedita ubi naves propitios ad Italiam afflatus, quibus vela citò committerent, expectantes in ancoris erant, inde protinus transmissurus accessit. Cæterum, ut ex connexis, ac superiùs præcedentibus causis semel provisum fuerat, ferus ejusdem Comitis ad Alican-tem adventus solviffe jam naves eo tempore offendit. Solitudinis igitur illi in ora ferè deserta, atque otii levamenta quærenti, dum cunctatur, ac moras ducit novi nempè itineris instruendi, pro tempore contigit, ut olim ex litteris, & quo sibi conatu commissa fuerant mente perceptam, cum vacaret jam animo, suspicionè excutere vellet. Solvit itaque litteras, propè attonitus legit, suis vix ipse credens versiculos singulos repetentibus oculis, & simul admiratione, simul horrore perfusum cum affluentes animi curæ ancipitem hominem traherent, utrum virulentas scinderet litteras, an præmium insigne ex delato confestim scelere peteret, utilius tandem, honestiùsque idem consilium hominè vicit, eaq; ita solutas epistolas Assentarius statim ad Arum Mantuam Carpetanam remisit. Hæc ubi comperit Arus dolens, fremensque & Carolo, & sibi maximè iratus, quod se nimis fidentè, & facilem dolo circumveniri nefario ab homine passus esset, ultione flagrabat; tamen cum Ixaræ Dux eo quoque crimine teneretur, sibi que molestiæ, & oneri pariter tum castigatio, tum optimatis impunitas esset, nihil ipse inciperet voluit, priusquam consuleret Regem. Hoc itaque statim convento, apertisque conjurationis indicis, & manifestis per litteras notis, Rex obortis præ amaritudine lachrimis, fertur dixisse: Quid porrò tam ego iniquè, tam insolenter de Duce Ixarenfi meritis sum, ut contra me sponte vellet tantum flagitium admittere. Status deinde Senatus judicio ob plurimos, qui reo ibi Duci assidebant, jure

jure cognationis obstrictos, suspecto Catholico Regi, idem è sinu suo atroci ea de re cõsulturos accersit Ludovicum Arum, Comitum Castrilliũ, atque è secretis Consilii Status Ferdinandũ Contreram. Hos simul cum interceptæ epistolæ capita excurrerēt, eorumque momenta librarent, gravior propterea sollicitudo perculerat, ne altiores fortasse, quam præ se ferret, ea conjuratio radices fixerit. Nam prope incredibile existimabant Ixaræ Ducem nobilitate spectatum, uberem copiis, atate vergentem, incorrupto judicio, mente integra voluisse pericula, spes suas, rationes, ac suæ dignitatis splendorem cum paucorum inopia, ac sordibus commiscere. Plus autem Lusitani ab insidiis, quam ab opibus Galli his, qui trepidè modò rem consultabant, metus inceserat. Gallus enim longinquitate situs, perpetua utriusque gentis animorum contentione, arte bellique fortuna sæpiùs expertis, eas esset Hispanis vires, & nervos oppositurus quas aliàs frangere Hispanus, aliàs æquare mutuis cladibus consueviffet. Atqui Bregantius suo ipse auspicio, ac nomine Hispanus, intra viscera hostis, & dolis non minùs, quam armis infestus, tum sanguine gentilitio multis, clarisque Castellæ familiis immistus, si invalesceret conjuratio, acriùs bellum ut intestinum quo quidem celebriùs regna concussa labuntur, excitare facile potuiffet. Bregantius præterea spe, at sumptibus major Gallus in causam applicuiffet; hunc animorũ vim opereretur, illum corporum expugnare; Gallo etiam bona qualis inter externos lubrica, firmior, constantiorque Bregantio, eaque melior suos inter Hispanos fortuna accidiffet. His, & similibus rebus longa consultatione discussis, inter omnes tandem convenit, conjurationis modò compertos per interceptas litteras homines rapi confestim in vincula, ex quorum postea confessione per vim tormentorum expressa, quæ prudentiùs

deinceps agenda essent, rationem, ac tempus admoniturũ. At Dux Ixarenfis non statim cum aliis comprehendetur, sed relicto viro Principi spatio aut fuga, aut tempeffiva confessione, aut aliquo alio, ultro si veller, de se statuendi, inter hæc animi fortè conscii, patente jam scelere, impulsus, & impetus experiri. Verum enim verò sua ipse sponte si longè exulatum elapsus esset, jam per ejus absentiam Hispaniam exonerasset, à fuga verò retractus per clariora deprehensa vestigia sceleris, popularius, ut palam, & graviter sonti constitueret sibi supplicium, voluntariè tandem crimen confessus, Regique supplex per pœnitentiæ suffugium addictus, seu clementiæ, seu terroris exemplo cum eo uti idem Rex voluiffet, jam suæ vitæ, necisque arbitrium in ejus manibus collocasset. Decere propterea, accelerato in alios abjectioris quidem notæ judicio, cunctatiùs primario cum viro procedi, sive id decori personæ regiæ, sive familiaris in qua reus emereret, concederetur, vel saltem, ut planè constet, quantum Rex animo subsit à cædibus casto, & à magnatum præcipuè fundendo sanguine averfo; præsertim quando hæc mora aliunde non sit obnoxia, & aliter quoque juvet, ne aliorum reorum videretur cum Ixarenfi conjuncta causa (quæ ratio maximè vicit) vinculorum disjunctione, ac temporis intervallo omnia secreta rimantis, odorantisque judicio plebis illudere. Secundum hanc sententiam Carolus Padillia, Vegæque Comes, qui Mantuæ Carpetanæ tunc habitabant statim comprehensi, & in vincula impacti sunt; severa quoque, & celebria Regis mandata Mediolanũ, Gadésque transmissa, ut hîc Capralius, illic Joannes Padillia, uterque comprehensus Mantuã Carpetanam asportaretur. Triduò post ex metu conscientiæ, & consciorum inspecta calamitate cum nihil ipse moviffet Dux Ixaræ captus, atque in arce Santurcassensi, quæ haud

procul ab aula jacet, graviori custodia restrictus est. Et quidem initio hujus rei causam nescientibus aulicis varios rei novitas vultus, variosque passim rumores, & in areis, ac triviis hominum circulos peperit. Repentè tamen in arctam tacita causa custodiã Principem virum injectum esse considerantes, atrocem subesse rem plerique conjiciebant. Causa igitur constituta, tres è Castellæ Senatu integritate, ac doctrina egregii selecti Judices, dum acta conficere, vel ipsa confecta discutere curant per editos testes, & codicillos qui in domesticis Caroli scriniis conservabantur, accipiunt, frequenter consultos à Carolo mathematicos esse de Imperii mutatione, de vita Regis, de ipsius Padillæ fortunæ conversione, & temeraria quadam sceleritate an meditata ex voto ejus cessura fuissent, scilicet aliis hominibus sceptrum dare, aliis auferre, pro sua libidine, ac nutu figere posse in Hispania, ac refrigere leges, hos elevare, hos deprimere, hos perdere proceres, totum Hispanum vertere Imperium, & his, qui in ejus essent partibus nundinari, & alias hujusmodi ineptias, ac nugas propè puerorū, quas venales, stultique Astrologi per aulae perniciem, ac pestem, artisque sublimis injuriam fordidè nutriunt. Ad hæc alba quædam manu Regis subscripta, quæ ob pacis in Gallia conferenda negotia Carolo ab Aro folia commissæ fuerant, illum nefariè, & impiè constituisse, ea ipsa falsis corrupta notis ad oppidorum, & arcium in Gallæcia Gubernatores summittere, ut illa interciperet Lusitanus, qua tempestate apud Gades Capralius prodicionem maritimi sinus pro Bregantio sollicitabat, atque ita hinc fraudibus strato per Gallæciam accessu, hinc opportuno subjecto portu, terra, marique tuto Bregantius in Castellam irrumperet. Constitit etiam Judicibus ex lege rem inquirentibus, multis antediebus, quàm in vincula Carolus raperetur, præcepisse cuidam ex fidis, ac ve-

teribus famulis, ac sæpè inculcasse, si eumdem fortasè aliquando vidisset carcere, aut fuga, aut interitu, aut quavis alia calamitate sublatum, ut illas statim combureret litteras, quod intus revera tumultuantis, suoque scelere tactæ, agitæque conscientie manifesta, atque certa expromebat indicia. Hæc omnia, quo ordine illuxerant, cum in acta relata essent, citatur illicò reus, & plana, atque simplex tormentorum terrore secluso prima de more interrogatio procedit. Is tum à se non negavit ad fratrem, quæ jam paterent, conscriptas epistolas esse; eas tamen fictas, & commentitias, & ingenii ardore conflatas, ut ab infructuosa, gravique militia astu vel utili abduceret fratrem, asseruit. Simulata quoque prodicionis consilia sese de industria Capralio jactasse, quò illo fidem hominis artificio, quam esse ancipitem suspectabat, probatam haberet, nihil enim magis appositum explorandæ fidei hominum esse, quàm ingenuæ opponere fictam, & vera mendaciis eruere. Ducem verò Ixarensē non ferriò, non studiosè, at risu profectò lusuque gratia Aragoniæ persæpè Regem perfunctoriè prolatum esse, quemadmodum enim Arus quidam velut Rex ascititius totius Hispaniæ gubernacula prehenderat, sic Aragoniæ partem assumptam addicere sibi Ixaræ Dux potuisset. Verùm cum testimonia deinde, & alia collatæ litteræ, atque indicia & causæ argumenta compararentur, non rectè cohærere confessio, nec ejus ratio, aut oratio satis constare Judicibus videbatur. Admoventur ergo tormenta, quibus cum crudeliùs Carolus urgeretur, & cum retorquerent incussi mēbra funiculi, & intus equulei cuspis affixa profluente sanguine coxas, & crura, pedesque completeret, nec longè inde positus torreret insuper ignis, doloris acerbitate, & plagarum ardore coactus planè tandem confessus est in Regem intentam necem, & regiæ virginis raptum, & per

per eum Ixarensē ad Aragoniæ invasionem impulsū; clandestina quoque consilia, & nefaria admodum tentamenta cum Lusitano, cum Gallo, in Imperii perniciem suscepta. Quæ prætereà flagitiosè, quæ impiè, quæ spurcè ipse in toto vitæ curriculo egisset vi tormentorum etiam elicitæ promit. Hoc quoque falsi inter tormenta sunt Marchio Vegensis, atque Capralius, qui Gadibus vincus Mantuam Carpetanam adductus fuerat, & post cruciatus ratū etiam de more habuere. Sic explicata penitus causā, ac de jure confecta in omnes ut reos majestatis capitale supplicium sancitum est. Ea porrò sententia Carolo declarata, & quàm citò exigenda cum poena proposita esset, horribili facie quanquam homini mors impenderet, ac propè hæreret jugulo cultrum, formidine tamen intactus, atque integri spiritus nullum turbati, aut abjecti, aut quoquomodo mutati animi signum eo tempore protulit. Inde cum ad supplicii locum deductus esset, eodè utique vultu, animique rigore, atque habitu corporis quàm in æqua fortuna gesserat, ferale pegma, tanquam scenam ludicram subit. Ibi paulisper funereo cum habitu stans, nec ore, nec gestu, nec anhelitu quoque pavidè, aut mœstè quidquam ostendens, postquam ad immisam, quæ spectaculo aderat, hominum multitudinem, serenos, & graves circumtulit oculos, placidè se composuit extremo carnificis ictui, atque animo tandem interritus jugulatur. Pari deinde supplicio, sed non eodem vigore, animique constantia Petrus Silva Marchio Vegensis extinguitur. Dominici Capralii Lusitani, quia jam fato in custodia, corporis, animique ægritudine fractus concesserat, memoria, atque imago publicæ ignominie, ac perpetuæ contumeliæ damnata est. Hic autem Catholici Regis memorabile quidem pietatis exemplum non prætermiserim, priusquam enim in reos confessos scelerisque convictos

sententia Judicum emanaret, ipsius ad eosdem Judices manu exaratos misit Rex codicillos imperiosè rogās, ac suppliciter jubens, ut cunctatiùs, & æquiùs in ista quàm in alia ulla causa hominum crimina tractarentur, ne assentatio fortasè, neve nimia populi affectio, rumorque diffusus, neu quia pars ut læsa majestas descenderet in judicium, reos hoc obrueret, aut aliquo pacto præsidio legitimo juris officeret. Sese quidem ut hominem parcere fontibus constantissima voluntate, de Rege, & quod ad causam publicam spectavisset ipsi incorruptè, & attentissimè judicarent. Jussit insuper Rex Catholicus magnam pecuniæ vim viris, sceminisque religiosis per municipii templa distribui, ut ii afflatus, ac mentem à Deo pro Judicibus, qui propediem laturo sententiam erant, orarent, judicio integerrimo dignam, exacto verò supplicio pro eorum animarum suffragio ampliora quidem largitus est.

His rebus ita confectis studiosius deinde Ixaræ Ducis causa versari Judicibus capta est; moles quippe cognitionis propinquos Ducis tangebatur, & Hispaniæ magnates reliquos non minùs ingenio, quàm opibus tumidos, ad quorum amplissimum ordinem erat, & Dux inter primos adscriptus, estque prætereà in more jam pridem magnatibus positum, ut quos ambitus passim, Regis quaesita gratia, & sua cuique utilitas distrahit, eosdem illata uni eorum injuria ad ultionem copulet, illigétque. Itaque Dux requisitus cum à Judicibus esset de interceptis epistolis, de damnatorum confessione, atque aliis indiciis quæ ex causæ agitatione profluxerant, se quidem, inquit ingenuè cum Gallis pro pace ineunda sensisse, & cum Capralio quoque pro Gadibus quam urbem, & portum appetere insidiis Bregantium pro certo constabat, tuendis, Carolum verò Padilliam ea occasione, eo apto reipublicæ tempore in ejusdem

familiaritatem illapsam, ut talia Regis negotia Ari mandato curantem, seque ideò facillimè potuisse eodè, quo Arus, errore per versipellis malitiam decipi. Simplicius se tamen fateri, semel se tantum, & casu ex ore Caroli audisse conflatas in caput Regis insidias, sed auctore sublato. Cæterum nec rerum unquam ordinem comperisse, nec auctorem esse Carolum suspectasse, cum ne homini quidem in ore rubor ad tam atrociam, & sceleris plena verba suffunderetur. Hoc colloquio dirempto cum anxius animo volutaret, liceret propterea sibi necne huiusmodi indicium & indicis nomen Iudicio denunciare quandoquidè levis, aut fallax cum id temerè detulisset, suspectus cum siluisset, videri fortasè Iudicibus poterat; ideòq; sive rem tegeter, sive detegeret ancipiti sensu, metuque periculi afflictum, in diversumque trahentibus hominem curis omnino jactatum, spectabilis vitæ & quæ fanaticum, relique futuræ providum habere spiritum dicebatur, monialem tadem consuluisse, & sceminam respondisse, is siquidem fidei obligandæ pignus in tanti ponderis causa nullum haberet, & rem illam propterea esset aut temerè delaturus, aut cum periculo taciturus, in eo rerum discrimine implicito, & curis utrinque propè æqualibus torto satius fore videri, nihil humanitus providentem sese, ac totam penitus causam soli Numini addicere. De reorum consciorumque testatione quæ ipsum intra, & extra tormenta inita in Regem conjurationis crimine afflaverat, præter turpitudinem vitæ ac lutulentam natalium, & morum conditionem cum æterna, ac publica infamia conjunctam quæ illorum per se testimoniū omnino debilitarent, veteres etiam, & graviores quæ intererant sibi cum illis, interpositas simultates adiecit, ita, ut testium aliquo pacto labare fides, & nequaquam hæere crimen in causa aliquibus videretur. Hac porro suscepta Ducis confessione, atque ad al-

tius rejecta Iudicium quod duorum quoque procerum interventu Rex Catholicus constituerat, duobus denique tota in se ipsa restricta capitibus causa est, quod testium, scriptorum, indiciorum consensu nexuque Ixarenis crimen vehementer urgerent, & quod sua ipse sponte professus esset, relatam ab alio conspirationem adversus Regem tacite præterisse. Subesse quippe etiam silentio scelus, ajebant, cum regno, Regive tendendas, aut tentas à quoquam insidias suppressere quisquam vellet. Hujus rei usum, qui in cæteris sæpè rebus, ut levitas, ut credulitas, ut nimia facilitas animi arguitur, ad Principis causam translatum, ubi tenuis quæcumque suspicio valet, atque ipsa speciè immutat, omissum, aut spretum intendere crimè. Hoc leges jubere, hoc jura Politica edicere, hoc ipsum quoque per jus naturæ competere Regi, quippe, quæ sollicitius caveri, attendique Politici corporis capiti, summæ regiminis menti, coherentisque Imperii vinculo jubeat. Decretum est igitur omnium delegatorum sententia, ut rei veritas acrius ab eodem Ixaræ Duce per cruciatus exquireretur. Hoc mandatum accipit Prætor, ac diem quo infligendum Duci tormentum præparabatur, ne eum cibi copia minùs fortasè torturæ potentem, aut aliquid veneficii clam esculentis infusum, ut aliis sæpè contingit, alienatum sensibus redderet, omnino jejunum extrahere jussit. Cum verò tunc Ixarenis crebrius ex more prandium repeteret, idque varia, ac planè frigida prætexendo, diutiùs quàm antea solebat, prolataretur, suspicatus id, quod erat, se ipse tandem collegit, & plus inedia penè molestia, quàm tormentorum horrore percussus funestam horam tacitus expectabat. Nocte intempesta cum binis accessit tortoribus Prætor, quo tempore Ducem à Santurcassi arce Mantuam Carpetanam reductum, quia promiscuus reorum carcer virum Principem deducebat, in alterius

terius Prætoris seposita domo custodia tenebat, ingentemque satellitum turbam ædes prætorias jussit, & circumjectos proximè calles circumsidere, specie quidem, ne fortè reo vi tortionis effulus curiosus quisquam exciperet voces; at revera quia excruciatum hujusce viri nobilitatis exemplum cum esset in aula novum, resque novæ, & majoris qualis hæc esset momenti maxime arrectos, & animo pavidos Regis ministros haberet, gravior Prætorum angebat cura, ne homines turbulenti suo, aut aliorum impulsu, fortè, aut consilio ex re inusitata rerum commotiones, ac turbas per noctis caliginem quærerent. Ducis deinde custodiam ingreditur, eique subeundi tormenti necessitatem ex Delegatorum sententia denunciat. Audit hæc Ixarenis, ut prævisa non mirabundus, ut in fortem cadentia virum non animo perturbatus. Itaque non colore, non fronte versus, non questus, aut ulla timoris elapsa voce, at constanti silentio, vultu, incessu, gestuque mirè compositus ad tormenta sustinenda perrexit. Ubi in equuleum imponitur, astantque tortores, ac Prætor qui horum sævitiam acueret, membra ejus circumplicata primò funiculis, post arctius expressa, contusa, sapiùsque retorta crudelius, quàm jussum erat, carnifices lacerant, tanquam aliquid magnum audere, ac proprias abstergere fordes in optimatis sanguine crederent. Jamque tum intumescens reiteratis nexuum ictibus corpus propè dissolverat artus, & magna ex parte nudaverat ossa, simul etiam acumine equulei visceribus inhaerente cum magno dolore, crepituque plagarum mistus sudore sanguis copiosissime diffuebat. Dux tamen inter insita hucusque vincula, inter tortores, totiusque corporis laniatus, & ictus, cum prominente cruciatibus animo, carere omni sensu doloris filici similis videretur, tunc præfervidus ira Præ-

tor, quod non illam constantiam, & animi æqualitatem ad ejus virtutem, qui torquebatur, & intimos pectoris nervos, sed ad tortorum segnitiam, tormentique remissionem referret, cæpit conviviis, & probris in eosdem carnifices debacchari, ut vel pudore compulsi omnis sævitæ vim, & furoris acerbiter effunderent. Unum præcipuè eorum tunc Ducis brachiū loro astringentem dum Prætor objurgat, *Cur inquit non pressius lorum adducis? Quia latera, & vis, si minùs animus deficit,* Prætori tortor respondit. Sub hæc verba Ixaræ res torvo aspectu carnificem intuens, *plus tu, inquit, si vis, premere potes improbum caput.* Ira idcirco, atque ingenita feritate concitus tortor, fremituque concussus, summamque proinde suarum ad tormenta colligens virium adeò restemvolvendo torfit, ut restis simul, & Ducis brachium in frustra dissecta conciderent. Ea constantia mirabili, seu potiùs animi, corporisque stupore simul attonitus, simul territus Prætor, ubi frustra etiam vincendo lassari, nec minùs corpus, quàm animum Ducis ad tormentorum fatietatem obduruisse, aliena quoque patientia victus equuleo Ixarensem auferri denique jubet. Quæ postquam ad concilium insignis, & rara quæstio relata est, & molliora omnia atque inania cruciatuum experimenta ad superandam Ducis constantiam, & magnitudinem animi satis comperta sunt, cum lex, vetusque Castellæ usus obtinisset, ut reis inconfessis pro vita indemnitas præstaretur, vitam Dux Ixarenis judiciaria sententia tenuit, suo tamen jure imminutam, & perpetuo carcere circumscriptam. Itaque in arce Legionis, jussu Regis, oclusus, multo ibi post tempore senio, ac valetudine resolutus interiit. Cæterum cum sibi instare vitæ finem agnosceret, suam ipse innocentiam,

aut innocentiae imaginem Regi, ac mundo declaraturus epistolam scripsit ad Regem, cujus exemplar apponitur. *In extremo vitæ articulo constitutus quemadmodum mihi, & posterorum memorie licet, ac meis gentilibus satisfacere, quippe cujus nullum humane, aut divine in hoc lase majestatis vestigium, aut scrupuli species innoxium, & purum afficit animum, nec profecto aliunde aliud vel per severas illas, ac truces quaestiones innotuit, citra venerationis debita notam, ego te Rex ante Dei tribunal sistendum cito; quod me falso crimine circumventum, veritati, persone, generisque decori, ac publicae famae restituas. Secus autem hoc suo Numen ordine efficiat, ut aeternus veritatis assertor, scelerum vindex, ac fidei reddita custos.*

Has Ixarensis, quas secretae pietatis ministro obfignatas tradiderat litteras, post ejus mortem pius idem minister in aula vulgavit, aliasque ipse ad Regem conscripsit litteras, velut defuncti confessionem sibi ipsi commissam jam praestita fide testantes; quae cum Ludovico Oyangurenio è secretis Consilii Status ut eas Regi porrigeret, exhiberentur, is, ne per eas refricando dolorem, memoriae vulnus accenderet, novamque molestiam faceretur Regi, periculum sub-

terfugit; idque tum ejus loco propter eam suscipere cum aulicorum nullus auderet, eadem vario, inanisque duntaxat rumore circumlatae per aulam demortui litterae sunt. Verum enim verò utrum ad Regem ita Dux Ixarae scripserit, ut incorrupte, limpidaeque conscientiae, an mortalium opinioni, meritoque familiae hoc artificio consultum vellet, praesertim cum illa causa ex defectu confessionis rei nequaquam esset penitus absoluta, atque in incerto iudicii tota adhuc res versaretur, nos superius commemorata ad historiae fidem integra habentes, caetera prudentium, ac Theologorum maxime arbitrio relinquimus. Haec quidem nos de Ixarae Duce comperimus. Joannes alter Padillia dum Mediolano ad causam dicendam vincit Mantuam Carpetanorum adducitur, voluntaria per iter cibi abstinentia, & mœrore consumptus iudicium praevortit. Hunc exitum habuit Caroli Padilliae in Regem Catholicum conjuratio, quam pestifera, ac vetus Principatus ambitio peperit, eamque sicuti ferè semper, ne omnia scilicet verteret, misceretque, ut sapienter Numen providit, in suis ipsa conatibus caeca, praecipueque dissolvit.

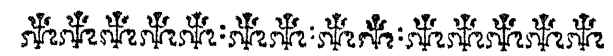
DE BELLO LUSITANO LIBRI SEXTI

S U M M A.

BREGANTIUS lethali morbo correptus, administratos, regnique Principes convocat, deque fide servanda monet, vi apoplectica tortus occumbit. Ejus mores. Imperii juri, opibusque paternis, Alphonsus maximus natu filius, regnique tutela ex vi testamenti succedit Aloisia Gufmanæ, Bregantiæ uxor. Hac Laurentianum Comitem qui regni confinio cum milite praerat, Barcarota arcem petere jubet. Franciscus Tutavilla Sangermanensis Dux, armorum pro Castella Praefectus. Quibus moliebatur insidiis Lusitanus capere, capitur. Rex Catholicus, ad acrius quam ante, Lusitaniae bellum redintegrandum permovetur. Status Senatu coacto, Dux Medinae censet, non incumbendum receptioni Lusitani regni, nisi post stabilitam cum Gallo pacem. Ejus Oratio. Contra sentit Belvasius Spinula. Ejus a gumentia. Ardet Arus cladum quas Olivarii insolentia pepererat, restaurator dici. Sangermanensis milites contra Olivençam ducit. Laurentianus Badajocum conendit, ut ab Olivençæ obsidione Castellenses abstrahat. Ibi accepta clade ab urbe obsidenda deterretur. Valentiam irritò conatu aggreditur. Olivença honestis conditionibus Castellensi traditur. Saldanius quòd nec pro fide, nec pro viribus Olivençam defendisset, perpetuo exilio multatur. Aloisia, foedere cum Gallis & Anglis sancito, ultra fines Castelle arma translatura exercitum cogit, cui praeficitur Joannes Mendus Vasconcellus. Is ad Badajocii obsidionem se applicat. Frangitur primus Lusitanorum impetus ad propugnaculum Sancti Christophori. Castellensium equitum duo millia caduntur. Pugna memorabilis inter Venti, & Maja colles. Civitatis obfesse nuncio perturbatur Aula Catholica, & belli expeditionem suscipere cogitur Arus. Lusitanus Badajocii solvit obsidionem. Triumphantis in modum urbem Arus ingreditur. Villabuim diripit. Elvum obsidet. Subsidia magno strepitu Ulisppone comparantur. Cantagneda Comes summus exercitus Lusitani Dux, Elvum liberaturus pergit. Praenunciat Aro per litteras, qua ipse die, qua hora; quibus copiis; qua parte subsidio sociis venturus sit. Inito certamine, Sangermanensis in capite sauciatur, unde profertur Castellensium acies. Elvus obsidioni eximitur. Arus ad Aulam revocatus, in eodem gratiae loco, quo antea retinetur. Studiosius cum Gallo pacem tractat, ut universas imperii vires in Lusitaniam convertat. Consulitur quisnam ex Europa Principibus inter utrumque Regem, discordiarum arbiter, melior estimaretur. Summus Pontifex, Caesar, Veneti suspecti. Maturandae pacis negotia Mazarino & Aro commendantur. Congressus inter eos apud Irunem utriusque regni confinium, condicitur.

Anglus

Anglus Legatus, Galli, Hispanique auxilia pro reducendo suo Rege, implorat. Summa utriusque partis contentione, Lusitania articulus agitatur. Caputum summa inter Hispanum, Gallumque ad Pyrenaeos composita pacis. Quae Mariae Theresiae cum Gallo, nuptiis firmatur.

BELLI LUSITANI

LIBER SEXTUS.

1651. **S**EXTO, & quinquagesimo labentis seculi anno Bregantius, qui Lusitaniae quondam Rex acclamatus à partibus fuerat, quinquagenario major Ulisippone lethali morbo correptus est. Proinde administris, regni que Principibus convocatis, ubi eos fidei, justitiae, integritatis, religionis servandae monuit, veniam sibi tandem concedi petiit, si re aliquid forte, non animo quidem in temperando regimine deliquisset, testatus propterea cives, cunctantem, ac nimium de se diffidentem laboris se tantum, & oneris suscepisse, & maximè, quia juris humani, divinique consulti sapientius institerant reluctanti, ne eo turbulento reipublicae tempore non eam necessariam, sed fortè liberam duceret sibi Lusitani invasionem imperii, quod etiam ad ipsum clariora extra juris suffragia naturae tunc lege spectabat, aut capeffendum enim imperium esset, aut suus etiam ipsi cum reipublicae spiritu dimittendus parceret patriae, ni sibi parcere vellet, aut saltem incertam, ac trepidam sibi amulorum invidia, doloque vitam reipublicae usus absumeret; inde morbo, & anhelitu fatigatus, & paulò post vi apopletica magis adstrictus, ac tortus occubuit. Ad sextum decimum annum Lusitaniae à se partum regnum obtinuit, & clientium profectò in se magis benevolentia, illorumque praeduro in Castellenses odio, quam propriis ingenii, aut regni viribus fultus. In statu privato religione, æqui-

tate floruit, comitate, modestia; animo habuit sua indole erectum, & amplum, ac nisi aliud res sua postularet apertum, & simplicem, tum naturali quadam virtute mansuetudini gravitatem, parsimoniae iracundiae, libidinibus modum, clementiae severitatem admiscuit, nec mores illi mutavit imperium, nisi quod ipsi aliquando tenacius in animo inhaerens injecta semel suspicionis aculeus eumdem in quosdam, qui æmuli essent, immitem, insita verò ingenio ejus cunctatio, labendique in operando formido minùs à suo, quàm alieno arbitrio, & consilio pendentem effecerant, quanquam, & mens erat illi excitatior, ac vicens, & quae suo acumine quondam ipsum Ducem, Comitè que Olivarium qui solertissimus habebatur, in suis artibus circumvenerat. Porro ea sive innata, sive tempore, & usu comparata calliditas, contracto quae ab animo fluit, & ipsum pariter contrahit, cum nimia rerum providentia conjuncta adeò ejus abjecerat spiritum, & animi vires effregerat, & placidae vitae potiùs, quàm perturbato moderando regimini idoneas, ut si res hominum actione, & consilio magis in speciem, quàm casu, & fortuna agerentur. Theodosio hujus Bregantii patri multò plus congruisse videretur imperium, quàm ejus filio Joanni, cum ab illo omni studio, & industria regium diadema quærente hoc propè fugere visum esset, hunc illud & persequi tanquam invitum, & reluctantem. Erepto Joanne Bregantiae Duce Lusitaniae Rege acclamato, ac regio funere condito imperii juri, opibusque paternis Alfonso maximus natu filius, regni que tutelae ex vi testamenti successit Aloisia Gulsmana, Bregantii

gantii quæ fuerat uxor, magni quidem animi, ampliorisque capax imperii fecmina. Hac itaque novi commissi auctoritate regiminis, suo prelo elato, atque impigro ingenio, & ne ab hostibus forsitan crederetur unà cum viro imperii mens, aut ratio regiminis immutata, seu fortè vis imminuta, vere primo ineunte jubet Comitum Laurentianum, qui regni confinio cum milite praerat, Barcarotæ arcem, quod eam praesensisset infirmo teneri praesidio, petere. Putabaturque majori fama, atque strepitu, quàm sumptu aut labore posse validam hostium arcem, & Olivencæ propinquam improvise impetu excipi. Erat id temporis, atque loci armorum pro Castellae Praefectus Franciscus Tuttavilla Sangermanensis Dux natione Italus strenuus, prudens vetusque miles, cui in eodem certaminis campo majora subinde virtus gloriae decora peperit. Hic hostis consilium per secretos exploratores edoctus quingentis, lectisque militibus Barcarotæ stationem firmavit, intensius praeterea iussit, eos vigilare, excubare, sollicitos esse, ut, quibus moliebatur insidiis hostis capere, caperetur. Ubi igitur subobscura, atque incerta adhuc luce temerè fuis accedit Lusitanus ad arcem, erumpunt subito Castellenses, qui cum integri adversus itinere fessos, paratque contra imparatos, nec tale quidquam timentes ruerent, cæsi quamplures eorum captique sunt, in proximos saltus, & colles fuga reliqui dissipati. Intempestiva, & quasi acerba hæc multos post quietis utrinque annos, & otii Lusitana expeditio, non enim verisimile erat ex recenti Bregantii funere, ex novo, fluctuantique & orbo capite imperio ampliores assumere opes, aut efferre Lusitanos animos potuisse, imò verius ostentare vanè fiduciam, ac tege-re inopiam affectata jactantia velle, permovit Catholicum Regem ad actius, quàm antea fecerat, Lusitaniae

bellum redintegrandum, nihil agere tamen inconsulto Status Senatu solitum, istum ex more de bello consuluit. Quo tunc frequenti ut de re gravissima acturo, Regis imperio coacto; Medinae Dux Turrianæ in hunc ferè modum disseruit.

Lusitani regni receptionem ne dum amplam, decoram, nobisque utilem esse censeo, verum etiam si hæc dari posset electio, quamlibet ego extra Hispaniam Imperii partem avellerem, ut ejus loco infererem Lusitania. Latus urget hostis in pace semper insidiis, in bello suis conatibus metuendus; fato praeterea quodam est finitimis constitutum, temporarias imperii inter se, ac servitutis persæpè dividere vices. Serius est tamen in hoc virorum confesso deliberandum bellum, an quies cum Lusitania nobis hac tempestate conveniat, ne fortè dum extra tempus, ac supra vires plura atque incerta molienda completimur, certarum jactura rerum nos ferè tandem poeniteat suscepti temere belli, & quibus modò quasi experti terrori sumus post vehementius, & frustra fortè connissorum ludibrio, ac dedecori pateamus. Credidimus sanè antea belli finem Catalauni felix futurum initium, & omen quo Lusitania tandem subigeremus; cruenta tamen, ultimò que conatu cum hæc victoria Hispaniae quasi praeda, ac vastitate deserit, adeò ut nihil nobis supra victos addiderit praeter famam, vanique fulgorem nominis, effætas, lassasque Hispanicas vires eadem, & opes missura victoria fuisset ad novum tam citò, magnūque bellum redintegrandum. Causa impotentiae nobis egestas ararii potissima est. Etenim Rex circumscriptas, non infinitas divitiarum radices possidet, pravo etiam more Hispanus exercitus

„ institutus cum plus pecuniæ, tum cõ-
 „ meatus, quàm externa quæcumq; mi-
 „ litia, ex quo jam sumptus regios exu-
 „ perant census, proventuum idcirco
 „ radicibus alienatis, ac propè vulsis à
 „ Rege, is usu pauper est, dum scœnore
 „ creditor regia alia bona consumit, alia
 „ sc̄sim decerpit, alia propè jã abstractu-
 „ rus irretorto aspicit oculo. Hoc autẽ
 „ fenestre malum, si latiùs quàm modò
 „ patet, per novum decretu bellum au-
 „ gescat, quæ opes, quive regii the-
 „ sauri valeant hoc monstrum, hoc
 „ funus, hunc profundum reipublicæ
 „ hiatus explorare? nam ubi tantam
 „ ærario cladem, voracemque vim cre-
 „ ditorum reipublicæ invexit fera illa,
 „ & funesta Catalauniæ recuperatio,
 „ nec minùs hoc tempore premat Im-
 „ perium fera, & crudelis armorum in
 „ Belgio, in Insubria jactatio, unde
 „ ex are nisi alieno, nisi ex scœnore im-
 „ modicè aucto, modo velint scœne-
 „ ratores penè decocto credere Regi,
 „ pro Lusitano terra marique ferendo
 „ bello emungi pecunia poterit? num
 „ per violentas numorum expressiones?
 „ num per cumulos tributorum, ac do-
 „ mestica exitia, ac per ea quasi rursus
 „ plebe conscissa fas, sive utilitas ulla
 „ fuerit hæc nova parare arma? pessim-
 „ um quidem initium, & omen infau-
 „ stum populi squalor, & luctus, paupe-
 „ rum lachrimæ & sanguis, sudorque
 „ mistus populo ereptus, & in arma non
 „ necessaria collatus bello isti gerendo
 „ dederint, successuque martis more
 „ suo incerto, planè certius hoc tam ini-
 „ què bellum ineuntibus non acciderit,
 „ Castellam vexando perdere, quàm
 „ recipere Lusitaniam. Porro autem,
 „ quod urget etiam in causa, non so-
 „ lum hîc Lusitanis de bello inferendo
 „ agitur, sed Gallis etiam Anglisque.
 „ Hos omnes nunc contra Hispaniam
 „ contracti jus scœderis copulat, quanti
 „ verò nobis periculi, quantæ molis fu-
 „ turum censendum erit, hinc rursus in-

flato classico belli trahere in Castellã
 tot alienigenas hostes, ac barbaros,
 quos uberrimè possunt hæ populosæ
 nationes effudere, & quos minori qui-
 dẽ negotio pascere poterit Lusitanus
 jam tot annorũ à bello vacatione ve-
 lut longis recreatus induciis, falsusque
 qui passim ubique volitat rumor, nos
 divites esse, nostris tanquam opibus
 faginandos per rapinas, & turbas in
 Hispaniam influere stimulat? Sci-
 mus etiam à Gallo Bregantium
 alias promissis, ac blandimentis ille-
 ctum, ut arma repeteret, aliàs for-
 midine impulsus, rerum suarum tu-
 telæ tantummodò intentum con-
 stanti adhuc animo recusasse. Quid
 ita porrò, si idem Catholicus Rex
 illum etiam nolentem ad arma rur-
 sus tractanda cum scœderatis indu-
 xerit, jam ideò Gallorum, Anglo-
 rumque minister cupidinis factus, ad-
 jutorque consiliorum, dum morem
 hostibus gerit, dum Bregantio ne-
 gotium per arma faceffit, nonne pa-
 riter ipse suum ob enerves, distractas,
 & fufas undique vires in Italia, in Bel-
 gio, in Hispania corrumpet? vel ex
 hac parte tandem, si bellum conven-
 nerit, nostra consilia despicient, quod
 sicut postulat res, ne dum ea non op-
 pugnent, sed etiã juvent foveantque
 consilia hostium. Cur Catalauniam
 recepimus? quia omisimus Lusita-
 niam, quia simul collectæ, constipatæque
 Hispaniæ vires in rem fortiùs
 incubuerunt; si Mediolanum idcirco,
 si Belgium tenere cupimus, Lusita-
 nia ad tempus relinquenda est, alio-
 quin terrarum ubique nostra retusa
 flaccescent arma, totòque Imperio
 sine tutela concusso, alia aliam rui-
 nam contrahet. Recto prætereà se-
 quendi more consilii antequam
 fugiant properè bona, cum exami-
 ne, & mora, ne fallant dubia am-
 plectenda, mala, ne officiant ex-
 templo repudianda, cum verò in se
 bellum

„ bellum teterrimum sit, & gurges, fo-
 „ mæque malorum omnium, ubi rerum
 „ varietas, ubi insidæ, ubi fortunæ lu-
 „ dus, ubi exitus anceps, aut luctuosus,
 „ quod unum etiam in Orbis exitium,
 „ scelerumque vindictam exceptum ira
 „ divinæ telum ne explorata quidem di-
 „ luere satis necessitas subeuntibus ultrò
 „ posset, nisi Deus mentis aciem in
 „ mortalium supplicium præstringeret,
 „ ne ejus scœditatem agnoscerent, est
 „ utique rudis, juvenisque consilarii
 „ idipsum libenter, aut citò, nec sine
 „ extrema necessitate complecti, præ-
 „ fertim, cum is, qui de bello delibe-
 „ rat, ut in hoc sit ita nobis contingit,
 „ majora, quàm hostis, per arma cum
 „ illo conferta in discrimen adduceret:
 „ major enim majori sustentandæ po-
 „ tentiæ requiritur cautio, laborque ut
 „ mole sua laboranti, ut magis ab invi-
 „ dis impetita, & quia si incautè expe-
 „ riri fortunam libeat, neque lucrum
 „ jactura rependi, neque spes periculo
 „ potest. Verùm hæc potiùs ad belli
 „ fortunam utrisque communem per-
 „ tinent: quid si ab omni parte causa
 „ perspecta omninò consilium, & ra-
 „ tio huic capeffendo bello repugnant?
 „ Dixi jam de militari apparatu, atque
 „ copia, tum amicis, tum pecunia Bre-
 „ gantium, ut otio diuturno refectum,
 „ & scœderatorum opibus nixum præ-
 „ nobis affluere; miles cum milite mo-
 „ dò comparandus ad bellum erit, si
 „ aliquid fortè spei bonæ nobis in re sa-
 „ tis aspera adjecerit bellatorum exper-
 „ ta virtus, roburque. Quæ porrò nunc
 „ Lusitanos circa fines versantur raræ
 „ ipsæ militum, imminutæque cohortes
 „ libidine, ac rapto hucusque vivere
 „ consuetæ, oneri nobis potiùs, quàm
 „ usui ad firmandum exercitum erunt.
 „ Veteres Italiæ, Hispaniæque militum
 „ legiones, si ex Belgio, atque Insubria
 „ deducere statuerimus, pro dura, ni-
 „ misque ut videtur ambigua, Lusita-
 „ niæ receptione ad certam, & ob-

viam illorum regnorum direptio-
 nem, & prædam incitaturi nos hostes
 erimus. Deest veteranus omninò
 miles; torpet ille, qui adhuc super-
 est in finibus Lusitanæ, aliunde af-
 portari, nisi nudare placeat melio-
 rem partem Imperii, nec modus, nec
 ratio suppetit; ex tyronum ergo col-
 luvie, ex purgamentis Provinciarum
 hic novus conflandus exercitus fue-
 rit, qui arrogantia, atque perfidia
 plenos, ac turgidos animos Lusita-
 nos, gentique congenitam pertina-
 ciam obtundat, simul vetus, ac sex-
 decim circiter annos cum bello, tum
 arte per otium exercitus, duratùsque
 laboribus miles cum Castellensi no-
 vitio, imbellique congregietur. Hinc
 nobis est spes, hinc satis oppositus
 hostibus terror, hinc tot per annos
 frustra petitam in Lusitaniam, quas
 fundimus minas, circumferuntur. At
 qui veterani re vera milites audacia,
 animi robore, ac virium sic mihi vi-
 dentur in armis supra tyrones assur-
 gere, ut ipsi pugna commissi viro-
 rum similes sint cum scœminis con-
 currentium. Hac, & non alia qui-
 dem de causa scilicet non hominum
 copia, non ampliori virtute Ducis,
 atque peritia belli Pompeianum Cæ-
 sareus exercitus vicit, cum discipli-
 na, usûque militiæ, rerum gestarum
 gloria, triumphis, & militum nume-
 ro tunc longè Pompeius excelleret,
 at novus objectus militi veterano
 unà cum magno Duce, Orbis Im-
 perio, & Romana libertate succu-
 buit. In Lusitania verò nunc per
 ætatem vix reperitur bello gerendo
 idoneus, qui sollicitudine, ac studio
 quoque militiæ belli imperitus omni-
 nò sit, sicut enim superfluarum re-
 rum luxuria modò, inanisque fiducia
 virium jacere nos pigros, ac desides
 facit, ita egestas, ac nota debilitas
 illos parvas intendere vires, inge-
 nium acere docet, quæ sc̄pè res,
 scilicet

„ scilicet aut negligente se copia, aut
 „ per industriam se inopia intenden-
 „ te, majorem minori subdidit, & hu-
 „ mile sustulit, & altius quodcumque
 „ prostravit Imperium. At saltem, in-
 „ quies, in Lusitanos exercitus appa-
 „ retur, quem alere posset ararium,
 „ nec regias alias, quæ extra Hispa-
 „ niam configunt, detereret copias.
 „ Ita sanè hoc inutili, inertis, ac lan-
 „ guido bello multò magis exercitus
 „ nos Lusitanos efficiamus, callentis-
 „ que militiam, nostraque inscitia,
 „ torpore nostro illis gladios peracua-
 „ mus, quos in nostris visceribus fi-
 „ gerent. Nullus quidem vel magnus
 „ est contra Lusitanos exercitus ad-
 „ movendus, simul error præteritus
 „ corrigendus, lento dum bello Lusita-
 „ nos subigere nisi illos ereximus, au-
 „ ximus, usum in nos, ac disciplinam
 „ militiæ dedimus. Cæterum sive re-
 „ missè, sive fortiter hoc ineundum
 „ nobis proponitur bellum, cujus tan-
 „ dem expectationis futurum existima-
 „ tis, si neque idonei militis, neque pe-
 „ cuniæ, neque cæteri belli apparatus
 „ satis habemus, si ratio quoque, si tem-
 „ pus, si experta hucusque fortuna belli
 „ nostris conatibus obstant? Et dum
 „ quasi aliena inconsultò pergimus op-
 „ pugnatum, ruinis, rapinis, hostium
 „ incendiis reliqua exposita defera-
 „ mus necesse est? Hùc quoque ma-
 „ ximè accedit tam proximè hanc au-
 „ lam, Imperiique sedem hoc strepere
 „ bellum, ut si aliquid tristius, quem-
 „ admodum plus unde metuere, quàm
 „ sperare succurrit nobis, acciderit,
 „ eas fortè res novas allaturum reipu-
 „ blicæ sit, quas occasione jam immi-
 „ nentes conquirunt ambitiosi, solli-
 „ citant inopes, turbulento, ac levissi-
 „ mo ingenio vulgus semper obsecun-
 „ datur, eosque diffidiis, ac turbis
 „ suo insito vitio omnes simul con-
 „ sentientes, conspirantesque facile
 „ colligaverit tam propè, tam infestè

favire fortuna visa præsertim si non
 penitus sene, at fracta quidem vale-
 tudine Rege. Nobis propterea soli-
 tum acceptas procul in bello clades
 celare silentio, vel artificio, fucòque
 minuere. At verò in Castella hujus
 ferè sub oculis aulae, inter nostra pro-
 pè vestigia, si infeliciter, hoc Deus
 avertat, pugnatum fuerit, nostra & si
 melior in jure causa cum tyronum la-
 certis, inexpertisque viribus defendat-
 tur, & eorum pleròsque ad bellum
 Mantua Carpetana dimiserit, quis tot
 orbos senes, tot fœminas viduas, tot li-
 beros orphanos, tot domos funestas à
 luctu coercere poterit, aut sermonibus
 fallere? aut quisnam vectigalibus jam
 expilato, ac satis afflictò satisfacere po-
 pulo, cum publicæ cladi domestico
 etià vulnere adjuncto peculio simul,
 & cordibus crucietur? Equidem non
 ex vanis ingeniis, ac longè distanti-
 bus causis hæc colligo. Nihil miserius
 est omnibus bello, nihil eodem egen-
 tibus stultius; nos egemus, langue-
 mus, adversa fortuna pugnamus; si
 resides sumus, interitus; si aliud bel-
 lum decernimus, clades; si pacem, de-
 decus instat. Porro una tantummodò
 mihi in re tam ancipiti spes superesse
 videtur jus vindicandi, decusque; tuen-
 di, quam, & frangere quoque possunt
 temerè modò resumpta in Lusitanos
 arma, scilicet pax, si ea per filia regis
 cõnubium, quod nunc agitur, cum
 Gallo Rege convenerit: quippe cum
 Gallus fortasè viderit à perduellibus
 etiam opes, virisque nostras intra ip-
 sam Castellam labefactatas, in dete-
 riori nostra cõditione aut paci dissen-
 tiet, aut tam iniquam ille subjiciet,
 quàm nos recipere non expediat. Igi-
 tur quoniam Hispani tanti Regis, re-
 gnique interest, vel serò tãdem recep-
 tam, vel saltem excisam, & cinere
 comminutam habere Lusitaniam in-
 potestate, post stabilitas cum Gallo
 nuptias, & certam utrinque, ratamque
 pacem,

„ pacem, universis Hispaniæ collectis
 „ viribus in Lusitaniam recuperandam
 „ incumbi censeo.

Hæc Medinæ Ducem locutum con-
 trà in hunc ferè modum Marchio Bel-
 vafius Spinula excepit.

„ Cùm rectè, & appositè Medinæ
 „ Dux differuerit quantopere profit
 „ Imperio Lusitaniæ redintegratio, ab
 „ eo duntaxat mihi nunc circa tempus
 „ dissentienti, hoc in præsens proban-
 „ dum superest, scilicet nullum inter-
 „ fluo commodius, & aptius excurrere
 „ tempus aliquo modo posse ad reg-
 „ num amissum recipiendum. Sunt
 „ quippe res novæ in Imperiis magnis
 „ conatibus opportunæ, nec regno ulli
 „ gravior intercurrere novitas potest,
 „ quàm capitis commutatio, præsertim
 „ si scelere partum imperium suis etiam
 „ opibus constitutique forma regimi-
 „ nis fluctuet; qualis esse nunc mihi
 „ Lusitania videtur extinctò Bregantiæ
 „ Duce; sive enim Principis fatum ex
 „ causarum cõnexionem imperii sui quo-
 „ que populares attingit, sive procli-
 „ vior ejusque ingenio inflammator
 „ ad altercandum, dissidendumque na-
 „ tura, quas quærit perpetuò ansas ve-
 „ nientes avidè suscipit, quàm sæpè
 „ compertum est regna cum Regibus
 „ immutari, nisi huic à Tyranno per-
 „ vim, & injuriam extorto regno, simul
 „ iniquo, exiguo, intercluso ampliora
 „ divina, seu humana expectare præsi-
 „ fidia liceat. An ita fortasè composi-
 „ tas, vigentesque, cum interiret Bre-
 „ gantius, res Lusitaniæ reliquit, ut ni-
 „ hil inde fomenti, scintillæ nihil appa-
 „ reat, quod tempus, fortuna, aut rei-
 „ rum vicissitudo per Imperii translati-
 „ causam latius turbare, atque incen-
 „ dere queat? In Aloisia Gufmana fœ-
 „ mina vidua ob filii Alfonsi pueritiam
 „ novi jam regni regiminis nititur
 „ onus, ea ipsa ortu, & genere Castel-
 „ lensi, cumque alia distracta seditioni-
 „ bus, regna, alia profus averfa ob exter-

nae dominationis invidiam, alia, eã-
 que multa muliebri ob imperium
 exagitata, atque afflictà memoriæ pro-
 ditum sit, in Lusitania ubi id tempo-
 ris simul conspirant, urgentque res
 novæ, imbecillitas sexus, invisæ na-
 tionis dominium, num ideo tranqui-
 læ? num tutæ, atque omninò pacatæ
 res erunt? At enim mulier alta qua-
 dam mente prædita est, celsiorique fa-
 stigio digna: nunquid ingenio, atque
 animo fortè superior Reginae Gallia
 Catharinae Mediceæ fuerit? Hæc ta-
 men quod alienigena, & mulier, &
 ministra regiminis esset; Gallia tam
 scedè prostrata, & civili, cruento, ac
 diuturno implicita bello jacuit; an
 Margaritæ Mantuanæ Duci, quæ am-
 plissima Gubernatricis auctoritati
 Sabaudia, Austriacæque in se gentis
 præclara decora conjunxerat? nihilo-
 minus ipsa contumeliosè ibidem ha-
 bita, sprete nec claritudine, nec pru-
 dentia, quæ in illa maxima fuit, nec
 avertere studio, vel fidè potuit ejus-
 dem Lusitani regni ruinam, & cla-
 dem. In hac ergo æstuosa rerum mu-
 tatione, in hoc turbido cursu rerum
 adest-ne, qui factu difficilè putet
 quod foris per arma Lusitanis osten-
 sa, serpentes nunc intus discordiæ
 quas vel inversio, vel rerum omnium
 excidium ubique sequatur necesse
 est, nedum in hoc regno, quod jure,
 nervis, & capite labat, celerius ir-
 rumpant? Bregantius prætereà duos
 virilis sexus filios reliquit Alfonsum,
 & Petrum; primus Alfonsus ad im-
 perii spem, & apicem natus cum in-
 dole ferox, cultu horridus, moribus
 asper, tum mente, & corpore affectus
 quàm multa demonstrat crudelitatis
 indicia, eoque invisus est Lusitanis.
 Mitior ingenio Petrus, ac docilis quo
 dissimilior est fratris, eò plus acceptus,
 & carus suis civibus est plúsque me-
 reri videtur imperium. Ex eo ibi vi-
 rorum altereationes insurgunt, &

„ coëuntium semina partium, in regni
 „ nempè successione naturæ an virtuti
 „ ratio potior habenda esset, cum vir-
 „ tus in mente, mentisque regere sit,
 „ eaque ut imperio, ac lege solutas ab
 „ hominibus belluas secernat. His ad-
 „ de antiquas fratrum dissensiones, &
 „ acriora pro regno certamina, simul
 „ in novo, imbecilli, ac lubrico impe-
 „ rio multo magis periculosa, quæ fun-
 „ di, ampliari, ac decoqui citò pote-
 „ runt, quo tempore Alfonsus acrius
 „ armis extrà concussus, ac pressus in
 „ amittendi regni discrimine versare-
 „ tur, sicut in rebus plerumque fractis,
 „ aut dubiis veteres valent, novi se sus-
 „ citant inimici, ruentem omnes im-
 „ pellunt, atque alia ex alia ac sæpè im-
 „ provisâ calamitas oritur. Quando er-
 „ go sic ibi capita committuntur, sanio-
 „ ra ne reliqua membra erunt? Circun-
 „ spice totas Lusitanæ reipublicæ partes,
 „ alios ibi reperies, qui affectum, & fi-
 „ dē occultè in Catholicum Regem co-
 „ lunt, alios etiam ante regni defectio-
 „ nem à Bregantii fortuna nutūque
 „ pendentes, quod eos sefellissent ex-
 „ pectata sceleris præmia præsentem re-
 „ rum statui non acquiescere, quosdam
 „ invenies, qui defuncti Ducis gratia
 „ floruerint, eoque favente ad prima
 „ evecti reipublicæ munera fuerint,
 „ jam vehementer animo angi ut di-
 „ missos, atque neglectos à femina am-
 „ bitiosa suo, aut paucorum intimo-
 „ rum arbitrio jura, legesque trahente;
 „ quàm plures in concertantium fra-
 „ trum obsequium divisos utrinque
 „ proceres, eos instigando, acuendō-
 „ que ne alter alteri fidat, in magnum
 „ postea erupturos incendium turba-
 „ mentorum igniculos spargere. Diffi-
 „ det etiam ibi nobilitas, oppressus quæ-
 „ ritur populus, eget ærarium, torpet
 „ suis magis anxius, quàm alienis in-
 „ tentus periculis miles, squalent per-
 „ petuis delectibus oppida, mulier im-
 „ perat, Princeps ludit, pugnant mini-

stri, omnia ibi permista, omnia fœ-
 „ da, & ubique prostrata jacent. Cùm
 „ ergo dominii mutatio, & Tyrannis,
 „ & factio, & magistratum, proce-
 „ rumque dissensio, & partibus aula,
 „ civitasque discissa, & omnia regimi-
 „ nis vitia, labesque nunc Lusitaniam
 „ divexent, ac lacerent, nos modò no-
 „ stra movere cunctabimur arma, quæ
 „ corroborent, incitent spes, animos-
 „ que seditionibus præparatos, ut per
 „ sua tandem vulnera, laborésque Ty-
 „ rannum, quem Lusitani posuerant,
 „ exterminent? Volve itaque tempora,
 „ coge fata, subterne fortunam si po-
 „ tes, & videas, si meliorem occasio-
 „ nem; tempusque opportunius finge-
 „ re tibi, aut invenire quandòque va-
 „ leas huic novo bello suscipiendo.
 „ Quid igitur contra? Prima quidem
 „ sententia dum hostium res elevans,
 „ nostras imminuens, arma, viros, pec-
 „ uniam, Principes fœderatos, belli-
 „ cam disciplinam pro Lusitano com-
 „ memoravit, terribili quodam, horri-
 „ doque apparatu ne dum menti, sed
 „ omnium propemodum oculis visa est
 „ pavoris tenebras offudisse; juvat ta-
 „ men singula circuire, ne per calli-
 „ dam eloquentiam recto semper con-
 „ silio, totique reipublicæ interdum suis
 „ anfractibus noxiam perperam con-
 „ sulamus. Anglicana sanè respublica
 „ in eos quos pristini Regis amor, quos
 „ odium, quos novæ libertatis dulce-
 „ do tenet, quos etiam ejus satietas, ac
 „ tædium confusa, penitusque distracta
 „ vix sibi modò satis auxilio, ne dum
 „ alienis præstado est. Non ibo quidem
 „ inficias, quod multis nunc lenociniis,
 „ & artibus à Bregantio extorquere ni-
 „ titur Gallus, is in Castellam ut reparet
 „ bellum, surdæ tamen ejusdem ad om-
 „ nia Galli hortamenta, & illecebras
 „ aures Gallo, sibi, regnòque plane
 „ diffidere satis ostendunt, quorum
 „ utrumque armorum à nobis propofi-
 „ tæ causæ favet. At etiam in primis

Hispaniæ

„ Hispaniæ utilis quæ per connubium
 „ in tempus tractatur cum Gallo pax, à
 „ tot videlicet sumptibus, à tot cladibus
 „ respiratio, quæ dissolvere potuisset re-
 „ cens aliquod belli vulnus à Lusitanis
 „ nobis inflictū. Veneti viri æquè pru-
 „ dentes, ac disciplinæ felicitate præstā-
 „ tes cùm attriti, fessi que bello ad con-
 „ cordiæ, pacisque subsidia confugiunt,
 „ tum acriori conatu proprio, ac so-
 „ ciorum comparatis auxiliis omnia
 „ ubique miscentes revolventesque ve-
 „ hementius premere solent hostes, quo
 „ æquior ex bello succedat pax. Ita ni-
 „ mirum, ubi cum Gallo de pace agi-
 „ tur, fortiori nos impetu, & per soler-
 „ tiam oportet arma, & aciem hostibus
 „ ostentare, cautiùs autem prælii fortu-
 „ nam subire, quò virium nostrarum
 „ opinio crescat, aperta pericula absint,
 „ magisque in speciè honesta, quàm ne-
 „ cessaria quærat pax. Sed ubi miles?
 „ ubi pecunia, dixeris? Nonnullæ vete-
 „ res sunt ex Catalunia traducendæ co-
 „ hortēs: servat adhuc integras alias ve-
 „ tus Lusitanæ militia, quibus per no-
 „ vos delectus militibus aliis præsertim
 „ emeritis, qui per Hispaniam collige-
 „ rentur, adjunctis, coalescere potest
 „ exercitus, qui copia, & robore firmior
 „ hostili oppositus valeat. De pecunia
 „ verò in hoc minùs profectò, quàm
 „ in alio quocumque bello laboran-
 „ dum arario est; non enim sicut lon-
 „ ginquis aliis in bellis, ubi argentum,
 „ & aurum cum fœnore affluere neces-
 „ sarios ad sumptus necesse est; at ære
 „ Castellæ vilissimo Regisque ad nutū
 „ mutabili etiam versuræ parcendo hîc
 „ commeatus parare liceat. Non tam
 „ igitur alta, nec aspera nobis, de
 „ qua disputatur, futura subjicitur belli
 „ conditio, quæ studio, labore, consi-
 „ lio, speique nunc arridentis illecebris
 „ rectè constitui minimè possit. Quin
 „ imò si in novo, ac volubili Lusitano
 „ imperio occultis insidiis, dome-
 „ sticisque discordiis, quarum satis jam

intus ebulliant initia, quasi armorum
 „ partito officio, exercitus noster ac-
 „ cesserit, alieno sanguine, aut parvulo
 „ impendio facillè nos extorturi insig-
 „ nem victoriæ lauream videmur. Po-
 „ stremò si valet in bello certaminis
 „ causa, nulla ea unquam apparet ju-
 „ stior, qua oppugnatur Tyrannus, si
 „ celeritas, hîc maximè juvat Lusitanæ
 „ perfidiæ nervos, plus & ante quàm
 „ tempore confirmetur, incidere; si
 „ tempus, si occasio, hujusmodi est in
 „ præsentem, qua excogitari, vel appeti
 „ major nequaquam potest, torius scili-
 „ cet regni Lusitani confusio, ac regi-
 „ minis perturbatio. Super hæc quàm
 „ citissimè Italiæ, atque Belgii subtra-
 „ here oculis hoc exemplum libertatis
 „ oportet, quod Lusitania rebellis cum
 „ Rege indigena jactat, imò reliqua
 „ regna discant in nullo rerum ordine
 „ Regem injuriæ opportunum, aut
 „ contumeliæ projectum esse, nec ul-
 „ lum unquam impunè à Rege Catholi-
 „ co defecisse.

Postquam Belvasius finem dicendi
 „ fecit, eorum collatis, discussisque in
 „ Status Senatu sententiis; suspecta non-
 „ nullis Ducis Medinæ sententia erat,
 „ quod præclaræ familiæ nomine, ac san-
 „ guine simul cum Aloisia Gusmana
 „ conjuncto minùs eidem videretur ines-
 „ se causæ, cur illius ipsi felicitas displice-
 „ ret, quippe qui privatæ familiæ incre-
 „ mento levaret jacturam publicam. Nec
 „ etiam carebat suspitione Belvasius, cum
 „ enim ex intimis Ari clientibus esset,
 „ aderat dubitatio, utrum ab illo submis-
 „ sus, an ut illi quasi spontè censendo, ita
 „ gereret morem Belvasius ab ingenua
 „ sententiâ deflexerit. Ardebat enim, &
 „ palam animo Arus profligatæ jam Cata-
 „ launiæ triumpho properè victam super
 „ addere Lusitaniam, ut omnium ruina-
 „ rum, & cladum, quas adversa Hispano
 „ Imperio fortuna, aut Olivarii insolentia
 „ pepererat, felix, & integer ipse re-
 „ staurator commendaretur. His etiam

Y 4 acceffe

accesserat, quod quia apertè huic bello gerendo rotis lateribus fuerat Medinæ Dux refragatus, quem ut veterem Olivarii clientem, sibi que æmulatione gratiæ Regis obtrectatorem & invidam metuebat, & oderat Arus, ad renovandum idcirco bellam acriora in ipsum congesta incitamenta sunt. Cùm autem omnium raptare sententias, Senatusque prolata consilia sua auctoritate, nutuque, sibi que addicto Regis arbitrio, quando ita vellet ille rescindere posset, tamen quia animo temperatus, ac lenis cautione, ac patientia meliùs inter aulicos opes, quàm libera vi, seu gratiæ nimis explicitæ pompa stabiliri rectè putabat, variatis consultiõrum sententiis, & adhuc belli decreto incerto, callidè statuit ut de bello consultum ad aulam Franciscus Tutavilla veniret, qui usu armorum provinciæ, hostisque peritus probabilius coram Rege de bello sententiam diceret. Hic igitur jussu Regis Mantuanam Carpetanam evehctus, seu belli hujus gerendi cupidine gloriæ, sive Aro, à quo omnia tristia vel læta pendebant, obtemperandi causa, vel quia, ita fortè conducere sentiebat, postquam bellum faciendum consuluit, hoc statim à Rege per Arum decretum est. Itaque bello renunciato militares passim haberi delectus capti, arma, commeatu, pecunia, & quod usui difficili bello foret, summa celeritate conventum, ita ut brevi temporis intervallo supra tredecim millia peditum, quatuor equitum millia, tormenta belli viginti exercitus contineret. Hisce copiis sub veris initium cùm jam reversus esset ab aula Sangermanensis instructus, hæsit paulisper animo incertus, ac dubius prius Olivençam, an Elvum, quod liberum ipsi de re utraque judicium Rex Catholicus permisisset, adoriretur. Ad Elvum quidem in primus velut famæ majoris ac molis incæptum impulsibus gloriæ suoque

vivido ingenio Dux ferebatur. Olivençam autem ipsi ante omnia oppugnandam suadebant propinquioris opportunitas situs, vehementes, crebraque hostium excursiones omnia ex propinquo explorantium, omnia circa vastantium, ac rapientium, tutumque ac vicinum Latronibus receptaculum rapinis non minùs, quàm cædibus sævientibus tollere; simul Anæ fluminis dominatio, cujus, si fortuna aspirasset, ea parte transitus poterat cum Olivençæ possessione præcludi; idem amnis præterea cùm primo vere, soluta glacie, turgidus flueret, trajetumque difficilis esset, si tunc Elvus appetere, eodem per amnem transmittenda subsidia vel distulisset, vel periculis objectasset. Ingrediendi sibi denique Lusitaniam cùm primùm, & validum sese opponeret oppidum Olivença, hujus excedio necesse erat sibi sternere viam ad rerum summam conficiendam. Proinde cohortatus milites Dux alacres omnes contra Olivençam ducit. In plano situm hoc oppidum & fermè unam distans ab Ana leucam sparsis, distitisque atque ita erectis hinc, inde cingitur collibus ut aptè in illud collineare belli tormenta queat. Specie quoque magnifica, artisque recentioris ejus munimenta constructa propugnacula novem habebant, arces binas, binosque semilunares orbis, unaque Elvo tantummodo excepta, eo nullum valentius, & firmitus nunc Lusitania celebrat oppidum. Huc cum exercitu Sangermanensis appulsus, cùm adeò munitum adversus oppidum longa, aut inanis adhibita vis, impetusque, quique inter vulnera, & cædes omninò exhaurire valeret acies, Ducibus videretur, lentiori obsidioni sollicitus, intentusque sepem ex aggere militari circumduci latissimè jubet, eamque continuo, & obliquo valli circuitu interjectos etiam transcendere tumulos, ne ab hostibus fortè occupati fraudi

fraudi & molestiæ obsidentibus essent, quam summa postea celeritate, atque artificio absolutam una, & viginti munitiones, & quatuor stativa interposita militum roborabant. Ita porro ab externis auxiliis, & comitatibus latioris per aggeris ambitum hostibus interclusis, experiri præterea Italo Duci placuit, si fortè oppidani plùs pavore quàm impetu fracti unà cum animo vires remitterent, & quæ assidua quoque & in longum licet leniùs protracta vis solidissima quæque prosterneret. Igitur quatuor suggestis tormentariis extructis totidem illis Tribuni militum imponuntur. Crebris, & validis, opera illorum, verberationibus muris incussis, cædi propugnatores, ruere paulatim extrema murorum, latera findi ceperunt; at rimas illas, labesque murorum, cùm exteriores initio partes obmuniminis firmitatem attingerent ictus, facile post explebant instaurabantque nocturno tempore hostes. Graviorem deinde municipibus stragem clademque afferebat, erecta quadam intra Divi Francisci cœnobium, quod opportuno extra oppidum stabat loco tormenti bellici sedes, nam aptitudine situs nedum interiores oppidi muros latè comminuebat, sed intra oppidum quoque majores immixtæ pilæ promiscuos mulieribus viros; puerosque semitas fortè perambulantes cumulatim ferè sternebant: perstititque fæda atque acerba illa hominum interneccio ad incolarum donec tegenda corpora tormentario illi suggestui oppositus novus, firmusque sublatus est à militibus agger. Inter hæc haud minori quidem ardore per obsidionales ductos accessus in propugnaculi latera certabatur; frequentes fiebant in muros, atque extra muros excursiones, illos loci sublimitas adjuvabat, hos audacia, atque impetus ille flagrantis animi, qui ad pericula cæcus est; inde repulsi Castellæ milites sunt, disturbati artifices

operum, sapiùs excepti, qui temerè pedem intulerant, dum alii ambire, alii propius hæere, alii fursum eniti ad munimenta quærebant, in diversas interitus species composito igni, præ fervido humore; liquida pice, faxis præterea, omni que missilium genere in subeuntium, instantium, atque ambientium ora, atque terga conjectis. Sangermanensis ubi expugnari Olivençam difficilè videt, nam ardore impetuque si vellet uti, perire velociter copias, si obsidionem nimis extraheret cunctatione, ac patientia paulatim artritras senescere, ac fluere, permittam artibus vim, temperatòsque conatibus dolos, quando cætera seriùs, aut cum nimio periculo forent, in illam incumbere statuit. Plurium idcirco dierum permissio militibus otio tanquam animo confidisset, non armis, sed fame rem totam conficere, nocte improvisa tandem cum omnibus copiis majoris propugnaculi muros aggressus est. Iamque paucis, qui primi occurrerant, pulsus, segniùsque ut sine cura insidentibus aliis, Castellenses fossam transierant, scalasque muris admoverant. Mox omnibus excitatis, prælium ibi conferitur atrox, cùm utriusque calentes, recentisque concurrerent viribus, & hinc loco, hinc multitudine, & quasi furto milites freti. Diù pertinaciùs pugnatum est, sed cùm repentinus impetus Lusitanis ex præparato moliri nihil dedisset, simul noctis caligo formidine quoque cæcos præfidiarios milites implicaret, tum Castellensium ubique certantium, urgentiumque vociferatio, vis, numerusque obrueret quodammodo Lusitanos, qui ne dispicere quidem poterant ubi opus subsidio esset, & quæ pars munimenti maximè laboraret, sic perturbatos, instabiles, anxios loco denique motos, ac pene delectos omnino vigor, atque animus dejecisset, interceptumque illa nocte primum, & majus propugnaculum esset,

esset, nisi præstò subsidiis fuisset Emanuel Saldanius ejusdem oppidi Gubernator, atque militiæ Dux. Is enim oppidanos, ac ceteros milites raptim collectos ad loca opportuna distribuit, hunc hortatur, hunc excitat, illum exemplo acuit, hunc revocat fugientem, simul clamore, verberibus, minis, incitamentis omnibus trepidos, languentisque confirmans conflictus tandem fortunam vertit. At milites Castellenses, qui ereptum jam munimentum, ac dissipatos propemodum hostes existimabant, mox sese acrius à paulò ante cedentibus dum fugari, pellique vident cæci, ac furentibus similes in hostium cuspides invehuntur; porrò in hunc modum incautè dum multi muris succedunt, cæsi aut præcipites vestigio fallente, cadunt, hastis prælongis quidam affixi, alii umbonibus pulsati volvuntur in præceps, nec plerique tamen inulti, cum pereuntibus integros alios super alios è pinnis murorum extremo conatu trahentibus truculentissimo ludo vincentes, victosque fortuna misceret. Confusio, fremitus, clamor passim instantium, atque ruentium tumultibus omnia miscuerat, vix missile uno eos inter hominum ætus, & collidentes se pulsibus turbas absque vulnere intercidente. Et quidem utrique jam cumulis corporum, armorumque pene compleverant fossam, cum demum Sangermanensis, adhuc solido munimento, affluente propugnatore, locique insolentia eum adjuvante, lanienam esse illam, non pugnam suorum militum arbitratus, cani receptui jussit. Ad castra subinde revertitur, lustrat ex clade recepta copias, cumque multo minus quam pertimuerat, videret sociorum desiderari, major est illi spes ex majori sollicitudine orta, quod suorum videlicet temeritas militum, iniquitas loci, inanis, ac stolidi virium jactatio parum pro prælio hostibus

contulisset. Viginti post lapsis ab oppido obsessio diebus suppetias laturus exercitus Lusitanus apparuit. Erant in eo duodecim ferè peditum millia, tria millia & quingenti circiter equites ab impigro Duce Laurentiano Comite ducta; qui longiori, ne impediretur ab hoste, circuitu, Anam flumen transgressus juxta ejus marginem castra posuit, eo tempore sane paratus totis configere viribus, fractamque per aggeris sepem, apertamque mucronibus viam ad oppidum penetrare. Quatriduò post Dux idem è castris ad hostem leniter movens editum quemdam occupat locum, unde septem locatis belli tormentis qua Ossunensis stativa paterent, assidue aggerem verberabat, sed cum torpentes, ac propè frigida pilæ resuper flaccida caderent, tutusque inhæreret quasi tectus testudine miles, tormentorum refracta vis, irritusque oppugnantibus labor acciderat. Sangermanensis prætereà, ne quid prætermisissimum accuratiori tutelæ sineret, novo tormentorum suggestu, quo inde aptius objectum ab hoste pulsabat, erecto, instabiles, vagos, nudatosque tegimine hostes, magna cum strage, ab eo, quem nuper infederant, loco summovit; alium exteriorem denique aggerem properè jaci sub hostium oculis jussit, quo Lusitanum ea parte fortasse impotentem duplicis septi obstaculum moraretur. Quæ postquam vidit Laurentianus, aucta scilicet munimenta, aggerisque majoris ambitum inconcussum, ac planè firmum, nec ulla ex parte facile rumpi, oppugnarive posse; Super hæc arma, milites, comæatus industriam abundè sufficere hosti, diffusus propterea sibi, atque animo pavidus, neve ambiguo uni prælio totam regni fortunam committeret, retrò ad castra, quæ propius Iuremeniam habebat, regressus est. Triduo ibi conclusus, ac deses cum institisset, post castra mutat Laurentianus, atque ea propiora Olivençæ

vençæ, nec procul ab Ana constituit inde causam exploraturus, qua obsessis præstare opem cum minori forte periculo posset, vel si ea non adesset, qui intra Olivençam erant metu, & labore obsidionis attriti externis saltem inspectis copiis, proximòque subsidio credito, dum vires pugnae suppetent, spes, & animos sustentarent, alios idcirco, aliosque subinde ad Saldanium Dux Lusitanus mittebat nuncios per fallacia promissa inanem illi proximæ opis fiduciam inflantes, quorum aliqui elapsi, alii in ungues collapsi hostium cum ea, quæ afferrent dicere cogerebantur, inter verbera, & cruciatus silentii fidem constantissimè tenuerunt. Denique Lusitano cum omnino sibi interseptam, ac summe arduam inferendis Olivençæ subsidiis medios per hostes aspiceret viam, ad ultimum nisi discrimen cum totius periculo regni projectum exercitum vellet, multa, & varia in animo secum volventi, repente pro extremo remedio succurrit, si alio fortasse, eo armorum retorto cursu, qui Olivençam premebat, inde liceret avertere hostem. Igitur Badacocium contendere statuit, ita ratus, quamvis frequentem repentino fortasse impetu capere posse urbem, vel si hoc sefellisset, hujus, quæ pluris intererat, urbis obsessæ periculum ab Olivençæ obsidione Castellæ milites abstracturum, vel ultro, citroque dispartiendo copias utrinque eisdem imminuturum. Eo proposito sibi consilio Comes Laurentianus, castra celeriter movet, & primum tria fere millia selecta peditum, equites circiter mille Badacocium ad urbem præmittit, qui dubia adhuc luce pervenientes, quæ in Marinensem ducitur portam, furto urbem aggrediuntur. Et prius hæc hostilis objecta fraus; primi enim, qui noctu accesserant insidiosa ferentes Castellæ signa, hostiumque sermonem, & habitum mentientes, à

communi tanquam summissi Duce amicè introduci poscebant, mox, ubi falsitas patuit, atque in eisdem qui frustra tetenderant, hostes cæde, & cruore conversa est, palam tunc agere Lusitanus, admoveere manibus scalas, pyloclastris appetere portas, alii arma, alii machinas expedit, si effringere fores, aut fortè evadere in murum antea vis, & celeritas tribuisset, quàm ea, quæ propinqua subsidia erant, stationariis militibus accessissent. At verò, qui vigilias obibant milites gradu stabili, pectore obverso, interrito animo tanta constantia, atque virtute Lusitanis urgentibus restitere, ut strepitu campanarum, tubarum, armorumque fragore subinde experrectis, concitatisque satis temporis sociis, simulque civibus datum, ruere gregatim, citòque ferre militibus opem. Porrò majori tunc, & recentium, seseque inferentium militum numero impulsus partim cæsus, partim faucius, partim, qui muros tenuerat, actus in præceps è manibus est, undique dissipatur, ac funditur Lusitanus. Insidias sollicitudo, impetum virtus, jus defensionis injuriam vicit; cladesque illa tumultuosa longè plus dignitate fecit, quàm cæsorum multitudine nobilis; tres quippe ibi tunc cæcidere Tribuni militum, duo Legionis Instructores, multi Centuriones, ac milites honorarii, inter quos alter Oviædi Comitæ, alter filius Comitæ Castelmeliorii in eodem certamine cæsi; promiscui vulgus ad tringentos interiit. Reliquos Lusitanos, qui in tempore se receperant, aut hostis impetum subterfugerant, effusè cedentes, ac pavidos Petrus Diarius ab urbe cum septingentis egressus equitibus in tergum, & latera carpit, multis cursim ibi confossis, aut faucibus, aliis captivis ad urbem deductis. Casu vel fuga superstites cæteri

exercitum assequuntur, qui castra apud Mori vadum extra tormenti bellici iactum procul ab urbe situm habebat. Civitatis servatae laus ad Simonem Castagnam praecipue defertur, quippe qui prior Lusitanam fraudem deprehendit, & animosius in primis obstitit hosti, mox juventutem urbanam, & canobitas & Clericos quoque frequenter coactos per arma misceri militibus compulit, nec prius ab agendo, cohortando, acriterque pugnando armis insignis, & corpore destitit, quam nobilem urbem & populi copia, & praesidiolorum inopia periclitantem ab hostium insidiis, atque impetu vindicaret.

Hujus porro facinoris vanitas ac praeter opinionem accepta clades Laurentianum ab urbis obsidione deterruit. Igitur triduo post motis à Mori vado copiis populabundus, & ruinis, flammisque infestus excurrit semitas Alburquerquei, cum consilium ex rerum angustia cepisset Dux, adversus agros, ac segetes furere, & direptione, atque incendio exhaurire regionem illam impune velle, aut avocare ex Olivença hostem, ut teterrimae vastitati, & rusticorum fugae atque caedi, & gravidae messis corruptelae succurreret. Ceterum cum haec omnia negligeret Castellensis, imò inde hostis infirmitatem, & vaga, & incerta consilia ejus agnosceret, simul cum astrictior quotidie per hostem, multoque pressior Olivença nunciaretur obsidio, tunc Comes Laurentianus ad praestandas municipio suppetias perinde animo, ac viribus fractior, magisque propterea, quam antea diffusus asperiores jam factu rem perpetrare, adhuc etiam armorum diverticula quaerens, Valentiam tandem adoritur locum natura, & opere strenuum, jurisque Alcantarae Ordinis prisca munificentia, ac pietate Regum addictum. Hic itaque Dux accelerandum ratus, quo minus

Sangermanensis si prius Olivença ruisset, cum victricibus copiis ipsum frustra ibi conantem & inhaerentem circumveniret, belli confestim tormenta disponit, bellatores distribuit, desilire equites jubet, tum ne defessi, laboribusque constricti murorum propugnatores respirandi à certamine spatium ullum haberent, praecipit etiam Laurentianus, ut quinque peditum millia alia aliis succedentia statim per vices, & praelia nunquam intermittentia simul allaborarent, adeo, ut ne hora ulla quidem sive diei sive noctis effluerit à pugna, à clamore, à fusione sanguinis vacua. Ira, & celeritas, & major alio ex hoste longinquo metus animos stimulabat. Hujus enim oppidi excidium ante oculos erat velut amissae propè Olivença solatium, & quasi interitus impendentis effugium, ibique fortiter ideo prementes cum victoria spe cadere, quam desperata victoria obrui ab hostibus cito victoribus qui sublata Olivença advenissent, malebant. Ceterum oppidani, & milites Castellenses haud minori quidem alacritate, animique ferocia, dum hostes irruerent, excipiebant, alii hostibus occurfare, alii muros reficere, jacula, ignes, saxa, granorum quoque candentium acervos, & quidquid esset ad manus materiae torridae & concretae simul, & fluidae certatim è muris proicientes. Par erat utrisque ferocitas animi, impar profecto locus, propè aequalis militum disciplina. Sangermanensis enim qui ab hostium paulò ante captis exploratoribus nonnihil eorum consilii per vim tormentorum excusserat, impensius idcirco loca suspecta muniri jusserat. Valentiae praesertim, cui plus adjecta suspicione metuerat, tuendae Sebastianum Granerum imposuit, fortem ipsum, ac veterem Ducem, cujus virtute, & industria ea tunc egregie oppidana defensio invaluit. Septem omnino dies Valentiam

irritus

irritus oppugnando Lusitanus absumperat, cum semilunare postremo murmen, quod caenobium quoddam caudebat sub nomine Divae Clarae, passusque circiter octoginta procul erat ab oppido, & antea inconsulto à ergo reliquerat hostis, aggreditur; eorantque si potiretur, sperabat Dux Lusitanus nudata subtrahere suorum nihilium ictibus corpora, simul ibi tormentariam erigere sedem, ex qua impune, vel cum minori periculo offendere posset hostem. Sed ea res frustra fuit, quatuor enim angusta, sed altiora, atque solida circumposita propugnacula, quae hoc curruum munimen, caenobiumque tegebant, cum igneas glandes saepissime pluerent, stragem hostium ingentem edebant; nihilominus Lusitani dum nec gravi periculo territi, nec assiduo labore defatigati cum loco satis iniquo, cum hoste superiori, cum multiplici morte inter acervos cadentium, spirantiumque asperiora omnia ausi, passisque ferocius colluctarentur, eò praetervecta caedes, atque obstinatio militum est, ut eos non nisi post sexcentos ferè interfectos, ac totidem vulneratos à temerario illo incepto, in quo plus furor, ardorque spiritus, quam vera virtus agebat, interjectae noctis caligo retraxerit. Interea Sangermanensis Olivençam acerrime conflictabat. Exteriora enim oppidi munimenta alia concussa, alia penitus scissa, alia simul hiantia, & quam cito lapsura erant, fossa quae murorum ambitum circuibat materie congestitia repleta jam propè solum aequabat, & quod plane ruinosa inter tot detrimenta, cladisque exanimavit Saldanium Gubernatorem, majus oppidi propugnaculum paulò ante suffossis, incensisque cuniculis ruptum immani ruina, atque caede repente disiectum est. Intus

praeterea per crebras actas irruptiones aequè improspera, ac felix quamplures milites stationarios belli fortuna consumperat, cum ipsa victoria vincentes quoque deterreret, levisque iactura quaecumque militum gravior in minori numero censetur. Harum difficultatum aculeis, arctiorique praeterea quam egregium decebat, Ducem suomet ipse animo percitus, percussisque Saldanius, ubi sollicitus reputat sancti Laurentii Comitum focis opem conferre diffusum, sua in extrema calamitate desertum, aliena frustra oppugnatum, arma ad ludibrium circumferentem temere divertisse, simul inter eam dubitationem, succurrendique ferè perditis moram tantum adimi sibi virium, & animi, quantum cresceret hostibus, obsidionisque intendendae sollicitudinis, vel quia potius Saldanius huius obsidii insuperabilem molem crederet, nec in tanto quoque discrimine secus esse videri non festinata, quam desperata omnino subsidia, ipse denique per inducias cum Italo Duce pepigit, ut nisi tempore constituto Olivença subventum esset, eam honestis conditionibus traderet. Haec ad sancti Laurentii Comitum impigram tunc adversus Valentiam, at inanem navantem operam allata cum statim essent, graviter hominem perculere; velle enim ita is per ea diverticula videbatur non armis conditione aliqua positus, at extrema lassitudine ablatis, aut in communem perniciem corruptis invadere tandem in oppidum hostes. Itaque vasis continuo collectis, Valentiaeque obsidione soluta primò Portalegrem, inde ad Jurumeniam exercitum ducit. In hoc propiori hostibus loco cum castra metatus esset asperis litteris Olivença Gubernatorem increpuit. *Ne per flagitium, & ignominiam*

Z *vita*

vite ac libertatis usuram quareret; fidei integroque convenire clienti extremum usque ad anhelitum, ultimamque sanguinis guttam in fide, atque officio perstare; bonum verò commilitonem contemnere vitam, quam manus, & arma minimè texerint. Nefarias profectò spurcas sceleris plenas atque in ejus, qui pactus est, caput absque dubio ruituras conditiones cum hoste compositas esse. Atqui minus malitia fortasse, quàm ignavia, & formidine erranti adhuc integrum fore, cum vellet, infamem, ac turpem retractare sententiam, fabrisque abstergere sordes, quas iniqua pactione contraxerat, satius, non errasse profectò esse, at semel prolapsò ad equiorem per consilii mutationem redire viam, laudabile quoque esse; se se planè cum majoribus copiis, quas ex frivolis passim, & citò coire mandaverat locis subsidio celeriter affuturum. Sin autem diutiùs frastasse morari pro militari delectu contigerit, nihil ille propterea aut se, aut patria, aut Lusitano nomine indignum committeret. Hujus sententiæ postquam Saldanio redditæ litteræ sunt, tam procul fuere, ut à proposito virum dejicerent, ut constantius eundem in suscepto quoque deditiois consilio firmaverint. Oppido namque aut hostium impressione, aut belli mox jure per pacta cadenti, subsidia, quæ nisi vana, & fallacia momento advolare oportebat, ipsius Ducis confessione jam nulla, vel fera, vel captiosa fore constabat. Quapropter Saldanius intelligebat, aulico secum potius loquendi more, quàm candido, & serio in Litterarum contextu Laurentianum Comitum usum, aut ipsum illudere per fugacia promissa velle, ut alieno capite sibi caveret, & fortunæ quoque ludibria cognosceret, exultationemque sibi in posterum reservaret, quod si ipse

auditus à Saldanio fuisset, adhuc oppidum staret. Unde enim recentem erueret militem binos per menses lulum minimè nactus, & quas junxerat copias jam inanes per ambitus imminutus? Quod si ita munito, in copiis instructo haud satis nervorum in animo sit dirigere aciem in hostes, & obsidionis claustra perunpere, plus illi probro, ac dedecori fuerit vel armorum fortunam in subsidium non tentavisse, quàm subsidio se destitutum fortunæ succubuisse. Præstito itaque tempore lapsò, quemadmodum pacto sancitum cum Castellensibus fuerat prima illa die Lusitanus binas oppidi portas hostibus, ac bina propugnacula tradidit; omnia postridiè victori permittit. Post Emanuel Saldanius cum duobus millibus, quingentisque ferè peditibus, equitibus verò propè sexcentis armis omnino instructis, explicatisque vexillis egreditur oppidò. Consequitur ipsum deinde è sedibus omnis suisque sarcinis gravis oppidanorum effusa turba, eo sanè concursu & animorum ardore, ut nemo tot municipum unus, manendi quamquam ex pactis facultas omnibus esset, extiterit, cui non plus odiosum Castellæ jugum, quàm patriæ solum jucundum fuisset. Bellicæ munitionis, & comæatus satis relictum in oppido est. Ea sicut ita profectò fuisse videtur, intempestiva deditio, cum aliquot ultra dies sustineri defensio oppidi potuisset, causam deinde rumoribus præbuit vel Saldanii proditio, vel militari fraude illud magni momenti oppidum tam citò interversum apud socios, apud hostes esse jactantibus; increbuitque, sed mendax hæc fama vulgator, dolo, & errore, scilicet per confictam à Sangermanensi Laurentiani nomine epistolam, in qua desperatis oppidi auxiliis, ut æquiores ab hoste conditiones imma-

immatura deditioe redimeret, jussum erat, circumventum esse Saldanium. Verùm hoc idem sponte cum Saldanius animo voluaret, sibi que per eas rationes, quas ementita de more formido subiciebat, deformiora oppidi omnia, & plus quàm re ipsa labefactata jacebant, affingeret, à nemine quidem, nisi proprii metus caligine impulsus, & intimè captus extemporaneam, ac turpem deditioem transegit. In veras propterea gravesque subinde Saldanius criminationes incurrit, nec pro viribus, nec pro fide, nec pro honore veteris Ducis ab ipso fuisse Olivençæ defensionem tractatam, Ulisipponemque statim accitus causam è vinculis dicere cogitur; qua, nimis etiam premente facti recentis invidia, ne in se ipsum fortasse recideret, eam onerante Laurentiano, malè ille per se purgatus perpetuo exilio multatus est. Olivença ita recepta, mæniùmque ruinis, ac celeriter munimentis pristino robori restitutis, ac novo præsidio firmatis, Sangermanensis quia ex voto prima processerant, nunc dimicandi cum hoste cupidus inter elvum & Campomajorem exercitum posuit. Hinc per partes alacriter concurrere, spargere passim incendia, repetere cædes, cumulare rapinas, fædiora quoque minari, si ita fortasse invitum, ac reluctantem verecundia, vel iræ stimulis incitatum, aut vastitatis coercendæ causa commotum trahere Lusitanum ad æquum certamen posset. Laurentianum verò, propè Jurumeniam locatis castris, vel quia sua ita interesset, vel quia nondum ab Olivençæ ruina conceptum excusserat metum, nec indignatio, nec pudor, nec ploratus aggressium, ignisque fumantium passim tectorum, nec quingentorum etiam accessio, qui serò Ulisipponem venerant militum deserere castra movebant, aut conferre cum hoste signa. Ubi ergo videt Sangermanensis

neque industria, neque vi, neque irarum aculeis ad pugnam Lusitanum elici posse, in ejus conspectu Moronem cum omnibus copiis aggreditur, ita facilè ratus, vel oppido mox subventuro sine mora cum hoste congregari, vel subsidiis hoc destitutum parvo negotio in potestatem redigere. Jacet oppidum circa marginem Anæ situm, & tum amnis trajectui, tum Olivençæ retinendæ opportunum. Structura murorum ejus ad coagmentationis antiquæ genus magna ex parte interlita luto erat; solidiores alibi lateres duratque temporibus; fortior ei arx assidebat. Strenuè impetuque hoc maximè adorsus Sangermanensis, belli tormenta, quorum plurima secum habebat, confestim aptari jussit, hisque incessanter quatere oppidi mænia jussit. At municipales, militisque præsidarii, quibus excisæ paulò ante Olivençæ ante oculos terror, ac species observabatur, & qui in majori negotio vicerant, eos minus esse celerius executuros arbitrabantur, parisi subeundæ fortunæ pavore dejecti, nullo præmissis virtutis indicio, ideòque Morone statim deserto, ad arcem, quæ prævalida erat, confugiunt. Ea ipsa re latus Sangermanensis, qui tam citò sine impendio, sine cruore haud contemnendum oppidum occupasset, eum utilius sibi esse censeret, antequam prælii cum hoste discrimen adiret, vincere arcem, & Moronem in tuto ponere, nunc ipse pugnam, quia versa res erat, detrectans contra arcem enixius allaborabat. Interea Comes Laurentianus, & si paulò ante vanam ob gloriam, & cum certo regni discrimine signa cum hoste conferre metuerat, jam ex rerum eventu mutato consilio utcumque anhelabat vehementer adstrictæ, & quàm celerrimè peritura sine subsidio arcis extremas ferre suppetias, ne eo parvo

scilicet intervallo alia super aliam adjecta clades sine obice passim, oppidatimque serpendo totius regni tandem exitio desineret. Res tamen aspera erat. Nam inter arcem & Lusitanas copias inflatus amnis intercorrebat, plenus alveus, & vorticosus, vada incerta, atque lubrica, hinc ideo errantia, inde abrepta vi aquarum vestigia ingredientibus erant, simul eques pedesque Sangermanensis imperio, quae intererat vadum, longè, latèque circumfederat ripam, transitumque intercluserat; levia præterea prælia, quae vadando vel circa ripam casu, aut periculo virium, aut conviciorum irritamento conferebantur, ut plurimum luctuosa, nimisque cruenta Lusitanis inciderant. Itaque super trajectionis difficultatem, & inaequalem omnino cum hoste, cum fluctibus pugna ex tristibus etiam armorum jactis fortuito proludiis totius certaminis omen, & aleam Dux Lusitanus horrebat. Quae ubi Joannes Ferreira, qui custos erat arcis agnovit, seque igni, ferroque simul, & fame peti; omnia esse circum hostilia, obsessisque maximè infesta, & cum tempore, & mora magis quoque futura minacia, socios præterea, qui frustra, & sæpè subsidia inferenda tentarant, rejectos, & pavidos fugam spectare potius, quam arce conclusos, & esurie ferroque pressos periculo eximere; undecima tandem ab oppido obsessio die, arcis deditio, & liberam sibi, militibus, incolis discessionem cum hoste pactus, vacuo relicto habitatoribus oppido in Lusitaniã recessit. His rebus ita confectis victor Sangermanensis Badacocium cum exercitu redit. Jurumeniam deinde statim oppugnaturus ad rem necessaria parabat. At summa cum ætas flueret, ac solito magis ardore flagraret, æstusque prope incredibili, ac siccitate loci, unde plurimè per id tempus corporis ægritudines scatent, illius orae tractus arefcat, & sole ardeat, prudentius hoc facinus distulit. Tunc Lusi-

tanus, qui aliquot ante diebus arcem Olivæ fortuito ceperat, atque munierat, postquam Olivençæ ruinam cernit, simul hanc arcem illi propinquam, in hostico solâ accessu nedum tutela difficilem, ne ea aliquando potiri liceret hosti ipsam demoliri constituit, qua per cuniculos tandem disjecta certi laboris fructus, & gloria prærepta hosti, munimenti commoditas Lusitanis ablata est.

Cæterum Olivençæ jactura Aloisiam Gusmanam, quae Lusitaniam administrabat, supra modum animo afflixit cum alta spe decidentem, qua truces inferendas Castellæ clades, vanè, ac superbè conceperat animo, tum maximè veritam ipsam, ne suæ fortasse novique regiminis culpæ successum verteret populus, quàm fortuna sustinisset. Satis illa præterea sciebat, & animo recurabat, novum præcipuè regnorum regimen, bona ubi opinio nondum invaluit, à fortuitorum momento pendentes suas rationes, & fidem habere; simul casus non rationes casuum, & causas insulse, aut malignè attendere populum, ejusque mordaces in ministros latratus, & quæstus effusos reflectere tandem in Principis morsum. Vehementer igitur perturbata, & in se anxiosa mulier ambitiosa, quo deprimere modo elatos successibus hostes posset, suosque trepidos querulosque feliciori quoque conatu ad vires, ac spes resumendas arrigere, statuit ultra fines Castellæ transferre arma, ibique oppugnare præclaram aliquam urbem, quo ex virium suarum animique ostentatione Castellensibus cresceret terror, atque in medio tunc sita Olivença, Castellæque circumcisâ subsidiis facilius relaberetur. Hoc quidem consilio mulier fœdere rursus cum Gallis, Anglisque & Lusitanæ novissimo Rege sancito, multoque inde per pecuniam conducto milite, jussit sexdecim

pedi

peditum millia, equitum verò quatuor circiter millia properè cogi; isque copiis moderandis, senatu annuente, præfecit Joannem Mendum Vasconcellum, veterem ipsum Ducem, & qui sub Regis Catholici auspiciis meruerat quondam in Belgio. Post hæc Status Senatus de ratione belli gerendi Uliisippone consulitur, isque frequens cum illis copiis ex mente Aloisæ Badacocium petendum censuit. Res ipsa plausibilis erat; plus famæ quidem quàm oneris, sive periculi in ea suscipienda proponebatur; pompa, & copiarum quædam jactantia magis, quàm vis, aut rerum discrimen novo regimini, angusto regno conveniebat. Ad hæc si illa urbs cecidisset, Olivençæ etiam excidium ratione situs præclusæ tractura erat. Et porro jam prius Aloisiam, quae sola plus poterat, aperuisse sententiam suam, in re etiam ancipiti calculorum omnium ad se contractio, sive corruptio fuisset. Inter hæc præparanda Sangermanensis, qui eo tempore Badacocii cum diminuto præsidio commorabatur, tanti apparatus fama, strepitusque commotus, sollicitusque monet Arum primum ministrum Catholici Regis, exiguo Badacocium præsidio militum, alimenterum inopia, fluxis jam, ac vetustatis labe corrosis, manibusque prope caducis in summo periculo verti, eo, sibi namque per fidos exploratores compertum fuerat hostilem, quia adeo latè obstrepebat, conatum, & impetum evasurum. Audit hæc Arus; verum ut Hispana cunctatio, quae in rebus plurimis sæpè sapit, incredulitatis interdum, & cujusdam quasi pigritiæ desipit vitio, & feri subsidii, consilii sive spremit tunc Arus, ut nimis creduli monita Ducis, incredibilia sibi narrari putans, quos scilicet propriæ

fatis habebat rotis viribus occupatos, iis hoste valentissimo provocato, gloriæ atque imperii amplificandi libidinem incessisse; responsum idcirco dedit Sangermanensi. Prospiceret quidem ne infidis, aut levibus ipse exploratoribus uteretur. Durius enim sibi videri, velle inconsulto Castellam appetere hostes de Lusitano etiam regno adhuc improsperè litigantes. Ea de re tamen jam certior factus Sangermanensis ex locis propinquis cibaria, bellique munitionem, & militare præsidium, quantum pro tempore, & viribus licuit in urbem contraxit, ita ut urbanae tutelæ promptos eo tempore in armis enumeraret equites ferè bis mille, quingentos quoque supra tyrones veteres milites, & plurimos cives ingenio, ac robore ætatis prælio gerendo idoneos. Paucis interjectis diebus, Badacocio adversæ, infestæque cum magno terrore civium appropinquantes Lusitanorum copiae conspectæ sunt. Anæ circa ripam opposita ea frequens ac celebris jacet urbs. Latus magis quàm altus ab illa parte decurrens funditur amnis, isque vado per reliquum anni turgentibus aquis impervius, cum per id temporis veris extremum protereret ætas, multis in locis, nudatis ea parte vadis, transitum exhibebat. Pons lapideus, & nobilis flumini impositus ripas urbemque committit. Hæc ipsa partim in plano, pars in deflexo cujusdam substratâ clivi inaequali, ac sinuoso porrigitur solo, muros circumpositos habet, sed veteri, fragillique structura, & rimis quoque interpositis labiles, arcem in ejusdem, quo sedet, collis acumine sitam, atque ex altera fluminis ripa validum propugnaculum, cui S. Christophori nomen adjectum. Tum vero Sangermanensis propius, ac citius, quàm antea credebat, exercitum Lusitanum intuitus, quia tempore adhuc egebat, quo urbem penitus communiret, plures immisit equitum turmas,

Z 3 que

quæ appropinquans aciem remorarentur. Cæterum Dux Lusitanus, qui meliori sane consilio pro peritorum iudicio auspicari facinus potuisset, temerè initio versus contra Sancti Christophori propugnaculum, ibi ut armorum primum impetum fregit, nervosque recentes debilitavit, ita minùs deinde ad belli summam conficiendam, quæ propugnacula, & arces trahabat, armorum, & virium attulit. Hoc propugnaculum ultra fluminis ripam, & collis in vertice positum, ad teli propè jactum ab arce urbis, & flumine distans eminent, cingitur fossa, aliisque majoribus munimentis, quæ ars nova, & ipsa elegantior militiæ commenta est. Bonaventura Tarracora tormentorum Præfectus, & propugnaculi custos, cum tentamenta prospiceret hostium alia adjecerat munimenta, ac bina præcipue rostra, quæ ad triginta passus extendebantur. Tumuli quidam editiores patenti campo interjecti, atque eidem propugnaculo oppositi prominebant. Hos occupat Lusitanus, ibique tormentis majoribus constitutis assidue, ac vehementer propugnaculum verberabat. Postridiè alium & eo, quem antea occupaverat aptiorem arripit locum ut propugnaculo magis propinquum, atque inde perpetuo candentium globorum jactu illud acerrimè urget, mox aggerem jactis, obsidionalisque aperit vias ad milites fossorésque tegendos; fervet, ardētque certatim militum labor, & copia, ut ardentius homines solent rerum omnium capessere initia. Inter hæc Castellenses, frequenter in hostes interdiu noctuque irruptionibus factis, artifices, militésque cædebant, & eorum opera lacerabant modò flammis coniectis, modò armis, lapidibus contis in operarios, & opera impactis; eorum tamen ardore, impetūque subinde restincto, capta jam

opera diligentius repetebantur. Semel præsertim cum enixius, ac propius propugnaculi rostra Lusitanus impeteret, ibique novo tum milite fortè auctus astaret Tarracora Præfectus, ampliori numero, atque fiducia, hortamentoque, qui aderat, conciti Ducis Castellæ milites irruentes, cruentum, sævumque certamen circa opera contrahunt. Cernit hoc Vasconcellus, suosque ferocius impulsos concidere alios, dare alios prementibus terga; simul labores operum intermissos, ac planè labefactatos perque suorum tumultum, & fugam alacriores hostes ulterius inferre gradum, mandatque ut Turrii, sanctique Joannis Comites, iique Tribuni militum binis legionibus sumptis ferrent properè auxilia cedentibus sociis, aut saltem certamen æquarent. Iussi subito Duces recenti cum milite accurrunt, & quanquam prælio partim defessos, partim metu dilapsos, aut fugam eo tempore socios circumspicientes offendunt, contrahere se tamen, colligere spiritus, atque instaurare certamen milites cogunt. Sed cum nihilominus super adjecta subsidia Castellensis urgeret; & ipse jam animosus Lusitano rorantia cruore tractaret arma, alacriusque pedem super cæforum corporum stragem efferret, simul cum segnior ad pugnam paulò antè fugatus, ac pulsus rediret miles, novique qui subsidiis accesserat, inter horum segnitiam, & moram calor, & impectus refrigeret: tunc, & qui prior dimicaverat Lusitanus, & subsidiarius quoque miles obteritur, totaque acies penitus dissipata, atque in fugam conversa est: fugientes non sequitur victor, at ibi consistens, obsidionalia ubi opera erant, post hæc lacera, attrita penitusque convulsa, paucis amissis, in propugnaculum se recepit.

Cæte

Cæterum quod egregiè inter arma pepererat Castellensibus virtus, dolus subinde pro Lusitanis æquavit. Fallacem enim per emissarium Sangermanensis admonitus tria nempè peditum millia in hostilis exercitus supplementum cum commeatus copia Ulisippone profecta Badacocium appropinquare præcepit Ferdinando Caravaglio, ut duobus equitum millibus, aliisque lectis cohortibus sumptis, prius in hostis occursum tenderet, quam reliquis ille copiis, quæ propugnaculum oppugnabant, aggregaretur. Caravaglius accelerato cursu in via circa Elvum assequitur hostem. Utrique ibi se pugne comparant, alacres animo Castellenses, quod loco opportuno, numero impares, & quasi repenti intereptos per errorem crederent hostes, at hostes alacriores, quod utique scirent jam delatoris perfidia falsos, omni receptu prorsus secluso, internecone delendos Castellæ milites trahi, idem enim emissarius, qui novum Ulisippone militem accessurum detulerat Vasconcello, ab eodem extemplo ad Sangermani Ducem remissus fraudi materiem fallendo præbuit, ut quos hostibus obviam missurus erat Sangermanensis, iis Lusitanus, trifariam divisus copiis per vim, per insidias intercluderet iter. Vix dum igitur hostis facies, & fulgor armorum, & clamor solito major elatus, & nimia in hoste fiducia ex propinquo conspecta sunt, cum statim sensit se Castellensis sine ope, sine spe opis passim hostibus circumfusum, ad cædem fraude projectum, & undique insidiis, ac ferro clausum, & quod ægrè se quoque primo certamine elapsum, in strenuiores alias subinde hostium, quæ aliunde transitum intercluserant, incidere copias necesse erat. Itaque haud robore minùs, quam animo destitutus, & perturbatus, & formidine propè tor-

pens, vix primò libatis viribus, pedes propemodum totus fœde humi concisus jacuit, celeritate adjutus equorum in avia diffugit eques. Tres Duces capti; Ferdinandus Caravaglius egregiè dimicans cecidit. Hoc successu, & quod ejus actu potissimum contigisset, Vasconcellus mirificè elatus, quosdam impellit equitum turmas, habitum urbis, & situm proximè contemplatum, simul eorum, qui in urbis erant custodia, ut pro rei summa vires, & animi nervos experirentur. Properat eques, accedit ad pontem, alacer subit, at in limine statim offendit, prævalida nempè manu, qui cum circumfederat locum obseptus. Ibi ergo strenuè sursum, deorsum inferendo, aut vim repellendo, cum utrique se acerrimè impellerent, tetra luctatio committitur, sed explicare se equitem, intendere vim, utique impetu equorum cum prohiberet angustia loci, atque ex adverso pedestris impulsus, ut in arcto collectior, vegetiorque vehementius incumberet, Lusitani partim ferro, partim labendo gurgitibus hausti, nonnulli protriti in faucibus pontis sunt, plerique rejecti, atque expulsis confugiunt ad aciem, quæ supra fluminis ripam, ne in situs se angustiis elideret militum multitudo confederat. Inter hæc Sancti Christophori propugnaculum omni arte, conatūque militiæ impensius oppugnabatur, crebræque ex eodem munimine obsessorum irruptiones, ac levia interdum exercita prælia ejusdem loci propugnatores, ut sæpè victos, ut sæpè victores penè confecerant. Idipsum Sangermanensis intelligens, & providere quoque desiderans, duas, quæ tunc in Bætica versabantur, quam citò in urbis subsidium legiones venire iussit. Legio una erat ex Hispanis, veteranisque constituta militibus, cui præerat Marchio Lanzerottus, ex Hibernensibus

Z 4 altera

altera fortissimi Ducis Gualterii Ungani pariter Hibernensis fidei, atque officio commissa. Binæ hujusmodi legiones itineribus magnis emensis noctis silentio Badacocium ingrediuntur, & quia de via fessis, ætivoque ardore solutis cibus, & quies necessaria militibus erant, curare tunc corpora jussit Sangermanensis. Inde consultū primarios Duce saccersit, ibiq; dum spes, dum metus, dum discrimina rerum, improvisique fortunæ casus quasi in libram conjecta penduntur, ferè nemine discrepante conveniunt, ut cum his legionibus statim, quâcumque pateret enitentibus aditus per summum quoque discrimen munimento labanti subveniretur. Veruntamen Lusitanus, qui paulò post intellexerat nova hosti subsidia supervenisse, in rei conjecturam adductus quàm per illa spectaret hostis, & planè impedire paratus, cum perpetua quadam ruina, & saxorum, & hominum strage, alternante fortuna vices, munita revellerentur, insuper sex elegit ex acie tota militum millia qui strenuiorem impressionem intenderent. Continuus etiam agger à capite pontis, qui urbem conjungit, ad propugnaculum ferebatur, quâ ultrò, citroque Castellensium subsidia meabant, rerumque internuntii. Hunc magno cum impetu, & numero aggressus, eoque perfracto, ac rescisso trucique pugna potitus hostis, jam propugnaculi, & urbis communionem abstulerat, & nunc idem erat impedimento, quo cohortes illæ subsidiariæ præcluso inde per vulsionem aggeris transitu nonnisi extremis jactatæ periculis possent ad propugnaculum pervenire. Ad hæc majori quidem fiducia, & multitudine Lusitani munimentum prementes, jam rostra propugnaculi ceperant, ruinasque intermedias transierant, simul bomborum fragor, labesque murorum & hinc

militum clamor, & concursatio, hinc concitatio, impetûsque instantium cecidentiumque, & quædam velut injecta militibus rabies, cum plerâque strata jacerent, & reliqua passim ruerent, irreparabile quàm primùm excidium propugnaculo minitabantur. Rursus igitur inter Ducēs qui cura, metûque suspensū in pontis limine stabant, quibusque districtè mandatum fuerat per cæca, & obversa quæque pericula cum illis copiis succurrere propugnaculo, consultum ibidem est, utrum aggere nuper amisso, interclusa militibus via, omnia obtinente furore hostium, qui audacia, numero, loco superiores omninò erant, dare tunc expediret sociis laborantibus opem, cum variata maximè ratio, in quam ceciderat summi Ducis imperium, esset, desperata propè munimenti defensio, ac perituum certè subsidium eò usque afflictis, ac perditis rebus nova quasi clades adjecta Ducibus videretur. Tenuit inter illos difficultatis inexplicabiles æstus perlongum militaris industria cõsiliium; tandem in Marchionis Lanzarotti, Tribunique sententiam itum, qui censuit, quoniam prorsus omittire illam non oportebat, consiliûmque eo tempore à casu, & fortuna, quæ non semel temeritatem adjuverat, non à ratione, & judicio petendum in tanto discrimine esset, ut ejusdem Legionis Instructor, duo fortiores quoque Centuriones cum lectissimis centum sexaginta militibus obviam progredientes tentarent, si fortè possent, hostium perrumpere cuneos, & per invia, cruenta cuspidibus sibi viam ad propugnaculum aperire; Res ita per Duces decreta pari subinde virtute confecta est. Fuitque hic insignis legionis Instructor Lucas Segura, Centuriones verò Joannes Villafanga, & Antonius Panetaqua adolescens Tribuni filius, quibus etiam binæ in subsidium turmæ equitum

equitum accessere. Hos impavidè, properèque in se milites adventantes cum Lusitanus aspiceret, quatuor equitum agmina, peditèque supra trecentos in illos statim infestos egit, ita porrò facillè factu ratus projectioris audaciæ, paucosque admodum hostes superiori illo numero confestim obrutum iri. Atqui non ad calculos numerosque belli fortuna victoriam vocat; virtus, & fortuita per sepe causæ totius certaminis exitum contrahunt. Primò enim congressus eques cum equite funditur Castellensis; effusa, præceptisque hujus equitis fuga in eodem cum pugna propè jam inhærent, Castellenses pedites versa ingenti omnes tumultu, impetûque conturbat, ac miscet. Res Castellensis afflictæ, pœnas dedisse temeritas videbatur. Villafanga quoque Centurione per equifurentis ictum haud leviter faucio. Cæterum dum Lusitani equitatus ira plus, quàm consilio proventus hostilem rapidè fugientem persequitur, & inde expeditum, & vacuum relinquit qui ibi resisterant hostibus locum, tunc pedites Castellenses, qui alas pandendo viam transeuntibus fecerant, in se iterum clausi, suisque ordinibus restituti simul metu, simul obice liberati alacrius progrediuntur, ac per mediam & impigrè dimicantem illam peditum aciem, quæ sese objecerat venientibus obviam investit usque ad propugnaculi summitatem magnis animis, laceratque redundantem cruore sibi cursum, & aditum patefaciunt, uno duntaxat pro multis hostium confossis honorario milite amisso. Tum verò Bonaventura propugnaculi Præses recentes statim, ac subsidiarios milites ipsos invadere in hostes, qui murorum super ruinas, captæque nuper rostra sese firmiter communiverant, jubet. Hoc temerarium, & nimis profectò audax Seguræ visum Ducis imperium est,

quod exiguam nempe militum manum millibus pene hostibus, acriterque in eo loco munitis opponeret, ne precariam tamen hucusque inter acies, & arma traductam vitam, & minori fortasse de causâ propediem interituram ignaviæ, aut contumaciæ crimine aspergeret, ferox, incautus, suoque irritatus ipse periculo cum paucis militibus turbini similis movens primùm quoddam munimentum aggreditur, quod brevi intervallo cum à majori propugnaculo abesset, hoc acerrimè quatibat, ubi aliis cæde constratis, aliis summotis primo impetu Lusitanis ea victrix acies desertum munimen occupat, stabilitque, eodem subinde ardore, animoque admodum paucis adjunctis propugnaculi rostra petit, sed cum longè inæqualis, & iniqua profectò pugna inter partes pari ferocia, nervis imparibus incumbentes committeretur, ibidem Segura Dux hostium numero circumventus, prior ubi excussa scloporum tempestas est, binis adactis per viscera pilis moribundus procubuit, Antonius Panetaqua Centurio brachio glande confixus, plures ignobiles cæsi, cladis reliquæ, quod nuper ipsæ per vim receperant, ad munimentum confugiunt, quibus Bonaventura centum sclopetariis in subsidium adjectis, illius quanquam omninò asperam loci tutelam sustinuit. His rebus tumultuose, & præliari impetu potius, quàm spe, aut disciplina militiæ peractis, quia nox appetebat, misit Bonaventura, qui Sangermanensi renunciaret, ne unius quidem intervallo diei amplius defendi propugnaculum posse, nisi ab ejusdem rostris, contiguisque ruinis, unde infestissimus prominebat hostis repelleretur. Validis itaque auxiliis, iisque celeribus opus esse ne tantum effusi laboris, & sanguinis brevis propugnaculi casus absorbeat. Ad ea Sangermanensis

manensis confestim Marchionem Lanzerottum cum octingentis veteranis militibus, aliisque Ducibus, ac bellatoribus honorariis qui præclari cujusque facinoris gloriam per laceßita quoque pericula repetebant, jubet propugnaculo præsto esse, & quanquam per medios euntibus hostes ea lætuosa, ac propè inexplicabilis semita videretur, prioris tamen exemplum transvecti tutò subsidii speciem periculi minuebat. Hac igitur prima luce per pontem egressa acies, & initio detrusis, qui aggerem proximum defendebant, eoque perfunctoriè discisso, fatis hostium cruore resperfa, ferociùs propugnaculi rostra, ubi dudum infederat Lusitanus, adoritur. Porro tunc undique Lusitani in loci retenti defensionem magno numero confluentes pugnam atrocem ineunt, hinc virtus, & copia, hinc minorum numero audacia, furorque militum mori in vestigio nitentium cum utrinque fortunæ successum, ac penè vires librarent. Dum verò alii ita urgent, alii cedunt, alii rejecti rursus incurunt, complures faucii, cæsi que cadunt circuncursans tum ibi clamore, & exemplo, gravioribusque volutatus ipse periculis aderat omnibus Marchio; hostis tamen cum à fronte, & à tergo numero afflueret, cæsi que agminum Duces commilitonum quoque stragem contraherent, ferreæ tandem fistulæ pila transverberatus, & gladio ictus, hæcenus spirans cecidit; ex vulnere porro sæpiùs in pedes erigere se Lanzerottum vires defecere conantem, poplitibus denique nixus trepido gladio, & sanguine passim oppletus cum socios hortatur, & convicio, manùque provocat hostes, eo metum, & iram spectaculo suspendente stupentibus similes hostes, utrinque constiterant. Ad Antonium interim Panetaquam vulnerati Marchionis filium fama, quæ aliquid ferè semper af-

fingit, perlata est, patrem pugnantem occubuisse. Is igitur ultionis impetu præceps, raptim, qui juxta se erant, militibus sumptis, per confertissimos hostes invecus ad alterum propugnaculi rostrum irrumpit; patremque ibi offendit adhuc spirantem, & loquelæ, mentisque compotem. Mæstus paulisper, ac tacitus sistit, plorans subinde patrem amplectitur, cumque ad commune solatium in ejus complexu, & osculo moraretur, collectis ab animo viribus durè increpatur à patre. Arctioris officii filium obstringere curam adeò insultantem, & more suo vanescentem contundere hostem, ac se præbentem arripere palmam, quàm inertis jam luctu, fletuque propè muliebri tandiu inharere cadaveri, ita sibi justa perfolvi, ita magnificè parentari, si occisus ipse, non acie victus interjisset. Quæ extremos inter anhelitus missa verba, cum vigorem, ac stimulos ultrò jam concitatis militibus addidissent, eos tum pudore commotos, tum ira, ac vindicta calentes in densatos hostium ordines rapiunt. Instauratur itaque pugna, sed multò quàm antea trucior, nulla arte, nullo ordine, nullo imperio prout sua quemque fors, imperiisque provexerat, aut sese collidentium hominum æstus impulerat. Jamque tum propugnaculi rostra, quæ occupaverat hostis, à Castellensibus pulsabantur, eaque plures subierant, alii subliebant, aut hærentes in margine stabant, cumque angustia, sitisque lubricum minimè pateretur, qui jam rostra tenebant, extendere se, vel in orbem redigere milites, hinc integri faucis, & victi victoribus misti, nonnulli positis armis manu, & lacertis urgebant, alii colluctantibus similes cum hoste complexi sese unà deorsum præcipites dabant; undique fremitus, volutatio, reciproca cædes rerum omnium confusio, ac perturbatio erat.

Isque

Isque pertinax exitit Castellensium pugnantium ardor, atque ea animorum, corporumque jactatio, ut fusi tandem, pulsique hostes cruenta vestigiis propugnaculi rostra, & murorum quoque ruinas casorum cumulis aucta defererent, quos in fugam cæde, à terrore Castellensis averfos usque ad castrorum receptum in terga pugnano sectatur. Paulò post Lusitanus se ubi fractus recepit, metumque discussit, cum mirabundus animo volvit, parva se militum manu delusum magis, quàm victum turpem fugam arripuisse, quàm delendæ ignominie causa, quàm victoriæ, quàm proniorem arbitratur, excitatus illecebris iterum, atque iterum vehementem impetum fecit in propugnaculi rostra. Verum ne dum bis fractus, & profligatus inde recessit, sed cum spe etiam omninò abscissa propugnaculi potiundi. Igitur Vasconcellus cum infructuoso, vanoque integri mensis labore, tantoque profuso nequicquam sanguine, ac cæde de propugnaculo desperaret, opinione jam ipse defectus, ac viribus mutilatus ad urbis se tandem obsidionem applicuit. Jam antea per otium & quasdam solutas militum turmas, cum propugnaculum peteret, succisivo ille tempore cæperat Badacocium circumvallare, nunc verò propugnaculo profusus omisso, eò universos belli conatus, ac nervos contulit. Cæterum dum aggeris spes per circuitum extendebatur, ibique sueta stativa militibus, & minora munimina fingebantur, aliæque illis opposita semetipfos, urbemque tuentes Castellenses celeriter excitabant, cum alii prohibere tum alios, & utrique subruere vicissim constructa opificia laborant, quæ sita, & fortuita persæpè atque leviamomenta certaminum, & plus aliquando per occasionem incensa, ac subinde viribus aucta utroque milites

exercebant. Jamque Dux Sangermani solutis omninò stipendiis, ac bellatorum inito numero præter affixos stationibus milites, quos urbis, & circumjectorum custodia locorum habebat, cum plures sua spontè, aut officio ad illum armorum strepitum convenissent, tunc sibi ad manus adesse comperit equitum tria circiter millia, peditum paulò ampliùs, hisque velitaribus copiis perpetuò Dux invehebatur in hostes campos nunc persultantes, nunc aggerem molientes, plerumque ob virium experimenta, specimenque virtutis inter eas gentes æmulas ostentandum præliares ex composito in medio concursiones agentes.

Fuit ea præsertim memoria digna, quæ adversus alium qui Venti, alium, qui Maia dicitur, haud multum se ipsis, nec procul ab urbe distantes colles, pugna commissa est, Castellensium, Ducis imperio, præsidium utriusque collis verticem occupaverat. Jusserat etiam Sangermanensis, quando alteri eorum infestus Lusitanus incurreret, mutuis ex propinquo subsidiis se invicem adjuvare; nam si collem utrumque simul peteret Lusitanus ea dissectarum imbecillitas virium in hoste, fragilisque ab utraque parte conatus utrumque servare collem haud difficile potuisset, si alium post alium aggrediretur, utrique sanè cum alter alteri auxilio esset, subsidia reciproca valuissent. In prospectu exercitus, & castris, urbique interposita stabant duo illa munita juga, quæ urbi præsidium, hosti molestiam, utrisque promptam certaminis causam denunciabant. Anxius ob id Vasconcellus occasionem circumspectabat, qua aliis belli negotiis, & curis implicitus hostis, aut fortè robore diminutus, aut fraudibus captus ea sibi in tempore aggredienda collium præsidia relinqueret: fortè paulò post accidit, ut Castellensium tur-

ma

ma equitum peditumque ad varia ob- eunda militiae munia distracta pars comitatum pergerent interceptum, quem Ulisipponem advenire falso, & per altum jactaverat Vasconcellus, pars longius abessent, ut agmina quaedam auxiliaria, ex Batica venientia reciperent, tegerentque, pauci propterea in campo subsisterent, qui Lusitanum novi aliquid forsitan molientem comprimerent. Latus igitur Vasconcellus simul fraude, simul affante fortuna bene sibi gerendae rei opportunitatem illapsam, paucis relictis, qui munitionum, vallisque surgentis structuram defenderent, quique vaga, & soluta Castellae agmina, si eò forte coirent, impeterentque, vi populsarent, reliquas statim partitas copias his, qui Castellensium infessi praesidio erant, binis collibus admoveret. Non confragosa, aut vestigiis abscissa, sed leni sublata fastigio clivorum juga surgebant, ascensus tamen armato, desuperque retruso difficilis asperiores praebat subeuntibus pugnam. Primum ergo majoribus sclopiis procul utrinque concursum, & rursus, ac sapius haec glandium effusa procella est, dum verò his, qui supernè certabant, suffecit bellicus pulvis, foedior utique Lusitanis, cum aptius in subiectos caderent ictus, caedes illata est; eorumque tum ferè nemo sive industria, sive conatibus potuit, in jugorum sublimia niti, belli deinde pulvis absumptus cum animos simul, & vires Castellensibus frangeret, cessarentque ea majora per ignem contorta fulmina belli, tunc alacer Lusitanus, & quod mollior ibi esset ascensus sensim progredi cepit, & collis summitatem attingere. Castellenses projectis tum sclopiis, hastisque statim prelongis arreptis, punctumque libratis, quia iis quanquam virium dimidium ex defectu nitrati pulveris, & fiducia quoque deesset, aderat tamen

superior obsistentibus locus, proinde nonnullos temerè subeuntes praecipitant, alios transversos districtis mucronibus agunt, pectore adversò nitentes quosdam excipiunt; sic instabilis, varia, utrisque cruenta producit pugna. Industria denique potius quam militum vis, sive numerus Lusitanis collium victoriam dedit. Eodem enim tempore Lusitanus diversos pugnaeque opportunos cacuminis locos aggreditur, sed alium alio acrius, ita enixius dum Castellensis unum urgeri conspicit locum, eoque fortè subacto patere statim hostibus aditum in totius collis possessionem, alterius idcirco, qui minus tunc laborabat, loci praesidio imminuto, illuc ubi majus periculum erat fortiores inde milites transfert. Quo viso tunc Lusitanus cum multis hominibus circumvectus eam ipsam debilitatam ademptis militibus partem ferocius invasit, ac subito cepit; in terga inde irruit ex altera parte pugnantium, jamque verticis planè potens in confusam, ac trepidam hostium aciem impingit, ac penitus solvit. Tum etiam qui ab altera parte pugnant, insiliunt, Castellensesque undique circumfusi, ac propemodum irretiti, cum nec fugae ibi satis, nec praelio essent, omnes capti, caesive collem hostibus concessere. Pari propè modo, ac fortuna alter collis ablati est, qui à Vasconcello statim ampliori praesidio muniti sunt. Talis utriusque collis exitus fuit. Res autem sefellit Sangermanensem, quod omnes ferè copias ad amborum collium aggressionem Lusitanus impulerat, satisque propterea occupatus, implicatusque in sua defensione divisim erat uterque collis, & praesidium insuper iter erat, quo alter alteri subveniret, reliqua verò, & rara ipsa agmina Castellensium, quae ad rerum fortuita, improvisosque Lusitani conatus reservata secum habebat Sangermanensis,

germanensis, ne oppressa fortasse, cum subsidia tentarent, à longè majori hostium numero forent, abstinere tunc à certamine, sociisque ferendis auxiliis jusserat Dux. Inflatu eo actu secundo rerum Dux Lusitanus, subinde propugnaculum Sancti Gabrielis, quod exiguo teneretur praesidio, & receptorum praeterea collium tutela, valloque circumducendo, obstruendaeque protinus urbi aptissimum censeretur, invadit, parvòque negotio occupat. Hoc properè capto, durius revera consilio ejus obstabat propugnaculum aliud Sancti Michaelis nomine dictum, idque in itinere situm, quod Talavera fert Badacocium, quae alimenta, munitiones, & subsidiaria quaeque cohortes in urbem obsessam immittebantur; idipsum enim ut perutile obsessis maxima cura, & labore praevallidaque statione firmatum, cum peteret hostis, profluvio sibi cruoris, ruptisque coemendum esse conatibus videbatur. Aderant etiam eodem tempore omnes Castellensium reversae ab expeditionibus copiae, quas, cum in dubio propugnaculum foret, efflictim esse, constabat, tanto omnium periculo subventuras. Imago praeterea recens tanta cum clade, ac dedecore propugnaculi frustra primum tentati cum verecundia, & horrore ante oculos versabatur. Hac animo volutantem à facinore Ducem arcebat. Caterum, cum, integro illo Castellensibus propugnaculo, irrita planè civitatis obsessio foret, atque id omnino oppugnandum esset, aut cum infamia abeundum, tum demum omnem hostis adversus illud industriam curas, nervosque coegit. Tormentariis extractis itaque fedibus verberare saepe munimen, rescindere muros, disturbare, aut cadere passim propugnatores, nil remissum, nil intermissum, aut modicum à principio certaminis erat; eminus, cominul-

que pralearis furor, & impetus exardebat. Unganus Hybernicus vir strenuus, & acer defensoribus imperabat, qui ut frequentes incurfus, ac multitudo sinebat hostium, omnia sollicitè circumspiciens, fortiterque decertans quantum humana poterat ope, ac solertia continuis assultibus omni studio, ac virtute reluctabatur. Inter laceros ictibus muros, & inter eas, & in eos qui illos fortiter propugnabant impressiones proximè incussas, acie quoque instructa dispositi, cum multitudine affluerent, circumstant armati hostes praefulgentibus armis praesto, citòque sine ullo dubio futura Castellensium subsidia ad conflictum operientes. Id ministerii jam Duci Ossunensi magistro equitum, quod sibi hoc acriter poposcisset Sangermani Dux imposuerat, cui & sclopetariorum quoque manus addiderat, qui progredientes in hostes equites tegerent, sed fortè aut distorto consilio accidit, ut tunc se juncti ab equitibus pedites soli, & enerves temerè, ac primi in Lusitanam incurrerent aciem densato tum pedite, tum equite permunitam. Joannes Pa-ceccus Ducis Ossunae Legatus Castellenses pedites gubernabat, qui ferocius, ac citius cum hoste congressi quam equites accessissent, cum in orbem undique impulsus revolverentur hinc pedite, hinc equite circumfusi, pressique, sic fluctuantes, ac trepidi medios inter hostes fuga, & errore simul implicabantur, nec sanè quicquam eorum è mortalibus illis angustiis hominum, equorumque prementium, & ungulis lacerantium integer evasisset, nisi propius tunc Ossunensis, qui ideò intenderat cursum, universo cum equitatu aggressurum sese hostibus ostendisset. Quippè tunc Vasconcellus ne in bellico ardore solutam, vagam, & incompositam aciem recens Ossunensis eques irrueret, dum ordines farcit, ac suo loco milites

instruit, iræ modum ac cædibus faciens effugiendi spatium circumventis fermè peditibus dedit. Ossunenſis verò suos ubi lassos, viribus mutilos, consternatosque pedites videt, hostium autem numero, animisque vigentes, ac strenuè cum equite conglobatos, tam impari prælio sustinendo diffusus, nec alex discrimen adire voluit, nec ad ultimum quanquam exitium impetere, aliunde ausus est propugnaculo ferre opem, eò namque tendentis superior in terga Lusitanus incubisset, sin autem partitas, quas conducebat copias, alias hostium aciei remorandæ, alias suppetias munimento laturas distribuisset, gravius, ac duplex ex utraque parte periculum institisset, nec sua quidem tunc interesse Vasconcellus arbitrabatur, residem stantem ac nihil ibidem eo tempore audentem laceſcere hostem, cum in arcendis illis subsidiis, atque ex eo propugnaculo capiendò jam victoriæ laudisque summam integre statuisset. Igitur in mutuo conspectu adversis utrinque simul cunctantibus copiis, defixisque in perpetua munimenti ruina, & militum strage utrorumque præsentium oculis, postquam fistulis ferreis exoneratis, multa ultrò, citròque vulnera illata acceptaque sunt, prior Ossunenſis cum equitatu, ac reliquo cædibus milite retrò sensim abire cepit. Inter hæc Sancti Michaëlis munimentum acerrimè oppugnabatur. Ibi copia, roburque Lusitani militis abundabat, ibi honorarii commilitones quibus gloria, & ambitio potior, quam vitæ spiritus erat, ad acies armorum, ad globos flammaram, ad omne genus interitus spretis omninò periculis ferebantur. Jamque murorum ruinæ, & interiùs, atque exterius inflictæ pulsibus labes ingentes armorum, corporum lapidumque laterè cumulos straverant. Quos super Lusitani passim insilientes sævo, ac multi-

plici prælio Castellenses defatigabant, atque obtrebant, nec tot inter clades & insultantium hostium alluviam superpetebant Ungano milites, quos variis, diffusisque multis in locis erumpentibus præliis objiceret, dum lassitudine aliis, aliis horrore, vulneribusque confectis inter funera sociorum seu animi, seu corporis vires languebant. In tanto discrimine re constituta, postquam videt Unganus per Ossunenſis sibi recessum omninò sublatam extremi subsidii spem, rapturum subinde, & majori cum gloria hostem, quod cum minori ipse ignominia propugnaculum non dedisset; nihil constantia, nihil tempore profici posse; aliquantulum moræ crudelitibus causam, belli reliquiis interitum allaturum; aut ergo properè munimentum, aut jugulum dandum hostibus esse, his argumentis Hybernensis adtractus per æquiores tandem conditiones propugnaculum tradidit. Septem fermè horas in illo expugnando pugnatum est, & luctuosa quidem victoria cecidit Lusitanis, cum mille & octingentis amissis ferè militibus constitisset. Periere præterea quamplures homines nobiles, quos inter altioris notæ viros icti graviter evaserunt Comes Turrius, Didacus Melus; alique plures; Castellenses ad quingentos interjisse dicuntur. Eo ita demum propugnaculo capto, cæpestrique planitie, & collibus ibi interjectis, structisque munitionibus circummeuntibus Lusitanis jam expeditis atque ab illis omninò occupatis, cum nihil obstaret, per circumductam aggeris sepem paulò post clausa ferè tota civitas est. Suo deinde loco pro statione milites dividit, tormentarios suggestus erigit, & quia Castellensis exercitus nervos, & crebras ejus incursiones hæctenus metuebat, cepit ex locis editis, atque munitis per majora sapiùs excussa tormenta belli interius civitatem affligere, commeatuum

cætera

cætera inopia, atque animi industria sedendo, vel occurrentibus fortè causis, nisi armorum, hominumque fiducia persecuturus. Viarum itaque flexus, areæque urbis frequentiores pilæ passim pervolitantes, cives simul, ac milites hauriebant; tegularum quoque multarum, saxorumque evulsorum fragmentis quæ in illa vehementius impactæ pilæ distraxerant, plurimi sternebantur, nec levia quandoque conferta prælia, raræque licet irruptiones conterere sensim, qui supererat cladibus, militem desinebant. Fames præterea influentibus undique malis acerbior, & gravior in urbe grassari, & furere ceperat, tum, & noxia per eam in usum recepta alimenta pestilentibus similes usquequaque vulgare morbos. Itaque vario genere lethi cum in urbe promiscuè plures extinguerentur, & ad milites, cives, ac nobiles etiam illa calamitas inundaret, simul omnia in singulos dies arctiora fame, ferròque circumclusos in loco premerent, & pejora subinde quoque metuerent, id tantum spei reliquum erat, quò eò miseriarum adductæ salus tunc urbis inniteretur; propera scilicet externorum subsidiorum accessio.

Hujus autem civitatis obsessæ nuncio Mantuam Carpetanam allato, incredibile penè est, quantum ob rem improvisam ira, metuque commota, ac perturbata plebes primo illo vulgari impetu exarserit sese propè totam in Badacocium effundere. Rex præsertim, & aulici, ministrique superiores cum admiratio, mæror, pavorque simul capisset homines, requirebant, quæ mens, quive sensus armorum, aut furor potiùs tunc Lusitanos exagitaret, jugum videlicet servitutis uno pene sæculo toleratum, ac nuper magno cum illorum periculo devolutum, suis tam fractis, tam modicis rebus, tam arcto domini limitibus circumscripto, superbè quodammodo imponere in Castellensium cervi-

ces velle? Etenim si Badacocium hostilis ille impetus sustulisset, jure deinceps toti Baticæ metuebant. Ea namque per hostes, propinquitatem, situ loci, strepitu famæ, quæ plurima conficit, opportuna belli sede retenta, regiones quoque finitimæ, quæ munimentis, arcibusque carebant proniores, facilioreque ex prospero cursu fortunæ armis victricibus apparebant. Maximè tamen percussit Regem, intimosque ministros molesta quædam, variisque de causis & per occasionem oborta prolataque suspicio, quòd alienis nonnisi consiliis viribusque incitati tantum oneris, periculi que subire sibi sumpserint Lusitani, utque omnia ad se trahit, commutatque deterrimus semper rerum metus interpres, quæ per id tempus in Anglia, atque Gallia navales, atque pedestres copiarum alio fortè consilio præpararentur, quasi ad Hispaniam infestæ protinùs appulsuræ sollicitudinem intendebant. Statim ergo plenòque Status, Bellique collecto Senatu de summa rerum consultum est. Ibi Turrianae Medinæ Dux, qui huic semper adversus bello gerendo fuerat, sententiam rogatus cum ita facundus, ut animo vanus, & sermone dicacior esset, collegisque modò graviter, modò jocose perstringeret, velut spreti sapiùs consilii sui à cæteris ipse pœnas expeteret, denique censuit, In tanto Castellæ discrimine, populique pavore, ac tumultu Rex ipse, ut coram adiret, regiæque fortunæ splendore, ac terroribus circumfusus supremam auctoritatem, & vim perduellium armis opponeret, ita quippè magnates, nobiles ferè omnes, emeriti milites, equitesque torquati, & sive ad obsequium, sive ad Regis periculum propulsandum tota Castella quoque suis sedibus excita opprimere quidem turbini similis potuisset insolentem, ac perfidum Lusitanum.

A a 2 tanum.

„ tanum. Quò in fede sua magis usu
 „ quodammodo immobilem se His-
 „ pana Majestas teneat, eò ampliùs
 „ cùm movere se ipsa, ac semel excu-
 „ tere carperit efficacem in agendo fu-
 „ turam, hostibùsque terribilem. Hoc
 „ autem extremæ calamitatis remediù,
 „ qua tempestate usui reipublicæ fore
 „ putandum esse, si id omittere liceat,
 „ cùm Imperii caput, Hispani germinis
 „ flos, opulentior ararii pars, Castella
 „ videlicet nunc armis constricta, &
 „ omninò concussa in ruinam deflexa
 „ jaceat? Quò longius inflatum belli
 „ classicum obstrepat, periculi minùs,
 „ minùsque terroris spargere Castel-
 „ lensibus, at circa omnium fortunas,
 „ circa communia tecta in honorem,
 „ in vitam minax propiùsque auribus
 „ accidens salutis certè non gloriæ,
 „ aut imperii certamen afferre. Nemi-
 „ nem plusquam Regem, si hoc nau-
 „ fragium rei privatæ, atque publicæ
 „ si hanc fœdissimam tempestatem
 „ ejusdem præsentia non antevererit,
 „ amissurum, & omnia quidem per-
 „ mitti Hispanicæ gravitati pereundi
 „ præter licentiam posse. Hæc sub-
 „ dola Turriani Ducis oratio acriùs,
 „ quàm credere quisquam poterat Lu-
 „ dovicum Arum primum Regis mini-
 „ strum pupugit. Illo enim commento
 „ ea Ludovico velle tunc æmulus vide-
 „ batur astus, fraudis que fila retexere,
 „ quibus olim per inimicos, & invidos
 „ captus è culmine gratiæ Regis Oliva-
 „ rius exciderat. Absente quippe Ca-
 „ tholico Rege ex vetusto in Castel-
 „ lam tradito more ad Reginam pars
 „ regiminis pertinebat. Æquè infensa,
 „ atque offensa erat id temporis Ludovico
 „ Regina, ut nimio Regis erga
 „ privatum amore fœmina percita, &
 „ quod ipsa ut quondam Isabellæ quo-
 „ que Borbonicæ cum Olivario contige-
 „ rat, arcanorum, clavique regiminis pe-
 „ nitùs expers nihil à viri amplitudine &

majestate nisi tori consortium haberet,
 eadèmq; Regina quanquam ingenio
 mitis, ac facilis, & usu, atque ætate re-
 giminis rudis, naturæ tamen, aut con-
 suetudinis vitia quæ in aula præsertim
 spiritus inflant, atque ambitionem ac-
 cendunt, excutere omninò minime po-
 terat; nec insuper homines deerant,
 quique ex alienis sibi periculis sagaciter
 solent emolumenta quærere, fœminam
 stimulant, ne servitutem Regina, sor-
 didique hominis servitutem perferret.
 Ad hæc multò vehementiùs, quàm ipsa
 Regina, quæ gubernasset, infestus, ac
 pestifer, cùm Rex abfuisset, Aro certè
 futurus erat, quemcumque Reginæ tum
 imperanti Rex administrum, & comi-
 tem adjecisset; unius enim præpotentis
 invidia, & livore quodam animi affecti
 genere cæteri, & merito, aut opibus pa-
 res agitabantur, & cùm erga Arum jam
 gratia Regis excederet, pari quoque
 ratione, ac mensura succreverat æmulis
 obtrectatio ac turbulenta Principatus
 ambitio; quem autem Reginæ guber-
 nationi fortè sedenti assidere Rex ele-
 gisset, is ut vetus æmulus Ari, ut recen-
 ti inescatus dominandi dulcedine, spè-
 que maxima illectus honorem perpe-
 tuandi, ut fide, & officio cum Regina
 conjunctus formidabilior quidem in
 Arum insurrecturus fuisset. Ita igitur
 Aro duorum præsertim in æmulorum
 insidias, absente fortassè Rege, caden-
 dum erat, qui arctius in illum odio,
 quàm inter se munere, aut voluntate
 conjuncti, postquam rempublicam atti-
 gissent, alia forsitan emendare, alia ver-
 tere potuissent, novis que regiminis in-
 stitutis, ac disciplinis influere in aures, &
 animum Regis, volubilemque natura
 sua Principis voluntatem attrahere, si-
 cut hujusmodi quondam absentia Re-
 gis occasio (redeunt enim in orbem cau-
 sæ rerum, & documenta) alia imple-
 re Regina, Olivarium præcipitem de-
 derat. Hæc planè fluctuans dum secum
 deliberat

deliberat Arus, subit animum cogitatio,
 ut alio dolo dolum discuteret. Arus
 itaque Regem adit, supercilio, sermo-
 ne fictus sese exhibet illi, spondetque
 novi exercitus Ducem, qui Badacocio
 laturus suppetias comparabatur, adjicit
 etiam, si eò fortassè, ut imprudenter
 quidam jactabant, pergere vellet Rex,
 periculosum id ipsum valetudini regiæ
 jam mole negotiorum, & corporis ægri-
 tudine attritæ, gravius arario forè, ob
 immodicos sumptus, quos ea quæ Re-
 gem deceret magnificentia, itineri con-
 tulisset; nec utique minùs timendum
 esse cùm dignitati, ac fastigio, tum sa-
 luti personæ regiæ, si periculi plenam,
 & fortunæ ludibrio propositam armo-
 rum ipse tractandam aleam susciperet.
 Hæc fusiùs Catholico Regi ut ejus dis-
 cessum ad Lusitaniam averteret, Arus
 exposuit, nec planè ad hoc consilium
 necessitudine tractum eundem falle-
 bat Arum, quid, si res convenisset,
 premeret ipsum discriminis à regio la-
 tere dudum avulsum, & vacuum linea-
 tem insectatoribus locum, quidve po-
 tissimum impenderet, si ad Badaco-
 cium, ut communis Mars erat, bellique
 eventus incertus, malè pugnatum esset,
 dum ejus urbis obsessæ lapsus, gratiam
 qua is apud Regem hæctenus effluerat,
 prorsus opprimere minaretur. Nihil
 brevius, nihil esse fugacius Prin-
 cipis gratia, quæ per longos etiam
 exhaustos in aula labores homini sæpè
 quanquam majora merenti nullo cri-
 mine, nulla causâ, sed velut tempore
 tandem effreta corrumpitur; quid si ei
 etiam sua jam habitudine fragili of-
 fendicula comparentur? Nihilo ta-
 men minùs cùm hinc, & inde ex di-
 versis orta consiliis rationes, causas,
 accidentia futura gemina quasi judicii
 lance perpenderet Arus, minùs sibi
 timendum duxit, Badacocium cum
 copiis eundo à societate Regis avelli,
 quàm Regis discessu pati ut æmulus

quisquam Reginæ gubernatricis ad-
 jutor, & gratiæ ejusdem, rerumque
 novarum auceps in partem regiminis
 vocaretur. Quædam præterea eous-
 que hæsitantem, ac dubium inter il-
 los animi fluctus titillabat hominem
 spes, quò serò esset Rex, aut diffi-
 ciliter assensurus à belli negotiis eripi
 sibi Arum, ac longè per arma di-
 strahi, & interim alia ex aliis impe-
 dimenta necendo, aut in longum
 consulta trahendo speraret obsessæ ur-
 bis remisso fortè timore, atque amu-
 lorum ardore laxato Regem quoque
 non profecturum. Postremò cùm in
 hoc tortuoso sibi consilio hæcere plus
 spei videretur, periculi minùs, ipsam
 idcirco in re tam ancipiti sibi ample-
 ctendum existimavit. Verumtamen
 Aro secus, ac ipse spe vana pellectus
 à Rege expectaverat, accidit. Jucun-
 dum enim factum est Regi, ad bel-
 lum Arum se sponte obtulisse, quip-
 pè qui noverat illo inter arma ver-
 santi non pecuniæ, non aliquid com-
 meatus, nihil incitamenti, quo ad
 prælium extrema tentarent, militi-
 bus defuturum; nam penes ipsum
 claves ararii, & præmiorum, atque
 pœnarum simul arbitria erant. Itaque
 Ludovicus spe lapsus, atque opinionis
 errore deceptus eam belli expeditio-
 nem quam ingratham suscipere cogitur.
 Hac tandem amplissimè constituta, &
 per aulam, & foris etiam enunciata,
 ii quos utilitas, quos studium belli,
 quos juventutis fervor impulerat, ma-
 gno præterea numero milites, atque
 Duces jam senes, & belli quidem
 præ ætate stipendiis emeritis, non au-
 tem ambitionis, multi quoque ex eque-
 stris militiæ ordinibus nobiles volunta-
 rii, qui Mantuæ Carpetanæ nonnulli
 negotii causa degebant, inter acies, &
 arma civilem fortunam Aro Duce quæ-
 rentes, simul turbæ adulantium, convi-
 storumque sese Aro pro bello comites

addiderunt. Caterum altior his belli curis sollicitudo, graviorque tunc apud aulam inter Principes viros exarserat ambitus, quisnam id ministerii fastigium quod, Aro absente vacaret, vel ad tempus implere posset, nisi forte perpetuum, si quis inter ipsos occurreret Regi, cujus blanditiis, ingenio vel indole captus ex primi ministri gradu Ludovicum expungeret. Hinc mille fluctus ambitiosa, sibi que ipsi nimium credulae mentis, an quenquam ingenuè diligit Rex? an oderit Arum? an consultò dimiserit, ut à suo nempe latere abstraheret? quid in amore valeat absentia, quid opportuna tunc insectatio, quid senio marcida gratia, quid invidia, quid optimatum consensus, urgere praestaret in tempore Regem, an ejus ingenio relinquere, vel prius introspicere latebras animi, & inde cuniculos fodere, universos ingenii motus, rerumque species, & causas pervolutabant, ut blandientem animo spem, affectique sensus illecebras innutrent, & molimina praepararent; effluere tamen, solvique citius quam reputabant haec visa expectatio proceribus est. Aro enim deinde com meatum à Rege petenti Rex idem restatus est, alacer iret, nec aliquid subtimeret, usque ad reditum ejus in aulam, neminem sibi intimorum secretorum participem, aut imperii collegam passurum, sibi que sedulae curae fore, ab omnium aemulorum insidiis absentis amici defendere terga qui caput pro ipso belli periculis objectasset.

Itaque Ludovicus ingenti hominum comitatu, multisque militibus honoratis adjunctis sese Emeritam contulit, paucas à Badacocio distantem leucas subsidiarius ubi exercitus parabatur. Hinc nuncium statim ad Sangermanense misit, se Emeritam pervenisse, plenaque inde acie ad urbis subsidium esse celeriter profecturum. Ex duode-

cim ferè peditum millibus, terque mille supra quingentos equites praeter eos, quos Badacocii tutela per id temporis occupabat, novus cohaerebat exercitus, quem sub Regis Vicarii titulo Arus administrabat. Audit ejus adventum Sangermanensis, cumque ipsum & jure officii, & comitatus quoque causa deceret, primo quoque tempore occurrere cum exercitu appropinquanti, praesentemque accipere iussa, dici in incerto consilii fuit, quonam modo inter cuspides hostium, inter pluentium sibila glandium cum tot eluctandae manus, retundendae forent arma hostilem aggerem transiturus perumpret: intercluserat enim undique viam longè, lateque valli ambitus interjectus; praeterea quacumque ex aggeris parte Castellenses in exitum niterentur, cum hostis numero afflueret, minori negotio obterere paucos, eosque via sibi inter hostes expedienda, & certamine simul implicitos valuisset; propugnacula quoque ambienti, lateque interposita vallo, tormentisque circummunita belli, cum accedere, aut progredi milites in via lubrica vellent, nuda, atque obvia tendentium ictibus corpora exceptura fuissent. His anxie primò discussis, cum stabilis tandem Duci sententia stetit, is octingentos selectos milites illa duo iussit receptacula petere, quae inter Santangratiam, & Xevoram imbecillius fortè munita, ac segniter tunc observata custodes, vigilesque tenebant: alii aliò tenderent, acriterque pugnarent, cumque multis in locis ultrò, citroque intenti, ac multiplici praelio distracti, implicatique hostes sua quique munimenta defenderent, nec planè ipsi scirent, quò sese tandem esset Castellensium imperus projecturus, tunc alios trecentos pedites abscindere iussit aggeris partem illam, quae media binos intra receptus, eademque aversa dimicantibus erat, at-

que

que inde erupturis apposita. Dubia praeterea ad hanc repentinam irruptionem primi crepusculi lux destinata non aptè collinari tormenta belli, nec à longè sinebat frangentes aggerem conspici: propiores verò custodiae fragore, & ictibus excitatae quibus & periculum erat, ne propinqua receptacula amitterent, si totis viribus impedire Castellenses in viam euntes & connitentes vellent, tunc vel exiguo numero, ac debiles concurrissent, nec ita profectò satis interturbandis pro transitu hostibus erant, vel numero pleniori, atque ita per eum quem reliquissent locum, laxare oportebat evadentibus aditum. His ergo, ut res postulabat diligenter provisus, ac porro feliciter exactis, cum postea Sangermanensis jam rescissum cerneret vallum, parentemque itineri viam, iis copiis relictis, quas adhuc pugnantibus in receptibus distinuerat, eò confestim cum selectis militibus advolat, Moxicam castrorum Praefectum ad urbem obsessam cum parte equitum, peditumque remittit, ipse cum Duce Ossunensi, & equitibus propè mille Emeritam versus iter instituit. Ut sensit hoc Lusitanus seque hostis virtute & industria delusum, sumptis, & raptim duobus equitum millibus praecipiti cursu in jam praetergressum proripitur hostem. Hunc assequitur tandem, clausosque perumpere cum minimè posset ordines, ejusdem turbare vestigia, atque extremam carpere cepit, quam Dux Ossunae ducebat, aciem; cursimque ita paucis utraque ex parte confossis, aut laesis, salvis denique ordinibus Lusitanus se se recepit. Castellensis recto, citòque ad Emeritam cursu contendit. Hic, ubi Arus id temporis erat, postquam Catholici Regis Vicarium Dux Sangermani convenit, omnisque profusis venerationis officiis complexus praesentem hominem

est, coram omnibus liberè dixit, nedum Ari iussa, & consilia, sed etiam verba, nutusque in armorum tractatione, ac bellica disciplina se se reverenter observaturum. Et revera ita simpliciter allocutus Sangermanensis aestimabatur, quippe, qui minimè dubitaret, omnes opes, & belli, pacisque tanto labore, atque temporis spatio acquisita sibi ornamenta cumulatius ab Ari gratia, quam à quacumque fortuna belli tunc accessura: tacita tamen, interiorique ipse cum remorsusolvebat animo. Inani quidem jactantia, aut temeraria potius fiducia ad bellum à Rege missum usus armorum plane ignarum, ac rudem hominem, qui summo cum imperio multiplicius multoque gravius errando alieno periculo disceret, quique summus repente Dux, nunquam miles, bello ascititius ex reipublicae cladibus, prima, eaque nimis acerba militiae documenta colligeret; perinde quasi dare, priusquam accipere iussa, sapere priusquam addiscere, aut magisterium vim tyrocinio componi ex instituto militiae foret: an, quia dicto ipse audientes homines, haerentesque ob munerum escam, & promissorum illecebras habeat, belli etiam addictam sibi fortunam, cum mars ardere, ac furere cepit habiturum. Profectò haud secus nihil in bello quam quidquam agentem Arum, vel aliorum gloriam suffuraturum, vel omnia inter arma perturbaturum, ac si afflaret modò fortuna, omnia se Arum, sin autem illa reslaret nihil se egisse dicturum. Haec in animo Sangermanensis, haec passim in ore militum, & non militum erant, alii verò muscare, alii in circulis rodere, audacius nonnulli ut contractioris, aut latioris animi erant tristitia, vel fremitu, aut risu, aut salutaris aculeis palam rem istam

A a 4. jacta

jaçtare. Verum hoc ipsum reputans Arus, cum tractabili, ac docili mirè uteretur ingenio, aulæque diuturna consuetudine domito, sapè clam, palam sapè professus Ducibus est, ni-
 „ mirum, Quò tanti momenti ex-
 „ peditio auctoritate, ac sonitu fame,
 „ ac specie quadam inanum, quæ
 „ per errorem quoque res magnas
 „ læpissimè juverit, prævaleret, nu-
 „ dum, ac simplex se Regis Vicarii
 „ sumpsisse nomen, in ordine vero,
 „ ac regimine belli, quidquid iustif-
 „ set, quidve annuisset Sangermanen-
 „ sis se fideliter peracturum; se Re-
 „ gem ei præfecisse, illum se ipsi esse
 „ in omnibus præfecturum. Mutuis
 „ idcirco æmulationis, suspicionisque
 „ disjectis umbris, ac rumusculis, qui
 „ inde manaverant rauescentibus, pa-
 „ ri consensu parique studio utrinque
 „ tractari res belli captæ. Emerita primò
 „ profectus exercitus castra metatus apud
 „ Lobonem est. Talaveram inde per-
 „ rexit, ibique de more stipendiis, quo-
 „ rum temporanea solutione vegetior
 „ ad pugnam redditur miles, exactis,
 „ conferri deinde inter Duces capere
 „ sententiæ, qua ratione, quo tempore,
 „ quòve loco vallum hostilem interciri-
 „ furi Lusitanos aggredierentur, urbique
 „ jam labescenti prompta, ut petebat,
 „ subsidia præstarent: similis etiam sol-
 „ licitudo graviorque sibi imminenti
 „ periculo major in consilio tenebat
 „ hostes; noverant enim ex nuntiis de
 „ Castellensium adventu, de numero
 „ copiarum, de affluentia omnis gene-
 „ ris comæatus, deque Ari Vicarii
 „ Regis auctoritate, apparatusque stre-
 „ pitu, ac pompa, qua alia numquam
 „ pro bello major extiterat. Considera-
 „ bant etiam diuturnam per urbis ob-
 „ sidionem cæde alias attritas copias,
 „ alias vulnere inutiles, fuga partim,
 „ terrorisque dilapsas, cum hostium, eo-
 „ rumque recentium multitudini oppo-

nerentur, difficillimè stare posse, vel
 ob numerum admodum imminutum
 amplissimum aggeris ambitum susten-
 tare. Adjiciebatur, & verus infixæ,
 atque insita illis opinio, vel supersti-
 tio potiùs mentibus Lusitanis, Castel-
 lam scilicet, funeri, tumulòque pa-
 ratam Lusitanis operiendis ut pluri-
 mùm extitisse, & Castellensibus Lusi-
 taniam, qua tempestate alii, aliorum
 velut fatales transgredi terminos sta-
 tuissent. Inter hæc consultantés, agi-
 tantésque ea vicit postremò sententia,
 cui Dux Vasconcellus suffragabatur.
 Porrò inde raptim belli collecta vasa,
 retractus exercitus, soluta urbis ob-
 sidio est, milésque confestim in Lusi-
 taniam actus. Ludovicus itaque Arus
 qui timore insolito affusus novus ut
 homo ad prælium se comparabat, Ba-
 dacocium postridiè triumphantis in
 modum ingreditur, atque ita nobilis
 civitas post quatuor propè mensium
 obsidionem Ari felicitate, atque aus-
 picio servata est.

Cæterùm incruenta, atque illa ita
 obvia planè victoria, ut summa reple-
 vit Castellenses lætitia, ita ingentem
 iniecit illorum Ducibus curam, ne per
 inertiam ipsam fortasse, vel otium,
 vel malè consulta labefactarent. Id-
 ipsum expeditionis initio cum Duces
 Castellæ animo volutarent, antequam
 Badacocium obsidione solutum irent,
 Ari manu conscriptos ad Regem mise-
 rant codicillos, quorum sententia erat.
*Propediem implorata Numinis ope spe-
 rare se Badacocium obsidione liberatu-
 ros, at si in aggere firmus, dum pete-
 retur, Lusitanus insistens, post expertam
 belli fortunam fractus è vallo fortasse
 cessisset, optimum factu videri sibi, du-
 cere ad Elvum celeriter copias, quo ut
 propinquius consuetu dilapsis effugium,
 verisimile quidem esset, perterritos, sau-
 cios, victosque hostes convoluturos, sin-
 hostis certamen consultò declinans spon-
 diè*

*re sua sustulisset urbanam obsidionem,
 ruina tunc quoque imminenti, nec expu-
 gnatu sanè difficilem illam videri urbem,
 cum ibidem ex fuga propè ac tumultu
 major collecta hostilis exercitus pars one-
 rasset, ac propè modum oppressisset re-
 pentè urbem infelici successu territam,
 nec tam uberem alimentis, satis ut ipsa
 passet, que improvisò inundasset, mul-
 tudinem sustinere, que simul conjuncta
 rei maxime agende momenta temerè ef-
 fusa, aut fortè neglecta iterum recol-
 ligere, & in usum aptare perquam dif-
 ficile foret.* Providet ergo Sangerma-
 nensis, ut prius hæc ad Regem per-
 ferretur epistola, quàm signa cum ho-
 ste conferret, aut Badacocii liberta-
 tem tentaret, quo fortè aspirante for-
 tuna, in tempore sciret, quid statim
 aggrediendum victoribus foret. Rex
 Catholicus ex hac litterarum senten-
 tia, etsi in magnam erectus spes
 est rei feliciter successuræ, id tamen,
 & gravioris quidem consilii, ut sui
 moris etiam in minimis erat, rejicere
 noluit ad Status Senatus arbitrium,
 semper incertus & animo ambiguus
 de voluntate procerum in Lusitania
 recuperanda, & tunc maximè, quod
 illius expeditionis bellicæ rector su-
 perbo cum titulo assisteret: quem à
 potentiæ gratiæque culmine, & cum
 armorum, opumque Hispanarum
 ruina depressum immodicè optare ini-
 micos, & invidos suspectabat. Itaque
 Status Senatum cum Rex Philippus
 prætermisisset, unum ea ipsa de re,
 secretòque Marchionem Belvasium
 consuluit, ut externum, & Italum, & à
 partium suspitionibus incorruptum.
 Belvasius rogatus à Rege sententiam,
 Ari, exercitusque primorum per epi-
 stolam lato suffragio, votòque sub-
 „ scripsit ipse, addiditque. Insignem,
 „ & magnificam esse profectò rem, &
 „ cujus ægrè simul alias in unum con-
 „ fluere partes progressu rerum, ac

temporum possent, cogere scilicet
 huic aliquando parem exercitum,
 numero plenum, robore validum,
 cui primus præsit minister Regis,
 cui exuperet comæatus, quem
 belli disciplina contineat, quem flos
 Hispanæ nobilitatis exornet, & cui
 porrò acriores, multòque plures ad
 prælio incumbendum addantur sive
 gloriæ, sive fiduciæ stimuli. Hoc ip-
 so itaque aut nullo imposterum belli
 conatu, præsertim si victoriæ calo-
 re productus incitaretur, spei ali-
 quid superesse, rebellium cervices
 infringi. Quando igitur res Badacocii
 prosperè successisset, Elvum statim ag-
 grediendam, cujus etiam excidio re-
 gnum integrum peteretur. Rex Phi-
 lippus audito Belvasio, cū rationes ejus
 excuteret, & aliam ex alia ratiocinan-
 do difficultatem evolveret, adhuc hæ-
 sitans incertusque genti insita tardita-
 te, & suo ipse quoque perplexus in-
 genio, eoque tum amplius quod citra
 morem inconsulto Senatu calumniæ,
 & maledictò propior ingentis rei mo-
 lem pene solus tractandam aggressus
 esset, vixdum explicare se poterat,
 consiliique exitum invenire. Animi
 tandem æstuatione, ac mentis excur-
 sibus lassus, nihilominus omnino fixum
 in argumento proposito statuens, Lu-
 dovico rescripsit, eo ipso, scilicet Aro,
 qui coram in loco esset, quique ha-
 bitum rerum, inflexiones, causasque
 fortuitas aspiceret, quid utilius agen-
 dum pro tempore foret, congruentius
 neminem provisurum, proinde, quod
 idem in re decrevisset, planè se ratum,
 & integrum habiturum. Cætera in po-
 testate fortunæ posita. Dum Regis
 responsum Arus expectat, lustratis in-
 terea de more copiis, inventa tredecim
 fere millia peditum sunt, equi-
 tum verò sex circiter millia, cum in-
 super supplementum ex locis finitimis
 accessisset. Et quidem ne otio corrup-
 peretur,

peretur, aut lasciviret vagando miles, in Lusitaniam, invecus obviam omnia ibi ferro coniectisque ignibus vastat, mox Villabuim contendit, primoque impetu cepit, diripuitque arce quoque facile victa, statimque deleta, strenuo illa quanquam munita praesidio esset. Inde ad fontem cui Zappateros nomen vulgare est, populabundus progreditur miles. Hic litterae Regis redduntur Aro, quarum tenore agendarum in bello rerum arbitrium eidem Aro committebatur. Rursus igitur inter Duces de Elvo obsidenda consultum est, curam his maxime augente quod ita compositus scripserat Rex, ut consilia probaturus, seu improbaturus ex rerum eventibus esset, placuitque propterea exploratius, antequam acies ad Elvum applicaretur, habitum urbis, hostiumque secreta, motusque rimari, ne titubante Rege, & quasi de industria condente sententiam, rei male gestae fortasse ratio ab eorum capitibus peteretur. Itaque ex transfugis, captivisque aliisque summis & pecuniis illectis hominibus, tandem in medium allatum est; Assiduo labore, sumptuque Lusitanas passim exhaustas languescere vires, & copias; simul cohortes quae id temporis Elvum tenebant, hanc premere potius, quam defendere posse urbem; si quidem pars major illarum inutilis, debilis semel propere corpora trahens, extremaque reliquiae erant Badacocii nuper obsessi, destitutaque tantumque tum pecuniae tum alimenti in ea infelici expeditione consumptum fuisse, ut Elvum, & Transtaganam undique oram frumenti caritas ingens, impendentisque formido, marorque famis, non minus, quam ipsa fames affligeret. Ad haec saevas in urbe discordias, & perpetua quotidie inter cives, & milites recrudescere odia, & cruenta per odia dissidia, hos duris ex vana, ac diu-

turna urbis obsidione laboribus fractos, & ignominie accensos, illos contributionibus, & insolentia militum fatigatos, & valde pressos; quae interiora quidem vulnera, externa super addita vis exacerbare magis, quam allevare, aut resolvere potuisset, cum causa utriusque dissidii praesens modo calamitas sit, & alia, ac deterior affecta ita urbi per obsidii vim, & squallorem adjuncta, graviorum insuper odiorum, ac simultatum incendio ex causa incremento, nova nempe molestia futura sit. Haec in belli volutata consilio, & si fide exploratorum tantummodo niterentur, qui fallaces plerumque sunt, aut leves, aut quaerentium auribus adulantes, aut saltem, quod gratius relata hominibus incidant, falsi aliquid affingentes, vera tamen ex parte, ut non procul a vero erat, satis spei videbantur, satis afferre prudentis arbitrii, ut sano tandem consilio hujus urbis obsidio capefferetur; cumque hujusmodi conjecturis eo tempore adducti omnes alacres, ferocesque in eandem sententiam irent, Dux unus Sangermanensis, quod Aro, aliisque in negotio illi clam assentantibus palam adversari metueret, callide pertentare consiliariorum animos cepit, velut obiter quaedam, & verborum ambage jaciens de hyemis propere jam ingruentis incommodis, quorum onere quondam Marchio Turrecusius oppressus ideo irritus tandem ab ejusdem urbis obsidione discesserit. Jamque in ejus sententiam, quam praes omnibus aestimabat, Ludovicus transierat. At Comites ejus, iidemque nobiles viri jam Badacocii successu tumidi, & adulantium insuper hominum consiliis impulsivi, nec breve ob temporis spatium, ac prima rudimenta militiae alterius experti fortunae partem sibi ipsis in causa fallaciter indulgebant, prono, ut crede-

bant,

bant, hujus urbis excidio, totius Lusitaniae conversionem in animo amplexi. Proinde adeo acriter illi simul annexi in rem tam ancipitem sunt, ut Sangermanensis, Arisque sententiam torserint. Elvi itaque obsidione magno consensu, & juniorum fiducia decreta, eodem statim infestus exercitus ducitur. Edito, atque aspero sita loco, & insidiis, aut fame tantummodo, ut supra diximus, expugnabilis eminent urbs. Praerat Elvo tunc temporis Sancius Emanuel ingentis spiritus vir, usque deinde armorumque felicitate inter omnes Lusitanos insignis. Is ubi manifestam urbis obsidionem vidit, muniri continuo Divi Francisci Caenobium ad teli jactum procul ab urbe positum, jussit. At ea subita rerum, animorumque turbatio, quam primus hostilis aspectus intulerat, & amplius ejusdem celeritas hostis, nequaquam absolvere illa opera iussa dedit, priori, ac valido etiam assultu operarios simul, ac milites deprehendentis. Abundabat milite Castellensis, omnique industria, terrore, ac machina belli, qui adversus caenobium primum impetum faciens, ubi illud undique circumstitit, atque acerrime premit, pari quoque ferocia a Lusitano primum excipitur. Tormentaria saepe coniecta pilae, scloporum utrinque volabant glandes, jacula, saxa, facisque contorta; at sclopiis praecipue res agebatur per aditus rimas, caenobique fenestras, aliosque apertos ex composito cavos excussis, tormenta quoque belli supra muros disposita eodem tempore civitas displo-debat, quae in socios igneos per globos, hostesque simul impacta ancipitem stragem edebant, nec aliter Sancio dabatur opem afferre collabentibus fociis, cum nondum aggere ab hostibus jacto, nec stationibus milite distributo, totius penes exercitus ro-

bur, cui pares non erant Sancio quas opponeret, copia, in caenobii ruinam incumberet. Tandem caenobium tanto ardore, impetuque jactatum, tanto numero circumfusum multo sudore, multaque sanguinis copia Castellensibus cessit, quamplurimis Lusitanis primo impetu caesis, captivis inde aliis abstractis, inter quos primus erat Bregantii cubicularius valetudine eo tempore affectus, cujus corporis aegritudinem angore illo animi, & captivitatis praecipue aggravante molestia, paulo post morbo ac simul marore confectus interiit. Captum hoc modo caenobium custodiendum continuo traditur Martino Sancio Tribuno militum, qui illud celeriter restauravit, permunivitque Santangratiae subinde, quod extra urbem situm erat in colle templum, infirmoque praesidio munitum Castellensis aggreditur, ac subito capit, primo irruentium tumultu, his qui hoc defendebant, praes paucitate sibi diffisis, quoque fors, impetuque tulisset, elapsis, nonnullis, qui audacius restiterant, interfectis. His prominentibus locis, tanquam tutis hosti receptibus, speculisque occupatis, trahi militaris extemplo valli ambitus captus, atque stativa militibus construi. Sangermanensis, & Roderici quoque Moxicae supremi castrorum Praefecti sedes in medio Olivarum e regione urbis affixa. Hinc non longe Gasparr Cueva tormentorum belli Praefectus constitit. Alfonso Feixus Tribunus in vico Palmitti cum una legione confectus. Viam Duci Ossunensis, quae Ulisiponem ducit obsedit. Ultra rivulum, qui Divi Francisci dicitur, bina erepta propugnacula sunt, ac Nicolao Cordubensi impigro Duci tuenda commissa. Aliud his quoque simile in vertice Santangratiae constructum Ludovicus Zunica item Tribunus cum suis militibus defendendum suscepit. In limine viae quae Campomajore contendit, quaedam

dam velut seposita jacta castra, quod inde procliviores hostium incursum prætimerentur. Ludovicus Arus in valdè remoto, secretòque à cæteris loco, quippe cujus saluti multis de causis præsertim consuleretur, institerat. Per reliquum terræ tractum quatuor aliisque majora propugnacula posita sunt, multo ipsa pedite, multo equite communita, quorum ordine, ac situ totius valli circuitus continebatur. His rebus ita compositis statim deferretur ad Regem, esse jam Elvum circumvallatam, valli præterea amplitudinem tam longè, latèque per gyrum extenti, vel ad singulos menses tria sibi millia ad tutelam poscere hominum in pereuntium quotidie militum supplementum; cum alios progressu temporis fuga, alios corporis ægritudo, multos frequens quoque per arma interitus exhauriret. Perfici ea sine mora; quemadmodum res postulabat, Rex Catholicus jussit. Fatali tamen quadam experta pernicie, qua tempestate & suo cum dedecore Princeps alterius alligatum arbitrio jus imperii, mentemque teneat, hæc sive incuria, sive Ari æmulorum invidia, sive ararii quoque impotentia omninò frustrata sunt, supplementique defectu opinione celerior jam illa enervari capit obsidio, & obsidentium flaccescere spes, animique conditio; interim obsessorum, qui interioribus afflictabantur, Sanciique Emanuelis sollicitudo nihil remissum, aut languidum patiebatur in his imperandis, exequendisque quæ opus tutelæ erant. Mœnia extra urbis, nec longo ab hac intervallo quædam præcepit munimina construi, quæ vim hostium arcerent, conatusque ad majora lassarent, simul ut esset ubi pecori pabulum præberetur, cujus eo tempore usus jam obrepere incipientis haud exiguum in civitate famis levamen erat. Dum hæc Lusitanus agebat, nec forinsecus im-

pediri, ut à tormentis belli protectus poterat. Sangermanensis jubet Ossunæ Ducem cum equitum, peditumque turmis immixtis receptus quosdam invadere hostium, qui juxta Sanctam Eulalam erant, nec procul ab urbe, & quibus Lusitani tunc utebantur, ut aliquando carprim, & quasi furtim commeatus in Elvum importarentur. Eò properat Ossunensis, atque acerrimè in hostes primo impetu, ac magna strage propugnacula cepit, quæ statim excisa, everteque sunt; imminutis paulatim copiis; lineæque vallaris circuitu non sinentibus amplius ad novorum tutelam locorum diffundere vires. Eodem calore militum usus postremò Ossunensis, quæ urbi propinquæ erant, moletrinas occupavit, statimque disjecit: Coarctari propterea vehementer urbana caput obsidio, propiusque hostis civitatis incurrere muros, unde septis evulsis, atque operibus lacris sæpè rapta, sæpè subrepta sunt, quæ circa muros armenta pascebant. Jamque liberius effusus in campi latitudinem hostis omnium collium, receptuum, munitorum, quæ undique urbi circumjacebant, everfor, aut Dominus exultabat, & eòsque obsidione constricta civitas erat, ut nisi prompta subsidia fuissent, primo quoque tempore videretur, aut morsibus famis, aut armorum conatibus peritura.

Inter hæc ubi primùm Ulisippone esse jam Elvum obsessam per certos nuncios compertum est, ingens cum metu sollicitudo Aloisiam Gusmanam regni Gubernatricem, similique tristitia, pavoreque ipsius ministros, cives, regni-que incolas omnes affectit, cum absque dubio propositum omnibus esset, eum universum regnum fore exitum habiturum, quem circumfessæ illi urbi fortuna constituisset. Jamque homines nunc pudebat, nunc pænitebat, nervis

se

se imparibus ausos irritare valentiorum, & velut somno, febrive torpentem fortè leonem admotis stimulis excitasse, cum expeditionem in Badacocium capeffere statuisset; cujus suscepti periculi facies, & rationum, consiliorumque quæ ad Castellensium irritamenta valuerat, imago, cum res ex voto non successisset, illis jam altera videbatur. Inde fremitus, quæstus, & populi concursatio, variusque diffusus undique rumor horum aliquid affingentium, horum deterrima interpretantium, alius in alium more stultorum ærumnæ culpam rejiciebat; ulceribus odii jam nova de causa restrictis, quæ occasionem detractionibus dabant. His accesserant etiam inquieti, seditiosi, turbidi cives, qui hos consultò rumores alebant, & ignibus ignes ad incendia majora extollenda confictis mendaciis suppeditabant. Quantumvis enim bene composito, suisque temperato institutis, ac moribus regno malevoli nunquam, aut invidi, aut quærule aut detractores homines defunt, iique præsertim qui jure, aut injuria ab affectati regiminis partibus retrahuntur, quorum etiam nonnulli clanculum erant Castellæ partibus implicati, alii, qui & stultè non prorsus afflictam rem Lusitanam vellent, at periculis laborantem, si propterea fortè immutata gubernatione reipublicæ dejectorum illi subirent locum, quasi loco comprehensam ita quispiam fortunam duceret, ut insuper ipsa, cum semel irasci cœpisset, teneri fortasse posset, ne ad rerum omnium interitum, & usque ad cinerem delævirer. Itaque civitas & universum omnino regnum tantæ rei novitate commotum studia certatim opes, & animos applicabat, ut pro subsidiario exercitu comparando militares ubique

delectus intenderentur. Proinde valentium juvenum robur ex toto regno collectum, emeriti quique milites, adolescentes etiam, qui Eboræ Conimbriæque simul litterarum vacabant studiis, quique ex servitiis, operumque officinis extracti prælio haud inutiles censerentur, Ulisippone omnes convenientes arma ferociter deposcebant. Pes supererat Lusitano, equite tantum egebat, cujus robore, & copia satis sciebat Castellensem affluere. Per idoneos ergo summissos tractandis animis militum homines, qui multa prius dantes, majora imposturum pollicentes pecuniam illecebris admiscebant peractum est, ut Castellensium equitum circiter millia transitionem ad Lusitanos facerent, quos porrò quanquam neque cibaria, neque certum stipendium deficiebat, eo tamen vel inconstantia, quæ aura quoque in vulgaribus levior est, vel rerum novarum, vel amplioris cupido lucri ad hanc infamiam detorsit. Dum hæc impigrè Ulisippone, magnoque strepitu comparantur; Dux idem Sangermanensis postquam anxius in animo volvit, & obsessæ firmitudinem urbis, & adeo sonorum contrarii belli apparatus, simul extenuationem, & laxitatem exercitus sui, tum etiam hyberni temporis inclementiam, & aquarum alluviam, qua inequitabile solum, & aqua, cœnoque fluidum communionem militum, & commeatus vegetationem impediabat, propugnaculum novum, quod ducentos caperet milites, jussit in singulis stationibus excitari, eosque irrupturos ab Elvo hostes quò subsidiariis, quæ citius debebant accedere, copiis adjungerent se, munimento, & corporibus intercludere; in unum quodque propugnaculum etiam, protrahi si fortè rem accidisset, bellicam munitionem, se-

B b ptém

prémque alimenta dierum congeri iussit. Inde munimenta revisit, necessaria præcepta dedit, spésque ampliores, quibus intimè affectus esset, magnificè loquens, ut animos elevaret, militibus jecit. Inter hæc exercitus Lusitanus Ulispone Extremotium adductus novo ibi milite qui spoliatis ex propinquo præfidiis, conveniebat, infarciebatur, cum Sancius Emanuel Cantagnedæ Comitem summum exercitus Ducem monuit. Urgeri jam Elvum, & acrius quàm victus inopia, quàm militis morbo magis, quàm fame perempti; factò igitur, & maturato opus esse, ut priusquam ab interna, atque externa simul concussa calamitate, & quotidie magis afflictata succumberet urbs, obsidione liberaretur. Multos enim præter malorum æstus quibus longo tempore obsessa quemcumque jactari civitas solet, hîc corporum etiam affectio ex Badacocii obsidione contracta rapidæ more pestis effusa plurimos supra cives, septem quoque militum millia inclusorum in urbe sustulit. Quod erroris initio causam Castellæ Ducibus præbuit, & quod detrimento esse debebat urbi, hoc maximè profuit, antequam enim eam circuncessam accederet hostis, integro illorum, qui ibidem agebant numero, ratâque singulis portione ad calculos revocata, vix triginta diebus seposita in urbe alimenta suffectura constiterat, quo certo temporis spatio nec ad ferenda civitati subsidia Lusitanæ in tantum augescere copiæ poterant, nec Castellenses imminui, sed validior utcumque fortuna sapienter quoque provisâ transtulit. Dux Lusitanus cum hujusmodi Sancii epistolâ accepisset, properè copias ab Extremotio deducit. Erant tunc illæ ad justum exercitus formam duodecim amplius peditum millibus, equites verò ad

ter mille septingentosque præter rusticorum, operarumque colluvionem, quæ eundem exercitum auxerat. Lati milites ingentisque spei pleni, ac reciproca hortatione firmati gradus addètes ad conflictum pergebant, quippè qui patriam, & libertatem ire manibus ultimum existimabant. De Cantagnedæ maximè Comite hujus exercitus Duce, sæpè audivisse meminimus, nec id vel à factu, vel ab indole Lusitana dissentit priusquam ab Extremotio movisset, per litteras Aro prænucciasse, qua ipse die, qua etiam hora subsidio sociis venturus esset, quibus subnixus copiis, qua parte vallum scisurus esset, quid ad pugnam consilii, quid animi afferret. Tantopere valet animus cujus tantummodò intuitu alio alius homo præstantior est. Tempore igitur constituto ad tormenti bellici jactum obsidionali ab aggere distans Lusitana conspicitur acies. Stetit ibidem paulisper immota, retrò inde flectere ad Campomajorem iter perspecta est, & propter obicem valli, frequentemque loci custodiam, ut nonnulli falsò credebant, diffidere propè sibi. Paulò post tamen flexisse viam ut soli, situsque commoditatem quæreret hostis, compertum est; nam obvio, qui intererat, quodam, ac festinè trajecto rivulo, ad aggerem hostis qui Santangratæ colli, & Nicolai Cordubensis propugnaculis interpositus erat, appropinquabat. Sic Lusitani consilio cognito, statim Sangermanensis aggere, ac munimentis, ubi plus periculi erat, militia pro tempore satis firmatis, cum universo ferè equitatu, & aliquot peditum robore ad Santangratæ collem quò prima belli ruitura procella jam videbatur, contendit, in cujus radice subsistens explicat aciem, atque ordines instruit, ibi tam benè paratus quàm animatus Lusitanum appropinquantem excipere.

Jubet

Jubet etiam Petrum Diarium equitum Commissarium eorum, qui obsidio constricti intra murorum ambitum erant, observare, ac suspicere motus, & tentamenta, quæ propiores adesse jam sibi suppetias intuitos, tunc cogitare, ac moliri, necesse erat, cumque erupissent ab urbe occurrere statim cum cohortibus septem, ac totidem equitum turmis viâque occupata, aut præcisa, curare, ne se quoquo pacto vel seriùs omnino possent advenientium in auxilium agminibus immiscere, conjunctosque intendere vim. Uterque hoc quem diximus ordine exercitus, fronte alter alteri obversus integram noctem traduxit. Prima luce lento gradu, æqualique ac fulgentibus armis accedere sensim ad vallum Lusitanus conspectus est. Tunc Ossunæ Duci præcepit Sangermanensis, ut eò cum equitibus advolaret, ubi primum facturum impetum hostem intelligebat. At hic cuneis hostium in medio validis tamquam muris oppositis, quo summè tetendit penetrare minimè potuit. Petrus verò Diarius cui mandatum à Duce fuerat certis cum copiis objicere se Lusitanis à circumfessa irrupentibus urbe, ne cum externis coire subsidiis, confirmarique multitudine possent, dum obliquos per tramites latius circumflectendo assequi improvidè nititur hostem spatium ei dedit impunè prætereundi. Ab ea igitur vallaris ambitus parte, cui minitatus initio Lusitanus per litteras fuerat, & ubi Nicolaus Cordubensis aggerem defendebat, incurrit. Ibi conferta, qualis primo esse solet impetu, animisque recentibus pugna, bis Castellensium virtute loco truditur Lusitanus, magister equitum ejus confoditur, cumulantur quamplures cæsi gregarii commilitones, ex parte quoque Castellæ fortissimus quisque vulneratus

miles, aut casus, captus etiam pugnando est Medellini Comes ex Hispaniæ magnatibus unus. Jamque errore tum, vel ignavia Diarii, qui præterlabi siverat hostem, ad vallum armatus ab Elvo civis, ac miles emissus obsidionalia septa disrumpere conabatur, ut ibi fociis conjungeretur. Tunc porro ferocius certamen accenditur, milesque Castellæ ancipiti prælio diductus, implicatusque cum minori etiam numero cogebatur modò intra, modò extra vallum manus cum hoste conferere, qui ab Elvo cucurrerat terga, qui Elvo succurreret frontem urgente. Clausus denique ac passim agminibus pressus Castellensis in fugam, qui dexterum cornu adhuc acriter sustinuerat, avertitur eques. Quod ubi videt Sangermanensis, ne pedites pugna fessos alâque illa equitum nudatos faciliùs jam Lusitanus circumveniret, ipse celerius cum selecta manu succurrit. Extremum discrimen erat, quia ferè omnia superior tenebat hostis, dignum tamen est visum, quod capiti Ducis discrimen compararetur, cum è Ducis perinde salute, ac exitu rei totius eventus fortuna penderet. Dum ergo Sangermanensis plena armorum, plena virorum in vim intendentium agmina rumpit, multitudine circumfusis per sclopi jactum in capite fauciatur, equoque delapsus, ac sensibus destitutus moribundo similis cecidit. Vulnere Ducis, casuque tunc mortifero credito, conspectoque, profligata, ac ferè momento prostrata omnia Castellensibus jacuere; nam inde repente militum fuga, tumultus, ac morientium strages; stantes, qui fugiebant, lætum superiorum clamorem ac strepitum cadentium, atque spirantium voces, & gemitus confundebant: sic illa contrita, ac penitus dissipata celeriter acies

Bb 2 est,

est, aliis occisis, aliis offuso pavore, aliis incidentium agmine impulsis; nec ulla terroris, calamitatis, aut mortis imago deerat, ubi semel à metu vacuis laxare iram odio, atque impetu simul Lusitanis furentibus datum. Nullo igitur in eo angulo aggeris obfistente, stratæque cruore, & cadaveribus via, statim revellitur agger, commentus referta vehicula intrant ex urbanis, & quæ ad suppetias convenerant copiis solida, ac plenior conflatur acies, omnia possidet Lusitanus. Cæterum Sancio jam Duce Sangermanensi, multaque contentione, aut labore ex manibus hostium fatoque ultimo erepto, postquam Roderico Moxicæ supremo Castrorum Præfecto denunciatur, laceratum ab hostibus esse vallum, Castellenses ibi concisos, intromissa subsidia hostium, Sangermanensemque Ducem graviter ictum, & elatum ab acie seminecem esse, ipse, cum primum in imperio militiæ gradum post Sangermani Ducem haberet, tunc Caillæ se juxta rivum, qui ponte conjunctus erat cum suis militibus communivit, ibique primam usque ad noctem cædis legendo reliquias, & brevia certamina, excursionisque trahendo substitit, donec miles qui fuga superstes eò salutis causa confluerat, inde incolumis pertransivit. Hoc autem receptu Castellensibus tuto, atque acie postrema integra, hosticæ prædæ subtrahi facile potuisset belli magna pars tormentorum, ni multo limo, ac lubrico solo vehicula hærentia, & suis etiam jumentis implicita mox intercepta ab hostibus forent. Etenim Lusitani cum aciem bifrontem constituissent, hinc ad præcipuum certaminis locum, aggerisque scindendi versam, hinc ad iter, quod si fortuna arrisisset, qui fusi fugam arripiebant, ingressuri fuissent, cauti plus

postea quam celeres seque tenentes in iracundia, terga hostium sectandi causa noluerunt ordines, adhuc viribus inexpertam, & certamine intactam postremam timentes aciem, & quod passim contracti, constipatique hostes, si extremo quod jam vigebar, robori jungerentur, instaurare confictum, ac retentare fortunam poterant. Idque porro Comitris Cantagnedæ militari prudentia, animique modestia contigit, qui modicè, ac temperanter acquisita victoria usus, satis vincendo habuit à se sublatum urbis obsidium, fractosque sibi cessisse hostes; ratioque potissima est quia nondum Lusitanus patenti campo, justaque ac nobili acie assuetus vincere Castellensem in eo se longè vicisse putabat, quod victus ipse non esset. Cæsa in eo prælio Castellensium supra duo millia, fauciorum par ferme numerus, pauci admodum capti sunt. Ex Lusitanis ad dimidium interiit. Infelicitas exitus, qui nec modicè res, animosque Castellensium afflixit, quia suas quoque fortuna perhibet causas, impedimento Offunenensis, ignaviæ Diarii, vulneri Ducis adscripta populariter est, Elvúsque post triumphum ferè mensium angustias in hunc modum obsidioni tandem eximitur.

At Ludovicus Arus qui alex ex tuto spectator astabat, cum omnino inclinatum pro Lusitanis fortunam cerneret, cumque jam agger perruptus esset, sua minùs formidine, quam assentantium impulsus illecebris amicis, ac famulis comitatus Badacocium se se recepit. Eò revectus, necdum mœrore discusso Regi Catholico scribens paucis versiculis rerum eventum exposuit, fortunam in eo criminatus, & fatum hoc scilicet quasi clavo immutabilem rerum ordinem figens, rota illam frequentem hunc inter homines, & in bello præci-

puè

puè ludum colludere solitam. Robustissima quidem ratio nisi aequè ab ignavis, ac fortibus viris hæc promiscuè usurpata locutio esset, quò & insuper causa, & usus, & rerum in agendo tractatio, ne omnino inertia, atque virtutis discrimen cum prudentiæ interitu pereat, in uno quoque casu quaerenda sunt. Hac epistola reddita Regi, & si ille ut par erat, rei bellicæ eventum acerrimè doluit, Arum tamen quamquam abrupta, atque horrida omnia sibi ex illo infortunio paventem, revocatum statim ad aulam in eodem, quo aliis antea præstiterat, auctoritatis, & gratiæ loco retinuit, ubi & Ludovici profectò ob volubilem gratiam Regis cruciatibus animi multum afflicti, & ferè omnium expectationem fefellit Rex pro certo ex inde vaticinantium uno sub illo fortunæ ictu qui cætera prostravisset, occasurum denique Arum. Nec desistere propterea qui in tanto tumultu, quantum in aula forisque ciere funestissimi nuncii repentinus adventus potuit regii tunc pectoris latebras atrectare; & ad fortem in tempore augendam occasionem subito arripere omni studio, atque industria. Turrianæ Medinæ maximè Dux qui ex amuli casu tamquam regio ipse lateri propior assurgere spe vana tumidus intendebat, cum multa ex occulto, & pleraque falsa in Arum jacula contorsisset, semel etiam prolixius extracto cum Rege sermone, inter alia velut casu jecisse dicitur, impensius perpetuè se annexum bene de Rege mereri, sed inter multa, ejusque præclara in Regem officia, hæc potissimum ducere, quod ferè nulli paruerit mandato Regis, quo tempore Prorex Neapolim gubernaret, longiora quippe mandata inter tot momentaneas conversiones, & vo-

lubiles rerum vices, cum rationem in usum sapissimè variarent, ut monita sapè aut amicorum consilia procul habenda sunt; quod oblatum Mediolani regimen abnuisset, quis enim suo nisi, alienoque periculo fatuus rectè inter arma mandare sciat, qui hoc armatus numquam didicerit? quod privatas offensiones, & æmulorum injurias ipsi Principi condonasset, privatas enim injurias reipublicæ, quæ omnia ejus spiritu sustinet, ratio exhaurire penitus debet; qua Turrianus oratione subdolè ac furtim repungere Arum creditus est intendisse, qui impunè ipsum Medinæ Ducem apud Regem afflixerat, quique belli omninò imperitus, ac rudis unius discrimen exercitus ausus esset cum tanta Regis pernicie pro rudimento militiæ ponere. Verumtamen illi viro ad conservandam, augendamque Principis gratiam ex naturæ atque industriæ partibus mistum mirabile quoddam accesserat. Aro enim præter gravitatem, justitiam, & morum elegantiam, atque modestiam aliasque insignes animi dotes ex naturæ temperamento compactas, quædam etiam aderat ars, & sublimis acumen ingenii, quo accuratius quidem studebat gratiam Regis non ostentare, nec temerè prodere illam invidorum aculeis expositam; posse, quam ita videri tutius existimabat; sua quoque consilia velut rudia, & informia tam solerter, tam cautè subicere Regis arbitrio solebat Arus, ut usui illa post adhibenda Rex ipse digerere, acuire, & suo quasi Marte parere videretur; præterea magni momenti si feliciter quid cecidisset ut sapienter ab Aro consultum, & ordinatum, idipsum fortunæ attribuere solebat ille vel casui, semper multò minùs se Rege sapere, minùsque videre per industriam assimulans; nihil est enim regiis auribus insolentius, &

B b 3 gravius

gravius quam arrogantia, nimisque jactata fiducia sui, sapientisque opinionem, & laudem mereri verbis, quam rebus malle; socium quippe laborum consiliorumque participem diligunt Reges, regni magistrum, & pedagogum imperii quantopere quisquam ingenio, aut fortuna superior esset, abhorrent. Ita nimirum, quæ amulorum invidia, sparsoque livore, aut fastidio Principis ruerent sæpè, & comminui videntur in aula, moderationis æquè apud amulos, ac apud Principem sustinet usus. Hisce artibus Arus, sed fortunæ favore quoque qua nihil adversa in hac maximè causa procedere potest, adjutis, inviolatam, & integram, atque amulorum ictibus inconcussam dominationem, & gratiam in regno fovit, cùmque Olivario longè ipse posterior in actu, judicio, ac disciplina regnandi esset, docilitate tamen, atque patientia, quæ inter aulicas eminent artes, naturæque adjumento major diuturnius, sibi que tantummodò morte interruptum Imperii arbitrium gratiæ Regis annexum tenuit.

Hoc periculo tandem Ludovicus explicitus, & propter acceptam cladem, & suam quoque in illo negotio existimationem attritam vehementer percussus, & Lusitanis maximè offensus, concordiam, quæ lentè ac remissè cum Hispano, Galloque per id tempus agitabatur, studiosius deinde tractare cæpit, ut ab infestissimo tandem solutus hoste universas Imperii vires in Lusitaniam converteret. Consultum, & seriùs itaque primò in Hispano Senatu est, quisnam ex Europæ fortè Principibus discordiarum inter utrumque Regem, certaminumque compósitor, & pacis quodammodo arbiter auctoritate usque melior æstimaretur, an Cæsar? an summus Pontifex? an Venetorum fortasse res-

publica, tanquam omnino integra, & à partibus separatà? Evenerat porro, ut in re illa nec levi de causa Cæsar haud minus Hispano quam Gallo suspectus, ac dubius fieret, Gallo quidem Austriacæ domus agnationis & fidei causa semper invicem cultæ, quæ Catholicum Regem, & Cæsarem inter aliorum quoque fœderatorum mutationes immotos ac stabiles hætenus continuerat; Regi verò Philippo modò suspectus occurrerat Cæsar, & ipse Cæsar Regem etiam Catholicum suspectabat, quod cùm contrahendæ quæ agitabatur eo tempore, pacis vinculum foret Mariæ Teresiæ cum Rege Gallo connubium, propter Imperii spem, cui major ut natu Philippi filia, poterat hæc aliquando hereditatis jure succedere, acerbè ferebat Cæsar, Austriacæ ipsum familiæ Principem ab his nuptiis ineundis exclusum altissimus regni videre spes in Borbonicam gentem translatas, simul Austriacam familiam utroque diademate sultam, & colligatam per hujusmodi offensiones, & alias alias subinde trahentes paulatim fortasse dissutam posse quandòque cum ejusdem interitu distrahi. Hæc erant ex parte Cæsaris. De fide atque studio Pontificis in hoc peculiari negotio non modicè quoque inter partes ambigebatur. Pontifex enim, ut è re sua esse apparebat, & ex sua etiam utilitate rectè opus erate jusdem consilia, mentemque rimari, veriùs eo tempore appetere credebatur, armis, & odiis perpetuò collisos se se invicem conteri, infirmarique Reges quò tutior ex bello duorum in Italia sibi floreret, & pro Romano regimine pax. Invidius præterea, ac singulari de causa suspiciosus Alexander septimus erat Cardinali Mazarino primo Galli Regis ministro, nam ex ejusdem ore Pontificis lapsum temerè verbum Romæ collegerat quondam Gallus

Ora

Orator, & cum Cardinalis invidia, vulgarique infectatione projecerat, ipsum videlicet Mazarinum, dum rerum potiretur in Gallia, omnino alienum, & semper aversum à pace futurum, cùm per externa bella, quæ civilium in Gallia extinguere semina soleant, eas sibi ipsi potentiam, opesque firmaret, quas frangere pax valuisset. Quæ acriùs profectò verba in Purpurati pectus immissa pro causa pacis effecerant, ut ita ipsi augetur de eodem Pontifice diffidentia, sicut ejus desideratio verba factis resellendi. Ad hæc gravior eo tempore Hispanis per Alexandrum injecta de pace suspicio fuerat, cùm Carolum Bonellum postea ab eodem sacra Purpura decoratum ad Hispaniam legavit, specie, ac rumore palam effuso concordiæ pacisque cum utroque ponendæ Rege, reverà tamen, ut mox exitus docuit, ut in rem suam Pontifex derogaret illi veteri consuetudini, quæ, sine prævio Regis consensu, qui ad ministerium, electum approbavisset, quippè quia & jus ibi, & tribunal exerceat, ad Hispaniam admitti Apostolicus Nuncius minimè solet. Nam paulò postquam Carolus ad Mantuam Carpetanam pervenit, tractandæ pacis rumore, & consilio planè suppresso, Ordinarii statim Nuntii diploma Regi Catholico exhibuit. Visus propterea Hispanis summus Pontifex est, nedum in ludibrium, ac propè fraudem pacis negotia convertere, sed ea inflectere quoque velle ad privatas rationes imperii sui, quarum cum maxima Hispanorum judicio ratio amborum Regum commissio, perennisque discordia sit, ideò turbandæ magis, quam componendæ hos inter Reges quæsitæ pacis appositum esse Pontificem minus piè sentientes consilarii seniores existimabant. At in re publica Venetorum, cujus etiam litiga-

batur arbitrium, in suspensionem, & metum revocabatur illius profunda sapientia Senatus, & per tot secula felix fallaciæ, dolique Politici usus cui pax si stetit, ea Regum in Europa summorum formidabilis unio fuisset; nam Venetorum in æqua libra judicii, qua ad unguem Principum studia, consilia, vires appendit, longè minoris, leviorisque fanè momenti còperta fuissent Italorum Principum opes, si ad alteram partem belli pondus non accessisset. His etiam obstabat, quod eo peracri mentis acumine, atque in agendo solertia præstare Veneti apud Hispanos existimantur, ut in cæterorum litigijs, & causis excutiendis, componendisque surripere ferè semper non nihil amicis callidè sciant, aut litem lite resolvere. Quocirca pacem, quæ Monasterii Venetorum intercessione convenerat adeò Hispanis fraudulentam fuisse & exitu lubricam, ut paulò post fœderatis à communi periculo exemptis, ea ipsa in Hispanum, Gallumque duntaxat Regem cruenta, graviorque reciderit, Hispani profectò non causæ difficultati, aut durioris fortasse negotii moli ut verisimile quoque erat, at Venetis tanquam plus arte, & consilio, quam armis pugnare, & acquirere sibi scientibus tribuunt. His sententijs in status Senatu discussis, cùm propter æmulationem Imperii, veteremque Principatus invidiam, & mutuas hinc exortas suspiciones, ea revera inter alias regnandi artes emineat, nemini propè fidere, universos per se suspectos habere Principes, nullo ideò tum inter eos occurrente, hoc qui susciperet munus, à suspicione secluso Principe, tandem sancitum est, ut maturandæ pacis negotia binis, primisque utriusque Regis ministris Aro videlicet, & Mazarino commendarentur. Hi scilicet partes illas emolumentis, quas pacem ambiguè affectaque fortasse fide tractantes alii sibi interpositi decerpissent

B b 4 sui

fuis Principibus solidè vendicarent, neuter illorum auctoritate, sive fiducia, sive agendarum rerum experientia careret, rem inter paucos facillimè conventuram, quidquid illi constituisent, ratum utrumque Regem æquabiliter habiturum. Hoc ita igitur ab Hispano Senatu decretum cum mox Galli comprobavissent, veniunt deinde à Lutetia Parisiorum, qui Mantuam Carpetanam summissi intimiores Mazarini clientes fuerant, occultique ad Boni recessus Palatium divertunt; placuerat enim in hoc loco primùm excutere capita rerum, quò minùs postea difficultatis incideret, cum uterque amborum Regum minister apud montes Pyreneos ad rem totam conficiendam erat suo tempore congressurus. Cæterùm collatis in medio Hispanorum, Gallorùmque sententiis, ac summa altercatione pacis utrinque jactatis articulis, eò quod ab ipsorum moribus, & gravitatis ostentatione abhorreret, Hispani deridiculo habebant, Gallos plures simul eodem tempore loqui, multa fundere simul argumenta durissima rerum, & quòd solutis cum gestibus verba, vultusque rubore quidam velut impetus raperet; Ludovicus præcipuè Arus, qui eorum colloquiis sæpissimè intererat, cum is tardior, atque cunctator quanquam æqualis ingenio esset, aliis dictis non planè perceptis, aliis statim memoria dilapsis, sensus plerumque sermonis, qui in medio versabatur, ignarus conventum dimiserat. Hæc tandem sublata rerum confusio, atque discussa caligo est, cum per eundem Arum idcirco provisum est, ut scripto deinde relata negotia traderent Galli, ad rem suaviter prætexentem, clariùs sic illa proposita, ac per tempus expensa Status quoque Senatus subire iudicium debere. Quibus rebus in hunc modum expositis, seriùsque discussis, cum asperiores ibi pacis conditiones tractatione, atque studio in lon-

gum exagitata ac propè mollitæ quodammodo essent, integra, aut mutila, sed minoris momenti quadam, ad congressum rejecta sunt, qui inter Cardinalem Mazarinum, & Ludovicum Arum apud Irunem utriusque regni confinium conditus est. Induciarum interim accedere. Eò igitur tandem exquisita ornamentorum pompa, virorumque sequela nobilium in luxum certatim effusi conferunt se primi duo illi primorum Regum ministri, & quoniam alter alterius attingere solum, & quasi in alienam potestatem transire dedignabatur, cum in altissima dignitate, & amplitudine muneris constitutus sui quisque Regis majestatem, ac speciem repræsentaret, super utrisque communem, qui regna dirimit, amnem, parvâmq; ibi insulam circumfusam, eleganter, ac splendide exulta sedes erecta est, quò Mazarinus, & Arus conveniebant, pacisque res agitabant. Inter hæc Rex Britannus, qui post Caroli Patris cladem regno, & fortunis expulsus impensius Gallum Hispanumque Regem ut eorum subsidio regno, ac penatibus redderetur, circumire, atque colere satagebat, nuncium ad Mazarinum misit, ipse à Rege, quem admodum postulabat, ne gravaretur invisus, esse aliqua magni momenti, quæ conferre cum ipso sermonibus oporteret. Cardinalis jus officii, subditique respectum excusans modestè Regem rejecit, nequaquam id sibi fas esse respondens Galliarum Regis injussu. Creditur tamen Rex Anglus æmulationis quodam stimulo percitus à Cardinalis colloquio prohibitus, quod priùs ille Arum quam Mazarinum adire frustra tentasset, neve proprii Regis utilitates alienis rationibus immisceret, & conturbaret. Rege in hunc modum excluso, loco ejus Anglus Legatus interfuit, qui Hispani, Gallicique Regis auxilia pro reducendo Rege implorabat disertissimè probans, Britanniam, quæ Galli, Hispanique regni

„ regni æquilibrium politica asti-
 „ matione censetur, quòve illa studiis
 „ inclinet, eò propendere quoque reg-
 „ ni cujusque fortunam, & opes, usui
 „ profectò magis, vel minùs saltem pe-
 „ riculo utrique Regi futuram, si ab
 „ uno, & hoc legitimo Rege, quàm ab
 „ intrusa, ac turbulenta quadam reipu-
 „ blicæ forma temperaretur, cum hæc
 „ & popularis præcipuè simul potentia,
 „ atque amplissima situ sive tuendæ li-
 „ bertatis cupidine, sive morum, cultus-
 „ que diversitate Regibus semper infe-
 „ sta persequi semper illos, odiofoque
 „ & impuro nomine Tyrannorum soli-
 „ ta sit execrari, atque in summam apud
 „ omnes abominationem adducere; suis
 „ præterea imbuere institutis, ac disci-
 „ plinis amicos, propinquos, & socios,
 „ usque dulcedine libertatis exposita
 „ paulatim à Regibus alienatos ad suis
 „ regiminis normam transferre, quem-
 „ admodum Lacedæmonios olim in
 „ Græcia factitavisse, memoriæ proditum est. Tenuis profectò Respubli-
 „ cas, prudentesque eò quòd aculeos
 „ non habeant, & quæ aliis possent in-
 „ figere spicula semetipsas tantummo-
 „ do custodire, seque per latebras am-
 „ pliandi occasionibus imminere, hanc
 „ novam, cum latissimè pateat, turbid-
 „ usque abundet ingenis, & tum acu-
 „ leos, tum ungues, faucisque voraces
 „ habeat, quidni ad armorum se mini-
 „ stria, quàm togæ potiùs, nisi citò in-
 „ terierit, applicaturam. Gloriosum esse
 „ præterea miseros sublevare, at glorio-
 „ sius afflictum redimere Regem, æquum
 „ esse, impiorum manibus virum inno-
 „ xium eripere; at æquius Regem in-
 „ fontem, laudabile etiam, everfas quan-
 „ doque restituere familias, sed laudabi-
 „ lius, collapsa reddere regna. Quid er-
 „ go, prædones, sicarios, latrones esse
 „ fortè appellandos nisi Regibus Reges
 „ succurrerint? Manere dirum adhuc
 „ exemplum suo regno, sua domo ex-

pulsi, violati, spoliati, vagam, & mise-
 ram vitam trahentis ubique Regis, & scædiora quæque imitandi studia, nisi ostentatio terroris accesserit, velut contagem, hominibus inhæsurâ. Hæc & plura Britannus. Alii etiam ibi astitere Principum Oratores, inter quos erat Lusitanus Legatus, sed Aro clam, ne ejus aspectum offenderet, qui quantum efficere, enitique promissis, ac præcibus poterat apud Cardinalem agebat, ne Lusitania in tanto discrimine prodertur. Ingens enim sollicitudo, & animi pariter dolor ob metum gravioris deinceps in eorum cervices exonerandi belli Lusitanos animos occupaverat, ne omninò desertus, ac prætermisus à Gallo Rege Bregantius, totis deinde in unum coactis, intentisque vis Hispanica nervis, si pax convenisset, eo circumfusus turbine armorum prosterneretur. Cæterùm summa utriusque partis contentione cum hic Lusitaniæ agitatus articulus esset, quàm proximè sæpè fuit, ut alias jam ratas negotii condiciones, pacisque congressum omninò dissolveret. Vehementer enim Hispano objecerat Mazarinus Bregantium hæreditario jure subnixum tenere regnum, dici etiam, & esse Regem, Gallo item Regi sociali foedere junctum, si verò minimè quidem pro pace ineunda dedecet novos accipere socios, quanto magis licuerit veteres conservare? At si etiam honesta pro pace conveniat perduellium clientelam, & patrocinium exuere, jus in hac causâ regni possessionem, & populi mentem, & studium cruore, omnibusque fortunis, atque periculis in retinendo Rege consentientis, quæ satis Bregantium ab hoc afflictò scelere absolvunt, hæreere nullam in Gallo ex contracto, sustentatòque hujusmodi foedere notam finire. An venundare Lusitanum redimatur ut Castellensis, pacisque interpositæ fidem perfidia sancire liceat? Tandem uterque Rex Castellensis,

stellensis, & Lusitanus prout è re sua quisque duceret, armis, aut lege de regno disceptet. Arbitrium quod jure suo tenet, fortunæ tradatur. Sileatur hîc Lusitanus, & hoc maximè modo nec inclusus, nec exclusus in pacis articulis habeatur. Perfractiùs ea porrò agitata in partium confesso sententia, & ideò ultrò, citròque remeantibus nunciis, qui Galli Hispanique Regis animos explorarent, ac dubia resolverent, tandem convenit, ut Rex Gallus profiteretur, idque in acta concordiaè relatum est, fœdus, quod ipsi erat cum Lusitano, & jus societatis in gratiam Catholici Regis abscindere, modò ipsi Bregantio, jam abdicato sua sponte regno, à Catholico Rege juribus, titulis, facultatibus omnibus redderetur, quorum usu, priusquam à Rege deficeret, potiebatur in Lusitania, eaque ipsa tum velut fucò, ad honestatis speciem, atque decoris imitamentum ita depicta conventio est, ne idcirco pax turbaretur, neque sui juris Hispanus, neq; fidei interpositaè Gallus planè immemor videretur. Cæterùm Gallus conditioni ita propositaè consensurus clam Lusitanum admonuit sese in illo negotio tempori, & publicæ causæ potiùs, quàm rei sic postea gerendæ consilio, aut veritatis servire studio. Et enim illa pax, quam tanto dispendio, & suæ quoque reipublicæ vulnere Hispani sibi redimerent, facta Gallis per eam potestate ampliora suppeditandi Lusitanis auxilia, his magnopere favorabilis, præterito bello trucior Castellensibus cecidisset, nec secus, antequam fieret, id certè futurum Hispanus existimabat, cum illa articuli pompa opinionis plausum speciemque honestatis inanem non lucrum, aut fidei in Gallo constantiã requireret. Verumtamen Rex Catholicus cum ei subscribendus hic pacis articulus deferretur, in ipso actu rubere, indignari, animo angi, quasi pulcherrimo erepto regno impune sibi

illudentem aspiceret adversarium, & quod ipsum magis excruciat, velut hostis in gratiam è manibus illum emissum; Tandem ô me miserum, inquit, & infelicem, qui Rex, totque ipse regnorum Rex hoc etiam invitus committere cogor, tremulâque præ ira atque stomacho manu, errantemque inter litteras stylum ducens subjectam paginam subsignavit. Qua porrò sublata, quæ asperius obstabat, difficultate, reliquæ pacis conditiones expeditiùs transactæ sunt. Igitur pax inter Hispanum, Gallumque Regem his legibus constituta; Quæ bello in Insubria Gallus Regi Catholico ceperat, restitueret; quæ verò apud Catalauniam, & Belgium, paucis exceptis, permutatisque locis, in Mariæ Tereciæ dotem adjecta concederent. Utriusque subditis Regis, qui ad alterutras partes tempore belli transferint, & venia delicti fiat, & in omnia bona, atq; jura sine mora redintegrètur, quæ priusquam à Rege deficerent, possidebant, idque maximè de Lotharingo Duce, & Condæo quoque Principe cautum ob opum, generisque amplitudinem est. Dissidium bellique materies si fortè oriatur inter amborum Regum clientes, ac Principes socios, componere statim, & in gratiam redire eos inter se seu jure, seu arbitrio, seu majestatis auctoritate curet uterque Rex, sin autem hoc frustra fuerit, liceat singulis Regibus auxiliares copias amico permittere Principi, Rex modò neuter à quoquam invasus in suæ ditionis partibus fuerit. Item si Hispanus Gallusve Rex alterius socios cum armis aggrediatur, tunc Regem deceat, cum velit, ferre opem amicis, & sociis in eorum finibus constitutis, nec ideò inter urumque Regem violata pax censeatur. Cum verò duorum quilibet Regum à Principe seu nunc fœderato, seu externo, sive armis civilibus, sive alienigenis peteretur, nefas ex lege pacis sancitæ sit, alterum Regem

Regem auxilia illis, aut transitum, aut armatis receptum adversus alterum Regem suppeditare. Terræ, marisque commercio vicissim, ac liberè utriusque Regis subditi utantur, si qua verò partibus controversia propter harum interpretationem conditionum, rerumque intellectum, aut accidentia minùs provisâ, ea quidem non armis, sed jure dirimerentur. His in hunc modum pro utroque Rege provisâ, ad inita quoque pacis durationem, præstandamque clientibus fidem peculiariùs deinde ad communes clientes, ac socios descensum est; sapè enim accidit bella ex bellis nasci, & armis, dissidiisque alium alium vocare belloque involvere Principem; simul quia nemo clientium ulli unquam Principi fideret, si duobus, qui plus inter eos possent, convenientibus pacto, per corruptam aliquis fidem potentioris prædæ relinqueretur; cautum est ideò, ut quæ oppida Hispanus Duci Sabaudiaè per bellum in Cisalpinis abstulerat, illicò traderet; eidem præterea Duci debitum solveretur ex Catharinaè Austriacæ antiqui connubii dote conflatum. Quæ Sabaudiam, Mantuanamque familiam

diuturnæ veteresque discordiaè causæ per Italiaè vastitatem, atque ruinas exercuere abolita, extincta jaceant secundum illam conventionem, quæ apud Querrascum quondam præscripta fuerat. Ab utroque Rege summus Pontifex exoretur, ut litem quæ adhuc cum Mutinæ Duce de Comachii valle pendebat, plano, mitique judicio non strepitu armorum absolvat, Ducique Parmensi simul indulgeat, ut per certa temporis intervalla alienum æs illud exolvere possit, quo sedi Apostolicæ obstringitur. Postremò decretum est, ut unanimes Reges ad Germanos, Rhetos Helvetiosque ipsos cohortatum legatos dimitterent, ut ira, ac simultatibus positis in partem optimæ pacis propitio quocumque bello præstantioris accederent. Hæc est capitum summa inter Hispanum, Gallumque Regem ad Pyrenæos compositæ pacis, atque ita Mariæ Tereciæ firmatæ cum Gallo nuptiæ in Europam bello diuturno afflicta gaudia pacis, sed ipsa brevia, ut brevius etiam refriget qui primus nuptialibus sacibus amor accenditur, transmissere.

D E
BELLO LUSITANO
LIBRI SEPTIMI

S U M M A.

EX Catholicus in Lusitanum parandum bellum intendit. Acerrimè tractatur de summi Ducis electione. Iohanni Austriaco Philippi filio notho arma commendantur. Gubernator armorum secundo loco Sangermanensis renunciatur. Militum numerus. Exercitus Campomajorem initio petere visus, averso itinere Origuelam repentè invadit, arcemque adjacentem delet. Arronci oppidum Iohanni se addicit. Sexdecim Lusitanorum equitum turmæ, vim hostium laceffere ausæ, partim caduntur, partim fugâ dilabuntur. Alconcellum recuperat Austriacus. Acria per otium, inter Italos, Hispanosque, de ordine & loco, oriuntur dissidia. Iohannes, Duces Italos asperrimis verbis increpat. Emanuel Carafa pro Italica natione respondens, ob libertatem in custodiam conjicitur. Dirimitur per Regem, nationum litigium. Vere appetente, Austriacus in proximi belli conatum incumbit. Non minor agitatio sollicitos habet Lusitanos, unde severius invehuntur tributa. Catharina Portugallia Bregantii soror Regi Britanno desponsatur. Ei Tingi, situm in Africa oppidum pro cumulo dotis accedit. Religionis causâ Rex Catholicus municipium interciperè instituit. Ejus promissa aversatur Ludovicus Almeida, & oppidum in Angli ditionem concedit. Villabuim funditus diruit Austriacus. Multas equitum Lusitanorum turbas fugat Alexander Correira. Morba per iter invaditur. Iurumeniam versus dum tendit Iohannes, novus repentè de cælo, nubilâ nocte, conspicitur fulgor. In Lusitana que circum oppidum erant propugnacula, Castellenses irrumpunt. Intestinus oritur in urbe tumultus, qui Pinti Præsidis prudentiâ extinguitur. Menses Lusitani exercitus Dux, expeditionem quamprimùm parare milites jubet, ad succurrendum Iurumenia. Urbis tuendæ spe prorsus afflictâ, palam inde re infectâ discedit. Iurumenia post arctam integri mensis obsidionem, Austriaci virtute atque auspiciis evicta, Regique Catholico restituta. Ad Villam vitiosam ducit exercitum Iohannes, Lusitanumque nititur elicere ad pugnam. Aveirum recipit, dimissisque cum vita & opibus oppidanis, ad terrorem solo equat. Monfortis deditur. Crati excidium, cuius Gubernator Austriaci jussu, sclopis in medio foro transverberatus occumbit. Adversus Oguelam victor exercitus tendit. Dum Gubernator, Iohannis colloquium petit, Castellensis miles sine imperio urbem pervadit, prædeque duntaxat avidus, à sanguine abstinet. Prædam Lusitanis restituendam jubet Austriacus, honestasque illis conditiones tribuit. Sartirana Comitem Oguela Præsidem relinquit.

D E

BELLI LUSITANI

LIBER SEPTIMUS.

^{1661.} **M**ARIA Theresia Regis Philippi filia, qui Reginam decebat, magnifico ornatu sublimisque totius fortunæ circumfusa splendore, ac regio strepitu comitata cum Lutetiam Parisiorum tandem evecta esset, Rex ipse Catholicus statim in Lusitanum parandum bellum intendit, cuius facilius habendi regni cupido traxisse jam videbatur Hispanum ad deteriores pacis conditiones incertaque lucri futuri spe, ultrò se primùm diminuisse. Dum ergo frequentes per Hispaniam deletus militum imperantur, circummissisque per Imperii latitudinem nunciis, veteres legiones ad Lusitaniæ fines transferri jussu Regis indicitur, atque omnia intra Hispaniam, & extra calere conspiciuntur apparatu proximi belli; interim apud Regem de summi Ducis, qui bello præset ad eò armis minisque turgido, electione acerrimè tractabatur. Erant ea tempestate præclari nominis Duces, à bellique occupationibus vacui Mortaræ Marchio, in cuius gloriæ incrementum Catalaunia nuper armis subacta cesserat, & Carazenæ item Marchio, qui inter arma penè à puero innutritus recentia quoque & egregia in Insubria, cum Mediolano præset, belli facinora ediderat. At his militari propè virtute par, gratia, famaque nominis, incensisque in eundem populi studiis longè quidem superior Iohannes Austriacus efferebatur, Regis idem Catholici filius nothus, quia bello tum Belgico revocatus juxta Mantuam Carpetanam confederat. Consilia verò, ac sententiæ quæ per id tempus in medio erant de novo eligendo exercitus Duce proposita, singulorum divisa studio, vel merito, vel ambientium sollicitudine ad

quemquam illorum referebantur. Verum Hispanis, ministrisque præcipuè, qui in gubernii specula sedent, cuiusque illegitimæ, ac regis prolis æquæ virtutes, ac vitia, illæ quidem ut gratiæ populi, hæc ut faces ambitioni præbentia, semper invisâ nimisque suspecta fuere. Nec porro regii iidem nothi verbis, aut rebus tam crebrò suspicionibus causas, aut stimulos curis dedere, sed hominum genus ob metum longa rerum experientia contractum, & sua etiam indole nimis suspiciosum, falli dum semper metuit, aut facile sibi formidinis causas effingit, multos pericula antevertere docuit, & scelus interdum in cautionis partem admissum. Austriaco propterea, qui ad hanc bellicam præfecturam, & suo merito, & turba clientium, & plausu populi ferebatur, suspicio, metus, aut ministrorum obstabat invidia eâ de re privatim, ac publicè differentium. Regem imbecilla, ac tenui valetudine potius, quàm atate cadentem esse, filium Principem in cunabulis, nec fas esse videri illo cursu, illo habitu rerum cum fiducia, & armorum afflatu extollere juvenem militarem, cui factis opis in armis, cum nimis urgeat ambitio, sit, spes, animosque supra fortunam, genusque gerere. Rex denique haud minùs rei ambiguus, sollicitusque ne pudor fortassis, aut metus in causa filii suffragia publicè vitiaret, omissio Status Senatu, ea de re secretioris, sanctiorisque quosdam consilii corpore præsens interrogavit. Fuere hi homines Senatores Turrianæ Medinæ Dux, & Comes Castrillius, summo, integroque iudicio viri, quo tempore studia, atque partes ipsorum animis non officerent. Erat præterea in primis carus Iohannes Medinæ Duci, quia communis utrumque vetusque Olivarii clientela in fide, atque studio conjunxerat, atque idè Medinæ Duci, & Iohanni plus erat Castril-

C c lius

lius infestus, quippè, qui maximè quondam in Olivarium, ejusque clientes omnes invecus, dum illum tandem afflixit, ejusdem clientelæ, atque fortunæ socios eodem, unòque icctu collabentis ruina prostravit. Rex verò, quem nec actis, & mutua horum hominum æmulatio, nec odiorum initia latebant, consultò adversarios ad differendum de re, quæ vertebat, induxit, quò nempè contrariis eorum prolatis, agitatisque sententiis, ac simul judicio compositis, ipse postea exploratiùs, quid sua interesset, agnosceret; nec certè secus, ac Rex expectabat, Castrillii sententia prodiit. Ita namque locutus fertur.

„ Non obrectatio, & minus invidia, à quarum suspicione longa merum experimenta, gravisque canities, & disparia, ac propè opposita studia vindicant, sed delectatio tantæ virtutis in isto juvene, ejusque summa admiratio, & insuper desiderium, ut sine ullo periculo suis illa in tempore gradibus augeatur, me asserere cogunt, armorum, de quo nunc disceptatur, imperium pro Lusitania recipienda Joanni minimè convenire. Detrahit enim virtutibus livor, atque inter illos virtutis fulgores continè rimatur criminibus locum; hanc autem ego in juvene celeberrimo, & venerabundus etiam intueor, simulque præcaveo, ne nimius ille virtutis positæ nitor ipsius, nostrisque oculis umbram, aut erroris cæcitatem affundat, ex quo sæpè numero evenit, florentem marcescere in homine gloriam, fructumque virtutis, priusquam ipse maturus, ac tempore coctus sit exarescere, aut in contrarium mutari, nisi modus, qui in rebus semper est optimus applicetur, priusque nos ideò tantæ virtutis, & gratiæ, item ætatis cum regio sanguine ardentius ebullientis ti-

mor, quàm illum gloriæ fatietas ceperit. Verùm enim verò, cum ejusdem communis utilitatis ratio, nexisque & Imperium, & Joannem, & Regem tum familiaris, tum publicæ causæ respectu vinciat, dum equidem Regis, & rationes publicas calculo meo sustentavero, verè me dicere pro Joanne, ejusque favere maximè gloriæ, ac dignitati servire censendum est. Et primùm quidem jam satis spectatum est, pœnituisse nec mediocriter nos paulò antè ad Joannem delatæ belli Belgici præfecturæ, coactosque idcirco fuisse inde retrahere celeriter juvenem; rumor enim nec omninò ipse vanus irrepsit, occulta, & superba illum ibidem de nuptiis cum filia Austriaci Principis Oenipontis ut illum Principatum, & Belgium titulo dotis arriperet, consilia tractare, ubi profectò & res honesta, ac ratio publica jactabatur Austriacam videlicet domum, ne illa jam inter paucos, qui porro supersunt ex Augusta sobole mares extingueretur, egere subsidiis, maximo etiam Imperio Hispano munimini, & usui fore, si Belgium ab ipso tot sumptuum, tot cladum, tantique causa periculi honestè per nuptias divelleretur. Sunt, & turpes alii præter eà, qui de Joanne Austriaco sermones tam Neapoli, quàm in Sicilia cum illa ipse regeret regna percrebuere, clandestina nempè consilia, partes, nobilium secessiones nec obscurè manifestationes, quæ etsi turbulentum nationum illarum ingenium, ut certè scimus effuderit, inscio quoque Joanne, perspicimus tamen in hoc inclyto juvene, quæ perfidi homines, atque nefarii, & rerum novarum omninò cupidi fomenta parare seditionum in animo habeant. Cæterùm si ita sapius per illecebras hominum, per occasionem

incita

„ incitamenta propinet ambitio, cum flagret ætas, animus valeat, adeò præceps, ac lubrica sit cupiditas dominantis, maximè vereor, ne internis, externisque ille tandem irretitus insidiis, ubi semel impellere magis occasio, & succendi, ac furere ambitio cæperit, prolabatur. Præterquam quod in hoc transitu rerum, multiplicique rumore hominum aliud in ore sonare vulgi, aliud in ore prudentium auditum est. „ Divinant plerumque prudentes; nec semper inanes serendo voces labitur vulgus, aliàs quasi vates, aliàs rectus rerum interpret est, interdum, quod fieri conveniat, velut communi consensu docet. Utcumque se tandem res habeat, hunc saltem rumorem de ambitione, regnòque Joannis, is vel incertè, vel iniquè, vel fallaciter ortus, ac dissipatus sit, & jam propemodum consenuerit, iri inficias minimè potest ab ingenti ejus spiritu, ac magnitudinè animi tanquam in adolescente susceptis, & per se, & per alios ut instrumenta tumultuum novis rebus sterentibus iter originem deduxisse, atque ideò prudentioris, tutiorisque fore consilii, vel tenui suspicioni, ac longinquo timori, auræque quantumvis fluxæ, mobilisque rumoris, quando id percommode fieri potest, antevertere causas, simul, & turbidis pabulum, & virus iniquis invidiæ, & seditionibus ignes quoquomodo subducere, quæ utique omnia cumulatim mala contrahere uni imprudenter arma commissa possunt. Nullum profectò adstrictioris fiduciæ, graviorisque Regi momenti, quod tribuat alteri munus offertur, quàm armorum administratio, gladius quippè societatis in se humanæ tenendæ, erga majores res obsequii, æquitatis inter æquales, juri omnium validus vindex, & custos est; quem cui crediderit Princeps sui ipsius, & arbitrium imperii

penitus tradit. Diadema, sceptrumque in illius fide cuspidis situm, quam soluta formidine manus agit. Contra nemo alius re vera est, minus cui debeat pro armorum tractatione fidere Princeps, quàm filius ad quem regni hæreditas non pertineat, ne ille fortasè per vim, & armorum occasionem eripiat, quod intimè cupiat, & lex, aut natura non dederit, néve Regis electio ut Romanum quondam Imperium ad milites transeat, & tandem arcanum naturæ prodeat, quod omnia liceat jure potentiæ agi, & mores etiam, & leges, ut judicia & mentes hominum immutari. Homo namque ad imperium, & libertatem genitus, quanquam subito legum, & hominum jugo submissus exemplo, & consuetudine potius, quàm ipsa natura coercetur, retinet tamen ut intus hærentem, ac penitus insitam illam tacitam vim dominandi, libertatisque bono fruendi, quæ in unoquoque mortalium ingenita vis jam se ipsa remittit, jam explicat, jam in aliquo torpet, secundum cujusque genus, fortunam, opes, & indolem animi, erumpere tamen cum ruina rerumque adjacentium strage, atque exitio ut plurimum solet, ubi retruso illi animi motui excitando, sustentandoque satis animi, satis corporis vires, & opes sunt. Erit igitur hic naturæ impetus in Joanne, ut in sobole regia, ut in animo militari, ut in juvene fortunato concitator, atque robustior, quem si armorum fiducia sustuleris, & viribus auxeris, ita ut dare ipse malit, an accipere jussa ab illa duntaxat rependeat, velit necne semel suscepta deponere arma, & secundo loco, secundo gradu contentus sit, cum armis extortum sibi primum asserere valeat, quid aliud hoc utique foret

Cc 2 quam

„quàm affectam, & pronam irritare
 „naturam, ultrò currenti superaddere
 „stimulos, aut crescentem follibus
 „ignem afflare? Aliis fortassè genti-
 „bus alii mores, diversa instituta con-
 „veniunt. Ita planè se habet nostri
 „generis disciplina. Legimus ideò
 „Petrum cognomento Crudelem ab
 „Henrico fratre notho regno simul,
 „ac vita præcipitem actum. Vidimus
 „etiam ipsi prole regia refertam do-
 „mum, alio aliò trahente, perpetuis
 „arsisse discordiis, seseque foras ad
 „regna jactasse, túque Catholice Rex;
 „cui plures fuerunt adulti fratres, qui
 „tecum morabatur in Regia, an alius
 „procul emissus, bellique periculis im-
 „plicatus, uter negotii tibi minùs fa-
 „cesserit, experimento, sensúque do-
 „loris acerbo addiscere potuisti. Illi ta-
 „men æquales erant sanguinis claritu-
 „dine, nulla nota, nulla permista for-
 „de, puro, ac legitimo semine; Joannes
 „autem materno genere longè impar.
 „Porro cùm simul híc paveat, ac do-
 „leat deteriori se sorte natum ex diffi-
 „militudine oritur diffidentia, ex diffi-
 „dentia suspicio, mox odia suspicio gi-
 „gnit, inde dissidia, partes, cùm discor-
 „des viri Principes sũnt, & civilia bella
 „nascuntur, adeò, ut quanquam hunc
 „juvenem mitem, & probum omni-
 „que virtutis genere ornatum natura
 „fecisset, usu venire possit quo sibi jure,
 „aut injuria prospiciat, suo vel alieno
 „scelere ablatum armorum occasio-
 „ne perverti. His adde tuam, & fi-
 „lii legitimi ætatem rebus novandis
 „maximè oppositam, & illam quidem
 „non tam senio, quàm mala habitu-
 „dine fractam, hanc ne rationis qui-
 „dem usus, nedum regni, sceptrique
 „potentem, ex quo jure mihi veren-
 „dum est, hæc arma quæ potes nunc
 „dare Joanni; deinde, & si velis, ne
 „possis eripere, aut si is ita armatus,
 „quod Deus avertat, tibi superstes

fuerit, inter illos transeuntis imperii
 „æstus, rebus Hispaniæ turbatis, ac
 „dubiis, ne quis exarmare nolentem
 „valeat. Fœda Turcarum immanitas
 „regiæ sobolis omnes præter unum ad
 „summam Imperii fortunam genitum
 „interimere solet. Nimis faciles Galli,
 „negligentésque dum simplici, ac ce-
 „leri quodam utentes ingenio parum,
 „aut nihil regiæ numero prolis, &
 „cultui, vitióque naturæ provident
 „ab eventis sæpè tristibus reprehenduntur.
 „Medium Hispani tenentes, cœlibes illos ut in custodia li-
 „bera spatiantes diligenter observant,
 „& circumspiciunt, simul & ægrè ali-
 „quando ad usum armorum admif-
 „sis, potestate naultùm restricta plú-
 „que pompæ in se habente, quàm
 „virium, in modum vigiliæ insuper
 „homines staturuntur dictorum, fa-
 „ctorúmque censores, ac testes. At-
 „qui & nostra, & majorum quoque
 „repetita memoria, & si tanta accessif-
 „set idcirco sollicitudo, tantúsque cu-
 „stodiæ rigor, vix tamen hujusce notæ
 „cum armis juvenis reperitur, qui mi-
 „nimè nobis ingentem curâ incusserit.
 „Quid autem nos modò rebus præter-
 „ritos eruditos, ac penè jam ustos hæc
 „retentare, ac præter instantia, quæ
 „undique urgent nova laceffere quo-
 „que pericula cogit, cùm plures nobis
 „Hispani, præclarique nominis Duces
 „extent, quibus tutò committi liceat
 „hæc armorum administratio? Num
 „auctoritas? num perspecta felicitas
 „juvenis? an potiùs tractandorum
 „armorum experientia? Magno pro-
 „fectò nobis constitit hæc regia au-
 „ctoritas in Joanne, & nuda ipsa
 „decoris species, vanúsque nomi-
 „nis fulgor, cùm regalis ejus fami-
 „liæ sumptus more suo affluens,
 „& belli tempore multò profusior
 „totius conferendæ in militiam pe-
 „cuniæ propè dimidium hausturus
 „arario

„arario sit; qua tempestate inopia pe-
 „cuniæ potissimùm laboramus. At
 „belli prosperitas quàm infida, quàm
 „lubrica, quàm inconstans, fo-
 „lùm præcipuè si in bello gerendo
 „vertatur, cùm sæpissimè acciderit,
 „quæ valdè propitia, & amica in uno
 „loco fortuna peregerit, mox iratam
 „in alio disjicere; militarem autem
 „experientiam longè minorem ego
 „in Joanne conspicio, quàm in His-
 „paniæ Ducibus multis, qui tum an-
 „nis, tum stipendiis emeriti plures vi-
 „ctorias enumerant, & luculentas cor-
 „poris cicatrices ostentant. Caterùm
 „hæc ornamenta, ac decora sive ge-
 „neris, sive gratiæ, sive fortunæ ac vir-
 „tutis licet amplissima, ac simul com-
 „plexa utcúmque rutilent in Joanne,
 „si fidei simul æquiparentur, quæ
 „tanti non est, quanti esse in hoc ju-
 „vene debet, & quæ prima censetur
 „habenda ratio in summi Ducis ele-
 „ctione, personis simul, ac meritis
 „comparatis, hæc una prudentium
 „nonne omnium judicio in bonorum
 „collatione pro eligèdo exercitus Du-
 „ce propendet? Sapientissimè Rex non
 „id tēporis tecum agitur utrùm Italiæ
 „Joannem an Belgio, an forsitan Cata-
 „launiæ cum armis imponere liceat; at
 „regno Lusitano circum Imperii sedè,
 „Castellæ supra cervices, in regiminis
 „caput, ac mentem, tuâ dum affecta,
 „Rex, ætas & imbecillima valetudo, &
 „infantia Hispani Principis penè in
 „cunabulis vagientis, & res novæ, &
 „his improbi homines incubantes in-
 „numeras ferè incauto juveni possunt
 „circumfundere infidias. Propè æternæ
 „fratrum discordiæ sunt, acriores re-
 „gios inter fratres, at inter legitimos,
 „atque nothos acerrimæ; major pars
 „potentior sequitur, at potentia in
 „gladii acie, atque robore sita est. Po-
 „tremò duo apud omnes homines
 „sunt ingentium agendarum incita-

menta rerum, spes, scilicet & cupido,
 „hæc ubi potest suo impetu ruit, spes illi
 „comes pericula minuit; cupiditas igi-
 „tur naturalis imperii cùm inhiberi po-
 „tius ad tempus, quàm velli in homine
 „possit, talique in Joanne cohæreat, si
 „deniq; spes per arma excitatrix acced-
 „ferit, metuendum est certè nobis, ne
 „in tantum periculi hunc juvenem tan-
 „dem armorum causa conjiciamus, ut
 „inter fortunæ, ætatisque blanditias, &
 „factionum irritamenta minùs ipse im-
 „posterùm sciat ob conceptam animo
 „spem suis cupiditatibus temperare.
 „Nec porro quæ hucusque de Joannis
 „ingenio, moribúsque comperimus,
 „hujusmodi sunt, quæ extinguere om-
 „ninò has interjectas suspiciones, & fu-
 „turatorum malorum semina valeant.
 „Caterùm, qui invitus in pericula in-
 „currit, is ut prudens, fortis que vir, qui
 „verò gratis, ut stultus concidet.

Contra hanc Castrillii sententiam ita
 ferè Turrianae Medinæ Dux subinde
 locutus est.

Equidem arbitror armorum in Lu-
 „sitaniæ imperium ex Belgio, ex Ita-
 „lia, atque Hispania omnibus conqui-
 „sitis, Ducibusque collatis, plusquam
 „regium juvenem istum decere nemi-
 „nem. Fateor etiam, & suis virtutibus,
 „& privatis aliis officiis esse mihi in pri-
 „mis obstructum, & carissimum homi-
 „nem, nec propterea suspicio tangit
 „meum de Joanne suffragium speciem
 „officii esse habiturum in causa potiùs,
 „quàm vim sententiæ. Adeò enim re-
 „dundant, ac mirificè nitent in hoc ju-
 „vene merita animique pignora sin-
 „gularia, ut ea invidi magis quisquam
 „non admirando, quàm assentatoris
 „laudando notam vereri meritò de-
 „beat. Longè quidem diversa Regis
 „Hispaniæ filiis, qui nothi sunt, da-
 „ta conditio est. Nonnulli eorum fi-
 „lii Regis palam enunciati ad sum-
 „mum splendoris, atque auctoritatis
 „apicem

„ apicem evehuntur; alii occulti, at-
 „ que in caligine propè positi inter
 „ squalorem, egestatisque sordes igno-
 „ bilem vitam trahunt, idque imi,
 „ summique gradus discrimen, & splen-
 „ doris, ac vitæ sordium in hominibus
 „ regio ab eodem fluentibus stipite Re-
 „ gis tantummodò nutus ex more sta-
 „ tuit. Placuit tamen multis Hispanis,
 „ & optimis Regibus horum nonnul-
 „ los prodere in lucem, regisque titu-
 „ lis illustrare, inter quos Carolus Quin-
 „ tus vir planè magnus, summisque
 „ Imperatoribus æmulus testamento
 „ decretum Philippo secundo filio reli-
 „ quit, ut alium Joannem, & excelsa
 „ quoque indole juvenem manifesta-
 „ ret, eoque seu pacis, seu belli ministro
 „ pro curis publicis uteretur. Plurimo-
 „ rum igitur Regum, & maximè erecta,
 „ ampliorisque dominii capax Caroli
 „ Quinti mens intellexit, utiles esse rei-
 „ publicæ nothos, præsertim, ut ali-
 „ quam ejus partem sive armis, sive
 „ consiliis moderandam assumerent;
 „ nec illis profectò Regibus juverit tam
 „ facilè nos dissentire, à quibus hoc
 „ partum, auctum, ac stabilitum Impe-
 „ rium, & pro eo temperando jus, in-
 „ stituta, ac disciplinam accepimus.
 „ Quærete modò superest, an iis im-
 „ butus Joannes moribus sit, iis studiis
 „ afflatus, ea constanti virtute prædi-
 „ tus, ut omni metu secluso, reddere fi-
 „ dem commodè possit, quàm per arma
 „ administranda susceperit, an veriùs
 „ in eo quod scitè consultum à priscis
 „ Regibus est, extra ordinè aliquid sit,
 „ quod in hoc juvene offendat. Præter-
 „ missis raucis jam factis illis rumoribus
 „ vulgi, qui æquè bonos, ac malos
 „ allatrare loquaciter solet, eosque con-
 „ temnere maximè debet Princeps, ne
 „ varietate, fluxuque tot discrepantium
 „ omninò sermonum, & fabularum in-
 „ modum arundinis volutetur, nobis
 „ pro certo compertum est ad Joan-

nem in Italia cum armorum imperio
 „ agentem missas à Cardinali Mazari-
 „ no totius Galliæ ea tempestate recto-
 „ re litteras, quibus de Neapolis, atque
 „ Siciliæ intervertendo regno adoles-
 „ centem erudiebat, certum idcirco
 „ atque stabile, ubi res poposcisset,
 „ Galli Regis patrocinium affirmans,
 „ quippè cujus intererat binis spoliatum
 „ opulentissimis regnis æmulum Regem
 „ debilitare, atque ita sensim retexere
 „ Imperium. Aderat tunc Austriaco
 „ populi favor, ætatis illecebra, generis
 „ altitudo, conspiratio quoque nobi-
 „ lium ipsum Regem desiderantium,
 „ omnia prona, atque undique tuta for-
 „ tè regnum affectanti, nihilominus
 „ adolescens execratus perfidiæ præ-
 „ mium, magicisque assentantium vo-
 „ cibus furdus ad Regem patrem semi-
 „ laceram jecit Cardinalis epistolam.
 „ Quæ ergo modo cohæreat, ut qui in re
 „ facili, & obvia idem contempserit
 „ regnum, jam ad illud in arduo, atque
 „ lubrico valdè positum rapiatur, aut
 „ qui minor ætate his circumfusis infi-
 „ diis sibi imperare, se cogere, animi-
 „ que cupidines frangere sciverit, idip-
 „ sum facere nesciat jam adultus, &
 „ post multa, atque magna integritatis,
 „ & fidei nobis præbita documenta?
 „ tempus ne ratio, ætas, rerumque usus
 „ contrahere, aut mutare, non augere,
 „ aut firmare virtutem solent? an adeò
 „ imbecilla virtutis vis, aut insulsa at-
 „ que mollis veræ gloriæ voluptas est,
 „ ut quæ diu cæperit, atque incederit
 „ hominem tam facilè avelli è suis com-
 „ plexibus patiatur. Nulla itaque inter
 „ homines bonitas, nulla fides, nullum
 „ quanquam spectatum ignibus valet
 „ aurum, omnia in deterius labentis
 „ nefarii seculi cursus abstraxerit. Ca-
 „ rolus Quintus cujus dicta sequi, cu-
 „ jus facta imitari nostra melior doctri-
 „ na est, cum Dux Calabriae diuturno
 „ carcere afflictus per seditiosos, ac tur-
 „ bidos

„ bidos cives oblatum sibi Castellæ
 „ regnum constantissimè renuisset,
 „ illum ideò è custodia statim emissum
 „ Valentia regno proregem imposuit,
 „ tantumque apud Cæsarem modera-
 „ tionis illud exemplum valuit, ut dig-
 „ num eundem existimaret, qui vin-
 „ culis nuper solutus regiminis fasces
 „ acciperet, atque è fœda translatus cu-
 „ stodia florentissimi regni custos effi-
 „ ceretur. At verò Joanni, cum ei quo-
 „ que semel ab hoste, sæpiùs à falsis
 „ amicis proposito regno, obsequium
 „ in Regem, fidèque stetit, nulla
 „ iniusta prætereà sit, quàm redimeret
 „ ignominia, nullum ut Duci Cala-
 „ bria sublatum, quod repeteret reg-
 „ num, sed amplis, ac perpetuis hono-
 „ ribus uso cum non secunda fortuna,
 „ non fragilis ætas, non dulcia venena
 „ assentantium ingenium, aut mores
 „ labefactassent, cur hoc clariore cum
 „ æquitatis, atque modestiæ argumen-
 „ to fidem improbabimus in Joanne,
 „ quàm in Duce Calabriae cum minori
 „ probavit Cæsar? aut cur Hispanum
 „ hoc tempore Imperium, cum tanta,
 „ quæ in Lusitaniam inclinat, mole
 „ belli concussum, atque in magnam
 „ expectationem erectum sit, tum etiam
 „ tanto apparatus parem, ac summum
 „ eligeret Ducem expediat, nos juvenè
 „ istum in quodam secessu otiosum, ac
 „ desidem, animique propè situ tor-
 „ pentem passuri sumus? an parum aut
 „ nihil fortassè refert, præstantiorem,
 „ ac meliorem armis præficere Ducem?
 „ Militiæ quidem magistri alii tanti esse
 „ exercitum quanti ejus Imperatorem
 „ existimant, quidam spei plus in Du-
 „ ce, quàm in militibus ponunt. Hu-
 „ jus enim corporis militaris, quod in
 „ perniciè totum, & ira atque impetu
 „ est, mens motrix, retriæque Dux
 „ est, corpusque rectè vel secus se mo-
 „ vet, ut est ab anima afflatum, ac
 „ ductum. Porro autem in optimo

Duce scientia bellica, virtus, fortu-
 „ na, prudentia, auctoritas requirun-
 „ tur. At hæc omnia conjunctim adeò
 „ præclarè, adeò eximiè eminent in
 „ Joanne, ut in Europæ luce, atque
 „ oculis Italiae, Hispaniæ, atque Belgii
 „ eò usque propemodum senescentem
 „ Hispani nominis reviviscere gloriam
 „ effecerit, ut nisi hebetior in suo nego-
 „ tio, sui que nimia fiducia tumidus,
 „ nemo ex Hispanis Ducibus esse possit
 „ qui in hisce bellicis notis, insignibuf-
 „ que primas huic juveni non concef-
 „ ferit. Vel de imperii militaris auctori-
 „ tate, cuinam verè liceat cum Joan-
 „ ne contendere, cum ipsi auctoritas
 „ honorisque fastigium, ac species è
 „ regii sanguinis spuma, ac rubedine
 „ surgat? Credo equidem huc præfer-
 „ tim Hispanos spectasse Reges cum
 „ filios illegitimos extulerunt, ut essent
 „ scilicet, qui fulgentes decore, ac stem-
 „ mate regio gloriæ fulgorem adde-
 „ rent armis, essetque gratia, & aucto-
 „ ritas tam aspero ministerio ex digni-
 „ tate quoque capitis accersita, inde
 „ enim alacritas, inde spes major emer-
 „ git in militem, inde pudor, obse-
 „ quium, & amor suavia non minùs,
 „ quàm fortia in bello, & in pace re-
 „ giminis vincula, oriuntur in Ducem.
 „ Neque hucusque te Rex aliquando
 „ pœnituit, toties Joannem scenæ
 „ ostendisse, copiisque ingentibus Prin-
 „ cipem designasse, cum per eas egre-
 „ gias animi dotes, quas regii splen-
 „ doris decus amplificat, fregerit il-
 „ le per sæpè Gallos in Belgio, Cata-
 „ launos attriverit, Portolongonem
 „ subjecerit, utramque Siciliam intesti-
 „ nis discordiis tumultuantem pacave-
 „ rit, & hunc modò juvenem animo
 „ erecta contueatur Hispania tanquam
 „ fatalem hujus belli novissimi Ducem.
 „ Ne tibi prætereà Rex persuadeas, si
 „ fato datum est, subigere Lusitaniam,
 „ eam esse tibi oppidatim subjicien-

dam, aspera multa poterit armorum
 „ prostrernere vis, alia fama, perque
 „ ostentatas ubique vires late diffusa
 „ clades, terrorque belli; clementia
 „ fortasse quaedam, ac Ducis inclytum
 „ nomen, ac dignitas vicerit. Cate-
 „ rum si Lusitanique quandoque per-
 „ fringi duries poterit, fastusque per
 „ arma contundi, cuiam se ille mi-
 „ nori negotio dederit, quam tanto
 „ Duci? si mollescere gentis odia, cui
 „ facilius quam Regis filio, si aridere
 „ fortuna, cui probabilius, quam to-
 „ ties expertae felicitatis juveni? At
 „ enim pericula undique circumstant
 „ ex ambitionis affectu praecipiti, ex
 „ causa vergentis tuae, filiique tenerrimae
 „ aetatis, ex hominum turbulento-
 „ rum insidiis, ne forte, quae ipse Joan-
 „ nes arma suscepturus in hostem esset,
 „ mutato subinde consilio, in rempu-
 „ blicam verteret. Nimirum pericu-
 „ la sunt, quae a longe minantur, plus-
 „ que horroris, atque formidinis a no-
 „ strae mentis angustiis, animique pra-
 „ celeri fuga quam a re ipsa proposi-
 „ ta capiunt, alia instantia pericula, &
 „ proxima sunt. Dum ergo nos quid-
 „ quam consilio, manum tractamus,
 „ si latius, quam opus est intellectio-
 „ nis explicitis procul haec visa, vel ficta
 „ periculorum machina terreat, tunc
 „ propriis consiliis implicitis nobis ac-
 „ perturbatis nihil agere, nihil moliri, ni-
 „ hil cogitatione, aut ratione consequi
 „ posse dabitur, plena erunt omnia
 „ scrupulorum, & retium, plena ca-
 „ liginis; uno quoque errare vestigio,
 „ atque offendere gradu necesse fue-
 „ rit. Ad haec moralia praecipita, ar-
 „ tisque Politicae dogmata non aequa
 „ ratione, atque ordine singulis viris,
 „ ac locis accommodantur, alia tem-
 „ perat opportunitas, alia inflectit in
 „ alio exuperantia virtutis, aut vitii;
 „ alia minuit, alia addit, alia tollit, mo-
 „ rum diversitas, temporisque vicissitu-

do. Dux, & rerum omnium magistra
 „ experientia profecto est, quam ubi
 „ de obsequio, fide, meritoque Joan-
 „ nis tandiu, & tot casibus compro-
 „ batam habemus, nec ullum praeter-
 „ ea esse illi Ducem aut dignitate, aut
 „ fortuna, aut rerum gestarum glo-
 „ ria, aut disciplina militiae parem, si
 „ qua hoc tempore spes interluceat
 „ Lusitanæ receptionis, hanc quidem
 „ à Joannis duntaxat felicitate, ac
 „ ministerio pendere censeo; plus-
 „ que etiam in bello periculi objici
 „ nobis à Lusitanis, hoc seposito juve-
 „ ne, quam ab hoc juvene Lusitanis
 „ opposito.

His sententiis à Turrianæ Medinæ
 Duce, & Comite Castrillio, quia ipsi
 inter se studiorumque diversitate pug-
 „ nabant, expositis, quanquam altera
 „ spe, consilio altera niteretur, elanguit
 „ tamen Castrillii sententia, quippe qua
 „ vim ipsa ducere videbatur fluida ab
 „ aetate, ac valetudine Regis infirma. Est
 „ enim hæc mentio Regum auribus gra-
 „ vior, & odiosa valde memoria, qui
 „ nimium sibi de vitæ longitudine in-
 „ dulgent, cumque immensa, atque æter-
 „ na volutant animo, ferè immortales
 „ credi ab hominibus volunt. Suffra-
 „ gium idcirco Medinæ Ducis obtinuit,
 „ ut arma, quae in Lusitaniam compara-
 „ bantur, Joanni Austriaco commenda-
 „ rentur; utque administratorum ejus pe-
 „ ritia, virtusque tanto digna Principe ac-
 „ cederet, Gubernator armorum secun-
 „ do loco Dux Sangermanensis renun-
 „ ciatur; summus deinde castrorum Prae-
 „ fectus Aloisius Podericus, Magister
 „ equitum Didacus Cavallerus, Tor-
 „ mentorum Praefes Gaspar Cueva de-
 „ lecti sunt. Centurionum, ac Tribu-
 „ norum militum turba ex emeritis, ac
 „ longiora stipendia testantibus ducta
 „ est. Omnino milites ad tredecim mil-
 „ lia pedites erant, equites supra sex
 „ mille, flore, ac robore meliores quam
 „ numero

numero milites, ac veteranae plerof-
 „ que militiae, quos belli nervos Insu-
 „ bria, atque Belgium jam pace tran-
 „ quilla, atque tuta ad Hispaniam trans-
 „ miserant. Badacocii belli hujus vetu-
 „ stae sedis arma, commeatus, copia,
 „ ac reliqua necessaria collecta sunt. In-
 „ de postremo satis instructus, Duce
 „ Joanne, movet exercitus; & Cam-
 „ pomajorem initio petere visus, sum-
 „ ma oppidanos, qui illius vestigia ob-
 „ servabant, formidine affecit: raptim
 „ ergo ducere fossas, construere agge-
 „ rem, nova alia munimenta moliri, sed
 „ averso tandem itinere copiae, len-
 „ tiusque progredientes Origuelam re-
 „ pentè invadunt. Hanc cum infirma, ac
 „ munimine debilis esset & improvisò
 „ quoque deprehensa facile capiunt, ac
 „ statim excindunt, eodem impetu quo-
 „ que deleta quae adjacebat oppido, ar-
 „ ce. Inde Arroncium aggrediuntur. Fre-
 „ quens hoc patet habitatoribus oppi-
 „ dum, Allegrette flumine alluitur, per-
 „ vetusta, ac semel ferè compaginis eo
 „ tempore muros habebat, & arcem.
 „ Omnia praeterea & murorum structu-
 „ ra, & armorum, & hominum erant
 „ parum munita praesidiis, atque ita Lu-
 „ sitani imprudentia, atque incuria ne-
 „ glecta, ut illo oppido tandem capto,
 „ situsque utilitate perspecta, peritus
 „ quidam militiae dixerit, nec quid amife-
 „ rint Lusitani, nec quid ceperint Castellenses,
 „ satis utrosque adhuc habere
 „ compertum. Detrahebant enim non-
 „ nulli postea Joanni, quod tantum ar-
 „ morum, speique conceptae molem, ac
 „ vim in ignobile, ac propè patens mu-
 „ nicipium exonerasset. Verumtamen si
 „ hoc oppidum cecidisset, facilis inde
 „ Castellensibus aditus, eoque tutus ali-
 „ quando futurus receptus esset ad inte-
 „ riora cum armis ingredientibus regni:
 „ fecundus, amoenus praeterea, & ma-
 „ nantibus passim aquis irriguus illius
 „ agri tractus extenditur, simul arva, inf-

que interjecti saltus, ingensque in spa-
 „ tium porrectae arboribus silvae in ari-
 „ da illa, ac perusta solibus regione, &
 „ pecoribus pabulo, & levamento mi-
 „ litibus erant. Hoc oppido tandem
 „ per arma recepto Campomajor, &
 „ Elvus majora quidem propugnacula
 „ regniferè interclusa jacebant. His por-
 „ ro de causis Austriacus impulsus Ar-
 „ roncium infestus adoritur ob militum
 „ copiam, & robur hostisque impoten-
 „ tiam cadere municipium primo impe-
 „ tu posse ratus. Statim igitur belli tor-
 „ menta, muralisque machinae expe-
 „ diuntur, ignium violentia concussa,
 „ frustatim concidunt moenia, terret fra-
 „ gor, urget impetus, funera premunt,
 „ spatiosque septem horarum omni bello
 „ apparatu nunquam cessando vehemen-
 „ ter percutitur oppidum, adeoque fer-
 „ reo instrumento, contorum ictibus, pi-
 „ lis jam cominus subruentium, jam emi-
 „ nus verberantium praeriaris calor effer-
 „ buit, ut per moenium tandem ruinas
 „ congestasque saxorum moles oppor-
 „ tunus jam fieret incursum militibus
 „ aditus. Ceterum eo referta terrore,
 „ conceptisque gravida minis praer regii
 „ Ducis, & veterani exercitus robore,
 „ & gloria exercitus fama percurrebat,
 „ ut primo quoque impetu potuisset ma-
 „ joris momenti oppidum expugnare.
 „ Igitur eo tenui quanquam praesidio, eo
 „ situ loci, illa incolarum frequentia, &
 „ si diutius Lusitano militi licuisset hosti-
 „ lem vim sustinere, praesenti tamen pe-
 „ riculo territus, & majori etiam for-
 „ midine consternatus fortunas, & vi-
 „ tam integras pactus Joanni se propere
 „ addixit. Eo ipso itaque die quo op-
 „ pugnare ceperat oppidum victor illud
 „ Castellensis ingressus est, cunctique
 „ oppidani ob saeva, atque vetera in im-
 „ perium Castellae odia secum bonis rap-
 „ tim convectis ad interiorem Lusita-
 „ niam migrarunt. Joannes Austriacus
 „ situs ibi habitum contemplatus, simul
 „ amenita

amœnitatem, & ubertatem loci ac si progredi oportuisset, longioris itineris usum, muniri confestim arcem, & oppidum iussit, eoque ad regii propugnaculi formam largo sumptu, & opere egregio quamprimum redacto, solidoque relicto presidio, postquam ferro, atque igni, & opulenta contracta præda hostium propinquam regionem vastavit, Dux Badacocium copias reduxit. Post hæc acta Lusitanus seu Arronci oppidi amissione, seu quasi dedecore stimulatus in rem temerariam intendere visus, cum sexdecim scilicet solutis equitum turmis Badacocii usque ad pontem allabi, ibique insolenter est ausus vim ipse magnam laceffere hostium, qui in promptu, in hospitibus, in numerosis stationibus aderant. Fuit Lusitanorum horum equitum Ductor Comes Scombergius è Galli Regis clientibus vir, & laude bellica insignis. Hunc cum numero tam exiguo juxta Principem urbem, & sub exercitus pene oculis vagantem, insultantemque conspicatus esset Austriacus, ira simul, ac pondere commotus statim Paceccum Legatum equitum hostibus occursum emisit. Initio admodum pauci, quod tumultuarius, ac præceps primus eorum esset incursum Legatum secuti sunt, mox dum alius, & post alius, ac serius omnino miles accurrit cum jam Paceccus debili manu progressus esset, ac longè dispar cum hoste certamen conseruisset, nec ideò sanguinis minùs hausisset quàm profudisset, tandem numero circumventus, ac pila transfixus occubuit. Cæteros etiam commilitones, ac Duces, qui primo se occursum cum illo temerè objecerant ejusdem conflictus iniquitas abstulit. Interim ad sociorum, qui in tantum projecti discrimen erant, subsidium Castellæ milites confluentes, à tergo, & à fronte, quia multitudinè supera-

bant, in Lusitanos incurrunt, simul hastati milites circumfusi equos prote-runt, equitèsq; nec se volvere in orbem hostes, nec præliari, nec fugere patiuntur, & eousque constrictos sese Lusitani sensere, ut libertas, aut tergum, aut jugulum dandum hostibus esset; urgentibus denique Castellensibus, ac totam hostium concludentibus aciem, eorum magna pars cæsa, alia ipsaque longè minor per tumultum, & fugam elapsa est, faucii, captique multi in Castellensium potentiam venere. Rem tamen istam pulcherrimè gestam Legati interitus deformavit, cum Dux ille impiger esset, & tum generis, tum virtutis splendore clarus. Dum mutuò se hostes casu, aut consilio levibus hisce præliis exercent, Joannes Austriacus cum admonitus esset crebriores circa Alconcellum irruptiones agere Lusitanum, & per eos Vectonum quoque Provinciam, prædatoribus latè incurfantibus, cæde, & rapinis reddere maxime infestam, multos præterea oppidanos quòd in solo Castellæ esset locus, illique per arma sub belli initium abreptus, vehementer desiderare ad Regis obsequium redire, is & finitimorum calamitate perculsus, & incolarum fretus ingenio ad hoc municipium recuperandum animum advertit. Illuc itaque Didacum Cavallerum magistrum equitum majori cum parte exercitus misit. Ipse Joannes propè Alconcellum substitit hinc auctoritate, & consilio, additòque militibus animo rei susceptæ calorem ministraturus. Anæ propinquum jacet hoc oppidum; arx idem tegit, & integra mœnia, vallumque postea quàm enim in Lusitani ditionem concesserat, hic strenuè pro situs utilitate munierat. Sæpiùs in primis loci oppugnatio ex composito à cæpta Castellensibus est quò minùs scilicet fragor armorum, oppidique

oppidique restrictio ad maturandas illi suppeditas Lusitanos sollicitaret, utque intus interea satis daretur conscis municipibus loci prodicionem conficiendi. Laxiùs igitur ideò cum se Alconcelli haberet obsidio, & quasi per otium ibi terere tempus acies hostica videretur, susurrus initio quidam, inde fremitus, postea scissio inter patria, affectuque diversos, dissidentèsq; municipes orta, quæ studia partium, fomenta tumultus, & dissimulatos hætenus animos aperiebant, aliorum ad Castellenses, aliorum ad Lusitanos rem altercando trahentium; fallaciter etiam in vulgus horum nonnulli causam prætexendo jactabant; complo-ratam jam esse salutem oppidi; dediti se moras crudeliùs victoris acuere gladios, incendere iras; pacto, & concordia, ne mox cruore municipium inundet, redimendam salutem ab hostibus esse. Hac nali domestici labe quotidie magis ingravescente, simul externis comminationibus hostium perterritus oppidi Præses, meliori conditione, qua potuit cum Austriaco paciscitur. Inde quo pacto convenerat, ipse cum plerisque oppidanis, cunctisque militibus oppido cedit, frumenti armorumque magna intus relicta copia. Eò statim Joannes ingreditur, arcem, oppidumque restaurat, presidio imposito munit. Tribus sic oppidis, interlabente vere à Castellensibus occupatis, atque ad stativa subinde traducto milite, acria deinde per æstum, & otia dissidia Italæ, Hispanisque de ordine, & loco, qui cuique eorum in exercitu debebatur, militibus incesse. Eò enim procefferat aliquorum Hispanorum vanitas, atque fastus, ut Itali, qui primi, aut inter primos in periculis, in laboribus semper erant, simul Romani, atque Italici quondam Imperii augusta origine nobiles, hæredesque belicæ disciplinæ à prima, at-

que ultima acie quod honori apud milites ducitur, à quibusdam Hispanis summoventur. His supercilium accesserat, & superbia, tumorque verborum, quo militaris iste gradus honoris Italæ negabatur, adeò, ut fessa, exhaustæque ipsis gloriosæ militiæ fructus in contumeliam, ac dedecus verteretur. Ægrè id ac molestè, ut par erat, Duces Itali sentientes, primò verbis obstrepere, egregia sua quisque facta, ac diuturna stipendia loqui, belli decora, & adverso corpore exceptas ostendere cicatrices; æquitatem, jus, consuetudinem, præmia virtutis, aut stimulos in causæ patrocinium obtinere. Postquam id irritum fuit, cum inter illas dissensiones Austriacus multas per ambages, inanèsq; verborum illecebras velle subdolè videretur Italorum effugere odia, re verò ipsa gratiæ, ac desiderio Hispanorum nihil omnino detrahère. Itali porro Duces qui ejusdem flos erant, nervusque militiæ projectis honoris insignibus omnes sese belli muneribus abdicarunt. Hæc Joannes statim per litteras Regi Catholico nunciat; res ingentibus curis in Status Consilio discutitur, jactatus enim hujusce teli eo tempore, eo loco sive æmulatione, sive odio corrupto animo intentus, rerum summam petere videbatur, cum homines usu militiæ, corporibus, numero, animisque vigentes, vel opus esset cum ignominia dimittere, vel cum stomacho retinere, aut si mos gerendus Italæ esset, Hispanos exacerbare; tandem in Senatu convenit, ut Burgundicus Italopis in acie concederetur, quo promiscuo scilicet gradu Itali cum Hispanis alternantes honorem primam interdum exercitus frontem tenerent, simul, quæ regia in exercitu cohors dicebatur, quæque superbo inter milites titulo eas seditionum, nationumque præcipuè inflammaserat faces, continuò

continuò dissolveretur. Hoc Catholici Regis edicto, quo tempore oppressa, atque extincta militaris illa discordia reputabatur, atrocius subinde recruduit, cum percussis vehementer Italis, nedum injuria, sed fraudibus etiam, atque ludibrio per verborum ambages, fallacisque sensus circuitus peti, gratia in querelam, & odium conversa est. Nam Regis Hispanis cavillantibus verba militibus, eorumque libidini summo etiam Duce, sensibusque retortis regii decreti sententiam accommodante, ferè nunquam ex voto Itolorum, aut mente prolata Regis eveniebat, ut in praesidiis, in vigilibus permutandis, in militari expeditione ea ipsa haberetur cum Italicis ratio, quae extremam, aut primam repetentibus aciem conveniebat. Ergo repente secessio, & propè vis in exercitu Itolorum militum facta, Ducisque rursus abjectis militiae officiis, atque insignibus fractis, vel missionem, vel in ea controversia modum cum clamore, atque strepitu postulabant. Ex Ducibus facile quidem exemplo fusa contagio pervaserat omnes nationis Italicae milites. Itaque illis tumultuantibus, cum undique concursatio, ac discessio, & circuli passim, & hominum cætus, & turbulenta consilia commiserentur, eò res pertinacius intenta, & palam exulcerata processit ut ipsa protinus eruptura, vel dirimenda sanguine videretur, vel contumacia, vel fuga militum Itolorum. In tanta rerum confusione, ac tumultu Joannes Duces Italos convocatos asperrimis verbis increpuit, litigiosos illos inquietos, refractarios ingenio, impotentisque natura vocans, qui satis pro acie desiderata, & à Rege libenter concessa de pede Burgundico gratia, jam seditiosè ac turpiter abutentes vices turbarum redderent Regi. Tandem sibi ipsi consulerent, nec amplius furere pergerent, vulgi ne fortè militaris infa-

niam, ea, quae dederint causam, supplicio capita solverent. Ad ea verò pro Italica natione ad hunc ferè modum respondit Emanuel Carafa Tribunus militum filius nothus Nuceriae Ducis.

Falsò quidem Hispanos inter milites voce, ac strepitibus agitari, quod ex Carolo Quinto Cæsare repetita hucusque memoria primam Itali nunquam tenuerint pro certaminis loco aciem. Id enim refelli satis superque posse litterarum monumentis amplissimis, & ubi maximè legitur Marchionem quondam Piscarium Ceresolem versus ad prælium tendentem in fronte exercitus qui ex Hispanis simul, & Italis conflaretur, Italos milites collocasse. Eundem quoque gradum, & ordinis locum à Carolo Quinto Imperatore fuisse Italis attributum, cum primam expeditionem fecisset adversus Saxonum Ducem, & Lantgravium Principem Hesseum. Recentioris memoriae super hæc argumento, cum Albertus Princeps Austriacus, Philippo secundo Rege adversus Gallorum copias Amienti suppetias ferret, tunc ex Hispanis, Italicisque mistis esse primam expletam aciem frontemque confectam. Hos incorruptos, & ab antiquis excitatos annalibus testes falsitatis, animique livoris coarguere eos, qui à Carolo Quinti tempore negant hucusque dignos Italos extitisse, quos hæc loci, ordinisque prerogativa inter arma condecoraret: alia etiam multa, & similia huic Italicae causae propitia succurrere exempla, & typis, & posterorum memoriae tradita, nec aliunde profecto constare, quae scilicet ratione aucta deinceps sint merita Hispanis, atque Italis imminuta, quid interjectum hoc tempus abstulerit Italis, quid Hispanis adjunxerit; aut quid

amplius

amplius utilitatis sive decoris Hispani sibi deposcant ex hac inflata Italis ignominia, quocirca immutato more majorum, indefessae vigiliae, æstus, inædia, algoris perpeffio, & frequens cum morte luctatio, & omninò ingratus militiae fructus in contumeliam desinat. Nimirum quia Hispani vel titulo gentis imperatricis, vel quia in terra eorum geritur res, seu usu abusive temporibus confirmato primum militiae ordinem cupiant, verecundè, ac modestè decedere Italos, eisque primas concedere: at ita velle contemnere Italos, ut primò in acie sublato loco, etiam secundò depellant, & aliarum post alias injuriarum incitamento obstinatius certando conentur Hispani, absque existimatione, absque certo, & honorifico loco viros Italos casu, & gregatim more armorum concurrere ad prælium, cuinam sub Italico genito hoc tolerabile fore? aut cur hanc publicam contumeliã, hoc tantum militiae dehonestamentum Italico nomini, ac merito convenire? originisne ratione? cujus vetus, ac terrarum per orbem amplissimum, nunc autem velut in partes dissectum Imperium tot varia, tot spatiosa, ac florida regna constituat. An torpore, aut genere quodam ignaviae illis hominibus insito? cum ferè inermis Italia, ac subdola pace luxurians quàm inclytos Regi, ac Cæsari Duces, quàm validas legiones, quàm impigros milites mittat, neminem lateat; an praesentibus potiùs ob poenam infamiae, ac jure inustam Italiae militibus notatae, quorum plerique meliori corporis parte defecti per laceros artus, ac mutila membra, & variegata cicatricibus corpora rerum in bello gestarum gloriam magnificè ostentant. In virum profecto bonum obnoxio sibi honore carentem quam-

dam segnitiam, & virtutis quasi fastidium obrepere; at praemio loco virtuti, ac labori redditam contumeliam patientiae frenos abrumpere, & quod domi, & in otio convicio, & querelis exagitur, hoc inter acies, & arma cruore, atque caedibus definiri. His argumentis impulsos paulò ante humiles se per Joannem ad Regem misisse preces pro Italici nominis dignitate, pro jure causae, pro merito militum hujusmodi injuriam, ac dedecus deprecantes, inde Regis mansisse decretum de pede Burgundico Italis in agminibus assignato, quod læto animo ab Italis primùm admissum nihil ibi subesse fraudis, ex more suo fingentibus ceteros, ratis, postquam fluere & corrumpi illa falsa lætitia coepit, haud secus quàm antea fuerat, harente in Italis ignominia suo nempè loco suo honore in acie permisso per verborum ambigua, & fallaciae ambitus exturbatis, cum gravior ideò recideret ex nova irrisione querela, aciorque ex inani concepto gaudio repente dejecti animi dolor affurgeret, tunc enixius efflagitare, ut sibi honestus, ac certus, jam integro Regis decreto, in acie locus praescriberetur. Huic stabili, & firmæ mutandæ modo sententiae nec preces, nec minas, nec omnium congestas terrorum imagines adversus Italos suffecturas. Decenter hæc arma tractanda, vel extemplo ponenda esse, si justa ipsi petere videantur jure suo usuros, sin autem injusta, vacuum omninò facturos Hispanis militibus locum, si nihilominus urgeantur, sciret Austriacus, eadem in primis succisa, ac stillantia sanguine capita, quae mucronibus toties, & tormentorum globis abstulerant impenditque quotidie qua ferro, qua flamma, & insidiis exitio, honestius, & gratius esse tandem pro patria, & honore ipsos Duces immolatu-ros.

D d Hæc

Hæc cum audisset Joannes, quam haud parum ei ingrata Carasæ libertas, ac spiritus foret, ex quo mox in custodiam ejusdem imperio conjectus est, Italorum tamen constantia, & factione simul, quæ majores quotidie vires, ac nervos in exercitu colligebat impulsus, se Regi spondit, suo quoque adjecto suffragio Italorum preces, & questus expositurum, idque ut promissit, celeriter præstitit. Etenim Rex à Joanne de Italorum tumultu, ac petitione consultus, ac pariter monitus quantum domestici mali in visceribus inhæreret, quid consilii decoqueretur, quam rabida, quam pestifera foret ea inter milites scissio, quæ in bello quoque segnes exacuit, hujus sententiæ decretum edidit. Regii gradientis exercitus pro certo, ratoque loco extrema Italis acies, cornus in prælio sinister assignaretur, at in lævo ipso cornu, extrema item acie, cum laborarent, egerentque fortè subsidiis, ad ea roboranda pro summi Ducis arbitrio citra cuiusque gentis injuriam, aut fraudem fas esset cujusvis nationis milites collocare; & quanquam verborum iste contextus cavillas, & rimas interpretando quærentibus torqueri quoque ac retexi facile potuisset; integrum enim supremo Duci fuisset levi quocumque accersito prætextu, vel causa in ultimam aciem Hispanos subsidii specie transferre, primumque ibi ordinem occupare; Italis tamen cum honoratus, ac stabilis locus in acie publico Regis edicto præfigeretur, pro tempore placuit Regis imperio acquiescere. Dirempto in hunc modum nationum per Regem litigio, liberiùs exinde Joannes, verum cum appeteret in proximi belli conatum incubuit. Nec minoris utique studii, animique agitatio ad eundem belli apparatus sollicitos, anxiosque Lusitanos habebat; reliquum enim Philippi concordia pacatum Im-

perium, Austriaci nominis fulgor, terrorque veteranæ militiæ subsidium, ac robur in Lusitaniam planè coactum; nisi totis nervorum intentis viribus contra, summoque labore, & cura procederetur ad debellandum sufficere videbantur. Ad pecuniam igitur, qui est potior in bello nervus, pro ærarii maxima inopia difficile conquirendam licentiùs, severiùsque tributa, magnoque populi fremitu in Lusitanum regnum invecata sunt. His ita ablata, vel ex conflata pecunia subsidiis, clientelæ, quam Gallo cum Rege quondam obstrinxerat, quo tutiùs modo Bregantius ab instanti, minacique armorum procella tegeter se, novo etiam vinculo strictiorem Britanni Regis societatem adjunxit; nam iccto cum illo fœderi jus quoque affinitatis adjecit, Catharina Portugallia sorore desponsa Britanno. Hujusmodi nuptiæ post exploratas Austriacæ cum Gallo Rege connubium Londini sancitæ sunt; nam pro antea locanda in matrimonium sorore spes nec exigua ceperat Lusitanum contrahendi affinitatem cum Gallo Rege, novoque sibi pignore addictum Regem amicum, & socium habendi, summopere pronò ad illam rem Mazarino, cum vulgari fama Bregantius suscipiendæ sobolis minimè potens reputaretur, spēsque regni Lusitani regios post fratres Catharinam attingeret; Austriacæ verò cum Gallo Rege connubio, ac per illud pollicita dote, ea tantum erant proposita Gallis, quæ iidem Hispanis armis erepta tenebant, pax autem per nuptias cum Hispano, Galloque Regibus stabilita, si utriusque regni opes, si ingenia, si cladium jacturæ compararentur, tantum detrimentum Hispaniæ, quantum Galliæ incrementum pro ejus sententia ablatura fuisset. At Cardinalem hæc molientem, inculcantemque Regina mater abstraxit, quæ ut mulier, commu-

communisque amore familiæ magis, quam studio reipublicæ affecta, collatâ hoc modo per nuptias Philippo jam belli dispendiis exhausto pacem, fratrisque filiam convictus, regni que secum participem exterorum inter fastidia maxime cupiebat. Quapropter excussus illa spe Lusitanus Britannico Regi sororem in matrimonium conjunxit; eidemque super ingentem numerandæ pecuniæ vim Tingi etiam situm in Africa oppidum pro cumulo dotis accessit. Hæc ubi Rex Catholicus intellexit, simul Anglum classe potentem Regem suo, quod habebat in Mauritania dominio, Hispaniæque nimis hærentem metuit, tum hæresi gentem infectam, ne in propinquos effusa lues sui juris, & immunes à labe homines inquinaret, præsertim acerrimus ipse cum fidei Divinæ vindex, non minus ea cura sollicita sibi quam Numini obnoxia, & ubique partibus tersa sua regna custodiat, postquam multa secum ad hanc arcendam è latere pestem in animo volvit, intercipere municipium instituit, & pulcherrima quoque religionis adjecta causa quæ inflexibilem alias Rectoris ejus constantiam evincere forsitan potuisset. Clam itaque illi per virum idoneum in Mauritania denunciavit: Esse jam illud oppidum dotalis muneris specie à Bregantio Britanno proditum, ejusque contactu falsæ quamprimùm religionis dogmatibus imbuendum. Pergratam idcirco Numini rem, Præsidique proficuum, & gloriosam quoque futuram, si vindicatum, aut præservatum ab impiis manibus oppidum Regi Catholico, veroque Domino restitueret. Erat per id tempus ejus oppidi Præses Ludovicus Almeida, vir nobilis, animo acer, peritusque militiæ, qui, hæc cum audisset, averfatus promissa, & blandimenta Regis, ita retulit internuntio. Tingitanum oppidum creditum sibi à Lu-

sitana Regina fuisse, ejusque imperio nutuque immani cuiusque ac barbaræ nationi, cuius obscuræ lutulentæque sectæ potiùs quam Castellensibus traditurum. Sic viro illi libero placuit ulcisci vanam de se perfidiæ ab hoste conceptam spem, ac pariter vetus in Castellam effundere odium, quod tum per attentatæ fidei occasionem magis exarsit. Caterùm gravior deinde ipsum Almeidam sollicitudo, quam ratione rei inscium ibidem agentem populum Lusitanum afficeret, ut adversæ pravæque religionis sine tumultu, atque strepitu invisum, ac novum subiret jugum, exagitabat. Arte, aut illecebris initio fortè attentatam, sed irritam rem, asperiores effectu postea futuram, si vi rursus tentanda esset, revelatio quippè cadentis frustra secreti, ac per illam religio populo, quæ hoc volubile affigere monstrum tantummodo valet, incussa firmiores, paratiorisque ibi incolas præstitissent, ut huic ascititiæ, ac propè venundatæ servituti reluctarentur. Ergo ad insidias conversus Præses, dum Odoardus Montacutus Anglicæ classis Præfectus, cui injunctum à Rege Britanico fuerat Tingitanam possessionem suo nomine accipere, jactis ancoris, juxta littus confederat tum ipse oppidanos mistos militibus misit Maurorum agmina persecutum, quæ fortè populabunda agros finitimos excurrerant. Vocat interim Anglum, & milite, & incola ferè vacuum in oppidum introducit, deinde arcem, & mœnia magno illi præsidio firmanda tradit. Redeunt mox à certamine Lusitani læti, cruentique sanguine hostium, quique foris Mauros cæciderant, intus repente quasi ab hoste occupatas domesticas sedes inveniunt. Inde clamor, ac fremitus hominum ortus, confusæque ploratibus voces mirantium, quærentiumque victi-ne ipsi? an illusi? an ita prodiiti essent? se

modò tanquam mori pro patria, aut configere nescientes, hanc priùs sibi ereptam, quàm oppugnatam aspicere, exuviàsque portantibus hostium cum his ad exilium, aut servitutem approperandum esse. Hunc tumultum, animorùmque jaçtationem ut sedaret Almeida, eorum primoribus acceritis, Aloisix Gusmanx Bregantii matris, quas adhuc supprefferat, recitat litteras cum mandatis, illud videlicet municipium ad dotis accessionem quàm Anglo ipsa Regi promiserat, dedi. At fraude primò petitis, post armis obsessis nihil reliquum municipibus fuit, quàm manifesta indignatio, & querelarum acerbarum effusio, aut transmigrandum scilicet sibi, aut hæreticis serviendum. Ita oppidum Tingi in Angli ditionem concessit.

Rebus ad Castellam intereà pro belli expeditione compositis cum Badacocio propè diem esset Joannes cum exercitu profecturus, quidam eundem Lusitanus cœnobita convenit. Is palam anteà transitus causam esse vulgaverat, velle ejusdem nempè cœnobio quosdam per hostes ablatos armentorum repetere greges. Esse sacras Deoque dicatas res ex jure Divino armorum, & hostium furoris immunes; secus profectò fore, ut illa cruore, ac strage repensa à sacrilegis Numen exigeret. Hæc falsò jaçtanti fit aditus ad Austriacum, cui remotis subinde arbitris declaravit. Velle Aloisiam Gusmanam, si percommode licuisset, ut tanto sanguini Hispano, tantis cladibus parceretur, in aliquo invicem convenire, pacisque honestas, & æquas condiciones componi posse. Quatuor intereà mensium induciæ interposita fide constarent. Audit hæc verba Joannes simul ridentis, simul mirantis in speciem, protinùsque cognovit ancipiti fraude paratum ad se cœnobitam venisse, vel ut ho-

stium res exploraret, vel ut ficta spe pacis iter, infestique exercitus minas averteret, cum alioquin absurdum penitus videretur, instructis, atque alacribus copiis multa spe, multo ardore ad pericula concitatis induciarum, aut pacis eo tempore verbis obstrepere. Respondit igitur cœnobita: se pacem, quàm bellum malle, modò ne pax Regi damnosa, ne turpis sit. Ante omnia igitur, ad eam accipiendam, quam Lusitanus obtulerat, pacem idque tum detrimenti quòd à belli vacatione, tantique exercitus magno labore, sumptuq; parati intempestivo otio, atque intercepta propemodum spe relapsurum in Regem esset, refarciendum, tanquam suspensi cum inæquali partium discrimine belli, ac syncerè propositæ pacis Elvum, Jurumeniam, & Campomajorem sibi obsides dari à Lusitano petebat. Ad ea verò nihil hujusmodi sibi à Lusitana Regina commissum cœnobita respondit, nec adeò collapsas res Lusitanas esse, ut salus ipsis per tam cæca, atque abrupta desperatione consilia petenda foret. Nilominus erat animus cum hoc responso ad Lusitanam Gubernatricem reverti, ac si ita annuisset Austriacus, ad eum paulò post cum his auditis, & aliis acceptis ab illa mandatis se regressurum fuisse. Temerarium Austriaci responsum, & velut joco, & industria illius postulato simile redditum, cum adhuc cœnobitæ simplicitatem, aut doli stultitiam non correxisset, duriùs idcirco cœnobitam cõpellans, minimè, inquit Joannes, imò ad cœnobium rediret, & sacra repeteret. Cum hoc derisorio, asperòque responso cum Lusitanus dimissus esset, à Badacocio subinde Castellæ movit exercitus: tredecim ferè millia numero pedites erant, equites ad quinque millia, sed virtus, vetusque militum disciplina longè numerum superabat. Sic suis incedens condensatis ordinibus acies, terrorisque cursim ostentans inter Campomajore,

&

& Elvum utrique munito maximè loco minitabunda processit. Paulò ante profectionem inconcussa Joanni, & cum primariis priùs etiam excussa sententia Ducibus steterat, ire primùm contra Estremotium, ut prævalidum municipium, loco opportuno situm, & quod viam Ulisipponi tenendæ sterneret, & præclara multa, atque in primis munita præcluderet oppida. Id tamen certi, secretique apud Duces consilii seu temerè proditum, seu hostis suspitione fortasse præreptum movit Comitum Cantagnedæ Lusitani exercitus Ducem, cum omnibus copiis in oppido inclusis se opponere hosti, quarum lacertis, ac viribus cum satis firmus jam staret locus, nimis cruenta, aut diuturna, aut potius inanis futura Castellensibus quidem fuisset ejusdem oppidi aggressio. Idipsum Joannes intelligebat, cumque adoriri Estremotium, quod res difficilis esset, omittit, mutato consilio, versòque in camporum latitudinem imperu prædabundus cum exercitu pervagari, undique auferre, trahere, subvertere omnia, quæ in transitu essent, nec interdium, nec nocturnè à villarum incendiis, à pagorum ruinis, agrorùmque vastitate cessare; si tot fortè cladibus irritatum è septis murorum abducere posset hostem. Hæc Comes Scombergius intuitus, qui supremus apud Lusitanos castrorum Præfectus erat, Cantagnedæ Comitum monuit, ne strenuas illas, atque integras copias in quibus regni eo tempore opes, spes, atque fides omninò constarent, unius constrietas oppidi muris otio torpere, metuque fineret, quando alacer hostis camporum spatiis vastator assultans, vitiòque suo magis, hostisque perspecto metu, quàm viribus turgidus, ut calamitas quædam impunè cuncta pervadere spectaretur, hoc enim nisi suas ipse

Dux vel ad ostentationem copias celeriter explicaret, ignavia militibus notam, formidinem cæteris Lusitanis, audaciam, & spem ad alia intentanda ampliorem hostibus allaturum. Opinione sanè procedere bella, atque inter pares, & impares opes ludibundam plerumque fortunam ludere; certum hoc præsens Lusitanis inflictum, nec porro modicum detrimentum videri ex timoris opinione collecta, quid deinde, si copias educeret, fortuna statueret, in incerto judicii, exitusque versari. Perculit hoc Lusitanum egregii monitum Ducis, cumque ipse in dubio paulisper fuisset, teneret-ne in summo discrimine pendens magni momenti oppidum, an foras egressus pugnae se instructum ostenderet hosti, postquam hinc, & inde, ut fieri plerumque in rebus asperrimis solet, variæ difficultates oberfabantur, egredi ab oppido tandem constituit, ejusque proximè latus locare castra, ita commodum esse ratus, nec relinquere municipium nec ab hostibus frontem avertere. Hoc quidem consilio ab Estremotio digressò Duce, castrisque propè locatis, satisque munitis; ubi videt Austriacus jam Estremotii ut fortiùs ab hoste muniti, propugnatiq; arduam vel irritam sibi oppugnationem futuram, simul præstitis passim populationibus fessus viam inde flexit, atque aliam arripere simulavit, quæ Ulisipponem rectè conducit; tumorque percubuit ad urbem Principem oppugnandam vim omnem belli conversam esse. Porro tum festis, inconditisque clamoribus, plausibusque ut inanis, ac summè levis ingenio vulgus militum est, ea Ulisipponem euntium excepta vox est, quasi jam peterent belli caput, ac digna laboribus, honoribusque merces hinc avaritiæ hinc gloriæ stimulis incitatis proponeretur. Nec curæ, ac mœroris profectò minis

Comiti Catagnede, ad quem allapsa vox est, aut minùs Ulisipponi sollicitudinis, confusionisque, quæ præmonita à Comite fuerat, eò statim allata, falsòque res credita incussit his, quorum maximè intererat, & quorum ante oculos clariùs periculum versabatur, meliùs intelligentibus, quemadmodum debellari facillimè potuissent. Cæterùm hac prudenter belli gerendi via aut non planè intellecta, aut per invidiam omiſſa, aut immobili quadam fati lege interrupta, tot annis, tot belli petita conatibus, sumptibusque ad ultimum integra res Lusitana stetit.

At exercitus Castellensis, qui alia, & longè diversa mente Ducis agitabatur, occurrentium pagorum excidio, & repetita agrorum combustione, ac segetum corruptela cum ingenti prædarum cumulo tandem ad fontem pervenit, qui Zappateros vulgariter dicitur, ibique castra constituit. Amœnus erat, aquisque passim fluentibus locus, atque in ea siccitate torrida circum, ac vastissimæ regionis faciliior, & gratior erat aquandi militibus copia. Cùm hîc moraretur exercitus misit Joannes Didacum Cavallerum majori cum parte equitatus, legiones præterea binas, aliam Italiam, cui Emanuel Carafa; Hispaniam aliam, cui Joannes Zunica præerat ad Villabuim propinquum oppidum oppugnandum. Haud satis validum erat oppidum, at opulentum agrorumque propè cultura, ac pecorum fœtibus valdè pingue, propugnaculum etiam speciem arcis situ, & altitudine præferens oppidum muniabat. Quorum omnium custodia Centurioni genere Gallo à Lusitano imposita fuerat. Huc porrò Castellæ cum tormentis bellicis miles appulsus vix primi conatus terrorem objecerat hosti, cùm subitò Gallus, vel quia res ad se parum, ut alienigenam pertineret,

sive errore, sive inopia consilii præ nimia formidine captus dedere clam municipium Cavallero pollicitus est, modò ipsi Gallo, quo Lusitanum illuderet per horæ intervallum permitteretur tormentis, sclopisque sine globis excussis ad fidei, animique jactantiam innoxios per ictus obstrepere; secus enim hoc in segnitiam aut fraudem fortassè Lusitanus immeritò relaturus, aut poenas à Gallo exacturus fuisset, quod festinata deditio fidem, & oppidum prodidisset; ea arte, illo furo viro etiam frugi opus esse inter externos, eoque nomine invisò onerantes suspicionem homines agitanti. Facillè rem impetravit, deinde ut secreto pacto convenerat, tradito municipio, cùm militibus Gallus, & oppidanis excessit. Eane tam citò deditio fieret, néve incruentus eo potiretur oppido hostis, cùm alii vel sibi fisci, aut diffisi mussarent, aut vellicarent, aut rem taciti præterirent, pervicaciùs tunc unus obstiterat Parochus oppidi Lusitanus, vi tamen, qui subitò irruperant hostium, & suorum etiam impetu ejectus, ac pulsus, postquam oppido abcessit, Joannem intrepidus adit, eumque Ducibus circumfusum magna inter arma voce, animoque compellat; Galli hominis dolo, aut ignavia, planè insontibus Lusitanis, externique seu inertia, seu scelere obstructis, ac proditis illud tam citò esse oppidum interversum; indignus enim ille exercitus erat, cui succumberet Villabuim. Joannes ludo rem vertens gentisque tumorem per Castellensium diçteria, salésque vulgatum jocose repungens Parochum missum incolumem fecit, jussitque confestim arcem, & oppidum funditus dirui, quò altiorem ex cladibus susum metum imprimeret Lusitanis. Castris paulò post motis, populabundus effunditur miles, quaque iter in hostico facit, foeda ibi passim ruinarum, ac cædium vestigia

stigia relinquit, cùmque adhuc lateret Ducis consilium, cunctòsque suspensos haberet illius itineris expectatio, Villaviciosam versus iter instituit. Media via Lusitanus tabellarius ad Jurumeniam, Elvique Governatores à Catagnedæ Comite missus offendit. Tum verò deprehensæ, ac recitatae litteræ hujusmodi monita, & jussa, quæ illis hominibus mandabantur, aperuere. Impavidè agerent, nec metu aut illecebra hostis de fide, & constantia quidquam remitterent, si fortè Joannes, ut injecta suspicio erat Jurumeniam, vel Elvum aggrediretur. Ducem ipsum Lusitanum certaminis avidum cum octo peditum, & quatuor equitum millibus circa Estremotium consistere ampliora quotidie expectantem, quæ Ulisipponè ventura erant, equitum, peditumque subsidia, quibus celeriter auctus configere statim cum hoste decreverat. Hoc interceptarum epistolarum exemplar erat. Duplici tamen astu, & fallacia eas esse contextas litteras censuit Austriacus, quæ scilicet reddita inani concepta spe sociorum animos dilatarent, exceptæ fortassè contraherent formidine hostium. Proinde vocato ad se tabellario, Cruciatum, inquit Joannes, & mortem, quæ tanquam perfidiæ minister, rebelliumque emissarius meritis esse videris, hac lege tibi remitto. Abi, tuoque Duci renuncia, quia adeò superbè mecum, ac minaciter agens expetere prælium ostendit, quamprimùm sui voti compotem factum iri. Itaque retrocedit, hostemque propè Estremotium Joannes affecuturus, quod jam confecerat iter repetere pergit, incerta spe quidem cum illo congregiendi, sed, ut planè pateret futiles, inanésque profundere minas, qui & provocatus ab hoste certamen abnueret. Quod si fortassè tunc Lusitanus conferre signa non tenuisset, superiorem se prælio fore faci-

liùs existimabat his obvium, qui tunc impares vires quam qui postea majores, aut æquas per auxiliorum accessionem, ut epistola promittebat, collaturi fuissent. Joannes igitur Alexander Carrera equitum Commissario cum prima atque expedita acie procedere jussu, ipse cum reliquis copiis, & militiæ impedimentis implicitis ad Estremotium lentè pergebat. Tandem Alexander cui tum cum Austriaci custodibus corporis Melchiorrus quoque Portocarrerus accesserat, longè progressus multis occurrit turmis equitum Lusitanis, qui castra reliquerant, & tanquam ad rerum procludere summam vellent, velitantium more compositi erant. Varia ibi, atque instabilis primò conferitur pugna, dum urget Carrera numero militum fretus, numeroque ex adverso diffusus cautiùs, quam acriùs pugnando volvitur Lusitanus, hic namque jam velox accedit, jam recedit, in fronte se modò ostendit, modò in latera jactat, aut tortuoso quodam rapitur orbe, illinc nervis, & militum numero, hinc concursatione, assultusque dexteritate certamen æquante. Post ubi variè incumbentem hostem, flexibusque & circuitu oppositam sibi vim eludentem cum equitibus circumvectus concludere nititur Alexander, & plurimi loco summoti, sparsique alii gladiis, alii brevi fistula excepti ceciderant; eques denique Lusitanus omninò fusus, fugatusque suoque sanguine madefactus ad castrorum se munimenta recepit. Sub hæc Austriacus advenit, copiisque statim conjunctis, explicatisque ab edito loco circumspicere cepit, & munimenta hostium, & militum robur, ac disciplinam, si fortè res hostium aut ita neglectæ jacerent, aut ita enerves, ac debiles essent, ut trahere etiam invitum è castris ad pugnam, aut inter castrorum munimenta latentem Lusita-

num invadere potuisset. Cæterùm castra hostium situ, atque opere ferè invincibili prominebant, hinc oppidi muris, quibus contigua erant, novo hinc erecto propugnaculo tecta, amplissimis etiam erant, & aggere, & fossa, & aliis operibus circumvallata, simul loci ejus accessus natura difficilis, asper, & commeatus abundè, & arma, & militarium omnium instrumentorum commenta ex oppido ad castra comportabantur. Aspicit hæc Austriacus, & nisi avertere ipsum à prælio hostium numerus, atque virtus, terrere saltem ut Ducem prudentem debebant vel ardua perspecta munimenta castrorum. At nihil profectò acrius, quàm fortè exploratus in adversario metus eundem oppugnat; plurima enim ad offendendum nondum ab æmulo excogitata, vel cautione prius, vel formidine prætermissa, is qui metuere adversario videtur, in se omnia revolvit, & quodam impetu acuit. Idcirco & si antea Joannes ad municipia expugnanda, aggerandasque prædas intentus totaque acie decernere virans ad speciem terroris potiùs illam infestam circumferebat, nunc ubi trepidum hostem, parte equitatus, qua paulò ante concurrerat, victum; loco præterea, animoque contractum, septisque castrorum se sustentantem videt mutato repente consilio concurrere, ex propinquo instigare, ferociùs audendo tentare æquum ad locum, si posset hostem pro pugna subducere, sin minus ille sapissimè laceffit, nec castrorum deserere ambitum ausus palam de animo Castellensibus videretur, ac laude bellica concessurus. Eo quoque consilio, imperioque Joannis, quatuor majora tormenta belli opportuna disposita loco cum frequentius disploderentur, quanquam agger, aliisque raptim pro castris munimina adjecta resisterent, horroris non parum, detri-

mentique; claustris tamen hærentibus attulere militibus, ibi se circumfessos, inclusos, usuque armorum prorsus inutiles dum insultaret, & clades ageret hostis ægrè, & acerbè querentibus: at intra septa propè jam lanienæ pecudum more conscissis, patientia tamen & mora adhuc dolentibus suppetebat. Lusitani denique mente à conflictus periculis aliena, plùsque objectu subnixta castrorum, quàm armorum, & corporum explorata, tunc Austriacus Duces consuluit, utrum arma jam expediret munitis adeò castris inferre, an à suis à munimentis per vim impetumque Lusitanum extractum cogere ad pugnam, cum abjecto per metum animo, & multiformiter irritatum ipsum omninò refugere prælium liqueret, eademque de causa animo magis elatus, & alacer Castellensis ferociter pugnam reposceret. Dissimilia ut ferè cuncta mortalium ingenia, ita propè consilia sunt, nec adeò ingrata, aut in speciem deformis ipsa temeritas est, ut suis interdum sectatoribus careat. Cùm igitur ea prævaleret in Ordine Ducum sententia, quia ad eam inclinare videretur Austriacus, quæ tunc Lusitana oppugnanda esse castra ferebat, expungere tamen illam unius Sangermanensis ratio, & auctoritas potuit. Is enim disertè, latèque differuit, Quàm nimis hoc arduum, quàm præceps omninò consilium ju-re militiæ censendum esset succinctū castris, valloque protectum invadere in hostem; ibi enim cum propugnaculis modò esset, modò cum hostibus decertandum, resque durè, & iniquè inter vallatos, ac regimine nudos ictibus porrectos agitaretur. Plenioris præterea, impatienterque restricti percitque fortalsè tum salutis, tum gloriæ stimulis hostis, cum vis, & robur intimè valeat, quæ subitæ irruptiones, qui fortiores interdum è castris

castris conatus per milites fierent, tanquam pressæ, angustoque tandem ex loco evadentis cum impetu flammæ ineluctabiles propè fore. Ea Lusitana castra præsertim tanta industria, ac labore, tam sublimi videri munita loco ut ipsa temerè aggredientibus horrorem non minùs quàm pericula duplicarent, errorisque mercedem amplam, si in facinus institissent, cruore militibus persolvendam promitterent. Sed fac ita non esse, ut castra munita, ac solidata sunt, patere utcumque suffugium, aut longiori pressis obsidio, aut castris ejectis, ac propè jam victis hostibus Estremotium, quò fortè tranflati, atque ibidem sua sponte includerent, si cum alimentis, armis, ac milite affluerent, quidni facillimè potuissent aut sedendo consumere, aut per levia exercita prælia has florentes succidere copias? Cæterùm nec inglorium, nec irritum quoque fore regressum exercitus Castellensis, si uti le regredi videretur, cum insuper palam timoris confessionem ab hoste ob sæpiùs oblatum, recusatumque conflictum extorserit, tum etiam impunè per hosticum volitans, & obvia omnia volvens, & cladibus miscens ferro, flammisque latè corrumperet. Veteris Ducis approbata sententia, inde statim exercitus movens oppidum Morbam per iter invasit. Erat tunc Morba vetustis, fluxisque mœnibus cincta, atque in effusa fertilisque planitie posita, firmior ei arx, præferocis ingenii Præses, consuetoque præsidio militum plerique oppidanorum accesserant conserendis manibus habiles, avidique ac tum fortè acriores per fallacia promissa indiderat illis ad dimicandum aculeos Rodericus Acugna ejus oppidi, arcisque Præses, qui sive salutis ipse contemptor, sive stolidè ferox, pericul-

ve impendentis ignarus, cum ibi consilio esset, atque opibus destitutus, excipere in se valentis exercitus impetum, & vim usque ad ultimam sustinere decreverat. Ea summa Præsidis vanitate Austriaco nondum comperta per tubicinem illi denunciat, omnia quæ in oppido essent seseque statim ejus arbitrio dederet, ne secus ipse vim oppido everfus omnique spe miserationis exclusus ferè desereret, quod peccavisset. Acugna ex adverso non rejicere modò tubicinem, sed etiam incescere contumeliis, onerare conviciis, postremò sclopis contra jus belli dispositis conjicere in fugam, suis jam labantibus, ac propè perditis rebus inanem ferociam, ac petulantiam jactare. Hæc cum Joanni relata essent, is simul hominis levitate, simul injuriis accensus confertas statim, ac rapidas omnes irruere jubet in oppidum copias, nec vehementi ab ea impressione cessare, donec Borbam excisam viderint. Primo impetu, eoque maxime validò captum oppidum est, mutua, ingentique omnium militum strage, cum utrique nudatis obviis ictibus membris pugnantes, propugnantisque plùsque alieni appetentes, quàm sui sanguinis providi cæco velut impetu ruerent. Oppidi Præses postquam omnia cæde constrata, ac prorsus afflictata vidit, cum paucis militibus ad arcis tutelam confugit. Eò statim ducit Joannes humentem sanguine militem, circum obsidet locum, tormentarios suggestus instruit, armis obfesos, & minarum terrore, famisque incussa formidine premit. Jàmque ruinæ, labesque cæperant per excussa tormenta spargi, findique pulsibus mœnia, atque extrema pernicies, & rerum omnium interitus pertinacibus minitari, cum consternatis tandem Acugna, seriùsque ad concordia consilia versus alba vexilla pacis indicia

in arcis culmine figit ; simul homines inde mittit , qui de vita , & fortunis , quæ integra tantum petebat , cum Joanne pacifcerentur . Veniunt homines ad Joannem ejusque genibus provoluti cum squalore , atque luctu nisi honestæ , nec verecundæ , vel salutaris conditiones pacis implorant . Joannes illorum se vocibus lachrimisque inexorabilem præbens , nihil propterea vis ipse remittit , nihil conceptæ iracundiæ ; feras eas pactiones , intempestivas , ac frivolas vocat ; omnia planè suo arbitrio dedi cætera fletibus surdus , animoque obstinatus efflagitat . Ut videt igitur Lusitanus aut relinquendam sibi eodem prælii tenore vitam , aut hostis libidini permittendam , & nullam in primo consilio esse sibi salutis spem , per exiguam in alio saltem , vel ancipitem fore , sicut Austriaco placuerat , deditioem facit . Proinde captivi omnes , qui in arce fuerant dedititii milites tracti ; profus incensum , ac dirutum oppidum , præda militibus distributa ; Rodericus Acugna duoque simul Centuriones , quia belli jura violaverant obtorto collo necati sunt .

His profunctoriè à Castellensi exercitu gestis , priusquam iret ad Jurumeniam , quàm omisso Estremotio petere tacitè Dux in animo habebat , obscura ac nubila nocte dum ille præruptum , ac sebrosum Jurumeniam versus ingreditur iter , novus repente fertur de cælo conspectus fulgor , qui via aspera fessis , transitibusque implicatis prælucebat clarè militibus , pergentsque mutuò discernere se , nec vestigia in lubrico fallere concedebat . Bene , ac feliciter illud à Castellensibus omen acceptum , cum luculentum ostenderet militibus iter , ac species illa , nitorque luminis ornamento , ac solatio quoque futura de via languentibus viderentur , nec porro expectationi prælagium , nec ejus interpretibus fides de-

fuit . Igitur prima luce Joannes cum paucis equitibus prætervectus postquam Jurumeniæ situm oculis perlustravit , obsidionemque mente descripsit , extemplò ejus aditus occupavit , jacique per ambitum aggerem jussit . Porro autem eò usque Joannes ad contemplanandum locum provectus est , ut cognito ab illis , qui super oppidum excubabant , pilisque majoribus sæpè petito , jactus illarum nonnullos qui eidem Austriaco viæ ac periculi comites hæserant , equites straverint . Jurumenia vetus , ac celebris Celticæ gentis colonia in supercilio montis erecta jacet . Ex parte Orientis Anæ marginem habet , ab Occidente frequentes , amænos , ac passim vestitos arboribus colles ; hortos præterea , & multa vineta , saltusque nutrit , quæ latè diffusus , ac fistulis tortus ex propinquo flumine fovet humor : celsa ipsa eminens , & fragoso , atque abscesso posita situ , sinuosa tamen aditur semita , ægè propterea obsidionis accessibus patens . Assidet etiam oppido veteris , elegantisque opificii septem , ac decem divisa turribus arx , eaque maxima est , altiorique sublata fastigio . Hoc municipium fatali temporis clade decussum , suarumque duntaxat ruinarum memoria nobile restauraverat quondam Rex Lusitaniæ Dionysius , post ubi Lusitania à Catholico Rege descivit , ac deinde Olivença Jurumeniæ propinqua per eundem Regem armis recepta est , hanc ut alteram alteri oppositam , ac similiter metuendam enixius munire Lusitanus intendit . Quinque igitur illi vastæ amplitudinis propugnacula statuit , simul fossam , vallum , semilunaria munimina , aliasque fortioris tutelæ machinas jam adhiberi recenti more militiæ solitas . Cæterum , quæ causa impulerat Lusitanos ad Jurumeniam impensius permunendam , ea etiam illexerat Castellenses ,

lenes , ut in ejusdem oppidi excidium omnes ingenii , ac virium impetus applicarent , periculosa videlicet , ac suspecta propinquitas Olivençæ , & quod Jurumenia , si cecidisset , ut munita , ut constructa satis haustos per se labores , ac pericula pependisset , & quod ipsa recepta Olivençam affirmavisset . Jurumeniæ tuendæ per id temporis præsidebat Emanuel Lovatus Pintus Lusitanus , cujus præsidio tria circiter millia militum præsto erant , simul affatim commeatu , bellicæ munitionis , & pulveris , multa præterea ignea , atque ferrea artificiorum machinamenta tam ad vim repellendam , quàm inferendam ex veteri , ac nova belli officina translata . Huc enim illam quæ tandiù tantoque pavore occupaverat animos , tempestatem armorum primo quoque tempore devolvendam conjecturis , quæ ex arte bellica manant innixus intellexerat Lusitanus . Ut Joannes igitur jusserat , viæ obsidionales celeriter duci , vallumque distendi captum , simul & locis , operibusque militibus distributis illud evenit Hispanis , idque asperius tractatu erat , quod ad Ornaverchem , sic militari vocabulo dicitur , perducebat ; Italis contra Stellam , adversus majus oppidi propugnaculum fixus Germanis est locus . Omnia in propatulo erant ; eoque tendebat summi Ducis consilium , ut distinctis ita muneribus , nationibus , locis mutuus allaborantium , & pro gloria inter se competentium aspectus tanquam in aliquo belli Theatro contentionis , laudisque proposito præmio ad clariora virtutis exempla æmulas nationes arrigeret . Ita porro per idem tempus & Jurumeniam versus appropinquationes operum , & juxta latitudinem campi aggerem milites protrahebant , qui in falcis figuram curvatus ad Anamnam ex utroque latere desinebat , secundo scilicet fluminis cursu , alvei-

que altitudine reliquam oppidi partem aptissimè protegente . Vacabat oppugnationis , vallique operibus construendis Nicolaus Langrius genere Gallus belli machinator insignis , qui diutiùs à Lusitanis mercede conductus , cum homo externus , lucròque deditus ditiora sibi apud Castellenses stipendia promitteret , quàm adhuc à Lusitanis acceperat , ad illos tandem transivit . Inter hæc animo anxius volubatur Austriacus , ne subsidiariis fortè collectis celeriter copiis exercitus Lusitanus eo tempore superveniret , quonondum munimentis obsidionalibus stabilitis sparfos in hostico milites , suisque operis ac sarcinis implicatos à tergo , & à fronte per mistos etiam oppidi milites circuiret , ac numero obrueret . Sollicitiùs itaque Dux providebat , ut propugnacula , stativa militum , sepes obsidionales , & quæ justæ , arctiorique opus essent obsidioni quàm citissimè absolventur ; & auxit quidem alacritatem in eo opere desudantium , ac vires , diversas inter militum nationes tunc studiosius æmulationis certamen accensum , dum alia alii clamore , sibilo , manibus nitebatur laboris , plaususque primas eripere , ipso inspectante , variisque illecebris eos instigante , adhortanteque Joanne . Super hæc ad consuetum militibus cibum alia ipse addi jusserat esculenta , quæ frequentius , quàm decet , segniores , ac fluidos , interdum , & raro per occasionem porrecta robustos promptioresque milites faciunt . Hac Ducis sollicitudine , animique solertia mirabiliter actum est , ut perquam ingens moles obsidionis summo artificio , ac magnitudine elaborata intra dies paucos ad umbilicum perduceretur . Inter hæc ad evitanda missilia hostium , quæ pro tempore depluebant , sinuato , contactoque itinere miles oppido appropinquabat ; hostis verò suis munimentis inclusus

inclusus belli tormentis, aliisque mortiferis moliminibus utebatur, quæ à longè necare, aut coërcere, aut lassare poterant illos qui sensim ad oppidum accedebant, nec qui oppidum defendebant, incautè discrimini objicere, ad hoc præsertim Pinto Lovato ab initio defensionis intento, ut ni secus res cogeret, suorum periculo, ac cædibus parceretur; extremique certaminis alexæ, quod venturæ, ut sperabat, suppetiæ ad rerum summam collaturæ fuissent, præfidiarius miles reservaretur. Dum hæc utrinque agebantur; florus quidam Gallus Centurio, qui diù Jurumeniæ versatus egregiam, ac fidam hucusque Lusitanis præstiterat operam, cum trepidas intus res, perturbata consilia, & vacantes præcipuè crumenas inspiceret, Præfidemque inertem, ac timidum magis quam ut in belli fluctibus opus esset, constantem, ac providum, fide repente mutata transitionem ad Castellenses fecit, se, seque & quos secum traxerat socios servitio Regis addixit. Is igitur cum primò ad Austriacum perductus esset, hostium illi confusionem, debilitas undique res, obsessorumque formidinem declaravit, ac si protraheretur obsidio, capti constantiæ victoriam non defuturam; se autem externus cum esset, nec ulli Principi Hispano clientelæ vinculo adstrictus, & omnia circa se ruere, ac flagrare in municipio cerneret, præmia, ac decora sequi victoris, quam victi fortunam malle. Odisse quasi infelices videri Numen, & fide, quæ inter aspera, & dubia quoque inconcussa persistare debet suo se jure solutum esse. Is more eorum, qui fidem mutant, veris aliquid affingebat, ut rationem, & causam transitus turpitudini obtenderet. Verumtamen clariùs hoc ipsum intelligens Dux exercitus Lusitani, quominus consilii, sive animi inopia,

quando jam virès sufficiebant, Jurumenia prolaberetur, confestim ad oppidum misit Emanuèlem Sequeriam egregium, ac veterem Ducem, qui simul cum Pinto jure, ac labore defensionis penè confociato alter alterius studio, & consilio ferè in omnibus uteretur, isque rate per Anam cum aliis militibus vectus noctu Jurumeniam intravit. Cum illuxisset remeantium clam hominum circa fluminis ripam relicta fortè vestigia à Castellensibus deprehenduntur. Vigiliæ igitur intenduntur, quas diligentius ac multipliciùs appositas haud alia subinde fefellit rates, quæ hostium excubiàs, insidiàsque declinans intempesta quoque nocte trajicere laborabat. Vehabatur in hac, quæ in custodias impegerat, rate Laurentius Sousa ejus legionis Tribunus, quæ tum præsidio oppidi tenebatur, simul Germanus quidam à belli machinamentis Chiliaris Labellius, qui Catholici Régis stipendia meruerat quondam in Belgio, Emanuèl Lopezius ejusdem legionis Instructor, aliique vulgaris notæ qui cum rate descenderent in vigiles milites inciderunt, captivique ad Joannem abducti sunt. Cæterum quo vitabundos illos homines caperent, dum impliciti, occupatique tumultum, ac voces miscebant milites, seseque impulsibus collidebant, elapsi repente nautæ per fugam in oppidum evaserunt. Litteras ibi nautæ, quas Cantagnedæ Comes conscripserat Pinto Lovato reddunt, insidiosas, jactantiæ plenas, incrementemque ad incolarum militumque formidinem temperandam fallaciter scriptas. Etenim Dux referebat: Esse in armis eo tempore sibi expedita viginti peditum millia, equitum quinque millia, impigros Duces, alacres milites, conspirantem undique Lusitaniam, & omnia abundè contribuentem, quæ usui

„ usui bello futura erant, vixque satis opis in ipso esse ad concitatam, „ ardentemque tenendam aciem, quæ „ prælium acerrimè flagitabat. Quam- „ primùm itaque auxiliis se oppido in- „ gentibus affuturum, dum cumula- „ tius necessaria tot copiis alimenta „ collegerit. More hominum fidei minus, „ quàm temporibus obsequentium quo minora in animo facere „ habebat, ac noverat posse, eo majora jactabat. Hac perlecta Pintus epistola, etsi fictam ex parte, duròque illi tempori consentaneam intelligebat, iisdem tamen ut artibus ipse captator, aut fortè captus ad confirmandos animos uteretur, magno clamore, atque strepitu oppidanos, ac milites accersitos, cum palam epistolas recitasset, illa inani lætitia offudit, quæ ut insolenter, ac præter modum jactata citius effluere, ac potius acefcere visa est, cum undique Austriacus, nullo prohibente, quotidie magis obsidionem adstringeret. Jusserat enim ab ulteriori fluminis ripa sedem erigi tormentariam propugnaculi specie constructam, & hanc alteri contrapositam, quam tuta per amnem ut esset aquatio, in primis munitam excitaverat hostis, eaque summa celeritate, atque studio perfecta Anæ aquæ usus est penè hostibus interruptus. Ita igitur Castellensis utriusque fluminis ripæ, transitusque potitus, paulò post inde opulenta virorum, armorum, & comæatus auxilia, quæ ad eum Olivença transmisserat, structo ex confertis ratibus ponte, omninò recepit. Quo supplemento jam viribus auctus, satisque jam amne bene locatis munimentis infesso, satis oppido adstricto, atque affultibus opportuno, vocat Austriacus Hispanos, Italosque Tribunos, mandâtque ut obliquos per eos, quos strenuè adhuc accessus duxerant, in Lusitana tandem, quæ circum oppidum erant, pro-

pugnacula irrumperent. Ut rectè præterea & appositè ea militaris, & valida impressio fieret, quæ voce præceperat, stylo etiam expressa Ducibus inculcavit, addiditque bis excussi tormenti bellici jactum daturum militibus signum quo eodem tempore omnes varios in locos simul concursum, & impetum facerent. Sic impigrè rebus ad proximam pugnam paratis mediam circiter noctem Austriaci jussu certaminis signum intonuit. Tunc Hispani, Italique dilationis, præliique moræ dudum impatientes, avidi, ferocèsque in hostium munimenta feruntur, ad suam quique laboris, ac periculi partem tendentes, quæ illis imperio Ducis obtigerat. Verùm Hispanos præ nimio ardore, impetùque paulò inconsultius in hostes invecos, accidit, ut res quædam foruita disjiceret. Quippè dum Lusitanus firmatus, auctusque subsidiis in fossa margine stabat, & Castellensis propè lignorum sepem, staccatam milites vocant, pugnabat, repente ille ignem in sepem obversam conjecit, alia subinde torfit ignita artificia, profusèque flamma interjecta quoque virgulta, cistàsque corripuit pro regimine sibi à Castellensibus antepositas, quæ pestis cum latius in milites grassaretur, & alii igne ulti, alii afflati, omnes turbati, immistisque tam armorum, quam oculorum usu præ nimio fulgore, ac fumantibus globis orbatî solutis passim ordinibus fluctuarent, eosque tam sædè perculsos, ac trepidos, alacrius Lusitanus urgeret, ita denique Castellenses loco cedere compelluntur, multis eorum cæsis, multisque flamma perustis, Antonioque Tello ejusdem legionis Tribuno, cum inter hostes acriter dimicaret, gravius in capite saucio. Restitit tamen inter fugam, ac cædem militum, cruentumque tumultum impavidus Franciscus Alarconius, alterius, quæ fusæ jam adhæreb-

bat, legionis Tribunus, suóque voce, & exemplo cohortatus pro gradu loci, pro gradu constantiæ viris fortibus debita, ibidem præliando victuros, aut perituros insistere, hostis que turmatim ruentis impulsus, & vulnera illata ad verso pectore excipere jubet. Atrocior, & novus exinde conflictus accenditur. Dispar numerus militum erat, dispar etiam fortuna, inæqualis utrisque spes, animusque; sed omnia æquare ex parte Castellæ posse desperatio tantummodo videbatur cum pertinacia conjuncta. In arcto se loco premunt invicem hostes, seque undique jactant; non spargere vires ibi, nec impetus possunt, etiam arma inutilia situs angustia facit, cum nec gladios rotare, nec sclopos dirigere sineret. Tandem ad fidas devoluta res est. Sic æquali paulisper audaciâ sustentatum certamen est, fati haustum utrinque cruoris, ac redita cædes est. At Lusitano bis hostis cruore profuso, simul proprio, simul à tergo defluentis multitudinis impetu tracto perfacile fuit jam partæ victoriæ quasi tenues delere reliquias. Itaque hæc quoque legio ad extremum fusa, atque fracta, multumque imminuta in eum raptim cedendo locum regressa est, quem tenuerat ante conflictum. Tristior pro auctoritate, quam militum numero jacuit subinde Castellensibus strages; quatuor Centurionibus, septem Signiferis cæsis, plerisque Ducibus faucis, milites ad ducentos interiere; eodemque tum animi ardore, secundoque certaminis æstu Lusitanus illatus à prima quoque sua statione, quò disjecti se se receperant, Castellenses extrusos in fugam egisset, ac dissipasset, eis nisi Joannes in tempore succurrendo, pedem referre coëgisset hostem, impetumque per vim restincto, ad sua quemque munimenta relabi. Hæc Hispanos prælii fortuna, at

dispar Italos tenuit. Ipsi enim stabili acie, suisque ordinibus clausi, constipatique cunctatius progredientes, ad viam contactam, ita milites vocant, qui erat illis præscriptus certaminis locus perveniunt, postquam brevem, sed trucem pugnam Lusitano rejecto in illam insilientes ibi protinus se communiunt, mox longius ab ipso loco retracto per fugam hoste, veriti Duces Itali, ne suffossi ibi fortè cuniculi, inflammatique conceptam interioriùs tartaream perniciem evolverent, quosque adhuc arma non vicerant, ne pereundum incendio esset, revocant inde milites, & aliquantulum spatium sese retrò tenere jubent. Tum efractis cuniculis, ignique frustra recluso, & favilla, atque cinere torridisque lapidibus sparso, statim recurrunt Itali, firmiusque in tuto jam loco vestigium insistant, septem duntaxat ex suis militibus interfectis, pluribus vulneratis, admodum paucis per ignem ambustis. Lusitanorum nisi quos fuga, aut tumultus, aut casus periculo eximit, plerique confossi sunt, alios ab ipsis excitatus ignis absumpsit, reliqui verò perterriti partim amissis, partim armis ereptis captivi traduntur. Talis illorum exitus fuit, qui se euntibus obviam Italis objecerunt. Ubi igitur Lusitanus supra, quod ipse crediderat suis se arctius munimentis adstrictum, ac sæpè retusum, atque refractum videt, nec per id temporis etiam hostium conatibus infringendis satis sibi consilii, satis roboris præsto esse, tunc quosdam succendi cuniculos jussit grandiores, refertioresque ad extremum propè depositæ spei reservatos. Crepuit subinde cuniculus, altiorique ut profundius, latiusque suffossus hiatu, graviorique ruina, atque militum strage, sed cum is artificis vitio contortè, atque improvidè structus esset, ubi vorax, ac rapidus ignis

ignis erupit hinc à soli materie, ac natura delusus in Lusitanos exitum, ac pestem vertit, quæ fortuito quidem suscepta clades, super omnem, quæ in hac bellica obsidione contigerat, Lusitanos maximè afflixit. His in illo noctis curriculo gestis, ubi illuxit, breves de more induciæ interveniunt; utraque ex parte caesorum corpora repetuntur, inde mortuis suprema militum ritu soluta sunt, idemque ipse dies, tanquam manibus sacer, quietem, & otium defessis languidisque militibus attulit. Postridie cum præoccupato, paulò antè ut diximus, loco inciderent Itali, ex eoque durior progressus ad oppidum videretur, ibi enim à fronte propugnaculum stabat ingens, infesta, atque latius rostra ejus extenta, semilunare quoque munimen, & alia, quæ omnino ex hac parte intercluderent aditum interposita impedimenta, eo tandem sua sponte loco, ut inutili derelicto, illuc Itali se recipiunt, ubi Germani milites consistebant; erat enim hic situs majori propugnaculo obversus, exteriori opificio vacuus, & municipio propinquior, & unde spes amplior erat everti munimen posse jam geminatis ibidem viribus Italarum, Germanorumque. Adhæc, & alia accessere quatuor majora belli tormenta jussu Joannis in eundem avecta locum, quibus sæpè displosis latæ, ac frequentes refractorum ruinæ murorum inciderant, ac fossa contigua rudere sternebatur.

Inter hæc Castellensium Legatus equitum è castris mandato Ducis cum expeditis quibusdam turmis egressus, dum prædas ad alimenti copiam militibus congesturus latè agros depopulatur, in alios incurrit ducentos propè equites Lusitanos, qui haud procul immoti per otium aggeres hostium circumspectabant. Gallus inter eos erat etiam, cui sanctæ Columbæ cognomen, quidam bellicus machinator, eique præ-

ceperat Dux Lusitanus, ut hostilia munimenta, vallumque iret cum his equitibus contemplatum, quamque illa solida, quam circumjecta, quæ expugnatu facilia, quæve aspera forent, ipsi reversus cum cura, atque fide explorata renunciaret. Dum eo consilio, animoque inter equites propius aggerem Gallus excurrit, equestris ibi confertur pugna, eaque ferocior quam numero militum comparata; pulsus, fususque denique Lusitanus plurimos humi stratos, aliquot faucios, nonnullos captivos deserit, quos intermixtus & Gallus à belli machinis captus est, isque ad Joannem statim adductus, qui aliena venerat exploratum domestica prodidit. Docuit enim ipse Joannem Lusitano Duci Menesio certam, ac fixam sterisse sententiam, per cæca, atque extrema pericula euntem Jurumeniæ absque mora succurrere niti. Pridie quippè, ut mos erat, consultum Ducibus accersitis, patefecerat ille jussa Aloisæ Gusmanæ Lusitaniæ Gubernatricis, quæ citra excusationem, ac citra moram præcipitatis fortasse consiliis circumfesso, ac labenti suppetias primo quoque tempore ferre oppido imperiosius efflagitabat, hæc ipsa etiam in causâ ratiocinata, quod æquè jam Jurumenia, ac exercitu amisso pro habitu rerum in extremo Lusitania periculo versaretur, utroque verò discrimine quod à municipii jactura, vel exercitus, vel utriusque simul Lusitano regno impenderet, æquato, melius sibi fore provisum existimabat, si audendo aliquid, agendoque spem cum fortunæ periculo sequeretur, quam procul periculo desperationem sine fortuna. Impromptu tum etiam Duci, quæ partim secum haberet, ex præfidiis partim educta decem millia peditem esse, tria millia equitum, bisque mille quamprimum equites, atque alios subinde pedites affuturos,

quos nuptiarum conventionem Rex Britanniae pollicitus erat. Id modò apud Ducem expeditionem, cursumque exercitus remorari, seque ab eodem illuc emissum, ut attentius ex propinquo lustrato vallo discerneret, quae ex parte vallatum in hostem molienda illi esset cum minori periculo irruptio, nunc autem gaudere se, quamquam hostiliter accessisset, ad Joannis obsequium, cui servire deinceps in animo erat, à belli fortuna translatum, quod veneratione, cultuque hominum esset cum regio sanguine, tum regis virtutibus dignus, & quod ipse fatalis, quae Lusitaniae viginti per annos à se defensionem sub tanti Ducis auspiciis jam imminere, calamitatis, nec intus spectator, nec particeps esse vellet. Haec Gallus Austriaco, hic autem admissio in belli machinas Gallo, quò nuper idem exploraturus accesserat, quia situs ille sublimis erat, stationisque ac speculae vice Lusitanis in primis accommodatus, ibi ideò novum extolli propugnaculum iussit, sui que nominis monumento jam illi strenuè, ac magnificè structo Joannis nomen imposuit. Subsidiarum deinde, quae, sicut dixerat Gallus, celerius uberiorumque parabat hostis, minime ambiguus, quò serius illa collata tum denique victum, aut saltem fractum offenderent oppidum, trahere anxius Joannes in animo suo cepit, quae compendiarie fortasse Jurumeniae sibi praeripiendae, vel arctius quoque premendae pateret conatibus via. Multum ipse viris Italis tribuebat, & ob spectatam horum militum disciplinam, & ob recens etiam virtutis experimentum, quo paulò ante munimina hostium per vulnera, & caedes pari virtute, atque industria sanguinolenti pervaserant. Callidè tamen velare animum, sensusque retrudere satagebat, quo minus favore perspecto Hispani-

norum sibi detractiones, atque querelas, & illis invidiam ex gloria amulatione conflaret. At quò nunc gravior incussus ex praesenti periculo metus, aliàs, ut solet ex leviori manentes affectu rationes excussit. Italicos igitur nactus Joannes milites iussit ut simulato misso clamore, vana armorum tractatione, atque assultibus fictis sese ostenderent Lusitanis jam velle accedere ad fossam, ejusque transitum intentare. Sic enim illo inani sublato clamore, motuque decepto fortasse hoste, sublatentes si ibi forte cuniculi, quorum haecenus metus progrediendi cupidos retardaverat, essent, igne per errorem appposito, molibusque disruptis, inoffensa per locum transgressio militibus foret. Quod ita profectò, ut Austriacus praeviderat, accidit; nam illo horrifono strepitu, facto illo impetu praetervertos jam esse Italos cum Lusitani cogitavissent, incensis frustra cuniculis, ad semilunare munimen suffugiunt; Italique tum ignibus demolitum, atque ab hostibus destitutum avidè locum arripiunt, atque intrepidè sustinent. Eares ut in aequè delusos, ac damno percitos incidens hostes totius tunc inspestantis exercitus voce, ac plausibus celebrata caeteras quoque nationes operibus singulis singulas occupatas optimo exemplo arrexerit, & animo sustulit, eodemque imitationis, & laudis incitamento, cum vias per obliquas summo labore contenderent, eò usque caeterae eniti, atque efficere potuerunt, ut jam extra tormenti belli iactum propiores oppidi moenibus versarentur. Sic arctiora quotidie cum omnia fierent obsessis, acriterque oppugnatis, subsidii spes anceps; in praesenti res aspera, futura periculiosior, & certa calamitas esset, eventus ejus incertus; Austriaci praeterea facilitas, atque comitas cum citius, quam serius experta proniorem

ipsis

ipsi clementiam, & veniam pollicerentur, nec ullum interea de componendo negotio inter milites murmur, aut vox tot inter ruinas, bellique turbines emanaret, ira ex eo intus, molestaque agritudines animi, scissio-nesque plurimum per compita, & circulos obstrepentium, querentiumque se ignibus quidem, & gladius, famisque rabidae moribus varioque interitus generi à Ducum suorum socordia, atque impietate addictos per inanes subsidii spes quotidie magis ludificari, ut ruina, atque incendio Jurumenia denique tumultata, & incolarum ipsa tumulus esset. Enimvero quò fieri queat, ut Menesius, qui paulò ante circa Estremotium castris inclusus ne lace-situs quidem, totumque segetum, agrorumque cladibus percitus acie iusta, & ex aequo cum Joanne configere animo sustinuerit, ille eundem in praesens solido, ac firmo munimento vallatum provocet, retentèque? Sic inter Ducis ignaviam hostisque virtutem positus ab utroque opus esse eo tempore sibi metuere, eoque importuna patientia, dementique fiducia jam esse rem devolutam, quo certè aut vivendum sibi esset cum ignominia, aut crudeliter pereundum, unam duntaxat succurrere fugam, quae à corpore servitute, à visceribus cruciatus, arcere ab animo dedecus possit. Hujusmodi erant, qui tunc in oppido fundebantur afflicti populi questus, & aequè minaces, ac flebiles voces, quas externi etiam milites intendebant. Ut enim saepe assuetudine, ac vitio homines exteri, quos patria plerumque foras ut inquietos ingenio agit, mores civium, & animos labefactant, ita ibi milites alienigenae sive aucto labore, sive stipendio imminuto, sive turbido potius ingenio acti tales querelas passim vulgantes jam penè lassaverant, ac propè torserant hucusque sem-

per invictam, & odio Castellae magis quam animi robore sultam Lusitani constantiam. Cum ita igitur intestinus tumultus glisceret, illique materia ex rerum confusione, ex externorum afflatu, ex inopia animorum, consilii quoque per faces seditionis ministraretur, atque ideò alii suarum, alii rerum publicarum perniciem, ob jactas alii spontè discordias peccati supplicium metuerent, fuere propterea nec pauci, qui per murorum pinnas elapsi ad Joannis castra perfrugerent. Hoc porro vehementius perculit Pinctum non pestifero minus exemplo, quam defectionis causa commotum, desperatamque rem fore credentem, si ita fesso, ita perfracto externis incursibus oppido, illa etiam turbamenta domestica accederent, quorum effluere passim contagio etiam ad integros poterat. Severiores itaque in oppido quaestiones de tumultus crimine latae; sceleris conscios, auctoresque seditionis convictos supplicium absumpsit, atque ita illa vix orta seditionis Ducis prudentia restincta est. Dum in oppido haec agebantur, & plerisque oppidanos, ac milites quoque suppliciorum in se spectacula verterant, Joannes interim mirabatur quò nullo sibilo pilae, nullo missilium iactu, non clamore, non aeris crepitu, ut antea solebant, obstreperent muri. Ignaro quid causae apud hostes tanto silentio esset, suspicio inter alia subibat animo ne praeparatis fortasse cuniculis per ea falsa quietis oblectamenta insidias, ac dolos hostis ad incautè accedendum militibus strueret, haerèbatque praesertim eo tempore Austriacus, esserne sepes lignorum, quae adhuc integra erat, substrata cuniculis, tandem suis ipse vagando cogitationibus lassus, ac radio affectus, ea ipsa, qua aptior jam nulla ceciderat assultibus, nocte consuetae tutelae, ac

Ee 3 vigiliis

vigiliis tantummodò intentos interquiescere milites iussit. Prima luce cum vegetior ad arma ex otio permisso recurreret miles, acriusque certum certamen esset, notavit quidam ex Castellensibus miles, aut ita fortasse per astum commentus est pilis nonnullis, seu globulis, quos Lusitani per fistulas ignis excusserant, aculeos infertos harere, claviculósque & ipsos omninò jure militiæ vetitos. Hoc cum Austriaco statim relatum esset, per eam occasionem occurrit ut specie de vero, seu afficto illo crimine Præsidentem objurgandi, mitteret Jurumentum; qui propè, & commodius per dolum posset, quæ introrsum porrigebantur munimenta ejus inspicere. Itaque ordinario tubicini virum inculto, rudisque calorum habitu amictum, & ipsum egregium à belli machinis Joannes comitem dedit, qui res Lusitanas clam circumspiceret, notarétque. Intermissa paulisper est pugna; vocatur oppidi Præses; de læso, ac violato jure militiæ iniqua per arma reprehenditur; execrationes bellique diræ, si id ipsum jussisset, aut fortè sciret, & pateretur adduntur, idque dum negat constanter Pintus, imò calumnia se potius, sive fallacia peti mora, & convicio arguentem redarguit hostem, jam satis hucusque rei hostilis opifex introspererat, reversusque ad Joannem situm, & locum ipsi descripsit, unde facilius premendum oppidum esset. Gravis idcirco inter æmulas nationes contentio, unamquamque pro nominis gloria, ac splendore majus certum periculum ambientem, exarsit. Prærogativam nationis jam dominantis Hispani, solique jus; clariores, sed antiquitatis fumo subductas imagines Itali, & recentia quoque decora, bellique merita conferebant. Germanos ut neutros, & tanquam medios, seu partium compositores eorumdem in

rem annitentium hominum pertinacia, & aliorum aliis nequaquam cedentium, spésque ab illa suborta promoverat. Circumstabant Austriacum singuli Duces cum ingentibus studiis, prout quæque ad se pertinebat, nationibus singulis suffragantes, eaque erat in illa causa hominum concursatio, & competentium turba, calorque, ut res ad seditionem spectare prope modum videretur. Tandem Austriacus pro Hispanis pronunciavit, magis præterea momenti rationem adjecit, quæ omninò dissidia sustulit. Castellensibus scilicet, quos suo nuper loco à Lusitanis pugnando motos, retrorque compulsos, laboris, & gloriæ materies unde famæ detrimenta sarcirent, in primis deceret, illud potissimum opus deberi, iisque etiam debere magis confidere Ducem, quorum stimulat ex dedecore, aut invidia fortunæ virtus pro privata simul, & publica causa ampliora ad certamen incitamenta ferret. Porro Hispanorum Tribuni militum effusè gratis Austriaco actis, movent subinde copias id animorum, id flammaram secum gerentes, quantum ipsis, & insita virtus, & Duces etiam afflare præ victo gloriæ certamine poterant. Fuere illi, & memorabiles quidem Duces Joannes Enriquius, Ferdinandus Escovedus, Franciscus Alarconius, & Comes Portulanus, quorum duo primi dextrum aciei dispositæ cornu, lævum cæteri tenuere. Omnes igitur luce diurna, nudato corpore, celeri gradu ad interiorius, idemque fortius quâ ostenderat artifex, cum omnium in se conversos haberent militum oculos, hostium munimentum incurrunt. Lusitanus contra cum jam præparatus ad illum, quem ferocius appropinquare cernebat, sustinendum impetum restitisset, pro muris obsistere, insistere, rotare, hastes conjicere pilas, aut hostes mis-

so

so desuper igne torrere, aut vulnerare lapidum jactu, cumque ita pilarum, saxorum, ferventis simul materiæ, igniumque tartareus, ac mistus imber in ora, atque terga Hispanorum truculentissimè plueret, Hispanum tamen vincere ibidem, aut mori certum, nec circumire, nec pugnare cum ipse posset, nec sursum eniti, circumfluens undique flamma, vibratumque acerrimè ferrum, non ideo referre pedem, aut animorum laxare vim in tanta belli tempestate cogebat. Sic neutro tum inclinata etsi trucior arderet, adhuc dubia pendebat pugna, hinc enim audacia, furorque hostis, hinc loci commoditas, nec sanè impar animi virtus confertas in medio vires æquabant. Tandem Dux Alarconius selectam illorum militum manum ubi insignes erant Centuriones invehere se propius ad propugnaculi invasi latera jubet, concitatioque impetu à fronte distrahere hostes videre si fortè possent, sin minùs in latera magis urgere, quò nisi frons cederet, latus haurirent. Lecti protinùs milites, quemadmodum jussum erat, magno ardore, atque animo prætervicti ferè præcipites omnes in arma, lapides, faces, & copias oppositas irruunt, eoque pars impetu cæsi, partim ambusti, seu vulnerati, ubi ipsorum jam vires deficiebant & hostium intendebantur, vestigia postremò torfissent, hos nisi remissos, & languidos alii integri exciperent, recentisque, ac tota subinde explicatis viribus legio summo impetu in frontem, ac latera invecata esset. Tum verò tanto numero circumfusi, ac repetitis impulsibus pressi cum succumberent Lusitani, animo tandem, ac viribus fracti, afflictique propugnaculo primo deserto, ad interiora munimenta refugiunt; Hispanique post quatuor, & utrinque cruentam horarum pugnam inviam

militarem contactam propugnaculo harentem insiliunt. Cæteræ verò legiones Hispanæ, quæ ab Enriquo, atque Escovedo Ducibus ductæ ab altera parte adversus hostes concurrerant, in asperiores, & confragosum impactæ locum, graviore labore, nisi que pugnabant, quàm fructu. Ad hæc cum præliaris magis caleret vis, interrupti, irruentesque repente cuniculi re improvisa, ac vehemènti trepidos homines, turbatosque, partim etiam adustos, aut penitus haustos retrò paulisper egere; mox illo statim igneo impetu, ac spiritu vanescente, à tanto pavore cum se animus collegisset, redeunt, & acrius Hispani, perque occisorum, & combustorum acervos, torridisque fragminibus semitam complanatam euntes, munimentum, cui allaborabant, proximè attingunt, & posse eodem quoque tempore videbantur jam propius objectum, & assaultibus opportunum propugnaculum superare, nisi agitatione continua corporis, & copia sudoris, qui cum anhelitu membra solvebat, atque ex incendio nuper accepta clade, ut ultimus fractior ille impetus recidisset. Hæc, qui procul non erat, intuetur Austriacus, proinde lassitudine, æstusque militibus fessis, alios succedere Hispani etiam nominis jubet, & integri spiritus, recentisque, qui delecti fuere Lopus Abræus, Rodericus Moxica, Franciscus Araucus cum totidem legionibus, accessitque Alvari Lunæ legio, ipsius Instructore pro tempore Duce, cum æger tunc ex vulnere in prælio accepto decumberet Alvarus, hósque milites tandem aliorum virtute paratam, ac penè partam intercipere gloriam fortuna constituit. Etenim Lusitani, cum eodem tempore ab Italis, Germanisque variis in locis vehementius agerentur, tum multiplici ac lævo quoque prælio distra-

Ee 4 ctis,

ctis, occupatisque ad opem ubique ferendam passim laborantibus fociis nequaquam sufficeret ipsis militum numerus, simul qui adhuc Hispanis circummunitionem obtulerant præ assidua fatigatione, ac labore, dilapsa vigore corporis animique, languescerent, ubi rursus in ipsos vim magnam militum confluentem, & novam cohortam sese effundentem belli procellam aspiciunt, id tempestatis, id modò impetus robustis, & integris etiam terribile, jam fessi, fractique sustinere planè diffisi, æquè animo, ac viribus consternantur, ac pedem subinde referunt, tunc retroactos in hostes gradu confestim Castellenses illato feruntur in locum, quem Lusitani circummunitionem reliquerant; alii deinde per ruinarum accessiones, alii scalis applicitis bina propugnacula scandunt, spatium reliqui capiunt his propugnaculis interjectum. Ita quidem initio fœdum, post exitu clarum, nec incruentum hoc bellicum tamen opus Castellensibus incidit, atque hoc maximè modo ea prima ignominia propè nota detersa, ut mirè alii alios exemplis honestis in bello præcipuè acuunt, acriores stimulos gloriae cæteris nationibus addidit. Nam Germani dum per obliquas obsidionis vias scabrosam iter difficilè terunt, diutiùs quàm pateretur, quem decoquebant animo, ardor cum obversis crepidinibus colluctati, iis tandem præ tedio, ac lassitudine omittis, obvia, atque nuda præbentes ictibus corpora evadunt, assiliunt, & cæco velut impetu rapiuntur. Tunc condensatus, orbisque cominus volvens, ut loco superior, & viribus Lusitanus primo concursu prosperè pugnam intendit, terque Germanus ab hoste repulsus, cum toties prælium instauravisset, ancipiti que adhuc exitu, res animi magis audacia, quàm spe, viribusque apud Germanos innitere-

tur, Emanuël Carafa, Sartiranaque Comes Italorum Tribuni militum, qui juxta Germanos pro sua statione confederant, primorum ne fortè clades etiam propinquos opprimeret, electas cohortes in Germanorum suppetias transferunt, simul & Comes Boëtus Pedemontanus æquè nobilis ipse vir, ac impiger Dux quasdam equitum turmas ad criptarum marginem impulit, ut Lusitanos passim percussos, implicitosque illa insuper vis, is novus equestris oppositus terror obrueret. Tandem ibi Itali, Germanique post multam illatam utrinque stragem, qualem temeritas solet, aut martialis accendere furor, cæcas criptas, illisque adjacentia omnia munimina occupant, ibique prævalidè se communiunt. Post quæ stratis semilunaribus munimentis, ejectis murorum loricis, ac cæteris propugnaculis vel everfis, vel ab hostibus captis, ubi omnia, quæ circum oppidum erant, ferrum, aut flamma corruerat, sola, & extrema Castellensibus superanda, quæ mœnia cingebat, supererat fossa. Hoc cum resciret Menesius Lusitani exercitus Dux, arctiori scilicet oppidanis murorum ambitu circumclusis, & extrema jam propè perniciè pressis nisi citissimè subveniret, impendere periculum, ne excisa, vel prodita Jurumenia deperderetur expeditionem quamprimùm parare milites jubet, per id temporis animo certus quoquo pacto succurrere Jurumenia. Hoc ipsum Austriacus per exploratores intelligens Ducum primoribus convocatis, disertè proponit quid utilius, quid congruentius eo tempore ipsi censerent in tanto discrimine perpetrandum.

Nam, si iisdem, dicebat, consilium esset, tota extra vallum ad certamen subducta, explicataque acie ire obviam, ingruentemque antevertere velle hostem, vereri nec immeritò

immeritò se, ne fortè erumpentes ab oppido milites incolæque quorum nec perexiguus ibi nec imbellis, nec segnis inesset numerus per disiecta, ac revulsa illa opera obsidionalia in exercitus terga pugnatum irent, sin regiae ipsæ divisæ copiae pars extra vallum occurreret hosti, pars remaneret in ejusdem oppidi obsidione, tunc incisus utrinque nervis, viribusque debilitatis anceps ex eo periculum, ac deteriolem quidem futuram utrobique pugnandi conditionem, siquidem neque satis tutando vallo, neque satis in hostium occursum eundo bifariam hoc modo distracta copia fuissent; si verò intra vallum, & munimenta conclusi excipere Lusitanum, cum eò impeteret, vellent, esse tunc metuendum hinc ab impetu hostis, quo fociis se jungeret, Jurumenia digressi, hinc ab hoste validis copiis externè irrumpente, ac si fortè coirent, ne regia scilicet acies ab utroque latere laceretur. Quod si aliam belli cunctando placeat rationem, nem inire hostibus, imminere quoque periculum, ne qui alios tunc obsiderent, & ipsi ab hostibus interclusi, atque in hostico solo diutiùs obsessi fame, ferroque inter angustias aggeris quem tenebant, circumductam custodiam, & copiam militum premerentur. Utcumque ergo consilium inflecteretur, ut pleraque belli momenta fluere, ardua atque aspera omnia, & quocumque terentis jactata periculis, ac difficultatibus septa esse, & aliud ex alio deliberandi inter æstus, ac tricæ potestatem impediencia. Hisque ad majorem sollicitudinem addi, quod hoc Martis ab uno ictu, sive belli fortunæ joco tot exhausti hucusque labores sumptusque profusi, & militum, Ducum, Regis Catholici nomen ac decus, spes etià Lusitani regni recuperandi, &

alia quæcunque sive honesta, sive utilia incitamenta rerum, quæ humanos percellere animos possint, omninò pederent. Porro autem haud sanè multa, eaque factu facilia Numen humanis consultationibus reliquisse, majora, atque ardua sibi seposuisse. In eo tamen prudentiam habere laudem, & locum, & cujusque ingenii, mentisque antecellere acumen, si quis multorum explorata sententia ad severi, purgati que examen judicii, non ad fortunæ libidinem, vel factorum constitutionem occultam, ita incerta conferre casuum, atque adjuncta librare, & post eligere sciat, ut ne errasse quidem poeniteat hominem cum meliori in speciem electo consilio, secus postea quàm judicasset, acciderit. Propterea satis sibi superque fore, si Deus indiderit ipsi mentem & saniori amplectendo consilio idoneam, & ei feliciter exequendo, cum rectè perinde consulere, atque uti consilio prosperè, licet utrumque sæpè fortuitum insipientibus videtur, fati lege sancitum sit.

Postquam Joannes ita differuit, eos inter Duces, qui sive atate, sive animi ardore, sive belli imperitia intemperantiùs ad arma tractanda flagrabant, strepentes potiusquam consultantes, altercantisque pertinaciter asserbant. Munimentis, & aggere statim omittis, paucisque relictis, qui in Jurumenia obsessæ custodia valloque ambiente manerent, cum cæteris copiis explicatis in campo signis occurrandum hostibus esse; nam multo magis invasi, quàm invadentis, expectantis quàm occurrentis, misera in bello conditio, atque exercitus fors æstimatur, cujus profectò incrementa majora gloriae, successusque secundos alacritate, animi audacia, promptitudine, impetu, incursu, non mora, aut segnitie felices, magnanimique Duces penè semper dimetiantur.

metiantur. Luctuosum præterea, & huic simile, recens exemplum incidere oculis, irritæ scilicet Elvensis obfidionis, ibique exercitus fœde concissi, nimirum, quia vallo Castellensis inclusus ibi ipse peti, quàm foris hostem per arma petere maluisset. Huc etiam accedere, quod paulò ante exercitus Lusitanus suo ipse aggere septus, & populatione, ac cædibus laceffitus, cum inde erumpere non auderet gratia, & acerba apud socios hostesque cumulaverat sibi ludibria, atque argumenta in se metus expresserat, quæ modo pericula, & probra ad illorum imitationem ignaviæ, dum provocaret hostis, vallorum jam claustris hærentibus, cunctaque passis, quæ circumfessi perpeti soleant, hoc porro consilio essent Castellensibus subeunda; quando, & impendens cervicibus oppidum cogeret etiam de tergo confulere. Sed contra Sangermanensis, cujus demum sententia vicit, alloquitur. Non esse profectò militibus vallo, nec suo cuique intra ejus ambitus latitudinem præscripto loco ceddendum, quod agger ille curvatus in mediæ se lunæ figuram extenderet, & vacuum aliam munimine partem è latere defluens satis protegeret amnis. In loco proinde arctiori confertas, constipatasque militum vires se se atque aggerem sustentantium, facilius, ajebat, impressiones hostium propulsaturas, nec alias insuper copias desiderari, quæ oppidanos coercerent ita murorum jam septis adstrictos, & undique clausos, quique modicis etiam viribus contineri, quando vellent erumpere potuissent, & majores quoque cum opus esset valli contractio suppeditasset. Duram præterea suaverem esse, opere duriorum, tanto coram exercitu velle præcipitem Lusitanum in Anæ trajectionem, qui unus illi aditus extra aggerem superesset, ab-

ire; cum enim de belli ratione confulitur, ac simul consilium excutitur hostis, intellectus errorem in isto, vel ad summum incertiam, non amenitiam, manifestumque furorem, qualis abruptus hic esset transitus amnis, præcavere prudentibus datum. Hoc tamen, & ille si per insaniam fortassis auderet, nullo negotio temerarii conatus pœnas exoluturum. Quæ porro composita nunc cum jam memorata, & funesta Elvi urbis obsidione, atque ibidem accepta clade argumenta in longe dissimili causa versari, siquidem longè, latèque porrectior erat illius aggeris amplitudo, integer valli tractus, loci situs iniquus, iniquior temporis constitutio, simul tyronum magna colluvies, & eorum plerique diuturna obsidione contriti, multaque macie, ac labore confecti. Ad hæc non impetu, sed ratione, & constantia, ac melius cunctando, ac sæpè cessando belli res agitari in quibus id gloriosius, quod tutum, id sapientius, quod magis cautum, & quanquam pars formidinis cautio populariter appelletur, ab hujusmodi tamen, quæ nonnunquam vertitur vitio, vacuum formidine militem, sibi adversum, reipublicæ inutilem, labi etiam ipsum à primo instituto militiæ, cujus potissima ratio esset, virtute uti, non iracundia, vincere, non perire, spiritumque non projicere Marti, sed pignerari. Immeritò ergo metui, ac socordix à temerariis duntaxat, bellique rudibus attributum, quod paulò ante Dux Lusitanus post multa ineundi cum hoste conflictus in castra in segetes agros irritamenta, aut ignaviter otiosus, aut cum dedecore patiens castrorum angustiis se se tenuisset; Contra quippè à peritis in honorem, & laudem esse relatum, tunc se à certamine Ducem abstinuisset, cum sua certare non interesset. Atqui consiliis, rebûsque longè

longè diversis, nec minùs in præfens utilitatis habentibus quàm decoris cum Castellensium exercitu agi. Lusitanum enim eo tempore castris inclusum soli defensionis vacasse, & tunc non vinci, loco victoriæ fuisse; Castellensi verò & tueri se modò incumbere, & vincere Jurumeniam, ingentemque fore victoriam de Lusitano partam, cum Castellensibus vallo restrictis oppugnatisque, Jurumenia, quæ & causa, & præmium, & laurea instituti certaminis erat, succubisset. Sic contra juvenes senes censere Duces, verum cum hastæ senes juvenes appellentur ac sint, æquum profectò esse ut senum consilio dirigi, senumque torqueri manibus patiantur. Secundum hanc Sangermanensis sententiam jussit Austriacus vallo tuendo intentum Castellensem persistere militem, ibique sese acriter comparare hostium assultibus sustinendis; præterea quo minus eas distrahendi causa, vel avocandi fortassè copias Lusitanus ab Jurumenia diverteret Badacocium, huc Alexandrum Moreram cum quinque agminibus equitum misit, ibi, si ita opus esset, consistere jussum, sin Lusitanus rectà contenderet Jurumeniam, inhærere vestigiis ejus, & cum reliquis turmis, quæ extra vallum obequitabant, celeriter se conjungere.

Inter hæc Jurumeniam versus optimè instructa Lusitana pergebat acies; jamque leucæ intervallo procul ab oppido in ejus conspectu castra posuerat, cum eam summo gaudio municipes intuentes exultare, concurrere passim obstrepere gratulantes, ac gestientes, circumductisque per mœnium pinnas collucentibus flammis, simul clamore, ac tripudiis lætitiâ, fulgentemque ex subsidio proximo spem ostentabant, & suis quoque ut citius accederent, innuebant, quibus tor-

mentoribus reiterato fragore subinde respondit exercitus Lusitanus. Porro Joannes, quanquam anxius animo erat, magnam eo tempore abesse suorum equitum partem, quàm Badacocium, atque in oppida circumjecta ad subitanea rerum immiserat, sua ipse tamen, & virtute militum fretus per illam integram noctem vallo eos insidentes, præliòque succinctos, & alacres tenuit, ita, ut animorum ardorem illum acerrimum, & libertatis, ac certaminis avidos milites vix vallorum angustiæ caperent. Ubi illuxit, castra mutat Lusitanus, vallòque hostis propinquiori in altero colle confedit. Inde crebrius excutere majora belli tormenta capit; idem etiam Castellenses ab aggeris ambitu moliuntur, sed in collis cacumine altior cum Lusitani positio esset, Castellensis autem exercitus humi depressior, ac planior, ob inæquale solum, metasque contortas irritæ utrinque pilæ inani prope omnes minarum strepitu volitabant. Quidam interim Lusitanus secundo flumine nando vectus cum Menesii datis ad Pintum litteris oppidum introivit. Litterarum sententia erat, Ducem ipsum Lusitanum ea ipsa præscripta die vel succurrere Jurumeniæ, vel omninò perire constituisse. Id ipsum quoque ab initio Joannes Austriacus arbitrabatur quæ Lusitani ferocitate, spiritusque superbia, qua oppidanorum necessitate in hanc sententiam adductus, postquam verò cespitibus aggerandis, operisque trahendis solito magis implicitum hostem impensius munire castra conspexit, simul rem, celeritatis quæ maximè egebat, procrastinari volendo jam, aut eludi, tunc dubitare capit Austriacus an id fortassè consilii in animo gereret Lusitanus, quo pro vallo frangendo pugnam, aut oppidi obsidione solvenda committeret, hancque ipsam Menesii animi alienationem,

nem, & à conferendo certamine fugam, dilucidius paulò post explicavit Austriaco ex perfugis quidam fortuito castris elapsus, adjiciens, etsi ad oppidum retinendum certò cum animo dimicandi, agrè tamen, & re ipsa coactum, ac spe lubrica trepidum Estremotio Menesium movisse copias ut animo volutantem trahere se quidem tyrones adversus veteres bellatores, & propè claudos, ac debiles adversus acerrimos equos, inferiorémque illorum militum numero numerum ad extremi discriminis aleam; nunc autem propiùs inspecto exercitu hostium, hinc amne, hinc fortissimo aggere, ferocique milite communito, tum circa præsiidiis, operibùsque variis summo artificio dispositis, adeò repente spe prorfus, atque animo concidisse, ut à certaminis modò consiliis, curisque penitus versus, ea exercitus mora, ambitùque locorum, ea armorum exposita pompa, bellique apparatu, is non oppidi libertatem, sed honestiores duntaxat deditiois condiciones captandas intenderet. Hæc à perfuga summo relata Duci rebus, quas adhuc gesserat hostis congruere cum viderentur, se in prima sententia fixit, scilicet, Lusitanum, qui de loco in locum, atque in diem ex die subsidii negotium protraheret ad pugnae periculum non venturum. Cæterùm una, eaque nimis molesta Duci suberat cogitatio, desperato jam rupti per aggeris aditum hosti, quod expectabat Jurumenia, subsidio, ne ex eo tamen ubi tutus infederat loco circumspicendo ipse, cunctando vel intenderet quidquam doli vel obvia fortassè occasione immineret, qua sæpè numero oblata, nec tamen interdum in bello prævisa plerumque cunctatio, ac sedulitas Ducis uti prosperè consuevisset. Igitur cum alia aliam in re illa sollicito neceret curam vario, incertoque

volvebat animo Austriacus qua ratione, quo quisquam consilio aut fingere causam, aut se ipsa emergere tandem opportunitas posset, cujus expectatione, & consilio inibi ducere tunc videretur hostilis exercitus moras. Sciebat enim Austriacus, quia eruditissimus erat, esse quidem finitam, & circumscriptam subjacentium, atque accidentium rerum collectionem, nec adeò retrusam, vel novam, vel abditam esse rem, quæ per tempora, & vices ex transactarum rerum orbe non redeat, aut quæ ex illarum rerum similitudine, & pro serie, habitùque rerum collata præsentium à vivido, acrique ingenio per conjecturam prælagiri nequeat. Hæc scitè, ac sollicitè meditati, & cum Ducibus conferenti nunciatur Austriaco mutare jam Lusitanum, aut raptim extendere, præceps, quæ ille, in quo federat, collis ad Anam vergeret castra; militem etiam, qui ab oppido nuper evaserat, flumen subiecto cortice transeuntem ad Lusitanum exercitum pervenisse cum mandatis, ut verisimile erat, Jurumeniæ Gubernatoris, simul ex fecretis Ducum colloquiis, & circulis, & quadam militum inquietudine, æstùque manare passim indicia occulti ibi aliquid ordientium, & machinantium; His rebus auditis, hoc extemplò suspicatur Austriacus, quod mente hæctenus volutaverat, scilicet à valli irruptione, ac manifesto impetu ob firmitudinem ejus averso nihil tum reliquum esse hosti, quàm transitum Anæ, quorsum consultò jam castra trahebat insidiis, noctisque caligine subtentare. Itaque geminatis in Anæ margine excubiis, jussit etiam Joannes, ut Caval-lerus magister equitum cum delectis, plenisque agminibus septem de fluvii custodia, ac præsidio vacaret, simul strepitus, clamor, & concursatio militum, crebrique dispositi per ripæ longi-
tudinem

gitudinem ignes, nedum vigilantem, excitatùmque sed alacrem etiam, avidùmque certaminis hostem hosti significabant, totaque eadem suspecta nocte intentius, fragosiusque circa Anam extractæ vigiliæ sunt. Lusitanus ubi suo se falsum ea nocte consilio videt, prima luce relictis castris paulatim inde recedit, hostisque sublatus cum esset aspectui, pergere iter aspicitur quod ad Villavitiolam tendebat. Hoc cognito in terga ejus extemplò conversus Castellensis effunditur eques, variisque turmis hinc, inde divisus, atque orbibus vectus extremam nunc aciem, nunc latera infestans, ipsa aliquando perturbat, nonnullos etiam casu, aut consilio ab ordine egres- sos intercipit hostes. Tum verò Joannes tam celeri, tam improvise Lusitani discessu ratus, spem omnem subsidii municipibus lapsam in victoris clementiam esse tantummodo revolutam, codicillos ad Pintum per tubicinem mittit, inculcans, ut ipse ejusque omninò participes fortis pœnas, & cruciatus inferri pertinacibus solitos per maturam deditioem præverterent, dilapsos jam esse focios, subsidii spem omnem ademptam, nimis ferò, ac luctuosam fore deditio- nem quæ eodem momento non præstaretur. Noluit hujusmodi codicillos admittere Pintus, nefas esse causatus, propè validum, qui penè jam sub oculis erat, exercitum, ejusque supremum Ducem sese eidem obnoxium, & jure devinctum imperii trahere colloquia, aut pacta cum hoste sancire, si aliquid opus esset Austriaco, ab ipso, qui haud procul esset, Menesio Duce requireret.

Interea Dux Lusitanus, etsi longius antea recedere simulaverat, mox, quod dubius injerat, itinere flexo, retrò pergere instituit, ac tumulum tandem, qui ab aggere hostis, paulò plus illo quem postremò reliquerat,

aberat, cum exercitu occupat. Militem inde mittit, qui noctu per am- nem in oppidum introductus Gubernatori professus est, ingenti animo Ducem erectum cum omnibus copiis oppido subventurum, simul ut fidem, quæ tum omnibus dubia per interpositas moras, & viarum ambitus erat, ex colore fucòque duceret, diem etiam præfixit certamini destinatum, qui triduo post recurisset & Corpori Domini consecratus. Dum hæc Lusitani exercitus volutatio, ejusque incertitudo consilii multipli cura animique fluctuatione, ac molestia suspensos tum oppidanos, tum Castellenses agebat, nihil ideò remisit Austriaci jussu Jurumenia verberabatur. Nam Castellenses, superata denique fossa, quæ exterioris munitio- nis ultima erat, jam propiùs, & acrius oppidi muros urgebant. Adversus hæc oppidani cum suppositos hostes, crebrisque ictibus pronos, ac fermè nudos haberent ex edito loco, cumque varia esset intus, & materies, & copia ignea artificia conglutinandi, inde sulphure, & pice compositam pestem, simul ardentes fasciculos, saxa, tostosque lapillos, & alia missilia jaculabantur non minùs urendo, quàm perturbando, im- plicandòque hosti mirificè structa. Major tamen alacritas, & virium, animique conatus, ut victoriæ spe proxima afflata, pro vi inferenda, propulsandaque apud Castellæ milites erant. Igitur solidis affi- bus pelle contectis, aliisque usitatis belli commentis subtrahere pluvia illi pesti- feræ corpora, subruere muros, cuniculos fodere, scalis alibi admotis alios propug- natores occidere, muris alios detractos affligere solo, cumque passim scalarum, armorum, hominumque fragmenta ruerent, & vires, hominesque sufficerent Castellē- sibus, quæ jam defecerant hostes ad hu- jusmodi impetus restaurandos, eò tandè inclinata pendebat res, ut una spes oppidi
F f retinen

retinendi in externa tantum consisteret ope, eaque ipsa spes esset ejusdem exercitus instar, ac Menesij more versatilis. Qui per illius moræ circuitus, flexusque locorum, tum denique expertus neque vi neque dolo suppetias esse Jurumeniæ parables ob diurnam prætereā, ac vehementem oppidi obsidionem, postquam intellexit intus militibus, incolis partim pugnando cæsis, partim labore, ac vigiliis enectis, ac penè consuptis, & quibus superat vita cum minimè vires obsidionis ultrà ferendis laboribus habiles superessent, ac si ampliùs expectati subsidij error prolataretur, hoc nequam tuendo sociorum officio, sed hostibus potiùs in cruore, rapinis, ac turbis augendæ postea licentiæ fore, sibi que ita per otium in uno colle sedenti luctuosissimæ cladis spectaculum instrui, super hæc ubi animo voluit, utilius esse reipublicæ in extremo utriusque discrimine copias, in quibus totius regni fortuna vertebat, quam oppidum conservare, neque re vera his obstare consiliis Aloisij Gusmanæ jussa, quæ ut pleræque Principum erant haud ex specie, sonituque verborum quæ sæpè sapiùs ad fallendum obscura, & ex composito ambigua contexerentur, at ex eo quod usui pro tempore, ac loco fuisset, cautè, ac prudenter interpretanda, idcirco Menesius spe Jurumeniæ tuendæ prorsus afflictæ, palam re inde infecta discedere statuit. Misit itaque priùs Jurumeniam, qui per litteras Pintum moneret. Se quidem post sæpè attentata Jurumeniæ subsidia, vallum impenetrabile cognitum, Anam amnem validè ac passim præsidii infessum, postque omnia circumspècta, exprobrata, ad quæ consilium, & hominis opes eniti quandoque valeant, inanem ac peræquè dolentem faceßere tandem frustra tentato subsidio cogi. Ille tamen sui officij duceret, quoniam exigì à nemine potest plusquam rerum conditio, aut for-

tuna tribuerit, ita hosti tradere Jurumeniam, ut pactionum æquitas, honestasque, & necessariæ deditiois abstergere notam, & municipij amissionem propè rependere valeat. Graviter doluit, & adstantibus coram obstrepuit, his acceptis, lectisque Pintus. Proinde statim consultum Ducibus accersitis, durior ipse, minacemque sententiam protulit, rescripturum se nempe Menesio, decoras eas pactiones, quas ille fieri cum hoste expetebat, vanè ita producta susidij spe, fallacique exercitus mora, ac ludibrio frustratas jam esse; rediret ergo, & fortunam tentaret, quæ inter acies etiam adversa res in deterius, quam eo tempore versarentur, conjicere minimè potuisset, vel ab ipso fieri cum hoste compositionem de oppido pateretur contumeliosam, acerbam, qualem imponeret desperatio. Hæc erat Pinti sententia. Deterritus tamen cum ab illis Ducibus esset Pintus, qui nec esse prudentiæ dixerunt, reluctari necessitati, nec etiam officij dissentire supremo Duci, postremò, etsi agrè in communem sententiam discessit. Inter hæc Cantagnedæ Comes Dux Lusitanus sui jam obeundi muneris parte, ut res illa cogebat, satis se cum Jurumeniæ Gubernatore defunctum putans, sublatis celeriter vasis, à colle in quo castra metatus erat, digreditur. Inde per avia atque alta jugorum agmina ducit, ne ea equitatus hostilis tergo infestus assequeretur, transversas etiam, arcusque interjectas, collibus semitas, quò tutiores ea via quæ Villavitiösam ferebat, procederent copiarum, sclopetariis per anfractuam intervalla divisim permunit; hostis arbitrio Jurumenia planè deferitur. Hoc comperto Joannes per internuntium statim admonet Pintum jam profligata longè expectati, sollicitatque subsidij spe non aliam

aliam obsessis, derelictisque superstitem fore, nisi quam victoris clementia factura esset, videret ergo quid ageret, quid statueret, ne cunctaretur, néve incendio pertinaciam alendo adderet. Interfluentia quæque momenta temporis acriorem in oppidum iram victoris paulò post erupturam colligerent. Ad ea Pintus jam mutato cum fortuna sermone, ac supercilio demisso mitiùs Joanni respondet breve tantummodò postulans temporis spatium, quo simul ferenda cum Ducibus pactione componeret. Hoc impetrat, lapsoque temporis spatio, ut eos inter Duces convenerat, Pintus deditiois capita protulit. Hæc legit Austriacus, adeoque Lusitanis eo tempore attritis, ac prorsus jacentibus rebus, cum ea iniqua, ac superba, & quæ victores decerent magis, quam victos concordia capita viderentur, stomachatus scidit Austriacus, atque alia subinde Pinto remisit, æquiora, usu militiæ recepta, statuique obsessorum maximè accommodata, adjecitque Joannes, esse profectò vincendum dare, non à victis accipere leges, quas autem ipse nunc exhibebat, Regis Catholici potiùs convenire modestiæ, quam fortunæ, aut merito Lusitani, quem obstringere magis debebat quod jure belli non raptum, quam quod gratis relictum esset; at si fortè mox perituris, suæque afflictæ abjectæque conditionis ignaris, eæ leges intolerabiles viderentur, omnia propè diem se per vim, imperumque à pari superbiæ supplicio, & jure belli exacturum, & omnia se excidio, & funeribus traditurum. Tandem post multas utrinque responsionum repetitas ambages, dum Joannis inflecti nullo modo sententia potest, comminantique, ac furenti vires in consilio, manúque sunt, Pintus obsidibus traditis in hunc modum cum illo convenit. Hora diei constituta Pin-

tus oppidi Gubernator, quique nolent in oppido ejus incolæ permanere, milites etiam suis armis instructi Jurumenia proficiscantur. Et Pintus quidem cum paucis, primæque notæ militibus integris, cæteris faucis, uno item belli tormento Villavitiösam inde contendat, reliquos milites Lusitanos donec ætas efflueret, Castella retineat. Perfugis nullus, municipibus liber, cum abire inde vellent, cum suis opibus commeatu indulgeatur. Arma, alimenta, ac reliquas belli munitiones tuendo oppido comparatas victoribus deserant, si qui præter laceros, incensosque cuniculi fortè lateant, ante eorum exitum declarentur. Hæc cæteræque minoris momenti conditiones pro Jurumenia dedenda pactione, rataque, ac die præstituta transactæ sunt. Cum mille, ac sexcentis militibus egreditur Pintus ab oppido, municipes simul egressi ob vetus in Castellenses odium tanquam patrii soli, cælique obliti, execrantes victoris benignitatè, invidiosique, ac novi impatientes imperii, quò quemque fors, sive utilitas tulit per Lusitaniæ propinqua loca dispersi sunt. In oppidum vacuum ruinisque omninò deforme, & cladis propè bellicæ bustum subinde victores ingredienti, magnam ibi frumenti, munitionisque bellicæ copiam inveniunt, frumenta tamen partim corrupta, partim ad flumen, ne his uteretur hostis, Lusitani invidia projecta esse, comperitum. Mox cum omni militari ostentatione, atque hominum plausu, quæ victoriæ lætitiæ expresserat, atque auctoritas Ducis Jurumeniæ succedit Austriacus. Gratias, Deoque vota religione qua erat intimè imbutus in templo majori perfolvit; restaurari præcipit oppidum, novoque præsertim militiæ more muniri, ibique firmis præsidiiis adjectis imposuit Ferdinandum Escovedum Hispanorum Tribunum militum, egregia, quam in illo negotio contulerat,

opera, ejusque fide, ac virtute dignum profecto primum. Patri deinde latum obsidionis exitum nunciat, qui quamquam in Regem, ut amissi recipiendi regni cupiditate flagrantem jucundissime cecidisset, in aula tamen vulgatus variè ministros affecit alios scilicet invidentes, metuentes alios fortunam juvenis tanquam publicæ refragantem, proque verè, seu falso communi proposito bono, suis quosque studiis, atque affectibus servientes. Sic sparsi, mistique modo per aulam ex re per se lata, atque utili allata, invidiæ, lætitiæ, sollicitudinis sensus, quamvis satis per frontem aulico more simulatio sustineretur, errabant. Atque ita denique Jurumenia post arctam integri mensis obsidionem Joannis Austriaci virtute, atque auspiciis evicta est, Regique Catholico restituta.

His rebus confectis, Austriacus, ut temporis cursu, atque ardore, inflataque ex successu spe militum uteretur, prætervectique vestigiis insisteret hostis ad Villavitiolam exercitum ducit. Castra ibi castris hostium opposita locat, & munit; deinde jam propinquos infestans populationibus agros, jam castra hostium proximè advectus, per insultantes cominus equites, per sæpius excussa belli fulmina tormentorum, per crebrius subjectas oculis cædes, quæ ipsa propè cruentaverant castra, in discursu diripientium cædentiumque circa, longèque militum, sive ira, sive causâ defensionis, sive occurrere fortè vellet tot contumeliis, & circumstantibus malis elicere nitebatur Lusitanum ad pugnam. Hic autem quatuor circa Villavitiolam munimentis extructis, castrisque fortiter communitis, & undique clausis, ibi à certamine prorsus aversus, ac tutus in otio sedebat, nec verisimile videbatur, qui ad Jurumeniam quoque tuendam confictus effugerat

aleam, iræ nunc aut pudoris stimulo victum, aut virium jactantia sublatum fortunam publicam totius Lusitaniæ, quæ uno illo exercitu niteretur, in periculum vocaturum. Id ipsum planè Joannes intelligebat, liberius idcirco hostilibus castris obversus, & juveniliter exultando per seria per jocos detrimenta ludibriis, irrisionesque cladibus immiscebat, ut major & inde contemptus suis militibus cresceret hostium, & circumjectis oppidis terror, quo ea penitus occupata, si in quodquam illorum fieri imperum contigisset, minori negotio ruerent. Hac tandem exercitus mora, irritisque propè conatibus cum fessus jam esset Austriacus castra inde movens ad fontem, qui Zapateros vulgariter dicitur, quod terræ ingenita siccitate, magnisque arduibus æstus tunc laboraret aquæ defectu miles, accessit. Is erat præterea locus, qui oppidorum, & arcium majorum objectu, aspectuque cum circumstreperent arma consilii, animique pendentes, ac dubios ducere poterat Lusitanos, quo tandem se foret hostis eo armorum impetu jactaturus, quod si Dux Lusitanus in ea mentis ambiguitate copias fortasse divideret, vel reluctantem ac diffidentem ut enervatum eundem ad pugnam compelli posse. At ille paucis tantummodò militum manibus Campomajorem, & Elvum quibus maxime metuebat immixtis, loco immotus, primisque vallatus aggeribus substitit. Explorato Lusitani consilio, ne frustra Joannes tempus terere videretur, cum omnibus copiis obviam quæque per iter urendo, ac vastando progressus inter Aveirum, atque Monfortem Lusitana munita denique loca confedit inde paratus, vel omninò hæc oppida evertere, vel sine mora in deditionem accipere. Cum exercitum appulisset, Aveirus, quod minoris laboris res esset, celerius

celerius obsequi Austriaco, atque imperata facere cogitur; in fidem propterea confestim recipitur oppidum; cum vita, opibusque oppidani subinde dimissi sunt, jussu Ducis solo ad terrorem æquatum oppidum est. Sera, ac difficilis contra cum hic resistere voluisset, Monfortis expugnatio apparebat, namque ut domui Bregantiæ oppidum jure hæreditatis annexum, studiosiores profecto veteris, nunc autem regnantis Principis incolas retinebat, simul triplici valli ambitu, solidis mœnibus, prævalida arce, copiosaque præsidio roborabatur, terra itidem fertilis erat, & undique culta, quæ frequentes, opulentosque suos municipes cumulaverat. Ægrè ferebat Austriacus secundo jam cursu rerum avectas copias, quæque latius victrices extendi ea aspirante fortuna poterant in ignobili quodam oppido offendere, & moras inutiles ducere, cumque hæc antevertere vellet Austriacus, idem cum corporis sui custodibus prætervectus binis in via cœnobitis occurrit, ejusdem oppidi moratoribus, hisque severe præcepit ut adirent Governatorem, suoque imperio denunciarent, se nisi ipse Joanni, & pariter omnia quæ sui juris, & muneris essent, protinus permisisset, eam oppidi cladem, atque excidium comploraturum, quod paulò ante Borbam funditus evertisset. Redeunt in oppidum cœnobitæ, Joannis mandata, minasque Prædii exponunt; hic subito Duces, Monfortisque primores in consilium accitos docet copias hostium victrices, instantes, fortuna insolentes, truces Austriaci minas, & superbia, fastuque victoris, ac regio sanguine inflatas; Ex adverso subsidii spem à Lusitano exercitu nullam, quippe qui nec Jurumeniæ præoccupare ruinam, nec is laceffitus totiesque imitatus sociorum injuriis, suisque percitus contumeliis eas ire ultum,

vel acie cum hoste congredi valuisset. Igitur cum interitum vel servitutem modò proponat hostis, vel pereundum ibi pro libertate resistentibus esset, vel jacentibus cum servitio, gravique dedecore agendum, his maxime obnoxii, quibus nisi cæca fortuna esset, imperitare deberent. Certam denique, ac semel inevitabilem mortem, & omnium mortalium miseriam unà cum sensibus extincturam, an crudele, ac superbium Castellensium arbitrium eligere conveniret cum res adhuc integra esset, incorruptè discernere. His ingenuè, vel fictè ut ad ceteros nempè, si deditio fortè stetit, facti culpam averteret Præses, verbis in medio prolatis, requisitisque sententiis, cum minarum iraque plena eadem ferè præsentis Austriaci proposita imago, recensque collectus ex Jurumeniæ jactura pavor consternatos animos ageret, cumque extrema, atque acerba trahere consilia, ne vita intercideret, dura quoque necessitas videretur, deditio tandem omnium consensu decreta est, hujusmodi tamen, quæ ne fortuna quidem afflictos eorum decoris, ac dignitatis oblitos Lusitanos ostenderet. Res itaque statim cum Joanne transigitur, utque pacto convenerat, miles cum armis, oppidanus simul cum bonis Monforte decessit, oppidum à Castellensibus conservatum, arci præsidium impositum. Hæc cursim acta cum per exercitum essent, inde ad Cratum contendit.

Est Cratum in Lusitania juris ordinis Melitenfis, & multorum adjacentium quoque pagorum optimique Prioratus sedes, & caput, cujus ea tempestate proventus, quia ad Alvarum Melum Castellæ tunc partibus adhærentem spectabant, Bregantius in fiscum retulerat. Vetus, eoque fragili partimque semelo muro, novoque duntaxat agere cinctum oppidum, arce quoque in edito sita loco eo tempore munie-

batur, ejus tamen opulentia, & alimenterum præcipuè copia velut horrei totius Prioratus super omnia circumcidentis oræ municipia affluebat. Ea propter de hujus oppidi amissione Menesius magis sollicitus, anxiusque, & quod tantum ea sibi intercepti frumenti copia virium adimeretur, quantum per eam accessurum hostibus esset, antiquum Crati Rectorem exturbat, illudque consultò defensum quemdam hominem mittit legionis tunc Instructorem, sed præferocem ipsum ingenio, animo abruptum, & pericula nescientem, aut aspernantem, ut si quid fortè perfractis jam rebus temeritas, quam non semper fortuna destituit, consequi potuisset, illo auctore conficeretur. Eò porrò Joannes cum exercitu evectus novo statim Governatori per tubicinem nunciat; potentiori concederet, ut lex naturæ præcipiebat, nisi fortè Philippo, qui Rex erat Lusitaniæ legitimus solvere obsequium, reddere fidem vellet. Audit hæc legionis Instructor nullisque tum justæ sibi defensionis occurrentibus causis, verbis procax, stolidè ferox, nec minus judicio, quam viribus imminutus per internuntium Austriaco respondet. Errat, ac vehementer profectò errat Austriacus si modo rem sibi esse cum Jurumena ac Pinto Lovato putat: cum milite miles, arma cum armis, lacertique lacertis prius conferenda sunt, & fortuna in medio statuere denique debet, quam ipse Joannes Crati limen attingeret. Perge porrò, & Austriaco renuncia, Ducique Sangermanensi, hinc nisi copias confestim abduxerint, quam citò effecturum hunc Lusitanum utriusque funere Ducis memorabile Cratum. Hæc tam superbè, tam petulanter, ac stultiùs effusa, statimque ad Joannem relata verba, Lusitani tunc levitate, ac tumore festiviùs irrifis, vel ex eo delectare plus Ducem, quam perstringere potuerunt,

quod direptio, atque vastitas oppidi, quas propter ejus divitias ille maxime cupiebat, struente temerè causas eodem Governatore, mox legitime processissent. Igitur quo propius, ferociùsque adhortando, increpandòque milites potuit, cum specie terribilis Crati mœnibus acies appulsa esset, tormentariæ prætereà sedes iniquo, planoque raptim dispositæ loco essent, quaterè passim, ac frangere muros capit Austriacus, & quædam earum cum in tumuli dorso municipio imminentis erectæ essent, stragem desuper incolarum oppidi femitas ambulantium, & infra pugnantium in mœnium vertice militum cumulabant. Cæterùm milites, oppidanique jam propè intuentes murorum, hominumque ruinas, constratum undique solum armis, cruore, corporibus laceris, nec in tanto squalore, atque luctu humanam ullam videri, aut ferè divinam inesse opem, quam quidem, quod omnia potest, subtrahere in supplicium plerumque soleat pertinacibus Numen, dolore ardere plerique, & cum questibus lachrimas fundere, quod unius amentis hominis rabies tot fortunæ, tot opes, tot hominum vitas unà cum patria præcipites ferret; multos, qui inter humanas vices recrudescenti placidè locum fortunæ dedissent, sapiùs ab ipsa incrementis felicibus reservatos, sed omnia adversa, atque prospera, spes, atque metus cum corpore simul amitti, etsi cruciatus, cum uti vellet suo jure victor, abesset nec adeò iratus urgeret pervicacibus hostis. At inutiles quidem fletus, atque in irritum jactæ mulierum, virorumque querelæ, vocésque cadebant, nemo enim verbum refractario cum hoc homine audebat de communi salute facere, hos namque tristitia, alios inceserat desperatio omninò diffisos posse hominem furiosum, atque ad omnia fortunæ molimenta projectum ratione, argumentis,

mentis, aut precibus vinci; nonnullos quoque ceperat metus, ne in momentis perniciem monitio ob truce illius expertam sæpè iracundiam revolveretur. Erat tunc fortè inter eos, vetus oppidi Governator, qui, ut hic novus illi succederet legionis Instructor, nuper ex auctoratus Menesii mandato fuerat. Is privatim, ac publicè novo Præsidi infensus, ac præsertim exulceratus, quod per illatam sibi ignominiam, novumque intrusum Governatorem, nihil præter oppidi excidium, & illorum hominum stragem quasitum esset, capit proptereà miscere cætus, accendere turbas, languentemque prædicando, admonendo populum excitare, nimirum contra fas, contra jus belli, contra officium, & fidem etiam Principi obnoxiam in fortunæ, in municipum viscera, in aras, & focos sua sævitia, sua stultitia, sua pertinacia tunc debacchari, atque insanire Governatorem, cum nervorum ipse non minus, quam consilii, mentisque inops, & capitis æger hoc labili muro, hoc milite exiguo exundantis, victorisque exercitus æstum per strata ferè municipum corpora, sanguinisque profluvia velle inhibere contenderet. Quibus, & aliis similibus ad rem appositis verbis incolæ arrecti, concitati que, quia quærelarum omninò vindicem, Ducemque tumultus in re per se asperrima invenerant, extemplò conveniunt, Præsidentem circumstant, deditionem expostulant, ac si ultra furere perseveret, ejusdem ruina, & cruore eam in commune grassantem flammam sese restincturos minacibus verbis, gladiisque erectis interminantur. Hic, ut interiùs immissus, ictus gravius Præsidentem vulneravit; postquam itaque videt undique se circumventum, revera plus turbulenti populi minis, quam gladiis hostilibus, externisque mortis impulsibus pavidus ad concordiam petendam postremò coactus insignia pacis ab arce,

& mœnibus explicat. Joannes, qui omni rejecta conditione suo arbitrato de municipio statuere decreverat, pacis insignibus spretis, nihilo segniùs per continententes mœnium ruinas, ac repetitas impressiones violentum sibi, cruentumque ad Cratum aditum præparabat. Ea porrò inflexibilis Ducis ira, animique comperta duritie Cratenes dejecti, ac formidine propè attoniti, stupentisque, si quid inter arma fortassè religionis verecundia valeret, binos subinde venerabiles senes, & sacerdotes ab oppido emittunt, qui supplices, lugentisque victoris pedibus advoluti canorum honore, sacrique habitus reverentiâ certam ex pacto salutem tantummodò peterent, cætera Austriaci arbitrio relinquerent, sed dum illos præsentem accusat, exprobratque Joannes, scilicet lenitate, & clementia ejus indignis, ac nimis serò pœnitentibus tandem, nihil ex pacto velle concessum, iique lachrimis contrà clementiam, & veniam extundere parant, quas meritum non dedisset, fortè evenit, ut ea jactatæ spe pacis illecti captique hostes, cum & arma vix sustinerent præ metu, ac lassitudine lubrica, temerè pugnam remitterent. Itaque signo repente dato Castellenses scalis admotis in muros insiliunt, perculsos, conturbatosque re improvisa propugnatores continua cæde prosternunt, qui minùs obstiterant, pavidos fundunt, fugantque, cruore subinde madentes in municipium illati rapere passim, trucidare, spoliare, subvertere, cæde, & cruore cuncta miscere. Obtinuit tamen in tanta rerum jactatione, furentiumque tumultu Joannis imperium, ne quis nisi armatus fortassè obstans, aut cum impetu caderetur, néve mulier violata, aut templum ibi direptum, aut profanatum foret. cujusmodi sanè præcepta, nisi gratia, splendore Ducis, ac dignitate præstantis, quemadmodum erat Austriacus, ne-

queunt audiri bellico impunè furore obstrepente. Caterùm cruoris non minùs militum iram effusio, quàm ipsorum quoque avaritiam congestarum prædarum cumulus satiavit; frumentum, quo oppidum abundabat, publico reservatum multis diebus suffecit alimenta militibus. Cratum tandem combustum, cædis reliquæ dispersæ, arx per cuniculos scissâ est. Triduò eo loco occupatum insignis hæc clades Castellensem exercitum tenuit. Inter hæc ab initio irruptionis in oppidum cum jussisset Austriacus extemplo comprehendere Governatorem, meritis oris, operisq; proterviæ sibi pœnas perfoluturum, errore nominis milites ob ejus similitudinem capti, utrumque Crati Governatorem, & qui præcesserat, & qui nuper illi successerat, vinctum ad mortem trahebant; Ut ad supplicii locum perventum est, prior Governator diris jam, funestisq; instrumentis, & funereo apparatu, ac præsentis horrore, mortisq; imagine circumfusus, an Joanni vacaret, interrogat, jure, aut injuria unius Christiani hominis pereütis pauca, atque ultima, extremoque expressa spiritu verba excipere. Voti compos, sicut petierat, ad mortis solatium Lusitanus effectus, Mori se quidem, dixit Austriaco, non, ut fontem, aut invidentem ejus inclytæ gloriæ, sed quod esset vir Lusitanus, cujus innoxio quoque cruore fœdare manus, explere fitim, forbere spiritum, Deo, suoque Regi pergratam libationem sceleratè, atque impiè Castellensis existimabat. Ipsum enim de Joannis adventu certum quòd ejus in Cratum non modò facilis, sed etiam ornatus, & pro oppidi facultate magnificus esset ingressus, Virgines patriis tripudiis, fertisque vernantibus comptas, & pompam ducentes illi obviam effundi ut triumphi comites destinaverat, à legionis tamen Instructore prohibito, sua industria deinde, suo

labore confectum esse, ut cogereetur idem oppidi Governator abjicere arma, petere pacem invitus, nunc si pro tanto suo merito dignus aestimaretur, qui cervices, aut jugulum carnifici daret, se se antea monitum esse velle, ut morientis modò cruore, & post coagitatis manibus mortui testatum ad Lusitanos transmitteret, Castellenses Lusitanorum semper sanguinem inhiantes nec beneficio, nec maleficio exploratos immanis suæ indolis quidquam adversum illos unquam inflectere posse. Cùm hæc audisset Austriacus quæri præcepit, vera ne essent, quæ diceret Lusitanus, & cùm fidem in verbis esse constaret, ne dum incolumem, sed honoratum etiam Lusitanum dimisit. Legionis Instructor ultimus oppidi Governator ejusdem jussu Joannis sclopis in medio foro gratumque militibus spectaculum præbens transverberatus occubuit. Post Crati hujusmodi excidium adversus Oguelam victor exercitus tendit. Lato campo inter Xevoræ, Berlongæque fluente loco præalto, amænoque hoc insidet oppidum; mœnia ejus robusta erant, veterisq; opificii, alia etiam circum se extenderant munimenta, quæ & majora omnia reddebat quoque recentium vallo, fossa, imis cripitis, multis belli tormentis, & quingentorum subnixæ præsidio militum, eoque tandem municipio occupato, præclusus Castellæ aditus hostibus, eique liber futurus esset, qui Alburquercio tenderet Badacocium, nec post Jurumeniam sanè receptam eo utilior, ac fortior cæporum jam latè potentibus Castellæ militibus locus occurrit. Huc ubi Joannes infestus accessit, cùm ea natura, ac munimine situs, tum odio Castellæ, gentique insita pertinacia, majorem in illo, quàm postea cognovit, contentionem, atque laborem offendere putans, omnes statim parari belli machinas jussit,

arctiùs

arctiùsque oppidum obsideri, premique. Dum hæc impigrè parant, & passim admotus oppido terror incumbit, ejusdem oppidi Governator, cui ferè ante oculos etiam erat miserabilis Crati ruina, ac temerariè susceptæ defensionis horribilis exitus, quique inter incendia cædesque morientium propè gemitus; ploratusque paulò ante auribus exaudierat, loqui ipse ita secum, & animo volvere cæpit. Lusitani exercitus Duci sub quodam regni recessu in tanto fragore, ac rerum omnium turbatione tanquam latibulo incluso aliam post aliam ejusdem regni flamma, ferroque penè consumpti cladem si ad propulsandum voluntas deesset, infidum, si vis, imbecillum, si animus, torpidum agitare; utcumque res esset, ruere undique oppida, pereuntibus non succurri. In Oguelæ quoque cervices ut Castellæ finibus inhærentis, & propinquitate maximè gravis, acriùs profectò copias, quæ ita florere, ac victrices insuper essent vim effufuras, & impetum esse. Huic pesti, huic bellicæ flammæ, huic quasi gurgiti armorum omnium, quod nunc satis opponere liceat, nec intus adesse, nec foris sperari posse; subsidiarias enim externè quasi metu torpere copias, harum ignaviam, sive impotentiam animos addere hostibus, at inter illarum segnitiam, & horum hominum alacritatem conjectos quid reliqui habere præter lamentabile excidium, & rerum omnium interitum. Illam prætereà obstringere Principi fidem, quàm potens sit Princeps in suo cliente tueri, nec tanti quidem habendam, ut cum exitio mutanda sit, dum uni servire, vel alteri Principi fortuitum homini sit, & parum, aut nihil discriminis habeat, nulli verò naturæ, sive fortunæ bono æquiparabilis vita sit; imò verò ne Principibus quidem, qui omnia omnes ad utilitatem expendunt, acceptam illam

fidem censendam esse, quæ cum privata ac reipublicæ clade, ut esset hæc in præsentia, simul occideret. Post hæc secum excussa Præses, & cum amicis subinde collata, satius denique fore constituit, si ultro Joanni per pacta tribueret, quod secus ille crudeliùs mox per vim extorturus fuisset. Itaque misso, qui Joannis colloquium pro re componenda peteret, dum interim laxiùs, minùsque solliciti milites Lusitani super oppidi muros concordia fiducia, ac blandimento versantur, memores tunc Castellenses Cratenfis nuper adeptæ rapinæ, casusque recentis, suæque ipsi cupidine instincti sine lege, sine imperio celeriùs progressi Oguelam pervadunt, & mirabile sanè dictu, cum eo impetu invectus, prædæ duntaxat avidus miles à sanguine abstinet, hic ex privato, hic ex publico rapit, obvios hic spoliat, alius in tecta, domosque progressus, quæ prompta erant, coacervat, quæ dubia ruinis erepta seponit, omnem licentiam in lucrum, & avaritiæ illecebram vertit, nec in tanto tumultu, atque strepitu, qualis in populantium discursu militum esse solet, contigit cædes nisi fortuita. Indignatus hæc, & similia fieri, justoque dolore succensus oppidi Governator, & inter eam confusionem, & multorum hominum fugam elapsus. Austriacum quærebat illi querelas expositurus, se nempè delusæ spe pacis incautum tempore iniquo, violato jure ab ejus milite oppressum esse. Erat Joanni ad boni Principis normam eruditio, ingenii acumen, auctoritas, lepos; solitus ergo persæpè gravia, atque seria condire jocosus, Lusitanum sparso rubore, atque tristitia vultu ad se querulum venientem sermone præoccupat. Quomodo tu cùm sis nec extra numerum Lusitanus, tam citò, ac libenter Castellenses hospites admisti? Ille verò eo Ducis habitu, ac specie lætus, mutata cum vultu sententia, & quærelis, quas

ad

ad causam collegerat, prætermisissis, quoniã, Austriaco retulit, citius tu soles eorum, qui minus sibi solliciti sunt, Gubernatorum elidere fauces. Austriaci deniq; jussu, præda protinùs Lusitanis à Castellensibus restituta, eas, & gratis honestas, & amplas tribuit illis conditiones, quibus, ne aspirante quidem fortuna, meliores iidem expetere potuissent. Juvit tamen hoc æquitatis, & gratiæ militaris exemplum, ut pavorem, & publicum odium ex Crati, atque Borbæ terribimo excidio concepta moderaretur, scilicet, ne insolitus rigor hostiles omninò irritatos, metuque ad extrema contractos ad desperandum impelleret ani-

mos, néve nimia indulgentia, ac mansuetudo dissolveret, cum scitè librata formidine spes, atque aspersa rigore facilitas nunc remisè, nunc severius agendo, aliàs feliciùs utrumque miscendo minori negotio mortalium animos verferet, ac torqueat. Itaque oppidanis, atque militibus cum armis, & opibus Oguela digressis, roboratisque muris, & arce binas pro præsidio Joannes ibi reliquit Italicas legiones, Præsidemque Comitem Sartiranae clari nominis Ducem, cùmque eo tempore calor æstivus, eoque sub cœlo siccitatis qualitate fervētior arderet, contentus Joannes hac, quæ gessisset, æstate consueta stativa repetere milites jussit.

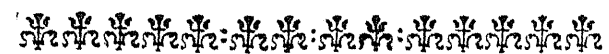
DE
BELLO LUSITANO
LIBRI OCTAVI

S U M M A.

VLISIPPONIS petenda consilio omisso, Austriaco permittitur bellum pro suo arbitratu gerere. Paratur Classis, ejusque regimini imponitur Dux Averensis. Veteres Legiones quæ Mediolani versabantur inutiles, in Castellam transferebantur. Bregantius à matris avulsus tutela: virtutis & fortune opinionem penes indigenas & externos captare optat. Cantagneda Comitem ad se vocat, & Transtagana armorum imperium in Sancium Emanuele Comitem Villastora transferit. Is invisens arces & oppida regni, Eboram negligit. Joannes, diutius quàm crediderat belli expeditionem extrahit. Quà de causa, Badajocio profectus, Eboram petit. Sancius ultimam Castellensis exercitus aggressus aciem, cum aliqua caede recedit. Austriacus, per Didacum Cavallerum circumjacentia municipia, ad deditionem compellit. Ludovici Meschita Gubernatoris Eboræ, viri militiæ planæ imperiti, jussa recipere detrectant Duces. In subsidium urbis electi mittuntur equites, sed improspere exitu. Ludovicus de Sousa electus jam Portus Antistes, communi deditionis consilio pertinaciter obstat. Civium confusio. Milites pugna cupidos compefcit Austriacus, ne prædâ opulenti distraherentur. Nono postquam obsessa est die, Civitatis fit deditio. Allato Ulisipponem urbis amissa nuncio, populus concitatur. Irrumpit in sedes Antistitis & Cantagneda, easque diripit. Extinguitur voce Principis tumultus; cujus auctores aliorum obtentu criminum, sceleris pœnas dant. Severe præcipit Rex Catholicus ut Eboræ cives clementer tractarentur. Copias, Joannes ad dimicationem instructas movet. Infeliciter ad Odigebense flumen ceptâ pugna, gressus avertit ab hostibus. Sancium restitantiem flectit ad pugnam Scombergius. Canalia pugna, in qua Lusitanus plenâ, opimâque potitur victoriâ. Castellensium caesorum, sauciorum, captorum numerus. In Marchionem Pirovanum mira canis fidelitas. Ulisipponensis Antistes, populo hilariter turbulento, duo millia nummum ex fenestra projicit. Amissa Eborâ, brevi à Lusitanis recipitur. Didacus Cavallerus missus ab Austriaco, ut Ebrum furtim caperet, expectatione delusus revertitur. Ignis injectus bellico pulveri funditus evertit Arroncium. Aulicorum Austriaco iratorum quæstus. Huic præcipit Rex, ut cum lectis è status, bellique Senatûs consiliariis, sibi de bello melius gerendo consulat. Dux Ossunenensis propugnaculum extruit propè Almeidam. Constitus apud Ieresum, in quo Castellensis primo impetu obrutus, postea concidit hostem. Accedit ad Aulam Sangermanensis, ut excutiat calumnias

lumnias sibi ab amulis afflictas. Militia munere devolutus, arma in Lusitaniam resumere vetatur. Alexander Farnesius externi equitatus Magister renunciatur. Cantagneda Valentiam Alcantarae petit, in ejusque possessionem pro Bregantio traducitur. Ossunensis cum exiguis copiis Castellam Roderici aggreditur. Obsidionem solvit, & deinde profligato exercitu sibi fugam consulit. Philippus Austriacum exautoraturus, ipsum per ministrum monet, ut ultro abdicatis militiae curis, Consecram continuò secedat. Comes Marsinus curam armorum sedit, donec Ioanni succederetur. Propugnaculum ab Ossunensi constructum solo aequat.

BELLI LUSITANI

LIBER OCTAVUS.

663.

LTERO belli anno Vere jam appetente sollicitior utrinque de bello apparando cura tum Lusitanos, tum Castellenses districtos habebat; dum reputat Castellensis finitimis jam, minusque validis oppidis Lusitano per bellum ereptis, interius nunc latiusque terrore armorum incusso, firmiores, utilioresque Lusitaniae invadendas, oppugnandasque arces, ut armis paulò ante parata conservarentur, & suo quoque ordine pergeret tanto impendio, tanto labore, tot per annos frustra quaesita illa dura, atque dubia receptio regni. Quocirca sententiis in aula Catholica variis Belli, Statusque Senatores impliciti altercabantur, an petere modò expediret Ulisipponem belli caput, & sedem Imperii, unòque ictu, & virium omnium militarium impulsu bellum, bellique omnes simul abscindere causas, & nervos. Res per se utilis, & orationis quoque specie magnifica, & ampla, spe tamen durior, & factu asperrima videbatur: ad eam enim ipsam rem capeendam duplici opus erat exercitu, alio quidem ad magnae urbis obsidionem immobili, alio versatili, & ad subita rerum, quae primi terga defenderet, & tuto alimenta suppeditaret, applicito, simul prompta, & valida classe, quae mari-

tima auxilia, atque externa alimenta subvehi ad urbem obsessam prohiberet. Postquam verò lenè discussum, atque perspectum est, neque ararium, neque usitatas pecuniae collationes, neque nova tributorum commenta in Imperio jam pristinis bellis, ac temeraria quadam munificentia Regis exhausto sufficere posse tot simul collatis terra, marique sumptibus, tum demum Ulisipponis petendae consilium omissum, Austriacae prudentiae permissum est, is bellum in illo anno pro suo arbitrato, atque sententia gereret. Fuit illa tamen at serius omnino, nulloque usu parata classis, ejusque regimini impositus Dux Averensis, strenuus, & impiger ille juvenis, Bregantioque nomini, & privata, & causa publica infensus, fatòque paulò post intercepti defuit materies ingenio juvenis. Veteres quoque Hispanae, atque Italicae legiones, quae Mediolani residuae, & propter hactenus stantem cum Gallo pacem versabantur inutiles in Castellam transvectae sunt, frequentisque delectus militum per totam rursus Hispaniam in veterum supplementum agitabantur. Haud minor profectò sollicitudo, bellique parandi cura, laborque ut memoratum est ex altera parte occupaverat Lusitanos, quippe quos non gloria, aut ambitio, sed populariter ita praetenta, dulcisque ac verbis, potius quam rebus usurpata libertas, patriaeque tuendae studium accenderat itidem metus, ne si Castella fortè vicisset, eas poenas victori luerent,

rent, quas esset acerbius ab illis, & culpa defectionis, & jure belli Castellensis reperiturus. Auxerant etiam graviores Bregantio pro tempore curas, solemnes Lusitani tractandi regni, quas ingressus recenter erat, primitiae, ab Aloisiae nempè Gusmanae matris tutela per jam adultam, regni que potentem aetatem avulsus, optabatque primam idcirco, quae maximè interest, fortunae, ac virtutis opinionem, & auram penes indigenas exterisque, exploratius qui clavo novus federet, initia Principis observantes, captare. Igitur prius immutatis Rectoribus regni, aliisque sublectisque quos novus favor, & gratia, aut praeterea gubernationis invidia, aut splendor virtutis extulerat, eodem consilio Bregantius Ulisipponem ad se vocavit Ludovicum Menesium Comitem Cantagnedae longa virum experientia, & belli, pacisque artibus eleganter instructum, cujus fide, ac subsidio, ut rem jactando praetereere voluit, res Lusitanas administraret. Vera enim, ac potior revocandi Menesium occulta Principi suberat causa, quia cum dissideret à Marte Bregantius tanquam invita, & quasi per vim à regni regimine devoluta, & partes idcirco novas in aula quaerente, ac sibi veteres confirmante, diffidebat etiam Meneseo tanquam ab illa promotus, ac si ferret occasio fortè illi gratiam in Principis fraudem perfoluturo. Proinde Transtaganae regionis armorum imperium, quod Meneseus adhuc habuerat in Sancium Emanuelem Comitem Villaflores, qui in Viensis provinciae tractu idem muneris sustinuerat, à Bregantio translatum est. Erat autem hic Sancius Emanuel, qui circumfessam ab Aro quondam, acriterque oppugnatam egregie defenderat Elvum, navataque ibi feliciter opera ad superiora illum deinde militiae munia, gradusque pro-

vexerat. Hac quoque militarium officiorum mutatione Dionysius Melus equitum, alter Ludovicus Meneseus tormentorum Praefecturam obtinuit. Comes Scombergius, qui nec honore, gradusque militiae ob insignia congesta merita retrahi, nec altius debebat, cum esset exterus, provehi, supremam, quam antea habebat castrorum Praefecturam retinuit. Praeterea, quò multis Ducibus Ducum, qui praelio conferto pro re enata iussa legitime indicerent Lusitanus per id temporis uteretur, tunc primum adsciti in illo exercitu sunt Generales Instructores militiae, quem belli morem, quod utilis videretur, Lusitanus minimè abhorruit à Castellensibus mutuari. Aderant quoque frequentes à Gallia, atque Anglia auxiliares transmissae copiae, nequicquam Lutetiae contra annitente Hispano Legato, qui sanctae pacis articulos fractos, & fidem quae ad Pireneos data erat, corruptam vehementer objecerat Gallo, si ita fortè clientelam exueret, nec Lusitanum adversus Catholicum Regem pecunia, & militibus, ut promiserat, adjuvaret. Igitur Sancius Ulisipponem diebus aliquot immoratus postquam accepit Principis iussa, cum exercitus parte digressus, ea circuire, ac diligenter invisere cepit, quae ad se pertinebant, arces, & oppida regni, si quae fortè ut hostibus obvia, ac propius objecta periculis munitione, aut comitatibus indigerent. Ubi intentius omnia perlustrans ad Eboram tandem venit, etsi improtectam ipsam aspiciebat, caducam ruinosis, ac laxis propè cinctam mœnibus urbem, simul omni ferè externo, internoque carentem praesidio, & multitudine tanta civium, cum obsidio fortasse ingruisset, ipsi se infestam, suisque se viribus corrumpentem, secum ta-

men reputans Sancius urbem in medio positam regni, multisque ante ipsam occurrentibus hosti velut arcibus prævunitam, atque vallatam, cum ærario, ac temporis parcere simul necessitas cogeret, eandem, ut situ tutam, & quasi ab armorum sepositam strepitu omnino neglexit. Hinc Estremotium evectus reliquis ibi collectis ex tractu finitimo copiis, sedem armorum fixit, existimans hostem, aut illud oppidum esse aggressurum, aut inde se ejusdem consilia ex propriis vestigiis observaturum.

Interea Joanni, qui Vere primo ineunte copias movere ex Badacocio statuerat, ut æstivi minus ardoris, qui in ea regione molestissimus esset, labore districta exciperet, permagni momenti, atque oblatam repente rem accidit, ut diutius quam ille crediderat, belli expeditionem extraheret. Quippe Rex Galliarum summo Pontifici adversus, quod in ejus apud aulam Romanam Legato jus gentium, ac regiarum majestatis nomen, decusque violassent cognati ejusdem Pontificis Alexandri hujusce nominis septimi, cum cultor injuriarum, & ira minusque flagrans expiationem, atque vindictam à Pontifice posceret, hic verò eam pollicendo, ac dolose procrastinando terere tempus, quo Galli deserveret ira, impetusque torperet, vel minora deinde fortasse tribueret, momenta pendentibus videretur, illud ita sibi Rex indignatus, pronusque suo ad iram ob juvenam ingenio, & aulicorum etiam incitamento percussus Gallorum agmina in Italiam immiserat, rumore quidem ubique diffuso, in satisfactionem injuriarum ditionem Ecclesiasticam impetendam, tacita cura tamen Hispanos, Italosque momorderat, ne usus fortasse Gallus infidiis per eam

substratam occasionem injuriarum publicarum persequenda, cum Gallos in Italiam egisset, aliò dictis, aliò armis collinearet. Hispanus idcirco jussit, ne Mediolano veteres legiones pro Lusitano bello decreta prius ad Hispaniam transirent, quam terror à Gallis per Italiam effusus, & causa quoque terroris omnino discuteretur. Ea legionum transitus mora impedimento fuit, quo verna à Joanne belli condita expeditio longius produceretur. His tandem adjunctis, cum illatus à Gallis decesserat mentibus timor, ceterisque subinde lustratis copiis, se plane Joannes in armis habere comperit peditum quindecim ferè millia, equitum verò sex circiter millia. Inde ex Catholici Regis decreto, jussuque ordinario Legato equitum tres alios Legatos adjunxit, scilicet Melchiorrum Portocarrerum, Joannem Mazacanam Italum, & Alexandrum Moreram Lusitanum, multiplici Duce multiplicatis jam equitibus designato, ac tum præsertim, cum eorum Magister alio etiam belli munere implicaretur. Prorogatum Sangermanensi armorum Gubernatoris officium, ac nomen est; supremique Castrorum Præfetti, & equitum simul Magistrum curam admittam Didacus Cavallerus suscepit, quia Ludovicus Podericus summus Castrorum Præfectus aut Germanensi concivi simul & æmulo ob vanitatem subijci, aut illius interventu umbratilem quamdam gerere ulterius auctoritatem minimè passus ad aulam secesserat. Belli tormenta curabat Ludovicus Ferreirus Almenaræ Comes. Cæteri Duces agminum erant plerique milites veterani, haud minora stipendia quam belli decora jactantes. Hisce Ducibus, his florentibus copiis, omnique belli apparatu cum Badacocio

Joannes

Ioannes profectus esset, idem iter instituit, quod anno ante Jurumeniam oppugnaturus perrexerat. Viæ militari propositus terminus, supremique mens Ducis aliis omnibus erat occulta præterquam Duci Sangermanensi, subdole tamen voces quò distractis curiosè rimantibus rem, commodius sub falsis vera laterent, inter milites jacta, Ulisipponem contendere exercitum, nec itineris sanè cursus, nec tanti exercitus apparatus, & copia vulgato de industria rumori planè dissentiebat. At Sancius Emanuel, qui, ut plenior, ac promptam hosti opponendam componeret aciem, multas præsidii provinciarum nudaverat arces, quique eas quasi nervis eo tempore incisas parvis quibusque offensionibus fragiles cernebat, varius propterea, atque animo fluctuans agitabatur, qua ratione explorata consilia hostium maturè antevertere potuisset. Jamque hostium itinere, & cursu attentissimè contemplato, per dubia, atque obliqua tracta vestigia Villavitiolæ nunc ille minari videbatur exercitus, nunc Estremotio, cum hæc denique à tergo relinquens oppida, & progredi etiam exercitus pergens ingentem Lusitano curam incussit, quò ultra tenderet Castellensis velut in fyrtes, in saxa ruens, medius videlicet inter hostes injectus, & ferro ibi facile, aut fame conficiendus, aut altiori, nec sibi ipsi fortè intellecta fiducia nixus. Hæc dum à consueta specula contuentur, variisque simul sermonibus conferunt, anceps de indagando consilio hostium distraxerat Duces sententia, alios nempè segetum vastitatem, incendiisque ruinas per agrorum latitudinem metuentes, alios ita per astus fortasse progredi exercitum asserentes, ut retro repente versus post improvi-

sius, & gravior in aliquam arcem incurreret. At verò Sancius Emanuel, qui à belli hujus initio circumspiciens gesta, motusque Joannis, ejusque ingenium, mentemque per actionum propè rimas explorans consilii sui latebras, atque indolis firmè genus attigerat, hoc viso, constanter asseruit, rectà inde Joannem Eboram urbem petere. Ex quo enim Austriacus in Lusitania belli præfecturam inierat, is minime factu dura, sed plana, ac facilia belli negotia suscipere solitus sit; seu quia diffusus ipse fortunæ, ac lusus Martis, & opinionis, famæque aucupandæ, atque adeptæ sibi tuendæ magis, quam novi operis studiosus, incertis, ac magnis exigua, atque certa quæ plus rumoris, ac pompæ longo intervallo jactata, minus ex propinquo periculi haberent, tractanda præferret, seu quia effata jam, & cadenti patris Regis atate perutilè foret illegitimo filio ad extremum usque anhelitum patris ducere spes quas animo coqueret, altiores cum armorum imperio. His ergo vel aliis de causis cum more suo declinaret Austriacus regni oppida firmiora, conjecit, dixitque; nec falsus est, his, qui aderant Ducibus Sancius, tunc à Joanne per ea, quæ teneret vestigia, esse Eboram invadendam, utpote infirmam vel naturæ, vel artis destitutam præsidio, & imbellium præterea civium multitudine laborantem, quæ nec difficilè capta inanem, sed magnæ victoriæ speciem imperitis, ac præcipuè remotis, vaga ubi fama recrefcit, ostentavisset; adeò verò ea percepta se tandem ratio Lusitani in animo fixit, ut ad urbis præsidium statim mitteret Sancius tria peditum millia equites circiter mille. Supra hominum quinque millia ad manus tunc temporis erant in urbe

armis pro patria sumendis idonea, hisque novis praesidiariis adjunctis, Eborae satis consultum censebat Sancius, quò usque roboratae diligenter suppetiae per exercitum accessissent. Castellensium interea per iter rapinis, ignibusque furentes Eboram versus pergebant copiae, cum Sancius, qui fortè propius cum modico exercitu versabatur, ultimam Castellensium, quae impedimenta claudebat, aggreditur aciem: trepidationem, tumultumque militibus, Joannique nonnihil curae, ac timoris improvisus hic impetus attulit, quod reliqua longius, progressa acies nequaquam erat eo tempore in promptu extremae repente interceptae periculo subvenire, simul quod res improvisa, valida incursum, militum fluctuatio immiscere, ac turbare poterat ordines, qui gradus quidem victoriae in militia primus habetur, ac postremo disjicere. Joannes itaque immotos, adversaque hostibus fronte conversos stare ibi ordines jubet, extemplo deinde expeditos, levisque armaturae equites, prius in terga, nunc in frontem in Lusitanum euntem impulit, jussos primo illo constanter impetu excepto, & per circuitus eluso, extractoque cum hoste certamine tumultuariis, & variis illis assaultibus detinere, subsidiariae donec accitae cohortes in tempore successissent. Verumtamen Sancius postquam primum suorum militum impetum, plus ubi spei reponebat, videt ab hoste refractum, stare integros ordines hostium, hinc certare, hinc eludere, cuncta Joannem sollicitè providere, tum, & ceteras, quae antecesserant, copias in hostis auxilium supervenisse cum robore longè impar, ac viribus esset è vestigio Extremotium cum aliqua caede recessit. Triduo post laboriosum, & longum cum jam iter emensus es-

set, juxta Eboram fessus Castellensis exercitus constitit. Inde statim misit Austriacus cum magna equitatus parte Didacum Cavallerum circumjacentia, minusque firma ad deditio-nem municipia compulsam, simul itinera, & loca propinqua ad magis premendam civitatis obsidionem cum certis militibus occupatum. Is impigre statim cum equitibus circumvectus adire, peragrarè minora oppida, ea partim sua spontè oblata in deditio-nem accipere, alia cogere detrectantia, haec terrore, alia fraude, nonnulla blanditiis excipere, donec ad Eboramontem, ita vocatur oppidum, ventum est. Praesidebat huic oppido Emanuël Lopezius vir Lusitanus sermone aequè dicax, ac manibus promptus. Hic obsignatam Austriaci tabellam cum à Cavallero porrectam acciperet, in qua loci deditio-nem praecipiebat, aut statim exitium, nisi dicto pareret, comminabatur, fretus altitudine loci, qui & arcem habebat situ, atque opere satis munitam Didaco retulit, non se chartarum, aut tesserarum ludo, sed armis confertis, lacertisque commissis, & incumbentium propè corporum lucta ad certaminis praemium ponere oppidum statuisse, arma igitur expedit, ut re probaretur uter eorum petulantior, an fortior esset. Audit haec Didacus, cumque simul animo volvit in hostico sinu, in nimis remoto loco, in aspero situ, etiam natura reluctante conatibus, velle pro horrido oppido, angusto, suamet ariditate defenso cogere Praesidem armis, hujusmodi facinus esse, quod frustra exhaurire potuisset exercitum, spesque ampliores, quae ostendebantur, imprudenter extinguere, Eboram irritus praetermisit, capique subinde, ut illi etiam impositum erat, omnes ad Eboram aditus per infelices quoque tramites intercludere.

Post

Post haec prima luce propius urbem advectus specie, ac terrore obsidentis regius se omnis circumfudit exercitus, acciditque eodem ferè momento temporis, quo idem exercitus ad Eboram appulit, ut ferius, quam opus erat; pro usu, & custodia turmatim in urbem ex agris abacta pecora milites interciperent, quae opulentissima quidem, & repente, atque ex facili parata praeda, & annonam, & gaudium exercitus auxit.

Ebora amplissima, ac vetus in Lusitania civitas, & celebris quondam Viriati, ac Sertorii quoque, ut placet aliquibus, sedes in lata planitie posita jacet. Ex regione meridiana virentes, amani, ac fertiles colles ejus aspectum terminant, ad quorum radices magnificè structum surgit Carthusianorum Monachorum coenobium; ab Oriente paucas distantem leucas Vegarem urbem; ab Occidente Divi Hieronymi fanum habet, idque in recto Estremotii itinere situm. Quae Aquilonem civitas spectat flumine alluitur, quod irriguos, & uberes agros, & pascua, & pro-cera quoque nutrit arbuta frequentibus lucis, rivulisque distincta, inde in hortos, qui late patent, illapsum variis ibi fistulis ad amantem, & usum pariter circumflectitur. Urbs ipsa praeter antiqui opificis muros ex terra congestitia, limoque compactos, alios quoque circumrectos, quos tumultuaria defensio, Sancio jubente, paraverat, aggeres ostendebat: aqua, civis qua deficit intus, per veteres aqueductus suis fornicibus innitentes, quibus colli jungitur civitas, ad incolas trahitur, eoque arcuato sub opere ad aquarum usum tutelam raptim inceptum quoddam propugnaculum erat, sed hostis postea celeritate dimissum. Circa imperfectum hoc munimentum sedet coenobium Sancti

Antonii nomine eximium, & amplum, ipsumque ingens utriusque propter loci momentum certaminis causa futurum. Pro Duce Bregantio gubernabat id temporis Eboram Ludovicus Meschita, vir idem nobilis, at imbellis; nam propter locorum longinquitatem, ac situm cum ab hostium incur-sionibus devia, ac tutior propterea illa civitas putaretur, alibi, & ubi eos periculum, aut necessitas poscere videbatur, viri militares institerant. Postea verò quam in hac etiam urbe repente bellum exarsit, tumque ideò imperari, cogique capta, quae necessaria pro bello sunt, acria inter Duces exorta diffidia, litisque contractae rudis scilicet hominis, imperitiae jussa recipere detrectantes, ne aliena, ut aiebant, quis interiret inciticia, neve in communi periculo factuus, ac simul reipublicae noxius, illo stultè jubente, se stultius obtemperante, futurus esset. Ambitio, quae ubi non sunt persæpè ipsa fingere, ac pingere causas, ut imperitet, solet, hic se vehementior causa in rem advocata invehebat. Eò tandem processit gravior illa contentio Ducum, ut Sancium quamprimum in Emanuëlem Mirandam veteranum Tribunum militum, qui Eborae aderat, ejusque consilio urbana defensio praeparabatur, regimen urbis, quod ad rem militarem spectabat, transferre compulerint. In urbem ita sitam, ita paratam appulsus tandem cum validis copiis Austriacus, arripere primum intendit, quae aptiora tunc videbantur obsidioni premendae loca, & suburbana praesertim coenobia in turrium speciem circumfidentia. Inter haec Lusitanus ab urbe cum equitum turmis egressus in hostilis exercitus fronte constiterat, fulgore duntaxat ibi, inanisque armorum jactatione & quadam equorum

Gg 3 inquit

inquietudine, ac pulveris jactu velut ad pompam hostes laceffere visus, dubiis interim Castellensibus hæere ibi, ac terrere fortasse hostis, an progredi, & levia, aut majora ferere prælia, an proximum Divi Antonii cœnobium ibidem longiùs cunctando tueri meditaretur. Interpositus erat agger, qui utriusque partis adversos, & mutuis hærentes aspectibus equites dividebat, per quem equorum inhibito cursu ferreis tantummodò fistulis res vagè, atque procul innoxiiis plerisque volitantibus pilis agitabatur; nec ultra pergere Lusitanus, ut veriùs conjici poterat cogitabat. At Castellensis ea tergiversatione, atque mora cognita hostis, & quid porrò facturus esset incertus adhuc fuorum pendebat nutibus Ducum, qui in urbis situ locorumque ei adjacentium descriptione penitùs occupati nihil gravius huc usque providere potuerant. Tunc Comes Boëtus nullo imperio, suo tantum impetu tractus, & paucis comitatus equitibus contiguam aggeri fossam transgreditur, inde cohortatus alacriter socios admissis equis concitat cursum, sparsos quosdam Lusitanos aggressus equites fundit, obvios persequitur, qui autem firmiores in ipso loco Lusitani, reliqua falsò rati Boëtum agmina sequi, ac velle intendere pugnam, trepidi terga vertunt, atque inde effusis habenis ad mœnia, tormentorumque belli tutelam suffugiunt. Pulso ita equite, ac libero planè subinde campo progressus explorat fortè Boëtus Antonianum esse cœnobium paucis equitibus custoditum, omni pedite destitutum, jace-re profectò illud aggredientibus opportunum, idque è vestigio revectus Cavallero magistro equitum nunciat, adjiciens maturato opus esse, ut priùs cœnobium invaderetur, quàm erro-

rem, aut negligentiam corrigeret Lusitanus. Hoc audito, magister equitum eò statim infestos abire Tribunos jubet Agnellum Gusmanum, & Ludovicum Friasum cum duabus legionibus Hispanorum; hos sequitur ipse Didacus confertis cum equitum turmis, superatâque fossa pedites equitibus fulti acriùs invehuntur in hostem, qui in cœnobii præsidio erat. Prior irruentium, & ex adverso eandem quoque vim sustinentium impetus propè par, parque cædes utrinque fuit, mox animi ardore potiùs ob militum paucitatem, & spiritus impetu Lusitanum, quàm æquis viribus annitentem, cum vis hostilis numero incumbens undique truderet, urgeretque, tandem exanimatum, viribusque contusum, ac penitùs fractum Castellenses cœnobio pellunt, eoque successu læti, cruentique ad Carmelitarum inde cœnobium, quod propinquius erat mœnibus, advolant. Verùm ut hic imminens urbi locus, hisque ita ad vim præcavendam utilis, sicut ad eam inferendam hostibus necessarius cum pro murorum custodia objectu quasi crepidinis hostiles fracturus impetus esset, cumlatiùs propterea à Lusitano fuerat armis, & milite communitus. Igitur post truculentam ibi commissam pugnam, & ingentem, & mutuam illatam utrinque cædem horror, æstus, vulnerum, corporumque militum fatigatio certamè postremò diremit, eo frustra cœnobio sex circiter horas acerrimè verberato. His perfunctoriè, & ad summæ quasi rerum prolusionem à Castellensibus gestis, in hunc modum stationes deinde primariis Ducibus assignantur. Joannes Austriacus, Sangermannique Dux ex parte Orientali; Didacus Cavallerus meridiem versus insedit Didacus Correa, qui erat Legatus magistri equitum solutis cum multis agminibus viam occupavit, quæ ad Villavitiolam ducebat; præliares autem accessus,

fus, ac tormentariæ sedes in hunc modum partitæ sunt. Hispanis majoris propugnaculi pars attributa; è latere ejus, ubi sublimis aderat locus, Germanus miles consedit. Contra urbis portam meridianam constitit Italus Carmelitarum cœnobio adversus. Neque usui tunc fore Joannes jacere aggerem, vel alios construere receptus vel munimenta duxit, cum ea urbs ut muniminis inops, mœnibus fragilis, ac sibimetipsi ob imbellium multitudinem onerosa, nec esse diù videretur hostium ictibus duratura, & ruinam etiam ante promitteret, quàm foret integrum Sancio, his, quas tunc prope-rabat colligere, copiis subvenire labenti. Igitur Castellenses festinare, parare omnia, vires, ingenium acuere, sternere fossas, tormentis muralibus scindere muros, & insuper aliundè obsidionales certatim accessus per nationes extendebantur. Has inter mœnium ruinas, & passim calentia militum opera, Agnellus Gusmanus cum sclopetariis aliquot prætervectus, agrestia quædam, murisque proxima urbis mapalia domosque desertas, parvo negotio, qui ea tutabantur, ejectis, invadit, & occupat. Videt hoc ab urbis specula Lusitanus, & cum hostis propinquitate, situque civitati nimis infesto, gravique tum hostis qui ibi ad tutelam infederat, paucitate commotus Eborâ statim equite, peditèque munitus erumpit, hostemque asscetus jam serò perspecto periculo trepidum, & fugam nequicquam spectantem inter mapalia trueidat, ab ea cæde vix uno per fugam incolumi Instructore legionis elapso, nam paulò antè Gusmanus excesserat; complures enim equites, peditèque admodum paucos Castellenses sclopetarios invaserant, eoque temerè prætergressos & à robore legionis abstractos & undique circumfessos, ut nihil eis aliud superesset auxilij, nisi

quod dextera sibi, aut iratus desperatione animus contulisset. Cæterum si illa animi alacritate, eodémque animi ardore, impetùque institisset rem benè captam persequi Lusitanus expellere forsitan potuisset eo ipso tractu ubi muniti minùs agebant, quot se obtulissent hostibus obviam, atque eodem subito incurfu amissum fortassè Divi Antonij cœnobium recuperare. Diverterat enim eo tempore ferè omnis equitatus Hispanus commeatus quærendi causa, vagabaturque agrorum, armentorumque prædis implicitus. Sub hæc ferociùs Itali prætervecti Carmelitarum tandem cœnobium attingunt, jam tormentorum, ac molium labe refractum, variisque passim hiatibus patens, & undique penè scissum. Fœda tunc ibi conferitur pugna, retortis nunc hastis, nunc sclopis excussis, simul facibus, saxis, omnique generis jaculis supernè ac perpetuò demissis. Italici tamen audacter, alij scalis euntes, alij inter saxa repentes, per abrupta, per obliqua conmissi, plerumque collapsi, aut extrusi, & post acriter redeuntes interruptum, ac remissum sæpè certamen pertinaciùs instaurare. Tandem, quia in extremo res erat, confluentibus undique Italis, aliisque viris subsidiariis, ac præter plures ruinarum accessus, omnibus quoque cœnobij aditibus occupatis, tum Lusitani prorsus afflictas, prostratasque res suas intuentes, insignique illa cæde perculsi, deserto repente cœnobio ad propinqua urbis mœnia recurrunt. Itali captum cœnobium tenent, indèque statim cum belli ibi tormenta disposita essent, per assiduas murorum, ædiùmque ruinas ingentem quoque sexus promiscui stragem inter urbis semitas cumulant.

Eodem quoque tempore Hispani Italorum exemplo incensi alia via,

quæ partito ab initio labore contra urbem obtigerat, vehementius enixi se se propius intulerant. Hic igitur conglobatus, ubi plus periculi erat, in loci defensionem aderat Lusitanus; magno impetu irrumpit, ut arceat progressu hostem; venientem exturbat, ac retrocedere cogit, simul etiam in aggerem, qui Castellenses ibi tegebat, eodem impetu præceps ruit. Subit tunc aggerem inter gladios & ignes, & irruentium, strepentiūque tumultum impavidus Rodericus Moxica Tribunus, ejusque in vertice cunctis conspicuus, ac ferme nudus, & hastis, pilisque frustra jactatus insistens alios milites voce, alios periculo excitat, inde jam obstinatius accensa pugna descendit, & se ipse quoque certantibus miscet; crebroque solutos, ac pulsos Castellensium restituit ordines, ac prælium reintegrare coëgit, tandem non modo locum certaminis causam retinuit, sed etiam fuis hostibus, fugatisque eò ultra subinde cum eadem legione quæ vallum custodiebat, tetendit, ut eodem correptus impetu ceperit etiam templum Divi Dominici, quod quia infestius urbi impendebat, ibi locatis belli tormentis, urbis excidium celerius appropinquabat. In hoc statu civitas erat, cum ejus extremo comperto discrimine Sancius, vel ut obsessis adderet animos, vel pactiones cum hoste differret, quod utique parum ad rei summam proficere poterat, centum electos equites Duce Xoveto genere Gallo, in urbis subsidium misit. Nocte intempesta hi vias per obliquas, sibi que duntaxat locorum peritia notas euntes in eam stationem offendunt, ubi situs custodes in seposito tanquam loco, atque omnino ab incurfibus tuto cura soluti, ac semisopiti jacebant. Vix procurrentium equorum strepitus vigilum aures primum attigerat, cum equitum illa pars, quæ ordine prima

pergebat, dilapsa jam erat, cætera pars, quæ pro transitu spatium vigilibus dedit, languore, somnoque discussa in arma raptim eundi, suscitandique clamore socios, gladiis, atque hastis excepta configitur, perpauca, qui ultimi erant diffugunt; hosti captivos nonnulli se tradunt, inter quos equo fortè prolapsus Dux vivus abducitur. Improper equestris hujus exigui subsidii exitus mirè obsessorum projecit animos civium, qui, & majora, ut res, & periculum admonebat, à Sancio præsidia prætolabantur, & hæc modica quoque viderant hostium conatibus interclusa. Jamque præterea ex Carmelitarum, & Dominicanorum cœnobiiis intus, & foris assidue civitas pulsabatur, Germanique continuo labore, & corporum nisu vehementer, & ipsi urbis mœnia dilacerabant. Undique simul ruinæ, acervique saxorum ingentes quassatos per muros straverant aditum hostibus, eos propè jam aggressuris; nec item spes ulla defensionis, sive salutis, nisi in subsidiis, quæ nimis fera, & ambigua omnibus videbantur, Lusitanis obsessis interlucebat. Hæc cum videret Austriacus, satiusque pro gloria, atque fama virtutis duceret dare, quam eripere vitam, & clementer à victis exigere, quam obsequium per vim extorquere, tubicinem misit ad urbem, qui ita jam fractis, ac perditis rebus deditio nem à Præside postularet. Erat per id temporis Eboræ Ludovicus de Sousa Ordinis Cisterciensis electus jam Portus Antistes Ecclesiæque Eboensis administrator, quo nemo alacrius ea tempestate urbis obsessæ tutelam juvit, vir quidem se ipso agendo, & Ecclesiasticos incitando, & cætera bellimunia obeundo militari magis, quam sacro tractando baculo idoneus. Hic postquam Præsidis, militumque sententia inclinavit ad oblatam ab hoste

compo

compositionem, ut necessariam, accipiendam; nihil enim tunc obstinatio, aut dilatio deditio jam extremo præcipitio pendentibus posse videbatur afferre, nisi excusationem, atque licentiam hosti graviora paulò post impetrandi, atque iras in captos exacuendi, hic, inquam communi deditiois consilio pertinaciter obstitit, imò verò dicere palam est ausus, si metu atque horrore militibus corpora, aut animi vires obriguissent, sibi deinceps, & facris initiatis Eborum propugnandam relinquerent. Ita porò increpando, carpendo per sepe socios tumultumque inter plebeios, ac nobiles excitando, & clamore, & convicio potiusquam rationibus usus pervicit tandem Antistes, ne illo, & postero quoque die rursus idcirco coacto in eo conventu deditio decerneretur. Hoc maxime modo Joanne à conditionibus pacis excluso, cum omnia vis inconsulta, & projecta satis audacia, insanusque animi impetus obtineret, cives militibus misti murorum certatim sarcire labes, hiatus explere, novos super dejectos aggeres struere, indefessi, intentique omnibus locis aut præliantes, aut reparantes, aut utrumque simul agentes adesse, ipsumque studium, & cura sustinendæ cadentis patriæ religiosos, & laicos viros, & feminas noctu, diuque mirabiliter occupatos districtosque tenebat. Sed irritus erat, impigre licet incumbentibus, labor, atque inanis sollicitudo; discissa enim, multisque in locis hiantia perpetuò concussa patebant mœnia, coacervatæque passim ruinæ & aliæ alias aut exterius impulsæ, aut suo præcipitio trahentes, quosdam intus cædebant, plurimos lacerabant, vivos alios sepeliebant, eaque ipsa tumultuaria mœnium refectio, fluxa, caduca, insufficiens nonnisi pericula, cædes, aut funera in illam intentis

multiplicabat. In urbe igitur jam desperata defensione, cum omnia rerum confusio, atque animi perturbatio, pavorque quanta inundare ex calamitate publica poterant, miscuissent, audiebantur ploratus puerorum, atque mulierum solutis crinibus discurrentium, tumultuosæ populi voces, ac terribiles minæ ab hostibus nempe ad civitatis Principes arma, ii nisi cæco ab eo errore, pestilenti que fiducia desisterent, conversuri. Torpebat idcirco formidine miles, deflebat civis, mœrebat Principum ordo, squalor omnia, luctusque ceperat, non ritè civile, non militare agitabatur imperium, & plerique suspicabantur præter instantis fortunæ fluctus, nec parem tot cladibus urbem, esse etiam ex Castellæ partibus intus, qui clam in publicis malis seditiosas populi faces accenderent, nutrentque; stabat interea ante omnium oculos rutilantibus armis, & plena irarum, atque minarum suo ordine instructa Castellæ acies, simul prædarum instincta cupidine, moræque cladis impatiens expectabat tantummodo signum, quo impressionem in urbem, & satietatem animis faceret; milites tamen victoriæ spe tumida concitatos, & pugnae cupidos tunc compefcebat Austriacus, ne si forsitan urbs primo illo impetu cecidisset, & jure prædæ procederet miles, ingentis partæ rapinæ cumuli jam opulentum, nec alia postea curantem distraherent militem, sibi que odia ita publica augetet, atque exercitum diminueret, aut perderet. Ex civitatis præterea habitu, ac miserabili specie, ejusque tum improvise quas laxata defensione, ut belli peritus conjecerat Dux, ineundæ se potius ea tempestate concordia, quam certamini comparare. Neque ea sententia fefellit Austriacum, mox enim per certas inducias sublatis utrinque armis, compositio in hunc modum processit.

Præsidia

Præsidarii milites cum armis, equisque unòque belli tormento Eboræ urbe abeant; arma subinde tradant equosque, captivique intra Castellam usque ad exactam ætatem maneant, civitatis Gubernatore cum aliquot familiaribus ejus excepto, quibus & liber egressus, ac tres eorum quoque larvatos, si ita placeret, exire permittebatur. Cives, aut liberi cum omnibus bonis in urbe consistent, aut aliò sua sponte migrantes, quæcumque velint secum asportent. Item sex mensium spatium relinquentibus urbem indultum, quo intercurrente, statuere cuique de fortunis liceret, quæ Eboræ constitissent. His porò conditionibus, nono, postquam obsessa est civitas die in Joannis potestatem concessit. Deinde, ut pacto cõvenerat, urbe digressi sunt pedites ferè bis mille, equitesque trecenti, urbani præsidii, infelicisque belli reliquiæ. Abeuntem Eboræ Præsidem, cum hic salutatam de more Joannem accederet, salibus iste pupugit, quasi nondum attritis, atque omninò perditis rebus per immaturam deditionem inimico succubisset. Æstimarique fortassè ita Joanni conveniebat, ne ab urbe tam imbecilla aridam quandam quæfissè lauream, atque in re parva breviter laborasse cæteris videretur. Atqui in testina revera citius, quàm vis externa, ut inhærens visceribus malum adegit tunc consternatum animo Præsidem maturare deditionem; nec simile quidem est, munitum parvumque defendere oppidum, ac populosam, ut erat Eboræ, urbem, illic enim numero pauci, nec grege inutili constituti, facilius uni se homini addicere possunt, tractari, flectique; hic verò ubi soluta, effrenisque populi vis non amplius rectorem, ac legem patitur suo sive ingenio, sive alieno scelere ablata; ipsi contumeliosè parere, vel fœdè perire loci Præfectus cogitur. Incessus autem

deditionum militum hujusmodi fuit. Ab occidentali Eboræ porta digredientes ad Carthusianorum cœnobium Lusitani progrediebantur. Equo vectus Didacus Correa Castellensis equitatus Legatus antecedeat, parique passu lævæ cohærentem habebat equitatus hostilis Ducem. Inflatas de more buccinis, armisque succincti, refulgentisque hos sequebantur equites Lusitani Castellensibus misti, pone pergebant pedites suis ordinibus distributi, & tanquam victi sine ignominia essent, sclopos, ensesque ostentantes. Militaria tantummodò signa huic bellicæ pompæ desse apparebat, quæ antea clamper eos conflagrasse creditum est, ne jactantiæ, aut ludibrio Castellensibus forent. Cùm ad cœnobium perventum est, positis armis ibi in custodia Lusitani relictis sunt, dum ratione conventionis in Castellam deducerentur. Magno deinde splendore, fastuque victoris Austriacus communique gratulatione, plausuque cum Ducibus urbem ingressus Deo ibi gratias apud aram maximam egit; rebusque post ritè compositis, vetuit, præsidarios præter milites quemquam eorum ad urbem accedere, quique severa adversus ejus edicta molestiam facessere civi, aut violare, aut surripere, aut rapere aliquid ausi sunt, ægrè enim se omninò tenere cupiditas potest, gravi supplicio statim affecti.

Inter hæc Eboræ ab hostibus circumfessæ, nec adhuc captæ Ulisipponem allato nuncio vehementer commota, ac passim turbata civitas est, velut jam minitabundus ad portas insisteret hostis; majora omnia verò, atque trucia turbulentis cogitationibus metus ut ab Hispani Imperii amplitudine, viribusque collectus subiciebat; ideò undique palàm hominum cætus, seditiosæ populi voces, procaciores quærelæ, & passim turbarum notabantur initia in commu

communem subinde eruptura perniciem, si Eboræ forsitan illo perfracta impetu concidisset. Hæc ubi videt Bregantius, & ac deteriora paulò post ab incerto martis arbitrio metuit, simul rudis, mollisque suæ ætatis apud omnes contemptum, ingeniique & animi vires novo, & nunc insuper turbido illi sustinendo regno minimè pares, adversæ præterea, quæ administratione nuper excesserat, factionis invidiam, & murmur, vetusto, ac penè infito hominibus vitio, quæ sibi in regiminis clavo successerit, obtrectantis, tum fautores Castellensium occultos, qui & discordias ubique serebant, ortisque discordiis tanquam in ulceribus ungues extrabant, & ubi denique metuit Ulisipponensis populi ingenium natura sua volubilius, atque ferocius, & indole quadam ignea seditioibus præparatum, non minùs idcirco de Ulisipponem quàm de Eboræ urbe sollicitus, trepidusque Bregantius Status Senatam frequentem coëgit, ejusque sedulo excussa, latæque tandem sententiæ præcepit, irent extemplò qui Sancio denunciarent, ut nihil omninò cunctatus, vel pro imperio tergiversatus quanta posset celeritate cum omnibus copiis Eboræ obsessæ subventum iret. Ad res urbanas deinde conversus jussit, ut Cantegnedæ Comes veteranos in urbe milites jungeret, novos, ac fidos conscriberet, propinquos vocaret, jactis ubique de industria rumoribus ad Eborensem defensionem ea tantummodò comparari, sed revera præfertim, ut si quid ex Eboræ fortè lapsu, ut res metuere cogebat, subiti ingrueret in urbem tumultus, per ea prompta subsidia reprimeretur. His ita rebus Ulisipponem pro angustia temporis constitutis; eo ipso, quo Eboræ, die Lusitanis erepta est, imperium quoque Bregantii ad Sancium Emanuèlem delatum, ut opem adstrictæ ab hosti-

bus urbi primo quoque tempore ferret. Nescius tunc erat Emanuèl, quo in statu Eboræ versaretur, nihilominus, & si adhuc Eboræ staret, haudquam ex longinquo ipse censebat loco inflexibiles esse leges bellatoribus imponendas; eas sæpè sæpiùs longum per iter senescere mora, & vanas effluere, aut rebus quandoque mutatis, observari cùm vellent, evadere obnoxias, ibi enim, & momenta singula pendi opus esse, & ex momentis deliberare, nec rarò temporis fugam, & volucres rerum vices ea ipsa in bello, inter arma decreta, atque jussa minimè assequi. Hæc ipsa præfertim à Bregantio edita jussa nec sana, aut utilia videri, nec tuta, nec tali temporis consentanea ad suffragia tamen vocavit Duces, ut si improbanda fortassè mandata Principis essent, unusquisque particeps fieret ejusdem consilii, periculi que; nec solus Sancio aut Bregantii imperio neglecto contumaciæ, sive perfidiæ, aut infeliciter ipso suscepto imprudentiæ, ac stultitiæ reprehenderetur. Metuebat enim summopere Sancio ferociam, ac levitatem juvenis, ad iracundiam valde proclivis, eamque ad prorsus explendam regia fiducia, & infano quodam tumore præcipitis, & quod in causa mandati, si malè res cecidisset, æquè Reges irasci soleant ingenuè parenti, vel non parenti, aut solerter imperium interpretanti. Coëuntibus itaque Ducibus in consilium, ibique Bregantii litteris recitatis, cùm sententiæ perrogarentur, haud pauci, iique potissimum juniores, quorum tota in festinatione, atque impetu virtus est, cùm imperii rigore, atque verborum asperitate, qua intendebatur epistola territi, tum inanis gloriæ cupiditate rerum ob imperitiam, atque ætatis ardorem ebullientes confestim esse pugnandum, atque etiam abruptè suppetias civitati ferendas esse clamabant; certa namque

námque & acerba non parentibus esset Principis indignatio, at martis exitus in amguo. Seniores verò, peritíque militiæ tunc hæsitantes, restitantesque præstaret-ne jussa Principis, an belli jura rescindere, cum hinc privata, hinc publica utilitas traheret hos inter æstus taciti præteribant. Unus tamen Comes Sabugalius vetus, strenuusque miles inter juvenilem audaciam, & seniorum cunctationem, atque silentium animosus in hunc modum differuit.

„ Hæc duo nimirum ex animo Prin-
cipem velle, & Lusitanas legiones in-
columes, & Eboram aut receptam, si
cecidisset, aut inconcussam, & inte-
gram, si hæctenus illa staret. Utrum-
que autem eodem se tempore impu-
nè, & ex facili consequi posse. Sine-
rent ipsi duntaxat per distorta confi-
lia, per difficiles semitas hostem suop-
te vestigio, eadem quam stultè sele-
gerat, via, unde nullus erat regres-
sui locus, errantem petere præcipi-
tium. Quippè si hucusque invictam
se se Eboram sustentaret, inopportu-
no planè tempore, iniquo loco Lu-
sitani futurum esse certamen cum
exercitu Castellensi, hic dum mili-
tum numero, & flore militiæ, & præ-
sertim equitibus prævalerent, qui per
patentes Eboræ campos invincibili-
les pene forent. Sin Eboram, ut veris-
simile quoque erat, in hostium jam
esset potestatem collapsa, ibidem
etiam cum hoste tum alacri, & ex-
pedito, ac victoriæ prætereà succes-
su tumido, simul impari acie, im-
pari loco, imparibus animis deterio-
ri omni conditione, & spe victoriæ
penè undique abscissa Lusitanum di-
micaturum. Contra verò fatali, quæ
jam impendebat, aut illa fortasse vi-
cerat, necessitati permessa urbe, aut
inibi Castellenses cum eodem exer-
citu constitissent, & tunc in terra ho-
stili, undique illis infesta, plena ira-

rum, plena ultionum, procul à do-
mo, procul ab ope circumfessos, ad-
strictos, & rerum omnium oppug-
natos inopia, fore profectò, ut eos
citiùs angustia, aut rabida fames,
prævisus vel metus, sive animi do-
lor, quàm arma Lusitana consume-
rent, aut Eboram capta hostes inde il-
licò discessissent, & tunc ita quoque
ratiocinandum, vel eos abeuntes
esse urbem inermem, sine præsidio,
sive viribus dimissuros, sibimetipsi
tanquam relictam, aut transituram
in jus occupantis, quo rerum habi-
tu, quis satis obstiterit, ne ultro, at-
que statim rediret civitas ad obse-
quium, quod ab eadem invita, ar-
misque subacta, atque afflictæ Ca-
stellenses expresserant? vel cum ad-
jecto præsidio potiùs, quod ampla
in urbe, nimis remota, atque hosti-
bus circumfusa haud sane poterat esse
modicum, ante discessum Eboram
hostes relicturos fuisse, & in hoc sta-
tu denique rerum dum illi redirent,
dum hosticum fugerent meliori de
industria prærepto loco, jam copiis
debilitatos, metu exanimos, & pro-
pè interclusos, ac fessos in itinere
posse hostes velut pecora trucidari.
Quod utique foret porrectam ab ho-
ste occasionem arripere, suæ non
deesse, in consilium flectere casum,
ac rectè proficere ex erroribus hostis,
nam deletò, aut absenti exercitu Ca-
stellensi, aut ibidem manente, ac
voluntario prope vulnere dissoluto,
cum affectu, animoque Lusitanis
semper addicta civitas sit, ideò fa-
cillimam quoque receptu fore, ex
adverso, si temerè nunc procedatur
in aciem hunc Lusitanum exercitum
profligatum, non Eboram modò for-
tassis amissæ, sed totius etiam reg-
ni contracturum perniciem, ac pe-
stem fore. Cæterum sic modo esse
pro bello res ab ipsis hostibus con-
cinnatas,

„ cinnatas, ut possit etiam absque præ-
lio sedendo vincere Lusitanus, aut
„ hujusmodi inire prælium in quo, id
„ quod rarò sanè contingit, minùs præ-
„ valeat fortuna, quàm ratio; fortu-
„ nam igitur an consilium, & ratio-
„ nem in omnibus rebus amplecti præ-
„ staret, cui fortè dubium, nisi fatuis,
„ sive amentibus esse? Huc quippè
„ ea superbia, eo supercilio & morta-
„ lium omnium contemptu, seu iusta
„ potiùs Numinis ira, obcæcata se se
„ jactasse consilia hostium, ut inter
„ avia, & abrupta deprehensi, cum
„ nec hæere ibi, nec progredi possent,
„ tutiorem Lusitanis victoriam, quàm
„ vel ad salutem sibi fugam ornave-
„ rint. Vias igitur omnes Lusitani
„ milites insiderent, & advestitios
„ commeatus interpellarent, simul om-
„ ni studio, ac diligentia explorarent
„ consilia, itinera, motus hostilis exer-
„ citus, ut ipsum subsidiis, cibriis, iti-
„ neribus interclusum in tempore cir-
„ cumvenirent.

In hanc ergo sententiam, quia ve-
ra erat, & quia auctor inventus est, qui
eam cum periculo expromeret, sine
ulla mora facta discessio est. Lusitana
itaque acies jam duodecim mille pe-
ditibus, & quatuor mille propè equiti-
bus constituta paulò post de Eborensi
ruina certior in campo Laondralio ubi
loci natura copiam sibi alimenti, ino-
piam hostibus faciebat, castra locavit.
Amœnus prætereà agger, & fluentibus
passim aquis abundans, atque arbori-
bus confitus æstus ardorem, qui solito
magis torrere, ac furere cæperat, mili-
tibus leniebat. Inter hæc Ulisippo cum
propter urbi decretas à Senatu suppe-
tias, & à Principe jussas sublata obsi-
dionis notitiam in horas singulas expe-
ctaret, postquam Eboram lapsam, atque
hostibus deditam intellexit, effrænatiùs
quam rationem, quam erga Principem
verecundiam docebat, ad omnem li-

centiam exarsit, eoque liberior, & con-
tumacior, quod in publicæ causæ titu-
lum furorem assumere prætendebat.
Jam ex primo sonitu armorum, qui cir-
ca urbem Principem obstrepuerat satis
sua sponte, & malignorum etiam in-
stinctu huic turbini fuerant sævi, impo-
tentisque vulgi animi comparati, post-
quam verò triste nuncium amissæ urbis
allatum est tum egentibus, factiosis, tur-
bulentis ingenio viris, quique præda-
rum suffugia, & turbarum præmia quæ-
rebant, cum Eboræ quoque afflictæ
calamitatem sive famæ, sive hominum
vitio mendaciis plurimis onerarent, per-
facile fuit jam fluctuantem, paratam-
que erupturæ procellæ populum furio-
sissimè concitare. Itaque in fraudem
rumore composito, & per circulos ja-
cto jam terra victrices copias, jam mari
Castellæ classem Ulisipponem accedere
prædicabant; nihil turpius, nihil misere-
rius, quos minùs certè decebat secum
agere potuisse, venditam esse hostibus
libertatem, saginatos egenorum sub-
stantiis, & sanguine proceres, ministròs-
que; publicam prorsus pecuniam vel
dissipatam, vel in usum privatum ver-
sam; ita se nunc ab hostibus victos, à
magistratibus proditos esse, à Princi-
pe destitutos. Quid reliqui miseris esse,
præter deformem patientiam, aut ul-
timam contumaciam? Servitutem, la-
trocinia, vastationem, Tyrannorum
imperia, seu Lusitanus, seu Castellens-
is vicerit sempiterna sibi futura, &
utrumque abjurandum, aut pereun-
dum omninò esse; si porrò decus, si li-
bertatem, si fortunas tandem amiserint,
& propè amissuri salutem sint, vindi-
ctam exoptulent, & virtutem, ani-
mòsque demonstrant ulciscendæ non
minùs injuriæ, & juris, vitæque tuen-
dæ quàm vis patiendæ constâtes, quique
impuris, suarumque voluptatum man-
cipiis servire hominibus abhorrent.
Hisque tumultuosus longè latèque ma-
nantibus

nantibus vocibus irritati magis, magnif-
que cives, officinis repente clausis ad
arma præcipites ruunt, alii sclopos,
& gladios, quidam faces, & saxa,
multi sudes, contorsque & quæ fors ob-
tulisset, arripiunt, armatique, ac tu-
multum ubique cientes, proclamant-
tesque furiosi per urbem volitant. Cres-
cit subinde quoque recentium, & in
transitu collectorum ad clamorem, stre-
pitumque concursu multitudinis ætus,
quos imitatio, quos aliena bona diri-
piendi, quos sua servandi, aut vetera,
occultave odia tumultus sub latebras
persequendi cupido ministros seditio-
nis adjunxit. Neque ex infima tan-
tum, ac lutulenta plebe conflata ea
turbarum licentia, atque colluvio est;
rapuit enim permultos etiam, qui an-
tea prudentes, ingenuisque inter paca-
tos affectibus, ac temperatis moribus
habebantur, nempè ex genere eorum,
qui sua quidem vitia callidè tegunt,
jactantque turbatis rebus, qui etiam
probi, mitisque ipsi, sed moribus fra-
giles, levi quacumque subjecta causa fa-
cillimè offendunt, quique tandem er-
rore judicii alieno consilio facilè ablati
ad omne fas, atque nefas peræquè ver-
sátiles sunt. Copiosior, atque inflam-
mator exinde populi vis, ac plura tu-
multus adjecta capita, quæ propè lim-
phatam ducerent multitudinem, jam-
que officii, jurisque omninò frænâ ab-
ruptis, sic mire pro arbitrio illam tra-
ctare, atque flectere poterant, ut eo-
dem tempore populus videretur pare-
rè simul, ac furere. Primus igitur ho-
minum impetus Ductorum impul-
su in civitatis Principes fusus, quò
venæ spe scilicet in procerum læsionè,
atque injuria consumpta, solutius in
ea contumacia, ac furore duretaret
plebs, attritòque in rebus magnis pu-
dore, ac formidine prorsus excussa, re-
liqua audaciùs aggredieretur. Et quidem
in primis, ut sacris à rebus inciperet

scelus, Ulisipponensis Antistes id æta-
tis, id ministerii gradusque homo per
tumultus, & arma quæsitus est. Is
erumpentis seditionis initio ad Re-
giam, ubi tunc Bregantius agebat,
effugerat, at sedes in vacuas irruunt,
sed opulentia, atque pecunia plenas
repertas, alia rapiunt, alia igni, alia
ferro corrumpunt, ingentemque ex
profanis, sacrisque rebus cumulatam
prædam asportant. Inde irritata scele-
ribus, peccandique inflata fiducia ira,
haustuque exploratæ libidine prædæ, in
Cantagnedæ Comitibus sedem, qui pau-
lò ante quoque dilapsus ad Regiam erat,
irrupunt. Ibi civilis contracta rabies
clades recentes integrat; undecumque
spoliare, rapere, trahere, fundere con-
tumelias, cum rapina, atque turbis mis-
cere cruorem, & cum plurimum ibi re
ipsa noceret, amplius, si posset, nocere
velle. Ea ipsa subinde multiplex furia,
pestisque per magistratum, primo-
rumque diffusa domos, cum fluminis
instar, quod longius se volvens colle-
ctis in transitu fluctibus crescit, & nu-
mero, & viribus aucta esset, crudeliùs
exarsit; ad sceleriora quæque per scele-
rum quasi gradus eniti, audere omnia,
vehementius instare; in aditus saxa, in
tectâ faces immisissæ, assultus, vulnera,
verbera, in eos, qui fortè obtitissent, in-
flucta; non nobilibus verecundia, non
magistratibus honor, non mulieribus
reverentia, non concivibus jus red-
debatur; omnia tumultus, furor, se-
ditionisque ex omni parte tempestas
invaserat. Cum ita per urbem velut
in captos plusquam hostilia exercendo
plebeius ardor debaccharetur, in Regia
Bregantius, Ulisipponis Antistes, Can-
tagnedæ Comes, alique viri primarii,
qui sub Principis umbra latebant, tri-
stes, ac pavidi consultabant, quid fieri
opus esset ut tandiu, tamque sævè,
atque impiè insanire pergenti populo
occurrerent, & utrùm seditionem suo
impetu

impetu deservescere, ac lassitudine fran-
gi finerent, an nuper paratos à Canta-
gnedæ Comite milites, ac maximè ex-
ternos, quibus, ut à communis conta-
gionis causâ seclusis plus confidebant,
opponerent. Comes ut intrepidus,
acer, & vir militaris ingenio, qui ci-
vium salutem in remedii celeritate, sub-
itâque interposita vi reponebat, cen-
suit, esse adducendas citissimè copias,
increscetemque seditionem, priusquam
in reliquam urbem, atque extra urbem
per fraudulentos artifices spargeretur,
aut ipsa fortassè in corpore velut affecto
„ radices figeret, evellendam. Nihil
„ enim, agebat Comes, sordida plebe
„ superbius, atque ferocius, cum fræ-
„ nos excusserit, suoque ipsa uti fina-
„ tur ingenio, nihil ea volubilius, at-
„ que meticulosius, frontem cum ip-
„ si, & conferere velle manus ostende-
„ ris, æquales præsertim, vel saltem non
„ contemnendæ si illi vires objectæ fue-
„ rint, qualia per id temporis in ipsa ur-
„ be præparata subsidia erant. Rapi-
„ dam illam prætereà numerosi populi
„ vim, quæ sua agitatione, motuque
„ prorupto, ac violento se ipsa exer-
„ cendo plerumque lassatur, ac solvitur,
„ in tempore pressam faciliùs extinguere,
„ ut procaces, ut impotentes, nimisque
„ iracundi, qua levitate, animique pro-
„ pensione efferuntur ad iras, irarum-
„ que saturitatem, ea ipsa citius mu-
„ tantur, & concidunt; ex adverso, cum
„ impunè, ac licenter peccando grasser-
„ tur plebs, atque ad aliud ab alio pro-
„ lapsa scelus insaniat, eam nisi prius
„ fregeris, quàm injuriarum atrocitate
„ cognoscat non amplius mereri se ve-
„ niam, & gratiam Principis exhaustisse,
„ tergiverfatione, atque mora supplicii
„ facile posse iras in odia, furorem in
„ justum metum, in cautionem verti
„ perfidiam, quique nunc malus gra-
„ tuitò, vel obiter est, ut sibi deinde à
„ flagitii pœna caveret, deterriumum

fieri, adeò ut, quod modò celeritas
expediret, post ubi mora putresceret
ulcus, difficile, & arduum duplicatis
quoque viribus foret. Quid? ea ipsa
consilia, quæ idcirco tunc ageren-
tur in Regia, non modò intempe-
stiva, superflua videri, sed etiam exi-
tiosa; nimirum dum ardet seditio,
dum vastatur, dum uritur civitas, ac
velut soluta legibus scelera furunt,
promptique milites sunt, qui suis
corporibus grassatores impediunt,
eorumque sanguine flammam extin-
guant, velle consilii, aut altercan-
do terere tempus, cujus pro civita-
te purganda ne momenta quidem
transiri sine flagitio, ac turpitudine
possent. Si infringi aliquando in
homine furor, si sanescere infania
potest non id profectò lenocinio
verborum, vel acumine ingenii, ne-
que patientia injuriarum accidere,
aut criminum conniventia, quæ ille-
cebræ sæpè scelerum & vitiorum fo-
menta, ac dissolutis præcipuè sunt,
sed arma esse cum armis, cum igni-
bus ignes, & vim contra vim con-
ferendam, & maximè cæcus cum
hic impetus populi, qui potest esse
fortuitus, atque ab Eboræ casu, tu-
multuosoque plebisque ingenio pro-
fectus, discrimen importet, ne pau-
lisper neglectus, aut seriùs, quàm
opus est, propulsatus in bellum ci-
vile, quo totum denique regnum
implicitum ad extremam perniciem
ardeat, erumpat. Constare propter-
eà multos esse Principi externos, mul-
tos domesticos hostes, qui & latus
ejus insidiis, & qui aperto Marte im-
perium ejus oppugnent. Quid ergo,
eosdem simul sollicitos, impigros,
anxios omnia intestina turbamen-
ta quærentes, confoventesque, hæc
casu oblata, aut fraudulenter indu-
cta per desidiarum aspernaturus, nec
suum unoquoque farmentorum propè

„ fasciculum in exortum incendium
 „ subjiciente, hoc omni studio, atque
 „ industria pasturos, ac diffusuros esse?
 „ Quibus in præsens conjectis, ac
 „ peius deinde serpentibus malis unam
 „ duntaxat mederi celeritatem posse,
 „ & lacertorum jactationem, &
 „ corporum vim, non consilii. His
 „ addi, emerſam nunc istam à plebis
 „ stultitia, atque impetu lucem, ac
 „ nobilium præcipuè capitibus minitantiem,
 „ non tam latè per urbem
 „ adhuc manasse credendum esse, ut
 „ non major, ac melior hominum
 „ pars tali morbo superstes sit, & à
 „ populi sensibus caſta. Proinde in
 „ solutas, & vagas populi turbas, qui
 „ in promptu sunt, si milites mittas,
 „ spem ex eo fore, ut iis viri boni, nobiles,
 „ integri accederent, qui causæ,
 „ sibi que confisi momento disjicere valeant
 „ has populi fordes, faciesque non
 „ constantia, sed impetu validas, in
 „ tolerancia feroces, in occurſu dejectas,
 „ vel, ut sæpè contingit eas à partibus
 „ separatas, & inter se commissas sua
 „ impietate, suo molimine perdere.
 „ Alioquin si immanis hæc bellua suo
 „ furori, suæ libidini relinquatur, eademque
 „ impietate, ac licentia susceptas
 „ clades, ac scelera persequi,
 „ mox scisso partibus regno, cum audacia
 „ malorum consternatio bonorum sit,
 „ intus occulti hostes, infestus
 „ foris exercitus, armisque victri-
 „ cibus turgidus, quid quod obsistat
 „ porro futurum, quominus paratam,
 „ ac plenam in totius regni victoriam
 „ Castellenses ingrediantur? Postremò
 „ ex longo jam intervallo prævisum
 „ hunc vulgaris tumultus turbine esse,
 „ eumque ad statim omnino coercendum
 „ data opera milites comparatos. Quid
 „ autem se tempore circumscriptos tunc
 „ perplexos, ac dubios in illo negotio
 „ versari, quod ita evenisset, ut antea
 „ propoſi-

tum, atque consultum fuerat, iis-
 „ demque manentibus rebus, & cau-
 „ sis volutari consilia? Ea saniora
 „ profectò, magisque tuta fore consilia,
 „ quæ ex minus confusa, ac minus im-
 „ placida tracta mente, antequam inci-
 „ dant, casibus provident, ubi præsens
 „ calamitas urgeat, nimio terrore animis
 „ hominum occupatis, captæque metus
 „ caligine mente, acuta, & solertia
 „ que hebescere ingenia, & sapientum
 „ consilia desipere.

Hæc Cantagnedæ Comes; secus
 „ verò in hunc modum locutus Uliſſipponensis
 „ Antistes fertur; Haud scilicet
 „ interesse tam violenter, tam cito
 „ milites præparatos in eos furiosos,
 „ iraque calentes impellere cives,
 „ sed pœnitentiæ potiùs, ac nimie
 „ iracundiæ relicto spatio, cautissime
 „ priùs circumspicere an hic se intenderet,
 „ an fortè remitteret populi furor,
 „ an suo se tandem disrumperet impetu,
 „ cessaretque; nam si ita evenisset,
 „ ut eventurum ipse putabat, vis,
 „ & armorum, & hausti, datique
 „ cruoris ex utraque parte periculum,
 „ & sua quidem sententia pravum
 „ consilium vitatum iri; sin minus,
 „ hisce populi viribus illo primo conatu
 „ remissis, ac pene fractis, utiliùs
 „ quidem deinde futurum fuisse, hos
 „ cum fessis, ac propè languentibus
 „ milites, quàm cum vegetis, ac propè
 „ furentibus congregari civibus. Planè
 „ obscuram rem totam esse, & periculo
 „ ancipiti complicatam, at minus fortasè
 „ patere periculi, minusque fallacis
 „ subire fortunæ consiliù secundo loco
 „ propositum, & quamvis omnem vim
 „ rationis, consiliique sua pro libidine
 „ liceat fortunæ subvertere, vel more
 „ prudentium errasse, ac fortunæ tandem
 „ cessisse id sensum doloris in rebus
 „ adversis moderaturum. Cum enim
 „ infestis cum militibus manus ad
 „ conferendum cives venissent, qui

nec

„ nec ignavi, nec desides essent, nec
 „ tam facilè quidquam compulsi de
 „ sua pertinacia laxarent, cæde continua
 „ patrio solo resperſo, stratisque
 „ passim æquè misera, ac turpi concivium
 „ strage corporibus, eam sanè teterrimam
 „ faciem haudquam sanare, aut ex parte
 „ lenire impressum reipublicæ vulnus,
 „ at refricare, & incendere posse potiùs,
 „ & in alias, quæ integræ essent, reipublicæ
 „ partes extendere, quàmque rerum
 „ turbationem, & cladem res improvisa
 „ sustulerat, & quæ quiescendo, ac
 „ propè nihil agendo seipsa evanescere
 „ potuisset, ob violentum, asperumque
 „ remedium auctam in sinu, in visceribus
 „ patriæ notis cruentis incisam indelebilem
 „ permansuram. Porro autem vicerint
 „ milites, concisa plebs jaceat, visque
 „ ista populi maneat torrente sanguinis
 „ interclusa, aut extincta, cui dubium
 „ esse, illam ut durius tempestate multatam,
 „ & tanquam laniena dissectam, atque
 „ conscissam vel antiquam esse benevolentiam
 „ erga Principem exutum, qua potissimum
 „ nixa præpotentem adversus Regem, &
 „ Lusitanum sanguinem anhelantem
 „ adhuc sterat Lusitania, & qua, ut
 „ afflicta res erant, hostilisque victor,
 „ propinquus, minitabundus, exercitus,
 „ hoc tempore maximè indignisset. Cæterum
 „ hos inter milites cohibendo populo
 „ destinatos, cum externos in numero,
 „ & viribus superent Lusitani, id etiam,
 „ si vis applicetur, terroris adjungi,
 „ ne major scilicet militum pars
 „ incipiente certamine fugiat, vel ad
 „ populum transeat, vel polluere fortè
 „ manus abhorrens in notos plerosque
 „ concives, ac necessarios suos, adeò
 „ lentè, ac remissè se conferat arma,
 „ ut gens vilissima victrix, & tumore
 „ victoriæ, & suo quoque impetu
 „ concitior tandem

in Principem insolescat, ac faviat,
 „ quippè qui civili sanguini non perceptit
 „ exteròsque cruore domestico imbuere
 „ minimè horruerit, eumdemque propterea
 „ in suis signis, in suis militibus superatum
 „ despiciant, & odio habeant, quàm ad
 „ amentiam, etsi maximè tunc furibundus,
 „ adhuc se populus non projecerat, salvæque
 „ Principis majestatis, ac regii nominis
 „ reverentia, spem aliquando fore, ut sua
 „ ipse sponte, vel conscientia remorsus,
 „ vel incurſibus lassus, vel suo tandem
 „ revolutus ingenio ad officium rediret,
 „ ad integram mentem. Porro cunctanter
 „ procederetur, ac simul observaretur,
 „ quem irarum fortuna terminum
 „ jactatis civibus posuisset, an illæ
 „ spretæ, nec laceſsitæ fenescant, an
 „ protinùs occidant, an vires aliquando
 „ remittant, an furere perseverent, quò
 „ strenua, & extrema per arma, per vim
 „ infringendi medela tumultus, non, nisi
 „ premat necessitas, apponatur. Postremò,
 „ si quid in re conjecturis percipere liceat,
 „ in hunc modum ratiocinari. Id civilis
 „ incendii, quò magis rabidum, turbulentumque
 „ eò per se citius oppressum, ac
 „ faciliùs extinctum iri, quod initium,
 „ & causa seditionis inania, atque
 „ frivola essent, & populari duntaxat
 „ inscitia, atque errore provecta, Eboræ
 „ nempe urbis amissio, non hostium
 „ quidem virtute, sed re improvisa,
 „ virium inopia, murrumque suorum
 „ debilitate collapsæ, & prævalida
 „ quamvis fatisque munita civitas fuerit,
 „ quis martem incertum, fortunæque
 „ in bello insolentias, ac vices sit
 „ habiturus in potestate? Civiles
 „ discordias, intestinasque pestes aut
 „ ex onere tributorum, aut Tyranni
 „ sceleribus excitatas mortaliùs favire,
 „ atque ardere, nec unquam esse
 „ illas cessare solitas priusquam
 „ Tyrannum everſum, aut subla-

„ ta tributa viderint, cum unguis, &
 „ nervos, & robur ista seditio habeat,
 „ & nisi causa, quae valida est, aufera-
 „ tur, perseveret effectus. Hanc au-
 „ tem plebis commotionem, & homi-
 „ num contumaciam firmitatis, ac per-
 „ tinaciae multo minus in se habituram
 „ esse videri, quia fortuita, quia nimia,
 „ quia iniqua, quia nec causa, nec fun-
 „ damentum esset quo tanta moles se
 „ sustentaret; si secus res cesserit promp-
 „ tos adesse milites, qui recentes, op-
 „ timè instructi, & temerarios adver-
 „ sus impetus pervicaces suis incurfi-
 „ bus resolutos, & erroribus lassos ci-
 „ ves opportunè coercerent, nec inep-
 „ tam, vel otiosam porro futuram pa-
 „ rati militis diligentiam. Haec ut me-
 „ dia in confesso sententia praevaluit, sci-
 „ licet; ut pro cursu, exituque furoris
 „ sui illa plebis tumultuatio, aut dissi-
 „ mulata clementer esset, aut severissi-
 „ mè vindicata. Populus verò postquam
 „ ea turbulenta concursione totam ur-
 „ bem miscuerat, & circumierat jam
 „ longa volutatione jactatus, praedictaque
 „ congestis, ac simul injuriis, & clamori-
 „ bus fessus Regiam denique attingit.
 „ Elanguere tum ibi ferocia populi visa
 „ est: queruli tamen intemperanter, ii-
 „ demque superbe supplices homines
 „ minas, lachrimas, voces cum preci-
 „ bus confundebant, tanquam ipsi à
 „ magistratibus conculcati, à regis mi-
 „ nistris oppressi ad Principem provo-
 „ carent, & sua ibi jura repeterent; si-
 „ mul Duces seditionis, qui per omne
 „ flagitium, atque licentiam adhuc sibi
 „ profus obnoxiam raptaverant plebem,
 „ territos nunc veneratione, ac dignita-
 „ te loci jam spes animusque defecerat,
 „ caeperatque subinde peccati comes ti-
 „ mor obrepere. Haec læti intuentes,
 „ qui consilia periculis, tumultusque mo-
 „ menta proceres metiebantur, monent
 „ Bregantium, ut se palam spectandum
 „ populo præbeat, poterat enim arcana

quædam aspectui Principis insita vis,
 vel clementiae apud cives concepta
 spes, posito metu, sive illa tandem ex-
 cussa per pudorem audacia, qui com-
 poni sua sponte caeperant, seditionis
 omnino sternere fluctus. Ea propter
 Bregantius in Regiae fenestra conspi-
 cuus, & frontem, vultumque induens
 blandimento populi accommodatum
 laudavit studium, & fidem reipubli-
 cae amore provecæ plebis, adjecitque
 ne tristarentur, neu demitterent ani-
 mos, sibi nuper à Sancio Emanuèle
 rescriptum esse, jam inter Eboræ mu-
 ros, qui antea obsidebat, obsessum,
 strictumque teneri hostem fame ibi,
 vel gladio celeriter periturum. Haec
 sanè vox, seu visi Principis verecun-
 dia, seu volubile plebis ingenium, seu
 impetus ille tandem perinde violentus,
 ac fluidus adhuc flagrantem seditionem
 extinxit, statimque in sua quisque te-
 cta dilapsus, & alius in alium criminis
 culpam rejiciens mirabatur, quereba-
 turque quod seditiosè, quod stultè fe-
 cerat, quasi ipse non praestitisset; nec
 ea de re postea, vel auctoribus ejus pa-
 lam, aut jure quidquam quaesitum est.
 Popularis tumultus signiferi tantum,
 auctoresque seditionis paulò post de-
 latorum calumniis, atque ambagibus
 traditi aliorum obtentu criminum per
 certa intervalla hujus sceleris poenas
 dedere.

Inter hæc quæ Ulisippone mota,
 statimque pacata sunt, Joannes Au-
 striacus victam jam Eboram munie-
 bat, jussu ejus moenibus restauratis,
 Antonianoque munimine jam perfe-
 cto, multisque rebus diligenter provi-
 sis quæ in meliorem undique formam
 imbecillimam urbem redegerant. Sed
 caeperat tandem in ejus auctores sus-
 cepti negotii temeritas ruere, insipien-
 terque petita arere victoriae laurea, fru-
 ctusque marcescere; quippe jam com-
 meatus inopia Castellensis exercitus la-
 borabat,

borabat, quo affluere tunc oportebat
 ut urbi sufficeret, & urbis praesidio, &
 militaribus copiis. Exiguus quidem
 erat in urbe, quem secum portaverat
 miles, idem jam propè commeatum
 absumperat; unde per circuitum ex-
 quiretur, modus eo tempore non
 suppetebat. Vias enim, & tramites
 quosque viarum passim infessos cum
 intensa custodia tenebat Sancius, simul
 à fronte ipse, & acie adversus aciem
 oppositus stabat seu pugnam cum ho-
 stibus initurus, seu commeatu inter-
 cepturus. Inter has rerum, & animi
 angustias Austriacus advocato consilio
 planè ipse æstuans, curisque jactatus à
 Ducibus requirebat. Abeundum ne ab
 Eboræ sibi foret? & urbe deleta, an
 servata? & utrum acies, & arma ulti-
 mumque belli discrimen probabilis
 fuissent his difficultatibus exitum in-
 ventura, si praelio statim cum Lusitano
 decerneretur: priusquam verò de ipsa
 re Duces in congressu deliberarent, re-
 citatae Regis Catholici litterae sunt, se-
 verè præcipientis, ut Eboræ cives, &
 alii quicumque in posterum Lusitani
 ad Regis obedientiam, & fidem rever-
 si fuissent, clementer, ac leniter tracta-
 rentur, nè præteritus error, lapsus-
 que communis ignominiae, vel fraudi
 resipiscens esset. Ad hæc ubi pri-
 mum cum Lusitanis daretur occasio
 ultimæ pugnae periculum fieret, alte-
 rum enim apertissimum esset tenere de-
 ditos in officio, propensos non alie-
 nare, aut fortè obsistentes allicere, usui
 autem alterum, atque gloriae quod ef-
 fugere praelium plus Lusitanis, qui in-
 tegrum regnum, quam Castellensibus
 qui unicum aciem ac si ea cecidisset,
 haud difficilè reparandam in con-
 flictus discrimen conjicerent, expedi-
 ret. Hæc regia mandata erant, quibus
 auditis tres subinde sententiae prolatae
 sunt. Didacus Cavallerus magister e-
 quitum pro prima sententia sustinuit,

Solo æquandam esse protinus Ebo-
 ram urbem, & igne, ac cineribus
 obruendam, ut à Castella nimis re-
 motam, ut propugnata difficilem,
 ut eam stantem, relictoque sibi ne-
 cessario praesidio fultam cum ejusdem
 etiam periculo reliquas copias ener-
 vaturam, ut id tandem hostibus tol-
 leretur, quod facultas ob rerum an-
 gustias non esset Castellensium do-
 minio adjungi; secus verò ex tanta
 pecunia, & cruoris effusione quid
 irritus nisi labor, & probra militia, &
 commune detrimentum, ac dede-
 cus peteretur? His Cavallerus ad-
 debat, quod lenitas fortè non pos-
 set ab Lusitanis exprimerè, id quo-
 que facilius incussum ex urbis exci-
 dio terrorem affecuturum, cum pla-
 nè altius metus, quam amor inhæ-
 reat humanis pectoribus fixus, con-
 stantiusque metuere homines, quam
 reddere gratiam pravitate naturæ
 sciant. Postremò, cum duæ pateant
 omnino viæ, quæ ad humanos fle-
 ctendos animos ducant, terroris sci-
 licet, & amoris, hac modò benevo-
 lentia, cum nolit, aut nesciat Lusi-
 tanius diligere Castellensem, in Ebo-
 ræ causa interclusa, altera metus in-
 stituatur. Quæ verò huic contrariae
 sententiae producuntur difficultates,
 vincula nempe Regis imperii, &
 contumaciae crimen, jure illa quidem
 vi praesentis necessitatis abrumpi, nisi
 studentibus in hoc rerum ordine
 Ducibus extremi periculi faucibus
 has regias eripere copias, rectè quis
 refragatus fuerit, cum dixerit, obsta-
 re mandata Regis. Verum ut nimis
 hæc dura, ac truculenta specie tum ad-
 versa præcepto Regis communi con-
 sensu Didaci opinio rejecta est. Alte-
 ra, cui & Austriacus favebat, asseruit,
 ut praesidiis firmata urbe, signa cum
 hoste quam citò collatum procederet
 acies. Sed nec priori minus aspera fa-

ctu, eventūque funesta sententia huiusmodi videatur, multisque partibus vitiosa, quippe quæ nec satis Eboram tutaretur in ancipiti fide relictam, ac præsidio, cum excutere se voluisset, superiorem, & ampliùs Castellæ exercitum diminueret, qua tempestate, cunctis collectis viribus, opus esset, truci prælio, quod impendebat, omninò se comparare. Hanc tamen ipsam opinionem ut coherentem mandato Catholici Regis, Joannisque iudicio planè concordem vehementer, & palàm refellere nullus est ausus præter Ducem Sangermanensem, qui utramque sententiam his argumentis labebat, factavit. Maneret Eboræ exercitus Castellensis, exactisque civibus urbe, frumenta, quæ intus seposita civibus erant, in usum militum converterentur, illa enim, & quæ circa obeundo poterat equitatus alimenta colligere, & qui asservatus supererat militi commeatus verisimile quidem esse multis diebus militibus suffectura. Nec porro istam civium expulsionem sancitum jus belli, aut pacta utrinque priùs constituta rescindere posse, cum id ad tempus, & laxamento quoque civibus esset, ne intus scilicet fame, ne acerrimo obsidio conficerentur, quamquam & belli, pacisque conventiones omnes sua ipso jure necessitas abrogaret. Interim auxilia Castellæ superventura, quæ nec incerta, nec fera profecto futura censenda essent; dum Catholico Regi constiterit, terrarum tantum hostilium, tot arcium opposita obstacula ejus exercitum prætervectum, esse Eboram captam, Ulisipponem tumultuantem, regnum factionibus scissum, plena omnia turbarum, plena confusionis, & metus esse, ac si paululùm adniteretur, jam debellatum fore, sin minùs ejus etiam exercitum ferro sternentem,

dum esse, aut famis moribus lacrandum. Ex adverso si inde abeat exercitus, & munita quoque præsidio suæ fidei, suo propè arbitrio Eboram relinquatur, cum fanè, nec parum vetus ipsam extimulet in Castellam quasi ingenitum odium, recens; atque violenter recalcitrantis in modum illi impositum jugum, propinquitas exercitus Lusitani, Castellensis absentia, mira omnium Lusitanorum pro se, & adversus Castellenses homines animorum consensus, quid pro urbe tuenda, pro salvando præsidio spei reliquum affuturum? Scilicet consultatione, aut obsidionis ferendæ mora, aut quæsito fortalsè colore Eboresibus opus fuerit, ut Castellensium præsidium opprimant, Lusitanos statim recipiant, atque ex prodicione sibi triumphus, turpisque laurea constituatur. Hæc ex urbe deserta pericula; nec porro minora eadem complecti pericula copias, si eo tempore intempestivo signa conferre cum hostibus vellent. Etenim Lusitanus pro patria, & in patrii soli recessu, majori fortalsè militum numero, & cum majori quidem peritia locorum, nec inter commeatus angustias, & animi angorem venturus ad pugnam esset. At si Catholici Regis exercitus declinando, differendoque pugnam Eboræ cunctaretur, frænum ibi futurum meditata perfidiæ civium, receptæ sustentaculum urbis, ac si protrahi rem contigisset, fore fortassis interitum exercitus Lusitani, qui cum ex præsidiis, arcibusque nudatis magna ex parte compositus esset quando Eboram obsidisset, necessitas, tadium, obsidionis prolixæ vitium, & pariter solis æstus eo tempore, eo torrido loco, ac propè pestifero sensim illum exinanirent, ac perderent, dum interim regius ad Eboræ umbraculum consedisset, & magna,

na,

na, atque certa ex Castella propè diem ventura subsidia expectaret. Cæterum jussu Regis usui esse, ac tempori aptanda, ac si res ita posceret, corrigenda. Hæc Sangermani Ducis sententia quamvis in re omninò aspera minùs periculosa, Joannis tamen arbitrio rejecta est. Omnia enim ipse in re circumspiciens difficultatibus obvoluta, præruptisque consilia casibus regi, id velut minùs formidolosum, seu minùs etiam, quamquam fortuna obstitisset, reprehendendum arripere existimavit, quod Regis Hispanique Senatus iudicio comprobatum, iustumque cum illo simul errare, vel collimare dedisset.

Hoc incerto consilio præliandi certus eo tempore Austriacus, ac si alex fortuna affuisset cum iisdem victricibus copiis ad Castellam regrediendi, optabat etiam juxta Eboræ situm, quò tutior esset illi receptus, præstoque certamini foret destinatus urbis præsidio miles, nec inter obliqua viarum sibi quæ profus ignota deprehensus manus cum hoste conferere. Igitur post dierum quindecim moram, paucis relictis urbis murorum custodiæ militibus, inde copias Joannes ad dimicationem instructas movit. Aberat hostis ad leucæ dimidium, validisque munitionibus Odigebensem ripam infederat. Fluvius in medio exiguas agebat undas, at variis ipse flexibus tortus longo spatio palustris erat, soloque cænoso, atque lubrico gradientium vestigia fallebat. Ad hujus fluvii denique ripam suo animo præliaturus cum omnibus copiis Austriacus accessit, posse inde ratus per septendecim belli tormenta, quæ edito in loco ad summovendos ab amnis ambitu hostes constitui jusserat, sibi transitum explicare, aut si vera, quam Sancius jactabat, prælii cupido esset, æquum sibi ad dimicandum cum illo locum,

sine quo votum irritum cecidisset, minimè negaturum. At Sancio, cui & locus amicus, & agrorum libertas erat, & commeatus abundè, atque ideò suo arbitrio ineundi, extrahendique certaminis copia, priusquam extremam cum hoste susciperet pugnam, consilium infederat, cum depascentis lassitudine famis tum crebris assultibus, & ambitu armorum sic fatigare, atque atterere Castellenses, aut loco opportuno semel excipere, ut cum ultimâ pugna esset, parvulo impendio jam prælibata victoria staret. Castellensis itaque acies ad fluminis ripam applicata, postquam videt ab altera parte Lusitanum undique circumfusum, in margine hærentem, trajectumque constanter prohibere paratum, simul dispersa belli tormenta, quæ ineptè locata fuerant, intra pauca vestigia positos socios, hostesque sine ullo discrimine sternere, spe falsa, locique insolentia deterrita substitit, mox aliquantulum retrocedens juxta marginem castra posuit. Extra belli tormenti jactum alius ab alio distabat exercitus, Castellensemque ibidem manentem, cum meridie castra locasset, caligo noctis oppressit. Tunc ignes utrinque succensit, parique aspectu, ac fulgore micantes, sæpiusque excussa tormenta belli, militumque clamores utrosque per integram noctem intentos, & alacres tenuere. Ubi illuxit, Austriacus equo ipse vectus ad pugnam milites instruit, binas, & latas in orbem alas extendit equite simul, ac pedite communitas, subsidiis latera firmat, mediam ipse cum selectis equitibus occupat aciem. Hoc ordine instructus vi, & impetu armorum ab undis, à lubrico vado, ab hostium occursum fluminis transitum extorturus pergebat. Stabat altera ex parte, qua fluvius intererat, hostis pugnae similiter comparatus, spe tamen in meliùs afflante, animo quidem erectior,

erectior, locique fiducia subnixus. Agmina prima concurrunt, hinc enim, & inde sclopetarii, hastatique ita locati erant, ut eminens etiam mortales inciderent ictus, ductoque per partes & tumultuariè, vagèque conflictus initio, supremum illud fore certamen, quo planè fortuna decerneret, apparebat, tantus effusus utrinque sanguis, tantoque ardore solutè per turmas propè ripam, in medio alvei, inter fluctus gradiendo, regrediendoque concursus est. Verumtamen duæ, atque ipsæ asperrimæ res conditione multò deteriore ad pugnam Castellæ militum faciebant, quod implicitus, atque confusus incerto, labilisque vestigio pro fluminis transitu dimicaret, & quod belli tormenta hostium propter artem, locique situm commodius, quàm Castellensium collineata, illinc hominum, equorum, sarcinarumque labefactarum stragem ingentem ederent, inter quos tormenti forte pila transfixus cecidit etiam primariæ notæ Tribunus militum Consalvus Corduba frater Sueslani Ducis, ingentis spei juvenis, præclaræque, ipse magni Ducis Consalvi soboles. Mollis præterea, fluxa, atque undique instabilis erat humus circumstagnantibus aquis, viaque præcipiti, ac lubrica viros passim equosque volvens, ut vix emeris fluctibus pes in limum se statim palustrem immergeret, quæ omnia profectò in Castellensium perniciem cum loco simul, & hostibus colluctantium, horumque fiduciam, & commoda cesserant. Hæc ubique inaccessa, implicata, cruenta conspicatus Austriacus, cum ampliùs intenti temeritas transitus certam jam videretur illatura militibus cladem, neque tutò ibi consistere, neque progredi loci asperitas pateretur, viam retrò repetere milites iussit, multis inter fluminis undas vulneratis, aut cæsis, nonnullis etiam in palustribus locis, quia se-

rò inde emerferant, interfectis; rediitque compositè, ac lentè cedendo in planitiem Eboræ militem haud quidem multum eo sinistro primoque successu pavidum, cum laudem virtutis hosti loci opportunitas sustulisset. In tutum recepta faciliter acie; Joannes, cui & hostium perfunctoriè libatæ vires nova, sibi que ignota Lusitanæ argumenta virtutis indiderant, & quem captæ infeliciter pugnae pro summa rerum omen infaultum, volventisque retrò fortunæ suspicio, metusque tergerat, mutato cum rebus consilio statuit Eboram urbem munire præsidii, ire inde statim Castellam versus, avertere gressus ab hostibus, quantum per fugæ dissimulationem liceret, sospesque cum acie in Castellam revertis inde opportunius de Eboresi tutela curare. Tuenda igitur Eboræ Austriacus Franciscum Gartinarum Comitem Sartirane cum tribus mille peditibus, equitibusque sexcentis imposuit, cum hoc divisò deinde, qui sibi supererat, comiteatu, deductisque secum militibus Lusitanis, quos deditiois jure trahebat, sarcinisque raptim collectis, cum omnibus copiis celeriter instituit, per avia, atque aspera collium milites ducens, ne prælii copiam hostibus faceret. Primus itineris dies expeditus, atque omninò pacatus Castellensibus fluxit. Sancius enim Emanuel consilii Joannis ignarus viæ cum exercitu multum præcesserat ut locum certamini quæreret salebrosus, aut scrobibus inæqualem, ubi impeditus sive intrastabilis equitatus, cujus robore, & copia tunc Castellensis videbatur invictus, usui quàm minimè foret. Fuere nec pauci, qui tunc suadere niterentur Austriaco, ut relictis statim militibus ad reliquam noctem exercitus iter acceleraret, ne præliari fortasè postea cogeretur invitus, viribus diminutus, & captivorum, quos secum trahebat, ag-

minibus

minibus implicatus. Rectè hos sentire, & cum habitu rerum moderari sententiam Duces, Austriacus non ignorabat. At fugientis speciem, manifestique timoris indicia, ut nominis labem, ac publicum dedecus metuebat; pressò tamen animi sensu, atque alia conflictata causa, languere respondit eo tempore militem tortuoso, atque aspero itinere fessum, magnisque caloribus resolutum, ac si manè fortasè, cum prævia, & incerta hostis vestigia essent, pugnandum foret, planè torpidum, enervemque contra hostem recentem, & integrum concursurum, utilius idcirco videri sibi nocturnam illam omninò quietem lassitudine, æstique fractis corporibus tribui, quò illa prælio vegetiora, cum se forsitan obtulisset, occurrerent; sic vera ignominia, quam metuebat, præterita causa, aliam ex utilitate publica fictâ supposuit more eorum insulso, qui, ut non nihil de tractionis, aut stulti, vanique rumoris auram effugiant, spe tandem falsi, aut mala inter mala secernere nescientes sæpè in deterius impingunt. Ea itaque citra molestiam, & animi curam elapsa nocte; diluculo iter Joanni festinatius expedienti nunciant exploratores propè esse hostes collium altitudine tectos, viaque inaspecta cursum appropèrantes. Neque locus, neque animus erat Joanni, vi, sive artibus uteretur illudere hostem, & cum exercitu præterlabi. Quippè nullis tunc Lusitanus militiæ irretitus impedimentis circumagere se quoque vellet, flectere iter, atque intendere cursum facillimè potuisset.

At Castellensem præter molestam captivorum custodiam, & plaustrorum impedimenta gravabat etiam Ducis aulicus apparatus, proluxa ornamenta, cultusque regius, nec armis exclusus. Proinde cum pugnae periculum in hostis arbitrio esset, quod pro tempore sibi, & rerum habitu licuit, Joannes

impigrè intendit. Dorsum editi valdè collis, cum non longè esse hostem animadvertit, occupaverat Castellensis: super eundem collem continuoque altitudinis tractu altiores, binique colles Pyramidum specie sublatis in via illa, quæ fert Estremotium, assurgunt, quorum radices in planitiem, sed inæqualem, atque anfractibus interruptam effundebantur. Hos binos colles relicto què primo ceperat, loco Joannes quòd ibi forma castrorum, aut exercitus dispositio adjuvante natura insuperabilis apparebat, antecapere statuit; fortè autem accidit, ut quem sua spontè Joannes superioris spe capiendi deserre locum statuerat, eodem tempore Lusitanus hostis consilii nescius illum ipsum arripere locum, atque in ejus contentione universam armorum propè fortunam in discrimen adducere constituerat. Igitur Sancius cum equitibus prætervectus peditum manibus communitis in latus, & Castellensis extremam aciem incurrit, cujus pars equestris planitiem, pedestris verò collis ascensum, & jugum infederat. Strenuè irruentium, & ut primo animorum calore fit, incumbentium excepit fortiter imperum Didacus Cavallerus cum selectis equitum turmis in hostium frontem obversus: varia deinde, ac multiplex pugna, quæ ultima, aut prima tantum ejusdem exercitus latera lacerabat, commissa est, modò spes, modò metus sævo illo fortuna joco utrisque partibus alternante. Mutuis hujusmodi incurfibus primò intensus, inde laxiùs admotis, & leviorum quoque momento certaminum currentis diei jam propè dimidium extractum erat, nec dum, quemadmodum obstinatiùs contenderat Lusitanus, aut loco potuerat movere hostem, aut aciem quæ obstabat, refertam perumpere. Quin diutiùs concursando, dimicandoque æstivoque calore, ac labore solutus,

lutus, ac fessus curandis potius corporibus indigebat. Porro ubi videt Joannes nunc remissum, & animo viribusque languentem, ac planè frigidum minùs instare hostem, tumultumque ducere potius quàm prælium, se se paulatim recipiendo tunc celsiores duos illos colles quos priùs adire statuerat, cum peditibus occupat, sequi equitatum jubet, ipsùmque in quatuor statim agmina distributum in campo explicari, qui iniquus, & asper, ut dictum est, à collium radicibus excurrerat; colles belli tormentis firmat; militaria impedimenta in planitie post equitum terga locat. Conspicatus hæc Lusitanus illicò jugum à Joanne spontè desertum alacriter subit, eundem prætereà locum quem hostis consultò reliquerat, Lusitanus in formidinis argumentum, partemque victoriæ sibi concessum ducens clamore, plausuque concelebrat, perinde quasi non meliùs ille mutato, sed amisso loco cessisset. Itaque ex situ collis Austriaco, vana fiducia Sancio, & simul animo aucto; dum ab inedia, ac diurno labore utraque ex parte se milites recreant, virisque reficiunt tres ferme horas altera alterius adversa prospectui ibidem cunctando substitit acies; post cum provectus occideret dies, jamque Joannes à pugnae periculo aversus, elabendique minimè dubius quàm citò resumere iter approperabat, acriùs tunc Lusitanos apud Duces agitabantur, utrum eo tempore, eo loco, eo virium experimento expediret signa cum hoste conferre, rei que summam fortunæ permittere. Utraque hominum acies etsi mutuò utriusque subjecta oculis diversis in collibus stabat, convenientiùs tamen Lusitana disposita, ita pars major sub curvo latoque collis dorso tegimine latitabat, ut ipsa parum in actione, motuque perspecta exploratiùs, quæ agebat hostis, con-

templaretur. Postquam ergo Joannes viæ captæ sequendæ in animo fixus Sangermanensem Ducem præmisit ad idoneum castris parandis proxima nocte locum, simul ejus mandato captivi, equitesque custodes, & sarcinæ militares loco moveri captæ, totumque jam abscessurus in agitatione, atque motu exercitus erat, hæc Lusitanus aspiciens, dilabique & evadere tandem ut trepidum, ac fugienti similem hostem ratus ferociùs pugnam poposcit. Verumtamen animo hærens, & hæsitans Sancio in illo strepitu militari duo sanè, eaque majora, quæ à iusta pugna retraherent, considerabat momenta belli, tempus nimirum, & locum, quod jam propè labentem respiceret diem, Castellensemque tam sublimi, tam arduo sedentem in montis vertice loco, ut eò subeuntes non modò armis propellere possit inultus, sed saxis etiam obruere. Contra tamen, & rem ipsam vehementer urgendo differuit Comes Scombergius pro sua auctoritate, bellique peritia, & eo tempore incensis ad pugnam militum animis, magno consensu, plausuque dum loqueretur, auditus. Ab illius nempè Castellensis exercitus forte cum Eboræ jam amissæ, tum Lusitaniæ universæ in præsentem statum statu librandam fortunam esse. Quem si inviolatum, si victorem, & integrum suas repetere denique sedes sinerent, quamprimùm inde fiducia, & viribus auctum infestiorum profectò, & longè plus Lusitanis terribilem reversurum, utque primus adventus ejus in Lusitaniam per Eboræ lapsum hujusmodi plagam, quæ in reliqua membra contagioni simillima serperet, in regni visceribus aperuerat, jamque in suo robore stantem rem Lusitanam affixerat, quid modo jacentem ejusdem, & fortiore quoque regressum non ex-

hausturum

„hausturum fuisse? Prælio abstinere
„ut plurimum rectè posse, qui spem,
„non desperationem in consilium ad-
„hibeat, at extrema inter mala, in-
„ter gladios, & ignes, & circumple-
„xa cuncta periculis, si valeat electio,
„utcumque experiri fortunam in illo
„articulo rerum, aut minus esse pro-
„fectò malum, aut majoris compara-
„tione periculi melius. Nec adeò sa-
„nè difficilem, si non offusa certè de-
„sperat metus caligine mens, ingre-
„dientibus pugnam ostendi Lusitanis
„victoriam, cum pavorem, & fugam
„eo præcipiti cursu significet hostis,
„at metu percussis non arces, non
„edita juga, non firmiora quæcumque
„præsidia satis pro munimento esse. In
„medullis hærentem circumferre teter-
„rimum hostem, qui inter plana, atque
„abrupta, in solitudine, in acie, inter
„flores, & arma nullo boni, vel mali di-
„scrimine, quem semel ceperit, oppri-
„mat. Situm prætereà, quem totus te-
„neret hostis, ita compositum esse, ut
„pedes, qui in collis vertice stabat infra,
„atque in plano jacenti ægrè valeat,
„cum peteretur, equiti subvenire, si-
„mul, & pediti eques, sic alium ab alio
„interclusum, ac separatum minori ne-
„gotio circumveniri posse. Ex equiti-
„bus etiam eos, qui sinistrum imple-
„bant cornu, ut iniquo positos loco,
„& virgultis, ac cespite passim inciso
„inutiles quidem cum gerenda res es-
„set, futuros, nec alteri cornui, dum
„peteretur, facilè opem præstare posse.
„Super hæc plures illorum equites, qui
„prælium tam serò futurum non cre-
„didissent, temerè ultrò, vel Ducis jus-
„su dilapsos jam esse. Quid plura Nu-
„men, quod in Eboræ invasione men-
„tem hostibus abstulisset, errore quo-
„que continuo, intellectusque, ac re-
„rum omnium confusione eisdem trans-
„versos, ac propè sensibus captos agere
„Castellenses videri, ut eos ad hostium

„faturitatem, ac temeritatis pœnam
„puniret. Tunc verò Numè fortunam
„adimere, cum adimit mentè. Postre-
„mò si dimicarent, se fortè victuros,
„sin minùs, non solùm jam victos, sed
„profligatos esse. Hujus auctoritas
„Ducis, pondusque sententiæ quan-
„quam priùs restitanti, ac viribus suis
„diffidentem flexit tandem ad pugnam
„Sancium, datoque subinde militibus
„signo, ex colle repente digressa tota se
„explicuit, atque in cornua direxit acies.
„Hoc ab hostibus viso, ratio eos paulif-
„per ancipites tenuit, recta ne hoc illa
„ordine pergeret Estremotium, an di-
„micandi cum animo accederet, cum
„utrumque tunc suspicari institutum per-
„mitteret iter. At ex eo cito, & æquali
„semper incessu militum collegere peri-
„tiores, jam extremum appropinquare
„cum hoste conflictum. Tenuerat tota
„illa die suspectam ob hostis propinqui-
„tatem Joannes ad pugnam instructos
„milites, priusquam conflagrare tamen
„inciperent, hujusmodi codicillis, quos
„antèa conscribi jusserat per Duces, &
„agmina circumlatis omnes cohortatos,
„ac monitos voluit. Erecto, atque
„intrepido cum animo milites reputa-
„rent, occasionem in illa die præma-
„nibus esse, cui multos ab hinc annos
„similem ferè nunquam Hispano Im-
„perio fortuna tulisset, quippè quæ
„ipsum Ducis, & singulorum militum
„nomen, & gloriam, & inclyta gesta
„eodem erat sublatura momento, vel
„momento subversura. Simul cum
„Deus supremus belli Judex, & Arbi-
„ter sit, ut ea bene res, ac feliciter eve-
„niret, ejus potissimum imploranda,
„atque exoranda subsidia militibus es-
„se, quæ votis, sana fiducia, impavido
„animo, conscientia candore, ac jure
„maximè causæ, non degeneri metu,
„aut læso in rebus officio compararen-
„tur; prætereà si quis eo fortè animo
„sit affectus qui dedecet Hispanum

Ii Regis

„ Regisque Philippi militem , secum
 „ ipse consideret , qui formidine cap-
 „ tus , & fugæ cupidus retrò volvere,
 „ aut aliò flectere gradum cogitavif-
 „ set , quocumque tendere vellet , cum
 „ undique omnia teneret hostis , effu-
 „ so ab acie vestigio , captivitatis ludi-
 „ bria , aut tumultum inventurum. Ad
 „ extremum tria necessaria scitu , ac
 „ disciplinæ bellicæ consentanea me-
 „ moria repeterent , quod si , ut merito
 „ expectabatur , victoria Castellensi-
 „ bus arrisisset , nemo eorum solveret
 „ ordines , quamvis hostiles initio vi-
 „ disse dissipatos , ac fractos ; neque
 „ nisi clarior , ac certior , & jam ma-
 „ tura victoria fuisset , à cæde , ac vulne-
 „ ribus manus ad prædas , & spolia cap-
 „ tivóque trahendos converterentur.
 „ Tandem , qui vivum cepisset Sancium
 „ Emanuëlem Lusitani exercitus Du-
 „ cem , is sciret , super alia amplissima
 „ Regis Catholici arbitrio sibi fun-
 „ denda præmia , continuò ipsum ad
 „ gradum militiæ , ei quem tunc occu-
 „ paret , proximum extollendum. Hæc
 ad unguem expressa codicillorum sen-
 tentia erat.

Inter hæc quàm citissimè præliaturus
 Lusitanus exercitus accedebat. In binas
 partiti pergebant equites alas , qui ordo
 ordini respondebat , quo Castellensis
 eo tempore instructus obviam iturus
 aggredientibus videbatur. Itaque pri-
 mò lævum Lusitani equitatus cornu
 cum dextro Castellensium concurrat.
 Aderant hinc Lusitanis duo Generales
 equitum Duces Dionysius videlicet
 Melus , & Emanuël pariter Freirus , si-
 mul Petrus Jaquius Magallanius Castro-
 rum Præfectus , multique præclari no-
 minis Duces adhortatores iidem , ac
 vindices bellatorum suorum , idque la-
 teris pleniùs , ac firmiùs consulo referfe-
 rant hostes , illi enim oppositum Castel-
 lensium lateri erat , quod semel immi-
 nutum , aut fractum fore perfacile vi-

debatur quæsitæ victoriæ reliquum
 contracturum. Præerat huic Castellensium
 dextero cornui Jacobus Mazacanus
 Italus , implebant primas certami-
 nis partes Austriaci custodes corporis ,
 Ducisque Sangermanensis , hinc eque-
 stris roboris nervus , ac flos ex tota mi-
 litia collectus invalescebat. Ubi igitur
 tanto robore , tantisque animis præ-
 lium in primis accensum est , varia ,
 atque incerta diù ex utraque parte for-
 tuna , virtúsque pependit , nunc ce-
 dente , post Lusitano rursus instante ,
 atque eodem , quo proruperat impetu
 frequenter cum equitibus ipso reve-
 cto , impulsóque acriori donec co-
 acta ex iteratis , ac sæpè refractis incur-
 sibus ira , utriusque mox pertinaciùs ad
 pugnam incubuere. Itaque fistulas
 modò ferreas excutere , modò strin-
 gere gladios , aliàs in equos furentes
 equos impingere , his à ferocibus equis ,
 ab hominibus aliis extrusis , passim
 fremitus , clamor , fragor , & fulgor
 armorum , multiplices ictus , victo-
 res cum victis , cæsi cum cædentibus
 implicati , omnia casus , & furor ubique
 confundere. Jamque diutiùs quàm
 ira pati , vel impetus potest trux illa ,
 protracta pugna pergebat , cum inte-
 gro adhuc animo tamen , integra vi ,
 & rebus utrinque dubiis tam fugæ ple-
 ri que quàm salutis immemores aut
 cædere , aut cadere , & mori in eo-
 dem immoti vestigio , locóque per-
 severabant , cum Emanuël Freirus
 magister equitum Lusitanus paucis ab
 dextero cornu subductis equitibus ,
 aliisque fortè solutis , & obviis cur-
 sim adjunctis è fronte sublatus , & ali-
 quantulum circumvectus in hostis la-
 tus improvisus incurrit , quod cum
 protinùs dissolvisset , inde vehemen-
 tiùs prima perculit agmina , quæ ex
 Austriaci , Sangermanique Ducis con-
 flata custodiis ferociùs hucusque pugna-
 verant , & hostium impetù sustinuerant.

Ala

Ala hujus equestris Duces in hoc
 cornu eminentis erant Comes Spinardus
 Hispanus , & Sanctæ Christianæ
 Dominus Italus , hic Sangermani cus-
 todia Præfectus , ille Joannis Au-
 striaci , qui à fronte , atque latere cum
 vidissent suos milites circumventos , &
 primo quidem impetu fluctuantes ,
 mox cedentes , eorumque turbatio-
 ne , impulsúque reliquos qui adhuc
 integri steterant , fusos , viribus ipsi
 quanquam tunc enervati , quos ta-
 men in animo nervos habebant , ma-
 gnitudine spiritus intendentes suos
 milites intercurrere , minitari , ob-
 sequare , ut pavorem , ut fugam siste-
 rent , modò suos retinere , modò oc-
 currere hosti ; tandem cum omninò
 formido , quæ nedum hortamenta
 cogit , sed arma quoque præsidia sa-
 lutis abjicere , affectos animos per-
 vasisset , re desperata Duces , avidè
 sibi , & cum vitæ quoque jactura ali-
 quod belli decus petebant , quod
 jam in fugam conversa ipsorum ag-
 mina amiserant. Comes ergo Spinardus
 concitato calcaribus equo , cruen-
 tamque sibi inter hostes ferro , cursú-
 que semitam sternens in Freirus infe-
 stus , ac præceps agitur. Fit in me-
 dio inter eos singulare quasi certa-
 men , Freirus multis postremò vulneri-
 bus ictus delabatur equo , atque acie
 subductus paulò post moritur. Equo
 suffosso Spinardus , & graviter sa-
 ucus è prælio discessit. Hujus cons-
 pectum lethale repente vulnus , casú-
 que , cumque expiranti similis fervorem
 inter manus abduceretur , pavorem &
 fugam militum auxit , ejúsque præfer-
 tim agmen penitus fregit. Pari quo-
 que fortuna jactatos milites Ducis San-
 germanensis , quos regebat Sanctæ
 Christianæ Dominus , non tamen armis
 inultos fugas , seu cædes abstulit , ipsè-
 que tandem post multa virtutis experi-
 menta , eaque vulneribus insignita vi-

vus ab acie sublatus est. His agmi-
 nibus cædè cæsis , aut fufis , ac reli-
 quis passim ordinibus scissis , atque
 implicatis , cum ferè omnes primi
 compressi lateris milites trepidi fu-
 gam arriperent , sive spectarent , una
 supererat equitum ala , Francisco
 Aghiarro Duce , quæ in arcto positis
 fortè rebus , atque extremis retenta sub-
 sidiis hucusque quieverat. Serius hæc
 postea , quàm oportebat , ad sociis jam
 fractis succurrendum immissa , hinc
 incitatiùs ab hoste impellente , hinc à
 sociorum fuga , tumultu , impetúque
 raptata , atque acerrimè illisa , tot
 una incumbentium se , seque ante , re-
 tróque jactantium concursu denique
 abrepta , ac profligata momento est ;
 Francisco Aghiarro Duce , dum stren-
 nuè pugnabat , confosso. Sub hæc
 Didacus Cavallerus qui & supremi
 Castrorum Præfecti , & Magistri equi-
 tum munere gravi cum rerum milita-
 rium incommodo fungebatur , dum
 in vertice collis peditibus præsidebat ,
 misit , qui lævi equitibus cornu ad-
 huc integris imperaret , ut dextero cor-
 nu jam undique presso , ac labanti
 ultimam opem citissimè afferrent.
 Hæc tardiùs ob loci distantiam , at-
 que interposita impedimenta cum per-
 lata mandata essent , simul in medio
 via circuncisa , implicita dumis , ex-
 tricatúque sanè difficilis effecit loco ,
 ac tempore iniquo transvecti equi-
 tes , cum inire pugnam deberent ,
 corruptam ibi rem offendentes , nec
 sibi satis , nec sociis auxilio feren-
 do essent ; sparsa tunc temporis cæ-
 dum in modum jacebat humi strages
 armorum , hominum , equorumque
 & ipsa clades , cladisque funes-
 tæ reliquæ , horum , qui novi ad di-
 micandum accesserant , horrorem ocu-
 lis , formidinem animis , etiam offen-
 dicula pedibus ingerebant ; cohæren-
 tes præterea , se seque stipantes hostes ,

li 2 &

& undique circumfusi ceperant jam appropinquantes equites intercludere; qui seriùs porro convenerant equites Castellenses, afflictis hucusque rebus, cum statariam incipere pugnam ausi nequaquam essent, continuo soluti, vagique sine imperio, sine ullo ordine errantes plurimi defluxere, pauci, qui resistere velantium in morem prout occasio ferebat, aut impetus palam, aut furtim cum Lusitano congregiebantur. Fuere inter eos memoria præcipua digni Comes Boëttus Italus, Brunusque Burgundus, quorum hic alacriter pugnans equo demum excussus, ac cæsus est, ille suo, & hostium cruore satis oppletus, & lassus tandem captivus abducitur. Dum ita in planitie equestris exarserat pugna, haud minus acris, ac pertinax illa erat, quæ propè collium fastigia utriusque partis pedites exercebat. Erat tunc princeps Lusitani peditis Ductor Comes Scombergius, cui cum ad hostem nimis in alto situm aggrediendum non minori labore, quam periculo esset, & collium altitudo, & ascensus asperitas superanda, non deficere modò vires audaciæ, sed ne animus quidem audaciæ sufficere videbatur. Ex militibus tandem aut vitæ contemptione, aut gloriæ cupidine incensus, ac mutua inter se adhortatione firmatis Angli primi fuere, qui stolidè in speciem ambitiosi, aut feroces immaniter viribus scabrosi, & valde lubricum iter illud ingressi temeritatis exemplo ceteros excitarent. Subibant pecudum modo genu, ac manibus potiùs per fragosa, & abrupta, quam pedibus nixi; porro temerè subeunarium multi fallente vestigio, multi in præceps ab hostibus acti; quamplures ruina antecedentium ablati proximos quoque trahabant, visûque profectò deformis, ac miserabilis facies erat in ea volutatione

armorum hominûmque ruentium cernere plures eminentium saxorum offensione, calûsque vertigine magis, quam ictibus hostium cruentos, ac laceros, cautèque cruore stillantes, armisque disjectis undique sparsas, pauci tamen qui per aspera fortiùs enixi, seque invicem adjuvantes, sublevantèque summo labore cacumen attigerant, strenuè dum ibi pugnant, dum prælio occupatum distinent hostem, dedere, & alii ponè scandentibus locum, ut impunè succederent. Postremò tres Lusitanæ legiones incolumes, & mollioribus quoque subvectæ locis cum in verticem evassissent in æquo ibi statim explicitæ loco vehementer invadunt primam Castellensium peditum aciem, quam Agnellus Gusmanus, & Ludovicus Friasius regebant. Castellenses vix tum semel sclopiis in hostes exoneratis, nullo instante, nullo impellente, animo citiùs, quam viribus destituti, armis statim abjectis, se se impudenter in fugam præcipitant. Id porro in conceptam, ex felici hostis temeritate præter omnium opinionem jugi altitudinem præterverti, formidinem quidam auctores referunt, alii, sed verius, in casu, ac temerè emissam à Duce quodam timido vocem, esse scilicet ipsos jam ab hostibus interclusos, quibus, & ipsam, adde, quæ ita sola in exercitu erat, militiæ partem ex tyrone compositam milite, & quæ ut hostium ardorem & impetum exceptura, atque in fronte robustior, ac fortior esse debebat, tanquam ignavam, bellique rudem, terrore insolito adjecto, primis ictibus consternatam faciliùs dilapsam esse. Joannes Austriacus ubi turpem suorum, & effusam peditum fugam cernit, desilit equo, arreptam uni militum hastam accipit, infestamque adversus militum ejus pectora cuspidem dirigens clamore, precibus, minis nequicquam elaborabat sistere fugientes

gientes cum acriùs in terga pugnaret hostis, impressusque in animo pavor exanimatos urgeret. Ea quoque Castellensium militum fuga, & aliorum sine imperio, sine ordine inter socios, & hostes se volutantium militum multitudo alias extemplò acies, quam in medio Germani, & extremam quam Itali sustentabant, immiscuit, immittas subinde dissolvit, dissolutas penitus fudit, atque disjecit, eoque ruptis, disturbatisque passim ordinibus Lusitanus hostiles acies intercursando, ac remeando progressus est, ut victis cum victoribus irretitis, atque confusis, persæpè hostis hosti velut socio, & amico præcepta dederit, aliàs proprium in cuneum ad eum defendendum exceperit. Interim agmen equitum Lusitanum, pulso jam equite Castellense, aut occiso, longiori, planiorique via circumductum, jubente Sancio, in reliquam peditum aciem jam errantem, ac fractam impellitur. Terror hic ultimus res Castellenses omninò prostravit, cum prima acie in fugam effusa, reliqua perturbata, aut ejecta eos, qui in campo fortè perstiterant simul à sociis, simul ab hoste compulso, & inter prælium, & fugam, quæ nec omninò patebat anticipes, & undique circumactos hinc pedes, hinc eques Lusitanus urgeret, & alii fugam, alii vitam eriperet. Itaque ommissa denique pugna, cum omnia Castellensibus ruerent, sævissimè cædes incaluit. Dum ita exercitus cædebatur, & multa fœda ibi iræ edebantur multa crudelitatis exempla, Sangermanensis, Joannis qui jussu locum castris proximis designatum perrexit, eo strepitu armorum, tormentorumque belli fragore, quem concava montium reflexa horribilius multiplicabant, audito, confestim regressus, primò fugientium longè, latèque diffusas turmas, deinde fœdè humi str-

tam invenit Castellæ aciem, simul ipsum Austriacum inter cumulos corporum, armorumque, & ubique exultantes, insultantèque hostes extrema nequicquam audentem, gravique ibi etiam periculo implicitum seu vitæ amittendæ, seu libertatis. Hoc viso, ne insigniorem fortuna cladem tanti jactura Principis redderet, hunc diù resistantem, reluctantemque Sangermanensis ab extremo periculo abduxit; inde unà ipsi Duces cum admodum paucis, quos hostis defatigatio, aut fiducia, aut acervorum cadaverum obices interjecti residuos cædibus fecerant, Arroncium citato gradu se receperunt. Inter hæc colludente quoque fortuna, Jacobus Mazacanus, qui cum integra turma ab equestri conflictu post multa inania virtutis experimenta, in primis evaserat, plures ubi passim vagantes equites videt, permultosque cornu sinistri equites, quod laxatis statim ordinibus ex se ipso momento penè solutum, ac dissipatum fuerat, eos omnes conglomeratos, atque in orbem compositos, se se impigro Duce ad belli fortunam rursus experiendam hortatur. Volitare incompositos hostes; victoriæ superbia, ac nimia fiducia tumentes adhuc patere periculis; majora his inrer arma ludibria, nec utique rarò præstitisse fortunam. Conducere saltem, etsi ulterius sævire fortuna pergat, magis cruentam, & luctuosam victoriam hostibus facere, & quod virium, cruorisque superest reddere ferro, aut comilitonum vicem ulcisci. His verbis Castellenses instincti vertunt habenas, equosque in hostes malè ordinatos admittunt, confluunt, & alii quos fuga dispererat, exemplo perculsi, & quantum per tempus virèque licebat, certamen instaurant. Vis tamen majori statim oppressa vi, imperusque refractus est. Nam Lusitanus, in fugam im-

pulsis, aut cæsis Castellæ peditibus, fuso, fractoque equitatu, signis, bellicque tormentis abstractis, jam plena opimæque potitus ipse victoria tunc equite, ac pedite raptim collecto in se condensatus, ac strictus occurrit, mox patefacta repente acie, quia numerus affluebat, cladis reliquias circumeundo complexus, ita premendo, dimicandoque clausit, ut fuga paucis elapsis, quos fatietas cruoris, aut lassitudo tandem servavit, captivitas duxerit. Cæsi in hac pugna sunt Castellenses ad quatuor millia, plures fuere numero faucii, capti supra ter mille, inter quos altioris notæ gradusque, atque è magnatibus unus enumeratur Marchio Carpenfis, major natu Ludovici de Aro filius, ingentis spiritus juvenis, animo militaris, atque in paterna domo quæ jura dabat Imperio Politicis artibus innutritus, ac mirificè quondam cultus, qui strenuè rotando hastam hostibus circumfusus, cum non minus hostilis hausisset, quam sui dedisset cruoris, ne libertatem saluti præferret, hostis violentia qua raptus est, impedimento fuit; & Agnellus Gufmanus Tribunus militum filius Turrianae Medinae Ducis; pluris etiam Tribuni, Ducisque merito, ac genere clari, cum magna ex parte cæteri præliantes occubissent. Lusitani circiter mille perempti sunt, Ducisque eorum plerique faucii, casive pugnando fuere, farcinæ omnes; omnisque belli apparatus, item magnifica, ac regia supellex Austriaci in victoriæ prædam, ac præmium concessit. Hæc est Canalia celebris pugna ex loci nomine sic appellata, & clade Castellæ nobilis, ubi mirari profectò licet, quæ fuerit vis, atque vigor animi Lusitani in toties ea laceffita, atque obstinatiùs intenta cum hostibus pugna adversus imparem, ac sanè reformidandam, totque instructam equitibus aciem, cujus in bello

potissimum nervus afferre plerumque victoriam solet; quam arduus, quam cellus, ac turribus similis duplex infessus fuisset à Castellensibus locus, & superatus; quæ per diem ferè totum inter laboris, ac temporis æstus tracta pertinaciter pugna sit, ac nocte simul palmæque accessione dirempta, quo uno quidem propitio prælio vacillans atque hæcenus fluctuans regni diadema Bregantio penè firmatum est. Hic etiam plerique ut supra quoque tetigimus Joannem reprehendunt, quod nec pro egregii, ut latè sonabat, nomine Ducis, nec pro recta disciplina militiæ cum ingentibus copiis ultra quindecim ipse leucas hostici prætergressus, à tergo vel sponte præclusus, reliquerit Estremotium, Campomajorem, Elvum munitissimas regni arces, & quamvis ille, quod Rex innuebat, in animo voluisset, prælio uno prosperè gesto, debellatum omninò fore, id tamen non adeò iniquè, non adeò abruptè quærendum cum inextricabili propè periculo fore, in visceribus scilicet Lusitanæ, inter uncas, & ungulas hostium, in faucibus propè famis, sine certis subsidiis, sine alimenti copia, ubi omnia undique hostilia infestaque essent hærenti. Hinc Eboressem porrò victoriam inverfam, ac tam citò corruptam; hinc elatos animos hostium, sociorumque demissos; hinc postea non prælium, sed cladem quæsitam esse. Sic errore, aut inscitia Joannis Lusitanos intumuisse, frange modò insolentiam, tunde ferociam hostis, si quid animi, aut virium ex funestissima clade superest. Hos æmulorum aculeos, & morsus, vulgarisque latè querelas in hunc modum diluebat Austriacus. Eboram scilicet obsidentem Joannem spem ipsum fefellisse Castellensis ad rem apud Gades paratæ classis, quæ pro inflatis ab aula promissis in tempore adesse debebat propinquo

eidem

eidem Eboræ portui, urbem ille cum subegisset, si steteret hominibus fides, nec vana ipse expectatione deceptus esset, classis eo tempore amicæ cum recepta nuper urbe commercium, & copiis, & loco uberes com meatus, ac prompta præsidia facturum fuisse. Hanc autem amissam spem, hanc fallacem omninò fidem omnia sibi pessum dedisse. Nihilominus vera, usque trita sententia est, nervos, atque artus esse sapientiæ non temere credere, quæ ad consuetas, nimisque segnes ministrorum Hispanorum dilationes, egestatem ærarii, bellicque momenta contracta volubilent quoque fidem minuere in Austriaco debebant. Cæterum ad Arroncium cum paucis militibus vetus Austriacus reliquias ibi deleti exercitus colligebat, dum Estremotium Sancius victricibus copiis adductis humo regi cæforum corpora jusserat. Quod cum religiosè, ac more militiæ perpetraretur, eodem tempore accidit, ut Pirovani Marchionis Mediolanensis, qui Tribunus pro pugna ceciderat, homo quidam familiaris extincti corpus amici studiosius, quò ei iusta perfolveret, quæreret; oris præterea, atque habitus signa dederat, prætiùmque haud exiguum aliquibus constituerat quæsti, inventique fortassè corporis. Difficile tamen erat, in tam lata, ac referta cadaverum strage, visuumque deformium cruore, taboque fluentium similitudine, & fragmentorum humanorum acervis tum corpus, tum aliam ab alia corrupti vultus figuram discernere. Hæc ille porrò sollicitus obiens, ac sedulo circumspiciens videt tandem sibimetipsi notum defuncti Pirovani canem, qui uni cadaverum assidebat, tristisque ululatu latratus, & quasi voces, ac gemitus commiscebat. Eò statim homo canis indicio commotus accurrit, offenditque jacentis amici corpus exangue,

cujus deformitas, color, mistisque fordibus sanguis, adeò oris notas, & lineamenta confuderat, ut fallere quemlibet potuisset, nisi ipsum hærentis canis vestigium, & lugubrè ululantis sonitus proderet: ita inventum, ita redemptum amici corpus paulò post honorificè tumulat. Porro autem id ipsum dicitur animal, cum prælium arderet, Dominusque confingeret, dudum assultibus illum, unguibus, morsibus protexisse, postea jacenti, extinctoque jejunum, noctem diemque astitisse, confususque dolore ululatibus propemodum deflevisse, tandem vigilia, atque inedia consumptum expiravisse. Cujus rei monumentum nec leve nos, nec inutile sanè duximus ob jam supra modum vulgaris humanæ ingrati tudinis improprium. Cum igitur ita sepulta cæforum corpora essent, captivi subinde, suo cuique pro merito, & gradu honore, cultuque reddito longo ordine Ulisipponem trahuntur, qui ne ab infesto, concitatoque fortassè populo in exosa nationis ludibrium, & odium convicio, aut manibus læderentur, nocte intempesta Ulisipponem inducti sunt; nam profli-gati, dissipatique exercitus Castellensis, cum pridè advenisset Ulisipponem nuncius, ut ea ipsa qua ad iram mobilitate, atque ardore, etiam ad gaudium incensus plerumque rapitur populus, præ nimia effusa repente lætitia, cum deletos audisset hostes, is rursus, & frequens, nimisque commotus, atque hilariter turbulentus circumlatus per urbem est, postquam totam tandem emensam clamore, & cursibus urbem sub Antistitis ædibus constitit. Ibi solutis dum gestibus, sibilis, atque horrifonis vocibus populus obstrepebat, huic ille duo millia nummum ex fenestra projiciens: Accipite, inquit, amici, quod mihi residuum ex recenti rapina fecistis; cum sci-

Ii 4 licet

licet plebs ob iram Eboræ amissæ, ut supra narravimus, domum ejus vastaverat.

His constitutis in urbe principe rebus, Bregantius ad auferendam Eboram hostibus tunc maximè industriam, & animum contulit, cum scilicet ob cladem recentem viribus, animoque concussum torpere putabat hostem, simul alacrem Lusitanum secundum fortunæ propitiæ cursum spes, & animos extendisse, nec dum assuetudine, aut simulatis illecebris, quibus uti poterat hostis, veterem in Castellenses invidiam brevi pro tempore civitatem diminuisse. Nihil propterea cunctandum ratus, cohortes, quas ad populi franos, Cantagnedæ Comite Duce collegerat, jam illo intestino secluso metu præcepit, cum Sancii copiis quam citò conjunctas ire ad Eboram oppugnandam, ibique duos summos Duces, exercitu protinùs aucto, rem maximè urgere. Itaque statim urbis obsidio processit. Jacti, sed sparsim aggeres sunt, obsidionales accessus ducti, tormentorum plures in orbem erectæ sedes, mœnium ruinæ, irruptiones, cuniculi, omnia belli applicita exitia, pestesque sunt. Meliori tamen consilio temperatoque animorum ardore cum disciplina, quam Lusitani primùm auferant, Regis Philippi milites, qui Itali erant plerique Eboram defendebant. Nam Comitem Sartiranae, cujus potissimum oneris erat circumfessa tutela urbis, cæterosque commilitones longa hujusmodi schola militiæ, ac modus præcipuè obsidendi, atque obsessa tutandi oppida apud Insubres erudierat. Prius itaque Comes suspiciosos, atque inutiles homines, ubi primùm obsidio patuit, Eboram exegit; primos quidem, ne arma illi, cum in re dura, atque turbida licuisset, in externos verterent, reliquos vero, ne infructuosè alimenta consume-

rent, quorum inopia laborabatur; omnia deinde esculenta, omnemque rem frumentariam ex privato paratam, atque congestam publico addixit, ita ille curans, ut rata pro parte quotidie cibaria singulis dividendo, his nec omninò quisquam deficeret, nec afflueret. Vetuit præterea comestationum, collusorum, sodalitatum sacrum cætus, & solemnium etiam dierum concursum, & pompam, quominus furo, obtentumque rerum sacrarum, aut animi relaxandi circularum occasiones, partiumque in occulto semina foverentur; aliaque multa similiter, quæ in fidei ancipitis civitate provisu digna censebat, effecit; eo tempore tamen ignarus, quem regio exercitui fortuna exitum statuisset. Frequentibus etiam, & validis ab Eboram urbe impressionibus factis cum magno passim illato tumultu Comes, & rerum, hominumque ruina milites Lusitanos, atque oppugnationis artifices affligebat; non ibi militibus Dux, nec Duci milites deerant; vis consiliumque vigeat; temeritas aberat. Inter hæc Sancius Emanuel quædam litteras interceptit clam à Duce Sangermanensi ad Sartiranæ Comitem missas, quarum exemplar est. *Regias paulò ante copias circa Estremotium à Lusitano fractas, quos tamen fuga, aut prælii fortuna, quorum plurimi essent, superstites cladi fecisset, cum illis conjunctos, qui eo tempore cursum, magnoque numero legebantur, conficere citius exercitum posse, qui copiosis, promptisque subsidiis in Eboræ lite jam partam victoriam hostibus funestaret; ne ergo deficeret animo eo belli casu concussus, quem sæpè reciprocare tam varia, atque fallax inter arma fortuna solet. Se prælio quidem non bello victos, nec sarcindas, aut cumulandas pro mille exercitiibus opes deesse Catholico Regi, nec una, levique clade Hispania fundum exhaustum esse.* Litterarum hic sensus erat, ut nempe aliquan-

aliquandiu certa quanquam urbis editio prolataretur. Adeò fluxæ, atque incertæ res bellicæ habentur, ut inter æstus, & fluctus deperditæ propè rei vel momentum captare temporis usui esse fortasse possit. Hujusmodi epistola primùm à Sancio, & Cantagnedæ Comite visa, ac diligenter excussa Ducibus dubium injecit expediret necne, quos deprehenderant codicillos cum notitia deleti exercitus ad Sartiranæ Comitem reddi, an potius deserere ipsum illa cura planè solutum, & animo vacuum, atque in rerum suarum caligine perperam consulentem. Hinc scientia cladis acceptæ spes, & animos videbatur esse repente Italicis abjectura, signiorisque deinceps factura Duces ad urbis defensionem, hinc autem incertitia, quippe quæ validi proximique subsidii inanem pasceret hostibus spem, eos minus deinde ad tutelam solertes, ac providos præstitura milites videbatur, quò cruori, quæsitisque sæpè periculis parcerent, & hominum alimentis, quemadmodum accuratius caveri pro diuturna urbis obsidione, productoque subsidio solet: successus ignaros inanem illos fiducia, contemptusque periculorum, gnaros cum sollicitudine metus cepisset, at facilius profectò esse perdere omnia imprudentia, quam prudentiam cum indigentia rerum omnium in arcto positam frangi. His in consilio agitatis, Impertendam hanc esse confestim Sartiranensi notitiam Sancius, suppressendam Cantagnedæ Comes censebat; uterque postremò altercationibus lassus magis, quam victus mediam sententiam amplectitur, convenitque inter eos, ut moneretur de exercitus clade Comes Sartiranensis, at aliquantò ferius, quando ille scilicet, qui temporis cursus, qui fuisset exitus rerum ignarus extracto per errorem obsidio multum haussisset pugnando mi-

litum, multum tempus terendo cibariorum, ac desperatio tandem proximi auxilii cum certa rerum inopia copularetur. His stabilitis, inter hæc novus Eboræ Governator, cum dies, noctesque jam provocantes, jam sese defendentes certamini semper intentos, succedentesque per vices omnes milites tenuisset, iisdem sæpius erumpentibus urbe, cum in meliori quamquam fortuna attrita paulatim quotidie tamen defluerent copiæ, simul quæ urbi impendebant, cum per vim occupata crenobia essent, crebrisque tormentorum ruinis jam lacera mœnia fatiscerent, undecimo tandem ab Eboram obsessa, atque oppugnata die Lusitani permissione priorem arte retentam, & insuper aliam hujusmodi exempli missam accepit Austriaci nomine epistolam. *Præscriptas ab ipso pro ea circumfessa civitate suppetias ob cladem recentem acceptam, incurrentesque improvisò difficultates, diutius, quam antea crediderat, protrahi; quando igitur ille ita afflictæ jam Eboræ non valeret, vel strenuo præsidio consuleret.* Attonito similis legit has litteras Comes Sartiranensis, & repentino, gravique dolore perculsus, ubi secum ipse revolvit, Castellæ exercitum cæsum, nec alium certè tam citò futurum in promptu, qui illi æqualis, ac viribus integer Lusitanis jam nervis, & animo auctis opponeretur, seque intus esurie, foris armorum ictibus premi, circumfusum præterea solo undique hostili, armis obseptum in planè suspecta, vel urbe potius infida, neque arte ipsa, neque natura satis munita, & mœnibus insuper quassa, multisque in locis ruinarum accessibus pervia, ad extremum juxta mentem Austriaci, quò bonum saltem præsidium non interiret, néve consilium quod summi Ducis auctoritas, ac ferrea ipsa necessitas subjecisset in communem perniciem aspernaretur cum

Sancio

Sancio Emanuèle, & Cantagnedæ Comite urbis deditionem pactus hisce legibus est. Armis instructi, ornatique abirent Eboræ hostes, in Lusitania tamen commoraturi donec decurreret ætas. Omnia præterquam arma, & quæ singuli secum transferre possent, in urbe relinquerent. Octo præterea Ducis arbitrio milites lecti, quibus inde larvatis quò ire liberè placuisset, iter fide publica patuit. In hunc modum amissa, brevique deinde recepta Lusitanis Eboræ est, his proximè usis erroribus hostis, qui in adeò egregium, ac peritum armorum Ducem, & puerum militem quondam, usque ac peritia duratum exercitum cadere posse minimè videbantur, nisi etiam errare aliquando, labique propè ipsa irata, atque adversa fortuna cogat.

Joannes Austriacus collectis ex fuga, cladisque naufragio militibus cum nec satis adesse sibi præsidii cognosceret quo lapsuræ jam Eboræ subveniret, acriorque eundem insuper cura repungeret, suæ existimationis, famæque refarciendæ, quam ab utriusque infortunii vulnere læsam noverat, in hoc æstu, animique jactatione capere furtim Elvum constituit, existimans seu nuper adeptæ victoriæ fiducia desides hostes, seu cura, & labore Eborænsis obsidionis implicitos negligentius esse cæteris provisuros. Misit igitur Didacum Cavallerum cum multis equitum, multisque peditum turmis, qui post cladem Canaliæ serò ex Galliciâ convenerant, ut rem ex sententia transigeret. Hi tenebrarum silentio Badacocio profecti, cum adhuc nox interfunderet, haud procul ab Elvo consistunt: ibi vias intercludunt, obvios etiam occidunt, aut capiunt, ne accedere ad urbem insidiarum indicium posset, deinde scalas, & arma furtiva parant, post pedetentim accedunt, aliis cum silentio præmissis, aliis

retrò expectantibus signum, quo in tempore subvenirent. Sed ea res frustra fuit. Comitibus quippe Sabugalii, qui tum urbem regebat, sollicitudo cum omnia ubique explorata, atque attentissimè custodita teneret, jam fraudem præfererat hostium; intensius propterea ea ipsa nocte duci vigiliæ jusserat, excubantium numerum duplicem esse, ad buccinæ sonitum, ad campanarum pulsus confluere ad mœnia statim armatos cum militibus cives. Itaque hostium dum oscitantium incuria, ac negligentia freti temerè Castellenses urbis mœnibus appropinquant primò clamore vigilum perturbati, mox tormentorum contortis fulminibus icti, tandem rejecti, atque expectatione delusi Badacocium irriti reverterunt. Alia subinde nec exigui momenti clades ut perinde felices, ac infelices, ne à suo tam citò tenore desistat, mos est fortunæ, repetere ictus, partibus regiis accessit. Arroncium per arma tribus ante annis, ut diximus, Lusitanis ereptum rerum ab Austriaco in Lusitania gestarum bene primitias pro bello posuit; idque celeriter tunc munitionis inopia sublatum, quia bello inter hostes trahendo opportunissimum videbatur, impensius Joannes muniri jusserat; fraudulentò verò consilio, aut ibi fortuitò potiùs evenit, ut ignis injectus bellico pulveri, qui eo tempore multus in arce sepositus erat, mortiferam ubi pestem concepit, ruptisque saxorum claustris evomuit sua vi, suo impetu revolutus, atque retortus everteret funditus arcem; simul etiam effusum rapidè incendium, cum hærentia, & contigua quæque munimenta corripere, cuncta, quæ afflaverat, ingenti ruina, atque strage prosterneret. Sed miserabilior, atque deformior profectò fuit tum præsidii, tum oppidanorum hominum internecio quos flam-

ma perussit, aut quos per ignis impulsus rotata desuper saxa partim occiderunt, alios contuderunt, plurimos mutilarunt, quos etiam mortalis animo infixus repente confecit horror, quibusque substratis, & adhuc viventibus animam lapidum moles, & cumulus interclusit. Jacuit horribilis, altaque strages. Supra duo hominum millia eo dicuntur impetu hausta, vel graviter læsa. Cæterum eo tempore armatum si fortè se Lusitanus tantæ ruinæ celeriter ostendisset factu planè facillimum videbatur, ut boni oppidi accessione partas nuper victorias congeminaret. Is tamen salubri quodam temperamento satis hucusque quæ adversus potentiorum, virtute, aut fortuna aspirante, gesserat, habens salibus tantum jocus calamitati ejus oppidi allusit, scilicet cum propter insignem adeptam de hoste victoriam tota jam Lusitania gratulabundis, lætisque passim arderet flammis, idemque festivus iniquè fulgor ejusdem regni oppido negaretur, hoc ideò funereis pro lætis torrida saxa facibus subjecisse.

Dum ergo in hunc modum Lusitanus undique exultans, hostilis delati exercitus, Eboræque statim receptæ victoriam duplicem agitabat, alia profectò species, mentisque tumultus, ac perturbatio animorum, & quæstus aulam Catholicam occupaverant, Lusitaniam nimirum ea tempestate recuperandæ jam fractiorem illo ictu cernentem spem, graviorique sensu doloris affectam, quod ea repente spe decidisset, quam sibi ampliorem res paulò ante bellando gestæ conflaverant. Austriaco præsertim irati, infestique erant aulici ferè omnes quod longè periculosum, atque inextricabile emensus cum militibus iter armis Eboram quævisset, tam captu facilem urbem, quam brevius amissu, &

quocumque etiam fortuna inclinasset, tanti laboris, periculi, sumptusque tanti mercedem nimis exiguam. Magnopere quoque lædere, & lædi Joannes in illa epistola visus est, qua luctuosum prælii exitum, atque exercitus cladem referens Regi stomachi plenus, & iracundiæ his verbis initium juveniliter duxit. *Nemo, Rex, ut decebat, in hoc certamine Ducum sui muneris partes implevit, nec ego quidem, velut urbano more loquendi usus adjunxit, siquidem calor, & spiritus adhuc his ossibus hæret, nec profuente calamitati, ac reliquorum exitio militum, ruinæque reipublice ultrò me ipsum comitem dederim.* Eo enim celeri, incauto, ac nimium acuto scribendi stylo Joannis in vulgus effuso, alii vehementer perciti Duces studiosius annitebantur in auctorem maledicta rejicere. Quod vitio præterea, & consuetudine tritum in omnibus ferè præliis infelicibus accidit, nempe alium in alium, atque in Duces præcipuè deonerare facinoris culpam, aut sortem, hoc aciores sermone illo Joannis invidiæ, ac vindictæ subjecit aculeos, cum eadem, quæ duplex ureret Duces offensionis, defensionisque causa, eos quoque inflammatus in illum urgeret. Accesserant etiam veteres obtrectatores Austriaci, qui, quem injuria allatrare soliti erant, nunc jure mordere non negligebant, & qui in aula promiscuè deprimere bonos, elevare immeritos student per fas, atque nefas esse cunctos similes sibi aut infra se cupientes, quique arida manu, hebeti intellectu, at vivida lingua carpere omnia virulenti suevere, quibus impares sunt; eoque tandem populares insectationes, atque quærelæ in Austriacum provectæ sunt, ut fama, quæ de industria illuderet vulgò, seu dubia, & incerto, ut fit sæpè numero, auctore manaverit, in armorum contra Lusitaniam imperium à Rege Joanni successorem

cessorem decretum esse. Eo rumore commotus, ac perturbatus Austriacus precatur à Rege, ut sibi ad aulam redire liceret, & coram objecta diluere. Liberiùs, metúque soluto absentes homines lacerari, longinquas vias, longiora mendacia trahere, atque in excelso positos loco omnium avidius patere jaculis. Hoc reiteratis denique precibus impetrat, atque in aulam brevi, ac parabili cultu festinanter evectus in remotam Regiæ partem locuturus cum Rege secedit, ibique clam sine arbitris ea Patri Joannes exposuit, quæ inter Principes sacrum de more silentium adhuc obscura reliquit, aulamque diutiùs magni secreti investigatione suspensam. Nihil est tamen adeò retrusum, vel suo pondere sanctum, quod ex scriniolis, conclavibusque Regum cum tempore minimè prodeat; & quibus in aula viris arcana regia rimari, seu divinare prudentia vel casu, seu fingere vitio quædam habilitas est, tunc à vero non aberrantes protinus effuderunt, in classis nequicquam speratæ defectum, & quæ ex fide promissionis victæ jam Eboræ non affuerat, amissæ post urbis, cæsique exercitus culpam jure torsisse Joannem. Inde Castrillium Comitem, cui classis parandæ cura commissa à Rege Catholico fuerat, contumeliis, probrisque apud Regem à Joanne profcissum, tanquam is, & cum reipublicæ detrimento inveteratas secum offensiones, & odia ultum improbè iret; His nec temerè sanè addiderunt, Ducem quoque Sangermanensem in eo secreto cum Rege colloquio à Joanne traductum esse, inter alia subjiciente, cujus potissimum ministerio ductúque senioris, ut locorum scientis in acie, in Eboræ urbe usus ipse fuisse, bis graviter lapsum ejusdem consilio esse. Rextamen altiùs, quàm idem Joannes percipere potuit, ne efflueret secretum,

latebras mentis obsepiens, affirmanti, quàm abnienti, rem dum audiret, similior, & velut vacuas ad aures allapsus filii sermonem excepit. Adhæc ut affectatæ, simulatæque fiducia illecebris in illa vana, rectè se purgavisse, teneret Joannem sententia, suamque ipse Rex callidiùs occuleret, Joanni quoque præcepit, ut antequam Badacocium ad belli munia rediret, cum sex aliis adscitis, lectisque è Status, Bellique Senatus consiliariis sibi de bello meliùs gerendo consuleret.

His ita peractis, cum propter illatam à Lusitanis, acceptamque à Castellensibus cladem, acerbius utrinque animis laceffit, hi quidem ultionem, illi rerum incrementa requirerent, hyeme ineunte, qua tempestate cessare militiæ labores solent, sollicitius resumpti sunt. Dux Ossunensis apud civitatem Roderici finitimam Lusitaniæ armorum Præfecturam gerebat. Hic non minus animi magnitudine, fastuque nobilitatis, quàm ætatis ardore properus, rapidusque non virium suarum infirmitate, non temporis inclementia, tum tumore ex fortuna hostis, ut par erat animadverso, plúsque Austriaci æmulatione, quàm copia rerum impulsus propugnaculum ingens extruere propè Almeidam hostium urbem instituit, magnam per hoc allaturus Lusitanis suspicionem, ad ejus propinqui oppidi excidium viam sibi velle munire Ducem. Res quidem asperrimè procedebat, dum simul homines, & munimentum construere, & cum horrida hyeme, & cum hoste simul acerrimo, & sæpè cum turbinibus decertare necesse erat. Ægrotantis per idem tempus in locum Petri Jaquii Magallanii, qui Almeidam, ejusque provinciæ ambitum gubernabat, Bregantius Alfonso Urtatum Mendozam suffecerat, intellectoque quid novi tunc hostis in confinibus moliretur, curaret

curaret Urtatus, jusserat, quomodo-cumque ac celeriter posset, spes, conatusque Ossunensis infringi. Joannes autem Austriacus, qui tunc Badacocium ab aula redierat, ubi animo voluit, à Duce Ossunensi susceptum improvidè opus ultricia quamprimùm Lusitana esse arma revocaturum, excitatumque rursus & circum armorum incendium, ac dilatatum ob loci propinquitatem sui quoque juris, suæque tutelæ addictos corripere terminos posse, tam de suo, quàm de Ossunensis periculo anxius, misit Comitem Boëttum, qui captivi cujusdam mutatione paulò ante solutus ab hoste fuerat, ut cum aliquot equitum turmis custodia, ac præsidio Alcantaræ finibus esset, & subsidio Ossunensi à Lusitanis fortasè circa muniminis fabricam appetito. Intereà Ossunensis propugnaculi extructionem, & operarios à tergo habens in loco munito confederat, aderantque tum illi peditum septem circiter millia, equitum supra duo millia, ac totidem ferè instructos ad pugnam, atque in castra receptos è regione milites Lusitanus habebat, spatio tormenti ferè bellici jactus inter stationes oppositas interjecto. Caterùm Castellensis, cum nec aleam adire manúsve cum hoste conferere, sed eorum defensionem, qui munimentum struebant primo loco respiceret, re planè pacata, operarum, castrorumque tutela contentus consilium immotus, ac tutus persequebatur. Idipsum reputans Lusitanus suo tegendo scilicet operi intentum pugnandi copiam non facere hostem, nec secus illi expedire, simul invadere ipsum castrorum præsidis, ac septis inclusum præcipitis fore consilii, nec minùs periculosi, castra hostium integra præterlabi, ac rectè operas adoriri, cum terga ita præberet, ut ipsa impunè cederet hostis, tum ædificii præsidis occasionem, qua Lusitani pe-

nè interclusi animosius frontem urgerent, ideoque inutilem sibi moram, hostique opportunam in loco pergere putans, dum munimenti constructio, quæ interturbari debebat, nec poterat, jam sine obice cresceret, his ille argumentis adductus sua statim deserere castra constituit, atque in Castellam populabundus ingressus incendio, cæde, rapinis, interclusione, atque inopia alimenti cogere Castellensem, ut æquo certamen quæreretur loco, aut fabricam intermitteret. Itaque Alfonso Urtatus agmina quædam equitum, qui paucorum contracta dierum, ad alendam in hostico aciem alimenta conveherent, Almeidam immisit. Hos è specula progredi equites cum Ossunensis aspiceret à reliquo exercitu separatos, continuo castris egressus aggreditur, majorem inde secum equitum partem ducens, atque ea simul auxilia, quæ Austriacus illi propugna ineunda contulerat, isque copiis in tria statim agmina distributis cum hoste certamen intendit. Tunc Lusitanus majori, ac repente hostium numero circumfusus, primoque impetu penè obrutus, ac statariæ proinde, certæque trahendæ pugnae diffusus nunc simulare fugam, post regredi, nunc spargi, nunc redigi in orbem, aliàs exterius per latera incurrere, atque ita ille circumeundo, eludendo sæpè irruentem, ac sæpè prementem sustinuit cursus ambagibus hostem, donec cæteri equites cum cohortibus in subsidium à Lusitano Duce, qui sociorum periculum viderat, missi supervenere. Horum accessione in se collectis, ordinatisque quos adhuc metus abjecerat, aut simulata fuga distraxerat, statim ex more directa acies, æquatúmque primum certamen est. At militibus Lusitanis præter recentium adjectum equitum robur, alii

quoque interpositi sclopetarii, alii hastati pedites frontem, & latera muniebant, ita, ut hastæ directæ, ac sapiùs in illo contortæ tumultu modo inter se colliderent equos, modo equorum præciderent cursum, multos in præceps interdum volverent equites. Acriùs igitur in illa duo, quæ exporrectis cornibus prima simulque se objecerant Castellensium agmina impetum facientes, intendentesque Lusitani dissolvunt, ac fundunt. Supererat tertium, & jam integrum agmen militum, Castellensium, quod discriminis aleam hactenus non adierat. Hoc tamen primi, & alterius effusa Castellensis agminis fuga, & per socios, per hostes illisi, superante quoque pavore, diffugere connitentis, turbatis ordinibus miscuisset, nisi Hieronymus Garcia, Comesque Boëttus, qui subsidiariis hisce militibus præerant, imperavissent, equestrem sic alam extendi, ut intervalla essent, per quæ fugientibus aditus incorruptis agminibus præberetur. Inter hæc accidit, ut in illo insectantium, elabentiumque tumultu ablati jam hostibus signis, arrepto loco, & aliis prædæ, aliis cruoris cupidine implicitis, fortè tunc Lusitanus divelleret ordines, cum prælio hucusque paratum, & integrum stabat nervosius, ac firmiter, quia veteranum erat, tertium Castellæ, quod diximus agmen. Hoc ipsum etiam ita partim locatum in illo situ ob tumulorum obiectum erat, ut difficilè cognitu foret hosti, quem hominum numerum tumulorum transversa tegerent. Adhæc ex fuga, & errore palantes, nec longè distracti milites, cum inscitia viarum incertos eosdem, quò irent, averteret, ac solidum illud suorum militum agmen fortè incideret oculis, eidem sponte se ad unum salutis effugium adjunxerant. Ubi igitur temerè spar-

fos, & incompósitos hostes, suamque recentem, & adventitio quoque milite auctam conspicit alam Boëttus cohortatus alacriter socios illo impetu, illa vi animi fertur in hostes, ut multò quàm antea ferociùs renovatum certamen fuerit hinc ordine, & arte belli, temperatòque prudentiæ monitis impetu, simul demendæ ignominia Castellensibus causa, illinc majori numero, atque fiducia incumbentibus Lusitanis. Dum latius hinc itaque furit, ardètque conflictus, alternaque militum cædes, Joannes Aiála Castellensium equitum turmæ Ductor, qui cum pedestribus copiis, ac nonnullis equitum turmis pro castrorum relicto præsidio erat, ita jubente Ossunensi, cum iis, quas secum habebat, copiarum reliquiis irrumpit in castra propinqua hostium, illa tum imminuta, ac propemodum vacua ratus, majores cum vires exercitus Lusitanus in pugnam equitum conjecisset; quapropter, aut inde erat ad castrorum tutelam hostem eo conatu Ossunensis evocaturus, aut castra neglecta superaturus. Nec porro hæc Ossunensem fefellit opinio; nam de castrorum invasione, ac tumultu in primis sollicitus Alfonso Urtatus Dux Lusitanus, cum opulenta essent, & capta amplioris victoriæ strepitum edidissent, dum in vulnera, & cædes avidiùs hinc inde milites ruunt, canoque, ac sudore permixtus latè ubique manabat sanguis, aliis ferro cæsis, multis equorum impetu obrutis, & dum adhuc ambiguum certamen pendebat, ad castra tendenda conversus remittere ardorem, laxare pugnam, ac sensim composito gradu retrocedere cepit. Paulatim inde cedentem noluit premere Ossunæ Dux tum aliquid lassus, languidisque militibus timens, tum fortunæ vicissitu

vicissitudines, quæ primò adversa, mox ferè prospera, cum etiam afflaret, minitabunda quoque suis conversionibus apparebat. In hunc modum equestre diremptum certamen est; ex quo singularis quidem audaciæ laudem, vitæque contemptus retulit Ossunensis, nec minùs profectò Hieronymo Ganiæ, Comitique Boëtto, qui auxiliarias Austriaci copias regabant, commendationis, ac meriti accessit, arte scilicet eluisse, sustinuisse constantia, penè virtute vicisse hostem, omninò illi extorta de manibus palma. Pari propè cæde utrinque promiscuè ad octingentos equites cæsi, longe minor peditum numerus, sed fortiores ex Lusitanis, multi præterea capti, inter quos & Legatus equitum Lusitanus, qui custodibus pretio corruptis statim elapsus est. Hujus certaminis finis, quæ in castris nuper exarserat, illicò pugnam avertit, neutris, jam omnibus fractis, ac fessis, variaque fortuna jactatis, in tanto discrimine expediente, retentare conflictum. Cæterùm Ossunensis belli causa, ac terrore non intermissò viris, armisque succinctis ad propugnaculum desudabat, ibi tria minora propugnacula adjecta, simul fossa, & criptæ, testique meatus, sed immodico sumptu, ac labore protracta, cum his temporibus turbines, cælique imbres, aquarumque ex prono collium, atque humido solo collecta fluenta persæpè coagmentata, recentemque materiam lacerarent, ac solverent, & reficere crebriùs necesse erat, quodvis aquarum, cælique tempestas divulgaret. Asperæ factu rei spes quoque asperior accesserat. Procul enim à Castellæ commercio, & inter ungulas hostium eo propugnaculo sito, inde vis, inde insidiæ, ac semper infesta propinquitas imminebat. Idcirco sæpè vi-

aperta, ac repente, sæpè furtim opifices disturbabant, & operas evertebant. Interim Ducis Ossunæ uxor specie, juventa genere mulier insignis virum visendi gratia, atque illa opera inspiciendi, quæ ad sui nominis monumentum, & gloriam tunc constitueret Dux videbatur, amplissima pompa, & comitatus ornatu ad exercitum venit. Excepta ibi femina Princeps est ingenti acclamatione plausuque totius exercitus Castellensis, qui suos inter ordines dimicantis more compositus quàm nitorem, & elegantiam armorum, ac sedulò compta, explicataque signa ostentabat, qua turbarum, timpanorumque concentum eliciebat. Comediæ subinde inter milites actæ, & musicorum greges adjecti, & lautiora convivium passim extructa, adeò, ut animi, aurium, & gulæ supra modum cumulatis illecebris, ille bellicus apparatus jam in popinas, & ludicram scenam conversus eo usque militaria officia transverterit, ut altioris quoque virtutis, ac meliori exercitus disciplina emollire, atque enervare milites potuisset. Audit hæc apud Almeidam Dux Lusitanus; miratur mulierum turbas militibus mixtas, & comessabundum, ac planè mollem inter ludos, & jocos incedere Castellensem; intelligit etiam, quàm factu facillimum foret, temulentia animique lascivia fluentem conficere, aut tundere saltè hostem. Occasionem tamen agenda rei fortuita res quædam corrumpit. Nam Petrus Magallanus nondum per id temporis erat gravi corporis ægritudine explicitus; aberat tunc Urtatus, qui vices ejus impleverat, & Petrus nec molesta valetudine omninò, necdum viribus recreatus in ipsa meditatione, & consilio obeundi necne sui muneris militaris pendebat animi, ipsius scilicet corporis infirmitate cum a te-

rius vigore Ducis, & suorum collata militum disciplina, cum illorum intemperantia, posset-ne bonus, sed Duce imbecillo miles, effœminato, sed cum integro Duce, in bello militi prævalere. Occasione igitur prætermissa, nobilis mulier post paucorum dierum in campo moram ad Civitatem Roderici reversa est, quò & Dux Ossunensis paulò post abiit, propugnaculo jam perfecto, ejúsque cum egregio præsidio tuendi Gregorio Tappia tormentorum Præfecto commissa cura.

Interea cum ea animorum commotione, & nocendi, prædandique cupidine passim obstreperent arma, tum multuarius quidam apud Jeresum, & causa prædarum inchoatus fortè confictus truciores, quàm initio ex re credebatur, eventum sortitus est. Lusitanus è Serpæ Moræque finibus multis cum equitum turmis populabundus egressurus urere cepit, atque vastare finitimos agros, ingentemque armentorum abducere prædam illo furore, illo impetu belli non pecori, non arbutis, non hominibus parcens, cædibus, igne, rapinis latè cuncta permista erant. Præsidebat hac tempestate Jeresio Petrus de Rota, ejúsque militari quoque præsidio bina tum aderant equitum agmina aliud Hispanicum, Italum aliud, huic Dominico Olæa, ille Petro Fonresio imposito, una atque plenior ibidem Hispanica legio erat, quam idem Tribunus, & oppidi Præses Petrus de Rota curabat. Hic tum prædabundos cùm esset intuitus latèque exultantes per agros discurrere hostes, has quas secum in oppido habebat dispositas copias illos per arma contusum, ac prædas simul ereptum celeriter mittit. Qui, ut justifuerant, properè euntes hostibus obviam propè dum eos assequuntur, seseque alacriter ad pugnam expediunt,

tunc Lusitanus à tergo seposita præda, ordine firmus, ac stabilis, multoque viribus fortior, & constipator, quàm adversarius incurrens Castellensem primo penè impetu obruit, paucisque primo prostratis incurflu, cæteris fuga saluti fuit. Eques igitur ita fractus, pedes, quia ferius perreperat, nec equestri certamini affuerat, res ubi perditas vidit, illibatus, & integer rediit. Hinc Lusitanus rapti comæatus abundè, atque opima pecoris præda congesta Lusitaniam repetere cœpit modico tamen gradu, & fortuita rerumque improvisa despiciens velut parta victoria tutus, & rapinarum etiam impedimentis, & onere implicitus. Lentè sic incedentem nox in utriusque regni limite oppressit. Itaque tracto ipse certamine, viæque languore plane lassatus, ac somno deditus in tuguria partim agrestia, partim in sarcinas procubuerat, ingens in medio quæ erepta Castellensibus fuerat, coacervata præda surgebat. Hoc Petrus de Rota cùm per exploratores edoctus esset, illuc advolare confestim equites jussit, hostemque, ut verisimile fore putabat sopitum, vel oscitantem agentem, vel incautè fortè diffusum per vim, aut insidias circumvenire. Equites statim ab Jeresio proficiscuntur, cursum quàm maximè accelerant, brevique Lusitanos inveniunt sine ullo ordine, sine excubiis, hinc, & inde promiscuè stratos, arctiorique plerosque sopore complexos, humique fusos, simul arma, equos, armenta, plaustra jacentia, prædarum cumulos, passim omnia soluta, atque omninò neglecta vident. Itaque Olæa, Fontesiusque Duces descendere ab equis, extemplò milites jubent, ipsosque gladiis armatos, & ignibus ruere fidenter in hostem, & primùm longè, latèque conjectus, & sicca, aridèque mapaliorum illa materia,

materia, stramentisque innutritus, ac vento afflatus ignis affulit; eo deinde excitatus fragore, vel ignis ardore hostis, & hinc ferro, inde flamma, & cuneis hominum interseptus, tum somno torpidus, ac ferè sensibus alienatus, priusquam vires, mentemque colligeret, magna ex parte concisus, sive perustus est, nonnullis cum interitu somnus perpetuatur, alii incompositi, ac trepidi errantes, dum se conjungere fociis, conglobatique vires intendere quærunt, in via ipsa præcisi gladiis excipiuntur; pauci tamen eo temporis intervallo contracti, condensatique Castellensibus obstitere, quibus quò minor erat salutis spes, & lucis usuræ cura, eò fortior valebat animus, atque intensior collata vigeat pro pugna vis. Ergo dum hi desperati, & furore quasi correpti coeunt, occurrunt seseque more cæcorum in arma infesta projiciunt, plúsque alieni hauriunt, quàm proprii cruoris effundunt à Castellensibus tandem, qui cætera straverant circumfusi ferè omnes, sed minimè inulti, in vestigio perempti sunt; multis ex parte Castellæ in hoc extremo, obstinatoque congressu cæsis, pluribus faucibus, inter quos & Dux Olæa brachio graviter ictus eo ipso perpetuò captus in posterum vixit; præda in totum recepta, summoque omnium gaudio Jeresum translata, nec postea Dominis restituta, ad alias ab aliis prædatorum manus transmissa est.

Sub idem ferè tempus Dux Sangermani comæatum à Rege petiit accessurus ad aulam, ut eas ibi præfens criminationes excuteret, quæ ei per injuriam ab æmulis fuerant ob cladem Canaliæ affictæ. Increbuerat hæc supra modum in aula contra insontem hominem insectatio, namque Duci ad calumnias, & contumelias præter virtutem, clarique nominis gloriam semper livori, & invidiæ tanquam fa-

ti lege in hærentem, accesserat quoque esse eum externum & Italum ideoque amulatione personæ, gentisque tanquam ex duplici capite spargebat virus invidia. Super hæc paulò ante Austriacus de causa Canaliæ cladis cùm se apud Regem purgare laboravisset, facti ejus invidiam, & maculam subdolè trajecisse, quemadmodum supra tetigimus, dicitur in Ducem Sangermanensem, quippè qui senior erat, primùmque militiæ munus post Austriacum administrabat. Idcirco manante subinde secreto, apertiusque in affectos jam animos illabente, per fora, per circulos, in angulis Regiæ multi maledico dente carpere Ducem, alii subreptam ab illo pecuniam, alii ob ejusdem invidiosum, ulceratumque nimis animum in Joannem, quidam etiam ignavia, & præ timido, & plusquam satis cauto, atque improspere ejus ingenio truculentam cladem acceptam esse jactare. Fuere præterea altioris homines notæ, ut nihil inausum, intentatumque, se satis ut expleat, præterit æmulatio, qui Regi quotidie assuetos mimos aulicos subornarent, ut odio per artem dissimulato argutis coram Rege dicerent traducerent Ducem Sangermanensem, quorum quidem in aula morsui, ut facetiarum, & salium melle resperso, & tanquam ex latebris incessantium cum gratia, & impunitas inest, tum acrimonia. Tot æmulos, tot simul invidiosos oppressurus ad aulam se confert Sangermanensis: Regi Catholico ibi, primisque regni proceribus aperit, nec Eboram quidem suo consilio petitam esse, nec se assentiente, prælium cum hoste commissum, totiusque rei gestæ seriem, si ejus sententia valeret, retexendam fuisse; clades verò cum accidisset, se tunc abfuisse, situm, jam nocte appetente,

castrorum ab eodem Joanne parare iustum. Itaque se neque imprudenter gerenda rei, ut dissuadentem ejusdem, neque improspere gesta, ut absentem insimulari merito posse; & ex officio rem dissuadisse, & ex præcepto abfuisse. Hæc, & similia quo jure ministris Regique Catholico sua ipse tunc esset defensione purgatus allegabat Sangermanensis. Cùm tamen ut plurimum ubi res infeliciter accidit contra fontes, omnisque labis expertes, ira, vel metu affectibus conturbatis, calumnia quoque livorque valeant, tum more suo detractores, quos rectè lædere nequeunt, injuriis fortunæ soleant, aut alienis criminibus onerare, simul in tanta clade, ut mortalium opinioni, & populi quæstibus satisfaceret cùm aliquod caput quanquam innoxium more Principum esset invidiæ publicæ devovendum, res tandem à verbis longe diversas, etsi vehementer in causam incumberet, Sangermanensis retulit à ministris; in speciem enim & lenociniis, aucupioque verborum argumenta defensionis ejus admissa, & magnificè ad pompam in aula honoratus, cultusque est, sed planè re ipsa ille militiæ munere devolutus, atque arma in Lusitaniam resumere vetitus est. Scilicet hoc tantæ cladis sarcire ruinam, hoc expungere dedecus fuit, perinde quasi magis privato, quàm Regi, aut causæ publicæ officeret in tam aspero bello tam perito carere Duce.

Per eosdem dies Alexander Farnesius Ducis Parmensis frater, ut Regi Catholico in Lusitano bello serviret ab Italia Mantuam Carpetanam advenit. Is à Rege honorificè exceptus, permittisusque capite operto Hispanorum cum honore magnatum coram Rege consistere, & alloqui, urbanitatis deinde, & vocalis tituli gratia in illorum offensiones. Hispanis quippè sum-

matibus, qui æquale auctoritatis fastigium cum Principibus Italis, Germanisque Imperii, generisque tumore potiùs, quàm jure ipso affectantes tum ipsos Principes Italos, tum eorum maximos natu liberos Celsitudinis nomine dicere, aut scribere dedignantur, duriùs profectò erat cæteros filios extra fortem domini genitos, ut Alexander erat, hoc alto titulo commendare. Igitur Alexander cùm nondum novi tituli consuetudo, ac desuetudo veteris insolentiam, ut paulò post accidit, ejus auribus mitigasset, nec tunc de suo jure, aut decore decedere, nec idè se invisum vellet Hispanis, quos foret subinde meritorum suorum arbitros habiturus, postremò delegit admodum paucis, hisque maximè externis familiariter uti, & quos otii, aut solitudinis levamentum, aut negotii necessitas postulasset. Hoc ita composito, mox idem Farnesius consilium adventus sui palam exposuit Catholico Regi, flagitavitque ut in exercitu, qui Lusitaniam minitabatur, quoniam per id temporis occupata clariora erant militiæ munia, neque decebat, tantæ amplitudinis Principem honore, atque insignibus vacuum gregario militi committeri, externi equitatus magister renunciaretur. Rex nihil ob viri nobilitatem, rarumque militaris servitii in simili Principe exemplum à consueto more despectens porrectum à Farnesio libellum ad Status Senatum confestim misit, ut illum videret, atque discuteret. Senatus decreto Regis accepto summa pro causâ altercatione interposita rem illam exagitavit. Multi enim ex illo ordine referebant. Cardinali Henrico Lusitaniam Rege demortuo, cùm ea per Europam celebris disceptatio tam ingenia Doctorum, quàm spes, & curas Principum acuisset, quisnam ex turba competi-

torum

„torum orbo eo tempore regno esset
„legitimè successurus, Bononienses,
„ac Perusinos jurisconsultos pro Par-
„mæ Principe censuisse, ut jura ma-
„tris representante, Mariæ scilicet
„Portugalliæ Odoardi Portugalliæ fi-
„liæ, ac sororis quondam Bregantiæ
„Ducis, imò versari Farnesium, in
„gradu, ac respectu superiori, cùm hic
„à grandiori natu Maria, Bregantius
„verò à minori filia Odoardi origi-
„nem ducat, & jura regnandi. Hu-
„jus quidem propaginis germen Ale-
„xandrum esse Farnesium eadem vi-
„delicet jura, eadem legis suffragia,
„eadem visceribus insita vota, ejus-
„dem familiæ pignora secum feren-
„tem in Lusitaniam. Quapropter,
„seu quodam afflatu, imperiisque sem-
„per inquietæ, ambitiosæque naturæ,
„seu verecundiæ quodam colore, &
„criminis furore, ne abjecti se spiritus
„ille, néve degenerem probet, jure in
„dubium vocari posse, utrum sibi ip-
„se malit pro jure explicito regnum,
„aut cùm hoc ipsi inaccessible sit, an
„id ipsum consanguineo Bregantio
„malit, quàm alienigenæ cedere.
„Suspicionem per se validam esse hau-
„stam ex fonte naturæ, periculum du-
„plex occurrere, cùmque adeò variè,
„& incertè, & fortuitis, insperatisque
„intercurrèntibus rebus volvatur omni-
„nò bellum, totque involucris simu-
„lationum obductum humanum la-
„teat ingenium, quid non incidere
„causam posse, qua Princeps eodem
„à Rege sibi commissò equitatu pro
„se, vel Bregantio, & contra Regem,
„si ita vellet abuti posset? Fingere si-
„bi pericula, creare quoque suspicio-
„nes, ut quàm longè prospiciant, fas
„bene consulentibus esse, hinc autem
„ultrò se offerre ex fortunæ nempe lu-
„dibriis ex memoria rerum actarum,
„ex humana ipsa indole profluentia,
„hisque ire obviam, & antevertere

causas, è republica esse. Nec esse
„tantopere rationem habendam spe-
„ciei virtutis, ac morum, quæ niteret
„in Alexandro, suavisque coloris, vul-
„tisque, ac frontis hilaritatis, quan-
„quam hæc sæpè ad morum effigiem
„natura componat, ut profus obli-
„vio Politicum illud documentum
„abstulerit, nullam esse illi credendam
„reipublicæ partem, pro cujus fide,
„atque officio exigendo, in ipso utili-
„tas cum honesto, aut res privata
„cum publica pugnet. Ebullire pro-
„fectò in mortalium pectore sangui-
„nem, at pro renotis minùs, quàm
„pro se, suisque gentilibus incalesce-
„re. Morum candorem aut furore ple-
„rumque liniri, aut temporibus im-
„mutari; & pulchrè sentire, aut spe-
„rare de optimo viro æquitatis polce-
„re jus, sed extremæ stultitiæ esse illi
„ipsi, quando aliter res non cogat,
„cùm rationabili metu, ac periculo
„fidere. Hæc consultò in Status Sena-
„tu à senioribus jacta sua tamen aucto-
„ritate, ac facundia disjecit Turrianæ
„Medinæ Dux, quia is Alexandro erat
„per utriusque communem Aldobrandi-
„nam familiam affinitate, atque amici-
„tia conjunctus. Dixit enim Alexan-
„dram Farnesium alterius censura, &
„imperio subiectum equitatus externi
„curam, cùm Rex ita jussisset, gestu-
„rum esse. Hos equites Germanos,
„vel Italos esse, ipsique Farnesio pro-
„sus ignotos, nec ullo ipsi vel spei,
„vel præsentis utilitatis, vel meriti
„vinculo obstrictos; non illi præterea
„clientes, non pecunias, non vires,
„non rerum ibi suppetere copiam,
„quibus, & si malè animatus in Re-
„gem esset, quod asserere nefas est,
„audere, aut moliri quidquam per-
„vim, & insidias pro se, vel Bregan-
„tio propinquo liceret. Quod si ex
„distantibus adeò causis erueret con-
„silia, ac dilatare argumenta fas esset,

Kk 4 tetral

» tetrâsque terroris imagines ex vanis
 » phantasmatibus ducere , vero qui-
 » dem similis ratiocinantibus esse,
 » per hoc Farnesio collatum militiæ
 » munus plus Lusitanis creati periculi,
 » plus suspicionis intendi, cum vir illis
 » armatus opponeretur meliori, quàm
 » Bregantius subsidio juris in regni li-
 » te, ac certamine constitutus, qui-
 » que novas suscitare discordias, no-
 » vâsque inducere partes in eodem
 » regno jam suis fluctibus agitato haud
 » difficile potuisset, sicuti pari quoque
 » consilio impulsam mentio in hunc
 » ordinem quondam illata esset. Vo-
 » candam in Hispaniam egentem, va-
 » gâque per Orbem Antonii Por-
 » tugalli progeniem, quæ jus jactabat
 » in Lusitaniam, eamque ornandam,
 » atque extollendam, signis que & auf-
 » picis Catholici Regis in Bregan-
 » tium armandam esse. Satis hæc uti-
 » que dicta videri ad contrariam labe-
 » factandam sententiam. Caterùm &
 » si in tanto splendore virtutum, quæ
 » hunc juvenem exornarent, inclaris-
 » que Farnesie familie meritis, con-
 » stantique semper perspecta in Re-
 » gem Catholicum fide tanta quo-
 » dammodo hæere suspicio posset,
 » nonne æquè, vel amplius fortasse
 » foret periculosum cum contumelia
 » repulsæ, indignatùmque & inanem
 » dimittere Principem tot in Italia
 » clientelis, tot opibus nixum? quo
 » planè tempore allicere maximè ju-
 » vet, nec ut antea, nec parum pec-
 » carum esset, diffidentia, contemp-
 » tûsque argumentis exteris Principes
 » alienare, cum suis ita nervis, ac vi-
 » ribus destituta nunc Hispana res ja-
 » ceat, ut sine firmis amicorum præ-
 » sidiis, ac studiis amplius consistere
 » minimè queat. Hoc suffragium, sed
 » ornatiùs ac fusiùs à Turrianæ Medi-
 » Duce prolatum belli quæsitum à Rege
 » pro Principe munus extorsit, usque

mox Badacocium profectus pro pri-
 mo rudimento militiæ externi equi-
 tatus Præfecturam suscepit.

Inter hæc Lusitanus Vere jam re-
 deunte cum quindecim peditum mil-
 libus, quatuor ferè equitibus mille
 Cantagnedæ Comite Duce ab Estre-
 motio digreditur. Illo exercitu, illo
 Duce cum jam fractæ, abjectæque Ca-
 stellæ opes tam inferendæ, quàm vi
 propulsandæ parum utiles censerentur,
 rumor apud hostes increbuit tentatu-
 rum pro viribus Lusitanum recipere
 Olivençam, aut Jurumeniam anno
 præterito amissam, aut similes regni
 arces arripere Castellensibus, prius-
 quam ex maxima accepta clade refice-
 re vires, aut colligere possent animos;
 alius tamen armorum sensus, alia con-
 siliis ratio non ex afflatu fortunæ tu-
 mens, sed mediocritate sanè contra-
 ctior, atque in secundis propè timida
 rebus Lusitanum afficiebat; quamvis
 enim in acie, inter gladios quasi con-
 temnere Castellensem, & confidenter
 in illum incurrere videretur, illum ta-
 men ante conflictum reformidabat,
 tot nempe thesauris, tot regnis Catho-
 lici Regis occurrentibus oculis, nec
 porro deesse potentiam æmulo, nec
 fortunæ vicissitudines, eò magis sus-
 pectæ, quo derepentè magis propitiæ.
 Igitur cunctabundus, ac lentè vincere
 Lusitanus, nec superbè laceßere Ca-
 stellensem intentus Valentiam Alcan-
 taræ tandem hoc exercitu petere sta-
 tuit, natura quidem munitum oppi-
 dum, sed nullò satis regulari, novò-
 que munimento vallatum, quo in po-
 testatem fortè redactò tutiora deinde
 sibi adjacentia, si cecidissent, ac fini-
 tima forent. Hoc consilio ab Estre-
 motio Lusitanus egressus exercitus die-
 bus aliquot primum Caiæ circa pon-
 tem Badacocio oppositus substitit, il-
 linc instructa, variisque conversa fle-
 xibus acie velut provocans ad confli-

ctum

ctum, atque expectatione propositi
 ancipitem, trepidùmque intra septa
 murorum continens hostem. Joannes
 eo tempore Austriacus quanquam e-
 quitibus abundabat, peditibus tamen,
 ac reliquo belli apparatu, quæ præte-
 rita clades absumpserat, indigebat.
 Proinde cum integrum ipsi non esset
 plena, & iusta cum acie procedere ho-
 stibus obviam, quod unum reliquum
 erat inopia rerum adstricto quæ pro-
 piora periculo circumjacebant oppida
 impensius muniri jusserat, quibusdam
 secum retentis velitaribus copiis, quas,
 quò opportunitas ferret, pro subsidiis
 emitteret. Viso tum ergo repentè ho-
 ste Joannes occurrere illi equitatum
 confestim jussit, simul defendere agros
 verno scilicet tempore foetu segetum
 pingues, & per tumultuaria sæpè inter-
 jectâ certamina cautè contra anniten-
 tem, & vagum eludere hostem, iusto
 prælio abstinere. Verumtamen Lusi-
 tanus cum ex Caiæ ponte profectus es-
 set, adversus Valentiam, ut antea de-
 liberaverat, cum exercitu flexit. In
 hujus oppidi aspectu constitit, tento-
 ria tetendit, atque protinùs rem ag-
 gressuros in loca opportuna distribuit
 milites. Interrupto, ac fragoso jacet
 oppidum loco, rapidòque torrente fo-
 ris alluitur, ex parte ejus Septentriona-
 li vasta planities procumbit; carebat
 illud, ut dictum est artificioso, novò-
 que munimine belli; agger tamen, &
 fossa, aliæque raptim munitiones ad-
 jectæ cum naturalis additamento situs
 obsidione quidem diuturnum, nec ad-
 eò expugnatum facile oppidum facie-
 bant. Erat ejusdem oppidi Gubernator
 Fabritius Rosseus Italus vetus, acris
 ingenii magnique pectoris miles, ad-
 erant alii quoque Tribuni militares
 Hispani, quos citra execrabilem mili-
 tum morem in loci defensione concor-
 des, nec vanis tituli, aut juris nomi-
 nibus dissidentes, quæ perdere sapiùs

negotia Principis valent, per arma ti-
 mor hostilis, animi temperantia, &
 erga Regem obsequium tenuit. Huc
 porò cum omnibus copiis Cantagne-
 dæ Comes appulsus, Valentiam ubi
 ipse videt propter duritiem asperi situs
 imperviam ægrè quati cuniculis posse,
 nec satis etiam per cæcos irrumpen-
 tium militum impetus ex propinquo
 agitari, cum egregiæ intus essent Ita-
 lorum cohortes, quorum exemplo
 virtutis Castellenses cum militibus op-
 pidani magis erecti, afflatique cruen-
 tas simul interdum Lusitanis impressio-
 nes intulerant, indefessum prætereà
 illorum Ducum laborem, & præsen-
 tem ubique animi audaciam deprecandi
 laboris veniam, metùmque ad om-
 nia tentanda militibus sustulisse, per-
 gere ex eo cunctabundus, & opere
 cautus Lusitanus instituit pro rerum
 peritia ratus tantus ardor, ac tanta fe-
 rocitas hostis, quando illi, ut crede-
 bat, nec prompta subsidia, nec, unde
 illa extunderet, esset, brevi fore, ut se
 ipsa, bellique munitionem consumere-
 rent. Igitur Lusitanus Divi Francisci
 situm extra urbem cœnobium, ac pla-
 nè desertum facile capit, ibique ad-
 versus oppidum quia intra jactum tor-
 menti erat, tormentariam sedem con-
 stituit, mox alii passim idoneis in locis
 tormentarii suggestus erecti sunt, iti-
 nera undique infesta, & viæ commea-
 tibus interclusæ, omnisque hostilis vis,
 conatusque in vallorum, quæ obver-
 sabantur, contractionem, mœniùm-
 que ruinas intendebatur. Pugnabat
 tamen in Lusitanos inæqualitas, loci
 & crepidinum oppositio, & constan-
 tia, virtusque propugnatorum, repel-
 lentium ibi non minùs, quàm vim in-
 ferentium conatus invalescebat; soli
 ferè palmaris occupatus quicumque lo-
 cus largo cruore, cadibusque consta-
 bat, quos enim temeritas aliquando
 proximè hostem mœnia, seu valla
 tuentem

tuentem impulerat, iidem armis idoneis, aut jactis ignibus hauriebantur. Austriacus interea postquam Valentiae ab arctiori obsidione periculum intellexit, eò citò ad opem ferendam contendere iussit Didacum Corream equitatus Governatorem, prope omnibus, quos habebat, equitibus sumptis; secreta verò mandata erant, ut subsidii proximi facta spe circumfessis adderet animos, idque, si per tempora liquisset alacriter introduceret. Equestres inter has turmas cum externi equitatus parte Alexander Farnesius agebat, qui cum Didaci Correae velut sibi in officio, atque militiae gradu postpositi, imperio subijci recusaret, moderatius propterea duxit, ab ea se expeditione abstinere, quam iurgia, ac dissidia inter socios tempore iniquo excitare. Hac ita sublata inter Duces contentione, alia deinde acriorque de ordine, & loco altercatio inter ipsos Hispanos, & Italos equites incidit, singulos primos militaris incessus ordines ambientes, & clamore, atque strepitu postulantes. Ducis tandem interposito arbitrio pacificè convenire, ut alternatim viam ineuntes modò primam, modò secundam alam tenerent. Ita igitur Castellae equitatus cum ante Valentiae, Lusitanique exercitus oculos constitisset, consultum est inter Duces, utrum, & qua ratione conduceret in ultimo laboranti, & jam propè labenti succurrere oppido. Hujus omisso detrimento sibi, ac dedecori videbatur, suppetiae equitatu periendo fore, cum enim Castellae equitatus nudus omninò peditibus esset, is oppositus Lusitano hinc equite, inde pedit ac longè utrinque majori numero instructo, velut pecora hostibus trucidandus objectaretur; nonnulli tamen eorum pertinaciter contendebant, ut milites bini singulis equis impositi numero omnes profus bis mille prima luce adhuc du-

bia ad aggeres hostis accederent, pugnaque tumultuaria partim equestri, partim pedestri quam si daret occasio, desilientes adjecti equitibus milites praestitissent, per re ipsa improvisa percussos, ac trepidos hostes in Valentiam irrumperent. Verisimile quippè esset, luce incerta, cura, metuque vacuos, simul equitum strepitum, peditumque clamorem, atque tumultum, ac primam effusam scloporum procellam Lusitanos accipientes iudicio fortasse falsos, quod in ipsos repente exercitus totus incubuisset, eoque turbari, atque distrahi, ut ea trepidatio, hominumque tumultus liberum aperiret subsidiariis militibus aditum. Res quidem civiles circumspeditione, mora, solertia; militares celeritate, atque audacia, promptisque consiliis melius ut plurimum expediri, talique belli commento Condæo Principi quondam uso arrisisse quoque fortunam in obsidio Cameracensi.

At Didacus Correa, qui nihil profecto casui, aut fortunæ volebat res inter ancipites, & extrema quoque pericula datum, ut nimis duram, & insolentem hanc sententiam repudiavit. Itaque ad vanam duntaxat terroris imaginem circa hostis vallum equitatum appellere iussit, contra, atque frustra annitente Joanne Rivera equitum Commissario, qui ita equites spargi, & per industriam collocari censebat, ut neque numerum, neque eos enervatos peditibus esse tam clarè ex propinquo dispicere posset hostis, & ex adverso Didaco referente, quò propius visa ab oppido auxilia, eò magis in fide laborisque constantia oppidanos confirmatura. Proinde usque ad aggerem hostium totam explicuit equitum aciem, nimirum instabilem, trepidam non munimento sibi, non sociis subsidio futuram. Dux Lusitanus ubi primum in se venientes procul aspexit hostes, illos

illos viribus integros, atque ad subsidia ferenda paratos accedere putans, seu prima formidine, seu nimia ad certamen se comparandi celeritate commotus totas extemplo permiscuit omninò sollicitus copias; inde avulsa statim tentoria, & fluctuantia conspecta signa, & armorum confusio, & perturbatio hominum; equorumque in suis se ordinibus implicantium expectare, an occurrere hosti; arma an sententias prius opus esset ea tempestate tractare diversi agitabant, cum re ipsa improvisa, qui hostium consilia exploraret, adhuc suspensa pendebant mandata Ducis. Interim modico gradu Castellensis accedit, intuitusque tunc Lusitanus rara agmina equitum, nec ea suffulta peditibus, non lacertorum vim, non animorum alacritatem sprevit adventum hostium, oppidoque premendo intentus ejusdem ruinarum, ac multiformis sociorum interitus dudum Castellenses equites spectatores, ac testes habuit. A meridie usque ad solis occasum ante oculos hostium in oppidum vim intendentium otiosus, ac deses eques Castellae jacuit; irritus postea graduque compositus sensim recedere cepit. Jamque extra hostis prospectum erant noctisque tenebrae circumfusae equitibus iter impediabant; curare tunc milites corpora Didacus jubet, Comitumque Boëttum uno cum equitum agmine mittit, ut de via aestuque militibus fessis alimenta conquireret. Dimisso Boëtto, magna humo repente excitata pulveris vis, ventorum impetu elata, ac longè, latèque diffusa; simul luce tunc intermorta, quae res esset, discretu difficilis, inanem incussit Castellensibus metum perinde quasi cum eis pugnaturus pulverulentus, ac citus jam Lusitanus appropinquaret, addiditque pavorem, quod id temporis fortè ad alimoniae praedas abesset insignis equitum nervus, sublatique pul-

veris orbe, & circumjecta caligine jam se circumventos arbitrabantur. Cum ergo tam sibi modò inaequalis, si verè pugnandum esset ea futura pugna fuisset, perterriti equites statim per colles fugam arripiunt eo terrore, ac tumultu, ea animorum perturbatione jactati, ut passim errantes, ac etiam sarcinas evolventes, haud parvi negotii Didaco fuerit, cognito errore, discusso metu, colligere milites. Paulò post praeda congesta, & com meatibus gravis redit ad castra Boëttus, ea planè deferta videt, simul undique fufas, & humi incompositas sarcinarum reliquias esse. Hinc fugae vestigia deprehendit, & quid subitae rei mirabundus strenuos tot equites consternasset, & per totam idcirco noctem incerto itinere tortus & vagus diluculo tandem nactus est socios, qui fuga provecti ultra tumulos castra posuerant; inde simul inanes Badacocium regrediuntur. Sic spes subsidiorum effluxit; Valentia pertinaciter oppugnatur. Nam Cantagnedae Comes Dux Lusitanus in mœnium ruinas, & labes enixius incumbens, ubi eas acervorum cumulis undique stratas, atque accessui militibus proximas cernit, tunc monet Governatorem, ut deditionem in tempore faceret, cum spes jam nulla salutis ab externis esset auxiliis, interna quotidie fluèrent, & ex omni parte quassari, ac fatiscere mœnia videret. Oppidi Governator, qui temporis tantummodo moras per ambages redimere satagebat, si obscura, atque improvisa fortasse subsidii spes ex usu temporis, ex fortunæ conversione, ex repentinis belli casibus afflisset, negotium in speciem admittit, at eas superbas, asperasque, ut tunc temporis superanti Lusitano condiciones proposuit, ut hic ipsas & suorum, & hostium fortunæ longè dissimiles arbitratus cum ludibrio, stomachoque rejecerit. Validiorem idcirco cumula-

tās per humi ruinas, & armorum, & corporum stragem impressionem in oppidum fieri præcepit. Ita vis geminatur, propiusque conatus intenditur. Ea verò tam strenuè, tam constanter hostilis excepta vis à defensoribus est, ut militari omninò posita disciplina, & rerum ordine spreto, omnia temeritas ibi, omnia ferocia, castisque ageret; nam Italorum plerique murorum ambitum prætervecti, ipsasque ruinas temerè subeuntes, aut murorum hiatibus infidentes, cum pro gradu locus instabilis, atque infidentibus lubricus esset; tunc ex ruinoso magis pendentes, quàm stantes, alii genu, quidam altero pede nixi affilientes turmatim hostes præcipitabant, atque cædebant, iisdem plerunque super eos, quos oppressere collapsis, ac mutua cæde consumptis. Rosseus præsertim oppidi Gubernator inter omnes insignis, ac nihil minùs in illo animi, ac pugnae ardore quàm de salute sollicitus per ruinas, per muros, inter cuspides, inter pilas præliando, hortandoque adeò ferox, ac rapidus ferebatur, multa quoque rantia in corpore vulnera spernens, ut pudor cæteros oneraret, ne proprii sanguinis parvus quisquam militum videretur, cum tam prodigus esset Dux. Sic post multam illatam utrinque stragem, nec animos minùs quàm vires obstinato certamine attritas, cum desperatam rem esse cerneret Lusitanus, cruoremque sterilem fundi, signum receptui dedit, suoque periculo jam edoctus illo, aut illi simili impetu aegrè oppidum capi ob defensorum virtutem posse, per vias obliquas, & obsidionales accessus paulatim deinde oppugnationem institui iussit. Quæ cum assiduo labore, ac tempore tererentur, ac leviorum interea momenta certaminum utrosque sæpè committerent, carperentque, municipes denique militesque quos adhuc alacritas, & animi

vigor inter pericula non defecerat, nitratu pulveris, bellique munitio defecit, ea modica tamen quæ crebris incurfibus superfuerat, parcius, & cautè dividebatur, ne extremam certamque perniciem, quæ brevius afflictis instaret, animadverteret hostis. Inter hæc cum ad caesorum corpora, ut mos est, tumultanda, unius diei convenissent induciæ, hujus facultate colloquii Lusitanus appositè usus verba nonnulla de compositione, & concordia velut obiter jecit, hanc, nisi labefactatis omninò rebus, admitteretur, præter morem honestam, & amplam Castellensi futuram pollicitus. Rosseus oppidi Præses, qui per id tempus hostis errore, atque inscitia, quæ nec poterat esse diuturna, simul arte, ac solertia quæ cum tempore quoque fallunt, in ultimis rerum constitutis angustiis, jam conclamata defensione, in horas singulas periturus cum animi angore se sustentabat, cum Lusitanum audisset, animo quidem, ac mente latus, sed in fronte difficilis, asper hædere primo indignari, execrari, propositam rem; non corporis, non animi robore militem refert, non commeatu, non consilio, non armis adhuc oppidum indigere, ac si omnia deficerent, omnia supplere commilitonum animos posse. Urget nihilominus Lusitanus, tantaque verborum copia, & rationum illecebris sermonem de re produxit, ut lassus in speciem potiusquam rationibus victus dixerit denique Rosseus, si res convenisset, amplissimis se conditionibus conventurum, ac si quadriduum permissum insuper esset, quo Austriacus statim admonitus, statu rerum comperto, aut satis ille subsidii mitteret, aut se dedere pateretur. Temeraria ea postulatio æquè gnaris, atque ignaris habitus oppidi videbatur. Cæterum eodem tempore Lusitanus cum pestifero quasi morbo qui ab æstu, cæli intemperie soloque

caloribus

caloribus torrido scatens passim depasci nudos umbraculo milites caperat, cum pertinaci virtute hostis, cum asperro situ, cum oppidi status inscitia colluctabatur; incertam præterea, ac planè fragilem fore putabat desiderati subsidii spem, plùsque à Rosseo deditiois abolendæ ignominia, atque excusationis habendæ causa, quàm verè, & ingenuè sollicitatam fuisse; sciebat enim carere omninò pedite Castellensem, ac si raptim fortasè hic ex propinquo cogendus esset, ne id quidem hosti permissum spatium temporis suffecturum. Hoc propterea intervallo, ut petebat, statim concessio, Rosseus cum induciæ interessent, hæc omnia Joanni per internuncium exposuit. Qui re audita, tria millia peditum properè ex certis præsidiis, arcibusque deducta ad Didacum Corream Gubernatorem equitum misit, ut cum his, si ita ei videretur, Valentia inferendas suppetias tentaret. His copiis acceptis Didacus, equestribusque conjunctis, citato cursu ad Valentiam contendit: rem tamen impositam aggressuro, cum natura sua studiosior præcepta Ducis interpretandi, quàm exequendi esset, tum verò iussa Ducis ambigua, néve suo fortasè periculo, ac nota in rebus adversis explicarentur cum supra modum metueret, simul congressus imparitatem hostiles adversus copias, victrices, spei plenas, superiori fortuna tumidas, & pedestri, atque equestri milite redundantes, placuit duntaxat fulgorem armorum, & instabilem aciem per inanes circuitus, ac species ostendere hosti, discrimen subire noluit. Quadriduo itaque lapsa, ut pacto convenerat, inter Fabritium Rosseum Valentia Gubernatorem, & Comitum Cantagnedæ Lusitani exercitus Ducem in hunc modum contracta deditio est. Cum omnibus signis,

armis, & militari apparatu, atque pompa liber ab oppido commeatus Castellæ militibus sit. Incolæ nihil in bonis, aut corpore læsi, cum ita velint in oppido maneant; sua sponte digressis suas inde secum transferre fortunas liceat, & quas statim extrahere facultas non esset, ad bimensis tempus prorogaretur, hisque etiam vasa, atque plaustra Lusitani præberent, in quibus ægri, atque saucii, & promiscuè incolarum, atque militum bona comportarentur. Duobus denique hominibus personatis, si ita cujusquam fortè modestia, aut pudor exigeret, oppido abire fas esset. Hæc omnia Cantagnedæ Comes promisit, utque promiserat, præstitit, atque hoc maximè modo in Valentia possessionem pro Bregantio ductus est.

Cæterum quantum ob fortis aduersitatem, rerumque in exercitu inopiam famæ, gloriæque ornamento quotidie decrescere videbatur Austriacus, tantum increscendi cupido Ducem Ossunensem inceserat. Hic igitur seu emulatione virtutis, seu vivo, pugnacique impulsus ingenio, seu quoniam, ut paulò ipse scripserat Regi domi non habens unde milites aleret, ad rapto bellique acquisito peculio vivendum, quanquam invitus in hosticum duceret, exiguis profectò copiis, cum ætas arderet Castellum Roderici oppidum Lusitanum adoriri constituit. Huc properè evectus septem millia, quæ ipsi aderant propè peditum ad impressionem in oppidum faciendam distribuit, ad prædas equites circummisit propter militum commeatum ex finitimis contrahendas, ferè omnia tumultuariè magis, quàm cautus agebat. Erat oppidum vetusto muro, sed valido, ac multiplici vallo cinctum, fortiùs tamen innitebatur virtute, ac militari peritia Præsidis ejus Joannis Ferreiræ Tribuni militum, qui loco affidebat

Ll cum

cum fortissima legione. Hoc ipsum impetu capere primus Ossunensis conatus, & animus fuerat, sed magna cum hominum caede, atque strage quam sæpè repulsus, ac fractus excefferat. Varia deinde, anceps, & plerumque fortuita quasi oppugnatio in oppidum agebatur, nunc furtim, nunc palam, interdum per mœnium intenta ruinas, bellique sæpiùs tormentorum ictibus intermissis, scalæ repente, aliæque murales machinæ admotæ mœnibus sunt, quæ aut fractæ, aut illisæ, aut superiùs incensæ, combustos, afflictos, cæcòsve homines còtinenti ruina, multiplicique strage trahebant. Post dierum aliquot quietem, eoque interpositam astu, ut velle tunc videretur re infecta discedere hostis, quadam nocte præsertim cum ea contacta nubibus esset, atque intermissa oppugnatio, & species ituri quam adumbraverat hostis minùs intentos vigiles effecissent, evenit, ut quidam selecti juvenes, ita Ossunæ jubente Duce, suspensis lentisque vestigiis eum per insidias arreptum murorum locum incederent, quem illis secretò Dux designaverat; retrò interim nec longè Ossunensis occultus cum magna militum manu confederat, ibi signum expectans, quod cum murum cepissent, dare imperatum militibus fuerat. Illi verò cum nec luce, quæ nulla erat, nec strepitu armorum ut levissimè armati, nec vestigiis quæ circumspècta erant, ac trepida proderentur, tutissimè gradientes jam ambitum fossæ, aggerisque transferant, & cum murum tunc attigissent se se invicem adhortantes mutuamque ferentes opem alius post alium nitebantur insurgere. Milites Lusitani, quorum muneri erat hanc observare murorum partem, illorum officio eo tempore freti, qui in aggere, ac fossa procul excubias agebant, hinc ferè nihil paventes, atque oscitantibus similes vigilabant, qui

verò vallum, & fossam custodiebant, nimia fiducia ulterioris custodiæ tanquam pluribus curas impertientes ipsi remissius munus obibant; sic inter mutua fiducia deceptos, segniorique propterea fungentes custodia simul noctis caligine patuit hostibus iter; prætereà si murmuris quicquam, aut gressuum motus circa vigilias obstrepuisse, id hostile, & externum, an domesticum foret, discipere noctis obscuritas non sinebat. Juvenes itaque Castellenses mœnibus tandem hærentes, & alii aliis innixi, seque invicem sublevantes jam propè in murorum fastigium evaserant: verum, qui ordine primus ascenderat, cui & visum tenebræ ademerant, cæca dum manu, quod primò arriperet, tentat, temerè illam injecit super quemdam custodem militem, qui tunc sopore solutus in ea muri parte jacebat. Is ictu excitatus, perturbatusque repente clamorem edit; hæc vox cohærentium quoque clamorem vigilum sustulit, deinde eo clamore, eo strepitu concitata tota se statim in subsidium effudit legio. Concurrent, tumultus auctorem, & causam quærunt, lapides, arma, faces in loco suspecto comparant. Tunc milites Castellenses, quos fraus constituta fefellerat, clamoribus, saxis, ignibus, armis simul impulsæ fuga præcipites auferuntur, ipsorum nonnulli per tenebras missis in casum scloporum ictibus corruunt, alii inter fossam, & aggerem intercepti, reliquos fuga suscepta juvit. Ut satis ergo constitit Ossunensi, quod per celerem vim sive insidias cadere oppidum ægrè posset, ad longiorem oppugnationis, obsidionisque formam conversus perpetuò displodi belli tormenta jussit; jacti frequentes, ac terribiles ictus, tormenta belli, quæ fulminabant insolitæ magnitudinis, atque vis, ea scilicet ipsa, quæ ad Hispaniam subvecta Carolus V. Imperator

rator Germanis Principibus victor abstulerat; oppidi munimenta, nec satis ampla, nec solida erant, plùsque ipsa brachiis, & robore militum, quam sua firmitudine sustentata, ideò si tempus, & ratio conatibus suffecisset, hoc denique videbatur excidium oppidi moliturum.

Cum ita Castellum Roderici à Castellensibus premeretur, Petrus Magallanus, ad cujus regiminis jus tutela ejus oppidi pertinebat, conjunctis, auctisque ex tota provincia copiis, eidem celeriter subventurus accessit; & primum in colle quodam oppido obverso distributis astutè militibus fedit, si dubio fortassè tactus, vel Ossunensis errore deceptus pugna, aut subsidii proximi metu obsidionem abstraheret. Quod ita sanè, ut Petrus putaverat, contigit. Quippè Ossunensem tunc hostium discernere numerum inæqualitas loci, atque interjecta virgulta prohibebant; in rerum incertitia, & caligine posito tutiora non nisi consilia conveniebant, & Petrus, qui Castellensem exercitum noverat in dies supplementum ab Austriaco pollicitum expectare, viribus diminutus in arte, consilio, agendique celeritate meliores spes suas reponerat. Igitur Ossunensis suorum paucitatem militum timens, & pleniora etiam, quàm erant, ad inferenda subsidia hostium agmina ratus, quæ ne summissi quidem exploratores inspicere satis ob loci difficultatem potuerant, obsidionem protinùs solvit; & Petrus Magallanus apposito astu feliciter usus, antequam Castellensis accessuris subinde copiis aufereret, ineundi certaminis cupidus statuit eundem quàm citò, ac sollicitè persequi, ac si fortè prælium effugeret, assultibus irritare. At impigro, ferocique Duci Ossunensi, & qui plus casui, & fortunæ quàm consilio, &

viribus tribuebat, non erat tunc detrectandi certaminis animus, & post palam quoque conspecta utriusque partis æqualitas propè virium aciores sua spontè incitato jam animo stimulos subdidit. Igitur iter tantisper accelerans, dum medium trajiceret rivum, solùmque palustre, ne in transitu forte miles deprehenderetur, ubi in patientem, aptumque certamini locum evasit, ibi totam protinùs aciem instruxit, hinc, & inde equitibus sultam, alisque late magis, quàm dense porrectam. Dux ipse à tergo cum selectorum equitum turma constitit improvisis pugnacibus affuturus. Simili propè modò Lusitana dirigitur acies, atque ita ad conserendas pro prælio manus instructis parique ardore succensis, omnique gloriæ, odiorum, cupiditatis ultionis incitamento satis, superque animis lacessitis, certaminis signum tormentorum utrinque fragor obstrepuit. Prior Castellensis incurrit, sed furioso, atque insano quodam impetu tractus, adeò enim instabilis, incompressus sclopos, & fistulas alias ferreas, quæ in primo agmine erant, exoneravit, ut vehemens potius, quàm cauta vel utilis prima illa fieret impressio, hostiumque perpauca volantium glandium numero exceptis, non ea stataria, atque justa, sed pugna quadam fortuita, ac tumultibus similis appareret. Hæc tam subita in hostibus perturbatio, ac voluntaria primi ordinis dissolutio sustulit animos Lusitanis, & vires etiam ad pugnam intendit. Proinde alacriùs inveci, atque obvios implicatosque in suis ordinibus pedites perrumpentes inde in eos qui sclopetarios tegebant, equites irruunt, momento profligant, profligatos in fugam avertunt, fugientium quoque terga rescindunt. Abjectis subinde de manibus sclopis, & majori utrisque impetu illatis, & un-

dique pressis cum pedite pedes gladiis, hastisque concurrunt; verum alio tum inclinata fortuna belli, nec æquo jam Marte, sed longè deterior conditione Castellensis allaborabat, jam fuso equitatu, jam acie nudata, ordinumque inter motus, æstusque trepida, ex adverso jam animo, & viribus Lusitano supra modum elato inflatoque, qui & circumire facile posset hostem, nisi animi ardore ac fiducia id agere neglexisset. A fronte igitur Lusitani ferociter incumbentes primo ordines hostium, qui adhuc integri steterant, laxant, mox fluctuantes impellunt, postremò fugant, cæduntque; qui verò fugerant, ab illis equitibus intercepti, qui à primi fusi agminis hoste persequendo redibant, plerique capti, aut interfecti sunt. Osfunensis, qui militis verius quàm Ducis in re gerenda functus officio fuerat sæpè in hostes inVectus sæpè revectus, & jam hostibus circumfusus, ac penè deprehensus, jam sua virtute, atque animo elapsus, postquam omnia fuga passim deformia, omninò cruenta, ac cæde prostrata vidit, tum demum necessaria sibi fuga consuluit: Cæsa in eo prælio Castellensium duo circiter millia, quingenti fermè capti, ex victoribus ferè octingenti desiderati sunt, majora tormenta, sarcinæ militares, optima Ducis supellex Lusitano cessere. Hæc prima ætate ineunte peracta sunt, acrius deinde flagrante temporis æstu ab armis utrinque cessatum est.

At in aula Catholica magni quidem momenti sub idem ferè tempus à Rege ipsiusque ab intimo sinu ministris negotium agitabatur, de armorum imperio scilicet, quod Joannes Austriacus pro Lusitania recuperanda susceperat, abrogando. Jamdudum hoc tacitus secum ipse voverat Rex, ejusque penitus tandem infederat animo, agenda

rei tamen erat eo tempore in mora, cum solita ejusdem in operando cunctatio, anxium judicium, animique sollicitudo, tum successoris etiam electio illo nempè tunc rerum Imperii negotio maximo digni, quique amplissimis animi dotibus summi Ducis Joannis virtutes æquaret, vel qui ejusdem in illo infelici cognita bello, vel vitia fortunæ corrigeret. Hujus porrò mutationis in bello causas nondum jactatas sermonibus vulgi ex aula arcanorum erutas scriniis nos tales fuisse comperimus. Lusitani, veteresque Joannis obtrectatores, ut eundem Joannem in populi invidiam, Regisque patris suspicionem, & odium adducerent, rem malignè non minùs, quàm subdolè fictam effuderant, Regem illum Lusitanum larvatum diutius in regno latentem, & fabulæ similem in Orbe quondam vulgatum, primùmque Regi Sebastiano tanquam incolumi, postea Bregatio superstizioso titulo adscriptum, nunc inter arma fallaci quadam interpretatione pro se, & contra Regem torsisse Joannem, quo scilicet falsa captum religione populum Lusitanum sibi metipsi faciliùs addiceret, seque detracta denique larva legitimum Regem, velut jam vaticinio consumpto, statueret. His accesserant, & falsorum hominum blandimenta, & aulicæ quoque assentationes, ac domesticæ potiùs insidiæ ab ipsa nempè Austriaci familia manantes, qui ipsorum utilitati, falsæve spei illecebris, magis quàm periculo Principis attendentes, quas temerè jactas debebant refellere, aut premere, aut jocos eludere voces, ipsi quoque ex composito alebant, ac divulgabant. Caterùm quod Joanni crimini dabant, esse in animo scilicet nefaria per arma Lusitaniæ intervertere regnum, etsi Catholico Regi penè incredibile videbatur, nec sanè ignorabat nihil clausum, nihil immune, aut inviolatum, ne inter sacra pignora quidem

quidem mortaliù relinquere invidiam, aut loquacem vulgi licentiam, fingi tamen hoc tali tempore, dici, vel suspici posse etiam periculosum existimabat. Multos rumores falsò, casuque, aut humana malitia diffusos veros sæpè numero cecidisse, alios interdum ad explorandas hominum voluntates consultò à Principibus ortos, quosdam, etsi vileant in ore vulgi, quid fieri opus esset non rarò Principes monuisse, hosque plerumque monitis paruisse. Primum regnandique præceptum maximum esse, nemini omninò fidere. Hæc cum anxie Rex secum, ac sollicitè volutaret, à Joannis insuper æmulis contortis aliunde argumentis suspiciosi rumoris vim, & invidiam augmentibus urgebatur, trahere nimirum illum ex composito bellum, ac subdolè moras ducere, quò armis perpetuò legionibusque munitus, sibiq; semper obstructo, addictoque largitionibus milite, si fortuna aliquando annuisset, eos sensus reconditos explicaret, quos quidem ingètes in animo coquere, plurima indicia quamvis solerter abdantur per facta, per dicta ejus, quæ casu excidissent, tanquam per rimas effluere; simul intempestivam Eboræ obsidionè, Canaliæ inflicta cladem, municipia fortissima regni, arcisque validas, ac finitimas prætermittas, omnia imprudèter in bello, & contèptim, ac segniter acta, hæc ipsa ex fallaci, tortoque Joannis profecta consilio suspiciosè, & cupidè potiùs, quàm graviter arguebant. Adjuvit etiam Joannis æmulos Cæsar, ejusque in aula Catholica Orator Comes Petingius, qui occultè Regi significavit, ipsius valetudinem quanquam non multum exegisset annorum, esse sua tamen externis contracta causis imbecillitate vergentem; nimis tenuem, ac fragilè Principis filii ætatem, injuriæ opportunitatem, atque inter infantia ludibria, ac discrimina rerum jacentem, nec porrò conducere in illa Patris, in illa filii habi-

tudine arma tractare, aut nimirum florere gloria illegitimum filium, cujus arbitrii potestatisque foret, dare posse, cum vellet, aut tollere fratri Principi regnum. Quid à circumfusis cupiditatibus, quid ab impiis suasoribus, quid à fictis amicis, quid à seculi genio, quid ab ipsa occasione peccandi cum ambitionis incitamento conjuncta metuendum egregio juveni sit in propatulo esse. Exarmare tandem, cum liceat, ambitionem multò melius præstare, quàm gratis cum illa configere velle, præsertim cum tam ampla certaminis merces sit, ac tam frequentes consiliorum irrisiones alieno arbitrio nimis fidentibus pateant. Inflammabat hæc quoque apud Regem Mortaræ Marchio, qui cum in Catalaunia simul cum ipso Joanne armorum olim divisum regimen habuisset, & provinciam recuperasset, ob crebras ibidem interjectas offensiones, quas æmulatio virtutis, & gloriæ multoque magis imperii societas pepererat, nunquam animo, & voluntate, multa licet uterque fingeret, sincerè in gratiam cum illo redire potuerat, nunc autem Marchio occasionem, causamque validam nactus premendi graviter æmulum, ne dum contumeliis, & probris Austriaci inter arma fortunam insectabatur, sed animum etiam, ac bellicam disciplinam. His obtrectatorum incitamentis, & ministrorum etiam aculeis, & suo quoque admodum suspicaci, ac pavidò ingenio permotus Rex, certusque Joannem exauctorandi per Ludovicum Oiangurenum, primum ministrum è secretis consilii Status, ipsum Joannem secretò monuit cordi esse sibi, idque ex republica maximè peti, ut ultrò abdicatis militiæ curis, Consocram, quod juris ejus oppidum erat, sedesque Prioratus Divi Joannis, continuò secederet. Metuerat hunc ictum ex longo intervallo Joannes, & pro viribus etiam præcavere studuerat, revera tamen aliquando librari,

paterna tutela, suisque virtutibus fretus, nunquam satis ipse crediderat. Ceterum non Patri Regi, non æmulis, non temporibus palam iratus, aut querelis fordide abjectus, aut tristior, sed animo temperato, ac modesto eam contumeliam, atque ignominiam vir optimus sustulit, imò verò nec illam suspicionem quæ tanta erat, & quæ contra ipsum in animo Regis hærebat, ulla unquam voluit excusatione corrumpere, crimina quippè sunt, à quibus sic ratio, atque pudor in homine abhorret, ut ne purgari sine periculo, nec declarari sine summo dolore, ac verecundia possint. Joannem præterea ob Castellenses passim attritas in diutino bello copias, quæque rerum propter inopiam tam facile, ac brevi, ut res postulabat, sarciri minimè possent, tum æmulos graves, versatilem Regem, acerrimum hostem, ut inter se quoque diversa, & variis distracta consiliis luctantur in animo studia, tædium, ac propè satietas militiæ ceperat. Statim ergo rescripsit occultè sibi imperatum commeatum à Rege petens. Rex verò ut pro filii auctoritate, ac decore rei clanculum tractæ ordo missionisque improvisæ omninò causa lateret, hujus sententiæ epistolam, quæ multum lenocinii fucique ad capiendas aures, animosque fallendos habebat, Joanni reddendam curavit.

Cum ex tuis nuper redditis mihi literis cognovissem, te immobiliter statuisse, quam adhuc egregiè, ac præclarè per Lusitaniam gessisti, armorum Præfecturam deponere velles, quæ otii querendi causa ad ali-quod tui Prioratus oppidum te conferre, ad eò ut acerrimè rem inculcando, & rationibus insigendo per litteras asseras, ab hoc te postulato, ac sententiâ quoad votum imple-

veris, minimè recessurum, quamvis hæc tua firmiter in hoc negotio deliberatio me vehementi dolore affecerit, sollicitè reputantem non parum mihi, ac tibi, & publicæ utilitati absentiam tuam ab exercitu detracturam, quantàmque solidam spem hucusque fortiter actis in Lusitania apud omnes concitavisti belli penitus profugandi abscissam repente fore, tamen ne te mœrentem, tristèmq; nimis omittam, neu videar plus meo solatio tribuere quàm tuo, veniam quam abundantè efficaciter petis, quanquam invitè tibi permitto, & insuper jubeo priusquam Badacocio discesseris, res ut belli ritè componas, & post agenda ex sententiâ præscribas; nam ex tua inclyta disciplina singulari studio, atque fide futuris belli conatibus, ac desiderio nostro, & reipublica multum accesserit. Vale.

Hæc regiâ epistolâ acceptâ, & ad pompam, inanemque captandam auram secretumque tegendum in aulam, & extra aulam per multa exemplaria transmissâ, Joannes Austriacus tandem exercitu derelicto, Confocram secessit. Interim Comes Marsinus genere Leodiensis, qui è Belgio traductus paulò ante venerat Badacocium, ibidem, donec Joanni succederetur, curam armorum subiit. Is statim Arroncium ab Austriaco prima belli expeditione captum, & propugnaculum propè Almeidam à Duce Osfunensi constructum, ita Rege illius monitis annuente, solo æquari præcepit; nam propter hostium propinquitatem, perpetuas offensiones, commeatusque importandi difficultatem illa oneri potius, quàm usui Castellensibus esse compertum fuerat, cumque res sibi in arcto, calamitoso quoque tempore forent, contrahere, atque intendere vires, necessitas postulabat.

DE BELLO LUSITANO LIBRI NONI

S U M M A.

AUSTRIACO sufficitur Marchio Carazena. Is sententiam expromere jussus, censet Ulisipponem rectè petendum; aut prætermittis munitis oppidis, omnia incendio, ferroque vastanda. Didacus Correa, dum inhibere prædæ impetum conatur, à Lusitanis, cum quingentis equitibus sternitur. Comes Marsinus avidè certaminis causas querit. Alexander Farnesius Valentiam intercipere tentat, sed re vacua discedit. Ad primores Ducum Oratio Carazena, qui cum exercitu ad Villavitiolam dirigit iter.

Oppidum capit, cujus Gubernator Brittus ad arcem confugit. Interrita Carneri Centurionis audacia. Cantagneda subsidia laturus obsessis, Carazenenis adventus sui certitudinem denunciat. Montisclari pugna, in qua victor Cantagneda, Lusitani tandem diadema regni in Bregantii capite fixit. Obsidio arcis Villavitiolæ solvitur. Gravis Regem, ac ministros cura percellit, an, & quomodo bellum reparandum. Philippi Regis interposita mors, belli consilia sustollit. Hujus interitum cometes paucis antè mensibus nunciavit. Per dolum mutato Regio codicillo, pro Medina Duce, Aitona Marchioni, Imperii regimen adscribitur. Ioannes, ultimos patris amplexus exoraturus, accedens, non admittitur. Philippi mores. Apud Escurrealium sepulchro conditur. Testamenti ejus series compendiarie. Rege tumultato, prima quæ Reginam Gubernatricem potissimum urisit cura, fuit de Lusitano bello deliberatio. Regina cupidè huic imponere bello finem desiderat. Favet ejus consilio Medina Dux. Ejus oratio in Status Senatu. Contra disserit Everardus Nicardus. Austriaco, Provincia Belgicæ demandatur Præfectura. Rex Angliæ, ni pacem amplectantur Hispani, Lusitano se terrâ, marique affuturum jactat. Regina consensu, cum Lusitano quesita pacis interventor assistit. Pacis conditiones. Octavo & vigesimo post defectio-nem anno, Lusitania suo tandem Regi redditur.

BELLI LUSITANI

LIBER NONVS.

IOANNI tandem Austriaco, qua in Lusitaniam inter lata, atque tristitia potitus erat, armorum Præfectura defuncto, Consilii subinde status decreto,

Regisque Catholici jussu Marchio Carazena suffectus est. A Belgio, ubi eam provinciam administrabat vocatus ad aulam Marchio summâ spe civium, & rumore propitio populi hunc magistratum inierat propter res belli egregiè apud Insu-bres gestas, & quia inter arma innutritus noii gratia, ut plerique, aut favore, aut intercepti

LI 4 meriti

meriti furto in belli honores irreperat, sed sudore, atque industria honorem honore, gradumque gradu, virtute duce, periculo socio, & ante miles, quam Dux in longa sibi militia pepererat. Igitur post salutatum Regem, eique gratias de more pro muneris ornamento relatas, quoniam tum ipse Status Senator erat, in eodem confesfu de futuro bello consulere, maturamque sententiam expromere iussus in hunc modum locutus fertur.

„ Dicere coram viris amplissimis co-
 „ gor de via, & ratione Lusitani amif-
 „ si regni recipiendi, quod obstinata in-
 „ colarum perfidia, adhuc infesta post
 „ tot acceptas in bello clades fortuna
 „ comperta, tot summis frustra incum-
 „ bentibus Ducibus, & cum dedecore
 „ tandem amotis, tanto exhausto cruo-
 „ re, tanta profusa pecunia, etiam in-
 „ tegrum nobis, & ingens hucusque
 „ bellum, spe prope excussa, aucta
 „ nimis formidine praebet, cum facere
 „ potius, quam dicere, Ducis, quam
 „ Oratoris obire munus, ingenio, vel
 „ usu mihi in toto curriculo vitae con-
 „ tigerit; tamen ut obedire, quod est
 „ primum militis institutum, jam a
 „ puero assuetus, & hic mandato coa-
 „ ctus equidem dicam quod ipse sen-
 „ tio. Caterum, si ea vos quae dixero
 „ neglexeritis, me praestiti quidem of-
 „ ficii, actionisque non poenitebit, ip-
 „ sos fortasse poterit aliquando spre-
 „ consilii mei vestrique superbi poeni-
 „ tere iudicii. Mihi plane, ut in cau-
 „ sa proloqui incipiam hoc Lusitaniae
 „ bellum diuturnum, Castellae grave,
 „ dispendiosum, omnino cruentum
 „ ejusque rationes, & causas confide-
 „ ranti duae tantum occurrunt viae, qui-
 „ bus aut excidium patere nobis, aut
 „ regni receptio valeat. Prima profe-
 „ cto erit, collectis omnibus copiis,
 „ & viribus ire statim, & arctius Uli-
 „ sippone obsessum regni, bellique
 „ initium, & caput, inde enim consi-

lia, iussa, pecuniae, militares dele-
 ctus, & copiae, inde vigor, & spiritus
 in reliquum belli corpus, & universa
 regni membra diffunditur, qua via
 interclusa, & undique obsessa ruere
 omnia, & confundi labique una cum
 capite presso, aut exciso necesse est.
 Ita sane cum Julius Caesar Italiam &
 Romanum esset Imperium, Scipio
 Africam subacturus, hic Carthagi-
 nem primo cepit, ille Romam. Con-
 tra Annibal Poenus arma dum procul
 a capite per quosdam anfractus, ac
 diverticula tulit, elusus magis quam
 victus in extremo Italiae sinu conse-
 nuit, & ne vetera forte videar, qua-
 si recentibus egens, rerum exempla
 colligere satis compertum est Medio-
 lani, aut Neapolis urbium concussa-
 rum per arma ruinam, eorum quo-
 que juri coherentia oppida arcisque
 velut eodem traxisse lapsu; vidimus
 ipsi praeterea, Barcinoni nuper recep-
 ta totum regnum protinus consen-
 sisse, salus a capite pendet, truncoque
 semel abscisso, atque abstracto, &
 rami simul, & folia, & arboris vita
 quae a stipite fluit, amputatur. Si El-
 vum, si Villavitiolum obsederis, his
 statim Uliippo succurret, cum pres-
 sa, armisque constricta sit Uliippo,
 nihil consilii, nihil opis externae ad-
 erit, aut interire, aut servire, aut ar-
 bitrium cogetur subire victoris; nam
 si intus praevaleant vires fuerint se ipse
 conficient, si tenues facilius vis ex-
 terna corrumpet, si factionibus for-
 te scissae brevissime dilabentur, nec
 unquam, aut raro tam magna, &
 fama, atque opibus potens ulla civi-
 tas extitit, quae omni externo desti-
 tuta praesidio diutius propriae defen-
 sioni, cum urgeret obsidio, cum in-
 ternis duntaxat viribus suffecisset.
 Dixeri contra fortasse, terrestres no-
 bis, & opes maritimae desunt huic
 extremo, ac vehementi conatui pa-
 res: Cum haec ratio, nec ipsa levis in
 speciem

„ speciem ex adverso proposita sit, eam
 „ mihi nec affirmare, nec refellere in
 „ animo est; fatendum est tamen, quod
 „ si tantum laboris, pecuniae, militum,
 „ quod hoc bellum tot per annos in-
 „ fructuose cum nostro dedecore, ac
 „ sanguine absorbit, in Uliippone
 „ recte petendam collatum fuisset, uti-
 „ lius, ac certe prudentius huic bello
 „ gerendo consultum foret, quemad-
 „ modum etiam si id ipsum modo in-
 „ terrumpere liceat, ut collectae, atque
 „ auctae paulatim in otio vires, & co-
 „ piae majori deinde conatu, & iudicio
 „ in urbem Principem applicentur. In
 „ hoc tamen errore humano seu mens,
 „ seu fortuna potius subvertendo con-
 „ silia deliquerit, si adhuc correctio
 „ non habet locum, bellumque dein-
 „ cept non intermissu Uliippone pro-
 „ cul agendum est, alteram tantum,
 „ prima seclusa, his copiis militaribus
 „ viam, quae ad regni ferat possessionem
 „ existimo superesse, cum scilicet arci-
 „ bus regni, munitisque oppidis praes-
 „ termis maximè infesta Castellae
 „ acies in Lusitaniam irumpens om-
 „ nia profus incendio, ferroque valla-
 „ re, ac diripere pergat, ubique passim
 „ ruinas, orbitatem, solitudinem infe-
 „ rens, ita enim omnino corrupta se-
 „ gete, arbutis evulsis, pagisque &
 „ castellis undique excisis, incensisque
 „ fame, ac rerum usualium inopia, ac
 „ terrore malorum omnium superbus,
 „ ac pertinax Lusitanus in afflicto, de-
 „ ferto, regnoque fumanti, ac passim
 „ exinanito constrictus, meo quidem
 „ iudicio, aut nulla alia re poterit tan-
 „ dem aliquando debilitari, frangi que,
 „ si quidem nec terra ille jam nostris
 „ circumfessa limitibus, nec mari, nisi
 „ tardius, incerte, atque modice potest
 „ alimenta recipere; regnum ipsum
 „ exiguum est, quod ne florens qui-
 „ dem nedum ita contusum, ac fractum
 „ satis sibi praesidio, satis pabulo est;

pertinacia, quam non ira, non metus,
 non cupiditas vincit, fami concedit.
 Hic autem & fames armata pugna-
 bit, & vis egestati se junget, & eorum
 nisi alterum valeat, utrumque deni-
 que foret perfidos homines con-
 sumpturum. Atqui forte inauditum,
 ac novum, imò & barbarum vobis
 videbitur in Hispania hoc belli tra-
 ctandi genus, scilicet fame, & rerum
 omnium clade, atque exitio regnum
 integrum oppugnare, coacervatisque
 ruinis velut bustum ex regno facere.
 Hoc tamen nobis suadet hostis con-
 ditio, opportunitas regni, usus com-
 munis, praeterita clades, rerum praesentium durissima constitutio, nec
 impia, aut crudelis est illa quidem
 censenda ratio qua finis petitur opti-
 mus, qualis utique foret Castellae se-
 curitas, amissi regni recuperatio, aut
 extinctio, iusta in rebelles animad-
 versio. At, inquires, post haec diru-
 ta oppida, civitates everfas, pecu-
 des, homines fame, vel igne peremptos
 lacera omnia, & cruenta, ac si-
 mul torrida flammis; post totum
 regnum exterminatum, & cadaveris
 facie projectum, ubi deinde Rex erit
 nisi in ruinas, & cineres regnaturus.
 His porro subijcio, posse aliquando
 Regem vincere Lusitaniam, at Lu-
 sitanos animos minimè posse, posse
 quandoque aridum regni solum, are-
 nas, solitudines, saxa, & spatia ina-
 nia camporum, sed nunquam revera
 posse Lusitanos animos possidere;
 tanta haeret in illis durities, ac pecto-
 ris obstinatio, tanta in Castellae im-
 perium, ac mores invidia, atque
 animi detestatio. Hanc pertinaciae
 cotem ubi sapius impacta ac rejecta
 Castellensium hucusque arma refra-
 cta sunt, ut haec ipsa rescinderent,
 ingenium interdi bellique rationem
 mutari necesse est. Congenitum pro-
 pe genti nunquam extinguitur o-
 dium,

„ dium, nisi ipsa prorsus extincta gen-
 „ te, talique obfirmatos homines odio
 „ tam vincere, quam imperare victis
 „ difficile est. Ideò semper mihi dis-
 „ plicuit illa Philippi secundi sive in-
 „ consulta modestia, sive timidi nimis
 „ propositi ratio, qua per Christopho-
 „ rum Moram composita quasi pace
 „ cum Lusitano per largitiones, cumu-
 „ latæque beneficia leniendo ipse ani-
 „ mos captandæque ferè per escam,
 „ quam severè, atque rigidè invadere in
 „ regnum maluit, ex eo tẽpore jam tur-
 „ bulentis humoribus turgidũ, subactõ-
 „ que paulò post regno nec chirurgia,
 „ nec dieta, ut dicitur usus evacuare re-
 „ pletos, aut causã expellere morbi stu-
 „ duit. Illa importuna pietas, illa inepta
 „ Philippi clementia, quæ alias post alias
 „ subinde affecto corpori corruptelas
 „ ingenuit, hanc nobis extremam il-
 „ lorum peperit contumaciam, cui nisi
 „ ferro, atque flamma in præsentem
 „ deri libeat, in hac perpetua ignomi-
 „ nia cum Lusitano bello in hoc gravi,
 „ æternòque periculo volutabimur. Po-
 „ stremò regnum attritum, conculca-
 „ tum, adustum, incolis propè vacuum
 „ est aliquando fortassè Rex Catholi-
 „ cus habiturus, plenum, & integrum
 „ semper deploraturus; utilius est au-
 „ tem nobis nullam esse Lusitaniam,
 „ quam esse nobis inimicam, propin-
 „ quam, & primo quoque tempore ul-
 „ tricem, & gravem, cum occasio de-
 „ derit, affuturam.

Hæc in Status Senatu Marchio Ca-
 razenæ disseruit. Omnium ea tamen
 ferè consensu ut militaris, ac præfervidi
 nimis ingenii, civilique egentis tempe-
 ramento, statim expuncta sententia est.
 Obstabat illi præterea insita Regi cle-
 mentia, diùque in Hispania receptus
 belli gerendi usus. Est enim adeò in-
 concussum, ac stabile Hispanis per
 majorum tradita exempla, & signata
 quasi vestigia res tum civiles, tum bel-

licas temperare, ut in negotiis excu-
 tiendis hæreat, ac pendeat ibi delibe-
 ratio, cum non præluceat exemplum;
 fallit hoc tamen persæpè institutum,
 cum novis rebus, insolitisque peri-
 culis per novas artes, ac nova rerum
 commenta, ubi usitata non suppetunt,
 ire obviam necesse sit, præsertim cum
 genus humanum ad majorem quoti-
 die solertiam, atque malitiam exacua-
 tur. Decretum est igitur in Senatu,
 quod ratum subinde Rex fecit, pro Lu-
 sitano gerendo bello nihil barbari, aut
 novi, aut præter Hispanorum firmatum
 armorum usum induceretur. Velle Re-
 gem, cum posset, amore terroribus mi-
 sto lapsos errore clientes ad officium re-
 ducere.

Dum hæc geruntur in aula Catho-
 lica, Comes Marfinus, qui interim
 Badacocii militibus præsidebat, ho-
 stem, audito, cum equitum turmis
 agros, pagosque latè depopulari, in-
 gentemque illinc abducere pecorum
 prædam, & obvios homines interfice-
 re, jussit extemplò Didacum Corream
 equitatus Governatorem, quingentis
 equitibus sumptis, obviam procedere
 Lusitano, hisque rusticorum cædes ul-
 cisci, & prædarum impetum inhibere.
 Correa tunc oblatum adire discrimen,
 Ducique parere minimè recusavit, pau-
 citatem tantummodò militum in rem
 asperam sibi commissam tantummodò
 animadvertens monuit Marfinum. Ve-
 risimile quidem esse non negligeret,
 aut sine robore, & casu, sed magnis
 cum copiis eò usque infestum progre-
 di Lusitanum in terram hostilem au-
 sum, pugnae ideò impares ineundæ sibi
 ipsi videri eas destinatas equitum tur-
 mas, posse & majores cogi brevi-
 ter vires, quæ pugnantibus equitibus
 nervos, agrisque omninò securitatem
 præstarent. His subiratus Marfinus,
 quæ virtus, inquit, qui militum nu-
 merus sit non in stativis, sed patenti
 campo

campo discerni, nec victoriam ad cal-
 culos dari. Tunc ea improvisa respon-
 sione perculsus adjecit Didacus, quod
 ad se pertinebat se confestim declaratu-
 rum nec sibi, nec militibus in provo-
 cato quoque periculo defuisse. Cæte-
 ra ad aurium magis oblectamenta,
 quam dexteræ vim, rerumque provi-
 sionem effandi. Ita equites statim ad
 hostium occursum movit. Lusitanus
 cum equitibus plusquam mille cæde, &
 rapinis implicitus vicos, agrisque per-
 volitabat, tum verò cum illo numero
 diminutum præliòque paratum accede-
 re Castellensem aspiceret, velociter
 dividit, quos secum habebat, equites,
 partim inter arbores, & virgulta laten-
 tes subsistere, partim libero campo in-
 currere in hostem jussos; insidiarum nu-
 merum augent, duplicatur fiducia ho-
 sti. Inter hæc propius, ac lento gradu
 Castellensis appulsus, postquam videt
 fermè æquatam utrinque militum nu-
 merum, missa formidine, alacrius in
 Lusitanum impellitur. Primò impetu
 quasi perruperat aciem, ac trepidam
 loco moverat; alis subinde distentis,
 circuire, & concludere cæperat hostes,
 atque in latera cadere. Hæc molien-
 tes repentè ab insidiis emerisi equites
 Lusitani, & à tergo, & à latere circum-
 fusi Castellenses aggrediuntur; rei im-
 prudentia deprehensis in medio terro-
 rem, pernicies asperitas auget. Lusi-
 tani, qui in acie primò perculsi, impli-
 catique pedem referre cæperant, jam
 equis immixtis, atque ordinibus resti-
 tutis animosius simul instant, & ur-
 gent. Sic Castellenses undique circum-
 venti sternuntur ampliori tunc hostium
 numero, fraude, iniquo planè certami-
 ne oppressi. Igitur paucis exceptis,
 quos fortè superstites fuga distraxit, re-
 liqui capti vel interfecti sunt, captus-
 que egregiè dimicans est Ferdinandus
 Avalus Marfini Comitibus custodia cor-
 poris Dux, cæsus etiam Alexander Mo-

rera, alique insignes equitum Duces.
 Didacus Correa cum clavis hujus reli-
 quis Badacocium effugit, minùs for-
 tassè, quam secus debebat eo infelici
 successu tristis, quòd vera ab initio
 Duci vaticinatus nimia fiducia, aut in-
 solentia ejus offenderat. Nihil hac ta-
 men Comes Marfinus clade improvisa
 perterritus cum promptus consilio, at-
 que acer animo esset, cadentemque
 Præfecturam armorum, quam paulò
 post erat Marchioni Carazenæ cessu-
 rus, averet aliquo facto memorabilem
 ponere, avidius idcirco certaminis cau-
 sas quærebat. Cum omnia igitur cir-
 cumspiceret, comperit tandem Valen-
 tiam anno præterito captam contemp-
 tim per id tempus ab hoste, ac planè
 segniter custodiri, spemque ex eo fore,
 improviso ut impetu rueret, si citius, ac
 diligentius, ut oportebat, impressio in
 oppidum fieret. Urgebant hoc faci-
 nus apud Castellæ Ducem quidam mu-
 nicipes exules, Valentia, ut suspecti
 novisque studentes rebus à Lusitanis
 exacti, addebantque propterea hoc in-
 tus etiam secum sentire plerosque op-
 pidanos genere, & animo ad Regem
 propensos, eosdemque ubi signa Cas-
 tellæ vidissent internas externis adne-
 ctere copias, & vires non minùs para-
 tos, quam animatos esse. Vitio insu-
 per exulantium, qui patriæ sibi reddi-
 to amore sæpè ipsi fallentes, aut sua
 cupidine falsi majora promittunt, frau-
 de, vel errore judicii vera falsis admi-
 sta, ut ejus animum inclinarent, Va-
 lentini apud Ducem efficacius inten-
 derant. Itaque Comes Marfinus Ale-
 xandro Farnesio negotium dat, ut clan-
 culum copiis, aliisque instrumentis,
 quæ ad rem usui forent, assumptis, cum
 nox accessisset, Valentiam pergeret in-
 terceptum; secreta monita dantur;
 exules prosequuntur. Alexander ala-
 criter jussa Ducis exequitur, & Bada-
 cocio procul, ne efflueret fortè suspi-
 cio,

eio, milite, ac rebus omnibus comparatis Valentiam contendit. Adhuc notis, at in lucem vergentis obscuritas milites adumbrabat cum jam fociis à Duce detecto consilio magnæ spei pleni propè Valentiam appellunt. Rem tamen militibus aggressuris durior tunc ipsa tractatu, exitu mox luctuosior, quàm mente primo conceperant, aut ore jactaverant, in limine visa est; non enim promissa, aut indicia planè constabant, quibus auctis, extorres ad expeditionem Ducem impulerant; nam fluvius qui adjacet oppido, tunc insolenter inflatus erat, trajectúque difficilis; scalæ angustæ, atque breves promurorum mensura compertæ sunt; nullum prodicionis occultæ signum, ut intererat fides, ex oppido prodebat; caligo præterea noctis cum matutina confusa luce jam albescere cæperat, stationesque subinde excitari, amarique levi, quocumque emisso strepitu poterant; arx denique infestior appropinquantibus impendebat, nec belli seposito furto, palam quidquam audere, aut agere in hostem cum eo exiguo militum numero, ac tumultuaria prope modum manu nisi temeritas sustulisset. In hoc rerum statu Alexander, & si clarior res erat, quàm, quæ in dubium vocari posset, ut tamen exterminus, invidiæque morsibus opportunior, eam serio agitatam inter veteres Duces voluit. Vocato concilio, Emanuel Carafa, qui fama, & virtute inter cæteros eminebat, quique faciliùs audacia posse, quàm animi inopia labi in opinione, atque ore militum erat, id facinoris ut temerarium, abruptum, exulum fraude promotum, totque exitio commilitonum, si forsitan tentaretur, foedum exitum habiturum, aut inanis incepti dedecus reprehendentium, quàm dissuadenti similior explodit. Huic Hispani, Itali que cæteri Duces assentiuntur. Alexander subla-

tis copiis re vacua discedit. Comes tandem Marfinus hac ultima spe devolutus, nec ullo virtutis, aut laudis pro strenui, ac veteris fama Ducis in Lusitania relicto vestigio paulò post Mantuam Carpetanorum, inde Belgium repetiit.

Marchio quippè Carazenæ huic, sicut diximus, subeundæ post Austriacum provinciæ à Rege Catholico designatus jam ab aula Badacocium pervenerat, ibique præcepto Regis Didacum Cavallerum supremum Castrorum Præfectum, Didacum verò Coream magistrum equitum dixerat. Versus deinde ad belli res componendas à Badacocio ultra Anam flumen perrexit è regione Campomajoris Xevoræ juxta rivum, quod aquis, solique deliciis afflueret consitus passim arboribus locus, ut in arida terra petebat æstivi temporis ardor. Hic inito militum numero peditum duodecim circiter millia, sex equitum millia supra quingentos à Duce reperta sunt, ibique exercitus constitit, donec commeatus, belli tormenta, ac reliquæ sarcinæ militares comportarentur. Tandem rebus ex sententia paratis, atque compositis primores Ducum sepositos Marchio in hunc prope modum alloquitur. Multa à se tot per annos summo labore, atque industria militiæ decora, ornamenta collecta, in hoc Lusitano suscepto bello fugacia, interitura simul, ac dehonestamento proxima cernere; non enim satis pro pugna militis nosse, non satis pro milite commeatus, nec pecuniam etiam, nec arma, nec cætera belli instrumenta sufficere, quæ abundè paulò sibi ante fuerant coram Rege pollicita, & quæ in Insubria, atque Belgio, & ubique propè terrarum tutior, ac vetus bellicandi mos stabilierat. Classem præterea tantopere necessariam ad reg-

num

num maritimum subigendum, cum in ancoris expedita jam dudum sibi promissa fuisset, scire profectò adhuc imparatam, neglectam, incultam jam otio, sitique marcescere Gadibus, quò planè terra satis Lusitanus haberet, unde has exiguas sperneret copias, & mare totum unde subsidia, & alimenta reciperet, in potestate. His considerationibus addidit, Lusitanos quoque natura superbos, animo audaces, totque adeptis victoriis tumidos, ac toties Castellensium cruore perfusos, nunc ferociùs instare, ac fortioribus nervis, ac Reginum præsertim, ex longo intervallo comperita fœcordia subnixos. Postremò alia se in Status Senatu dedisse consilia, alia hic exequi cogi, ne suis quidem ad ea complenda adjumentis ab illorum auctoribus roborata. Ita igitur jam omnia casibus esse, fortunæque projecta ludibrio, quæ cum adhuc irata, atque infesta per multiplices clades experta, atque perspecta Castellensibus fuerit, illi insuper molliendæ non lenocinia, non artes, quæ sudor, constantia, ac sedulitas sunt, sed quædam potiùs irritamenta, & quasi irarum novarum aculeos hac rerum in bello gerendarum incuria, vel fatali quadam torpedine subjici. Cæterum fas cum non ampliùs, nec locus sit jam inchoatam expeditionem retrahere, aut distorta consilia flectere, ipsi Duces viderent, decernerentque quodnam facinus videretur hoc tempore, his copiis, hisce viribus dignum, quando non satis adesse sibi virium agnoscat ad ruinam eluctandam, atque ex animo ducere nervos oporteat, nisi factò sibi quoque statutum sit communi belli hujus invidia, atque publico odio cum similibus sibi Ducibus conflagrare. Rogatis posthæc sententiis, quidam Valentiam Alcan-

taræ nonnulli Estremotium, alii Villavitosam hoc exercitu aggrediendam existimabant. Has sententias excurrit Marchio, & Valentiam primò rejiciens ut nimis facilem, Estremotium, ut expugnatum difficile, Villavitosam ut mediam amplexus est, ita modò sententiam temperans, ne efferri nimis fiducia, cujus causa tunc non extaret, néve metu, quem recondere debuisset, apud milites dejici videretur; eoque dirigere statim iter exercitum jussit. Igitur obviis cursim vastatis, ultisque hostilibus agris, tandem ad Villavitosam Castellensium acies pervenit. Sedes hoc oppidum est, vetusque ditio antiquorum Bregantiæ Ducum, Villavitiosa disertè dicta propter cœli temperiem, ubertatem agrorum, nemorum pulchritudinem cæteramque insignis, mollisque cultus amœnitatem etiam artificio accersitam; nam nimis deliciarum illecebræ aut vitiosæ natura sunt, aut vitiorum incitamenta. Sedet oppidum in edito colle situm triplicique forma constructum, prima pars in suburbia quasi distenta cœnobita continet, officinas, plurimas domos, ipsasque Bregantiæ magnificas aedes. Huic pervetustis mœnibus cinctum necitur oppidum, rarisque id incolis habitatum. Desuper eminent arx, eaque satis pro tempore instructa, cum interiores meatus haberet, & fossam, & sublunare munimen, & vallum. Erat tunc oppidi Gubernator Christophorus Brittus ab aliis adjutus Ducibus veteranis, ac præter apros pugne municipales, qui plurimi erant, propè mille militibus ad oppidi defensionem impositis. Brittus verò postquam eò infestum tendere hostem agnovit, tria primùm idonea extra oppidi mœnia loca posita munit, amplissimam scilicet Bregantiæ domum arcis in speciem ædificatam, propugnaculum Divi Bene-

Mm dicti,

dicti, & portam Nò, sic vulgari nuncupatam vocabulo, experiri ita ratus initio meliùs virtutem hostis, ac si per vim licuisset, in parvo negotio minuere fiduciam, vel ita vires, & animos hebetare, ut debilior, ac fractior mox impetus ejus interiùs admoveretur. Porro decem, & octo sclopetariorum Castellenses progressæ partitæque cohortes, tria, sicut diximus, illa extra oppidi sita muros, quæ à Lusitanis infessa, ac strenuè loca munita fuerant eodem tēpore cum clamore, atq; impetu adoriuntur. Atrox, quia primus, recentisq; vis, animiq; ac ferè tumultuarius erat ille conatus hostium, ac tripartitò confictus fit, perstititque assiduus, concitatúsque utrinque pugnandi ardor, ac ferè æqualis illata cædes à meridie ad primas usque tenebras noctis, strenuè non minùs ab his oppugnato, quàm à Lusitanis retento loco. Nocte ineunte cum secum volveret Brittus, ea pro terrore, ac munimine opposita loca hosti nimis longinqua, cruenta, subsidiis incisa videri, ac si ulterius instaret hostis quamprimùm suorum militum cladibus collapsura, prætereà si à præliorum initiis desumitur omen, bene inde auspiciatum; si comparatio virtutis, nihil eousque accidisse, cur ipse diffideret; si spes, & alacritas animi satisfactum omninò esse, eadem idcirco nocte inde repente milites revocavit, desertisq; quæ extra oppidum erant, munimentis, atque inutili multitudine, simul omnium fortunis prædæ, ac libidini expositis hostium intra murorum ambitum defensionem intendit. Ubi illuxit milites Castellenses Roderico Moxica Duce, adjacentes oppido ædes ingrediuntur, nullòque obsistente, cum miles, & arma contracta in oppidum essent, nec ulla mœnia, aut obices essent, quæ inhiherent impetum hostium, ea ibi luxuriæ, avaritiæ, crudelitatis exempla nefariè congesta sunt, quæ militaris furor, atque impunè aliquando

irritata cupiditas edere solent; non pueris, non senibus, non pudicitiae virginum parcitur; Sacra alia polluta, alia rapta, alia fracta, alia in cinerem versa, cum ex alia in aliam domum applicitus ignis etiam templa, ac cœnobicia corripere, cremaretque undecunque insultare, prædari milites cedere, latrocinii, ac sanguinis avidi circuire; tum & irrita fuga erat, cum strata omnia, aut obsessa teneret hostis. Has inter ruinas incendii, & cæforum hominum strages, omnisque militaris effrænata nemiùm licentiæ, viri quidam religiosi, qui furentium fortè minis, & flammis elapsi Carazenzæ Marchionem convenerant, immanem illam militum feritatem, & sacrorum ludibria, & inter ipsa cœnobicia defloratas esse Virgines conqueruntur. Si belli jure liceret etiam in Numen insurgere, vi quoque ipsum ineluctabili ulturum injurias suas. Ad quos, non esse cur mirarentur, respondit, ex diversarum gentium barbarie, atque vitiis conflata illius exercitus fœcem esse, utcumque tamen se curaturum, ut sacrilegiis, ac cædibus milites temperarent. Cæterùm seu primo, ut solet, impetu excusso, seu Ducis imperio, seu scelorum satietate à cruore, & rapinis deinde cessatum est.

Exteriori sic oppidi tractu in potestatem accepto intensior statim in idem oppidum Castellensium conatus incubuit. Tormentariæ itaque sedes erectæ, suffossi cuniculi, obsidionales accessus ducti, viæ, tramites, colles, loca omnia prærepta sunt, quæ procul, ac propè infestare, ac premere possent oppidum. Hæc verò, quæ ad longiorè obsidionem comparabantur cum in primis Castellæ Duci rei celeritas cordi esset, vis quoq; impetúsque in oppidum applicandi propiora pericula non laxabant; nam pyroclastro majori oppidi portæ cōstanter affixo, eam nitentur subvertere hostes, scalis

lis deinde muris appositis illam murorum ascendere partem, ubi plus præliantium exarserat impetus, contendebant. Confluunt tunc undique Lusitani, circa portam dum acrius, & circa mœnia periculum erat, ollas incensas, granata, atque alia ignea artificia certatim ex mœnibus jaciunt; nunc sclopis, nunc longioribus hastis, qui portam obsederant, aut muros subibant ad deturbandos hostes utuntur. Sic tandem vim Castellensium eludunt, & frustra igneo instrumento portam, scalis mœnia petentes expellunt. Cum hic primus, & propior in irritum impetus cecidisset, Dux Castellensis, subductis copiis, productos ad oppidi mœnia cuniculos tunc conflagrare, atque erumpere jussit, sed cum solum ineptum esset, retrorsum ignis effusus hostibus multò minùs quàm Castellensibus nocuit. Inter hæc cum assiduis concussa tormentorum ictibus mœnia, & lacera passim munimenta fatiscerent, ingentesque ruinarum cumulos tollerent, peris Marchio ruinas, labesque murorum milites jubet impressionem in oppidum facere. Itali primi jussu Ducis irrupunt. Hos Lusitani pari quidem ferocia animi, conatúsque recipiunt; sæva ibi, & feralis conferitur pugna. Etenim Lusitani pars mœnium summa pars per ruinarum fragmenta sparsi, ruinarum alii extrema tenentes confertis cuneis, nudato corpore intrepidi hostilem impetum propulsabant, nec vulnera, aut cædes, aut æstus, sive profluens utrinque sanguis his ferociter intendendi, illis acriter vim retundendi impedimento erat. At Itali quanquam illis virtute, atque animo pares, disciplina tamen, ac numero prævalebant, rejectumque persæpè hostem, & mox audaciter redeuntem, impulsusque reciprocantem fregissent tandem, ruinasque transgressi se mœnibus applicassent, nisi eodem momento temporis

scalæ temerè defecissent, primis namque fractis ab hostibus scalis, atque combustis, etsi aliæ tunc celeriter parabantur, lapsò temporis puncto jam inutiles erant. Hoc itaque omisso propter militum lassitudinem, & rerum inopiam certamine, id tantum per summum laborem obtinuit Italus, quod propiùs jam fessa mœnia gradum, sedemque eo experimento posuit. Cum inter mœnium ruinas, & armorum, & hominum clades sic propè oppidum certaretur, haud minori quidem ardore impetúsque quia bellatoribus abundabat, ejusdem oppidi arcem ab alia parte Castellensis premebat. Novum enim ipse ibi excitaverat aggerem, crebrisque inde incuribus arcis in orbem jacta superare munimina contendebat. Semel ea tamen, quàm aliàs atrocius pugna recruduit, dum præfens Carazenzæ ipse Marchio adhortando, obsecrando, impellendo, strenuè ipse pugnando milites accendebat, eoque imitatione, periculo Ducis instinctus validior accurrerat Castellensis militiæ nervus. Eminens, cominúsque confictabatur, cum ignas alii munitiones inferius, alii arcis superius defenderent pinnas, resque propterea sclopis, granatis ignitis, lapidibus, hastis alacriter gereretur, utrinque sæpè cadentibus multis ferro, aut ignibus haustis, quemadmodum varia, implicatæque pugna erat. Jamque flaccescere tandem, animoque ac viribus labi ceperant Lusitani, ac timidè pedem referre, acrius eo tempore instantium cum vitum hostium multitudine circumfusi, ac propemodum obruti. Videt hoc Brittus, cohortatúsque quos in latere habebat tribunos, ac reliquos Duces, simulque progressus occupat ipse primam certaminis frontem, ibi profectò cum ceteris Ducibus periturus nisi formidinem pudor ejus militibus abstulisset. Quippè tunc majorum exem-

plo Ducum impulsi vires, & animos colligunt Lusitani, promovent gradum, regressi certamen instaurant, quique jam fluere, ac cedere ceperant vehementius inveci clamore, strepitu, armorum, & corporum nisu ipsos repente cogunt retrocedere Castellenses, crescit adversa nunc inclinata conspecta acie Lusitanis fiducia; lacertos fiducia corroborat; impetus incalcescit. Tunc amplius obistere hosti; jam Marchio Carazenæ diffusus cani statim receptui iussit; revocat etiam à prælio suos milites Lusitanus, cum impetum illum injecta velut hostibus rabie insuperabilem Marchio crediderit, & lucro duxerit Brittus, quod circumacti certaminis vices æquare ad ultimum potuissent. Jacuit immensa propemodum strages, ac Lusitano cruentior, cum eorum optimus quisque dum inclinatum reddere pugnam pro viribus studuit casus, aut vulneratus eo ancipiti prælio fuerit, inter quos Brittus oppidi, arcisque Præses tribus vulneribus ictus. Emanuel Lorcatius Pintus facie granato concisa, ac scædius ambusta recessit, reliqui Duces graviter faucii se se in munimenta recipiunt; mitius deinde producta in arcem, & oppidum est oppugnatio ob tantum sudoris, tantumque sanguinis latè fufum his militaribus flammis aliquantulum imminutis; nihilo tamen minus nec impeti à longe arx per belli displosa tormenta, nec quasi mœnia destiterant, invigilante quoque supremo Duce, ut ea quæ sita militibus quies, ac certaminis intervalla in graviorem hostium perniciem, ac pestem relaberentur. Sub hæc nunciatur exercitum Lusitanum jam Estremotio digressum ad ferendam obsessis opem iter instituisse. Percussus hoc nuncio Carazenensis, & maximè anxius cum duplici cura, & labore simul arcis,

simul oppidi potiundi distractas eo tempore vires haberet, relicta denique arce, ac temporariè reservata, omnes tunc belli conatus, astusque in Villavitiolam convertit, si prius extricare se fortè posset ab hujus oppidi obsidio, quàm cum hostibus signa conferret, quandoquidem arx asperioris, longiorisque negotii res videretur. Copias igitur omnes è suis stationibus accersitas tripartitò Marchio distribuit ad oppidum undique constringendum, multos etiam congeri iussit virentium viminum fascas, qui missa ignea desuper artificia deluderent; mœnia quoque cum opus esset, occupaturis multitudo scalarum parata erat; sparsisque passim fractorum murorum acervi, & plures hiantes in mœnibus labe externo partim impulsu, partim cohærentium murorum ruinis impressæ multos accessus invadentibus aperuerant. Ea porro triplex inveci, pars in murorum ruinas, Itali omnes erant, urgebat acies, pars sed numero minor in militari arcis sepe, staccatam milites vocant, hærebat, & circumfessam in otio tenebat arcem, ut inde interruptus, qui in ejus præsidio erat, nequaquam posset, cum vellet, egredi, ac municipes adjuvare; reliqui sæpè, & nequicquam intentam majorem oppidi portam evellere, aut scindere summa ope connitebantur. Dum ita singula obire injunctum à Duce opus militum agmina student, Lusitani adeò acerba, ac multiplici pugna disjuncti, variisque in partes quæ eodem tempore laborabant, abstracti, enervatique cum neque numero pares essent, quod unus contra multos pugnaret hostes, neque viribus etiam, quod non essent ob paucitatem, qui succederent, fessis, aut morientium vices exciperent, nec denique loco, quod quassata verberibus mœnia vel lubrica pedes fallerent, vel diruta, aut scissâ

superstan

superstantes opprimerent, tunc animi ardore magis, & impetu, quàm suis se viribus sustentabant. Trucius tamen qua Itali parte vim intendebant, certamen incaluit; nam ruinas penè trajecerant, & muris scalas admoverant, altiusque corporibus assurgentes jaculis, hastis, incendiisque multiplici peste repulsi transversis plerique vestigiis præcipientes ibant, pauci qui mœnium summa tetigerant, aut à fociis ibi relicti interibant, aut se saltibus solo reddebant. Cum igitur scalæ passim, & homines simul evolverentur, atque iniquior succederet Italis, ut enudato supernis ictibus corpore, pugna, cumque lapsos caesofque tamen recentes Itali exciperent, urgerentque illucque ut in majus totius conflictus discrimen, & ultimam oppidi spem tota fermè vis propugnantium, pugnantiumque conversa esset; tunc Emanuel Carafa eò circumductam cohortem Italicam movit, ubi minori metu periculi minus erant providi Lusitani, & quia alibi res ardebat majori cum hominum copia, nec ea Lusitanis pro locis omnibus suppetebat, ibi ad custodiam pauci restiterant. Eò itaque assultim Itali properantes obvios, & raros in loco Lusitanos expellunt, subinde alii, atque alii turmatim accurrunt murosque repente scandunt; qui verò ab altera muri parte subeuntibus adhuc scalas obstiterant Lusitani, cum circa se plenas nunc hostium ruinas, fractos aggeres, muros discissos, vim, numerum hostium, confidentiam, audaciam super murorum, & stragem corporum insultantium viderent, ex altera parte captum jam murum, seque averfos, adversosque à Castellensibus premi, oppido statim relicto, nec paucis intra fugam exceptis ad arcem confugiunt. Eo quoque tempore cum accisas res hostium aspiceret, contra militarem arcis sepem pugna-

bat agmen alterum Castellensium, nec illam adhuc perrumpere ferro, aut ignium jactu cremare potuerat, Italici tandem fufis, fugatisque ab oppido Lusitanis se se præliantibus addunt, accedit tumultus, & fuga eorum, qui gladiis elapsi arcis suffugium petebat; inter tumultum, & pugnam capitur sepes. Ita Lusitani reliqua cura, præsidium, tutelæ spes cum in arcis duntaxat circumscripta limitibus esset, cumque etiam puteo, quem omninò putabat Marchio aquam intus sufficere obsessis, jam idem potitus esset, tubicinem misit, qui de opportuna arcis obsidione moneret Brittum Gubernatorem; nocere tempus, pestiferas esse moras; si occasio merendæ clementiæ præterfluxisset, victorem subinde inexorabilem fore. Tum Brittus, ne de illo expugnato facilè oppido, tubicini retulit, Carazenensis immodicè lætaretur, quod præ murorum fragilitate, temporumque ruinis, multò asperius, quàm opus fuisset, negotium illi curamque facefferat. Stare adhuc integram arcem, ibique etiam puriori stagnantem aqua inclusam cisternam esse. Ita elusus Carazenensis, ideoque in arcis oppugnationem sollicitius intentus, occupatusque sublimis in vertice templi, cui titulus erat Immaculatæ Conceptionis, adversus arcem tormentariam sedem extolli iussit. Erat etiam in ipso templo insignis quædam, ac vetus Deiparæ imago, quam, memorant Lusitani, esse principem in Hispania illibatæ Conceptionis memoriæ, claroque nomini consecratam. Hanc ab initio Brittus obsidionis ne inter armorum confusionem, militumque licentiam, ac libertatem irreverentiæ, barbarive contemptus aliquid pateretur ex templo in arcem transferri curaverat; nunc verò cum ab ejusdem Virginis templo per hostem arx, atque miles præsidarius crebris

Mm 3 ictibus

ictibus peteretur, sacram Deo sedem eo armorum ministerio pollutam, ac profanatam improbens hosti, pacisque sacrarium in tartaream belli officinam conversam esse, severè præcepit, ne quis tormentum, aut sclopum, aut aliquid missile in templum jaceret, suam ipsi sedem, suum ipsi cultum Virgini curæ fore, eoque sacrilego scelere inflatam Virginis iram contra illos vertendam esse, in quibus non pudor, non verecundia, non jus erga homines, nec religio, nec pietas erga cœlicolas insanix, ac libidini frænos injecerat. Narrant insuper Lusitani cum per majora tormenta belli ex templo in arcem fulminantibus hostibus sacra ipsa imago solemni, ac pio comitatu intra arcis muros circumferretur, cumque obvia incedentium, & modulantium mista laudibus carmina multitudo objecta gregatim funeribus esset, tunc mortales quamplures emissos è templi vertice globos irritos cecidisse, sacram pompam, qui sequebantur intactis omnibus circumductam.

Dum ita urgetur à Castellensibus arx, Cantagnedæ Comes Lusitani exercitus Dux, cum certiozem facere vellet Britum, magnis se copiis instructum in arcis auxilium quamprimùm eventurum, diffideretque inter milites invenire, qui circumplexam, ac restrictam omninò arcem auderet interpilas, & cuspides penetrare, nec ipse propterea ad certam quasi perniciem cogere quemquam fas esse duceret, jocanti similis inter milites jecit, esset necne in suo exercitu Lusitanus cui ad eò valeret animus, ut interritus hostium agmina pertransiret, Brittoque intra arcem secreta mandata perferret. Hoc vulgato statim sermone, haud agrè repertus est, qui id se illicò audere profiteretur, Franciscus nempe Carnerus fortis Centurio. Is itaque binis ejus centuriæ militibus sumptis, equisque

statim conscensis ad arcem hostibus circumfusam, aditusque Castellis, ac mobilibus septos cum sociis alacriter subit; ibi mandata Ducis exponit, ibique duo illi gregarii milites, relicto, ut jussum erat Centurione, per idem obseptum, stratumque ferè mucronibus iter incolumes transeuntes ad Cantagnedæ Comitum redeunt; adeò præcipiti eorum ad arcem accessu, atque recessu, velut miraculo audaciæ defixis, ac propè attonitis hostibus, vixque illi hostes, an socii essent, præ summo stupore dispicientibus. His rebus ita provisus, cæteros simul coactos primores Ducum consuluit exercitus Dux, an expediret, ferre suppetias ad extremum concussæ arci, atque ideò conferre cum hostibus arma, eas sine dubio ad ultimum virium impedituris. Latis in orbem sententiis, nemo ex tot simul diversæ licet indolis Ducibus extitit, qui festinatis subsidiis, pugnaque, si occasionem offerret hostis, protinùs ineundæ refragaretur. Quanquam enim vetus adhuc hæbat Lusitanis insita ratio, effugere semper, dum ita possent, cum hoste conflictum, extrema ni secus vitanda calamitas, ultimùmque discrimen posceret, quòd in uno commisso prælio totius Lusitaniæ simul disceptante fortuna, imperii, aut servitutis conditio vertebat, nec tanti prætereà momenti arx illa cum oppido erat, ut irreparabilis ejus ruina, cum denique cecidisset, putanda esset, aut ea mereretur, cum extremo universi regni periculo comparari, ereptum hanc tamen arcem, & oppidum hosti eo consensu, atque animorum ardore tribus de causis concursum est, primò quia semel & iterùm Lusitanus cum belli fortuna usus feliciter esset jam tenebras illas excusserat, quas ex Castellæ potentia, cumulisque propè regnorum metus offuderat animis, contemptusque propterea ceperat hostis, deinde quia neque ampliores hucusque

hucusque copias, neque meliorem ad prælium Ducem miserat; postremò, quia cum Villavitiola cariore inter pignora censeretur hereditariæ Bregantiæ Domus, si eam Castellensis obtinisset, æquè familiaris, ac publica Bregantiæ Ducis jactura, luctusque, ac populi rumor obversabatur. Comes itaque Cantagnedæ postquam inferenda citò subsidia, & cum hostibus pugna, per unanimes Duces decreta sunt, militumque subinde clamorem, & plausum pugnae decretæ nomen expressit, Carazenenis statim denunciavit adventus sui certitudinem, sibi que gratissimum fore justa quamprimùm acie cum tam celebri Duce congregari.

Marchio tum, quamvis tacitè secum tanta jactantia, hostisque superba fiducia repungeretur, & ipse eo tempore quoque parum suis viribus fideret, contemnere tamen fronte coacta, vultuque ad rem ficto provocationem ostentans quasi jocum tubicini illudit, levitatem esse fiduciam, tumorem animi robur, ac vires in speciem interpretatus. Vocat subinde Duces & utrum, & quomodo esset prælium hostibus interrogat anxius, scilicet an arx obsidione tenenda, an deferenda, an potius divisis copiis pars arcem obsideat, pars subsidia accessura coërceat. Non erant talia profectò ibi militum nervus, & copia, quæ satis in illo discrimine forent simul premedæ arci, simul divisim obviam eundo hosti, nec erant prætereà circumjecti valli circuitus, aut propugnacula obversa, quibus protectus insidens miles se se, arci obsidionem, ac munimina sustentaret; idcirco plurimi sentiebant, viam atque transitum, qua ad arcis suppetias fuisset hostilis exercitus perrecturus, præoccupandum militibus esse, sparsi enim hinc erant & inde, qui viam distinguerent, colles; his porrò infessis, & communitis

excidium subinde arci, ut præcixæ, orbatæque subsidio, & ex edito loco tutela militi pararetur, cum exercitus Lusitanus montibus, & vallibus interclusus nec configere posset ibi, nec facile regredi, multoque minùs, ut arci succurreret, progredi. Hujusmodi tamen longa oratione sententiam disjecit Marchio ut mediam arctisque in rebus, & arduis plerumque deterioremi. Quippe diutius in collium verticibus immorari non patiebatur alimentorum inopia, Lusitanus velut in proprio, ac libero campo com meatibus affluebat. Arx destituta, aut laxata conatibus remanebat, quæ nisi acerrimè premere tur ob loci situm, defensorum virtutem, & modo subsidii spe proximi autem segniorem profectò quamcumque defensionem labefactasset. Qualis esset igitur hæc sententia, quæ si forsitan probaretur, famis esset interitum Castellensibus, palmam sedentibus Lusitanis, libertatem arci, & oppido collatura? Utilis sanè videri, aut in re ancipiti minùs periculosum per jactam modò certaminis aleam spes omnes ipsos, & curas in sinu fortunæ, quæ esset utrisque communis, & ante exitum semper incerta, deponere, quam voluntario periculo stultos perdetorta, atque abrupta nimis consilia certum se ipsis exitium, ac pestem accelerare. His accedere jussa Regis Consilii Status auctoritate sancita, quæ nullo propè relicto arbitrio supremæ sibi pugnae periculum inculcarent, nec certè si res secus accideret, minùs sibi terroris irata, atque infesta Senatorum suffragia, quam belli fulmina incutere. His dictis Marchio jam pugna decreta, consilioque dimisso; proximum collem ascendit, loci inde situm contemplanturus, quem tragicam Martis furialibus stimulis scenam paulò post præbiturum esse putabat. Lustrat inde, notatque oculis locum, pergere

tandem hostibus obviam in campum subjectum milites jubet; mille, & quingentos circiter pedites, quibus Canfani Dux Italus, & Joannes Carrera Hispanus cum singulis legionibus praesidebant, in arcis obsessae custodia relinquit; nam ambitus arcis angustus, & undique circumseptus pro temporaria defensione, cum praelio subsidia tunc arcerentur, nihil amplius virium requirere videbatur.

Propè Villavitiolam planities quaedam effunditur, quae vulgò dicitur Montisclari, ex eo caenobio, atque templo tracto fortassè vocabulo, quod ibidem affurgit, Beatæque virginis à luce populariter nuncupatur. Planum colles per gyrum, & saxorum asperitates obsepiunt, frondenti, amcenòque magna ex parte diffuso tractu, & supra, atque infra hinc vinetis, hinc arboribus interjectis; planities ipsa inæqualis, & variis anfractibus secta est, via omnis quæ tortuosa, quæ recta, multisque tramitibus scissa. Prior in hunc locum Lusitanus ingreditur supra sexdecim millia peditum, sex mille equites omnes pugnae paratos, & alacres ducens; numero, ac viribus longè minor ad praelium accesserat Castellensis, magnam enim exercitus partem primò confecerat vel infirmaverat, nunc implicabat arcis obsidio. Intellexerat Marchio Carazensis, quò magis hostis appropinquaret, eò meliorem ad pugnam praereptum venire locum, quaque ille tunc incedebat, ægrè se posse conflictui expedire, eum propterea antecaptum ire celeriter locum milites iussit latera collium longo agmine pedites, planitiem à læva tenentes equites. Terruit hæc primo quidem aspectu celeritas hostis, atque animi promptitudo Comitum Cantagnedæ, multòque ipsa magis, quia per id tempus aberat peditatus, & cum illo tormenta belli, simul iniquitas loci nimis contrahere,

atque implicare militum ordines adigebat; hostemque jam incursum molestè ferebat ex loci, situsque prerogativa dimicationis initium sumere; in tempore tamen ab ipso Comes Schombergius admonitus tanta celeritate maturare peditem iter, & tormentorum subsequi plaustra curavit ut priusquam certamen inciperet, ab arctioribus locis emerfa jam tota explicata, atque ad praelium instructa Lusitana pateret acies. Porro Marchio Carazensæ sic Castellenses distribuit copias. In duas acies pedites dividit, in quinque alas equites aliam post aliam positas, adeò, ut inde frons minùs porrigeretur, quòd terræ defectu accidit; Sinistrum equitum cornu externi milites occupabant plerique Itali, aliquot Galli, plures Germani, inter quos vetera, ac fortia Germanorum agmina stabant, quæ in bello Ungarico contra Turcas longo tempore exercita gubernabat Comes Rebatius, hisque Alexander Farnesius externi equitatus magister praerat. Id autem lateris prorsus nudatum peditibus erat, quòd satis sibi, satisque praelio suo robore equestri firmatum temerè, ut mox exitus docuit, creditum fuerit. In dextero exercitus cornu, quod Didacus Correa magister equitum temperabat cum universo peditatu Castellenses equites haerant. Aderant ibi Didacus Vera, Rodericus Moxica, ibi Fabritius Rosseus, alique selecti cum suis legionibus Duces. Tormenta belli in utroque latere sita, nonnulla etiam in vertice collium, qui exercitibus prominebant erecta sunt. Lusitanus verò in hunc modum direxit aciem. Dexterum cornu equites ferè omnes, sinistrum pedites tenuere; quippè asperitas situs, brevibusque quibusdam coarctata limitibus nequaquam sinebat utraque ex parte equitatum extendi, prima tamen equitum frons, cui prior, acriorque excipiendus impetus erat, latius

tiùs porrecta erat, delectisque manibus peditum, qui rari, sparsique aderant, intermixta, altera exercitus pars solis peditibus constituta in binas erat partita acies peræquè plenas, & constipatas, cum abundaret peditibus Lusitanus. Illud præcipuè ex disciplina militiæ rectè provisum fuerat, quod per artem ita ordinatus cum equite pedes erat, ut egens alter alterius auxilio succurrere mutuo, & coire, & cum res postulasset disjungi facillè posset. Auxerant quoque exercitus hujus virtutem, & numerum Petrus Jaquius Magallanus Simeon Vasconcellus, Petrus Caesar Meneffius, alique Duces egregii, qui in longinquis, variisque regionibus regni militiæ partem administrantes, huc modo armorum, ac nobilis pugnae strepitu impulsu, desertis fermè praesidiis convenerant. His ita pro pugna compositis; post belli utrinque displosa tormenta Dux Castellensis in primis jubet Alexandrum Farnesium ab lævo cornu in dexterum Lusitanum incurere, quod tanto vigore, & animi audacia, tantoque impetu cum suis equitibus praestitit Alexander, ut primum agmen hostile eo impetu scissum, ac penè jam profligatum ipse in extremam intruderet aciem. Inde effusis Castellenses instantes, cursimque ordines dissolventes in arrectas peditum hastas, qui idem firmabant latus offendunt: strenuè illi tunc cum se se hastis, & corporibus objecissent cursu, & animi ardore hostium equitibus incitatis, dum equorum, & hominum impetum hastarum cuspidibus remorantur, spatium dedere loci semetipsos recipiendi, aliisque citò collectis tum peditum, tum equitum turmis acrioribus iterum nervis obviam hostibus prodeundi. Sic repente fortuna voluit, quæ antea propè jam vicerant, versa nunc belli vice, trepidant, fluctuant, partim caduntur, partim effugiunt, partim mox elapsuris, aut perituris in spe-

ciem vires, & animus languet. Ut verò Comes Rebatius suos quoque priorum impulsibus pressos cedere, & fluere, ac propè fugam spectare milites cernit, equo ipse transvectus, & oculis torvus, ac minax Germanos increpitans, Ubi decus, ubi animus, ubi fides, ubi fas disciplinae milites? inquit, fugientibus ne integram vobis honestatem, & vitam futuram esse censetis? an tutius, & gloriosius fortassè fuerit terga, & cervices, quam ora vel pectus ostendere hosti? an vos honoratiùs eritis perituri, cum perire necesse sit, nisi adversis vulneribus concidatis? Qui in Germania vincendo consenuistis, & plures de Barbaris partas cumulatâque victorias, quam ætatis propè annos enumeratis quo nunc attonitis beneficio, qua improvisa formidine tactis, aut vi fortè, invincibili abreptis ferunt vobis hebescit, aut dexteræ torpent adversus rudes hos Lusitanos, imbelles, qui insania, & furore magis quam arte, & consilio, aut fortitudine pugnant? Hic vincere, aut mori vobis, mihi que commilitones expediet, vitamque quam unà juvenes toties praeliando contempsimus jam propè exactam, nec minùs triumphis, quam cursu annorum effatam honesta reddere morte, quam periculosa turpique fuga redimere satius est. Alia ex parte Farnesius orando, increpando sparsos à fuga, trepidosque cogebat milites, statim deinde ordinibus restitutis, & fortius corroboratis majori vehementia, atque impetu in Lusitanum, qui prævalebat, incurritur. Redit utrinque conflictus eò luctuosior, ac pervicacior, quò recollectis, plusque irritatis per dicta, per facta viribus recalcabatur. Jam verò ita prævalem Castellenses, ut primo, & altero, ac tertio incurfibus obvio primi lateris agmine impulsu, ac propemodum

dum fracto tunc extremam pervaderent aciem, Germanique præcipuè mediam dextri lateris aciem, quidquid obvium in medio erat sternentes, transfregit converterant arma in Lusitani cornu sinistrum. Improvisò eò rem devolutam ubi videt Dux Lusitanus, illuc subsidia confestim accurrere jubet, advolantque mandato Ducis Comes Scombergius, Comes Sancti Joannis aliique principes Duces. Hi tunc arctius còhærere, cum aliis qui ab ordine effluerant constipare, plus ubi periculi erat, offerre se, turmæ aliæ prætereà equestres, aliæ pedestres ex lævo cornu in sinistrum traductæ conveniant. Duæ propè acies in unam confluent; magna profectò certaminis moles in Castellenses jam propè fessos incubuit. Ruere porrò cum equis solvere ordines, concidere ferro, aut in fugam averti superiores paulò ante nunc graviter pressæ Castellæ cæperant copiæ, vario belli negotio eas inter vices, turbasque cruentos colludente fortuna, & nunc propensius in Lusitanos milites inclinante. Tunc intuitus Carazenensis jam versam adjectis ab hoste viribus pugnam, suisque fessis, adstrictis, & undique circumfusus subsidio, ne eo impetu, & fluctibus perderentur, opus esse militibus, iussu iterum, atque iterum misit ad Didacum Corream, qui in dextero cornu imparis pugnae spectator astabat, ut subveniret quàm citò Farnesio, aut hostes, ab illo, qui opprimebatur, sinistrum eorum latus aggrediendo distraheret, jam prope duo intentis viribus cornua in unum, ac penè fractum incubuisse, obrui quàm citò posse, nisi citius subventum esset. Non paruit imperio, non Ducis monito Didacus, id sive ignavia, sive perfidia, sive loci difficultate peragere neglexisset; proinde bonis, & planè desertis in laniena militibus hoc tantum pro sua virtute, at-

que animi magnitudine restitit, ne interirent inulti, néve incruentam, nimisque lætam præberent victoribus lauream. Dum enim in illos valde corroboratus Lusitanus invehitur, & majores præsentis contemptis periculis Duces clamore, & exemplo minores confirmant, recensque succedit agmini agmen adversos jam lassos, conclusos, omnique prorsus destitutos auxilio, tandem Itali, Germanique in medio deprehensi, & undique impulsii alii impetu equorum protritii, alii armis dilaniati, efflicti plerique eorum pugnantibus occubuerunt, ita prorsus Germanorum agmine strato, eorumque Duce Rebatio, cum strenuè confugeret, cæso. Hujusce victoriae pars haud parvo impendio constitit Lusitanis; nam præter vulgaris militis cladem eorum Duces fortissimi ceciderunt, Comisque Scombergius ante prima dimicans signa equo suffosso tandem evasit. Sic lævo Castellensium disjecto cornu, dextrum subinde concurrat. Sed difficilis primò erat se se ultra inferentibus transitus cum caesorum corporum strues, sparsa humi, contractaque arma, passimque diffusus equorum, & hominum cruor impedimento, & horrore equis intercurrentibus esset. Stabant etiam frequentis in speciem silvæ haestatae cohortes appropinquantes equos infestis cuspidibus excepturæ, quorum aliquos consternerant, alios everterant, alios casu impetentes evisceraverant, ita, ut equitatus instabilis, trepidus sæpè ipse illatus, sæpè relatus pulsusque fuerit, & interdum concursatione potiùs, quàm vi se se hostem provocans circumtulerit, inconcusso, firmoque, ac presso in vestigio hastatorum adhuc agmine permanente; tandem Castellæ equitatus veteranis peditibus fultus eo impetu in hastatos Lusitanos impegit, ut his protinus dissipatis, eodem quo ferebatur impulsu acriorem

acriorem ibi pugnam accenderit; & Lusitanus quidem eo prælio toties jactatus, ac restitutus illic magnum discrimen adit, illataque initio vis illa hostium ineluctabilis apparebat; cum Castellenses nunc agiles essent, & viribus integri, Lusitani autem recenti quo omnes propè concurrerant prælio, æstuque fluentes, lassique, nec pedites quoque tunc Castellensibus deerant firmandis equitibus interpositi, quorum paulò ante defectus cornu sinistrum afflixerat. Postquam ergo Cantagnedæ Comes Dux Lusitanus eo hostium conatu impetique propè jam ordines solvi, simul fluctuantem, & vagam conspexit aciem, atque in illam ita percussam enixius urgere hostes cum iis, qui ejusdem custodiae erant, equitibus prætervectus, & simul Ducis, simul gregarii ibi militis partes admiscens præliando, adhortando animare, ac laborantes erigere milites satagebat; monentique eundem Centurioni, non esse illum, quem tunc occupabat, Ducis supremi locum, respondit, extrema quæque pericula rerum ordinem vertere, quodque in alea subjecta fors statuisse, ad se maximè pertinere. Hæc summi Ducis audacia, atque animi promptitudo temerè se in ardorem certaminis, & confertas manus militum invehentis, cum omnium in se oculos convertisset; tum demum jacentem Lusitanam virtutem sustulit, & corporibus vires, & stimulos addere animis visa est. Porro inclinata primùm fortuna, nunc æquabilis, iusta peræque partibus spem, timorémque librabat. Acres acies utrinque erant; satis utriusque ad vires exacuendas incitamenti, nec remissius Castellenses pro gloria, quàm Lusitani pro libertate certabant. Cæterum duas, quæ jam Lusitanis meliorem certaminis exitum præstituerat, subjecit tandem fortuna res, quibus everfus, & undique afflictus Castellens-

sis omninò jacuit, nimirum Corream equitatus magistrum ab hoste repente captum, transitionemque improvisam ad hostes Helvetiorum ob non soluta, aut nimis dilata, ut dicebatur quoque, stipendia. Proinde quæ perfidia militum enervatum, quæ capite mutilum, cum prælium ferociùs arderet, se se equestri Castellæ corpore contuente, extemplo turbati ordines, excidere vires, languescere cepit acies, & qui paulò ante gradum intulerant, referunt. Instant cedentibus Lusitani, & quia eousque implicata, nec omninò confecta res, imò fortunæ subjecta casibus erat, qui vicerant veritatis tunc Lusitanis ulterius persequi hostes, hi fusi potiùs, quàm planè fugati se se à certamine avertunt. Pulsò equitatu, Castellæ supererat pedes, isque prorsus equitibus enudatus, cumque prælium iniret, deteriori quoque conditione cum peditibus pedes subinde concurrat, quod cænobio Comes Scombergius cum peditibus occupato, illique proxima pariter domo, simul vinetis, quæ circumjacebant, infestis loco superior, & numero quasi ex propugnaculis decertabat; prætereà sæpè inde sparsim cohortibus jactis, aliàs per latera circumductis à fronte, & à tergo premebat hostes, qui primum impetum frustra in objecta munimenta frangentes, mox repulsi, & faciliùs attriti pectora simul, ac terga defendere cogebantur, vixque ulla effugii spes erat, cum situ, ac multitudine hostis, rei que bene gestæ fiducia alacriter insultaret. Septem jam horas incessanter pugnatum erat, labore, cædibus, æstu utriusque denique resolutis, ac lassis, simul cumulis corporum, armorumque militibus transitum, & si ultra furere velent, intercludentibus, nec amplius etiam corporibus vires, nec crudelitati materies suppetere videbatur cum nihil amplius Castellensibus superesset,

set, nisi quod victoris impetum subterfugerat, aut cædis fatietas abjecerat. Huic tamen, ac tantæ cladi superstites Castellenses, qui nec parvo quidem numero evaserant, non enim à pugna pedites, non equites fugientes persequi longius Lusitanus institerat, celeri gradu recedere cæperant, eoque cæteri confluentes, quos latè fuga, terrorque disperferat, haud contemnendum conflaverant agmen, & nisi hostium offensionem, vel receptum munimini suffecturum. Hoc videns Dux Lusitanus, & ne stragis quidem reliquias ire sospites passus, imperat Vafconcello, Joannique Silvæ Legato equitum, ut hic cum agminibus equitum, ille cum cohortibus expeditis ultra cænobium flectendo iter elapsos quærentes hostes, adeptos prælio, aut tumultu in viâ implicitos detinerent, donec ipse accessisset cum omnibus copiis. Hoc impigrè, ut jusserat, factum est. Ita porro cursu dum prospere Lusitanus premit, excipitque vestigia hostis, isque in via præpeditus breviter, & fugacia sustinet prælia, ac breviter concursando laborat progressionis molestias aut eludere, aut vincere, major repente, itinere inciso, circumfluens vis militum ingruit, quàm Cantagnedæ Comes regebat. Castellenses tunc interceptos hinc montes, hinc hostes claudunt, bis propè victis lubrica spes, numerus longè minor, via euntibus interclusa. Cùm igitur spes nulla pugnando salutis, & fugæ difficilis esset, obstinatis ibi animis confluentes, atque interitum provocantes penitus victi, atque prostrati sunt. Ibi Emanuel Carafa, & Gaspar Arus Castrelii Comitum filius mortaliter icti paulò post mortem oppetiere, quatuor ferè promiscuæ nationis peditum millia, qui antequam circumventi Castellæ pedites forent ab angustiis emerferant, nec longè obvium quoddam ceperant

munimentum ibi sese pro loco, ac tempore defensuri, post reliqui auditam circumsessi exercitus cladem hostis se tandem arbitrio permittunt, & cum signis militaribus quadraginta captivitate, ne vitam amitterent, subeunt. Mille etiam hominum qui ex toto conflictu ad nemorum latebras ab hostium furore, cædibusque confugerant, alii inde captivi Ulisipponem abstracti, fame nonnulli in solitario, atque incognito loco, jactatione vulnerum plures absumpti sunt. Castellensium hic cæsa quinque circiter millia narrantur, paulò minor numerus captivorum, & magna ex parte clarorum Ducum, ac genere insignium; neque incruenta Lusitanis victoria fuit cùm illorum duo amplius millia ceciderint, permultis etiam, & primariis præcipuè Ducibus faucibus. Hæc est clades Montisclari, quæ Lusitani tandem diadema regni in Bregantii capite fixit, & seu utilitatis incremento, seu gloriæ inter primas Lusitanæ virtutis, atque fortunæ celebris.

Cæterum Marchio Carazensis, ubi haud dubiam hostium fortunam esse cognovit, & priusquam circumventos in itinere, ac fuga socios extrema pernicies opprimeret, è colle descendens, unde proximè cuncta spectans, exemptisque periculo iussa militibus dabat, Villavitiolam perrexit, accitòque Boëtio Comite, qui in Borbæ custodiam, ut magni momenti loci, cum equitum turmis astiterat, quindecim post diebus solvere arcis obsidionem reliquos milites iussit, ne eisdem mox Lusitani perinsigni parta victoria tumidi confluentes obruerent. Igitur belli tormentis summa celeritate subtractis, Lusitanisque sæpè rejectis, qui in aggerem primùm invadere, & militares sarcinas tollere, post abeuntium lædere latus, & terga, iter quoque interciperere sæpè, ac frustra commisi sunt, incolumes

lumes denique Castellenses Jurumentum sese recipiunt, inde mox Badacocium veterem belli sedem. Huc cætervatim etiam profugit exigua deleti exercitus pars, & Marchio Carazensis, cùm alienis abreptus consiliis, genioque sinistro hujus suscepti belli, ac longè minori, quàm ibi erat opus, militiæ apparatu rem cum Lusitano gerere cogeretur, pristinum gloriæ, famæque splendorem, vertente cum atate fortuna, in senectute corrumpit. Infelicitis deinde totius certaminis exitus Mantuam Carpetanam allato nuncio, cùm cogitatio, sensus, questusque trucis acceptæ cladis omnium mentes, & ora hominum complevisset, proceres, aulici, etiam infimæ fortis homines, qui cuncta in deterius interpretari more insito solent, circumstrepabant, irrisos, an victos, an sese proditos esse quærentes, & fabulæ ne, an aurium præstigiæ essent, quæ de eo prælio memorarentur? Unde enim Lusitanis in regno adeò angusto, deserto tanta animorum, & virium resurgere posset copia, perpetuis qua cladibus Hispanum Imperium urgerent? Vultus præcipuè, cui astrictior ut ratio, atque intellectio est, ita liberior in questibus vox, veterem viam ingressus viros nobiles criminandi modò ajebat, corruptos pecunia Duces publicam causam labefactasse, modò nolle magnates Lusitaniam Bregantio ereptam, ut vana consanguinei Regis jactantia, fastusque ejusque certo ad Lusitaniam effugio, si illis irasci quandoque Rex contigisset, abuterentur; aliàs dicebat, consultos Hispanos hoc ferè æternum ducere bellum, quo perenni pro bello tributis ex plebis visceribus haustis ipsi, & ærario potissimum incubantes inter cædes, & clades magistratus saginarentur; cùmque ex magna populi parte factus repente concursus ad Regiam esset hinc cla-

mantis, hinc obstrepentis, hinc querelas & probra in togatos, in milites, in Regis quoque patientiam, sive socordiam conjicientis, fortè tunc è Regis cubiculo egressus Pastranæ Dux, cùm plebem in area dolentem, ac propè tumultuantem aspiceret, ut illam solando deciperet, aut doloris fortalsè primum impetum frangeret, voce, & epistola, quam casu inter manus habebat, elata: frustra, inquit, & falsò fremere illos, atque animo angi, victos esse Lusitanos, testemque eandem epistolam esse nuper Regi Catholico traditam. Suspendit paulisper hoc curas, & populi motus inane solatium. At citò refriguit, dolorisque quasi reciprocans æstus vehementius paulò post inundavit. Cumulus enim tot litterarum recenter Badacocio datarum manifestè dicta Ducis redarguebat, passimque vulgata per domos funera, qui cara sibi intercepta pignora, succissaque spes suas querebantur, in communi squalore, atque lachrimis cladis ingentis speciem expresserant, eoque inani mendacio parùm visus est Pastranensis illam callere artem, qua per artes, & fucos sæpè Politici solent cum populo ludere. Rex autem cùm pugne infelicitis eventum nosset, permista suspirio voce in hunc modum locutus fertur. Culparum nempè suarum ita à se pœnas repetere Numen, à noxio scilicet capite ad innoxios milites versas.

Verumtamen gravior ministros, ac Regem, pro tempore cura perculerat, an esset, & quomodo hujusmodi bellum toties omissum, atque remissum, ac funestè semper intentum velut Diis, hominibusque adversantibus reparandum; non enim idoneus, ac promptus ea tempestate miles, non ærario pecunia, non onerandis amplius tributis via sive modus, nec porro sic armis expertus,

aut fortuna, vel animo valens Dux occurrebat, de quo satis inflictae farcire clades, Lusitanique contundere audaciam sperari posset, cum multi ibi insignes defloruissent, novorumque experiri virtutem, aut sortem, cruenta, ac propè continua calamitatis exempla terrerent. His urgentibus causis, nemo tamen consiliariorum audebat jam satis perspectum animum Regis Lusitanæ receptionis cupiditate flagrantem contrariis, ac veris argumentis abducere; multi propterea tam concinnè, tam fictè in hac causa facundi erant, ut non iudicio, non fidei, sed aurium illecebris, atque affectibus servientes, quod nequam sentirent, disertissimè persuaderent. Illi itaque convenerunt, præsentis cladis minimè succumbendum, tantam Hispani Imperii latitudinem esse, angustiam Lusitani, ut hic Lusitanus sensim etiam vincendo attritus, nisi acie quandoque victus, cadere tandem propriis exhaustus viribus, obrutusque triumphis posset. Proinde longè, latèque regiis mandatis expositis hinc cogere pecuniam, hinc imperare frumentum, conscribere milites, festinare, parare, nihil omittere quod immani, trunculentoque bello necesse foret, cum interim Philippi IV. Regis interposita mors hos apparatus, bellique consilia funditus sustulit. Hujus porrò Regis interitum diro sparso crine Cometæ, quem non satis claro, sed fusco, ac cinereo quodam aspectu totam Europam complexum fuisse relatatum est, paucis ante mensibus nunciavit. Prodidit etiam quidam nauclerus, qui per id tempus ab Indiis Ulisipponem appulerat, quod dum per Oceanum navigationis cursum conficeret, nocte sublustri efferre se sursum informe quoddam lucis volumen vidisset, cœloque, errantibus tunc per admistæ quasi nubis candorè radiis, subito affigi, ex quo repente Cometæ, & sidus ab illo non ante visum

effulserit, & crinem etiam extenderit; ibique subducta temporis ratione compertum est, tunc primùm apparuisse in Hispania Cometem, cum aspexerat illum nauclerus ex radorum, & vaporum quasi involucri super Oceanum explicita, ac fusa luce conflatum. Cæterum cum sæpè numero visi, exploratiquæ Cometæ jacta inter alia præfagia rerum, ut plurimùm esse credantur magnarum animarum vehicula, suspectumque, ac minacem totum eorum ab ortu labentem significant annum, hic, definito in spatio Cometæ cum aliis Europæ Principibus etiam Catholicum Regem rapuit. Singulis quidem noctibus verso propè in Regiam ferali crine Cometæ irradiabat, eoque multiplici cogitatione suspensos, garrulos, avidosque in futuri caliginem mentem insinuandi tenebat omnes; nullus tamen aulicorum, aut procerum, aut eorum qui servitii, sive negotii causa versabantur in Regia satis animi habuit, ut hoc infausto, ingratoque semper Regibus nuncio regias Philippi aures attingeret, ignaro propterea, ac diutius omni cura soluto penitus Rege, quod in ejus contemplationem, atque intellectum intra, atque extra Hispaniam omnium sermones, oculosque converterat. Scurræ domestici tandem, cujus per seria, vel jocosa multa patere plerumque Regibus solent, quæ adlatio, vel fides affecta tegit, severis quanquam præceptis, ut hoc sileret, adstricti elapsa temerè vox, qui tunc Regi impendebat, Cometem exposuit: cui Rex nullo turbationis colore, aut fronte, aut oculis edito signo, statim respondit, clariùs sibi sanè portandi propinquum suæ vitæ finem extracta ipsius corporis valetudine, ac fessos laboribus animo, quam luce Cometis. Mox in cruorem alvo soluta, febriumque ardore correptus Rex moriturus

turus decubuit. Occulere hoc primò, ut nondum gravioris pestis indicio suspectum diligenter studebant aulici, meliùsque se Regem habere, æstumque remitti falsò rumore jactabant, cum eo tenui, & fragili quantum hominis filo tot rerum momenta penderent, post ubi vis morbi mortalius increbuit, nec erat ibi latebræ locus, cum ex ejusdem Regiæ squallore, tristitia, silentio secretum ipsum efflueret, tum multa præterea quæ temporis ratio monebat, exterius, ac procul providenda ministris essent, vulgatum est tandem jam deplorata salute, atque extrema ægritudine fessum languere Catholicum Regem. Mos est in Hispania qua tempestate sublato Rege, filius ejus, vel hæres præ ætate sit impotens regni, adesse Regi puero tutores per testamenti tabulas declaratos, quique splendore generis viri, usu rerum, integritate spectati imperii gubernacula teneant, donec Rex parvus capacem regiminis mentem, ac parem ætatem assumpserit. Affecto itaque Rege, & ultimam voluntatem per testamentum exposito hunc aliorum muneris apicem occupandi plerosque magnates certamen arrexerat, illum nempe inter ipsos ut genere, hunc ut moribus meliorem alium; ut rerum experientia, aut partium favore præstantem, tantoque magis in causa nobilium exarserat ambitus, quod Princeps Hispaniæ ad regni vocatus auspicia nondum quartum suæ ætatis annum expleverat, Regina cui jure eo tempore filii, Imperiique tutela constabat, mater erat ætate rudis, sexu imbecillis, genere externa, & quæ nullam hucusque reipublicæ partem tractaverat, omninò propterea sibi proceres persuaserant Regem, & matrem regiam umbra, atque nomine Regem tantummodo acturos, imperii vim,

atque molem eorum designatorum arbitrio, ac legibus esse, eminentis vocabulis, temperandam. Præcallebat hos inter amplissimi competitorum officii Turrianæ Mediæ Dux, maturus videlicet annis, spectatus prudentia, & suo quoque ingenio, rerumque peritia oppido excultus ad regimen capeffendum, & plures quanquam sinceriores in illo affectus, morumque candorè desiderarent, quædam hominis tamen artificiosa tum in agendo, tum in loquendo & illita fucos ostentatio, multarumque ornamenta virtutum, cætera velut fortunæ, aut temporis vitia jam penè obruebant. His accesserat gratia Regis, quæ lucem etiam, & pretium rebus obscuris, ac sordidis quodammodo addit, simul vetus cum eodè exercita, & quæ in omnis domestici, atque Politici arcani conscientiam illum adsciverat consuetudo, neque absurdum præterea videri Regibus, cum magis ingenium & sapientiã, quam cultus, & morum, vitæque contentum in ministrorum electione requirunt, tanquam aurum secernentes sibi virtutum, malitiæ scoriam hominibus relinquentes. Itaque Rex cum paucis aliis collegis Mediæ Ducem etiam statuerat universi regiminis administrum, idque sua manu in quodam secreto codicillo perscripserat. Interim cum disiderent acriter æmuli, ac frequentes in rem instarent, illos spe dubia pastos, sibi que minus offensos, aut querulos Rex ipse silendo usque ad obitum sustentabat. Nemini hoc notum secretum erat in aula præterquam uni Castrillio Comiti; idem enim Castrillius de re ipsa seorsum consultus à Rege, etsi in illa tutela, ac regiminis parte Turrianæ Mediæ Ducem, quocumque vetus similtas ardebat, habere socium ægrè, ac molestè ferebat, ne invidia livorque tamen, & cum stomacho Regis, si apertè rem dissuasisset, fortassè pateret, assensus est Regi; sed paulò post

idem negotium, cuius & ipse auctor per pudorem extorto consilio fuerat, nihil aliud agendo, quod hoc satis proposito duceret, quam velut casu prodendo, subvertit; effuso quippe Castrillii fraude secreto, postquam Aitone Marchio Regis cubicularius ipsique in primis longa assuetudine acceptus, eas spes, quas dudum in animo sibi diuturnum servitium Regis perspecta dilectio, error quoque iudicii nimium cuique in suo negotio assentantis indiderat, jam in Turrianæ Medinæ Ducem translatas esse cognovit, tunc amicorum instinctu, utilitate, simul ardore emulationis accensus dolum huiusmodi pro re intervertenda composuit. Assidebat ægritudine afflicto, & sine ulla humana jacenti spe Regi quidem religiosus è Discalceatis Sanctæ Mariæ de Mercede, qui suavitate sermonis, animæ laxamento, rerumque divinarum blanditiis adeo se in gratiam Regis suprema sola jam meditantis immiserat, ut multa, magnique momenti in eo articulo Rex illius hortamento, & consilio perferret, tanquam melius sibi consuleret, aut conscientiam exoneraret. Hunc cœnobitam arripuit, & plura cum eo de superbia Medinæ Ducis, de avaritia, vanitate, fallacia, & morum insolentia conquestus adjecit, malè Regem Imperio, & peius animæ consulturum fuisse, si extollere vellet Medinæ Ducem ad tutelam, regimèneque regnorum, totque & tanta nefarii hominis vitia calore potentiae succenderet, atque in omnium exitium, vel fraudem auctoritate publica armarer, minus esse quidem in republica malum negligi bonos, quam improbos subvehi, hos namque elevari, ut suo more præcipites eant, eorumque ruina rempublicam opprimi; satis verò sibi præconio, satis præmio virtutem esse. Pergeret itaque statim ad Regem, admoneretque utrum Medinæ Ducem an

Marchionem Aitonæ, cum ille satis utrumque nosset, digniorem comunere judicaret, & num ea præpostera electione Marchionis decus, & fama, regiminis disciplina cœnobitæ conscientia, & Regis insuper anima in dubio esset. Imbutum his sensibus candidum cœnobitam, ac levitate facile tortum alii subinde optimates, qui Duci Medinæ invidabant, aggrediuntur, & velut gravius impuri hominis odio, ac reipublicæ malo commoti acerbius collectas à Marchione calumnias onerant, aggravantque, rudemque hominem jam sua sponte incitatum atque calentem dicendi insuper copia, atque acumine turbant. Is igitur ut aulicæ artis ignarus, fallaciumque sese jaçantium in illa partium anfractu, præstigiarumque verborum, simul plurium consensu, & contumeliarum colore deceptus ad deturbandum Medinæ Ducem magno animo vadit ad Regem; apud ipsum quamquam morbo defatigatum, religione, justitia, diris in ore, oculisque inflammatus calitibus inferos miscet, contumelias, & probra omnia contra Medinæ Ducem ab ore inimico missa, impetu quodam verborum, ac flumine fundit, instat precibus, urget minis, adeoque numinis metu, atque extremi, proximique terrore iudicii constrictum perculit Regem, ut hic tandem codicillo mutato pro Duce Medinæ Marchionem Aitonæ Imperii tutelæ, ac regimini adscriperit. Ita porro Castrillii astu, Marchionis ambitione, & Monachi simplicitate dejectus est Turrianæ Medinæ Dux, effectusque ibi, quod alibi sæpè sœvit invidiosa, atque aulica concertatio, ut pro certaminis præmio minus officio dignus digniori præponeretur, quorum in aula dissidiorum Princeps qui ab aliis exigere pœnas debet, suo sæpè capite luit.

His ita compositis, etiam Galli Regis Orator, cum audivisset Regis valetudi-

valetudinem ingravescere, primarios ministros per internuntium commouit, cum Rege Catholico agerent, ut tutor Principi filio Rex quoque Gallus vel ad pompam delegaretur, id profectò deceret Regem, ejusdem sororis Philippi filium & generum; distantia quoque locorum plus ostentationis, & gratiæ rei, quam momenti, vel oneris attulisset; postremò arctius quoddam cum hac specie fiduciæ vinculum accessisset ad ratam jam inter Principes amicitiam, & pacem perpetuò stabilendam. Quid porro concinnius? quid gratius? quam ex pulchro, nudoque nomine, ac titulo, quod nihil omnino nocere posset Hispanis, tantum utilitatis haurire. Nihilominus hæc statim explosa Galli petitio est; retuleruntque Oratori, cum ea ipsa necessitudinis pignora, atque ex re publica ductæ causæ Ludovico decimo quarto Philippum quoque quartum obstringerent, non ideò ab ejus parente tutorem illi Philippum fuisse pro testamento legatum. Ad hæc vehementer etiam offensum Cæsarem iri, cum Rege Galliarum in tutelæ speciem adscito, planè ipse Cæsar genere, jure, ac merito Regi propior omitteretur. Tandem Hispanorum cessionem regnorum, quæ ad Galliarum Reginam, Hispano manente jure, ut fœminam pertinebant, & quam illa in Hispania nuptiarum conventionem præstiterat, cum hæctenus ratam Lutetiarum, ut in Hispania promiserat non fecisset, prima non reddita fide, hanc rursus vel in speciem tentare supervacaneum videri. Sic Galliarum Oratoris questum per ministros Hispanos oppressum est, atque ea potissimum ratione, quia huiusmodi exemplum, in cujus contemplatione semper hærentes, nisi inde lucem ad operandum accipiant, in suis deliberationibus propè torpent, in tabulario non invenerunt. Postremò in extremis jam Rex constitutus aulicos,

proceres, altiorisque notæ ministros accitos pio, mitisque sermone compellat parvuli filii commendans aetatem, amplique perpendens discrimina Imperii vix Atlantis cervicibus pariter, ac deinceps infantis humero innixi. Si obsequium, & fidem in ipsum, dicebat, si studium, atque constantiam ad extremum usque spiritum coluissent, ea fidelius nunc petere officia annis tenerimur Regem vix loquendo, ne dum imperando satis, & cui gratia & opinio, & auctoritas desit, præsidia firmissima imperii. Inde res novas hominibus turbidis, alacritatem hosti, insolentiam, atque superbiam, prædandique cupidinem magistratibus nasci, & quia unus, ad quem spectat regnare planè non potest, omnes propè regnare velle. Inde etiam cum ab omnibus quæritur dominatio, falsisque tueri nominibus dicitur, ab omnibus perdi, quique minus meretur, minusque sapit, hunc plus audere, ac tali tempore ambire. Id esse profectò causæ cur sub Rege pupillo dum honoribus multi proficere factione, atque opibus certant, & ideò per fas, atque nefas curas publicas usurpare ex rerum novarum fluctibus magnis in regno turbis, ac tempestatibus civitatis ipsi postremò & suarum, & publicarum rerum interitu concidant. Hæc autem omnium exitia pestesque regnorum pace, & concordia coerceri tantummodo posse, quæ ideò eximia inter proceres, inter regni administratos coalescere major deberet, scilicet ne arrogantia, ne pravo studio, aut concertandi ardore jus sive ratio à meta deflectat, neve in Senatu suffragium libidine, aut odio labefactetur quæ sunt fructus discordiæ, ac perdenarum semina rerum. Præterea, qui sibi jure commissa negotia publica

„ sustinerent, neque rei familiari, ne-
 „ que clientum, neque amicorum ma-
 „ gis vacarent, quam publicæ; talis
 „ enim naturæ in Hispania præsertim
 „ esse multitudinem ministrorum, quæ
 „ & supervacua pluribus videretur, ut
 „ si eadem fidelis erat, & moribus in-
 „ tegra plurimum valitura ad Imperii
 „ tutelam, & incrementum esset, sin-
 „ autem infida, moribusque corrupta,
 „ hoc citius dissolutura. In primis ve-
 „ rò religionem, atque justitiam his-
 „ que virtutes admittas, ut totius fun-
 „ damenta, atque ornamenta reipubli-
 „ cæ studiosè amplectendas, constan-
 „ tèque tenendas esse, cum nullum
 „ diutius ingentis, & vastæ quantum-
 „ vis molis Imperium steterit pravita-
 „ ti, impietati, cæterisque flagitiis ob-
 „ noxium; alia secus Imperia initiis
 „ quanquam exiguis oborta, at vir-
 „ tutibus temperata hisque mirabiliter
 „ aucta, multis quoque tempestatibus
 „ inconcussa in perpetuum fortasse du-
 „ ratura fuisse, mali nisi tandem mo-
 „ res quos, & ipsa felicitas invehit, eru-
 „ perint, vel nisi fatales essent omnium
 „ regnorum conversiones. Ad hæc,
 „ ne à signatis majorum vestigiis, ac
 „ veteribus institutis pro regimine di-
 „ rigendo aberrarent, iis legibus, iis
 „ disciplinis, quibus Hispanum Impe-
 „ rium esset à majoribus constitutum
 „ conservari, ac florere perquam opti-
 „ mè posse. Veram sapientiam, &
 „ perspicacius ingenii lumen præsci, san-
 „ ctiorisque moris hominibus affulsit,
 „ se, recentiores velut jam lassæ, atque
 „ effata tot seculorum actorum orbe
 „ natura, acutos videri magis, quam sa-
 „ pientes, quodque ipsi consultius asse-
 „ qui rectè possent, per circuitus, ac di-
 „ verticula amittere. Sic veterum satie-
 „ tate, rerum desiderio novarum, falsæ
 „ que vanitatis imagine, ac voluptate
 „ delusos, dum in melius mutare rem-
 „ publicam quærunt, eandem prorsus

affligere. Ad extremum præsentem
 „ bus, atque absentibus suorum regno-
 „ rum subditis, si quid ut errore labilis
 „ homo, non certè ex animo deliquit
 „ set, repeterè veniam jam regni cura
 „ defunctum, ac si eadem hæret divisa
 „ quoque animæ affectio, non animo
 „ patris. Ita porro gubernationem vide-
 „ ri sibi, ita vitam instituisse, ut dignus
 „ esset, cujus grata memoria bonis, nec
 „ odiosa etiam improbis esset. Cæterum
 „ Christiani muneris esse ne dum cre-
 „ dere morienti, atque eignoscere mor-
 „ tuo, verum etiam ipsum infernis, atque
 „ suffragiis ad lustralium flammarum li-
 „ mina prosequi. Rex post hæc insito
 „ quidè mortis dolore confusa, ac sæpè in-
 „ termissa lassitudine verba, se de quæ pon-
 „ dus haberent, conventum dimisit; mox
 „ Principem filium ad se vocavit, illique
 „ postquam more tradito benedixit, amo-
 „ re, ac mœrore pariter tactus adjecit, Me-
 „ liori fortuna, atque auspicio te nate Im-
 „ perium accipiat, quam diu me tenuit.
 „ Joannes Austriacus deinde incito Rege,
 „ ac Regina à Consocra oppido occidit
 „ ad Regiam accessit ultimos patris am-
 „ plexus exoraturus, quod per amicos
 „ maximè intendit, sed cum hic ultro
 „ non vocatus à patre venisset, nec illa
 „ injusta cum Rege congressio probata
 „ Regina fuisset, exinde porro illegiti-
 „ mum filium ætate adulta, bellicosum
 „ ingenio in legitimi Regis infantia re-
 „ torto jam oculo aspicienti, idcirco non
 „ placuit Joannem ad Regem admitti; is-
 „ que illa spe devolutus, quæ altior erat,
 „ quam apparebat, ac Regina maximè
 „ offensus Consocram rediit. Rogatus
 „ postremò Rex quid de regno Lusitanæ
 „ jam moriturus statueret, respondit,
 „ quibus à se traditis codicillis ea de re
 „ satis esse Reginam instructam; mox
 „ lethali morbo magis gravatus, ac
 „ pressus communi omnium deside-
 „ rio, ac dolore Rex Philippus extin-
 „ guitur.

Fuit

Fuit in Philippo IV. Hispaniarum,
 „ atque Indiarum Rege summa intergrita-
 „ tas, religio, justitia, verecundia, mo-
 „ destia, inæque adversas fortunæ pro-
 „ cellas, ac fluctus, quæ clavum ipso
 „ tenente, acerbissimè redundarunt, mi-
 „ ra æquabilitas, atque animi magnitu-
 „ do. His accessit perspicacitas singu-
 „ laris, mentis acies, acumen ingenii
 „ cujuscumque negotii capax, rerum-
 „ que agendarum tam sublimis intelli-
 „ gentia, ut ferè nunquam, ne in mini-
 „ mis quid eam rebus offenderit, quando-
 „ que & perarò suo ipse ingenio, at-
 „ que consilio usus. Cæterum ingenito
 „ quodam ne in errorem incideret metu,
 „ ideoque ex hac parte animo nimis ab-
 „ jectus, ac fractus, ac ministrorum ar-
 „ bitrio, non utique pro moderando regi-
 „ mine perdens, cum Regis vices cum
 „ ministri confunderet, qua ratione sibi
 „ ipse impetere, ac regiminis lapsus im-
 „ mediatè cautus effugere studuit, alio-
 „ rum obsequi erroribus ac voluntati
 „ servire compulsus est. Sic adeò ingen-
 „ tes animi dotes timiditate interceptæ
 „ aruerunt absque ullo reipublicæ fructu:
 „ Imperium a filio reliquit multis membris,
 „ ac partibus diminutum, effusa namque
 „ auferendi, largiendique licentia tum
 „ avarè, tum insolenter ea turba mini-
 „ strorum abusa, eousque divitias, ac
 „ redditus regios, Rex idem cum nos-
 „ set, & coniveret, mercedis, aut sti-
 „ pendiis, aut præmii vocabulo hausit, ac
 „ malè distribuit ut Rege exhausto, pri-
 „ vatis passim expletis maximè nunc æra-
 „ rii egestate periclitetur Imperium. No-
 „ tatur etiam juvenilitas Regis ut ni-
 „ miùm sensus delitiis, amatorisque le-
 „ vitatibus dedita, & cujus intemperan-
 „ tia enervatum, ac debile corpus non-
 „ dum maturæ senectuti tradiderit. At hu-
 „ jus profectò vitii, sive lusus ætatis astus
 „ illorum præcipuè sustinet culpam, qui
 „ otiosè et tempore curis Regem impli-
 „ citum voluerunt, ut ipsi publicas usur-

parent. Illo tamen prioris, ac lubricæ
 „ ætatis ardore restincto, & qui hæc vi-
 „ tia incendebant jam satis superque po-
 „ tentibus rerum gravitatem Philippus
 „ & pudicitiam mirificè coluit. Tandem
 „ qui pro sua indole, ac genio mini-
 „ strum aut privatum optimum præsti-
 „ tisset, in Regis persona fefellit. Phi-
 „ lippi funeri justis regio de more solu-
 „ tis, & apud Escorialium in magnifico,
 „ ac veteri Regum Hispaniæ sepulchro
 „ condito, testamentum ejus paucis co-
 „ ram primisque procerum recitatur, cu-
 „ jus summam, quia vulgatum non est,
 „ & plurima continet regimini salutaria,
 „ atque eximia pietatis exempla hinc ap-
 „ ponere juvat.

A religione, ac Numinis reverentia
 „ Philippus Rex auspicatus, studium in
 „ primis commendat, & cultum Catho-
 „ licæ fidei, Apostolicæ sedis obsequium,
 „ sanctæ Inquisitionis officii contra hæ-
 „ reticam pravitatem assiduam tutelam,
 „ & curam; quapropter si quis fortè ali-
 „ quando ex successoribus regni aver-
 „ sus à Catholica fide in hæresim ceci-
 „ disse, hunc statim exposuit regni jure
 „ delapsus, sua sponte ejuratum, &
 „ limite regni, Regisque fascibus protin-
 „ us exigendum. Monet deinde filium
 „ hæredem, Regemque æquitatem cum
 „ justitia, cum mansuetudine gravita-
 „ tem, metum attemperet cum amore,
 „ ut curæ affectusque similitudine verius
 „ in Rege clientes, patrem habere,
 „ quam Dominum, custodem quam vin-
 „ dices sentiant, ita enim homines nati,
 „ ita educati sunt ut nec deforme servi-
 „ tium, nec nimiam pati licentiam pos-
 „ sent. Præterea in sententiis, atque con-
 „ siliis, quæ pro jure regiminis tracta-
 „ rentur, ne illa ratio Politica, quæ sta-
 „ tus appellaretur bono, honestoque
 „ anteiret; pura, atque integra ingenii,
 „ mentisque acie clarius, & longè initia-
 „ cursus, & rerum eventus prospicienti-
 „ bus patuisse, hoc delectabile, & utile

Nn 4 quod

quod brevi ex nefario consilio perciperetur, denique acescere, & vota, atque exitum destituere. Graviorum postremò agendorum negotiorum, & in consultationem venientium de more silentium jam strictius inter Hispanos antiqua Regum disciplina sancitum & servare ipse, & servari diligentissimè incumberet, arcanorum enim effusio inanes, stultòsque vulgò rumores, & ministris ludibria, & tumultum rebus ipsis deliberandis, ac peragendis, & causam præberet amulis, hostibùsque antevertendi consilia, vel perturbandi, multaque egregiè sæpè consulta, quia immaturè detecta, corrupta sint. Subindè Hispanorum regnorum successioni Philippus hunc ordinem statuit. Primus ut sobolis jure proximus Carolus filius succederet. Hunc absque prole fortè sublatum soror ejus subsequeretur Margarita Austriaca Cæsari tunc desponsata; Margaritam nati ejus, & progenies inde virilis, sive muliebris, serie quoque successione suis gradibus constituta. Quod si Margaritam, & Carolum interire absque liberis contigisset, tunc Dux Sabaudia ratione Catharina quondam Austriacæ, cujus connubio Austriaca domui Sabaudia sanguine, & jure conjuncta erat succederet; Hispanoque Austriacæ familia cum illo duntaxat ramo quem ex Hispaniana in Germaniam Margarita referret, aliquando succiso stipite, regnorum omnium hæreditatem Sabaudium genus exciperet. Maria Teresa Austriaca Regina Gallia natu licet major Philippi filia ab Hispanorum regnorum successione omninò etiam maneat ex vi tabularum exclusa. Hujusmodi enim conditione Anna Austriaca ejusdem Philippi soror Ludovico tertio decimo nupserat. Idipsum quoque præter legem, & acta conventionis jurata dixerat Maria Teresa, priusquam Ludovico etiam Regi in matri-

monium collocaretur. Perperam enim secus Hispanis consultum foret, si iidem per Salicam legem à Gallia hæreditate prohibiti per inæqualia fæminarum connubia Gallos ultrò vocarent ad Hispania possessionem, & fœminæ darent imperia, non redderent. Ad utriusque præterea Imperii durationem, & robur maximè pertinere, ne quoquo pacto hæc duo amplissima regna connecterentur, quia ubi immensa latitudine crescit Imperium, variâsque apud se nationes, linguas, mores, & jura complectitur laboriosum hoc multò plus, quàm diuturnum suâque corporis mole, ac nimis propè viribus conflictatum citiùs ruiturum existimetur. His & addi animorum contentionem inter se tantam, & tantam ingenii morumque dissimilitudinem distrahere, atque afficere Hispanos, Gallòsque populos, ut si eos contra impetum illum animi, ac repugnantiam morum sub uno jugo, sub uno Principe convenire aptarique coegeris, utraque in se conturbata, permittaque regna, primò discordiis exposita, post defessa, & inter se lacerata facilè externis prædæ futura sint. Quocirca Maria Teresa hæc duo ne implicaret Imperio jure optimo ex hæredata, atque exclusa viro si quando ac liberis vidua ad Hispaniam regrederetur, Regisfratris rursus arbitrio nuberet, prioris intercisâ conjugio regni tunc jura resumeret, modò ne illa ad quemquam Principem Gallum secundas per nuptias transmitterentur. Aureorum præterea quingenta millia Teresæ pro accessione pollicita dotis, nec, quoniam abdicationem, ut initio convenerat, Hispania regnorum nondum ratam Lutetia habuisset, hucusque soluta, illi tamen numerarentur, cum satis fiducia esset, quod ita communiter interesset datam fidem exoluturam. Cæterum, qui Hispanum utcunque Imperium suscepturus

pturus fuisset, caveret præsertim ne hoc unquam divideretur, neve scissum atque in membra concisum Tyrannos, aut Regulos constitueret, & quia simul cohærentia imperare regna nescierint, distracta tandem, omninò debilitata atque assaultibus opportuna ne jugum, & leges ab externis acciperent. Imò verò quod in posterum restitutum, aut partum jure, vel bello Hispania regnis adjunctum fuisset, indissolubilis hoc vinculi lege constructum inseparabile permaneret. Imperii, ac regiminis caput, ac sedem sicut more vetusto hucusque servatum est, Castella teneat. Nam præterquam quod nec decori, nec usui utique essent frequentes aulae mutationes, nec qui tandiù assueverant aulae deliciis, congressu, aspectuque Principis frui, illo carere sine periculo possent, cum in immensos quoque bellorum sumptus, regiamque tuendam magnificentiam, longè plus Castellenses, quàm reliqui subditi contulissent, æquum erat in illos intendere officia, ipsorum commoda augere. Gubernatio autem Imperii quoque tutela molli, rudique ætate Regis interfluente hac regula instituitur. Sustineat in primis Gubernatrix auctoritatem ac molem Regina mater absque ulla rerum gerendarum exceptione. Assideant illi res publicas temperanti sex præcipui Consilarii, scilicet Castellæ Aragoniaque Senatus Præsides, simul cum his Toletanus Antistes, fidei supremus Quæstor è Senatus Statu Pignorandæ Comes electus, ex numero verò magnatum Marchio Aitonensis, quorum hominum aliquo, casu, aut interitu ablato, aut in criminis pœnam expuncto, ex eodem gradu, aut collegio, in quo primus intercidisset, alius statim assumptus, & substitutus descriptum numerum impleat usque dum Rex quartum decimum egerit annum, mentemque

docilem præ se tulerit, & habilem imperando. Si inter tutelæ ac regiminis curas fortè diem suum obire Reginam contigerit, iidem selecti ex Ordinibus administrati tutorum officio atque nomine Regi puero statuto tempore serviant, sin Rex interierit iidem similiter res publicas administrant, donec legitimus Regni successor ad Hispaniam migrarit, nec ille impar etiam præ ætate fuerit Imperii oneri subeundo. Cæterum quorum consilio, aut arbitrio tantæ volvenda administrationis machina incumberet, his maximè curæ sit, ut ad dignitates atque altiora magistratus officia per gradus fieret ascensus; minora enim officia rudimenta majoribus erant, & humanos errores, lapsusque in re exigua, quam in magna fortasse experiri, aut in partibus errando discere satius erat, ne ea dignior digno, aut quod deterius profectò esset, invideret indigno, vel incolis tribui solita munera alienigenæ invaderent. Monuit etiam hoc testamento Rex, quantum per impetus rerumque ordinem licuisset, exonerari tributis populis, reddi Ordinibus Militaribus, quæ illis antea per Reges erepta fuissent, bona regia oppignorata redimi, ærario ablata restitui, as alienum à se contractum extinguere, mercedes pecuniarias personis meritorum ratione collatas, ne hæreditariæ fortasse fierent, illarum morte dissolvi. Regina nuptialem supra redditam dotem trecenta nummum millia per singulos annos, dum viveret, assignari, volentique in aliquam regnorum Castellæ partem sua sponte secedere, ejus ipsi regimen urbis tradi, quam sibi in sedem elegisset. Erat insuper Regi aurea quædam è cruce Christi pendentis minusque materia, quam artis pulchritudine insignis imago, cujus in crucis amplexu Carolus Quintus Cæsar efflaverat animam. Hoc summum Christianæ

stianæ pietatis argumentum, & pignus à Carolo postea Quinto ad Philippum Secundum, ad Philippum pariter Tertium cum tempore, ac fide translatum in ultimo vitæ agone tres maximos Reges adjuverat. Ea porrò nunc religionis, Patrùmque secutus in extremo vitæ cursu vestigia Philippus Quartus præceperat, ne sacra illa imago, antequam ipse expiraret, ab ejusdem brachiis avelleretur, ac simul testamento mandavit, ut eandem Christi patientis effigiem fideicommissò alligatam filius sibi, atque posteris asservaret, ea ipsa ad sacrum illud ministerium pro extremi anhelitus tempore usuris. Sacras alias sanctorum reliquias auro, gemis que distinctas, quarum, & copia, & elegantia mirifica erat, Reginæ reliquit, meminîtque Joannis Austriaci in illo duntaxat, ne quid ipsi fortè deesset, quod ad cultum, vitæque splendorem regis stirpis personam deceret, ne palam suspectum, sive contemptum redderet filium si omninò tacitus præterisset, neve ad honores, & publicas curas extolleret, è cujus fortasse capite, si quid turbulenti in Imperium propter Regis pueritiam influeret fore ut emanaret, prudenter intelligebat. Tandem Regum Castellæ vetera testamenta adhuc neglecta, ac longo propè tempore abolita, excuti ipse executionique mandari jussit, de suo, qui curarent, quosdam aulicos, atque proceres, quorum fidei maximè tribuebat, nominavit. Hæc est series compendiaria testamenti Philippi IV. Hispaniarum Regis.

Postquam verò defuncto, ac tumulto subinde Rege impositum sibi Regina Gubernatricis munus, ac titulum sumpsit, prima, & quæ ministros, & illam maximè urgebat, potissima cura fuit de Lusitano bello deliberatio. Hujus enim ommissio, vel belli continuatio, ut multa ingeniorum, & com-

modorū quoque diversitas in variæ fortis hominibus verfabatur, variè in aula Statúsque Senatu probata improbatave erat. Quamplures animo erecti, intentique Principatus mutati vitio explorare judicii dotes, ingenium novorum Gubernatorum, verba, consilia, facta, rimari, simul etiam detrahere calumniis, mordacibusque facetiis, quæ ut obliquè, ac per risum contortæ acrius quàm stimuli sapissimè fodiunt, atque ex eo Imperium everti, queri, quod iidem essent à regiminis curis exclusi. Infesti, adversique huic maximè bello, at ipsi latenter, Hispani magnates erant, sicut Bregantio plerique amicitia, propinquitatis, rationum suarum nexibus juncti. Defessus tributis, ac vestigialibus populis, & orbitate in familias per multiplices clades invecta à bello isto abhorrebat tanquam à scopulo fortunarum, domorūque suarum; regni que administris luctuosa, & crudelis hujus toties experta fortuna militiæ gravio-rem sub Rege pupillo metum incutiebat, cum liberior eo tempore ut sine Rege populus, procaciores hominum linguæ, solutiores ambitiosi, rerūque novarum avidi, & homines turbidi vagarentur. Nemo omnium tamen ipsa Regina cupidius huic imponere bello finem desiderabat, quippe quæ trepida secum considerabat, nec felicius, nec diligentius esse quidem res militares sub fœminæ cura, & auspiciis habendas, quàm sub Rege Philippo fuerint, ac si melius illis fortasse, quàm antea, provisum fuisset, quis rationes consiliorum, ac militares artes, non belli fortunæ comites, sed planè Duces, ut fatuè velle populus videbatur efficeret? Neque præterea tantum auctoritatis, & gratiæ, tantum roboris esse sibi, quò si clades fortassè præteritis similes incidissent, ea tempestate posset fortunæ, vulgus, & æmulorum impetum ipsa

fœmina

fœmina sustinere; præsertim acerbiori si aliqua accepta clade invidiosius, atque vehementius per causam obtentam in illam animi conspirarent. Verumtamen mœsta, & sollicita quoque in eodem negotio sententiam oppositam librans hærebat, ne per se modo Gubernatricem tam citò cum Lusitanis composita pace, tunc scissione nobilis regni ipsa ab Hispanis laceraretur, suam nempe opinionem, Castellæ nomen, ac decus sui que initia regiminis turpiter sigillasse; simul inertem artibus belli mulierem, inertio-rem Politicis fore, cum aliæ aliarum in gubernando adminiculo egerent; & nimis citò sensisse Hispaniam Regis Philippi mortem, & malè fœminam auspicatam à regni jactura esse. Neque etiam Reginam latebat, qui modò secum pacis hortatores vehementer agebant, cum eam impetrassent, obtrectatores subinde futuros, & more suo vulgum circumferre sententiam, & vota solitum, ut fallerent proceres consultò mentiri. Hæc volutanti postremò Reginæ succurrit, conficere pacem cum Lusitano, sed fallaci quodam ambitu usura, primò ne otii cupidos deterreret, pacis se ipsam bellique mediam ostendere statuit, post ministrorum inclinatione perspecta palam, sed fictè contradicere paci, hanc denique amplecti, sed tanquam invitam, & ministrorum consiliis, ac precibus expugnatam. Favebat in primis huic secreto Reginæ consilio Turrianæ Medinæ Dux, qui semper ipse adversatus huic bello gerendo fuerat; nunc verò, quia filium Ulisippone captivum habebat, & quem non poterat pecunia redimere per pacem recipere satagebat, captatis temporibus acrius invehebatur in bellum. Igitur per secreta, per consulta publica Dux instare Reginæ, ad pacem ministros impellere, nunc collegas, nunc proceres convenire, iisque amplissimè of-

tendere, bellum hoc Lusitanum aut pace, aut excidio Castellæ terminum habiturum; contempti temerè, ac sapius hujus consilii sui tot cladibus, tot ruinis everse, atque afflicte propè reipublicæ cum mœrore, ac dedecore fati pœnarum oppositos sibi solvisse ministros. Cura, & vigilia multò magis quàm antea oculata esse nunc res moderantibus opus, lubrico jam sub Rege pupillo Imperio, ac forma regiminis conturbata. Astrepebant, & alii palam ita forsitan sentientes, aut falso Duci Medinæ assentantes, aut aliis utilitatibus servientes, eoque vulgò jactata, flagrantibusque studiis incensa ea conspiratio sententiarū inter primores hominum est, ut multis nec dicere quod sentirent, nec planè tacere liceret. Igitur cum eò devoluta res esset, quo cautè ab initio per astus Regina spectaverat, cumque ideò ipsa paci oblectata adhuc acriter esset, tandem velut omnium raptata consensu scripsit ad universorum Ordinum Præsides, qui apud aulam immorabantur, ut omnium Senatorum sententias in singulis conciliis serid, ac diligenter excussas de scripto prolatas sibi transmitterent, discernentes pacem an bellum cum Lusitanis habere mallent. Ea res, ut Regina præceperat cum agitata communitè esset, omnes omnium conventuum Consiliiarii planè concordiam, & pacem Reginæ consuluerunt præter Status Senatum Lusitanum, qui ex Lusitanis fidissimis constitutus adhuc prisco retento more in aula perseverabat. Ille quippè de re consultus modum, & causas, & copiam Reginæ perhibuit, quibus ducere bellum si placuisset fas, nec factu quidem difficile esset; sin minus, bellum remitti, aut intermitteri censuit, contumeliosam, turbulentam, infamem fore cum obstinatis rebellibus pacem dictitans. Arroganter quibusdam ea Lusitani Senatus sententia

sententia, in ludibrium nonnullis sive temerè prodita visa est, tanquam homines Lusitani universis Castellensibus reclamantes in Castellæ rerum emolumentis, & causis excutiendis majori quàm omnes Castellenses aut iudicio præditi essent, aut charitate flagrant. Rem tamen solertiùs, ac mitiùs interpretantes, eam veriùs cautam, & providam, quàm insolentem sententiam reputavere, etenim à Lusitanis pro Lusitanis proposita pax, ut humanos inter affectus superare censetur patria, ut indelebile esse inter nationes æmulas odium, semper invidiosa, nimis que suspecta Castellensibus extitisset. Ita res sæpè occurrunt, quæ utcumque tractentur vellicationes, aut morsus hominum subterfugere nequeant, tam latè malitia patet, tamque ipsa infelix, ac dura tractatio reipublicæ est. Seriùs omninò tandem apud Status Senatum agitata res est, ubi sententiam rogatus, sic ferè locutus fertur Turrianæ Medinæ Dux.

„ Frequenter equidem verba in hoc
„ ordine faciens Lusitani belli ut teter-
„ rimi atque Imperio summè execrabi-
„ lis perpetuus, ac dissuasor acerrimus
„ institi cum pertinacia, atque virtute
„ gentis impulsus, tum copiarum ex
„ fœderatis accessione, atque ipsa for-
„ tuna belli, quæ furere in nos fatali
„ quodam impetu visa est, rebus au-
„ tem in hunc modum hoc tempore
„ constitutis asserere cogor, citiùs hoc
„ esse mutandum cum pace bellum,
„ secus universum in præceptis Impe-
„ rium concordia dilatione tracturum;
„ unam tantummodò huic publico in-
„ cendio, aut rerum omnium naufr-
„ gio succurrere pacem posse. Omnia
„ profectò genera belli aut pace, aut
„ servitute, aut ruinis, aut Imperii
„ funeribus finem habere necesse est,
„ aut illa saltem conditione, quam im-
„ ponere supra victos, iis, qui vicerunt

collibuisse. Desperata itaque nunc
Lusitaniæ victoria, ut fatis hucusque
mihi, & qui aliquid sapiunt specta-
tum est, pax nisi maturè cum Lusi-
tano conveniat, in illas oportet mi-
ferias, & rerum calamitates incide-
re, quas belli ruinosa, voraxque
contrahere conditio sola, aut victo-
ris superbia, sive crudelitas statuisse;
tantum enim abest, quòd Regi no-
stro Catholico aliena petere regna,
aut amissa recipere his temporibus
liceat, ut sua potiùs quæ tenet, &
jam novitatibus fluctuant, stabilire
necesse sit. Unde ergo spes nunc af-
fulget, ut rem clarius per capita ex-
ponam, Lusitaniam per arma recu-
perandi? ex qua rerum copia, seu
propitio fortè explorato fortuna
cursu hæc statim se nobis victoria
sustulit expectatio? In Elvi obsidio-
nem, acrius olim, ut planè scitis ob-
nixi sumus, cum validæ urbem co-
piæ circumfiderent, urgeretque ipse
præfens Ludovicus Arus Hispana-
rum tunc arbiter rerum, sed tandem
soluta est urbis obsidio, Castellæ
exercitus casus, Arusque improperè
Politicarum initio rerum fortunam
expertus, deterius deinde belli fortu-
na jactus est. Post hæc pacta, rata-
que per nuptias Gallo cum Rege pa-
ce, nos cunctis simul coactis Impe-
rii viribus, ærariique in unum incum-
bentibus opibus ingentem in spem
erecti conculcandi, obruendi no-
bis finitimos Lusitanos, hoc animo
cum exercitu, & fortissimo quoque
Duce propè Estremotium Lusitanis
occurrimus, & clade Canalia prostra-
ti sumus locum illum ignobilem Ca-
stellæ nota, & cruore nobilitantes.
Nullus tunc tantæ cladis humanis se
offerentibus causis, suspicio nec le-
vis cum incidisset, Castellenses quia
plerique tyrones erant, veteresque
quia sæpè illi vicerat longa jam erant

Lusitano

„ Lusitanorum formidine capti, minus
„ fortasè appositos huic bello feren-
„ do esse, veteres ab Italia, atque Bel-
„ gio traduximus legiones, Germanos
„ plures conscripsimus milites, Hel-
„ vetiosque animi immanitate, vi cor-
„ poris aspectuque Hispanis ferè terri-
„ biles. Nihilò tamen minùs Hispani,
„ novi, atque veteres, nostrates, &
„ alienigenæ, ignavi, feroces, inertes,
„ ac peritissimi milites omnes à Lusita-
„ no iterùm, iterùmque victore circa
„ Monclarū truculentissima clade con-
„ triti sunt, atque afflicti. His rebus etiã
„ adjicio steriles tot annorum labores,
„ profusiores, & irritos sumptus, qui-
„ bus quinque, & viginti circiter annos
„ cum summo detrimento, ac dedeco-
„ re oppugnata per nos Lusitania non
„ modò proterva contumaxque huc-
„ usque resistit, sed etiam victrix assur-
„ git, gravioresque terrores, ac minas
„ ubique jactit. Ibi præterea Marchio-
„ nem Turrecusiū, ibi Leganesiū,
„ ibi Joannem Garaiū, Austriacum,
„ Carazenæ Marchionem, aliòsque
„ præclaros, & inclytos Duces fractos,
„ aut profligatos fuisse aut inde cessisse
„ partis antea laudibus imminutos. Igi-
„ tur jam exhausto numis ærario, vete-
„ rano milite profusè absumpto, magni
„ nominis Ducibus multis, quorum alii
„ interierunt, alii obtorpuerunt, alii tot cla-
„ dibus eruditi mutati consilio sunt, in
„ hoc bello continenter afflicti, adhuc
„ animus erit nobis id assequi nunc sub
„ Rege pupillo aut pervicaciùs persequi
„ velle, quod, & integro Rege Philippo
„ ne dum extricatu difficile, sed etiam
„ exitu luctuosum perspectum est? An
„ fortè nos ignoramus, quæ pericula,
„ quæ publicè imminet Imperio clades
„ Regem ætate parvulum sustinenti?
„ Hispanos sapientissimos quosque Re-
„ ges peculiaris ferè semper in animo
„ pupugit cura, ut pueris, & infantibus
„ maximè filiis pace, & concordia pa-

„ catum relinquere regnum, ne hoc
„ ipsum tutelaris regiminis inconstan-
„ tia, atque ineptia parvi Princi-
„ pis, per se nutans foris quoque pe-
„ riculosius armorum tempestates illi-
„ derent. Scimus præterea Gallicum
„ regnum in quæ bellorum turbamen-
„ ta civilium, atque externorum in-
„ cursiones, Orbisque ludibria nihil
„ aliud vehementiùs conjecerit, quàm
„ Regum pueritia, adeo, ut celebris
„ illa, quæ per multa argumenta variè
„ distrahit Politicos disceptatio, præ-
„ stet ne popularium suffragiis, an jure
„ hæreditatis adscitum accipere Regem
„ in eo maximè infirmet transmissa so-
„ bole regna, quod Regibus pueris ple-
„ rumque contingat quasi vacua sub-
„ verti regna priusquam ea clavo suf-
„ ficienti, atque idonea ætate suscipiat
„ legitimè regnaturus. Hæc passim à
„ nostri Regis ætate, rerumque præsen-
„ tium conditione gliscentia pericula
„ nobis, una duntaxat coercere quæ va-
„ leat, superest via pax scilicet, & con-
„ cordia foris, domique parta, & velis
„ ut dicitur, remisque quæsita, nam
„ apud Hispanos coalescere mirè solet
„ pax interna cum externa conjuncta,
„ cum bellum sævierit, tristèsque even-
„ tus ingeminaverit, turbæ, & querelæ
„ statim erumpunt, quasi negligenter,
„ aut turpiter à ministris regiminis im-
„ peretur. Quod amplius metuendum
„ profectò nobis cum Rege minori est,
„ ubi & valet prætextus, ac species, &
„ fervet ambitio, & gubernii auctoritas
„ languet, & omnia opportuna, atque
„ prona turbulentis hominibus fiunt.
„ Non adeò quidem asserere esse nunc
„ extra hunc Ordinem quosdam, qui
„ turbandi, miscendique cupidine res
„ transversa, atque noxia hæc Lusitani
„ belli consilia producat, quanquam ni-
„ hil est adeò turpe, quod ad rem sibi
„ propositam aversetur ambitio. Cæterū
„ quid sibi vult hoc tam obstinatè pro-

O o tractum.

tractum bellum, tam imprudenter
consultum sine pecunia, sine milite,
sine opportuno Duce, hoc gracili Re-
ge, hac adversa fortuna, spe quoque &
opibus nostris undique profligatis, &
quo tempore potius tueri ab omni
parte Castellam oportet, quam offen-
dere Lusitaniam? Constat enim ar-
morum fragore maximo strepere,
clientisque ciere pro novi belli appa-
ratibus Gallum, jure uxoris nitentem,
in Regnam scilicet Galliae, Braban-
tiam in Belgio esse Philippi patris obi-
tu devolutam; foedera idcirco ab ipso
cum Rheni Principibus constituta,
tractum in partes Regem Suecum,
Regemque Britanniae, totam ferme
Germaniam commotam, & scissam
esse, resque novas circumspectantem.
Hujus vero Provinciae Principes sibi
alios Gallum junxisse socios, inter se
alios insidiis commissos in mutuam
perniciem atterere, per fallacia promissa
nonnullos consopitos, ac ferè torpidos
detinere; nihil ab eo inexploratum, nihil
intentatum, nihil omissum consilio,
fallacia, industria, labore, audacia, pe-
cunia, gratia ut amicos sibi pararet, aut
inter hostes discordias fereret. Hac
autem armorum procella tot consiliis,
tot clientelis, atque apparatus gra-
vis, atque ex tot regnorum perturba-
tione collecta, quorum jam probabi-
lius videtur vobis, quam in Hispa-
niam exoneranda? Pergite itaque sta-
tim in aciem, excitate vos, irritate Lu-
sitani Leonem jam dormientem; con-
tendite illam audaciam qua toties ob-
triti estis; distrahite firmissimas vires,
quae cujusmodi sint, eas nunc stabilire,
atque intendere contra Gallum oportet
ad extremam usque perniciem Hispa-
niae minitabundum; frageatis facilius im-
petum Lusitani, si vos a tergo ceciderit
Gallus. Rex Philippus pacem Gallo
quamvis iniquam obtulit, ut Lusitanum
tandem opprimeret, is omnino diffusus
satis se eo tempore Gallo, satis Lusitano

oppugnando esse, neque porro tanta
tunc pertinacia, fortuna, vigor, alacri-
tas animi tanta, mortisque contemp-
tus in Lusitano patebat, ut iteratis po-
stea cladibus patuit, & pax ea quoque
in Lusitania recipiendae consilium fru-
stra contracta est; nos modò, quae so-
duplex, bellique anceps non pudet,
aut piget velle sponte subire onus no-
stro cruore, nostra ignominia toties
expertos esse bellum Lusitanum His-
panici ararii cladem, Castellensium
carnificinam, fortunarum nostrarum
scopulum, voracem Imperii furiam,
pestemque multoque plus animo nos,
viribusque complecti posse confide-
re, quam acerrima sibi Philippi mens
sumpserit in meliori quidem rerum, ac
temporum cursu? Quid tandem si utri-
que suscepto temere bello adversa
fortuna fuerit? Quid si tanto armorum
incendio ex parte Galliae, ex parte Lusitaniae
furenti civilium hinc etiam ira-
rum faces accesserint, quas turbidi so-
lent homines in reipublicae malis ac-
cendere? Incredibilia, aut valde re-
motis subjecta casibus ego utique non
commemoro; si fato, si nostra segnitie,
aut nervorum nostrorum infirmitate
vincunt nos Lusitani, qui longè
minus, Galli non vincunt, qui plurimum
possunt? an cum imparibus pares non
sumus, superiores valentioribus eri-
mus? Quid si utrique arma, & con-
silia fortasse conjunxerint, qui di-
visim nos quoque lacerant? Quid si
etiam Angli, si Hollandi infidi semper
amici, ancipites hostes accesserint?
Id ne animi in praesens nobis, id robo-
ris inest, ut tantae impendenti armorum
pro bello moli, tantae domi etiam in-
fidiarum citra ruinam, & rerum omnium
exitum cervices nostras opponere va-
leamus? Dicit fortasse aliquis, hanc
ita ineundam cum perduellibus pa-
cem ad summum videri utilem, at foedam
ipsam, ac turpem in totius Euro-
pae ferè prospectu censendam esse:

modera

moderari; itaque fore videri, subla-
ta pace, bellum suspendi, quo nec
belli perniciem nobis, nec turpitudinem
pacis officeret. Equidem huic homi-
ni assensus pacis quoque consilia dam-
narem, & commodi loco ducere, si
haec haberi absque pace belli interrup-
tio posset, aut Lusitanos plane con-
staret ab insidiis, bellique assaultibus
conquieturos a nobis etiam non la-
cessitos. Qui verò tuta, atque integra
fide profitebitur nobis, illum tumo-
rem animi Lusitani, hunc secundum
fortuna cursum, res tempestivas, ve-
tera odia, incitamenta Galli in certam
sententiam nos eos adductura, nos
ita enerves, ac fluidos, ac propè ca-
pite orbatos posse etiam invitos ad
pacem petendam cogi, se seque nunc
offerentem, & nostris ab hostibus in-
culcatam occasionem aspernaturus?
Porro haec tam violenter, tam acerbè,
tunc fortassis extorta pax, ni deterius
forte contingeret, ea ne utilior sive
honestior futura esset, quae nunc re-
bus illorum dubiis, nostris fractis, nec
prorsus afflictis cum Lusitanis copo-
ni potest, & quam ego, ut aequam, ne
iniqua illa succederet, & tanquam ad-
eram tot insectantibus undique malis
effugium constantissime persuadeo?
Regio profecto decore, ac ma-
jestate dignum existimant sapientes
cedere tempori, & quò necessitas po-
stulat, inclinare, atque inflectere se, &
ideo nonnunquam, ita si postulet cal-
culi ratio, affectam, & agram quoque
reipublicae partem abscindere, ne belli
gradatim serpentibus malis, totum
denique corrumpatur, ac pereat Im-
perium. Res certe Hispana non ita
ruerat, nec puerili, ac muliebri, ut
nunc laborat regimine laborabat,
cum infelix, verusque Lusitaniae Phi-
lippus pertaxus omnino bellum, nec
minus fatietate, & fastidio quam viri-
bus lassus hoc revera desiderabat, si

aliqua honesta proponi posset, condi-
tione componere, sed quia & publica
injuria, & propria erepti sibi a subdito
regni ancipiti velut aculeo repungi,
ac dolere se sentiebat, sapienti, utili-
que consilio ira, seu pudor in Rege re-
luctabatur; tunc & pavor Consiliariis,
qui ejus introsperant mentem, in-
cesserat, vera, ac simplicia de bello
monendi Regem. Hunc autem Philip-
pi Regis interitu cum ratio illa quo-
que privatae injuriae interierit, mutata
publica sit, nos haesitamus, nos modò
cunctamur pacem amplecti, cum am-
plius bellum sustinere non possumus, &
injurias ulcisci quaerimus, dum extem-
plo mederi reipublicae vulnere oportet?
an Carolus noster secundus cum
adoleverit nec irascatur fortè metui-
mus, quod haec pacis cum hoste con-
ventio Hispano ab Imperio Lusitania
avulserit, quam illi jure cohaerentem
reliquerat Pater antequam vivis ex-
cederet; imò verò cum jure pupillo
tutela soluto fas sit, & nostra, & acta
quoque rescindere matris, si per tem-
pus, virisque licuerit acta nostra se-
mel delendo insurgere in Lusitaniam,
& armis laesum repetere jus, laudave-
rit potius, nos, matrisque prudens ar-
bitrium per insidiosam, nutuque fra-
gilem quamdam cum Lusitano com-
positam pacem caetera regna cadentia
sustinuisse, integrum ipsi jus Lusitaniae
servasse. Quae quidem omnia ita in-
ter se conspirantia, causaeque, ac
temporibus congruentia fatalis quae-
dam rerum constitutio disposuit, ut
nihil hoc Lusitano bello importu-
nium, nihil perniciosius consilia no-
stra contrahere, nihil hac pace lae-
tius, ac tempestivius consiliorum mo-
deratricem afferre posse fortunam
censeam.

Hac Turriae Medinae Dux, con-
tra verò in eodem Senatu disseruit Eve-
rardus Nitardus secretae tunc pieta-

is Reginae minister, post opera ejusdem in sacrum Cardinalium Collegium allectus.

„ Indiferto, rudique homini, & paucis ante prope diebus è sacris ad Politicas curas Reginae gratia, atque imperio tranſveſto ſilere in tanti momenti negotio forſitan conveniſſet, ut in minoribus eruditus per certos quosdam gradus uſu, ac doctrina rerum majorum diſplinam acciperet, verùm hanc, & fortioſiorem forſaſſe cauſam exuperat mecum Reginae præceptum, quod me hæcenus reſtantem ac diffidentem ea de re tamen in hoc ordine dicere cogit, ſenſuſque & cauſas in medium proferre, ut ab ejuſdem Reginae ingenio, atque animo delibata, ejuſque ore prope modum miſſa. Cùm verò duo ſint genera utiliorum conſiliorum, alia ſcilicet orta ex rerum geſtarum experientia, ex aliena alia hitoriarumque præſertim collecta memoriis, atque veſtigiiſ; equidem ut impolitus ingenio, jejunus experientia curiſq; etiam minoribus impar conſultiùs in dicendo præluxerim ſuperiorum doctrinae lucem, ac vetera monumenta ſectando. Satis proſectò liquet ut ad rem proloqui incipiam, labore, & conſtantia gigni, ſervari, florere, & creſcere Imperia; ſimul fama primò paulatim, opibus, amplitudine aucta, deinde præ invidia, & livore, qui gloriam, præ metu qui potentiam, & opes ſemper conſequitur, acres, & plurimos in illorum excidium æmulos excitare; hinc poſtea turbationes, novarum ſemina rerum, & bella ex bellis oriri, fierique præſertim ad vaſtum oppugnandum Imperium ingentem Orbis terrarum concuſſionem, ubi alterum alteri Principi adverſus unum potentioſiorem occaſio, ratio, ira, aut utilitas copulat, ex quo ſepè majora Imperia à minoribus quoque impetita

collapſa ſunt. Accedunt & ipſa quaſi lege naturæ gloria, & imperio tandem effata, caſuraque regna, fatales præterea conſenſcentium, ac perentium rerum omnium mutationes; quapropter non Imperium mundo, cæloque coævum, ſed diuturnum durat in hujus orbitæ gyro, in hoc ortu, & interitu rerum expetere poſſumus. Porro autem longævus, ac felix Imperii curſus non ex ejus latitudine, ac vaſtitate, non ex rerum affluentia, atque copia, non quia ardeat, ceſſentque bella, aut illud ſimul haurire calamitatum gurgites comminentur; verum ex uſu moderationis in pace, conſtantia pro bello quaerendus eſt, ita ut quò conſtantiùs, quò moderatiùs gubernetur Imperium, eò fore diuturniùs, atque florentiùs polliceatur. Hæc ego modò conſtantiam, hanc tolerantiam in nobis pro Luſitano tenendo bello repoſco dum vis, atque robur lacertis noſtris, ærario pecunia, patientia, ac laboribus vires ſuffecerint, neve conceptus animo pavor nos in ſtultam ſententiam ducat, ordinaria in conſtantia, circulariſque prope modum motus adeo fortunam pro Luſitanis immemorem eſſe, ut nec volvere ſemel, nec retrocedere patiantur; imò verò quò minus cum ratione, juſtaque exitus cauſa conjungitur talis fortunæ favor inſolitus, eò magis per ſe ſuſpectus, ac ſua natura volubilis eſt. Livius graviffimus ſcriptor Cannenſem dum cladem Romanis ſœdiſſimè illatam cõmemorat, hancque conſert alteri cladem, qua apud Agates Inſulas prælio navali Carthaginenſes attriti ad ſervile ſtipendium adaſti ſunt; quæve bello ſecundo Punico per Scipionem extrema in Africa pugna Annibale victo, tributoque ruruſus impoſito in perpetuum afflicti ſunt, planè fatetur longè graviorem, atrocioſioremque duabus primò relatis cladem

„ cladem Cannenſem fuiſſe, ſed fortiores animi nervos, quàm corporum majorèmq; Romanis conſtantiam in animo affixam collapſas illis reficere copias dediſſe, ac demùm feliciter debellare. Sic prævalent vires, nervique hominum ubi animus dotinatur, hic ubi languet, florentiſſimæ quæque vires areſcunt. At enim ea ſapienter eſt rebus adhibenda conſtantia, atque animi magnitudo, quæ inanis non ſit, nec proſuſ viribus deſtituta, quem ratio non librat obduratum illum impetum animi, non certè conſtantia ſed pertinacia potius, temeritatiſque vocabulum deſcet. Ego utique ſentio Hiſpanum Imperium tot bellorum profuſionibus imminutum, ac prope nunc expilatam in magna rerum inopia atque egeſtate verſari. Verùm enim verò, quo nunc eget Caſtella, abundant-ne Luſitana? Sive inopia collata inopia ultra ſqualidior, & arctior eſt? Utriuſque regni enumerentur incollæ, computentur regii proventus, ac veſtigialia, arma, equi, ac reliqua inſtrumeta militiae, hiſque perſpectis, ac ſine fraude collatis luce clariùs conſtiterit nobis longè excedere Caſtellenſes, nec contrariam ſententiam poſſe, niſi temeraria comparatione defendi. Dicam potiſſimum de pecunia quæ validior putatur in bello nervus, & quæ ſola ſupplere caterarum rerum penuriam poteſt, ſive enim hæc congeratur extraordinaria ſubditorum collatione, ſive à ſuetis veſtigialibus regni, aut cenſibus regiis, aut ex rebus fortuitis, & cõmentiis ad quas extollere ingenium mirè quantum neceſſitas ſolet, & in tempore ſubvenire, multò proſectò plures, ac pleniores Caſtella ſubditos habet, quàm Luſitania, ampliores cenſus, altiorèſque radices unde pecuniã hauriat, ita, ut etiam diſſipati Hiſpani

æarii reliquia, perfractique ejuſdem æarii minuta quæque collecta fragmenta majorem certè cumulum faciunt, quamquam omnes ſimul ſepoſita Luſitani regni divitiæ. Quare igitur, ſi ita res eſt, reſpondebis, in tanta virium infirmitate, atque indigentia rerum tantis animis tanta ferocia alacres, victorèſque perſultant, ſeſeque tam ſuperbè, tam inſolenter efferunt Luſitani? Primùm ſecunda fortuna elati, odio deinde in Caſtellenſes inſtincti, habet enim in ſe vetus odium in hærentem, & inſitam pertinaciam, pertinacia furorem, fiducia fortuna gignit, quibus affectibus incitati, & tanquam calcaribus ad conſigendū impulſi hoſtes animo inflato, atque percito rapiuntur. Suo more perpetuo tamen infida, lubrica, & vaga fortuna eſt, ejuſque fluctus à fortioribus viris, qui ſe conſtanter illis objiciunt, redundare vehementius in minus habiles ſolent; hunc præterea furorem ſubigere, animi talem impetum frangere quem efferatum ſuſcitat odium facile valet neceſſitas, tempus, virium defatigatio, ſe ipſa quoque nimis paulatim conatibus terens violentia, ac tandem aliquando conficiens, vorax quem admodum ignis pabuli inopia, & ſua met quaſi ingluvie, & ardore conſumitur. Conſtantia igitur opus eſt ubi ſcopulo tanquam impacti æſtus irarum, malignarum moles inventionum, minarum procellæ, bellorum omnium incurſus diſjiciuntur, & ideò ſiccitas etiam, quoniam plus, quò reſiſtat in naturæ qualitibus habet, ſimiliſque conſtantia virtutis eſt, eò valentiùs, atque robuſtius humana corpora adverſus externas, & validas cauſas affirmat. Titus idem Livius luculentam quaſtionem inducit, utrum Magnus Alexáder cum illo exercitu invicto ad Italiam fortè progreſſus,

„gressus, atque hinc cum Romanis, qui
 „belli tum maximè gloria, ac virtute
 „florebant congressus, eos subacturus
 „fuisse. Et auctor quidè Romanæ for-
 „titudini, atque excellentiæ nominis
 „suffragatur duabus præcipuè rationi-
 „bus nixus, quod non adeò, ut Roma-
 „nis Macedoni ad manus, protractum
 „si fortè bellum fuisset, supplementum
 „militum foret, & quod prælio uno
 „victus Alexander, bello victus, ac
 „prostratus penitus esset. Hæc duo
 „igitur argumenta ex facili nempe mi-
 „litum supplemento, bellique condi-
 „tione subducta, quæ sublimi, inte-
 „graque Livii iudicio Macedones
 „etiam longa militia duratos, victores
 „orbis terrarum post tot diademata
 „eversa, post tot urbes excisas, & Re-
 „ges mancipia factos infringere valuis-
 „sent, cur hinc simul convenientia per-
 „domare non poterunt paucos admo-
 „dum Lusitanos impotentes, tyrones,
 „in quodam Hispaniæ angulo inclu-
 „sos, & circumseptos, quique spes,
 „atque audacias temeritate, impetû-
 „que proventus habent, vi sua non
 „nixas? Intelligite, quæso, quot per
 „totius Lusitaniæ circuitum hominum
 „capita numerentur, atque ex istis
 „alios necessariis officinis, ac servilibus
 „artibus assignate, alios omittite ut
 „debiles, mutilos senio confectos, æta-
 „te graciles, imbellisque permultos
 „etiam sacris, publicisque ministeriis
 „addicite, & satis post hæc explorata
 „colligite animo, quo fortè modo,
 „quæve temporis longitudine novos
 „conscribere milites Lusitanus, inter-
 „euntes explere, si bellum distractum
 „in plures regni partes inciderit, ubi-
 „que satis occurrere, & perpetuo quo-
 „que victrices, ac spoliis onustas ad
 „alia prælia reficere copias valeat. Per-
 „functoriè deinde coniectis oculis non
 „dico in immensum Hispanici Imperii
 „corpus, quod Italiam, quod Belgium,

quod Indias remotas, quod omnes
 Hispaniæ partes complectitur, sed in
 ea, quæ proximè vobis occurrunt
 regna Castellæ tantum, hisque ratio-
 ne, animoque lustratis rebus, postre-
 mò concludite, cum sæpius vincendo
 etiam attenuetur paulatim victor ne-
 cessè sit, utrum Lusitanus vincendo se
 potiùs, an Castellensis victus atterere
 se, atque consumere tandem belli de-
 cursu, ac temporis possit; cædere illi
 copias, an huic reparare facilius sit,
 & utrum repetita Castellensibus cla-
 des, an luctuosior victoria, si extrema
 primis annectas Lusitanis futura sit;
 nisi fortè pro Lusitania subsidia com-
 putentur externa, quæ longa suo mo-
 re, & incerta multiplici sumptu, &
 latrociniiis etiam ærarium pervastant,
 & regnum, & quæ expectatione sæpe
 concepta, sæpe fide labuntur, ut nul-
 lum unquam diuturnius Imperium
 steterit plus alienis, quàm propriis vi-
 ribus sustentatum. Huic planè argu-
 mento, & illud quod Livii alterum
 erat adjicite, quod semel victus Lusi-
 tanus, itidem debellatus, atque ever-
 sus omninò foret, nec tam durè, &
 acerbè Hispano Imperio indignata
 fortuna censenda est, nec tam dissimi-
 lis semper sibi ut toties pugnae pericu-
 lum adeuntes ne semel ea quidem Lu-
 sitanos falsura sit, imò potiùs miran-
 dum est, in multis illos hucusque præ-
 liis minimè fefellisse. Hoc sive casu,
 sive ingenio, aut virtute semel acci-
 deret, atque inter nimis multas rerum
 mutabiles vices una duntaxat illa pro-
 pitia nobis arrideat, quid amplius im-
 pedimento, atque moræ Castellensi
 vel semel victori fuerit ab acie cruen-
 ta Uliisponem pervadere. Audenti-
 bus, atque agentibus non sese mo-
 dò præbet, sed rictum etiam mina-
 cem plerumque fortuna mutat, actio,
 & industria illi pro obsequio, labor
 meriti loco ducitur; si adversa resi-
 stit,

„stit, patientia lassatur. Superest mihi
 „nunc exponendum, quid tandem
 „sit causæ cur Philippo superstite IV.
 „cum armis Hispaniâ hinc Lusitanus,
 „hinc Gallus urgeret, metio tunc pacis
 „cum Lusitano planè periculosa, atque
 „abominabilis videbatur, sublato Phi-
 „lippo, non modò ut perutilis, ac de-
 „cora; verum etiam, ut necessaria à plu-
 „ribus usurpetur; nimirum, quia dubia
 „nos inquiunt, gubernacula Imperii
 „sub Rege parvulo sustinemus. Inde
 „vires hostibus auctæ, Castellensibus
 „imminutæ. Inde ratio illa superior ho-
 „nesti utilitate correctæ est, aut necessi-
 „tate contorta; secetur propterea quam
 „citò hæc pars Lusitaniæ, aut avellatur
 „à toto corpore Imperii, ne id ipsum pe-
 „nitens marceat. Singularis, & rara, & ab
 „initio attributa reipublicæ Venetæ
 „gloria, atque felicitas est, eorum Prin-
 „cipum sive Ducum in Principatum
 „successionem nihil usque adeo novi in
 „regimen ferre, ut Duce cadente sola
 „persona Ducis non reipublicæ ar-
 „bitrium sive mens immutetur, quip-
 „pè cum veteres leges, consuetudines,
 „jura instituta, eadem quoque Se-
 „natus consulta recentia, Duce etiam
 „erepto, rata, atque integra maneant,
 „nihil Venetis innovandi ex fato Prin-
 „cipis copia est, ejusque tantummodo
 „interitu unius hominis corpus, sicut
 „cætera humana, quæ ipsa compegit,
 „natura dissolvit. Hujus nobilis, pru-
 „dentisque imitanda reipublicæ usum
 „nobis reliquit Regis Philippi mors;
 „mortem enim oppetens Rex cum ni-
 „hil aliud præstiterit, quàm cœlitibus
 „animam, ac terram reddere terræ, vi-
 „vens verò nihil utique aliud, quàm
 „perpetuò subscribere omnia decreta
 „sententiisque Senatus, eadem post
 „obitum ejus Senatus intelligentia iis-
 „demque doctrinis, ac disciplinis im-
 „buti, ut antea, incorrupta, atque solida
 „permanente, quid inter negotia mu-
 „tanda, seu rei corrigenda nobis po-

tuerint Philippi manes afferre, nisi ob-
 scurior aliqua causa, & ex consultan-
 tium libidine orta sese callidè intruse-
 rit? Atqui etiam opinio, ac dignitas
 nominis, imperiique majestas, eos qui
 curas nunc publicas sustinent, deficit
 nempe à Regis aetate diminuta, in
 rebus enim humanis æquè vera, atque
 inanis magnam sibi partem opinio, ac
 populi rumor attribuit. Profectò qua-
 lis ob Lusitanas res decernendas hic
 rumor, & opinio popularis effluxerit
 nihil detrahit vel adjicit nobis, quos
 hostium, & nostros metiri duntaxat
 nervos, & vires, spernere vulgi ru-
 mores oportet. Imò verò si tanti
 valet opinio, & ideò opinionem
 cum opinione, & cum iudicio judi-
 cium conferre placet. Nocet nunc
 res temperantibus nobis Regis infan-
 tis repræsentatio; sed alia eaque de-
 terior etiam opinio, nova huic inje-
 cta regimini plaga, erit, si pax cum
 Lusitano convenerit, & hæc Lusita-
 niam avulserit, emerfura. Utraque sa-
 ne opinio in regiminis ratione, & cõ-
 temptu, viriumque perspecta infirmitate
 versatur; at prior imbecillitatis exi-
 stimatio vulgaris, & frivola est, even-
 tisque refelli potest, altera cum jactu-
 ra, ac dedecoris quoque nota cõjuncta
 est, & præterquàm quod ipsa revera
 turpior, atque damnosior, & cum fun-
 damento in re ipsa concepta esset, pri-
 mam etiam abjectam opinionem à
 Rege pupillo deductam fædo illo
 exitu confirmaret, quæ reipublicæ
 labes cum serpere palam, ac pro-
 gredi semel cepisset, regno uno ab
 Imperio volentibus nobis abscisso,
 quid de cæterorum regnorum fide,
 & constantia cum ita iniquum, ut
 æquum in animo valeat exemplum,
 censendum est. Si ægrotat Imperii
 corpus, si malè inter se regnorum
 membra cohærent, si regiminis spi-
 ritus pusillo cum Rege defluit, non
 vitalium hoc partium, & virium

„ omnium incisione , sed cura , atque
 „ studio , & remediis lenioribus repare-
 „ tur. Dominium quò latius patet , eò
 „ bello majores suppeditat opes. Cor-
 „ ruet , denique corruet , credite mihi,
 „ si insistere quoque labore , & constan-
 „ tia pergamus , in semet revolutus hic
 „ impetus Lusitani , & virium inopia ,
 „ aut fortunæ fatietate lassabitur. Ut
 „ parvuli pisces à grandioribus come-
 „ duntur , ita amplissima quæque regna
 „ minora paulatim , ac citius finitima
 „ absorbent. Has bene fundatas spes ,
 „ hæc publica vota , & regiminis in-
 „ crementa , si temerè pacem cum Lu-
 „ sitano contrahimus , iudicii lapsus in
 „ nobis aut ægrè affecti animi tabes
 „ obruet.

His porrò in Senatu pro Lusitano bello sententiis , & contra bellum acerimè dictis , nihil ferè Procerum animos Nitardi suffragium movit , ita illud intelligentium , ut morem Regiæ gereret studiosè à Nitardo prolatum esse , quod ex ejus orationis contextu , & ex eo quod palam initio dicendi professus erat , intulerant. Perculit etiam Consiliarios , quod specie objurgantis ille acrius inculcavisset , cur ea pax , quæ teterrima putaretur , regnorum Philippo gubernacula moderante , hæc mox Regina tenente , turpitudinem abjecisset. Perinde quasi vel tunc , vel nunc omnia falsa , atque insidiosè ficta locuti proceres essent. Proinde nonnulli , ejusque maximè obtractatores Regiam insimulabant , cur enim Lusitanam pacem tractandam Senatus calculis objecisset , quam ipsa tantopere averfaretur ? Nihil aliud profectò fuisse nisi tentare Senatum , rimarique latebras mentium , populique calumniis consultores opponere ; nam si Imperii pax interesset , eamque ideò rectè ministri consularent , consiliūque Regina , ut illo ferio uteretur , nec ut illud despiceret , flagitasset , quid

modò partes officii , aut rationem consilii fortasè utilem in ludibrio Regina , aut criminis loco ponebat ? tanquam excutere à se per ambages invidiam , atque illam trajicere in consultores intenderet , qui jussi fuerant ab ipsa de pace , vel bello sententiam ferre. Planè cùm vulgi latratus , ac futiles hominum questus timidam nimis Regiam , atque in republica seignorem ad res arduas deliberandas Regiam efficiant , nimis sui studiosam videri mulierem , plūsq̄que sibi , quàm rebus communibus consulentem. Has præter effusas querelas , & voces , quia incipientis tunc accidentia regiminis erant , introspicere ingenium , & mores , dimetiri Regiæ animum curiosi , atque aulici homines cupiebant , & scire unusquisque quid metuere , quid expectare , quid arte , aut industria captare hoc in deterius labenti regiminis cursu posset. Inde animum omnes , & oculos tanquam arcum in illam intentos habebant. Ex adverso Regina suos retrudere sensus , prætextus in causas , & species rerum pro rebus adducere , cunctatius , & cautè , nec minùs sollicitè cuncta perficere , jam Germana sinceritate inter Hispanas , & aulicas artes longa assuetudine , ac temporis vitio corrupta ; cùmque jure , aut injuria perpetuo carpi , rodique velut fatale imperitantibus sit , neque id Regina nesciret , in leviores saltem reprehensiones incurrere providebat. Idcirco suspensa pace , suspensò bello , in Status Senatus consultis , in procerum monitis hæsitante Regina , cùm suppresso in pectore arcano se tantum in speciem simulatio jactaret , nullus Senator rursus audebat aut palam asserere bellum , aut pacem negare. Evenit interea , ut ab eadem Regina Provinciae Belgicæ præfectura Joanni Austriaco demandaretur. Is fidè illam

admittere

admittere primò pollicitus est : at gravius eo tempore offendere se prætexebat in ægestatem ararii jam Lusitano pro bello profusi , Galloque ut fama etiam erat , subinde accedente , celerius exhauriendi. Itaque iturum se ad Belgium cum onere imposito Joannes asseverabat , modò consulta cum Lusitano pax convenisset , secus forè , subjiciebat ut ipse velut enervis cum armorum dedecore victus in Belgio caderet , Hispania per Lusitanos conflictaretur. Concussit vehementer Regiam hæc tortuosa Joannis oratio , atque adeò , ut etiam si ipsa ministrorum consensui in pacis conventionem verè , & ex animo reclamaret , una tamen , qua maximè ardebat , Joannem ablegandi cupidus , ut discessionem ad pacem faceret , illam planè subigere potuisset ; nam & ideò quasi novercæ in illum affecta erat , & itidem metuebat , ne manens in aula Joannes ob regii splendorem sanguinis , virilis sexus prærogativam , rerum experientiam , ampliatæque factionis præsidia dum ejusdem Regiæ obtractaret auctoritati , & gubernationis fortasè vitia per calumnias extenderet , in illam tandem invadere. Torserat quoque Regiam acerbior , ac vetus animi sensus qui ipsam coquebat , plūsq̄que reliquas incendebat , asperabatque in animo curas , scilicet an Joannes in alto regiminis gradu positus , eo contentus omninò fuisset , nec spes altiores , quas amici , & occasio illi subjicere potuissent , & fota quoque atque aucta dominio cupiditas inflammare , opportunè subduceret. Harum laxamenta curarum , quæ ad Regiæ Regisique præcipuè filii rationes spectabant , & quæ duriori quacumque conditione interjecta ab Austriaci absentia impetrare Regina maximè cupiebat , jucundè illi , atque appositè cecidit per pacem Lusitanis indultam , ad quam & suo tacito quoque instinctu cupidè fe-

rebatur , accipere. Stimulus etiam ad pacem Regiæ inter alios acerrimus erat Rex Anglus , qui procerum Hispanorum conspiratione , impulsūque per motus , nisi iidem Hispani propositam pacem amplecterentur , ferale bellum denuncians cum omnibus copiis , ut affinem , amicum & socium se terra , marique affuturum Bregantio jactabat. Illique Austriacus suffragator adjunctus , à generis claritudine , ab aura secunda populi evectus sic studia passim , ac partes , ac propè turbas intenderat , ut nisi foris Regina pacem concessam hostibus vellet , domi propterea bellum habitura fuisset. Tor ergo , tantisque exagitata Regina stimulis , tanquam invita , & coacta , flectere tandem ad pacem omnibus visa est , non minùs profectò cautè , quàm feliciter affecta , ut in eo ipsa prolixius rogitaretur , quod intus ardebat , & sua interesse in primis existimabat. Jussit idcirco verè de pace cum Lusitano , & quonam pacto ea constitui deberet , sedulo agi. Multis igitur in Status Senatu diebus per inanes , ac varias altercationes absumptis Regiæ denique assensu statutum est ; ut cautor , interventorque cum Lusitano quæsitæ pacis Rex Anglus assisteret , procuratio verò ex parte Castellæ Marchioni Carpenfi committeretur , qui jure belli captivus Uliisipone tunc morabatur , præ ingenio superior negotio vir , multarumque rimarum , quas ad hæc præsertim negotia feliciter perpetranda studiosius prudentia conquirere solet , quibus & aliis à Lusitanis ad constituendam pacem electis , ita denique inter Regem Castellæ , Regemque Lusitaniam concordia sancita est. Arces urbes , & oppida , spatia terrarum ad utraq̄ regna attinètia , & quæ utrinque per bellum erepta fuissent legitimo Regi concederent , præter Ceutam in ora Africa sitam urbem , quam justa de causa ad Regem Catholicum pertinere , aut cum Olivença mutari ,
 industria

industria Carpenſis obtinuit. Bona utriuſque Regis ſubditis, & in utroque regno jure belli ſublata pacis gratia reddantur. Negotiationes, acceſſus, atque reſeſſus, amborum regnorum commercia clientium pervia, ac planè libera mutuò ſint, fruanturque Luſitani hiſ privilegiis, & juribus in ambitu Hiſpaniæ qui Angliſ hominibus indulgentur, eaſdemque immunitates, & commoda in Luſitania deinceps repeterent ſubditi Catholici Regis, quibus Sebaſtiano quondam regnante utebantur. Captivi ex utraque parte libertatem gratis accipiant. Hæreditates, opes, & jura bonorum, quæ regni utriuſque ſubditis belli odio ſuſpenſa, interverſa, ſive ſublata in alieno ſolo fuiſſent, illis firma, atque rata ad quos pertinere conſtiterit, pace interpoſita, ſtare pronuntientur, quique in hac parte ſe aliquomodo gravatum, aut læſum cenſeat, is intra anni curriculum teneatur jus ſuum legitime profiteri. Luſitanis ſi terra fortè marive contigerit per Catholici Regis dominium ire hoſtibus obviam, hinc

inoffenſus tranſitus pateat. Diſceptationes, & lites ex mercatorum negotiis, & fraudibus terra, mariq; prætentis emergere ſolita, non armis, ſed judicio, aut pacato Regum arbitrio dirimerentur. Icto jam cum Britanno, & Catholico Rege fœderi, Luſitano quoque, ſi velit, accedere liceat. Reliqua ex Sebaſtiani Regis memoria, ac tempore repetita, atque in uſum denuò relata, quemadmodum ea tempeſtate tractata ſunt, ſub Alſonſo Rege obſerventur. Quæ denique omnia ut pacis hujus interceſſor, cautorque plenè, atque integrè Rege ab utroque exigere curet Rex Angluſ, & quæ obiter miſſa, nec ſatis fortaiſe cauta, vel omninò proviſa lapſu temporis intercurrerent, pax ne turbetur, æqua ratione componere. Hæc ſtabilitæ ſunt acta pacis inter Carolum Catholicum Regem, Alſonſumq; Regem Luſitanum Britannici Regis auctoritate, arbitriòq; conſecta, atque ita octavo, & vigefimo poſt defectionem anno Luſitania à Caſtella jure, & Corona dirempta ſuo tandem Regi reddita eſt.

DE BELLO LUSITANO LIBRI DECIMI

S U M M A.

BELLO externo composito, quaſi civile in Luſtania prorumpit. Regis Alſonſi vita, inſtituta & mores. Odemira Comiti traditur erudiendus. Antonius Contius ſubdolè captat Alſonſi benevolentiam. Stolidà fortitudinis oſtentione, in mortis diſcrimen biſ ſe Rex implicat. Per Status Senatum publico nomine monitus, vitia mutat, non mores. Partes & factiones in Aula fovet Contius. Inter filium & matrem contentiones exoriuntur. Senatus decreto, Contius, omneſque ejus impure factionis clientes, ad Braſiliam exules ejiciuntur. Aloifiæ quod diutius tenere non poterat, Imperium Alſonſo dimittit. Aſſumptæ dominationis initia. Comes Caſtelmeliorius, Comes Autogia, Caſarq; Menefeus ad Imperium ſibi tenendum, Triumviratus ſimilitudinem conſtituunt. Regis tandem, regniſque unicus moderator remanet Caſtelmeliorius. Primarios regni cives exilio multat. Conſilium orditur opprimendæ Aloifiæ, quæ juiſſu Regis à Regia diſcedit. Alſonſus, nullo adverſante ad priſtina facinora redit. Marchionem Fontanum ad interitum querit. Sicarii Regis impetum faciunt in Comitem Encerenſem. Ab iis Noronia lethali conſectus vulnere, extinguitur. Religio in ludibrium adducta. Contius Uliffipponem revocatus in regni fines expellitur, artibus Caſtelmeliorii, cujus potentia decreſcere cepit. Pulcherrimo vita inſtituto, moderationis laudem ſibi promeretur Petrus Alſonſi frater. Regis cum Principe Nemurtia connubium. Aloifiæ Guſmanæ mors, & animi dotes. Inter Regem & Petrum ingraveſcunt diſſidia. Regina, à viro ludibrius, à Caſtelmeliorio injuriis affecta, ad Petri partes accedit. Is Caſtelmeliorii expulſionem à Regia, depoſcit. Senatus ſuper ea re variæ ſententia. Proceres, urbiſque Patricii à Petro convocati, illius ſe cauſa alacriter aſſuturos reſpondent. In ejus favorem tumultuatur Uliffippo. Caſtelmeliorius ſe ab Aula furibundus proripit. Henricus Miranda, & Antonius Souſa nocte intempeſta diffugiunt. In ſumma rerum confuſione, regni Comitia coguntur. Regina ad Franciſcanarum Monialium Canobium divertit. Litem de matrimonii reſciſſione apud Eccleſiæ Iudices inchoat. Exutus imperio, cuſtodia traditur Alſonſus. Omnia imperii jura, præter Regias faſces & nomen, Petrus aſſumit. Regina, dirempto cum Rege matrimonio, ordinum conſenſu Petro nubit. Rex ex Inſulis Tertius revectus prope Uliffipponem degit, attentiffimè cuſtoditus.

✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠

BELLI LUSITANI

LIBER DECIMVS.

BELLO externo composito, quasi civile subinde in Lusitania prorupit, cujus valido impulsu tandem Rex est Lusitanus Alfonso regni regimine devolutus. Hæc porro, nec ipsa parum utilia Principibus documenta, quo clariora percurrentibus fiant, altiùs nos repetita narratione de Regis hujus vita, institutis, ac moribus juvat aliqua tradere, quæ videlicet causa legitimus Rex suo auspicio victor, regniq;ue periclitantis assertor, tam felix militiæ quàm domi suæ infelix inter aulicos fluctus, inversi que regiminis æstus imperium, uxorem, ac libertatem tandem amiserit. Alfonso Regi Lusitaniæ anno fluente suæ ætatis tertio, adhuc Theodosio superstiti fratre, cui ut natu majori tunc expectatio incumberebat imperii, paralyticis morbo correpto tota ferè debilitata, quæ dextrum latus complectitur, pars corporis aruit. Pestis cum tanta invalisset infantis gracile corpus, & conquistata longè remedia ad rapidam morbi vim edomandam applicita essent, morti denique Alfonso ereptus est. Post ætate progrediente, ubi vegetius jam corpus strenua remedia non recusabat, balnea, & eximia ab Indiis Orientalibus accersita, quæ morbi reliquias expellerent, ægro corpori pharmaca adhibita sunt: & his quidem adjectis, dissolutio membrorum aliquantulum ipsa contracta, ac ferè discussa torpedo est. Restitit tamen dexteræ manus implicitus usus, & reliqua corporis membra paralyti quondam tacta ægrè deinde officiis vitalibus fungebantur. Quod autem homines magis acuerat, eosque sollicitos magis habe-

bat, quædam erat in Alfonso suspecta cerebri læsio, ac depravati, paululumque corrupti iudicii species, quæ quamquam eo viridi tempore sub gestis, ac nugis puerilibus latitabat, suspicionem tamen vehementem incusserat Lusitanis, ægritudinem mentis in puero corporis ægritudini consensisse. Cæterùm has anxie susceptas de Alfonso valetudine curas Theodosii tunc indoles solabatur, magnæ spei juvenis, & qui ex primis ætatis igniculis, ubi futuri perisæpè argumenta scintillant, haud dubiè mereri videbatur imperium, quod fortè ipsi quoque natalium obtigerat. Verùm diem suum immaturè mox obeunte Theodosio, tantæque virtutis specie, priusquam prodesse reipublicæ posset, extincta, cum Alfonso regno proximus superesset, nec illo ipse dignus cum affecti habitudine corporis, tum mentis caligine putaretur, infausta, nimisque infelicia plerique jactabant præfagia futuri regni, ac simul in ore, sensuque prudentiorum hominum erat, occurrendum maturè periculo esse, ne ferè malis apposita medicina tempore asperior, vel irrita foret. Non causa, non gratia Regum esse condita regna, sed illorum custodiæ subsidiòque Reges tanquam in specula constitutos, eodem populo assentiente, vel saltem non repugnante, aut cum regia sobole misso jure, aut jure suffragii accersiri, qui certè haud impares, ineptique tam celso, operosòque muneri censentur; nunc autem Alfonso debilitate corporis imminuto, hebetudine mentis inhabili ea lege videri tantummodò regnum permitti posse, qua non iudicio sed casibus regi, & omnibus ultrò liceret unà cum Rege perire. Huic imminenti regno dedecori, & publico detrimento, atque exitio sine strepitu, sine tumultu tunc Lusitanis obviam consultiùs eundem, cum regius hucusque puer assentantium illecebris, contagioque

ragioque ambitionis intactus, quod necessario, atque acerbius sit aliquando amissurus amittere citius propter ætatem non sentiat, vertique facilius ad alia instituta, atque studia ea ipsa ignara, ac flexibilis ætas possit. Idcirco regni Comitibus Uliisippone coactis cum ibi ageretur in Alfonso verba jurare, ut regno cadenti jam proximè successuri, altercatio inter partes exarsit; Alfonso ne an Petro potius ejusdem Alfonso natu minoris fratri jus deferendum esset imperii, corporis scilicet, atque animi vitia an adeò graua, ac deformia paterent jam in Alfonso natalibus antegresso, ut in lege usque imperandi fas esset spei clariori, ac virtutibus Petri alterius ætatis prærogativâ postponere, atque idè utilitatis, ac meriti ratio in publica causa fortunæ suffragio antecelleret. Cur enim, illi dicebant, cogentur ritè Comitibus, & calculi, & urnæ repeterentur, si ratio ipsa nativitatibus immobilis fascibus summi imperii constrictos, foliòque inhærentes ætate majores teneat? Publicorum procuratorum officii esse profectò partes non aliù post alium pecudum ritu censendo naturæ subsequi instinctum, & motum, & insulse casuque decernere; at videre, explorare, scrutari, ac serius omnino eligere tanti laboris, tantæ mentis capacem virum, nec mole minorem, qui nisi esset in regnatrice domo, extra illam certè, ne omnia per principem ruerent, quærendus esset. Distractis in hunc modum sententiis, vicit tandem Bregantii Patris auctoritas, qui in eodem conventu specie Regis augustior, & in librorum causa Iudex æquissimus ab omnibus æstimatus cæterorum sententiis obruit. Ille enim æquitate quadam, & casu plusquam consilio, & rationibus usus dum animo volvit, rata, atque certa hinc inter fratres dissidia, perpetuâque in regno discordias hanc juris, insuetamque regni translationem comparaturam fuisse,

hinc spem aliquam fore, ut exercitatione, tempore, & cura filii se corpus quandoque melius haberet, iudicium usu rerum, exemplo, ac disciplina proficeret, eaque spe plus illectus quàm obverso periculo terrefactus in illis Comitibus obtinuit, Alfonso eo tempore Principem, imperiique proximi successorem institui, ac de more jurari.

Post hæc demortuo Bregantio, atque Aloisia Gusmana vidua liberorum tutelam regni que regimen ineunte erudiendus Alfonso Francisco Faro Ode miræ Comiti traditur, qui propter generis claritudinem regio quoque stipiti admisti, simul scientiam & gravitatem morum eo in primis educationis munere dignus occurrit. Is igitur ne minus fortassè Rex cum magistris quoque dedecore saperet, accuratius primùm intendit regis adolescentè moribus imbui, ediscere literas, quantum deceret Regem, Politicas artes, quantum caperet ætas, apprehendere, idcirco sæpè monere Regem, ad altioris evecti culminis gradum facta, dictaque viri magis clara & perspicua acriorique subjecta mortaliū censuræ fore; regiam maiestatem non virtutibus modò nudam, sed admirationis quoque plaususque quæ ab eximia, ac singulari virtute concepta opinio quædam magnifica suscitatur, vacuam discrimini sibi contemptui clientibus esse; ubi plurimum fortunæ, ibi plurimum periculi, ibique minus actionibus libertatis, minus licentiæ in vitæ cultu, ac moribus esse, quò denique latius pateat imperium, eò magis sibi Principem imperare, se frangere, patientiam, obsequium, animi servitutem exercere debere. At irritis quidem monitis apud surdas Principis aures assiduus præceptor strepebat; prava namque in Rege mentis affectio, atque illa indolis contumacia ad dissimilia conditioni studia, & vilia, & abjecta quædam nugarum oblectamenta labefactum jam

Pp animum

animum rapiebat; puerorum nempe turbis immixtus quatere arundines, fundas torquere, cum inæqualibus modò contendere cursu, modò fustium, ac lapidum jactu; aliis jocis, ac lufibus etiam puerum dedecentibus Regem conterere tempus, & otium; hoc planè modo, promiscuæ, sordidæque assuetudine turbæ ad inhonesta, ac propè turpia exercitia regio decore projecto. Quod genus libertatis in Rege, aut hoc paulò minùs etsi alibi forsan excusat diversitas morum, in Hispania ubi rigor, & gravitas morum, & ostentatio rerum inaniam magno apud proceres pretio habetur, hoc valde execrabile, ac nefas est. Hæc circa Regiam otia in loco seposito sæpè tractabat Alfonso, ludis interdum spectator astabat, ibique taberna erat Antonii Contii Uliſſipone nati, sed origine Januensis, qui venales ibidem merces ad questum ex longo tempore habuerat. Is postquam Regis naturam, & indolem intellexit, in quo minus quidem decuerat, inter ea jocularia laudare, atque plaudere capit Regi, tum maximè & illam colludentium puerorum catervam collisu palmarum, gestuumque jactatione, vocibusque juvare, atque efferre, ad quam impenetrabili quodam ingenii motu per se inclinare præſererat Regem; multa præterea hujusmodi Contius agebat inepta, puerilia, fallacia, & quæ ab ejusdem etiam ætate, atque officii ratione abhorrebant, ut in his ipse morem gereret Regi. Qua porro ingenii indulgentia per astus, crebròque cum Regi blanditus esset Antonius Contius, illius sensim captare benevolentiam, surripere gratiam capit, idque hilari quoque facie, & nutibus illi, scintillantique in oculis risu plerunque Rex ostendebat. Antonius quia erat ingenio supra conditionem ambitiosus, ac subdolos, tunc in fronte, vultuque Regis arridere sibi fortunam ratus, & cul-

tam ipsam, confociatamque ulterius, & facile progredi posse, quæ afflare jam prosperè cæperat omninò deinceps illi vela permittere statuit. Itaque impensius, ac propius capit colere Regem, acuere blanditias, intendere maximè dolos, quibus ea rudis, ac mollis decipitur ætas, hisque ex sententia fluentibus sibi, ausus est denique Antonius secreta munuscula dare carissima Regi, ut instrumenta puerilium lusu in quibus summè delectabatur. Insolentis, superbi, regique præsertim est moris sua multò plus excitari, afficique quàm aliena munificentia, & velle se potius dona credere, quàm debere; ratio quasi meriti magis in dato valeat, quàm in munere accepto. Secus tamen cum Rege usu venit Antonio: Rex enim tenacius exiguis illis adstrictus in animo officiis, & voluntate captus amorem, & studium in illum intendit. Crebriores itaque ejusdem ad Regem aditus, remissa quædam, ac facilis conversatio, repetita colloquia, quæ cum sine obice veli, sine janitoris arbitrio, solo Rege, horisque sæpè non congruis agitentur, impuritas hominis magnatibus odio, favor nimius invidia, & despectui quoque ignobilitas erat. Eo usque tandem per eam incrementem quotidie licentiam, aulicorum insectationes, & vulgares ex ea querelas devoluta res est, ut Odemiræ Comes, & suo jure, & Aloisæ regis matris imperio prohiberet omninò Regem ab usu, & consuetudine mercatoris. Valuit hoc primum in Rege mandatum; non ut prorsus Antonii congressionem abnueret, sed eam ut cautus deinde requireret, insito postea ipsius rei vitæ affectu, regique animi tacito impetu Rex magis impulsus tanquam omnia licerent Regi, pudorem, & metum omninò solvit, & sæpè numero clam, atque palam, neglecta matre, rejecto magistro Antonio Contio familia

familiariter utebatur. Tunc Odemiræ Comes, Regisque mater, qui tantum sibi usurpare potestatis in Regem poterant, quantum ille permissum jure suo vellet, cum inter se conferrent, atque animo volutarent, ex primo à se frustra imposito Regi mandato lætam sibi ipsis auctoritatem, verecundiam Regi imminutam, auctam Antonio gratiam, & quod si idem rursus & acrius irriti præcepissent, reverentiæ denique fratris in matrem, respectus in præceptorem prorsus excussis, Rex solutior imposterum, & suo more intractabilis raperetur, rem planè missam fecerunt, eo secus freti, quod quemadmodum ad Alfonso Antonio Contio aditus interdictus regiam auxerat voluntatem, ac desiderium intenderat, ita injuria deinde, atque aditus laxamentum inducere forsan, ut sæpè fit, & in lurulentis maximè rebus, ex nimia indulgentia fastidium, ac satietatem poterat. Hac ancipiti ratione ea tunc imprudenter neglecta, & quæ oppressu facilior cum primò favilla surgeret videbatur, in magnum denique incendium, ac regni propè perniciem exarsit. Quippè Antonius ubi cognovit ultra magistri, matrisque conatus, & studia erga se Regis invalescere gratiam, alacrior deinceps, ac promptior animo factus, ac spe concepta tumidior, quibus initiis turpibus cæperat, creveratque, iisdem ad arctius obstringendum sibi Regem incubuit. Erat jam eo tempore potens præ ætate Rex regere equum, nec affecti corporis imbecillitas liberius eundem habenas tractare, aut vestigium in stapede sistere impediabat. Equestri propterea, ac verè dignæ Regibus disciplinæ Odemiræ ipse Comes, quo à sordidis, & puerilibus quoque studiis degenerem animum avocaret, vacare sedulo Regem instituit. Et primis quidem elapsis diebus ritè, & consulto provisum à ma-

gistro fuisse in causa Regis apparuit; ingenuæque arti malas elusas in Rege artes extemplo cessasse; sed paulò post primo illo quasi novitatis ardore, sensuque restincto cum vitata per se natura, & fomes, & homo, qui impelleret, esset, recidere tandem in suos pristinos mores ægrè retentus, & in contraria exercitia tortus malè inclinatus animus visus est. Rex enim ubi de more equitabat, cum propior ibi secretæque sedes esset eò Antonium Contium, atque ejusdem notæ, sectæque juvenes impuræ voluptatis ministros introducebat, quibus & Mauri nonnunquam fœda mancipia tetra facie, ac teterrimis moribus miscbantur. Hos inter homines, genere, fama, moribusque pollutos, ac fœtidos turpia erant facta, obscenioraque verba, facinororumque spectator, plausorque quasi palpo sedebat Rex; ipse etiam interdum luctæ, ac tripudii contentione deformius augustum nomen, ac regia ornamenta conspurcans, quæ porro magis pudenda per id temporis erant, ac reprehendenda Regi cum ab ætate jam grandiori scurriles inter has levitates nullam, ut antea, excusationem acciperet. Hæc, & talia Comiti Odemiræ comperta ipsius in primis animum cruciabant cum Regem dolentis puerorum deliramentis, indignisque voluptatibus irretitum, tum maximè quòd jam vitio labentis Principis culpam in ejus vitæ magistrum errore populi transferente; ipsius quoque periculo, ac publica nota tunc videretur peccare Rex. Igitur Comes, suæ ut etiam famæ, decorique consulere Regis, impavidè semel locum, ea ubi colluvies præſente Rege debacchabatur ingressus, probris, minisque vehementer congestis plebeiam turbam exegit; Antoniumque ut illorum criminum caput, terrore quoque mortis injecto, Regis ab ingressu severè prohibuit. Rex autè rubore suffusus, fractoque pudore

vultu, ac tacitus cessit, veretundia ac re illa improvisa ipsum praevediente, ne offensionem manifestaret; ea tamen altius pectori ejus immissa cum irae susceptae, & quotidie in Rege crescentis indicia ex gestis, ex ore clarè maneret, tunc, qui etiam per rimas inspicere solent in aula occultos Principis sensus, occasioneque imminere, ubi vergere in illo Odemirae Comitis gratiam agnoscunt, alii Regi adulantes, alii magistro invidentes, multi ingenita levitate, ac rerum novarum studio regias ad aures instillare sensim incipiunt. *Regum libidinem sibi esse legem, aut vi legis superiores, summae fortunae summam congruere licentiam; fallacibus monitis velle saepe privatos homines Principum libertatem, si parerent, obnoxiam, sine minus, formidine adstrictam, ac si melius res cecidisset, omnino imminuat alienoque subactam arbitrio.*

His, & similibus argumentis improbi homines eam quae in se ipsa satis inflata, ac turgida erat, insuper Regis vanitatem implentes denique obtinere, ut Rex in dies acrius Odemirae Comiti adversus in Antonium Contium Regiae quamprimùm, & suo conspectui reddendum imperio, ac minarum simul terrore persisteret. Ea planè res haesitantes, ac tristes, multiplicique malorum cogitatione distractos diù Regis magistrum, matremque tenuit; nam solutis regiae libidini frenis, Regem, regnumque perditum ibant, his verò utcumque contractis, periculum impendebat, ne eos Rex, & deterioris animi impatientia, ac suprema potestate disrumperet. Diutius idcirco imminentium horum malorum collatione, ac propè mensura perplexis, cunctantibusque cum minus è malis eligere malum liceret, placuit tandem remotum ex Antonii familiaritate periculum, cui aliunde forsitan vi-

debat, quod multa supplet, succurrere posse tempus, post habere periculo proximo irae Regis, ni deflagraret, in monstrum aliquod erupturæ. Revocatur itaque Antonius Contius, nec modò Palatio, sed Regis etiam familiaritati, ac fiducia, ut eluctatus difficultates, victorque ipse æmulorum arctiori vinculo restituitur. Atqui cautior deinceps suo capite factus Antonius, & quasi periculis eruditus circumspectionem, falsitatem, ac tacitos dolos adversus Alfonso matrem assumpsit, didicitque inter aulae fragosa, & abrupta, ne pes instabilis falleret, acuendum potius ingenium, quam genio indulgendum, aut inflandum animum esse. Introspekerat ille Regem ad turpia non solum, ac foeda, sed ad fera quoque & crudelia suo animo pronum, impetumque naturæ præcipitem. Sciebat etiam plus hæere cuique dedecoris ex corporis petulantia, ac lascivia; plus terroris, ac fugæ in ostentata saevitia esse, cujus si specimen Rex per seria, vel joca palam exhibuisset, aulicis inde formido, sibi, Regisque loco ludibrii orta ex timore securitas pararetur. Hoc pravo sanè consilio ad diversa, eaque trucia exercitia, atque omnia transferens Regem Antonius Palatii inter ambitum ludos instituit, in quibus feroces, ac rabidi canes, equique simul indomiti aliis cum pecudibus concurrentes sese invicem morsibus, unguibus, unguis, calcibus laniabant, & proterebant; illique extra septa suo interdum impetu effusi etiam homines lacerabāt, applaudebātque; spectaculo vulgus, quasi in Regis, aut populi voluptatem homo discerperetur. Statuit præterea in amplissima Regiae planitie quaedam certamina funditorum, néve inanis barbarus labor esset, præmia concertantibus posuit. Hinc ab errantibus saxis plerumque deprehensi, qui urbis semitas ambulabant, & corpore afflicti livores, mem-

brorum

brorum contusiones, & vulnera, nec raro mortem in joci gratiam subibant. Quin & ceteri juvenes exemplo Regis arrepti cruentos hos ludos variis in urbis locis agebant; ita porrò velut in partes divisa civitas lapides undique pluere, funditorum discurrere turbas, & per eas conventicula, vias, urbana opera disturbari, cruentarumque in transitu cives conspiciebat. Adeò raptare potest puerilis etiam levitas Regis, adeoque homines rectè, vel secus Regis ad morum imaginem effinguntur, cum affecto Alfonso Regis ingenio hæc noxia alimenta præberet Antonius. Remisit hunc post aliquantulum, nisi prorsus barbaricum morem solvit ars interposita gladiatoria, qua, Odemirae Comite instante, tunc primùm se Rex imbuendum insigni lanistæ tradidit. Hujus enim discendæ artis opportunitatem cum amplexus esset Antonius arma usu illicita, occasione periculosa, nocendi acumine varia, & insignia, quæ clam, & abundè in Palatium convecta assuetudine, & usu quoque suoapte ingenio ferocem Regis indolem irritabant, docuit ille frequentius, libentiusque tractare Regem. Erat & horum malorum accessio, quod malè, vel benè moratorum adolescentium gregi, qui frequentes ad Regiam ibant, colludentem specie videndi Regem, aut cum ipso digladiandi, alios furtim miscebat Antonius, nimirum gerrones, scurras, sicarios, profligati pudoris homines, qui cum mala multa fecissent, plura tamen, tanquam commendationem à scelere peterent, ipsi fecisse jactabant, quàm fecerant. Ex pestifera horum hominum consuetudine, & usu didicerat Rex, in laude crimina ponit nullum esse discrimen inter magnam infamiam, & famam, sive terror ab illa, sive laus ab hac captaretur; temperantiam, pudorem, juris æqualitatem, atque mo-

destiam non à spiritus celsitudine, & morum, animique concentu, sed ab inertia, metuque poenarum, & contumeliae fortuna duntaxat, & animo abjectis, fractisque hominibus gigni, & jus impotentes ut plurimum appellare, & cum fordes exuerint, negligere; inter opes strepitumque fortunæ cedere in melius omnia, & omnia Regum libidini conformari. Ea petulantium effusè juvenum, & perditorum conflata manus, perpetuo quæ erat regio lateri affixa lutulentis his moribus maculans, impiisque dogmatibus influens in animum Regis, quod illi ex morbo supererat humanitatis, & lumen judicii, aut vestigium honestæ famæ ferè in totum extinguere visa est. Stupra enim, & cædes, quæ Ulisippone ab illis exercebantur, quia impunè, nullo prohibente, & frequenter eveniebant, & ea impedire, si vellet, facilè Rex potuisset, ut malignior semper interpres garrire solitat vulgus, ab eodem Rege probata, aut præcepta, aut gratia ejus quæ sita scelera vulgabatur. Criminationes ex eo publicæ in Regem, & acriora passim gliscebant in urbe Principe odia, & se extra quoque jactabāt, quique prius per se levis, obtusi, ingenique volubilis nota, & suis in istis vitiis, alienis modò flagitiis appetebatur.

Eadem in Regia, iisdem temporibus Petrus agebat Regis Alfonso frater, ætate minor, indole melior, ingenio excitatior, & cultior. Aderat etiam utriusque Aloisia Gusmana mater, & minus profecto illa rationibus prolis, quàm imperio, & aulico fastui, fumoque servandæque sibi potentiae in actionibus tribuens. Hæc filiorum dispares mores, & habitum scemina intuens anxio secum animo volutabat, qua ratione, qua industria inter hujusmodi corruptelas, & illecebras vitiorum fratres amore domi conjunctos, errore disjunctos haberet; néve alterius indoli exemplum,

nève naturæ officeret disciplina; societas enim, & consuetudo majoris minoris candorem inficere videbatur, duriores etiam conditiones, & odia adolescentibus illatura tanquam invicem se caverent, & se invicem suspectarent, videbatur dissociatio; quas consuetas inter amulos fratres discordias casu, vel genio, vel ambitu gradus exortas hinc insuper regni certamen, ac præmium in medio acerbius quidem inflammavisset, & quod in re miserimum esset, ea propè scena subjecta oculis potentissimi Regis, & hostis, qui Lusitaniæ ex fratrum dissidio, atque odio influentes calamitates in amplissima regni sui commoda conversurus fuisset. Hæc agitant, quanquam rerum extrema vitando cum moderamine, & cura utriusque fratris dispensare congressus, notare colloquia, limitare convictum, ut postea peregit, scemina placuisset; Petrus tamen omnino parcius fratris congressu cum uteretur, difficile utcunque poterat illas offensiones, animique amaritudines declinare, quas morum dissimilitudo, ingeniorum inter fratres diversitas, & opposita studia contraxerant. Dum enim fœda sua Rex, suorumque satellitum opera commendabat, suspecta laus, ingrata fratris minoris reprehensio erat, silentium deteriore in sensum detorquebatur. Utrique præterea studio, vel joco cum altercari contingeret, refelli dolebat Alfonso, fratrisque minori primas concedere ingenii; si gladio ludebant, ut corpore agilior vincebat Petrus; in aliis etiam certaminibus ludicris fortunæ præsertim arbitrio, nutuque pendentibus, velut hæc retrusa in futurum, atque intus abditæ gloriæ quædam per rimas quasi scintillas effunderet, ut plurimum Petro favebat. Ita porro quidquid diceret, quidve ferius, aut ludibundus efficeret Petrus, ut ingenii acumine, eloquio, ac fortuna superior dolore in-

vidiæ, atque stomacho Regem fratrem pariter sibi, nedum majoris impatientem urebat; atque ita perinde coire inter se, ac usu dirimere fratres molestum, & anceps erat. His accesserant adulatores, delatoresque & cæteræ labe, & aulae monstra, quorum ut quisque studio, aut servitio fratrum alteri proximus, & fortunæ quoque implicatus sustulerat spes, ex præcipitio cujusque fratris altiora sibi emolumenta quaerentium, alius quidem Petri animi, & corporis dotes in regni contentione terribiles Regi repræsentabat, alius Petrum concitando inflammabat, diutius videlicet tolerandum minimè fore ingenio hominibus Regem furiosum, mollem, enervem, omnino fatuum, nec minus animo arentem, quam corpore. Hoc, & simili quoque modo præ æmulatione, atque opposito ingenio sua sponte jam dissidentibus fratribus, turbulenta insuper aulici semina jaciebant, quibus perpetuas ex discordiis discordias, & majora ex minoribus mala cum exitio publico elicerent. Efflorescebat interea, quæ ejusdem artibus alta, ac mirifice culta quotidie augebatur, gratia Regis Antonius Conti, cumque ipse sciret in illo fastigio natalium præcipue squalore se vilipensum haberi, cursum quem nimis propitia fortuna monstrabat expeditius perfecturus, cum esset Ventimillia oriundus, quæ in Januensi ripa maritima sita est, cognomen, ac patriam mentitus illustre in Sicilia Vigintimilibus genus per venales adhibitos testes, & tabularum fidem corruptam errore nominis interceptit. In stemma propterea, atque insignia alienæque familiæ splendorem, ac nomen furtivus invasit. Igitur extra alia, quæ circumfusa illi blandimenta fortunæ erant, utpote novi etiam assumpti generis arrogantia subnixus ad altiora contendens Antonius, tanquam absterse jam for-

des

des essent, quæ illi exprobrari tantummodo poterant, studiosius idcirco fovere, atque intendere capit in Regia partes, in negotia publica irrepere, Regem à matre, atque fratre jam dudum animo aversum, ac reluctantem alienorem quotidie per cumulatas infidias reddere, eoque per opes, astutisque vir ille processit ut plures in aula gravius Antonio primùm infesti, & qui ejus moliri ruinam tentabant, ubi ipsum jam vident in gratia Regis, in apice rerum hærentem, & matris, fratrisque regii, totque æmulorum ictibus inconcussum, ac stabilem, mutata deinde sententia in ejus partes æquo animo transeuntes sese unam cum illo sustentare curarent, quidam, sed admodum pauci, quos nempe regni, Regisque tetigerat cura, ut ex præsentibus malis, si utile quidquam foret, decerperent, consultò obsequerentur Antonio, ad hoc, ut per illum inflecterent Regem, quod ratio, & causa reipublicæ postulasset. Interim atate, atque robore corporis Rex adoleverat, cæperatque jam acrius veneris stimulis pungi, & quod deerat ingenio, sive aptitudini ætatis esca, & insidiis explebat Antonius haud inscius, nullo hoc venereo arctiori teneri nexu, trahique superbum Regis arbitrium posse, immanemque famæ & honoris, quæ ambitio dicitur, bellua, & quæ tanta cum Orbis clade, ac fragore in Principibus furit, amoris tantum veneficio sopiti posse, aut imperio domari.

Erat tunc Regi intra Regiam unam cum matre Aloisia convictus, astabantque regie matri Aloisie de more servitii causa, consuetique ostentationis obsequii pulchritudine eximia claroque genere Virgines commendata. In earum nonnullas tenerius, ac dulcius quam antea solebat injicere Alfonso jam cæperat oculos, & illorum

præcipue jocosos, seu familiari colloquio magnopere delectari, & quanquam ob matris timorem palam animi rigor, fastidium utrinque vultusque gravitas fingebatur, vibrantes tamen lubricè oculi, & supercilium quandoque repente laxatum cordis interdum secreta probebant. Intererant etiam furtiva munuscula, & plura vicissim amoris ablata, ac reddita pignora, tum litterulæ, & amatorie contentiones sæpè compositæ, sæpè rescissæ, & amoris subinde incremento resartæ, eoque ea juvenilia decurrerant otia, ut locus tantummodo, aut pudor, aut temporis immaturitas videretur impedimento esse, ne verecundiæ, ac modestiæ, quas liberalis comisque mos aulae in amatoria lege præscribit, pudicitia fines transgredere- tur. Cognitum hoc Aloisie, simul animo volvens quantum ponderis, atque gratiæ muliebri nimisque in se affectæ fragilitati venereo in eo ludo fuisset Regis insuper fulgor, ac dignitas adjectura, famam præterea nomenque Regis palam satisque proficuum, matris quoque ignominiam, ac dedecus congesturum, si illius fortasse Regiæ, polluti tanquam sacrarii odor extrinsecus emanasset, quò filii existimationi, ac notæ quoque domesticæ subveniret, in aliam à sua separatam Palatii partem transtulit Regem filium, illique divisum regium obsequium, & cultum, regiamque familiam, citius propterea, quam secum ipsa statuerat, ex regni optimatibus posuit. Hoc verò propè coactè susceptum ea tempestate consilium, & de die in diem per ambages longo tempore ductum callidè hucusque Aloisia protraxerat, ne regia scilicet pompa, atque strepitu circumfusis Alfonso, & spiritu idcirco, animoque insolentiùs quam adhuc se ipse jactasset, erectus, celerius eriperet illi gubernationem imperii, quod tutelæ nomine temperabat, nè ad hoc etiam

Alfonsum famuli proceres perpetui ejus comites incitarent, publicarum nempe partes curarum pro servitii merito reposcentes. Cæterum ipsa Aloisia quod hætenus sibi à magnatibus caverat, cum gravius à Contio, & clientibus ejus tunc impendere prospiceret, cumque filium etiam videret, transversis hominum sordidorum vestigiis abreptum ruere ad aliud ab alio flagitium, & nec Regiæ quidem honori, nec dignitati maternæ parcere, comparatione periculi minus dolendum existimavit, sese, utrinque invidiæ intumescens fluctibus, dum clavo assideret, illisam, cum ire semel præcipitem oporteret, à magnatibus potius quam hominum fæce devolvi; & interim bonis Rex moribus erudiri per viros nobiles posset, & ipsa quoque seducto Rege, familiæ suæ cui potissimum incumberebat, pudicitiam consulere. Sede propterea in Palatio mutata Regis, eique magnifico, & valde lauto, quod Regi par erat, famulatio, cultusque præscripto, inter eas venerationes, & adorantium hominum turbas velut Rex experrectus insolito quodam more aliquibus visus, aliis, & veriùs tegere potius, quam radicata jam vitia discutere. Assiduus enim ad latus erat Antonius Contius, qui cum effusa morum licentia, ac libertate vitæ gratiam Regis adeptus esset, impigrè operam dabat, ne iis, quibus caperat, succreveratque malorum artium ablatis fortè subsidiis, illa sensim dilaberetur. Igitur hoc incitante, hoc hortante, hoc esca, & illecebris, blandiente, pertæsus tandem Alfonso illud procerum servientium obsequium, & consuetudinem effratorum, & vilium catervas juvenum, quos paulisper non Regis, sed procerum verecundia retraxerat, iterum appetebat, prætextus, & causas idcirco sæpè necessebat Rex, quibus jussi redirent, suetasque genio delicias, & corruptelas

ætati suppeditarent. Frequentiùs se Rex cum illis hominibus exercebat, equitando, venando, gladiis, aut jaculis colludendo: at ludus armorum sæpè cruentus, temerariâ venatio, cursus equorum adedò semper violentus, ac præcipitio proximus erat, ut altiori intellectu nonnulli, quibus omnia Principis dicta, seu facta torquere mysterio mos est, intelligerent, velle per eam laboriosam, ac nimis, lubricam vitam Alfonso savitia timorem animi, insolentia laboris defecti corporis vitia dissimulare. Semel præsertim in vasta ultra Tagum planitie, cum admissio curreret equo, stolidèque ut solebat, homines pecudèscue lacefferet, jam ira spumantem, pulsùque pedum, ut priùs laceffitum, se contorquentem in taurum incurrit. Aberant tunc ejus comites aulici, non enim tam facile obliquas, & celerrimas fugas Regis, deviosque transcursum plerumque sectari poterant. Taurus verò primùm Regis clamore, strepitùque irritatus, inde hasta ictus, ut eo vulnere rabiem, iramque totam collegit infesta cornua in equi ventrem impingens equum, Regemque prostravit, ac fædè illo impetu afflixit. Ad spectaculum, quod animos procul, oculosque percusserat convolant proceres Regemque inveniunt jacentem, suo, equique suffossi cruore perfusum, membris contractum, eoque horrore, ac stupore mortis attonitum, torpentemque, ut non mens illi, non color, non verba satis omninò constarent. Mox in lectica positum Regem, & custodia vallatum Ulisipponem reducunt. Eo infortunio, ac simul periculo Regis statim per urbem diffuso, eoque amplius rumoribus aucto, cum planè tota commota, ac perturbata civitas esset, ad Regiam confluit, nec priùs eo loco recessit, quievitque obstrepentium, quærentiumque tumultus, quod vulnus urgeret Regem, quam denique inno-

tuit

tuit meliùs se habere Regem, & minus ei detrimenti, quam metus fortuitam rem intulisse. Alfonso quinquies mox secta vena convaluit. Cæterum hujus temeritas exitus, ut clarius effectum animum Regis, & cujusque periculi contemptorem, mistumque audaciæ furorem ostendit, tantum terroris famulis ejus incussit, ut nemo illi in posterum dissentire, aut ulla in re contradicere auderet; imò verò in ipsorum securitatem cum omninò quoque tacere non licuisset, res serias facietis, vel sales ex composito eluderent, assentatio, & mendacium in gratiam Regis repeteretur. Ita suo ingenio æger, & aliorum nefario circumactus arbitrio Rex in ipso exardentis ætatis impetu, astutis ad exitia, & dedecora, nullo tenente, prolabebatur. Usus equorumque tractatio delectabat in primis Alfonso Regem, & quò erant illi ferociore, eidem magis placebant. Evenit cum Rex ipse errabundus & à comitibus separatus, ut sui moris erat per agrorum latitudinem cursitaret, ut in agrestes homines quosdam qui Ulisipponem, sole occidente, pergebant, incidere. Cursus celeritas, habitus, à famulis, à proceribus solitudo tantæ majestati dissimilis personam Regis abdebant. Nihil illi propterea minus eum quam, qui erat esse credentes, insalutato, Rege prætereunt. Tunc Rex aut iratus se non cognosci, aut suæ, sicut solitus erat, temerariæ ostentandæ virtutis cupidus impulit equum in homines, nudo illos, quem elatum manu gerebat, gladio vel belluæ per molem, & cursus impetum oppressurus, sed cum ipse tumultuariè, nimisque celeriter sese in ictus componere vellet, pede tunc fortè stapeda implicito in planum sese conjecit, strictoque mucrone plenus minarum, plenus ardoris, & iracundiæ, manibus, voce viatores ad necem petebat: Hi gladiis eductis, & nescii à

quo peterentur in defensionem incumbunt, & cum circumire, statimque confodere, quia plures in unum coierant, facile possent Regem, occulto quodam instinctu ac tacito afflatu modestius, ac mitius agendo jure tutelæ utebantur. Inter hæc supervenit Garcia Melus primarius famulus Regis, qui, & Regis intellectu periculo, & simul hominum ignorantia quo Regem decoris, officii subditos commoneret, sublato clamore procul increpuit, nequaquam fas esse Regi infantes subditos interficere. Viatores ad nomen Regis exterriti propè attoniti primùm hæserunt, ac stupentibus similes, collecto subinde spiritu non metus, nec pudor tamen jam cogniti Regis supra salutis memoriam, & curam hominibus valuit ut ipsi statim arma deponerent, cum torvus, & minax & toto corpore concitatus adhuc premeret Rex, sed retrorsum paulatim, & cautè cedentes, & in vacuum arma jactantes, ut hinc elabendi satis intererat spatii, tunc gladiis projectis fugam arripiunt.

Hujusmodi vitæ discrimine explicitus tandem Alfonso, nec suo periculo edoctus in aliud se statim implicuit, nec præterito minus periculosum. Inde quippe nocte intempesta digressus cum ad urbem contenderet per iter audito, in cujusdam hominis rure, quod in transitu erat, equos indomitos pasci, in eos habendi cupidinem actus, illuc, ut equos abduceret properat, cum tamen in vario, & inconstanti quidem ingenio studia, affectusque inter se dissiderent, rerumque sapor, & gustus satietate, ac licentia corruptus esset, eodem quoque tempore Regis cum fortè comes ad ejus aures insultrasset, contra idem rus in religiosorum quorundam cænobio feroces, immanes inesse canes, & venatui ferarum aptissimos, equis, quos adeo anhelabat, omisis, canes petiturus divertit, noctu-

que

que magno fragore, atque strepitu fores cœnobii pulsari iussit. Regem ad ostium esse ex ea virorum frequentia, ac tumultu haudquaquam, fallebat homines cœnobitas, ne eo intempestivo tamen, ac turbido ingressu ædes præcipuè sacræ, horaque silentii lege sancita perturbarentur, callidè se simulabant tot lapidum lignorumque multiplicis ictus, quo impactæ fores undique perstrepebant nihil audire. Rex gravius idcirco commotus, & ira cuius impotens erat inflatus januis statim effractis per vim in cœnobium irrumpi iussit. Proceres ludificare Regis imperium, fingere cuncta quæ ad vim opus essent, per moras, per astus iræ Regis eludere, dumque ultrò, citròque voluntur tanquam ostio evellendo, aut scindendo opportuna instrumèta quærentes brevi illa mora interposita fessus Alfonsus inde se statim & solus avertit, aditque temerè viam quæ Ulisipponem armati tres homines ibant. Hos ubi venire videt Alfonsus solitis subito furis instinctus primùm convicio lacessit, deinde districto aggreditur gladio. Nulla erant in Rege splendore, verbis, incessu supræmæ dignitatis indicia, & si aliqua forent, noctis obscuritas obruisset. Illi igitur à privato se incessi, & privatum se incessere fisci, simul petulantius effusæ contumeliæ stimulo perciti, gladiis acrius erectis defensionem, ultionemque repetere parant. Rex ibi solus pugnando erat, simul altera manu debilis, tum in actione, & corporis motu ocreis, & calcaribus impeditus, in quos inciderat homines, hi numero superabant, & corpora agiliores, vegetioresque sese in conflictu circumagebant. His porrò expeditiùs, & fortius rotantibus gladios, cecidit tandem Rex geminato vulnere ictus, ipsumque prostratum, cruore fluentem, & animo penitus destitutum reiteratis iidem ictibus confecissent, eò nisi for-

tè, qui Regem quærebat rixantium, ac sese collidentium gladiatorum strepitu admonitus currens repentè famulus proclamasset, Regem esse, qui cecidisset. Subinde regii alii famuli, proceresque conveniunt, quos ille afflictus, ac mœstus intuitus se moriturum asseruit, tum ira ac dolore vulneris ardens atrocibus minis, & multo plus de ultione, quàm de salute sollicitus infremebat, sed jam ignobiles homines ad vocis terrorem, quæ Regem prodiderat, fuga præcipites evolaverant, simul tacitè res excusabilis nec omninò inquirenda optimatibus videbatur, quòd temerarium adversus Regem, per tam multa se spontè pericula volutantem, ac subditorum sanguinem stolidè sitientem, brevique ideò sua ipsum, vel manu alterius interiturum, justam unusquisque defensionem opponeret. Itaque clam, atque saucius Alfonsus noctu in Palatium delatus est, severo, metuque mortis successus indicto per aulam silentio, ne in omne nefas quotidie ferè labentis, & cum dedecore, ac nota regnantis adolescentis populari cum odio crescente ludibrio vulgus concitaretur, aut aliquando fidem mutaret. Inspectis deinde vulneribus, nec his lethalibus cognitis, curatisque saluti se pristinæ Rex, pristinisque se moribus reddidit. Cæterum non parentis, non fratris, eoque minus famulorum animus sustinebat ad extremam usque perniciem errantem reprehendere Regem, adeò volubili ex ejus pronòque nimis ad iram animo creverat omnibus metus, horrorque. Mater tamen cum prudentior fœmina esset, & sanguinis jure conjunctior cum gravitate, tum rei fœditate percussa, & quia per filii Regis salutem tot invidentium varietate casuum ambiguam non parum ab ipsa ac tota republica petebatur, idcirco providit, ut filius per status Senatù verecunda quadam reprehensione ac pu-

blico

blico nomine moneretur. Itaque status Senatu Regem conveniente Dux Cadavalius ejusdem Senatus Princeps sua, & collegarum præsentium auctoritate, in hunc modum locutus fertur. Eos, Senatores, quos jam ipse videret Regis pedibus provolutos, & ad quos bona, aut mala quæq; reipublicæ maximè pertinerent, proprii ducere officii eo tempore orare, atque obsecrare, humiliter Regem, ut mores mutaret. Huc etiam matris, fratrisque regii, huc omnium regni administratorum, subditorumque communia, & assidua collata esse vota, precésque ut ejus scilicet vitæ consuleretur à qua omnes omnium penderent, & quæ omnes secum, & sæpè tot lapsibus traheret in casum, & suis quoque irritatis periculis immisceret, cum ita præterea suæ deberet salutis tenacem, & parcum vivere Regem, ut neque alienæ quæ eidem maximè incumbit, profusus sit. Tantam quidem aviditatem, voluptatèque sui ipsius dandi, & subditorum sanguinis hauriendi, quos pro filiis habere deceret, & qui fortunas, qui sæpè cruorem, & vitam in acie pro Principe fundunt, crudelem ingratitudinem, & impietatem sanè maximam redolere, & nedum Lusitano, sed etiam quocumque Rege Scytharum, & in extrema Barbaria genito indignam. Ita quoque alium alio subnixum, ac necessariò complexum pro secundo regiminis cursu debere cum Principe subditum esse, & ita se gerere utrumque oportere, ut si deesset alteri alter, aut hinc vel inde quandoque reipublica claudicaret, regnum omninò subverteretur. Hunc autem civilis concordia nexum, vitæque civilis prope modum spiritum, qui amore commissus, atque conflatus est, odio dissolvi; idque summum apud subditos cumulari, ubi sævitia, turbulen-

tisque gestis, & per terrores jactata potentia, sperni Rex potius, quàm commendari, & metui, quàm diligimulit. Nullum esse profectò animal quod homine asperius servitutis recalcitret jugo, & quod magis ipsum regendi scientiam, ac disciplinam ludificet. Quid si ingenita contumaciæ, atque in arcto prementi se se libertati, obluètantique non naturalibus frænibus contumeliæ tu quoque & injuriæ irritamenta subjeceris? Aut desectendum à via ista lubrica Regi, aut universum profectò regnum collabentis ab apice Regis ruinam, & pondus afflictorum fuisse. Daret hoc Rex egregiæ matris, fratrisque immistis precibus lachrimis. Daret imperii, ipsiusque ministris, quorum intentæ nequicquam vigilia, ac frustra jactatus in actionibus labor contemptu Principis esset. Daret sibi, totique regno, quorum communis in republica vita, & individuus propè spiritus esset. Secus utique fore, nisi hæc quàm citò emendaret ut graviùs, ac serò mox pœniteret. Hæc Cadavalius Senatus nomine. Durius tamen opinione percepta erat via ab illa prava, & longa assuetudine trita deducere Regem, quem non atas, non vis rationis, non fortunæ conditio adjuvabat. Obstabat etiam Antonius Contius, & corruptarum ejusdem partium fœda colluvies, quæ illum bonis monitis surdum, & vitiorum illecebris irretitum, ac propè obcæratum tenebant. Est & altera quoque in multis Regibus macula, & nota, scilicet obscurioris, quàm clarioris conditionis hominibus gratiores plerumque porrigere aures, in minoris enim fortis hominibus simplicitas quædam oblectat, naturæ candor amatur; in altioris verò metuitur prudentia, caveatur dissimulatio, ac si quid liberiùs audire, vel dicere contigit, suffunditur pudor.

pudor. Obtinuit hæc tamen admonitio Senatus, non ut mores Alfonsus, sed ut vitia mutaret, & à Martio quodammodo illo ad Venereum incendiū gravius, quàm antea relaberetur. Cæpit igitur Rex in posterum inter epulas, scorta, & huiusmodi voluptates illicitas volutari, quod ab initio minùs dolendum viri prudentes existimabant, ut in spem ex eo adducti, quod rigidum illud, ac penè subrusticum Regis ingenium potuisset fortasse venereis ictibus emolliri, ac suavitate mulceri, perinde, quasi non ita affinia inter se, & coherentia delicta essent, ut aliud ab alio fluere. Itaque Antonio Duce, & hujus aliis tegentibus latus, aliis turmatim, & ponè sequentibus, quos ad scelera omnes morum similitudo contraxerat, noctu per Regiæ pomarium egressus Alfonsus, armisque succinctus urbis semitas peragrabat ad muliercularum quærendas undique domos, quæ decus, & corpora prostituerant. Hæc verò cum tanto tumultu, atque strépitu Rex, ejusque erroris, & imprudentiæ comites agitabant, ut multò plus amores, atque delicias horrere Regis, quàm his delectari, quanquam adeò libidinibus pronæ Ulisipponenses fœminæ cogerentur. Vias enim, & calles fortè prætereuntes variis molestiis, & contumeliis afficiebantur, huic verbera, illi vulnera inflicta, alii amatores minis, alii gladiis abstracti à fœminarum complexibus erant. Ad summam, si ad inferendam injuriam impunitas valet, eam quasi Rex imperabat; si vis aderat turba satellitum, si ingenium, & usus, pudorem, famam, conscientiam omninò, illi per se scelesti scelerum studio, & consuetudine attriverant. Sic porrò velut capta, direptaque urbs, assentiente Rege, Vlisippo ludibria, dedecora, & cædes nonnunquam humentibus oculis inspectabat. Hæc verò tam impunè peccandi, graf-

landique licentia, quam velut furta, & insidiæ à principio, noctisque latebræ contegebant, paulò post vires audacia, ut sæpius exercita colligente, petulantius in lucem erupit, & in publicam contumeliam, namque ad Regiam interdium greges pellicum ventitabant, nonnullas Alfonsus extra Regiam quærebat, versisque rerum nominibus, quæ procacitas erat, ac turpitudine ut animi vigor, & liberalitas jactabatur. Contigit semel præsertim, cum Regi quidam puellæ pulchritudinem oris, & corporis habitum commendaret, & insuper diceret ad Divi Augustini, quod esset ibi celebritas, affuturam, non oculis amor, sed auribus caperetur, ita ad incognitæ desiderium arsisse, ut protinus Rex cum Antonio Contio, & Francisco Sequeria in lecticam ascenderit, petique raptim laudatam fœminam jussert. Venit ad templum Alfonsus, ibique postquam audivit, inde aliò abscessisse puellam, eandem ipse persecuturus illuc ire perrexit. Præcipiti cursu, jubente ita Rege vehiculum ferebatur, cumque in aliud, dum iret, offenderet, in quo erat Martinus Correa vir quidem nobilis, ac bene de Rege meritis, idque à via ut celerius diverteret, acrius lecticarii premerent Regis, insolentèrque in arctiori semita locum reposcerent, orto propterea inter utrosque famulos jurgio, è conviciis, & probris ad arma tandem deventum est. Jamque tumultus, & clamor erat; iræ simul ut vulnera ardebant, micantésque rorabant sanguine gladii; hoc viso, è Regis lectica Franciscus Sequeria ab ea in qua ipse erat Martinus desiliit, opem uterque singularum partium hominibus collaturus. Rex hucusque velis opertus, & abditus, ad armorum quanquam fulgorem, partiumque jactationem ægè se cogeret, teneretque substiterat; at ubi incallescere pugnam aspicit, suosque partim

tim amissis, partim de manu fluentibus armis inter fugam, aut interitum trepidare, suo ipse impetu, ac furore pertractus è vehiculo ruit, in Martinum Corream, ejusque pectori fistulam ferream admovit, non tamen excusit, seu casu, seu virtutis, ac meriti vi regiis conatibus interposita. Ille jam antea saucius, nunc gladio projecto Regis pedibus advolutus, & in omnem venerationem submissus, ac supplex ignorantiam tunc primùm comperti Regis excusat. Ita salutem redemit; componitur rixa; Rex adhuc mussans, nec in se fatis ab ira collectus in lecticam reversus est. Ea res, quia in urbe primaria, clara luce, frequenti loco, & levissima ex causa in gravis, lectique intenta viri ludibrium, & cladem acciderat, magno regiæ famæ dehonestamento, atque invidia tum levitatem, & iram Regis, tum morum intemperantiam, ac dedecus criminantium vulgata est, matremque Regis imprimis animo afflixit jure dolentem, & anxiam, ne perculsa fortè nobilitas uni eorum inustam publicè injuriam in communem contumeliam referret, seque palam contemni, atque indignè à furioso, ac torpido Rege calcari, neu quid novarum in regno rerum exciret infanus, vel malus palam ex actibus cognitus Rex, cum tam ex fama mala periculum Regi, quàm ex bona incolumitas constet. Causa igitur accuratius cum regni ministris excussa illorum consensu Aloisia denique statuit, otio, ac desidia solutum, atque ideò fortassè transversum ad impura, & illicita ablatum imbuere negotiis, curisque publicis Regem, sed perfunctoriè tamen, summa duntaxat rerum delibaturum, hoc maximè modo putans, ea honesta per otia à turpibus curis avertere posse filium, nec ita allicere illum dulcedine imperii, ut matre tandem summotus solus rerum potiri vellet. Palam ita-

que Rex unà cum matre Aloisia subditos audiebat, cum Status Senatus consuleret, cum res seorsum mater decerneret libenter Rex assidebat, apparebaturque ille mentis tumultus, animique intemperies, ac propè tabes nisi planè correctæ, aliquantulum imminuta, aut contrariis elusa, sive implicita studiis; neque ob regiminis hauatum in melius translatis moribus Regis, qui rem unus turbare poterat, Antonius Contius adversabatur, tempus jam sibi venisse ratus regalis scilicet gratiæ, quæ adhuc aridum ipsum, & absque præmio retortum inter tot periculorum, ac laborum jactaverat ætus cum imperii apud Regem auspiciis tandiù exoptatos decerpere fructus, artemque assentandi, qua penetrato Regis ingenio jam fatis erat instructus, & qua eò potentiæ suffultus excreverat, ut lascivientem, sive furentem, ita quoque imperantem decipere posse Regem. Hoc consilium cum homini placuisset, & leve, ac ventosum idcirco Regis ingenium ambitionis quoque stimulis excitasset, petere extemplò cæpit à Rege immodica sibi, amicisque, hoc sibi in causa proposito dolo; si enim Aloisia mater annueret, ex voto res illi cessisset, sin obstitere filio, causa, quam avidè quæreret, jam occurrebat Antonio, perviçacia scilicet odia, & acriora inter filium, & matrem diffidia perpetuò disseminandi, augendique, inter quas simultates, ac mutuas offensiones in dies ipse melior, ac tutior cum opibus fieret. Alfonsus itaque ab Aloisia matre pro Antonio Contio primò poposcit Ordinis militaris insignia, inde alia aliis qui in ejusdem partibus erant. Tum Aloisia, cui nec abnuere omnia ne nimio rigore in se metipsam peccaret, nec omnia concedere filio licebat ne nimia indulgentia rem-

publicam læderet, ut ratione frangeret, quem nec jure materno, nec verecundia, quæ fragilis erat in filio valebat, rectè monebat regem. Temerarium, atque præcipitem esse quidem obscuri ad honores hujus hominis propè saltum, & insolens incrementum, & in militaris subinde totius equestris Ordinis dedecus, & in ejusdem perniciem hominis erupturum. Sic exhauriri quoque mercedes, ac regia evilescere præmia, nec in posterum utique fore, cum ratio meriti exigeret, quod dignis muneribus viris retribuatur, aut qui etiam vir ipse nobilis velit loco mercedis jam vulgatos accipere honores. Ita nunc Aloisia desideria regis extrahere, & videre per moras, astusque si ea fallere fortè posset, siue in longum protracta spe suavia inter verba lassare; suo ipsa prætereà stabilia consilio, dignioribus esse tantum, & sensim, & parcè beneficia distribuenda, ne personarum conditio polluat, ne ea deleat oblivio, ne copia fordescant; spes interim prolatori, mella intersuere verborum; suam esse spei escam, suam esse muneribus, suam lenociniis verborum gratiam.

Inter has Aloisia cunctationes Antonius, qui fati mulieris perspexerat animum virulentus, ac sapius in aurem regis influere, quod fallaciter idem à matre in illo negotio data opera moras necente per verborum ambages, ac temporis usum irridetur, ut iis effusè donis expletis, qui ejus partes profitebantur, nihil deinde regis clientibus superesset, nisi mœror, ac pœnitentia regiarum partium ab ipsis inutiliter electarum, eoque re ipsa postea dedocti fortalsè transirent, ubi passus ubertas, ubi merces amplissima honoris parata servientibus esset, & quidem æquè stultè, ac superbè procedere matrem, quæ filio gratis negaret, quod idem & posset adigere imperio; & inconsultò quoque

regem acturum, si tunc vacuo, vel picto majestatis simulacro contentus alteri foret addictus, qui regiminis rationes, & fructus pro se, & contra regem, & regis amicos inflecteret, nec summæ fortunæ paris, altique se spiritus retinentem ostenderet, aut qui spem clientibus faceret, posse se simul, & partes cum gubernaculo imperii inter aulæ vortices sustentare. His stimulis incitatus Alfonso confisque minitendo, exorando vim, & conatum apud matrem intendit, ut omnia, quæ ab illa petierat, pro Antonio denique extorserit. In hunc modum Antonius Contiis, qui adhuc mercatoris personam, ac nomen obscurus in urbe tulerat modò ignobilis, modò nobilis, jam in numero esse, ac supra fortunam, & genus efferre se instituit. Inflatu propterea, & arrogantia fastusque plenus, cum gradus sublimitas, & subitus oculis fulgor, eique adlatio semper adjuncta velut caliginem oculis offudisset primi regis ministri supercilium, ac speciem jactare capit. Itaque apud aulam ad ipsum quotidie cernebant ambientium confluere turbas, ipsi aulicos adulari, eundem regni ministros, ac proceres revereri, atque ipsum consulere interdum negotia gravissima regni, ne illa secus offensus superbia, atque inscitia labefactaret. Eò postremo sublatis Antonii opes, strepitumque potentia longè lateque diffusum mirabunda Uliippo conspexit, ut Aloisia Gusmana cui nec contemptor mulieri animus, nec imperiosus spiritus deerat, aut indolis celsitudo ad obsequii, & illecebræ nota quam plurima signa, quibus Antonium illiceret, procubuerit. Eas nihilominus fictas, ac vi necessitatis expressas, & cum primùm ferret occasio in exitia, ac terrores volvendas illecebras esse cum satis, superque sciret Antonius, contra blanditias blanditiis, & fronte contra hilarem frontem,

frontem, rerumque inaniam permissione easdem imitatus insidias se diligenter præmuniebat. Igitur prolixioris officii, atque fiducia speciem Regis erga matrem ostentans Antonius Contiis, simul ad regni, aulæque tenenda instrumenta conversus factiones, & partes in eadem aula fovere, atque extendere satagebat. Variis ad eas blandimentis, & muneribus captos non sene vocabat, non probitate, non genere viros insignes, sed juvenes ætate fluxos, mollésque & natalibus sordidos, qui soli sibi deberent ascensus, & opes, quique facilius ad ea, quæ vellet flexibiles sibi, magisque suspecti, invisique, qui ipsi invidebant, proceribus forent. Dum verò per regem curabat Antonius, his ad honores nuper evectis alios, atque alios ejusdem maculæ adjungere, atque etiam opibus cumulare, vehementius nunc Aloisia reluctabatur, indignè collata, sordidata, projecta esse ita honorifica munera inculcans, ex eoque regis auctoritatis ludibrium, & populi offensiones, & omnium Ordinum ignominiam, & reipublicæ detrimentum exaggerans, quippè quæ jam exploratam Antonii mentem habebat, velle scilicet illum per ipsam, ut stultam, nisi intelligeret, coactam, si intellexisset, intendere partes, quibus & ipsa citius prosterneretur. Proinde acriores inter filium, & matrem contentiones exortæ dilataque, jus illam regiminis, hunc proprii domini jus obtendentem. Ardebat interim varias in factiones divulsa continuis simultatibus Regia, hanc Regi, hanc matri, illam, sed tamen paucorum, neutri patrocinantem, & furias facésque intestinis discordiis affiduas ministrabat Antonius; insuper regni potentem jam dictitans Regem, minori etiam ætate Lusitanos quondam Reges Dionysium, Alfonso Quintum, Sebastianum regni regimen invasisse. Auxit hos Antonii for-

tè conatus, & vota regis corporis ægritudo, qua gravi cum vitæ periculo implicata multis diebus Aloisia decubuit, quo tempore aula cum regem proceresque spectarent rerum arbitrium omnium subinde futurum, & venerationes idcirco, adulantium curvationes, projectaque obsequia, laudes ubique plaususque longè suctis majora omnia, & nisi aula patientiæ cutique deformia, profunderent, liquidius discrimen tunc intellexit Alfonso, quod se inter munus, ac regis titulum interponeret, inescatus propterea imperii suavitate, ac libidine, potiendi nunc rerum cupidine supra modum inquietus agitabatur.

Post ubi febris, & languore discussa Aloisia Gusmana convaluit, regni que morbo intermissas confestim curas resumpsit, fastidiosum, stomacho plenum ore, & consuetudine asperiores offendit Regem, eoque animosius ab illa regiminis jus repetentem, nec metus, aut pudor deinceps obstabant Regi, quin id, quod à matre precibus non liceret, fremitu, ac minis tandem arriperet. Hæc mulier ambitiosa cum sollicitè reputaret, & dolebat, se invitam, ac citius, quam timuisset, à regni gubernaculo avelli, & simul anxia pervolutabat, quæ irrisiones, quæ contumeliæ, quæ iniquæ insectationes sine dubio manerent auctoritate, atque viribus inter æmulos foeminam alienigenam destitutam, quibus se planè subducere malis nulla alia re potuisset, nisi fuga, & horrore secessus, aut solitudine voluntaria, tanquam à culmine potestatis ad tetræ custodiæ similitudinem devoluta. Cumulabant has mulieri præcipuas etiam publicæ regni curæ, quod à se transferendum esset imperium in juvenem furiosum; indocilem neque suo ipsum uti scientem consilio, neque alieno nisi

eodem pernicioso, & quod impura, atque execrabilis illa familiarium ejus catterva, quæ adhuc Regis personam labefactaverat, ejusdem Regis potentia jam cuncta tenentis elata, atque ad omnem libidinem dissoluta, in regni perniciem effrenatius volvenda esset. Porro ita de sua deque regni vice vehementer anxia, tristisque Aloisia post multarum resistentium hinc, & inde curarum, animique jactationem in hunc modum tandem constituit artes Antonii Contii, & regis quoque desideria frustrari. Petrum scilicet alterum ejus filium, regni que cum illo ministros nimium sese efferenti, & imperio valde inhianti opponere Alfonso cujus supremæ auctoritatis fastigio, nominisque jactantia, ac populi genio per regii fratris, & magistratum, & conspirantium procerum nervos, ac robur æquatis, ac ferè depressis adhereret insuper Aloisia, quæ pondere matris, propriæ factionis subsidio, longa imperii possessione, & opibus confirmatis facilius comperceret regem filium, ac tum demum Antonium Contium, ejusque partibus implicatos regno extorres egeret. Ad hæc exequenda bene consilia Rex ut natura penè crudelis & furibundus, ita pavidus videbatur, & ferocitas ipsa quoque infidiantibus opportuna, & inepta ingenii hebetudo moliminibus fore in promptu esse apparebat fratrem cum fratre committere, cum diversitas morum, & anceps utrumque regni spes, & contentio distraheret; suspecta, & summo opere invisâ ea quæ tunc à juvenibus tentabatur gubernationis inversio magistratibus accidebat, cum ea, quæ ipsos extulerat, regimine cecidisset. Ad hæc novas res molientes, præsentisque immiscentes homines erant ignobiles, viles, ipsi corrupti, & corruptores Regis, infames, egentibus, ad partum duntaxat mendicitatis scelerumque licentiam,

officia, gradusque in regno quærentes; quos facile quidem fuisset infirmato, aut sublato præsidio Regis judicio terrere, aut suppliciis afficere. Hæc ita ratiocinanti cum fœminæ mens infedisset, artificii subinde texere telam aggressa Petro proposuit, interesse reipublicæ ipsum, & citius Principem Lusitaniæ, regni que hæredem per ejusdem Comitum renunciari, Rex enim Alfonso ut corpore vitiosus, habendæque sobolis maximè dubius, & si nihil à fide, atque officio torserat hæcenus Lusitanos, hebetabat tamen in illo, suspensosque à fortunæ casibus variis, fluctuantisque in regno animos relinquebat. Cum autem suscepta imperantibus proles, quantoque ipsa plenior validius dominationis subsidium à sapientibus censeatur, eo carere tunc Lusitaniam in Alfonso Rege subsidio, penè jam ipso spe naturalis successione orbatò, & hæc insuper foris vulgata esse, & remedium quamprimum ex republica posci, ne longius in dubio, populique censura imperii successore relicto, datoque imprudenter ad res idè innovandas turbulentis hominibus pabulo alius fortassè aut externus, aut extra regiam familiam sese ad regnum occupandum intruderet; postremò si alium ipsa regem infeliciter genuisset, mœstæ, afflictæque solamini fore alium filium imperio dignum indigno substituisse. Talibus argumentis & sibi, & juvandæ quoque reipublicæ accommodatis Petri sua spontè, & natura inclinatam ad regnum animum mater extimulabat, eoque altius in hominis viscera hæc jacula penetrabant, quò minus mater credi debebat in alium fingere amorem, in alium filium occulere odia. Hoc porrò negotium quemadmodum ipsa decreverat, transactura ingenti sollicitudine, ac studio aulam, regnumque miscebat, & in suam sententiam

sententiam trahere imperii ministros elaborabat; sive enim ex voto, sive secus ea res cecidisset, patefacta jam voluntate, vel semper obtinisset alterum filium expectatione, & amore, alterum metu constrictum tenere. Cæterum factu ipsa asperius, quàm antea putaverat fœmina comperit ad rem ex mente conficiendam regni Comitum cogere; non enim eo tempore planè certus, atque omnibus exploratus in toro cœlibi, ætate viridi genitivus Regis defectus erat: propterea jam vigenti, jam integro in speciem Regi suspectæ, atque incertæ sobolis gratia, cujus rei tempus æquus Juxta futurum fuisset, alium, & fratrem exæquatura propè Comitum duos quasi Reges in uno regno constituisset, duos scilicet turbines, atque eversores imperii, cum acerbior subinde æmulatio, & trucior utrinque invidia hinc à spe, hinc à formidine vires sumens ad lacerandum imperium esset dissentientes fratres, simulque cives concitatura. Hac igitur spe devoluta Aloisia, & in aliam statim erecta, superbè lautèque Petrum exornat habitu, & cultu fortunæ regis, ut per ostentationem, & luxum suas cogitationes extenderet, & per res quoque inanes vulgi favorem, & auram captaret; deinde à Regia, atque fratre separat Petrum, & quibusdam in ædibus, quæ Ulissipone quondam Christophori Moræ fuerant, ornatis dilucidè collocat. Hic regio illi more familiam constitutam ex proceribus regni æquè fidelibus sibi, ac Regi suspiciosis apposuit; postremò ei præceptorem, vitæque magistrum adjecit, regalis sanguinis nemini in Lusitania, præterquam Regibus dari ex veteri more solitum. His sibi artibus Petro devincto, addictoque, regique fratri in magnifica, ac regia pompa, in spirituum elatione, in regni spe proxima objecto, tunc se simulans Aloisia velle sua spontè

abdicato regimine monialium in quodam cœnobium animæ procurandæ, & quietis amore secedere hujusmodi codicillos ministris, regni que Principibus misit.

Præsentis meæ vitæ labor, æternæ sollicitudo, animi trepidatio, res contortæ, ac difficiles, in quibus nunc ego vivendo, & rempublicam gubernando volutor, cogunt me tandem, à vobis ut consilium, & opem petam, ne in eo potissimum errem, quo mihi, & vobis, & regno prospicere maximè cupio. Equidem nimis austeram, laboribus fessam, & miserabilem vitam ducodum ostentoso præsideo, ac bicipiti propè regno. Placet mihi ratio, æquitas, modus in rebus, hæc displicent Regi, qui vel rerum inscitia, vel certa adversandi prurigine mihi, vel alieno scelere ablatum omnia dicta, & facta mea labefaciât; ac si contra nitenti efficacius obistere auctoritate, sive sententia velim, periculum inde patet, ne is omnino profligato pudore insolentius, & contumacius, in posterum mecum acturus sit. Ita sanè cum hoc irritò, & vacuo Lusitaniæ Restrictis titulo me onerant modò, præmuntque filii Regis ludibria, querelæ in me publicè versæ regiminis conturbati, æmuloꝝ coacervatæ calumniæ, insitúsque in animo pavor extrema absque dubio calamitatis, quæ rebus eò usque confusis, atque permixtis, nunc imminent regno, quandoquidem Regis, ejusque familiarium licentia, nutusque omnia vertendo casibus offert, sibi nimirum impetium, ac rerum omnium arbitrium, mihi pericula, ac dedecora comparantium. In statu tam misero constitutæ, nihil ultra mihi reliquum esse videtur quàm otio per fugam, & solitudine conquisitis, quàm citò mihi, regnoque præmori. Quod potissimum attendenti cœnobium duntaxat aliquod ad evadentis receptum, & circumstantium malorum effugium occurrit, sed qua id ratione pro mea existimatione, ac dignitate me peragere quoque deceat, vos ita quæso mihi consilite

sulite, nempè minimè ut, hinc facessere mihi, atque ex tot, qui me undique flubibus urgent, in solitudinis portum me recipere liceat nec-ne, per id quod vobis exposui in consultationem adductum intelligatur, sed modus tantummodo, & forma id ipsum rectè conficiendi, scilicet, ne honestus quidam velut militiæ cursus, quem res hucusque temperando sustinui, recessus turpitudine deformetur. Quippe si hujus rei dubiam, animique fortè pendentem me quisquam existimaret, locus profectò daretur adulatoribus, insidiosè, atque fide loquendi mecum, ne regnum in lubrico deseram, ne tot jam ego perfuncta laboribus breve per otium, quod temerè quererem fructum eorum, & gratiam omnem amiserim; esse enim Alfonso propter aetatem, animum imbecillum, & multos, eosdemque pravos consiliarios tam immani, tam gravi regiminis moli longè imparem subeunde, meque adeò oris, vultusque falsitate circumvenirent, ut acrius postea, quemadmodum jure metuo, inundantibus malis, non spontè cessisse, sed regimine ejecta viderer, quandquam ne satis quidem hac cautione mederi possim, ut, quibus nec copia, nec rima ulla etiam pateat verbis, rebusque meis detrahendi, hi vel inspecere dicta, vel interiorem carpere mentem parcant. Qui verò consultò & ex animo sentiunt, tunc velle me onus projicere imperii cum turbidis rebus, statu aspero, spe graviori subsidiis praesertim, & Rectorum conatibus egeat, ideoque me mutare sententiam malint, his ita hominibus satisfacio; quod si hac tempestate, hoc publico incendio conflagrandum, ac pereundum, ut videtur, omnibus est, sive in labore, & periculo, sive in otio, atque umbra degentem me sati quoque necessitas rerum omnium ruentium impetu rapiet, ac si nihilo secius cum tanta calamitate, ac periculo in squalore, ac tristitia pro illorum sententia ne aliter regnum hoc, qualecunque fuerit, admimiculo careat, morte gravior. hac vita mihi te-

nenda est, magno mihi ipsi constiterit tam agra, atque incerta reipublica salus. Quare vos strenuis, promptisque remediis jam ita inclinatio, ac labenti succurrite regno. Hac una mihi nurze elabendi superest via, priusquam me, qui in praesentia arummarum vortices evolvuntur, cum prorsus vires, animusque defecerint, obruant.

His per primarios regni ministros, & proceres litteris circumlatis, ubi plerique sagacius non ex stylo, non ex sonitu vocis, sed ex animi affectione, & ingenio Aloisiae Gusmanæ sensus interpretantur, eos nimirum non dominium cum otio mutandi cupidos, sed per verborum circuitus, & fucos, revera filium, & quempiam summi imperii participem dedignant, placarique perfacile posse foeminam putant, si Antonius Contius, ejusque impuræ factionis clientes, qui animum Regis jam ambitionis, jam iræ stimulis agitant, contra matrem filium armaverant, extra regnum ablegarentur; præterea sua quoque interesse in eo auctoritatis, ac muneris gradu foeminam contineri, ne rerum omnino potitus Alfonso eosdem suspectos, ingratos, ut ab æmula matre promotos excluderet, vel cuncta sibi arroganter, ac temerè usurpans ea malè, & contortè moderaretur sive suo, sive amicorum stultorum, ac perditorum arbitrio; postremò res novas esse illis tantummodo optandas, quibus aut egestate pressis, aut ignominia perculsis, aut horum amplitudine ejectis nonnulla spes hæreat, in turbulento aliquid expiscari, at in alto regiminis culmine constitutis quascunque rerum conversiones fugiendas, abominandas profectò esse, ut lapsus periculo proximas; respondent idcirco Aloisiae. Si valetudinis ipsa, si procurandæ animæ causa, vel exhausta fortassè apud Regem patientia cum tanto reipublica incommodo exonerare se tandem curis publicis velit, cari-

riorque

riorque propterea ei solitudo fiat, quam utilitas regni, potiusque merito caveat, quo minus offendant suis virtutibus emulos, quam per eas ipsa curet suis clientibus satisfacere, nec tam valida suppetat ratio, qua satis hoc animo fixum arietare consilium possit, vel antequam ultro se ipsa gubernaculis abdicasset, ea veltissima capita, illas reipublice pestes, quæ omnia tunc perditum ibant à latere Regis abstraheret, ne eadem absente, nulloque obsistente, licentius deinceps in Regis regni que perniciem incumberent. Lata hoc responso Aloisia, quod integra oris ejus modestia occultæ mentis recessus expromperat, & quod pro obtrectatorum, dominiique sibi auctoritatem, & usum interurbantium expulsionem conspirantes secum ministros cernebat, ut tamen populariùs, & graviùs more Hispano res ageretur, & suam quoque sub alieno consilio, & publico bono larvam imperandi libido quæreretur, hanc prius Senatus, cujus omnino explorata, ac dedita sibi suffragia noverat, agitatum, firmatamque sententiam voluit. Frequens ergo Status Senatus cogitur, réque ibi ferius, intensiusque discussa, ubi secum proceres conferunt, jam inde à pueritia degenerem Regem non exemplo parentum, non matris præfertim, vitæque magistri minis, ac disciplina, non monitis Status Senatus, aut consuetudine famulorum genere, ac virtute præstantium incultos, & horridos mores, qui personam, & majestatis speciem dedecorabant, hæcenus exuisse; cùmque sæpe contingat salubria consilia spernentes aut periculis dedoceri, aut excutere tandem fortunæ fustibus vitia, Regem Alfonso qui mortiferos sæpè lapsus, qui extremas cum belluis, atque hominibus pugnas, qui turbulentas noctes, ac turpissimos dies exegisset, qui pericula omnia temeritate, ira, calvè irritasset, adhuc protervum, & animo con-

tumacem non cohiberi periculo, non consilio emendari, non experientia, non aetate proficere, nec fatietate lassari, atque ipsum ita profectò immitem, indocilem, pravisque cupidinibus resolutum, ac mollem conspici Regem, postquam ejusdem Antonii Contii, ejusque impiorum societate sodalium afflatus contagio fuisset. Propterea decernunt cædum hunc cum suis satellitibus hominem, ut seductorem Regis, ut funestissimam regni faciem etiam invito Rege Ulisippone quam primum exterminandum, ut suo Rex tandem, vel matris ingenio usus regia studia repeteret, tamque indigna, atque vilia Regisque nimis deformia repudiaret. Fuere tamen, qui in eodem confesfu, seniorum nonnulli timidè pertentarent cùm acrem Regis offensionem, ac supremæ dignitatis ludibrium, tunc nec parvi quidem momenti mala, quæ nectere sensum in regno progressu temporis potuisset semel, & palam spreta, ac neglecta Regis auctoritas; siquidem nihil miserius, & unde influere majores in regnum calamitates valeant, conculcato respectu Principis sit, alia tolli fortassè via improbum hominem posse, quæ incorrupta Regis auctoritate, ac jure majestatis illaeso in incerto ejus exitum reliquisset. Sed quia matris tunc studiosius, quam Regis per consiliarios negotium agitabatur, eaque de filii publica contumelia, cùm sibi imperium asseruisset, parum admodum laborabat, in dubio filius an mater imperitare deberet, ne vi hæc, sive sponte regimine cederet, per hoc Senatus consultum Aloisiae beneficio collatum, quod de regia auctoritate, atque gratia detractum est. Igitur Antonii, & sociorum ejus exilio adversante etiam Rege decreto, res ita deinde capit ex composito trahi. Unà cum matre Rex in cubiculo, ubi de more negotia publica pertractabat, inclusus

Qq 4 sedebat;

sedebat; custodes frequentes in foribus aderant auditu quemquam arcere severissime iussi. Interim Dux Cadavalius cum militibus, regique custodibus corporis ad sedem perrexit Regis, ubi immorari solebat, & tunc versabatur Antonius, qui ex turba, atque strepitu minacique vultu adventantium, & aliquid ingens audentium ruere illos in ipsum velle conjiciens, illico fugit, atque ad interiorem Palatii se partem recepit, clausasque ibi fores munivit. Ad vim se comparat Dux Cadavalius, & pulantem, urgentemque iteratis iectibus ostium sciscitatur tandem Antonius Ducem, cur violentus? cur ita præceps peteret ipsum? cur turba satellitum circumfusus? quæri eum ad custodiam, retulit Dux Cadavalius, mandato Regis. Antonius autem ex factorum suorum conscientia, ex odio Aloisæ, ex magnatum omnium invidiam simul fortunæ conversione, & volubili quoque Principum voluntate carcere, & vinculis atrociora sibi sanè supplicia metuens, quantum per ostii firmitudinem, & interiora quoque munimina poterat, vi vim illatam repellere contendebat. Cadavalius nisi fores statim aperuisset, illas effringere comminatur, tum contumaciæ crimine adjecto penas se duplices exacturum fuisse. Ad ea Antonius valde confusus, & animo pavidus, consternatusque, in illo articulo incertum, ex animo, an dolo, an ob temporis usum promissum exciderit, si vim ille remitteret, ultrò se dedere pollicetur, incolumi dummodò vita id agere licuisset. Spondet hoc protinus Cadavalius, impetumque data pro fide relaxat, cum verò perfidia, seu levitate ductus stare promissis nollit Antonius, tunc ira succensus Dux Cadavalius ferri instrumenta iussit, quibus fores deicerentur. Inter hæc Comes Castelmeliorius unus ex famulis Regis, cui ejusdem diei excubiarum

fortè vices obtigerant, seu Antonii, seu Regis gratiam aucupaturus, seu quoniam sui officii certo in die illo duceret vindicare ab assultibus Regiam, primò execratus palam rem est, illa applicita vi dignitatem personæ regie violatam, temeratumque Regiæ sacrum dictitans, deinde cucurrit ad Regem ut ejus mandatum, & animum exploraret, at obseratas fores offendit, simul militum multitudinem aditum obsidentium. Regressus ergo Castelmeliorius ad locum ubi in Antonium Dux Cadavalius cum fabris, & satellitibus contra januam vim intendebat, factisque per omnes septos ad Regiam aditus explorato, incio Rege illa fieri, contumeliosè, atque acerbè Ducem jactavit, minas præterea, & pericula inculcans, quæ Regis ei furor, cum id rescivisset, abundè prænucciabat; Antonio tandem suam fidem, & operam obtulit, ignaro illa omnia Rege, seque omnino improbante agitari alta voce professus: Cadavalius verò plus exequendo præcepto, quam iræ indulgentiæ, aut linguæ lubricæ tribuens, priùs sibi fas esse, dixit, Aloisæ penes quam tunc essent imperii fasces, conficere iussa, & plectere postea, ut par esset, oris ejus intemperantiam. Hic igitur acriùs cum scindere fores, & sedem illam irrumpere niteretur, jamque ostii compagibus fessis, clavisque ex parte refixis cum Antonius inde evadendi, aut se ampliùs tuendi amisisset planè spem videretur, tunc illi proponit Dux Cadavalius, vivus, an mortuus abstrahendus è loco esset, utrum vellet eligeret. Hæc audit Antonius, & ubi revulsa jam propè claustra, urgere inimici superioris imperium, & minas videt, nihil præterea sibi opis à Rege, nihil hucusque ab amicis, & clientibus accessisse, capitales subesse moras, & quod ibi concordia, & fides quamvis ambigua non impetrasset, de-

teriori

teriori conditione necessitatem mox expressuram fuisse, tum demum ultrò foribus patefactis Cadavali se Ducis potestati permittit. Eodem quoque tempore & alii nefarii, locoque sordido nati homines, qui arctius obstricti Antonii partibus erant, & cariores erant Alfonso in urbe, aut in Regia cum Antonio comprehensi, raptimque in navim ad hoc in portu expeditam, impositi, exules omnes ad Brasiliam ejecti sunt.

His rebus celeriter actis postquam Aloisæ renunciatur factum esse, quod imperasset, surgit ipsa statim cum Rege, illumque in aulam Regiæ maximam ducit, quò urbis magistratus, & Ordines, simul prænobiles spectataque virtutis viri à muliere accersiti conveniant, quorum conventus ex primo Lusitaniæ tradito more in rebus fortuitis, & arduis Comitiorum vices adimplet. Quæ omnia ex professo adornaverat Aloisia quò universi propè regni consentientis auctoritas in populari actione tegeter ipsam, metum incuteret Regi, vel iram leniret. Constitit ibi Aloisia mater cum Rege, communique circumfusorum Ordinum nomine hujus exempli litteræ recitantur.

De abusu justitiæ querelas vehementes effundere cives, quò ea passim neque incorruptè neque æqualiter ministratur, cumque primum hoc regii diadematis ornamentum, ara clientium, & reipublicæ columen sit; propterea Aloisiam Lusitaniæ Gubernatricem censors singulis Tribunalibus statuisse, qui questibus causas, & corruptelis materiam præbentes inquirerent, & acerrimè vindicarent, injuriis affectis jus resarcirent. Dolere præterea regnum, atque efflictim animo angè, Alfonso Regem cum videat præ ætate regni capacem, præ indole negligentem, à publicis curis aversum, & nugat oris, & vanis implicitum aut malè sentire, aut nihil omnino de regno curare, cumque pondere annorum, rigidi-

que gubernii laboribus lassâ mater jam cupiat in filium ætate, spiritibusque vigentem devolvere onus, exhorrere mulierem tot interfluitus, & æstus quibus regnum agitabatur, & gubernacula tradere, qui ea ipsa prorsus sit contempnurus, aut aliis tradenda daturus, qui regnum, quod hactenus vulneraverant, post adjecta sibi potentia planè distraberent, affligerentque satis præterea constare eosdem homines natalibus turpes, moribus turpiores, nec aule minus, quam regno infestos, cum se in ill. m. dolis, & fraudibus immisissent, jam se ele-ribus inquinatam, jactis que quotidie disfidis, & jurgis inter matrem, & filios, inter fratrem, & fratrem, inter regni ministros, & proceres, inter aulicos, aulicosque eam penè disceptam de honestate & consumere. Nullum insuper esse facinus, quod pudicitiam mulierum, quod juvenilem candorem, quod judiciorum integritatem, quod leges, quod mores, quod humana omnia, quod sacra Ulisippone jura polluerat quod ab hac tartarea officina non profluxisset. Ad hanc malorum in urbe sentinam exhauriendam, quod videbat, ministros, ut erat officii, Aloisæ matri consuluisse rogasse, ut tot, tantisque flagitiis, maculisque coopertos homines à Regiæ, regique peste, & exitio quam citò depelleret, eamque quòd ita furi expedire altiori intellectu cognosceret, sicut illi decreverant, imperasse. Proinde se denique monitum velle Regem, in hac magni momenti causa æquè ministros, ac regiam matrem suo ritè perfunctos officio esse, quod esset præsertim cum honore, Regisque salute, communique utilitate conjunctum. Ceterum neminè magis, quam Regi gratum, latumque debere illorum supplicium accidere, quòd de nemine magis quam Rege ipsi infestè, & iniquè consulissent. His codicillis regni nomine recitatis, ministri, procerumque primores in terram de more demissi post Regis, matrisque manuum oscula recessere. Rex verò improvisa, & re illa insolita propè

pè

pè attonitus, anceps, nec quid secum in illa scena ibi factum, dictumve esset adhuc satis mente percipiens inter eas tenebras, & animi æstus pallore suffusus circumstantes interrogavit, essentne illa regni Comitata, eousque odiosa ac suspecta quævis hominum unio, & Comitata præcipuè Regibus sunt, ut Rex Alfonso alioquin ingenio rudis, hebesque naturali quodam afflatu ea visus sit expavisse? Tunc Garcia Melus, qui propius astabat, respondit regi, subditorum publicas querimonias in Antonium Contium, ejusque familiares ingenti, atrocique cumulo ingestas coëgisse Aloisiam illos, ut reos manifestos, & populariter execratos omnium Tribunalium, Ordinumque consensu exilio multare. His rex auditis ira flagrans, quam ardentem per oculos, torsionem membrorum, ac totius agitationem corporis evomebat, alta voce Antonium appellabat, eodem subinde vultu, torva fronte, citato gradu, ad interius cubiculum advolat, nec ibi inventum Antonium, ira magis ex-candescente, se quæsiturum asseruit, & quocumque ejectus, abditusve fuisset, inde per vim extracturum minatus est. Incassum tunc Regem niti, subjunxit Melus, cum jam navis quæ unà cum sociis extorrem Antonium ad Brasiliam vehebat, è portu solvisset. Verumtamen ita Rex intelligeret, eò quidem discriminis, ultimique momenti rem esse adductam, ut brevi ipse Antonium, vel regnum amissurus fuisset. Ad illum regni, quod super omnia saltem in terris diligunt Reges, jacturæ susurrum indociles quanquam jactatum ad aures, se ipse statim tenere, & colligere Rex, æstuantemque paulatim componere vultum ostendit. Mox Emanuele Antunesium accersit hominem sibi ex longo intervallo fidum, acceptumque, & cui soli ex ea face stratarum paulò ante partium Alois-

sia temerè ignoverat, aut inconsultò neglexerat. Is atque Comes Castelmeliorius, secreto, multoque producto cum rege colloquio, nedum rei perpetrata seriem exposuerunt, sed etiam callidius, ac plenius amplificaverunt, velut stimulos iræ in animo regis, & facibus faces addentes. Cæterum duo, eaque planè insueta, atque nova peperit illa regi suborta ex gravi offensione tristitia, atque animi perturbatio, summam nimirum erga Castelmeliorum Comitatem fidem, & gratiam, & quæ adhuc peregrina, atque incognita sibi fuerant nonnulla artificia, & simulationum integumenta, sive hoc afflictatione experrectum ingenium, sive cupido ultionis, vel novi potius magistri consilium attulerit. Itaque ad vesperam Rex velut cura solutus, & animo vacuus more suo cursum equorum exercuit. Postridie, festus cum dies cecidisset, quæsitæ mærorem gravitate dissimulans ad Regiæ sacellum rei divinæ interfuturus accessit. Huc porrò nobilium major solita multitudo, atque effusior hominum veneratio cultusque Regem euntem secuta sunt, sive arte Aloisæ, sive insita nobilitati superbia, generisque jactantia, perinde quasi ab aulæ conspectu, à nobilium consortio impuri, novique hominis ablegatio studia optimatum exacuisset, resque illo tempore, qui aulæ multiplices nesciunt fucos, & cortices introspicere, videbantur in melius hoc novo mutata consilio, simul, & ipsa Aloisia sublimis quanquam ingenii mulier, spe tamen ambitiosa decepta, ac nimis credula sibi, revera putabat suis jam se artibus in regimine stabilitam. Verum enimverò, qua ratione, qua industria ad Lusitanum imperium, & regimen prorogandum fæmina incubuit, ea ipsa sibi hoc abrogandum acceleravit.

Quippe Comes Castelmeliorius pro Antonio Contio dejecto in Regis arbitrium

bitrium, & gratiam invaserat, vir ipse prudentia, ac genere clarus, cujus spiritus avidos dominandi, præter hucusque facilitatem, ac negligentiam expertam regis, copia etiam affinium, rei que opulentia, atque aura nobilitatis inflaverat, cesserantque dedecora, & sordes in illo, celeriora venena invidiæ, & publica odia, propter quæ Antonium Contium regia, regnoque merito exactum Lusitani censebant. rex quoque violento ex facto matris exacerbatus, atque ad vindictam maxime pronus pristino suo desiderio arreptum illi imperii regimen occupandi, ardentiores jam ultionis aculeos addiderat, quos intensius inflammare, & acuire regisque animo penitus figere variis Comes incitamentis non desistebat. Puella præterea nobilis, eaque Aloisæ servitio domestico addicta, quam rex redamabat, & quæ cautè solebat omnia dicta, factaque matris malignè detorta, vel aucta in majus filio deferre, clanculum hunc allocuta, dum ira ebulliens, atque in omnes Regis affectus verè, seu fictè transfigurata matris inflationem, atque jactantiam, publicam contumeliam, ancillarum omnium offensionem intendit, novo quasi cæstro percitum regem vehementer exagitavit, cujus vel immodicus amor, formosæque in rege puellæ placendi voluntas, & studium, etiam si minus seipsa iracundia valeret, illum maxime commovissent. Super hæc Antonii, ejusque clientium, inconsulto, deluso rege, contra summum ipsius votorum præcipitata illa expulsio apud aulam, & urbem haud æquis omnino animis, pronisve auribus ferebatur. Seniores enim existimabant injuriam inflictam regi, & cum ipsius magnitudinis nota vulgatam majora in posterum detrimenta sub dissimulationis velamine collecturam. Vultus in aula, atque regno Antonii

simul extinguere partes, adeo ut nulla quemadmodum oportebat, copiosa factionis scintilla relinqueretur; tentare difficile, cunctari periculosum, exitabile profus omittere videbatur. Plures etiam eorum quibus antea Aloisæ reciproco merito obnoxii, mulierisque fortunæ implicitis, atque eodem pendentibus astro aulæ omnia secreta patebant, hoc ultimo, quo adversus Antonium Contium proscscriptionis series contexta erat, exclusi, quod se per injuriam amotos arbitrabantur, fidem in diffidentiam, amorem in odia invidia premente, converterant. Quosdam perplexos, & cunctabundos fluctuantium in aula rerum tenebat exitus, quo nempe fortuna mox inclinasset, inde opus astimatos, & sibi consilia capefituros. Volubili more vulgi plerique qui Antonio illatum nuper exilium laudibus celebraverant, subinde quia secus res cesserat, atque eodem manente rege, Dominum tantum mutasse dispiciebant, Aloisiam, quod idem jusserat, sermonibus vellitabant In tanta varietate sententiarum, atque animorum turbatione rex Alfonso in suscepto consilio tacitè perseverans, ad aliam hebdomadam Castelmeliorum Comitatem jussit jam expletas corporalis custodiæ vices extrahere, ne alius minus regi fortasse fidus officio succederet, qui occultum ejus propositum exploraret. Deinde, ut sui moris erat, ad Alcantaræ amœnitatem secessit, Petro comite fratre, & apparatu, luxuque regio præter morem sumptuoso, ac magnifico circumfusis, simul certatim obsequia illi viri nobiles exhibebant, quia explicare se jam majestas in rege, & supercilium extollere videbatur. Huc etiam cum rege perrexit Comes Castelmeliorius, vocatogue ei, qui erat è secretis Consilii Status incomposito vultu, & asperis verbis increpitans dixit, rationem ab ipso

repolcere

reposcere regem ubi esset, & viveret adhuc Antonius Contius, an astus inimicorū ob Regis contemptum illū immeritō rapuisset? his minacem in modū prolatis verbis, & in se ipsis habentibus pondus, eò usque suspensos, ac trepidos circumstantes relinquens, ut non memoria abolita injuriæ, sed pro tempore decoqui videretur. Eodem Alfonso labente die Ulisipponem revertit; matrem in Regia solito more, at jucundiùs salutat, blandos cum illa sermones miscet, ad seria quoque divertit, nec fronte, nec verbis in eo protracto cum illa colloquio irarum quidquam effluere passus, quas tunc ingentes sub pectore revolvebat. Paulò post, ex sententia dispositis rebus, repente Rex inscia matre Aloisia rursus Alcantaram petit, cum tumultuariæ hujus discessionis conscii tantummodò essent Comes Castelmelius, qui eò Regem secutus est, & Comes Aurogiæ, qui eodem mox supervenit. Inde quod tandiu Rex parturierat tandem animo fundens per circummissos longè, latèque in regni ambitum nuncios, & litteras monuit Rectores armorum, simul urbium, arciumque præfectos, iniisse jam Regem Alfonso imperium, ac regimen regni, cujus ad ipsum jus, & possessio, soluta tutela, ob ætatem legitimam pertinebat; deinde optimates, primariosque regni administratos, qui Ulisipponem tunc affidebant, venire statim Alcantaram jussit, ut ibi eos sui consilii participes faceret, & solita officia repeteret, nihil utique prætermittens, quo novis passim regiminis popam, strepitumque diffunderet. Audit hæc Aloisia, & cum mente, atque animo perturbata, tum mole curarum afflicta ne malorum quidem extremum præ injecta formidine fore putabat jacturam regiminis, splendorisque mutationem. Extemplò itaque Status Senatuna scemina vocat,

ejusque, cui summè fidebat in re tam ardua sententiam mœsta, ac sollicita exquirat. Hic re properè excussa, longius enim cunctari non patiebatur, asseruit, parvo quidem negotio vi, si ve arte frustrari posse conatus Regis, nisi in causam illi annitenti populi favor accederet, qui, quia naturæ quodam instinctu ad Regem, resque novas propensus erat, atque ad illam maximè partem, quam per injuriam oppressam, ac tenuem existimasset, sese protinus commoturus, & ad filium potiùs, quàm matrem censendus esset suis studiis inclinaturus. Consuluit idcirco Senatus, ut statim epistolam mater scriberet Regi, qua de re intempestiva, atque subita, seseque inconsulta illum blandè, ac suaviter castigando dilatam subinde, aut cum ipso Rege conjunctam imperii administrationem deposceret, & nisi fas esset matrem à filio aliquid exorare, & accipere, quòd ita saltem è republica foret. Occurreret etiam in via nuper ab illo accersitis, atque adeuntibus Regem Emanuël Paceccus, jussuque Aloisiam Gubernatricis indiceret, Aloisiam ut priùs convenirent, quàm ad Regem accederent. Arma interim pararentur quibus Prætorianis militibus, famulis, & qui fidi, atque obnoxii partibus putabantur instructis, Aloisia filium armata conveniens vel cogeret eum ab incæpto, quando leviter ipse nollet, armorum terrore desistere; modò nec populus, ut metus justissimus erat, apertè pro Rege tumultuans rem interverteret. His ita consultis, jam Emanuël Paceccus occupaverat iter, quò ituros ad Regem Aloisiam imperio retraheret, editisque in viæ medio cum summo rigore, minisque mandatis, plerique nobilium Ulisipponem regressi sunt, admodum paucis Regis, quàm matris potiùs imperium fuit. Jam levi concepto de Rege judicio

contra

contra id, quod plerumque accidere solet, agente, ut cauti plus homines occidentem, quàm orientem potentiam revererentur. Ea Rex ubi exterritus videt, simul, & arma in urbe parari, factionemque matris, & copias, & turbas undique augeri, ipse dum inter æmulus destitutus, ac propemodum solus anticipi spe, alienaque & incerta pendebat ope, sese à principio rem duram aggressum, & forsitan exitu scœdiorem, tunc quidem dignitati, vitæque servandæ magis, quàm invadendo regimini intentus, & anxius, paucorū, qui astabant, amicorum consilio Julianæ arcis Præsidem clanculum pertentavit. Liceret ne Regi in arcto salutis, imperiique discrimine posito, si modò fugam fortuna reliquisset afflicto ad ejus arcis tutelam confugere. Verùm hæc omnia momento disjecit repente comperta Ulisipponensis populi concitatio, qui inter angustias, & animi fluctus audito, versari tunc Regem Alfonso, illique insidias, & vim, quo minus sua jura repeteret, ab inimicis, & æmulis comparari, continuo capit miscere cætus, effundere quæstus, & minas, frequentibus urbis in locis suscitare tumultus, elicere iras, & iris per varia fomenta superaddere faces; jamque arma, & certamen, & justa certaminis causa in ore, atque oculis hominum erant, & vetera quoque reipublicæ vulnera, quæ populum consenuerant, novis aculeis recrudescere videbantur, ebulliebátque atrox jam jam in omnium exitium eruptura seditio, quæ Rege Duce, & furioso pariter Duce terribilior tunc exarsisset, cum viri prænobiles, qui pridie à Rege vocati, & à matre retracti fuerant, & qui vocati quoque non fuerant, mutato cum rebus consilio, frequentes ad Regem Alcantaram confluunt, ibique erga Regem, quò animo quicquam iniquior, ac pervicacior in odio

erat, ne crimini mora daretur, aut vultus fortalsè conscientiam argueret, eò promptior obsequio erat, & ore ditius profusior. Igitur Aloisia jam popularem propensionem intuita suo æstu, afflatuque cætera pertrahentem, & frustra per arma se quærere imperium, Ulisipponensis si populus, qui super cæteros furere soleat, cum semel frænos abruperit, insaniret, armis tandem, minisque depositis ad preces duntaxat, & verborum delinimenta procubuit, ejusmodi epistolam filio per Targensem Antistitem reddens.

Mihi nuper allatum est, Alcantaram te discessisse, eò quoque familiam ac regiam supellestem exportatam, eò raptim nobiles accersitos, & res novas nonnullas quæri. Quod cum me planè præterita factum sit, vereor, ne improvisus iste discessus tuus quamdam à matre discessionem, animique alienationem sustinet. Equidem me tecum hucusque arbitror optimè matris functam officio esse, tua modò interest mearum acceptarum viscerum partem, & spirabilem vitam, & hujus lucis usuram dissimilibus rebus non differi. Quare fili à te rogo, ut hos turbidos populi fluctus, quos subito mihi ereptus Ulisipponem concitavisti, celeriter restitutus componas, ne temerè credas, me in officio, & amore pro te, aut regni, aut tuorum præcipuè incrementorum ardore concedere quidquam veris, seu falsis hisce novis amicis tuis, aut potiùs extraneos, qui gratiam non jure, impulsuque natura, sed sibi ipsi prospicientes dolis, & artibus captant, quam matrem ejus, quem genuit, quem aluit, quem erudit utilitates curare posse, aut appetere. Ceterum si hæc tua præter morem animi elatio, rerumque novarum studium hujus imperii, quod ego tracto, exercitium, & usum tantummodò spectat, & me quoque laboris participem avversaris, quamprimum ut illud suscipias, ego sanè vehementer cupio rejectaque à filio mater

Rr morem

morem illi gerendo solatium inveniet. At qui mecum in primis hac ratio, atque causa tractanda est, ut sine offensione, ac tumultu, cum reverentia, ac modestia, quam exigere debet mater ab optimo filio res omnino constituantur. Tuum est hoc regnum, tibi ego fideliter administro, ac si forte mecum esset, hoc sponte à me avulsum in te potissimum contulisset. Tandem cum te, matre prorsus exclusa, hac immatura imperandi cupido teneat, regni prius convocare Comititia necesse est, quo jure ego illis regimen integrè reddam, qui id mihi traditum voluerunt. Cavendum praterè est, ne aliqua orta inter nos, & malè recepta, dimanansque simultas, & sæpè ut contingit, rumoribus aucta occasionem circumspèctantibus hostibus ad Lusitania aditum patefaciat. Quare per Deum immortalem, per regni hujus salutem, per id, quod tibi mereri mater tot sacris natura pignoribus possum, & pro viribus studui, te oro, atque obsecro fili, ut te ipse in consilium adhibeas, ne alienis, & pravis transfersum auferri sinas, nève regnum, quod pater tuus tibi peperit, ego hætenus conservavi, tumultuosè capeffendo subvertas. Vale.

Lecta hac epistola, & accuratiùs per capita excussa, præter blanditias, & flores deliciarum litterulis passim affusos, qui altiores in se abdere insidias significabant, illata ex industria mentio Comitiorum maximè Regem, & Castelmeliorum Comitem perculit, velle per illam in longum extrahere mulierem timentes, quod brevi manu penè Rex confecisset, aut rem totam Comititiis expungere, aut aliquid aliud majus in ejus clientium conventu, emptisque planè suffragiis contra Regem ordiri. Paucis Rex igitur verbis, Castelmeliorio dictante, Aloisæ matri respondet. Quoniam regimen ipse regni tractatu cerneret, asperum, anceps, multisque difficultatibus interseptum, statuisse pro-

ptereà deonerare jam fessam, ac propè cadentem ingenti pondere matrem, onusque totum in se trajicere, & hanc egregio ejus merito parem ob regnum optimè administratum matri filium rependere vicem. Porro autem id regni jus, id rerum, & temporis cursum, id in se ætatis maturitatem requirere, cujus habita nunc ratione præscriptæ jam pridem ipse tutelæ fines excefferat. Confidere tandem fore, ut Dei ope, matris consilio, fratris benevolentia neque ipsum regem, neque aliquem regni suscepti à se jure regiminis pœniteret. Ex hujus sententiæ redditis litteris cum intelligeret Aloisia in re proposita immobilem regem non ullis perverti posse fallaciis, nec, quas per ambages abundè collegerat, verborum illecebris deliniri, neque armorum præterèà formidine cogi, cum duriora paulò ante atrectata consilia metu populi cecidissent, ad extremum necessitate compulsæ, quod diutiùs vi quoque tenere non poterat, dimittere imperium constituit. Id tamen palam in regia solemni ritu, atque pompa fieri poscebat, ut quatum per rerum species, aulaque ludibria liceret, ultrò à se posita regni, nequaquam abrepta videretur administratio. Qui verò sustulerant Regem, ut Aloisæ dominium adimeret, hi timentes, ne in matris conspectu filio ejusdem artibus capto fartaque mutuo inter illos rei laxamento gratia, cujus intentione rescissa fuerat, ipsi tandem, quod usu plerumque venit debilibus partium, utrinque repulsi præcipites irent, omni studio, & industria simul annitebantur, ut filius matri tanquam ex dolis dolos nectenti in quacunque illius actione, ac postulato diffideret, & ideò congressum abnueret. Itaque Rex iteratis ad Regiam precibus matris accitus, ut ex vetusto tradito more inibi Regni administrationem acciperet, in illo

illo negotio, quemadmodum ipsi mulieris obtrectatores indiderant, fraudem subesse ratus, adhuc dubius, & cunctabundus Alcantaræ permanebat. Præterèà quò omnibus Rex velut jam ratæ, certæque ostentaret assumptæ dominationis initia, sibi que adversus fratris, matrisque conatus quamplures amicos, clientisque haberet per munera obnoxios, cumulatiùs tribuere capit amplissima officia & onera regni. Vocato proptereà ad se Rex è secretis Consilii Status ministro referre in acta præcepit, sex novos consiliarios, quorum, & nomina prodidit, in Status Senatum à se nuper allectos esse, eosque cum primùm Senatus coisset, in suffragium ituros. Partium conflictus erat in medio, & in aula divisa promptum utroque peccanti suffugium, nec aliquid fortiùs hucusque suo Marte peregerat Rex quo mereretur cõtemptum exuere. Hic igitur insolentius, quàm alium profectò Regem alia tempora decuisset, mirabundus in speciem Alfonso respondit. Ea quanquam electio in homines cecidisset cum genere tum virtutibus claros, in tanta tamen commotione, & inquietudine, ac turba rerum tumultuariam ipsam videri, ac etiam numero contemnendam. Regem patrem in unum eligendum supremi Ordinis Senatorem sex propè annos assidua cura, & vigilia incumbere solitum, nocte una filium repente sex edidisse, ad hæc electore non minus indignum, quàm electis hominibus fore, si novos Senatus consultores acciperet, reluctante, vel nescia matre Aloisia, cui fœminæ pater Gubernatricis munus legaverat, regni Comititia sciverant, jus adhuc integrum stabat. Matrem itaque conveniret, à qua primùm, sicut ea rogabat, secundum veterem consuetudinem regni domini jure transmissio, acceptoque post ad libidinem uteretur. Ad hæc dicta reticuit Rex ira, & quæ audierat, & quæ fecerat metu confusus.

Mox idem è secretis Consilii Status, quæ seorsum dixerat Regi in eodem Senatu palam exposuit, asseruitque adjectos recenter à Rege Consiliarios gratos in primis fore Aloisæ, ejus tantummodo assensum peti ad speciem decoris, ne ea scilicet priùs per contumeliam extorta, quàm ultrò tradita filio imperii gubernacula crederentur, ut sine dubio reputaretur, si quid grave, ea ipsa improbante, vel inficia ante abdicationem legitimam sanciretur. Hoc Senatus approbavit, & Rex inclinatione procerum, victus, ac certior pariter factus dolum abesse ad Regiam se contulit, ubi statim in aula maxima coram magistratibus urbis, regni que Principibus Aloisia in manu regis Alfonso regni sigillum posuit, quod ex more Lusitano auspican- tis regis imperium argumentum insignis est.

Ita porro Aloisia curis publicis exsoluta, quieti, otioque, sicut illa dicebat, imposterù vacatura in secessum intedit. Hunc quoque amplectendù jam antea agitaverat animo, sed quæ falsæ expectationis illecebris ministeriù, quo summè gaudebat, mulier continuandi, quæ amicorum elusa consilio distulerat, nunc inter spes, atque vota pendentem, & omnia, ut procederent machinantem, cum jam fortuna deturbavisset, iterum otium, ac solitudinem conquirebat. Locis situm efflagitat in quo novum cœnobi- um conderet, aut jam erecto cœnobio sedem propinquam sibi cõstrueret, at inanis à multis cum ipsa, ac sæpè numero peteret quanquã bene de pluribus merita, & regali circumsepta splendore dimittitur; quod ludo quidam, scenæque aulicæ referebant, nimirum fortunam, quæ in ista jam volverat, non hominem revereti; multi ex matris cõtemptu eos velle filii repetere gratiã censabant; dolo plerique adscribebant & fœminæ insidiis in deferenda scilicet Regia fallaces data opera moras interponentis, quòd secum tacitè reputaret,

ignotas filio regnandi artes, volubile ingenium, laboris quoque fastidium, mores incultos, & asperos, quæ imperiū non capiebant, esse illud ad ipsam quam citissimè translatura. Tandem multoties à multis cum illa ædificii locum repeteret casu, aut industria rejecta, in quodā sibi gratis oblato rure unde transitus esset ad Monialium cœnobium Dominicanum Ordinem profitentiū ædes excitari præcepit. Sed nimis lentè, ac remissè cum id quoq; procederet opus ac tortuosi etiā ipsa æstimaretur ingenii, crebuit inde suspicio, fraudibus illam, & ex composito verba, tempusque terentem in causa grassari, ut ita cunctando, & omnia segniùs in opere agendo, ad maturitatem intereā, quod coqueret animo, consiliū perduceret; quæ altius in Regis subinde peccus afflatus æmulum immissa innumera postea ludibria, acriorisque molestias fœminæ cumularunt. Cæterum ut in novo regimine Regi intendebant officia proceres; aderant greges, & turbæ adulantium, blandientiūque, vultus, sermones, animi affectus exemplar Regis expresserant, quibûsque multum præsertim erat in corde fellis, plus affluebat suavitatis in ore. Rei verò pro sustinendo regimine summa in eo planè posita videbatur, si actione, & sermone rex imminuti præsertim iudicii, & parafasi quodam afflati vetustam, & quæ late per urbem, regnūque manarat, que-relam refelleret.

Hoc ipsum, quorum maximè intererat, & qui in illo propè torpore, dominantisque regis inscitia ad imperiū sibi tenendum triumviratus similitudinem constituerant Comes nempe Castelmeliorius, Comes Aurogiæ, Cæsarque Meneſeus cum animo volutarent, fingere idcirco docuerant Alfonso incessum, sermonem, vultum, multaque sæpè dicere, ac facere quæ intellectu vix capere credebatur, quoties verò accidisset, de arduis imperii rebus improvisa interrogatione tentari Regem, tunc ipse aut

tacebat, aut per inanes verborum circuitus responsum eludere videbatur, aut perplexè suspendere mentem, sin repente, & appositè, quod rarò evenerat, respondebat, ex corporis parte gravius ægritudine affectū declarare volentes parum mente valere Regē, qui eundem livido, & mimico simul mordebāt dēte jactabāt, aut regis dimidiū ita locutū, aut intervalla modica lucis in perpetua caligine mentis, ut amentibus accidit, interfluxisse. Percrebuerat hæc vilis, & vulgò jacta de Rege opinio, rumorque prout illum præſidentem Senatui, aut subditis, sibi aut Principum Oratoribus responsa dantè acceperant, quæ verò tamè majora depicta, vel deterius inversa, vel penitus commentitia ii, qui ad ejus molendam ruinam quasi cuniculos fodiebant, æmuli Regis effuderant. At Comes Castelmeliorius cum peracutus, & callidus esset ingenio, variis studiis, & artibus nitentibus, ut se firmiter in gratia Regis, & Regem, qui eum sustinebat inimicorum ictibus inconcussus in rerum culmine sustentaret. Nolens itaque Comes publicis ita curis immersum hærentemque penitus Regem, ut per usum inertia, aut torpore fortasè per exercitationem excusso aliena subinde jussa vel rudimenta dedignaretur, majorem propterea temporis partem curabat Alfonso in cursu equorum, in arma per otium tractanda, in puellarū præcipuè delicias, & amoris oblectamenta conferre; hæc tamen cautè ac modestè quoque exerceri, integra nēpè fama, & quantū res; & latebra pateretur, incorrupto regis honore. Super hæc cū esset in primis de latere Regis sollicitus Comes, unde illapsus in animum, gratiæque partæ additio, aut directio patebat, sibi que continuo, gravi que imperii curarum onere assumpto, vacationem, ac tuta tantummodò otia suis ipse laboribus posset concedere Regi, alium illi voluptatis ministrum, & artificem otiorum, quo fluentem, ac mollem vivendi morem duceret Rex, nec

nec ulla deinde tangeret ipsum ab aure, à latere Regis exorta suspicio, statuit. Erat ea tempestate custodia publica tentus Henricus Miranda multò idem antea Castelmeliorio Comiti fidus, infestus nunc Aloisii carcerisque pœnam, & ignominiam, cum inter partes præberet occasio, illi vicissim remetiturus. Ejus hunc rationibus hominem ob recentia in Aloisiam odia, & vetera secum contracta studia, atque officia opportunum existimans Comes, solvi custodia jussit, è carcerisque squalore ad Regiam extemplò traductum, familiaritati, strictiorique, quam viri notam decebat, fiduciæ Regis immiscuit. Nec ea porò Castelmeliorium fefellit electio, cum enim jactæ passim hominum voces essent, & rumor, ut re ipsa erat, circumferretur, potentiam scilicet Comitum, Alfonso Regis voluntatem Henricum Mirandam intervertisse, rarum in aula monstrum, eo integritatis candore, ac solida fide tamen usus est gratia Regis Henricus, ut Comitum opibus nihil omnino per illam officeret, imò in gradu, quem quisque cepisset, se mutuis auxiliis invicem adjuvarent.

At non eadem animi moderatio, & amicitiae vincula, & jura inter ipsum Castelmeliorium, & Comitem Aurogiæ, Cæsarēque Meneſeum intercedebant. Hos simul initio pari propè amplitudinis gradu gratia regis Alfonso velut æqualiter distributa statuerat, paulò post cum infinita per se cupiditas sit, ambitio nimis suspiciosa, atque infociabilis dominatio, causæ paulatim simultatum obortæ, vel ex industria quæſitæ sunt, quæ in regni potentia, Regisque gratia malè cohærentes homines, diffidentisque æmulatione interjecta distraherent. Castelmeliorii tamen auctoritas, ac penes regem gratia cum nec satis esset hucusque adulta, necdum eventibus radicata, & quæ exiguis, ac dubiis profecta initiis facile

everti, aut imminui contentionibus potuisset, hic sensim, & cautè per artus agebat, ut per certos quasi gradus à gratia regis extrusi retrò paulatim concederent æmuli, nec omni spe devoluti ad partes oppositas transeuntes mala domestica auferent. Interim regis, & regis, regni que unicus ipse Comes moderator arbiter factus, sedem in regia fixit, ubi vixerat quondam Princeps Theodosius primus Alfonso frater, factoque post interceptus. Inde ministri Principis munus, quem Privatum populariter vocant, cum supercilio, ac tumore tantæ altitudini, quæ reges coarquat, aut superat, pari, Castelmeliorius Comes ostentans requirere statim cepit, quid facultatis in illo esset, quousque se tanti auctoritas muneris explicaret, quidve exceptum, sive coarctatū supremæ potentia esset. regum idcirco Lusitanorum, & antiqua Uliſſipone tabularia evoluta, & pulverulenti chirographorum cumuli excussi, & exemplaria quoque ex Castella relata sunt, ut limes, & modus illi muneri inveniretur, quod negligentia, aut ignavia regum reipublicæ intrusum cōtrahi, aut diduci illorū duntaxat arbitrio suevit. Hæc diligētius cum Comes Castelmeliorius investigaret, officium illi succurrit quod Puritatis Scribæ antiquitus vocabatur, ab illis tantum in Lusitania solitum exerceri, qui primi ministri locum apud reges obtinuissent. Verum id ipsum jam pridem ab aula sublatum, & oblivione propè deletum, imperium cum occupasset, miscuerat Joannes regis Alfonso pater officio, quod erat è secretis Consilii Status, ita ut titulo, ac nomine extincto, vis, & potestas in illo retineretur. Erant olim hujus muneris partes, litteras, atque acta publica subscribenda, ac signanda porrigere Principi; ad aures propterea latiusque regis in aula certatim intenta, & unde fluere, ac refluere tanto labore, & invidia quæſita gratia suevit, præcipuè

ſpectabat. Nihil hac ratione validius eo tempore offerre ſe Comiti potuit, quò ardentius ad occupationem muneris raperetur. Pergit itaque ad Regem, munus expoſtulat, cauſas etiam adneſcit, quibus ei deberetur ſummæ fiducia pignus. Rex, cujus fidei, atque placito ſe unà cum regno omnino regendum dederat, hoc negare minimè auſus, vocat illicò Petrum Veiram, qui erat è ſecretis Conſilii Status, jubetque ut ipſo Rege præſente Comes Caſtelmeliorius novi officii poſſeſſionem ingrederetur. Petrus, qui & aliàs impunè cum Rege oris libertatem expertus fuerat, & partium fiducia ſuperbè ſecurus tunc quoque arroganter obſtitit Regi, id muneris ipſe referens, non gratis, vel caſu à Joanne patre ejus abolitum, Statùſque Senatui ſecretis immiſſum fuiſſe, nec eſſe quidem modèſtiæ Regis, reſcindere patris acta, nec ſapientiæ quoque, novis inductis rebus conſtitutum jam regimen conturbare, multòque minus eſſe juſtitiæ, gratis alteri dare, quod alteri ereptum per injuriam fuiſſet. Nihil tamen his verbis commotus Alfonſus, ſed in ſe tacitus tantum, ut præceperat, inſtitit, abſque mora rem perpetrari. Hoc adeptum à Comite munus aliud illi ſubindè peperit utilitate minùs pompa, ac ſplendore proſectò maius, quod unum, ſed tantum in ſpeciem deerat ejuſdem fortunæ cumulo, ſcilicet ſupremi Ordinis Senatorem, tanta enim primi exercitiij auctoritas erat, intimèque ſinus fiducia, ut aliud ab alio eſſe diſjunctum minimè pateretur. Igitur Comes Caſtelmeliorius jam ſatis, ſupèrque munitus & rerum copia, & regiæ voluntatis imperio, & intra, atque extra Regiam ampliffimis ſibi delectis officiis, uberius deinde, quàm æquitatis, aut meriti ratio poſcebat effundere cepit in amicos, clientèſque ſuos regalem munificentiam; huic ar-

ciſ, illi urbis cuſtodiam tradit, aliis opes regni que munia, & armorum miniſteria diſtribuit, fidioreſ autem honore, ac ſtipendiis amplificatos apud aulam ſecum retinuit, ut adverſus communium obtreſtatorum inſidias propiores ſubſidio forent. Nec minor proſectò in ipſo Comite cura fuit adverſarios terrere metu, quàm acquirere officiis amicos, aut veteres in officio, atque fide firmare, hinc ut amore, hinc propoſito metu, duplici ſcilicet ratione aulicis partibus oſtendaret, nec ſine ſe beneficio, nec maleficio vinci aut ſi quis in amore caſu, aut conſilio fortaliſſis efflueret, reduceret timòr. Hoc conſilio cum oratione vehementi plena ipſa ſpiritus, plena in ſpeciem doloris apud Regem Comes exaggeraſſet, quid inſolenter, quid imprudenter in illo modo pridem ejeſti Antonii Contii proſcriptione, quid orto deinde inter matrem & filium de regno tenendo diſſidio contra juſ, contra majeſtatis auguſtum nomen peccatum à multis fuiſſet, quid etiam poſtea? quàm ſuperbè contra Regem feciſſent, quàm improbè cogitaſſent, quàm contumelioſè locuti eſſent, & ſeverè quidem pleſtendos, qui toties in Regis perſonam deliquerant, eſſe, ne impunitatis fortaliſſe illecebra, & odium peccati fomes, & ſine frænò cupiditas majeſtatis delicta multiplicarent, impulit tandem his, aliſſque argumentis Alfonſum ad exilio multandos Ducem Cadavalium, Garciam, & Emanuèlem Melum, Comitem Souræum, atque Pomberium, aliòſque regni primarios cives, quibus, & Petrus Veira è ſecretis Conſilii Status adjectus eſt, pugnam Alfonſo meritam ſolvens, intemperanter, ac ſæpiùs in illum effuſæ linguæ.

Plaudebat interim his novitatibus populus, & ea potiſſimum factio quæ de ſibi inimica, atque adverſa quaſi triumphum in aula jaſtabat. Altior tamen

men ſubibat ſenioribus cura, tam ſuperba videlicet, tam rigida regni initia pro opinione, quæ plurimum valet, & re ipſa tum mente, tum corpore mutilo Rege crudele plus, quàm diuturnum, & celere magis, quàm prudens, & conſtans promittere cunctis imperium. Ineſſe adhuc matrem, & fratrem Regis, ut è genere regio fortiora instrumenta rerum novarum, & acriora capita partium, hiſque in afflictiſ proceribus, & odio publico faces, & arma tradi, quibus mutatis ſubinde rebus, & hiſ, qui ceciderant ſublevatiſ, contumaciùs ſimul omnes in Regem, & aſſeclas ejus inſurgerent. Caterùm omnia tunc proſperè cum auctoribus fluerent, ea falſa, inanifque latitia cupidos ad majora curſum audenda, parùmque futuri providos incitabat. Eſt Luſitani moris, in publico veſci Regem, eique ſplendidè, ac liberaliter epulanti proceres miniſtrare. Hanc veterem conſuetudinem, ut quantum ſubdolè poſſet, colloquia, congreſſus, aditus Regis, quibus minùs ille fidebat, obſtrueret, Caſtelmeliorii calliditas ſuſtulit, præſtititque propterea, ut in ſecreto cubiculo accumberet Rex, ac ſæpè incompta, rudique & cui pauci, notæque minoris, caſſique accedentes aſſiſterent, menſa. Simul cum vetus mos eſſet, Luſitano Regi dum cubitum iret, dum ſurgeret, dum abjiceret ſive reſumeret indumenta domesticos quoque proceres famulari, ejuſdem conſilii tenore uſus amoverat illos Caſtelmeliorius, regali ſervitio hiſ qui in gradu minori erant, ejuſque fiducia, ſectæque hominibus impertito nobilibus famulis ingreſſu tantum in ſpeciem, ac verbo tenus conceſſo, re autem ipſa intercluſo. Graviter quidem hoc præduros in ſuis priſcis moribus Luſitanos offendit, tanquam Rex in paucorum Tyrannidem lapſus, à patriiſſique inſtitutiſ, ac legibus alienus ſic

gentem, ut mores ſaſtidioſè, & contemptim haberet; graviùs tamen hoc ipſum ante ceteros paſſus eſt Govenſis Marchio Palatii ea tempeſtate magiſter, quod ea præfertim quæ ad ſui miniſterii juſ pertinebant alius palam interceptiſſet, iſque fortuna, quàm merito potior. Supplex idcirco comeatum à Rege poſtulat, quo inutili propè Regiæ ſervitio dimiſſo Goveam ſe conferret. Percuſus ea improviſa novitate Caſtelmeliorius, tanquam ſi nobilis viri, primùmque tenentiſ in Regia locum voluntaria ſeceſſio, & cauſa potiùs ſeceſſionis ſupra rerum præſentium aſperitates, turbulentòſque regiminis fluctus, nobilium omnium invidia, & popularibus quarimoniis oneratura eundem Comitem eſſet, cum Rege tunc interceſſit, ne venia abeundi Marchioni permitteretur. Inſtitit acriùs petendo Marchio, ne more ipſe aulico crederetur nundinari mendacia, rogarique in eo velle, quod maxime concupiſceret. Tum verò poſtulantis ob pertinaciam, & quò arte molliretur invidia, velut Regis indignatione præſentata, voluntariùs diſceſſus in exilium illi mutatur, nedum aula exire permiſſo, ſed inſuper juſſo, ne Regis injuſſu liceret, ab eo municipio diſcedere.

Regiæ ita rebus compositis Comes, ejus partibus auctis, adverſis attritiſ, circumſeſſo undique Rege, nullique ad ipſum patente niſi per eundem Comitem aditu, jam animo elatior, viribùſque longè munitior pro extremo rerum conatu, fortiorique potentia vinculo Aloifiæ opprimendæ conſilium orditur, cujus ille in hunc modum ſubtilia, ac fallacia deducere fila capit. Deſuncta regni regimine mater ægrè, ac perrarò, & ſi quando accidiſſet, nauſeantis in modum inviſebatur à filio Rege, non per eum in curarum communium partem, non in conſultationem,

nem, aut rerum saltem notitiam admiffa. Porro ut imperio quondam florentem magna aula more adulantium, atque ambientium circumfeterat feminam turba, neglectam, ac regimine orbatam pauci nunc colere, pauci adire, plerique suspectum fugere limen, ne per eam imperantibus displicerent. Sedes ejus ferè deferta, horrida visu, tristisque, horridior etiam aspectu exactæ felicitatis, recentisque frequentia memoria paucis, qui rarò, ac timidè accederent, apparebat. Hujusmodi causæ, quæ ab Aloisia tanquam dejecta cæteros alienabant, per æmulorum communia odia, & versa in utrumque infidiarum machinamenta Aloisiam, & Petrum, ut in eadem fortuna versantes, & alterius alterum ope indigentes super mutua pietatis, & antiqua vincula amoris arctius eo tempore colligebant. Inde frequentes aditus, secreti, crebrique inter utrumque sermones, oscula, amplexus, & omnia intererant argumenta eximie inter illos benevolentia, & constantissimæ fidei. Concussit, qui per homines pretio, aut muneribus emptos circum omnia explorabant, astrictior hinc longè præterito visus inter filium, matremque nexus. Proinde volentes animo, multum ad suscepta maturanda consilia facessere sibi negotii matris, fratrisque regis firmiorem in æquali fortuna consensum, & robur, multum auctoritatis, & molis iis accessurum partibus esse, quas iidem eligere statuissent, cum hæc prudentiam, & regie matris auctoritatem, ille populi plausum, & morum, & gratiæ, & regii sanguinis ornamentum afferret. Distrahere propterea jactas per utraque ex parte fallacias, ac dolos Petrum à matre constituunt, ut ambos sic postea divisos, & mutuis consiliis exclusos facilius opprimerent. Igitur primùm cohortari Petrum, ut propria relicta domo transf-

migraret ad regiam, ne fortè amoris quò strictius, & mutuò conjuncti fratres esse deberent quidquam absentia, vel consuetudinis intermissio laxaret. Hoc autem non imperato sæpè deducere Petrum ad Regem; huic venatum, seu piscatum, seu rusticatum eunti assiduus comes adesse Petrus; juri multa remissa, multa gratiæ congesta, nonnulla quoque pro regimine inflexa, si ve correctæ sunt, quòd ita planè placeret Petro; ficta comitas prompta adulatio, inflata quotidie promissa adolescentis animum, ut de sententia caderet, oppugnabant. Verumtamen Aloisia, quæ rerum omnium momenta notabat, cum sua ipsa imprimis solertia esset, artibusque senilibus usâ parvo negotio retexere in filio omnia æmulorum consilia poterat; & Petrus quem dudum ex germani fratris inertia, notoque furore altiùs imperii conflata spes titillabat, sui juris idipsum, & proprium quàm precarium habere malebat. Quocirca Petrus illecebris surdus, & suo, & Aloisiam quoque matris ingenio in multam simulationem compositus, quæ insidiosè sibi, & falsò dicta, vel facta compererat, ut pura, atque ingenua hilari semper vultu, pronòque omnibus ore suscipiebat; omnibus mitem, jucundum, ac planè tractabilem se præbere, sed nihil omnino fidere. Sic igitur Petri constantia, clausòque perspecto incantationibus animo cum nihil insidiam proficerent, mistus tunc artibus rigor, & aperta se veritas in juvenem applicatur, ut ita provisio, & per eam incussa formido obtineret, quod ficta lenitas non valuerat. Famulos illi primò Rex mutat, quos eidem benevolos, acceptosque mater rerum cum potiretur addiderat, substituitque alios suspectos, infidos ut aptiores ex partibus regis electos, qui dicta, ac sensus ejus exciperent, ac domus secreta indagarent, & quorum

hominum

hominum mores tali obeundo muneri convenirent, deinde, ut quantum per res, ac tempora licuisset, cautè hæcenus ducta ea fictionibus larva sustineretur, qui Petri servitio priores famuli astiterant, nec fides eorum corrumpi per blandimenta subjecta poterat, negotiorum obtentu alius post alium extra aulam, & urbem cum honore dimissi sunt. Ita igitur Petro domesticis hostibus circumfuso, satisque deinde provisio, ne quid novi moliri posset, aut si aliquid fortè attentasset, ut hoc per latera statim efflueret, in Aloisiam deinde Gusmanam insidiarum moles incubuit, quarum multiplex ordo longo ipse tempore, nec minus subtiliter agitatus per quædam chirographa, quæ ad Castelmeliorium ab intimo consiliorum ejus immissa fortuito subrepta, ac statim prodita sunt, in lucem emerfit. Is ergo erat literarum contextus, & ordo. Duplici via Aloisiam expulsionem à Regia parari commodè posse, leni altera in speciem crebris nempè molestiis affecta, ludibriisque jacta eousque irarum acuire in foemina stimulos, donec continuis irritamentis, quæ adhuc patientia sua vicerat, tandem aliquando succumberet, & pro solatio, ac levamento duceret sua sponte Palatio cedere; altera duriori, videlicet fidum ad illam summittere hominem, qui ejus secreto pervelleret aurem, pro sua dignitate, ac prudentia, & pro ea quam tantopere optabat animi tranquillitate facturam, si ultro quamprimùm à Regia discederet, ne contumeliosius spreta, atque invita mox idem exequi cogere retur. Primam verò expulsionis tenentibus viam horum animi angorum, irisionumque quæ notabantur, facile posse contra mulierem initia peti, neque tenorem ex eo quod Rex præcepisset ut, qui antiquiores erant famuli matris, cariorisque mulieri, jactis

subdolè causis per intervalla procul amoverentur, accedentemque proinde ut verisimile erat matrem ad filium querelis, ac stomacho plenam, quò veniam pro famulis exoraret; tristi responso dimitti, ac deterrima metuentem. Cæterùm hæc per artificia excitata, subinde producta, atque ut res pateretur inflexa, & suo quoque felle respersa animorum irritamenta, quæ sensim, aut citò valerent constantiam foemina excutere, suis quoque procedere gradibus, & aliam ex alia contumeliam oriri, & injuriam involvere injuriam, & certaminis causam posse. Hisque etiam illud accedere, quod hæc, & similia intra domesticos tecta parietes, atque extraneis ignota, seu mitius ab illis interpretata vim in se magnam haberent, & foris minimè obstreperent. Alio maximè modo, si lenior fortassis, aut longior esse prior videretur, & brevius profectò liceret totius rei exitum expediri, per secretæ nempè pietatis ministrum jussu Regis ad aurem moneri Aloisiam, quod Rex habita ratione consilii ab illa jampridem intenti, divulgatiq; aulico nempè relicto strepitu, urbanòque tumultu, quò reipublicæ curis, laboribusque defessum honesto otio componeret animum ad solitudinem abeundi, aliarum præterea rerum, quæ huic prudenti, ac malè dilato consilio suffragarentur, neque tunc explicare necesse erat, ipsi matri denunciabat, ut rectè prius de secessu provisâ quàm citò conficeret, ejusdem mulieris virtutibus fretus, ita se esse in eo negotio gesturam, ut abiisse, non prorupisse, & ultro profecta non exacta Palatio cæteris videretur. Hujusmodi erant interceptæ chartulæ notæ, in quibus aulae fati insidiam & labes, tabesque patent, & quas inter animi sordes, ut subeat, volutetur oportet aulicus.

Inter hæc, ut convenerant, peragenda,

da, quò perperam factis esse sibi Aloisia promerita videretur, quæ in caput ejus ludibria, injuriæque passim comparabantur, dum per calumnias, criminationesque conflictas simul illam arguere, si simul pro odio, atque invidia purgare contendunt, inter aulæ inter circulos urbis coram plebeis, coram nobilibus viris fœda, atque atrocita contra ipsam disseminabant, hisque artibus adeò nefarii à matre filium averterant, ut gratius dirumque filio assentandi genus, dulciórque diffusus ejus auribus sonus, insectationes, & probra essent, quæ sæpè numero audiret contra matrem ingesta. Idipsum, & ausi persæpè sunt experiri in altero filio Petro, grave sed hujus silentium, coloris mutatio, trunca quædam interdum, ac velut tumida verba cum satis æmulos urerent, hi tandem pudore metuque perculsi cum secus dicere nolent, inviti filebant; nec amplius agere Petrus in illos præcepto matris atnebatur, siquidem matris defensio apud ejus obtrectatores inutilis, & Petro lubrica erat. Postremò quemadmodum aliam alia acriorem non semel punita parit injuria, & patientia licentiam gignit, à verborum contra Aloisiam intemperantia quodammodo ad manus delapsa res est. Illa enim interdum, noctuque cum in secreto sæpè sacello animæ poliendæ vacaret, æmuli ejus haud inficio quidem Castelmeliorio, procaces, ac viles, & ex plebis illuvie coactos, puerisque commistos homines submittebant, qui impio clamore, testarumque crepitibus orantem fœminam foris illuderent, ac perturbarent; nonnunquam in vitra, quæ erant sacelli fenestris apposita lapides jaciebant, adeò ut supra publicam contumeliam ex avulforum, illisorumque vitrorum fragmentis, & lapidum jactu contusiones, & vulnera quoque formidarentur. His etiam ludibriis

accessio fuit in speciem res quidem minor; sed opinione hominum, sensuque fœminæ acerbior, ac cæteris longè major. Solent Hispaniæ Reges in publico loco matrem prætereuntes capite illi, genuque modicè flexo reverentiæ atque amoris ostendere signum; sueto hoc Reginis honore, cultuque patientem bis Alfonso Rex defraudavit die festo solemni, cum fœminam prætervectus ad Regiæ sacellum accederet ipse, recederetque qui matris contemptus, ut insolenter inductus, ac proceribus manifestus, nec tergiversationis, aut dissimulationis velaminis ipse capax Aloisiam ita perussit ut noluerit in posterum Regiæ palam interesse sacello, imò doloribus victa re vera deinceps de vulgato secessu, de Palatii fuga tractaverit, quoniam æmulorum propter conatus, filique facilitatem mutandarum spes rerum qua hætenus freta discessui moras implicuisset, secus processerat. Novum hoc illa consilium in hunc modum Castelmeliorio per internuntium aperuit. Construi jamdudum sibi electam pro solitudine sedem imperavisse, hanc porro captam & ad fastigium penè perductam, ferius omninò quàm rationes suæ postularent absolvi conspiceret, aliò proinde à Regia recipere se statuisse, donec opus perficeretur. His auditis Castelmeliorius postridie sese Aloisiam responsum ex Regis mente daturum retulit. Interea cum rege, atque amicis anxie ea res consultatur, quæritur inter eos absens, an præsens perniciosior & gravior fœmina foret? & utrum ita præstaret esse discessum? quid causæ, quid rei propositæ habere in animo posset eo repentino consilio mulier? cur precaria reginæ quæsitæ sedes? cur discessio præcipitata? cur ipsa modò sollicitaret, quod hucusque abnuisset; collectam ne ex longo tempore variis successi

successibus iram, aliunde profundere statuit? an teterrimas illas quas tristis solitudo, mœstusque secessus cogitationes ingenerat, acuitque ibi quoque facilius extendere posse putat ubi minus inesset aurium minusque oculorum, qui secreta rerum molimina investigarent? His prolixè discussis, tandem, quòd tortuosa perspecta mulier, ac multiplex astu nihil quidem inexploratum, nihilque remissum sive quid ageret, sive ipsa diceret, pateretur, rejectus constanter est ille quem minus ingenuè petebat ad alienas ex regiis ædibus transitus, ut turbulentus, deformis, qui molestis videretur extortus, quique Principi invidiam, & miserationem erga fœminam populi concitasset. Ex adverso nunc illi prohibitum, quem fraude petebat, exitum, & præsens dedecus impediturum, & quæ postea in rem fierent, cohonestaturum, cum jam perfecto ædificio, eò forte digredi fœmina cunctaretur. Secundum hanc sententiam Aloisiam per internuntium nomine Regis responsum est. Dedecere sanè Reginam Regia relicta in alienam divertere domum, regiumque splendorem privatis sordibus immiscere. At si tanta ipsam, ut tunc ostendebat, ad quiete, otioque fruendum cupiditas incitaret, præcipere quidem in promptu erat, ut segniter nimis hucusque ædificii pertracta constructio celerius deinde perageretur. Hoc Aloisia intellecto responso, quia graviora quotidie timenti jam persuaserat sibi, qualiscunque profectio esset eos inficias minimè ituros, qui tot molestis ipsam exagitatam utcunque discedere cogere, modo secus cum accidisset paulisper animo erecta est, eò, quòd temporis usu spes sustinere labantes posset, & quòd regia exire per se paratæ vexatio fortasse ab inimicis remitteretur. Auxit etiam inanem fœminæ spem ingens, & novum

quoddam amoris indicium, quòd præter omnium opinionem casu, Rex erga matrem exhibuit. Decumbentem corporis ægritudine Regem Aloisia mater invisit. Mulier ut erat ingenii acie, ac natura oris, frontisque blanditiis, atque illecebris componendis mirificè apposita, suis tunc lenociniis, & leporis amœnitate filium ita pellexit, ut solito rictu, animique repente rigore posito Rex, in matris amplexus, atque oscula effusus incognita, ac tenere ibi multa cum illa signa caritatis ediderit; venire quoque Rex musicos jussit, qui sibi assidentem in lectulo matrem cantus dulcedine permulcerent. Aliis amoris, & gratiæ argumentis cum delectata fœmina esset, renuit, & acriter hoc Aloisia viduitatem causata, ex quo enim Joannes pater ejus decesserat, nihil auribus adhuc talis modulationis hausisset, nisi quæ in sacro sacello divinis laudibus funderetur. Instat præcibus tamen, urget blanditiis Alfonso, matrisque brachiis tenaciùs adstrictus illam suaviter tandem cogit musicorum carminibus interesse, mox & aliis amoris illecebris interjectis filii gratiæ non reddita modò mater, sed arctioris etiam amoris ligata nexu ex eo loco dimitti astantibus visa est. Stuporem hujus rei novitas omnibus, summam Aloisiam lætitiæ, parem tristitiæ, ac metum obtrectatoribus ejus incussit, quippe quibus jam exploratum Regis esset ingenium versatile, varium, sibimetipsi adversum neque dictis, neque actibus satis profectò constans. Inde conscientia quoque retortos tristitia, pavorque illorum animos ceperat, ne parvo quantumvis tempore mater cum haberet sibi filium obnoxium, tunc aliquid fortè per Regem moliretur in ipsos, cujus negotii celeritas neque insidias opponere insidiis, neque regiæ iracundiæ regressum sineret.

Igitur

Igitur comes Castelmeliorius, Aurogæ quoque Comes, Cæsarque Meneseus quanquam prius inter se regis, ac potentis ambitione discordes, nunc communis sibi metu periculi unanimes concordisque consultant, qua via, qua ratione tandem vel omnino perderent Aloisiam, vel in eam calamitatem precipitarent, qua extrema ejusdem ruina in regno stabiles ipsi, vel tutiores saltem graviori adjecto mulieri periculo forent; nec aliquid aptius inter cogitationum multiplices æstus, variasque evolutas terroris imagines ad rem transfigendam occurrit, quam occulta Aloisiam consilia, atque vota de transferendo in Petrum imperio, quæ sæpè suggesterant Regi, nunc aucta formidine verbis, & per nova argumenta terroris expressa, acrius illi inculcare, atque in animo figere. Sanguini certè, & juri, & naturæ, & omnium hominum amicitis, atque fidei renunciare Principibus solitum, ut diadema servarent; ideo non illis horrore, non verecundia fuisse hoc sæpè fratrum, sæpè parentum cæde cruentum accipere, ac per his simillima scelera sustinere. Adeuntes itaque regem monent eundem, quam infidiosa, quam sollicita, quam acuta mulier circumagatur, ut alteri filio ereptum alteri daret, à quo repetere posset, imperium. Quid impetus, quid in Petro pro regno occupando flagraret ardoris, hinc à parentis, hinc à lubricæ ætatis stimulis, ab ipsa etiam imperandi pruriginè, à partibus, simul à metu si omitteret, à spe si negotium committeret, concitato. Divisam jam esse aulam, addebant, plerosque summates infidos, captum domi rumoribus popululum, foris militiam largitione corruptam; & hæc omnia unius ingenio fœminæ volvi, & peiora in futurum, eadè tunc ordiente, misceri. Altero propè passu, nisi fœminæ resistatur, & per contemptum debilitetur, Petrum imperium

occupaturum, & qui jam sceptrum, & omnia teneret, ne libertatem quidem fuisse in tanto rerum turbine retenturum. His, & similibus verbis eoque Alfonso vertendi regni formidine turbant, & ira præcipitemvolvunt, ut protinus matrem à Regia discedere jufferit. Hoc ubi Aloisiam denunciatur eò magis in se concussa afflictaque fœmina est, quò per recentia amoris indicia, igniculos illos quos erga parentes natura succendit, pravique homines malè instillando in filio penè restinxerant, jam revixisse crediderat. Porro quæ pertinciam inimicorum, quæ Regis inconstantiam, ac levitatem perpendens, & quod se inopem, solam in medio certaminis positam, & crudeliter agitatum fuga, aut exitio necesse foret tot cruciatibus finem imponere, Regia confestim decedere statuit, sedis quanquam recentis, quo illa migrabat, ædificatio ut raptim perfecta novæ structuræ situ, humescentisque soli intemperie, quicumque ante tempus eam habitasset, periculum faceffebat. Eò igitur paulò post Aloisia circa milliarium Ulisippone procul à Rege summo nobilium effuso studio, atque obsequio deducta est, undique infesso à populo itinere, ut Reginam, matremque Regis transmigrantem spectarent, aliis invitam, afflictam, & tanquam ad carcerem Principem duci, aliis varius ut passim manaverat rumor, rectè prudentem fœminam curis aulae tristibus otium, aulicæ turbæ, ac negotio quietem, ac solitudinem prætulisse, jactantibus. Multi rerum quoque vicissitudines, præsentia dum præteritis compararent, horrebant, nimirum, quæ auctrix adeundi quondam imperii, sustentandique simul adjutrix, & socia viro Bregantio fuerat, quæque illo sublato ejusdem à se parti regni tutelam inter arma, fluctusque reipublicæ magnos intrepidè gesserat, eam ipsam, cum manere privatim in Regia non

non licuisset, ad ingratham quodammodo, severamque custodiam impactam, per vim, & ludibria esse. Quid auræ fortunæ? Quid patrocini virtutis? Quid fallaci potentis? Quid aulae fumosis, vanisque strepentiisque opibus fidere liceat? Sic fluere, atque humanas interire denique res, & quæ florere, seseque efferre videntur in aula primo quoque tempore arere, aut invidia succisa decidere; in umbra, atque errore versamur, & pulvis, & cinis postremò contegit omnia. Cæterum ut jure à Palatio dimissa fœmina censeretur, & nobilium etiam invidiæ & plebis offensionis, & æmulorum odio, qui in hoc facto allatrabant, occurreretur, confectis sermonibus, atque ex composito fufis obtrectationes, & quæstus in illam cumulabantur modò fœminæ pudicitiam, modò matris officia, aliàs, & vitæ cultum, usumque regiminis lacerantium. Ex imperii ambitione quæ sola, nec illa parum muliebri pectus percutiebat, ut sese nectunt, atque implicant invicem vitia, varias in illa scelerum facies expresserant. Rex Alfonso rei gestæ pudore, vel odio matris nec visere ipsam, nec salutare. Cæteri ad Regis imitationem compositi abnuere colloquia, subducere sensim obsequia, exhorre de fœtæ limen, quosque Aloisiam quondam obnoxios, & regiminis gratia conjunctos fortunæ duntaxat conversio ab ejusdem congressu, atque amicitia retraxerat, eos accuratius ab illa nunc metus arcebat, cum rumor etiam efflueret, avidam ultionis mulierem machinari res novas, eoque hisce vocibus fictis eo tempore timor Lusitanis increbuit, exterisque pervasit ut Regis Galli, Regisque Britanni Oratores hoc vulgi rumore perterriti priusquam Ulisippone discederent à Rege filio impetrarint, ut citra suspicionem, Re-

gisque notam fas esset Aloisiam adire. Inter has simulationes, suspicionumque caliginem Petrus, & si omnia quæ eo tempore agebat in Regis dirigere gratiam, eique se plane studere, atque in omnibus obsequi velle apparebat, id tamen unum simulandi artificio, quod argutum in illo fuit, ac desiderio Regis exceperit, scilicet frequentare maternam domum, eam honorare, sæpè consulere, colere, nihil sollicitudinis prætermittere, quam in parentem reposceret pietas, aut in afflictam Principem miseratio, quanquam, & sæpè Aloisia Petrum corripiebat ne illa officia sic ostentando altiores suspensiones, & umbras offunderet illis quibus crudeliter, statim eas vindicare præmanibus erat, incertum, hæc illa subiceret utilitate filii, an quo ita in Regem, partisque adversas intenderetur invidia, & erga ipsam commiseratio. Hoc maxime modò Regia, ac regimine simul ejecta Aloisia, atque in eò calamitatis habitu constituta, ex quo sanè majora cavere sibi oporteret, quam aliis inferre pericula posset, tum Rex seu metu aliquo matris, seu residua quadam scintilla pristinae reverentiæ jam omnino expeditus, atque solutus liberius, acriusque revolve ad ea facinora capit, quæ ea tempestate remissa, non penitus interrupta cum cautione, atque modò hactenus exercuerat.

Hæc omnia videbat Comes Castelmeliorius, & pravis licet ipse cupidinibus captum, & corruptelis implicitum, non verò ad extremum perditum vellet Regem, ne ruentis idem Regis exitium utrumque tandem in casum traheret; modus ei tamen, & ratio minimè suppetebat, quem fama, quem pudor, quem factorum conscientia, morsusque non retardasset, lascivientem, atque furentem in summo potentis tenendi Principem; lenta quippè remedia adeo obduratæ in erroribus indoli, ac regia

Sf præterea

præterea suffulta licentia inefficacia fore putabat, at si durius, ac pressius monendo, vel objurgando cum illo egisset, jure timebat, ne asperioris moniti merces gratiæ jactura foret. Rex itaque nullo adversante, pravo suæ cupidinis impetu, ætateque ætatis abreptus suo minus, quàm sociorū, quos stupra, homicidia, sua, atque aliena bona alea, popinis, scortisque consumpta passim infames, ac detestabiles fecerant, utebatur ingenio. Turpia, & indigna permulta in ignobilia capita facta narrantur, ipso jubente, vel adjuvante rege, vel saltem, ut oportebat non reprobante. De viris nobilibus hæc habentur. Cùm tanta ardere videretur in Rege humani fundædi sanguinis sitis, aut stolidæ potiùs fortitudinis ostentandæ, ubi etiam non erant exquirere crimina vitium, affectique judicii lapsus sibi etiam gratis asserere offensas proclivem ad iram, illamque simul explendam animum impellebant. Hac malitia, seu animi levitate provectus Alfonso ad interitum sæpè quæsitivit Marchionem Fontanum, nec illum in via, aut ejus ædibus nactus hanc nefariam denique cædem suis satellitibus demandavit. Insiliunt, quibus facinus erat commissum, in Marchionem, lectica dum ipse vectus incuriosè fortè per urbem deferebatur; clamore, strepitu properant, multas in illū fistulas ferreas excutiunt, jam penè vehiculum, vectorémque dejecerant, cùmque plures, qui de via fortè erant, & qui famuli circumstabat hero impigrè subvenirent, raptim in illos cõposito cuneo grassatores exturbant, & Marchio tandem propè jam circumventus, & gravior saucius elapsus est. Hoc deinde Ulisippono comperto jussu regis effectū esse, quia Marchio ipse Fontanus amicus, fidusque regi ob diuturnam cum eo cõsuetudinem putabatur, tantum deinceps ex gratia ejus, quantū ex odio inceserat omnibus timor, cruenti, levisque scilicet hominis, atque exte-

nui quacunque vera, seu afficta in ejus familiares suspicione, cujusmodi haud paucas tractandi ingeminat usus, vulnera, & sanguinem exigentis. Nec minus profecto stomachi, invidiæque viris subinde nobilibus attulit, quod in Comitum quoque Encerēsem ejusdem præcepto regis palam, sed frustra tentatum est. Curru per urbem invehctus planè metu, curisque vacuus cum uxore, filia, atque fratre pergebat Comes, cùm ecce repente in ipsum impetum faciunt omnibus noti sicarii Regis. Clamor, lapides, sudes, igneæ fistulæ gladii, omnia instrumenta terroris, interitusque contra innoxiam familiam, ac venerabilem sexum expediuntur: contorti velociter ictus alii in aurigam, in equos alii, alii in vehiculum incidunt; collabitur rector, jumentaque pedibus sursum innixa, & lateribus acta lora dirumpere conabantur; mox vel quia metu tantūmodò injecto, vel assultu illo improviso jactare maluerit Alfonso, quàm exercere sævitiam, vel quia homines scelerati meruerint in publica luce, viæque plebis iram, atque tumultum jam inde furere incipientis, post inanem illum fragorem, & hominum fremitum, concursūque, nemine graviter læso, diffugiunt. Hæc crudelitatis, aut furoris species in rege, quæ in amicorum, & procerum capita grassabatur, ne illis quidē parcebat qui supremæ fiduciæ munia publica auctoritate tractabant. Petrus Noronia, qui è mercedis secretis erat, equo vectus à Regia cùm se domū reciperet, fortè in regis lecticâ offendit vacuum ipsam, sed solitis stipatoribus circumfusam. Petit ab his transiturus humaniter Petrus in angusta semita locū, & interim sistit; id ægrè ferentes homines illi, qui rixarum percupidi etiam in comitate, ac modestia iras suas inflammare didicerant, & tanquam concivicio jactati armis Noroniam aggrediuntur, equoque repetitos per ictus excussum

cussum subinde jacentem vulneribus læcesant. Ad tumultum, ad circumstrepentes undique voces, horrorémque facinoris visū, quia res propè Regiam acciderat, accurrit etiam Comes Castelmeliorius, Petrumque Noroniam ferro concisum inveniens, extremoque spiritu exanguem inde ad Regiam asportari præcepit; ubi paulò post eodem lethali confectus vulnere extinguitur. Ut fortuitum hoc scelus non jusserrat Rex; verùm quò peccandi plus acueretur ejus auctoribus stimulus loco supplicii, præmiis eosdem affecit; erātque juris sic ordine inverso flagitiorum remunerator, qui vindex esse debebat.

Majorem profecto admirationem, acriorésque Ulisippono querelas contulit alia, sed palam res gesta Regis, quod religio ex ea videretur in ludibrium adducta, cujus mirificè tenax est populus, eaque verè, aut in speciem neglecta maximè invidiam Principibus cumulat. Solemnis per urbem, memoriæque passionis Dominicæ consecrata cum pompa de more ageretur, ibi eorum, quos otium, quos studium, aut pietas attraxerat, exundante populi æstu, accursūque, aderat quoque Rex, sed currus velis opertus, unde aspicere ipse, nec aspici per interjecta velamina poterat. Procedebat interim pompa verùm omninò seriùs, ut longis ordinibus constituta, affluentique interposita populo; & rex illo defessus otio, inquietoque agitated ingenio uni eorum qui secum ibi sedebant, imposuit, ut curru defiliens, alapam ori ejus, qui primus se fortè obtulisset, impingeret, ex quo rixæ, tumultuosæque contentions initium propter hominem laceffitum, turbatamque subitò multitudinem duceretur. Pergit ille, cùm diutiùs tamen, quàm ferox, ac celer regis animus pateretur, extrahi jurgium, & contumeliam impatienter cerneret Rex, seu populi metus, seu aliquid verecundiæ

inter sacra solemnia præmortui licet pudoris emissum hominem tetigisset, tum ipse Alfonso clam per vehiculirimas transeuntem hominem quemdam gladii sui cuspidem pupugit. Is cùm ictus dolore, tum dedecore stimularus, simul ignarus unde illapsa percussio esset, educto repente gladio defendere se, atque ire ultum injuriam parat. Unus statim erecti vibrantisque mucronis fulgor in tanta virorum frequentia mille secum eorum contraxit gladios, qui nudas, micantesque tot inter cuspides tueri sese, qui jactantiam facere animi, qui, quod fortuito commissum censebant jurgium dirimere laborabant. Concitatur hominum multitudo, seseque fuga, metuque premens ultrò, citroque pulsū, ac repulsū distracta colliditur. Inde sacræ imagines ruerè, misceri passim altaria, solo afflictata divina jacere misteria, fremitus passim barbarum, & lamentabiles voces mulierum sibi timentium, & violata esse sacra indignantium, querentiumve, cùmque eo clamore, ac tumultu jam efferatos, & in orbem contractos satellites regis in eam incitatam multitudinis vim temerarius impelleret impetus, cruentum, atque exitu sædum die illo festo Ulisippo facinus conspexisset, nisi vir gravis, ac nobilis, qui fortè regem comitabatur, eundem admonuisset. Videret, quid ageret, nihil æquale furori populi, nihil exceptum, nec ipsum ardentius quàm profanatae religionis injuria per omnia flagrare, rapique præcipitem. Imò & si latius imperitaret Alfonso, omnia illa subverti regna uno impetu posse populi. His dictis conterritus Rex, è curru, ubi hucusque latuerat, descendit, palam omnibus fit; etiam vitis aspersa majestas apud homines valet; coorta tempestat sedatur, currum Rex repetit. Seria ita rex ludis, & jocosa cruentis admiscens aliàs

impium, aliàs crudelem, ludibundum interdum, ac genio indulgentem sese præferbat, cum revera minus ipse nequitia quàm animi levitate peccaret, & in adeò volubili ingenio nec virtutes, nec vitia satis hæere conspicerentur.

Ferunt præterea cum in cælo Cometes apparuisset, ejusque ferali crine cum audivisset funera sæpè Regum, & regnorum exitia defluere, Alfonso fistulis ferreis in illum excussis, aut despiciere astrum, aut stolidas minas certis cælitum minis objicere voluisse, deinde convicia, atque probra iratiùs effusa vanis ictibus adjecisse. Quod plurimi referebant in manifestam adolescentis insaniam, in vaticinium nonnulli ex quadam furore, atque animi afflatu ductum, qui cum in Principibus viget tum maximè in illis, qui hujus Regis ingenio similes, ratione minus utuntur perinde quasi ita furens, ardensque conatibus Rex in Cometem incitaretur, ut imperii jacturam eidem præfagientem. Illum rigorem animi, hanc naturæ torvitatem in Rege Venereæ quoque delitiæ præter solitum leves excipiebant, sive id consultò affectaret, ut se virum ostenderet, cum diversa, ipsique Regi maximè obnoxia fama pervagaretur, sive id esset magis irritamento vitii, quàm voluptatis perceptæ causa, sive affectum malè animum, ac deterius etiam instructum ea res quia illicita, ac vetita multò magis extimularet. Cæterum penes aulicos Regi fidios hæc erat quidem negotii summa, scortorum videlicet turba vario sermone jactatam proli nunc utilem ementiri habitudinem Regis. Hoc ergo consilio elatus jampridem infantulus fuerat, quem Rege natum amici vulgaverant. Inde puella etiam educabatur titulo filia Regis. At fœtum utrumque suppositum, Regisque securitate confectum esse, multi, quos artes aulicæ non fefellerant, mussicabant. De ul-

timo planè constat, sic matrem testatam apud Judices esse. Hæc verò insignia inter scorta potissimè unum vel eximia corporis specie, vel fortioris illecebræ veneficio ita devinerat Regem, ut nec verecundia, nec regie majestatis dehonestamentum, nec quòd in illum, ut regem, conjecti omnium penè hominum oculi essent, inhibere possent Alfonso quin publicis ludis, spectaculisque impuræ mulieris societatem ostenderet, idque graviolem tunc apud cives notam inuisset regi, quod plerique fœminam noverant publicè prostitutam, & quod excelsi, regique nihil sapere, nihil asurgere possent animus penes quem tanti esset vulgati corporis vilitas. Ea porrò ut crudelis, ut falsa mulier, & varias nocendi, aucupandique perdocta mirabiliter artes, quò erga se magis, ac magis amorem accenderet Regis, zelotipiæ quoque facibus incumberebat ejus animum inflammare, unde multum quidem cruoris, ita jubente rege, meretriculæ vanitas hausit. Cæterum nihil hac fœmina potius inter tot æmulorum machinamenta res Alfonso labefactavit, ut enim inepta secreto mulier, ac natura loquacior sæpè omnibus decantabat Regem amantem à se redamatum, nunquam ut virum à fœmina, cognitum esse.

Dum inter hæc, & similia flagitia Rex præ sævitiâ, aut amoribus volutatur, mutuis insidiis, ac dolis ut alius alium è gradu dejiceret ascensumque super æmuli ejecti casum attolleret, more suo pertinaciùs aulici contendebant. Comes Castelmeliorius crescentis initio potentia, quæ ex Antonii Contii ruina profluerat, pari propè merito, & gratia ut supra relatum est, apud Regem cum Casare Meneseo, & Aurogiæ Comite floruit; iisdem mox gratiæ regis, imperique

riique æmulatione percussis, mutuoque suspectis, & cautè inter se palam agentibus, at interiùs acerbè commissis cum vicissim utrinque luderent artes, & oris suavitas animi virus, reciprocos ictus latibula tegerent, ingenio, aut fortuna inter eos prævit Castelmeliorius, quos Regia quoque depellere facillè potuisset, is nisi pro rerum conditione metueret, ne uterque penitus fractus spem, & fortunam quas inter regias amiserat, in Aloisia partibus quæreret. At ubi lapsu Aloisia ille ex animo timor decessit, crimina aliqua partim vera, partim afficta Castelmeliorius in Autogiæ Comitum struens, ea scilicet ipsa, quæ idem in suis amicis dissimulando fovebat, primum illum ex Regia, mox urbe summovit. Pulso in hunc modum Autogiæ Comite, obstabat etiam Meneseus, sed volubili quidem spe constitutus, cum à prævalido, vallatòque partibus viro ferè inermis, ac solus oppugnaretur. Res in extremum adducta discrimè tum ultionis cupido, dolorque ægrè eluctandæ manus inimici potentioris rebus omnibus circumspicere intendere tandem ingenium, animique colligere vires adegere Meneseum, quò imminètem cervicibus æmulū præveniret: acrioris propterea remedii cura jactato venit tandem in mentem subjicere Alfonso, ut Antonius Cõtius ex Brasilia, ubi tunc exulabat, Ulisrponem revocaretur. Popularis in speciem erat prætextus, Regi pergratus, plausibilisque, abolitio videlicet publicæ injuriæ, ac restitutio decoris regii ob intimum sibi quondam familiarem cum tanto fragore, ac ludibrio majestatis abreptum; causa vera in occulto, eaque efficax erat, miscere in aula per res novas si fortè posset res inimici propitias, cum illi virum opposuisset, qui vel omnino occuparet, vel divideret saltem voluntatem, & gratiam Regis, simul etiam alterius subsidio in tanto discrimine inniti, atque opis eo tem-

pore egentem reversionis subinde vicem ab Antonio reposcere. Acria potestremò, atque acerbæ cum duos homines implicarent de gratia, ac potentia penes Regem litigia, ipse ut medius totum complecti, aut rebus exagitatis aliquid fortè decerpere potuisset, aut quæ impèdebant saltem per ea, quæ in æmulum redundassent, certa sibi pericula subterfugere. Hæc erat Menesei mens. Durior tamen tractatu res videbatur; difficile quippè erat sepositum Regem, aut sine arbitris convenire, qua cautione quidem uti Meneseum necesse erat, ut pro tanti momenti negotio in aures, & animum regis influeret. Providerat enim diligētissimè Comes Castelmeliorius ut omnia, quæ audiret, loqueretur, aut faceret rex Alfonso per circumfisos exploratores edoceret; capitali præterea crimini dabat Comes, si ipso inconsulto, aut ignaro quispiam auderet secretum habere cum rege colloquium. Ita ergo dum hæsitat, volvitur animo Casar, multisque diebus occasione captandæ studet, regium denique viridarium fortè solum perambulans assequitur regem; fœda ibi gravia, & acerbæ, quæ in miserissimo exilio nullo alio crimine nisi quòd diligere meruisset, ac bene de rege meritis esset, pateretur eo tempore Antonius amplificat; multa pingit, multa etiam affingit, quæ ingens animi ardor odio, & periculo simul afflatus adjecterat, regem denique impellit, ut reduci ab exilio extemplò juberet Antonium, datis etiam eidem Meneseo mandatis, ut per scriptas ab ipso regio nomine litteras exul ab Indiis revectus esset. Res diutiùs latere Castelmeliorium omnia rimantem minimè potuit; cum ampliùs ei tamen non esset integrum quod factum jam esset expungere, in auctorem consilii, cujus satis fallacem deprehenderat mentem conversus novo hoc stimulo adjecto ejusdè ruinã

acceleravit. Igitur primum in animo secum descripto Comes, quibus artibus usus Antonii regressum ab India infructuosum, & irritum redderet, præmoliendum eo tempore statuit, ut cum redisset Antonius, tunc Meneseum omnino afflictum, atque extra aulam, & urbem extorrem offenderet, ne manu, ut dicitur manum in aula lavante, fortiores uterque adversus communem æmulum vires conjungeret. Itaque quæ acquisitæ, ampliataque gratiæ Regis fiducia deliquerat olim Meneseus, quæque ille idem jure amicitiae fretus in ejus sinum effuderat, nunc quod ita interesset, effodiens Castelmeliorius, atque inimico insolenter objectans, simul res novas moliri, transitumque ad partes adversas, obtinuit tandem à Rege, ut ejus jussu multaretur exilio.

Post hæc ex Brasilia Antonius Contius, ut Rex Menesei adhortatione præceperat, Ulisipponem appulit. Navi ex alto cum ille in portum inventus esset, concentu tubarum, belli sonitu tormentorum, omnique communis ostentatione lætitiæ ingressus ejus obstrepuit. Verum ènavi jamjam descensuro, cum ferè tota rei novitate sublata, seseque calcando premens ad portum civitas concurrisset, felicemque contumeliam illam jactaret, quæ in tantum celebritatis, ac speciem propè triumphi cõversa fuisset, repente tunc imperatur Antonio, ne in terram descendat, ne Ulisipponem adeat, sed in remotum quoddam oppidum se recipiat, ibique immoretur ejusdem ambitu loci regio nomine circumscriptus. Scenæ hujus, & pompæ eousque versatilis auctor, is qui cæteras quoque lusorias in aula partes agebat Comes extitit Castelmeliorius, hoc nempè insidiarum ordine usus, primò probavit Alfonso, quod jam non poterat impedire, ab exilio scilicet evocandum Antonium Contium, quippè quem inscio Rege, atque invito, præci-

pitata ultione, paucorum temeritas ablegasset, eorumdemque ad sanandam stultitiam, aut cõprimendam audaciam patere opus esse, quod regi duntaxat decernere liceat, quibus danda, quibus adimenda libertas aut vita sit, qui vertere solum, aut reddi merito debeant. Appulso deinde jam ad littus Antonio, contentionsque studio, vincendique libidine ejus reditu profus expletis, cum paulisper suspensus, ac propè trepidus ipse memoria repeteret rex, quos homo æstus, quas turbas, simultatesque apud aulam, & regnum concitavisset, & utrum extincta materia esset, an aliquid tacite serperet, unde novæ se suscitare, atque effundere faces possent, sic æstuatem arripit Regem Castelmeliorius, eique protinus subjicit, illa exilii remissione, Antoniique ad urbem regressu, aspectuque jam satis rumori, regiæ satis auctoritati consultum esse. De regis tutela, ac præsidio esse impostero laborandum, quod matris, quod fratris ipse perpetuis oppugnaretur insidiis; idcirco quo minus Antonio, ut seditioso procerum instrumento subdendisque populo facibus, turbulenti, qui multi circumstetissent, homines uterentur, optimum factu sibi videri, ut ille statim inde retractus, & aula procul ejectus urbe diutiùs, & Regia, & Regis quoque careret aspectu; dum hæc animorum ubique commotio læguesceret, & quæ retrò acta essent, deleret oblivio, & deinde consilium à tempore caperetur. Nullo utique animi affectu magis, quàm metu Alfonso agitabatur, cujus subdolè franos ejusdem ingenii, ac naturæ planè peritus Castelmeliorius, prout res sua postulat, jam adducendo, jam remittendo, jam sæpè versando circumferabat. Premere verò in præsentia æmulum præpotentem, summopere infestum, atque huic aliorum connexas uno ictu succidere spes, conatusque cum sua præcipue interesse

interesse conspiceret, in isto negotio seipso major incubuit. Cæterum cum ea improvisa adversarii depulsione maxime sibi Castelmeliorius potentiam, & opes apud Regem confirmavisset, ea ipsa non parum ex parte alia debilitavit, clariori planè argumento jam omnibus manifesto, quod ad potentiæ amplioris mensuram invidiam invidiæ Comiti cumulavit, Alfonso nempè judicium sive innata ægritudine torpidum, sive aliquo veneficio corruptum aliud elicere nihil in regimine posse nisi à Comite illi indita, & jussa; & alium sibi profecto Regem quærendum esse, cum jam Alfonso privato in homine perdidissent. Porro autem ut sibi maxime, & jure diffidit ambitio, suisque affectibus discors, ac turbida semper est, jam Antonio Contio dejecto, & tum à congressu, tum ab oculis regis excluso, adhuc tacita quædam suspicio, & formidine plus adumbrata, quàm certis indiciis expressa Comitis animum remordebat, nimis propensum erga Antonium subesse regem, veterisque amoris reliquias cum etiam etiam influeret propinquitatis loci quotidie magis in regio pectore crescere; qui cæteris imperant, sibi minus imperitant, vetusque clausum in pectore incendium, ac velut tempore pressum quidni vehementius aliquando erupturum? simul inimicorum aspicere turmas erecta expectatione, animisque intuentium Antonium velut hominem cælo delapsum, qui ipsius in aula effraturus potentiam esset, aut omnino everfurus. His anxius curis omnia ad hæc Comes callidè referebat, nempè ut simul regem, simul Antonium falleret, tanquam absentia ejus ab aula non à gratiæ regis contentione, imperioque sibi solidè sustentando, sed à quietis, pacisque consiliis, & tum Antonii, tum ipsius regis utilitate quæsita esset. Præterea quod dicta factis

secundum speciem congrueret, colere impensius Comes Antonium, fundere obsequia, crebra munuscula mittere absenti, cumque tunc fortè opulentum in regia vacasset officium, Antonio quanquam ejecto, exulique hoc ipsum à Rege conferri curavit, Joanni que Contio ejusdem Antonii fratri, qui sacris imbutus ordinibus erat, Ecclesiæ ditissimum beneficium.

At verò qui planè comprehenderat insperatam, ac rigidam illam separationem à Rege fraudulentam esse duntaxat Comitis cautionem, non reipublicæ curam Antonius, & quem ille metueret ultorem, falsis velle mansuescere officiis, & vanis illecebris indormire, ficta per ficta ludificans, ne fortè se odisse, neu rem percepisse cognosceretur, interim operam dabat ut vel congregi semel cum Rege posset, confusus si semel aspicere, atque alloqui regem, manumque tangere licuisset, contra æmuli insidias sese aliquid profecturum. Hoc summo labore, atque industria Castelmeliorio Comite nescio impetravit tandem Antonius à Rege, cum ille suo more venatum propè Alcantaram iret. Ibi Alfonso gratulabundus, & iralætus, ut ore, atque oculis lætitiæ nimia difflueret veterem amplexus amicum est, quin & illum interrogavit, vellet ne statim redire secum ad aulam? Antonius, cujus jamdudum immotum, fixumque in animo erat, quod nec regia, nec regimen, nec regis quoque voluntas, sive amoris, sive imperii natura spectetur, capere simul posset Castelmeliorium, Antoniumque parata ad id tempus responsione in hunc modum satisfecit Alfonso, tam citam ipsius ad aulam reversionem difficilem sibi regique futuram, multisque molestiis, & periculis implicatam. Utilius ea tempestate fore, idque se maxime deprecari, ne diutiùs eos exulare viros proceres pateretur, qui jure suo quon-

dam matri Aloisiam imperanti paruerint. Contra jus, & officium hoc utique factum esse, contra obsequium parenti debitum, ac regiminis disciplinam, ac malè subditos admonere, ut obedire dediscerent, filios, ut parentes aspernarentur. Ad hæc dicta reticuit Rex, rudi, obtusoque ejusdem ingenio minimè penetrante, hoc ancipiti postulato, velle merita nundinari & partes colligere Antonium, quibus pulso Castelmeliorio, locus illi vacaret, quem relicturus ejectus æmulus esset. Itaque eo brevi cum Rege congressu dimisso, ubi secretum colloquium innotuit Castelmeliorio, sibi que ex composito occultum, simulque revolvit, subesse Regis animo latebras Antonii fide & conscientia, non Comitibus fide dignas, majora quoque inter regni, ac regiam domus arcana id sibi repente unum obscura de causa, & Antonio auctore interversum fluctuare in animo cepit, ac studiosius querere modum, quo se clam, ac leniter efferentem, antequam artibus ille cresceret, adversarium opprimeret. Hæc animo volutanti explorasse fortè Comiti contigit, in illo colloquio, quod seorsim cum Rege Contius habuerat, regressum ad aulam, & criminis veniam ab ipso pro extorribus postulata, talia enim verba furtim à quodam Regis comite excepta Castelmeliorio Comiti postea relata sunt. Nihil hoc indice clarius sagaci viro necesse fuit, ut statim veniret in suspicionem Antonius, scilicet ipsum in aula jam partibus scissa, quæ Regem, quæ matrem consecrarentur, cum Principi offensis, matrique ejus obnoxii illis exulibus conspirantem clandestina consilia coquere. Cùm igitur inter eos æstus, ac tenebras mentis nulla unquam melior ad æmulum exturbandum sese interponere causa posset, quam etiam habebat Castelmeliorius cum eodem Rege communem, alacrius idcirco ad

Antonii perniciem versus ejus subinde lustrare vestigia cepit, secreta rimari, appositisque propterea, qui colloquia, qui convictus Antonii, qui ingressus, egressusque familiarium, & tempora connotarent, simul labore, pecunia simul effusa, postremò collegit exules illos nobiles cum Antonio Contio, tum eorum amicis, affinisque qui apud aulam præsertim erant, consentientes trahere secretò consilia, quibus per vim extruso Castelmeliorio, mater regia Aloisia gubernaculis redderetur, Regique Alfonso sub umbra, ac regimine matris non vis, sed species quædam imperii, nudusque regiminis fulgor relinqueretur. Hoc ipsum ita partium concordia statutum, ac certum universi deinde magistratus suffragia, qui Ulisipponem degebat, sancirent, amplior tandem auctoritas, actisque publicis firmitudo ex regni Comitiorum, quæ ideo subinde convocarentur, calculis adderetur. In rem illi obtendebant, in tam arcto, atque lubrico positus regni rebus fas esse naturæ ad suæ originis usum postremò relabi. Hæc enim quæ liberos homines esse voluit, sic populorum seu plurimorum nutui atque arbitrio alligavit imperia, ut cùm ea ultrò uni ad majorem omnium utilitatem commissa fuissent, si præter opinionem per illum vi, sive injuria labefactentur, ab iis, qui ea illi tradidere, liceret remedium malorum ejusdem lege naturæ perere. Hujusmodi erat conjurationis intextæ series & causa. Qua denique revelata dicti statim à Rege Judices sunt, qui de Majestatis crimine inquirerent. Ulisipponem causa tractatur; dum verò ibi crimen excutitur, & reorum, suspectorumque nomina deferuntur, stricto Rex insolenter super testantium capita gladio, minisque congestis eos pro Judicio simul terrebat, & audiebat, ex quo planè testibus perturbatis alia hæsitantia

ex

ex ore verba effluebant, alia interrupta, alia invicem dissidentia; videbatur nequaquam jure, sed gladio agi: terror omnia miscuerat. Tumultuariè tandem cognita causa, in actisque perscripta, cùm delatorum confessio, & arcani, susceptique consilii ordo matrem Regis Aloisiam velut conjurationis ministram, vel adjutricem, vel saltem conscientiam legali quoque suspitione gravaret, missus est ad illam scriba, qui ex forensibus actis suspitionum deductas notas, scriptoque digestas perferret, eas ut ipsa videret, atque omnino dilueret. Fœmina tunc gravitatem, animique celsitudinem præbens, contemptione, & stomacho potius, quàm rubore, vel ira jam trepidum scribam, vixque lingua præ metu, seu mente constantem rejecit, non legere modò, verum etiam accipere codicillos propositos dedignata; tantum seu conscientie fiduciam mulier, seu fictioni, seu vili de filio opinioni conceptæ in re gravissima contulit. Rex ergo cùm minis, metuque matrem inflecti posse diffideret, cogi fas esse non judicaret, affligere amplius non esset etiam volentibus locus Regia jam, & regimine præcipitem exturbatam, cum squalore, ac tristitia in solitudine agentem, & solatiis ferè omnibus destitutam, quas frustra in parentem concoxerat iras, paulò post in affines conjurationis effudit; Theodosius itaque Melus quinquaginta extra urbem leucas ejectus est, Cæsar Meneseus, & Antonius Contius, qui circa Ulisipponem exilium agebant, in regni fines expulsi sunt. Obscuri quoque nominis multos ea conjuratio pervertit, incruento planè supplicio, cùm Castelmeliorii invidia potissimum excitatam grave nihil in regnum, vel caput Regis per illam intentum esse liqueret, tum iracundia, minæque regis, quas ille subitus impetus, reique celeritas non jactaverat,

inani ut plurimum pompa, strepitusque vanescerent.

Ceterum ea criminis inquisitio plus apparet terroris, & ostendendæ per cruciatum sevitiam, quàm veritatis investigandæ causâ diutius extracta est. Circumsusi per urbem exploratores, delatoresque colloquiis, conventibus, circulis, ita aequè seriis, ac familiaribus jocis commiscebantur, ut propè cunctis attonitis, percussisque formidine civibus non propinquus propinquus, non amicus amico fideret; suspectæ aures, timida verba, intuitu vultus, nutus etiam inter colloquia in notas criminis torquebantur, nec ea minus Castelmeliorii severitate, ejusque affirmandæ potentie studio agitari, quàm Regis tutela, atque amore apparebat, infontes enim ut fontes terror simul ac pœna corripiebant, hoc astu veteres suas privatasque suspiciones, ac longè deducta odia cum majestatis affecto crimine implicante Castelmeliorio. Ea severior cùm quæstio peracta esset jam æmulorum ruina, & qui adhuc stabant, his nova ruendi formidine injecta validior, quàm antea fuerat, Comes Castelmeliorius majori animi elatione, fastusque ostentare potentiam cepit. Sedem igitur illam, quam adhuc habuerat in Regia ad aliam transtulit ipse partem regio habitaculo propiore; nova per hoc adjecta ejusdem invidiæ viri, nova Alfonso ignominia, & contumeliæ plaga, gravior inde quoque obtrectandi, insidiandique materies circumspiciantibus inimicis: Regis enim Alfonso limen assistentibus rarum, Comitibus frequens in tam parva loci distantia facilius observabatur, admirantibus, ac propè dolentibus cunctis inter regnantem, ac Regem non aliud pro obsequiorum collatione discrimen fortunam interjecisse, nisi quod majestas alteri vacua, & solo propè nomine picta, vera, atque solida alteri videretur

deretur hæfisse, & cum imperio conjuncta. Verumtamen ut ambitu quodam mortalium sese series circumagitererum, & bonorum, malorumque vicissitudo Castelmeliorii in Lusitano regno potentia jam ad summum perducta culmen cum amplius augeri non posset, decrefcere cepit. Hoc initium mutationis, & tenui ab hoc filo totam retextere telam fortuna disposuit.

Simeon Vasconcellus Castelmeliorii Comitis frater post longa, & egregia peracta in Lusitano bello stipendia Ulisipponem reversus est. Hoc homine Petrus Alfonsi frater cum syncerè, & familiariter uteretur, id sive forte, aut industria, sive morum consensu vel sanguinis fiat, vel astrorum affectione, aspectuque eoufque amore ejus obstrictus est, ut in aula pro miraculo cernerentur duo regii fratres aliis duobus sibique alienis fratribus dediti, quique licet inter se diffiderent cum alienis concordessent, cumque plena essent inter fratres Principes odia, quod nihil ad latera redundaret. Accidit etiam nec multo post intervallo, ut Petrus graviter ægrotaret. Hanc se præbentem occasionem officii, amorisque ægroto manifestandi statim amplectitur Vasconcellus, ideo frequenter domum ejus adire, condolere dolenti, ad fervitutum ægro jactandam procerum famulorum intervertere munia, ostentationis nihil omittit, quod obsequium, & Principi fidem uberius testari posset. Molestissime hoc in primis Petri famuli persensere; re tamen prudenter diffimulata, ne corporis ægritudine afflictio molestas querelas adderent, post ubi Petrus convaluit per alias expositas falsò causas tacitè injuriæ dolorem operientes dimitti plerique petunt à domestico Petri servitio, & mox alius post alium digrediuntur. Offendit & graviter Comitem Castelmeliorium ea inopinata famulorum discessio in suam,

fratrisque profectò invidiam existimantem dilapsos proceres esse. Obtinuit ergo per Regem Alfonsum, ut negligentia, aut errore à Vasconcello fratre excusato paulò post famuli proceres ad Petri familiam redirent, uno tantum Encerenfi Comite excepto, ipsoque de industria, ut fama publica erat, omisso, ut Petro semper invisò, & rebus in omnibus circumspccto deessent viri optimi documenta, Comitique Castelmeliorio, cui minus in domo suspecta fideret. Porro autem cum non parum Castelmeliorii Comitis interesset sustinere per id temporis apud Petrum in illo gratiæ culmine fratrem ut longa ipse manu, & imperium, & spes imperii, quæ in Petro maxime hærebant, complecteretur, ne rursus inter proceres æmulatio, compositæque nuper offensiones incidere, Simeonem fratrem ex Regis præcepto renunciavit domus Petri Governatorem, sive Magistrum, quò minimè ablati, aut intermissis reliquorum famulorum officiiis, ille dignitate, atque arbitrio cæteros antecelleret. Haud quidem gravatè id primùm accipere nobiles famuli visi sunt, quòd animo reputarent, Vasconcellum domestica Præfectura contentum, nihil sibi deinceps arrogaturum, quòd ad reliqua procerum munera in familiæ regimine pertineret. Sed postquam suo hic, vel fraterno spiritu inflatus, & ultra magistri supercilium erectus insolenter omnia confundere ministeria domestica cepit familiam, herumque trahens, rursus, acriusque viri nobiles indignati abeundi libertatem à Rege, Petroque reposcunt, & impetrant. Nec ea de re ampliùs laboravit Castelmeliorius, satis hucusque provisum rumoribus putans, quòd, qui sua sponte à Petri servitio recesserant, urbanitate usus semel Rex revocasset, ac si bona familia erat cur eam reliquissent? si mala, cur eam repetissent?

sent? porro jam recurrentem, aut quasitam fortassè causam libenti animo arripuit, qua à Petri familia summotis quos parum idoneos, suisque flexibiles nutibus noverat, sufficeret alios leves homines, & venales, sibi maxime addictos, Petro infestos, domus ejus speculatores, & quibus abundè stomachus esset, Vasconcelli fratris superbia, ac tumore calcari. In hunc modum ab acri, sollicitoque Petrus æmulo circumfessus, & undique adstrictus, dum imperium animo agit, Regisque fratris inopiam judicii, morum intemperantiam, gignendique defectum hoc sedentis etiam in sinum ejus illatura quandoque esse, ne inter ea domus ejus ludibria opportunus injuriæ obdegeneres spiritus, fractumque formidine animum, & contumeliæ fortassè patiens æstimaretur, à novo, & pulcherrimo vitæ instituto moderationis, & tolerantia laudem sibi constituit. Hic igitur sapius excutere pœnitentiæ sacramento conscientiam, percurrere sacros libros, memoria cælestium, hominumque religiosorum monitibus, & consuetudine pasci, quòdque reliquum temporis esset animæ procurandæ in bonarum artium, aut literarum studia conferre. Rarò proinde Alfonsum fratrem adibat, quasi utilibus rudimentis ingenio domi excolendo vacans, aut cæli negotiis, rebisque divinis implicitus: quam improvisam Petri mutationem, ac novissimū vitæ cultum, ut variæ sunt aulicorū opiniones, & suo aliena plerumque censentes ingenio, affectuque nonnulli adscribebant. Augustino de Ceuta ex antiqua Regis familia nuper ante regis, Petrique pedes repentina morte collapsò, tanquam Petrus de cælo tactus vitam, & mores illo monito expolivisset, callidiori quidam intelligentia secreto Petri consilio facilius, ac tutius Lusitani sibi parandi regni ea religionis imitamenta fucosque virtutis

attribuebant, quibus minus sollicitum, intentumque jam dudum ea de re suspectantem redderet Regem, ac populi simul benevolentiam plausumque captaret, dum hausto quasi cælitus spiritu ea Petrus agere videretur, quæ actionibus quoque Regis opposita, & comparatione illarum luculentius expressa gloria, atque laude clariora fulsissent.

Inter hæc Marchio Sandius ex Gallia Ulisipponem revectus est ratum Regis cum Principe Nemurtia connubium, Petrique Regis fratris cum Bullonii Ducis filia ore tenus compositum nuncians, utque ratio iniretur instabat, qua nobiles inde Virgines Ulisipponem asportarentur. Hisce nuptiis suo, & consilio amicorum inductus, ut regni nempè successionem jam incerta prole Regis ambiguam alterius conjugii accessione firmaret, initio planè consenserat Petrus, postquam verò intellexit etiam tunc cælibem ipsum ut regno inhiantem horreri, ac suspici à Rege, ex quo trepidam sibi vitam, armatas passim insidias, & circumstantia pericula noverat, illa ratio connubii ne plus æmulorum incenderet odia, Alfonsique suspiciones acueret, neve oportunitas æmulis præberetur novas in ipsum insectationes, atque calumnias super veteres cumulandi, ne dum propositas nuptias constantissime recusavit, sed suspectos etiam habebat, nimisque molestos, & graves, qui in contrariam sententiam eundem traducere conabatur. Hac Petri multoties, & frustra pro matrimonio oppugnati duritiè, animique rigore comperto Comes Castelmeliorius Regem denique adit, oratque ut reluctantem conjugio fratrem sua auctoritate, ac si ultra opus esset, imperio compellat. Põterat enim palam per astus videri velle rogatus, aut jussus ad connubium venire, quòd vehementi cupidine premeret. Dies erat feriæ sextæ majoris hebdomadæ cum

cùm ad funerea Dominicæ Passionis officia de more coëuntibus in Regiæ sacello fratribus Rex à Comite instructus accesserat, quemadmodum hortaturus ad matrimonium fratrem alloqueretur. Dictata ibi à Castelmeliorio Comite verba celerrimè fundit Alfonso, insistit, urget in causam, versare fratrem rationibus nititur; verùm, aut quia fluxo, tenuique Regis ingenio orationis contextus, & ratio intellectu difficilis esset, aut quia insitus quidam in animo furor res non intelligi sineret, aut intellectas statim effluere, nedum minimè congruentes, sed oppositas etiam negotio, quod tunc tractabat, rationes admiscens, quo tempore fratrem rogavit, ut contrahere connubium vellet, eodem simul increpuit, & minas atroces addidit, quòd unà cum matre Aloisia conspiravisset, ut diadema interverteret, quorum unum, ac pondere majus Petrus obsequio, ac ratione purgavit, alterum pervicaciter renuit, haud sanè fas esse dictitans contra renitentem; & adversantem hominis voluntatem, quæ esset profectò vinculum sacramenti, inferre pro nuptiis minitendo, cogendo vim. Cæterùm duas magni quidem momenti nec curæ sibi minoris res ab hoc extracto cum Rege sermone collegit Petrus, aliàs scilicet esse regio pectori immissam de affecto à se regno suspicionem, nec eam evelli tam facile posse, minus prætereà suo, quàm impulsu Castelmeliorii, ut cælibatum frater exueret, tam vehementer anniti Regem. Firmior illi proinde exorta suspicio, atque infixata in animo est, Castelmeliorio fortassè inscienter ea fila porrigere Alfonso, quibus ille susceptæ fraudis, excogitatique telam exitii perficeret. Rex autem Alfonso cum inanem hunc primò vincendi fratrem conatum expertus esset, ejusdem deinde Castelmeliorii consilio Petri ad se famulos

vocat, simul imperat illis, ut orando, monendo, obtestando curarent Petrum è sententia dejicere, si secus accideret, se Petro non minus offensum ob illius pertinaciam, quàm ipsis ob eorumdem inertiam fore. Atqui nedum irritis hortamentis, raucisque precibus homines apud Petrum circumstrepabant; verum etiam quò flectere eum à proposito studiosius allaborabant, obdurescere in illo magis precipitibusque rigere conspiciebant, quippè qui ea omnia subdolè, atque enixè fovere Castelmeliorium intelligebat, neque aliud sibi nisi teterrimum provenire à tali obtestatoris ingenio posse. Igitur jussu Regis præter famulos ejus aliis etiam Comitum opera incumbentibus multis, hic tandem animo exasperatus, ac propè furens, caput, inquit, Regem abscindere sibi posse, arbitrium non posse, seque interitum potius, quàm nuptias amplexurum fuisse. Sic dissoluto Petri connubio quod frustra jactatum cum Bullonia Principe fuerat, inde animum Sandius Marchio ad regias complendas nuptias advertit; quærentique verus ne esset, an fictus, qui in Lusitaniam obrepserat, & Galliam quoque tetigerat, rumor proli inhabilem esse Regem? simulatè respondit Castelmeliorius, illegitimos plures editos Regi filios hanc vulgarem opinionem, ac planè falsam penitus sustulisse. Rebus postremò compositis, ut regia sponsa quàm citò Ulisipponem trajiceret, ad Galliam Sandius reversus est.

Interim Aloisia Gusmana extremo correpta corporis morbo cum fato se proximam intelligeret, filios per litteras accersiri præcepit, ut ultimum illis amoris materni pignus benedictionem impertiretur. Eo tempore Rex, Petro comite fratre, ex venatu, equorumque tractatione ad hauriendas de more delicias omninò solutus, & vagus, in sub-

urbano

urbano rure constiterat. Porro modicè, aut nihil astantibus visus est Regis tunc animum tetigisse moribundæ matris affectus: acrius Petrus indoluit, quippè qui spes, quas scemina afflante tetenderat, hoc ictu sublatas, augendas æmulorum insidias, seque subsidio, ac solatio simul orbatum considerabat; præcurrere itaque ipsum ad matrem volentem, ne officii laudem præriperet ille, moratus est Rex. Pergunt æqualiter ambo, at segniori profectò gradu, quàm verè patri pietatis studium, aut amoris celeritas posset; matrem tamen adhuc spirantem inveniunt, defunctique extremo pietatis, ac venerationis officio recedunt. Subinde Aloisia, ut constanter, pièque vixit, interiit. Fuit enim Aloisia Gusmana eximia constantia, pari animi magnitudine, ea singulari prudentia, qua internis externisque regni fluctibus agitata, æmulorumque conatibus pressa prosperè, atque optimè scivit res domesticas, atque bellicas scemina temperare. Viro quondam cunctanti, diffidentique etiam oblatum accipere regnum, hoc propè illa minarum terrore dedit; consilio postea sustinuit; industria, ac labore firmavit; ille siquidem nihil in regno arduum, hac muliere inconsulta, seu reluctante, cum graviores ut plurimum incurrerent causæ, transegit. Ad hæc Politicas artes, bonos, & malos regiminis dolos, dominationis arcana, humani latibula ingenii, non modò intelligere mulier, sed pertractare quoque, ac provehere tam natura, quàm disciplina mirificè instructa fuit; non secus enim, ac præsentis fratrum discordias regiam hucusque familiam, regnumque vellentes ex longo intervallo in animo præsensisset, obstitit olim ne Odoardus Portugallius Bregantii fratris in Regem assumpti nuncio in Germania præventus custodia, quam postea

subiit, elaberetur, quo minùs frater propius in fratrem regnantem ex pari natura, dissimilique gradu invidiosa æmulatione collecta concurrerent; cumque esset ipsa genere Castellensis, eoque nomine invisâ, ac propè execrabilis Lusitanis ea ingenii dexteritate, alieni moris imitatione, desuetudine patrii, sollicita, cauta miti severitate, gravique clementia cum Lusitanis externis versata est, ut etiam cum onere imperii, & molæ præsentis gubernationis invidiæ gratissima ferè omnibus esset, & maximè popularis. Quædam tamen ab illa vitia, ut fluxa, atque fragilis, contrariisque affectibus constituta humana natura exegit, nimirum profundam honoris ambitionem, ac libidinem dominandi, quocirca non nisi per vim ablatum adulto jam Regi filio imperii regimen cessit, hoc extortum rursus quæsit, irrepertum graviter sensit, nec Regiam deserere voluit, nisi dimissa. Ut Petri quoque adminiculo, & ope adversus inimicos, & invidos uteretur, rara, & potissima amoris ostentans minorem erga filium indicia, pro nihilo habuit super multa, eaque sæva inter fratres aliis de causis discordiarum semina effusa, inferere quoque certamen, & scrupulum maternæ benevolentiae, odiisque sua spontè currentes, acriterque commissos novis calcaribus concitare. Ad hæc parum otii, quietisque patiens, aut pacis amica in solitudine visa est, cum ea secreta consilia, quæ ut ipsa redderetur imperio Ulisippone concoquerentur, aluerit, promoverit, vel saltè consultò dissimulaverit. Cæterùm si virtutibus vitia, & adumbratis expressas animi dotes, & fortunam cum sapientia in hac muliere conferre velis, talis fastigii profectò scemina fuit, ut illi meritò gens Gusmana splendorem familiæ regium, libertatem Lusitania, monumentum gloriæ perpetuum Hispania tribuerè debeat.

T t Sublata

Sublata Aloisia, crevit Alfonso Regi libertas, Petróque ab illo sibi cavendi, dolíque occurrendi sollicitudo. Latius proinde manantibus ex novis injectis suspicionibus odiis timores, cautiones, dissidia, alteri alterius per feriam, per jocos insidiandi libido quotidie inter fratres ingravescebant, Comesque Castelmeliorius, qui hæcenus Petrum, ut matri conjunctum, ac mutua defensione vallatum metuerat, hac modò formidine liberatus multò quàm antea licentiùs agebat. Jam verò cum nihil Petro daretur reipublicæ attingere, sed rem suam domesticam tantum, atque eam difficulter omnino, magnaque ex parte aliena voluntate correctam habere, in hoc fomes offensionum, & certaminum causa vertebat, quòd Petri approbatio, atque gratia, in quos ea cecidisset, suspectos Alfonso illius famulos faciebat, & quamvis satis initio cautum per suspicaces homines fuerit, ut qui destinatus Petri servitio esset, is ex intimis Castelmeliorii clientibus lectus, ejusque fortunæ alligatus extra heri domum, & ex domo inimica suas rationes, & commoda peteret, casu tamen; aut gratis interjecta sæpè suspicio, aut de futuro hæsitatio multum Regis, multò magis Comitum animum repungebat, an quemquam eorum Petrus officio, ac meritis lucraretur, an alius in longum spe jacta temporarias inter angustias ultrò se Petro addiderit, vera-ne; an falsa speculator domesticus retulisset. Inter hos graviores suspicionum aculeos, & curarum jactationem cum ex utraque parte æstuantium, nihilque ubi consistere tutò possent solidum intuentium tam perfidia, quàm fides procerum torqueretur, multi tædio fessi Petri famulatio cedebant, alios, cum valeret in eis suspicio, honoris specie subductos Comes Castelmelio-

rius ad alia munera promovebat. Ita porrò in obscura, arctaque nimis familia relicto Petro, ac splendore domestico destituito, in corde sibi ex æmuli offensa, notòque ludibrio sensus animi acer, publica nota foris accesserat. Plurimos dies tristis animo Petrus, tacitus tamen cum hoc dedecore exegit; at ubi Reginam sponsam ex Gallia adventare delatum est, ac simul nuptialem, & regiam celebritatem, cui & nobiles Galli profuso, ac splendido luxu, & melior pars regni pulchrè, ac magnificè instructa quamprimùm erat interfutura, ne in tanta ostentatione Petrus, Regisque frater cum eo squalore domestico spectaretur, petiit ab ipso Rege, daret ei famulos regio illo apparatu, habituque fortunæ dignos, alioquin vel nuptiarum effugere pompam, vel illi interessè cum contumelia, ac dedecore cogere. His argumentis ut fallaciter priùs institutus à Comite fuerat Alfonso ore placido, hilari in speciem fronte respondit; Diceret Petrus, quos sibi famulos vellet, ut eos protinus Rex designaret, hoc scilicet animo volvens, ut quos cariores, fratrique fidos ore ejus intellexisset, eosdem idcirco Rex ut minus idoneos excluderet. Paucis elapsis diebus, Petrus sicut Rex ipse jussit, sibi famulos nominavit genere, ætate, existimatione conspicuos, & quorum in moribus reprehendum tantummodò invidia, quæ nemini parcit, grave quidquam deprehendere potuisset, eorumque, ut pro fide probaret, Regi nomina expressit. Tum verò Regem idem offendit, ne dum à prima sententia diversum, sed etiam iratum, & in ipsum Petrum acriter insurgentem, quòd asperum ejus ingenium, & horridos mores fugerent Lusitani, & supervacaneum utique fore hodie eligere famulos, quos sanè ipse sciret primo quoque tempore dilapsuros.

dilapsuros. Contra hæc repente commotus multa in sui patrocinium differuit Petrus, & aliunde causam deducens solitudinis domus suæ; oravit denique Regem, ne se pro tanti apparatus festivitate in Lusitaniæ luce, in exterorum prospectu ea incompta, tenuique familia squalentem, & pudore, ac tristitia marcentem sineret, neu fidem nuper secum obstrictam falleret. Rex in eodem tamen obtentu tanquam integra causa, ac solida ratione defixus, fratrem quamvis instantem, inanem tristemque reliquit, ita profectò ratus Petrum necessitate compulsum eos esse tandem famulos accepturum, quos eidem Petro suspectos, & maximè ingratos ille animo destinaverat. Itaque ut plurimum Petrus in suis ædibus solitarius, & clausus, & Status Senatu adeundo, & negotiis, festisque publicis, & congressu, aspectuque hominum abstinebat, cum Rege, amicisque causatus ornamento, ac splendore carere se regis sobolis principi consentaneo, & lucem odisse, quæ eundem sordibus voluntatum ostenderet. Verumtamen, ne irritatus fortassè, atque ira percitus adolescens, quem fervor simul ætatis, ac regis spiritus impellebat, in temerarium, ac præceptum in Regem, ac regnum consilium aliquod rueret, illum interdum conveniebat Comes Castelmeliorius Status, bellique Senatus examinanda consulta ferens; sæpè etiam assentatoriè Petro subjiciebat, ejusdem suffragium, ut magni quidem momenti à Senatu, à republica, à Rege desiderari, nève mora, aut perniciès ejusdem silentio, & absentia negotiis communibus afferretur, ipsum à Rege jussum coram à Petro sententiam requirere. Hæc nihilominus ficta, & omnia artificii & dolis, quemadmodum erant, imbuta fastidiosè Petrus accipiebat. In eo præterea considerabat

suæ tantum fidei à fratre committi, quæ levia erant, aut vulgi sermonibus trita, aut plures per rimas jam dudum effusa, subtrahi verò de industria gravia, ac latentia Regiæ, regni que negotia, nec de restauranda sibi familia, in quod potissimum incumberebat, consultò, vel casu mentionem ullam à Comite induci.

Interea classis ad urbem appulit, quæ ex Gallia Reginam vehebat. Ulisippo, quæ in magna expectatione adhuc novæ inspectandæ reginæ fuerat, nunc ingenti commota lætitia ferè tota confluit ad portum, multitudinis pars, quam locus non capiebat, frequentior diffusa stetit in littore. Verum in Rege, ad quem priùs est allatum adventus reginæ, sponsæque pulcherrimæ nuncium, nullus eo tempore visus est animi sensus, aut motus vel se lætitia efferentis, vel voluptate tacti, vel re nova aliquantulum experrecti; rem in qua illum fortè ludentem deprehendit nuncius, incuriosus, & animo durus explere perseverabat. Cæterum quod in alio constantia, & æquabilitas animi, insulitas, sive stupor illato ex opinione judicio reputabatur in Rege; nonnulli hoc frigidæ Veneri, & quod gignendæ se soboli ineptum cognosceret, tribuebant; ferè omnes tamen ab re ipsa licet exigua miserabile vaticinium de infelicitibus nuptiis, ac Regia ipsa, quæ sponsam acciperet colligebant. Mox Marchio Ruvignus classis Præfectus Petro significavit, si citra molestiam liceret, ad salutandum illum iturum. Tres duntaxat famuli nobiles, reliquis antea dilapsis, tunc in Petri familia erant; regem itaque Petrus per talem occasionem admonuit, illiberale profectò fore se visere cupientem classis Præsidem non admittere, sordidum verò illum admittere, ut in ea tam inculta, ac deserta propè

familia necesse erat; quod igitur Rex fratris precibus non dedisset, laxaret tandem necessitati, quemadmodum servitii splendor, ornatúsque familiæ ortum regio sanguine virum decebat. Rex Alfonso Castelmeliorii consilio usus ita ab hac se repente proposita causa explicuit. Petro, quos tunc ille petebat, famulos minimè assignat, suos tamen mittit à regia, qui pro hospite excipiendo perfunctorium obsequium præstarent, illo dimisso ad Palatium redirent. Acerbas, & acres idcirco querelas fidum per hominem Petrus evomuit Castelmeliorio plenus doloris, plenúsque minarum increpitans, num Regis animus erat, ita ibi fratrem, ut in humili diversorio ignominia, ac sordibus involutum, ac mœrore tabentem consenescere pati? an aliunde sibi quærendum esset, ut Rege se ortum, & regii solii, sceptrique sub umbra educatum, nec cultu, animoque degenerem se ab omnibus conspici sineret? At ille suæ sicut Petri conditionis oblitus superbo, aggressique responso percussit internuntium. Hoc cum Petro subinde relatum esset, adeo mitem, & facilem ejus animum exulceravit, ut coram omnibus comminatus Castelmeliorio Comiti fuerit, arrogantia tantæ verborum, & supercilii etiam supra Regem assumpti pœnas nec ferat, nec leves esse se ab illo repetiturum. His & similibus publicè jactis in Comitem contumeliis, quas placido secus pectore indignatio, atque mœror extorserat, fortè aderat Vasconcellus ejusdem Comitis frater, carus, & ipse quondam famulus Petro, postea nonnihil suspectus, & nunc illi palam offensus, quod ita fratrem probis, & minis insectaretur; liberiùs tunc igitur quàm famuli officio, quàm superbis Principis auribus conveniret, Petro responderet,

missitabundus deinde, rictuque oris acerbo parumper domi subsistit, ultro postremo se petri servitio subducit. Post hæc cum ira tempore deflagrasset, pœnitentia percussus, ac dolens, quod abusus principis gratia, temerè amici, atque famuli partes apud Dominum miscuisset, in ejusdem petri familiam, & gratiam nequicquam regressum variis artibus attentavit. Tenacior est enim principis ira, instabilis gratia, ac si ira tempore deservescit, interdum deponere pœnam, ferè nunquam reponere gratiam solet. Sic propè jam dissipata universa petri familia, cum ad duos tantummodo viros ingenuos redacta esset, seque incessanter à fratre rege id injuriæ, ac dedecoris deprecantem, vel ejus ira jactari, vel ambagibus sperni, statuit tandem ab urbe secedere, simul ne improvisa discessione quæ à turbidis occupata res utique novas in regno parere potuisset, occasionem ipse turbarum, ac tumultuum incitamenta quærere videretur, præmonuit in tempore fratrem, quoniam honestè sibi, ac decenter Ulisippone vivere non liceret, ut oculorum in aula notas, & maligna linguarum verbera subterfugeret, aula simul, & urbe cedere statuisse; hoc si Regi displicuisset, impediret, ut facilè poterat, aut causæ tandem concederet, justoque dolori parceret. Hæc tumida principis verba, rudes, quæ Regis jam præterfluxerant aures, qui eorum momenta pendebat, acerbis, & altiùs infedere Castelmeliorio; ipse quippè duos fratres discordes esse volebat, mutuis odiis exulceratos, sese invicem atterentes, & partibus implicatos, ut faciliùs utroque sic imminuto pro suis artibus uteretur, eò tamen ardere, atque spargi fraternà dissidia, atque odia nequaquam volebat, ut foras ex linea domestica missa, atque in propatulo posita totum regnum factionibus

tionibus scinderent, & ipsum etiam unà cum Regis, regni que periculo volverent. Instat igitur ille quàm maximo potuit apud Regem conatu, hic tandem ut Petro de iis, quos sibi selegerat, famulis obsecutus ea noxia consilia depelleret. Hoc autem loco mirari, atque attendere libet, quàm ex alto petita principio consueta, atque antiqua inter fratres certamina profluant; nam suo quanquam levis ingenio, ac natura volubilis Rex, ad omnia quoque perpetuò Castelmeliorii Comitis verbo, nutuque versatilis, ejusdem nunc rationes, & monita aut non capiens, aut spernens in quo minus expediebat, negotio maximè obduruit, Comitè que sæpiùs instantem convicio tandem rejecit. Cum diutiùs itaque Petrus minas, & preces surdis Regis auribus cecinisset, ac minor etiam Regis duritie Castelmeliorii potentia comperta esset, jam omni spe destitutus, & ad consilia turbida versus postquam Reginam, & Regem festo apparatu Ulisippone ingredientes splendori, atque pompæ regii strepitus comitatus immixtus, atque ita suæ deformitatem familiæ tegens secutus est, uno Roderico Meneseo Comite ad Quelusii secessum unam supra dimidiam Ulisippone distantem leucam divertit. Ea re confestim per urbem vulgata, & longè latè que deinde per regnum vagis rumoribus aucta descivisse fratrem à Rege fratre, ebullire seditionem, & civilia jam arma parari, fama circumferebat; inde in Castellam loquaciùs, ut solet, effusa, sub Rege pupillo flaccescens eo tempore imperium impedimento fortasse fuit, ne finitimos hostes opportuna tunc cura subiret amissi regni recuperandi. Ulisippo præcipuè cum aula simul in studia, partisque discissa numero, ac merito plures qui Petro quàm qui Regi favebant, haberet, Petrū spectabat, ut imaginè recti

Principis regnatricis familiæ pignus, imperii columnen Lusitanum, quod aindere velle Rex pravis consiliis impulsus, ejusque moribus videretur. In Regem enim, suorum præter morum intemperantiam, & corruptelam vitæ, reciderat etiam ex nimia Castelmeliorii potentia, fastuque contracta publicè invidia, haud secus, ac illam Tyrannidis speciem Alfonso socordia, ac summa facilitas pasceret; Petro ex adverso ejusdem Comitis odia, quibus & ipse Petrum persequi videbatur, & fratrem in fratrem per insidias acere nobilium, ac plebis amorem intenderant. Cæterum propè omnes Castelmeliorio Comiti infesti, iratique illum discordiarum artificem, illum odiorum ministrum, illum malorum in aula omnium initium, ac fomitem conclamabant, & qui pro suo imperio stabiliendo ad excidium familiam regiam, & regnum peteret.

Interea diversi alii Regem, alii Petrum aggressi proceres illorum lenire iras, & componere lites vehementer annitebantur; utrumque propterea monebant, ne internis distracto, avulsoque regno discordiis in communem perniciem arma externa vocarent, neve hoc pusillum discordiæ semen, nisi protinùs suffocetur, in vastam publicorum malorum segetem cresceret; minima quæque malorum, ne alia aliis innexa, atque accidentibus aucta vires colligerent, in bono regimine præcavenda, quanto magis ne altiora capita regni dissideant, quæ omnia divisa, atque inversa trahere cum ingenti rerum, & hominum strage possent? Hic Petri Alfonso fidem advocabat; quæ ille se primùm obstrinxerat, eos famulos Petro daturum, quos idem nominavisset, nec in aula ipsi Petro fas esse cum tanto squalore, atque ignominia versari. Rex contra dicebat, impetu, ac pertinacia, non ratione in causa pro-

cedere Petrum, & æquum esse præterea majori minorem fratrem submitti, multoque magis cum ætatis prærogativæ jus quoque Regis accesserit. Sic dum falsam constantiæ laudem, aut iracundiæ quadam dulcedine expleri quærebat Alfonso, minimè intelligebat, quod auctoritate, atque gratia ipse apud populum imminutus flecti cum nollet, ire præcipitem oporteret, & quod ex ea pervicacia in eas spes assurgeret Petrus, quæ sine contentione, ac diffidio tam citò explicari, collimarique nequaquam possent. His tamen omnibus rationibus potior cum Petro Reginæ intercessio fuit. Hæc cum secta jam vena decumberet, compulit Petrum, ut ipsam adiret, & comitatis secum officium exolveret. Multo studio, multisque blanditiis, sive ad rem simulatis, sive primo, qui postea recrevit, amore coortis venientem Regina Petrum excepit, & simul ex Petri conspectu ipsi ægro tanti solatium, animi simul mœrorem ostendens ex fraterna offensione productum, rogavit denique Petrum, ut ad animi saltem corporisque ægritudinis levamentum consistere secum in Regia vellet, quoad res inter fratres pacificè conveniret; molestum ei quoque importunumque futurum si ex tam longinquo ad ipsam visendam spatio, ut frequenter desiderabat, accederet. Movit tunc Principis animum cum mulieris pulchritudo, atque illecebra, tum reverentia debita sexui, summæque claritudinis nota; inde in certamine victus, ac penitus profligatus ad componenda, seu rescindenda cum fratre litigia Reginæ ejusdem arbitrio se planè, projecit. Causa igitur inter fratres reginæ imperio discussa quò neutri res fraudi, aut detrimento foret, decretum est tandem ex prudentum virorum consilio, ut uno duntaxat ex prius nominatis excepto, alios, & novos Rex Petro famulos

designaret, quos idem Petrus appellavisset. Res ita conficitur; Lis, inquam aula, ac civitas ferè tota coërat, Reginæ interventu dissolvitur. Redeunt fratres in gratiam, hæc si semel corrupta bona fide faciri potest. Cæterum ex longo tempore averfis animo fratribus, mutuisque quotidie suspicionibus ictis, cum causæ odiorum integræ permanerent, nova hæc offensio cautionem utrique, & alii ab alio formidinem auxit, paulatim quasi jam instrumenta lævigarentur, quæ in regis ruinam expediebantur.

Subsidio erat Petrus inveterata dissimulatio, & fortunæ inter æstus æquè jactata, atque expurgata prudentia, simul ingenium regis ingenio præstantius. Contra furor, & impetus Regi, nulla ferè dissimulatio, multoque minus nocere, quàm dicere, & obesse plus posse, quàm velle. Itaque rex in amicorum colloquiis lacerare præsepè fratrem absentem, mordere præsentem, pungere illum ubicumque dedisset occasio; asperiores quoque naturam, acriorem linguæ insolentiam, petulantius aurium fastidium induisse in omnibus rex videbatur quæ ad fratrem pertinuissent. Fortè semel evenit, ut solemnibus ingressus in urbem Reginæ gratia cum hastiludium Uli-sippone celebraretur in illo equestri decursu Petrus Marchionem Marialvæ laudaverit, ut equo alacriter infidentem. Colludebat tunc cum Marialvæ Marchione Comes Castelmeliorius; suspicatus idcirco rex in hujus odium, & contumeliam eam à Petro prolatam esse Marchionem ornando laudem, perinde quasi colludentis æmuli commendatio alterius profectò gloriam obtereret, ira valde commotus, & animo ferox; Nisi Regina adesset, retulit fratri, ibi se illum, quem dextera tetigit, mucronis ictibus confecturum fuisse. Mollius, & cum quodam

dam simulatæ modestiæ artificio hisce minis respondit Petrus, nihil omnino cum illo ingenuo sermone putasse se, aut falsæ Marchioni laudis affectum, aut veræ detractum Castelmeliorio, nec certè decere cruorem illum temerè fundi, quem ipse Regi libare paratus esset. Sed ne hoc miti quidem responso Regi Petrus satisfacisset, nec, quod calere jam cæperat, majoris dissidii causa cessasset, nisi illud statim oppressum reginæ præcibus foret. Hujuscemodi casus, quibus perpetuè oppugnata nutabat patientia Petri, ac diffidentia quotidie fota in odiorum intentionem vires recolligebat, ferè innumeri memorantur. Tandem ubi Petrus animo voluit, si tot ipse ludibriis, atque insectationibus fessus semel frangeret tolerantiam, exitiabile sibi futurum; sin minus, toties laceffitam, nec fractam omninò patientiam majorum imposterum fore injuriarum incitamentum, proinde nec patientia, nec impatientia proficere quidquam posse, & vel obruisse contumeliis, ac simul patientia dirumpi in illo miserrimo statu oportere, vel ultionem impatienter cum certa clade conjungere, tam multis jactatus undique curis extorquere postremò per metum à Rege constituit, quod lenitate, ac modestia eò usque firmiter usus minimè potuisset, ita tamen, ut cautè, ac latenter incussus timor quamdam obsequii, ac benevolentis speciem præferret. Postulat ergo Petrus armorum imperium à Rege, quod propter regni custodiam circa fines agitabatur. Ad rem afferebat, urbanas inter delicias, & aulæ delinimenta nimio ipsi otio, ac tædio sitique mercanti exercitio tunc opus esse, quo certè nullum unquam laudabile magis, & utile, quàm quod in regis, regni que salute collocaretur. Ad hoc summi honoris, atque fiduciæ munus in molliori etiam ætate per matrem olim re-

gentem sibi aditum patuisse, nec bellici quemquam pœnituisse à se exerciti ministerii, nec porro domi, militiaeque ad communem salutem constitendam, aut propugnandam ex jure naturæ, aut officii videri minus fidei, atque industriæ exigere posse, aut debere fratrem à fratre, quàm ab extraneis, & sanguinis lege disjunctis. Hujus verò consilii acumen, ac tacita ratio erat, clam per ea verba in animo Regis infigere, quod plus esset in Petro, quod posset ille metuere, quàm, quod stolidè sperneret, tum si in quaesiti fortasè pondus rudi rex intellectu non cecidisset, quod regi terrori, sibi que præsidio fuisset, per arma feliciter auferre. Cum itaque hoc Petrus à Rege peteret, & quod petebat insuper causas adjiceret, obstupuit Alfonso, fratremque sæpissimè repetentem velut elinguis, reique improvisæ cogitatione confusus adhuc ambiguum, suspensumque tenebat. Instat insuper Petrus, cumque etiam, atque etiam urgeret, & pro responso regè lassaret, hic denique stomachatus cum fremitu, & ira rem difficilem, inquit efflagitas, ac longo tempore excutiendam. Petro deinde dimisso, advenit Castelmeliorius, qui ubi audit à Rege Petri petitionem velut attonitus exclamavit, non baculum militare, sed diadema regni que sceptrum clariores jam per ambages à Petro quæri, & compescendam profectò esse adolescentis audaciam, qui adeò inflatos, ac turbulentos pasceret spiritus. Eo acuto nimis consilio, & quo minimè Petrus intelligebat terrores, ac minas, quæ minores, æqualisque sæpè coërcent, in potentiores homines jacta citius perniciem imparibus struere, metum, quem fratri inferre tenebat, in se maximè revolutum per idem commentum accepit. Ex eo enim anxius Comes Castelmeliorius trahere deinde in animo cepit, petro quis auctor temerarii consilii fuerit, quive tantam

in se rerum novarum molem conceperit, ut incautum adolescentem regni expectatione sublato, fratri Regi semper dissentientem ad desiderium armorum, explendæque cupiditatis occasionem impulerit, præsertim propè Castellam æmulam Lusitaniæ, ubi impatientiæ regni nondum maturi occupandi, quæ ardescere in Petro suspectabatur, si arma domestica non sufficerent, concitaret externa, & cum attentè circumspiceret omnia, incidit ille tandem in duos è Petri familia viros Comitem nempe Turrium, Comitèque Sancti Joannis egregios pro bello milites, atque Duces, & longa militiæ disciplina provectos. Hos igitur vel quia ille à Petro suscepti in regem consilii verè participes nosset, vel potiùs quia propter ingenii propensionem, & usum, belli ornamenta efferentes ad gloriam armorum fortassè Principem incitassent, extemplò à Petri latere avulsit, honesta propterea subjecta causa, strepitus belli nonnihil tunc temporis apud finitimos exaudiri, ubi præsto esse debebant, tanti meriti, ac nominis Duces. In hunc modum contentiosæ, ac novæ penè quotidie cum inter fratres incurrerent causæ, acriùsque sese per continuas suspiciones intenderent, & mutuò animos vulnerarent, ubi diffidium intercedebat, in pejus semper, quod minus posset, Petri conditio delabebatur. His & Regina tandem se fluctibus miscuit, difficile est enim, nec minus periculosum inter aulicos æstus, & partes velle tenere, medias, hunc quippe è medio sæpè calumnia, levis sæpè suspicio trahit, quique metu, cautione, aut segnitie fortassè ductus, ut tranquillius, aut tutius eligit medium, ab utrisque perpetuò sibi cavere partibus, & utrasque simul metuere necesse est. At Regina quam antea communis cum Petro querelæ ratio, & fortunæ affectusque simi-

litudo contraxerat, cum ex parte Regis abjectæ, opisque indigenti media sibi tenenda via nulla esset, tam animi impetu, & ratione, quàm rerum necessitate coacta ad Petri partes accessit. Ceperat enim uxoris fatietas, atque fastidium Alfonso primò, quia nuptialis amoris vinculum proles & prolis quoque defecerat spes; deinde quia propter languentem in ipso Veneris usum, quòd zelotypiam in homine magis accendit, & propter partium etiam contagia, benevolentia, atque studio erga Petrum accensam Reginam existimabat. His odii argumentis, & causis accesserat etiam suis artificiis, atque fallaciis Comes Castelmeliorius; veritus ille quippe, ne ea ipsa amoris, ac fidei pars, quam in reginam Alfonso applicuisset, in aliquo sibi fortasse rerum arbitrium demeret, satius idcirco duxit offensam, querentemque reginam à regimine prorsus excludere, quam sibi, regique obnoxiam cum quadam regiminis umbra in regis partibus retinere. In hoc statu regina ut à viro ludibriis, ut à Comite injuriis affecta, & propter jam exploratam potentiam apud regem debilitatem cum orbitate prolis, parum etiam ab aulicis culta, tutelæ proinde, atque fidei omninò dedita Petri universas cum illo machinas adhibebat, quibus gravem, & imparem æmulum deturbaret. Notum hoc erat Castelmeliorio, suis ergo versutiis, artibusque confusus, ita illum postremò, qui in ejus perniciem toto conatu, atque industria Petrum cum Regina conjunxerat, rescindere nexum statuit.

Latus per urbem, regnumque manaverat antiquis ex causis producta suspicio, & novis quotidie rumoribus aucta Reginam adhuc Virginem esse, nec regali ex eo toto succurrere spem, quæ successorem imperio promitteret. Proinde, quos verè ante alios reipublicæ

reipublicæ cura premebat, persæpè Comitem admonuerant, ut itabilito Petri connubio, quàm citò provideretur, ne externi aliquando, vel hostes in vacuum regnum irrumperent. Comes verò Castelmeliorius cujus retrusa mens erat, hoc genitale vitium Alfonso, ut perutile Petro, fraudi, sibi Regique futurum, quò diutius tergiversando posset, fugo, & mendaciis obtegere, jam spe fallendo, jam refellèdo proceres subdolè rem extrahebat. Nunc verò secum ipse volutans, quòd ex novo Petri connubio tantum regno munimenti accessurum fuisset, quantum Regiæ, discordiarum, & simultatum incendiis, cum Reginæ ante oculos assiduò mulier observaretur in spem imperii sobolem peritura, quam ipse defectu Alfonso regis abjecerat, simul quòd eadem ratio conflata in uxorem ejus invidiæ atque inde incidentium offensionum ab ipsa Regina alienaturâ Petrum fuisset, ac si res ita fieret, ut rerò similis erat, rationes, utriusque domus cum affectibus separari, ipsùmque Castelmeliorium inter reginam, & Petrum, & ejusdem uxorem, inter Petrum, & Regem suis odiis, & causis semper implicitis, discordesque jactantem sese validiùs, ac suas opes confirmaturum, regem idcirco adit, illi optimatum sententiam exponit, connubium inire Petrum consentium, adjicit etiam, vel ab eodem susceptos in matrimonio filios regno, & regis familiæ subsidio, ac firmiori tutelæ fore, vel si sobole Rex caruisset, unico fulcimento magni momenti rem esse, nec ullo pacto licere, eam in incerto relinquere. His propositis argumentis, magisque imperioso consultoris ingenio permotus Alfonso, ut quàm primùm uxorem duceret fratri denunciavit. Petrus, qui dolum, & doli etiam artificem, & quò vergeret dolus satis intelligebat, ut fallaciam fallacia truderet, tempus, quo de tanti momenti re-

feriò ut par erat, secum deliberaret, modestè poposcit; responsum deinde calamo expressum in hunc modum porrexit Regi.

Nuptiarum molestias, & inquietas perpetuò curas, à quibus ipse alter abhorrebat, ut morem gereret regi, se quoque averfantem subire paratum esse. Cæterum cum magni momenti res ageretur, in qua esset habenda & communis familiæ ratio, tum regni, tum Principum exterorum, optimum factu videri sibi idoneum ad Angliam hominem mitti suscitatum sententiam regis qui federe, affinitate, studio, & multis utrinque utilibus causis Portugalliæ familiæ conjunctus esset. Inde ille in Galliam, post in Italiam res, & consilia, quæ vertere tempus posset, explorando transiret, ut omnia prudentiæ præcepta pro tanti negotii mole, & qua momenta maxima rerum pendebant, solertia, laborque percurreret. Dignum verò qui acumine ingenii, rerumque diligentia, ac peritia talis negotii auctoritatem, ac vim sustineret inter cæteros causæ collatos Joannem Roxam è suæ familiæ secretis sese præferre. Cætera à retro regis judicio relinquere. Vera, nec subdolè ficta, ut utique erant his verbis Petrum esse locutum rex, & Comes existimantes tantum dilationis, & moræ quæ sæpè negotia deludit aut frangit, simul ministrum qui rem suspectam, ac dubiam tractaret è Petri sinu dimissum accipiunt. Inter has cunctationes, & mutuas sese fallentium hominum artes, res quædam fortuita hæc omnia decreta turbavit, rebûsque malè jam pridem affectis deterius deinceps exagitandis multiplices causas præbuit. Gallus quidam, vetusque Reginæ famulus cum per Transaganam provinciam pergeret, orto in itinere jurgio ab homine Lusitano confoditur. Homicida

cida statim comprehensus, & ad Comimbriam primùm adductus paulò post vincetus Uliſſipponem trahitur, & causam in vinculis dicere cogitur. Tunc de ejusdem patrocínio familiæ, deque suo in Gallicam gentem ostentando favore, atque gratia nimium Regina sollicita, & ultionis ardore succensa fontis supplicium vehementer urgebat. Hic verò à sacro se asylo, quò primùm effugerat, sacrilegè abstractum in carcere positus querens Ecclesiæ jus appellabat. Distrahitur itaque causâ ad utriusque fori cognitionem, & variè hinc, & inde ancipiti jure implicata, atque in summam còtroversiam adducta sententiam de crimine protrahebat. Regina ab initio, & valdè ipsa inculcando è Status secretis ministro præceperat, ut ea res, quia ad ejus familiæ virum spectabat, per eos iudices ageretur, ad quos pertinebat palatii causas excutere. Is tamen neglecto reginæ mandato ad alios urbis magistratus temerè causam conjecerat. Evenit subinde, ut idem Status minister, cum reginæ litteras ferret, quas regis de nuptiis gratulatum Angola miserat, ab eadem regina per occasionem requireretur, quid de illo Galli homicida tandem statutum ab regiæ Judicibus foret. Retulit ille, in multis Tribunalibus rem agitatam, & varia altercatione discussam Castelmeliorii denique jussu ad Status Senatam rejectam esse, ibi adhuc pendentem hæere causam. Graviùs cum hæc audisset regina succensa, quod plus privati gratificatio, quàm imperium reginæ apud hominem valuisset, ipsa præterea in eo Comitem rata per anfractus, & moras sic illam trahendo intervertere causam in animo habere, ut novum sibi dolorem, atque ignominiam publicè inureret, contumaciæ, atque insolentiæ liberiùs quàm reginæ gravitatem decebat, ministram increpavit. Deinde

ut irarum præcipuè impotentes mulieres animi sunt, pristinum illud jamdudum inclusum in Comitem odium, & novis quotidie cumulatam injuriis, quod tanquam sub cinere latitabat, per occasionem subito exarsit, ac totum simul effusum est. Proinde illa acerrimè invecta: Annuum, inquit, sibi pollicitum dotali lege stipendium injuria, & ludibrio hucusque non solvi, nec porro, quod tolerabile foret etiam egenti, ut in reipublicæ commoda impenderetur; verum, ut id quoque pretii ad jam pingues regni latrones, everforésque prædarum tantarum pro cumulo accederet, quæ tempestate ignobilium, ac vilium ad sustinendum splendorem hominum, & ipsa regina in fordibus jaceat. Se quoque omninò retractam à publicis curis, notitiisque languere otio, ac mœrore tabescere sinimulieri suspectæ similem, vel ineptæ, vel res publicas aspernantis, quasi aliquis esset post Regem, quem premere plusquam reginam imperii utilitas posset. Nihil à rege præterea ipsam nisi cum rubore dimissam, nisi irritam postulare. Quintæ etiam mentis quodammodo explorari sibi recessus, ac latebras cordis, ut omnia ex composito fluerent ejusdem proposito, ac desideriis adversa. Inde integratam reginæ gratiam clientibus esse, favorem ambiguum, meritum onerosum, queri, aut tacere, aut injurias dissimulare peræquè sibi periculosum. Postremò hæc se frequentia æmulorum livore ludibria non intra regiæ conclusa parietes, sed foris etiam exposita pati, atque omnibus manifesta, tanquam sprete vexatæq; reginæ commendationem à regno peterent, velléntque tandè pro laude, ac barbariæ ostentatione jactare sibi in mancipium reginam cessisse. Ad hæc, & rãgia Regina cum patria libertate

bertate provecta esset, ea asperitate verborum velut fulmine ictum Castelmeliorium Comitem voluit; nam illum è secretis Status ministram in primis acceptum, ac fidum ipsi Comiti acceperat. Minister verò plus gratiæ Comitiss filius quàm de Reginæ iracundia diffusus, totius ejus orationis, quos acutè distinxit, articulos summa velocitate percurrens querelas, & maledicta in reginam retorta conjecit, sed eo strepitu, petulanti, fractoque gestu, ac vivida voce, ut ex eo iracior, animoque Regina commotior modestiùs hominem loqui præceperit. Ille ex adverso procaciùs exclamans, alta voce sibi dicendum esse, respondit, ut ab omnibus audiretur, cumque concitatus ipse dicendi impetus incomposita verba raperet, tacere tunc illum Regina jubet; nihilo tamen minus cum eodem ille animi ardore, & contumacia linguæ celerrimè verba volvendo perstreperet, de sella Regina exiit, & tergo in loquentem conversa citato passu interius cubiculum repetebat. Porro ille adhuc furens, ac propè demens Reginæ laciniam arripuit, quasi tenere abeuntem, ac plura dicere vellet. Tunc in se ipsa regina collecta, & simul oris modestia, simul rubore suffusa frontis imperio, & majestate vultus magis, quàm verbis, aut vi rusticè hærentem summovit. Regem deinde regina conveniens, eique, ut acta res erat exponens adjecit precibus lachrimas, & fidei pignus ab ipso recepit, ad cæterorum terrorem, afferendumque reginæ decus communetti se injuriam ulturum. Regina digressa, intrat ad regem Castelmeliorius, qui alio colore, alia specie rem totam adumbrat. Docet Regem multò magis reginam quàm è Status secretis hominem in fortuita illa altercatione loquendi modum præterisse; huic enim duntaxat crimini dari posset, paulò li-

berius ab ipso fuisse regis, regiminisque defensionis susceptas partes, nimirum, ut justus dolor, & ea iniqua quoque infectatio rectè in causa publica sentientem perculerat. At reginam arrogantius, ut sæpè solebat, in Gallicam libertatem effulam, & communia obsequia, atque merita proterentem, & ministros, & Regem, & Lusitanum præterea nomen in eodem propemodum fasce ore inflato, ac vehementi complexam esse tam Lusitanæ reginæ gradus, & moris, quàm scemina ingenuæ decoris oblitam. Cæterum, ne hujus reginæ nominis fulgor, ac speciosa jactatio deciperet regem. Usui quidem multò magis imperio bonum ministram, quàm bonam reginam esse, nedum proli inutilem illam, quæ una profectò terrarum in orbe ratio mulierum parcere ineptiis, earumque vitia excusare, aut tolerabilia facere possit. Igitur satis, superque indulgeri in hac causa reginæ censendum esse, cum ipsa Regina, ejusque simul professi partes lenocinio, & ambage verborum ludificentur, in longum spe tracta supplicii. Multa amicis esse ignoscenda, plura etiam dissimulanda, maximè cum studiosius erectæ partes, & cura sollicitæ intendendis in aula factionibus studeant; at in æmuli gratiam affligere amicum, hoc esse profectò vel voluntaria amici jactura contrarias augere partes, vel partis oppositæ lucro amici exitium apponere. His auditis facillimè rex in Castelmeliorii sententiam adductus hanc exequi statim instituit, Reginam videlicet in hominis pœnam sollicitè instantem supplicii mora defatigare, fictisque promissis eludere.

Incidit has inter moras dies festus Antonii civis Uliſſipponensis, cujus sacram Divi memoriam in singulos annos recolere civitas solet taurorum certamine ludicro. Hos publicos ludos cum

cum causam Regina prætexens, iis interesse non posse diceret, eo anno Ulisippo intermisit. Post ubi patuit, ex supplicii quod frustra Regina in Consilii Status ministrum urgebat, cunctatione, haud minus dolore percitam, quam implicitam verecundia avertere oculos à publico aspectu scæminam Principem voluisse, tunc pro ministro, & contra ministrum, ut semper aula suevit, ex rationum mensura, ex animorum propensione, & consilio variis sermonibus, atque affectibus scissa acrius utrinque studia partium exagitabat; integris autem, qui & pauci erant, ac neutras sectantibus partes simpliciter videbatur, effusa linguæ licentia peccasse minister, & quod jure, & exemplo fieri debebat, ne impune protervo foret. Inter hos, qui ratione, vel studio in hac causa præcipue Regine partibus hæserant, ultione, atque ira Petrus in primis exarserat, in ea illata Regine injuria sese maximè læsum, atque obliquè perstrictum putans, tanquam Comes Castelmeliorius jam latenter, jam palam, & pluribus manibus usus contumeliosè, ac superbè versare scæminam statuisset, ut vanum, quod pro illa Petrus assumpserat, patrocinium omnibus ostentaret, aut ita fractam ludibriis Reginam, & contumeliis perpetuis affectam, videret, si posset ad alias trahere partes, aut gravioris subeundæ miseræ metu coercere. Indignatus itaque Petrus, & omnia audendo experiri ad fatietatem vindictæ certus primò indixit Castelmeliorio, ut pro jure, & continuo è secretis Status minister notæ omnibus impudentiæ, ac petulantis loquelæ pœnas exolveret, ne secus illas, atque severiùs idem exigere Petrus ab homine cogere; in Status deinde Senatunq; ingressus acerbius, & palam conquestus est de illius hominis arrogantia, de gravi inflata Regine injuria, de intoleranter dilato, aut per mo-

ras, astusque deluso in hominem fontem supplicio. Ut summum dicebat apud regem imperium, ita supremum penes Senatus ordinem summum judicium, atque consilium stare. Eiusdem itaque officii, atque oneris esse in re tanta prospicere an, & quæ modo satisfactio conveniat scæminæ Principi, externæ Lusitanæ Regine publicè læsæ, & à projectæ quidem homine audaciæ vulgarisque conditionis, cum rationem injuriæ liqueat ex affectu, afficientisque conditione pondus, ac turpitudinem mutuari. Ipsos decere quoque ut Consiliarios regni primarios custodisque reipublicæ Regine succurrere juri, ut prudentia, ut genere claros, ut quorum equestrium insignium in pectore stemmata fulgeant, scæminam nobilem vindicandam suscipere, tegere externam, præstare tandem ne Lusitanæ fortasè Regina dum incassum injuriam, ac dedecus deprecatur, nec noxæ, ut oportet addicitur reus, percat denique ipsa pudore, ac mœstitia confecta, sordidique impunitas hominis Regine cum spiritu comparatur. Hæc, & similia Petrus alacrius, & fusiùs, quam antea solebat in Status Senatu locutus, obtinuit tandem, ut è secretis Status ministro, quia intemperanter Reginam compellans jus majestatis imminuisset, exilium decerneretur. Id ipsum, & Regi subinde probatum est, jam truces ob Petri minas terrefacto Castelmeliorio, ejusque præcipue compertam in ira duritiem, illique uni pro jure causæ tunc primùm, & planè Senatunq; assentientem. Ita porrò delecto Castelmeliorii cliente, & illo frustra adversante Petri opera, ac studio in exiliū ejecto, huic, qui cum Castelmeliorio sæpè congressus, in cæteris rebus ferè semper offendens contemptus, aut fractus à certamine abscesserat, nunc ad majora deinceps audenda hoc ulti-

mo

mo eventu inflata spes est, animusque inde etiam virium, & animi robur dilabi, ac reflare fortunam, quæ propitia, seu adversa, ut statim desistat, incipere minimè solet, in viro superbo consenti. Jamque ex inde quotidie ipsius Petri vires, partisque crescebant, & hominum numero, & nota, & insuper causis, quas morum asperitate, aut vi æmulationis, aut inconsulta vindicta, importunòque remedio assidue Comes multiplicabat. Nam extra Reginam antiquis de causis, & nunc ob recentem injuriam Castelmeliorio palam infensam, aderat etiam Dux Cadavalius qui injuriæ magis imperati, exactique à se primū exilii, quam gratiæ sibi ejusdem postea remissi memor injuriam potiùs, quam gratiam reddere acceptam in illis fluctibus laborabat. His addebatur Sancius Emanuël vir factiosus, sollicitus, acer, officio non minus, quam animo militaris, & in primis offensus Castelmeliorio, quod circa Estremotium deleto ipsius ductu exercitu Castellensi victoque Joanne Austriaco, magni nominis Duce cujus pugnae felicitas res Lusitanas afflictas sustulerat pro tantæ victoriæ præmio exauctoratus statim fuisset, & in vulgarem ordinem jactus. Multi erant præterea proceres ob falsas, & veras admistas Castelmeliorii suspiciones, congestasque calumnias à Petri quondam servitio dimissi, quorum injuria nonnulli falsò in se ductæ suspicionis, ingrati que servitii, alii vera jam sibi cognita causâ, consciòque animo impulsâ spes quas penes Alfonso Castelmeliorii diffidentia, aut interposita invidia restinxerant in Petri partibus conquirebant. Horum hominum numerus nec exiguus, nec moli, quæ diligenter tunc assurgebat parū utilis videbatur; eorum enim plerique permissio-nis speciem à Petri domo cum amplissimis regni muniis impositi essent, res novas, & turbas in regno Petro quæretim longè aptiores inciderant, quippè qui-

bus in promptu esset, officia & publicarum momenta rerum, quæ pro Alfonso Rege tenebant, mutata repente fide, ad Petrum deferre. Reliqua hominum multitudo tunc amicitia, aut clientela, & propria, aut communi utilitate prætentata, seu turbarum dulcedine copulata præclarorum Ducum auspicia confectabatur, adeoque per id temporis Petrus factione, opibus, auctoritate, gratia Ulisippone pollebat, ut detrudere Regem, si fortè vellet, ne dum ipse posset Castelmeliorii potentiam labefactare. Sed ea res in personam Regis nondum satis matura, nec ut negotii gravitas postulabat ratione, & consilio satis concocta erat, simul per gradus, & valde cautè tentanda res erat, quemadmodum vires acuere, atque experiri prudentia in rebus minoribus solet, ut post maxima tutiùs aggrediatur. Placuit idcirco in Castelmeliorium primum impetum fieri, ut fortunam in illo certaminis, & clientium fidem, atque animos explorarent, simul Rex hoc consultore, hoc imperii adjutore nudatus, cum hebetem, ac rudè, nec ullo pacto capacem regiminis mentem ostenderet, eodem onere prægravatus, ac solus faciliùs iturus in præceps esset. De ordine, ac forma, quæ in Castelmeliorii construenda ruina tenenda esset consultum unà cum Petro conveniunt ejus amici, arctiorisque fiduciæ clientes. Ibi cohortentibus propè cunctis humano sanguine manus pollui, hoc nisi necessitas cogeret, post varias contentiones, & varia quoque discussa consilia, hæc illis tandem sententia stetit. Abstractum à Regia, vel extra Regiam, ubi eum invenissent, repente virum ad Indias, vel aliò terrarum Orbis extrudi, sin vi illatam repellere vim, aut inconsultè Castelmeliorius multas, ut se proripere posset, eluctari dexteram vellet, tunc gladio rem transigi, fortunæque arbitratui per-mitti.

Vv. Cùm

Cum ita ea res pararetur, vel quia prudentia, vel fraude secretum illud effluerit, vel quia eadem sese prodidisset, ut fieri plerumque solet, magna agendarum machina rerum, vim, & insidias contra ipsum armari prius suspicatus, paulò post certus Castelmeliorius, jamque metu, & horrore visceribus ejus infuso; omnia vero majora faciens, non eripi velle sibi tantummodò imperium, sed vitam etiam, & spiritum ratus totam in se conspirantem, ac bullientem Ulisipponem arbitrabatur. Igitur Regem propè attonitus adit, edisseritque conjurationem in aula magnam Petro Duce, ejusque partibus auctis invaluisse, cujus quidem propositum esset, in sacro limite Regiæ ipsum Comitem interficere; vehemens, acèrque simul amplificat, quocumque labore, & interposita industria obviam quamprimùm eundem impiorum conatibus esse. Quid enim Regia ipsa resperfa cruore, fræno pudoris, ac timoris excusso, conculcatòque respectu Regis, reliquum ultra perfidiæ, ac summæ impudentiæ foret, nisi cedere Regem, aut ejurare? Olim Antonium Contium à latere Regis, nec alio crimine avulsum, nisi quod ex Regis gratia, & amore fingere invidia, livorque potuerit; Simili culpa nunc ipsum Castelmeliorium, si amoris meritum culpa sit, ad perniciem, inimicorumque satietatem invidiæ etiam in Regiæ sacrario, Regisque sub umbra quæri, idque forsitan assecuti, ut secundis in rebus ambitione præsertim, ac dissidio jactatis, longè plus insolefcit, ac turgēt hominum animus, & vires audacia colligit, quidni ad fœdiora subinde lapsuri fuerint? Primò autem Regis ministro dejecto, quò ulterius nisi in Regem eniti avida, & flagrans, & suo scelere felix temeritas posset? Infelicè, ac momentaneam esse profectò Regū benevolen-

tiam à tot æmulis impetitā, tótque mobilibus oppugnatam, Regesque cum amicos, quibus nituntur sustinere non possunt, nec seipfos quidem sustentaturos. Hoc sermone perterritus Rex planè se dedit Comitis potestati, ille scilicet provideret, qua antevertenda via scelestorum consilia essent. Itaque Comes Castelmeliorius Palatii statim geminari custodias jussit, instrui etiam equites omnes, qui feriari antea solebant, & per stipendia jam pridem erant, aulæ servitio addicti, ac Regiam circumferere. Præter homines noctu suos quoque clientes, & famulos armis instructos circa Regiam vigiliis ducere jussit, cum ex ea interdium prodire contigerat, satellitum, & militum agmine circumfusus non minus se metuendū, quàm metuentem palam omnibus ostentabat; undique arma, sequi solita major clientium, famulorum, ac militum multitudo, Regiæ præcipuè tumultus, variæ hominum facies, & passim strepitus, rumorèsq; rei novitate, atque incertitia horribilem speciem præ se ferebant. Hoc rerum novarum aspectu, variisq; casu, aut industria cõpositis vocibus, aut ab ipsa formidinis scena, quæ Regia repræsentabat, effusis, æstuans suisq; prorsus ejecta sedibus civitas quæ rere, properare, turmatim ad Regiã confluere, sollicita esse. Caterùm ubi præter illam primã terroris imaginē nihil inde moveri, nec consueta Palatii officia, aut negotiorū ambitum interruptum conspiciunt, omnes breviter dilabuntur, & animorum incerti utrum Regis, an Castelmeliorii securitati ea vis armorū, & militaris pompa parata esset, cum anceps utrumque fama dissipavisset. Tum verò Petrus postquã Regiam præfidiis abundè munitam videt, præterea quod celeritas, atque secretum tutum consiliū facere potuissent jam Castelmeliorii providentia disjectū, eludere idcirco quantū industria & acumine ingenii fas esset, negotiū intentus, ne ad Regiam eundo Regem

Regem fratrem, & Comitem ut suspectus offenderet, & néve insolita absentia conscientiam argueret, ad villam Quelusiam, ut sui moris erat, secessit. Anxio ibidem agenti, cum ipsum irriti incepti tristitia pudorque, & ab æmulo elapso metus, & rursus ejusdem redordiendi negotii timor, ac propemodum desperatio teneret, interea delatum est à Castelmeliorio Comite appositos, ac subornatos esse sicarios, qui ipsum Petrum veneno interficerent. Affictum ne hoc crimen per adversarios Castelmeliorio Comiti fuerit, quo prima in illum excidii machina everfa, novam subinde fallaciis extruerent, an revera Castelmeliorius prævenire potentem æmulum, partibusque egregium veneno tollere Ducem tentaverit, cum utrumque vero simile sit, nec secus venenum, quàm simulatio veneni regni sæpè instrumenta, atque aulæ iniqua artificia proposita fuerint, nec ab ullo etiam audaciæ, atque flagitii genere abhorreat concitata semel ambitio, nos parum hucusque compertum habemus: tantummodò constat hac amicorum delatione exulceratas hujus Principis aures esse.

Re igitur clam cum amicis communicata, & ferius à Petro omnium sententiis excussa, postremò convenit, ut sollicitius, intentiusque quàm antea præstiterat Petrus modò sibi prospiciens sensibus ipse nihil, quibus maleficæ pesti via ad interitum esse posset, nisi cum cura exploratum attingeret. Hoc ipsum deinde verum, seu falsum Castelmeliorii consiliū de industria curarent, ut in vulgus exiret, & colore clariùs expressum rumore manaret, quo animi popularium ad res novas præpararentur, quas puniendi sceleris causa Ductores partium excitavissent. Tandem Petrus cum satis sciret, in caput ejus insidias moliri Castelmeliorium, ejusdem à Regia, & ab urbe, ac totius reipublicæ

curis, expulsionem ad debitam crimini pœnam, cautionemque salutis à Rege deposceret, neque instando, atque urgendo apud Regem unquam desisteret, donec idem iniquo, vel æquo animo, eo modo, & non alio fratris injuriam ultū, & salutem assertū iret. Secundum hanc sententiam hujusmodi codicillos Petrus ad Regem deferri curavit. *Satis sibi cognitum esse, Comitem Castelmeliorium in ipsius vitam tendere insidias, simul jam circumfessam ab illo novis militibus Regiam, fraudulentam suppositam, atque in vulgus effusa causam, ne ea violaretur à fratre Regis, quorum altero cum suam ille dignitatem, & famam dilaceraret, salutem cum altero peteret, orare propterea Regem, ut ad tanti delicti supplicium, quamprimum Comes relegaretur ab aula, dura ne secus sibi necessitas poneretur pro sua dignitate, pro vita ipsa tuenda ad regna externa confugere.* Legit has litteras Rex, legit etiam Castelmeliorius, communique dolore, metuque percursas ad Status Senatuum extemplò rejiciunt; qui subito ut causam atrocem, summique ponderis tractaturus nocte ipsa intempesta Regis imperio cogitur. Ibi diversa ut hominum erant ingenia, partiumque discissa studiis, variatis peræquè sententiis, qui cum Rege, & Castelmeliorio Comite sentiebant, in hunc propè modum locuti sunt. Datas ad Regem à Petro litteras contumaces, intemperantèsq; videri, minimè dignas, qua verecūdia supplex, nec tumido verbo minax frater deberet ad Regem fratrem accedere, cum enim querelā, & criminis notam adversus Castelmeliorium afferret, eas etiam sceleris pœnā, præsumpto judicio, statuere, hancque precibus non permissam, velle videri per vim exprimere posse, tãquã in eodē negotio cogeret regem imperiū, aut vim subire. Quod ad Castelmeliorii fortunā spectat: Nemini hominū fas esse negari, quod aliū alio amicio rem hominē ha-

„ beat cur ergo id Regi cõtendi liceat in
 „ uno Castelmeliorio? Ex hac animi in-
 „ quemquam affecti propensione, im-
 „ pulsûque naturæ, quæ strictiorem
 „ in quem respicit hominem, fidu-
 „ ciam etiam intendit, & animos con-
 „ trahit, monstrum illud oriri, ut ita
 „ esse porrò videtur hoc torvo ex in-
 „ vidia intuentibus oculo, quod Pri-
 „ vatum, & primùm in Hispania mi-
 „ nistrum appellant, tótque in Reges
 „ querelas cumulat, non secus, ac
 „ adeò fero, vel ferreo animatus Rex
 „ ipse deberet temperamento esse, ut
 „ omni animi affectione superior, ac
 „ moribus integer erga unum nequiret
 „ magis quàm alium animo agi, infle-
 „ ctique. Esse insuper Regem Alfon-
 „ sum adolescentem ætate parum ex-
 „ pertum, valetudine fragilem, cum-
 „ que adjutore, atque Duce in regi-
 „ mine indigeat, atque idè præsen-
 „ ti hoc ejecto alium, & illicò ei sub-
 „ stituere necesse sit, iisdem odii, at-
 „ que invidiæ in quoquam à Rege sub-
 „ lecto, ac cæteris anteposito recur-
 „ rentibus causis, primos idcirco mi-
 „ nistros cum imperii confusione, ac
 „ dedecore majestatis esse quotidie pro-
 „ pè extollendos, quotidie præcipitan-
 „ dos. His addi etiam abjecti, exilisque
 „ animi famam, ac notam quam pro-
 „ palàm Rex contracturus fuisset, si
 „ tam remisè, tam citò minis, ac diris
 „ quàm precibus potiùs succumberet
 „ fratris, eoque tandem, quod poscit,
 „ aut imperat, vel concessio, vel extorto,
 „ Regisque inconstantia, ac nimia faci-
 „ litate perspecta, in illo utinam Petrus
 „ deinde quiescat, & secundarum tran-
 „ situ rerum, atque in impetu ambitio-
 „ nis, & ætatis ardore sese continere, ac
 „ frangere sciat. Immensam esse profe-
 „ ctò mortalium cupiditatem, non opi-
 „ bus, non imperiis, non honoribus fa-
 „ tiari, quò plus sibi acquisitis indul-
 „ get, & opes, ac titulos jugiter vorat,

„ eò plus esurire, atque appetere. Quid
 „ si temerè tandem exactus Castelme-
 „ liorius, atque injuriæ dolore prove-
 „ ctus ad regna aliena, atque inimica
 „ perfugiat, imperii ibi descriptionem,
 „ & arcana regiminis proditurus? Sal-
 „ tem eo everso, verti penitus regnum,
 „ rebûsque novis, ac turbulentis suspe-
 „ ctò oportere hoc tempore affluere,
 „ cum novarum avida rerum, regno-
 „ que ipsi minitans ruere turba semper
 „ clientium unà cum capite soleat.
 „ Postremò superiorem neque legibus
 „ Petrum, neque Castelmeliorum in-
 „ feriolem legibus esse. Rege uno ex-
 „ cepto omnia per leges suo jure, &
 „ ordine æquanda. Si reus igitur ille
 „ ob cogitatas in Petri caput insidias
 „ jure compertus fuerit, suo more lex
 „ quærat, & puniat, sin Petrus con-
 „ tra morem; & jus enitendo Re-
 „ gem, legemque vicerit, procul du-
 „ bio cavendum omnibus esse, ne in-
 „ gentis spiritus adolescens tanto suc-
 „ cessu nimis inflatus hisce initiis inci-
 „ piat proludere regno. Alii contra
 „ differebant. Præter regii sanguinis
 „ causam æquum esse, respicere etiam
 „ in Petro, ipsi quidem hucusque jam
 „ prole Regis incerta spes regni, re-
 „ giæque Bregantiæ servandæ domus
 „ incumbere. Tanti porrò momenti
 „ hanc rationem existimari, ut mos
 „ ille qui inter barbaras nationes in-
 „ valuit, suspecta nempè seditionum
 „ in imperiis incendia fraterna cæde
 „ restinguere, cum regni successor
 „ ambigitur, exceptione fratribus
 „ suffragetur. Fateri præterea, mi-
 „ nimè Regi negandum esse, vel
 „ animi affectione, vel eminentia
 „ comperta virtutis, ac fidei inter
 „ amicos, & imperii ministros ali-
 „ quid majus uni tribuere, verùm id
 „ moderatiùs cum alienis, laxiùs Regi
 „ cum fratre gerendum esse, cum illi
 „ æqualium

„ æqualium invidiæ subjeant, hunc
 „ status sublimitas eximat, nec minus
 „ idcirco tanta alieni cum Rege cõmu-
 „ nio, quàm Regis à fratre alienatio
 „ cunctis invidiosa, & violenta quo-
 „ dammodo videatur. Quod si mi-
 „ nus, quàm deceat hæc cura sollici-
 „ tet Regem, atque in alium jure con-
 „ torta in semet gratis recipere jacula
 „ non recuset, vel de re ipsa Privato
 „ esse maximè laborandum, ut in eo
 „ scilicet gradu à Regis semper ux-
 „ ore, fratribus regiis, eorumque vali-
 „ dis partibus oppugnando, perpetuo-
 „ que potentia, gratiaque summo in
 „ ruinam pendenti. Atqui obstare di-
 „ cebant etiam quemdam impetum ani-
 „ mi, & cæcum illum naturæ motum,
 „ ut in homine in Rege, qui erga unum
 „ magis, quàm alium vi illa insita abri-
 „ pitur. Hoc tamen afflatu, instinctu-
 „ que naturæ cum operari necesse sit,
 „ improvidè agi, in privatis homini-
 „ bus posse potiùs, quàm in Regibus
 „ excusari; hos enim, quò latius impe-
 „ rant aliis, eò strictiùs imperare sibi de-
 „ bere, quòdque proprio demunt ar-
 „ bitrio, reipublicæ dare. Vetera plena
 „ passim historiarum volumina esse,
 „ quas barbarum in Orbe procellas,
 „ quos in imperio turbines excitaverit
 „ nimis quondam indulta potentia li-
 „ bertis, laxatæque regni cura, quos
 „ nemo tamen exevit magni intelle-
 „ ctus, ac nominis Princeps. Irrupisse
 „ autem nunc in Hispaniam hanc ho-
 „ minum pestem, mutato tantum vo-
 „ cabulo, sub nomine Privatorum per-
 „ inde ac verbi hujus additamento
 „ opus esset, ne errore ostentatæ po-
 „ tentiæ Privatus, & fumo, atque stre-
 „ pitu plusquam regio esse fortasse
 „ Rex crederetur; & irrepisse quidem
 „ in speciem curas Principis allevan-
 „ di, cum ita re verà illas aggraveret,
 „ cumulèque ut odiorum, invidiæ,
 „ incidentium passim malorum, quæ-

relarum perturbati, inverisque regi-
 „ minis fluctus in privatum hominem
 „ jacti acriùs redundent in Regem,
 „ ac proinde difficilè Rex usui Privato,
 „ aut Regi esse usui Privatus pos-
 „ sit. His rationibus quoque addi ca-
 „ pacem imperii Principem Privati
 „ non egere subsidio, at si eguerit
 „ adeò enervem, ac debilem Princi-
 „ pem difficilè sustentare se sustentan-
 „ tem posse, cum tanta præsertim in-
 „ vidia moles Privatum, & qui Privato
 „ sustinet hominem premat, ut
 „ utrumque procul dubio transversum
 „ actura denique sit. Tanto sub one-
 „ re in præsens Castelmeliorio Comiti
 „ laboranti momenti plus addere Pe-
 „ trum, cum admodum factione, digni-
 „ tate, ex regio influente sanguine viri-
 „ bus valeat; idè ejus epistolam quam
 „ quam obliquè minacem, & incom-
 „ positam, ejusdem si opibus compare-
 „ tur, non nihil quoque modestiæ viris
 „ prudentibus sapere, dum per eam ro-
 „ gat quod potest, si libet, & cogere.
 „ Tandem si id ipsum fortunæ commit-
 „ tere placeat, eoque Petri nervos &
 „ animum explorare, atque in extre-
 „ mum discrimen adducere, ita ut vel
 „ Castelmeliorius, vel Petrus in hoc pe-
 „ riturus certamine sit, cum difficilli-
 „ mum planè sit utrumque concordem
 „ in aula tenere, considerandû præterea
 „ esse, utrum eorû servare, actueri ma-
 „ gis conveniat, & an fuga, vel interitu
 „ Petri Castelmeliorii salutem, opesque
 „ redimere liceat. Adhæc, si Petrus,
 „ quod orando obtinere nequirit, &
 „ vi exequi possit, cum velit, ad extremû
 „ per vim extorserit, quantum rerum in-
 „ de novarum, quantum tumultuum,
 „ turbationumque emerfurum in reg-
 „ no esse. In hunc propè modum
 „ cum ex utraque parte vario ingenio,
 „ atque studio in Status Senatu disertum
 „ esset, is planè tandem consensit, esse in
 „ primis diligenter experiendû, si precibus

fortè Petrus, sive blanditiis, usûque temporis molliretur, sin minus alia adhibenda fore consilia, quæ ratio, tempûsque pro rerum ordine subiecissent. Igitur Marialvæ Marchio missus à Rege, qui regio nomine Petro diceret, jussu suo Regiam extra suetam custodiam justis de causis novis militibus septâ esse. Comitem verò Castelmeliôrî, si copia ipsi fieret, paratum esse, Petri genibus advolutum coram objecta diluere. Biduo Marchioni Petrus reddendum Regi fratri responsum distulit. Intereâ illum amici, clientisque monebant. Quò remissiùs, quò segniùs in tanti momenti negotio procederet Rex, ut nempè delatum veneni crimen, & conflata ex crimine invidia simulatis officiis, vanaque pompa, & circuitu verborum, spatioque interjecto dilaberetur, eò porrò constantius, ac fortiùs, ea res ne frigeret esse petro incumbendum, si secus accideret, ab inusta, & impunè viro Principi injuria, neglectaque querela, ac pestifera tolerantia majora sanè proventura Petro pericula, majora Comiti emolumenta, postquam scilicet innotuerit, in gravissima Petri causa, & aulicorum secessione pro Castelmeliôrîo, & contra fratrem durio rem stetit Regem, quaque ultimam ille indignationem promeritus esset ampliorum fiduciam, & gratiam Regis comparavisse. Ex eo enim homines intellecturos, qua levitate proposita causa Petrus, capitisque litigio cessisset, ea utique ipsa in suspiciones, & iram prolapsum esse, nec merito causa magis, quam animi affectu vitio querelam criminofam inductam, Comitèmq; Castelmeliôrîum adversus tot crebros, validosque Petri conatus adhuc firmum, & inconcussum in aula, in Regis gratia, in rerum fastigio manentem, à tanto viso periculo, in quod semel illum conjecerat Petrus, per oblatam, aut quaestitam quamprimùm occasionem, irrito

primo, majori se postea scelere vindicaturum esse. Qui verò Petri partes hucusque secuti essent, modò secum examinantes, qui & Regis frater sibi esse satis nec judicio, nec viribus posset, nec suis quoque satis tuendis clientibus fore, quidni consilium experimento mutent, ac protinus defluant? Reliquos more vulgi, quem amplius in aula valere, & in partibus vincere pateat, illi omnes acclamatorios. Intelligeret ergo Petrus in hac sustinenda fortiter causa, suam amplitudinem, famam, decus, omnes vitæ suæ rationes, & spes collocatas, & fixas esse. Hujuscemodi oratione commotus animo Petrus, & in sententia pristina confirmatus, biduo post retulit ipse Regi, acceptam à Castelmeliôrîo Comite injuriam adeò in propatulo esse, vulgi sermonibus tritam, & ad fastidium propè jactatam, ut ea deleri, tollique nisi publico testimonio nequaquam possit: orare propterea, atque obsecrare Regem, ut quemadmodum rei gravitatem decebat, mœrentem, læsumque fratrem consolaretur, & peculiari ejus vitæ periculo, utrique communi faciendæ famæ consuleret.

Hæc statim responsio per internuntium cum reddita Regi esset, quoniam priori Petri sermone mitior, & quadam aspersa modestia, animique pudore apparebat, in spem, sed inanem sustulit Regem jam languescere fratris iram, ac si res ex composito consultando, & fallaciter pollicendo diutius prolataretur, lassari negotium, deflagrare sensim invidiam, effluere suspiciones posse; error tamen subinde constitit, cum per ficta, & iterum, atque iterum redeuntia temporis intervalla suspicatus sibi Petrus illudi, tunc felle plenus, & iracundia codicillos misit ad Regem, in his Castelmeliôrîum sibi quam citò solvere pœnas vehementiùs efflagitans, conclusitque in epistolæ calce,

ce, funestam, invisam, semperque incessam sibi Regiam futuram, dum in ea moraretur Comes Castelmeliôrîus. Videt has litteras Rex, videt subinde Castelmeliôrîus, atque ubi tot inter nexus difficultatis, astusque doloris certum per eos explicare consilium prudentia minimè potuit, vitato de industria Statu Senatu, quia ibidem pro utraque parte variare paulò ante sententias, & hominum studia cognoverant, super his consulturus secretus amicorum conventus ad semotam Regiæ partem vocatus est. Hic horum nonnullis causa prolixè agitata, placebat, vi, & armis agendum in eo rerum articulo esse, ne ulterius progressa fratris Regis audacia omnia absque obice nempè, ac temerè sternens invincibilis tandem fieret: ergo & tenebræ, & vincula, & squalor custodia, & cultrum etiam, & laqueus cum his opus esset ad cohibendum furorẽ adolescentis, avertendamque imminentem reipublicæ pestem, remque ad exitum perducendam pergeret ipse Rex prætorianis, militibus, ministris, regni que nobilibus comitatus; celeritate, audacia, magnis in re tanta conatibus opus esse, alioquin Petri insolentia, atque minis fratri cedendum turpiter esse, & palam Alfonso ludibrio habitum novis quotidie insultationibus objici, ac de suo jure de sua majestate ad extremam usque perniciem decidere, urgente fratre, subactum iri. Nihil Regibus quidem germanis infestius. Cæteris opes, aut irritos titulos, ut per mensuram conditionis arriperent, ut diadema surriperent, fratribus per apicem gradus, qui summo proximus est, ambitionis illecebras ducere. Et resistendum profectò initiis, ne explorata fortè Regis desidia, torporque Petri magis superbiam, & spes, quas fovet, altissimas inflet, quando nec lex satis, nec fides, nec sanguis, nec hominum verecundia pro regni coercenda cupi-

dine constent. Leniorem alii sententiam secuti sunt; Petri scilicet famulis in custodiam repente conjectis cum illum exemplo terrere, tum partium auxilio nudare. Ita suorum quoque domesticorum miseris propulsandisque periculis occupato minus opis, ac temporis fore in alios jacere minas, aut insidias, & vim moliri. E re esse præterea in minori negotio Petri vires, & animû, & populi studia, atque ingenia planè cognoscere, ne serò fortassè id explorasse pœniteat, cum afflictis omninò rebus, atque in maximam perturbationem adductis, inde regressus minimè pateat. Validius, ac fortiùs extremæ calamitatis remedium adhibendum prudenter esse, post levia, atque mitia nequicquam experta, cum nunquam, nisi fortè coacta vis, ac temeritas laudabilis fuerit, & media semper tenenda, nisi cuncta prærupta jaceant; nam ubi in custodiam Petrus impegit, aut perpetuam in carcere libertatem, si sustinere modò custodia tantum Principem valeat, aut inibi vitam oportet pro Regis salute deferere; utrum eorum exitiosius, ac pestilentius evenire per temporis possit imperio qua res poscebatur maturitate, atque studio pervoluntandum esse. Decretum est igitur, ut in Petri pœnam, & contumeliae speciem ejusque spiritus infirmos ejusdem famuli statim comprehensi in carcerem truderentur. Sed dum rei peragendæ initium cautè atrectare regii quærebant, gravior ea sanè, quæ menti, & consilio primùm occurrerat, difficultas injecta est. Quippè vallatus clientibus Petrus agebat, præsto ipsi etiam erat magna ex parte nobilitas; in neutram multi labentes partem ex rerum, quæ ambigè pendebant, momentis suspensi, post decreturi eventum circumspectabant; Petrusque de occulto Regis consilio certior palam omnibus declaravit, omnia prospera, sive

adversa, quæ in certamine sibi fors statuisset cum fortunarum, capitisque periculo unâ cum singulis famulis se libenter subire paratum esse; aut simul omnes perituros, aut simul injurias ulturos fuisse. Sic nuper intentum à Rege consilium evanuit, & Petrus quia prima ceciderant, magis animo confirmatus vocat omnes Consilii Status, simul omnes ferè proceres, urbisque patritios, qui frequentes in ejus aedes cum convenissent, ille indignatus exposuit.

„ A Castelmeliorio se publicè diffamatum quod polluere ipse Regiam
 „ ejus cæde, & cruore molitus esset,
 „ insidiis præterea se, rebûsque veneficis appetitum, ut vel injustas Regi
 „ falsi criminis pœnas daret, vel ab eodem Petro veneno Comes exigeret,
 „ cùm ab ira fortassè fratris elapsus esset. Hac mente quoque Palatium
 „ passim armatis infessum, & omnes
 „ propè aditus interclusos, quò suæ conscientia tumultum, ac sceleris
 „ notas ficto periculo Regis obtegeret, nec se aliter tutum existimare nisi Regem, & fratrem perpetuis discordiis
 „ implicitos, mutuòque debilitatos vulgi dentibus lacerandos variis commentis, atque artificijs objiceret; ad
 „ Regem quasi tutandum minus amoris fraterni vinculum, subditorum benevolentia, integritas fidei semper
 „ perspecta valerent, quàm pauci milites mercenarij alij Castelmeliorii voluntatis mancipia, alij ex ima populi
 „ fœce collecti. Ita porro ab homine iniquo, & mirum in modum versuto
 „ suis odiis Regem, suis periculis, ac sceleribus implicari, ad tantamque
 „ stinguendam cupiditatem, ac tollendam simul invidiam regij nunc fratris
 „ innoxium sanguinem peti. Tanti proinde se modò flagitij coram omnibus pœnas à Rege deprecari, ne
 „ illi, quia id ipsum impune fuerit, novis de causis furor augetur, neve ex

Petri calamitate, ac ruina Tyrannus exurgat, qui nullo adversante, deinde licentiùs, ac sæviùs in popularium cervices, & bona grassetur. Hæc, quæ Senatoribus Petrus, regni que nobilibus ore dissevit, scripta subinde transmisit cæteris Tribunalibus urbis, omnesque alacriter responderunt, illius se causæ dignitatique, ut consonum erat, pro viribus affuturos.

Ea res graviter Regem Comitè que momordit, & quod Petrus velut publicæ sibi usurpans auctoritatis imperium regni Ordines convocaverit, & quod illi accersiti paruerint perinde quasi in domum privatam, & tunc officinam seditionis facta secessio fuerit, dum clara, & aperta inter fratres contentio, & publica odia, metûsque turbarum vel hæsitantes, & cunctabundos tenere magnates debebant. Majores itaque nervos, atque animi firmitudinem, quàm in Petro crediderant ex partium robore conjectantes, pergere post exploratiùs, & rem temperare, ac lenire cæperunt, ne potiùs, quàm in incognito inhiherent, gratia, & opibus validum irritarent adolescentem. Itaque illata tanquam injuriæ fratri omnino Rex cupidus ulciscendæ, ideòque ut judicium integrum esset, causæ districtiùs investigandæ, Petro denunciavit, ut proderet ipse Regi præsumpti criminis indicem, quò planè constaret à Comite Petrum veneni fraude appetitum. Hoc modo incorruptè, legisque præscripto cùm cognita causa esset, ficti, aut commissi compertus criminis reus, vel jure ille plexus, vel absolutus foret, non enim eousque sibi fratris salutis vacandum, aut desiderio studendum esse, ut bonæ frugi subditi, administrique omnino jura negligeret, fratrisque gratia judicium inverteret. Ad ea Petrus; Ita, inquit, cordi sibi jurium vigorem, ac reverentiam esse, ut ne ea unquam possent in hac causâ labefactari,

ctari, in primis Alfonso oraverit, quod etiam iterum repetebat, ut aula absente Castelmeliorio, ab eoque ad tempus reipublicæ curis omissis, hujus criminis disquisitio procederet, cùm inter fragorem armorum, quem ad omnium terrorem Comes Castelmeliorius longè, latè que diffuderat, tantamque Regique propè parem ostentationem potentiaè haud satis profectò jura, atque leges exaudirentur. Quis enim audeat illius ad judicium deferre nomen, à quo interitus, vitæ, fortunarum suarum omnium arbitrium pendeat? Omnia esse primùm jure constituenda, ut produci, & productum hæere denique possit in homine fonte crimen, nec pro justa infligenda reo, in actorem pœna resiliat. His Rex auditis Status Senatuum extemplo cogit, & quia in priori Senatorum conventu plura fuisse Petro propitja illorum suffragia noverat, quò nunc sibi convenientem in causa calculorum rationem iniret, Palatii quosdam ministros, & Judices ipsius quoque partibus illigatos suffragia laturus adjecit. Alium præterea jurisprudentia peritorum confessum, ut ea ipsa res arctiori via juris excuteretur, indicit; siquidem ita juri, & publicæ simul utilitati consulere Princeps in omnibus debet, ut aliud juvetur, ab alio, & claudicare jus sæpè soleat, cùm ratio altera refragatur. Quibus, cùm convenissent, causæ hujus vicissitudines, atque ordinem Rex declaravit, clausitque sermonem, in eo duntaxat totius negotii cardinem verti, liceret Petro necne morem in illo geri, quod priusquam contra Comitè Castelmeliorium illata crimina tractarentur, ut aula ille abesset, poscebat, rerumque regimen intermitteret, quo minus veri fortasse testes, ut assererat à quæsi veneni delatione ingenti viri potentia, atque amplissimo officio detererentur. Colla-

tis ergo sententiis, ac seriùs omninò discussis, quæ pars major suffragatorum hominum erat, eaque arte, atque illecebris accersita, illa numero scilicet vicit, & Petrum injusta petere censuit. Sustulit animos Regis, Comitisque Castelmeliorii hæc publica auctoritate sancita de re controversa sententia, quia Status Senatus judicium, & juris peritorum consulta, quibus plaudere solet populus jam possent ipsi Petri conatibus anteponere, & quia regia dignitas, & imperii majestas, & vis jure quoque subnixa ineluctabilis videretur; fractas propterea jam Petri vires, & partes Comitè que suo munere, & loco subsidio juris immobilem Rex arbitratus, in finitimis locis, in arcibus, propugnaculis, urbibusque majoribus regni consilii sui certiores Gubernatores per litteras fecit, justitque ne cuiquam, nisi publica fide regno exire liceret. Appellere quoque classem Uliisponem præcepit, aditumque tandem ad Petrum quosdam proceres interdixit, tanquàm ingenio feroces, ætate fervidos juvenes, & qui animum adolescentis seditiosis cogitationibus innutrient. Ita porro civilium armorum sonitus, qui Uliisppone hæctenus obstrepuerat, per regni latitudinem circumlatus maximam Lusitanis incusserat curam, quò turbulenta res illa spectaret, & quò ad ultimum eruptura hæc armorum procella esset. His ita confectis, Alfonso Rex stylo deinde ad Petrum expressa Senatorum, Judiciumque suffragia misit, ut ea videret, & intelligeret, scilicet, in eo quod gerebat munere, & loco, quamvis marcet Comes Castelmeliorius, fas esse tamen integra causa, jure inviolato ad strictius examen de veneno prolatum crimen adduci, reliqua ab ipso Petro, quæ extra causæ rationem quæsitæ essent, haud parum obesse Regi, nihil Petro prodesse posse, nec lædi æquum esse

esse profecto ipsius Regis auctoritatem, ut alterius libidini obtemperetur. Postquam ita Petrus latam Senatus, Regisque sententiam accepit, cum nec ipsum praeterea fugeret, quod per ambitum, sive metum Comitibus artibus vitata Senatorum suffragia fuissent, per brevi ad consultandum temporis spatio petito, impetratoque rem cum amicis, qui noctu, ac frequentes accesserant, contulit. Ibi post acriorem, & multam ad noctem disceptationem productam inter omnes postremo convenit, ut Petrus etiam invito, ac reluctante Rege ad Transmontanam provinciam, ubi arma in finitimis gubernabat Comes Sancti Joannis, impiger ille miles, ipsique Petro in primis obstrictus, jamdudum sermone, minisque jactatam profectioem instrueret; si ea porro obiecta formidine, Regem nihilo secius in protegendo, sustentandoque Castelmeliorio pertinax animus retineret, tunc è vestigio Petrus decretum iter inciperet. Verisimile quippe erat, hoc maxime modo passim confusis, & fluctuantibus rebus, & Comite, ac Petro in eo periculo constitutis, ut uterque perdendus, aut alter alterius lapsu servandus esset; regni in medio penderet ex fraterna discordia litigium, vel sua sponte cessurum obstinata sententia Regem, vel urbis populum concitatum, cum simul ardere, ac furere cæperit, in melio em mentem illum esse tracturum; si secus res cecidisset, Petrus, ut constituerat, ad Transmontana transiret, milite & armis inde munitus Ulisipponem quamprimum regrederetur, ubi externis internis adjectis armis, quæ intus erectæ, calescentisque partes comparavissent, uno impetu, unoque animo hinc & inde incumbentibus cunctis ea quidem Comitibus, atque Regis Petrique fortuna fuisset quam felicioris, ac potentioris arbitrium inter protrita jura, solutaque legibus arma statueret.

Secundum hanc sententiam Petrus Alfonso Regi respondit. Per Statum Senatus Consiliarios Marchionem Marialvæ, Sandiumque tuo nomine, tuoque mihi mandato relatum est, in eam te venisse sententiam, ne ab aula, ac negotio diverteret Comes Castelmeliorius, quoad, ut petebam ejus in me attrectati veneni crimen via juris exploraretur; ad id te quoque consilii per eos, adjecisti, magni nominis Senatorum, jurisque prudentum suffragiis impulsus; responsum mihi praeterea, quod reddere tibi debeo, & quod justæ in hoc loco defensionis similitudinem habet, brevi curriculo temporis adstrinxisti, ut quemadmodum mihi significasti, modò æstuantem, & vagam fluctibusque contortam reipublicæ navim tranquillitas citius exciperet, & quam deceat me, Rex, in omnibus tibi succumbere, optimè tamen quam ex animo tibi profiteor solida veneratio, cultusque cum mea libertate potest, jurisque subsidio, quod rursus, ac meritò imploro, conjungi. Agitur enim de fortuna, existimatione, atque vita Principis regis sobolis, & Lusitana disciplina receptum est, minoris quoque momenti negotia majori animi intentione discutere. Recurrit praeterea, satisque robore viget in primis exposita mihi, necdum abolita difficultas, quo scilicet pacto tantam ad causam dilucidandam ingredi liceat Castelmeliorio armis undique circumfuso, eaque pompa strepitusque potentiae nimiae semper in se, & nunc plusquam in se est ad terrorem, & fastum amplificatae, qua videlicet illum nimis ornatum, teque oneratum Rex voluisti. Sit loco exempli, quod nuper Senatoribus contigit, in quibus cum magis incussus à Comite metus, quam fides, & vis officii valuerit, inique apud

apud illos primò proposita causa, post deterius excussa, tandè cum insolentia, & errore, & meo quoque convicio jactata est. Quid porro de toto certamine & exitu causæ hac lubrica mihi via sperandum imposterum est, cum in ejus etiam prolusione per injuriam offenderim? Non enim poposceram ego, ut Comes Castelmeliorius seu honore, seu opibus acquisitis, seu potentia, aut regiae gratiae fastigio meo respectu devolveretur, sed ut momentaneo propè recessu daret justitiae locum, quo causa deinde legitime constituta, aut fontem supplicium, aut infontem ut se esse fatetur, laudis, & gloriae majoris accessio super tantam fortunae plenitudinem tenuisset. Scio etiam quid altercante Senatu senserit, quid disputaverit Martinus Melus, quid Joannes Roxa, quid Petrus Monterus dixerit; quorum venerandam canticum hominum, & tot per annos probatam rerum experientiam empta, aut per vim extorta suffragia multitudine, & turba, non æquitate vincere poterunt. Deformis hujusce fraudis, & corruptelae judiciorum illud in causa profecto est, quod per astus Castelmeliorius privatam causam publicæ admiscet, Regemque suo scelere, atque periculo gratis involvit, & primo loco Regem, sese post Regem apponit, tantum utilior reipublicæ foret privati, impuriusque hominis sustentatio, quam fratris unici Regis, in quo spes hoc tempore nititur, ne regia familia pereat, ne alienigena, sive Tyrannus orbatum capite regnum occupet. Hac corrupta, ac livida mente Comes à te facile, Rex, impetravit, ut nobilibus viris, qui domum meam ventitare solebant, te jubente, illo exultante in meam contumeliam, animique dolorem esset aditus interclusus, cumque in hoc offendicula contumaciae, ac nova turbamenta reipublicæ quaereret, utque ipse injuriae dissimulator, aut vindex majora

ex ea essem dedecora, aut pericula subiturus, inquietum ejus consilium illorum obedientia, mea moderatione, & obsequio disjectum est. Ille interim late pedites, equitesque conscribit, ac dum praesenti quasi belli apparatu Regiam, & urbem confusione, metuque jam propè torpentem, ac stupidam tenet, modò pro se, modò pro Rege vim illam hominum jactat, armorumque congestam esse. Ego tamen minimè paveo, neque fragorem ob istum, armorumque jactationem, ac turgidas minas unquam memoria, aut animo exciderit, quid regio sanguine dignum, quid tantorum majorum exemplis non degeneri viro congruat etiam injuriis cooperto, & periculis circumfuso. Tua certe videre nec parum interest, Rex, cum Comiti Castelmeliorio Petroque pariter convenire, atque in Regia manere impossibile sit, in eo causam versari, ut à Petro Castelmeliorio, vel ab hoc Petro praebendæ cervices, atque alterutri in aula cadendum sit; & quoniam Castelmeliorii multò magis, quam fratris videtur hucusque sollicita, & anxia te cura percellere, equidem cedam aula, cedam protinus urbe, omni solatio, & commodo cedam. Ita fiet, ut domestici belli incipientis incendiū, quod mea praesentia, ut æmuli dicunt, inflammat, absentia restinguat, tibi que fratris amissi vicem Castelmeliorii fortuna, salusque repenset. His redditis Regi litteris, revera, & celeriter Petrus destinato se itineri comparabat, quod cum clanculum fore, subdole diceretur, rumore passim, & pompa de industria diffusis, omnibus manifestum volebant. Cunctis igitur evulgato, ut fidem faciebat etiam itineris apparatus, à Castelmeliorii potentia, atque artibus victum discedere Petrum, atque extra Regiam, & patriam illius insidiis, illius superbia, atque scelere percitum, fugatumque voluntario secedere exilio, & hunc unicum esse fratrem, ne dum domo

domo vacua, sed desperata quoque sobole Regis, tunc repente tumultuari, atque ardere Ulisippo, & passim addere faeces ac turbas cepit, multique prænobiles viri, suo exemplo, & industria majora præbentes incendio fomenta ruere jam illam tēpestatem diffeminabant, qua ex antiquo, sed falso prodito vaticinio Ulisipponis fora semitæque debebant humano sanguine redundare, quod utique erat fiduciam addere affectis, quasi instinctu, afflatuque Divini Numinis eruptura seditio foret. Septem hominum circiter millia armis eo tempore instructa computabantur iter Petri intercipere prompta, ambitiosamque inter Petrum Comitēque Castelmeliorum de potentia, & imperio pendentem conflictu civili dirimere litem. Ea res porro, ut populariter exardebat, ubi Regi, & Comiti patuit, illorū tunc animis prorsus abjectis, & suam regni que simul timentibus cladem cum vis vi collata, & populi plausu, & nobilitatis præsidio, & studio rerum novarum in Petro superior æstimaretur, quæ primò se passim armorum, atque minarum circumtulerat moles, & aspera hucusque Petro reddita verba fuerant subito in preces, omnisque amoris suavitate resperfa blandimenta vertuntur.

Ad Petrum itaque Rex epistolam misit plenam illecebrarum, ac simulata benevolentia fratrem per illam amanter ad Regiam vocans, atque omnia ex animi ejus sententia se ipse facturum pollicitus, si modò turbarum incalescentium tumultum, & populi motus, fluctusque quos ejus nota indignatio conciverat, ejusdem mutatio componeret. Petrus autem animo volvens quantum ex formidine orta lenocinia, atque illecebræ teneant, quàmve stultum fuisset, alienæ fidei, incertoque fortunæ, aut æmuli arbitrio relinquere quod jam haberet in potestate, utendūque ipsi viribus partium, dum spe & amore caleant, propositi tenax, fucusque subinde

fucus illudens rescripsit Alfonso, ac similia confingens lenitatis imitamenta, quibus petitus à fratre fuerat, in fine epistolæ posuit, Castelmeliorum semper in Regia fore secum infociabilem, & alterutri eorum ibi esse manendum, aut abeundum, utrum Regi placeret, cum res adhuc integra esset amplecteretur. Inter hæc clariora jam quæ prius clandestina erant Ulisippone consilia cæcisque simul armorum collati undique acervi, fremitus, querimonie, aperta populi concitatio, prodigia quoque, Politicorum nempè commenta ad populares captandos animos, falsi sparsim rumores ad odia partium exacuenda, probrosi libelli divulgabantur, atque ita profectò erant omnia composita, ut Ducis signū, nutūque expectare tantummodò videretur gravis flammis, armisque jam jam partura seditio. Hæc omnia intuetur Comes Castelmeliorius, nec vi jam frustra primo tentata Petrum, nec precibus, aut illecebris repetitis, nec Regis imperio, vel hortamento molliri, flective posse, imò insolescere magis in dies, & spes, animosque ampliores ex suorum alacritate, ex æmulum cognito metu colligere, ac statim idcirco, nisi alter alteri cederet fratrem cum fratre, & cum civibus cives impio certamine, scædiori exitu concursuros, qua tempestate sibi velut belli civilis causæ sive victo, sive victori turpia omnia, & acerba cessura quidem fuissent, & cum vires, & ratio tanto explicando consilio deessent, ad subtiliores excogitatos dolos, astusque suffugit. Verum eo insidiosi propositi laqueo, quo capere Petrum Castelmeliorius contendit, tunc ipse irretitus offendit. Regia enim, & urbe, ut Petrus institerat, ille postremò decedere statuit, prius tamen pactus secretò cum Rege est. Extorris in speciem illicò abiret Castelmeliorius, paulò post Rex Ulisippone digrederetur, tanquam vellet regni fines invisere. Inter hæc vanaescente tumultu, & partium, quæ ægrè tam citò, vel

vel iterum cogi possent, ardore quoque remisso, simul harum Rectoribus, Ducibusque pœna vel præmio, vel arte subductis, quædam ex facili ipso Comite absente, atque in speciem afflictò parari remedia poterant, ejusdem opportuna regressui, quæ hucusque pro eodem homine intenta, ipsius præsentis, atque in apice stantis invidia subverterat. Mense post interjecto Ulisippone Rex reversurus itineris sibi comitem Castelmeliorum adjungeret, secumque receptum, & confirmatum Regiæ, ac regimini restitueret, cum & lætitia reversionis Regis in plebe suo more instabili obrutura quodammodo esset quæ tempore, & hominis lapsu jam senescere perrexissent, in Castelmeliorum invidiam, & odium. Qui verò amore rerum novarum, aut studio contentionis ad exigendum Castelmeliorum sua ipsi erant etiam pericula persecti, vel fortè tæderet illa repetere, vel semel his satis esset, quod nimium tēderant, impetrasse. In hunc modum dispositum erat profectio, reversionisque Castelmeliorii, inter ipsum, & Regem consilium, & ordo. Cæterum id se tunc ita facturum promisit Alfonso, simulatè verò, an ex animo incertum est, cum potuisse mutare sententiam, suadeat summa levitas Regis, & finxisse, ex eo quoque verisimile sit, quod tandem pertæsus Rex hominem esset, qui tot ipsi in aula molestias, & in regno pericula cumulasset, vel quia per illam occasionem ex manifesto scilicet Comitum metu, ac præcipiti propè fuga, & eodem etiam absente melius Rex didicisset in quo ipse discrimine versaretur, cum ille res quoque graves, & utriusque periculosas deterere prius apud Regem, vel silentio premere consuevisset, nisi verius fortasse dixeris fidem à Rege solutam non esse, quod fato quodam, & latentibus causis gratiæ Regum imminuat, ut tempore consenescat, aut pereat, & sæpè sapius, quæ gloria florue-

rat in pestem hominis corrumpatur. Utcunque res fuerit hac inter Castelmeliorum, & Regem clam interposita fide venit etiam in mentem Castelmeliorio, ut in illo negotio, quantum rei faciem spectabat, cum Rege Petroque velut consilii particeps Regina quoque intercederet. Causam ad rem prætexuit quod regii splendoris, summi que fastigii tenendi gratiæ, atque inconstantia palam vitandæ notæ fore optimum, videretur, si rex tandem Alfonso, quod Petro hæcenus negavisset, Regiæ concederet, quò ipse Castelmeliorius à Petro, rex à Regina victus in eo auctæ certamine videretur, re verò ipsa meditata fraudis ministram reginam subjicere Castelmeliorius intelligebat, ut inde acrius doleret Petrus, cum rediisset, ut Comes credebatur, in aulam alterius se dolo deceptum esse, alterius inscitia. Rogat ergo reginam, ut in regis, Petrique gratiam tale negotium aggrediatur; magni prætereà inter regem fratremque dissidii, quod totum urere regnum incipiebat, ab eadem regina compositi, summam gratulationem, & gloriam fore in ipsam redundaturam. Suspecta omnia dicta, atque facta ut hominis tortuosi Castelmeliorii Comitum erant, & tum maxime, quod omni solertia, & acumine ingenii ad ruinam eluctandam incumberet. Proinde regina in re proposita hærens, & cunctabunda, ne ab homine captioso, quem oderat, & cui maxime diffidebat, deciperetur, immiscere se causæ nisi Petri consensu, iteratisque precibus noluit. Igitur rursus per internuntium à Petro Regina quæsit. Certa, rataque jam, ut convenerat, Castelmeliorii ab aula profectio, scire prætereà se velle, quonam ille modo, & quo inde profecturus abiret, & qua denique ratione expulso, ejectoque salus publica fide constitueretur. Ad quæ Petrus cum respondisset, à Regia, atque urbe Castelmeliorio quamprimum

exacto, omnino de reliquo se in Regina potestate futurum, hæc iterum sciscitatur, sibi clariùs intelligendum, quousque negotium ad exitum perducturæ ejus arbitrium, & fides extendi posset, ne fortè invita rem interverteret. Ita Petrus quominus negotium per ambages corrumpi, aut prolitari plus justo posset, tum demum Regina explicavit locum, quo pulsus Castelmeliorius adiret quo Ulisipone longiùs abesset, gratiorem profectò sibi, tutiorem Comiti fore; fidem indemnitate, quam ille meritò reposcebat, eo se vinculo dare paratum esse, quod arctiùs in magni momenti rebus obstringere Principes soleat. Cæterùm fidei, & imperio, quibus totum se antea Regina tradiderat, nihil ipsum exceptum velle. His rebus Regina satis instructa, mox cum Comite, ac Rege, statutum ut erat, negotium absolvit. Duo tamen initio pactis Castelmeliorius adjicere voluit, & per reginam obtinuit, ut per ejus scilicet exitum voti compos Petrus jam factus, à veneni prius jacta querela desisteret, tum constitutæ concordia capita. Fidem simul oppignerantes Regina, Petrusque subscriberent. Cur autem is scædum sibi attentati in Petrum veneni crimen impositum tegi nunc oblivione maluerit, quàm legibus discuti, & hoc idem elegerit suæ ne conscientia, an potiùs calamitati diffusus, quàm effrænatius ex metu æmulorum soluta odia rapere etiam infontem illo impetu potuissent, haud satis nobis hucusque compertum est. His rebus ita compositis, jam discessurus ab aula fidem Castelmeliorius reposcebat à Rege, quàm inter ipsos constiterat, alium post alium abire, Ulisipponemque simul repetere. Verumtamen sive id hominis astus, ut diximus supra, sive sententia levitas fuerit, Alfonso, quod primò promiserat, nec mox ratum habuit, nec præstitit. Itaque Comes Castelmeliorius hinc à Regina impulsus, hinc à Petro jactus, illinc à Re-

ge præter opinionem irrisus, cum omnia jam ipsum, reflante fortuna, deseruissent, astu, ac labore frustra consumptis sese tandem ab aula furibundus proripuit, & in quodam cœnobio septem circiter leucas procul ab urbe confedit. Sic eo denique viro, qui tandiù, & rerum potitus, & Regis erat, expulso, & malorum omnium in speciem velut extincta face, reverà discordia, ac certaminum fomes in aula deinceps exarsit potiùs quàm desiit, cum stante Petri cupiditate, stante Regis inertia, quidam prætextus, non causa turbationum in amoto Comite defecisset.

Rex enim inquieto volvebat animo, quidquid Petrus ab ipso obtinere in quacunque contentione enifus fortiter esset, illum semper victorem, & populariter plausum, victum ipsum Alfonso, & cum dedecore discessisse, quidni ergo inter tot circumstantium, & adulantium hominum incentiva, nimisque arridentis prosperitatis illecebras in diadema, sceptrumque tandem insiliat, quod etiam nunc per regulares quosdam conatus, per certos quasi gradus appetere videretur? Præterea sibi fratrem nimis infestum suspectam uxorem, populi fidem ancipitem, administratos, regni que proceres à gratia Regis aversos, quippe quæ, sicut nuper in Castelmeliorii causa contigerat, in quocumque eam reperisset, acerrimè semper à Petro, ac feliciùs oppugnabatur; atque hæc porro molesta, ac multiplex cogitatio, quæ cautionem, atque constantiam ei, qui prudentia polleret Principi peperisset, qui ea carebat, Alfonso cum dolore, metuque furorem augebat. Adversus Petrum maximè Rex, à quo plus ipsi Regi cavendum erat, & à quo usu temporis artibusque captandum, quod hæcenus frustra per vim tentavisset, rudis artis dissimulandi quantum irarum, quantum pavoris in mente conceperat, improvidè verbis, & rebus

rebus exaggerabat. Ea propter nedum illas exarmari cohortes, quas ad coercendam seditionem, Castelmeliorio adhortante, collegerat, noluit Alfonso, sed illas etiam expleri jussit; nonnullas etiam propè, & è fronte Petri domus consistere jussit, inanibus hisce minis insultans, & provocans, quem vi terrere seu vincere hucusque frustra, & cum maximo detrimento compererat. Ad hæc post ejectum, expulsumque Castelmeliorii ad genua Regia Petrum affusum, & gratias, amorisque blandimenta miscentè torva fronte, rubentibus oculis, vultu horridus tacitùsq; recepit Rex, subinde, ut illi quoque salutare reginam de more liceret, petenti non verbo Rex, sed capite annuit. At Petrus hæc omnia ut vi destituta spernens, nec incautus, aut segnis ex propitia fortuna factus eadem tractando artes, quæ adhuc prosperè processissent, delere omnino reliquias fractarum paulò ante partium instituit, quæ nisi funditus haustæ per occulta relicta semina reviviscere potuissent. Comes enim Castelmeliorius, etsi corpore absens, per eos tamen, qui ejusdem factionis, atque fiducia lateri regis astabant, consiliis, & monitis non desisteat in aures ejus influere, erantque eo tempore circa Regem illius instrumenta potentia cum ejusdem consiliis applauderent homines, resque exequendas, ut Comes dictabat, urgerent. Super hæc homines, Comitisque clientes agitare apud Regem Petri superbiam, insectari insolentiam, & contumaciam, satis se ipso furentem inflammare quotidie magis ingestorum esca verborum, & stimulis contumelia: repetere sæpiùs horum omnium certaminum quibus imperium exagitabat, regni diadema sibi finem, & præmium in animo Petrum constituisse, ficto quidem erga Regem amore, vero in Petri odio compulsi, cum enim integro Petro, ægrè se incolumes reputarent, per hæc expressa, ac sæpè inculcata discrimina Regi, si ni-

hil fortè pro se, pro eis intentatum reliquisset Alfonso, & quæ premebant, & quæ impendebant sibi pericula cogitabant cum periculo Regis immergere. Rex ergo liberiùs, atque incitatiùs, quàm antea solebat diras, & minas in fratrem, in partes effundens, jam humi succisa capita, jam strata corporibus fora, jam vias cadaveribus interclusas, jam profluvia cruoris, ac terræ miscere cœlum inaniter strepitabat, & cum hæc frequentissimè diceret, ne Regina quidem auribus abstinebat, quanquam omnia explorantem, atque prodentem crederet illam, & in Petrum maximè pronam. Regina propterea quia viri inconstantiam, ac simul impetum novebat, cum vereretur, ne is irà fortasè cæcus, ac præceps in fratrem exosum denique rueret, clam monuit Petrum, ad Regiam ne accederet, fratrisque congressum ubique vitaret. Irà semper tumentem, & in illum minitabundum infremere Alfonso, nihil satis munitum, nihil omnino esse tutum ab homine furioso, ac novis insuper stimulis agitato. Hæc admonitio movit adolescentem ad maturandum consilium, quo adversarum partium residua plane convellere constituerat, ne Regi scilicet proximus superesset qui ejusdem regere, ac flectere posset arbitrium, aut indignationem inflare. Tres per id temporis homines erant, quos illius aula calamitas lateri Regis reliquos fecerat, iique arctiori fiducia, atque studio Castelmeliorii fortunæ obstricti, & gratiores idcirco Regi, Henricus nempe Miranda, Emanuel Antunesius, Antonius Sousa è secretis Consilii Status, is, qui ob contumeliam palam verbis Reginae illatam paucis ante diebus relegatus ab aula ibidem, sed clam cōsensu Regis agebat. Inter hos opibus, studio Regis, Castelmeliorii amicitia, & in ejus quoque afflicta fortuna florens Miranda excellebat. Hunc igitur primò corripere Petrus decrevit, ut ejus fa-

cilius ruina subinde reliquos pertracturum. Misit idcirco, qui clam ejus aures pervelleret, properè, & tanquam sua spontè decederet aula, ne satis monito, sibi que minimè consulenti deterius quidquam accideret. Sic erant in Petrum extra regium splendorem, & animum inter res prosperas hoc tempore magis explicitum ob expulsam præcipuè Castelmeliorum studia plebis accensa, ut non aulicis ille modò, sed Regi etiam, plusquam antea unquam fuerat, terribilis immineret. His ergo intellectis Henricus, atque extrema desperatione percussus haurire illicò sibi propriis manibus vitam primùm & frustra tentavit, deinde consilio cum animus non suppeteret, membris captus, ac debilis restitit, postremò clanculum fugit indignatione, odiòque populi exterritus, qui, si in illum fortè incidisset, vivum discernere minabatur.

Audit hæc omnia Castelmeliorius, quia assidue inde meabant, ac remeabant nuntii responsa, & consulta ferentes, monètque Regem Alfonso, ne quid iracundè, aut celeriter ageret, ne quid temerè loqueretur, nisi quoscunque lege immobili fata conatus, & ingenii vim interciderent, arte, seu dolo, non confertis viribus vinci, & simulatione potiùs officii, quam apertis inimicitiiis Petrum everti quandoque posse. Reverentia, metùque regis excusso, perturbatam rationem, & rerum ordinem esse; & suffragante quoque natura ad suum omnia redire cum tempore locum, nisi ira, & celeritas opportunam medelam tollerent. Rex autem, qui ex oraculo tanquam edita, etsi parum his uti sciebat, consilia Comitum æstimabat, in Senatu cum paulò post occurrisset res gravissima consultanda, Petrum enixè rogavit, ut sententiam ibi laturus cum reliquis conveniret. Is tum secretæ hortationis Regine memor, quæ accessum ad fratrem interpellabat, simul ea

specie concordie, atque fiducia ratus, non ingenuè sibi blandiri, sed fictè pacere populum in animo habere Regem, aut alios subtexere velle dolos quibus frater incautus deprehenderetur, hoc primo obstinatiùs repudiavit. Institit etiam orando, commonendòque Rex Petròque litteras dedit studiosas, suaves, egregiæ testes benevolentie, quæ ut statim ad se veniret, illum suaviter oppugnarent; multa se quoque facturum promisit in clariora erga fratrem amoris indicia, atque ut Reges præsertim populo, ac scenæ deserviant, cujus potissimum opibus innituntur, ejusdem exempli rex circumferri per urbem litteras jussit quò planè constaret fratrem à fratre, & hoc altioris quidem fastigii, in amore provocatum non respondere, imò in longum jacere odia, & altiùs in corde concoquere iras. Has litteras accipit Petrus, ac simul evulgatas intelligens planè anxius, & animo æstuans in se ipso volvere cepit, iret necne ad fratrem iterum, atque iterum accersitus; pertinacia dedecori, ac publicæ notæ sibi; jactantiæ Regi, ac voluptati quoque futura erat; rursus facilitas sibi periculò, opportuna regis conatibus erat. Sic varia, ac multiplici rerum expectatione suspensum, ac fluctuantem hominem impulit ea super causa explorata Regine sententia, ejusque consilio tandem toties vocatus ad regiam se contulit Petrus, sed ad omnia dissimulanda paratus, & clientibus circumfusus. Venientem admisit rex, & nisi, quo paulò ante usus cum illo erat, ingrato silentio, rictùque tamen omninò frigidè, & ob ægrè suppressam in animo iram hæsitantibus penè verbis, & quodam orationis, & vultus affectato delinimento, fucòque quæ ex adverso tam concinnè, tam aptè actione, ac sermone adubrare didicerat Petrus, ut ineptè rex exercebat. Cæterum ea licèt sic ficta exilisque inter fratres reconciliatio speciem quamdam

quamdam domi concordie, aut longiores pro certamine inducias, & foris quietum imperium aliquando sustinisset, nisi novis subinde quaesitis, aut se se fortè implicantibus causis jam ad certam regni jacturam fortuna compelleret Regem. Ablegato Castelmeliorio, difficilè, insolentèque eo tempore versabatur Alfonso in curis publicis obeundis, quas ille coactus abjecerat; obstabat enim ingenium in Rege voluptatibus fractum, ac vitiorum illecebris irretitum, è quibus ægrè se ipse extricare inveterata consuetudine poterat, tum imperitiâ rerum quam eas negligenti, deditòque penitus otio aliena sollicitudo, laborque alienus invexerat, tum viridis ejus ætas, ingeniique hebetudo gravitati, & copiarum tantarum rerum, & quibus præter solitum regnum tunc astuabat difficultatibus impares. Rex igitur electurus, qui loco Castelmeliorii tanta ipsi levaret curarum mole, onusque cum illo divideret, qua tempestate opus erat, virum integrum legi, & à partium suspicione, & contagio immunem omninò compertum, is cæco magis affectu, quam vi rationis indutus Antonium Soufam sufficere statuit, qui erat è secretis Consilii Status, ex acrioribus Castelmeliorii clientibus, & tunc impulsu Regine, decretòque Regis extorris, at, illa ignara, occultus in Regia. Hoc quidem consilio Rex à Regina petivit, ne ea gravaretur Antonio Soufæ exilii pœnam remitti, siquidem paucis pro verbis, & his primo impetu effusis jam satis ille penarum dederat. Tum verò & ultionis minus ardore, quò metu ad hæc verba vehementer Regina commota, ne scilicet adversarius in potentie apice, constitutus graviora ab ipsa postea ludibria pro exilii vice repeteret, id ipsum constanter negavit Regi. Deinde cum assiduis quotidie precibus, & verborum ambagibus Rex,

ut assensum exprimeret, mulieris animum fatigaret, hæc ira tandem, & muliebri quodam fastidio, ac satietate percussa. Esse Regis in manu positum, inquit, quidquid ipsi de Antonio statuere collibisset, non autem in sua potestate restitutum illum aspicientem doloris amaritudinem temperare. Rex temerè tunc arbitratus, eò se plus moliturum Regine iram, quò Antonii culpam attereret, Status Senatus de Antonio exilio decretum, quod reginam hucusque latuerat, scemina exhibuit, cujus hæc erat sententia. Sedulo excussis, quo studio, cultuque decebat, libellis, quos in Antonium Soufam in-vecta ad Status Senatum Regina transmisit, aliòque ab eodem Antonio Soufa Senatui quoque porrecto quo impositum sibi crimen omni venerationis officio discutere satagebat, & si Antonio duntaxat propositum fuerat, prona, & obnoxia Regine patere, quæ tunc immeritò querebatur, Lusitanæ gentis obsequia, nihilominus cautum, idque magis, ut indignationi, voluntati que regine, quam merito causæ consuleretur, per aliquot dies exilem hominem agi, reverenter præterea regine suggeri, ut hujusmodi offensiones diligentius in posterum declinaret; nam levia, & futilia quæ in privatis æstimarentur, ad regiam majestatem traducta, majusque inde pondus, ac robur accipientia sæpetumetò turbamenta, & reipublicæ exitia fuissent. Tali decreto consultius, & gravius Hispano pro more Status Senatus egerat, nempè reginam, quod augustæ ipsius dignitati, ac regio ornamento congrueret, à privato homine læsam, aut spretam minimè fassus, nec idèo vel nimia linguæ licentia, vel animi ardore lapsus illum impunè dimittens, sed tanquam Antonii exilium arbitrio, ac celsitudini potiùs, quam regine daretur injuriæ.

Atqui nobilis mulier seu Hispani
X x 3 moris

moris ignara, nec Hispanam ostentationē & artē à Gallica libertate, & candore fecernens, seu ab illis impulsā, qui jam serpentem sufflare ignem ad extrema votorum non desistebant, ubi non recedē, aut solerter Senatus mentem interpretatur, imò plus fidei, privatique hominis testimonio, quàm Reginae auctoritati querelæque attributum, brevique exulantis hominis speciem non ad injuriæ solutionem, sed ad ipsam decipiendam fraudulenter excogitatam fuisse, ira insolenter excanduit, & post multa ferocia, atque aspera nimis profusa verba, quæ & mulieri, & Reginae, & coram viro regia quotidie existimatione, ac decore per varia momenta cadenti, superbia, furorūque dictare potuit, citato gradu ad interius cubiculum se recepit, ubi supplicem scripsit libellum ad Regem, rursus via juris causam exagitari, reoque condignam infligi pœnam efflagitans. Libellum Rex accipit, & quanquam Consilii Status, vel in speciem tueri per id temporis interesset prolatam à se sententiam, ille tamen quia Consiliarios nunc propè omnes ad fratrem ex fortunæ inclinatione propensos noverat, rejicere noluit, ut solitus erat ad Status Senatum Reginae libellum, at illo suppresso blanditiis, minisve per tempus, artesque sperabat, inflecti scœminam posse. Super omnes animi affectiones, quæ intemperanter ipsum agebant, iracundiæ præsertim impotens erant Alfonso, quomodo cum ira collata, quæ in scœmina superat, cum acrius uterque urgeret in rem, & causam diversè pro viribus traheret, neutrique interim esset temperandis affectibus modus aliæ ex aliis offensiones, ac domesticæ similitates in dies propè singulos emanabant. Inter se oppositis ita Principibus, & palam animis alienatis, ulceratisque plena silentii, ac tristitiæ, omninò inculta, ac deformis jacebat Regia, ac propemodum destituta; nemo enim omnium necessitate nisi coactus bile ita correptum, ac stomachan-

tem adire Regem audebat. Regina in suo cubiculo clausa mœrore propè confecta, tenaxque nimis doloris seu ira, seu verecundia, seu ultionis aviditate provecta nec lucem, nec quemquam hominum dignabatur aspicere. Inter hæc etiam Antonius Sousa, nequaquam, ut antea, cum pudore, ac formidine occultus, sed procacius, & palam versabatur in Regia, simul sollicitus, intentusque arma passim colligere, obstrepere, imperare quæ agenda essent, armatis septus incedere, armatis cubare, quasi ad vim, & conflictum hucusque licet victrices instructa illa pompa lacefferet partes. Ad hæc animo turgidus, quod ipsum Rex, & Regina certaminis causam haberent, & quod tantum ipse curarum incuteret Regiæ, ac populo Lusitano jactantia plenus, & minis incendia, vastitatem, rapinas omnia omnibus publica exitia denunciabat. Hæc ex composito excepta verba, & in majus subinde aucta, & mendaciis quoque corrupta æmuli in plebem disseminabant, ac simul addebant, Antonium Souzam, si Ulisippone fortassè depelleretur, cum regio equitatu simul erumpere, atque extra urbem exercitu comparato eodem redire constituisset omnia in rebellium supplicium, atque ruinam flammâ, ferroque misturum. Alia, & similia præterea, quibus rem verisimilem facerent, confingebant; eratque retrusum dolo consilium, sic alienatum à Rege populum facilius Petro ad omnia, quæ vellet, addicere, jam istum adolescentem ut libertatis propugnatorem, & eversores Tyrannidis intuentium. In hunc modum per astus animis plebis imbutis, excitatisque, dum mæstæ, afflictæque Regina succurrere Petrus pro gratia reddenda cupit, graviorique perinde Regem offundere metu, & alium ab ipso quæsito addere gradum imperio, expellere tandem, alia nisi via licuisset, per vim, atque arma Antonium Souzam decrevit. Magna erga nobilium, & popula

popularium conflata manu domo sua Petrus discedit; eo tumultu, atque strepitu ex industria clara luce, vocibusque jactato ad Regiam euntem plebs obvia partim rumore, ac re nova partim illecebris excitata circumfluit, adeò, ut simul, ac Petrus Palatium ingressus est, tanta in area illa subjecta frequentia hominū inundaverit, quantam tota propè urbs capiebat. Subiit in Regiam Petrus, ibique paulisper substitit, donec omnes eò convenirent ab ipso pridie accersiti Status Senatus Consiliiarii, quorum auctoritate, canitie, consensibusque specie studebat notam subterfugere invidiæ, ac planè intelligere populum, utilitatem privaram nullam, sed reipublicæ rationem, meliorumque consensum, cum remedio serviret, tot fluctuum adversa, motusque rerum concitavisse. Mitiùs præterea, cautiùsque ad rem fore ducebat, priusquam ipse Petrus violentas in Antonium manus injiceret, tentare, si fortè posset, cum Rege, ut idem populi metu, & conspirantium terrore compulsus à se, quàm ab aliis, & cum minori dedecore aula illum exactum mallet. Ita igitur omnia cum ex sententia parata essent unà cum Senatoribus Petrus Regis cubiculum introivit. Jacebat in lectulo Rex adhuc languens, ac propè torpidus somno, quem ab his cum molestia excitatus paulò ante discusserat, intuitusque repente fratrem, & Senatores, & Proceres severo, tristicique vultu cum murmure, & turba hora importuna accedentes suspicatus rem atrocem occurrisset, verso & ipse colore, vultuque dejectus, & anxius vehementer turbatus est.

„ Tunc Petrus: Regnum, inquit, & domus nostra in extremo nunc sita delicta crimine pendent; populus enim pro Regina tumultuans, & numero multus, & armis circa Regiam constipatus, ardensque rapi, dedive sibi ad supplicium Antonium Souzam exoptulat, ne inulta Regina suæ dignitatis, & meritique splendorem, aut præ affe-

cti aninti angustia vitam amittat, quin etiam ne manibus quidem sese temperaturum exclamat, si jure adeò iniquo, & acerbo turbulenti, sordidique hominis gratia apud Regem Reginae causam, ac dignitatem extinguat. Igitur, & te, & me, & majestatem imperii, & jura cœmunia, ac stēmata Domūs cœculcāda, ac perdēda nunc opus erit irato populo tradere, aut scœdū hominē gratia tua indignū Reginae gravē, omni populo invisum, & conclamatū. Vide, obsecro Rex, an id quod jam nequeat minis, ac precibus plebs à te subinde, cum velit per vim exprimere valeat, tum si ea concitata, & armata, & impotens sui semel omninò franos excusserit, quando finem excidii factura sit. Plura dicere Petrum volentem iratus Rex interrupit, cum enim nova hæc aliis, & acribus admodum multis cumulata supra virum molestia ardentiores furori faces adjiceret, sic ira exarsit, ut horribiles voces lymphato similis dederit, gladium, gladium sæpè reposcens. Petrus in multis jam casibus assuetus cunctatione, ac specie quadam modestiæ Regis eludere impetus, medium, quem ipse gerebat gladium evaginavit, illum Regi se porrecturum, pectusque daturum affirmans, si revera ferire vellet. Regina interim concursu populi, Regiæ fragore, ac tumultu, horrifonis viri perterrita vocibus, ac propè attonita mente ad sedem ejus cucurrit, Regemque invenit in lectulo se versantem, Procerum turbâ valatum, assiduo clamore, gemituque furentem, & nisi ira, quæ ebulliebat, cæteris sensibus alienatum, ac propè stupidum. Quærenti Reginae, ac sapenumerò instanti, quid rei esset, & quæ tam subita clades in ipsum inundavisset, rex tandem respondit, Antonium Souzam in ejus despectum, & contumeliam occisum fuisse, velle autem modo Regem ipsum tumultu terreri fraudibusque deludi, quò certa nefariis impunitas foret.

Tunc falli profectò Regem, ut omnium conscia Regina subjecit, quia vivus erat Antonius. At surdæ erant Regis ad omnia hortamenta, atque solatia aures, tunc aliùs in animo infirmo, & angusto furore obstrepente. Tandem Dux Cadavalius extractum à quodam latibulo Antonium, & sua quoque auctoritate defensum, ne in transitu à populo necaretur ad Regem incolumem duxit. Quo viso, Rex tot ira, & errore excitatos lenivit potiùs, quàm animi fluctus oppressit. Regina, Petrusque recedunt, cæteri que sensim è Regis cubiculo dilabuntur. Incerto subinde auctore fortuita, seu ficta ex professo vox emanavit, viso Antonio, dixisse Regem, rectè omnia composita esse, quâ porro gratanter acceptâ, & ad Regina Petrique aures allapsâ voce, tunc iidem existimantes sua spontè, vel Regis imperio, ne pati miserrima cogeretur, aulam Antonium deseruisse, ad regis fenestram accedunt, ut infra odio, atque ira populum astuantem, successuque pendentem lata, ac serena prospecta facie comprimerent. Verùm extemplo rumor evanuit, nec alia profectò patuit ab ore Regis elicitæ vox, nisi tantummodò parcere ipsum, qui Antonii expulsiōnem urgentes adeò sibi molesti, importuniquè fuissent. Aderat cum hæc diceret, rex Sabugalius Comes, qui loco obsequii, lucrique ducens, quod superbè, insolentèrque hæcenus erat in Regem actum cum tumultu, atque strepitu postulassent à rege, quod modestiâ obtinere diffiderent, liberiùs illi respondit, nihil eo tempore perpetratum ab ipsis, quod crimini affinem veniam, & non mercedem, aut laudem Regis, & omnium promeruisent. Instat rex se veniam esse daturum, cumque ferociùs eam recusare Comes repeteret, pudore, metuque perterritus continuit se rex, & pallore suffusus adjecit, veniam, & laudem pro cuiusque merito se collaturum. Adeò in transversum, ac mi-

ferè præceptis semel impunè læsa cum labi capisset regia auctoritas ferebatur. Cæterum ira, & inciticia consultricibus pessimis eos inter æstus, animiq; caliginem agitantibus regem, quòve ipse periculo per id tempus volutaretur ignorans, aut spernens, satis Petro, satis populo factum putans, quod tumultuosè irruentibus, & verbis, factisque insultantibus pepercisset, gratiam indultæ pro inflicta ignominia veniæ velle in Antonii utilitatem transferre, ac nihil ampliùs ideò curare de hominis missione apparebat. Ille inter hæc sermone arrogantior, & vultu, quod tanti scilicet ipsum, quanti regnum facere regem cognoverat; pro cuius causa jam illud in extremum propè discrimen adduxerat, obstinatiùs, procaciùsque in regia perseverabat. Hæc Petrus animadvertit, consilioque amicorum adhibito, quærere cepit; quid factu opus esset cum post tot omnium impetus, conatusque nihil de sua pertinacia rex, nihil de sua petulantia remittere vellet Antonius. Fuère inter eos, qui ibi Petro conculerent, ut eodem momento deposito Rege, diadema, & imperium ipse repente occuparet, nimirum summam in ipso potentiam, fratris regis effractam, occasionem in promptu esse, ea si semel elaboretur; denuo quæsitam non inveniri, aut in pejus mutari posse, utendumque propterea secundo illo impetu populi dum res caleret, dum causa valida staret, dum populus studiis, & illa animorum unione flagraret; nisi populo insaniente, in pace regna mutari difficilè posse. Expalluit hæc audito sermone Petrus, mox verecundo rubore tinctus, ac specie indignantis eò se venisse respondit, res imperii compositum, non abreptum. Rei tamen exitus paulò post docuit ea oratione offensum, & graviter Petrum fuisse, quod temerè ausus aliquis esset ejus animi latebras atrectare, & cordis arcana introspicere non tali tempori, non tali confessui,

fideique

fideique horum hominum committenda; fluxa præterea, atque lubrica fore Petrus novi imperii fundamenta censebat, turbulente, ac fortuito, ut res eo tempore miscebatur, super aura versatili jacta populi. Ad hæc cursu ipso rerum, & hominum habitu tam prosperè cuncta fluere, ut non inconstantia, ac levitate populi intrusus, sed consultò vocatus, exoratusque paulò post esset Lusitanis imperaturus. Decretum igitur est. Antonio Souxæ, Emanuëlque Antunesio, quem ut Antonio in primis amicum, Regique pergratum idem apud omnes invidiæ premebat æstus, capitalibus minis imponi, ut Palatio statim, & urbe discederent, si præcepto obstitissent, arma confestim, & vim expediri. Hoc, ut convenerat, utriusque denunciatur, qui postquam vident neque à Rege, neque ab amicis qui spontè, aut violenter alius post alium evaserant, neque aliunde contra vim, pestemque impendentem aliquid esse sibi præsidii, aut spem ullam effugii pari fortuna dejecti, atque animo fracti respondent tantummodò orantes, ut latebras saltem noctis ipsorum fugæ Petrus permetteret, ne secus furentis in populi manus inciderent. Quod justè postulant, impetrant; inde Emanuël, Antoniusque Rege inconsulto, nocte ipsa intempesta diffugiunt.

Ubi illuxit, Regique statim innotuit, quod incio, ac nolente se homines Palatio furtim elapsi essent, valde admiratus, ac simul animo percitus, ingratos scilicet homines inimicorum formidine magis affectos fuisse, quàm regia gratia, recentique pro illis contentione cum tanta rerum turbatione suscepta, tanquam esset in aula novum metu percelli magis, quàm gratia, orientemque potentiam colere, occidentem negligere, inquiri illos diligentissimè iussit. Atqui iussa Regis eo tempore infirma, & planè afflicta auctoritas erat, illisque fuga salutis fuit. Itaque Rex jam omnibus ejus amicis majoris spe partim lucri, vi partim abstractis, aliis spontè metuque subductis ingentem circa se solitudinem, ut turbas adulatorices aliàs propitia fortuna trahit, in adversa fortuna mæstus aspiciebat, nec, & paucorum, qui in illa amicorum fuga restiterant, odiosa gravisque minus, quàm solitudo ipsa societas hominum Regi fiebat, quippè qui omnia dicta factaque ejus inspiciabant, ac deterius interpretata vulgabant. Suspecta ei etiam erant Status Senatus consulta, ut palam, ac pervaciùs jam cum Petro consentientis, nec ipsi alioquin auctoritas, mens, five ratio Regi constabat, quibus alieni consilii loco ad obeundas curas publicas uteretur, quinimò assiduis, novisque eo tempore offensionibus, ac multiplici cura maximè perturbatus, & in tanto squalore, ac tristitia Rex constitutus nec regnare sciebat, nec vivere. Ingraveſcebat quotidie hoc privatum, & publicum malum, & palam etiam fiebat quod æmuli Regis, ut ipsum imperio minorem arguerent, ideòque faciliùs meditata transigerent, graviora tunc illi extricanda regni negotia subiciebant, quæ ut calumnia, si rectè, errori, si malè deliberasset obnoxia, peræquè timidus Rex præteribat. Itaque cum ita subditi Regis; & Rex illis, sibi que ipsi magis diffideret Rex, contemnebantur propterea leges, squalabant ipsa judicia, Ararii, Statusque amplissimus ordo in negotiis, & causis expediendis hærebat, ac propè torpebat formidine simul, & otio; sine clavo, sine rectore, vaga, atque incerta eos inter motus, æstusque civiles fluitabat quasi respublica, adeoque ex illa rerum propè omnium confusione, ac tumultu futura breviter timebatur extrema perniciēs, & clades imperii, ut regni, ac regiminis abdicatio, quæ tot per insidias adversus Regem primùm intenta fuerat, jam pro statu miserrimo rerum, quæ jacebat respublica, etiam ab integris

poscere

posceretur. In tanta imperii jactatione, justoque incusso bonis etiam hominibus metu, omnes ferè censebant à summo magistratu, augustisque regni Comitibus extremum, & fortius eousque labanti, inclinatóque regno subsidium petendum esse. Verùm hæc ut jure coirent regia opus erat auctoritate, quæ ea legitime cogeret, nec flectere Alfonso ad ea convocanda, nisi difficile videbatur, in illo enim cum populi gratia, auctoritas, vires, opes alia post diffunderent, nec ita prostrato, atque afflicto reliquum misero Regi, nisi regni jactura foret, per eam mentionem Comitiorum in eripiendi sibi denique regni suspicionem facillimè cecidisset, quia tamen ab ejusdem hominis pertinacia cum animi levitate, & judicii quoque inopia conjuncta quædam arte, defatigatione permulta, nonnulla per vim æmuli tandem extorserant, ad Comitium jure cogenda placuit utcumque arietare animum Regis incipere, ut quantum viribus possent reipublicæ non deessent, quàm Regis excidio tunc reparare necesse erat. Camera Ulisipponensis conventus de convocandis regni Comitibus primum ad Regem Jibellum supplicem dedit fusiùs in illo imperii calamitates, subditorum querelas, ærarii indigentiam exponens, & citò audiendos esse clientes, ut tot prementibus undique malis celerius, quod ita petebant, remedium adhiberetur. Intellexit statim Alfonso illorum hominum mentem, seseque per illos propriæ ruinæ artificem quæri, idcirco tergiversatione, atque mora, & fallacibus verbis postularum eludere contendebat. Quæ cum homines percipissent, remque in se admodum implicatam, ac dubiam animo cernerent cohortati subinde per litteras sunt civitates primarias regni, ut eadem à Rege Comitium publico nomine peterent.

Paucis elapsis diebus Status Sena-

tus, cui tunc Rex, Regina, & Petrus interfuere, consultus à Rege, ut illi duntaxat animum pertentaret, quid ipse censeret de regni Comitibus, pleno consensu, ac nulla profus refragante sententia respondit, esse protinus convocanda, ut imperio labanti quàm citò succurreretur. Caterùm in tam frequenti Senatu rara illa, & omninò suspecta suffragiorum concordia cum turbida esse ea videretur Regina, Petroque Ducibus conspiratio, res planè magis incitamento fuit, quo duriùs exinde Rex Comitibus cogendis adversaretur. Delusus idcirco Senatus die illa recessit. Rursus postridie Status Senatui coacto, ad quem Rex non accessit, Sandius Marchio præcipua inter collegas auctoritate scriptum exhibuit, in quo copiosè, ac vehementer exaggerabat amorem cultumque Reginæ, fratri observantiam, & studium à Rege debitum; si aliquando præterea dedignatus non esset Alfonso vulgares, extraneos, ac negotiis tam gravibus impares in regiminis partem, arctiorémque fiduciam reclamante quoque populo adscitos, cur ita nunc ipse abhorreret à sanguine, lege, natura sibi conjunctis, altiori quoque intellectu, & pari propè fastigio in eadem fortuna versantibus, iis nempè, ad quos propius damna, sive incrementa reipublicæ pertinebant? Postremò asserbat ejusdem Regis, laxitate, ac desidia fluere labique paulatim imperium, nec in tot circumfusis, & aliis quotidie emergentibus malis subvenire aliquo modo reipublicæ nisi regni Comitium posse, atque idem libellus à Senatoribus cunctis subscriptus, & obsignatus statim ad Regem transmissus est. Rex eo perlecto, & Marchionis libertatem reprehendit, & graviùs dolore arsit, quòd subdole, ac falso modo quamdam imperii divisionem, & formam per ambages insolitam introducerent, qui & totum eidem per Comitium surripere conaban-

conabantur. Assiduis propterea precibus sæpè in Regia, sæpè in Senatu pleno jactatis, aliàs minis, aliàs illecebris laceffitum, atque omninò lassatum, & tamen hucusque improbando Comitium constantem, & regidum fregit postremò necessitas Regem. Quippe universi Ulisopponis magistratus, & Regni Ordines palam, & acerrimè constrepebant Comitium publica clamantes. Reiterata Status Senatus decreta non suo more consiliaria, supplicia, & ut alloqui Regem decebat, sensibus verecunda, sed imperiosa, minacia, & vaticiniis propè funesta ad Regem deferebantur. Præterea seu cubaret, seu deambulet, prandio, vel cœnæ, vel quieti aliquando vacaret Rex, in Regia, extra Regiam, & quocumque illum negotii, vel otii, vel voluptatis causa trahebat, ubique & frequenter submissi non deerant qui perpetuò imperandis super Comitibus aures ejus obtunderent. Ex urbibus etiam, & oppidis regni subornatos per viros ad res novas erectis; & concitatis litterarum quotidie fasces ad Regem perferebantur Comitiorum congressum urgentium. Victrices Petri partes ita latè jam omnia obtinuerant, eoque devoluta res erat, ut non secus admittens, quàm omittens Comitium rex imperii ipse amittendi utroque modo discrimen adiret; namque regni Comitium non æquitatem, & modum, sed figmenta fucosque ambitioni concinnatura callidè quærebantur, cui ex parte illi semel frustrata, cum tantum factio opposita prævaleret aliunde irrepere in Regem, aut larvâ detractâ fortassis irrumpere licuisset. Itaque Rex aliàs falli, aliàs regi, aliàs cogi ejusdem levitate, ac foecordia jam à principio assuetus, cum hoc tempore & acriùs malo ancipiti premeretur sollicita, ac dubiæ mille mentis fluctibus obrutus, cum inde exitum non invenisset, postremò succubuit, convocandisque regni Comi-

tibus trium mensium terminum posuit: quod etiam illorum cupidine longius cum hoc temporis intervallum novis jam rebus inhiantibus videretur, ex eo ad integrum mensem contractum est. Post quæ solus, ac tacitus Rex, quid expugnatus, quid invitus, quid æmulis placiturus egisset, ægro secum reputans animo, & quod omnia ipsa cum secunda fortuna deseruissent, & omnia circa se hostilia, atque acerbissimè infesta cerneret, non modò sibi de imperio perdendo metuens, sed etiam de libertate, atque vita, quæ in æmulorum sententia, & arbitrio per Comitium futura subinde fuissent, occultam idcirco fugam meditabatur. Hoc ergo animo regii stabuli equos aliquibus clam distribuerat, navigia, quæ in portu erant secretò parari jusserat, alia quoque opportuna fugæ Rex adornabat, eratque trepido, ac mœsto Regi consilium ad Transtuganam, si fieri posset, provinciam trajicere, ibique implorare subsidium, & fidem immunium ab ea partium contagione clientium. Non sefellit profecto Petrum fuga, quæ furtim apparabatur; nam præter copias, & vires sedulitate quoque & industria vincebat Regem, circummissisque in loca aptiora custodiis facilè ipsam prævertit.

Inter hæc Lusitanæ Procuratores ad indicta Comitium Ulisipponem conveniebant. Regina verò cui satis comperitum erat, illorum auctoritate, ac sententia per jam pridem concocta consilia Regem imperio depositum iri, cum scemina pati minimè posset abjicere à se Reginæ splendorem, & fastum, aut cum inanis ludibrio tituli ruinæ Principis superesse, quando ne uxoriæ quidem voluptatis illecebras, aut prolem sperare ex illo infelici connubio poterat, excutere jugum his causis impulsâ constituit. Solita igitur sæpè sapiùs voluptatis, & otii causâ ad Franciscanum quoddam Monialium cœnobium Regina

gina divertere, eò rursus certa die cum venisset, paucis puellis dimissis in eodem cœnobio constitit, non Reginam, non nuptam, sed se Virginem esse dictitans, atque ad ea saxa ab inflexa parumper fortuna, ne in tanta tempestate periret omninò, jactatam. Post hæc hujusmodi codicillos sua manu conscriptos ad Regem deferri curavit. *Patriam, cognatos, domum ego deserui, & opes meas alienavi, ut pro societatis jure, & officio mereri de te Rex optimè possèm, sed quoniam, ne hoc mihi, ut optabam, liceret, fortuna disposuit, conscientia mea stimulis modò, astuque affluentium ab omni parte malorum, & metu, ne pejora fortè subirem, exagitata ad Galliam redire constitui. Rogo à te igitur, ut veniam petenti concedas, ac dotem mihi restituas, cum id uni tibi pro certo liqueat, quod nostris inanibus nuptiis, nihil equidem ipsa tibi pro thalami jure debeam. Superest nunc, ut ita te mecum habeas, sicut magnanimum Regem decet pro Principe externa, fida olim socia, tuo imperio satis addicta, nunc à fortuna projecta, & rebus omnibus destituta.* Hos codicillos postquam solvit, legitque Rex re improvisa valde concussus paulisper attonitus, ac stupido similis colore etiam exanguis, ac tacitus hæsit; irà deinde statim refluxente cum sanguine effusa, primòque illo impetu actus properare ad cœnobium cepit, reluctantem quoque Reginam per vim inde, per arma, si alià viâ non liceret, quomodocunque abstracturus. Præviderat Petrus jam consilii reginæ præsciis, quantam irarum volvere molem ignominia, ac doloris simul infixus aculeus in animo regio, eoque ad irâ præcipiti valuisset ea res improvisa, quæ, & sensus, & rationes regis tempore iniquo labefactabat, néve furentis regis insania fortè violari scœmina posset, consilia, virisque prævenerat. Ubi ergo rescivit Petrus ardere, ac furere Alfonso, iraque proVectum, & concitatum ruere ad cœnobium, ut

reginam abriperet, ipse tum viris nobilibus comitatus, multisque rei famâ, castive per iter adjectis ad cœnobium se contulit. Ibi Regem clausas jam fores cum strepitu, ac turba dejicere molientem minis cum precibus mistis, & incussa quoque formidine avertit, & quanquam frementem, & magnos irarum agentem ætus, rursus tamen delusum, & inanem ad Regiam redire compulit. Cæterùm tam multa intervulnera, & validos ictus, quos nimis in Regem Alfonso irata fortuna contorsit; nullus quidem hoc fortior, qui manu Reginæ cecidit, eundem affixit, genitalem quippè defectum ejus adhuc vulgi rumoribus agitatam, nec satis omninò compertum palam omnibus ratum, ac certum Reginæ dissociatio, & causa fugæ, ejusque ex composito circumlata passim epistola fecerat; ingenii siquidem imminuti, & morum insuper vitio nec Rex esse scire videbatur Alfonso, nec Regem etiam imperio per sobolem dare vitio naturæ posse. Regina postea quam sedem suam in illo cœnobio, donec aliud de se decerneret, absque ulla alia molestia fixit, Petri colloquium petiit, & secretò cum illo habuit, in quo palam tractasse fertur de reditu ejus in Galliam; suspicio tamen, & vulgatus ubique rumor, nec vana de causa prolatus increbuit, clam inter eos facta verba de ineundo simul conjugio, quando illud cum Rege contractum lege esse irritum, patuisset. Statim enim Regina post Petri colloquium litem de matrimonii rescissione apud Ecclesiæ Judices, nec Rege ipso dissentiente, inchoavit. Mox regni Proceres convocavit, eosque simul admonuit quibus impulsâ causis secessionem à Rege statuerit, ac verecundè poposcit sicut humanitatis in viro nobili officium, & miserationis in homine quoque viscera requirebant, ut juvarent mulierem periclitantem, subvenirent egenti, & in solo alieno scœminæ Principi

cipi constituta, atque inter fortunæ fluctus patriæ portum respicienti. Nuntium postremò misit in Galliam, quæ, quaque ipsa ratione gessisset, ut Gallo regi, & consanguineis Principibus declararet.

Rex Alfonso interea hoc extremo Reginæ casu animo, & copiis maximè afflictus, cum alia super aliam continuè ipsum calamitas premeret, curis mordacibus undique ictum, ac lacerum animum in diversa spargebat. Irâ ipse ardebat, ultionisque cupidine in Reginam, & fratrem ut sibi perspectos auctores malorum omnium, sed ardorem, impetumque vindictæ pavor ex unione, partiumque potentia, qua regina, Petrusque subnixi tunc impunè agitabant, incussus frangebatur. Ita porò hinc rabie incitatus, hinc formidine pressus Alfonso, qua se ratione absque nova injuria extricare, quove tandem evadere ex tot difficultatibus posset omninò æstuabat. Urgebat etiam ipsum ambitio ingens tenendi regni, at aderat jam satis quoque cognita sibi sustinendarum imbecillitas rerum, & quædam animi desperatio, quod sibi etiam ipse inæqualis, & impar tanto ponderi videretur; & esset, neque eo per alium imminui, aut quoquo pacto levare per æmulos cogere, quasi lege optionis ab inimicis constrictus esset, ut solus ipse imperaret, aut imperium dimitteret: ergo cedendum imperio, se seque æmulorum submittendum arbitrio, servandū esse denique regi, & diadema, regale solium, sceptrumque quæ venerationis paulò ante cultusque maximi fuerant, ludibrii instrumenta fore, & propediem servilia alimenta à suis se inimicis, & jure subditis oraturum, quando vita, quæ in dubio etiam erat, superstes afflicto foret. Hic ita pugnantium, & inter se dissidentium variorum affectuum tumultus, unde in animi cruciatum intimæ furia, facisque desævie-

bant, tantam regio animo, immanitatem, tantum quasi stuporem corpori invexerat, ut cum nec vultu, nec dictis, nec actione planè constaret, imperio prorsus inhabilem esse Regem magis quotidie, magisque hominibus intesceret. Ea propter frequenti Status Senatu, primariisque collectis magistratibus urbis, auferre jam omnibus certis imperium Alfonso regi, qua ratione mitius hoc fieri, aut minus, asperè posset eo tempore tantum agitabatur. Petrus enim tanquam à regni curis, & gubernaculo averfus, seu altiora ipse tacite volvens, scilicet, bene, ut nonnulli, vel secus conjecerant, ut ereptum Alfonso diadematis ornamentum cum clavi cura conjungeret, fortè, aut consilio jecerat, durè sibi, & iniquè provisum iri, si regiminis ipse curis, & laboribus jactaretur, dum ejus frater Alfonso in umbra, atque otio regis honoribus clarisque titulis eniteret. Res porò cum sollicitius, ut rei gravitas postulabat à consiliariis excuteretur; fuere, qui dicerent, utrique fratri pariter esse regni regimen subeundum, ita ut, penes Regem ostentatio quædam, ac regiminis pompa foret, rationem, onus, & vim imperandi Petrus assumeret, exemplo recenti ex Castelmeliorio Comite ducto, quem solo nisi nomine, atque inutili specie, de reliquo Regem, egisse viderant. Hæc tamen ut asperior opinione, tractatūque difficilis multis, & jure sententia displicuit. Non enim inter Castelmeliorium, & regem, qui unanimes, penitusque concordēs imperitaverant, ob discrimen conditionis, ac regiminis ordinem ea interesse poterat æmulatio, quæ perpetua inter fratres, nunc verò ex eventis recentibus trucior, si in dominium fortè coiret, penè imperium discerpere valuisset, alius quippè dominus fuerat, alieni alius domini vicarius, & ad nutum Principis anovendus; at dominationis ex æquo

participem neminem unquam fuisse, nec Lusitaniæ regnum orbis quanquam terrarum latitudinem implevisset, duorum imperia passurum unquam fuisse. Illa igitur in Senatu sententia recepta est, quâ ablatâ prorsus Alfonso gubernacula regni statim ad Petrum transmittentur; si huic decreto oblectaretur Alfonso, nec preces, nec minæ, nec utilia argumenta valerent subigere resistantem, tum ille ne dum imperio, sed libertate caderet. Hoc ipsum deinde curarent, ut regni Comitiam de more sancitum vellent, ad quæ discutere quoque spectabat, an una cum regni gubernatione per id temporis expediret abjicere etiam Alfonso insignia, noménque regium, quæ fratris spolia Petrus indueret, & an etiam conduceret, spontè cedentem imperio cum libertate regem relinquere. Hæc magno consensu cum in Senatu decreta essent, primâ luce Senatores ad regem pergunt triste hoc Senatus consultum regi denunciatum, aberat eò tempore Petrus, ne ejus aspectu deformior rara illa scena pateret, nè rex eo viso irritior, iracundiæ, ac vindictæ plusquam temporibus indulgeret, progressusque Marchio Cascaſius, cujus vigorem animi non exacta jam ætas, non fracta valetudo minuerat, quid rex ageret, sciscitatur, regis tunc referentibus famulis, serò illa nocte cubitum secessisse, jamque sopitum jacere regem, indignatus, vultuque ferox subdidit Marchio, ut dormientem protinus excitarent, quod verecundia ruentis licet eo tempore majestatis cum efficere famuli averſarentur, comminari, strepere ille, cædere ostium tam fortiter institit, donec rex, sopore discusso, introduci Senatum jusſit. Tunc alta voce Cascaſius, *Incuria tu, inquit, delitiis somnòque torpes, dum regni ruina te, nos, & per te simul oppressura minatur. Proinde cum neque imperii, neque sobolis capax sis, onus quod*

tuas, ut videtur, exuperat vires in Petrum fratrem libenter exonera, ne Rege regnum orbetur, ne herede familia regia, nève quod ultrò nolueris, confestim invitum subire cogaris. Idem cæteri Senatores, sed mitioribus verbis explicuere, Concilii præsertim acta notantes. Ad ea Rex ore confusus, pectore anxius, multaque signa perturbationis ostendens, legitimum se Regem esse, respondit, atque in illam injuriam suarumque rerum calamitatem livore, & invidia, & calumniis æmulatorum conjectum, porrò extremum usque ad anhelitum, quocumque interjecto periculo, aut metu, sponte se regnum non dimissurum, si cogere vellent de raptò adversus illos imperio, deque impiè interverſo diademate sibi ad illud Tribunal provocaturum, quod supra Reges, & homines esset. Ita frustratus eo primo consilio Senatus ad vim deinde inferendam conversus est. Cujus agendæ rei modus, & ratio ad solidam ferè noctem in ædibus Petri variis sententiis extracta est, formidine scilicet populi, qui ut prius per errorem, partiumque artificia sublati conspiraverat contra Regem, ipsi nempè, ipsi stultè prodesse ratus, dum ab ejusdem latere Regis, favore, plausuque tumultuans pravos ministros abriperet, nunc persona cum ipsa Regis appeteretur, meritò timebatur, ne colore deterſo utpotè in Regem natura proclivior planè rem conturbaret. Igitur post multam suffragiorum contentionem, & varietatem aliorum audacia, aliorum cautione, metuque rem distrahentium ea tandem sententia stetit, ut etiam invitus exutus imperio custodia Rex traderetur, utque res ardua, imprimisque odiosa popularis in speciem, aut lenior saltem meliorum ostentatione consensus, atque aura superaddita populi fieret, ad eam exequendam pergeret ipse Petrus universis Uliſſipponis, regni que magistratibus communitus, simul nobilibus

nobilibus viris, præsertim qui virtute, & canitie, & probitate morum vulgò spectabiles essent, ea præterea populi pars vocaretur, quæ facilius, flexibilis videbatur partiumque studiis obnoxia, nec foras tam citò manaret custodia imposita Regi, sed vario, atque incerto sparso passim rûmore tandiù apud plebem eluderetur, donec mirationis, anticipis que tristitiæ causas ratio, vel tempus quod omnia vincit, attereret. Industria seu dolo tandem, aut graviorebus minis subscriptus codicillus à Rege subduceretur, quo satis pateret, non vi ablatum, sed Petro sua spontè concessum Regem imperium deposuisse.

His rebus ita consultis, & pro sententia paratis, cum primùm illuxit, Petrus ingenti hominum multitudine constipatus ad Regiam se contulit. Ibi Regem adhuc cubantem custodia militum sepſit, inde januas unde aditus erat ad sedem Regis diligenter occlusit, missus postremò, qui amissæ libertatis sententiam à regni ordinibus latam indiceret Regi, & tunc ille ipse modò minitans, modò exhortans, preces interdùm illecebris miscens, inferendæque si plus obstitisset, extremæ protinus vis terrores ante oculos fundens à consternatò jam Rege, & fœda, atque turpia, ac miserissima quæque timentis rescriptum hujusmodi extorsit, quod statim vulgatum est. *Lusitania urgentibus malis, Status Senatus consulto, uliro Regem Alfonso constituisse à se rejectam in Petrum fratrem imperii administrationem transferre ejusque legitimos successores, sibi verò suisque alimentis ex regni copiis seposita præscripsisse in singulos annos solvenda nummum trecenta millia, simulque jura, et proventus Bregantia domus, accitumque dominium complederentur.* Ita in custodiam Rege conjecto, regni subinde Comitiam ejusdem Regis auctoritate coacta Uliſſipone sunt instituta. Vehementi, acrique contentione hæc agitata res est

de libertate, de regni regimine Regi erepto, & utrum fas esset in Petri verba jurare tanquam Principis, Gubernatoris, regni que cum tempore hæredis, an etiam diadema cum regiminis ministerio Alfonso Regi sublatum Petro tribuere, & quidem prona, ac facilia sese præstitere Comitiam ad reliqua Petro, quæ ad futuri spes regni, aut exactam, & integram pertinerent formam regiminis, relaxanda, duriora verò in usurpandæ Coronæ articulo, satis enim reipublicæ causæ provisum Lusitani Procuratores existimabant, cum ille cujus errore, atque inscitia sive animi pravitate adhuc fluctibus laborasse respublica visa erat, jam detrusus à gubernaculo esset. Cætera nonnullorum ambitione potius, ac desiderio rerum novarum, quàm jure, sive rerum necessitate contendendi, quosque iræ, atque odia, partiumque incitamenta in Regem nuper accenderant, jam tetigerat miseratio tandem afflicti, & per ludibria irrisionis fortunæ omninò deformis conspecti Regis. Atqui alienum se verbis Petrus à superbo titulo Regis, calculorum quamvis hoc forti, & arbitrio commiserit, ostendebat. Regina verò, quæ ob expectatum cum Petro connubium, nihil unquam ipsa detrahente de nominis vanitate, consuetòque splendore, fastuque regio volebat, & quæ minus, ut mulier sciebat desideria contrahere, aut occulere, studiosius, ac ferè palam apud regni Procuratores rem intendebat. Qui nihilominus statuerunt, ut omnia imperii subsidia, ornamenta, atque jura præterquam regios fasces, ac nomen lege Comitiorum sibi Petrus assumeret, nec vulnere vulnus, cum opus non esset, in miserabilem maximè regem adjiceretur. Nonnihil etiam difficultatis miserationis præcipuè tactis aculeo Comitiorum auctoribus incidit de libertate scilicet Regis sive custodia, cum aulæ quidem rerumque imperiti sibi temerè per-

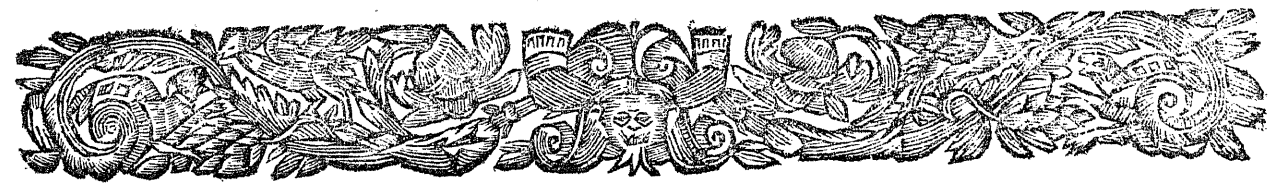
suassissent, fore, ut solutus liberque Rex tranquillo imperii quo ipse dejectus esset, possessionem amulor fratri relinqueret, nec multò plus turbulentas ubique tempestates, atque procellas, sedulò nisi Rex premeretur, ex pertinaciùs illico arsuris fratrum discordiis existimarent, esse clientibus subeundas. Melior propterea, majorque pars, cum miserationem utilitas vinceret in illo convenit, ut perpetuæ custodiæ Alfonso manciparetur. Posthæc, quod adhuc reginam regi alligaverat canonico jure matrimonio dirempto, ea ipsa Regina Status Senatus, Ordinumque consensu Petro Principi nupsit, simul vulgaris, ut ea turpitudinis nota mulieris nempe à superstitite fratre ad alium fratrem nuptiarum mutatione delapsæ penitus deleteretur, Clementis subinde Pontificis Noni diploma pro honestate publica accessit. Rex longo post intervallo ut custodia palam adstricti deforme nimis spectaculum Regis aulæ, reg-

nique oculis, rerumque novarum ex eo materies, & fomes subduceretur ad insulas Tertias translatus est. Inde cum Ulisippone, & passim in regno vulgatum esset ærumnis, atque animi angore penè confectum Regem in quodam Orbis secessu miserimam vitam ducere, & populi quoque pietas hujusmodi nunciis, quæ repetebant, tum vitio, tum artibus acutis gravissimè lacerata in furorem quandoque eruptura prudentibus videretur simul Regina Angla ejus sorore annitente Rex Petri jussu in Lusitaniam reductus est, ubi nunc propè Ulisipponem degit in eleganter excolto, situsque deliciis amœno loco, sed attentissimè custoditus. Huc tandem perduxit Lusitaniam Regem Alfonso inopia judicii, sobolisque defectus, quæ imperii præhabendi fratri prætextus, causæque plurimas intulerunt, acriorisque fraternæ ambitioni, ac discordiæ jam cum Orbis initio natæ propagatæque stimulos excitarunt.

FINIS.

INDEX

INDEX RERUM.

Numerus Paginam denotat, litteræ a, b, primam vel secundam Columnam.

A

- IA MONTII Marchio perduellionis supplicium dat. 108. a
 Alexander Corraera, multas equitum Lusitanorum turbas fugat. 319. b
 Alexander Farnesius externi equitatus magister. 390. a
 Valentiam interciperere tentat. 408. a
 Alfonso, Henrici Lotaringii filius, ob devictos Mauros, Portugalliæ Rex proclamatur. 3. b
 Alfonso Joannis Bregantii, maximus natu filius, Lusitaniam regno succedit. 252. b
 A matris tutela avellitur. 349. a
 Ejus vita, instituta & mores. 444
 stolidi virtutis ostentatione bis in mortis discrimen se implicat. 452. b.
 453. b.
 Per Status Senatum monitus, vitia, non mores mutat. 455. seq.
 Marchionem Fontanum ad interitum querit. 482. a
 Ejus sicarii impetum faciunt in Comitum Encerensem. ibid. b
 Religionem in ludibriū vertit. 483. a
 Inter ipsum & fratrem dissidia. 495. b. & seqq.
 Exutus imperio custodiæ traditur. 536.
 Ex insulis Tertias reductus propè Ulisipponem degit. ibid.
 Alfonso Melus, Castellenses milites turpiter exercet. 127. a
 Angliæ Legatus Galli, Hispanique auxilia, pro reducendo suo Rege implorat. 290. b
 Angliæ Rex Catharinam Portugalliam uxorem ducit. 314. b
 Pacis Castellæ cum Lusitania interventor. 442. b
 Anna Guevara Olivarii tyrannidem Regi Catholico exponit. 165. a
 Antistes Ulisipponensis in processione solemnī, vero aut ficto miraculo plebem movet. 35. b
 Regni administrationem accipit, usque ad Bregantii accessum. 36. b
 Primum suscepti muneris facinus. 37. b
 Aloisia Gusmana virum ad regni rapinam impellit. 21. a
 Mortuo viro, regni tutelam suscipit. 253. a
 Fœdus cum Gallis, & Anglis sancit. 268. b
 Inter ipsam & filium, acres oriatur contentiones. 459. a
 Alfonso Petrum natu minorem opponit. 460. a
 Simulat se regni regimine abdicare velle. 461. b
 Quâ industriâ illud sibi propagare studet, eâ ipsâ sibi abrogandum accelerat. 466. b
 Imperium tandem dimittere cogitur. 471. b
 Jussu Regis ab aula discedit. 480. b
 Ejus mors, & animi dotes. 493. a
 Antonii Almada ad Bregantium Oratio. 19. b

Yy 3 Anto

Index Rerum.

- Antonii Barbarini Cardinalis dolus, ut Legatus Lusitanus ad Curiam Romanam accedat. 123. a
- Antonius Conti subdolè captat Alfonso Regis benevolentiam. 446. a
- Ordinis militaris insignia à rege impetrat. 458. b
- partes & factiones in aula fovet. 459. a. & seq.
- Senatus decreto, ipse & clientes ad Brasiliam exules ejiciuntur. 463. & seq.
- Ulissipponem revocatus in fines regni expellitur. 486. a
- Antonius Portugallius, unus ex regni Lusitani competitoribus, à Philippo II. vincitur. 4. b
- Antonii Silvæ fides in regem Catholicum. 32. b
- Antonius Sousa sufficitur Castelmeliorio. 521. a
- Procaciter versatur in aula. 522. b
- Unde diffugit cum Emanuèle Antenufio. 527. a
- Antonius Tellus Meneseus classem Indicam, quàm à Philippo moderandam susceperat, in eundem hostiliter insumpsit. 72. b
- Averensis Dux, classi adversus Lusitanos præficitur. 348. b
- B.**
- B** Althassar Hispaniarum Princeps, artibus Olivarii malè educatus. 168. a
- Bellum Lusitanum elanguescit. 142. a
- Belvasii Spinulæ Oratio, pro redintegrando in Lusitania bello. 257. a
- Bracarenfis Decani Vasconcelli fratris, domus diripitur. 30. a
- Bregantiæ Dux à Richelio sollicitatur, ad suscipiendum avitum regnum. pag. 8. b.
- Ab Elvensi antistite ejus animus expugnatur. 21. b
- Rex salutarur. 38. b
- Ulissipponem ingreditur, & Coronam suscipit. 39. a
- Tributa quæ post Philippi II. mortem introducta fuerant, delet. 59. b
- Civium pecunias, & opes censet. pag. 78. b.
- Ultimum diem obit. 252. a
- Ejus mores. ibid.
- C.**
- C** Analia pugna. 374. & seq.
- Campomajoris dolo tentatur ab Hispanis, receptio. 129. a
- Carazenæ Marchio. 301. a
- Sufficitur Joanni Austriaco contra Lusitanos. 403. b
- Ferro incendiòque omnia vastanda censet. 404. a
- Ejus ad primores Ducum oratio. p. 408. b.
- Villavitosam capit. 413. a
- Carolus Padillia in Philippum IV. conjurat. 237. & seq.
- Conjunctionis series. 240. b
- Cum sociis in vincula compingitur. p. 245. b.
- Animo interritus jugulatur. 247. a
- Castelmeliorii Comes Salvaterram furtim invadit. 189. b
- Castelmeliorius Comes, Contio dejecto Alfonso gratiam invadit. 466. b. & seq.
- Ipse, & Comes Autogiæ, Cæsârque Meneseus, triumviratus similitudinem constituunt. 472. a
- Regis tandem, regni que unicus moderator remanet. 473. b
- Primarios regni exilio multat. 474. b
- Aloisiiæ opprimendæ consilium orditur. 475. b
- In Perium Principem, veneni crimen ei imponitur. 507. a
- Expellitur à Regia. 518. a
- Castrilii Comes armorum imperium Joanni Austriaco denegandum putat. 302. a
- Catalaunia deficit à Rege Catholico. pag. 7.
- Defectionis causæ. ibid.
- Catharina Medicea Lusitaniæ regnum ambit, & quo jure. 4. a
- Catharina

Index Rerum.

- Catharina Portugallia Anglorum regi nubit. 314. b
- Catholicæ aulae motus cum descivit Lusitania. 48. a
- Ea de re Philippus IV. Senatum consulturus accersit. ibid.
- Christophorus Brittus Villavitosæ Gubernator. 409. b
- Urbe capta fugit ad arcem. 413. b
- Cujus obsidio solvitur. 420. b
- Cometes Regis Catholici mortem prænunciat. 422. a
- Comitia coguntur Ulissipponem in summa rerum Confusione. 537. b
- Conflictus ad Ieresum, in quo Castellensis primo impetu obrutus, postea concidit hostem. 388. a
- D.**
- D** Idacus Cavallerus magister equitum in Austriaci exercitu. pag. 308. b.
- Elvum furtim captum missus, expectatione delusus revertitur. p. 382. a.
- Didacus Correa cum quingentis equitibus à Lusitanis sternitur. 407. a
- Didacus Suarius regis Catholici in Lusitania minister. 8. a
- E.**
- E** Boræ descriptio. 353. a
- Emanuel Carafa, ob dicendi libertatem, in vincula conjicitur. p. 314. a
- Emanuël Lovatus Pintus Jurumeniæ Præses. 323. a
- Exortum in urbe tumultum prudenter extinguit. 329. b
- Emanuël Saldanius, quod pro viribus Olivençam non defendisset, perpetuo exilio multatur. 267. a
- Elvensis Antistitis oratio in Comitibus Ulissipponem habitis. 59. a
- F.**
- F** Abritius Rosseus Valentia Alcantaræ Gubernator. 393. b
- Ferdinandus Tellus Elcam capit. p. 133. a.
- irrito conatu S. Martini oppidum obsidet. 134. & seq.
- Elcam urit, & arcem excindit. p. 137. a.
- Fortuitus casus conjunctionem de regho Lusitano occupando penè difficit. 26. a
- Francisci Carneri Centurionis Lusitani interrita audacia. 414. a
- Franciscus Farus Odemiræ Comes, educationi Alfonso regis præficitur. p. 445. b.
- Franciscus Luzena Bregantii administrator. 176. a
- Tenduntur ei ab Olivario insidiæ. ibid.
- Infons' extremo tollitur supplicio. p. 179. b.
- Franciscus Rabellus in Valverdensi obsidione occumbit. 114. a
- Franciscus Sancius secretum conjunctionis in Regem Catholicum, detegit. 100. a
- Franciscus Tuttavilla Sangermanensis Dux Castellensi exercitui præest. 253. b
- Milites contra Olivençam ducit. p. 260. b.
- Quæ ei honestis conditionibus deditur. 266. a
- Sub Austriaco, armorum Gubernator secundo loco renunciatur. p. 308. b.
- Aulam petit, discussurus calumnias ei ob cladem Canaliæ affictas. 389. a
- Militiæ munere devolutus arma in Lusitaniam resumere vetatur. 390. a
- G.**
- G** Aspar Arus Castrilii Comitibus filius moritur. 420. a
- Georgii Meli audax facinus. 26. b
- Granensis Marchio contra Olivarium insurgit. 159. a

Index Rerum.

- H.
- H**enricus Lotaringius Lusitaniam restaurat. 3. a
Uxorem ducit Theresiam Castellæ regis filiam. ibid.
- Henricus Cardinalis Sebastiano succedit. 3. b
Ætate & curis confectus extinguitur. 4. a
- Henricus Miranda propriis manibus vitam sibi aurire tentat. 520. a
- Hispanos inter, & Italos milites, de ordine, & loco diffidium. 311. a. seq. dirimitur per regem Catholicum. 314. a.
- Hollandi Lusitanas opes apud Indos evertere intendunt. 65. a
Hollandorum perfidia. 75. a
- I.
- I**ncendium oppidi Arroncii. 382. b
Joannes Austriacus Catholici Regis filius nothus. 301. a
Armorum imperium adversus Lusitanos suscipit. 308. b
Origuellam repente invadit. 309. a
Arroncium capit. ibid. b
Alconcellum recuperat. 311. a
Funditus Villabuim diruit. 318. b
Morbam incendit. 322. a
Jurumeniam obsidet. 323. seq. Capit. 340
Aveirum recipit, & ad terrorem solo æquat. 341. a
Monfortis ei deditur. ibid. b.
Cratum excindit, scelopisq; Gubernatorem transverberari jubet. 344. a
Oguellæ honestas condiciones tribuit. 345
Ei pro suo arbitrio bellum gerere permittitur. 348. b
Eboram obsidet. 353. b
Circumjacentia municipia ad dedicationem compellit. 354. a
Ipsam quoque Urbem capit. 358. a
Ad Odigebense flumen infeliciter pugnat. 370. a
Planè vincitur in Canalia pugna. 374
Aulicorū adversus eū quærelæ. 383. a
- Exauctoratus Consocram secedit. Ad ultimos patris amplexus non admittitur. 426. b
Ei provinciæ Belgicæ præfectura demandatur. 440. b
- Joannes Ciunazerus, Romæ Orator regis Catholici, Lusitani conatibus it obviam. 115. b
- Joannes Cueva victus avaritia, Julianam arcem Bregantio addicit. 43. b
- Joannes Garaius frustra in Olivençam impetum facit. 85. b. & seq. Succedit Monregio in armorum præfectura. 112. a
- Joannes Mendus Vasconcellus Badajocium obsidet. 269
Obsidionem solvit. 284. b
- Joannes Padillia Vercellensis civitatis præfectus. 242. b
Dum vincit in Hispaniam mittitur voluntaria cibi abstinentia, mortem sibi accelerat. 250. b
- Joannes Pintus, Lusitanorum mentes in favorem Bregantii explorat. 9. a
Eo duce, imperii occupandi tempus & ordo statuitur. 23. a
- Isabella Borbonia acres cum Olivario contentiones gerit. 138. b
Urget regis in Aragoniam profec-tionem. 141. b
Ejus instinctu Castrilius regi mala reipublicæ detegit. 156. a
Juliana arx intercipitur à Bregatio. 34. b
Jurumeniæ descriptio. 322. b
Obsidio. 323
Deditio. 340. a
- L.
- L**ameci Antistes apud Urbanum VIII. pro Bregantio Legatus. 114. b
Laurentianus Comes Barcarotæ arcem petit. 253. a
Suis ipse capitur infidiis. ibid.
Ad Badajocium fufus, ab urbis obsidione deterretur. 264. a
Irrito conatu Valentiam aggreditur. ibidem.
- Leganesius armorum Præfectus adversus Lusitaniam. 216
Propugna

Index Rerum.

- Propugnaculum, pontemque inter Elvum & Olivençam expugnat, & excindit. 271. a
Lusitanos cædit & fugat. ibid.
Capit & diripit Villavitiolam. 218. b
Albuquerqueium fugat. 219. a
Ad Catalauniam cum armorum præfectura transfertur. ibid.
Legiones quæ Mediolani versabantur, in Castellam transvehuntur. 348. b
Locustarum prodigio prænunciatur Lusitani imperii conversio. 11. a
Ludovicus Almeida Tingi Gubernator, Regis Catholici aversatur promissa. 315. a
Ludovicus Arus cladium quas Hispaniæ Olivarii insolentia attulerat, restaurator dici cupit. 259. b
belli expeditionem suscipere cogitur. 281. b
Badajocium ab obsidione liberat. p. 284. b.
Villabuim diripit. 286. a
Elvum obsidet. 287. a
Cæduntur à Lusitanis ejus copiæ. 291. & 292.
Victus licet eundem in regis gratia locum retinet. 293. a
Pacem cum Gallo studiosè tractat. p. 288. a.
Apud Irunem cum Mazarino Cardinali convenit. 296. b
Ludovicus Lancastrus Lusitanos fugat. p. 128. b.
Ludovicus Menesius Cantagnedæ Comes, Lusitani exercitus Dux. 317. a
Jurumeniæ obsessæ suppetias ferretentat. 335. a
Urbis tuendæ spes amissa discedit. p. 336. a.
Revocatur ab Alfonso rege. 349. a
domus ejus diripitur à populo. 362. b
Valentiam Alcantaræ obsidet. 392. a
Et in possessionem Bregantii traducit. 397. b
Carazenensi adventus sui certitudinem denunciat. 415. a
Castellenses proffigat in planitie Montiscari. 416. & seq.
- Ludovicus Meschita Eboræ Gubernator. 353. b
Ejus jussa recipere detrectant duces. ibidem.
- Ludovicus de Sousa, electus Portus Antistes consilio dedendi Eboram Austriaco pertinaciter resistit. 356. b
Salibus pungitur ab Austriaco. 358. a
- Lusitaniæ descriptio. 2
Lusitani imperii mutationis variæ causæ. 7. a
Lusitanorum affectus erga Bregantium. pag. 13. a
Lusitaniæ defectio reliquas regiones antiquæ suæ ditionis attrahit. 55. b
Lusitanos inter, & Hollandos amicitia inicitur. 63. a
Lusitani complures nobiles in fide Regis Catholici persistunt. 68. a
- M.
- M**argarita Sabauda Lusitaniam administrat. 7. b
Ejus constantia in mutatione imperii. 30. b
Extra urbem ad cœnobium transfertur. 41. a
Variis afflictatur ærumnis instigante Francisco Luzena. 45. a
In Castellam redit. 110. b
A colloquio regis arcetur per Olivarium. 111.
Extremæ ruinæ Olivarii ministra. p. 152. a
Maria Theresia Gallorum regi nubit. p. 299. b. 299. b
Lutetiam Parisiorum regio apparatu evehitur. 301. a
Marfinus Comes curam armorum subit. 402. b
Arroncium solo æquat. ibid.
Mathias Albuquerqueius Alconcellum invadit. 183. & seq.
Villanovam capit. 186. a
Albuquerqueium oppidum frustra obsidet. 195. a
Monticium vastat. 201. a
Mazarinus Cardinalis pacis negotia cum

Index Rerum.

- cum Aro tractat. 290. b
 Medinae Turrianae Ducis in Status Senatu pro Joanne Austriaco oratio. p. 253. b.
 Ejus suffragio commendantur arma Austriaco. 305. b
 favet Reginae consilio pro imponendo sine bello Lusitano. 431. a
 Ejus super hac re oratio in Status Senatu. 482. a
 Michaelis Vasconcelli regii in Lusitania ministri, ambitio & avaritia. 8. a
 In armario latens ab Antonio Sotellio confoditur. 29. a
 Ejus virtutes & vitia. ibid.
 Molingenius Lusitanas copias fudit. 202. & seq.
 Capit Santalexium.
 Franciscum Melum superat. 206. b. & seq.
 Monregii Comes Regis Catholici exercitui praeficitur. 79. a
 Ejus ignavia Elvi recipiendi occasio elapsa. 81. a
 Monroius inausulto successu Jurumeniam aggreditur. 117. b
 Montisclari pugna in qua victor Lusitanus. 416. & seq.
 Mortarae Marchio. 301. a
 Mulieres Ulisipponenses ad ararium exhaustum locupletandum ultrò monilia offerunt. 44. b
 Mulierum quarundam animus & virus. 137. b
 N.
Nassaus Comes Angolam diripit. p. 65. b.
 Urbem D. Thomae flammis absument.
 Nemurtia princeps Alfonso Lusitaniae regi nubit. 491. b
 A viro ludibriis, à Castelmeliorio injuriis affecta ad Petri partes accedit. 500. b. & seq.
 Ad Franciscanarum conobium divertit. 532. a
 Litem de matrimonii rescissione inchoat. ibid. b
 Dirempto cum rege matrimonio Petro nubit. 536
 Nicolaus Velascus Minorita, conjunctionis in Regem Catholicum negotia tractat. 99. b
 Nitardus pacem cum Lusitano dissuadere conatur. 436. a
 Ejus oratio. ibid.
 O.
Odigebensis pugna in qua superati Castellenses. 369. a. & seq.
 Odoardus Bregantii frater, Catholici Regis operam, apud Germanos custodia detinetur. 58. & seq.
 Mediolanum traducitur. 143. b. seq.
 Mortis ejus narratio. 230. & seq.
 Ognatus Comes omnia Catalaunià Lusitaniam urgendam censet. 50. a
 Ejus argumenta. ibid.
 Olivarius Comes regis Catholici minister. 6. b
 Dissidia in Gallia suscitatur. ibid.
 Variis dolis Bregantium circumvenire conatur. 11. b
 Ipse suis dolis capitur. 12. a
 Contra ipsum ministrorum quærelæ apud regem. ibid. b
 Sidonii cognati crimen diluere conatur. 104. a
 Ipsius genus, cultus, vitæque institutum. 148. b. & seq.
 Inter Casarem & regem Catholicum dissensionum semina jacit. 158. b
 Lapsus ejus à gratia regis. 169. b
 Loëccium secedit. 173. b
 Oppidanorum quorundam in Bregantium fides memorabilis. 85. a
 Ossunensis Dux propugnaculum extruit propè Almeidam. 384. b
 Castellum Roderici adoritur. 397. b
 Obsidionem solvere cogitur. 399. a
 Profligatis à Lusitano copiis sibi fugam consulit. 400. a
 P.
Pacecus pilâ transfixus occumbit. p. 310. a
 Pamphili Cardinalis oratio, ut Legatus Lusitanus à Pontificis aditu arceatur.

Index Rerum.

- ceatur. 118. b
 Pax inter Gallia & Hispania reges. p. 298. a.
 Capitum pacis summa. ibid.
 Pax inter Castellenses & Lusitanos. 441. b
 Pacis condiciones. 442. a
 Petrus Magallianus Ossunensem Ducem profligat. 400. a
 Petrus Princeps Lusitaniae Alfonso regis frater. 445. a
 Ejus indoles. 449. b
 Nuptias cum Bullonii Ducis filia recusat. 491. b
 Castelmeliorii expulsionem exposcit. 507. b
 Proceres regni, urbisque Patricii Petri causam se affuturos pollicentur. p. 512. b.
 In ejus favorem tumultuatur Ulisippo. 516. b
 Omnia imperii jura præter regis nomen assumit. 535. b
 Philippa Villiena in conjuratione pro Bregantio filios accendit, & armat.
 Philippus II. Lusitaniae potitur. 4. a
 Philippus IV. in Aragoniam proficiscitur. 142. b
 Bellum acrius redintegrat in Lusitaniam. 253. a
 Pacem inquit cum Gallo. 298. a
 Severè præcipit, ut Lusitani qui ad fidem reversi fuissent leniter tractarentur. 367. a
 Febri correptus decumbit. 422. b
 Medinae Ducem statuit universi regiminis administrum. 423. b
 Mutato per dolum codicillo, Mar-Aitonæ, regni tutelæ adscribit. 424. b
 in extremis constitutus proceres regni alloquitur. 425. b
 moritur. 426. b
 Ejus mores. 427. a
 Testamenti ejus series compendiarum. ibid. b
 Pirovani Marchionis mors, & miraculis in eum fidelitas. 379. a
 Pugna circa Elvum in qua Castellensibus victoria cedit. 82. a
 Pugna inter venti & Maii colles, in qua Lusitani superiores. 275. b. & seq.
 R.
Regina Governatrix Castellæ, Lusitano bello finem imponere desiderat. 430. b
 Regia Ulisipponis à conjuratis occupatur. 27. b
 Richelius Cardinalis regni Gallia summus administrum. 6. b
 Varios hostes in Austriacam domum commover. ibid.
 Hortatur Bregantium ad suscipiendum avitum regnum. 8. b
 Rodericus Silva Dux Ixarensis, conjunctionis in regem Catholicum princeps. 240. a
 Ejus in tormentis sustinendis constantia. 249. b
 Perpetuo carceri mancipatur. ibid.
 Senio confectus interit in arce Legionis. 250. a
 S.
 Sancius Emanuel Villaflorea comes summus Lusitani exercitus dux. 290. a
 Prosternit Castellensium aciem. 291
 Elvum obsidioni eximit. 292. b
 In Translagana regione armorum imperium obtinet. 349. a
 Eboram negligit. 350. a
 Vincitur ab Hispanis. 352. a
 Quos superat ad Odigebense flumen. 369. a
 Austriaci exercitum delet in Canalia pugna. 374. & seq.
 Amissam Eboram recipit. 382. a
 Sartiranae Comes Oguelae Praeses. 346. b
 Postea Eboræ. 382. a
 Scombergii Comitis audacia. 310. a
 Sancium restitutum ad pugnam flectit. 373. b
 Sebastianus rex Lusitaniae in Africa caeditur. 3. b
 Sebastianus Mattus Bracarensis Antistes infidiarum in Bregantium autor. p. 88. b. & seq.
 Diem obit in carcere. 192. a
 Sidoniae Medinae Dux copiis Castellensibus

Index Rerum.

sibus præficatur.	54. a	incendit.	182. b
In Bœtica regnum sibi parare instituit.	64. a	Badajocium obsidet.	183. a
Vallisoleti reliquum vitæ ducere jubetur.	107. b	Copias retrò abducit.	ibid.
Spinula Cardinalis armorum regimen in Gallæcia suscipit.	192. a	Exaufctoratur à Bregantio.	183. b
S. Stephani Comes exercitus Castellensis dux.	181. a	Velezius Marchio cum ludibrio victus Româ excedit.	219. a
Suarii domus odio publico devovetur. p. 72. a.		Villæ regalis Marchio, ejusque filius Camignæ Dux capite plectuntur.	99. a
Suarii filia præclarum pudicitia exemplum edit.	ibid.	Viverus multa Lusitanorum oppida incendit.	137. a
T.		Ulisippo in potestatem Bregantii venit.	27. b
A D Tertias insulas expeditio.	76. a	Ejus descriptio.	41. b
Theodosius Bregantia Dux phreneticus moritur.	5. a	Propter Eboram amissam populus concitatur.	361. a
Tingi oppidum in Angli ditionem decedit.	316. b	Cantagnedæ & Antistitis Ulisippon. ædes diripit.	362. b
Toralti Marchionis occisio. 84. & seq.		Sedatur tumultus.	366. b
Turrecusius Marchio, à Catalaunia in Castellam cum armorum imperio transfertur.	193. b	U rbanus Octavus Cardinalium suffragiis Catholici & Lusitani Oratoris negotium excutiendum relinquit. p. 116. b.	
Militarem disciplinam restituit.	194. a	Z.	
Petulanter ei obsistit miles.	199. a	Z edofreite Prior causam Ecclesiæ Lusitanæ agens Romæ, ab Hispanis invaditur.	220. a. & seq.
Elvum infœliciter obsidet.	211. a	Zirolæ Comes Orator Romæ pro rege Catholico turbas concitat.	219. a
Militiæ missionem petit.	214. b	Pontificis congressu interdicatur. p. 226. b.	
V.		Legati munere exutus Româ discedit.	229. b
V alverdem diripit & incendit Lusitanus.	132		
Vascus Mascaregnus Valverdis oppidum ab Hispanis restauratum rursus			

FINIS.

